

**(1986-2000) YILLARI ARASI KONUSUNU TÜRK
TARİHİNDEN ALAN TİYATROLAR**

Rabia ÇATALBAŞ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Danışman: Yard. Doç. Dr. Abdullah ŞENGÜL
Afyon
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ocak 2005

(1986-2000) YILLARI ARASI

KONUSUNU TÜRK TARİHİNDEN ALAN TİYATROLAR

Rabia ÇATALBAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Yard. Doç. Dr. Abdullah ŞENGÜL

Afyon

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ocak 2005

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iv
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	vi
ÖNSÖZ	vii
ÖZGEÇMİŞ	viii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ	x
TÜRK DRAMA GELENEĞİ	x
A) Dramın Ortaya Çıkışı ve Eski Türklerde Drama	x
B) Geleneksel Türk Seyirlik Oyunları	xi
1. Meddah	xi
2. Türk Gölge Oyunu (Karagöz)	xi
3. Ortaoyunu	xi
4. Tulûât Tiyatrosu.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHÎ DRAMA VE TÜRK EDEBİYATINDE BAŞLANGIÇTAN 2000'E KADAR TARİHÎ DRAMALAR

I. TARİHÎ DRAMA	xiii
A)Tarihî Drama Nedir?.....	xiii
B)Tarih-Tiyatro İlişkisi.....	xiii
C)Tarihî Malzemeye Yönelme Nedenleri.....	xiii
D)Tarihî Drama Yazarı-Tarih Yazarı	xiv

E)Tarihî Dramaların Tasnifi	xiv
F)Tarihî Drama Türleri	xiv

II. TÜRK EDEBİYATINDA BAŞLANGIÇTAN 2000'E KADAR

TARİHÎ DRAMALAR	xv
A) Tanzimat Dönemi Tiyatrosu	xv
B) Meşrûtiyet Dönemi Tiyatrosu	xv
C) Cumhuriyet Dönemi Tiyatrosu	xvi

İKİNCİ BÖLÜM

METİN TAHLİLLERİ

I. ANAFARTALARDA KEMAL YERİ (Kazım IŞIKTAÇ)	1
II. VATAN YOLUNDA (Fethi BOLAYIR)	8
III. İLK KURŞUN (Çetin ÖZDEMİR)	16
IV. CEM SULTAN (Turan OFLAZOĞLU)	24
V. YUNUS DİYE GÖRÜNDÜM (Nihat ASYALI)	32
VI. 555 K (Bilgesu ERENUS)	38
VII. SIĞINTI (Orhan ASENA)	47
VIII. TAÇ VE TAHT (M. Aykaç ERGİNÖZ)	55
IX. KARANLIKTA İLK IŞIK (Ülker KÖKSAL)	63
X. SÜTÇÜ İMAM (Cahit ZARİFOĞLU)	70
XI. ATATÜRK (Turan OFLAZOĞLU)	78
XII. ZAFER VE BAĞIŞ (Özker YAŞIN)	90
XIII. DELİ DUMRUL (M. Uluğtekin YILMAZ)	101
XIV. SİNAN (Turan OFLAZOĞLU)	106
XV. ALTIN KALPLI TÜRKLER (Osman KARATAŞ)	115
XVI. BEN, MİMAR SİNAN (Turgut ÖZAKMAN)	121
XVII. ŞAHİN BEY (Caner ARABACI)	126
XVIII.VÂLİ-İ VİLÂYET HADEME-İ DEVLET (Ülkü AYVAZ)	131
XIX. İSTİKLÂL MARŞI NASIL YAZILDI (H. İbrahim YILDIRIM)	137
XX. ANAFARTALAR'IN BEŞ GÜNÜ (Kemal DEMİREL)	140

XXI. İSTİKLÂL MARŞIMIZIN DOĞUŞU (Ahmet ULUŞAN).....	151
XXII. BİR ŞİŞECİK (Osman KARATAŞ).....	156
XXIII. VATAN DİYE DİYE (Necati CUMALI)	162
XXIV. YILDIRIM KEMEL (Tuncer CÜCENOĞLU).....	171
XXV. YUNUS EMRE (Sabahattin ENGİN).....	179
XXVI. DEVLET VE İNSAN (Güngör DİLMEN).....	189
XXVII. ÇANAKKALE BİR DESTANDIR (İbrahim KESKİN)	199
XXVIII. YUNUS EMRE (M. Necati SEPETÇİOĞLU).....	203
XXIX. KÂMİL BEY (Kemal B. Manav)	211
XXX. BALLAR BALINI BULDUM (Nezihe ARAZ).....	217
XXXI. CİHANDA BİR TÜRK (Kemal KARAKIPÇAK).....	226
XXXII. SOKOLLU (Yılmaz KARAKOYUNLU)	232
XXXIII. TOPKAPI (Turan OFLAZOĞLU)	238
XXXIV. KUVAY-I MİLLİYE KADINLARI (Nezihe ARAZ).....	255
XXXV. MUSTAFA KEMAL'İN TUFANI (İsmail ARSLAN)	266
XXXVI. YAVUZ SELİM (Caner ARABACI)	277
XXXVII. MEVLÂNA ÂŞIK VE MÂŞUK (Recep BİLGİNER).....	285
XXXVIII. CENNETLİK İBRAHİM EFENDİ (Jale BAYSAL).....	295
XXXIX. DESTAN VE KURŞUN (Ali ERDAL).....	303
XL. VATANIN BAĞRINDAKİ HANÇER (M. Yaşar KAYNAK).....	311
XLI. HAKİMİYET-İ MİLLİYE AŞEVİ (Güngör DİLMEN)	316
XLII. HAREMDEN KADIN KAÇIRMA (Yüksel PAZARKAYA)	325
XLIII. METAMORFOZ (Refik ERDURAN).....	332
XLIV. LOZAN (Ataol BEHRAMOĞLU)	341
XLV. ZAFERDEN SONRA (Recep BİLGİNER).....	352
XLVI. ZAFER GAYE DEĞİLDİR (Tarık BUĞRA).....	366
XLVII. ÖZGÜRLÜK BABASI MİTHAT PAŞA (A. Cevat BALTA).....	375
XLVIII. NİHAVENT LONGA (Ülkü AYVAZ)	389
XLIX. CANDAN CAN KOPARMAK (Orhan ASENA)	399
L. BİR KIRMIZI GÜL (Nezihe ARAZ).....	407
LI. GAZİ İLE LATİFE (Halit REFİĞ).....	420
LII. BAĞIMSIZLIK YA DA ÖLÜM (Necati CUMALI).....	434

LIII. MÜTAREKEDEN BÜYÜK TAARRUZA (Turan OFLAZOĞLU).....	444
LIV. TEPEGÖZ (Turgay NAR).....	456
LV. BATAN GÜN (Yaşar GÜNER).....	464
LVI. O’NUN ÜLKÜSÜ (Ferdî MERTER).....	475
LVII. ULU ÇINARIN KÖKLERİ (İ. Yılmaz SUNUCU).....	481
LVIII. HÜNKAR BEKTAŞ VELİ (Orhan ASENSA).....	490
LIX. YUNUS EMRE (Orhan ASENSA).....	498
LX. GILGAMIŞ (Zeynep AVCI).....	504
LXI. ŞAİR-İ CİHAN NEDİM (Ahmet KABAKLI).....	514
LXII. HACI BEKTAŞ-I VELİ (Sabahattin ENGİN).....	528
LXIII. KÖROĞLU (Sabahattin ENGİN).....	538
LXIV. BOĞAÇ HAN DESTANI (Rahmi ÖZEN).....	548
LXV. YILDIRIM BAYEZİD (Hidayet SAYIN).....	557
LXVI. KONSTANTİNİYE’NİN GÜNEŞİ (Funda GÜNYOL).....	563
LXVII. SIMAVNA KADISIOĞLU ŞEYH BEDREDDİN’İN YARGILANMASI (Kemal DEMİREL).....	572
LXVIII. YUNUS EMRE (Sabahat EMİR).....	578
LXIX. KURTULUŞ SAVAŞI VE ATATÜRK (Zeki ALAN).....	585
LXX. ÖNCE İNSAN (MİTHAT PAŞA) (Yılmaz KARAKOYUNLU).....	593
LXXI. SAVAŞTAN BARIŞA, AŞKTAN KAVGAYA (Recep BİLGİNER).....	603
LXXII. BİZİM YUNUS(Sönmez ATASOY).....	614
LXXIII. KANUNÎ SÜLEYMAN (Turan OFLAZOĞLU).....	622
LXXIV. YAVUZ SELİM (Turan OFLAZOĞLU).....	631
LXXV. KORKUT ATA (Turan OFLAZOĞLU).....	641
LXXVI. SEVGİ VE BARIŞ (Recep BİLGİNER).....	650
LXXVII. KUVÂ-Yİ MİLLİYECİ OLDUM (İbrahim AYAŞLI).....	662
LXXVIII. KUTLU MELEK (Nezihe ARAZ).....	669
LXXIX. BOZKIRDA BİR YALNIZ ADAM (Ziya ÖZTAN).....	677
LXXX. CEM SULTAN (Yücel İPEK).....	688
LXXXI. ÇANAKKALE DİYE DİYE (Rahmi ÖZEN).....	694
LXXXII. ONURLU DİRENİŞ “KUVAYI MİLLİYE” (Mustafa ASOĞLU).....	702
LXXXIII. KANLI KUŞKU (Hidayet SAYIN).....	709

LXXXIV. ÖLÜMSÜZLÜK ACISI (Osman TÜRKAY).....	716
LXXXV.HALİDE (Bilgesu ERENUS)	728
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	740
I.KONU.....	740
II. TEMA.....	744
III.ZAMAN.....	751
IV. MEKÂN.....	753
V. ŞAHIS KADROSU.....	755
VI. ANLATMA PROBLEMİ.....	766
VII. ŞEKİL.....	769
SONUÇ.....	772
KAYNAKÇA.....	I

ÖZET

Olmuş ya da olması muhtemel olayları, bir sahnede taklit etme, gösterme esasına dayanan dram sanatı, Türk Edebiyatı'na Tanzimat Dönemi'nde girmiştir. Bu dönemden sonra tarihin verdiği imkânlarla göre gelişimini devam ettiren dram sanatı, özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde hızlı bir gelişim süreci yaşamıştır.

Tiyatro yazarlarının temel kaynaklarından olan tarih, her dönemde bu özelliğini korumuştur. Türk Edebiyatı'nda Tanzimat ile verilmeye başlayan tiyatro örnekleri İstibdat Dönemi'ndeki kısıtlamalardan dolayı duraklamaya uğrarken II. Meşrutiyet'in verdiği rahatlıkla gelişimi için uygun zemini tekrar bulmuştur. Bu dönemde, özellikle yakın tarihi konu alan bir çok tiyatro örneği verilmiştir.

Cumhuriyet'in ilânıyla birlikte her noktada yaşanan değişim ve gelişim, tiyatro yazarlarının eserlerinde işledikleri konularda da kendini gösterir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, yazarlar uzak tarihten konular seçerlerken X. yıldan sonra, birikimi oluşmuş olan Millî Mücadele, tiyatroların en önemli konusu olmaya başlar. Bu dönemde Osmanlı Tarihi hakkında sadece birkaç eser verilirken 1950'li yıllarda da Millî Mücadele dönemine olan ilgi devam eder. Türk Edebiyatı'nda tarihî dramının asıl gelişimi 1960'lı yıllardan sonradır. Bu dönemden sonra konusunu Osmanlı tarihinden alan eser sayısında artış olur. 1970'li yıllardan sonra 1986'ya kadar olan dönemde Osmanlı tarihini, Millî Mücadele dönemini ve mitolojik olayları anlatan eser sayısında artış olurken verilen eserler nitelik olarak da olgunluğa ulaşır. Bu dönemde, Türk Edebiyatı'nda oldukça önemli yazarlar verdikleri eserlerle Türk Tiyatro Edebiyatı'na katkıda bulunurlar.

Tezimizin konusu olan 1086-2000 arası tiyatrolarda da Osmanlı tarihine, Millî Mücadele'ye, Cumhuriyet'e ve mitolojiye verilen önem artarak devam etmiştir. Osmanlı tarihinde Yavuz Sultan Selim, Kanunî Sultan Süleyman, Yıldırım Bayezid ve Şehzade Cem en çok işlenen karakterlerdir. Millî Mücadele ile ilgili daha çok Anadolu'daki teşkilatlanma ve vatansever halk anlatılmış, onların şahsında millî his canlı tutulmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet dönemi ile ilgili, yapılan inkılaplar, yeniliklere verilen tepkiler ve Atatürk'ün yaşamından kesitler sıklıkla işlenen konular olmuştur. Mitolojiyi konu edinen eserlerde Dede Korkut Hikâyeleri bazen tek tek bazen de birkaçı birlikte ele alınmıştır. 1960'lı yıllarda olgunlaşmaya başlayan Türk Tiyatrosu 1986'dan

sonra da gelişimini sürdürmüştür. Bu dönemde geçmiş dönemin devamı olan ve üslûp mükemmeliyetine ulaşan eserlere imza atılmıştır. Bu mükemmeliyeti yakalayan yazarlar sayesinde tarihten seçilen konular, bugünün insanına ders verecek şekilde ele alınıp bu malzemeyle önemli eserler oluşturulmuştur. Ayrıca bu dönemde bir tane de konusunu 27 Mayıs İhtilâli'nden alan eser verilmiştir. İncelenilen dönemin diğer dönemlerden en önemli farkı Yunus Emre ve Hacı Bektaş gibi sevgi ve hoşgörü kahramanları ile ilgili verilen eser sayısındaki artış ve bu kahramanları anlatan eserlerle halka aşılarmaya çalışılan sevgi ve hoşgörü düşüncesidir.

Dram sanatı açısından oldukça başarılı eserlerin verildiği bu dönemde, özellikle Millî Mücadele'yi anlatan eserler tezli oyunlardır. Bu eserler, vermeleri gereken mesajın kaygısından dolayı kalıcılığa ulaşamayan eserlerdir. Bu dönemde yazılan bir çok eser, sahnelenmiş ve hâlâ sahnelenmeye devam eden etmektedir. Dönemde, senaryolaştırılmış tiyatrolar da sayı olarak oldukça fazladır. Bu eserlerden film olarak çekilenler de vardır.

ABSTRACT

The drama, which depends basically on the imitation and the demonstration of the past events or probable events on a stage, had been brought into the Turkish Literature in Tanzimat Dönemi(period).After this period,with the help of history, the drama continued its progress and especially its progress was rapid during the Cumhuriyet Dönemi(republic period).

The history, which is the main source of the theatre writers, preserved its characteristics in all periods.First theatre samples were given in Tanzimat Dönemi whereas because of the restrictions in İstibdat Dönemi, not many works were given. II.Meşrutiyet Dönemi played an important role in the development of the Turkish theatre .In this period, many theatre works, which were about recent past, were written by the writers.

After the foundation of the Turkish Republic, many changes and developments were felt in the country and these changes and developments affected the subjects of the writers that they dealt . In the very first years of the Turkish Republic,writers preferred writing about the distant- history subjects. However, after ten years the National Struggle became the most important subject in the theatres In this period, a few works were written about Ottoman History, but in1950's the writers continued to write about the National Struggle. The main progress in historic drama in Turkish Literature was after 1960. After this period, there were plenty of works about Ottoman History. From 1970 until 1986, the amount of the works about Ottoman History, National Struggle and Mythology Period were increased and at the same time, the works were successful. In this period,the Turkish writers contributed a lot to the development of the Turkish Theatre by writing significant works.

My thesis subject, namely, 1986-2000 theatres, there were many important works about Ottoman History, National struggle, Turkish Republic, and Mythology. In Ottoman History, the characters, namely, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman,Yıldırım Bayezid and Şehzade Cem were mostly dealt. With regard to

National Struggle the organization of Anatolia and the patriots were mainly studied and the writers gave much importance to national feelings. In Cumhuriyet Dönemi (republic period), the themes of the works were about revolutions, reactions against the innovations, and Atatürk's life. With regard to Mythology, Dede Korkut's stories were dealt. At the beginning of 1960 the Turkish Theatre started to progress and have continued after 1986 up to now. Especially in this period the style of the writers were striking and magnificent and their works style and contents affected people very much moreover a literary work about 27 May Revolution was written. In this analyzed period, the main difference from other periods is the increasing amount of the works about Yunus Emre and Hacı Bektaş who are love and tolerance heroes in Turkish Literature. With the help of these works about these heroes, the writers pointed out the significance of love and tolerance.

Many successful works were written in this period, especially the ones about National Struggle were remarkable. However, these writers focused on giving messages about National Struggle for this reason the works were lack of some of the important characteristics of theater plays i.e. ...these works were not everlasting. Many of the works written in this period were not only played in the theatres but also filmed as well.

Tez Jürisi ve Enstitü Müdürünün Onayı

ÖNSÖZ

Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu'nda önemli bir yere sahip olan tarihî dramalar, asıl gelişimini 1960'lardan sonra kaydetmiştir. Bu dönemden sonra verilen çağdaş tiyatro örnekleri, gelecek dönemlerdeki yazarlara da kaynak niteliği taşımıştır.

(1986-2000) Arası Konusunu Türk Tarihinden Alan Tiyatrolar adlı çalışmamızın Giriş Bölümünde “Türk Drama Geleneği” hakkında verilen kısa bilgiden sonra Birinci Bölümde “Tarihi Drama ve Türk Edebiyatı'nda Başlangıçtan 2000'e Kadar Tarihî Dramalar” incelenmiştir.

Tezimizin asıl kısmını oluşturan İkinci Bölümde ele alınan eserler özetlendikten sonra olay örgüsü, tema, zaman, mekân, şahıs kadrosu ve anlatma problemi bakımından inceledik. İncelemelerimiz sırasında eserlerden yaptığımız alıntılarda imlâ ve noktalama hatalarını düzeltmeden, metinde olduğu gibi bıraktık. İncelediğimiz eserleri kronolojik sıralamaya tabi tuttuk. “Genel Değerlendirme ve Sonuç” kısmında ise önceki bölümde incelenen eserleri konularına göre; konusunu Türk mitolojisinden alanlar, İslâm öncesi Türk tarihinden alanlar, Türk-İslâm tarihinden alanlar, Osmanlı tarihinden alanlar, Millî Mücadeleden alanlar ve Cumhuriyet dönemi Türk tarihinden alanlar şeklinde bir sınıflandırmaya tabi tuttuk. Bu sınıflandırmanın ardından eserleri; tema, zaman, mekân, şahıs kadrosu ve anlatma problemi açısından benzer ve farklı yönlerini ortaya koyarak genel bir değerlendirme yaptık ve bu yolla çeşitli sonuçlara ulaşmaya çalıştık. Çalışmamıza başlarken amacımız, bu dönemde tarihin tiyatroya katkısını tespit etmektir. Tezimiz, bu konuda daha önce yapılan çalışmalardan istifade ettiği gibi aynı zamanda onları tamamlayıcı nitelikte ve daha sonra yapılacak çalışmalara da kaynak durumundadır.

Tez konumun belirlenmesinde ve çalışmamın her aşamasında desteğini ve yardımını esirgemeyen saygı değer hocam Yrd. Doç. Dr. Abdullah ŞENGÜL Bey'e, Yüksek Lisans arkadaşım Döndü BULUT'a, maddî ve manevî desteğini esirgemeyen babam ve anneme; eserlerin toparlanması ve yazımında emek sarfeden dayım Abdullah GÜNEY'e, kardeşlerim Kadir ÇATALBAŞ ve Nuh ÇATALBAŞ'a, kuzenlerim Murat DOĞAN ve Mesut DOĞAN'a teşekkürü borç bilirim.

Rabia ÇATALBAŞ

Afyon, 2005

ÖZGEÇMİŞ

Rabia ÇATALBAŞ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans: 2001-AKÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Lise: 1996- Ankara Mamak İ.H.L.

İş/İstihdam

2001-Türkçe Öğretmeni. İsmet Attila İlköğretim Okulu. Kızıllören. Afyon

2003-Türkçe Öğretmeni. Gedik Ahmet Paşa İlköğretim Okulu. Merkez. Afyon.

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı: Ankara, 6 Şubat 1978 Cinsiyet: Kız

Yabancı Dil: İngilizce

KISALTMALAR

AKÜ : Afyon Kocatepe Üniversitesi

A.K.M. : Atatürk Kültür Merkezi

bk. : Bakınız

b.y.y. : Basım yeri yok

C. : Cilt

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

TTK : Türk Tarih Kurumu

s. : Sayfa

S. : Sayı

y.y.y. : Yayım yeri yok

GİRİŞ

I. TÜRK DRAMA GELENEĞİ

A) Dramanın Ortaya Çıkışı ve Kadim Türklerde Drama

Dram sanatının doğuşu, temelde insanların konuşmaya başlamadan önce hareketlerle anlaşma yolunu bulmalarına dayanır. İnsanlık tarihi kadar eski olan dram sanatının doğuşu Yryö Hırn tarafından şu şekilde anlatılır:

Kelimeyi iş ve hareket vasıtası ile yapılan her temsili içine alacak derecede geniş bir mânâda kullanacak olursak, dram taklit sanatlarının ilki sayılır. Resim veya harfler vasıtası ile yazı icat edilmeden önce, dram şüphesiz vardı. Tefekkürün dış tezahürü olması itibari ile iş ve hareket daha etkilidir.¹

Diğer sanatların doğuşu, dramdan sonra olarak kabul edilir. Çünkü ilkel bir yaşam süren insanlar daha konuşmaya başlamadan önce çeşitli taklit ve ifadelerle dram yapmaya başlamışken bunun ardından gelen sığınma ihtiyacının sonucunda çeşitli üstün güçlere inanırlar. Bu üstün güçlere yapılan sunumlar ve törenlerle de sanatsal faaliyetlerin ortaya çıktığı düşünülebilir.

Dinin unsurları arasında dinlendirici ve bedîî unsurun mühim bir yeri vardır; iptidaî kavimlerde bir takım dinî temsiller mevcuttur ki, yalnız icra farkları itibariyle değil, hatta gayeleri itibariyle de tiyatro eserlerini hatırlatırlar. Bunlar fayda gayesine tamamiyle yabancı olarak insanları, muhayyilelerinin daha rahat ve huzurla çalışacağı başka bir âleme nakl için, yaşadıkları âlemden uzaklaşırlar, ona yabancı kalırlar; bu gibi merâsim, ekseriya, dış görünüş itibâriyle de bir eğlenceye benzer. Hazır bulunanların gülüp eğlendiği açıkça müşâhede edilebilir.²

Eski Türklerde yapılan ayinler daha sonraları dinî niteliğini kaybederek eğlence maksatlı törenlere dönüşmüştür. Bu durum da bu törenlerin sanatsal kalıba girmesini daha kolaylaştırmış, bu vesileyle sanatsal faaliyetlerini gelişimi daha da hızlandırmıştır.

Dramatik özellikler taşıyan eğlenceler Selçuklular ve Osmanlılarda da devam etmiştir.

¹ Refik Ahmet SEVENGİL, *Eski Türklerde Dram Sanatı*, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1969, s. 3.

² Fuat KÖPRÜLÜ, "Türk Edebiyatının Menşe'i", *Edebiyat Araştırmaları*, I. cilt, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1989, s. 9.

B) Geleneksel Türk Seyirlik Oyunları

1. Meddahlık: Geleneksel Türk seyirlik oyunlarının en önemlilerinden olan Meddah, hikâye, taklit ve nükteleriyle her kesimden insanın eğlence kaynaklarıdır. Bu şekilde Meddahlar edebiyat tarihimizde de önemli bir yer teşkil ederler:

“Meddahlar, ilk devirlerde, tıpkı, mu’arrefler gibi, mevzûlarını dinî mevzûlardan alan, yâni dinî içtima’larda ve câmilerde münâcâtlar, na’atlar, hükümdarlar hakkında bir takım methiyeler okuyan kimselerdi.”³

2. Türk Gölge Oyunu (Karagöz): Genellikle Ramazan aylarına has bir eğlence şekli olan Karagöz, dramatik bir etkinliktir.

“Resim, minyatür, musikî, şiir, mimarî gibi diğer güzel sanatlarını bünyesinde barındıran Karagöz, dönemin sosyal hayatını bu folklorik kaynaklar vasıtasıyla dikkatlere sunan çok önemli bir sanat faaliyetidir.”⁴

3. Ortaoyunu: Canlı temsil özelliği taşıyan Ortaoyunu, Kavuklu ile Pişekâr adlı iki temel karakter üzerine kuruludur. Fakat, bu karakterlerin dışında Çelebi, Zenne, Tuzsuz, Sarhoş, Külhanbeyi, Efe, Kavuklu, Cüce ve Kambur gibi taklidî tipler de karakter olarak bulunmaktadır. Belirli bir metni bulunmayan Ortaoyunu müzik, dans, şarkı ve doğaçlama konuşmalar üzerine kuruludur.

4. Tulûât Tiyatrosu: Kaynağı Ortaoyunu ile Batı Tiyatrosunun karışımı olan Tulûât tiyatrosu, daha çok gerçek hayatta görülen realist tiplere yer verir. Doğaçlama söz söyleme özelliği bu tiyatro türünde de devam etmiştir:

“ Batı Tiyatrosunun sahne tekniğine, sahne dekoru ve giysi düzeni Ortaoyunu üzerinde uyarladığı kadar, oyun konularını Ortaoyununun doğaçlama tekniğine de uyarlayarak, bir çeşit parodi tiyatrosu niteliği kazanmıştır.”⁵

³ KÖPRÜLÜ, “Meddahlar”, *Edebiyat Araştırmaları*, C. I, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1989, s. 367.

⁴ Sabri Esat SİYAVUŞGİL, *Karagöz*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1941, s. 24.

⁵ SEVENGİL, (1969), s. 76.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHÎ DRAMA

ve

TÜRK EDEBİYATINDA

BAŞLANGIÇTAN 2000'E KADAR TARİHÎ DRAMALAR

II. TARİHÎ DRAMA

A)Tarihî Drama nedir?

“Tarihî drama, konularını, olay ve kişilerini tarihten alan, ancak tarihî malzemeyi çeşitli şekillerde işleyen,dram sanatının önemli bir türüdür.”⁶

Tarihî dramada geçmişin anlatılması esas olmasına rağmen asıl amaç bu anlatım vesilesiyle geleceğe ışık tutmak ve problemleri belirlemektir.

B)Tarih-Tiyatro İlişkisi

Tarih, tiyatro için bir malzemedir. Tiyatroda seçilen konu toplumsal bir sorun olabileceği gibi tarihî bir gerçeklik de olabilir. Bu gerçeklikle ya geçmişteki yanlış eleştirilerek geleceği aydınlatmak, ya tarihî bilgileri canlı tutmak ya da ders vermeye çalışmak amaçlanır. Bu arada tarihin resmîliğinin de dışına çıkılarak tarihî olaylar daha insancıl yönleriyle öğrenilmiş olur. Bu şekilde tarih bilincinin oluşmasına da katkıda bulunulur. Çünkü dramada tarih, aynı zamanda yaşatılır:

Bir tarih kitabı ne denli güzel, ne denli etkileyici, çarpıcı bir üslûpla yazılmış olursa olsun, kabul ettirmeye çalıştığı şeyleri nesnel kayıtlara dayandırmıyorsa tarih bilimi açısından hiçbir değeri yoktur. Oyun yazarı ise, dramatik güzelliğin oluşması için gerekli unsurları bir araya getirmemişse işlediği hammaddeden başarılı bir oyun çıkaramamışsa, isterse en güvenilir belgelere dayansın kimse umursamaz.⁷

C)Tarihî Malzemeye Yönelme Nedenleri

Çok çeşitli konuların işlendiği dramalarda aslında tarih hazır bir kaynaktır. Olay, kişiler, zaman ve mekân bellidir. Sadece yaşanan olayları yeni bir üslûpla ve bu güne uyarlayıp yaşanan problemleri çağrıştıracak şekilde yeni bir anlatım eksiktir. Yazar, bu hazır malzemeye kendi anlatımının katkısıyla geçmiş ve gelecek arasındaki bağlantıyı kurarak orijinal eserler ortaya çıkarır. Tarihi eserlerine malzeme olarak kullanan Orhan Asena, bu konuda şunları söyler:

⁶ Yasemin YABUZ, (1971-1985) *Arası Konusunu Türk Tarihinden Alan Tiyatrolar*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), AKÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Afyon, 2003, s. 14.

⁷ A. Turan OFLAZOĞLU, “Tarih ve Tiyatro”, *Türk Dili*, C. XLIX, S. 397, s. 9.

“ Tarihten yararlanıyorum, amacım çevreme bakarken, çevremdeki insanları gözlemlerken, olayları alırken bugünün geçmişteki izdüşümünü yansıtmak, geçmişteki süreçlerden ders alınması gerektiği kanısındayım.”⁸

D)Tarihî Drama Yazarı ve Tarih Yazarı

Tarihî Drama yazarı tarihi bir malzeme olarak kullanır. Ama tarihten çok dram sanatına hakim olması gerekir. Sadece tarih bilmek tarihî drama yazabilmek için yeterli değildir. Önemli olan bu bilgiyi dram sanatının kuralları içerisinde geçmiş ve gelecekle sentezleyerek birkaç saatlik bir oyunla sunabilme başarısını göstermektir.

Bir dram yazarının tarihî gerçekliğe sonuna kadar bağlı kalmak gibi bir mecburiyeti yoktur. Hatta bir tarihî gerçeği tamamen kurgularla örerek ve gerçeklerden istediği kadar uzaklaşarak anlatabilir. Tarihî dramada yazarın geçmişe karşı değil, bugüne ve geleceğe karşı bir sorumluluğu vardır.

Tarihî drama yazarı , tarihî bir gerçeği derinlemesine araştırmalardan sonra tüm gerçekliğiyle de sunabilir. Bu durum sadece geçmişi sergilemek olarak adlandırılabilir. Tarihî dramada esas, tarihe bugünün ve yazarın katkısıdır.

E)Tarihî Dramaların Tasnifi

Konularına göre tarihî dramalar:

- 1.Konusunu Türk Mitolojisinden Alanlar
- 2.Konusunu İslâmiyet Öncesi Türk Tarihinden Alanlar
- 3.Konusunu Türk-İslâm Tarihinden Alanlar
- 4.Konusunu Osmanlı Tarihinden Alanlar
- 5.Konusunu Millî Mücadele'den Alanlar
- 6.Konusunu Cumhuriyet Dönemi Türk Tarihinden Alanlar

F)Tarihî Drama Türleri ⁹

Biyografik Tarihsel Oyunlar

⁸ H. NUTKU, *Tarihsel Dram ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Tarihsel Dram Modelleri*, C.I, Devlet Tiyatroları İç Eğitim Dizisi, Ankara, 1986, s. 9.

⁹ Bu konuda daha geniş bilgi için bk., H. NUTKU, *Tarihsel Dram ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Tarihsel Dram Modelleri*, C.2, Devlet Tiyatroları İç Eğitim Dizisi, Ankara, 1987, s. 57.

Törens el Oyunlar
 Suikast Oyunları
 Kurban(Martir) Oyunları
 Baskı(Tiran) Oyunları
 Belgesel Oyun
 Tarihî Olmayan Tarihî Oyunlar

III.TÜRK EDEBİYATINDA BAŞLANGIÇTAN 2000'E KADAR TARİHÎ DRAMALAR

A)Tanzimat Dönemi Tiyatrosu

Tanzimatla birlikte Osmanlı Devleti'ne giren bir çok yeni türden biri olan tiyatro, saray çevresinin ve aydın kesimin büyük ilgisi sonucu kısa sürede kabul görme imkânı bulur. Osmanlı'da Batılı anlamda yazılan ilk tiyatro eseri Şinasi'nin *Şair Evlenmesi*'dir. Bu eserden önce yazılmış başka Türkçe oyunların olduğu iddiaları olsa da Türk tiyatrosuna asıl katkı *Şair Evlenmesi* ile olmuştur.

Malzemesini tarihten alan tiyatroları değerlendirdiğimizde, bu malzemeyi kullanan ilk Türk yazarın Namık Kemal olduğunu görürüz. *Vatan Yahut Silistre*, *Celâlettin Harzemşah*, *Gülnihâl*, *Âkif Bey*, *Zavallı Çocuk* ve *Kara Belâ* adlı tarihî tiyatrolar, Namık Kemal tarafından yazılmıştır. Namık Kemal'in ardından bu alanda önemli eserler veren bir diğer yazar Abdülhak Hâmid'dir. Hâmid, *İlhan*, *Turhan*, *Hakan* ve *Kanunî'nin Vicdan Azabı* adlı tarihî tiyatrolara imza atmıştır.

Bu dönemde yazarlar İstibdat Dönemi'nin kısıtlayıcı baskısı sonucu Osmanlı tarihi ile ilgili çok fazla eser verememişler, yalnız kendi dramlarını başka milletlerin yaşantısı üzerinden anlatma yolunu bu duruma bir çözüm olarak bulmuşlardır. Bu şekilde yazılan eserlerle az da olsa Osmanlı'yı anlatan eserler verilebilmiştir. Bunun dışında bazı siyasî nitelikli oyunlar da gizlice yazılmış ve daha sonraki dönemlerde ortaya çıkmıştır.

B)Meşrûtiyet Dönemi Tiyatrosu

II. Meşrûtiyet'in ilânıyla baskıdan kurtulan aydınlar, sosyal içerikli oyunlar yazmaya ve düşünce ifadesi konusundaki özgürlüğün rahatlığı içerisinde eserler

vermeye başlamışlardır. Bu nedenle, II. Meşrûtiyet döneminde yazılan sosyal içerikli tiyatro sayısı oldukça fazladır. Bu dönemde yazılan tiyatrolar konuları bakımından şu şekilde sınıflandırılabilir.¹⁰

“Abdulhamid ve Eski Rejimi Tenkit Eden Piyesler

Abdulhamid’in Şahsını Tenkid Eden Piyesler

Eski Rejimin İcraatını Tenkid Eden Piyesler

Meşrutiyet Sonrası Gelişen İdeolojileri Savunan Piyesler

Yeni Yönetim ve Rejimi Anlatan Piyesler

Meşrutiyet Sonrası Harplere Temas Eden Piyesler

Meşrutiyet Sonrası Gelişen Siyâsî Olaylara Temas Eden Piyesler”¹¹

C)Cumhuriyet Dönemi Tiyatrosu

Cumhuriyet’in ilânından sonra aydın kesim, huzur ortamı içerisinde eser vermeye başlamıştır. Verilen eserler daha yeni savaştan çıkmış olması sebebiyle vatan sevgisini anlatan eserlerdir.

1923-1940 yılları arasında tezli oyunlar yazılmış, bu oyunlarda verilmek istenilen mesaj kaygısı teknik olarak kusursuz eserler yazılmasına engel olmuştur. Bu nedenle dönemin eserleri teknik kusurlar taşıyan ve daha çok idealize edilen bir kahraman etrafında gelişen olayları düz bir anlatımla ele alan eserlerdir.

1940-1950 yılları arasında konusunu İslâmiyet Öncesi Türk Tarihinden , Osmanlı Tarihinden ve Millî Mücadele’den alan tarihî dramlar yazılmıştır. Bu dönemde yazılan oyunların büyük bir çoğunluğu millî tarih ve Türklük şuuru geliştirmeyi amaçlar. İslâmiyet Öncesi Türk Tarihini de konu alan oyunlarda millî kimlik ön plâna çıkarılır. Cumhuriyet Öncesi rejim ve Osmanlı Devleti yerine millî kimliğin belirgin

¹⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Abdullah ŞENGÜL, *Türk Drama Geleneği ve Tarihî Oyunlarımız*, AKÜ Yayınları, Ankara, 2001.

¹¹ YABUZ, s. 23.

olduğu İslâmiyet Öncesi Türk Tarihine yönelirler. Bu dönemde yazılan oyunların çoğu sanat kaygısı taşımaz.¹²

1950-1970 arası yaşanan toplumsal gelişmeler tiyatroya da yansımıştır...Bu dönem Cumhuriyet Tiyatrosu'nun oyun yazarlığı ve çeşitli yönelişler bakımından en yoğun kuşağıdır. İnsandan, güncel olaylardan, evrensel anlamdaki sorunlardan toplum sorunlarına yönelindiği bu dönemde tarihî oyunlar da bu yönelişe uymuş, özellikle konularını mitoloji ve Osmanlı tarihinden alan oyunlar ile geçmişten günümüze uzanan süreçte insanın değişmeyen, evrensel boyutları aksettirilmiştir. Bu dönemde mitolojiye ve Osmanlı dönemine yönelim artmış, konusunu mitolojiden ve Osmanlı tarihinden alan bir çok oyun yazılmıştır. Bunların yanı sıra Millî Mücadele'yi, tarihteki efsaneleşmiş kişileri (Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Şeyh Bedrettin, Atçalı Kel Mehmet) ele alan oyunlar da ortaya konmuştur. Bu dönemde tiyatro özellikle tarihî drama konusunda önemli eserlere imza atan ve daha sonraki dönemlerde de oyunlar yazmaya devam eden Orhan Asena, Turan Oflazoğlu ve Güngör Dilmen'in oyunları ilk sırayı alır.¹³

1971-1985 yıllarını kapsayan dönemde de bir önceki dönemin devamı niteliğinde eserler verilmiştir. Bu dönemde konusunu mitolojiden, İslâmiyet Öncesi Türk Tarihinden , Türk-İslâm tarihinden, Osmanlı Tarihinden ve Millî Mücadele'den alan tarihî dramlar yazılmıştır. Fakat bu dönemin geçmiş dönemlerden en önemli farkı, dönemde yaşanan siyasî olayların da eserlere girmiş olmasıdır. Bu dönemde konusunu 12 Mart ve 12 Eylül olaylarından alan bir çok siyasî dram yazılmıştır. Bunların bir çoğu kişilerin kendi siyasî görüşleri doğrultusunda yazdıkları tiyatro eserleridir. Ayrıca bu dönemde dram yazımında sayı olarak da büyük bir artış göze çarpar. Geçmiş dönemin devamı niteliğinde 1971-1985 döneminde Orhan Asena, Turgut Özakman ve Güngör Dilmen gibi usta kalemler önemli eserler vermeye devam etmişlerdir.

1986-2000 yılları arasında yazılan eserlerin genel değerlendirmesine geçmeden önce bu dönemde yazılan, biyografik kaynaklarda adı geçen fakat incelemelerimiz sonucu tarihî Türk tiyatrosu olmadığı kanaatine vardığımız eserlerden kısaca bahsetmek istiyoruz:

¹² Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Kadriye YILMAZ, *(1940-1950) Arası konusunu Türk Tarihinden Alan Tiyatrolar* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Afyon, 2003.

¹³YABUZ, s. 25.

Konusunu, bir öğretmenın öğrencileriyle ilerici düşünce ile ilgili bir sohbeti ve ikinci bölümde de gerici düşüncenin ülkedeki kaynağı olan Refah-Yol hükümetinin yolsuzluklarının iğneleyici ve eleştirel bir gözle anlatılmasından alan *Atatürk'ün Cumhuriyeti*¹⁴ adlı eserin birinci bölümü ikinci bölümdeki eleştirilere zemin hazırlayıcı niteliktedir. İlk bölümdeki toplumsal yapıyı ve “gericileri” sorgulayıp eleştiren sohbetin ardından, ikinci bölümde Tansu Çiller Cadı Muhtar, Necmettin Erbakan ise Üşütük İmam olarak adlandırılır. Yaşanan pazarlıklar ve yolsuzluklar da şahıslara oyundaki rollerine çok yakın isimler kullanılarak anlatılır. Mesela, Maliye ve Gümrük Azası Şeyh Said-i Uryani, Kültür Azası Molla İsmail Karayı, Turizm Azası Abuzuyittin Kumdagezer, Adalet Azası Şeho Dibikara, Milli Eğitim Azamız Memo Baykuş, Orman Azamız Aşık Zülfikar, Havuz Azamız Mercimekli Sülümani ve Kadınlardan Sorumlu Azamız Tayip Hamamcı Telaki'dir. Eserin teması; gericilik, yolsuzluk ve haksızlığın toplumsal düzeni sarsmasıdır. Oyunun olay zamanı, Refah-Yol hükümeti dönemi ve sonrasıdır. Anlatma zamanı ise 1996'dır.

Özer Ozankaya'nın yazmış olduğu *Mustafa Kemal Atatürk Nutuk- Söylev*¹⁵ adlı eser, Nutkun çeşitli bölümlerini ihtiva etmektedir. Eserin önsözünde, Söylev'in bir toplumbilim klasiği oluşu ve aynı zamanda Mustafa Kemal'in felsefi bilgeliğine tanıklık eden bir yapıt oluşu iki madde halinde anlatılmıştır. Eser, Söylev I ve Söylev II başlıklarıyla iki bölümden oluşmuştur. Eserin önsözü dışında kalan tamamı Söylevden alınmıştır. Yazarın sözleri ya da yorumları eserde yer almaz. Eser 1919 ile 1924 arasında gerçekleşen Türk Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet devrimlerinin somut olaylarından söz eder. Bunlar Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışıyla inkılaplar arasındaki olayları içerir. Tiyatro bibliyografyasında ismi geçmesine rağmen eser, teknik olarak tiyatro türünde değildir.

Konusunu, zorla Padişah yapılan ve tarihte gerçekliği bulunmayan bir Padişah'ın tahttan inme çabalarından alan *Soyut Padişah*¹⁶ adlı eser, Padişah'ın bin oğlundan biri olan Soyut Padişah'ın diğer kardeşlerinin öldürülmesinden sonra, küçük yaşta, zorla ve oynadığı atarının başından kaldırılarak tahta oturtulmasıyla başlar. Tahttan inmek için tüm gelenekleri alt üst etmeye çalışan Padişah elinden geleni yapsa da tahttan inmeyi

¹⁴ Taşkın DEMİR, *Atatürk'ün Cumhuriyeti*, Öz İlk-El Matbaası, İstanbul, 1996.

¹⁵ Özer OZANKAYA, *Mustafa Kemal Atatürk Nutuk- Söylev*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1998.

¹⁶ Ferhan ŞENSOY, *Soyut Padişah*, Kültür Bakanlığı Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Ankara, 1989.

başaramaz. Uzun zaman sonra dileğinde başarılı olan Soyut Padişah tahttan inmeyi başarır ama tahta da kendisi gibi tahta çıkmak istemeyen bir şehzadesi çıkarılır. Eserin teması XX. yüzyılın yaşantısının geçmişe taşınarak bu devrin insanının taht geleneğine karşı olumsuz tavrının dile getirilmesidir. Eserin padişahı soyut olduğu gibi zamanı ve mekânı ve bütün şahısları da soyuttur. Oyunun olay zamanı 1989'dur. Oyunun dili oldukça anlaşılır olmasına rağmen en dikkat çekici özelliği argo sözcüklere ve küfür sözlerine sık sık yer verilmiş olmasıdır. Oyun, belli olmayan bir zamandaki soyut bir saltanatı anlatsa da yaşanti ve kültür XX. yüzyılın yaşantısı ve kültürüdür.

Bunların dışında Tuncer Cücenoglu'nun *Çıkmaz Sokak* ve Hüseyin Budak'ın *1 Mayıs'ın Doğuşu* adlı eserleri Türk tarihini işleyen eserler olmadığından incelemeye tabi tutulmamıştır. Orhan Asena'nın *Ölümü Yaşamak*, Mehmet Baydur'un *Cumhuriyet Kızı* adlı eserleri de konusunu tarihî değil toplumsal olaylardan aldıkları için incelenmeyen eserlerdendir.

1986-2000 yılları arasında yazılan eserlerden olmalarına rağmen her türlü çabamıza rağmen ulaşamadığımız iki eserden Selim İleri'nin *Allahısızmarladık Cumhuriyet* adlı eseri Sevdâ Şener tarafından "Halide Edip, Afife Jale, Latife ve Fikriye hanımların dramını dile getirirken, Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinin kültür yapısına ışık tutmuştur."¹⁷ şeklinde anlatılırken, Şefik Onat'ın *Hüzünlü Bir Komedi* adlı eseri ise "Şefik Onat'ın Mithat Paşa'nın Yıldız yargılanması üzerine yazdığı belgesel nitelikli Hüzünlü Bir Komedi(1992) adlı oyunu, dramatik olanı geçmişte arama ve çoğu zaman Osmanlı İmparatorluğu döneminin görkemini sahnede canlandırma fırsatı sağlayan oyundur."¹⁸ şeklinde ifade edilir.

1986- 2000 arasında yazılan tarihî Türk tiyatroları; konusunu mitolojiden, İslâmiyet Öncesi Türk Tarihinden , Türk-İslâm tarihinden, Osmanlı Tarihinden, Millî Mücadele'den ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tarihinden alan eserler olarak sınıflandırılabilir. Bu dönemde verilen eserlerin içerisinde konusunu mitolojiden alanlar genellikle Dede Korkut Hikâyeleri'ni anlatan eserlerdir. Bu eserlerde Dede Korkut Hikâyeleri'nde anlatılan iyi idare, devlet yönetimi gibi önemli unsurlar tiyatro eserleri vesilesiyle geleceğe taşınmaya çalışılmıştır.

¹⁷ Sevdâ ŞENER, *Cumhuriyet'in 75 yılında Türk Tiyatrosu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, y.y.y., 1998, s. 286.

¹⁸ ŞENER, s. 281.

Bu dönemde, konusunu İslâmiyet Öncesi Türk Tarihinden alan sadece iki eser yazılmıştır. Bu eserlerin ikisi de Sümerlere ait Gılgamış Destanı'nı anlatan eserlerdir.

1986-2000 yılları arasında Türk- İslâm tarihini anlatan eserlerin sayısında geçmiş dönemlere göre oldukça fazla artış olduğu gözlemlenir. Bu eserler daha çok birlik, beraberlik, sevgi ve hoşgörü düşüncesini kişiliklerinde barındıran Yunus Emre, Hacı Bektaş, Mevlânâ ve Kutlu Melek gibi karakterlerin yaşantısını ve sevgi anlayışlarını anlatan eserlerdir. Bu eserlerin sayısındaki artışın nedeni, tarihî dram yazarlarının toplumun birlik ve beraberlik düşüncesine ihtiyacını giderme çabası ve 1991 yılının Yunus Emre Sevgi Yılı olmasıdır.

Bu dönemde konusunu Osmanlı tarihinden alan eser sayısı oldukça fazladır. Yazarlar, kimlik arayışının bir sonucu olarak ya da geçmişle hesaplaşmak, tarihteki taşları yerli yerine oturtmak için Osmanlı tarihindeki olay ve kişilere yönelmişler, kişi ve olayları günümüz açısından yeniden değerlendirme yolunu seçmişlerdir.¹⁹ Osmanlı tarihine yönelen yazarlar genellikle Osmanlı'nın yıkılışına, saray çevresini saran kötü niyetli kişilerin entrikalarının yol açtığı problemlere, iyi niyetli idarecilerin, namuslu yöneticilerin nasıl yok edildiği ve bunların imparatorluğun çökmesine neden olduğunu anlatarak tarihi sorgulamışlardır.²⁰ Yazarların Osmanlı tarihine ve saray entrikalarına yönelmelerinde tarihle hesaplaşma, tarihi sorgulama gibi nedenlerin etkili olmasının yanı sıra Osmanlı döneminin tarihsel ve dramatik malzeme açısından yoğun ve ilgi çekici olması da etkilidir.²¹ Bu dönemde tarih, özellikle Osmanlı tarihi, güncel olaylara ışık tutacak şekilde ele alınmış, geçmişte yaşanan olaylarla günümüzde yaşananlar arasındaki benzerliklere dikkat çekilmiştir. Bu, konuda en başarılı yazarlar Turan Oflazoğlu, Orhan Asena ve Turgut Özakman'dır. Osmanlı tarihindeki kişileri ele alan oyunlarda kişiler aşkları, görevleri, özlemleri, tutkuları, öfkeleri, zayıflıklarıyla ortaya konmuş, geçmişte saray yaşantısı ile

¹⁹ Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Zerrin Akdenizli ÇELENK, *1980-1990 Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu'nda Oyun Yazarlığında Görülen Eğilimler ve Kaynakları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sahne Sanatları Anasanat Dalı, İzmir, 1999, s. 154.

²⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Semih ÇELENK, *1970'den 1980'e Türk Oyun Yazarlığında Eğilimler*, (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sahne Sanatları Anasanat Dalı, İzmir, 1997, s. 160.

²¹ Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Z. ÇELENK (1999), s. 341.

bütünleşen siyasal ve toplumsal düzende, düzen-birey, iktidar-birey ilişkisiyle bugünün değerleri ortaya konulmak istenmiştir.²²

Bu dönemde Millî Mücadele'yi konu alan eserlerin sayısı da oldukça fazladır. Bu eserlerin en önemli özelliği tezli oyunlar olmasıdır. Bu oyunlar, vermek istedikleri mesajın kaygısından teknik olarak kusursuz eserler olamamıştır. Teknik kusurları bulunmasına rağmen eserlerin vatan sevgisi ve millî değerleri anlatabilme özellikleri oldukça başarılıdır.

1986-2000 yılları arasında yazılan eserlerin içerisinde yer alan ve Cumhuriyet Dönemi Türk tarihini anlatan eserler de dikkat çekicidir. Bu eserlerde özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsında vatansever Türkler anlatılmış, yenilikler, yenilikler karşı direnenler, inkılaplar ve inkılapların uygulanışı sırasında yaşanan problemler dile getirilmiştir. Bu eserlerin arasında Atatürk'ün özel hayatı ve bu konudaki sıkıntıları da dile getirilmiştir. Özellikle Cumhuriyet Dönemi Türk tarihini anlatan eserlerin içerisinde senaryo olarak yazılanların ve bu nedenle tiyatro tekniğinin de biraz dışında kalanların sayısı oldukça fazladır. Bu eserlerden kimisi film olarak çekilmiş ve ilgi görmüş eserlerdir.

Bu dönemde, geçmiş dönemde çok işlenen Türklük temasının anlatıldığı eserlerin bulunmadığı gözlemlenir. 1970-1985 arasında çok işlenen konulardan olan Türklük 1986-2000 yılları arasında hiç işlenmemiştir.

Dönemde biyografik-tarihsel oyunlar da önemli yer tutar. Bu tür eserler, tarihte çeşitli yönleriyle öne çıkmış kişilerin hayatlarının ve maceralarının anlatılmasıyla geleceğe ışık tutan eserlerdir. Bunlardan; Mustafa Kemal, Mimar Sinan, Namık Kemal, Mithat Paşa, Yunus Emre, Hacı Bektaş, İbrahim Müteferrika, Ali Suavi ve Halide Edip bu dönemde biyografik-tarihsel oyunlarla hayatlarının bir bölümü anlatılan karakterlerdir.

Dönemin en önemli özelliklerinden biri siyasî olayları anlatan eserlerin geçmiş döneme göre yok denecek kadar az olmasıdır. Bu dönemde sadece 27 Mayıs'ı anlatan bir tek eser mevcuttur. Bu eser Bilgesu Erenus'un *555 K* adlı eseridir.

Bu dönemde teknik olarak kusursuz denilebilecek eserler veren tarihî drama yazarları Orhan Aşena, Güngör Dilmen, Turan Oflazoğlu, Turgut Özakman ve Nezihe Araz gibi önemli isimlerdir. Bu isimler geçmiş dönemde de eserleri bulunan Tarihî dramada kendilerini ispatlamış ve çok sayıda esere imza atmış kişilerdir.

²² Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Z. ÇELENK (1999), s. 340-341.

İKİNCİ BÖLÜM

METİN TAHLİLLERİ

ANAFARTALARDA KEMAL YERİ

Özet

İstanbul, Gazi Osmanpaşa Pilevne Lisesi tarih öğretmeni, öğrencilerine Çanakkale Savaşları ve Anafartalarda Kemal Yeri adlı konuyu anlatır. Öğrencilerin bu mekânları görebilmeleri için bir gezi tertiplemeye karar verir.

Gezi otobüsü İstanbul Topkapı istikametinden Trakya'ya doğru yola koyulur. Evreşe köyü, Saros Körfezi, Kavak Köyü, Ortaköy ve Koruköy görülerek Gelibolu'ya doğru yol alınır. Bolayır'da duran otobüsün yolcuları Gazi Süleyman Paşa'nın türbesi ve Namık Kemal'in mezarını ziyaret eder. Osman Gazi'nin torunu olan Gazi Süleyman Paşa, bir av esnasında attan düşerek ölmüş ve vasiyeti üzerine Bolayır'a gömülmüştür. Namık Kemal de ölmeden önce buraya gömülmeyi vasiyet eder.

Gelibolu, askerlerin kolu bacağı koptuğu halde vatani savunmaktan vazgeçemedikleri bir destanın mekânıdır. Sol tarafta şehitler mezarlığı bulunmaktadır. Gelibolu'dan sonra ulaşılan Eceabat ilçesinde de Akbaş Şehitliği bulunmaktadır. Kilye İskelesi'nin az ötesindeki yol ayrımından ise Anafartalarda Kemal Yeri'ne gidilmektedir. Yamaçlarda, tepelerde Fransız, Anzak, İngiliz ve Türk abideleri bulunmaktadır.

Gezi, Conk Bayırı'ndan Mehmet Çavuş'un anıtına ve daha yukarıda İngilizler'in abidesine kadardır. İngiliz abidesinin yanında Mareşal Fevzi Çakmak'ın kardeşi üsteğmen Fevzi Çakmak'ın anıtı bulunmaktadır. Arıburnu'ndan ötede Kemiklidere ve Saros Körfezi bulunmaktadır.

Mütevazi bir anıt olan Mehmet Çavuş Anıtı'nın az ötesinde bulunan düzlük Anafartalarda Kemal Yeri'dir. Bu düzlük, Mustafa Kemal'in az sayıdaki ordusuyla, kuvvetli orduları yenmek için otağını kurduğu yerdir.

Gezi tertibinden dolayı Kemal Yeri'nde bazı hazırlıklar yapılmıştır. Altı tane gazi giyinmiş, madalyalarını takmış misafirleri beklemektedir. Bir manga asker, bir subay ve biraz da halk toplânmıştır. Misafirlerin alkışlarla karşılanmasının ardından

öğretmen, Türk'ün şahlandığı yer olan Kemal Yeri'ni anlatan bir konuşma yapar. Sonra da savaşın ve mücadelenin ne olduğunu ve anılarını o topraklarda yaşayan gaziler anlatırlar:

Sabri Çavuş, Kemal Yeri'nde askerini organize eden Mustafa Kemal tarafından komutanı şehit olunca komutan olarak görevlendirilmiştir. Çanakkale, iki ordunun savaşmasından daha farklı olaylara sahne olmuştur. Çünkü bu savaşta güçler dengesizdir.

Halil Gazi 1914-1918 yıllarında daha 18-19 yaşlarındadır. Memleketin her tarafı işgal altında, limanlarda savaş gemileri bulunmaktadır. Bu sırada 19. Fırka'yı kuran Mustafa Kemal, askerini Eceabad'a sevk eder. Anafartalar, Arıburnu ve Seddülbahir düşman çemberi altındadır. Düşman Gelibolu'yu ele geçirerek İstanbul'a ulaşmayı plânlamaktadır. Mustafa Kemal, böyle bir imkânsızlık içinde Geliboyu'ya yetişir. Bu durumda eli silah tutan gençler toparlanmıştır. Bunlardan biri de Halil Gazi'dir. Halil Gazi, bacağını o meydanlarda bırakmıştır.

Hüsnü Çavuş, 25 Nisan 1915'te düşmanın Arıburnu'na asker çıkarmasıyla hiçbir emir beklemeden harekete geçen Mustafa Kemal ile beraber Conkbayırı'na çıkan ve Mustafa Kemal'in oradaki askerleri teşkilatlandırmasına şahit olan kişidir. O gece sabaha kadar savaşılıp düşmanın beli kırılmıştır.

İsmail Efendi, Arıburnu çıkartmasından sonuç alamayan itilaf Devletleri'nin 6-7 Ağustos gecesi Anafartalara asker çıkarması sırasında Atatürk'ün 19. Tümeninin bölük başçavuşudur. Bu bölükten, kalan askerlerle Conk Bayırı elde tutulmuştur. İsmail Efendi, yaptıklarının anlatılmasından hoşlanmayan Memiş Gazi ile ilgili bir anısını anlatır. Mustafa Kemal, çavuş ve subayları şafak sökmeden toplamış, taarruz plâni yapmıştır. Daha düşman aydınlığı görmeden üzerine saldırılmış ve düşman bozguna uğratılmıştır. Bu olayların anlatımı sırasında Memiş Gazi yerinden fırlayarak boşluğa "Allah, Allah" nidalarıyla ateş etmeye başlar. Sanki o günleri tekrar yaşamaktadır.

Dursun Ali, kolunu bu mücadelede kaybetmiş, sallanan kolunu keserek savaşa devam etmiştir. O gün, kolunun acısını bile hissetmeyen Dursun Ali, tekrar savaşa dönmek için ısrar etmiş ama bunu kabul ettirememiştir. Aynı mücadele sırasında Mustafa Kemal'in göğsüne bir şarapnel parçası isabet etmiş ama orada bulunan saati Mustafa Kemal'in hayatını kurtarmış, sadece saat parçalanmıştır.

Sabri Çavuş ve Halil Gazi öğrencilere şehit kanlarıyla sulanan vatan topraklarının eğer böyle bir fedakârlığa daha ihtiyacı olursa hep beraber koşulması gerektiğini anlatır. Bir subay çıkararak gençlere Mustafa Kemal'in birkaç sözünü söyler ve alkışlardan sonra dönüş için otobüslere binilir.

Olay Örgüsü

Konusunu, İstanbul'daki bir lisenin Kemal Yeri'ne yaptığı ziyaretten alan *Anafartalarda Kemal Yeri* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- İstanbul, Gazi Osmanpaşa, Plevne Lisesi öğrencileri Anafartalarda Kemal Yeri'ne geziye götürülür.
- 2- Bolayır'da Gazi Süleyman Paşa Türbesi ve Namık Kemal'in mezarı ziyaret edilir.
- 3- Gelibolu ve Eceabat'taki şehitler mezarlıkları ziyaret edilir.
- 4- Conk Bayırı'ndaki Mehmet Çavuş anıtının ziyaretinin ardından az ötedeki Kemal Yeri'ne ulaşılır.
- 5- Kemal Yeri, Anafartalar'da Mustafa Kemal'in konuşlandığı mekândır.
- 6- Öğrencilere ve öğretmenlerine küçük bir karşılama düzenlenir.
- 7- Öğretmen Kemal Yeri'ni anlatan bir konuşma yapar.
- 8- Gaziler anılarını anlatırlar.
- 9- Sabri Çavuş, komutanı şehit edilince Mustafa Kemal tarafından onun yerine görevlendirilmiştir.
- 10- Halil Gazi, daha 18-19 yaşlarında mücadeleye katılıp bacağına meydanlarda bırakmıştır.
- 11- Hüsnü Çavuş, Conk Bayırı'nda Mustafa Kemal ile beraber mücadele verip düşmanın belini kıranlardandır.
- 12- İsmail Efendi, Anafartalar'da Başçavuş olarak savaşmıştır.
- 13- Memiş Gazi, Mustafa Kemal ile taarruz plânı hazırlayıp şafak sökmeden düşmanı bozguna uğratanlardandır.

14- Dursun Ali, mücadelede kolunu kaybedince kolunun tutan kısmını kesmiş ve savaşa devam etmeyi istemiştir.

15- Bu mücadelede Mustafa Kemal'in göğsüne gelen şarapnel parçası tam orada bulunan saati parçalamış ama Mustafa Kemal'e zarar verememiştir.

16- Bir subayın konuşmasından sonra dönüş için otobüse binilir.

Tema

Oyunun ana teması Anafartalarda Kemal Yeri'nde verilen mücadelelerin gaziler, öğretmen ve bir subay tarafından anlatılmasıyla verilmeye çalışılan vatan sevgisidir.

Anafartalarda gerek Mustafa Kemal, gerek diğer Türk askerlerinin verdiği mücadele övülmeye değerdir. Bu mücadele, vatan kavramının içinde barındırdığı fedakârlıkları da göz önüne sermektedir:

İşte çocuklarım. Burası, Türk Mehmetçiğinin unutulması mümkün olmayan mucizeler kadar büyük işler yaratan Kemal Yeri'dir.

Burası zafer kazanmak için etrafa nurlu ışıklar saçan (Zafer Türküdür.) müjdelere haykıran (Kemal Yeri'dir.)

Bu zaferin yöneticisi ve kumandanı askerine vatan aşkı aşılayıp askerine (Zafer bizimdir.) müjdesini verip askerini ilahi bir aşkla coşturup sayıca, silahca kat kat kuvvetli olan ordulara karşı harp etmiş. Mertlik ve kahramanlık imtihanını vermiş. Zeval bitmiş. Kemal gelmiş.¹

Anafartalarda verilen mücadele çaresizliğe üzülmeyecek ama azim ve gayrete hayran olunacak, binlerce kahramanlık destanının yazıldığı, milletin esaretten kurtulduğu bir mücadeledir:

SABRİ ÇAVUŞ- ... Doğuda harp, güneyde harp, memleket bir talan ve viran içinde. Şu mıntıkaya saldıran kuvvetler ise dünyanın galentör devletleri... askerleri sayıca kat kat fazla. Maddi imkanları sayılmayacak kadar fazla...

İngiliz, Fransız, Soysuz ve uğursuz. Daha niceleri buralara dolmadı ki...

Şu tepeler, şu yamaçlarda, şu görünen mavi denizde, şu göklerde yağmur gibi, dolu gibi kurşun ve bombalar üstümüze yağıyordu...²

¹ Kazım IŞIKTAÇ, *Anafartalarda Kemal Yeri*, Özdemir Basımevi, İstanbul 1986, s. 22.

² IŞIKTAÇ, s. 25-26.

Zaman

Oyunun olay zamanı da anlatma zamanı da 20. yüzyıldır diyebiliriz. Eserde olay zamanıyla ilgili bir bilgi verilmezken anlatma zamanının 1986 olmasından yola çıkılarak ve o günün şartlarında bir okul gezisi anlatıldığı düşünülerek böyle bir yargıya varılabilir.

Eserde özellikle anlatılan anılarda Çanakkale savaşlarının tarihi olan 1914 – 1918 yıllarına gidilmiştir. Ama bunlar sadece 20. yüzyılda yaşayan gazilerin anlattıkları anılardır:

“Ders: Tarih

Konu: Çanakkale Savaşları ve Anafartalar’da Kemal Yeri, 1914 –1918.”³

Mekân

Oyunun mekânı çok geniş değildir. Eserde; İstanbul Gazi Osmanpaşa Plevne Lisesi sınıf III, Plevne Lisesi önü, Balayır ve Kemal Yeri mekân olarak kullanılmıştır.

Eserde mekânlar çok geniş bir şekilde tasvir edilmiş bu geniş tasvirler oyunun bazı bölümlerinin gezi yazısı izlenimi vermesine bile sebep olmuştur:

BOLAYIR

Kavak, ortaköy, Koruköy’ü geçince karşiki tepeler üzerinde bir nahiye bucağı. Ovaya, saroz körfezine hakim bir vaziyette bir çok tarihi vakalara sahne olmuş bir yer. Saroz körfezine ve ovaya hakim bir tepe üzerinde Türk mimari yapısı türbe, uzun selvilerle bezenmiş rengarenk güllerle süslenmiş vatan uğrunda canlarını feda eden şehitlerin istirahatgahı olan mezarlar, güzel çiçeklerle süslü park...⁴

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu pek geniş değildir. Oyunda yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; öğretmen, Sabri Çavuş, Halil Gazi, Hüsnü Çavuş, İsmail Efendi, Dursun Ali ve subaydır. Dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar ise; öğrenciler (20 – 30 kadar kız ve erkek öğrenci), Memiş Gazi, Bekçi Ali, Çevre halktan kadın ve erkekler ile tam teçhizatlı askerlerdir.

³ IŞIKTAÇ, s. 13.

⁴ IŞIKTAÇ, s. 16.

Öğretmen: Öğrencilerine Çanakkale Savaşları ve Anafartalarda Kemal Yeri'ni anlatan öğretmen, onlara bu kutsal toprakları gösterebilmek için bir gezi plânlar. Yol boyunca geçilen yerleri anlattığı gibi çocuklara vatan sevgisi aşlamak ve yaşanan mücadeleleri iyi anlamak için elinden geleni yapar. Onun amacı, vatanını, milletini canından çok seven, fedakârlık nedir bilen, gerektiğinde; şahit oldukları, duydukları fedakârlıkları yapabilen öğrenciler yetiştirmektir:

Çocuklarım:

Şu görmüş olduğunuz denizin üstünde düşmanların yüzlerce harp gemileri. Şu görmüş olduğunuz topraklarda yüzbinlerce askeri, silahı ve cephanesi bol ordular:

Denizden çıkıp bu topraklara akın akın doldular!...

İşte Gazi Mustafa Kemal burada komut verdi askerine. Dedi ki:

- Ey Türk askeri.

Süngü tak: marş! Marş! İleri!

Bakayım hangi ordu kazanacaktır zaferi!...⁵

Diğerleri: Sabri Çavuş, Halil Gazi, Hüsnü Çavuş, İsmail Efendi ve Dursun Ali Anafartalar'da savaşıp bir çoğu kolunu bacağını kaybetmiş olan ve misafirlerine savaş anılarını anlatan kişilerdir. Subay da gazilerden sonra gençleri o topraklarla ilgili bilinçlendirmek için bir konuşma yapan kişidir.

Anlatma Problemi

Oyun beş bölümden oluşmaktadır. Eserde perde veya sahneler yoktur. Bölüm içlerinde farklı başlıklar altında konular da bulunmaktadır.

Eserin başında oyunun senaryo olarak yazıldığı belirtilse de içerik olarak görüntü tasvirleri yada çekimle ilgili bilgiler yer almamaktadır:

Bu eser bir senaryo olarak yazılmıştır.

İstanbul GaziosmanPaşa Plevne Lisesi öğretmen ve öğrencilerinden bir grup Anafartalar'da Kemal Yeri'ne gitmek için bir gezi tertibi...

Ayrıca yolları üzerinde bulunan bazı tarihi yerlerde görmek ve bilgi edinmek...⁶

⁵ IŞIKTAÇ, s. 22-23.

⁶ IŞIKTAÇ, s. 5.

Eserde oyundan önce Eserin Yazılışı, Hayran Olduğum İçin, İthaf ve Şahıslar başlıkları altında bölümler vardır. Oyundan sonra da Orgeneral Fahrettin Atalay'ın Bir Hatırası ile Atatürk'ün Birkaç Vecize ve Sözleri, Kemal Yerine İsim Verilme Tarihiçesi yer almaktadır.

Oyun nesirle yazılmıştır. Bazı bölümlerinde şiirlere yer verilerek esere canlılık katılmaya çalışılmıştır:

“Buranın adı Kemal yeridir. Kemal yeri!

Türk mehmetçiği kazanmıştır en büyük zaferi!

Bu zaferi meteder tüm dünya milletleri!...”⁷

Eser bir gezinin anlatıldığı tiyatro eseri olduğundan bazı bölümlerde yapılan tasvirlerin ve anlatımın uzun ve yoğun olması sıkıcılığa sebep olmaktadır:

Gelibolu'dan Eceabat arası:

Gene güzelim birçok manzaralar. Bir taraftan Çanakkale boğazı, kurşuni bir renkte sessiz duran deniz.

Bin yandan yemyeşil tepeler. Zeytinlikli ve meyveli köyler, vadiler...

Eceabat ilçesine girmeden bir iki kilometre beride düzlük bir vadi yolun alt tarafında Akbaş şehitliği...⁸

Oyunun genelinde dikkat çeken en önemli özellik imlâ, noktalama ve cümle yapılarındaki bozukluktur. Bu hata incelememizin başından beri yapılan tüm alıntılarda da göze çarpmak kadar çok sayıda yer almaktadır:

“Çocuklar otobüsün içinde sevinç heyecanlarıyla pür neşedirler. Yol güzergahında tatil evleri, güzelim villalar, manzaralar, yeşilim tarla ve arazileri seyre dalma zevki ruhlarına ferahlık vermektedir.”⁹

Öğretmen – Çocuklarım! Şu görmüş olduğunuz görkemli ve manalı türbe Rumeli topraklarına ilk ayak basan Gazi Süleyman Paşa'nın türbesidir. Şu türbenin önündeki mermer mezar da büyük vatan şairimiz Namık Kemal'in mezarıdır.

Şimdi sizlere bu iki değerli kişiler hakkında biraz bilgi vermek istiyorum.¹⁰

⁷ IŞIKTAÇ, s. 22.

⁸ IŞIKTAÇ, s. 18.

⁹ IŞIKTAÇ, s. 15.

¹⁰ IŞIKTAÇ, s. 16.

VATAN YOLUNDA (Beraber Ölelim)

Özet

Gülsün, Kurtuluş Savaşı için Mustafa Kemal'in gönüllüler birliğine katılan ve Anadolu'daki insanları bilinçlendirip örgütleme adına bir köyde öğretmen olarak göreve başlayan on sekiz yaşında bir genç kızdır.

Gülsün Öğretmen, köyün gençlerine Mustafa Kemal ve arkadaşlarının radyolarda anlatıldığı ve etrafta söylenildiği gibi çeteci değil, Osmanlı Hükûmeti'ne karşı ayaklanmış vatanseverler olduğunu anlatır. Gençlerin bilinçlenmesinden ve bu davayı kabullenmelerinden rahatsız olan Kör Davut ve Fesat Kâzım, köyü maddî ve manevî yönden sömüren, her türlü yalan dolana, namussuzluğa başvuran ve Osmanlı zabitleriyle işbirliği yapan iki kişidir.

Kör Davut ve Fesat Kâzım, köye geldiği ilk günden beri çok sevilen Gülsün Öğretmen hakkında dedikodu çıkarır ve insanları ona düşman ederler. Gülsün Öğretmen'in köye geldiği yedi sekiz aydan beri, beraber yiyip içtiği Sultan Hanım ve Hüseyin Ağa bile onun hakkında yanlış düşüncelere kapılmışlardır. Sultan Hanım ve Hüseyin Ağa'nın oğlu Yusuf ise, Gülsün Öğretmenin peşinden gidip düşüncelerini benimseyenlerdendir.

Yusuf, annesi Sultan Hanım'a askere gitmek, daha doğrusu dağa çıkıp Mustafa Kemal'in ordusuna katılmak istediğini anlatır. Annesini yapacağı şeyin doğruluğuna inandırır. Bu arada Gülsün Öğretmen gelir. Yusuf'un babasıyla, sonra da komşuları Cemal Efendi ve eşi Fadime Hanım'la konuşurlar. Çünkü onların oğlu Kemal de Yusuf'un arkadaşı ve Gülsün Öğretmen'in destekçisidir. Cemal Efendi ve Fadime Hanım da Mustafa Kemal'in saflarına katılırlar. Fakat bu arada Gülsün Öğretmen'in genç öğrencilerinden Hakan gelerek Kör Davut ve Fesat Kâzım'ın yanlarında bir Osmanlı zabiti ve bir de İngiliz subayıyla Gülsün Öğretmen'i tutuklamaya gelmek üzere olduklarını haber verir. Aralarında konuşurlar ama Gülsün Öğretmen'i onlara vermemenin bir yolunu bulamazlar. Kısa bir süre içinde Öğretmen Osmanlı Karakoluna götürülür.

Öğretmenin ve gençlerin daha önce uygulamayı düşündükleri plân tekrar gündeme gelir; Osmanlı karakolu basılacak ve oradan ele geçirilen cephane ile gençler Mustafa Kemal'in ordusuna katılacaklardır. Plân, bu sefer büyüklerle beraber

uygulamaya konulur. Artık Gülsün Öğretmen de aynı karakola hapsedilmiştir ve onun da kurtarılması gerekmektedir.

Önce Fesat Kâzımla Kör Davut tuzağa düşürülür ve Hüseyin Ağa'nın evine sandalyelere bağlanırlar. Ardından karakol basılır. Hem cephane ele geçirilir hem de İngiliz subayı ve Osmanlı zabiti yakalanır.

Gülsün Öğretmenin yanında aynı suçtan tutuklanmış bir de orman memuru vardır. O da halkı Osmanlı Hükûmeti'ne karşı ayaklandırmakla suçlanmaktadır. Bulduklarında ikisi de güçten düşmüş, işkence görmüş bir vaziyettedirler. Orman memurunu, Öğretmeni, Osmanlı zabitini ve İngiliz subayını eve getirirler. Bu arada Kerim, Anadolu'nun kurtarıldığına ve Yunan'ın İzmir'de denize döküldüğüne dair haberi getirir. Hepsi çok sevinirler. Mustafa Kemal, Gülsün Öğretmen ve halka bir ferman göndermiştir. Ferman okunur, hepsi çok duygulanır. Bu arada İngiliz subayı yavaş yavaş ellerini çözmüştür. Subay gizlice zabitin elindeki ipleri keser. Zabit yerdeki silahı kapar ve hepsini esir alır. Sultan ve Fadime Hanım ellerindeki silahlarla içeri girerler. Yusuf ile Kemal, Kör Davut, Fesat Kâzım, Osmanlı zabiti ve İngiliz subayını öldürürler.

Olay Örgüsü

Konusunu, Millî Mücadele yıllarından alan *Vatan Yolunda (Beraber Ölelim)* adlı oyunun olay örgüsü şu şekildedir:

1- Gülsün, Mustafa Kemal'in başlattığı Millî Mücadele'yi Anadolu'ya duyurmak için bir köyde öğretmenliğe başlar.

2- Gülsün Öğretmen, önce köyün gençlerini bilinçlendirmeye çalışır.

3- Köyün gençlerinden olan Yusuf, annesi Sultan Hanım'a dağa çıkıp Mustafa Kemal'in ordusuna katılacağını ve kendisine engel olmamalarını söyler.

4- Gülsün Öğretmen, Yusuf'un evine gelerek onun annesi Sultan Hanım'a ve babası Hüseyin Ağa'ya Mustafa Kemal'i anlatır. Bu arada eve köyün gençlerinden olan Kemal, babası Cemal Efendi ve annesi Fadime Hanım da gelir. Durum onlara da anlatılır. Her iki aile de Mustafa Kemal'in ordusunun gönüllüleri olmayı kabul ederler.

5- Köyün gençlerinden biri olan Hakan gelerek, köyde hükûmet yanlısı olup Gülsün öğretmenin faaliyetlerinden hoşlanmayan, onun hakkında dedikodu yayan Fesat

Kazım ve K r Davut'un, yanlarında bir Osmanlı zabiti ve bir de İngiliz subayıyla  ğretmeni tutuklamaya geldiklerini bildirir.

6- Yusuf, Kemal ve aileleri  ğretmeni onlardan korumanın bir yolunu bulmak için uğraşrlar ama üzüm bulamazlar.

7- K r Davut, Fesat Kazım, Osmanlı zabiti ve İngiliz subayı gelip Gülsün  ğretmen'i karakola götürürler.

8- Öğretmen, daha önceden köyün gençleriyle beraber karakolu basıp cephaneyi ele geçirmek ve bu cephane ile gençleri Mustafa Kemal'in ordusuna birer er olarak göndermeyi amaçlayan bir plân yapmıştır.

9- Yusuf ve Kemal, bu plânı ailelerine de anlatırlar  nk  bunu uygulamanın tam zamanıdır. Artık karakolda kurtarılması gereken bir de Gülsün  ğretmen vardır. Cemal Efendi, K r Davut ve Fesat Kâzım'ı tuzağa düşür. Bu ikisini Yusuf'un evine bağlarlar.

10-Karakol basılır, cephane ele geçirilir ve  ğretmen kurtarılır. Öğretmenin yanında aynı suçtan tutuklanmış bir de orman memuru vardır, O da Mustafa Kemal'in Anadolu'da yükselen seslerinden biridir.

11- Öğretmen ile orman memuruna işkence eden İngiliz zabiti ve Osmanlı subayı alınarak Yusuf'un evine getirilir.

12- Kerim, Anadolu'nun kurtulduğu; Yunan'ın İzmir'de denize d k ld ğu haberini getirir. Elinde bir de Mustafa Kemal'in Gülsün  ğretmen'e ve köy halkına gönderdiği ferman vardır.

13- Fermanın okunması sırasında ellerini ipten kurtaran İngiliz Subayı, Osmanlı Zabiti'nin de ellerini  zer. Zabit yerden bir silah kapar ve hepsini esir alır.

14- Bu arada Fadime ve Sultan Hanım içeri silahlarla girerek, Mustafa Kemal'in gönüllülerini kurtarır. Yusuf ve Kemal; K r Davut'u, Fesat Kâzım'ı, Osmanlı zabitini ve İngiliz subayını öldürürler.

Tema

Oyunun ana teması Anadolu'daki kurtuluş mücadelesini ortaya çıkaran Vatan Sevgisi'dir. Tema, Gülsün  ğretmen ve beraberindekilerle onların karşısında K r Davut

ve Fesat Kazım çatışması ile verilir. Oyunda Mustafa Kemal birey olarak bulunmamakla birlikte sözlerine ve mesajlarına sık sık başvurulmuştur. Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da yaşlısıyla, genciyle, kadınıyla, erkeğiyle şahlanmış oyunun ana temasını ortaya çıkarmaktadır.

Gülsün Öğretmen, köyde Mustafa Kemal'i halka ve özellikle gençlere tanıtabilmek için onun sözlerinden aldığı notları tam yerinde kullanır ve bu teşkilatlanmada Mustafa Kemal'in sözleri çok önemli bir yere sahiptir:

Millî müdafamızı, düşmanlarımızın bayrakları, babalarımızın ocakları üzerinden çekilinceye kadar terk edemeyiz. İstanbul mabedleri etrafında düşman askerleri gezdikçe, öz vatan toprakları üstünde yabancı adamların ayakları çekilmedikçe, biz mücadelemize devam etmeye mecburuz.. Kendi topraklarımızda hür olarak, bedbaht ve fakir olarak yaşamak, yabancı esaretinde göreceğimiz mutluluk ve huzurdan bin kere üstündür.”¹

Zaman

Olay zamanı Kurtuluş Savaşı yıllarıdır. Oyun içinde hiçbir kesin tarih geçmemekle birlikte anlatılan tarihî olaylardan zaman tespit edilebilmektedir. Olay zamanı İzmir'in kurtuluşudur. Oyunun başından sonuna kadar sadece bir gün içinde yaşananlar anlatılmaktadır. Bu nedenle konuşmalar ve verilmeye çalışılan mesajlar çok fazladır.

Oyunun anlatma zamanı 1986'dır. Yazar, Kurtuluş Savaşı yıllarını anlatarak yaşadığı dönemde ihtiyaç duyulduğuna inandığı millî duyguları güçlendirmeye çalışmaktadır. Çünkü oyunda müthiş bir millî heyecan söz konusudur:

GÜLSÜN- Vuran eller kırılır bir gün,
Kurtuluş şarkıları söylenir her gün,
Mustafa Kemal Anadolu ufkunda doğan gün,
İstiklâl, hürriyet, cumhuriyet en iyi ün,
Bütün dünyaya yayılacak sesi Türk'ün!...²

Mekân

Oyunun mekânı adı verilmeyen bir Anadolu köyüdür. Ayrıntılı mekân olarak da bir köylünün evi ile Osmanlı karakolu kullanılmıştır. Kısa bir zaman dilimi

¹ Fethi BOLAYIR, *Vatan Yolunda (Beraber Ölelim)*, Okul Kitapları Yayınları, Ankara, 1986, s. 9.

² BOLAYIR, s.16.

anlatılmış olmasına rağmen mekân tasvirlerine çok fazla yer verilmemiştir. Çünkü tiyatro eserinde özellikle de Millî Mücadeleyi anlatan bir tiyatro eserinde mesaj her şeyden ön plândadır:

KEMAL- Yaşasın Mustafa Kemal, Türklük varolsun, İstiklâl, hürriyet,bağımsızlık savaşımız mübarek olsun. Ben de dağa çıkacağım ana, ben de. Sütünü helâl et. Artık tahammül kalmadı. Vatan kan ağlıyor. Küçükken beni belediğin bu topraklar için, kanımın akmasını istemez misin? Sen beni bu günler için doğurmadın mı?... Söyle, söyle benim vatan yolunda ölmeme gönlün razı olmaz mı?³

Şahıs Kadrosu

Oyunda şahıs kadrosu on yedi kişidir. Gülsün Öğretmen, yazarın sözünü emanet ettiği şahıstır. Yusuf, Kemal, Hüseyin Ağa, Cemal Efendi, Sultan, Fadime, Hakan, Karabela, Kerim, Orman memuru, Kör Davut, Fesat Kazım, Osmanlı zabiti, Türk subayı, İngiliz subayı olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslardır. Jandarmalar ise dekoratif unsur durumundadır.

Gülsün: On sekiz yaşında vatani için yollara düşmüş genç ve idealist bir öğretmendir. Davası uğruna canını hiçe saymış, Mustafa Kemal'in gönüllüler ordusuna adam toplamak ve bu haklı davayı gençlere anlatmak için Anadolu'nun bir köyünde öğretmenliğe başlamıştır. Duygularında müthiş bir coşkunculuk vardır. Bu öğretmenin hem gençliğinden hem de yoğun halde yaşadığı vatan sevgisinden kaynaklanmaktadır:

“GÜLSÜN- Benim o alçaklara, vatanıma kastedenlere, kahpe düşmana kötülüğüm var. Götürsünler, kurşuna dizesinler beni. Nasıl olsa er geç ölecek değil miyiz. Şu genç yaşta vatan için ölmek en kutsal ve yüce şereftir...”⁴

GÜLSÜN- Açın kapıyı gelsinler. Türk kanı taşıyan, Türk olan kaçmaz. Anam beni bu günler için doğurdu. Zaten buralara kadar gelmekle ölümümü kendim imzaladım. Ben ölsem de Kemal Paşa'nın fikirleri dalga dalga yayılıyor köylerimize, obalarımıza. Açın kapıyı gelsinler. Millî mücadele uğruna bu canı feda etmişim. Bu uğurda ölümü göze almışım. Açın kapıyı.⁵

Piyeste Gülsün öğretmen; yenilikçi ve aydın Türk kadını temsil etmektedir. Millî Mücadele yıllarına kadar kadın, evinde sakin bir hayat sürerken artık vatan savunmasında söz sahibi, ardından insanları sürükleyebilen bir öneme sahiptir.

³ BOLAYIR, s.11.

⁴ BOLAYIR, s.12.

⁵ BOLAYIR, s.14.

Yusuf: Yüreği vatan sevgisiyle çarpan, vatani için canını çekinmeden ortaya koyan, cesur ve kahraman bir köy delikanlısıdır. Gülsün Öğretmene, hem kendilerine Mustafa Kemal'in sesini duyurduğu hem de yürümleri gereken yolu çizerek rehber olduğu için çok fazla saygı duymaktadır:

YUSUF: Canım öğretmenim, Anadolu'nun gerçek kadını öğretmenim, artık köy gençlerinin tahammülü kalmadı. Gideceğiz. Yolumuza kurşunlar da yağsa, senin yüreklerimizde tutuşturduğun vatan aşkının esiri olup dağa çıkacağız.Katılacağız milis kuvvetlerine. Vatani düşman işgaline terk edenlere, gözleri ters dönmüş Moskofa, kalles İngilizize, alçak Yunana, palikarya sürülerine hesap soracağız. Bir ölsek de bin dirileceğiz. Aziz vatani alçak saldırganlara ezdirmeyeceğiz.⁶

Kemal: Oyundaki vatansever gençlerden biridir. Canını vatani uğrunda hiçe saymış, karakol baskınında ve Mustafa Kemal'in düşüncelerinin köy gençleri arasında yayılmasında, kabul görmesinde önemli rol oynamıştır.

Diğerleri: Osmanlı Hükûmetine ve padişaha gönülden bağlı olan Hüseyin Ağa ve Cemal Efendi Gülsün Öğretmenle konuştuktan sonra Mustafa Kemal'in gönüllerinden olurlar.Yanlarındakilerle birlikte Gülsün Öğretmen'in karakoldan kurtarılmasını sağlarlar.

Sultan Hanım ve Fadime Hanım, eşleriyle birlikte Osmanlı'nın fikirlerini körü körüne desteklemektedirler. Oğullarının ve aynı zamanda Gülsün Öğretmenin yardımıyla birer Millî Mücadele gönüllüsü olurlar.

Köyün gençlerinden olan Hakan, Karabela ve Kerim karakolun basılmasında rol oynamışlardır.

Orman memuru, oyunda çok fazla fonksiyon sahibi olmamakla birlikte Gülsün Öğretmenle birlikte karakolda tutuklu bulunan bir Mustafa Kemal yandaşıdır. Millî duyguları güçlendirici sözler sarf eder.

Aynı menfaat duygu ve düşüncesinin esiri olan Kör Davut ve Fesat Kazım Osmanlı Hükûmetine bağınazca bağlıdır ve bu düşüncüyü benimsemeyen herkes, onların düşmanıdır. Mustafa Kemal taraftarlarıyla bu nedenle karşı karşıya gelmişlerdir.

Osmanlı zabiti, İngiliz subayı, İzmir'in kurtulduğu haberini getiren Türk subayı ve karakolda görevli jandarmalar dekoratif şahsiyet konumundaki oyunculardır.

⁶ BOLAYIR, s.4.

Anlatma Problemi

Oyun, üç perdeden oluşmaktadır. Birinci perde dört, ikinci perde iki, üçüncü perde ise bir bölümden meydana gelmiştir. Eser, nesir şeklinde yazılmıştır. Birkaç yerde ise şiir, marş ve Türkülere baş vurularak duyguların daha da coşması sağlanmıştır. Oyun, hep beraber söylenen bir marşla sona ermiştir:

Anadolu kurtuluyor.
Cumhuriyet kuruluyor.
Şanı büyük Kemal Paşa
Cumhurbaşkanı oluyor.

Kahpe düşman hep kaçıyor,
Köyleri yakıp yıkıyor,
Şanı büyük Türk askeri
İzmir'e doğru akıyor.

.....⁷

Piyesin genelinde köy halkının konuşmalarında halkın kendi şivesi kullanılmıştır. Yalnız, bu konuda bir imlâ bütünlüğü olmadığı gözlenmektedir. Aynı konuşma metni içinde bir cümlede “kızım” sözcüğü kullanılırken bir başka cümlede “gızım” şeklinde geçmektedir:

“SULTAN- Ah benim vefasız kızım, kaç gündür hiç uğradığın yok. Gözlerim hep yolda, ahan geldi, ahan gelecek diye. Unuttun bizi değil mi? Güzel gızım, insan arayı bu kadar uzatıp, kendini özletir mi?”⁸

Oyunda, imlâ ve noktalamaya çok fazla dikkat edilmemiştir. Fakat bu konuda da metinde tam bir birliktelik yoktur Mesela, aynı paragrafta “-mı” soru eki bir defa bitişik yazılırken bir defa ayrı yazılmıştır. Bunun benzeri örneklere sıklıkla rastlanmaktadır:

⁷ BOLAYIR, s.34.

⁸ BOLAYIR, s.3.

“YUSUF- Kemal, öğretmenimiz yapılacak hazırlıklardan bahsediyor. Haa duydunmu, K r Davut’un yediği haltı? Utanmaz adamın söylediklerini duydun mu?”⁹

Oyun, köy halkıyla bir öğretmenin konuşmalarından oluştuğu için köyde sık sık kullanılan atasözü ve deyimlere de başvurulmuştur. Bu halkın şiveli konuşmalarıyla da birleşince oyunun daha inandırıcı ve samimi olmasını sağlamıştır:

CEMAL EFENDİ-Hay gavurun domuzu, aygırın oğlu hay. Hay kalasoğlunun ta kendisi K r Davut hay. Ulan yeter olsun artık millete ektirdiğiniz. Sizin İstanbul Hükümetiniz de, idareniz de yere batsın.  z yurdumuzu alçak düşmanlara ezdirtiyorlar. Eh, gelin bakalım.  leriz birbirimizin boyunu. Kahpe düşmanlara boyun eğmek neymiş görürsünüz.¹⁰

⁹ BOLAYIR, s.5.

¹⁰ BOLAYIR, s.12.

İLK KURŞUN

Özet

Yunan'ın İzmir'e girmeye hazırlandığı günlerdir. Osmanlı Hükûmeti İzmir'e Ali Nadir isminde yeni bir paşa atamıştır. Ali Nadir Paşa, Albay Kazım'la İzmir'in durumunun halk tarafından abartıldığını, aslında yapılanların tamamen Mondros Mütarekesinin maddelerinin yerine getirilmesinden ibaret olduğunu söyler. Albay bu fikirde değildir ama, komutanının karşısında da fikirlerini çok fazla ifade edemez. Ali Nadir Paşa, bir komutanın kesinlikle duygularıyla hareket etmemesinden yanadır.

Ali Nadir Paşa'nın görevinin ilk günlerinde, hükûmetin büyük ve değerli Paşalarından olan İzzet Paşa onu ziyarete gelir. İzmir'in durumundan kısaca bahsederler ama ikisi de işgal gibi bir korku yaşamamakta, hükûmete ve Padişah'a sonsuz güven duymaktadırlar. Bu konuşmalar sırasında, Papaz Hrisostomos Ali Nadir Paşa'yı tebrike gelir. Bu arada hem ziyaret hem ticaret diyerek Paşa'dan demirli bulunan gemilerinden yiyecek nakliyesi için bir de izin koparır.

Ali Nadir Paşa'yı tebrike gelen diğer iki kişi Sami Bey ve Hasan Tahsin'dir. Sami Bey, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden, Hasan Tahsin ise Hukuk-u Beşer Gazetesi'ndendir. Bu iki genç, Papaz Hrisostomos'u Paşa'nın huzurunda görmekten hiç memnun olmazlar. Hele de Paşa'dan gelir gelmez kopardığı izin karşısında çılgına dönerler. Çünkü, gemiden indirilmesi için izin alınan şeyler yiyecek değil cephanedir. Paşa ise bu konuda umursamaz bir tutum izlemektedir.

Hasan Tahsin'in annesi Ayşe Hanım ve kardeşi Pakize onu evde yemeğe beklemektedir. Fakat sokakta ilginç bir hareketlilik vardır ve Hasan Tahsin eve geç kalmıştır. Hasan Tahsin eve gelir ama çok sinirlidir. Çünkü ertesi sabah Yunan'ın İzmir'e asker çıkaracağı söylentileri ortalıkta dolaşmaktadır. Ayşe Hanım Selanik'te Yunan esareti görmüştür. Hasan Tahsin'e onların ırz, namus düşmanı olduklarını ve yaptıkları işkenceleri anlatır. Hasan Tahsin çözüm arar ama bulamaz. Arkadaşlarıyla görüşmek için evden ayrılır. Bu arada eve komşuları Güldeste ve Feşçizade Tahir gelirler. Ayşe Hanım durumun vahametini anlatır ama Feşçizade bunu abartılı bulur. Çünkü onun için kendisine, ailesine, malına, mülküne zarar gelmediği sürece problem yoktur. Hiçbir şeye karışmadan yaşamaktan yanadır. Hasan Tahsin eve döner. Feşçizade, onu da tarafsız olmaya ikna etmeye çalışır. Fakat Hasan Tahsin, talanların

başladığını ve İzmir'in elden gitmek üzere olduğunu anlatır. Bu arada telaşla gelen bir haberci Fesçizade'nin dükkanının kundaklandığı haberini getirir. Fesçizade kalp krizi geçirerek ölür.

Sabah İzmir'de bulunan herkes işgalin endişesini taşımaktadır. Simitçisi, çöpçüsü, gazetecisi aldıkları nefesten bile mutluluk duyamazlar. Bu endişeli bakışların arasında Yunan gemileri limana yanaşır. Tüm azınlıklar, özellikle Yunanlılar sevinçten şarkılar söylemekte, naralar atmaktadırlar. Papazlar konuşmalar yapar ve Yunan'ın ideali olan Megola'ya ulaşmak üzere olduğunu ve sıranın Konstantinopolis'te olduğunu söylerler. Trampet sesleri ve naralar arasında Hasan Tahsin yerinden fırlar ve silahını ateşler. Bayraktar yere yıkılır. Askerler ve azınlıklar kaçışmaya başlarlar. Papaz, yandaşlarına kaçmamalarını, onun tek kişi olduğunu söyler. Askerler geri dönerler. Birkaç el ateş edilir. Hasan Tahsin şehit olmuştur. Arkadaşı Sami Bey, olay yerine koşmaya çalışır ama Türkler bırakmazlar.

Olay Örgüsü

İlk Kurşun adlı oyun, konusunu İzmir'in işgali ve Yunan'a ilk kurşunu atan Hasan Tahsin'in şehit edilmesinden almaktadır. Oyunun olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- İzmir'in işgal edileceği söylentileri arasında yeni bir Paşa atanır.
- 2- Ali Nadir Paşa, bu söylentilere çok fazla kulak asmaz ve tamamen Osmanlı Hükûmeti'nden yana tutum izler.
- 3- Paşa'ya tebrik ziyaretleri olur. İlk ziyaretçi Osmanlı'nın büyük Paşalarından İzzet Paşa'dır. İşgal meselesi ile ilgili ikisi de aynı fikirdedir.
- 4- Ziyaretçilerden biri de Papaz Hrisostomos'tur. Papaz, Paşa'dan limanda demirli bulunan gemilerden yandaşlarına yiyecek indirebilmek için izin koparır. Fakat gemiden indirilecek şeyin yiyecek değil İzmir'in işgali için gerekli olan cephane olduğunun Hükûmet yanlıları dışında herkes farkındadır.
- 5- Ali Nadir Paşa'yı tebrike gelen Sami Bey ve Hasan Tahsin, Paşa'ya bunun işgal için bir komplo olduğunu anlatmaya çalışsalar da haksız duruma düşerler. Çünkü Paşa, bunların sadece Mondros Mütarekesinin gereği olduğunu savunmaktadır.
- 6- Başlarında Fesçizade'nin olduğu bazı insanlar Hasan Tahsin'in İzmir'in işgal edileceğine dair uyarılarına kulak asmazlar.

7- İşgal başlar. Fesçizade'nin dükkanı Yunanlılar ve azınlıklar tarafından yağmalanır. Bunu duyan Fesçizade Tahir, kalp krizi geçirerek ölür.

8- Ertesi sabah herkes işgalin huzursuzluğunu yaşamaktadır. İlk hareketlenme başlar. Türklerin endişeli ve şaşkın bakışları arasında Yunan gemileri İzmir'e yanaşır.

9- Azınlıklar tarafından coşkulu kutlamalar yapılır, naralar atılır.Papazlar Yunan'ın ideali olan Megola'ya ulaşmak üzere olduğunu ve sıranın Konstantinopolis'e geldiğini bildiren söylemlerde bulunurlar.

10- Hasan Tahsin yerinden fırlar ve silahını ateşler. Bayraktar yere yıkılır.Askerler ve azınlıklar kaçışmaya başlarlar.Fakat Papaz'ın uyarılarıyla tekrar çabuk toparlanırlar. Birkaç el ateş edilir. Hasan Tahsin şehit olmuştur.

Tema

Oyunun ana teması, Hasan Tahsin ve beraberinde bulunan aydın, yenilikçi, devletin içinde bulunduğu durumu görebilecek öngörüye sahip olanlarla; Osmanlı yanlısı olup yanlısları fark edemeyen, emirlere körü körüne bağlı bulunanların çatışması üzerine kurulmuş bir Vatan Sevgisi'dir.

Piyesin sonunda vatanın kurtuluşu için çabalayan Hasan Tahsin, kahramanca ölürken Osmanlı'nın politikasını destekleyen ve bu yanlıslığa ses çıkarmayan Paşalar işgali seyretmek zorunda kalırlar.

İlk Kurşun adlı oyun, işgal öncesinde halkın ve saray mensuplarının durumunu ve bu konudaki tutumlarını dile getirmektedir. Saray, bu konuyu sadece Mondros Mütarekesinin gereklerinin yerine getirilmesi olarak yorumlarken halk, olaya daha gerçekçi bakmakta ve duruma derinden üzülmemektedir. Bu konuda Hükûmetin tavrını yansıtmak adına İzmir'e yeni atanan Ali Nadir Paşa'nın duruma üzülen albayına söyledikleri önemlidir:

ALİ NADİR PAŞA: ...Bak sana bir tavsiyede bulunayım. Kulağını iyi aç da dinle. Bu heyecanı, bu yufka yürekliliği bir kenara bırak. Acı ama, belli etme;sev ama, içinde sakla. Hislerin senin olsun. Yoksa albaylıktan bir adım ileri gidemezsin.Şimdiden sonra aklımızı kullanacağız, kurnaz olmak lazım, kurnaz. Ham de çok... Madem böyle olun diyorlar, öyle olmalıyız. Senin anlayacağım, rüzgâra göre yelken açmalıyız. Gerisi hep boş...¹¹

¹¹ Çetin ÖZDEMİR, *İlk Kurşun*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1986, s.8.

Zaman

Oyunun olay zamanı, İzmir'in işgalidir. Yunanlılar İzmir'e asker çıkarmadan bir gün önce başlayan oyun, işgal günü son bulur. Toplam iki gün anlatılmış ve özellikle olayların uzun uzun anlatılmasına özen gösterilmiştir.

İlk Kurşun adlı oyunun anlatma zamanı 1986'dır. Tarihî bir gerçeğin yıllar sonra bir oyun şeklinde ve çok etkileyici bir dille anlatılması bu toprakların kolaylıkla değil nice zahmetlerle kazanıldığını yeni nesle anlatabilmek için çok önemlidir.

Mekân

Oyuna mekân olarak işgali anlatılan İzmir seçilmiştir. İzmir'in genel mekân olarak kullanıldığı oyunda ayrıntılı mekân olarak Ali Nadir Paşa'nın odası ve Hasan Tahsin'in evi seçilmiştir. Oyunda tarihî bir gerçek anlatıldığı için daha çok olaylara yer verilmiş tasvir ve mekân ikinci plânda bırakılmıştır. Tasvirler kısa ve olayların anlatılmasından önce parantez içinde verilmiştir:

“(Komutan odası. Arka duvarda Osmanlı Devleti'nun haritası. Sol tarafta sancak ve flâma. Haritanın önünde tahtadan bir masa ve üzerinde bazı evraklar. Az önde ve solda bir sehpa ve üç koltuk. Sol duvarda pencere, sağ duvarda kapı.)”¹²

(Hasan Tahsin'in evi. Solda pencere, sağda kapı. Tam karşıda bir masa, iki yanda birer tahta iskemle. Sol yanda tahtadan bir sedir. Masadan yeterince yüksekte ve yanda bez bir muhafaza içinde Kur'an-ı Kerim. Sağ duvarda elbise asma yerleri. Kapının arkasında postekiden bir seccade asılıdır, yanında testi vardır. Yerdeki birkaç minderle masanın üstündeki gaz lambası dekoru tamamlar.)¹³

“(İzmir Konak meydanı. Arka fonda saat kulesi, sol yanda önünde indirme olan bir kahve ve bazı dükkânlarla evler. Aralarında bir sokak vardır.Sağ taraf rıhtım.)”¹⁴

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu son derece geniş olmasına rağmen asıl olaylar birkaç kişinin etrafında dönmektedir. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Hasan Tahsin, Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar ise; Sami Bey, Ali Nadir Paşa, İzzet Paşa ve

¹² ÖZDEMİR, s.5.

¹³ ÖZDEMİR, s.21.

¹⁴ ÖZDEMİR, s.39.

Ayşe Ninedir. Pakize, Albay Kâzım, Feşçizade Tahir ve Güldeste'dir. Hrisostomos, Papaz Nikola, İstavriyampolis, Recep, çöpçü, gazeteci, kahveci, simitçi, Türk grubu, azınlık grubu, anlatıcı, posta, bir genç, I. ses, II. ses, bayraktar, efsun askerleri ise dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslardır.

Hasan Tahsin: Hukuk-u Beşer Gazetesi'nde çalışmakta olan Hasan Tahsin, Osmanlı Devleti'nin yanlış politikasının farkında olanlardandır. Fakat bu konuda paşaları uyarsalar bile meseleye çözüm bulamazlar. İzmir işgal edilmek üzeredir. Hasan Tahsin, evde hep annesinin Yunan esareti anılarıyla büyümüştür. Bu yüzden Yunanlıları, onların acımasızlığını, kadına kıza neler yaptıklarını iyi bilmektedir. Papaz Hrisostomos'un kilisedeki çocuklara yemek adı altında Ali Nadir Paşa'dan izin alarak limana indireceği şeylerin de işgale hazırlık mahiyetinde cephane olduğunun farkındadır. Fakat buna Ali Nadir Paşa'yı inandıramaz. Ya da Paşa durumu bildiği halde bir şey yapamaz:

HASAN TAHSİN- Sayın paşam, Körfezdeki zırhlılardan yiyecek olarak gönderilen sandıkların silah ve cephane ile dolu olduğunu duymayan kaldı mı ki?...

ALİ NADİR PAŞA- Neyse uzatmaya gerek yok. Durum incelenir ve gereken yapılır. Bu işler devlet işidir ve gizlilik ister.¹⁵

Olaya başka türlü çözüm bulamayan genç vatansever, çareyi Yunan'a ilk kurşunu sıkan kişi olmakta bulur ve orada şehit olur. Yalnız bu, önceden tasarlanmış değil, o anda, Yunan'ın asker sevkıyatı sırasında gerçekleşmiş bir olaydır.

Sami Bey: Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ndendir. Hasan Tahsin'in yakın arkadaşı olan Sami Bey de devletin ve milletin kurtuluşu için çözüm arayanlardandır. Hasan Tahsin'le birlikte toplântılara katılırlar. Hasan Tahsin'in şehit edildiği an onun ardından koşar ama yanındakiler bırakmazlar çünkü giderse o da ölecektir.

Ali Nadir Paşa: İzmir'e yeni atanan Ali Nadir Paşa, hiçbir şeye karışmayıp makamını koruma derdinde olanlardandır. Ona göre devletliler ne buyurursa doğrudur ve yapılmalıdır. Buyurulan şey vatanın parça parça elden gitmesi olsa bile bu böyledir.

İzzet Paşa: Ali Nadir Paşa'nın üstü olan İzzet Paşa da aynen Ali Nadir Paşa gibi düşünmektedir:

¹⁵ ÖZDEMİR, s.17.

İZZET PAŞA- Efendim, sadaret mutlaka bir şeyler düşünüyordur.Şu manda meselesi gerçekleşmiş olsa bu derece ileri gidemezler. Fakat henüz ortada alınmış bir karar yok. Yine de yapılacak en doğru hareket padişahımız efendimizin emirlerinin harfiyen uygulanmasıdır. Devlet-i âlî zor günler geçiriyor.¹⁶

Ayşe Nine: Hasan Tahsin'in annesi olan Ayşe Nine Yunan esaretini yakından bilenlerdendir. Bu nedenle Yunan'ın İzmir'i işgal edeceği söylentileri en çok onu korkutur. Ayşe Nine, gençliğinde Selânik'te Yunan esareti altında yaşamış ve bütün kötülöklere, çirkinliklere birebir şahit olmuştur:

AYŞE NİNE- Siz daha ufacak sabihlerdiniz, Selânikteydik...Rahmetli bubanız henüz sağdı...Ah Allahım ah! Az mı çektik bu köpeklerden. Sen de okumuşsundur, duymuşsundur ama yaşamamışsındır Osman'ım. Allah o günleri göstermesin zaten... Bu aşâğılık köpeklerin gözleri namustadır, paradadır, candadır...¹⁷

Diğerleri: Pakize, Hasan Tahsin'in kız kardeşidir. Ama ne abisinin bu konuya bu kadar üzülmelerini, ne de çözüm arayışlarını anlayamamaktadır. Çünkü başta devlet ve padişah vardır. Onlar varken insanların bu düşüncelerini saçma bulmaktadır.

Albay Kazım, Ali Nadir Paşa'nın emri altındadır. Durumu desteklememesine rağmen makamıyla korkutularak sindirilenlerdendir. Ona göre bu meselede sessizce beklenilmemelidir.

Fesçizade Tahir, padişah yanlılarındandır. İdarenin her uygulaması doğrudur ve halka oturup verilecek kararları beklemek düşer. Ama kendisi de olayı geç olsa da anlamıştır. Fesçizade'nin dükkanı Yunanlılar tarafından ilk kundaklanan yerlerdendir. Bunu duyan Fesçizade kalp krizi geçirir ve ölür.

Güldeste, Fesçizade'nin karısıdır. Kocasının padişah yanlısı düşüncelerini haksız bulur.

Hrisostomos; sessiz, hep iyilik düşünen bir din adamı gibi görünmesine rağmen içinde hep Yunan'ın megolo idealini gerçekleştirme ve Konstantinopolis'e sahip olma arzusunu taşımaktadır.

Hrisostomos, Papaz Nikola, İstavriyampolis, Recep, çöpçü, gazeteci, kahveci, simitçi, Türk grubu, azınlık grubu, anlatıcı, posta, bir genç, I. ses, II. ses, bayraktar, efsun askerleri ise dekoratif şahsiyet konumundadırlar.

¹⁶ ÖZDEMİR, s.12.

¹⁷ ÖZDEMİR, s.26.

Anlatma Problemi

Oyun, üç perdeden oluşmaktadır. Birinci perde altı bölüm, ikinci perde dört bölüm, üçüncü perde ise yine altı bölümdür. Tamamen nesirle yazılan oyunun sadece sonunda İstiklâl Marşı'ndan ve başka şiirlerden birkaç mısraya yer verilmiştir.

Çok sade ve anlaşılır bir dille yazılan *İlk Kurşun* adlı oyun Ayşe Nine, kızı ve Güldeste'nin konuşmaları dışında yöresel özellik taşımaz:

“PAKİZE- Ana, baksana bakem iyi oluyo mu?

AYŞE NİNE- Pek güzel, pek güzel yavrım. Senin kada güzel.”¹⁸

Şiirlerden faydalanılan oyunun sonunda sahne dışından bir ses İstiklâl marşı'nın iki mısramını gelecek hürriyet günlerinin habercisi olarak okur:

“Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...

Kim bilir, belki yarın...belki yarından da yakın.”¹⁹

Bir süre sonra aynı ses, Namık Kemal'in Vatan Mersiyesi'nin tekrar eden beyitleri olan:

“Vatanın bağrına düşman dayamış hançerini,

Yok mudur kurtaracak bahtı kara maderini?”²⁰

Mısraları söylenirken, ikinci bir ses yine zafer müjdecisi olarak, Mustafa Kemal'in bu mısralara cevabını seslendirir:

“Vatanın bağrına düşman dayasın hançerini,

Elbet bulunur kurtaracak bahtı kara maderini.”²¹

Oyunun üçüncü perdesinin birinci bölümünde bir halk Türküsüne yer verilmiş ve bu şekilde seyirciye duygular, çaresizlik daha iyi yansıtılmıştır. Bu Türküyü işgal sabahı herkesten önce işine başlayan ve birazdan yaşanacakların acısı şimdiden içine çökmüş olan bir çöpçü seslendirmektedir:

Hastane önünde incir ağacı, anem ağacı

¹⁸ ÖZDEMİR, s. 22.

¹⁹ ÖZDEMİR, s. 49.

²⁰ ÖZDEMİR, s. 50.

²¹ ÖZDEMİR, s. 50.

Doktor bulamadı bana ilacı, anem ilacı
Baştabip geliyor yürekten acı, anem vay acı
Garip kaldım yüreğime dert oldu, anem dert oldu
Vatanım da kafirlere yurt oldu, anem yurt oldu
Mezarımı kazın bayıra düze, anem vay düze
Yönümü çevirin sıladan yüze, anem vay yüze
Benden selâm söylen sevdiğimize, anem sevdiğimize
Başına koysun karalar, bağlasın, anem bağlasın
Kâfirlerle kaldım diye ağlasın, anem ağlasın.²²

Oyun, öğretici bir mahiyettedir. Özellikle öğrencilere yönelik yazıldığından yabancı ve ağır kelimelere hemen hiç yer verilmemiş, tamamen anlaşılabilirlik esas alınmıştır. Kısa oluşu yönüyle de okul tiyatrolarında sahnelenmeye çok müsaittir.

²² ÖZDEMİR, s. 39-40.

CEM SULTAN

Özet

Fransa’da bir şatoda Fatih Sultan Mehmet’in küçük oğlu Cem, Helen ile dans etmektedir. Helen bir Baron’un kızıdır. Cem ondan çok etkilenmiştir.

Fatih Sultan Mehmet’in ölümünden sonra büyük oğlu Bayazıt, İstanbul’da sultanlığını ilân etmiştir. Fakat Cem, Fatih’in sultanlığı sırasında dünyaya geldiğinden saltanatı kendi hakkı olarak görmektedir.

Cem’in yanında Sinan, Kasım ve Süleyman adında üç adamı bulunmaktadır. Bu üç adam, onun fikirlerinin oluşmasında ve kararların alınmasında önemli rol oynamaktadır.

Cem, ağabeyi Bayazıt’a, Rumeli’yi ona vermeyi Anadolu’da da kendisi hüküm sürmeyi teklif eder. Fakat Bayazıt, toprakların bölünmesindense ikisinden birisinin ölmesinden yanadır.

Cem Sultan, Bayazıt’tan olumlu cevap alamayınca onunla savaş kararı alır ama savaşta Cem’in lalası Yakup Han, ihanet ederek Bayazıt’ın ordusuna katılır. Bu durumda Cem, ve ordusu savaşı kaybeder. Mısır’a sığınmaktan başka çareleri kalmamıştır. Çünkü Bayazıt, onu ve adamlarını Osmanlı topraklarında yaşatmayacaktır. Mısır’dan da Macaristan’a geçeceklerdir.

Mısır Sulatani Kayıtbay, Cem ve ordusunu saygıyla karşılar. Kayıtbay vasıtasıyla Cem’e Anadolu’da teşkilatlanma haberleri gelmektedir. Karamanoğulları ve Mehmet Beyler Cem’den yana olma sözü verirler. Cem’de Kayıtbay’dan ailesini koruma güvencesi olarak oradan ayrılır.

Bayazıt ve Cem tekrar konuşmalarına rağmen orta yolu bulamazlar. İkisi de tahtın kendi hakkı olduğunu iddia etmektedir. Cem, askerleri ve yanındakiler çözümünü Rodos Şövalyeleri’ne sığınmakta bulurlar. Amaçları Rumeli’ye geçmek, orada kendilerine destek bulmaktır. Cem, sağlığında tekrar dönemeyeceği vatanından büyük bir hüznün ve “*elveda*” nidalarıyla ayrılır.

Cem'i ve beraberindekileri büyük bir saygıyla karşılayan Rodos Şövalyeleri, onun geri kalan hayatını esaretle geçirmesine sebep olurlar. Beyazıt, Baş rahip'le görüşerek Cem'in Rodos Şövalyeleri'nde kalması ve rahat etmesi için yıllık kırkbeşbin düka altın vereceğini söyler. Bu bir Avrupa ülkesinin yıllık gelirine yakındır. Avrupa ülkeleri Cem'i misafir etme yarışına girerler. Cem ise altın bir kafese kapatıldığının ve özgürlüğünün elinden alındığının farkındadır.

Cem'in Macaristan'a geçme hayalleri suya düşmüştür. Çünkü geçiş için beklediği haber bir türlü gelmemektedir. Bu duruma çok üzülen Cem'i teselli için Helen, bir tuzak olarak ona sunulur. Cem, Helen'den çok hoşlanmaktadır. Helen ise Hristiyanlığa ve vatanına hizmet etme düşüncesiyle kendini Cem'e sunmaktadır.

Bayazıt, kardeşine saltanattan vazgeçip ailesiyle Kudüs'e yerleşmesi için bir mektup gönderir ama Cem, hala saltanattan vazgeçmemiştir.

Rodos Şövalyeleri, altın yumurtlayan tavuk olarak düşündükleri Cem için bir kule yaptırırlar. Buraya yerleştirilen Cem, artık esaretten kurtuluş olmadığını anlar. Bayazıt'tan Cem'e bir mektup daha gelir. Bu mektup, Cem'i hüznü boğar. Çünkü ağabeyi, Cem'in oğlu olan Oğuz Han'ı saltanat varisi olarak gördüğünden öldürmüştü ve hastalıktan öldüğü haberini göndermişti. Artık Cem, tüm ümidini kaybeder. Yeğenini öldürtecek kadar gaddar olan Beyazıt, kardeşini öldürmekten de çekinmeyecektir.

Cem'in tek tesellisi Helen'dir. Helen, onu sık sık ziyaret etmekte ve gönlünü rahatlatmaktadır.

Cem ve adamları bir kaçma plânı hazırlarlar. Yakalansalar bile artık resmen tutsak olacaklardır ve Bayazıt, bir Osmanlı Şehzadesi'nin tutsaklığına dayanamayarak kendilerini kurtaracaktır. Kaçmaya kalkışır ve yakalanırlar. Bu konuda Cem'in adamları cezalandırılmak istense de Cem, buna müsaade etmez. Hala bir Sultan olduğunu göstererek karşısındakileri korkudan titretir.

Cem ve adamları Roma'ya götürülür. Cem'in Papa'nın karşısında eğilmemesi büyük bir sıkıntı oluşturur. Papa, Cem'den Beyazıt'a karşı Haçlılarla beraber olmasını ister. Cem, bu isteğe çok kızar ve ölümü bile buna tercih ettiğini söyler.

Cem, esir de olsa abisinin faaliyetleri hakkında bilgi edinmekte, onun zaferiyle sevinip yanlışlarını eleştirmektedir.

Papa, Cem'e din değiştirmesini ya da değiştirmiş gibi görünmesini bile teklif eder. Cem, bu tür teklifleri asla kabul etmez ve her ortamda Sultanlığını ispatlar. Cem Sultan, Papa' dan hala Macaristan'a geçebilmek için hesap sormakta fakat sürekli oyalanmaktadır.

Fransızlar, Cem'i ele geçirebilmek için Roma'yı kuşatırlar. Çünkü bütün Avrupa devletleri Cem'i topraklarında bulundurup kazanç elde etmek amacındadır.

Cem, Papa'dan Helen'in bile kendisine görev icabı geldiğini öğrenir. Bu durum onu çok üzer. Ama Helen gelerek, duygularının gerçekliğini, önce bir görev olarak başlayan şeyin aşka dönüştüğünü anlatır.

Fransız Kralı Charles, Cem'e oldukça yakınlık gösterir. Aralarında bir dostluk gelişir. Charles, Cem'e çok yakın ve saygılı davranmaktadır.

Bayazıt, zor da olsa kardeşini öldürtme kararı alır ve bu konuda Papa'yı görevlendirir. Papa'nın elinden sunulan bir şarapla zehirlenen Cem, içinde zehir olduğunu bildiği şarabı reddetmeden içer, çünkü artık yaşama arzusu kalmamıştır.

Helen gelerek ölmek üzere olan Cem'e, hamile olduğunu söyler. Cem, Helen'den çocuğunun babasının kendisi olduğunu herkesten saklamasını ister. Çünkü açıklanırsa bebeğin hayatı da tehlikeye girecektir. Cem, vasiyet olarak ağabeyinin, ailesine, annesine sahip çıkmasını, kendisini Osmanlı topraklarına defnetmesini, ölene kadar beraberinde olan adamlarını da ödüllendirmesini ister.

Fransa Kralı Charles, Cem'e artık özgür olduğunu bildirmeye geldiğinde çok geçtir.

Olay Örgüsü

Konusunu Cem'in kardeşi Bayazıt ile olan mücadelesi ve bu mücadeleden öldürülmesine kadar olan yaşantısından alan *Cem Sultan* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

1- Fatih'in ölümünden sonra büyük oğlu Bayazıt, İstanbul'da sultanlığını ilan eder.

2- Küçük oğlu Cem, Bayazıt'ın Sultanlığını kabul etmemekte ve adam toplamaktadır.

3- Bayazıt'la savaşa giren Cem, Lalasının ihanetiyle savaşı kaybeder ve Mısır'a sığınır.

4- Mısırdan Rodos Şövalyelerinin yanına geçen Cem, Macaristan'a geçmeyi amaçlamaktadır.

5- Bayazıt, Rodos Şövalyelerine kardeşine iyi bakıp onu bırakmamaları karşılığında yılda kırkbeşbin düka altın öder.

6- Avrupa ülkeleri, ödenen altın için Cem' in peşine düşerler.

7- Cem'i orada tutabilmek için Rodos Şövalyeleri bir Baron kızı olan Helen'i ona sunarlar.

8- Helen'in amacı vatana hizmettir ama Cem'e aşık olur.

9- Beyazıt, Cem'in oğlu Oğuz Han'ı öldürtür.

10- Cem ve adamları Rodos Şövalyeleri'nden kaçmaya kalkar ve tutsak edilirler.

11- Fransa Kralı Charles, Cem'i ele geçirmek için Rodos Şövalyelerine saldırır.

12- Cem ve adamları Roma'ya götürülürler.

13- Cem'e Beyazıt'a karşı Haçlılara katılma teklifi getirilir. Cem, teklifi hiddetle reddeder.

14- Fransızlar, Cem'i ele geçirmek için Roma'yı kuşatırlar.

15- Bayazıt, kardeşini öldürtme kararı alır.

16- Papa, sunduğu şarapla Cem'i zehirler.

17- Helen, Cem'e hamile olduğunu haber verir.

18- Fransa Kralı, Cem'e artık özgür olduğunu haber vermeye geldiğinde çok geçir.

Tema

Oyunun ana teması, Fatih'in oğulları olan Bayazıt ve Cem'in Saltanat çatışmasından doğan taht mücadelesinin verdiği zararın anlatılmasıdır. Bununla birlikte

özellikle Cem Sultan'ın her şeye rağmen bir Türk olduğunu unutmaması ve devletine ihanet etmemesi de oyunun yan temaları olarak düşünülebilir.

Oyunun genelinde sergilenen ve mukadder son olarak ortaya çıkan kardeş katli aslında her iki şehzadeye de son derece acı vermekte ama töreler reddedilememektedir.

Cem'in yıllar süren esaretinde ise Bir şehzadenin vatanına olan sevgisi dile getirilmektedir;

“ CEM- Ülke sınırından geçmek, her şeyiyle yabancı bambaşka bir dünyaya girmek... koparılır gibi ayrılmak doğup büyüdüğün yerlerden ... Elveda vatan !”²³

Zaman

Oyunun olay zamanı, Fatih'in ölümüyle başlayıp Cem' in ölümüyle son bulur. Oyunda zamanın geçişi ifade edilmemekle birlikte olayların ilerleyişiyle uzun bir zaman diliminin anlatıldığı anlaşılmaktadır.

Cem Sultan adlı oyunun anlatma zamanı 1986'dır. Eserin 1. baskısı Ankara'da 1986 yılında , 2. baskısı ise yine Ankara'da 1991 yılında yapılmıştır.

Tiyatronun başlangıcı aslında sonundadır. Eser içerisinde ileriye gidiş ve geriye dönüşler yaşanmaktadır. Bunlar da metinde parantezli olarak ileriye gidiş, geriye dönüş olarak belirtilmiştir.

“Cem'in kahkahasıyla şimdiye dönüş.”²⁴

“Cem, irkilir. Işık ve ezgilerle geriye gidiş; Bursa “²⁵

Mekân

Eserde çok geniş mekânlar kullanılmıştır; Fransa, Baron De Sasenage'nin Şatosu, Bursa, Mısır, Kayıtbay'ın Sarayı, Rodos, İstanbul, Cem Kulesi, Roma Vatikan Sarayı, Vatikan'da bir salon, San Angelo Kalesi .

Oyunda mekân tasvirleri de özellikle bölüm başlarında parantez içinde verilmiştir. Ama metin aralarında da mekân değişiklikleri belirtilmiştir.

Fransa. Baron De Sasenage'nin Şatosu. Maskeli balo. Türkler Fransız kadınlarıyla acemice ama keyifle dans ederken Cem kendisinden şuh tavırlarla kaçınan Helen'i

²³ A. Turan OFLAZOĞLU, *Cem Sultan*, A.K.M. Yay., Ankara 1991, s. 29.

²⁴ OFLAZOĞLU, s. 29.

²⁵ OFLAZOĞLU, s. 12.

izlemektedir. Derken Helen, uygun bir yerde durarak adeta kurnazca yakalattır kendini.Cem soluk soluğa ama sevinçlidir. Coşkunca dans ederler. Öbür çiftler onları yalnız bırakmak istercesine uzaklaşırlar.²⁶

“ Fransa. Cem Kulesi.”²⁷

“ Roma.Vatikan Sarayı. Cem’i olabildiğince görkemli bir törenle, şenlikle karşılamakta; Tahtında oturan, tacı başında Papa, kardinaller, ülkelerin elçileri, İtalyan soylular, vb. ”²⁸

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu on altı kişidir. Eserde, yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkışında rol oynayan şahıslar ise; Şehzade Cem, Helen De Sasenage, Şövalye Gay Blanchefort, Kapıcıbaşı Sinan Bey, Frenk Süleyman, Sultan Bayazıt, Sadrazam, Vezir, Baron De Sasenage, Karamanoğlu Kasım Bey, Sultan Kayıtbay, Baş rahip, Papa ve Fransa Kralı VIII. Charles’tir. Eserde dekoratif unsur durumundaki şahıslar ise; Cem Sultan’ın adamları, şövalyeler ve kardinallerdir.

Cem Sultan: Fatih Sultan Mehmet’in padişahlığı sırasında dünyaya gelen küçük oğlu Cem, şair ve sanat sever bir insandır. Babasının ölümünden sonra tahta geçen ağabeyi Bayazıt ile taht mücadelesine girişir. Kardeş katlinden yana değildir. Toprakları Anadolu ve Rumeli olarak ikiye bölüp, ölümden ve öldürmekten uzak yaşamak amacındadır. Fakat ağabeyinden daha karakterli ve güçlü yapısına rağmen taht mücadelesinde başarılı olamaz. Hayatının geri kalan kısmını esaret yaşayarak geçiren Cem, hiçbir zaman Osmanlı’ya laf söyletmez ve Sultanlığı elden bırakmaz:

CEM- Bakın, bana karşı davranışlarımız, bana
kardeşime, babama ve soyuma uygun olmazsa
Akdeniz’ i, Avrupa’ yı, dünyayı dar eder size kardeşim,
Beni kendi saltanatı için tehlikeli görebilir
Ama benim de Osmanlı olduğumu bir an bile unutmaz,
Kimsenin unutmasına da rıza göstermez.²⁹
CEM- Bir pire için değil yorgan, yatak dahi yakarım,
bir pire için saray,kent,ülke dahi yakarım ben!
Sizi gidi derya hırsızları sizi! Adanızla birlikte

²⁶ OFLAZOĞLU, s. 7.

²⁷ OFLAZOĞLU, s. 44.

²⁸ OFLAZOĞLU, s. 67.

²⁹ OFLAZOĞLU, s. 61.

Topunuzu yollayacağım derinliklere ! ³⁰

Diğerleri: Helen, Cem Sultan'a Hristiyanlar tarafından sunulan bir yemdir. Çünkü Helen'in Cem'i oyalaması bu arada da Cem'in Helen'e aşık olması ümit edilmektedir. Fakat düşünülmeşey Helen'in de Cem'e aşık olmasıdır. Beklenmeyşey olur ve Helen, yakışıklı prens Cem'e aşık olur:

HELEN- Gerçi başlangıçta bir görev verilmişti bana,
Çünkü başkalarının buyruğundaydım; babamın,
şövalyelerin ve papanın.Ama
aşkımın buyruğuna girdim sonrada
ve kalktım buraya geldim,size;çünkü ben yaşadığımı ancak
Cem Sultan' ı tanıdıktan sonra anladım. ³¹

Şövalye Guy Blanchefort, Rodos' da bulunan Cem Sultan ve adamları hakkında gizli plânları yapanların başında gelmektedir.

Kapıcıbaşı Sinan Bey, Cem Sultan'ın en sadık adamlarından biridir. Onun yanından bir an bile ayrılmaz. Dardine ve sevincine ortak olur. Ölümünde de yanındadır.

Frenk Süleyman, Cem Sultan'ın sadık bir elemanıdır. O da her durumda Cem'in yanından ayrılmaz.

Sultan Bayazıt, Fatih Sultan Mehmet'in büyük oğludur. Babasının ölümünden sonra tahta geçen Bayazıt, törelere uymaktan yanadır. Hatta töre uğruna Cem'in oğlu Oğuz Han'ı öldürtmekten bile çekinmez. İdarî kabiliyeti çok iyi olmayan Bayazıt, oyunun sonunda da kardeş katlini gerçekleştirir ve Cem'i öldürtür.

Sadrazam ve Vezir, Bayazıt'ın yanında olup ona her konuda fikir veren ve destek olan kişilerdir.

Baron, Helen'in babası ve Cem'in ele geçirilmesine uğraşan, bu uğurda Cem'e kızını bile sunabilecek duruma gelen biridir.

Karamanoğlu Kasım Bey ve Sultan Kayıt bay, Cem ihtiyaç duyduğunda onu korumaya alan ve destek veren devlet adamlarıdır.

³⁰ OFLAZOĞLU, s. 63.

³¹ OFLAZOĞLU, s. 93.

Başrahip ve Papa, Hristiyan birliğini oluşturmaya çalışan ve bu konuda Cem'i kullanmayı amaçlayan din adamlarıdır.

Fransa Kralı, Avrupa devletlerinden Cem'e en yakınlık gösteren kişidir. Dostluğunu esirgemez.

Oyunda dekoratif unsur durumundaki şahıslar ise Cem Sultan'ın adamları, Şövalyeler ve kardinallerdir. Bunlar sadece oyunda bulunurlar. Her hangi bir fonksiyonları yoktur.

Anlatma Problemi

Cem Sultan adlı oyun, iki perdeden oluşmaktadır. Perdelerde bölümler bulunmaz. Sadece bütün halinde iki perde vardır.

Oyunun geneli nazım tarzında yazılmıştır. Sadece parantezle verilen, oyundaki geçişleri ve dekoru anlatan kısımlar nesirdir;

CEM- Ben babamın padişahlığında dünyaya gelmişim.
 Öteki, yani kardeşim Beyazıt doğduğunda
 henüz şehzadeydi pederim, Ayrıca
 Yüce Fatih'in hazırlattığı kararnamede
 Yalnız benim adım anılmıştır, benim!
 Ötekenden bahis bile yok. Saltanat benim hakkımdır.³²

Eserin bazı duygusal bölümlerinde şiirlere de yer verilmiştir. Bu şiirler genelde söyleyen kişinin kendisine ait şiirlerdir;

SİNAN-Saltanat denilen âfet gibi güzel yok,
 hallerini anlatmaya uygun gazel yok
 dünyaya hükmetmek üzere gelenler için
 o dilberin vuslatından başka emel yok.³³

Geneli nazımla yazılan oyunun mısra başlarında genelde küçük harfler kullanılmıştır. Oyunun bütünü için bu geçerlidir.

³² OFLAZOĞLU, s. 12.

³³ OFLAZOĞLU, s. 15.

YUNUS DIYE GÖRÜNDÜM

Özet

Bir ozan ve bir sunucu, tarihi, şiirlerin mi yoksa tarihî kaynakların mı daha iyi anlattığını tartışırlar. Ozan, Yunus'u Sunucu ise aynı dönemde yaşayan Sultan, Vezir ve Komutanları anlatmaya başlar:

Halk, açlık ve kıtlıktan şikayetçidir. İbiş Ana'nın teklifiyle Yunus, Hacı Bektaş Dergâhı'na buğday istemeye gönderilir. Hacı Bektaş Dergâhı'na gelen Yunus'a soluk teklif edilir. Yunus, giderek artan miktardaki teklifi kabul etmez. Buğdayı alarak dergâhtan ayrılır. Yolda yaptığına pişman olan Yunus, dergâha geri döner. Hacı Bektaş, buğday çuvalını geri teslim eden Yunus'u Taptuk Emre'ye yönlendirir.

Ozan'ın anlattıklarını masal olarak niteleyen Sunucu, dönemle ilgili kitaplarda yazanları anlatmaya başlar:

Selçuklu Sultanı Rükneddin Kılıç Arslan, kendisini Sultan olarak tanıdıkları için Moğollara yakınlığıyla tanınmaktadır. Sultan'ın kardeşi İzzeddin Keykavus ise Bizans ile birleşmekle kalmamış Türkmenleri toplayıp Konya üzerine hareket etmiştir. Sultan, Vezir Pervane'nin fikrine uyarak Zaten Moğol'a karşı olan halkı Moğollarla savaşılacağı şeklinde kandırıp Türkmeni Türkmene kırdırmayı plânlar.

Yunus'un köyünde toprak yeşermiş ama Yunus hâlâ çıktığı yolculuktan dönmemiştir. Köye, Sultan için asker toplamaya gelen Seyfullah, savaşa razı edebildiği bir tek eri alıp gider.

Taptuk Dergâhı'na giden Yunus hoşnutlukla karşılanır. Yunus, bir süre yetiştikten sonra artık etkili şiirler söylemeye başlar. Bu şiirler ve Yunus'un Taptuk dergâhına varan hikâyesi bir Çerçi vasıtasıyla Yunus'un köyüne kadar ulaşır.

Selçuklu'da Pervane'nin hırsıyla Türkmen Türkmene kırdırılır. Konya'daki koltuk için Moğol desteği gerektiğinden Moğol Han'ından alınan borçlarla Selçuklu kendi askerini değil, Moğol askerini beslemeye başlar. Borç alınan paraları vezir, kadı, bey, komutan paylaşır ve zengin bir saltanat sürmeye başlar. Fakat Sultan'ın olanlardan haberi yoktur. Bu gerginlik ortamında ortaya çıkan Karamanoğlu Mehmet, halkın desteğini kazanır. Pervane'nin oynadığı çift taraflı oyunlarla ortam iyice gerilir. Halktan toplânan vergiler

insanları canından bezdirmiştir. Yunus'un köyüne de giden vergi memuru halkın vergilere isyanıyla karşılaşır. Bu arada tarlaların çekirge saldırısına uğramasıyla mahsul talan olur.

Karamanoğlu, Konya tahtını zapteder. Siyavuş'u tahta oturtur kendisi ise vezir olur. Pervane Sultan adına tahtı kurtarmaya çalışırken Yunus'un çevresinde oluşan teşkilatlanmadan da şikayetçidir. Oraya da Yunus'u görmeleri için denetçiler gönderir. Denetçiler Yunus'un sorulan sorulara verdiği her cevabın arkasında art niyet arar ve memnuniyetsizlikle oradan ayrılırlar.

Sultan ve veziriyle dost gibi görünen Moğollar Selçuklu topraklarında, önceden hazırladıkları zemin üzerine toprak istilalarına ve halkı kırmaya başlar. Selçuklu'nun başına bu belayı saran Pervanenin ise yapacak bir şeyi kalmamıştır. İstilalar karşısında eli kolu bağlı kalan Pervane işgalcileri karşılamaya çıkmışken komutanları ve adamlarıyla kılıçtan geçirilir.

Pervaneler ve Karamanoğlu Mehmetler tarihte yerlerini almış olmalarına rağmen Yunus'un serüveni ve şiirleri dilden dile dolaşmaya devam eder.

Olay Örgüsü

Konusunu, bir Sunucu ve bir Ozan'ın tarih-şiir karşılaştırmasından alan *Yunus Diye Göründüm* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

1-Bir Ozan ve bir Sunucu, tarihi, şiirlerin mi yoksa tarihî kaynakların mı daha iyi anlattığını tartışırlar.

2- Ozan, Yunus'u, Sunucu ise aynı dönemde yaşayan Sultan, Vezir ve Komutanları anlatmaya başlar.

3- Açlıktan kırılan köylü Yunus'u Hacı Bektaş Dergâhı'na buğday istemeye gönderir.

4- Hacı Bektaş'ın buğday yerine soluk verme teklifini kabul etmeyen Yunus, yolda pişman olup geri dönerek Taptuk Emre'ye yönlendirilir.

5- Sunucu, Selçuklu'nun genel durumunu tarihî kaynaklardan anlatır.

6- Asker ve vergi toplânmaya başlanır.

7- Taptuk dergâhında olgunlaşan Yunus'un şiirleri kendi köyüne bile ulaşır.

8- Selçuklu veziri Pervane, dostu ve yardımcısı olan Moğolların ülkesini istilasına engel olamaz.

9- Karamanoğlu Mehmet, halkın desteğini kazarak tahta oturttuğu Siyavuş'un veziri olur.

10- Pervane ve adamları, ülkeyi istila eden Moğollar tarafından kılıçtan geçirilir.

11- Tarihî kahramanların saltanatı ölümleriyle sona ermişken Yunus, yaşamaya devam eder.

Tema

Eserin teması şiirlerin ve ozanların tarihi, olayların kuruluşu ve duygusuzluğundan uzak ve daha canlı anlatabildiği düşüncesidir. Bu düşünce, özellikle bu meselenin tartışmasını yapan Ozan ve Sunucu'nun konuşmalarıyla verilmeye çalışılmıştır. Oyun tamamıyla bu iki kişinin düşüncelerini ispatlayabilmek için anlattıkları olaylar üzerine kurulmuştur:

SUNUCU- İnat etme gel şuraya, sana tarih öğreteyim...

OZAN- İstemem, bırak yakamı...Ben senden iyi bilirim ne idiğini tarihin...

SUNUCU- (Küçümseyerek dudak bükerek...)Sen ozansın, şair yani...Şair ne bilir tarihi...Şair sözü yalan-dolan...

OZAN- Ya sen nesin, sunucu bey; kafese konmuş papağan...Sahibinin sadık sesi...Güveniyorsan gücüne, tartışalım o tarihi...³⁴

Anlatılan olaylar ve konunun gelişimi Sunucu ve Ozan için çeşitli soruları gündeme getirir. ikisi de haklı davalarını savundukları kanaatindedir ama ortada bir tek gerçek vardır. Gerçekler tartışmanın ilerlemesi ve olayların kendisini göstermesi ile yavaş yavaş ortaya çıkar:

SUNUCU- (Omuz silkip, dudak bükerek, alaylı konuşur)

Tarih dediğin bu mudur? Bunların hepsi de masal...

OZAN- Masal buysa gerçek nedir?..

SUNUCU- Gerçek kitapta yazılı...(Kasılarak ve tumturaklı, abartmalı vurgularla) o vezirler, o sultanlar, o kahraman komutanlar...Tarihi yaratan onlar...Hayat budur, ölüm-kalım...Savaşlar ve savaşımlar...

³⁴ Nihat ASYALI, *Yunus Diye Görüldüm*, Kültür Bakanlığı Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Ankara, 1986, s.1-2.

OZAN- (Sertçe sözünü keser)

Savaşmak, ölmek, anladık...Ama niçin, ne uğruna?..³⁵

Anlatılan hikâyeler, savaşın yıkımı ve tarihin kuruluşu Sunucu'yu da şiirin güzelliğine ve anlatımın coşkısına ikna eder.

“OZAN- (Acı bir alayla)

Muineddin Pervane'ler ve kahraman komutanlar tarihte alsın yerini...

SUNUCU- (Üzgün) Bir ağıt söylesek bari, şu zavallı Pervane'ye...³⁶

Zaman

Eserin olay zamanı bilinmemesine rağmen kullanılan dilden ve anlatma zamanına yakınlığından yola çıkarak olay zamanı XX. yüzyıldır diyebiliriz. Yalnız Sunucu ve Ozan'ın anlattığı olaylarla Yunus'un yaşadığı dönem olan XIV. yüzyıl olayları anlatılmıştır. Bu da eserin ikinci olay zamanıdır.

Eserde, zaman belirtilmemiş ya da bu konuda herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

Oyunun anlatma zamanı 1986'dır.

Mekân

Eserin tek mekânı tiyatro sahnesidir. Bu sahne eserin başındaki Açıklamalar kısmında tasvir edilmiştir.

SAHNE: Boş bir alandır. Genişliği ve derinliği belirsiz izlenimi verilmelidir. Dekor olarak, sadece, sahne gerisinde müze vitrinleri vardır. Bu vitrinlerde, görkemli tarihsel giyim-kuşamlarıyla sultan, vezir, komutan v.s. figürleri bulunmaktadır. Vitrinlerin üstünde dondurulmuş bir gerçek kartal figürü bulunmaktadır. Zaman zaman vitrinlerin içindeki figürlerin canlandırılması gerektiğinde, oyuncular, onların giyim kuşamlarını kullanarak kişiliklerini yansılayacaklardır...³⁷

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu oldukça zengindir. Oyunda yazarın sözünü emanet ettiği şahıslar anlatıcı konumunda bulunan Ozan ve Sunucu'dur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Yunus, Hacı Bektaş, Taptuk Emre, Anabacı, İbiş Ana, I.-II.-III. Kadın, I.-II.-III. Köylü, Hüseyin, Hüseyin'in Anası, Gelin, Çerçi, I.-II. Genç Köylü, Sultan Rüknettin

³⁵ ASYALI, s. 10.

³⁶ ASYALI, s. 59.

³⁷ ASYALI, s. I.

Kılıçaslan, Vezir Müineddin Pervane, Komutan, asker toplayıcı Seyfullah, vergi toplayıcı Beytullah, I.-II.-III. Denetçi, Hüthüt ve I.-II.-III. Kuş'tur. Oyunda dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar kuşlar, köylüler, erenler ve bacılardır:

Ozan ve Sunucu: Eserde Ozan, şairlerin tarihi, tarihî kaynaklardan daha iyi anlattığını iddia eden ve Sunucu'ya bunu ispat etmeye çalışan kişidir. Sunucu ise tarihî kaynakların gerçekleri daha iyi anlattığını savunur. İki kişinin karşılıklı konuşmaları ve verdikleri örneklerle tema verilmeye çalışılmıştır. Sonunda Ozan'ın haklılığı, anlattığı hikâye olan Yunus'un ebedileşen hayatıyla ortaya çıkar. Çünkü Yunus'un hem savaş ve düşmanlıktan uzak hayatı hem de şiirleri ebediliği Yunus'un şahsından önce yakalamıştır:

YUNUS'UN SESİ

(Hoperlörden)

ve KORO- (Birlikte)

Kar yağdıran, yer donduran,

Hayvanların rızkın veren,

Şöyle bilin yol gösteren

Ol rahim-ü rahman benim...

(Ozan ile Sunucu da semaha katılırlar.)

Yunus değil bunu diyen,

Kendiliğidir söyleyen...

Mutlak kâfir inanmayan

Evvel âhir zaman benim...³⁸

Diğerleri: Yunus, Hacı Bektaş, Taptuk Emre, Anabacı, İbiş Ana, I.-II.-III. Kadın, I.-II.-III. Köylü, Hüseyin, Hüseyin'in Anası, Gelin, Çerçi ve I.-II. Genç Köylü Ozan'ın fikirlerini ispatlamak için anlattığı hikâyede bulunan kişilerdir.

Sultan Rüknettin Kılıçaslan, Vezir Müineddin Pervane, Komutan, asker toplayıcı Seyfullah, vergi toplayıcı Beytullah ve I.-II.-III. Denetçi Sunucu'nun fikirlerini ispatlamak için anlattığı hikâyede bulunan kişilerdir.

Hüthüt ve I.-II.-III. Kuş eserde amaca ulaşmayı temsil eden ve konuşturulan şahıslardır.

³⁸ ASYALI, s. 61.

Anlatma Problemi

İki perdeden oluşan oyunun birinci perdesi bir ön oyun ve on sahne, ikinci bölümü ise yedi sahne ve bir son oyundan meydana gelir.Eserin sahneleri çeşitli başlıklarla adlandırılmıştır:

“1. SAHNE: UMARSIZ KÖYLÜ UMAR ARIYOR...”³⁹

Nesirle yazılmış olan eser, müzikal tarzında olduğundan şiirlere ve koroya sık sık yer verilmiştir:

İBİŞ ANA VE KÖYLÜLER-

Güvercin düşer kalkar

Kanı sel olup akar...

Vay kurban güvercine,

Herkes yoluna bakar...⁴⁰

Dili oldukça sade ve anlaşılır olan eserin dikkat çeken bir özelliği kuşların konuşturulmuş olması ve masalsi öğelerden yararlanılmış olmasıdır:

HÜTHÜT- (Dingin) İşte vardık Kaf dağı'na...

KUŞLAR- Vardık yolların sonuna...

1.KUŞ- Kaf dağı'na vardık ama, benim günahlarım çoktur; bu günahlarla şimdi, nice varırım Simurg'a?...⁴¹

³⁹ ASYALI, s. 3.

⁴⁰ ASYALI, s. 31.

⁴¹ ASYALI, s. 37.

555 K

5 MAYIS 5 KIZILAY

Özet

Oyuncular genel prova hazırlığı yapmaktadır. Ertesi gün gişe açılacaktır. Yönetmen, 27 Mayıs'ı aklayan oyuna eleştiriler getirilmesini ister. Ama ortam yine gerilince provaya başlanır:

Muzaffer, öldürülmüş olan oğlunun odasında onunla, sanki yaşıyormuş gibi konuşmaya çalışmaktadır. Muzaffer'in hayalinde ölen oğlu Hakan da onunla konuşmaya başlar. Hakan, gergin bir dönemde yetişmiştir. Hapiste yatıp çıkan, hep isyan eden Hakan 76'da otobüs beklerken vurulmuştur. İyi bir sosyalist olan Hakan, ihtilâlcı babasıyla sık sık çatışmalar yaşamıştır. Muzaffer Bey'in en çok övündüğü şey, ihtilâlde 235 generale pijama giydirmeleri olmuştur.

Yönetmenin oyunla ilgili tereddütlerinden dolayı oyuna bir Osmanlı Paşası dahil olur. Ama Paşa oyunda pek kabul görmez. Daha sonra ordudaki karışıklıktan dolayı tutuklanan dokuz subay gündeme gelir. Bu subaylar tevkif edilerek görevlerinden alınmıştır. Muzaffer Bey ve diğer ordu mensupları orduda eski ruhun kalmadığı kanaatindedir. Çünkü artık ordudakiler siyasilerin peşindedir. Muzaffer Bey ve üç pijamalı arkadaşı bir şeyler yapılması gerektiğine kanaat getirirler. Fakat, başlarına bir general gereklidir. Bu konuda Cemal Ağa, en uygun kişidir. Çünkü daha iktidar onu işlerine alet edememiştir. Teşkilatta Muzaffer Bey'e Ankara-İstanbul arası koordinasyon görevi düşmüştür.

Nurinnisa, kocasının sürekli hale gelen İstanbul ziyaretlerinden rahatsız olmaya başlamıştır. Artık, kocasının hayatında başka bir kadın olduğunu düşünmeye başlar. Teşkilat üyeleri yazılı belge bulundurmamak üzerinde önemle durmaktadır. Yaptıkları hücre biçimi bir örgütlenmedir. Herkes, mensup olduğu örgütten sadece iki kişiyi tanımaktadır. Riskli bir iş olduğunun farkında olduklarından sızmalara dikkat edilmelidir.

Hakan, çok sevdiği bir kızla nişanlanmış ama sosyalizm adına yaptıklarını ondan bile saklamıştır. Nişanlısını ailesinden önce örgütüne onaylatmıştır. Hakan'ın ölümünden sonra da nişanlısı ailesiyle ilişkisini devam ettirir.

Gizli toplântılar yapılırken, teşkilatın başı olarak düşünülen Cemal Ağa emekliye sevk edilir. Devlet başkanı, üniversite bahçesinde toplanan öğrencilerin üzerine ateş açtığı için iki yönetim kumandanını kutlar. Bağımsız yargıçlar yasadışı tutuklama emirlerine uymuyor denilerek tahkikat komisyonu kurulur. İktidar, teşkilattakilere gazozcular, bilim adamlarına da kara cüppeliler adını takmıştır. Durumun tek reçetesi ihtilaldir.

Osmanlı'da ilk siyasî cinayet kurbanlarından biri olan Mahmut Şevket Paşa'nın da en büyük korkusu ordu olmuştur. İsmet Paşa da bundan korkmaktadır. 27 Mayıs İhtilali'nde yola çıkan ihtilalcilerden başka amaçlar taşıyanlar bile vardır. 27 Mayısı radyolardan dünyaya duyuran sesin sahibi Türkeş bile altı ay sonra tasfiye edilmiştir.

Muzaffer Albay, generali ziyarete gider. Ona, durumu açıklamakla görevlendirilen kişi Muzaffer Albay'dır. İhtilalin, generalin dört yıldızına ihtiyacı vardır. General, kendisi için durumu kabul etmese de başarı diler ve Muzaffer Albay'ı tutuklatmaz. Madanoğlu, yıldızını vermeyi kabul etmiştir ama durumu onaylamamaktadır.

Nurinnisa eve hırpalanmış olarak döner. Kızılay'da olaylar olmuştur. Bu olaylar, tarihe 555 K olarak geçecek olan olaylardır. Joplarla üzerlerine yürünmüştür. Nurinnisa, kocasının böyle bir ortama rağmen evde oturmasına ve başka bir kadın peşinde koşmasına çok kızar. Çünkü birileri ülkeyi kurtarmaya çalışmaktadır. Muzaffer Albay, karısına bir süredir ihtilâl plânlandığını ama başka soru sormamasını tembih eder.

Harekat tarihi ve saati kararlaştırılmak üzeredir. Muzaffer Albay, kendisine sahte bir izin belgesi düzenlemiştir. Trende yerini ayırtmıştır ama bilet alacak parası yoktur. Beklenmedik bir gelişme olup harekattan vazgeçilmesi durumunda İstanbul-Ankara arasında irtibat sağlanıp Örfi idare karargâhına telefon edilecek, Dündar'ın oğlunun sınıfta kaldığı söylenecektir. Dündar, Washington'daki Türk ateşesi, oğlu ise Kuleli'de okuyan öğrencidir. Bir aksilik olma durumunda geride kalanların sorumluluğunu üzerlerine almaya beraber karar verirler.

Muzaffer, yolculuk boyunca kimseyle konuşmak istemediğinden yanına bir kitap almıştır. Fakat, hiç sayfa değiştirmeden durmadan aynı sayfaya bakması trendeki avukatın dikkatini çeker. Avukat, Albay'ı halka duyursuz olmak ve iktidarın yaptıklarına

çanak tutmakla suçlar. Muzaffer Albay, hep temkinli ve iktidardan yana konuşur. Ama ihtilâlden sonra aynı avukat Albay'a telgraf çekerek ona anlayışsız davrandığı için özür dileyip tebrik eder.

Albay, otele gittiğinde Dünder'in oğlunun sınıfta kaldığı mesajını alarak yıkılır. Ankara'ya kendisine hemen bir bilet alır. Fakat buraya kadar gelmişken bu ihtilâl olmalıdır.

Hakan, ihtilâl ile ilgili hâlâ babasının karşısındadır. Çünkü bu, demokrasiye vurulmuş bir darbedir. Ama Hakan, tarihe keşkelerle bakılamayacağını kabul eder. Çünkü 27 Mayıs, üç-beş subay istedi diye değil halkın ve gençliğin duyduğu demokrasi özleminden gerçekleşmiştir.

Oyuncular arasında, 27 Mayıs'ı destekleyenler ve desteklemeyenler olarak uzun bir tartışma yaşanır. Muzaffer, oğluna 27 Mayıs ile değişen anayasanın neler getirdiğini anlatır. Hakan ise bunu anayasa değil anayasak olarak değerlendirir. Çünkü sonuçta demokrasiyi zedeleyen bir ihtilâl ile ortaya çıkmıştır.

İhtilâlde Akademili kumandanlar önce canlı hedefleri halletmiş, birinci asayiş bölgesi ve ikinci asayiş bölgesinin ardından; vilayet, Yeşilköy ve PTT alınmıştır. Ankara'da ise tank taburu, Tandoğan ve Ulus'tan kaleyi tutmuş, süvari alayına karşı muhafız alayıyla mücadele kazanılmıştır. Yönetim, en kısa zamanda sivil idareye devredilmeliyken önce serbest seçim bölgesi yaratılmaya başlanmış, sonra da davaların sonuçlanması beklenmiştir.

İhtilâl sonucunda ortaya problemin sistemde olduğu çıkmıştır. Halbuki Hakan ihtilâlcilerin en büyük destekçisinin kendisinin de içinde bulunduğu sosyalistler olduğunu farkındadır.

Gün ağarırken Hakan, oradan ayrılır. Muzaffer Nurinnisa'yla hayatına dönmeye çalışırken Hakan'ın nişanlısı elinde bir demet kır çiçeğiyle gelir. Bu duruma, kızın kocası bile alışmıştır artık.

Prova bitmiştir. Yönetmen, oyunculara tiyatrunun mühürlenmek istendiğini açıklar.

Olay Örgüsü

Konusunu 27 Mayıs İhtilâli'nden alan *555 K 5 Mayıs 5 Kızılay* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- 27 Mayısı aklamaya çalışan oyunun provası yapılmaktadır.
- 2- İhtilâlciler Muzaffer Albay, öldürülmüş olan sosyalist oğlunun hayaliyle onun odasında sohbet etmektedir.
- 3- Muzaffer, ihtilâlde 235 generale pijama giydirdikleriyle övünmektedir.
- 4- Muzaffer Albay ve birkaç ordu mensubu arkadaşı ordunun ruhunu yenilemek ve halkı iktidarın zulmünden kurtarmak için ihtilâl kararı alır.
- 5- Muzaffer Albay, Ankara-İstanbul koordinasyonu ile sorumludur.
- 6- Nurinnisa sürekli İstanbul'a giden kocasından şüphelenmeye başlar.
- 7- İhtilâlciler yazılı belge bulundurmamakta ve hücre şeklinde örgütlenmektedir.
- 8- Sevdiği kızla nişanlanan Hakan, kızı ailesinden önce örgüte kabul ettirmiştir.
- 9- Hükümet tarafından ihtilâl söylentisine karşı tedbirler alınmaya başlanmıştır.
- 10- Muzaffer, General Cemal'in ihtilâle katılmasını ister. Ama general bunu kabul etmez.
- 11- General Cemal yerine ihtilâle, Madanoğlu baş olur.
- 12- Kızılay'daki 5 Mayıs olaylarından eve hırpalanmış olarak dönen Nurinnisa'ya Muzaffer Albay ihtilâl plânından bahseder.
- 13- Harekate karar verildikten sonra İstanbul'a yola çıkacak olan Muzaffer Albay'a bir aksilik durumunda kullanılacak şifre söylenir.
- 14- İstanbul'a gittiğinde olumsuz şifreyi alan Albay yıkılır.
- 15- Ama sonuçta ihtilâl gerçekleşir.

16-Hakan, ihtilâlin demokrasiye vurulmuş darbe olmasından dolayı babasına karşıdır.

17-Oyuncular arasında 27 Mayıs, tartışmaya dönüşür.

18-Hakan 27 Mayıs'la değişen Anayasayı Anayasak olarak değerlendirir.

19-İstanbul ve Ankara'da ihtilâlin gerçekleşmesinden sonra yönetimin sivile devredilmesi beklenirken bu süreç uzamıştır.

20-İhtilâl sonucunda problemin sistemde olduğu ortaya çıkar.

21-Hakan, ihtilâlcileri koruyacak örgütün kendisinin de içinde bulunduğu sosyalistler olduğunu iddia etmektedir.

22-Yine bir 27 Mayıs'ta gün doğarken Hakan, konuşmayı bitirerek odadan ayrılır.

23-Muzaffer, Nurinnisa'yla normal hayata döner.

24-Hakan'ın şimdi başkasıyla evli olan nişanlısı elinde bir demet çiçekle gelir.

25-Provanın bitiminde yönetmen, tiyatronun mühürleneceğini açıklar.

Tema

Eserin teması 27 Mayıs İhtilali'nin birinci ağızdan dile getirilip eleştirilerle de desteklenerek irdelenmeye çalışılma çabasıdır.

İhtilâlciler baba Muzaffer Albay ve sosyalist oğul Hakan'ın birbirinden ayrı ve uzak fikirleri, bağdaşamayan dünyaları Hakan'ın ölümünden sonra Muzaffer Albay'ın oğluyla yine tartışmalar ve kabullenişlerle yüzleşmesi, eserin genel yapısını oluşturmaktadır. Zaten bu yüzleşme ve eleştirilerle anlatılan ihtilâl hatasıyla sevabıyla sergilenmiştir. Baba ve oğulun yanlışla ilgili fikirleri ortakken hallediş yönteminde ayrılıklar ortaya çıkmaktadır:

“MUZAFFER – Demokrasimiz iltihap bağlamıştır arkadaşlar. Kesip atmaktan başka çare yok...”⁴²

İhtilâle başlama noktasını oluşturan Muzaffer Albay'ın bu düşünceleri oğul Hakan'ın sonraki ihtilâl değerlendirmesinde en önemli eleştiri noktası olacaktır:

⁴² Bilgesu ERENUS, *555 K 5 Mayıs 5 Kızılay*, Haziran Yayınevi, İstanbul 1987, s. 27.

“HAKAN- Sivil demokrasiye karşı girişilen ilk askeri müdahale yirmi yedi mayıs. Bunu istesek de kimseden saklayamayız.”⁴³

“HAKAN- Memleket meselelerini ameliyat masasına yatırdınız baba. Kötü olan şu ve bu adlı kişiler değildi... Birde baktınız ki... Sorun sistem sorunu...”⁴⁴

Zaman

Oyunun olay zamanı yani eserde geçen tiyatro oyunun canlandırılış tarihi belli değildir. Yalnız tiyatro oyununun içeriğini oluşturan olaylar 27 Mayıs 1960 İhtilali'dir. Bu dönem Hakan'ın ölüm tarihi olan 1976'ya kadar aralıklarla anlatılır. Eserde zaman şeffaf değil karmaşık bir yapıdadır.

Eserin anlatma zamanı 1987'dir.

Mekân

Eserin genel ve asıl mekânı bir tiyatro sahnesidir. Sahnedeki belirgin tek mekân ise Hakan'ın odasıdır. Eser, tiyatro oyununun provasını anlattığı için Hakan'ın odası dışında pek mekân tasviri yapılmamıştır. Zaten Hakan'ın odası da oyunun büyük bir kısmının geçtiği ve eserin en önemli mekânıdır:

Hakan'ın odası. Battaniye serili bir somya.

Küçük bir çalışma masası ve kitaplık. Duvardaki fotoğraflardan biri yalan plân demir parmaklıklara sarılı tel örgü. Diğeri ise durgun denize sarkıtılmış idam ilmiğine asılı duygusu veren güneş ışınları...⁴⁵

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu sekiz kişidir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; 1. oyuncu (Muzaffer Albay), 2. oyuncu (Hakan), yönetmen, 3. oyuncu, 4. oyuncu, 5. oyuncu, 6. oyuncu ve 7. oyuncu (Nurinnisa)'dır. Eserde dekoratif unsur konumundaki tek şahıs çaycıdır.

Muzaffer Yurdakuler: 27 Mayıs İhtilali'nin önde gelenlerinden olan Muzaffer Albay'ın bir sosyalist olan oğlunu ihtilâlden on altı yıl sonra 1976'da otobüs durağında öldürülmüştür. Muzaffer Albay'ın en büyük çıkmazı oğlu yaşarken bile aynı düşünceyi paylaşan ve beraber on dakika bile konuşabilen iki insan olamamış

⁴³ ERENUS, s. 53.

⁴⁴ ERENUS, s. 67.

⁴⁵ ERENUS, s. 5.

olmalarıdır. İki farklı düşüncenin adamı olan baba ve oğul dünyada beraber paylaşamadıklarını Hakan'ın odasında hayalen paylaşır ve bu sefer on dakikadan fazla konuşmayı başarabilirler. Sonuçta ortak bir düşünceye ulaşamaları da ihtilâli hatası ve sevabıyla tartışılabilen bir baba oğul olmuşlardır:

HAKAN- Hayır, konuşacağız baba. İhtilalin daha ilk gününde sadakatini ilan ettiniz... Natoya Centoya bağlıyız diye...

MUZAFFER- (Acılı güler) Sorsan yalnızca zevcelerimize bağlıydık biz... Ama kötümü yaptık... Kamuoyunu düşünmek zorundaydık. Sonra hür dünyanın hakkımızdaki kanaati... İhtilal ciddi bir iştir. Biz sizler gibi çelik çomak oynamıyorduk sokaklarda.⁴⁶

Hakan Yurdakuler: Bir sosyalist olan Hakan 1976 yılında öldürülmüştür. Hakan, özgürlük ve demokrasi için ölmüş bir gençtir. Kendi davası farklı olmasına rağmen öldürülüşü sırasında babasının davasıyla da anılmıştır:

HAKAN- (düşerken) Bunlar bizim din kardeşlerimiz, korkmayın. Muzaffer de beline tekme yemiş gibi devrilir.

- Komünist zabitin piçi.
- Daha ananı da oynatacağız...
- Konya çifte tellisi, tepside
- Eşhedüenla.....

HAKAN- (düştüğü yerden) üzülmeyin, Allahın dediği olur.

Aile başına üşüşmüştür Hakan'ın

6. OYUNCU- Zabitim, efendiciğim kalk.

NURİNNİSA- Hakan... Hakanımı vurmuşlar durakta.

HAKAN- Allah yok... (başı düşer) Hayır...⁴⁷

Eserde genç yaşta ölen Hakan'ın olaylara yaklaşımı ve tespitleri de ilginçtir. Aslında bir ihtilâlcinin oğlu olmasının, bu olayların içinde yetişmesinin ve çok okuyan bir genç olmasının bu konudaki etkisi büyüktür:

“HAKAN- Yanlışımız nerdeydi demiştin değil mi baba? Bu yayaya benziyordunuz siz... Topu kendinizden uzağa attınız sanıyordunuz... Size dönüyordu gene. Daha uzağa atıyordunuz, gene size. Uzağa size, uzağa size...”⁴⁸

⁴⁶ ERENUS, s. 22.

⁴⁷ ERENUS, s. 18.

Diğerleri: Yönetmen, esere müdahalelerde bulunan, sık sık eleştiriler getiren ve oyuncularını yönlendiren kişidir.

3., 4., 5. ve 6. oyuncu oyundaki tiyatro eserinde rol alan kimi ihtilâle kızan, kimi ihtilâli öven kişilerdir.

7. oyuncu, Muzaffer Albay'ın karısı Nurinnisa'dır.

Anlatma Problemi

İki bütün perdeden oluşan eser tamamen nesirle yazılmıştır. Eserde şiire yer verilmezken sloganlara yer verilmiştir:

“Kafirlere ölüm...”⁴⁹

“HAKAN- Kahrolsun emp...”⁵⁰

Eserin en önemli özelliklerinden biri olaya farklı bir bakış açısı getirmesi ve çok ilginç benzetmelere yer vermesidir:

YÖNETMEN- İhtilalin bir futbol ziyafetine dötüşen takım oyununa hayran kalacaksınız...

Hakan yoyoyu atar oyuncuların önüne.

5. OYUNCU- Maç başladı... Top Akademili komandalarda.

4. OYUNCU- Canlı hedefler tamam...

3. OYUNCU- Birinci asayiş bölgesi ilerledi ilerliyor..

5. OYUNCU- Top ikinci asayiş bölgesine geçmiş durumda.

3. OYUNCU- Vilayet tamam..

4. OYUNCU- Yeşilköy tamam...

5. OYUNCU- PTT tamam.

Muzaffer gülererek izler.

MUZAFFER- (Zıplar) ve goooolll goooool. İstanbul daha ilk dakikalarda gol heyecanını yaşadı sayın seyirciler...⁵¹

⁴⁸ ERENUS, s. 67.

⁴⁹ ERENUS, s. 17.

⁵⁰ ERENUS, s. 22.

⁵¹ ERENUS, s. 63.

Eserin dili sade ve anlaşılır olmasına rağmen genel yapı itibariyle anlaşılması dönemin olaylarının bilinmesini gerektirmektedir. Geniş ve açık bir anlatım değil, üstü kapalı ve düşündürücü bir anlatım tercih edilmiştir.

Oyunda Muzaffer Albay'ın sık sık kullandığı halk tabiri olan bir sözcük dizisi dikkati çekmektedir:

“MUZAFFER- Bok yiyen kaşığı taşıır.”⁵²

⁵² ERENUS, s. 14.

SİĞINTI

Özet

Babası Kanuni ve kardeşi Şehzade Selim'den kaçan Şehzade Bayezit, oğulları ve onbeş bin askeri, Kazvin'de karargâh kurarak Şah Tahmasp'a sığınır. Bayezit'in Sığıntı olarak yaşamı bu sığınmayla başlar. İran Şahı Tahmasp uzun bir süre asıl niyetini göstermeden, büyük bir misafirperverlikle Şehzade Bayezit'i oğullarını ve askerlerini konuk eder.

Bayezit, Amasya'dan ayrılmadan babasına affedilmesine dair bir mektup yazmıştır. Fakat, Kanuni'nin oğlunu affettiği cevabı Bayezit'a hiçbir zaman ulaşmaz. Tahmasp'ın Osmanlı'nın içinde adamı çoktur. Babasının kendisini affettiğine dair gönderdiği mektubu ve bunun kendisine ulaştırılmadığını Tahmasp'tan öğrenen Bayezit kaçırdığı son fırsat için çok üzülür. Bu da kardeşi Selim'in bir oyunudur. Şehzade Bayezit'in İran'dan son gönderdiği mektup da babası tarafından reddedilir.

Tahmasp, Bayezit'in oğlu Orhan'ı kendi kızı Şahnez'e âşık edip onların çocukları sayesinde de Osmanlı tahtına ortak olmayı plânlamaktadır. Düzenlenen törende Orhan ve Şahnez hiçbir çabaya gerek kalmadan birbirlerine âşık olurlar. Tahmasp Bayezit'in izniyle Orhan'ı Hassa Alayı'nın başına getirir. Başbaşa bırakılan Orhan ve Şahnez birbirlerine aşklarını ilan ederler. Fakat aynı zamanda aşklarını hiçbir siyasî kurnazlığa feda etmeyeceklerine de söz verirler.

Tahmasp, Şehzade Selim'in Bayezit'e karşı vaat ettiği Bağdat'ı bile geri çevirmiştir. Çünkü o daha büyük bir idealin peşindedir. Tahmasp'ın oyununun farkında olan Bayezit ona çocuklarının aşkının kendisinin tüm haklarından vazgeçerek ülkesine dönmesine, babasını razı etmesine bağlı olduğunu açıklar. Tahmasp buna asla izin vermez. İşte o zaman Bayezit, bir misafir değil bir tutsak olduğunu anlar. Tahmasp, Bayezit'i ancak, saltanat hakkını Orhan'a bırakması şartıyla bırakabileceğini söyler. Bu da durumu iyice zorlaştırır.

Şahnez Sultan, annesi ve babasının kendi aşkını siyasete alet ettiklerini dair bir konuşmalarını dinler. Babasına isyan edince odasına kapatılır.

Tahmasp'ın, zaten dağılmak üzere olan Bayezit ordusunun birçok komutanını kışkırtması üzerine ayrılıklar, Tahmasp ordusuna katılmalar başlar. Bayezit'in önemli adamlarından olan Murat Ali, Bayezit'i bıçaklar. Boğuşmada Murat Ali ölür.

Bayezit, yaralı olduğu halde komutanlarını toplayarak kendisi ile beraber Kanuni'ye teslim olmalarını ister. Ama bu fikri kimseye kabul ettiremez. Artık iş çığırından çıkmıştır. Tahmasp, Bayezit'in babasına gönderdiği mektubu bile ulağın elinden alarak yerine ulaşmasına engel olur. Hatta kendisine zarar vereceğini düşünerek Bayezit'in adamı olan Kuduz Ferhat'ı ister. Ama Bayezit, buna asla razı olmaz.

Sultan Süleyman Bayezit'in sınıra gönderilmesini oradan alınacağını söylerken Şehzade Selim Bağdat'ın yanında Kars ve Van'ı da teklif eder.

Mehpare Sultan, kurulan tuzağa dayanamayarak Şehzade Orhan ile Şahnez Sultan'ı görüştürür. Şehnaz, Orhan'dan hamiledir.

Ordusunu toplayan Bayezit'in oradan ayrılmasına izin verilmeyince, oğullarını öldürmeye kalkar. Bunun farkına varan Tahmasp geri çekilir.

Zindanda bulunan Bayezit, zincirlerle bağlıdır. Tahmasp ondan son kez isteklerini kabul etmesini ister. Bayezit yine kabul etmeyince Bayezit'in kardeşi Selim'in isteğine uyarak onu zindanda boğdurur.

Olay Örgüsü

Konusunu, Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Bayezit'in İran'daki sığıntı yaşamından alan *Sığıntı* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Babası Kanuni ve kardeşi Selim'den kaçan Şehzade Bayezit İran Şahı Tahmasp'a sığınır.
- 2- Bayezit'in son mektubundan sonra babası onu affetmesine rağmen mektup bir türlü Bayezit'e ulaşmamıştır.
- 3- Tahmasp, Bayezit'in oğlu Orhan'ı kızıyla evlendirip Osmanlı saltanatına ortak olma plânları kurar.
- 4- Orhan ve Şahnez birbirine âşık olur.
- 5- Tahmasp, Orhan'ı Hassa Alayı'nın başına geçirir.

6- Bayezit, Tahmasp'a babasına haber vererek tüm saltanat haklarından vaz geçip Osmanlı'ya döneceğini bildirir.

7- Tahmasp, Bayezit'i haklarını oğlu Orhan'a devretmesi halinde bırakacağını söyler.

8- Şahnez, aşklarının bir tuzak olarak kullanılacağını öğrenir.

9- Tahmasp'ın kışkırtmasıyla Bayezit ordusunda ayrılık ve bölünmeler başlar.

10- Bayezit'in yakınlarından Murat Ali, Bayezit'i bıçaklar. Bayezit yaralanır, Murat Ali ölür.

11- Bayezit komutanlarını razı edemese de babasına teslim olmaya karar verir.

12- Tahmasp, Bayezit'in babasına gönderdiği mektubun da ulaşmasına engel olur.

13- Mehpere Sultan, Orhan ve Şahnez'i görüştürür.

14- Şahnez hamiledir.

15- Kazvin'den ayrılmasına izin verilmeyen Bayezit oğullarını Tahmasp'a bırakmamak için öldürmeye karar verir.

16- Buna engel olan Tahmasp, Bayezit'i zindana atarak orada yaptığı son tekliften sonra Şehzade Selim'in teklifini kabul edip Bayezit'i boğdurtur.

Tema

Eserin teması, Bayezit'in babası ve kardeşinden kaçarken daha büyük bir tutsaklığın içine düşmesi ve sığıntı olarak yaşamını sürdürmek zorunda kalmasıdır. Bu tema eserde iktidar çatışması olarak kendini gösterir.

Ülkesinden iktidar savaşı verdiği için ayrılmak zorunda kalan Bayezit, İran'da daha büyük bir iktidar savaşının içinde bulur kendisini. Çünkü Tahmasp'ın yaptığı plânlarda tamamen iktidar kazanmaya, Osmanlı iktidarına ortak olmaya yöneliktir. Bayezit, bu plânları fark ettiğinde artık bir tutsaktır:

TAHMASP- (Gözleri parlayarak) Kimbilir, bir gün belki Osmanlı tacıyla Safevi tacı bir tek başı süsleyebilir. Bu, neden bizim torunumuz olmasın? Böyle bir çözüm İran'ı da Turan'ı da biraraya getirir. Üstelik iki yanı da onurlandırarak. Böyle bir düş görüyorsan eğer kim günahkar sayabilir beni?⁵³

Tahmasp, misafirperverlik ve dost görünerek amacına ulaşamayacağını anlayınca artık asıl yüzünü göstermekten çekinmez. Aslında Tahmasp, karşısındakinin ihaneti ölüme geçecek bir Osmanlı Şehzadesi olduğunu düşünmeden plânlar yapmıştır. Bayezit'e ihaneti kabul ettiremese de elindeki bir tutsak olduğu için ipler yine de onun elindedir:

TAHMASP- (Yine gülümser, ama ilk kez bu gülümsemede karanlık, bir mana korkunç bir mana vardır...) Bu olay sizinle başladı, doğru. Ama sizinle bitmeyecek Şehzade! Fırat, başladığı yerde değil, bittiği yerde Fırat'tır. Yani dağlar dağlar aşarak, yan kollarla büyüyerek, değişerek, değiştirerek, çağıl çağıl çağlayarak, kıraç toprakları şenlendirerek vardığı yerde Fırat'tır. Teslim olmanız sizi kurtarır belki, şu türlü ya da bu türlü. Ama sizinle başlayan olay çoktan aşip geçmiştir sizi. Şimdi siz bir Şehzade Bayezitsiniz yalnızca.⁵⁴

Eserde yan tema olarak da Şahnez ile Orhan'ın aşkının politikayla çatışması verilmiştir. Fakat ikisi de aşkını böyle kirli bir oyuna alet etmeyecek kadar yüce bir sevgiye sahiptir:

ŞAHNEZ SULTAN- (Arkası dönüktür babasına, onun yüzündeki öfkeyi görmemektedir. Düşler içinde) Söz verdik birbirimize: Bu aşk, birimizden birinin aleyhine döndüğü yerde, bu aşk birimizi o birine bağımlı kıldığı yerde, bu aşk saflığını yitirip de siyaset konusu olduğu yerde dürüstçe veda edecektik birbirimize. Şimdi o noktadayız baba! İçim param parça. Ama veda etmem gerekiyor ona.⁵⁵

Zaman

Eserde zamanla ilgili bilgi verilmezken oyunun olay zamanı için Kanuni'nin saltanat yıllarıdır diyebiliriz. Oyun, Bayezit'in İran Şahı Tahmasp'a sığınmasıyla başlamış, İran ilinde bir zindanda boğdurulmasıyla son bulmuştur.

Oyunun anlatma zamanı 1998'dir. Yazar, eseri yazış sebebini şu şekilde açıklar:

⁵³ Orhan ASENA, "Sığıntı", *Kanuni Sultan Süleyman Döertlemesi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998, s. 307.

⁵⁴ ASENA, s. 330.

⁵⁵ ASENA, s. 345.

Ya devlet Başa ya Kuzgun leşe oyununu Hürrem Sultanı yazarken kurmuştum. Yazarken Sığıntı kapsamına giren Bayezit'in Tahmasp'ın yanına sığınmasını da ele alacaktım. Ama baktım ki bir oyunun sınırlarını aşacaktı, bu nedenle tikanınca bıraktım. Sığıntı ayrı bir oyun oldu.⁵⁶

Mekân

Eserin genel mekânı Kazvin'dir. İç mekân olarak; Şehzade Bayezit'in Kazvin'deki otağının önü, Şahın sarayında bir salon, Tahmasp'ın otağı, Bayezit'in Kazvin'deki konağı, konağın salonu, konakta bir oda, Tahmasp'ın sarayında bir salon, bir şadırvan önü ve Bayezit'in konağıdır. Oyunda mekânlar belirtilmiş ama mekân tasviri ya da açıklamasına yer verilmemiştir.

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu oldukça geniştir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar ise; Şehzade Bayezit, Tahmasp, Şehzade Orhan, Mehpare Sultan, Şahnez Sultan, Aksak Seyfüddin, Kuduz Ferhat, Turgutoğlu Pir Hüseyin, Şah Veli, Ferruh Bey, Cafer Sultan, Seyfüddin İrişti Ağa, Nizamüddin Şahkulu, Karaağırılı, Çerkez Mahmut, Murat Ali, Ali Paşa ve Güllabi Çavuş'tur. Eserde dekoratif unsur konumundaki şahıslar; pazarcılar, sipahiler, leventler, Selim'in iki adamı, Şah'ın maiyet adamları ve hekimbaşısıdır.

Bayezit: Ülkesindeki iktidar kavgasını kazanamayıp Şehzadeleri ve askerleriyle İran Şahı'na sığınan Bayezit zekî ve aslında iyi bir Sultan olabilecek Şehzadedir. İlk sığındığında bile Şah'ın tüm iyi niyet gösterilerine rağmen karşısındakinin Osmanlı olmadığını ve farklı siyasetler güdebileceğini unutmaz:

BAYEZİT- (Düşünceli, bakar Tahmasp'a.) Bir kez size sığınmak bahtsızlığına uğramış bulunuyorum. Bir ikincisine, kendi halkıma karşı, hatta hakkımı savunma pahasına bile olsa, yabancı güçlerle işbirliği yapmak alçaklığına katlanamam. Bunu, ta başında belirtmek isteriz.⁵⁷

Bayezit, hatasını itiraf etmekten asla çekinmemiş ve bu hata için Osmanlı'ya bir zarar gelmemesi için ölümüne kadar elinden gelen her şeyi yapmıştır:

⁵⁶ Hülya NUTKU, *Cumhuriyetin 75. Yılında Yetmiş Beş Yılın Tanığı Bir Yazar: Orhan Asena*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 124.

⁵⁷ ASENA, s. 229.

BAYEZİT-(Sanki sesli sesli düşünmektedir.) Beni nasıl kullanacak bu savaşta? Timur'un Anadolu beylerini kullandığı gibi mi? Yani Osmanlı'daki yandaşlarımızı kendine çekmek için göstermelik mi? Yoksa sıkıştığında kurban mı sunacak bizi hünkar babamıza? Kısaca ben neyim hesabında? Ödül mü? Ödün mü?⁵⁸

Bayezit, tarihe karşı sorumluluğunu da yerine getirir tarzda bir karakter sergiler. Tarihle hesaplaşır. Kendisini ve çevresini tahlil eder. Eleştirir ve özeleştiriyi de rahatlıkla yapar:

“BAYEZİT- Konya savaşı benden bilinir. Yarın tarih de bunu böyle yazacak. Oysa ben bilmeden Selim Han'ın beni çekmek istediği noktaya ihanet çizgisine, biraz da Lalamız Mustafa Ağa'nın iteklemeleriyle geldim...”⁵⁹

Bayezit ölümünden önce Tahmasp'ın son teklifine karşı da aynı Sultan edasıyla konuşur:

“BAYEZİT- (Korkunç bir kahkaha atar.) Sırtta tahta çıkan, tekmeyle devrilir.”⁶⁰

Tahmasp: Kanuni'den bütün korkularına rağmen Bayezit'i kabul eden Tahmasp'ın bu sığınmayı kabul etme amacı gizli plân ve hayallere dayanmaktadır. Onun asıl amacı Şehzadenin sığıntı olmasından yararlanarak Şehzade Orhan'la kızını evlendirmek ve torunu vasıtasıyla Osmanlı tahtına sahip olmaktır. Tahmasp, aslında siyasetine konuşmalarında sık sık ele verir:

TAHMASP- (Yüzünde bUruk bir gülümseme) Vaktiyle küçük karındaşımız Elkas Mirza hünkar babanıza sığındığında, Süleyman Han, bunu fırsat bilerek, sözüm ona onun hakkını arıyormuşçasına topraklarımızı bir kez daha çiğnemekten kaçınmamıştır. Sanırım şimdi de bizim, sizin haklarınızı bayrak yaparak Anadolu'yu karıştırmamızdan çekinir.⁶¹

Tahmasp'ın Osmanlı'ya geçmişten taşıdığı kini ve iktidar hırsı gün geçtikçe artmaktadır. Bu hırs, ona kızı üzerine bile plânlar yapma gücünü verir. Çünkü onun taşıdığı bir kazanma hırsıdır:

⁵⁸ ASENA, s. 325.

⁵⁹ ASENA, s. 311.

⁶⁰ ASENA, s. 380.

⁶¹ ASENA, s. 299.

“TAHMASP- (Gözünde kurnaz bir parıltı) Bir kez, çok eskiden, Süleyman, bizim bir kolumuzu koparmış, yere çalmıştı. Şimdi bizim elimizde onun karaciğeri!”⁶²

Tahmasp’ın düşünmediği tek şey Bayezit’in onurlu bir Osmanlı Şehzadesi olduğudur. Bayezit’in boyun eğmez tavırları karşısında asıl yüzünü göstermek ve mücadele etmek zorunda kalır. Sonunda Bayezit’i cellada teslim ederken de kendisini temize çıkarma çabasındadır:

“TAHMASP- Emanetinizi teslim alabilirsiniz Çavuşbaşı. Ben elimi yudum, arındım. Vebali Selim Han’ın ve sizin boynunuza.”⁶³

Orhan: Bayezit’in en büyük oğlu aynı zamanda da en önemli destekçisidir. Hiçbir zaman onurundan vazgeçmez. Şahnez Sultan’a olan aşkında bile ona veremeyeceklerinin kaygısını taşımaktadır:

“ŞEHZADE ORHAN- (Birden coşkuyla) Siz benim şu kara günlerimin ışığıydınız. Ne yazık ki bir sığıntıdan başka bir şey değilim ben. Bir sığıntı olmanın utancıyla, sevgimin utancı dilimi bağlıyorsa eğer, hoş görün beni. Nem var ki sunabileyim size?”⁶⁴

Şehzade Orhan, babasının davasına kendi davası gibi gönülden sarılmıştır. Hatta ölüm söz konusu olduğunda bile teslim olur.

Diğerleri: Mehpare Sultan, şah Tahmasp’ın karısıdır. Ama onun korkunç plânlarına katılmaz. Şahnez Sultan, Şah’ın kızı Şehzade Orhan’ın da sevdiği kızdır.

Aksak Seyfüddin, Kuduz Ferhat, Turgutoğlu, Şah Veli ve Ferruh Bey, Bayezit’in adamlarıdır. Bunların çoğu çıktığı yolun pişmanlığını yaşayan kişilerdir.

Cafer Sultan, Seyfüddin İrişti, Nizamüddin Şahkulu, Güllabi çavuş, Karaağılu ve Çerkez Mahmut, Tahmasp’ın adamlarıdır.

Murat Ali, Bayezit’in yakınlarından olmasına rağmen onu öldürmeye çalışırken öldürülen kişidir.

Ali Paşa, Sultan Süleyman’ın elçisidir.

⁶² ASENA, s. 306.

⁶³ ASENA, s. 381.

⁶⁴ ASENA, s. 321-322.

Anlatma Problemi

İki perdeden oluşan oyunun başında bir ön oyun bulunmaktadır. 1. perde yedi sahne 2. perde ise altı sahnedir.

Nesirle yazılmış olan eserde şiire sık sık yer verilmiştir. Bunlardan en göze çarpanları Kanuni ve Bayezit'in birbirine yazdığı mektuplardaki şiirlerdir:

Ey seraser aleme Sultan Süleymanım baba!
 Tende canım, canımın içinde cananım baba!
 Bayezid'ine kıyar mısın benim canım baba!
 Bi günahım hakbilir, devletlu Sultanım baba!"⁶⁵
 "Ey demadem mazharı tuğyanı isyanım oğul!
 Takmayan boynuna hergiz tavkı fermanım oğul!
 Ben kıyar mıydım sana ey Bayezid Hanım oğul!
 Bi günahım deme bari tövbe kıl canım oğul!"⁶⁶

Oyunun dili oldukça sade ve anlaşılırdır. İmlâ ve noktalama hatalarına, anlatım bozukluklarına pek rastlanmaz.

Eserde çeşitli özlü sözlere de yer verilmiştir:

"AKSAK SEYFÜDDİN- Şehzadem, unutmayın ki Tanrı, herkesin bıraktığını tutar."⁶⁷

"BAYEZİT- Sırtta tahta çıkan, tekmeyle devrilir."⁶⁸

Oyunda Farsça şiirlere de azda olsa yer verilmiştir:

Eğer tacı-ı cihandari müyesser mişveret mara
 Ki tiğ i kahramani berküşayem ruy i dünyana.
 Ser i- Tahmasp'ı ez-ten be darbet-i tiği berdarem
 Be zir i hükm ü hisarem Semerkand u Buhara."⁶⁹

⁶⁵ ASENSA, s. 300.

⁶⁶ ASENSA, s. 302.

⁶⁷ ASENSA, s. 295.

⁶⁸ ASENSA, s. 380.

⁶⁹ ASENSA, s. 341.

TAÇ VE TAHT

Özet

Fatih Sultan Mehmet'in ikinci oğlu Cem, sarayında şairlerle bir arada şiir dinleyip eğlenmektedir. Cem'in danışmanı ve aynı zamanda ünlü bir şair olan Sadi, o gün biraz hüzünlüdür. Çünkü Fatih'in ölümü yaklaşmıştır ve eğer böyle bir şey olursa Şehzade Cem, ağabeyi tarafından boğularak öldürülecek, tahta büyük oğul olan Beyazıt geçecektir. Bu durum, Şehzade Cem de dahil olmak üzere hepsini endişelendirmektedir.

Aradan kısa bir süre geçmiştir ki saraya telaşlı bir sipahi gelir, Cem Sultan'ı aramaktadır. Şehzade, atla sabah gezintisine çıkmıştır. Sipahi, kötü haberi orada bulunanlara verir: Eşref-i Cihan Mehmet Han ölmüştür. Fatih öleli nerdeyse üç haftaya yakın olmuştur ama devlet karışmasın ve taht kavgası divan toplâmadan önce başlamasın diye vezirler, durumu saklamayı uygun bulmuşlardır.

Şehzade Beyazıt, Fatih'in şehzadeligi sırasında bir cariyeden dünyaya gelmiştir. Oysa Cem, Fatih padişah olduktan sonra, bir Sırp Prensesi olan Çiçek Hatun'dan dünyaya gelmiştir. Bu nedenle Cem, Beyazıt'tan daha soylu kabul edilmekte, vezirler ve bazı devlet adamları tarafından padişahlığa daha uygun görülmektedir. Devlet erkanının çoğunluğu ve Yeniçeriler ise Beyazıt'ı devlet yönetimi için uygun görmektedirler.

Beyazıt, babasının ölüm haberini alır almaz adamları ve askerleriyle beraber Amasya'dan İstanbul'a doğru yola çıkar. İstanbul'a varır varmaz Fatih'in cenaze işlemlerine başlar. Beklenilenden daha kısa, hatta acele denilebilecek bir hızla babasını defneden Beyazıt, yas tutmak için Top kapı sarayına çekilir. Sadece bir gün süren bir yasın ardından Beyazıt, Sultan olduğunu ilan ettirir.

Şehzade Cem, babasının ölümünü, ağabeyinin tahta çıkışıyla beraber sipahiden öğrenir. Sipahi, Cem'den ordunun başına geçmesini ve Sultan olmak için mücadele etmesini ister. Cem'in akli karışık fakat bir süre sonra teklifi kabul etmeye karar verir. Yanındaki sanatçılar da Cem'e onun askeri olarak savaşmak istediklerini bildirirler.

Şehzade Cem, biraz da sanatsever kişiliğinden dolayı, kardeş kanı dökmek istememektedir. Rumeli'de bulunan ağabeyine orayı bırakıp Anadolu'da hüküm sürmekten yanadır. Bu düşüncelerle Cem, Bursa'da tahta çıkar ve Sultanlığını son

derece şaşaaadan uzak bir şekilde ilan ettirir. Bursa'yı başkent ilan eder. Şair dostları hep çevresindedir.

Beyazıt, Bursa'ya üç saat mesafeye kadar gelmiştir ve kardeşiyle çatışma düşüncesindedir. Duruma üzölen Cem, babasının halası Selçuk Hatun'u çağırır ve onun fikrini almak ister. Selçuk Hatun, tahta Cem'in çıkmasından yanadır. Cem'in, toprakları ağabeyiyle paylaşma fikri Selçuk Hatun'un pek hoşuna gitmese de bunu Beyazıt'a iletmeyi kabul eder. Beyazıt'ın fikirleri son derece kesindir. Bu fikirleri Hala Selçuk Sultan bile değiştiremez.

Cem, askerlerinin başına Yakup Ağa'yı geçirir ve ağabeyinin askerlerine saldırı emri verir. Sadi, Haydar ve Cem'in yanında bulunan diğer yakınları, bu kararın doğruluğundan emin değillerdir ama Cem kimseyi dinlemez. Şehzade, bu savaşta Yakup Ağa ve askerlerinin ihanetine uğrar, kalan askerlerin mücadelesi yeterli gelmemiştir. Cem ve beraberindekiler kaçmak zorunda kalmışlardır. Şehzade uyluk kemiğinden yaralanmıştır. Bu yorgunluk ve sıkıntı arasında Suriye sınırına geldiklerini fark ederler. Şehzade Cem, sınırı geçmeye gönülsüzdür ama yanındakilerin direktmesi üzerine Suriye'ye girerler.

Mısır Sultanı Kayıtbay, misafirlerini çok iyi karşılar. Cem'in annesini, eşini ve çocuklarını da getirir. Şehzade bu olaya çok sevinir. Kayıtbay'ın yardımcılarıyla Konya'yı kuşatmaya karar veren Şehzade'nin bu kuşatması da başarılı olmaz. Anadolu da Cem'i satmıştır. Şehzade Cem, Rumeli'ye geçebilmek için eski bir silahtar vasıtasıyla Şövalyelerden Rodos'a sığınma hakkı ister. Silahtar Süleyman, bunun uygun bir talep olmayacağını düşünse de Cem'in ısrarıyla teklifi kabul eder.

Şehzade Cem ve beraberindekiler Rodos'a sığınmıştır ama arkalarından çeşitli oyunlar oynanmaktadır. Silahtar Süleyman, Cem'e gelerek bu oyunu haber verir. Rodos Şövalyeleri Cem'i nereye göndereceklerine dair düşünmeye ve bu konuda toplântılar yapmaya başlamışlardır bile. Yani onu kendi istediği yere göndermeye niyetleri yoktur. Cem, artık Rodos'ta bir tutsak olduğunu geç de olsa anlar. Şehzade, Başrahip'e kendisi hakkında çeşitli plânlar yapılıp yapılmadığını sorar. Başrahip, bunların hepsini yalanlar.

Yaşadığı esareti kabullenemeyen Cem Sultan, ağabeyi Beyazıt'a bir mektup yazdırır. Mektupta ağabeyinden yardım ister ve kendisini bu sıkıntılı durumdan kurtarırsa artık tahta gözünün olmayacağına dair yemin eder. Bu arada şövalyeler,

Süleyman'ı da Cem'den uzaklaştırmak için ona bir tuzak kurarlar. Süleyman, hırsız süsü verilerek sürgüne gönderilir. Cem de Sadi de bunun bir düzenden ibaret olduğunu bilirler ama ellerinden bir şey yapmak gelmez. Beyazıt, kardeşinin mektubunu ve isteğini cevapsız bırakmaz. Cem Sultan'a gelen bir haberci, ağabeyi Beyazıt'ın Cem için Şövalyelere yıllık olarak yüklü miktarda altın vereceğini, bu konuda anlaşma yapıldığını bildirir. Cem, bu duruma sevinemez çünkü aslında bu para Cem'in bir daha Beyazıt'ın karşısına çıkmaması için ödenmektedir.

Şövalyeler, gizliden gizliye Cem'i yalnız bırakmak için ellerinden geleni yaparlar. Cem'in askerleri de Şövalyeler tarafından katledilir. Hiçbir şeye ses çıkaramayan Cem, bu meselede de suskun kalmak zorundadır. Çünkü o, bir esirdir. Şehzade'yi tuzağa düşürmek için ona Elen adında bir prenses bile sunulur. Şehzade bu tuzaktan da Sadi'nin tedbirli davranması sonucunda kurtulabilir. Cem, bu sıkıntıların arasında afyon kullanmaya bile alışır. Böylece yıllar geçer. Avrupalılar Şehzade Cem'e Zizim, adını takarlar. Ağabeyinden gelen parayla da Zizim Kulesi, adını verdikleri bir kule yaptırırlar. Cem, burada yıllarca esaret hayatına devam eder.

Sultan Beyazıt'a karşı Hristiyan birliği, Haçlı seferlerine hazırlanmakta ve Cem'i de bu savaşta yanlarına almak istemektedirler. Şehzade, bu teklifi kesinlikle kabul etmez. Ama karşı taraf için ret cevabı geçerli bir cevap değildir. Bu konudaki ısrarlara dayanamayan Cem, rahatsızlanır. Doktorlar, az ve uzun süreli zehirlenme teşhisini koyarlar. Bunu duyan Sadi, çılgına döner. Çünkü Cem, ölmek üzeredir. Bu sırada bir rahip içeri girerek Beyazıt'ın Papa'ya yazdığı son mektubu getirir. Mektupta kardeşinin cesedinin en yakın Osmanlı limanına getirilmesi durumunda vereceği ödülün bahsetmektedir. Mektubu okuyan Sadi, Cem'in cesedine sarılarak ağlar. Çünkü Cem, öldürülmüştür.

Olay Örgüsü

Konusunu, Fatih Sultan Mehmet'in oğulları arasındaki taht kavgası ve kardeş katlinden alan *Taç ve Taht* adlı oyunun olay örgüsü şu şekildedir:

1. Bir sipahi, Şehzade Cem'in sarayına Fatih Sultan Mehmet'in ölüm haberini getirir.
2. Fatih'in büyük oğlu olan Beyazıt, haberi alır almaz İstanbul'a gelir ve Sultanlığını ilan eder.

3. Şehzade Cem ise, Rumeli'de bulunan ağabeyine karşı Anadolu'da Sultanlığını ilan eder ve Bursa'yı başkent yapar.

4. Beyazıt, Bursa'ya doğru harekete geçer. Kardeşiyle savaşmak amacındadır.

5. Cem, ağabeyiyle savaşmak niyetinde değildir. Bu nedenle ağabeyine arabulucu olarak babasının halası Selçuk Sultan'ı gönderir. Beyazıt, Selçuk Sultan'ın arabuluculuğunu kabul etmez.

6. Şehzade Cem, ağabeyinin askerlerine saldırı emri verir. Komutanı Yakup Ağa ve askerlerinin ihanetiyle çatışmayı kaybeder. Yanındakilerle Suriye'ye sığınır.

7. Mısır Sultanı'nın da yardımıyla Cem Konya'ya girer. Anadolu da Cem'i satınca mücadele yine başarısızlıkla sonuçlanır.

8. Cem, beraberindekilerle Rodos'a sığınır. Rodos Şövalyeleri Cem ve beraberindekiler için hain plânlar yaparlar.

9. Cem Sultan, ağabeyi Beyazıt'a bir mektup yazarak kendisini esaretten kurtarmasını ister.

10. Cem'in silahtarı da Şövalyeler tarafından bir tuzağa düşürülerek sürgün edilir.

11. Beyazıt, kardeşi için Şövalyelere yıllık ödeme yapmak için anlaşır. Amacı, kardeşinin bir daha karşısına çıkmamasıdır.

12. Cem'in askerleri Şövalyeler tarafından katledilir.

13. Tuzak olarak Cem'e Elen adında bir Prenses sunulur ama Cem Elen'i reddeder.

14. Cem, esaret hayatının sıkıntısından afyon kullanmaya başlar.

15. Şehzade Cem, ağabeyinin gönderdiği parayla yaptırılan Zizim Kulesi'nde yıllarca esaret hayatı yaşar.

16. Şövalyeler, Sultan Beyazıt'a karşı Haçlı Seferleri için Cem'i de yanlarına almak isterler. Cem bunu kabul etmez.

17. Cem, rahatsızlanır. Az ve uzun süreli zehirlenme teşhisi konulur.

18. Cem ölür. Ağabeyinden Papa'ya gelen mektupta Cem'in cenazesi istenmektedir.

Tema

Oyunun ana teması, Fatih'in büyük oğlu Beyazıt ile küçük oğlu Cem'in çatışmasından doğan taht kavgasının Osmanlı Devleti'ne verdiği zarardır. Eserde taht kavgasıyla birlikte kardeş katli etkileyici bir biçimde anlatılmıştır. Beyazıt, tahta geçmek için kardeşini gözden çıkarırken Cem bunu kabullenmekte zorlanır ve ölmeden, öldürmeden olaya bir çözüm bulmaya çalışır. Bu anlayış, Cem'in sanatçı kişiliğiyle bir arada verilmiştir. Bu konuda Şehzade Cem'in , babasının halası Selçuk Sultan'a söyledikleri çok manidardır:

CEM- Selçuk Hatun, sen Osmanlıların en yaşlısısın. Kardeşler arasında bir savaşın imparatorluk için ne kadar ölümcül bir şey olduğuna Beyazıt'ı inandır. Beyazıt'a ölümünü istemediğimi söyle. Rumeli mülkünde de gözüm yok. Onun olsun! O da insandır, babamın oğludur! İki kardeş, Osmanlı Devleti'nin iki büyük bölümünün eşit ve iyi geçimli hükümdarları olarak yaşayalım.⁷⁰

Yaşanılan taht kavgası, Devleti genişletme çabalarının ertelenmesine ve iç mücadelelerle uğraşılmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda Cem Sultan gibi ülkeye çok fazla yararı dokunabilecek bir Şehzade'nin ölümüyle sonuçlanmıştır.

Zaman

Oyunun olay zamanı, Fatih Sultan Mehmet'in öldüğü Beyazıt'ın tahta çıktığı günlerdir. Eserde tam olarak bir tarih verilmezken tarihî olaylardan tespit edilebilmesi mümkündür. Oyun, yaklaşık olarak dokuz yılı anlatır. Bunu, eserin Şahısları verilirken Cem için yazılan "21 yaşında çok yakışıklı bir genç, sonra 30 yaşında" sözlerinden ve bölüm başlarındaki zamanın ne kadar geçtiğini belirten ifadelerden anlayabiliyoruz.

Çok fazla olayın ve uzun bir zaman diliminin anlatıldığı oyunun anlatma zamanı 1987'dir. Yaşanılmasının üzerinden yıllar geçtikten sonra yazarın bu meseleyi dile getirmek istemesinin nedeni önsözde açıklanmaktadır:

Cem adı, yüzyıllarca önce herkesin dilinde olduğu halde, çoktan unutuldu. O zamanlar Cem hakkında romanlar, şiirler yazılıyordu. O günlerde gazeteler yayımlansa ve bu gazetelerin günlükleri olsaydı, belki günler ve günler yaşantısı yayımlanacaktı. Memleket

⁷⁰ Murat Aykaç ERGİNÖZ, *Taç ve Taht*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1987, s. 30.

memleket gezen aşıklar Cem için Türküler söylüyorlardı. On yedinci yüzyılda Batılıların Zizim adını verdikleri Cem Sultan'dan daha ilginç, daha heyecanlandırıcı konu bulunamazdı.⁷¹

Mekân

Oyun, çok geniş bir mekâna sahiptir. Konya Karaman'da Cem'in sarayı, Bursa'da eski saray, ordugâhta Beyazıt'ın otağı, Cem Sultan'ın ordugâhı, Suriye, Mısır Sultanı Kayıtbay'ın sarayı, Konya, Rodos'ta Şövalye-rahiplerin Kalesi, eski bir şato, bir tutsak odası oyunun dokuz yıl boyunca kullanılan mekânlarıdır.

Bölümlerin başında mekânların tasvirine yer verilmiştir. Bu tasvirler bir tiyatro eserinde dekoru anlatan tasvirlerdir:

(Konya Karaman'da, Şehzade Cem'in Sarayı. İç avlu. Bir yaz günü, akşamüstü. Bir şadırvan. Uşaklar kaselere şiraz şarabı dolduruyor. Şadırvanın çevresinde postlara ve yastıklara uzanmış gençler. Gençler saray ileri gelenleridir. Çoğu ozandır. Şehzade Cem, en baş köşede oturmaktadır. Yirmi yaşında, sırm gibi uzun boylu, yakışıklı bir gençtir. Hemen yanında Cem'in danışmanı, yirmidört yaşında Şair Sadi oturmaktadır. Derinden gelen bir müzik sesi duyulmaktadır.)⁷²

Şahıs Kadrosu

Oyunda şahıs kadrosu oldukça geniş olmasına rağmen geneli dekoratif şahıs konumundadır. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Cem Sultan, Beyazıt, Sadi, Haydar, Frenk Süleyman, sipahi, Selçuk Hatun, nöbetçi, Yakup Ağa, Sultan Kayıtbay, yabancı, D'Obünson, rahip, haberci, Baron De Sasenaj, Matmazel Elen, Fransız Subay, doktor ve Cem'in annesi Çiçek Hatun olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslardır. Cem'in eşi ve iki küçük oğlu, askerler, figüranlar, ozanlar ve gençler ise oyunda dekoratif unsur durumunda bulunan şahıslardır.

Cem Sultan: Yirmi bir yaşında, genç ve yakışıklı bir Şehzade olan Cem, aslında devlet idaresine son derece uzak bir karaktere sahiptir. Sanatsever bir kişiliğe sahip olan Şehzade şiirler de yazar. Hayatı boyunca ozanlarla beraber bir sefahat ortamında yaşamış, kandan, kinden uzak bir yaşam sürmüştür. Bu nedenle babasının ölümünden sonra acımasız bir kimliğe bürünerek ağabeyiyle mücadeleye başlaması

⁷¹ ERGİNÖZ, s. 10.

⁷² ERGİNÖZ, s. 15.

zaman alır. Mücadeleye başladıktan sonra da devlet idaresinden uzak şahsiyeti sebebiyle hep yanlış kararlar verir, yanlış insanlara güvenir ve başarı sağlayamaz:

CEM- ben kardeş kavgası istemiyorum. Beyazıt, İmparatorluğun bir kısmını ele geçirmiştir. Haşmetli ağabeyimi Rumeli'nden kesip aldığından yoksun edemeyiz. Anadolu'da Mehmet Han'ın davasını sürdüreceğim. Burada Beyazıt'ın hüküm sürmesine izin vermeyeceğim. Mümin kanı akıtılmasına izin vermeyeceğim.⁷³

Şehzade Cem'in güçsüzlüğünü anlatması bakımından, esaretten kurtulmak için ağabeyi Beyazıt'a yazdığı mektup da önemlidir:

Haşmetli efendimizin ayaklarına kapanarak, dileğimin yerine getirilmesini ve kusurlarımın bağışlanmasını rica ediyorum. Alicenaplığınız, bir zavallıdan, bütün dünyaya dağıttığımız nimetlerin küçük bir kısmını herhalde esirgemez. Çünkü bu zavallı kişi, suçunu anlayarak affınıza sığınıyor. Devletlû efendimiz, benim gibi kelime-i şahâdet getiren bir müminin, dinsizler elinde esir olmasına sanırım izin vermezler...⁷⁴

Beyazıt: İdarî yönü kuvvetli olan Şehzade Beyazıt otuz yaşında, esmer, genç bir adamdır. Kardeşi Cem'e göre daha acımasız, kurallara bağlı ve kabullenmiş, Sultan olmak konusunda da son derece hırslıdır. Bu konuda kardeşini tamamen gözden çıkarması, ona yaşama hakkı bile tanımaması, oyunun sonunda da şövalyelerle işbirliği yaparak onu yavaş yavaş, zehirleyerek öldürmesi önemlidir:

BEYAZIT- Herkesin kardeşi var. Fakat, iktidar işinin kötü talihi burada. Atasözümüzü bilirsin, Selçuk Hatun: 'Sultanlar arasında akrabalık yoktur' der. Ben azara değil acınmaya gerek duyan biriyim şu anda. Kardeşimden yoksun kalacağım...Ama kalbim kan ağlasa da haklı darbeyi indirmek zorundayım, ki soyuma bağlı kalabileyim.⁷⁵

Diğerleri: Dekoratif şahsiyet konumundaki şahıslar oyunda asıl kalabalığı teşkil eder.

Sadi ve Haydar, Cem'in şair dostlarından olup her konuda onun destekçisidirler. Şiir şölenleri yapıp vakitlerini eğlenceyle geçirirler. Cem'i zor zamanlarında da yalnız bırakmazlar.

Frenk Süleyman, sipahi, Selçuk Hatun, nöbetçi, Yakup Ağa, Sultan Kayıtbay, yabancı, D'Obünson, rahip, haberci, Baron De Sasenaj, Matmazel Elen, Fransız Subay,

⁷³ ERGİNÖZ, s. 26.

⁷⁴ ERGİNÖZ, s. 55.

⁷⁵ ERGİNÖZ, s. 33.

doktor, Cem'in annesi Çiçek Hatun, Cem'in eşi ve iki küçük oğlu, askerler, figüranlar, ozanlar, gençler oyunun diğer dekoratif şahsiyetleridir.

Anlatma Problemi

Oyun iki perdeden oluşmaktadır. Birinci perde yedi, ikinci perde altı bölümden meydana gelmiştir. Bölümlerin başlangıcında dekoru ifade eden tasvirler bulunmaktadır. Bu tasvirler ayrıntılı, kısa cümlelerden oluşan anlaşılır tasvirlerdir. Tasvir cümlelerinin çoğu tamamlanmamış eksilteli cümlelerdir:

“Mısır Sultanı Kayıtbay'ın Sarayı. Kabul salonu. Sultan Kayıtbay tahtında oturuyor. Yanında saray ileri gelenlerinden birkaç kişi. Cem Sultan giyinmiş, dinlenmiş, sağlıklı bir biçimde huzura girer. Yanında Sadi vardır. Cem içeri girince sultan konukseverlik gösterir.”⁷⁶

Metin nesir şeklinde yazılmıştır ama sık sık, özellikle Cem Sultan ile ilgili bölümlerde şiirlere yer verilmiştir. Bunların çoğu Sadi'nin şiirleridir:

Bülbül ki otların çimenlerin arasında yuva yaptı

Onun maksadı güldür, ot ve çimenleri bahane yaptı

Kainatın üstadı ki bu dünyayı yarattı

Onun maksadı aşkı, dünyayı bahane yaptı...⁷⁷

Oyunun dili son derece anlaşılırdır. Mektuplaşmaların dışında eski kelimelere çok fazla yer verilmemiştir. Bugünün okuyucusunun ve seyircisinin rahatlıkla anlayabileceği bir üslûbu vardır:

Papa Aleksandr Borgia Hazretleri,

Kardeşim Cem ergeç öleceğine,kafirler arasındaki yaşamı cehennemi bir acı olduğuna göre, Papa hazretleri onu bu yıllanmış çilesinden kurtarıp, daha iyi, daha adaletli bir dünyaya geçmesini sağlayabilir. Zatiîlileri benim kötü kaderli kardeşime acımağlı davranarak cesedini Osmanlı iktidarı altındaki herhangi bir limana ulaştırdıkları zaman, cesedi getirenlere elden üçyüz bin düka verilecek ve şükranlarıma erişecektir.⁷⁸

Oyunun imlası son derece düzgündür. İmla ve noktalama hatası yok denecek kadar azdır.

⁷⁶ ERGİNÖZ. S. 39.

⁷⁷ ERGİNÖZ, s. 15.

⁷⁸ ERGİNÖZ, s. 79.

KARANLIKTA İLK IŞIK (Kubilay Olayı)

Özet

Asıl adı Mustafa Fehmi olan Kubilay, Girit göçmeni bir ailenin ikinci oğludur. Okumayı çok seven Kubilay'ın en büyük amacı, büyüüp öğretmen olmaktır. Kurtuluş savaşı kazanılalı yedi yıl olmuştur. Kubilay, Menemen'de yedek subay olarak görev yapar, aynı zamanda Zafer İlkokulu'na atanmıştır.

Kubilay'ın bütün çabası aydınlık bir Türkiye'ye ulaşmak içindir.

Manisa'da Küçük Hasan ve Ramazan adında çok fakir iki genç vardır. Okuyup zabit olmayı istemişler ama fakirlikten başaramamışlardır. Ramazan'ın sevdiği kız Selvi de Manisa'dan apar topar İzmir'e gönderilince hiçbir ümitleri kalmaz. Onlara göre karınlarını doyurmanın tek yolu, köylerindeki başka bir genç olan Nalıncı Hasan gibi tekkeye girmektir. Ama bir türlü karar veremezler. Çünkü bu faaliyetleri hükümet yasaklamıştır.

12 Ocak 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuş, yapılan ilk mitingde çıkan kargaşada on dört yaşında bir çocuk polis kurşunu ile öldürülmüştür. Halktan bir kesim yapılan devrimleri, özellikle şapka devrimini kabullenememiş sık sık ufak eylemler gerçekleştirmektedirler.

İbrahim Hoca Şeyhinin de izniyle Tevfik Hoca'yı ziyarete gelir. İyi niyetle yapılan konuşmanın sonunda Tevfik Hoca'ya, Cumhuriyet Hükümetine karşı ayaklanmada kendilerine destek olmasını istediklerini söyler. Tevfik Hoca, bunu kesinlikle kabul etmez. Karşı tarafı da vaz geçirmeye çalışır. Başarılı olamaz.

Manisa'da halkın yetiştirdiği üzümler satılmamış ve insanlar iyice fakirliğin, çaresizliğin içine sürüklenmiştir.

Tevfik Hoca, İbrahim Hoca'nın teklifini kabul etmemiştir ama onun hakkındaki dedikodular da yayılmaya devam etmektedir. Hoca, daha çok kadınları, özellikle genç ve güzel kadınları kabul etmektedir. Bu kadınlarla sınırları aşan yakınlık kurmaktadır.

Ramazan, Selvi'nin İzmir'de zengin bir adamla evlenmekte olduğu haberini alır ve yıkılır. Bu yıkımın arasında Küçük Hasan, onu tekkeye girmeye ikna eder.

Giritli Mehmet ve İbrahim Hoca, isyana mekân olarak Menemen’de karar kılarlar.

Kubilay, öğretmen arkadaşı Vedide’ye evlenme teklif eder. Aydın’da kıyılan ilk medeni nikah Kubilay ve Vedide’nin nikahıdır.

İsyanın bütün plânları yapılmıştır. Şeyh Esad, Giritli Mehmet Hoca ve İbrahim Hoca, bu plânların içindedir. Giritli Hoca’nın tekkesinde bulunan Nalıncı Hasan, Küçük Hasan ve Ramazan da isyana katılacaklardır. Ramazan, soru sorar. Sonunda gece, rüyasında gördüğü Selvi’nin de tesiriyle tekkeden kaçır.

Bozalan köyünde Giritli Hoca Mehdiliğini ilan eder. Kafile Bozalan’da bir gece kaldıktan sonra isyan mekânı olan Menemen’e doğru yola çıkar.

Kubilay, çok neşelidir. Sürekli arkadaşlarına anılarını anlatarak onları güldürmektedir. Bu mutluluğun sebebi anlaşılır. Vedide ile bir buçuk yıl evli kalıp bir erkek evlat sahibi olan Kubilay, ondan ayrıldıktan sonra tekrar evlenme kararı almıştır. Ama kızın kimliğini kimseye açıklamaz.

Ertesi sabah kışlaya isyan haberi gelir. Kubilay, Menemen’e koşarak gelmiştir. Giritli Mehmet ve çevresindekiler kayıkla Menemen’e gelmişler ve halkı silah tehdidi ile meydana toplamışlardır. Meydana gelen Kubilay, başı kesilerek şehit edilir. İki de bekçi öldürülür. İsyana bastırılır ama üç şehit vardır. Menemen, Manisa ve Balıkesir’de sıkıyönetim ilan edilir.

İsyanı çıkaranlar için Divan-ı Harp kurulur. Bütün tanıklar ve isyancılar tek tek dinlenir. İdamına karar verilen 37 mahkumdan yedi kişi istasyonda, üç kişi lokanta önünde Mehmet Emin Kubilay’ın öldürüldüğü yerde, 18 kişi de çarşı içinde asılır. Saffet Hoca, Rukiye ve Tefik Hoca aklanır. Davadan önce ölen Şeyh Esat ve Mustafa Abdulkerim hakkındaki davalar düşer.

İşığa kurban gidenler Kubilay’la kalmamıştır. Yobaz insanlar zaman içerisinde cinayetlerine devam etmişlerdir.

Olay Örgüsü

Konusunu Kubilay olayından alan *Karanlıkta ilk Işık (Kubilay)* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Kubilay Menemen'de yedek subay olarak göreve başlar.
- 2- Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın ilk mitinginde olay çıkmış 14 yaşındaki bir çocuk öldürülmüştür.
- 3- Halktan bir kesim yapılan devrimleri, özellikle şapka devrimini kabullenememekte, sık sık olay çıkarmaktadır.
- 4- İbrahim Hoca, Şeyh Esat'ın izniyle Tevfik Hoca'ya isyanda kendilerine katılması dileğini iletir.
- 5- Tevfik Hoca bunu kabul etmez.
- 6- Tevfik Hoca hakkında sadece genç ve güzel kadınlarla ilgilendiği konusunda dedikodular çıkar.
- 7- Sevdiği kız Selvi'nin İzmir'de evleniyor olduğunu öğrenen Ramazan ve arkadaşı Küçük Hasan, tekkeye girmeye karar verirler.
- 8- Giritli ve İbrahim Hoca, isyana mekân olarak Menemen'i seçerler.
- 9- Kubilay ve öğretmen arkadaşısı Vedide evlenirler.
- 10- Ramazan, isyanı kabullenemez ve gece tekkeden kaçar.
- 11- Giritli Hoca, Bozalan köyünde Mehdiliğini ilan eder . Ertesi gün Menemen'e doğru yola çıkarlar.
- 12- Bir buçuk yıl evlilik ve bir erkek evlattan sonra Vedide'den ayrılan Kubilay yeniden evlenme kararı almıştır.
- 13- Kışlaya isyan haberi gelir. Kubilay, isyan yerine koşar.
- 14- Kubilay ve iki bekçi şehit edilir.
- 15- İsyana bastırılır. Sıkıyönetim ilan edilir.
- 16- Divan-ı Harp'te isyancılardan 37'sinin idamına karar verilir. İnfazlar gerçekleşir.
- 17- Bu yol Kubilay'la kapanmamıştır. Ondan sonra da devrim şehitleri olur.

Tema

Oyunun ana teması Kubilay ve beraberindeki yenilikçiler ile eskiden yana olan Şeyh Esat ve taraftarları arasındaki çatışmadan doğan ilerleme ve aydınlanma çabası ve bu çabaya karşı çıkanların ülkeye verdiği zarardır.

Tema, Kubilay'ın Cumhuriyete ve ilkelere olan bağlılığı üzerine verilir:

“KUBİLAY- Kime hınçları var? Niçin? Bunlar kim biliyor musun? Karanlık kafalı yobazlar... Işık düşmanları... Üç beş değil... Binlerce... Bizi karanlığa çekmek istiyorlar. Kahretsin...”⁷⁹

Karşı kesimi temsil eden ve devrimlere karşı olanlarsa eskiye dönüş için ellerinden geleni yapmayı amaçlamaktadır:

GİRİTLİ MEHMET- Ey müslümanlar, ben Mehdi'yim. Beni Peygamberimiz gönderdi. Herkes dükkanını kapasın, dünya işini bir yana bıraksın, bizle gelsin. Arkamızda yetmiş bin kişi var. Ankara kuşatıldı. İzmir, elimizde. İşte bayrağımız. Üstünde 'Fetih mü'minlerindir.' Yazıyor. Bize katılmayan kılıçtan geçirilecektir.⁸⁰

Zaman

Eserin başlangıcındaki zaman tespit edilememekle beraber gelişen tarihi olaylardan 1930 sonları 1931 başları olduğu anlaşılmaktadır. Eserin başlangıç tarihi belirtilmemiştir ancak , oyunun ilerleyen kısımlarında gerekli tarihler verilmiştir:

“ANLATICI- 20 Teşrinievvel 1930 Ekim ayı. Türkiye'nin her yerinde intihap bitti. Beş yüz iki belediyeden yirmi ikisini Serbest Cumhuriyet Fırkası kazandı. Belediye seçimlerinde fesat ve yolsuzluk iddiaları var.”⁸¹

Oyun, çok uzun bir zaman dilimini değil, sadece bir kaç yıllık zaman dilimini kapsamaktadır.

Oyunun anlatma zamanı 1987'dir. Yazar olayların gerçekleşmesinden 57 yıl sonra bu eseri yazmıştır.

Mekân

Oyunda mekânı tam olarak belirtilmeyen bölümler de vardır. Ama genellikle Manisa, İzmir, Menemen, Tevfik Hoca'nın tekkesi, Erenköy'de bir köşk, Giritli

⁷⁹ Ülker KÖKSAL, “Karanlıkta İlk Işık (Kubilay)”*Toplu Oyunları(1)*, b.y.y., İstanbul 2002, s. 234.

⁸⁰ KÖKSAL, s. 218.

⁸¹ KÖKSAL, s. 244.

Mehmet'in tekkesi, Zafer İlkokulu, Divan-ı Harp (Kubilay İlkokulu), mekân olarak kullanılan yerlerdir. Mekânlar genelde bölüm başındaki başlıklarda ifade edilmiştir.

“Menemende Bir Kış Sabahı.”⁸²

“Erenköy’de Bir Köşk”⁸³

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu on yedi kişidir. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Kubilay’dır. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar ise; Nalıncı Hasan, Giritli Melmet, Saffet Hoca, anlatıcı, Zeynep Hanım, arkadaş, Küçük Hasan, Ramazan, Selvi, İbrahim Hoca, Tevfik Hoca, Rukiye, Nakışlı Necla, Vedide, Şeyh Esat ve tanıktır. Dekoratif unsur durumundaki şahıslar ise Menemen halkıdır.

Kubilay: Oyunda, çocukluğundan itibaren yaşadıkları, anlatılan Kubilay’ın en büyük isteği öğretmen olmaktır. Bu amacına kendi çabalarıyla ulaşan Kubilay yenilikçi ve yüreği vatan sevgisiyle dolu olan bir gençtir. Bağnazlık ve yobazlığın karşısındadır. Zaten bu özellikleriyle eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs konomundadır.

KUBİLAY- Işıklar içinde bir Türkiye düşünüyordum. Yolları, evleri, insanların kafası ışık içinde bir Türkiye. İşğin en uzak köylere kadar ulaştığı bir Türkiye. Baştan başa okullarla donatılmış bir Türkiye. Bir gün mutlaka olacak. İnanıyorum buna. Hemen olsun istiyorum ama hemen.⁸⁴

Hayata olumlu bakan ve bunun devamı için canını hiçe sayan fedakâr bir gençtir:

“KUBİLAY- Hiçbir şey yok. Ne olacak? Yirmi dört yaşındayım. Subayım. Öğretmenim. Nisanda bu okulda öğretmenliğe başlayacağım. Daha ne isterim?”⁸⁵

Diğerleri: Giritli Mehmet, İbrahim Hoca ve Şeyh Esat, isyanın baş rollerini oynarlar. Bütün amaçları ülkeyi tekrar geriye , eski düzene götürmektir. Halkı arkalarında zannederler, nüfuslarına güvenirler ama bütün plânları boşa çıkar. Sonları hüsrana uğratır.

⁸² KÖKSAL, s. 217.

⁸³ KÖKSAL, s. 256.

⁸⁴ KÖKSAL, s. 225.

⁸⁵ KÖKSAL, 267.

Nalıncı Hasan tekkeye sonradan katılmış, eli orada ekmek görmüş, kandırılmış bir gençtir. Daha sonra Ramazan'la Küçük Hasan da ona katılır. Ama Ramazan yanlış yola girdiğini erken farkeder.

Saffet Hoca ve Tevfik Hoca isyana katılmayı reddederler. Saffet Hoca hem hükümetten korkar hem de yaşlı ve hasta bir adam olmasını bahane eder. Tevfik Hoca'nın işleri zaten iyidir. Onun amacı kadınlara daha çok yakın olmaktır. Bunu da gizli saklı bile olsa devam ettirmektedir.

Küçük Hasan, özellikle de Ramazan, tekke hayatına pek olumlu bakmazlarken sadece elleri biraz para, mideleri yemek görsün diye girerler. İsyana, onlara çok yabancı bir olaydır. Bilgisizliklerinin kurbanı olurlar.

Selvi, Ramazan'ın sevdiği kızdır. Ama ailesinin zoruyla İzmir'e gider ve orada evlenir.

Zeynep Hanım, Kubilay'ın annesidir. Her konuda ona destek olmuştur. Vedide ise Kubilay'ın bir buçuk yıl evliliğini sürdürdüğü eşidir. Aynı zamanda öğretmendir. Bu evlilikten bir erkek çocukları dünyaya gelmiştir. Aydın, gün görmüş ve çağdaş bir Türk kadınıdır.

Rukiye, Giritli Mehmet'in kayın validesidir. Hiçbir şeyden haberi olmayan ya da olayları kavrayamayan yaşlı ve utangaç bir kadındır. Nakışlı Necla, Tevfik Hoca'ya gelen ve onun kurbanı olan kadınlardandır. Dul bir kadındır. Yaptığının yanlış olduğunu farkında değildir.

Eserdeki “*anlatıcı*” sahnelenmeden sadece ifade edilmesi gereken olayları ya da sahnedeki geçişleri ifade eden kişidir. “*arkadaş*” Kubilay'ın kışladan arkadaşı olan ve onunla mutluluğunu ve üzüntüsünü paylaşan kişidir. “*tanık*” mahkeme kurulduğunda ifade veren ve özellikle Kubilay'ın başının kesildiği anı anlatan kişidir.

Anlatma Problemi

Oyun iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, sekiz sahne ikinci bölüm ise yine sekiz sahnedir. Sahneler diğer oyunlardan farklı olarak yeni başlayan birer hikâye gibi ayrı başlıklar altında verilmiştir:

“Menemen’de Bir Kış Sabahı”⁸⁶

“Erenköy’de Bir Köşk”⁸⁷

Eser, tamamen nesirle yazılmıştır. Anlatım sade ve akıcıdır. Bölüm başlarındaki ve parantez içlerindeki bölümler olayları okuyucunun kafasında canlandıracak kadar uzundur.

Oyunda “*anlatıcı*” olarak geçen şahıs, oyunun tamamen dışında değildir. Oyun içindeki geçiş dönemlerini anlatmasının yanında konuşmalara katılmaktadır. Yani oyunun bir oyuncusu konumundadır:

“Anlatıcı- İnsanların devrime gerek duymayacağı günler gelecek mi?”⁸⁸

Oyun 1995 yılında, Kültür Bakanlığı “*En Başarılı Oyun Yazarı Ödülü*” ve yine 1995 yılı Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği “*Bahriye Üçok Ödülü*”nü almıştır.

⁸⁶ KÖKSAL, s. 217.

⁸⁷ KÖKSAL, s. 256.

⁸⁸ KÖKSAL, s. 235.

SÜTÇÜ İMAM

Özet

23 Şubat 1919'da İngilizler Maraş'ı işgale başlar. İngiliz kızların sevinç çığlıkları sokakta yankılanmaktadır. İngiliz askerlerinin içinde Müslüman Hint askerler de vardır. Maraş'a düşman silah kuvvetiyle değil mütareke hükümlerini bahane ederek girmiştir. Görünürdeki amaç güvenliği temin etmektir ama bu başlı başına bir işgaldir. Bu işgalden en çok memnun kalanlar yıllarca Türklerle dost yaşamış olan Ermeniler olmuştur. İngilizleri yandaş olarak gören Ermenilerin en büyük şikayeti, İngiliz İşgal Komutanı'nın yeterince gaddar olup kendilerini desteklememesidir.

Türklerin dayanma gücü kalmamıştır. Birçok Türk erkeği bilinmeyen yerlere götürülmüş ve bir daha onlardan haber alınamamıştır. Maraş'ta Türklerin Ermenilere işkence ettiği işgale en büyük sebep olarak gösterilmiştir. Halbuki bu iki millet işgale kadar dostça bir yaşam sürmüştür.

İngiliz İşgal Komutanı'na Maraş'ın Fransızlara bırakıldığı, şehirden çıkmaları gerektiği haberi gelir. İşgal komutanını ziyarete gelen yaşlı ve genç Ermeniler komutana plânlarını anlatırlar. Özellikle genç Ermeniler daha önce Ermenilere haksızlık ettiklerini iddia ettikleri Türklere, eziyet ve işkence etme plânlarını anlatırlar. Bu teklife sıcak bakmayan işgal komutanını pasif davranmakla suçlarlar. İşgal komutanının çekilme emri aldığını duyunca şok olurlar. Çünkü, Türklere karşı davranışlarında o kadar ileri gitmişlerdir ki, işgal kuvvetlerinin çekilmesiyle intikam oklarının kendilerini koruyacağına dair söz alırlar. Komutan, onların yaptığı yanlışın ve Türklerin sonuna kadar savaşıp bu toprakları hiçbir işgal gücüne bırakmayacağına da farkındadır.

Ermeniler, Fransızları da büyük bir eğlenceyle karşılarlar. Türkleri ise kendileri gibi eğlenmeye zorlarlar. Ama hiçbir Türk buna yanaşmaz. Fransızların kışlaya yerleşmesiyle Ermeniler derin bir oh çekerler. İngiliz işgal komutanı Fransız komutan Draji'yi Ermenilerin aşırı giden davranış ve plânları konusunda uyarmaya çalışır ama Draji de pek Ermenilerden farklı düşünmemektedir. Bu da Ermeniler arasında büyük bir sevinç ve cesaret uyandırır. Özellikle gençler iyice aşırılaşmaya başlarlar. Fransız ordusunun büyük bölümünü Cezayirli Müslüman askerler oluşturmaktadır. Draji kabul etmese de bu endişe verici bir olaydır.

Sütçü İmam, dükkânını kapatıp eve gelir. Torunu silahla oynamakta, kızı ise ona kızmaktadır. Sütçü İmam, silahı doldurup boşaltmasını hem torununa hem de kızına öğretir.

İki Fransız, iki Ermeni lejyonundan asker devriye kolu halinde gezmektedir. Türkler aralarında ne zaman bu duruma hayır diyeceklerini konuşmaktadırlar. Hepsi Aslan Bey'in işaretini beklemektedir. Aslan Bey'in işareti ise silahlanmanın tamamlanmasına bağlıdır. Ermeniler, istedikleri mal, mülk ya da dükkâna iki şahit gösterip kendilerinin olduğunu iddia ederek sahip olmaktadır. Bu da Türkleri çileden çıkaran olaylardan biridir.

Türk mahallesinden bir grup kadın hamama gidip çamaşır yıkamak için hazırlanmaktadır. Yaşlı adam kadınları, çabucak gidip gelmeleri konusunda sıkı sıkı tembihler.

Türk erkekleri aralarında Aslan Bey'den gelmesini bekledikleri emri konuşmaktadırlar. Evlerin altından geçitler yapılacak silah ve cephane taşınacaktır. Bunları konuşmak bile onlara azim ve heyecan vermektedir. Sokaklarda devriye dolaşan Ermeni gençlerin en büyük mutluluğu bir Türk'e dalaşmaktır. Yanlarındaki Cezayirli asker, onları engellemek için elinden geleni yapar. Bu arada hamamdan çıkan kadınlar, Ermeni gençlerin dikkatini çeker. Asis ve Arthur, onlara yüzlerini açmaları için baskı yaparlar. Cezayirli asker engel olmaya çalışır ama onlar kafasına takmıştır. Etraftan Türk erkekler toplânmaya başlar. Bu arada Sütçü İmam dükkânının üstünde olan evine çıkar ve silahını alarak olay yerine gelir. Fransız askerler birkaç Türk'ü yaralar. Asis, kadınların çarşafını çekiştirmeye devam etmektedir. Sütçü İmam, elindeki tabancayı ateşler ve Asis'i vurur.

Olay Örgüsü

Konusunu Maraş'ın önce İngiliz sonra Fransızlar tarafından işgali sırasında yaşanan Ermeni zulmü ve Sütçü İmam olayından alan *Sütçü İmam* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- İngilizler Maraş'ı işgal eder.
- 2- Türklere işkence yapılmakta, erkekler bilinmeyen yerlere götürülmektedir.
- 3- İngiliz işgal Komutanı'na Maraş'ın Fransızlara bırakıldığı haberi gelir.

- 4- Ermeni gençler, daha çok işkence plâni yaparken bu habere şok olurlar.
- 5- İngilizler, Fransızlar gelene kadar Ermenileri korumak için Maraş'ta kalırlar.
- 6- Maraş'a gelen Fransızlar, Ermenilerin Türklere işkence ve zulüm fikrine daha yatkındır.
- 7- Fransız askerlerinin içinde Cezayirli Müslümanlar da vardır.
- 8- Fransızlarla birleşen Ermeniler zulüm ve işkencelerini artırır.
- 9- Sütçü İmam, kızına ve torununa silah kullanmayı öğretir.
- 10- Türkler, mücadele için Aslan Bey'in talimatını beklemektedir.
- 11- Ermeniler istediği mal veya mülkü kendilerinin olduğuna yalancı iki şahit göstererek elde etmektedir.
- 12- Türk mahallesinden bir grup kadın çamaşır yıkamak için hamama gider.
- 13- Cezayirli askerle beraber devriye gezen Ermeni gençler hamamdan çıkan kadınların yüzlerini açmalarını ister.
- 14- Cezayirli asker Ermenileri vazgeçirmeye çalışır.
- 15- Türk erkekler toplânırlar.
- 16- Fransız askerler birkaç Türk'ü vurarak yaralar.
- 17- Evden silahını getiren Sütçü İmam, Ermeni genci vurur.

Tema

Eserin ana teması vatan ve millet sevgisi ile beraber gelen inançların korunma çabasıdır. Bu düşünceyle esaret altına girmek zorunda kalan bir milletin kadınına dil ve el uzatılınca şahlanışını anlatmaktadır.

Yıllarca Ermenilere ev sahipliği yapan ve onlarla dostça geçinen Türkler, devletin yanlış siyaseti yüzünden vatan işgal edilince Ermenilerin maddi ve manevi zulmüne maruz kalmışlar, mücadele için hazırlıkların tamamlanmasını beklemişlerdir. Ermeniler ise bir an önce Türkleri mahvetmek için ellerinden geleni yapmakta, bunu ifadeden de çekinmemektedir:

“ASİS- Bu katliam değil efendim değil. Bu icraat. Bu gerekli. Başlarını ezmek şart. Yaptıklarını yanlarına bırakmayacağız.”⁸⁹

Her ne kadar Ermeniler, yıllarca onlarla beraber yaşamalarına rağmen Türklerden toprak almayı kolay zannetseler de kısa bir süreliğine Maraş'ta işgal komutanı olarak bulunan General, Türklerden toprak almanın kolay olmadığını farkındadır. Ermenileri uyarır ama onların gözünü kan ve toprak bürümüşür:

“General- Bir imparatorluk ne kadar kötü durumda olursa olsun, onu binlerce mil uzaktan gelerek teslim almak mümkün değildir. Hele sizlerin burada efendi olmanız, tam bir hayal. Ama görmek istemiyorsunuz.”⁹⁰

Maraş'ta işgalcilere karşı direniş, Aslan Bey'in emrini beklerken Sütçü İmam'ın Asis'e ilk kurşunu sıkmasıyla başlar:

Sütçü- (Kalkar) Bilemem. Kafire ilk kurşunu sıkmayı Allah kime nasip eder bilemem. O sıkılınca gerisi çorap söküğü gibi gelir. Bir bakarsın ki Fransız'ı da Ermenisi de kuyruğunu sıkıştırmış kaçacak delik arar. Sabah kalkarsın ki Fransızlar kaçmış, kaçamıyan Ermeniler yaptıklarına bin pişman lağımlarda gizlenir, aman diler.⁹¹

Zaman

Eserin olay zamanı 23 Şubat 1919'da Maraş'ın İngilizler tarafından işgaliyle başlar. Sütçü İmam'ın Fransız askerleriyle beraber bulunan Ermeni gencine kadınlara el uzattığı için ateş etmesiyle son bulur. Oyunun içerisinde zamanın akışıyla ilgili bilgilendirmeye yer verilmez.

Oyunun anlatma zamanı 1987'dir. Yazar, oyunun giriş kısmında oyunu yazmasının sebebini, özellikle bir tiyatro şeklinde yazmasının sebebini açıklar:

... Bize Maraş'ın ilkin İngilizler, daha sonra Fransızlar tarafından nasıl işgal edildiğini, şehir halkının nasıl tecavüzlere uğradığını, bunlardan en önemlisi olarak Ermeni devriyelerin kadınlara nasıl ve niçin sataştığını ve Sütçü İmam'ın bunları nasıl tabancasıyla susturduğunu anlatacaktır.

⁸⁹ Cahit ZARİFOĞLU, *Sütçü İmam*, Akabe Yayınları, İstanbul, 1987, s. 30.

⁹⁰ ZARİFOĞLU, s. 34.

⁹¹ ZARİFOĞLU, s. 72-73.

Olayı bütünün içerisinde daha yakından ve daha çıplak görmek için bir tiyatronun, şehri önemli kısımlarıyla içine alabilen, daha çok da olay mahallini bütünüyle içine alan geniş sahnesine taşınmamız gerekecek...⁹²

Mekân

Eserin genel mekânı Maraş'tır. Oyunda az sayıda mekân kullanılmıştır. Kullanılan mekânlar; İngiliz komutanın odası, Geniş bir mekân- şehirden bir kavşak noktasıdır. Oyunda belirtilen mekânların dışında; Maraş sokakları, Sütçü İmam'ın evi, Sütçü İmam'ın dükkânı, kahvehane ve hamam'ın önündeki meydan da mekân olarak kullanılmıştır.

Oyunda az sayıda mekân belirtildiği için, mekân açıklama ve tasvirleri de azdır:

Perde açılır. Geniş bir mekan. Şehirden bir kavşak noktası. Soldan sağa sırasıyla; dar bir sokak, yukarı doğru gider. Halamı üzerinde "uzunluk Hamamı" yazar. Hamam hafifçe yandan görünür. Ana yol, Hamam'ın kühhankapısı anayolun üzerindedir. Yolun karşı tarafında sırayla dükkanlar...⁹³

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu oldukça geniştir. Eserde, yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan kişiler; Sütçü İmam, Asis Avesis, Anlatıcı (ses), Max Doryan (İngiliz Komutan), Mutasarrıf Ata Bey (ses), Müftü Mehmet Tevfik (ses), Sezai Efendi (ses), Emir Şeyh Ali (ses), Papaz, İngiliz Komutan General Crawford, Hintli Subay Draji, Ermeni Mihron Damadion, Ermeni Hırlakoğlu Agop, Ermeni Çanakçı Minos, Ermeni Lejyonundan Arthur, Ermeni lejyonundan Gümüşyan, Sotirek, Abdal Halil, Ermeni Reverand Aram, Ermeni Agop Ketenjion, Ermeni Stepan Agazarian, Fransız İşgal Kuvvetleri Komutanı Yüzbaşı Loly, Cezayirli Subay Hasan Abdullah, Kahveci İdris, Sütçü İmam'ın kızı Seher. Karısı, torunu Ahmet, Nine, kocası, kızı, gelini Selime, Gülsüm Bacı, torunu Emin, kız torunu, Çakmakçı Sait, Gaffar, Kabuloğlu Osman ve Yaşlı bir adamdır. eserde dekoratif unsur durumunda bulunan şahıslar ise; 1., 2., 3., 4., 5., 6. Ermeni, gölgeler, 1., 2., 3. Türk, 1., 2., 3., 4., 5. adam ve seyircilerdir.

⁹² ZARİFOĞLU, s. 5-6.

⁹³ ZARİFOĞLU, s. 55.

Sütçü İmam: Sütçü İmam, oyunun beşinci bölümünden itibaren yer almasına rağmen eserde verilen mesajı üstlenen kişidir. Etrafindakilerin tanımlamalarına göre sessiz ve derinden yaşayan bir insandır. Etraftan sadece aile hayatı olan bir insan olarak gözlemlenirken, aslında olup biten her şeyden haberdar olan, hiçbir şeye kayıtsız kalmayan bir vatan severdir:

“İMAM- Mahalle teşkilatları tamamlansın gerisi kolaydır. Erzak tedariki de gerekli. Kış bastırdı mı ibiklerine çökeriz...”⁹⁴

“SÜTÇÜ İMAM- Evden eve mazgallar açılacaktı. Şehrin bir başından öteki başına, bunların içinden görünmeden geç git. Silah götür. Cephani götür, haber götür.”⁹⁵

GAFFAR- Emmi, Sütçü emmi, Yamansın. Şöyle bir bakmaya melaike gibisin. (Eliyle cami tarafını işaret eder) Namaz kıldırır, dükkana gelir bir sonraki namaz vaktine kadar süt satarsın. Sonra yine namaz kıldırır. Evine gider yatarsın. Peki bütün bunları nereden bilirsin.⁹⁶

Sütçü İmam, saldırının zamanını beklerken Türk kadınlarının namusuna bir Ermeni'nin el uzatması her şeyi bitirir. Artık bekleme değil savaşa zamandır. Sütçü İmam, kararını verir. Yine sessiz, yine sakin ama kararlı ilk kurşunu kadınlara el kaldıran Asis'e atar:

Sütçü İmam sokağın ucundan çıkar. Sağ elinde kardağa tabanca sarkmaktadır. Dükkanların önünden aşağı doğru yürür. Kahvenin önünden sahnenin ortasına doğru görünmeye başlar:

ASİS- Aç şunu. (Hırsıyla açmak için çekerken gözü tabancasını kendine doğrultan Sütçü İmam'a takılır. Aynı anda Sütçü İmam'ın tabancası korkunç bir ses çıkararak patlar. Asis, gözleri dehşetle açılarak hafifçe sendeler. Bir kütük gibi cansız devrilir.)⁹⁷

Asis: Asis, oyunun başından itibaren Türklere duyduğu nefreti, kini ve intikam hırsını en çok dile getiren, bunu biraz da gençlik heyecanı ile abartarak katliama dönüştürmeye çalışan kişidir. Bu nedenle sonunda cezalandırılan kişi de Asis'tir. Asis, yıllarca topraklarında misafir olarak yaşadığı Türkleri mahvetmek, onlara zarar vermek

⁹⁴ ZARİFOĞLU, s. 70.

⁹⁵ ZARİFOĞLU, s. 71-72.

⁹⁶ ZARİFOĞLU, s. 72.

⁹⁷ ZARİFOĞLU, s. 78.

için elinden geleni yapabilecek bir karakterdedir. Hatta bu konuda o kadar aşırı gider ki İngiliz İşgal Komutanı'nı bile Türklere müsamahalı davranmakla suçlar. Çünkü onun amacı kan akıtmak, acı çektirmek ve sebebini bile bilmeden biriktirdiği kinini kusmaktır:

“ASİS- Sayın komutan, herhalde buraya, sadece bir askeri birlik, bir jandarma olarak gelmediniz. Elbette devletimizin ve diğer dost devletlerin bu topraklar ve bu topraklarda yaşayanlar için bir takım tasarıları var...”⁹⁸

Asis, kendi büyüklerini bile Türklere yeterince nefret etmemekle suçlanmakla kalmamış, arkadaşlarıyla hazırladığı bir katliam listesini de komutana sunmaktan çekinmemiştir:

“ASİS- Bunların hemen bu gece toplatılmasını istiyoruz. Yarın önemli bir kısmının meydanlarda asıldığını görmezsek bunlar, başlarını ezemeyiz.”⁹⁹

Diğerleri: Anlatıcı (ses), oyununun başında ve ilerleyen bölümlerinde genel durumu, hissiyatı ve tepkileri dile getiren şahıstır. Max Doryan, Ermenilerle beraber Türklere ezme plânları yapan İngiliz komutandır.

Mutasarrıf Ata Bey, Müftü Mehmet Tevfik, Sezai Efendi ve Emir Şeyh Ali işgalin haksızlığını iddia eden ama sözleri Max Doryan tarafından kale alınmayan Türklere aittir.

Papaz, Ermenileri temsilen İngiliz Generalle görüşen din görevlisidir. General Crawford, Ermenilerin ve diğer işgalci İngilizlerin fikirlerini çok fazla desteklemeyen, Türklere haksızlık yapıldığını ve onların bu haksızlığın altında kalmayacaklarını iddia eden kişidir. Hintli subay Draji, işgal kuvvetleriyle Maraş'ta bulunan ve General'in yardımcısı olan kişidir. Damadion, Hırlakoğlu Agop, Çanakçı Minos, Arthur, Gümüşyan ve Sotirek İngiliz işgal komutanıyla Türklere üzerinde daha fazla baskı kurma plânlarını görüşmek isteyen Ermenilerdir.

Abdal Halil, İngilizler Maraş'ı Fransızlara devrettikten sonra Ermeni gençler tarafından davul çalması için zorlanan ama bunu asla kabul etmeyen bir Türk gencidir. Reverand Aram, Agop Ketenjion, Agazarion Fransızlar'ın Maraş'a girmesinden çok memnun kalan ve Fransızlar işkence ve zulme İngilizlerden daha müsamahalı olduğu

⁹⁸ ZARİFOĞLU, s. 24.

⁹⁹ ZARİFOĞLU, s. 29.

için sevinen Ermenilerdir. Fransız Yüzbaşı Loly, Ermenilerin tüm plânlarını destekler ve onların yanında yer alır. Cezayirli Subay Hasan Abdullah, Müslüman bir Fransız askeri olarak elinden geldiğince Ermenilerin Türklere zarar vermelerini engellemeye çalışan kişidir. Kahveci İdris, işgale üzülen ve mücadele yolu arayan halktan bir kişidir. Sütçü İmam'ın kızı Seher, babasından tabanca kullanmayı öğrenen kişidir. Karısı, sakin bir ev hanımıdır. Torunu Ahmet de silahlara meraklıdır.

Nine, hamam dönüşü yüzü açılmaya çalışılan kadındır. Kocasını, hamama gidecek kadınları dikkatli olmaları konusunda sık sık uyaran yaşlı adamdır. Kızı, gelini Selime, Gülsüm bacı ile torunu Emin ve kız torunu da hamama beraber giden kişilerdir. Saldırı sırasında da beraberlerdir. Sait Gaffar ve Osman, Sütçü İmamla beraber işgalin durumunu ve mücadele plânını konuşan, kadınlara saldırılmasıyla oraya koşan kişilerdir. Yaşlı adam, kadınları evlerine göndermeye çalışan kişidir.

Oyunda çok sayıda dekoratif unsur konumunda şahıs kullanılmıştır.

Anlatma Problemi

Oyun, beş bölümden oluşmaktadır. Her bölümün başında o bölümde rol alan kişiler sıralanır.

Eser nesirle, sade ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Yöresel konuşma ve ifadeler yer verilmemiştir:

“SES- Düşman silah gücüyle değil, mütareke hükümlerine dayanarak gelmişti...”¹⁰⁰

Eserde az sayıda mekân tasviri vardır. Şahısların tanıtım ve tasvirine önem verilmemiştir. Ama oyunun gelişimiyle, aralarda geçen konuşmalarla şahısların karakteristik özelliklerini anlamak mümkündür.

Oyunda anlatıcı konumundaki şahıs, başta genel değerlendirmeye aralarda da gidişle ilgili açıklamalara yer vererek oyunun ve dönemin aydınlanmasını sağlamıştır.

Bir önsözle yazılış sebebi ve serüveni belirtilen oyunun arka kapağında da içeriğiyle ilgili bir yazı vardır. Sade, anlaşılır ve etkileyici bir oyundur.

¹⁰⁰ ZARİFOĞLU, s. 11.

ATATÜRK

Özet

Osmanlı'nın yenik düşmesinden sonra Mustafa Kemal, güvendiği paşaları etrafında toplar. Düğümün Anadolu'da çözüleceğine karar verilir. XV. ve XX. kolordu Mustafa Kemal'in emrindedir. XX. Kolordunun karargâhının Ankara'ya taşınması kararlaştırılır. Mustafa Kemal, Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'dan yetkilerinin genişletilmesini ister. Cevat Paşa da Mustafa Kemal'den yanadır. İşgallerin başlamasına bir taraftan olumlu bir olay olarak bakılır. Çünkü bu işgaller Anadolu'yu, Türk halkını ayağa kaldıracaktır.

Mustafa Kemal, mutluluğunu onlara bir açıklama yapmadan annesi Zübeyde Hanım ve kız kardeşi Makbule ile paylaşır.

Mustafa Kemal, önce arkadaşlarıyla beraber Samsun'a gider. Orada, halkın İzmir'in işgalinden duyduğu ezikliği hisseder. Havza'da halkı toplayan Mustafa Kemal, halka ülkenin durumunu ve işgalleri anlatır. Amasya Genelgesi'ni yayınlayıp Sivas'a geçen Mustafa Kemal hakkında tutuklama kararı çıkmıştır. Sivas Valisi Reşit Paşa, devletle Mustafa Kemal arasında kalmıştır. Saraydan Mustafa Kemal'e Anadolu'nun bir köşesine çekilip dinlenmesi ile ilgili bir haber gelir. Mustafa Kemal, resmî bütün görev ve yetkilerinden istifa eder. Bu istifadan sonra Kazım Karabekir, kolordusunu toplayarak Mustafa Kemal'in emrine girer. Erzurum'daki kongrede ulusun egemen olacağı bir hükümet kurulmasına karar verilir. Bu arada savaşmayı bırakıp başka bir devlete sığınmayı düşünen mandacılar ortalığı bulandırmaya başlarlar. Bu fikre pek kimse itibar etmez. Hele gençler, büyük bir hırsıyla karşı çıkarlar.

Mustafa Kemal, Amerikan temsilcisi Harboard'a da sert cevaplar verir ve kesinlikle manda düşüncesine sıcak bakılmadığını iletir. Mücadelenin merkezi olarak Ankara seçilir. Burada haberler Manastırlı Hamdi'den alınır. İngilizler bir karakol baskını ve karakoldaki polisleri şehit ederek İstanbul'u işgale başlamışlardır. Telgrafhaneye el koymuşlar, tophaneyi işgal etmişlerdir. Meclise giren İngiliz askerleri Rauf Bey ve Kara Vasıf Bey ile beraber yüzelli kişiyi sürgüne göndermişlerdir. Bunun üzerine Mustafa Kemal, Türkiye büyük Millet Meclisi'ni Ankara'da toplamaya karar verir. Bu arada İstanbul hükümeti; Mustafa Kemal, Kara Vasıf Bey, Ali Fuat Paşa,

Doktor Adnan Bey ve eşi Halide Edip Hanım'ın idamlarına ve mallarının haczine karar verir.

Mustafa Kemal, düzenli birlikler oluşturmaya karar verir. Reşit Bey'in kardeşi Çerkez Ethem de düzenli birliğe karşı olan fakat isyanları bastırarak birçok yararlılık sağlayan çete birliklerinden biridir. Yine de yeni meclis bu birlikleri tanımaz. Batı Cephesi komutanı İsmet Paşa, düzenli orduya ilk zaferini İnönü'de kazandırmış ve Çerkez Ethem kuvvetlerini tutsak etmiştir. Bunun ardından II. İnönü Zaferi de kazanılmıştır. Ama yine de Kütahya, Afyon, Eskişehir ve Bursa elden çıktığı için kaybeden Türklerdir.

Mustafa Kemal'in taktikleriyle Sakarya'da düşmanın beli kırılır. Bunun ardından asıl zafer Kocatepe'de kazanılır. Bu arada Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanım'dan oğluna başarı dileyen bir mektup gelir. Bunun ardından Büyük Taarruz da başarıyla sonuçlanır.

Mustafa Kemal ve beraberindekiler Ankara'ya döner. Halk, onları büyük bir coşkuyla karşılar. Bu coşku arasında hep beraber düşmanın yurttan en kısa zamanda atılacağına ant içilir.

Hunlarla bozkırlarda şahlanan, GökTürklerle Asya'da yankılanan, Uygurlarla aydınlanan, Atilla'yla kasırgaya dönüşen, Hazarlar, Kıpçaklar, Kumanlar, Selçuklularla devam eden, Timur ordularını yenen, Osmanlıyla dünyaya hükmeden, Oğuz Kağan, Bilge Kağan, Alparslan, Osman Gazi, Fatih, Yavuz, Kanuni ve sonunda Atatürk'ü yetiştiren Türk toprakları onların ruhları ve koruyuculuğundan asla uzak olmamıştır. Türk halkının gücü ve kudretiyle vatani kurtaran Atatürk de büyük ecdadına kavuşmuş ve nöbete onlarla beraber devam etmektedir.

Olay Örgüsü

Konusunu Mustafa Kemal'in başlattığı kurtuluş mücadelesinden alan *Atatürk* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Mustafa Kemal, güvendiği paşalarla toplanarak çözümün Anadolu'da olduğu kararını verir.
- 2- Yoğun bir şekilde başlayan işgaller, Anadolu halkını ayaklandırır.

3- Mustafa Kemal, Anadolu'da başlayacak mücadelenin mutluluğunu annesi Zübeyde Hanım ve kız kardeşi Makbule ile paylaşır.

4- Önce Samsun'a giden Mustafa Kemal, Havza'da halkı bilinçlendirir.

5- Amasya Genelgesi'ni yayınlayıp Sivas'a geçen Mustafa Kemal hakkında tutuklama kararı çıkmasına rağmen Sivas Valisi Reşit Paşa, ona dokunmaz.

6- İstanbul Hükûmeti'nden Mustafa Kemal'e Anadolu'ya çekilip dinlenmesi teklifi gelir.

7- Mustafa Kemal, tüm resmî görevlerinden istifa eder.

8- Kazım Karabekir, 20. Kolorduyu toplayarak Mustafa Kemal'e katılır.

9- Erzurum Kongresi'nde ulusun egemen olacağı bir hükümet kurulmasına karar verilir.

10- Manda taraftarı olanlara halk, özellikle gençler tepki verir.

11- Mustafa Kemal, Amerikan temsilcisine manda düşünülmediğini iletir.

12- Mücadele merkezi olarak Ankara seçilir.

13- İngilizler, İstanbul'u işgale başlamış Meclis dağıtmıştır.

14- Mustafa Kemal, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Ankara'da toplamaya karar verir.

15- İstanbul Hükûmeti, Mustafa Kemal ve beraberindekilerle ilgili idam ve mallarının haczi kararı çıkarır.

16- Düzenli birlikler oluşturulmaya başlanır.

17- İsmet Paşa, düzenli ordularla I. İnönü'yü kazanır.

18- II. İnönü kazanılır ama Afyon, Kütahya, Eskişehir ve Bursa kaybedilir.

19- Mustafa Kemal'in taktikleriyle Sakarya'da, bunun ardından da Kocatepe'de zafere ulaşılır.

20- Büyük Taarruz, başarıyla tamamlanır.

21- Ankara'ya dönen Mustafa Kemal ve beraberindekiler coşkuyla karşılanır.

22- Hunlarla başlayan Türklerin serüveni Mustafa Kemal'le doruk noktaya ulaşır.

23- Mustafa Kemal ve tüm ecdat vatanın başında nöbettedir.

Tema

Oyunun ana teması, Mustafa Kemal'in Türk Kurtuluş Mücadelesi'ni teşkilatlandırması ve bu konudaki çabalarıdır.

Osmanlı Devletinde iyi bir mevkide bulunan Mustafa Kemal, vatani ve milletini kurtarmak uğruna makam, mevki ve rahatından vazgeçmiş, beraberindeki mücadelecilerle kendisini vatanına adanmıştır. Bu uğurda hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan Mustafa Kemal, liderlik vasfıyla Kurtuluş Savaşı'nı başlatan kişi olmuştur.

Vatan işgal edilmiş, ordular dağıtılmış ve halk ümitsiz kalmış durumdayken bile Mustafa Kemal, umudunu kaybetmemiş, çevresindekilere ve halkına umut aşılamıştır:

MUSTAFA KEMAL- Demek ki sen, ben, o, her birimiz
birer ordu olmak zorundayız bundan böyle.
Bu her şeyin bitmiş görüldüğü an
Bir büyük başlangıç anıdır beldi de.¹⁰¹

Vatanın işgal edilmesini olumsuz değerlendirenlerin yanında Mustafa Kemal, buna farklı bir bakış açısı getirmiş, bunun halkı uyandırmak için iyi şeylere vesile olabileceğini düşünmüş, umudunu bu durumda bile korumuştur:

MUSTAFA KEMAL- Paşam, bize yardım ediyor İngiltere,
yardım ediyor bize Yunan.
CEVAT- (Pek anlamamıştır, yine de)
Söyleyen Mustafa Kemal olduğuna göre...
KORO- Yıllardır savaşmaktan yorgun düşen ulusu
İzmir'in işgali ayağa kaldıracaktır;
Gücünü tazelemekle kalmayacak,
Asıl benliğini de bulduracaktır.¹⁰²

¹⁰¹ A. Turan OFLAZOĞLU, *Atatürk*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s. 9.

Özellikle gençler vatanın kurtuluşu için Mustafa Kemal'in etrafında birleşmişlerdir. Bu birleşme Kurtuluş Mücadelesi'nin temelini oluşturur. Yüreği vatan sevgisiyle dolu olan gençler, hiçbir yanılsa müsaade etmezler:

BİR GENÇ- Türk gençliği adına konuşuyorum:
Bağımsızlık görüşmelerine katılmaya geldim ben,
Yabancılarca nasıl güdüleceğimizi dinlemeye değil.
Bir başka devletin egemenliğini isteyen
Mustafa Kemal bile olsa, yurdu kurtaran değil
Yurdu batıran sayacaktır onu Türk gençliği
Ve sonsuza dek lanetleyecektir.¹⁰³

Eserde, özellikle son bölümde halkın ve Mustafa Kemal'in karşılıklı konuşurlmasıyla Atatürk'ün tarih şuuru vurgulanmaya çalışılmıştır:

ATATÜRK- Benim bu vücudumu da
bir gün geri alır toprak.
KORO- Karanlıkta neyleriz
batarsa güneşimiz?
ATATÜRK- Ama kurduğumuz yapı
sonsuz dek kalacak.¹⁰⁴

Zaman

Oyunun olay zamanı 1918-1922 yılları arasındır. Eserin içerisinde oyunun başlangıç bitiş ve gelişimi ile ilgili çeşitli tarihler verilmiştir:

ATATÜRK- Hazırlanıyoruz... Hazırlanıyoruz...
Her şey gizli yapılacak; şimdilik
Varlığımızı toprak bile duymayacaktır.
Ama 26 Ağustos 1922 sabahı
Toprağın bütün güçleri bizde toplanacak
Ve ordularımız düşman üstüne
Kıyametler gibi boşanacaktır.¹⁰⁵

¹⁰² OFLAZOĞLU, s. 11.

¹⁰³ OFLAZOĞLU, s. 18.

¹⁰⁴ OFLAZOĞLU, s. 62.

Aslında eserin ilk iki bölümü dört yıllık bir zamanı kapsamasına rağmen son bölümde zaman üstü bir anlatım yaşanır. Çünkü son bölümde Türk milletinin geçmişten geleceğe tüm büyükleri tek bir nefes, tek bir yürek olarak düşüncelerini zamansız bir ifadeyle belirtirler:

- KORO- Doğular bizim, batılar bizim!
Kuzeyler bizim, güneyler bizim!
- KANUNİ- Öyle yıldızlarla donanmış ki saltanat burcum benim,
Bütün dünya bana Muhteşem der; oysa Türklerim
Kanuni der sadece
Hayata uygun yasalar koyduğumdan
Dünya kargaşasını düzene soktuğumdan.
Ben, Sultan Süleyman,
Nöbetteyim, nöbetteyim!
- KORO- Doğup yükselmeye başlayan güneş
Bir kez ulaştı mı göğün doruğuna
Bütün yeryüzünü ışığa boğar ya,
Hep orada kalmaz ki...
Hep orada kalmaz ki...
(Tek tek)
-Ah bu bozgun, bu bozgun!
- Viyana kapılarından dönüşü ordunun
(Birlikte)
Bozgun! Bozgun! Bozgun!
(Tek tek)
- Karlofça!
- Pasaförça!
- Kaynarca!
(Birlikte)

¹⁰⁵ OFLAZOĞLU, s. 60.

Budanır dallarım bir bir

Budanır kolum kanadım

Budanır ağır ağır

Budanır...

Budanır...

Bittik mi tükendik mi,

Bittik mi tükendik mi biz?

ATATÜRK- Daha çabuk kaptan! Daha çabuk kaptan!

Daha çabuk, daha çabuk, daha, daha!

19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktım...¹⁰⁶

Eserin anlatma zamanı 1987'dir. Oyunun içerisinde eserin yazılışı ya da bu tarihte yazılışıyla ilgili bir bilgi yoktur. Ama, eser, Kurtuluş Savaşı'nı nazımla dile getiren, çekici bir üslûbu bulunan kayda değer bir eserdir.

Mekân

Oyunun üçüncü bölümü zaman ve mekandan uzak olmasına rağmen ilk iki bölümde kullanılan mekânlar şunlardır; Şişli'deki ev, Genelkurmay, Samsun, Sivas, Erzurum, Ankara, Meclis, cephe, Polatlı-karargâh, karargâh ve Dikmen sırtlarında bir düzlüktür.

Eserin genelinde mekânlarla ilgili tasvir yoluna gidilmeyip sadece mekânın belirtilmesiyle yetinilirken sadece birkaç mekânla ilgili kısa açıklama ve tasvir yapılmıştır:

“Dikmen sırtlarında bir düzlük. Ortada büyük bir ateş, çevresinde kalabalık: Seymenler, çocuk seymenler, kadınlar, Müftü Rıfat Efendi ve dervişler, esnaf loncaları, askerler.”¹⁰⁷

“Polatlı'da karargâh: Top, tüfek sesleri”¹⁰⁸

Şahıs Kadrosu

¹⁰⁶ OFLAZOĞLU, s. 55.

¹⁰⁷ OFLAZOĞLU, s. 35.

¹⁰⁸ OFLAZOĞLU, s. 25.

Oyunun şahıs kadrosu oldukça geniştir. Oyunda yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Mustafa Kemal Atatürk'tür. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa, Rauf Bey, Cevat Paşa, Refet Paşa, Cevat Abbas, Reşit Paşa, Ali Galip, Vasıf, Macit, Bekir Sami, Raif Hoca, bir genç, General Harboard, Hamdi, Halide Edip, İsmet Paşa, Reşit, Fevzi Paşa, bir subay, bir yaver, Zübeyde Hanım, Makbule, Namık Kemal'in sesi, Müftü Rıfat Efendi, Oğuz Kağan, Bilge Kağan, Alparslan, Osman Gazi, Fatih, Yavuz ve Kanuni'dir.

Eserde koroya çok fazla yer verilmiştir. Korolar da şahıs kadrosu olarak dekoratif unsur konumundaki şahısların arasında değerlendirilecektir. Oyunda dekoratif unsur konumundaki şahıslar şunlardır; koro (tek kişi de olabilir), kadınlar korosubaşı, seymenler korusu başı, çocuklar korusu başı, esnaf korusu başı, Türler korusu, milletvekilleri, subaylar, askerler, kadınlar, erkekler ve çocuklardır.

Mustafa Kemal: Mustafa Kemal, tüm makam ve mevkileri bir kenarda bırakarak kurtuluş mücadelesini başlatmış ve bu mücadeleyle hayat kazanmıştır. Onun için esaret, düşman işgali ve toprak kaybetmek hiçbir zaman bir kader olmamıştır:

“MUSTAFA KEMAL- Önümüze konmuş bir mermer kütledir kader.
Umutsuzluğa kapılıp baka kalmak da bize bağlı,
Ondan bir zafer anıtı yontmak da.”¹⁰⁹

Mustafa Kemal'in mücadele kararı alıp Samsun'a doğru yola çıkmasıyla halk da bunu bir kurtuluş ümidi olarak görmeye başlamış, işte o zaman yüreklerdeki vatan aşkı bileklerdeki savunma gücü daha da artmıştır:

KORO- Umutlar ona, o sana emanet
demir alıp Karadeniz'e açılan gemi
Yolcunu limana iletinceye dek
Kıyıların tuzaklarından sakın
Fırtınaya, dalgalara dikkat et
E mi?¹¹⁰

¹⁰⁹ OFLAZOĞLU, s. 9.

¹¹⁰ OFLAZOĞLU, s. 13.

Mustafa Kemal, mücadelenin her safhasında büyük komutanlık vasfını sergilemiş, her kararında yalnızca vatan ve milletin kurtuluşunu amaç edinmiştir. Özellikle düzenli orduya katılmak istemeyen dağınık birlikleri, ne kadar başarılı olsalar da ıslah etmekten çekinmemiştir. Çünkü, düzenli ordu, milletin tek kurtuluş reçetesi olmuştur. Bu reçetenin uygulanmasına ise, vatanını seven insanlar bile olsa, kimsenin engel olmaya hakkı yoktur:

MUSTAFA KEMAL-Öyleyse Meclis Başkanı olarak

emrediyorum Batı cephesi komutanına:

Düzen tanımayanlar düzene sokulacak.

Ayak direyenler olursa, cezalarını bulacak.¹¹¹

Mustafa Kemal, savaşı kazandıktan sonra da mücadeleyi bırakmaz. Çünkü elde şehit kanlarıyla sulanmış, harap olmuş ve fakir topraklar kalmıştır. Yani, Türk milletinin asıl vazifesi o zaman yeni başlamıştır:

ATATÜRK- Türk Ulusu; Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bunların en büyüğü, temeli, Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti'dir. Daha çok çalışacağız, daha az zamanda daha büyük işler başaracağız!¹¹²

Karabekir Paşa: Kazım Karabekir Paşa; Mustafa Kemal, mücadeleye başlama kararı alır almaz ona bağlılığını ilân eder. Mücadele boyunca da tavrında bir değişiklik olmaz:

“KARABEKİR- Düğüm orda çözülecektir, Anadolu'da,

Askerlerim silahlarını bırakmadılar henüz,

15. Kolordu emrinizdedir Paşam.”¹¹³

Mustafa Kemal'in Osmanlı Hükûmeti içindeki tüm görevlerinden istifa etmesinden sonra, Kazım Karabekir süvari bölüğüyle beraber onun yanına giderken Mustafa Kemal, bir an için Karabekir'in kendisini resmî görevlerini almış ve yerine geçmiş olabileceğini düşünür. Ama durum hiç de öyle değildir:

MUSTAFA KEMAL- O da bir asker ne de olsa.

‘Mustafa Kemal ordudan atılmıştır,

¹¹¹ OFLAZOĞLU, s. 22.

¹¹² OFLAZOĞLU, s. 61.

¹¹³ OFLAZOĞLU, s. 9.

Onu gönderip yerini sen al' diye
İstanbul'dan emir gelmişse bir kez,
Karabekir Paşa, emre karşı gelemez.

KARABEKİR-

(girer, esas duruşla selam verip)
Kendimin, subaylarımın ve askerlerimin
Bağlılığını getirdim size. 15. Kolordu
Bütün varlığıyla emrinizdedir Paşam.¹¹⁴

Ali Fuat Paşa: Mustafa Kemal ile beraber hareket eden ve ondan desteğini esirgemeyen paşalardandır. 20. Kolordu'yu Mustafa Kemal'in emrine verir. Yaptığı mücadelede onun yanında yer alır. Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmesi gerektiğine dair fikirlerini bildirir:

ALİ FUAT-

Benim kuvvetlerim de 20. kolordu'da.
Sizden Anafartalar'da yedikleri şamarı
Unutmamışlardır İngilizler. Bir sabah,
Tanrı saklasın, tutuklayabilirler sizi; o zaman
Karanlıkta kalır ulusun bütün yarınları.
İstanbul sizin için tekin değil Paşam.¹¹⁵

Diğerleri: Rauf Bey, Cevat Paşa, Refet Paşa, Cevat Abbas Mustafa Kemal'le beraber çalışan, plânlar yapan ve mücadele eden paşalardır. Reşit Paşa Sivas Valisi, Ali Galip Paşa da Elazığ Valisi'dir. Mustafa Kemal'in haklı olduğunu bildikleri halde görevlerinden dolayı ona destek olamazlar. Vasıf, Macit ve Bekir Sami manda yanlısı olan kişilerdir. Ama gençler onların bu fikirlerin asla destekçisi olmazlar. Raif Hoca, Mustafa Kemal'i destekleyen ve bu konuda olumlu konuşmalar yapan kişidir. Bir genç, manda yanlısı olanlara hadlerini bildiren bir konuşma yapan kişidir.

General Harbord, Mustafa Kemal'in manda kabul edilmeyeceğini bildirdiği Amerikan temsilcisidir. Hamdi, Mustafa Kemal'e İstanbul ve hükûmetin durumu ile ilgili ayrıntılı bilgi getiren gençtir. Halide Edip, kurtuluş mücadelesinde Mustafa Kemal'in en büyük destekçilerinden biridir.

¹¹⁴ OFLAZOĞLU, s. 17.

¹¹⁵ OFLAZOĞLU, s. 10.

İsmet Paşa, kurtuluş mücadelesinin en önde gelen liderlerindedir. Batı cephesi komutanı olarak birçok yararlılıklar gösterir. I. ve II. İnönü Zaferleri'ni kazandıran komutandır. Aynı zamanda düzenli ordunun kurulup Çerkez Ethem ve birliklerinin ıslahında önemli roller üstlenir. Reşit Paşa, kurtuluş mücadelesinden yana olmasına rağmen kardeşi Çerkez Ethem ile ilgili konularda Mustafa Kemal'le çatışmalar yaşar. Fevzi Paşa, cephede mücadele eden ve Mustafa Kemal'e güzel haberler ileten kişidir. Bir subay ve bir yaver Mustafa Kemal'e cepheden haberler ileten kişilerdir.

Zübeyde Hanım, Mustafa Kemal'in annesidir. Oğluna mücadelesinin her safhasında destek verir. Makbule ise Mustafa Kemal'in kız kardeşidir.

Namık Kemal, oyuna Şahıs olarak değil ama sesiyle katılarak Mustafa Kemal'in cevap yazdığı ünlü beyitini söyleyen kişidir:

“NAMIK KEMAL'İN SESİ: Vatanın bağına düşman dayamış hançerini

Yok mudur kurtaracak bahtı kara maderini.”¹¹⁶

Müftü Rifat Efendi, Mustafa Kemal Ankara'ya geçtikten sonra halkla birlikte onu karşılayan ve kutlayan kişidir.

Oğuz Kağan, Bilge Kağan, Alparslan, Osman Gazi, Fatih, Yavuz ve Kanuni oyunun son bölümünde Atatürk'le beraber geçmişten Türk milletine seslenen ve kendilerini anlatan Türk büyükleridir.

Anlatma Problemi

Üç bölümden oluşan oyunun her bölümü birer bütün halindedir. Bölüm içlerinde sahne veya kısımlar yoktur. Her bölümün başında bölümün adı verilmiş ve bölümdeki şahıslar sıralanmıştır. Birinci bölüm; Atatürk Kurtuluş Savaşı'na Başlıyor, ikinci Bölüm; Atatürk Ankara'ya Geliyor, üçüncü bölüm de Anıtkabir olarak adlandırılmıştır.

Oyunun ilk iki bölümü zaman ve mekân içerisinde değerlendirilirken üçüncü bölüm zamandan ve mekândan uzaktır. Bu bölümde başlangıcından bu güne Türk büyükleri tek tek, Türk milletini ve kendilerini anlatmışlar ve hâlâ vatanda nöbet beklediklerini belirtmişlerdir. Bu sıralamada son noktayı Atatürk koymuş, O da mücadelesini anlatmış, nöbette olduğunu belirtmiştir:

¹¹⁶ OFLAZOĞLU, s. 35.

ATATÜRK- Ey bütün geleceklerin Türk çocuğu!
Sana gereken gücü sen her zaman
Damarlarındaki soylu kanda bulacaksın.

KORO- Sen şafaksın!
Sen bizi kurtardın,
Darda kaldıkça hep kurtaracaksın.
Sen şafaksın!
Kurtuluş arayan bütün uluslara
Işık saldın, ışık salacaksın.
Sen sürekli şafaksın!

ATATÜRK- Türklerim Atatürk der bana.

KORO- Öylesine Türk oldun ki sen,
Atatürk dedik sana!
Atatürk deriz sana.

ATATÜRK- Türklerim için nöbetteyim!

ESKİ ÖNDERLER- Nöbetteyiz!

ATATÜRK- Nöbetteyim bütün insanlık için

ESKİ ÖNDERLER- Nöbetteyiz!

KORO- Nöbetteyiz! Nöbetteyiz!¹¹⁷

Nazım nesir karışık olarak yazılmış olan eserin dili oldukça akıcı, sade ve anlaşılırdır. Yazarın nazımdaki ustalığı esere şiirsel ve coşkulu bir anlatım kazandırmıştır.

KORO- Körü körüne bağlı bir kalabalıkla
kazanılmaz hiçbir zafer;
kazanılsa da
çok geçmeden bozgunu döner.¹¹⁸

Oyunda imlâ ve noktalamadaki düzen ve hemen hemen hiç hatanın bulunmaması dikkat çeken bir özelliktir.

Eser, Kurtuluş Savaşı ve bu haklı mücadeleyi şiirsel üslûbuyla hem tarihî hem de edebî olarak en güzel anlatan eserlerden biridir. Eserin manzum olarak yazılması, oyuna coşku, heyecan ve akıcılık kazandırmıştır.

¹¹⁷ OFLAZOĞLU, s. 62-63.

¹¹⁸ OFLAZOĞLU, s. 21.

ZAFER VE BAĞIŞ

Özet

Şehzade Selim, Zigetvar'da ölen babası Kanunî Sultan Süleyman'ın yerine tahta oturur. Henüz ne halka ne de saraya Kanunî'nin öldüğü haber verilmemiştir. Günlerce saklanan ölüm haberinin ardından her şey Selim'in gelip tahta oturmasıyla ortaya çıkar. Tellal çıkarılıp ölüm haberi halka duyurulur.

Dönemin ünlü şairleri ve Şeyhülislam bu haberi değerlendirirler. Selim'in saltanatıyla beraber Kanunî'nin yasakladığı içki, serbest bırakılmıştır.

Selim'in eşi Nurbanu cariyeler arasındaki Safiye'yi oğlu Murad'a göndermeye karar verir. Ace devletin elçileri iki yıl önce İstanbul'a gelmiş iki yıldır Osmanlı Padişahı ile görüşmeyi beklemişlerdir. Padişah Selimle görüşen Aceliler teşekkür ve yardım dileğinde bulunurlar.

Sokollu, Selim'in damadıdır. Fakat ülkenin gidişinden de Selim'in tavırlarından da memnun değildir. Nurbanu'nun kardeşinin kocası Yasef Nasi, plânlı hareket etmekte, Selimle her gece içki alemleri yapıp ondan sözler almaktadır. Bu durum dedikodulara ve devletin sıkıntı yaşamasına sebep olur. Sokollu'ya göre Nasi'nin amacı Portekiz ve İspanya'daki Yahudileri biraraya getirmek ve İsrail'in kutsal topraklarını ele geçirmektir. Yasef, Padişah'ın hediye ettiği birkaç adayla yetinmek niyetinde değildir. Selim'in şehzadeligi sırasında bir gün içki sofrasında Selim'den padişah olursa Kıbrıs'ı alıp kendisini Kıbrıs Kralı yapacağına söz almıştır. Bunun gerçekleşebilmesi için Venediklilerle imzalanan barış anlaşmasının ihlal edilmesi gerekir. Bu da beraberinde büyük bir savaşı getirir. Sokollu ise savaşla kazanılacak bir toprağı bir Yahudi olan Yasef'e bağışlatma niyetinde değildir.

Kanunî'nin saltanatında “Şairler Sultanı” kabul edilen Baki, Selim döneminde itibardan düşer. Yalnız Sokollu, hâlâ Bakî'yi korumaya ve kollamaya devam etmektedir.

Vezirler ve Paşalar, saray masraflarının artmasından şikayetçidirler. Bunu Selim'e bildirirler. Bunun altında da saraya pahalı mal soktuğu için Yasef'in parmağı vardır. Selim, Yasef'e karşı takınılan bu tavra çok kızar. Bu konuda tedbir olarak

akçenin değerinin düşürülmesi konuşulur ama Selim, Sokollu'ya danışmadan kararını vermez.

Mimar Sinan, Padişah Selim için bir cami yapma hazırlığındadır. Selimle beraber bu caminin Edirne'ye yapılmasına karar verirler.

Selim, Sokollu'ya Venedik korsanlarından dolayı yapılan barış anlaşmasının bozulması gerektiğini söyler. Asıl amacı ise bu vesileyle Kıbrıs'ı ele geçirip Yasef'e verdiği sözü tutmaktır. Sokollu bu duruma karşı çıkar. Sokollu'nun bütün itirazlarına rağmen Selim, savaşla bile olsa Kıbrıs'ı alma kararı alır.

Yasef Nasi ve karısı Sara Nasi'nin Kıbrıs ile ilgili hayalleri bu hamleyle birlikte daha da kuvvetlenir. Selim, bu savaş için Şeyhülislam Ebusuut Efendi'den de fetva alır.

Sokollu, Venedik elçisiyle görüşür. Savaşı kendisi istememesine rağmen kendi fikriymiş gibi yürekten savunur. Elçiye savaş sebebi olabilecek ciddi bahaneler sayar.

İlk olarak Lefkari Kalesi kısa sürede alınır. Venediklilerden memnun olmayan yerli halk, Osmanlı'ya direnmez. Mustafa Paşa, Tarihçi Ali'den Kıbrıs seferini tarihe doğru olarak geçirmesini ister. Donanma hazırlanır, bütün tedbirler alınır. Türkler, Tuzla'ya asker çıkarırlar. Venedikliler kendi arasında kargaşa yaşarlar ama Avrupa'dan gelecek destek kuvvet tek kurtuluş yoludur. Venediklilerin tersanesinde yangın çıkması ile Avrupa'dan yardım istenmiştir. Bu yangının altında bile Yasef'in parmağı vardır.

Piyale Paşa, önce Mağusa'yı Mustafa Paşa da Lefkoşa'yı almaktan yanadır. Sonunda Mustafa Paşa, istediğini kabul ettirir. İş bölümü yapılır. Savaşta Osmanlı, üstün durumdadır. Venediklilerin tek umudu Papa'dan gelecek yardımdır. Savaş başlayalı kırk dokuz gün olmuştur. İki taraftan da ölü sayısı çok fazladır. Osmanlı, son bir hamle yapar. Bu gayret, Lefkoşa'nın alınmasıyla sonuçlanır. Mustafa Paşa, Lefkoşa burçlarına bayrağı ilk diken askere sancakbeyliği vadeder. Fakat bayrağı diken asker şehit olur. Bu nedenle adı bilinmeyen gence Bayraktar, o burca da Bayraktar Burcu adı verilir. Bayraktar'ın türbesinin hemen yanına da Bayraktar Camii'nin yapılması emri verilir. Mustafa Paşa, Muzaffer Paşa'yı Kıbrıs Beylerbeyliğiyle görevlendirir.

Lefkoşa'nın alındığı haberinin ardından Yasef, Sultan Selim'e yaklaşmaya başlar. Fakat, Sultan Selim, Yasef'e Kıbrıs tamamen alınmadan sözünü gerçekleştiremeyeceğini söyler. Çünkü Kıbrıs'ın ele geçmesi zaman istemektedir.

Yasef'in Kıbrıs'ta gelişen her şeyden haberi vardır. Sultan Selim'i de bu konuda bilgilendirir. Lefkoşa'dan ele geçirilen ganimetlerin taşındığı kalyona sabotaj düzenlenir. Bu sabotaj büyük can ve mal kaybıyla sonuçlanır.

Yasef, Sokollu'nun kendisine karşı olan düşüncelerinin farkındadır. Bunun da, Kıbrıs Kralı olması olayında olumsuz etkisi olacağını düşünmektedir. Artık Sultan Selim de Yasefle ilgili tereddütler taşımaktadır. Bu da günlerce uykusuz kalmasına sebep olur. Sokulu ise daha büyük tereddütler taşımaktadır. Kıbrıs meselesi Nurbanu, Sara ve İsmihan'ın sohbetlerine bile konu olur.

Venedikliler Osmanlı Donanması'na zarar vermeye devam etmektedirler. Divan toplânır ve Mağusa'nın bir an önce alınmasına karar verilir. Mağusa, 1 Ağustos 1571'de alınır.

Sultan Selim, Sarayda Tarihçi Ali ile görüşür. Onunla dostlukları Sultan'ın Şehzadeliğine kadar gitmektedir. Ali, Sultan'a Kıbrıs Seferi ile ilgili izlenimlerini anlatır. Bu sefer sonucunda kanla alınan Kıbrıs'ın Yasef'e hediye edilmesi durumunda Sultan Selim'i tarihe lanetle geçireceğini söyler. Sultan Selim, bundan çok etkilenir.

Yasef, Kıbrıs'ın alınmasının ardından vakit kaybetmeden çok değerli hediyelerle Sultan Selim ve eşi Nurbanu'yu ziyarete gelir. Ali de oradadır. Çünkü şahitlik edip tarihe geçirmesi gereken önemli bir olay vardır. Sultan Selim, Yasef'e Kıbrıs'ın artık kendi inisiyatifinden çıktığını, vezirinin muhalefetine ve akan kanlara rağmen orayı Yasef'e veremeyeceğini söyler. Çünkü kanla kazanılan zaferi bağışlamak gibi bir hakkı, Sultan bile olsa yoktur.

Kıbrıs'a istekli olanların dışında her meslekten insan gönderilir. Görevliler tayin edilir. Artık orası bir Türk vatanıdır.

Olay Örgüsü

Konusunu Sultan Selim'in saltanatı ve Kıbrıs'ın fethi ve bağışlanmazlığından alan *Zafer ve Bağış* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

1- Şehzade Selim, Zigetvar'da ölen babası Sultan Süleyman'ın yerine tahta geçer.

2- Sultan Selim, daha önce yasaklanmış olan içkiyi serbest bırakır.

3- Sultan Selim, iki yıldır Osmanlı Sultanı ile görüşmeyi bekleyen Ace Devleti'nin elçileriyle görüşür.

4- Sokollu, Sultan Selim'in Yasef Nasi ile olan dostluğundan ve yıllar önce onu Kıbrıs Kralı yapacağına dair verdiği sözden endişelidir.

5- Kanunî döneminde "Şairler Sultanı" olan Bâkî'nin yönetimle arası iyi değildir.

6- Sultan Selimle saray masraflarının artmasının hazineyi zor durumda bıraktığı konuşulur.

7- Mimar Sinan'ın Sultan Selim için yaptıracığı camiye mekân olarak Edirne'de karar kılınır.

8- Sultan Selim, Sokollu'nun bütün itirazlarına rağmen Venediklilerle savaşma ve Kıbrıs'ı alma kararı alır.

9- Sokollu, Venedik elçisiyle görüşür.

10- Lefkari Kalesi alınır.

11- Tarihçi Ali, Kıbrıs Seferi'ni tarihe doğru olarak geçirmekle görevlendirilir.

12- Venediklilerin umudu Papa'dan gelecek yardımdır.

13- Venediklilerin tersanesinde yangın çıkar. Bunun sorumlusu da Yasef Nasi'dir.

14- Önce Lefkoşa'nın alınmasına karar verilir.

15- Lefkoşa son bir gayretle alınır.

16- Burca bayrağı dikip şehit olan adsız askerın anısına öldüğü yere bir türbe ve yanına Bayraktar Camii yaptırılmasına karar verilir.

17- Muzaffer Paşa Kıbrıs Beylerbeyi olur.

18- Sultan Selim, Yasef'e Kıbrıs tamamen ele geçmeden ümitlenmemesini söyler.

19- Venedikliler Osmanlı Donanmasına ciddi zararlar vermeye başlarlar.

20- 1 Ağustos 1571’de Mağusa alınır.

21- Sultan Selim, Tarihçi Ali’nin gözleri önünde kanla alınan bir yerin kendisine bağışlanamayacağını Yasef Nasi’ye açıklar.

22- Kıbrıs’a bir Türk vatanı olarak göçler ve görevlendirmeler başlar.

Tema

Oyunun teması; milletin kanlarıyla kazanılan bir toprağın, söz veren Osmanlı Sultanı bile olsa kimseye bağışlanamayacağıdır. Tema özellikle Sokollu gibi bir vezirin bu konuda çektiği sancılarla anlatılmaya çalışılmıştır:

SOKOLLU- Bir haçlı ordusu
koca Osmanlı Devleti’nu
elbette korkutmaz!
Haydi bütün bu belalara karşı
Yine savaştık, Kıbrıs’ı aldık diyelim.
Unutma ki sevgili İsmihan’ın,
İhsan padişah dahi olsa
Savaşla alınan bir ülkeyi
Bağışlayamaz kimseye...
Zaferin bağıışı olmaz!¹¹⁹

Savaşı sevmeyen, kendisi hiç savaşa katılmayan ve genelde saltanatını sükûnet içinde geçiren Sultan Selim’in Kıbrıs’ı Yasef’e bağışlamaktan vazgeçmesinde Sokollu gibi bir vezirin itirazlarının yanında Tarihçi Ali’nin sözlerinin de etkisi olmuştur. Ali, Kıbrıs savaşının içinde bulunarak bu destansı savaşı tarihe geçirmiş biri olarak Sultan’a fikirlerini hiç çekinmeden söyleme cesaretini göstermiştir:

SELİM -
Farzet ki ben
Ölmeden önce, bir fermanımla
Kıbrıs adasını bağışladım
Nakkos Dükası Yasef Nasi’ye...

¹¹⁹ Özker YAŞIN, *Zafer ve Bağıış*, Yeşilada Yayınları, İstanbul, 1988, s. 59.

Farzet ki Yasef Nasi'yi

Kıbrıs Kralı ilan ettim!

Bu bağışım için

Tarihe ne yazardın?

ALİ- Sizi lanetlerdim!

SELİM- Demek lanetlerdin beni?

ALİ- Evet, padişahım evet!

Hiç çekinmeden sizi lanetlerdim!

Kıbrıs adasının alınmasını

Ben ki yakından gördüm, izledim.

Binlerce şehit pahasına

Fetholunan bir adanın

Bir Yahudi'ye bağışlanmasına

Hoş bir gözle bakmak

Elbette elimden gelmezdi.

Sizi lanetlerdim padişahım!

Lanetlerdim! Lanetlerdim!¹²⁰

Zaman

Oyunun olay zamanı; Sultan Selim'in tahta geçişi olan 24 Eylül 1566'da başlayıp, Kıbrıs'ın fethi olan 1 Ağustos 1571'den birkaç gün sonra son bulmaktadır.

Eserde başlangıç zamanı verilmezken Kıbrıs'ın fethi ile ilgili zamanlar verilmiştir:

TELLAL- Bilesiniz ki 1 Temmuz 1570 tarihinde Kıbrıs adasına çıkan askerimize tam on üç aydan beri direnen ve savaştan Mağusa, en sonunda 1 Ağustos 1571 Çarşamba günü dayanamayıp yiğit askerlerimizin saldırısına, teslim olmuştur padişahımızın kahraman ordusuna... Müjdeler olsun!¹²¹

Eserin anlatma zamanı 1988'dir. Yazar, esere başlamadan önce beş buçuk sayfalık "Zafer ve Bağış" yazısıyla dönemi, Sultan Selim'i ve Kıbrıs meselesini

¹²⁰ YAŞIN, s. 233-234.

¹²¹ YAŞIN, s. 223.

değerlendirmiştir. Bu yazıda özellikle kendisiyle dalga geçilen, ayyaş olarak bilinen ve Sarı Selim olarak anılan II. Selim'i tarihi kaynaklara dayanarak anlatmış ve genel olarak onun hakkının yenildiğini ifade etmeye çalışmıştır:

“İkinci Sultan Selim’in sekiz yıl beş ay süren padişahlığı sırasında ne kardeş, ne evlat, ne de vezir kanı bulanmıştır ellerine... İşte bunun için oyunumuzda cellat yok...”¹²²

Selim, sonunda doğru karara varıp Yasef'e şöyle der:

Ellibin şehit pahasına
Fethedilen bir ülkeyi
İnsan padişah dahi olsa
Bağışlayamaz bir başkasına
Çünkü zaferin bağış olmaz!
Zafer ve bağış
Birbiriyle uyuşmaz
İki sözcüktür dilimizde...¹²³

Mekân

Oyunun genel mekânları İstanbul ve Kıbrıs'tır. İç mekân olarak Topkapı Sarayı, Bâkî'nin evi, Sadrazam konağı, Yasef Nasi'nin yatak odası, Kıbrıs, deniz kıyısı, Mağusa sarayı, Lefkoşa Eğlence Köyü civarı, Lefkoşa Dandolo'nun Sarayı, Cenk tepesinde otağ Önü ve İstanbul'da bir meydan kullanılmıştır.

Eserde mekânlar sahne başlarında belirtilmiştir. Yalnız, mekân tasvirlerine ve açıklamalarına pek yer verilmemiştir:

“Sabah, Topkapı Sarayı. Selim, Ataullah, Celal sağdan nefes nefese, hızla girerler...”¹²⁴

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu oldukça geniştir. Bu genişlik, eserin uzun soluklu bir eser olmasından da kaynaklanmaktadır.

¹²² YAŞIN, s. 10.

¹²³ YAŞIN, s. 13.

¹²⁴ YAŞIN, s. 15.

Oyunda yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Sultan Selim, Sokollu Mehmet Paşa, Yasef Nasi, Tarihçi Ali, Baki, Nevi, Şeyhülislam Ebusuud Efendi, Mimar Sinan, Nurbanu Sultan, İsmihan Sultan, Sara, Safiye, Ataullah, Celal, İskender Paşa, Bostancıbaşı, Lala Mustafa Paşa, Piyale Paşa, Canbulat Bey, Elçi Barbaro, Dandola, Bragadino, Baylione ve Martinengo'dur. Dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar ise; köylü kadınlar, köylü erkekler, ulak, levent, I. ve II. Lefkoşalı, I., II., III. Şehirli, I. ve II. Venedikli asker, paşalar, askerler, şehirliler ve köylülerdir.

Sultan Selim: Saltanatı boyunca savaştan uzak durmaya çalışan Sultan Selim, sanat sever ve insancıl bir padişahdır. Döneminde kardeş, evlat ve vezir katledilmemiş, sükunet içinde bir saltanat sürmüştür. Yalnız onun iyi niyetini kötüye kullanmaya çalışanlar olmuştur. Sultan Selim, eninde sonunda bu oyunları anlamış ve kimsenin tuzağına düşmemiştir. Yasef Nasi, Yahudi milliyetçiliği yaparak, kutsal İsrail topraklarını Sultan Selim vesilesiyle ele geçirmeye çalışan kişidir. Sultan Selim, geç de olsa bu oyunu anlar ve buna müsaade etmez.

Sokollu, Sultan Selim'den önce olduğu gibi onun döneminde de devleti iyi idare etmiştir. Sultan Selim, idareye karışmayıp yalnız içki alemleri yapıyor, hayatını yaşıyor gibi görünse de olan bitenden haberdar ve iyi bir idarecidir:

SELİM- Baka Mehmet Paşa!
Anlıyorum ki Kıbrıs'a bir sefer açılmasına
Taraftar değilsin sen!
Tanrı şahittir ki bu güne kadar
Devlet idaresini güvenli ellerine teslim edip
Karışmadım ülkenin yönetimine...
Ancak bilesin ki Kıbrıs içinde
Seninle aynı görüşte değilim.
Kıbrıs seferinde görev alacak
Vezirlere, paşalara olan düşmanlığın
Beni ilgilendirmiyor hiç!...¹²⁵

¹²⁵ YAŞIN, s. 85-86.

Sokulu Mehmet Paşa: Sultan Selim döneminde devletin asıl idarecisi Sokollu Mehmet Paşa'dır. Sokollu, aynı zamanda Sultan Selim'in damadadır. Mehmet Paşa'nın devlette başka vezirlerin, paşaların sivrilmesini istemez bir tavrı olsa da idareciliğine söz söylenemez. Sultan Selim'in Yasef'e olan sözünü bilen Sokollu, Kıbrıs Seferi'ne karşı çıksa da sefer kararı alan Sultan Selim'in en büyük destekçisidir ve sanki kendi kararımış gibi yürekten çalışır.

Sokollu, gözünü budaktan esirgemeyen ve devlet menfaati söz konusu olduğunda küçük yanlışlardan bile kaçınan, gecelerini uykusuz geçiren bir vezirdir:

SOKOLLU- Bana bir şey yaptığı yok ama,
padişahın çevresinde
dolaşarak örüyor bela ağlarını
kara bir örümcek gibi.
Sanki Osmanlılar binlerce evladını
O Yahudi için
Şehit veriyorlar Kıbrıs'ta...
Sanki Yasef Kıbrıs Kralı olsun diye
Çarpışıyor ordumuz...¹²⁶

Yasef Nasi: Sultan Selim'in eşi Nurbanu'nun kız kardeşi Sara'nın kocası olan Yasef Nasi'nin en büyük amacı Kıbrıs Kralı olmaktır. Sultan Selim ve eşine sık sık pahalı hediyelerle gelen ve onunla sabahlara kadar içki içen Yasef, Sultan Selim'e iyi bir dost gibi görünür:

YASEF- Ben Kıbrıs Kralı olacağım!
Kıbrıs Kraliçesi olacak Sara!
Bir krallık bırakacağız
Çocuklarımıza.
Dindaşlarımı toplayarak Kıbrıs'ta
Götüreceğim bir gün mutlaka
Vaat edilmiş topraklara...¹²⁷

¹²⁶ YAŞIN, s. 195-196.

Sultan Selim’le dostluğunda bile gizli bir siyaset güden Yasef, yıllardan beri sarayı haraca boğmasına rağmen Sultan Selim’in sağduyusuna yenilir ve Kıbrıs Kralı olamaz.

Tarihçi Ali: Dönemin en ünlü tarihçilerindendir. Kıbrıs Seferi’ni doğru olarak kaydetmekle görevlendirilir. Sultan Selim’in Kıbrıs’ı Yasef’e vermeme kararı almasında önemli bir role sahiptir.

Bakî: Dönemin en önemli şairidir. Diğer önemli sanatçılarla dostluğu ve sohbeti vardır. Her türlü sosyal olayla ilgilidir.

Diğerleri: Nevî, dönemin en önemli şairlerindendir. Kanunî’nin ölümüne çok üzülür. Şeyhülislam Ebusuud Efendi, Baki ve Nevi’nin yakın arkadaşı ve dönemin Şeyhülislamıdır. Şairler sohbetine o da katılır.

Mimar Sinan, dönemin en ünlü mimarıdır. Sultan Selim adına yapılacak Selimiye Camii’ni ustalık eseri olarak Edirne’ye yapmayı üstlenmiştir.

Nurbanu, Yavuz Selim’in eşidir. Kocasına her konuda yardımcı olmaya çalışan Nurbanu, Sultan’ın Yasef Nasi ile yakınlaşmasının da en önemli sebebidir. İsmihan Sultan, Yavuz Selim’in kızı, aynı zamanda Sokollu’nun da eşidir. İsmihan, Sokollu’nun Yasef’e karşı tutumunu anlamakta zorlanır ama kocasına olan desteğini de esirgemez. Sara, Nurbanu’nun kız kardeşi, Yasef Nasi’nin de eşidir. Kocasını gibi onun da ideali Kıbrıs’ın kendilerine verilmesidir. Kıbrıs Kraliçesi olma hayaliyle yaşar. Safiye ise Nurbanu’nun Manisa’daki oğlu Şehzade Murat’a göndermek için beğendiği bir cariye.

Ataullah, Sultan Selim’in hocasıdır. Celal, İskender Paşa Bostancıbaşı Lala Mustafa Paşa, Piyale Paşa ve Canbulat Bey Osmanlı’nın önemli paşalarıdır.

Barbaro Venedik elçisidir. Dandolo, Baglione, Bragadino ve Martinengo Venedikli komutanlardır. Ümitleri Papa’dan yardım geleceği yönündedir.

Anlatma Problemi

Eser, üç perdeden oluşmuştur. Birinci perdede yedi sahne vardır. İkinci perde dokuz sahne, üçüncü perde ise yine yedi sahnedir. Yalnız ikinci perdede iki defa yedinci sahne bulunmaktadır.

¹²⁷ YAŞIN, s. 89-90.

Oyun nazımla yazılmıştır:

PİYALE PAŞA- Doğrudur elbette!
 Sadece iki saat içinde
 Koca Macar ordusunu
 Mağlup etti Osmanlılar...
 Cennet olsun mekanı
*Sultan Süleyman Han 'ın...*¹²⁸

Eserin bazı bölümlerinde Divan şiirinden bazı beyitlere yer verilmiştir:

“II. ŞEHİRLİ- Kalbi aşık gibi viran ettiler meyhaneyi
 Bivefalar ahbine döndürdüler peymaneyi.”¹²⁹

Oyunda cümleler kısa, sade ve anlaşılırdır. Özellikle devrik cümlelere yer verilmiştir. Bunda oyunun nazımla yazılmış olmasının etkisi büyüktür:

“BAKİ - ... Bunca yıldır şiir yazarım.
 Çocuk yaşla başladım bu işe
 Bir saraç çırağı iken...”¹³⁰

¹²⁸ YAŞIN, s. 142.

¹²⁹ YAŞIN, s. 24.

¹³⁰ YAŞIN, s. 27.

DELİ DUMRUL

Özet

İlalmış, Han'a yaptırmakta olduğu kervansarayı bu yıl bitireceğine dair söz vermiştir. Fakat ustabaşının ölümü üzerine kervansaray gecikir. Han, bu gecikmeden fazla rahatsız olmaz ve gecikme bedeli olarak Azgınsu'nun üzerine bir de köprü yaptırmasını ister. İlalmış, bunu kabul eder ve huzurdan ayrılır.

Han, Sungur Bey'den, huzuruna kendisini rahatlatmak, ona dost olacak bir ozan getirmesini ister. Bilge Ozan içeri girer. Han'la tanışır. Ozan, Saltuk ilinden gelmektedir. Gökçeğöl yakınlarında bir obadandır.

Han, Bilge Ozan'a kendisine Dede Korkut hikâyesi anlatmasını ister. Bilge Ozan, önce Dede Korkut'u anlatmaya başlar. Korkut Ata, Oğuzların Bayat Boyu'ndandır. Bilgedir. Herkesin her müşkilini halleder. Bilge Ozan, önce Dede Korkut'un bazı sözlerini Han'a nakleder. Dede Korkut der ki:

“Kadınlar dört türlüdür. Birisi solduran soydur. Birisi de dolduran soydur. Yani çile ile doldurtur! Bir diğeri evin direği, dayağıdır. Birisi de ne dersin bayağıdır.”

Bunlardan “evin dayağı” olan misafiri yedirir, içirir. Kocasına hürmetli, komşusuna hayırlıdır. “Solduran soy” kalkınca elini, yüzünü yıkamaz ve durmadan yer. Durmadan karnım doymuyor diye dertlenir. “Dolduran soy” kalkınca elini yüzünü yıkamaz, durmadan gezer. “Ne dersin bayağı” olansa misafire ikram etmez, kocasına saygısızdır. Sonra Han ve Bilge Ozan'ın ortak kararı ile seçtikleri Deli Dumrul hikâyesini anlatmaya başlar.

Oğuz diyarında Duha Kocaoğlu Deli Dumrul adında bir yiğit yaşar. Deli Dumrul, yiğitliğiyle nam salmak için derme çatma bir köprü yaptırır. Köprü başında iki uşağıyla bekler, gelip köprüden geçenden otuz üç akçe, geçmeyenden dayakla beraber kırk akçe alır. Bir de obalarına döndüklerinde adından bahsedip, yaptıklarını anlatmalarını ister. Bu şekilde namının yayılacağını düşünür.

Köprü başına gelen iki yolcudan birisi köprüden geçer. Otuz üç akçeyle kurtulur. Diğer yolcu, kuru derenin üstündeki köprüden geçmez ve hem dayak yer, hem de kırk akçe verir. Bir süre sonra üçüncü yolcu köprü başına gelir. Köprüden geçer.

Yolunu kesen uşakları harami zanneder. Sonunda durumu anlar. Otuz üç akçeyi verir ve gider.

Köprü'nün yanına bir oba kurulmuştur. Obadan kadınların ağıt sesleri gelir. Deli Dumrul, kadınların niçin ağladıklarını sorar. Azrail'in bir yiğidin canını aldığını ve bunun için ağladıklarını öğrenir. Azrail ismini daha önce duymamış olan Deli Dumrul, onu bir insan zanneder. Bu yaptığını yanına bırakmayacağına yemin eder. Bir süre sonra kuvvetli bir rüzgar sesiyle nokta şeklinde bir ışık, Deli Dumrul'un yanına düşer. Gelen Azrail'dir. Hak Tealâ'ya meydan okuduğu için Deli Dumrul'un canını almaya gelmiştir. Deli Dumrul, durumu anlar. Diz çöküp Allah'a yalvarır. Affedilir fakat canının bağışlanabilmesi için onun yerine can verecek biri bulunmalıdır. Bunu duyan uşaklar hemen oradan kaybolurlar. Deli Dumrul, babasına gider. Onu çok seven babası, canının daha tatlı olduğunu söyler ve duruma razı olmaz. Annesine giden Deli Dumrul, ondan da red cevabı alınca ümidini kaybeder ve son olarak, vedalaşmak için iki çocuğunun annesi olan eşinin yanına gelir. Durumu öğrenen eşi Deli Dumrul için canını ortaya koyar ve kendi canını alması için Allah'a yalvarır. Kadın şahadet getirirken Deli Dumrul, dayanamaz ve Azrail'e alacaksa ikisinin canını almasını söyler. Allah onların canını bağışlar. İkisini de sağ koyan Azrail de annesinin ve babasının canını alır.

Han, Deli Dumrul hikâyesini çok beğenir. Bilge ozan, Han'dan ödülünü alarak oradan ayrılır. Sonunda da Dede Korkut'un töresi olan duayı yapar.

Olay Örgüsü

Konusunu Dede Korkut Hikâyelerinden alan *Deli Dumrul* adlı oyunun olay örgüsü, birden fazla merkezi şahıs olduğu için diğerlerinden farklıdır. Oyun içinde nakledilenler farklı zaman ve mekânlarda, farklı şahıslarda vücut bulmuştur. Onun için olay örgüsünü olay tipine göre oluşturmak gerekir. Buna göre olay örgüsü şu şekildedir:

1. Kervansaray yapımını bitiremeyen İlalmış, Han'a, bunun cezası olarak Azgınsu'ya köprü yaptırma sözü verir.

2. Han'ın huzuruna bilge ozan getirilir.

3. Bilge Ozan, Han'a önce Dede Korkut'u anlatır.

4. Dede Korkut'un kadınlarla ilgili fikirlerini uzun uzun açıklar.

5. Dede Korkut hikâyelerinden Deli Dumrul'u anlatır.

6. Deli Dumrul, nam salmak için kuru bir derenin üzerine köprü yaptırmış geçenden otuz üç geçmeyenden kırk altın almaktadır.

7. İki yolcunun köprüden geçeninden otuz üç, geçmeyeninden döve döve kırk altın alır.

8. Sonra gelen üçüncü yolcudan da kırk altın alır.

9. Köprünün yakınına kurulan bir obadan gelen ağıt sesleri üzerine Azrail'in bir yiğidin canını aldığını öğrenir.

10. Azrail'e diş biler ve küfre girer.

11. Azrail, Deli Dumrul'un canını almaya gelir.

12. Deli Dumrul, Azrail'in kimliğini öğrenince dua eder Allah'a yalvarır. Allah onu affeder ama kendi canı yerine bir can bulmasını ister.

13. Deli Dumrul, babasından ve anasından can ister, razı edemez.

14. Vedalaşmaya gittiği karısı canını vermek ister. Şahadet getirirken Deli Dumrul, Allah'a yalvarır. Allah, onu affeder. İkisinin de canını bağışlar.

15. Azrail, Deli Dumrul'un anne ve babasının canını alır.

16. Han'dan ödülünü alan Bilge Ozan, Dede Korkut'un duasıyla hikâyeyi bitirir.

Tema

Oyun'un ana teması, sevgi ve fedakârlıktır. Eser, sevginin üstünlüğünü Deli Dumrul'un hikâyesinden hareketle dikkatlere sunar. Deli Dumrul'un canına karşılık can bulma mecburiyeti; kıyas imkânı verir. Anne ve babanın evladı için göstermediği fedakârlığı eş gösterir. Eşinin böyle bir fedakârlık yapmasının sebebi Deli Dumrul'a karşı beslediği büyük sevgidir. Böylece eşinin sevgisinin üstünlüğü vurgulanır.

Zaman

Oyunun olay zamanı kesin olarak bilinmemektedir. Bu konuda eserde geçen tek ipucu "14. yüzyıl Anadolu" sözleridir. Buradan yüzyılı kestirebilmekle birlikte kesin tarih bilinmemektedir. Zaten Dede Korkut Hikâyeleri, destansı halk hikâyesi olduğundan zaman unsurundan uzak olması da normaldir.

Eserin anlatma zamanı 1988'dir. Bu yıllarda anlatılma sebebi ise oyunun sunuş kısmında Milli kültürün önemli bir kaynağı olan Dede Korkut Hikâyelerinin tanınması olarak belirtilmiştir.

Mekân

Mekân olarak da tam ifade edilemeyen eserin, Anadolu'yu anlattığı bilinmektedir. Bu "14. yüzyıl Anadolu" sözlerinden anlaşılır. Fakat bu konuda başka bir bilgiye de rastlanmaz. Yalnız genel bir kanı olarak Dede Korkut Hikâyeleri'nin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da geçtiği bilinmektedir. Bu aynı zamanda eserin sonundaki "Dede Korkut Hikâyeleri Üzerine" adlı yazıda da belirtilmiştir:

Hikâyelerdeki olaylar, yer adlarından anlaşıldığına göre Anadolumuzun Doğu'sunda geçmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgemizin Dede Korkut Hikâyeleri'ne "mekân" olması, bu mübarek vatan parçasının, Türk kültürüyle ne denli yoğrulduğunu da ispat etmektedir.¹³¹

Şahıs Kadrosu

Oyunda, yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol alanlar; Han, Bilge Ozan, İlmüş, Sungur Bey, Dede Korkut ile Deli Dumrul hikâyesinde yer alan şahıslardır. Eserde tema Deli Dumrul üzerine kurulduğu için merkezî şahıs Deli Dumrul'dur. Oyunda dekoratif unsur durumunda şahıs bulunmamaktadır.

Deli Dumrul: Yiğitliğini ispatlamaya çalışan bir gençtir. Biraz da Delidir. Oyunda bu, şu sözlerle anlatılır:

"BİLGE OZAN- Hanım, bilirsiniz, Oğuz elinde yiğidin yamanına, bahadırına, ele avuca sığmayanına deli demek adettir..."¹³²

Nam salmak için gözünü budaktan esirgemeyen Deli Dumrul, Azaril'e dış bileyecek kadar ileri gider. Ama, yüreğinin temizliği ve eşine olan sevgisiyle ölümden kurtulur.

Diğerleri: Han, otağında oturup hoş vakit doldurabilmek için Ozan'larla vakit geçirir. Bilge Ozan, etrafta bilgeliğiyle tanınır. Han'ın yanına da bu nedenle getirilir. Ona Dede Korkut'u ve hikâyelerini anlatır.

¹³¹ Mevlüt Uluğtekin YILMAZ, *Deli Dumrul*, İlk-SanMatbaası, Ankara, 1988, s. 59.

¹³² YILMAZ, s. 20.

İlalmış, Han'ın yapı işleriyle uğraşan bir elemanıdır. Sungur Bey, Han'ın otağındaki görevlidir. Onun emrinde çalışan saygılı bir kişidir.

Dede Korkut, Oğuzların saygı duyduğu, ona danışmadan iş yapmadığı, On iki hikâyesi bulunan bir bilge kişidir.

Anlatma Problemi

Tek perdeden oluşan eser iki bölüm halindedir. Oyunun başında ve sonunda Dede Korkut'la ilgili bilgiler verilmiştir.

Nesir şeklinde yazılan eserde hiç şiir bulunmamaktadır. Dili son derece sade ve anlaşılırdır. Destansı özellikler taşıdığı için Azrail konuşturulmuş ve olağanüstü olaylara yer verilmiştir. Bu olağanüstü olaylar; Azrail'in konuşması, Deli Dumrul'un ömrünü geri alması, sonuçta karısıyla yüz kırk yıl mutlu yaşaması gibi şeylerdir.

Oyunun, özellikle dua kısmında deyimlere ve halk ifadelerine çokça yer verilmiştir;

BİLGE OZAN- Gitmeden önce dua edeyim Hanım... Dede Korkut töresidir. Yerli kara dağların yıkılmasın! Gölge kaba ağacın kesilmesin! Akan suyun kurumamasın! Koşar iken ak boz atın sendelemesin! Cenk yerinde alaca mızrağın körelmesin! Hakkın yazdırdığı çırağın yaza dursun. Tanrı namerde muhtaç etmesin. Ak pürçekli anayın, ak sakallı babayın yeri cennet olsun. Ak alında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Derlesin, toplansın günahımızı adı güzel Muhammed Mustafa yüzü suyu hürmetine bağışlasın Hanım Hey!¹³³

¹³³ YILMAZ, s. 57.

SİNAN

Özet

Sultan Süleyman, saltanatının doruk noktasındadır. Bütün dünya devletleri Osmanlı'nın üstünlüğünün farkındadır. Fakat özellikle Preveze'nin intikamını alma arzusu Haçlılar'ın içini yakmaktadır. Sultan Süleyman, Mimarbaşı Sinan'dan bu dünyadaki macerasını emanet edeceği bir mabed yapmasını ister. O günden itibaren Süleymaniye hem Sultan Süleyman'ın hem de Sinan'ın rüyası olur. İstanbul'un üçüncü tepesine yapılacak olan Süleymaniye Camii'nin temellerinin atılması bile uzun zaman alır. Çünkü Sinan bu mabedi bir tek kayanın üzerine inşa etmeye çalışmaktadır. Caminin yanına bir darüşşifa bir imaret bir de medrese yapılacaktır. Sultan Süleyman, İran Seferi'ne çıkarken sefer dönüşü camiye ayakta görmek istediğini söyler ama Sinan, hiçbir zaman bir söz vermez.

Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah, annesi Hürrem'in arzularının kurbanı olarak Sadrazam Rüstem Paşa ile evlendirilmiştir. Oysa Mihrimah'ın Sinan'a sevgisi çok büyüktür. Mihrimah da Sinan'ı Gülruh adında seçkin bir cariyeye evlendirmiş ve Sinan'ın mutluluğunu ona emanet etmiştir. Sinanla onbir yıldır evli olan Gülruh çok mutludur ve mutluluğunu Mihrimah Sultan'a borçlu olduğunun da farkındadır.

Sinan, Süleymaniye'nin maketini büyük bir titizlikle hazırlamaktadır. Sinan, Harun ve Davut adında iki kalfanın yanında binlerce işçiyle hiçbir maddi imkânı esirgmeden çalışmaktadır. Bu arada Sinan birtek Süleymaniye ile değil yaptırdığı han, hamam, saray ve imaretlerle ayrıca halkın sorunlarıyla da ilgilenmeye devam etmektedir. Sultan Süleyman, Fransa Kralı'nın yardım isteğini kabul eder. Sultan Süleyman'ın acelesine rağmen Sinan hâlâ temelin kurumasını beklemektedir. Sultan Süleyman seferden çok değerli taşlar ve mermer sütunları bile Süleymaniye'de can bulmaları için getirir.

Mimar Sinan'ı fazla büyük ve masraflı bir cami yapmakla suçlayan Rüstem, Sultan Süleyman'ın şanına yakışan şeyin bu olduğunu duyunca Sinan'ın karşısında susmak zournda kalır.

Rüstem, İran Şahı Tahmasb'ın Osmalı'ya gönderdiği mücevherleri Sultan Süleyman'a sunar. Tahmasb, caminin tamamlanamamasının nedenini maddi eksikliğe

bağlayan bir de mektup yazmıştır. Buna sinirlenen Sultan Süleyman, yine sabretmek zorunda kalır. Mimar Sinan da gelen mücevherleri caminin harcının içine katar.

Rüstem Paşa, bir taraftan da Sultan Süleyman'ı oğlu Mustafa'ya düşman etmeye çalışmaktadır. Sultan'a Şehzade Mustafa'nın İran Şahı'nın kızıyla evlenmek üzere olduğunu haber verir. Bunun üzerine Sultan, Şeyhülislam'dan Mustafa'nın katli için fetva alır. Şehzade Mustafa'nın ölümü üzerine bütün halk ağlar, yas tutar. Şehzade'yi çok seven Mimarbaşı Sinan, acısına rağmen işine devam etmek zorunda kalır.

Mihrimah, kocasının yaptığı soygunun, herkesten rüşvet alarak iş yaptığının farkındadır. Ama elinden bir şey gelmez. Sinan ise kendini işine o kadar vermiştir ki, ailesiyle bile ilgilenemez. Hasta çocuğuna doktor çağırması bile Süleymaniye'den sonra düşünür.

Rüstem Paşa, Mimar Sinan'ın kalfası Harun ile işbirliği yapar. Harun'a Mimarbaşı olma sözü verir. Rüstem Paşa, Mimar Sinan'ı yargılayacak Harun ise caminin kalan kısmını çabucak tamamlayacaktır. Davut, Mimar Sinan'ı uyarır ama Mimar Sinan Harun'un böyle bir şey yapacağına ihtimal vermek istemez.

Sultan Süleyman, Bostancılarla beraber Mimar Sinan'ı ziyarete gelir. Sultan Süleyman, caminin yapımının hâlâ ilerlemiyor olmasına çok sinirlidir. Mimar Sinan, yanlış yapılan tuğlaların tekrar yapılmasını beklediğini söylese de Sultan, buna ikna olmaz. Sinan'ın yargılanmasına karar verilir. Sinan, bu sırada bile caminin içindeki ses düzenini ayarlama çabasıdadır.

Duruşmaya çıkan Sinan, Ebussuud'a verdiği cevaplarla kendisini temize çıkarır. Daha sonra Sinan'ı suçlayan Harun mahkemeye çıkar. Sinan, onun da suçlanmasına izin vermez.

Sinan, mahkeme sonunda Sultan Süleyman'a camide iki ay sonunda namaz kılınabileceğini söyler. Sultan buna çok şaşırır.

Mihrimah, Mimar Sinan'a olan samimi duygularını az da olsa açıklar ve kendisi için de Süleymaniye'nin avlusuna Sultan Süleyman'a hazırlanacak türbenin yanına bir türbe hazırlanmasını ister. Mimar Sinan Edirnekapı'da Mihrimah Sultan adına bir cami yaptırmaya karar verir.

Camiyi bitiren Mimar Sinan, Süleymaniye'nin anahtarını Sultan'a teslim eder. Sultan camiyi açma şerefini Mimar Sinan'a verir. Mimar Sinan da Sultan'dan Süleymaniye'nin yakınlarına bir türbe yaptırıp gömülmeyi diler. Süleymaniye içine giren herkeste büyük bir hayranlık uyandırır.

Olay Örgüsü

Konusunu Sultan Süleyman'ın Mimarbaşısı Mimar Sinan'ın hayatının bir bölümü olan Süleymaniye'yi yaptırmasından alan *Sinan* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Sultan Süleyman, Mimar Sinan'dan kendisi için bir mabed yapmasını ister.
- 2- Temellerinin atılması bile uzun zaman alan caminin çevresinde bir imaret bir medrese bir de şifahane inşa edilir.
- 3- Sultan Süleyman, İran Seferi dönüşünde camiyi tamamlanmış görmek ister.
- 4- Sinan'ı seven Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan, Sadrazam Rüstem Paşa ile evlendirilmiş, o da kendi elleriyle Sinan'ı Gülruh adlı seçkin bir cariyeyle evlendirmiştir.
- 5- Sinan, iki kalfa ve binlerce işçiyle Süleymaniye için çalışır.
- 6- Sultan Süleyman, Süleymaniye için seferden çok değerli taşlar getirir ama daha caminin temelini kurması beklenmektedir.
- 7- Rüstem Paşa, Mimar Sinan'ın camiyi abarttığını düşünür ama Sultan Süleyman'ın rüyalarını süsleyen bir cami yapıldığından sesini çıkaramaz.
- 8- İran Şahı Tahmasb, caminin yıllardır maddi imkansızlıklardan yapılamadığını ima ederek hediye olarak değerli taşlar ve koca bir hazine gönderir.
- 9- Sultan Süleyman, kendisini bu duruma düşüren Sinan'a çok kızar.
- 10- Mimar Sinan, onca kıymetli taşı caminin harcının içine katar.
- 11- Sultan Süleyman, Rüstem Paşa'nın kışkırtmasıyla Tahmasb'ın kızıyla evleneceğini duyduğu oğlu Şehzade Mustafa'yı Şeyhülislamdan fetva alarak katlettirir.

12- Sinan, Şehzade Mustafa'nın ölümünden duyduğu acıya rağmen, ailesiyle bile ilgilenmeyerek caminin yapımına titizlikle devam etmektedir.

13- Mimar Sinan'ın kalfası Harun, Rüstem Paşayla bir olarak Mimar Sinan'ı caminin yapımında yolsuzluk olduğu iddiasıyla şikayet eder.

14- Duruşmaya çıkan Sinan kendini temize çıkardığı gibi Harun'un da ceza almasına engel olur.

15- Sinan, Sultan Süleyman'a mahkeme sonunda camiyi iki ay içinde namaz kılınır bir hale getireceğini söyler.

16- Mihrimah Sultan, Mimar Sinan'dan kendisine de Süleymaniye'nin avlusuna bir türbe yapmasını ister.

17- Mimar Sinan, Edirnekapı'da Mihrimah Sultan adına bir cami yaptırmaya karar verir.

18- Süleymaniye'yi bitiren Sinan, Sultan Süleyman'a caminin anahtarını teslim eder.

19- Sultan Süleyman, camiyi Mimar Sinan'a açtırır.

20- Mimar Sinan, Sultan Süleyman'dan Süleymaniye'nin yakınında kendisi için de bir türbe yaptırmayı diler.

Tema

Oyunun ana teması Mimar Sinan'ın canı bile söz konusu olsa görevini ve sanatını ön plânda tutarak mükemmeli başarmaya çalışma ve ebedileşme çabasıdır.

Süleymaniye'yi hem Mimar Sinan hem de Sultan Süleyman kendileri için geleceğe uzanmanın ve ebedî yaşamının yolu olarak görmüş ve bunun için mücadele etmişlerdir. Sultan Süleyman dünyadaki macerasını emanet ettiği Süleymaniye'yi görmeden ölme korkusu taşımaktadır:

SÜLEYMAN: Bu dünya ile bağlar zayıfladıkça
 öbür dünya daha bir güçlü çekiyor kişiyi,
 Bacaklarım şişerken sırtımda bir yara zonklamakta.
 Ata zorlukla biniyorum artık. Başkasının önünde

Böyle konuşmaktan kaçınıyorum; ama
Gerçek durumu sana olduğu gibi açmak gereğini
Duymaktayım şu an. Zaferler... Sanki onların
Benimle hiçbir ilgisi yok, hepsi de
Başka birinin başından geçmiş sanki.¹³⁴

SÜLEYMAN: Ama nerde şimdi? Bir var bir yok...
Bütün o zaferlere, dahası, yaşadığıma
Tanık istiyorum Sinan, elle tutulur bir şey.
Benim bu dünyadaki maceram sana emanet.¹³⁵

Mimar Sinan ise mükemmeli ortaya koyma çabasıyla Süleymaniye'nin yapımını bir yarışa dönüştürmektense zamana ve eserin olgunlaşmasına bırakmayı tercih eder. Çünkü o da adını yeryüzüne Süleymaniye ile kazıyacaktır:

SİNAN- Öldükten sonra unutulmak istemiyorum,
hiçliğin koynunda son bulmak istemiyorum.
Biri benim yaşadıklarına tanık olsa,
Adım yeryüzünde hep taze kalsa.¹³⁶

“SİNAN- Çabuk çökmeye mahkum bir Süleymaniye'ye
razı olabilir Sultan Süleyman; fakat Mimar Sinan
asla!”¹³⁷

Zaman

Oyunda, olay zamanı ile ilgili bir bilgi yoktur. Sadece Sinan'ın kalfalık eseri Süleymaniye'yi yaptırdığı tarihler olan 1550 ile 1557 yılları arası eserin olay zamanıdır diyebiliriz.

Eserin anlatma zamanı 1988'dir. Bir insanın sanatı ve eseri için verdiği mücadelenin öğrenilmesi her dönem insanı için gerekli ve takdire şayandır:

¹³⁴ A. Turan OFLAZOĞLU, *Sinan*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 4.

¹³⁵ OFLAZOĞLU, s. 5.

¹³⁶ OFLAZOĞLU, s. 7.

¹³⁷ OFLAZOĞLU, s. 122.

Sinan oyunu, insan kültürünü oluşturan, geliştiren iki gücün, eylem iradesiyle biçim verme iradesinin çatışması üzerine kurulmuştur. Her buyruğunun derhal yerine getirilmesine alışmış olan Sultan, mabedin tamamlanması gecikince sabırsızlanıp mimarını sıkıştırmaya başlar, tek arzusu bir an önce Süleymaniye’de namaz kılmaktır da ondan. Sanat adamı Sinan’ın tutkusu ise, sonsuza dek ayakta kalacak bir yapı oturtmaktır.¹³⁸

Mekân

Eserin genel mekânı İstanbul’dur. İç mekân olaraksa Topkapı Sarayı, Sultantepe-Mihrimah’ın köşkü, Sinan’ın işliğı, kahvehane, Sinan’ın evi, Süleymaniye’nin içi ve sadrazam konağı gibi mekânlar kullanılmıştır.

Mekânlar, bölüm içlerinde parantez içi kısımlarda belirtilmiş, ayrıyeten bir mekân tasvirine yer verilmemiştir:

“Topkapı Sarayı, Ebussuud, Rüstem ve öbür vezirler girip beklerler. Kısa ama heybetli bir mehter ezgisi. Süleyman girip tahta oturur.”¹³⁹

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu çok geniş değildir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar; Mimar Sinan, Sultan Süleyman, Rüstem Paşa, Mustafa Sai Çelebi, Mihrimah Sultan, Gülruh Hatun, Ebussuud Efendi, Harun, Davut, Sedefkar Mehmet, Sarhoş İbrahim, Anadolu Kazaskeri, Rumeli Kazaskeri ve korodur. Oyunda dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar; vezirler, bostancılar, işçiler ve İstanbullulardır.

Mimar Sinan: Sanatına ve yeryüzündeki ebediliğe hayatından çok önem veren Mimar Sinan, Sultan Süleyman’ın kendisine Süleymaniye gibi bir cami yapma vazifesi vermesini öyle büyük bir vazife şuuruyla karşılar ve yerine getirir ki artık gecesini ve gündüzünü ortaya çıkaracağı şahaser kaplar. Bu eser, onun için sanki geleceğe sesleniştir:

“SİNAN- Ruhumuzun boyutlarını, gücümüzün nelere yettiğini
eserlerimizden çıkarabilmeli torunlarımız;
kendilerinin ne kadar büyüüp güçlenebileceklerini de.”¹⁴⁰

¹³⁸ OFLAZOĞLU, kapak.

¹³⁹ OFLAZOĞLU, s. 1.

Sinan, daha tasarlarken hayranlık duyduğu Süleymaniye'nin düşüncesiyle bile coşup taşmaktadır. Yaptığı diğer bütün işleri ve meşguliyetleri tamamen Süleymaniye etrafında şekillendirir. Onunla şenlendirir:

SİNAN- Ben onlarla dinleniyorum hünkarım,
daha doğrusu onların üzerindeyken dahi
asıl büyük işime hazırlanmaktayım.
Onları yaparken öğrendiğim şeylerle
Daha güçlü olmaktayım büyük işim için.
Neyle uğraşırsam uğraşayım ey padişah,
Aslında Süleymaniye için çalışmaktayım ben,
Süleymaniye için yaşamaktayım. Tanrım tanıktır.¹⁴¹

Sinan, Sultan Süleyman'ın eserin çabuk tamamlanması konusundaki baskılarını Süleymaniye'nin kendine has özelliklerini anlatarak yok etmeye çalışır. Çünkü Süleymaniye mimarını bile geride bırakacak bir aşkınlığa ulaşmıştır:

SİNAN- Cani artık kendi yazgısının buyruğunda;
ben ona bir şey söyleyince, oda hemen bir şey
öne sürüyor bana karşı; yani hünkarım
gelişmesi yalnız bana bağlı değil artık.
Ben iki yıl sonra tamam olur derim de
Üç yıl sonra diye tutturabilir yapı.¹⁴²

Sultan Süleyman: Osmanlı'ya zaferlerle dolu bir dönem yaşatan Sultan Süleyman, ebediyete ulaşmayı Süleymaniye'de görür. Süleymaniye'yi görmek için sabırsızlanan Sultan Süleyman'ın nefsi de belki bu bekleyişle eğitilir:

Hükümdar anlayışsız, ham bir kişi olsa, mimarbaşı yerinden hatta canından olabilirdi; ama Sinan nasıl sanat alanında doruksa, Süleyman da kendi alanında doruktur. Kısacası, her bakımdan Sinan'a layık bir hükümdardır Süleyman. Beklemeye razı olur. Bu, bir anlamda, sanatın insanı eğitmesidir. Nitekim Süleyman, oyunun sonuna doğru, “Yalnız en güzel

¹⁴⁰ OFLAZOĞLU, s. 19.

¹⁴¹ OFLAZOĞLU, s. 27.

¹⁴² OFLAZOĞLU, s. 75.

yapılarımızın değil, ruhlarımızın da mimarı” der Sinan’a. Ruh maddeye biçim verirken kendini de kurmuş olur.¹⁴³

Büyük bir hata yapıp dedikodulara kulak vererek oğlu Şehzade Mustafa’yı katlettiren ve halkı yasa boğan Sultan Süleyman Sinan’ın sanatı ve bekletmesi karşısında susup bekleme yolunu seçmekten başka bir şey yapmaz. Sonunda Sinan’ın sanatı karşısında camiye altın anahtarla Sinan’a açtırır:

“SÜLEYMAN- Öpülecek el bu yapıyı kuran eldir.”¹⁴⁴

Diğerleri: Rüstem Paşa, Sultan Süleyman’ın sadrazamı olmakla beraber aslında Hürrem Sultan’ın oyunlarının en önemli parçasıdır. Aynı zamanda Padişah’ın damadı da olan Rüstem Paşa, rüşvet ve fitne peşinde koşmaktadır. Şehzade Mustafa’nın katlinin zeminini de, Sinan’ın yargılanmasının arkasındaki oyunu da o hazırlamıştır.

Mustafa Sai Çelebi, oyunda geçmişten kesitleri ve ana bölümleri dile getiren oyuna coşkunluk kazandıran şahıstır.

Mihrimah Sultan, Sultan Süleyman’ın kızıdır. Rüstem Paşa ile evli olmakla beraber hiç mutlu değildir. Aslında gönlünü Mimar Sinan’a vermiş olan Mihrimah, annesi Hürrem Sultan’ın oyunları ile Rüstem Paşa’yla evlendirilmiştir.

Gülruh Hatun, Mimar Sinan’ın karısıdır. Haremdeki cariyelerin en seçkinlerinden olan Gülruh, Mihrimah’ın elleriyle Mimar Sinan’la evlendirilmiştir.

Ebussuud Efendi, dönemin şeyhülislamıdır. Şehzade Mustafa’nın katlinin fetvasını da o verir.

Harun, Davut, Sedefkar Mehmet ve Sarhoş İbrahim Süleymaniye’nin yapımında Sinan’la çalışan kişilerdir. Harun oyunun sonunda Sinan’a ihanet ederek onu suçlu çıkarmaya çalışır ama Sinan, Harun’u asla suçlamaz.

Anadolu Kazaskeri ve Rumeli Kazaskeri Mimar Sinan’ın Ebussuud tarafından yargılandığı davada Şeyhülislam’ın yanında bulunan görevlilerdir.

Oyunda vezirler, bostancılar, işçiler ve İstanbullular dekoratif unsur konumundaki şahıslardır.

¹⁴³ OFLAZOĞLU, s. IV.

¹⁴⁴ OFLAZOĞLU, s. 153.

Anlatma Problemi

İki bölümden oluşan eserin aralarında sahne veya tablolar yoktur. Bütün halinde iki bölüm mevcuttur.

Eserde nazmı andıran bir üslûp vardır. Ancak kafiye ve vezin aranmamış, iç seslerden hareketle konuşmaya yakın bir şiir dili oluşturulmak istenmiştir.

“SAİ- Sen Muhibbi olasın sende muhabbet bu mudur?

Mustafa noldu hani neyledin a padişahım?”¹⁴⁵

Eserin oldukça sade, anlaşılır ve akıcı bir dili vardır. Genellikle devrik cümleler kullanılmıştır:

“SİNAN- O düş uyarıyordu beni, kubbeyi dikkatli oturtmazsan

çabucak çökebilir demek istiyordu bana...”¹⁴⁶

¹⁴⁵ OFLAZOĞLU, s. 83.

¹⁴⁶ OFLAZOĞLU, s. 92.

ALTIN KALPLİ TÜRKLER

Özet

Fatih, İstanbul'u fethetmiştir. Süleyman Bey'i subaşı, Hızır Bey'i kadı olarak görevlendirir. Bu arada papazlar Fatih'i ziyarete gelirler. Fatih'e kendilerini zindana kapattıkları fakat Osmanlı askerlerinin onları çıkardığı konusunda şikayette bulunurlar. Fatih, onlara adalet konusundaki tereddütlerini aşabilmeleri için birer ferman imzalar ve tüm davalara katılıp gözlem yapma hakkı verir.

Konstantin'in danışmanı Rumpis gelir. O da zorla zindandan çıkarılanlar arasındadır. Konstantiniyye'nin Bizans'ın elinden çıkacağını söylediği için Konstantin tarafından kulakları ve elleri kesilmiştir. Rumpis de papazlara katılır ve saraydan ayrılırlar.

Fatih, mimarbaşı Sinan Bey'i çağırır ve ona Ayasofya'yı güzelliği, görkemi ve mimarisıyla aşacak bir cami yapmasını ister.

Mahkeme salonlarından birinde bir dava görülmektedir. Padişah'tan ferman alan gözlemciler de oradadır. Kadı, mahkemeye, geç kalır. Davalı at sahibi, iki gün önce, bir Yahudi'den at satın alır. Ama ata iki gün içinde bir şey olursa parasını geri alacağını söyler. Yahudi, bunu kabul eder. At hastalanır, Yahudi parayı vermez. Adam davasını ispatlamak için atı mahkemeye getirirken at kapıda ölür. Kadı geç kaldığından iki gün de dolmuştur. Kadı, iki tarafın da suçu olmadığını asıl suçlunun geç kaldığı için kendisi olduğunu söyler ve atın parasını kendisi öder.

Mahkemeye iki adam daha gelir. Adamlar birbirinden davacı değillerdir. Kadıdan aralarında bir mesele için hakem olmasını isterler. Adamlardan biri tarlasını diğerine satmış parasını da almıştır. Tarlanın yeni sahibi bir küp altın bulur ve bunu eski sahibine götürüp vermek ister. Çünkü altınlar eski sahibin hakkıdır. Adam bunu kabul etmez çünkü tarla artık yeni alan adamındır. Kadı, küpteki altınları iki eşit parçaya böler. İkisine pay eder. Eğer birer çocukları varsa birbirine nikahmalarını ve bu altınları da bu iki gencin nikahında kullanmalarını öğütler.

Gözlemciler, adalet anlayışına hayran kalırlar. Fatih'in yanına giderler. Karşılaştıkları manzarayı padişaha anlatırlar. Rumpis, davalardan birinde Kadının Türk tüccarın zararına olacak bir karar vermesine hayret ettiklerini bildirir; bir Türk tüccar,

Venedikli tüccara kumaş ısmarlamıştır. Gemiye yüklenen mallar, Akdeniz’de gemiyle beraber batmıştır. Türk tüccar, mallar eline geçmediği için karşılığını ödemek istememektedir. Kadı, Venedikli tüccarı haklı bulur. Çünkü, geminin batıp batmaması onun elinde değildir.

Papazlar da etkilendiği birer olayı anlatırlar ve Türkleri altın kalpli olarak nitelerler. Bu adalet anlayışı karşısında papazlar ve Rumpis, Şahadet getirerek Müslüman olurlar.

Rumpis, eğer padişah suç işlerse onu kimin yargılayacağını merak etmektedir. Bu arada mübaşir gelerek, muhakeme olmak için Hızır Bey’in padişahı huzuruna beklediğini söyler. Padişah, kılıcını kuşanarak yola çıkar.

Fatih, mahkemeye gelir. Her şey kuralına uygundur. Davacı, padişahın yaptırdığı caminin yapımında çalışan bir ustadır. Yapılan cami, Ayasofya’dan daha görkemli olmasın diye sofaya dikilecek sütunların boylarını kısaltmıştır. Bunun farkına varan Fatih, hışımla İpsilanti’nin kolunun kesilmesi emrini verir. Davacıyı dinleyen Hızır Bey, haklı bile olsa muhakeme edilmeden, , birinin kolunu kestirdiği için kısas kararı verir. Fatih, bunun diyetini ödemeyi teklif eder. İpsilanti, uzun süre düşündükten sonra bir ev ve yıllık üç yüz altın karşılığında kabul eder. Şahadet getirerek Müslüman olur. Fatih, kılıcını uzatarak, eğer kendisine iltimas geçilseyde bu kılıçla kadının boynunu uçurmayı düşünerek geldiğini söyler. Kadı da, sen de padişahım diyerek karara karşı çıksaydın gürzümler kafanı ezecektim der.

Olay Örgüsü

Konusunu Osmanlı’nın adalet anlayışından alan *Altın Kalpli Türkler* adlı oyunun olay örgüsü şu şekildedir:

1- Fatih Sultan Mehmet, İstanbul’u fethetmiştir. Süleyman Bey’i subaşı, Hızır Bey’i kadı olarak tayin eder.

2- Huzuruna gelen papazlara ve Rumpis adlı Konstantin’in danışmanına bir ferman vererek Osmanlı’nın adalet anlayışını davalara katılarak gözlemlenmelerini ister.

3- Mimarbaşı Sinan’a Ayasofya’yı, Bizans’ı ve Hristiyanlığı gölgede bırakacak bir cami yapmasını söyler.

4- Mahkemenin birinde Kadı, geç kaldığı için davacı davayı kaybeder. Kadı kayıpları kendisi öder.

5- Kadı, yeni aldığı tarlasında bir küp altın bulan köylü ile tarlanın eski sahibi arasındaki davada hakemlik yaparak altını ikisi arasında pay eder.

6- Venedikli ve Türk tüccar arasında görülen bir davada, Venedikli tüccar gemiye kumaş yükleyerek göndermiş ama gemi batmıştır. Kadı Venedikli tüccarın lehinde karar verir. Geminin batması onun suçu değildir.

7- Gözlemci olan papazlar ve Rumpis Müslüman olurlar.

8- Hızır Bey, Fatih'i bir dava için huzuruna çağırır.

9- Kılıcını kuşanan Fatih, mahkemeye gider.

10- Fatih'in yaptırttığı caminin sütunlarını, Ayasofya'yı geçmesin diye bilerek kısa yapan İpsilanti adındaki usta Fatih'ten kolunu kestirdiği için şikayetçidir.

11- Hızır Bey, kısas kararı verir.

12- Fatih, cezasını bir ev ve yılda üç yüz altın şeklinde ödemeyi teklif eder. Adam kabul eder ve Müslüman olur.

13- Fatih, kılıcını çıkararak Hızır Bey, kendisini kayırsaydı onu bu kılıçla öldürmeyi düşündüğünü söyler.

14- Hızır Bey de güzünü çıkararak, padişah kendisine farklı muamele isteseydi güzüyle başını ezmeyi düşündüğünü söyler.

Tema

Oyunun ana teması, Osmanlı'da görülen davalar örnek gösterilerek verilen, Osmanlı adalet anlayışıdır. Tema, özellikle adaletin doruk noktaya ulaştığı Fatih döneminden örneklerle ve Fatih'in şahsında verilmiştir.

Eserin sonunda Fatih'i muhakeme eden Hızır Bey ve Fatih'in konuşmaları bunu en güzel şekilde örneklendirir:

FATİH- Kadı efendi!... Kadı efendi!... Bana iyi bak! Allah'a yemin ederim ki, sen, oturduğumda, padişahımızdır diyerek ikaz etmeseydin (kılıcını kadıya doğru uzatarak veya boynuna dayayarak) bu kılıçla başını uçuracaktım! Başını.... Bu kılıcı bunun için getirmiştım! Anladın mı?

KADI- Öyle mi padişahım! (Yere eğilerek bir güzr alır, Fatih'in burnuna dayıyarak) Sen de, padişahım diyerek, kararına karşı çıkıp, adaletin kutsallığını ihlal etseydin, ben de senin kafanı, Allah'a yemin ederim ki, şu güzrüm ile parçalayacaktım!.... Sen de anladın mı Murat oğlu sultan Mehmet?!... (Daha çok bağırarak) Par-ça-la-ya-cak-tım!...¹⁴⁷

Zaman

Eserin olay zamanı tam olarak verilmemiştir. Tiyatro boyunca herhangi bir tarih geçmemektedir. Yalnız oyun, İstanbul'un yeni alındığı günleri anlatmaktadır. Bu nedenle eserin tarihi fetih sonrası dönemdir, diyebiliriz.

Oyunun ne kadarlık bir süreyi kapsadığı da bilinmemektedir. Zaman kavramları kullanılmayan bir eserdir.

Tiyatronun anlatma zamanı 1988'dir Yazar, eserde eseri yazma sebebi hakkında bilgi vermemiştir. Ama işlenen konu, özellikle son yıllarda toplumsal bir problem olan ve anlatılmasına ihtiyaç duyulan adalettir. Her dönemde, insanları bu konuda aydınlatmak ve atalarımızın tavırlarını sergilemek adına önemli bir eserdir.

Mekân

Oyunun mekânı son derece sınırlıdır. Bir salon ve mahkeme salonu mekân olarak kullanılmıştır. Dört perdenin ikisi "bir salon"da, ikisi de "mahkeme salonu"nda geçmiştir.

Mekânlar, perde başlarında dekorun anlatıldığı paragraf içi kısımlarda verilmiştir. Mekân tasviri ufak tefek dekorlar dışında yok denecek kadar azdır. Mekândan çok anlatılan olaylar ön plâna çıkarılmıştır.

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu 17 kişidir. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Fatih'tir. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar; Hızır bey, Kadı, birinci köylü, ikinci köylü, at sahibi, Molla Hüsrev, Subaşı, İpsilanti, birinci papaz, ikinci papaz, Rumpis, birinci danışman, ikinci danışman, mimarbaşı'dır. Oyunda dekoratif unsur durumunda bulunan şahıslarsa katip, mübaşir, kapıcı ve içeridekilerdir.

¹⁴⁷ Osman KARATAŞ, *Altın Kalpli Türkler*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 54.

Fatih: Fatih, sınırlarına İstanbul'u da dahil ederek kurduğu cihan imparatorluğu içerisinde adaletin hüküm sürmesini isteyen ve bu konuda hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan genç bir padişahdır:

FATİH- ... Peygamberimizin mübarek ağzında dolaşan, bu güzel şehre, sizi kadı olarak görevlendiriyorum. Adaletten asla ayrılmayasın: Din, dil, ırk, mevki... Ne olursa olsun! Sizden ancak ve ancak adalet istiyorum! Adalet! (Duygulanır) Büyük ceddim, Osman Gazi'nin, o meşhur vasiyetini gerine getirmek istiyorum! "İstanbul'u al, gülzar yap! Adaletle şenlendir." Demişti. İşte aldım! Hızır Bey! Mülkün temeli adalettir!... Mülkümün yıkılmasını istemiyorum! İstemiyorum!... (Susar.)¹⁴⁸

Diğerleri: Hızır Bey ve Kadı, adaletten ayrılmayan görevlilerdir. Hatta o kadar adildirler ki Hızır bey, padişahı yargılar ve onu suçlu bulur.

Birinci köylü, ikinci köylü ve at sahibi kadının gördüğü davada yer alan halktan şahıslardır.

Molla Hüsrev, Fatih'in karakterinin şekillenmesinde önemli rol oynayan, sürekli yanında bulunan hocasıdır.

Subaşı Süleyman Bey, İstanbul'un fethinden sonra Fatih tarafından şehrin emniyetiyle görevlendirilmiş kişidir.

İpsilanti, caminin yapımında, Ayasofya'dan güzel olmasın diye sütunları iki karış kısaltan ve Fatih'in kolunu kestirmesi üzerine ondan davacı olan ustadır.

Birinci papaz, ikinci papaz ve Rumpis, Bizans'tan İstanbul'un alınmasıyla üzüntüye kapılan ve Fatih tarafından Osmanlı adaletinin gözlemlenmesiyle görevlendirilen, gördükleri karşısında da Müslüman olan kişilerdir.

Birinci danışman ve ikinci danışman, davaların görülmesi sırasında kadının kararı vermeden önce fikirlerini aldığı kişilerdir.

Mimarbaşı Sinan, en büyük Osmanlı mimarlarından olup Ayasofya'yı geçecek güzellikte bir cami yapmakla görevlendirilmiştir.

Katip, mübaşir, kapıcı ve içeridekiler dekoratif unsur durumundaki şahıslardır.

Anlatma Problemi

¹⁴⁸ KARATAŞ, s. 8.

Dört perdeden oluşan eserin her perdesi bir bütün halindedir. Sahnelere ya da bölümlere ayrılmazlar.

Oyun, nesirle yazılmıştır. Ara ara şiirlere yer verilmiştir:

İmtisal-i ‘Cahidu fillah!...’ oluptur niyyetim

Din-i İslamın mücerret gayretidir gayretim.

Fazl-ı Hakku himmet-i cünd-i Ricalillah ile,

Ehli küfrü serteser, kahreylemektir niyyetim.¹⁴⁹

Öğretici bir eserdir. Oynanmaya müsaittir. Adaletin toplum hayatındaki yeri ve önemini anlatması açısından kayda değerdir.

Ara ara halk dilinde yer alan sözcük öbeklerine yer verilmiştir. Anlatılanlar ayet ve hadislere dayandırılır:

“MÜBAŞİR- Fe Sübhanallah!...”¹⁵⁰

“Kısasta sizin için hayat vardır.”¹⁵¹

¹⁴⁹ KARATAŞ, s. 16.

¹⁵⁰ KARATAŞ, s. 19.

¹⁵¹ KARATAŞ, s. 52.

BEN, MİMAR SİNAN

Özet

Mimar Sinan, 29 Mayıs 1490 yılında, Kayseri'nin Ağırnas köyünde doğmuştur. 98 yıl yaşamış, 70 yıl Osmanlı Devleti'ne hizmet vermiştir. Yavuz Sultan Selim döneminde eğitim görmüş ve Acemi Ocağı'na alınmıştır. Burada marangozluk eğitimi almıştır.

İstanbul'da Mimar Sinan'ın en çok dikkatini çeken şey Ayasofya olur. Ayasofya mükemmel bir mimari eserdir. Ama Mimar Sinan, İslam Uygarlığı'nın böyle eserler oluşturamayacağı dedikoduları karşısında çok sinirlenir ve "Bizden biri bu kubbeyi yenmeli." der.

Mimar Sinan, uzun süre orduda subay olarak savaşlara katılır. Mimari açıdan ilk görevi, 1534 yılında, Van Gölü'nün batı yakasından doğu yakasına geçebilmek için gemi yapmak olur. Yaptığı üç gemiyi kısa zamanda suya indirmeyi başarır.

İkinci olarak başında Kanuni Sultan Süleyman'ın bulunduğu bir orduyla Prut Nehri'nin kıyısına kadar gelen Mimar Sinan, karşıya geçebilmek için bir köprü yapmakla görevlendirilir. Köprüyü on üç gün içinde tamamlar.

Mimar Sinan 1540 yılında Mimarbaşılık görevine getirilir. Mimarbaşı olarak 16. yüzyılda önemli eserler verir. Bu dönem, Türk yüzyılı olarak değerlendirilir. Çünkü Bakî, Fuzûli, Nasuh, Hattat Karahisarlı, Ahmet Efendi, besteciler Şeyh Abdülâli ve Bahram Ağa, Tarihçi Hoca Saadettin, Coğrafya bilgini Seydi Ali Reis, ünlü denizci Piri Reis, Turgut Reis, Barbaros Hayrettin Paşa hep bu dönemde yaşamış kişilerdir.

İmparatorluk gücünün doruğundadır. Mimar Sinan, görevde kaldığı süre içinde 83 büyük camii, 50 den fazla küçük camii, 60 medrese, 31 konak, 19 türbe, 17 imaret, 15 kemerli su yolu, 7 okul, 3 hastane, 52 han ve hamam yapmış; kendisinden sonra gelecek bir çok ünlü mimarı yetiştirmiştir.

1542 yılında Kanuni bir sefer dönüşü oğlu Şehzade Mehmet'in ölüm haberini alır. Mimar Sinan'a oğlunun anısına bir camii yapmasını emreder. Mimar Sinan'ın çıraklık eseri olan Şehzade Camii beş yılda tamamlanır. İki minareli camiinin içinde her gece sekiz bin kandil yanacaktır.

Kanuni, Mimar Sinan'dan kendi adını taşıyacak, ölümlü dünyada onun adını yaşatacak bir camii yaptırmasını ister. Sinan, bu camii ile Ayasofya'yı aşma arzusundadır. Camiinin kubbesini taşıyacak dev sütunların ikisi İstanbul'dan, üçüncüsü İskenderiye'den, dördüncüsü de Baalbek Harabelerinden temin edilir. Uzun zaman olmasına rağmen camii bitmemiştir ve Mimar Sinan'la ilgili çeşitli dedikodular çıkar. Bunun üzerine Mimar Sinan, daha büyük bölümü eksik olan camiyi iki ayda bitirme sözü verir. Buna kimse inanmaz. Ama camii iki ayda bitirilir. Kanuni, bu başarıya imza atan Mimar Sinan'a camiinin kapısını altın anahtarıyla açma şerefini bahşeder. Süleymaniye, Sinan'ın kalfalık eseridir.

Kanuni'nin ölümünden sonra yaşayan tek oğlu II. Selim, Mimar Sinan'dan Edirne'de adını yaşatacak bir camii yaptırmasını ister. Kubbesi Ayasofya'dan büyük olan Selimiye Camii yedi yılda tamamlanır. Bu da Mimar'ın ustalık eseridir.

Mimar Sinan, Ayasofya'nın mimarları olan Aydınli Artemios'u, Muğlalı İsodoros'u yenmiştir. Ama tek başına değil. Çünkü bu yüzyıl bir Türk yüzyılıdır.

Olay Örgüsü

Konusunu Mimar Sinan'ın hayatının bir bölümünden alan *Ben, Mimar Sinan* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- 29 Mayıs 1490 tarihinde doğan Mimar Sinan, Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiştir.
- 2- İstanbul'da Ayasofya'ya hayran kalan Sinan, ilerde bir gün onu geçmeye karar verir.
- 3- İlk olarak 1534 yılında Van Gölü'nden karşıya geçilebilmesi için üç tane gemi yapar.
- 4- İkinci olarak Prut nehri üzerine 13 günde bir köprü yapar.
- 5- 1540 yılında Osmanlı Devleti'nin Mimarbaşı'sı olur.
- 6- 1542 yılında Kanuni'nin oğlu Şehzade Mehmet'in ölümü üzerine onun anısına Şehzade Camii'ni beş yılda tamamlar. Bu onun çıraklık eseridir.
- 7- Sinan, Kanuni'nin adını yaşatacak olan dört sütunlu Süleymaniye Camii'ni yaptırır. Bu onun kalfalık eseridir. Bu eseriyle Ayasofya'yı geride bırakır.

8- II. Selim adına Edirne’de yaptırılan Selimiye Camii, Sinan’ın ustalık eseridir ve yedi yılda tamamlanır.

9- Sinan, Ayasofya’nın mimarlarını geçmiştir ama bu tek başına kazanılan bir başarı değildir. Çünkü 16. yüzyıl Türk yüzyılıdır.

Tema

Eserin ana teması, Mimar Sinan’ın azmi ve gayreti ile Osmanlı Mimarisine kazandırdıklarıdır. Mimar Sinan’ın doğumundan itibaren hayatı, otobiyografi tarzında, yine Mimar Sinan’ın dikkatiyle anlatılmıştır.

“MİMAR SİNAN- Ben, Mimar Sinan!

29 Mayıs 1490 yılında, Kayseri’nin Ağırnas köyünde doğdum. O gün, İstanbul’un fethinin 37. yıldönümü günüydü.”¹⁵²

Eser, gençlere tarihi bilgiler vermek amacıyla yazılmıştır. Zaten oyunun içinde de sık sık gençlere seslenilmektedir. Karşıdakilerle sohbet eder nitelikte yazılmıştır:

“MİMAR SİNAN- İşte böyle. Amacıma ulaşmıştım.”¹⁵³

“Değerbilir Gençler: Hepinize başarılar dilerim.”¹⁵⁴

Zaman

Eserin olay zamanı 1490 yılından başlar. Bu tarih Mimar Sinan’ın doğum tarihidir. Oyun içinde gelişen olaylar da tarihleri verilerek anlatılmıştır. 1574 yılında Selimiye Camii’nin açılışıyla son bulur.

“MİMAR SİNAN- Camii, 7 yılda bitti. 1574 yılında açıldı. Şimdi de sapasağlam ayakta duruyor.”¹⁵⁵

Oyunun anlatma zamanı 1987’dir. Eser birinci baskısını 1999 yılında yapmıştır. Yaklaşık beş yüz yıl sonra Mimar Sinan’ın yaptıklarının ve azminin anlatılması hem oyun vesilesiyle insanları bilgilendirmek hem de Mimar Sinan’ı Türk toplumuna tanıtmak içindir.

¹⁵² Turgut ÖZAKMAN, *Ben, Mimar Sinan*, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 1999, s. 67.

¹⁵³ ÖZAKMAN, s. 76.

¹⁵⁴ ÖZAKMAN, s. 84.

¹⁵⁵ ÖZAKMAN, s. 83.

Mekân

Eserde çok kısıtlı mekânlar kullanılmıştır. Ayasofya, Topkapı Sarayı, bir savaş çadırı kullanılan mekânlardır. Mekânın bu kadar kısıtlı olmasının nedeni biraz da oyunun otobiyografî tarzında olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü yaşanan olaylar Mimar Sinan'ın dilinden mekân belirtmeden anlatılmaktadır.

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu Mimar Sinan ve seslerden ibarettir. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Mimar Sinan'dır. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar ise seslerdir. Oyunda dekoratif unsur durumunda şahıs yoktur.

Mimar Sinan: Osmanlı mimari eserlerinin en güzellerini yaparak bize bırakan Mimar Sinan, son derece azimli ve başarılı bir mimardır. Onu bu şekilde başarıya sevk eden şey, Ayasofya'ya olan hayranlığıdır. İyi bir eğitim almış olan Sinan, yeteneğini ortaya çıkarabilmek için fırsat arar ve sonra Mimarbaşı olarak bu fırsata nail olur ve kendini gösterir.

MİMAR SİNAN- Bu görevde kaldığım 48 yıl içinde, bakınız neler yaptım. 83 büyük camii, 50'den fazla küçük camii, 60 medrese, 31 konak, 19 türbe, 17 imaret, 15 kemerli su yolu, 7 okul, 3 hastane, 52 han ve hamam. Hiçbirinin plânı ötekine benzemenz. Ben İstanbul'a da bağlanıp kalmadım. Mekke'de, Halep'te, Şam'da, Kırım'da, Sofya'da, Saraybosna'da, Budapeşte'de, Yunanistan'da da binalar yükselttim. Edirne'den Erzurum'a kadar birçok Anadolu ilinde de benden bir iz, bir eser vardır. Bu arada seferlere katıldım. Bir çok da öğrenci yetiştirdim...¹⁵⁶

Diğerleri

Eserde Mimar Sinan dışındaki tüm karakterler “Ses” olarak nitelendirilmiş ve 1. ses, 2. ses, 3. ses şeklinde numaralandırılmıştır. Toplam 19 tane ses vardır. Her ses kısa kısa rollere sahiptir.

Anlatma Problemi

Oyunda perde, sahne, bölüm gibi kavramlar yoktur. Tıpkı bir hikâye gibi, bir başlık altında Mimar Sinan'ın hayatı anlatılmıştır.

Anlatım sade ve akıcıdır. Nesir şeklinde yazılmış, sadece Yahya Kemal'in “Süleymaniye'de Bayram Sabahı” adlı şiirinden bir bölüm alınmıştır:

¹⁵⁶ ÖZAKMAN, s. 73.

Artarak gönlümün aydınlığı her saniyede
Bir mehâbetli sabah oldu Süleymaniyede,
Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati,
Dokuz asrında bütün halkı, bütün memleketi
Yer yer aksettiriyor mavilişen manzaradan.
Kalkıyor tozlu saman perdesi her an oradan,
Gecenin bitmeye yüz tuttuğu andan beridir,
Duyulan gökte kanat, yerde ayak sesleridir.
Bir geliş var... Ne mübarek, ne garip alem bu,
Hava boydan boya binlerce hayaletle dolu.
Her ufuktan bu geliş eski seferlerdendir,
O seferlerle açılmış nice yerlerdendir.
Bu sükûnette kırışıkça karanlıkla ışık,
Yürüyor durmadan, insan ve hayalet karışık.
Kimi gökten, kimi yerden üşüşüp her kapıya,
Giriyor birbiri ardınca, ilâhi bir yapıya.
Tanrı'nın mabedi her bir tarafından doluyor,
Bu saatlerde Süleymaniye tarih oluyor.¹⁵⁷

¹⁵⁷ ÖZAKMAN, s. 79.

ŞAHİN BEY

Özet

Üsteğmen Mehmed Sâid, Yemen, İtalyan ve Balkan Harplerinde savaşmış, gösterdiği başarılar neticesinde gerçek adı yerine Şahin Bey ismiyle tanınır olmuştur. Şahin Bey, seferberlikte yaralanmış ve esir düşmüştür. Birinci Dünya Savaşı'nın bittiğini, vatanın karış karış işgal edildiğini ve Antep'in de düşman ayağı altında ezildiğini duyan Şahin Bey, esaretten kurtularak Antep'e döner. Annesi Ayşe Hanım, Şahin Bey'i büyük bir sevinçle karşılar. Çünkü oğlu dokuz yıl sonra eve dönmüştür.

Şahin Bey, yuvasına dönmüş olmakla beraber, bir türlü mutlu olamamaktadır. Çünkü vatan işgal altındadır. Annesine, eşine, oğlu Hayri' ye daha doymadan, vedalaşarak tekrar evden ayrılır. Çünkü vatana bir can borcu vardır. Eve Şahin Bey'i çağırmaya gelen Ali, ona bir toplântı olduğunu haber verir. Bu toplântı geri dönüşü olmayan bir toplântıdır.

Bir köy odasında toplânan Şahin Bey ve köylüler, Antep'e ek kuvvet olarak girecek Fransızları, geri püskürtme, bu toprakları yabancı ayaklara daha fazla çiğnetmeme kararı alırlar. Hatta gönüllüler birliğine Fatma Bacı adında bir köylü kadın da katılır. Herkes eline geçen silahı alacak ve Kolbaşı Köprüsü'nde toplânacaktırlar. Fransızlar, kalabalık bir kuvvetle yola çıkmıştır.

Şahin Bey, kendisini çiğnemediği Fransızların Antep'e giremeyeceklerine yemin eder. Şahin Bey'in askerlerine Kara Yılan kuvveti adı verilir.

Fransızlar, Kolbaşı Köprüsü'nü, Kertil'i geçerler. Elmalı Köprüsü son şanstır. Kara Yılan kuvvetleri yüz kişilik bir grupla altı bin kişilik Fransız ordusuna yakından ateş açarlar. Fakat direnişleri kırılır ve geri çekilmeye başlarlar. Geri çekilme emrini veren Şahin Bey, gözlerinden ateşler saçarak Fransızların önlerine atlar. Önce silahla, sonra süngü ile savaşır. Aldığı yaralara rağmen düşmanı korkutacak kadar delici bakışları vardır. Kurşun yaralarının ardından defalarca süngülenen Şahin Bey orada şehit olur. Fransızlar Antep'e girerler.

Şahin Bey'in cesedinin başında tüm askerler sonuna kadar savaşacaklarına yemin ederler. Şahin Bey'in annesi ve oğlu da gelir. Oğlunun başında ağıtlar yakan Ayşe Hanım da askerlerle beraber savaşacağına yemin eder.

Olay Örgüsü

Konusunu I. Dünya Savaşı ve Antep'in işgalinden alan *Şahin Bey* adlı oyunun olay örgüsü şu şekildedir:

1. Üsteğmen Mehmed Sâid (Şahin Bey), seferberlikte yaralanmış ve esir düşmüştür.
2. 1. Dünya Savaşından sonra Şahin Bey, esaretten kurtulur ve evine döner.
3. Vatan işgal edilmiş, Antep'e de Fransızlar girmiştir.
4. Şahin Bey, tekrar faaliyete geçer. Kara Yılan kuvvetleri adında bir gönüllüler ordusu oluşturur.
5. Bu orduya Fatma Bacı adında bir köylü kadın da katılır.
6. Kara Yılan kuvvetleri, Kolbaşı Köprüsü'nde Fransızları durduramazlar.
7. Elmalı Köprüsü'nde de başarı elde edemeyen kuvvetlere geri çekilme emri verilir.
8. Şahin Bey, Fransızların önüne bir başına atılarak savaşmaya başlar.
9. Şahin Bey şehit edilir.
10. Kara Yılan kuvvetleri, Şahin Bey'in cesedinin başında annesi Ayşe Hanım ile beraber sonuna kadar savaşacaklarına dair yemin ederler.

Tema

Oyunun ana teması Türk topraklarına giren düşmanlarla Şahin Bey ve ordusu arasındaki çatışmayla anlatılan vatan sevgisidir. Metinde vatan sevgisi, Şahin Bey'in şahsında çok güzel bir şekilde dile getirilmiştir.

Şahin Bey, vatani uğruna canını vererek mücadele etmiş ve onun mücadelesi tüm orduya örnek teşkil etmiştir. Annesi bile onun mücadelesine ortak olma yemini eder.

“ŞAHİN BEY- Sen ve arkadaşlar geri çekilin. Sizin tümünden şehit olmanıza göz yumamam. Benim ise sözüm var bu alçak düşman, cesedimi çiğnemedi Antep’ e giremeyecek.”¹⁵⁸

Zaman

Oyunun olay zamanı I. Dünya Savaşı’nın sonudur. Oyunda kesin bir tarih verilmezken, anlatılan olaylar bize tarihi ifade eder.

Şahin Bey adlı oyun, kısa bir zaman dilimini anlatır. Toplam iki gün içinde gerçekleşen olaylara yer verilir.

Oyunun anlatma zamanı 1987’dir. Elimizde bulunan eser oyunu 1988’deki ikinci basımıdır. Yazarın Antep’in işgalinden yıllar sonra konuyu tekrar ele almasının sebebi eserin kapağında şöyle belirtilmiştir:

Vatanı, milleti, devleti için çalışmış, büyük fedakarlıklar göstermiş insanlar, geçmişin karanlıklarına gömülmemelidir. Onlar yeni nesil tarafından anılmalı bilinmelidir. Bilinmeli ki bu ülke hangi çileler aşk şerbeti gibi içilerek korunmuş bizlere emanet edilmiştir, anlaşılın. Bilinmeli ki gençlik yeni zor durumlarda güçlükleri göğüsleyebilecek azmin örneklerini tanınsın, onları aşmaya çalışsın.¹⁵⁹

Mekân

Oyunun genel mekânı Antep’tir. İç mekân olarak da Şahin Bey’in evi ve bir köy odası kullanılmıştır.

Eserde konuşmaların dışında uzun mekân tasvirlerine yer verilmemiştir. Sadece kısaca mekân belirtilmiştir.

“Mehter sesi fon müziğidir. Sahne hazırlığı yapılırken “Vasiyet” şiiri okunur. Bu şiir, İzmir’in kurtuluşu sırasında şehit olan bir mehmetçiğimizin cebinden çıkmıştır. Aslında “Güzel İzmir” olan kısım “Güzel vatan” şeklinde değiştirilmiştir.”¹⁶⁰

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu çok geniş değildir. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Şahin Bey’dir. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Ayşe Hanım, Hayri,

¹⁵⁸ Caner ARABACI, *Şahin Bey*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 1988, s. 39.

¹⁵⁹ ARABACI, s. Kapak.

¹⁶⁰ ARABACI, s. 23.

Zeynep Ali, Mehmet, İbrahim, Ahmet, Abdurrahman Çavuş ve Fatma Bacıdır. Dekoratif unsur durumundaki şahıslarsa üç Fransız askeri, gönüllüler ve köylülerdir.

Şahin Bey: Küçük yaşta babasını kaybeden Mehmed Sâid, annesinin yanında büyür. Üsteğmen olarak çeşitli savaflara katılır. Yıllarca esaret hayatı yaşar. Gösterdiği başarılarından dolayı adı bile unutulur ve ona Şahin Bey denmeye başlanır.

Vatan sevgisi, onun için her şeyden önemlidir. Vatanını annesinden, eşi Zeynep'den ve oğlu Hayriden bile ön plânda tutar. Bilir ki vatan olmayınca, bunların hepsi tehlikededir. Onun için vatan topraklarının kurtuluşu en önemli görevdir:

ŞAHİN BEY-...Düşman şu toprakları işgal ederken yaşayan, hayatta olan ben ha!... Görevini yapanlar şehit oldu ona!.. Kara toprağın altına girdi onlar. Görevlerini yapmanın huzuruyla, kanlı elbiselerini örtündükleri Ebedi uykularına daldılar. Hem de uyanmamacasına. Ama ben, benim gibiler... Yaşayan cesetler... ana, birşeyler yapmalı. Yuvamızda, beraber, huzur içinde yaşama kurtuluştan sonra düşünölmeli. Ancak o zaman iki sevinç bir yaşanır.¹⁶¹

Vatan topraklarını, düşman ayağına ezdirmeyeceğine yemin eden Şahin Bey, onların ayak bastığı Antep'te önlere atlayarak şehit olur. İşte o zaman görevini yerine getirir.

Diğerleri: Ayşe Hanım, Şahin Bey'in annesidir. Onun yokluğunda eşi Zeynep ve oğlu Hayri'ye o bakmıştır. Müşfik bir Anadolu kadını olan Ayşe Hanım, önceleri oğlunu anlamakta zorlansa da, ölümünden sonra şehidinin başında vatani kurtarma yemini eder.

Zeynep, Şahin Bey'in eşidir. Oyunda en az yer alan şahsiyetlerdendir. Hayri ise Şahin Bey'in oğludur. Yaşına göre olgun ve düşman kuvvetlerinin vatanda dolaşmasına tahammülü olmayan bir çocuktur.

Ali, Mehmet, İbrahim, Ahmet ve Abdurrahman Çavuş oyunda vatan sevgisi teması verilebilmesi için Şahin Bey'in etrafında bulunan, yürekleri vatan için çarpan şahıslardır.

Fatma Bacı, vatan mücadelesinde erkeklerle beraber savaşma kararı alan, cesur bir Anadolu kadınıdır.

Fransız askerleri, köylüler ve gönüllüler ise oyunda dekoratif unsur konumunda yer alan şahıslardır.

¹⁶¹ ARABACI, s. 19.

Anlatma Problemi

Şahin Bey adlı oyun üç perdeden oluşmaktadır. Birinci perde iki bölüm, ikinci perde bir bölüm, üçüncü perde ise yine bir bölümden oluşmaktadır.

Oyun, sahnelenmeye son derece müsaittir. Eser içerisinde sahne dekoru uzun uzun anlatılmış, sahnelenmesi konusunda bir problem bırakılmamıştır. Kıyafetler bile alternatifler sunularak ifade edilmiştir.

Dışarıdan koyun melemeleri gelmektedir. Önceki oda küçük değişiklikler yapılarak kullanılır. Kapı ve pencere yerleri değiştirilebilir. Bir köy odası havası verilebilir. Perde açılırken odanın kıyılarına oturmuş yaşlı-genç köylüler gözüktür. Topluma önemli konuların konuşulduğu havası hakimdir. Şahin Bey'e haber getiren Ali söylemekte diğerleri dinlemektedir.¹⁶²

Oyun, nesirle yazılmıştır. Son derece anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Yer yer, duygusallığın ve coşkunun artmasını sağlayan şiirler bulunmaktadır. Bunlardan biri de Ayşe Hanım'ın, şehit oğlu Şahin Bey'in başında okuduğu şiirdir;

Şahin'im vuruldu, yollar ayrıldı.

Antep'in üstüne matem saçıldı.

Bir çok minareler topla biçildi.

Uyan Şahin uyan bak neler oldu

Sevgili Antep'e Fransız doldu

Şahin'im kavgada kurban oldu

Kâfirin ordusu Antep'e doldu

Analar, babalar saçını yoldu.

Uyan Şahin uyan bak neler oldu

Sevgili Antep'e düşmanlar doldu..¹⁶³

Eserde özellikle Şahin Bey'in annesi Ayşe Hanım'ın konuşmaları köy ağzıyla yapılmıştır. Bu da oyuna ayrı bir güzellik katmaktadır.

“AYŞE HANIM- Yakın otursaydın hay oğul. Yılların hasreti öyle bir günde giderilemiyor ki... Övüncüm, kazancım oğul... Ak değirmi çehreli, elâ gözlü Şahin'im. Seni şöyle doya doya bir seyredeyim...”¹⁶⁴

¹⁶² ARABACI, s. 24.

¹⁶³ ARABACI, s. 44.

VÂLİ-İ VİLÂYET HADEME-İ DEVLET

Özet

Osmanlı tahtında II. Mahmut vardır. Yeniliklere başlamıştır. Devlet dairelerine resmini astırmış, Yeniçeri ocağını kaldırmış, kılık-kıyafetle ilgili yenilikler yapmıştır. Artık Osmanlı'da İskoç mızıkası sesleri çınlamaktadır. II. Mahmut, devlet idaresinde dikkatlidir. Saruhan Sancağı'nı Karaosmanoğulları'ndan alır. İngilizlerle ticaret anlaşması yapmayı tasarlamaktadır.

Tamamı âmâlardan oluşan goygoycular, şiir söyleyip yardım dilenmektedir. Onlarla ekmeğini bölüşen bir yaşlı kadın, Atça Muhtarı Şerif Hüseyin'in kahyası tarafından uyarılır. Çünkü o yörede hiçbir şey Atça Muhtarının rızası dışında gerçekleşmemektedir.

Atça Muhtarı'nın güzel kızı Fatma, daha dışarı çıkıp gün yüzü görmemiş bir kızdır. Goygoyculara ekmeğe veren yaşlı kadının oğlu Kel Mehmet, Fatma'ya aşiktir. Her gün Fatma'nın penceresinin önüne gelerek onun Türkülerini dinler. Bir gün onunla konuşur. Fatma babasından korkmayıp gelip kendisiyle konuşan bu yiğide aşık olur. Fakat Fatma, Mehmet'in kel ve fakir biri olduğunu bilmemektedir. Mehmet, Fatma'nın penceresinin önünde yakalanır. Geçimini kır bekçiliğiyle sağlayan Mehmet, anasını Fatma'yı istemeye gönderir. Şerif Hüseyin, buna çok kızar ve Mehmet'i yakalayarak falakaya yatırır. Bu arada Şerif Hüseyin, mültezim ve voyvodadan aldığı emirlerle halkın ödediği salariyeyi iki katına çıkarır. Dayaktan kalkan Mehmet, ünlü bir eşkiyayken ölen dayısından da güç alarak dağa çıkmaya yemin eder. Arkadaşları Turna ve Yörük de ona katılırlar ve hep birlikte dağa çıkarlar.

Kel Mehmet, dağlarda ün salar. Hırsıza cezasını, yoksula hakkını verir. Sayıları her geçen gün daha da artar. Kel Mehmet ve arkadaşları Kuyucak eşrafının daveti üzerine oraya gider ve halkın derdine merhem olmaya çalışırlar. Kadı ve katip bile eşkiyadan medet ummaktadır. Çünkü halkın durumu çok kötüdür. Çözüm il merkezindedir. Hep beraber Aydın iline giderler. Mehmet, padişaha karşı olmadığını sadece onun emirlerini yerine getirmeyenlere karşı olduğunu belirtir. Kel Mehmet'e halk "Vâli-i Vilâyet Hademe-i Devlet Atçalı kel Mehmet" der. Mehmet de valiliğini ilan

¹⁶⁴ ARABACI, s. 12.

eder. Vali, ilk iş olarak hırsızlık yapmış bir adamı affeder ama arkadaşları buna karşı çıkarlar ve adam idam edilir. Bu, düzenin devamı için gereklidir.

Kel Mehmet, iyi bir idare sergiler. Toplânan vergilerin gerekli kısmını padişaha gönderir. Yani sadece mültezim, voyvoda ve ağaların elinde yok olan kısım halka dönmektedir. Mehmet, bu iyi idareyi her yere götürebilmek için adamlarını ikişer kişi ülkenin farklı yönlerine gönderir.

Şerif Hüseyin, kızı Fatma'yı Kel Mehmet'e getirir. Mehmet'in gidişinden beri Fatma ağlamakta acı çekmektedir. Kel Mehmet Fatma'yı hemen nikahına alır.

Aydın'da halk goygoycuları bile sıcak yemekle beslemeye başlamıştır. Halk durumdan çok memnundur.

II. Mahmut, Kel Mehmet'in faaliyetlerinden memnundur. Ama onun saray tarafından kabulü eşkıyalığı teşvik demektir ve padişah bunu kabul etmez. Karaosmanoğullarından Hacı Mehmet Ağa Saruhan mütesellimliğine, İlyas ağa da Aydın iline gönderilir. Hemen bir tellal çıkarılır ve sarayın durumdan haberdar olduğu ve görevlilerin hatasının tekrarlanmayacağı, hükümetin iş başında olduğu ilan edilir. Halk, bunu kabul eder çünkü padişah seslerini duymuştur.

Mehmet ve arkadaşları tekrar dağa çekilirler. Çünkü başta doğru yolda yürürlerken sonra kızdıkları idare gibi yönetmeye başlamışlar can almışlardır. Mahkemede eşkıyaya yardımla yargılanan herkes yeni mütesellim tarafından affedilir. Bu konuda halkın suçu yoktur.

II. Mahmut'un önüne emri olduğu üzere bir tepsi içinde Kel Mehmet'in başı getirilir. Ders olması için kesik baş tüm vilayette dolaştırılır. Eşkıyalar cezasını bulmuştur.

Goygoycular şiir söyleyip ekmek istemektedir. Köylüler ekmek verirler. Bir goygoycunun başından kukuletası düşer ve kel başı görünür. Halk arasında bunun kel Mehmet olduğu, bir gün geri döneceği rivayetleri dolaşır.

Olay Örgüsü

Konusunu, Osmanlı idaresindeki düzensizliğin şehir eşkıyalığını teşvikinden alan *Vâli-i Vilâyet Hademe-i Devlet* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

1- II. Mahmut, Osmanlı'da yeniliklere başlamıştır. Devlet dairelerine resmini astırmış, kılık-kıyafette değişiklikler yapmış, Yeniçeri ocağını kaldırmıştır.

2- II. Mahmut'un devlet yönetimindeki başarısı halka ulaşmamaktadır. Çünkü görevliler daha çok kendileri kazanç elde etmeyi amaçlamaktadır.

3- Kel Mehmet, Atça Muhtarı Şerif Hüseyin'in kızı Fatma'ya aşık olmuştur. Pencereden onunla konuşurken yakalanır ve kır bekçiliğinden kovulur.

4- Mehmet, anasını Fatma'yı istemeye gönderir. Buna kızan Şerif Hüseyin Mehmet'i yakalatarak falakaya yatırır.

5- Mehmet, dağa çıkıp bunun hesabını soracağına and içer. İki arkadaşı da ona katılır.

6- Ün salan Mehmet ve arkadaşları eşrafın isteği üzerine Kuyucak'a oradan da Aydın'a giderler. İdareyi ele alırlar.

7- Mehmet valiliğini ilan eder.

8- İlk iş olarak hırsızlık yapan bir adamı affeder ama arkadaşları ona müsaade etmezler ve adam öldürülür. Kızdıkları kuralları onlar da uygulamaya başlamışlardır.

9- Padişaha karşı olmadıklarını ilan ederler ve toplanan vergilerin gerekli bölümü padişaha gönderilir.

10- Padişahın, geçmişteki yolsuzluklardan ve halkın görevlilerden şikayetçi olduğundan yeni haberi olmuştur.

11- Mehmet, arkadaşlarını ikişer kişi halinde ülkenin dört bir tarafına gönderir.

12- Atçalı Şerif Hüseyin, kızı Fatma'yı getirerek Kel Mehmet'e verir. Mehmet Fatma'yı hemen nikahlar.

13- Padişah, Mehmet'in faaliyetlerinden memnundur ama idareyi eşkıya eline bırakamayacağından halkın sesini duyduğuna dair ferman yayınlar. Yeni idareciler tayin eder.

14- Mehmet ve arkadaşları tekrar dağa çıkarlar.

15- Mehmet'in bir tepsi içindeki başı tüm ülkede dolaştırılır.

16- Goygoyculardan birinin kukuletası yere düşer ve keli görünür. Halk arasında Mehmet'in goygoyculara katıldığı ve geri geleceği rivayetleri dolaşır.

Tema

Oyunun teması, Osmanlı yönetiminde adil olmayan yöneticilere karşı dağa çıkıp eşkıya olan ve halkı yönetmeye başlayan bazı kişilerin karşı çıktıkları yönetimin bazı kanunlarını değiştiremeyerek kendi sonlarını hazırlamalarıdır. Bunlar yönetimde adalet teması etrafında anlatılan olaylardır.

II. Mahmut döneminde hükûmet görevlileri tamamen saray dışında ve saraydan habersiz halkı sömürmektedir. Bu sömürüye karşı çıkan ve eşkıya olan halktan bazı kişilerse güzel bir yönetim sergilerler ama işleyen kanunlar yine saray kanunlarıdır ve kanunları değiştirmektense kullanmayı tercih eden eşkıyalar büyük bir hataya düşerler.

MEHMET- Şu kızını evlendirmek için hırsızlık yapan garip vardı ya, -şu makara ipliği çalan- hep aklım onda. İpe çektikdi yoksulu... elbet ben de sana canımı veririm. Dedi... Bizim kellelerimizi isteyenlerin kanunuyla ölüme yolladık onu. Ne tuhaf... Biz yok olup gideceğiz. Ama yaptıklarımız dev bir çınar gibi meydanlarda büyüyecek. Dalarında kellelerimiz de olsa, bu böyle olmalı!¹⁶⁵

Eserin kapağında oyun şöyle anlatılır:

Vali-i Vilayet Hademe-i Devlet oyununda, Osmanlı merkezi otoritesinden bağımsız hareket ederek palazlanan yerel yöneticilere karşı eylem gerçekleştiren Atçalı Mehmet'in, eyleminde bütünü görememesi, karşı olduğu güçlere aynı araçları kullanması dolayısıyla alternatif bir harekete ulaşamaması sonucu içine düştüğü trajik durum sergileniyor.¹⁶⁶

Zaman

Oyunda zaman belirtilmemiştir. Ama oyunun olay zamanı tarihi gerçeklerden az çok tahmin edilebilir. Oyun II. Mahmut döneminde geçer. Eserin ne kadarlık bir zaman dilimini kapsadığı belli değildir.

Oyunun anlatma zamanı 1987'dir.

Mekân

¹⁶⁵ Ülkü AYVAZ, *Vâli-i Vilâyet Hademe-i Devlet*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 91.

¹⁶⁶ AYVAZ, *Kapak*.

Oyunda mekân çok geniş değildir. Kullanılan mekânlar; saray, meydan, konağın önü, ev, dağ, vilayet meydanı, valilik katı, meydan ve mahkemedir. Bu mekânlar tekrar tekrar kullanılmıştır. Eserde bölümlerin başlığı halinde mekânlar verilmiş ve hemen hiç mekân tasvirine yer verilmemiştir.

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu yirmi dört kişidir. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Mehmet'tir. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar; Fatma, Mehmet'in anası, Şerif Hüseyin, Fatma'nın anası, Turna Ali, Yörük Ahmet, Palabıyıköğlü, Çakmaköğlü, II. Mahmut, Sadrazam Paşa, Büyük İbrahim Efendi, Küçük İbrahim Efendi, Mütesellim, Mültezim, Voyvoda, adam ve kahyadır. Tellal, gençler, köylülerden biri, aydınlar ve goygoycular da dekoratif unsur durumunda şahıslardır.

Mehmet: Osmanlı hükûmetine ve padişaha karşı olmayan Mehmet yerel yöneticilerin adaletsiz ve halkı ezici tavırlarına karşı dağa çıkarak eşkıya olur. Haksızdan alıp haklıya verir. Mehmet'in yaptığı en büyük hata farkında olmayarak ve istemeyerek eleştirdiği yöneticilerin kurallarını kullanarak adaleti sağlamaya çalışmak olmuştur. Sonuçta o bir eşkıyadır ve saray ne kadar memnun da olsa eşkıyayı devlete yönetici yapamaz:

II. MAHMUT- Kel, devletin adamlarını yerlerinden etti. Bu adamlar asılmayı hak etseler de, bizim insanımızla orda idiler. Paşa, padişah buyruğunun sınırı olamaz. Kel, Vali olursa –buyruğumuzla yani- millet demez mi, madem bir kel becerdi bu işi, padişaha ne gerek?¹⁶⁷

Diğerleri: Fatma, Şerif Hüseyin'in kızıdır. Mehmet'i daha görmeden konuşmalarına ve yiğitliğine aşık olur. Sonunda da onunla evlenir. Mehmet'in anası, fakir bir köylü kadınıdır. Oğlunu çok sever.

Şerif Hüseyin, Osmanlı'nın yerel yöneticilerinden biridir. Halka adaletsiz davranmakta ve tek hükümrân kendisini görmektedir. Fatma'nın anası Şerif Hüseyin'e göre özellikle kızına karşı daha merhametlidir.

Turna Ali, Yörük Ahmet, Palabıyıköğlü ve Çakmaköğlü Mehmet'in kendisi gibi eşkıya olan arkadaşlarıdır. Ama hepsinin eşkıyalığı iyilik üzerinedir.

¹⁶⁷ AYVAZ, s. 82.

II. Mahmut, ülkede köklü değişimlere girişmiş iyi bir padişaktır. Ama devlette görevlendirdiği yöneticilerin neler yaptığını görmeyecek kadar yenilik peşinde koşmaktadır. Sadrazam, padişahın yanında olan ve fikirlerini paylaşan kişidir.

Büyük İbrahim Efendi ve Küçük İbrahim Efendi Osmanlı'nın kadılarıdır. Eşkîya yönetiminde de işlerine devam ederler.

Mütesellim, Voyvoda ve Mültezim Osmanlı'nın görevlendirdiği yerel yöneticilerdir. Haksız bir idare sürmüşlerdir.

Kahya, Şerif Hüseyin'in evinde görevlidir. Adam hırsızlık yaptığı için öldürülen kişidir.

Eserde dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar tellal, gençler, köylüler, aydınlılar ve goygoyculardır.

Anlatma Problemi

Oyun, iki bölümden oluşmuştur. 1. bölüm 10 tablo, ikinci bölüm ise 9 tablodur.

Eser nesir olarak yazılmıştır. Ara ara bazı nazımlar bulunmaktadır:

Yüreğe korkuydu benim dayım,

Toprak bitip tükenmez

Kana boğdu dağı taşı

Kardeş acısı benzemen başka acıya

Oğul acısı ya?

.....¹⁶⁸

Eserde devrik cümleler kullanılmıştır. Cümleler basit ve anlaşılırdır:

“Niye şimdi topladılar köylüyü buraya?”¹⁶⁹

“Töbe, yeni ne demek bu?”¹⁷⁰

¹⁶⁸ AYVAZ, s. 35-36.

¹⁶⁹ AYVAZ, s. 41.

¹⁷⁰ AYVAZ, s. 57.

İSTİKLÂL MARŞI NASIL YAZILDI ?

Özet

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey ve arkadaşları bir millî marş yarışması açmaya karar verirler. Yarışmada teşvik için 500 lira ödül verilmesine karar verilir. Yarışma için tam 724 tane şiir gelir. Şiirlerin hepsi çok güzeldir fakat bir ruh eksikliği vardır. Gelen şiirlerin arasında dönemin en ünlü şairlerinden olan Mehmet Âkif'in şiiri yoktur. Bu durum da Hamdullah Suphi ve Hasan Basri Bey'i çok üzer. Hasan Basri Bey, bu konuyu Mehmet Âkif'le konuşur. Mehmet Âkif hem yarışmaya girmek hem de ödül karşılığı şiir yazmak istememiştir. Mehmet Âkif'ten marşı yazması durumunda şartlarına uyarak kendisinin bu yarışmaya dahil edilmeyeceği söylenir.

Mehmet Akif, birkaç gün ortalarda görünmez. Yazdığı marşı getirir. Hamdullah Suphi, şiiri çok beğenir.

1 mart 1921 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi toplânır. Hamdullah Suphi, özel ricayla yazdırılan İstiklâl Marşı'nı mecliste okur. Şiir çok beğenilir. Yarışmaya şiirlerini gönderen birkaç millet vekili yarışmadan çekildiklerini açıklar. Milli Eğitim Bakanlığının yaptığı elemelerle elde yedi şiir kalmıştır. Mecliste uzun tartışmalar olur. Bazıları şiirden anlayan vekillerin katıldığı bir komisyonun bu vazifeyi üstlenmesini, bazıları sürenin uzatılmasını, bazıları bestecilerin devreye girmesini tavsiye eder. Uzun tartışmalar sonucunda Mehmet Âkif'in şiirinin tercihen kabulü teklifi oya sunulur. Büyük çoğunlukla kabul edilir.

İstiklâl Marşı, tekrar okunur. Millet vekilleri ayakta dinlerler ve uzun uzun alkışlanır.

Olay Örgüsü

Konusunu İstiklâl Marşı'nın yazılışından alan *İstiklâl Marşı Nasıl Yazıldı?* adlı oyunun olay örgüsü şu şekildedir:

1- Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi ve arkadaşları, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Milli Marşını belirlemek için ödüllü bir yarışma açarlar.

2- Yarışmaya 724 eser katılır ama eserler güzel olmasına rağmen bir ruh eksikliği vardır.

3- Mehmet Âkif'e millî marş yazması konusunda teklif götürülür. Onun eseri yarışmaya dahil edilmeyecek ve ödülü bir hayır kurumuna verilecektir.

4- Mehmet Âkif, birkaç gün içinde İstiklâl Marşı'nı yazar.

5- 1 Mart 1921 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisin'de milli marş seçimi gündeme getirilir.

6- Millet vekillerinin farklı görüşleri vardır. Tartışmalar sonucunda Mehmet Âkif'in yazdığı İstiklâl Marşı, büyük çoğunluğun seçimiyle, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin millî marşı olarak tercihen kabul edilir.

Tema

Oyunun teması, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin millî marşı ve bu marşın milletin hayatındaki önemidir. Millî marşın seçiminde ruh ön plânda tutulmuş ve böyle bir şiir bulunamadığı için şiir, Mehmet Akif Ersoy'a yazdırılmıştır:

“HASAN BASRÎ BEY- Bu marş, cepheden cepheye koşan mehmetciğimizi coşturacak, onun ve ona yardıma koşan insanımızın moralini yükseltecek, Türklüğün unutulmaz ruh gücünü ortaya koyacak bir marş olmalıdır.”¹⁷¹

Zaman

Oyunun olay zamanı İstiklâl Marşı'nın kabul edildiği tarih olan 12 mart 1921'dir. Eser içerisinde tarih belirten başka bir bölüm de İstiklâl Marşı'nın ilk kez mecliste okunduğu tarih olan 1 Mart 1921'dir. Oyunda başka bir tarih geçmemektedir. Eserin ne kadarlık bir süreyi kapsadığı da belli değildir.

Eserin anlatma zamanı Aralık 1986'dır. Oyun, Mehmet Âkif Ersoy'un ölümünün 50. yıl dönümü münasebetiyle yazılmıştır.

Mekân

Eserde kullanılan mekânlar; büro tipi bir oda, çalışma odası, meclistir. Oyunda kısıtlı mekânlar kullanılmıştır. Zaten oyun kısa soluklu bir oyundur. Bu nedenle mekân sayısı da azdır. Olaylar ön plândadır. Mekânlar sadece tabloların başında belirtilmiş, uzun tasvirler yapılmamıştır.

¹⁷¹ Halil İbrahim YILDIRIM, *İstiklâl Marşı Nasıl Yazıldı?*, Güney Matbaası, Adana, 1986, s. 9.

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu oldukça geniştir. Oyunda yazarın sözünü emanet ettiği şahıs ve dekoratif unsur durumunda şahıs yoktur. Bütün şahıslar olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslardır. Bunlar; Hamdullah Suphi Bey, Hasan Basri Bey, Mehmet Akif Bey, odadakilerden biri, odadakiler, Meclis Başkanı, Muhittin Baha Bey, Besim Atalay Bey, Salih Efendi, Yahya Galip Bey, Dr. Suat Bey, Hacı Tevfik Efendi, T. Hilmi Bey, Refik Şevket Bey, İhsan Bey, Hamdi Namık Bey, Hüseyin Bey ve Müfit Efendi'dir.

Hamdullah Suphi Bey, dönemin Millî Eğitim Bakanı'dır. Hasan Basri Bey, Millî Eğitim Bakanı'nın yakınlarından. Mehmet Akif, ünlü Türk şairi ve İstiklâl Marşı'nın yazarıdır. Odadakiler ve odadakilerden biri, Millî Eğitim Bakanı'nın odasında bulunan ve yarışmayla ilgili konuşan kişilerdir. Eserde geçen diğer şahısların tamamı Mecliste millî marş seçimi konusunda görüş belirten vekillerdir.

Anlatma Problemi

Oyun, iki perdeden oluşmaktadır. 1. perde 8 tablo, 2. perde ise 2 tablodur. Perdeler çok uzun değildir.

Eser nesirle yazılmıştır. Şiir olarak da sadece Mecliste iki defa okunan İstiklâl Marşı geçmektedir:

Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.¹⁷²

Eser, tamamen gerçeklere dayanılarak yazılmıştır. Bu durum da önsözde açıklanmıştır:

“Burada anlatımı yapılan konular ve konuşmalar tamamen gerçeğe dayanmaktadır. Defalarca değişik yayın organlarında yayınlanan bu olaylar dizisi gerçek belgelerden yararlanılarak ve asıllarına sadık kalınarak hazırlanmıştır.”¹⁷³

Oyun, sade ve anlaşılır bir dille yazılmıştır.

¹⁷² YILDIRIM, s. 18.

¹⁷³ YILDIRIM, Önsöz.

ANAFARTALAR'IN BEŞ GÜNÜ

6 – 10 AĞUSTOS 1915

Özet

Harp Akademisi'nde ders anlatan bir profesör, konu olarak Anafartaların beş günü yani 6 Ağustos 1915 ve 10 Ağustos 1915'i anlatır. Ders bittikten sonra profesör, bir yüzbaşının sorusu üzerine savaşı bir de insanlık tarihi yönüyle Büyük Yargıç olarak anlatmaya başlar:

6 Ağustos 1915'te, Gelibolu Suvla Limanı'nda Conkbayırı sırtları, Kocaçimen sırtları, Kanlısirt, Sivritepe ve Ağıldere ateş ve duman içindedir. Keskintepe, Şahinsirtı civarında Mustafa Kemal'in 19. tümeninin birlikleri bulunmaktadır. İngiliz taarruzu ve Anzak askerlerinin Türk birliklerinin üzerine doğru ilerleyişi sürmektedir. Bir taarruzla geri çekilmeye başlayan İngiliz birliklerinin ardından bir grup Türk askeri ilerlemeye başlar. Türk siperleri hâlâ ateş altındadır. Bu sırada atılan obüs toplarından biri, bir mitralyöze ve başındaki ere isabet eder. Mitralyöz koruyucusu erlerden biri, devrilen mitralyözü düzelterek arkadaşının işine devam eder. Yaralı er, ayağı parçalandığı halde mitralyöze zarar gelip gelmediğini düşünmektedir.

6 Ağustos öğleden sonra XVI. tümen'in bulunduğu Kanlısirt'a yapılan İngiliz taarruzunu Mustafa Kemal ve kurmayları dürbünle izlemektedir. Siperlere denizden ve karadan yoğun top ateşi devam ederken düşman dört kademe halinde ilerlemektedir.

Kanlısirt Taarruzu'nun yapıldığı saatlerde General Birdwood'un birliklerinden Yüzbaşı Malone'nin Sivritepe Taarruzu da yapılmaktadır. General, yüzbaşıya Sivritepe'yi bir saat top ateşine tutmanın ardından saldırılıp on- onbeş dakika içinde alınması emrini verir. Emir yerine getirilir. Türk askerleri ve Anzak askerleri süngülerle, gırtlak gırtlığa mücadele ederler. Sivritepe düşer. Mustafa Kemal, XVI. tümen cephesine taarruz eden birliklerin üzerine top ateşi emri verir. Top ateşi etkin olur. Fakat göğüs göğüse mücadelenin sonunda Kanlısirt da işgal edilir.

Mustafa Kemal, Kurmay Başkanı İzzettin Bey'e birliklerin güçsüz ve ümitsiz tavırlarından şikayet eder. Halbuki XVI. tümenin asıl birliği top ateşinden korunmak için gerilere mevzilenmiştir. Mustafa Kemal, Kanlısirt'a top ateşine başlayacaklarını, buraya en yakın birliklerin mitralyöz ateşine başlamalarını ve LVII. alaydan XVI.

tümene destek gönderilmesini emreder. Emir yerine getirilir. İngiliz birlikleri oldukça fazla zaiyat verirler. Fakat taarruza devam ederler.

Kolordu karargâhında beşinci orduya bağlı kolordu komutanı Esat Paşa bulunmaktadır. Karargâhtan içeri Büyük Yargıcı simgeleyen Tarih Profesörü girer. Büyük Yargıç, Esat Paşa'ya 1989 yılı Cumhuriyet Türkiye'si'nden geldiğini ve tarihin insanlık tarihi açısından incemesini yaptığını açıklar. Esat Paşa'dan iki ay önce Mustafa Kemal'le ilgili yaşadığı bir anısını öğrenmek ister:

Esat Paşa, Mustafa Kemal'den sık sık gelen ayrıntı ile ilgili yazıları onun ağzından dinlemek için Kurmay Başkanı'nı da yanına alarak Mustafa Kemal'in karargâhına gider. Düztepe'deki karargâh çevresinde arazi incelemesi yapılır. Mustafa Kemal, düşmanın Arıburnu ve Suvla Limanı tarafından gelip, Arıburnu ve Kocaçimen civarından gideceğini düşünmektedir. Esat Paşa, böyle bir öngörüye inanmaz. Mustafa Kemal'e, düşmanın gelemeyeceğini söyler. Esat Paşa'nın Büyük Yargıç'a itirafı, düşmanın aynen Mustafa Kemal'in düşündüğü gibi hareket ettiği ve orada onbinlerce şehit verildiğidir.

6 Ağustos akşamı Mustafa Kemal, birlik komutanlarıyla toplântıdadır. Öncelikle beraberindekilere kazanma inancı aşlamaya çalışır.

6 Ağustos gecesi İngiliz birlikleri Suvla'ya çıkartma yapmaya başlamışlardır. Yirmi bine yakın asker ve cephane kısa sürede indirilir. İmroz Adası'ndaki İngiliz karargâhında Çanakkale savaşlarını idare eden ordu komutanı General Hamilton bulunmaktadır.

6 Ağustos gece yarısı Türk askerleri Kanlısirt'ı işgal eden İngilizlerin siper dövme girişimlerine cevap vermeye çalışsalar da yeterli olamazlar. 7 Ağustos 00:20'de tüm siperlerde yapılan bir hamleyle İngilizler püskürtülür.

Mustafa Kemal, ertesi sabah beklenen düşman taarruzunda Arıburnu cephesinin çökmemesi için birliklere ikmal ve takviye emri verir.

Gece saat 4: 00'da Türk birliklerinin üzerine İngiliz bombardımanı başlar. Bombardımanda Türk siperleri büyük zaiyat görürken İngilizler beklenmeyen bir ateşle karşılık görürler. Süngü süngüye mücadelenin ardından tutunamayan İngiliz birlikleri Kanlısirt'a geri dönerler.

7 Ağustos sabahı, Mustafa Kemal, III. Kolordu komutanlığına düşmanın püskürtüldüğüne ve takviye birlik ihtiyacı olduğuna dair bir yazı gönderir.

8 Ağustos'ta IX. tümenden Mustafa Kemal'e gelen raporlar hiç de iç açıcı değildir. Birlikler dağılmış, taarruz emri alındığı halde bu emri gerçekleştirecek bir subay bile bulunamamıştır. Çünkü subayların hemen hepsi şehit ya da yaralıdır. Mustafa Kemal, raporları Kurmay Başkanıyla görüşerek kolordudan gelecek takviye birliği Conkbayırı'na göndermeye karar verir.

Sihhiye çadırlarını dolaşan Mustafa Kemal, hem Baştabip Hüseyin Bey'in çaba ve merhametine hayran kalır hem de çaresiz kalınan durumlar için çok üzülür. O günün gecesinde Mustafa Kemal'in Baştabip Hüseyin Bey ile konuşmaları inanç ve ümit doludur. Büyük Yargıç'a göre o günün inancı, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'ndeki inanç tohumlarını atmıştır.

Siperleri dolaşan Mustafa Kemal, Büyük Yargıç ile karşılaşır. Büyük Yargıç, Mustafa Kemal'den bir erle konuşurken söylediği Türk milletinin hiçbir zaman saldıran, toprak almaya çalışan bir millet olmayacağı ile ilgili görüşlerini açıklamasını ister. Mustafa Kemal'in bu düşünceleri ileride ifade edeceği "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" sözlerinin temelini teşkil etmiştir.

General Hamilton, karargâhında taarruzun hâlâ yapılıp başarılı sonucun alınamamasının sıkıntısını yaşamaktadır. Hamilton, Suvla'ya giderek durumu gözden geçirir. General Stopford'un taarruza niyeti yoktur. Askerlerin yorgun ve dağınık olduğundan şikayet ederek taarruzu ertesi güne bırakmıştır.

Kolordu kurmay başkanıyla, İzzettin Bey'le görüşen Mustafa Kemal daha sonra ordu komutanıyla görüşerek şikayetlerini dile getirir. Ordu komutanı, General Liman Von Sanders Paşa ile görüşerek Mustafa Kemal'i Anafartalar Grup Komutanı tayin eder.

Binbaşı Alenson bir keşif gezisine çıkar. Gördüğü az sayıdaki Türk kuvvetiyle başa çıkabileceğini düşünen binbaşı, kendi taburuyla Türk siperlerini alabileceğine kanaat getirir. Fakat yanına diğer birkaç subayı da alarak tekrar gittiğinde Türk siperlerinin kuvvetlendiğini görür. Takviye ekip ister.

Baştabip Hüseyin Bey'e Anafartalar Grup Komutanı olduğunu bildiren Mustafa Kemal, bir emir subayı ve Baştabip'le beraber yola çıkacaktır. Büyük yargıç gelerek Mustafa Kemal'e inancının ve fedakarlığının sebebini sorar. Mustafa Kemal, bunları inanılır olmanın güzelliğine bağlar. Mustafa Kemal, beraberindeki iki kişiyle birlikte Anafartalar'a doğru yola çıkar. Yolda bir köy evine uğrayarak biraz dinlenirler. Mustafa Kemal'in gideceği karargâhta istediği harita ve hazırlıklar yapılmaktadır. Matikderesi'ndeki bir birlik çadırındaki dağılımlık ve bezginlik Mustafa Kemal'i çok kızdırır. Çamlıdere'deki bir karargâha da uğradıktan sonra yine ufak bir köyün içinden geçilir. Bu köyde mescit karargâh yapılmıştır. Anafartalara ulaşan Mustafa Kemal, tüm subayları toplayarak bir toplântı yapar. Düşmanın durumuyla ilgili kesin olmayan bilgiler edinen Mustafa Kemal, Hüseyin Bey'i Grup Baştabibi olarak atar. Subaylara düşmanın ve kendi birliklerinin genel bir değerlendirmesini yapar. Mustafa Kemal, Büyük Yargıç'a savaşta ve barışta bir insanın bile öldürülmesinden yana olmadığını açıklar.

9 Ağustos'ta gün ağırırken İngiliz taarruzu başlar. 45 dakika devam eden top ateşinin ardından süngü süngüye mücadeleye geçilir. Türk askeri geri çekilmek zorunda kalır. Fakat, İngilizler de Türk ateşi karşısında ilerleyemeyip geri dönmek zorunda kalır.

7. tümen den gelen rapora göre düşman Mestantepe ve Damakçılık sırtlarına doğru ilerlemektedir. Mustafa Kemal, 12. tümene İsmailoğlu tepesini elde tutma emri verir. 7. tümen de zaiyat artmış, düşman devamlı takviye almaktadır. Düşman Conkbayırı ve Kocaçimen sırtlarına çok yaklaşmıştır. Çamlıtekte'de Liman Von Sanders Paşa ile görüşen Mustafa Kemal, taarruz plânını aktardıktan sonra 8. tümen karargâhına geçer. Buradaki komutan Ali Rıza Bey ve Kurmay Başkanı Galip Bey, Mustafa Kemal'e ertesi gün yapılacak Conkbayırı taarruzu için tümenin güçsüzlüğü ve takviye ekip gelse bile başarmanın zorluğunu anlatırlar. Fakat, Mustafa Kemal, taarruz kararından vazgeçmez. Plân, düşman siperlerine baskın saldırısı yapmaktır. Ateş edilmeyecek, süngüyle savaşılacaktır.

10 Ağustos sabahı yapılan toplântıda hazırlıklar tamamlanmıştır. Sabah saat dört buçukta Mustafa Kemal, kılıbıyla taarruz emrini vermek üzereyken Büyük Yargıç'a düşlediği bağımsız Türkiye'yi, çağdaş insanını ve insanlığın ortak yarınını anlatır. Taarruz emrini verir. Saat 8:30-9:00 gibi Anzak askerleri Conkbayırı ve

Şahinsirt'dan tamamen sökülüştür. İngiliz donanması bu inanca ve mücadele azmine çok şaşırıştır. Düşman Conkbayırı'nı dövme emir alır. Ama bunun çözüm olduğuna da inanılmamaktadır. Savaş meydanını dolaşan Mustafa Kemal, bir ara bir sarsıntı geçirir. Yaralanmıştır. Ama göğsüne gelen şarapnel orada bulunan saati parçalamış, saat Mustafa Kemal'in hayatını kurtarmıştır. Artık düşman Çanakkale'ye giremeyektir çünkü Conkbayırı alınmıştır.

Büyük Yargıç, kürsüden iner. Öğrencileri selamlayarak sınıftan ayrılır.

Olay Örgüsü

Konusunu, bir savaş tarihi profesörünün Anafartalar'daki mücadelenin beş gününü insanlık tarihi açısından değerlendirmesinden alan *Anafartalar'ın Beş günü 6-10 Ağustos 1915* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

1- Harp akademisi'nde ders anlatan Profesör bir yüzbaşının sorusu üzerine Anafartalar'ın beş gününü insanlık tarihi açısından Büyük Yargıç olarak anlatmaya başlar.

2- 6 Ağustos'ta İngiliz taarruzu devam ederken Mustafa Kemal'in 19. tümeni Kesintepe ve Şahinsirtı civarında bulunmaktadır.

3- İngilizlerin attığı obüs toplarından biri Türk mitralyözünü devirir.

4- Öğleden sonra Kanlısirt'a yapılan taarruz düşmanın dört kademe halinde ilerlemesine sebep olur.

5- Yüzbaşı Malone de Sivritepe'ye taarruz yapmaktadır.

6- Bir saat top ateşine tutulan Sivritepe ardından süngü süngüye mücadele ile İngiliz birliklerine geçer.

7- Kanlısirt'ta Mustafa Kemal'in verdiği top ateşi emri etkin olsa bile Kanlısirt işgal edilir.

8- Büyük Yargıç, Esat Paşa'yla görüşerek iki ay önce yaşadığı bir anısını dinler.

9- 6 Ağustos akşamı Mustafa Kemal, birlik komutanlarıyla toplântı yapar.

10- 6 Ağustos gecesi İngiliz birlikleri Suvla Limanı'na yirmi bine yakın asker, cephane ve erzak çıkartması yaparlar.

11- 6 Ağustos gecesi Türkler İngiliz birliklerinin Kanlısırt'ı dövme girişimlerine karşılık vererek 7 Ağustos'un ilk dakikalarında İngilizleri geri püskürtür.

12- Mustafa Kemal, Arıburnu cephesinin çökmemesi için takviye birlik emri verir.

13- 7 Ağustos sabahı Mustafa Kemal, III. kolorduya düşmanın püskürtülüp takviye birliğe ihtiyacı olduğu raporunu gönderir.

14- 8 Ağustos'ta IX. tümeden gelen raporlar, birliklerin dağıldığı ve zaiyatın çok olduğu yönündedir.

15- Siperleri dolaşırken Büyük Yargıç'la konuşan Mustafa Kemal, Yurtta Sulh Cihanda Sulh düşüncesinin ipuçlarını veren bir insan severlikten bahseder.

16- Mustafa Kemal, Anafartalar Grup Komutanlığı'na tayin edilir.

17- Keşif gezisine çıkan Binbaşı Alenson, Türk siperlerinin güçlendiğini farkeder.

18- Mustafa Kemal, Baştabip ve emir subayıyla yola çıkar.

19- Büyük Yargıç, Mustafa Kemal'den inancının ve fedakarlığının sebebinin inanılır olmaktan geçtiğini öğrenir.

20- Önce bir köy evine ardından da Matikderesindeki bir birlik çadırına uğrayan Mustafa Kemal, birliğin bezginliğine çok kızar.

21- Mescidi karargâh yapılmış bir köyden sonra Anafartalara ulaşan Mustafa Kemal, subayları toplar.

22- Toplantıda genel durum, raporlar ve plânlara görüşülür

23- 9 Ağustos sabahı İngiliz taarruzu başlar.

24- Türk birlikleri geri çekilirken İngiliz birlikleri de Türk ateşi karşısında ilerleyemezler.

25- Düşman Mestantepe ve Damakçılık mevkiinde ilerlemektedir.

26- Mustafa Kemal, 12. tümene İsmailoğlu Tepesini elden çıkarmama emri verir.

27- Düşman Kocaçimen ve Conkbayırı sırtlarına yaklaşmıştır.

28- Mustafa Kemal, taarruz plânını Liman Von Sanders Paşa'ya anlatarak karargâhına döner.

29- Mustafa Kemal, Galip Bey ve Ali Rıza Bey'in muhalefetine rağmen taarruz plânından vazgeçmez.

30- Baskın saldırısı yapılacak, ateş edilmeyip süngüyle savaşılacaktır.

31- 10 Ağustos sabahı 4:30'da verilen taarruz emriyle başlayan mücadelede 8:30-9:00 sıralarında düşman Conkbayırı ve Şahinsırtı'ndan sökülür.

32- Düşman Conkbayırı'nı dövmeye devam etse de sonuç alamaz.

33- Savaş meydanını dolaşan Mustafa Kemal'e isabet eden bir şarapnel göğsündeki saate çarpmış ve sadece hafif yaralanmasına sebep olmuştur.

34- Artık düşman Çanakkale'ye giremeyecektir.

35- Büyük Yargıç, kürsüden inip öğrencileri selamlayarak sınıftan ayrılır.

Tema

Eserin teması vatan sevgisi için yapılan büyük mücadelenin inanç boyutudur.

Anafartalar, bir tek Türk tarihinin değil, dünya tarihin de en büyük ve inanç dolu mücadelelerinden birinin sahnelendiği yerdir. Bu mücadele gerek Mustafa Kemal'in gerekse Türk askerinin inanılmaz başarıp, sayı ve mühimmat olarak kendilerinden kat kat fazla bir orduyu yenmesiyle şekillenmiştir. İnanç ve ümidini hiç kaybetmeyen Mustafa Kemal, kurmay ve askerlerine bu inancı aşılama için de elinden geleni yapmıştır:

MUSTAFA KEMAL- Dik beyler dik, yorgun da olsak, bitkin de olsak başlar dik, yürekler güçlü olmalı. Bizler askeriz, asker. Düşman düşünsün kendi kara günlerini. Biz vatanımızı savunuyoruz, vatanımızı, onlar utanmadan ne için savaştıklarının hesabını veremezler tarihe... Dik beyler. Başlar dimdik. İnsan bir düşmanın elinde ölecek olsa bile... başı dimdik ölmeli, başı dimdik.¹⁷⁴

Türk askerinin ve Mustafa Kemal'in azla çoğa karşı mücadelesi İngiliz Generalleri bile şaşkına çevirmiştir. Çünkü Türk ordusu, kendisinden kat kat fazla bir güçle savaşmış ve mücadeleyi inanç, azim ve iyi bir idareyle kazanmıştır:

¹⁷⁴ Kemal DEMİREL, *Anafartalar'ın Beş Günü 6-10 Ağustos 1915*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 40.

GENERAL HAMILTON- General, bu savaşta kaybettiğimiz askerler için yüreğim sertleşmeye başlamıştı, ama kollar halinde sahile doğru kaçan birliklerimizi görmenin acısını ve kan gölüne dönmüş Çanakkale boğazını hayatım boyunca unutmayacağım.

GENERAL STOPFORD- Türk askerinde bilemediğim bir inancın etkisi var...¹⁷⁵

Zaman

Eserin olay zamanı 1989'dan 1915'e gidilerek Anafartalar Savaşı'nın beş günü yani 6-10 Ağustos tarihleridir. Büyük Yargıç, yaptığı geriye dönüşle öğrencilere Anafartalar Mücadelesi'nin inanç boyutunu o dönemin içine girerek anlatır:

“Büyük Yargıç- Ben 1989 yılı Cumhuriyet Türkiye'sinden geliyorum. Tarihin insanlık tarihi açısından sergilenmesi için çalışıyorum.”¹⁷⁶

Eserin içerisinde özellikle Anafartalar'ın beş günü anlatılırken gün ve saat bile belirtilmiştir. Çünkü bu beş günün her anı çok önemlidir:

“8 Ağustos 1915 gece saat: 22....”¹⁷⁷

Eserin anlatma zamanı da Büyük Yargıç'ın geçmişe dönüş yaptığı tarih olan 1989'dur. Eserin kapağında da belirtildiği üzere bu çalışma yakın tarihe farklı bir bakış açısı getirmiştir:

Anafartaların Beş Günü, yakın tarihimizde topraklarımızı ele geçirmeye kalkışan emperyalist güçlere karşı haklı bir direnişin, yurt sevgisinin ve kendine inancın unutulmaz zaferini inandırıcı görüntüler ve sözlerle canlandırıyor... anafartaların Beş Gününün yalnızca geçmişin önemli bir olayını aydınlatan değerli bir belgesel değil, daha çok geleceğe ışık tutan anlamlı bir tarih dersi olarak değerlendirileceğine inanıyorum.¹⁷⁸

Mekân

Eserin senaryo olmasından dolayı mekân sayısı oldukça fazladır. Harp Akademisi Koridoru, Çanakkale Boğazı ve sırtlar, Şahin Sırtı, Gözetleme yeri-siperler, düşman cephesi, Sivritepe, kolordu karargâhı, karagâh odası, Düztepe, kolordu komutanı odası, Mustafa Kemal'in karargâh çadırı, Suvla Limanı, İmroz Adası'ndaki İngiliz Karargâhı, 19. tümen karargâh çadırı, Anzak siperleri, çadır önü, sıhhiye çadırları, Türk siperleri, Suvla açıklarında General Stopfort'un karargâh gemisi, ordu

¹⁷⁵ DEMİREL, s. 133.

¹⁷⁶ DEMİREL, s. 28.

¹⁷⁷ DEMİREL, s. 83.

¹⁷⁸ DEMİREL, Kapak.

karargâhı, General Paldwin'in karargâhı, Suvla açıklarındaki Janquil savaş gemisi, köy evi, açık arazi, baraka önü, mescit önü, grup karargâh önü-içi, İngiliz cephesi ve savaş gemisi eserin mekânı olarak kullanılmıştır.

Eserde mekânlar sekans olarak belirtilen her geçişin başında verilmiş yalnız açıklama ya da tasvir yoluna gidilmemiştir:

“SEKANS- 3- HARİCİ (ÇANAKKALE BOĞAZI VE SIRTLARI) TOPLAR”¹⁷⁹

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu oldukça geniştir. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Mustafa Kemal, Profesör (Büyük Yargıç), Baştabip Hüseyin Bey, Kurmay Başkanı İzzettin Bey, Esat Paşa, Kazım Paşa, Ordu Komutanı Liman Von Sanders Paşa, Kurmay Başkanı Hayri Bey, Haydar Bey, Yüzbaşı Neşet, Ali Rıza Bey, Galip Bey, Yüzbaşı Hidayet, Tümen Kumandanı Yüzbaşı, yaralı er, taşıyan er, teğmen, sıhhiye eri, genç asker doktor, haber subayı, yaralı subay, emir subay, posta eri, muharebe subayı, subay, nöbetçi asteğmen, yüzbaşı, posta atlısı, genç subay, çavuş, müezzin, General Birdwood, yüzbaşı Malone, genral Hamilton, general Stopford, general Paldwin, binbaşı Alenson, yüzbaşı Marchand, üst rütbeli İngiliz subay, santral eri, deniz subayı, haber subayı, dede ve adamdır. Eserde dekoratif unsur konumunda şahıs da yoktur.

Mustafa Kemal: Anafartalar cephesinde görev yapan Mustafa Kemal, kaybolan inancı ve azmi etrafındakilere aşılıyarak ve aldığı tüm görevleri hatta almadığı görevleri bile en iyi şekilde yerine getirerek buradaki inancın başarısını tarihe altın harflerle kazımıştır. Cephenin çok kötü ve zor durumda olmasına rağmen umudunu kaybetmeyen Mustafa Kemal, Liman Von Sanders Paşa tarafından Anafartalar Grup Komutanı olarak görevlendirilince askerinin ihtiyacı olan inancı sağlamakla işe başlar. Mustafa Kemal ve askerlerinin zaferi aslında insanlığın zaferidir. Çünkü Mustafa Kemal ve ordusu fetih için değil sadece vatanını korumak için savaşmıştır:

“MUSTAFA KEMAL- İnsanlığın ortak yanını göremeyen, sevemeyen hiçbir insan, insanları da sevemez. Ve kazandığına da zafer denemez.”¹⁸⁰

¹⁷⁹ DEMİREL, s. 14.

Profesör (Büyük Yargıç): Eserde 1915 yılını 1989 yılının Harp Akademisi öğrencilerine taşıyan, Anafartalar'ın ve Anafartalardaki Mustafa Kemal'in mücadelesinin insanlığa-dünyaya bakan yönünü anlatan Profesör geçmişe Büyük Yargıç olarak döner. Çünkü o Anafartalarda yaşananları olumlu ve olumsuz yönleriyle ortaya koyarak tarihe taşıyan kişidir. Özellikle Mustafa Kemal'in geleceğe taşınacak prensip ve düsturlarının üzerinde duran büyük Yargıç, Mustafa Kemal'in insanüstü çabasını da takdir eder:

MUSTAFA KEMAL- Evet!... Tüm bu imkansızlık içinde dahi insanı aydınlığa çıkaracak gücün damarlarında soylu bir kan olarak varolması gerekir. Ve ben inanıyorum ki. Türk insanının damarlarında bu soylu kan vardır.

...

BÜYÜK YARGIÇ- Mustafa Kemal'in yıllar sonra 'Ey Türk Gençliği' diye başlayan nutkunda söylediklerinin inanç tohumları idi bu sözler.¹⁸¹

Diğerleri: Baştabip Hüseyin Bey, Anafartalarda görevli doktor aynı zamanda Mustafa Kemal'in yakın arkadaşıdır.

Kurmay Başkanı İzzettin Bey, Esat Paşa, Kazım Paşa, Ordu Komutanı, Liman Von Sanders Paşa, Kurmay Başkanı Hayri Bey, Haydar Bey, Yüzbaşı Neşet, Ali Rıza Bey, Galip Bey, Yüzbaşı Hidayet, tümen kumandanı ve yüzbaşı Anafartalar'da mücadele veren üst rütbeli askerlerdir.

Yaralı er, mitralyözün başında bir bacağı parçalanan ama kendisinden çok mitralyözü düşünen erdir. Taşıyan er, yaralı arkadaşını sıhhiye çadırına taşıyan erdir.

Teğmen, sıhhiye eri, genç asker doktor, haber subayı, yaralı subay, emir subayı, posta eri, muharebe subayı, subay, nöbetçi asteğmen, yüzbaşı, posta atlısı, genç subay ve çavuş Anafartalar'da çeşitli karargâhlarda görevli Türklerdir.

General Birdwood, Yüzbaşı Molane, General Hamilton, General Stopford, General Paldwin, Binbaşı Alenson, Yüzbaşı Marchand ve üst rütbeli İngiliz subayı İngiliz cephesindeki üst rütbeli görevlilerdir.

Santral eri, deniz subayı ve haber subayı İngiliz cephesinde görevli askerlerdir.

Dede, adam ve müezzin Anafartalar civarındaki köylerde bulunanlardandır.

¹⁸⁰ DEMİREL, s. 131.

¹⁸¹ DEMİREL, s. 59-60.

Anlatma Problemi

Her geçişi bir sekans olarak değerlendirilen senaryonun tamamı 79 sekandan oluşmuştur.

Eserin hazırlanmasında yararlanılan kaynaklar, eseri sunuş yazısı ve jeneriğin ardından sekanslara geçilmiş ve sekansların yanında mekân ve şahıslar da belirtilmiştir:

“SEKANS-1- DAHİLİ (HARP AKADEMİSİ KORİDORU) ÖĞRENCİLER”¹⁸²

Tamamı nesirle yazılmış olan eserde şiire yer verilmemiş ama özellikle Mustafa Kemal’in daha sonra özdeyiş haline gelecek sözlerine yer verilmiştir:

MUSTAFA KEMAL- Tabii, cihanda barış diyorum. İnsanlar savaşmak için değil, barış içinde yaşamak için vardır.

BÜYÜK YARGIÇ- Albay Mustafa Kemal, yıllar sonra uygar birtoplumun başında olarak ‘Yurtta Sulh, Cihan’da Sulh’ diyecek.¹⁸³

Eserin önemli özelliklerinden birisi de senaryo tarzında yazılmış olmasından kaynaklanan konuşmalar arasındaki uzun açıklama ve çekim anlatımlarıdır:

“Mustafa Kemal son sözünü bitirdiği sırada Büyük yargıç çadıra girer. Ne Mustafa Kemal, ne de Baştabip Hüseyin Bey aralarında olduğu halde onu görmezler. Biz üçünü birden görürüz. Büyük Yargıç yakın plânda kameraya bakarak...”¹⁸⁴

Eserin dili sade, anlaşılır ve akıcıdır. Eserde dönemin imla anlayışından kaynaklanan bazı ünvanların küçük harfle yazımı dışında imla hatalarına rastlanmaz:

“... Baştabip Hüseyin bey...”¹⁸⁵

¹⁸² DEMİREL, s. 11.

¹⁸³ DEMİREL, s. 63.

¹⁸⁴ DEMİREL, s. 59-60.

¹⁸⁵ DEMİREL, s. 60.

İSTİKLÂL MARŞIMIZIN DOĞUŞU

Özet

I.Dünya Savaşı, Osmanlı'ya çok şey kaybettirmiştir. Artık yeni bir devlet kurulmuş ve bu devletin düzeni için uğraşılmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'nca bir millî marş yarışması açılır. Bu, ödüllü bir yarışmadır ve kazanacak olan şiir Türk milletinin iradesini, coşkusu ve duygusunu yansıtacak bir şiir olmalıdır. Yarışmanın şartları belirlenir.

Maarif Vekili Hamdullah Suphi ve tedrisat Müdürü Kazım Nami yarışmaya katılmak için gönderilen eserler hakkında konuşurlar. 724 eser gelmiştir. Bunların bazıları da ünlü şairler tarafından yazılmış şiirlerdir. Ama duyguyu tam verebilen bir şiir yoktur. Asıl önemli olan da bu şiirlerin içinde devrin en önemli şairlerinden Mehmet Akif'in şiiri yoktur. Mehmet Akif, karşılığında ödül alarak bir millî marş yazmayı kabul etmemiştir. Hamdullah Suphi, Balıkesir Mebusu Hasan Basri ve Kazım Nami, Akif'e bu şiiri ödüksüz olarak yazmasını teklif etmeye karar verirler.

Hasan Basri, Akif'e teklif götürür. Akif, şiirin yazılmamış olmasına üzülür ve yazmayı kabul eder. Çünkü Hasan Basri, bir şair olmadığı halde kendisinin bile bu sorumluluğu üzerinde hissettiğini anlatır. Mehmet Akif, daha Hasan Basri evden çıkmadan yazmaya başlamıştır bile.

Akif, dergaha kapanmış durmadan millî marşla uğraşmakta, gecesini gündüzüne katmaktadır. Uykudan uyanınca kağıt bulamadığı zaman mısraları duvarlara kazımaktadır.

Akif, millî marş yarışmanın son gününe yetiştirir. 26 Şubat 1921'deki meclis toplântısında millî marşla ilgili görüşmelere başlanır. Önce, yarışmadaki şiirleri kimlerin değerlendireceğine karar verilmeye çalışılır. Bu işi, bu meselede ihtisas sahibi olanların yapmasına karar verilir.

Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1921'de meclise yurdun genel durumunu açıklayan bir konuşma yapar. Millet zor bir dönem yaşamış ama düşmanı topraklarından kanı pahasına atmayı başarmıştır.

Mecliste yapılan uzun tartışmalar sonucunda Mehmet Akif'in yazdığı "*İstiklâl Marşı*"nın okunmasına karar verilir. Şiirin her dörtlüğünden sonra alkışlar kopar. Marş, istek üzerine üç defa daha okunur.

12 Mart 1921'de meclis tekrar toplânır. Millî marş yarışmasıyla ilgili çeşitli fikirler vardır. Uzun tartışmalar sonucunda sırtına giyecek paltosu bile olmamasına rağmen bu şiirin ödülünü kabul etmeyen Mehmet Akif'in "Safahat"ine bile "Millete aittir." diyerek almadığı "*İstiklâl Marşı*" millî marş olarak kabul edilir.

Akif, *İstiklâl Marşı*'nı ülkenin acı veren durumunun ardından coşku ve millî his taşıyarak yazar.

Olay Örgüsü

Konusu *İstiklâl Marşı*'nın yazılışından alan *İstiklâl Marşımızın Doğuşu* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir.

1- Milli Eğitim Bakanlığı'nca "*Millî Marş*" yarışması düzenlenir.

2- Maarif Vekili Hamdullah Suphi ve Tedrisat Müdürü Kazım Nami 724 eserin katıldığı yarışmaya ödül verildiği için katılmayan Mehmet Akif'e ödüksüz olarak millî marş'ı yazma teklifi gönderirler.

3- Teklif, Balıkesir Mebusu Hasan Basri tarafından götürülür.

4- Akif, şiiri yazmayı kabul eder.

5- Akif, şiirini yarışmanın son gününe yetiştirir.

6- 26 Şubat 1921 tarihinde mecliste gündeme getirilen millî marş yarışması bir sonuca bağlanamaz.

7- Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1921 tarihinde, mecliste, ülkenin durumuyla ilgili bir konuşma yapar.

8- Meclisin bu oturumunda, uzun tartışmalar sonucunda *İstiklâl Marşı*, mecliste okunur.

9- 12 Mart 1921'de meclisteki toplântıda *İstiklâl Marşı* millî marş olarak kabul edilir.

Tema

Oyunun teması, bir ülkenin bağımsızlığını ifade eden millî marşın anlatması gereken değerleri taşıyabilmesi için gösterilen çaba ve azimdir.

Ödüllü bir yarışmayla belirlenmeye çalışılan millî marş, bu ödülü kabul etmeyen, millî mücadele yıllarını en derinden yaşamış ve şiirini kitabının içine bile almadan halka armağan eden Mehmet Akif Ersoy tarafından yazılır:

NİZAMETTİN NAZİF- Türk milletinin ateşinden aldığı vecdi, Türk milletinin canlılığına, o günkü düşman cihanı kahredebileceğine ve asırların ebedi şerefi olabileceğine inaniştan duyduğu vecdi başka hiçbir inaniştan almamıştır.

Akif üstadımız ki bu neslin en iyi kükreyenlerinden oldu ve bu neslin sesini şiir, en iyi onun diliyle terennüm etti. İstiklâl sayfamızın şiiri bu derece güzel intibakını ona borçluyuz.¹⁸⁶

Zaman

Oyunun olay zamanı 21 Eylül 1920'dir. Bu tarihte başlayan oyun 12 Mart 1921'de son bulur. Eser, yaklaşık altı aylık bir zaman dilimini kapsamaktadır.

Eserde millî marş yazımı, özellikle İstiklâl Marşı'nın mecliste görüşülmesi sırasında tarih belirtilir:

“REİS BEY- Efendiler; bugün 26 Şubat 1921, evrakı varideye başlıyoruz. İstiklâl Marşı hakkında Maarif vekaletinden gönderilen tezkereyi uygun görürseniz Maarif Encümenine gönderelim.”¹⁸⁷

Eserin anlatma zamanı 1989'dur. Bu yılda Mehmet Akif Ersoy'a ithaf edilerek yazılmıştır. Mehmet Akif'i anma ve İstiklâl Marşı'nın kabulünü kutlama törenlerinde oynanmış ve beğeni görmüş bir oyundur.

Mekân

Oyunun genel mekânı Ankara'dır. Ankara'da iç mekân olarak Maarif Bakanlığı, Tacettin dergahı ve Millet Meclisi'nde kullanılmıştır.

Mekânlar sahne başlarında kısaca tasvir edilmiştir:

¹⁸⁶Ahmet ULUŞAN, *İstiklâl Marşımızın Doğuşu*, Elif Matbaacılık, Ankara, 1989, s. 52.

¹⁸⁷ ULUŞAN, s. 32.

“Maarif Vekili'nin odasıdır. Makam ve çalışma masası aynı odada bulunmaktadır. Vekil, Hamdullah Suphi çalışma masasında bir şeyler okumaktadır. Bu sırada kapı vurulur.”¹⁸⁸

Şahıs Kadrosu

Oldukça sade bir oyun olmasına rağmen şahıs kadrosu geniştir. Oyunda yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Dekoratif unsur durumunda şahıs da yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar ise; Mehmet Akif, Hamdullah Suphi, Hasan Basri, Kazım Nami, Eşref Edip, Katip, Hafız Bekir, Nizamettin Nazif, Hasan Fehmi, Hamdi Namık, Yahya Galip, Besim Atalay, Mustafa Kemal Paşa, Rasih Efendi, Müfit Efendi, Muhittin Baha Pars, Salih Efendi, İsmail Fazıl Paşa, Adnan Adıvar, Doktor Suat, Tunalı Hilmi, Refik Şevket, Reşat Ekrem Koçu, Mithat Cemal Kuntay, Faik Ali Ozansoy, Baytar Şefik ve Hakkı Talip Us'tur.

Mehmet Akif: Eserde, sırf sonunda bir ödül olduğu için millî marş yarışmasına katılmayan Akif, kendisini teşvik edenler vesilesiyle “*İstiklâl Marşı*” şairimiz olmuştur. Şair, yazdığı şiiri kitabına bile almadan halka armağan etmiştir:

BAYTAR ŞEFİK BEY- Bir gün üstad Akif bey'e şu mükafatı alarak kendinize bir palto alırsanız iyi edersiniz dedim. Dediğime pişman etti beni. Tam iki ay benimle konuşmadı. Ara sıra paltomu giyerdi, kışın o soğuşunda tenezzül etmedi. Aldığı 500 lirayı doğruca Kızılay'a verdi...¹⁸⁹

Diğerleri: Hamdullah Suphi, dönemin Maarif Vekili, Hasan Basri Balıkesir Mebusu, Kazım Nami Orta Tedrisat Müdürü, Eşref Edip ise yazardır. Millî marş yarışması hakkında değerlendirmede bulunur. Mehmet Akif'in de yazması ile ilgili konuşurlar.

Katip, orta tedrisat müdürlüğündeki görevli kişidir.

Hafız Bekir, Konya Mebusu'dur. Akif, şiirini bitirmeye çalışırken ona destek olmaya çalışır. Nizamettin Nazif ise gazetecidir. Akif'in şiirinin biten kısmını olumlu olarak değerlendirir.

Hasan Fehmi, eserde Reis Bey olarak geçen Türkiye Büyük millet Meclisi Reis Vekili'dir. Meclisteki görüşmeleri idare eder.

¹⁸⁸ ULUŞAN, s. 12.

¹⁸⁹ ULUŞAN, s. 53.

Hamdi Namık, Yahya Galip, Besim Atalay, Rasih Efendi, Müfit Efendi, Muhittin Baha Pars, Salih Efendi, İsmail Fazıl Paşa, Adnan Adıvar, Doktor Suat, Tunalı Hilmi, Refik Şevket, Reşat Ekrem Koçu, Mithat Cemal Kuntay, Faik Ali Ozansoy, Baytar Şefik, Hakkı Tarık Us; mecliste görevli mebus, tarihçi, yazar ve veterinerdir.

Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi'dir. Oyunda sadece altıncı sahenin girişinde meclis toplântısındaki konuşmasıyla geçer. Yurdun genel durumunu değerlendirir:

MUSTAFA KEMAL PAŞA- (Meclis reisidir. Konuşarak toplântıyı başlatır.)
Efendiler 1 Mart 1921 yurdun genel ahvalini açıklıyorum. Mütarekeden sonra, silahlarımız elimizden alınmış, yurdumuz işgal edilmiştir. Garpda Yunanlılar, Cenupta Fransızlar ve onların kışkırttığı şarkta Ermeniler buralardaki müslüman ahaliyi katletmişlerdir. Bugün her cephede muzaffer ordumuz bulunmaktadır...¹⁹⁰

Anlatma Problemi

Eser dört perdeden oluşmuştur. Birinci perde iki sahne, ikinci perde iki sahne, üçüncü perde üç sahne dördüncü perde ise bir sahnedir. Toplam sekiz sahneden oluşmuştur.

Oyun nesirle yazılmıştır. Eserde sadece iki millî marş örneği ve İstiklâl Marşı şiir olarak bulunmaktadır. Bu millî marş örnekleri yarışmaya katılan ama uygun bulunmayan şiirlerdir:

Beş bin yıldan beri yanan bu ocak,

Kıyamete kadar böyle yanacak.

Tanrımızdan ateş aldık en evvel,

Onun sönmez alevidir bu sancak!¹⁹¹

Yürü Mehmetçik!... Aslanca davran!

Gürlesin gökler, sarılsın Yunan,

Kurtulsun ırzlar, kurtulsun vatan.

Yolunda, ya Allah, bu millet kurban,¹⁹²

Oyunda perde başlarında şahıslar tek tek tanıtılmış ve bu konudaki açıklamalar yapılmıştır.

¹⁹⁰ ULUŞAN, s. 34.

¹⁹¹ ULUŞAN, s. 16.

¹⁹² ULUŞAN, s. 16-17.

BİR ŞİŞECİK

Özet

Bir kıraathanede vakit geçirmeye çalışan Arif Ağa, Yusuf (Jozef) ten kendisine kitap okumasını ister. Yusuf, kitaptan, babasının gözüne mil çektiren Bolu Beyi'ne, Köroğlu'nun meydan okumak için yazdığı şiiri okur. Şiirden ikisi de çok etkilenir ve okumaya devam ederler.

Kıraathaneye bir âşık gelir. Arif Ağa, önce âşığı imtihan eder. Âşıktan, Karacaoğlan'ın, babasının ölümünün ardından yazdığı şiiri okumasını ister. Âşık okur. Arif Ağa, Karacaoğlan'ın sevgilisinin kim olduğunu ve ona yazdığı şiiri sorar. Âşık bunları da bilir. Arif Ağa, Karacaoğlan'la Elif kızın aşkının hikâyesini öğrenmek ister. Âşık, birbirine kavuşmadan biten bu acı hikâyeyi de anlatır. Bunların karşılığında saz alması için âşığa para toplânır ve verilir.

Tellal, yüksek sesle ilanda bulunmaktadır. Bütün halktan gönderilen büyük bidona birer şişe gaz yağı koymaları ve şehirlerinin aydınlatılmasına katkıda bulunmaları istenmektedir.

Yusuf'la Recep, çay içmek için otururlar. Aynı zamanda gazyağı meselesini konuşmaktadırlar. Yusuf, bunu vermeye karşıdır. Recepse devlete yardımcı olmaktan yanadır. Yusuf, ikna etmek için Recep'e, Karagöz'ün Padişah'ın hazinesini nasıl soyduğunu anlatır; Karagöz Hacivat'tan söylediklerini tekrar etmesini istemektedir; Bir üstün, bir esre... Hacivatsa durumu dalgaya alıp “ *bir üstün, bir altın*” demektedir ve konuşma ilerledikçe bir altın, iki altın, üç altın diye devam eder. Padişah da her istenilen altını verir.

Recep, Yusuf'u ikna için bir olay daha anlatır; Bir padişah varmış. Hazinese devamlı açık çıktığı için vezirine, nasıl olursa olsun bu açığı kapatmasını söyler. Vezir, adamlarıyla konuşur ve saçma sapan şeylerden vergi almaya karar verirler. Tavuğu olandan, kılıbık olandan, başı kel olandan, adı Memet olandan vergi alınacaktır. Görevliler pazara giderler. Tavuk satan adama yanaşırlar. Adamdan tavuk için vergi vermesini isterler. Adam karısına ne diyeceğini sorunca, kılıbık olduğu içinde vergi vereceği söylenir. Makbuz keserken adamın adının Memet olduğu ortaya çıkar. Adam, üçüncü vergiye de çarptırılır. Adam, şapkasını çıkarır ve dövünmeye başlar. Başı keldir ve bir vergi daha ödeyecektir.

Recep de bir hikâye anlatır; Yine hazinesinde açık çıkan bir padişah yollara düşer ve bir çobana rastlar. Çoban köpeğini asmış olduğu ağacın dibinde oturmaktadır. Padişah bunun sebebini sorar. Çoban, köpeğine çok güvendiği için Cuma namazına gidip sürüyü ona emanet ettiğini söyler. Bir süre sonra sürüde eksilmeler olduğunu anlar ve köpeği gizliden takibe alır. Köpek, çoban gittikten sonra dişi bir kurtla çiftleşmekte ve kurda her defasında bir koyun vermektedir. Çoban da köpeği asar. Padişah, durumdan çok etkilenir. Padişah da hazineyi takibe alır ve hırsızın hazinenin başında oturan kişi olduğunu anlar.

Yusuf ve Recep, semaverden çay içerlerken “*semaver*” kelimesine takılırlar. Bu kelime için “*adında gizlidir derdi*” diyenler vardır. “*Se*” Farsça’da üç, “*ma*” arapça’da su, “*ver*” de Türkçe’de vermektir. Yani “*üç su ver*” ya da “*üç çay ver*” bunun sonucunda semaver çayının hakkının üç bardak olduğuna karar verirler.

Yusuf, gizlice Recep’in ve kendisinin şişesinin içine gaz yağı yerine su doldurur ve şişelerin ağzına da biraz gaz yağı sürer. Amacı devleti kandırmaktır. Bidona gaz yağı boşaltma işlemi başlar. Köylüler imza ya da parmak basma karşılığı birer şişe gaz yağını bidona doldururlar. En sona Recep ve Yusuf kalır. Görevli, onların şişelerinin kendi köylerinin lambasına boşaltılmasını ister. Gaz yağları boşaltılır ama yanmaz. Görevliler durumu anlar. Recep ve Yusuf yakalanır ama bidondaki durum da farklı değildir. Çünkü köylüler de bir şişecik koca bidona zarar vermez diye su getirmişler ve bidonun yarından çoğu su olmuştur.

Subaşı, suçluları toplar ve onlara bu yaptıklarının yanlışlığını anlatır. Halkın bu anlayışının Osmanlı’nın çöküşüne zemin hazırladığını söyler ve herkesten bir daha böyle bir şey yapmayacaklarına söz alır.

Recep’in suçsuzluğu anlaşılır ve serbest bırakılır.

Olay Örgüsü

Konusunu, Osmanlı’nın çöküş döneminde halkın vergiler nedeniyle geldiği durumdan alan *Bir Şişecik* adlı oyunun olay örgüsü şöyledir:

- 1- Yusuf, Arif Ağa’ya Köroğlu’nun şiirlerinden bazılarını okur.
- 2- Arif Ağa, kiraathaneye gelen aşığı imtihan eder. Ona Karacaoğlan’la ilgili sorular sorar. Âşık, bütün soruları cevaplar.

- 3- Âşığa yeni bir saz alması için para toplânır ve verilir.
- 4- Tellal herkesin birer şişe gaz yağını vergi olarak vermesi için çağrıda bulunur.
- 5- Yusuf, Recep’i bu vergiyi vermeme konusunda ikna etmeye çalışır. Ona devlet hazinesindeki soygunları ifade eden çeşitli hikâyeler anlatır.
- 6- Recep ikna olmaz ve karşılık olarak hazinenin düzene girmesi için gösterilen çabaları içeren bir hikâye anlatır.
- 7- Yusuf, Recep’in ve kendisinin şişesine Recep’ten habersiz su doldurur.
- 8- Gaz yağları bidona imza karşılığı ya da parmak basılarak boşaltılır.
- 9- Sona kalan Yusuf ve Recep’inkinin su olduğu anlaşılır.
- 10- Büyük bidonun da çoğunun su olduğu anlaşılır.
- 11- Yusuf, Recep ve suçlu köylüler yakalanır.
- 12- Recep’in suçsuzluğu anlaşılır ve serbest bırakılır.
- 13- Subaşı, suçlulara yapılanın yanlışlığını ve Osmanlı’nın düşüşünün sebebinin bu yanlış anlayış olduğunu anlatır.

Tema

Oyunun ana teması, devletin malını yemenin bir meziyet olduğunu, ya da önemli olmadığını düşünen insanların Osmanlı’ya verdiği zarardır. Ana temanın etrafında özellikle azınlıkların böyle bir zarar vermeye çalıştıkları ifade edilerek millet olma bilinci anlatılmaya çalışılmaktadır. Çünkü Osmanlı azınlıklarıyla bir millettir.

Olaylar, tamamen temanın etrafında dönmüştür. Eserde anlatılan asıl olay olan, insanların bir şişecik suyun bir bidon gaz yağına zarar vermeyeceği düşüncesiyle hep beraber ülkeye verdikleri zarardır.

Tema, Subaşı’nın sözleriyle anlatılmaya çalışılmıştır:

Arkadaşlar !...

Bu devlet, bizim devletimiz! Bu millet, bizim milletimiz!... Bu millet ve bu devlet çökerse, emin olun, sizler de bu enkazın altında kalırsınız. Sizler, evet sizler!... Adınız şu veya bu olabilir. Şuralı veya buralı olabilirsiniz! Bizler, bu milletin tebasıyız, bu bayrağın sahibiyiz!

Bir devleti yücelten de sizlersiniz, tarihin mezarlığına gömen de!... Unutmayın!... Sizin şu anki düşünceniz, Ulubatlı Hasan'larda, Genç Osman'larda olsaydı, emin olun, ne İstanbul fethedilirdi, ne de Bağdat!... Bu kötü düşüncelerinizdir ki, bizleri, üç lata, yedi deniz hakimi olmaktan, yavaş yavaş uzaklaştırdı. O uçsuz bucaksız ecdat yadigarı topraklar, türbeler, mescidler, mabetler, birer birer düşman ayakları altında kaldı! Halk ezildi, büzüldü, insafsızca kurşunlara dizildi!... Ezan sustu, çan, inletir oldu!...¹⁹³

Zaman

Eserin olay zamanıyla ilgili herhangi bir bilgi eserde yer almamaktadır. Sadece Osmanlı Devleti dönemi olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle eserin sonunda Subaşı'nın ifadelerinden Osmanlı'nın çöküş dönemi olduğu tahmin edilebilmektedir:

“ ... O uçsuz bucaksız ecdat yadigarı topraklar, türbeler, mescidler, mabetler, birer birer düşman ayakları altında! “¹⁹⁴

Oyunun anlatma zamanı 1989'dur. Osmaniye Endüstri Meslek Lisesi öğretmenlerinden Osman Karataş tarafından yazılmış ve kaymakamlık müsaadesiyle oynatılmıştır.

Eserde yazarın bu oyunu yazış sebebiyle ilgili bir açıklama yoktur. Ama oyun özellikle gençlere millî menfaat duygusunu aşlamaya yönelik olduğundan yazarın bu duyguda eksiklik gözlemlemiş olma ihtimalini sebep olarak gösterebiliriz.

Mekân

Oyunun mekânları oldukça azdır. Eserde bir kıraathane, bir oda ve bir masa başı mekân olarak kullanılmıştır. Oynanmak için yazılmış bir eser olduğundan mekânın az olması da eserin oynanmasını kolaylaştıracak unsurlardan biridir.

Perdelerin giriş bölümlerinde kısa mekân tasvirleri vardır. Bunlar yalın ve ayrıntısız sadece dekoru ifade eden tasvirlerdir.

“ Bir oda. Sedir ve yastıklar. Sedire yakın bir masa, duvarda asılı bir halı ve denizde kayık manzarası. Kapıya yakın yerlerde su kapları vardır.”¹⁹⁵

¹⁹³ Osman KARATAŞ, *Bir Şişecik*, Adana, 1989, s. 42-43.

¹⁹⁴ KARATAŞ, s. 243.

¹⁹⁵ KARATAŞ, s. 21.

Şahıs Kadrosu

Eserde on dört şahıs mevcuttur. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Ancak, eserin sonunda konuşan Subaşı, bir anlamda yazarın düşüncelerine tercüman olur. Yazar temayı olaylarla vermeye çalışmıştır. Eserde dekoratif unsur durumunda şahıs da yoktur. Bütün şahıslar olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslardır; Yusuf, Birinci tablacı (Recep), ikinci tablacı, Dülger İbo, Tellal, Davulcu, Kirkor İnekçiyan, Arif Ağa, Subaşı, Süleyman, Çakalyan, bir çocuk, garson, aşık eserde rol alan şahıslardır.

Yusuf, asıl adı Jozef olan, azınlıklardan ve millet olma bilinci yerleşmediğinden devleti sömürmeyi yanlış bulmayan bir gençtir.

Recep, ikinci tablacı, Dülger İbo, kıraathanede sohbet eden halktan kişilerdir. Yalnız, Recep, oyunun sonunda Yusuf'un oyununa gelir.

Tellal, padişahın fermanını halka duyuran kişidir. Davulcu da tellalla beraber görev yapar.

Kirkor İnekçiyan, Süleyman ve Çakalyan imza karşılığı gazyağı veren kişilerdir. Süleyman'ın gazyağının da yarısının su olduğu sonradan ortaya çıkar.

Arif Ağa, aşık dinlemeyi seven, saygı gören bir kişidir. O da imza karşılığı gazyağı verir.

Bir çocuk ve garson, kıraathanede görev alan kişilerdir. İkisini de aynı şahıs oynayabilir.

Subaşı, halkın bir çoğunun gazyağı yerine vergi olarak su verdiği anlaşılınca onlara nasihat eden etkili bir konuşmayla söz alan şahıstır:

Devlet aziz, görev kutsal unutmam!...

Boğazıma haram lokma ben yutmam!

Devlet malı deniz olsa ben atmam

Bir şişeyle yardımına koşarım,

Millet için her engeli aşarım!...¹⁹⁶

¹⁹⁶ KARATAŞ, s. 44.

Anlatma Problemi

Eser üç perdeden oluşmaktadır. Perdeler birer bütün halindedir, kendi içinde bölümlere ayrılmaz. Perde başlarında dekor, mekân ve şahısları ifade eden kısa açıklamalar yapılmıştır.

Oyun, nesirle yazılmıştır. Az da olsa aralarda şiirler vardır;

Şimdi görem halinizi,
Diri koymam birinizi,
Öldürürüm onunuzu,
İşte meydan er isterim! ¹⁹⁷

Devlet benim ikram eden babamdır!
Vatan, benim en şefkatli anamdır!...
Görmediğim dağı-taşı obamdır!...
Millet için her engeli aşarım!... ¹⁹⁸

Oyunda Köroğlu'ndan, Karacaoğlan'dan bahsedilmiş, bazı kısa hikâyeler anlatılarak oyuna zenginlik kazandırılmıştır.

Akıcı, sade ve anlaşılır bir uslûbu vardır.

Eserde birkaç yerde “da” ların yazımıyla ilgili bir yazım yanlışı göze çarpmaktadır. Ama bu eserin bütünü için geçerli değildir:

“ RECEP- ... Belki sende haklısın.” ¹⁹⁹

“ RECEP- Anlatta biz de öğrenelim.” ²⁰⁰

¹⁹⁷ KARATAŞ, s. 9.

¹⁹⁸ KARATAŞ, s. 44.

¹⁹⁹ KARATAŞ, s. 21.

²⁰⁰ KARATAŞ, s. 24.

VATAN DİYE DİYE

Özet

Namık Kemal, Sahaflar Çarşısı'nda dolaşırken bir satıcıdan yirmi paraya bir münacat alır. Bu şiir, dönemin en ünlü şairlerinden olan Namık Kemal'in aklına takılır. Münacat, Şinasi'ye aittir. Namık Kemal, münacata hayran kalır. Bu şiir, dönemin zorlama şiirlerinden çok farklıdır. Her okuyanın anlayabileceği, zorlama kafiye ve cinaslardan uzak bir tarzı vardır Şinasi'nin.

Namık Kemal'in çalıştığı tercüme odasında arkadaşları toplanmıştır. Namık Kemal de odaya Şinasi ile tanıştıktan sonra gelir. Şinasi, Namık Kemal'e Tasvir-i Efkâr'da görev teklif etmiştir. Namık Kemal, bu teklifi hemen kabul eder ve Şinasi'nin sözlerine çok önem verir. Şinasi, Namık Kemal'e daha çok düz yazı üzerinde durmasını tavsiye eder.

Namık Kemal ve arkadaşları Osmanlı'yı meşrutiyetin kurtaracağını düşünmektedirler. Tesvir-i Efkâr'da yazmaya başlayan Namık Kemal, halk tarafından çok tutulur. Namık Kemal, titizlikle çalışmakta, yazasını bitirdikten sonra defalarca kontrol edip düzeltmeler yapmaktadır. Gazetesinin satışı gün geçtikçe artmaktadır. Satılan bir gazete en az üç el değiştirmekte ve Namık Kemal'in özellikle toplumsal problemlere yer verdiği yazıları binlerce kişiye ulaşmaktadır.

Etrafta hafiyeler kol gezmektedir. Yalnız, Namık Kemal, bundan korku duymaz çünkü yanlış bir şey yapmadığını düşünmektedir. Veliht II. Murat, Namık Kemal'in üslubuna hayrandır. Onunla tanışır ve ondan haksızlığa uğradığı bir konuda bir dilekçe yazmasını ister. Namık Kemal, bunu da başarıyla yerine getirir. Namık Kemal'in Veliht Murat'la olan yakınlığı haftada bir gün görüşecek kadar artar.

Namık Kemal ve arkadaşları Nuri, Reşat, Mehmet Emin ve Ayetullah, Meşrutiyet'i konuşmak üzere toplanırlar. Batı'yı en iyi tanıyan Mehmet Emin, toplandıya başkanlık eder. Osmanlı borçlarının faizini bile ödeyemez durumdadır. Rüşvet, toplumu kasıp kavurmaktadır. Girit, Sırbistan ve Pire'de karışıklık sürmektedir. Hafiyeye Journalleri insanları canından bezdirmiştir. Ülkeyi bu bunalıma sürükleyen en önemli isim ise Sadrazam Ali Paşa'dır. Toplanan gurup, başka ülkelerde uygulanmış meşrutiyet modellerini örnek olarak teşkilatlanmaya karar verir. Kendilerine "Yeni Osmalılar" adını takarlar.

Sadrızam Ali Paşa, Arif Paşa'yı yazılarından dolayı Namık Kemal'i uyarmakla görevlendirir. Arif Paşa, Namık Kemal'e devlet memuriyetinde yükselmek karşılığında gazetede görevini bırakmayı teklif eder. Namık Kemal, bu teklifi kabul etmez. Muhbir gazetesinde de Namık Kemal'le aynı doğrultuda yazı yazan Ali Suavi vardır. Muhbir gazetesini bir aylığına kapatılır. Tasvir-i Efkâr'ın yöneticisi olan Namık Kemal, Muhbir gazetesinin savunmasını kendi gazetelerinde basmayı kabul eder. Bu sırada Namık Kemal'e görev emri gelir. Bu aslında onu İstanbul'dan ayırmanın en kolay yoludur. Namık Kemal, Erzurum'a Vali yardımcısı olarak atanmış, Ali Suavi ise tutuklanmıştır. Ziya Paşa ise Kıbrıs Mutasarrıfı olmuştur. Mustafa Fazıl Paşa, Padişah'a önemli bir mektup yazmıştır. Bu, ülkenin durumunu anlatan bir mektuptur. Namık Kemal ve arkadaşları mektubu Fransızca'dan tercüme edip bastırma görevini alırlar. Elli bin adet basılan mektup İstanbul'un bütün camilerinde sabah namazının ardından halka dağıtılır. Ziya Paşa, Namık Kemal ile yabancı bir gazetecinin odasında buluşur ve Mustafa Fazıl Paşa'nın Namık Kemal'i Paris'e davet ettiğini söyler. Pariste bir gazete çıkarılacaktır. Gerekli maddi destek de Namık Kemal ve onunla gidecekler için zarf içinde Mustafa Fazıl Paşa tarafından gönderilmiştir. Şinasi de Paristedir ama o, Mustafa Fazıl Paşa'ya katılmayı kabul etmemiştir.

Yeni Osmanlılar ihbar edilmiş, tutuklamalar başlamıştır. Muhbir, aralarından biri olan Ayetullah'tır. Namık Kemal, Reşat ve Mehmet'i de yanına alarak Paris'e gitmeyi kabul eder. Yolculuk plânlanır.

Namık Kemal, ailesiyle bile haberleşmeden ülkeyi terketmek zorunda kalmıştır. Sonradan durumunu bildiren bir mektup yazar.

Namık Kemal, üç buçuk yıl bir haftadan sonra ülkesine dönmüştür. Avrupa, onun için istediği gibi bir kaçış olmamış, acılarını artırmıştır. Avrupa'da Hürriyet gazetesini çıkarmış ve dilden dile dolaşan "Hürriyet Kasidesi"ni yazmıştır. Yeni Osmanlıların Avrupa'daki dayanağı olan Mustafa Fazıl Paşa, geri adım atan ilk kişi olmuş, Abdülaziz'in peşinden koşmuştur. Ali Suavi'nin dengesizliği Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Ziya Paşa'nın ise çıkarları herşeyden önemlidir. Şinasi, yeni Osmanlılar'a hiç katılmamış, kendi hedefleriyle uğraşmıştır. Namık Kemal ise kalemını bırakmak ve bir daha gazetecilikle uğraşmamak kaydıyla ülkesine dönebilmeyi başarmıştır.

Kemal, mecburi bir ziyaret olarak Ali Paşa'yı görmeye gider. Uzun bir sohbetten sonra Ali Paşa, Kemal'den Fransa'nın durumu üzerine ayrıntılı bir rapor ister.

Namık Kemal'e gazeteciliği yasaklayan Ali Paşa'nın ölümünden sonra Kemal, yeniden yazmaya başlar. Arkadaşlarıyla İstikbal adında bir gazete çıkarmaya karar verirler. Ali Paşa'nın yerine Hüsnü Paşa geçmiştir. İbret gazetesinin sahibiyle anlaşılır ve bina kiralanır. Namık Kemal'e Mısır'ı konu alan yazılar yazmaması kaydıyla rüşvet teklif edilir ama Kemal, bunu kabul etmez. Teklifi getiren aracı Şevki Ağa, Kemal'i tehdit ederek yanından ayrılır. Basın dairesinden gazetenin dört ay kapatıldığını belirten yazı geç kalmadan gelir. Arkasından sürgün yazısı gelir. Nuri Ankara'ya, Reşat Bilecik'e, Tevfik İzmir'e, Namık Kemal de Gelibolu'ya sürülmüştür.

Namık Kemal, sürgünden dönmüştür. Vatan Yahut Silistre bu sürgünün hediyesidir. Agop Tiyatrosu'nda sergilenen eser büyük yankı uyandırır. Halk arasında bu tiyatrodan Namık Kemal'in sürgündeyken yaşadığı şeyleri yazdığı rivayetleri dolaşmaktadır. Oyunun sonunda halk ayaklanır. Alkış, ayaklanmaya dönüşür. Hep beraber İbret'e yürürler.

İbret Gazetesi kapatılmıştır. Kemal Bey, Müşir Paşa'nın makamına götürülür. Ahmet Mithat, Kemal Bey, Nuri Bey, Hakkı Bey ve Ebuzziya hapse atılır. Namık Kemal Magosa'ya Ebuzziya ve Ahmet Mithat Rodos'a Nuri Bey ile Hakkı Bey ise Akka Kalesi'ne sürgün edilmişlerdir. Bu sürgünler tamamen hafiye jurnalleriyle ilgilidir. Çünkü Ahmet Mithat'ın siyasetle, ya da meşrutiyetçilikle ilgisi yoktur.

Namık Kemal, Magosa Kalesi'nde rutubet dolu bir hücreye atılır. Bu arada yeni oyunu Akif Bey'i kafasında şekillendirir. Birkaç gün sonra Yargıç ve eşinin yardımıyla daha iyi bir odaya alınan Namık Kemal'in en önemli yardımcıları Teğmen Zeki ve Yargıcın yeğeni Nef'i olur. Nef'i, Kemal'e kağıt, mürekkep ve kitap temin eder. Yemek getirir. Doktor Mehmet Aziz, Namık Kemal'i sık sık muayene eder. Artık Kemal'in sağlığı bozulmuştur. Bir göz ameliyatı geçiren Kemal, Zavallı Çocuk, Akif Bey ve Kaniye adlı eserlerini burada yazar. Ayrıca bu eserler Ahmet Nafiz takma adıyla yayımlanmıştır.

Veliht'ın Kemal Bey'in eşi Nesime'ye tahsis ettiği maaş bir süredir aksamaktadır. Nesime, artık yapılan fedakarlıkların karşılık bulmaması karşısında isyan eder.

Namık Kemal sıtmaya yakalanmıştır. Abdülaziz'in tahttan indirildiğini belirten cülüs topları vurulur. V. Murat padişah olur. Namık Kemal'in sürgün hayatının bittiğini belirten telgraf gelir.

Namık Kemal, V. Murat'ı ziyarete gider. Fakat V. Murat, akli dengesini kaybetmiştir. Kemal, Danıştay üyesi olur. Teodor Kasap'ın yönettiği Hayal gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır. Namık Kemal'in de bulunduğu bir komisyon Anayasa hazırlamaya çalışmaktadır. Halk ayaklanmış, azınlıklarsa hiç yerinde durmamaktadır.

Teodor Kasap ve Namık Kemal, Sultanahmet Cezaevi'ne atılmıştır. Mesele, Teodor'un anayasayla ilgili hazırladığı karikatürdür.

Namık Kemal mahkemeye çıkarılır. Hakim'in saydığı suçları işlediğini söyler. Vatani kurtarmak için asker bile toplamışlar. Hediye Derneğini kurmuşlardır. Kemal'e yapmadığı şeylerle ilgili suçlamalarda da bulunur. Ama Kemal, artık itiraz etme niyetinde değildir. Mahkeme başkanı Abdullatif Suphi'den Kemal Bey'i suçlu bulması rica edilir. Ama Suphi Bey bunu uygulamaz. Namık Kemal'in avukatının iyi bir savunma vermesinin ardından Suphu Bey, Namık Kemal'in suçsuzluğuna karar verir.

Namık Kemal, Sakız Adası'na yerleşmiş ve artık yaşlanmıştır. Kızı Feride'nin dışında bir de Ali Ekrem adında oğlu olmuştur. Feride'nin doğumu için karısını ve oğlunu İstanbul'a gönderen Kemal, iyice hastalanır. Kemal Bey'in Osmanlı Tarihi'nin ilk fasikülü çıkmış ikincisi çıkmak üzeredir. İkinci fasikülün basılmasının kabul edilmediğine dair, İstanbul'dan telgraf gelir. Bu üzüntünün üzerine rahatsızlığı artan Kemal Bey, Doktor Ornştayn ve hizmetçilerinin yanında vefa eder.

Olay Örgüsü

Namık Kemal'in hayatının sürgünlerle geçen bir bölümünü anlatan *Vatan Diye Diye* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Namık Kemal, Şinasi'nin münacatına hayran kalır.
- 2- Şinasi ile tanışan Kemal, Tercüme odasından ayrılarak Tasvir-i Efkâr'da işe başlar.
- 3- Kemal, V. Murat'la tanışır ve yakınlık kurar.

4- Kemal ve arkadaşları kendilerine “Yeni Osmanlılar” adını takarak ülkeye meşrutiyeti getirmeye karar verirler.

5- Sadrazam Ali Paşa, Arifi Paşa vesilesiyle Namık Kemal’i yazılarından dolayı uyarır.

6- Muhbir gazetesinde de Ali Suavi aynı doğrultuda yazılar yazmaktadır.

7- Muhbir kapatılır. Kemal, Muhbir’in savunmasını gazetesinde yayınlacaktır.

8- Ali Suavi tutuklanır. Kemal ve arkadaşlarının görev yerleri değiştirilir.

9- Kemal ve arkadaşları, Pariste yaşayan Mustafa Fazıl Paşa’nın ülkenin durumunu anlatan bir mektubunu tercüme edip, basar ve halka dağıtırlar.

10- Mustafa Fazıl Paşa’nın daveti üzerine Kemal ve arkadaşları Paris’e kaçarlar.

11- Üç buçuk yıl sonra ülkeye dönen Kemal, Paris’te aradığını bulamamıştır. Paris’e giden herkes yolundan dönüp kendi derdine düşmüş Kemal, verdiği eserlerle kalmıştır.

12- Ali Paşa’yı ziyaret eden Kemal, ona Avrupa’nın durumunu anlatan bir rapor sunar.

13- Ülkesine gazetecilik yapmama şartıyla dönmüş olan Kemal bu yasağın sahibi Ali Paşa’nın ölümü üzerine İstikbal adında bir gazete çıkarır.

14- Hüsnü Paşa’nın kendisine gönderdiği tehditlere uymayan Kemal, Gelibolu’ya sürgün edilir.

15- Sürgünde Vatan Yakut Silistre’yi yazan Kemal’in eseri sürgün dönüşünde Agop Tiyatrosu’nda oynanarak halkın galeyanına sebep olur.

16- İbret kapatılır. Kemal, Magosa’ya arkadaşları da değişik yerlere sürgüne gönderilir.

17- Magosa’da bir hücreye atılan Kemal, Yargıç’ın vasıtasıyla güzel bir odaya alınır.

18- Kemal'e kitap, mürekkep ve kağıt temin edilirken Kemal, Zavallı Çocuk, Akif Bey ve Kaniye adlı eserlerini Ahmet Nafiz takma adıyla yazar.

19- Namık Kemal'in eşi Nesime'ye verilen maaş kesilir.

20- Göz ameliyatı geçiren ve sağlığı bozulan Kemal, Abdülaziz'in ölüp V. Murat'ın tahta geçmesiyle İstanbul'a geri döner.

21- V. Murat'ı ziyarete giden Kemal, onun akli dengesinin bozulmuş olduğunu görür.

22- Danıştay üyesi olan Kemal, bir komisyonla anayasa çalışmalarına ve Hayal gazetesini çıkarmaya başlar.

23- Gazetede anayasaya ilişkin bir karikatür nedeniyle Sultanahmet Cezaevi'ne atılır.

24- Kemal, hükümetin baskısını kabul etmeyen mahkeme başkanı Abdülatif Suphi vasıtasıyla beraat eder.

25- Sakız Adası'na yerleşip yaşlanan Kemal, birinci fasikülü basılan Osmanlı Tarihi'nin ikinci fasikülünün basımının kabul edilmemesi üzerine hastalanır.

26- Namık Kemal, eşi ve oğlu Ali Ekrem'i kızı Feride'nin doğumu için İstanbul'a göndermişken, doktoru ve hizmetçilerinin yanında vefa eder.

Tema

Oyunun ana teması, Namık Kemal'in yaşantısının bir bölümüyle anlatılmaya çalışılan Vatan Sevgisi'dir.

Namık Kemal, hayatı boyunca vatani bir adım ileri götürebilmek için yaşamış; bu uğurda ailesinden, vatanından ayrı düşmüş ve bu hayal ile ölmüştür:

“ORNŞTAYN- Başınız sağ olsun!

MEMUR- Bütün vatanın!... Vatan diye diye yaşadı...

ORNŞTAYN- Vatan diye diye öldü...”²⁰¹

Oyunda yan tema olarak da Namık Kemal ve arkadaşlarını, aynı zamanda bütün halkı sıkıntıya sokan hafiye jurnalleri, yalan haber ve ihbarlar işlenmiştir:

²⁰¹ Necati CUMALI, *Vatan Diye Diye*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1990, s. 140-141.

Kemal- (A. Mithat'a) Doğrusu tutuklanmanın nedenini ben de anlayamadım. İçimizde bir sana yazık oldu!...

A. MİTHAT- Ben hala düzeltilir umudundayım!...

UBUZZİYA- Boşuna umutlanma üstad! Hafiyelerin marifeti bu. Hafiyeler ne bilsin sen meşrutiyetten yana mısın, meşrutiyete karşı mısın?²⁰²

Namık Kemal, hayatı boyunca idealindeki devlet düzeyine ve Avrupa standardına ulaşabilmek için tüm enerjisini sarfetmiş ve bu uğurda eserler vermiştir:

KEMAL- Zalim olsa ne rütbe bi pervâ

Yine bünyadı zulmü biz yıkarız

Merkezi hake atsalar da bizi

Kürre-i arzı patlatır çıkarız!²⁰³

Zaman

Oyunun olay zamanı 1862'dir. Namık Kemal'in Şinasi'nin eserleri ile tanıştığı gün başlayan oyun 2 Aralık 1888'de Namık Kemal'in ölümüyle son bulur.

Eser, birçok perdede tarihin belirtilmesiyle netlik kazanmış ve eserin anlaşılması bu şekilde daha da kolaylaşmıştır:

“Şubat 1862, Ramazan ortaları, Namık Kemal'in yaşamında önemli bir gün...”²⁰⁴

“1865 Haziranı ortalarında bir Pazar günü.”²⁰⁵

Eserin anlatma zamanı 1990'dır. Yazar, bu tarihte böyle bir eseri kaleme alış sebebini eserin başında “Niçin Namık Kemal?” başlığı altında dokuz buçuk sayfalık bir yazıyla anlatır:

Tarihimizi bilmiyoruz. Bu eksiklik, her yeni gelen kuşağın Türkiye'nin toplumsal gerçekleriyle sıfırdan başlayarak karşılaşması gibi kaçınılmaz bir kısır döngü doğuruyor. Her yeni gelen kuşak tarihini bilmediği için, köklerinin yabancı olarak yüzeyden tanışıyor çevresiyle. Eninde sonunda her yeni gelen kuşağın çabaları bu kısır döngünün çemberinde başladığı yerde son buluyor. Kısacası yürümüyor, ilerlemiyor...²⁰⁶

²⁰² CUMALI, s. 100.

²⁰³ CUMALI, s. 101.

²⁰⁴ CUMALI, s. 19.

²⁰⁵ CUMALI, s. 44.

²⁰⁶ CUMALI, s. 7.

Oyunun arka kapağında da bu konuyla ilgili bilgi verilmiştir:

XIX. Yüzyılın ikinci yarısında toplumumuzun bütün siyasal, sosyal, kültürel etkinlikleri onun öncülüğünde gelişir. Toplumumuzun bu dönem tarihi onun damgasını taşıyarak adeta onun hayatı ile özdeşleşir. Topluma aşıladığı vatan kavramı ile, Osmanlı halkı arasında, ırk, din, dil ayrılıklarını aşan çağdaş bir ulusal birlik anlayışının temellerini atan ilk büyük düşünürümüz odur. Kısa ömrünü “Vatan Diye Diye” yaşar, “Vatan Diye Diye” tamamlar.²⁰⁷

Mekân

Eserde belirgin mekânlardan bahsedilmiştir. Oyunun genelinde; İstanbul’da Sahaflar Çarşısı, Hubyar’da Namık Kemal’in babası Mustafa Asım Bey’in evinde oturma odası, Tasvir-i Efkar’da Namık Kemal’in odası, Kurbağalıdere’de Velihaht V. Murat’ın Köşkünde salon, Belgrat ormanlarında Valide Bendi, Sadrazam Ali Paşa’nın odası, Arifi Paşa’nın odası, Courier d’orient deposu, Asmalı Mescit’te Courier d’orient Gazetesinde Jean Pietri’nin odası, Diyojen Gazetesi, İbret Gazetesi yazı odası, Gedikpaşa Güllü Agop Tiyatrosu, Güllü Agop Tiyatrosu müdür odası, Sultanahmet Cezaevi, Magosa Kalesi Yargıç Zühtü’nün evi, Magosa Kalesi Namık Kemal’in hücresi, Magosa Kalesi Namık Kemal’in yeni odası, Dolmabahçe Sarayı, Hayal Gazetesi, Cinayet Mahkemesi, A. Suphi Paşa’nın Köşkü, Sakız Adası Kemal’in evi, Sakız rıhtımı ve Kemal’in evinde yakat odası mekân olarak kullanılmıştır.

Eserde mekânlar tablo başlarında özellikle belirtilmiş ve bir başlık halinde verilmiştir. Fakat oyunun genelinde mekân tasvirine yer verilmemiştir:

“Hubyar’da Namık Kemal’in babası Mustafa Asım Bey’in evinde oturma odası.”²⁰⁸

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu oldukça geniştir. Oyunun başında şahıslar sıralanmış ve kimlikleri belirtilmiştir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Namık Kemal’dir. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar; Maide Hanım, Mustafa Asım Bey, Nesime Hanım, Menapirzade Nuri Bey, Sağır Ahmet Paşazade Mehmet Emin Bey, Kayazade Reşat Bey, Mr. Revalaki, Kalavasi Usta, Karabet Usta, Yusuf Ağa, Lala Topal Süleyman Ağa, V. Murat, Arifi Paşa, Ali Paşa, Ebuzziya Tevfik Bey, Ziya Paşa, Jean

²⁰⁷ CUMALI, Kapak.

²⁰⁸ CUMALI, s. 24.

Pietri, Mahir Bey, Teodor Kasap Efendi, Tütüncübaşı Şevki Ağa, Güllü Agop Efendi, Piranuhi Hanım, Ahmet Mithat Efendi, Rabia Hanım, Hasan Nef'i, Teğmen Zeki, Dr. Mehmet Aziz, İsak, Abdülatif Suphi Paşa, Ayşe Hanım, Toros Saraçyan Efendi, Ali Ekrem ve Dr. Ornştayn'dır. Eserde dekoratif unsur durumunda bulunan şahıslar oldukça fazladır. Bunlar; dilenci, morlu kadın, mirasyedi, Haremağası, Derviş, Kalem Efendisi, Hafiyeye, satıcı, Nizamı Cedid subayı, Yeşilli kadın, kitapçı, konuk, odacı, Sadullah Bey, Melik, Ayetullah Bey, Mustafa Refik Bey, Yaver, Yüzbaşı Bahri, bir teğmen, Abdullah, İslam Bey, Hanife, Sıtkı, Yargıç Zühtü Efendi, Yüzbaşı Şevket, hizmetçi kadın, genç bir memur, iki çocuk, dağıtıcılar, seyirciler, polisler, gardiyanlar, erler, tutuklular, cinayet mahkemesi üyeleri ve dinleyicilerdir.

Namık Kemal: Namık Kemal, vatana duyduğu derin sevgisi ve yaptığı fedakarlıklarla “vatan sevgisi” temasının şahsında verildiği kişiliktir. Hayatını, çalışmaları ve eserleriyle milletini aydınlatma gayreti içinde, sürgünlerde ve hapislerde geçirmiştir. Bundan dolayı ailesine bile vazifesini yeterince yapamamıştır:

Namık Kemal'in yazdıkları ve eylemleriyle verdiği düşünce savaşı, vatan kavramı üzerinde yoğunlaştırılabilir. Vatan, onun gece gündüz aklından çıkmayan bir tutkudur. Yaşamı boyunca vatanın tüm sorunlarına sahip çıkarak, kendi kuşağının olduğu kadar kendisinden sonra olan kuşakların da yüreklerinde vatan tutkusunun yer etmesine öncülük etmiştir...²⁰⁹

Vatanın kurtuluşunu önce meşrutiyet rejiminde gören Kemal, bunun için mücadele etmiş ama Paris'te bunun da çözüm olmadığını anlamış ve bir daha yazı yazmayacağına söz vererek ülkesine dönebilmiştir:

“KEMAL- Öne sürdükleri barış koşulları ağır! Gazeteni bırak dediler! Yoksa bir daha memleketine ayak atamazsın. Çoluk çocuğunun yüzünü göremezsın! Hürriyeti o yüzden bıraktım. Elime kalem alıp gazetecilik yapmamam koşuluyla dönüşüme izin verdiler!”²¹⁰

KEMAL- Vatan hasreti hasretlerin beteri baba! Çekilir hastalık değil! Hele bir yazar, bir şair için... Kendim oralarda, aklım, yüreğim, ruhum buralarda! Hep böyle iki parça yaşadım! Bir şair dilinin konuşulduğu yerden uzakta yaşayamaz! Ah nasıl bir acıdır o! Nasıl dinmek bilmez bir ağrıdır! Durmadan sızlatır insanın etlerini! Uykuda bile rahat vermez...²¹¹

Diğerleri

²⁰⁹ CUMALI, s. 12.

²¹⁰ CUMALI, s. 70-71.

²¹¹ CUMALI, s. 71-72.

Maide Hanım, Namık Kemal'in üvey annesidir. Mustafa Asım Bey, Kemal'in babası aynı zamanda müneccimbaşıdır. Nesime Hanım, Kemal'den desteğini esirgemeyen, daha ondördünü yeni bitirmişken on yedi yaşındaki Kemal Bey'le evlenen anlayışlı eşidir. Menapirzade Nuri Bey, Yeni Osmalıların kurucularından ve Kemal'in yakın arkadaşlarından. Sağır Ahmet Paşazade Mehmet Emin Bey ve Kayazade Reşat Bey de Yeni Osmanlıların kurucularındandır.

Mr. Revalaki, İngiliz elçiliği çevirmenidir. Kalavasi Usta, Tasvir-i Efkâr'ın basımevi ustabaşısıdır. Karabet Usta, Tasvir'de dizgi ustasıdır. Yusuf Ağa Tasvir'in dağıtıcısıdır.

Lala Topal Süleyman Ağa, Veliht V. Murat'ın lalasıdır. V. Murat, veliahttır aynı zamanda Kemal'in yazılarını çok beğenmekte ve yakından takip etmektedir.

Arifi Paşa, Tercüme Odası Başkanındır. Ali Paşa, başbakan konumundadır. Şair, yazar kesiminin tamamını ülkeden uzaklaştırma garetindedir.

Ebuzziya Tevfik Bey. Yeni Osmanlılar'dan olan gazetecidir. Ziya Paşa; şair, devlet adamı ve yazardır.

Jean Pietri, Courrier d'orient gazetesinin baş yazarıdır. Mahir Bey, Maide Hanım'ın kardeşidir. Teodor Kasap Efendi, gazetecidir. Tütüncü başı Şevki Ağa, Hidiv İsmail Paşa'nın adamlarındandır.

Güllü Agop Efendi, tiyatro yönetmeni ve oyuncudur. Piranuhi Hanım, Güllü Agop Tiyatrosu oyuncusudur. Ahmet Mithat Efendi, gazeteci ve romancıdır.

Rabia Hanım, Magosa yargıcının eşidir. Hasan Nef'i, Magosa yargıcının yeğeni aynı zamanda şairdir. Teğmen Zeki, Magosa Kalesinde yazıcıdır. Dr. Mehmet Aziz, Magosa'da doktordur. İsak, Namık Kemal'in uşağıdır. Abdullatif Suphi Paşa, Cinayet Mahkemesi Başkanındır. Ayşe Hanım, A. Suphi Paşa'nın kızıdır. Toros Saraçyan Efendi, avukattır. Ali Ekrem, Namık Kemal'in oğludur. Dr. Omştayn ise Namık Kemal'in Sakız Adası'ndaki doktorudur.

Eserde çok sayıda dekoratif unsur durumunda şahıs mevcuttur.

Anlatma Problemi

Eser üç perdeden oluşmuştur. Kitabın başında “Niçin Namık Kemal?” başlıklı bir yazı vardır. Ardından şahısların tanıtımıyla başlayan oyunun 1. perdesinde oniki tablo mevcuttur. İkinci perdede ilk beş tablodan sonra altıncı tablodan ayrıyeten on sahne ve arkadan yedi ile sekizinci tablolar yer almıştır. 3. perdenin birinci tablosu da altı sahneden oluşmuş arkasından onbir tablo daha yer almıştır.

Oyun nesirle, yazılmıştır. Ara ara özellikle Namık Kemal’den olmak üzere dönemin önemli şairlerinin şiirlerine yer verilmiştir:

“Beni affeylemeye fazl-ı ilahisi yeter

sanma haşa kerem-i namütenahısr biter...”²¹²

KEMAL- Zalim olsa ne rütbe bi pervâ

Yine bünyadı zulmü biz yıkarız

Merkezi hake atsalar da bizi

Kürre-i arzı patlatır çıkarız!²¹³

Sade ve anlaşılır bir İstanbul Türkçesinin kullanıldığı oyunun dili oldukça akıcıdır:

“A. MİTHAT- Bendeniz de o kanaatçiyim Kemal Bey kardeşim. Az önce Ebuzziya Tefvik bey kardeşimize onu söylüyordum!”²¹⁴

Eserin sonunda da oyunun gerçeğe uygunluğunu sağlayabilmek amacıyla yararlanılan kaynaklar birbuçuk sayfalık bir “Kaynakça” oluşturularak sıralanmıştır.

²¹² CUMALI, s. 26.

²¹³ CUMALI, s. 101.

²¹⁴ CUMALI, s. 98.

YILDIRIM KEMAL

Özet

1919 yılında Osmanlı topraklarında artık herşey yabancıların tekelindedir. Türkler'in çıkan yangınlarını bile söndürmek gibi bir seçenekleri yoktur. İzmir'in işgalinden bir gece önce vatanseverler toplânma kararı alırlar ve bildiri dağıtmaya başlarlar.

Emine Teyze, arkadaşları bildirilerle ve vatan kurtarmakla uğraşan Kemal'i dışarı bile çıkarmamaktadır. Çünkü onun da arkadaşlarına katılmasından korkmaktadır. Kemal daha yeni nişanlanmıştır. Aslında ailesinin Kemal'i nişanlamışın altında da bu korku yatmaktadır. Kemal'i ziyarete gelen Selim bile arkadaşlarının ona gönderdiği haberi gizler. O da vatanın, mitinglerle yada ayaklanmalarla kurtarılamayacağını düşünmektedir. Kemal, nişanlısıyla serbest görüşmemekten de şikayetçidir. Ancak kızın annesinin gözetiminde görüşebilmektedirler.

Emine Teyze'nin komşusu Eleni ziyarete gelir. O da bunca zamandır dost yaşayan insanların arasının bozulacağından korkmakta ve işgalden de kendisini sorumlu hissetmektedir. Oysa iki komşu bir aile gibi yaşamaktadırlar.

Kemal'in arkadaşı Recep ziyarete gelir. Selim'in haberi Kemal'e iletmemesine şaşırır. Recep, Kemal'e bildiriye verir ve akşam olacak mitinge onu da çağırır. Çünkü Kemal artık arkadaşlarının arasında korkak olarak anılmaktadır. Korkak olarak bilinmek Kemal'i çok kızdırır. Bu duyumun üzerine annesini bile istemedi kırar.

Kemal'in nişanlısı annesi ile birlikte ziyarete gelir. Kemal geciktikleri için kızmıştır ama birlikte geleceğe dair hayaller kurup plânlar yaparlar, Kemal yine de vatanın içinde bulunduğu durumu nişanlısı Ruhsar'a anlatır. Gelecekle ilgili çok ümit vermemeye çalışır.

Kemal'in babası Hasan, Emine Hanım'dan Kemal'in evde gizlice silah aradığını öğrenir. Kemal, babasından izin alarak akşamki mitinge katılır. Selim de eşi ve çocuğuyla beraber onları ziyarete gelmiştir. Kemal, eve çok geç gelir. Gece, anne ve babasından habersiz kaçmaya kalkar. İşgal sırasındaki mücadeleye katılacaktır ama ailesi buna müsaade etmez ve Kemal evden çıkamaz.

İzmir, işgal edilirken bütün kiliselerin çanları çalmaya başlamıştır. Düşmana ilk kurşunu Hasan Tahsin atmış ve şehit olmuş oraya mücadele için giden gençlerin hepsi öldürülmüştür. Bunu duyan Kemal yıkılır.

Düşman İzmir'e ayak basmış, direnişle karşılaştığı için iyice hırçınlaşmış evleri basıp işkence yapmaya başlamıştır. Ruhsar ve annesi de Kemal'in evine gelir. Bütün kadınlar Eleni'nin evine sığınır. Silahlanıp asker elbiselerini giyerek gelen Selim'e Kemal de katılır. Artık büyük mücadele başlamıştır.

İzmir'in işgalinden sonra Anadolu'ya geçen Kemal; İzmir çevresi çete reisliği, Konya inzibat subaylığı, 57. tümen emir subaylığı görevlerinde bulunur. Yiğitliğinden dolayı Yıldırım Kemal olarak anılmaya başlar. Büyük Taarruz'da 2. Süvari tümeni, 2. süvari alayı, 3. bölük takım komutanı olur. 27 Ağustos 1922'de Küçükköy istasyonundaki bir saldırıda şehit olur. Şehit düştüğü köye ve istasyona sonradan Yıldırım Kemal adı verilir.

Olay Örgüsü

Konusunu, Kemal adlı bir gencin vatan sevgisi ve İzmir'in işgaliyle başlayan mücadelesinden alan *Yıldırım Kemal* adlı oyunun olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Osmanlı, yabancı güçlerin tekeline girmiştir.
- 2- İşgalcileri protesto bildirileri dağıtmaya başlanmış mitingler plânlanmıştır.
- 3- Emine Teyze, yeni nişanladığı oğlu Kemal'i dışarı çıkarmamak için uğraşmaktadır.
- 4- Kemal'i ziyarete gelen Selim bile arkadaşlarının ona iletmeye çalıştığı haberi saklar.
- 5- Emine Teyze'nin komşusu Eleni, ertesi gün İzmir'in işgal edileceği ve olayların çıkacağı haberini getirir.
- 6- Kemal'in arkadaşı Recep gelir.
- 7- Recep, Kemal'e arkadaşlarının arasında korkak dendiğini söyler ve onu akşamki mitinge çağırır.

8- Kemal, ziyarete gelen nişanlısıyla hayaller kurar ama yine de onu fazla ümitlendirmek istemez.

9- Kemal, evde silah aramaya başlar.

10- Kemal'in babası Hasan, oğlunun akşamki mitinge katılmasına izin verir.

11- Kemal mitingden çok geç döner.

12- Gece kaçmaya kalkan Kemal'e ailesi müsaade etmez.

13- İzmir'in işgali başlar. İlk kurşunu atan Hasan Tahsin ve bütün karşı çıkanlar öldürülür.

14- İşgalciler, saldırıya ev basmaya başlar.

15- Kemal ve Selim asker elbisesini giyip mücadeleye katılırlar.

16- Kadınlar Eleni'nin evine saklanır.

17- Kemal, birçok önemli görevde bulunup Yıldırım Kemal adını alır.

18- Yıldırım Kemal, 17 Ağustos 1922'de şehit edilir.

Tema

Oyunun ana teması vatan sevgisidir. Bu tema özellikle delikanlılara ailelerin engel olmaya çalışma çabasıyla verilmiştir. Çünkü aileler, gençliğin heyecanıyla canlarını korkmadan tehlikeye atabilecek olan gençleri birbirlerinden uzak tutmaya çalışmakta ve özellikle evlendirerek evde tutmaya uğraşmaktadırlar:

RECEP- Biraz daha yavaş sesle konuş. Duymasın annen. (Emine duyamayacağını anlıyor (mutfağa geçiyor.) Ailelerimiz duymamalı. Onlara duyurmadan direnmenin yolunu bulmalıyız. Hepsi karşı çıkıyor o zaman. Ailelerimizin karşı çıkmasını kınamıyorum ki. Tabii ki çocuklarını koruyacaklar. Ben de aynı durumdayım. Bana da ısrarla nişan yapmaya kalktılar. Ama bu durumu gerekçe göstermeden nişanın şimdilik olamayacağını anlattım onlara. Başka yolu yok ki.²¹⁵

Kemal, saygısından ailesine karşı çıkamasa da arkadaşlarının yanında bulunamamanın tedirginliğini hep yaşar. Ruhsarla geleceğe dair hayaller kursa bile ona asla ümit vermez:

²¹⁵ Tuncer CÜCENOĞLU, *Yıldırım Kemal*, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 1990, s. 110.

KEMAL- Güzel tabii. Bak şimdi işgal yarın. İçimizde bir alay adamları var bunların. Yılların kiniyle bekleyen. Diş bileyen binlerce insan. Biraz güçlendiler, meyhanelerde kavgalar çıkartmaya, sokaklarda bize saldırmaya başladılar. Kiliselerde, toplu yerlerde İzmir'in zaten kendilerinin olduğunu haykırmaya başladılar.²¹⁶

Sürekli savaşlarla içiçe olan halk, çocuklarının bir deliliğe kurban gitmesini istemez. Yıllardır bitmeyen savaş artık herkesi bıktırmıştır:

EMİNE- Selim gencecikti o zamanlar. Davullarla zurnalarla uğurlanmıştı ilk gidişinde. Güle oynaya gitmişti. Sanki bir panayıra gider gibi. İki yıl sonra geri döndüğünde tanıyamamıştım onu. Yanıbaşında insanlar ölmüştü. Sakat kalmıştı. Birlikte gittiklerinden çoğu geri dönmemişti. Uzun zaman hiç konuşmadı. Geceleri uyuyamıyordu. Annesi oğlunu gece yanları çığlık çığlığa bağırıldığını anlatıyordu. Yeniden aldılar askere. Bir yıl sonra yeniden döndü. Yeniden aldılar, yeniden döndü. Ve otuz yaşında yaşlı bir adam oldu çıktı.²¹⁷

Zaman

Oyunun olay zamanı İzmir'in işgalinin bir gün öncesi olan 14 Mayıs 1919'da başlayıp 27 Ağustos 1922'de son bulur. Aslında oyunun birinci ve ikinci bölümü sadece iki günü yani İzmir'in işgalinin bir gün öncesini ve işgal gününü anlatır. Yalnız eserde son oyun olarak nitelendirilen bir sayfalık kısmında Kemal'in mücadeleye başladıktan sonraki görevleri ve yararları kısaca anlatılır ve Kemal'in ölüm tarihi olan 27 Ağustos 1922'ye kadar gidilir:

“KADIN SESİ- İzmir. 14 Mayıs 1919.”²¹⁸

ERKEK SESİ- Asteğmen Kemal. 1898 İzmir doğumlu. Nüfus Müdürü Hasan Askeri Bey'in oğlu. Sicil numarası: Sv. 19869. 1917 yılında Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. İzmir işgal edildikten sonra Anadolu'ya geçti. İzmir çevresi çete reisliği, Konya inzibat subaylığı, 57. tümen emir subaylığı görevlerinde bulundu. Sayısız yiğitlikler yaptığından Yıldırım Kemal dediler ona. Büyük Taarruz'da 2. Süvari Tümeni, 2. Süvari Alayı, 3. Bölük takım komutanı idi.

KADIN SESİ- 27 Ağustos 1922 günü Küçükköy İstasyonu'na yapılan saldırıda öldürüldü.²¹⁹

Eserin anlatma zamanı, son oyunun sonunda “6 Temmuz 1990, İstanbul” ibaresiyle verilir.

²¹⁶ CÜCENOĞLU, s. 118.

²¹⁷ CÜCENOĞLU, s. 139.

²¹⁸ CÜCENOĞLU, s. 93.

²¹⁹ CÜCENOĞLU, s. 164.

Mekân

Oyunun genel mekânı İzmir'dir. İç mekân olaraksa iki katlı ahşap bir ev ve Hasan Bey'in evinin bahçesi kullanılmıştır.

Eserde ne geniş mekânlar ne de mekân tasvirleri vardır. Sadece mekân belirtilmiş ve geçilmiştir:

“Kemal sabırsızca dolaşmaktadır iki katlı ahşap evin içinde. Emine pencere önünde örgü örüyor.”²²⁰

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu geniş değildir. Hatta oldukça sınırlıdır. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Kemal, Emine, Hasan, Ruhsar, Fikriye, Recep, Eleni, Selim ve Halide'dir. Oyunda dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslarsa 1. delikanlı, 2. delikanlı ve halktır.

Kemal: Genç bir delikanlı olan Kemal, vatan işgal edilirken sessiz kalmamaktan yana olanlardandır. Ama ailesine de saygısından karşı çıkamaz. Ailesi onu evde tutabilmek için nişanlar. Kemal, nişanlandığı Ruhsar'ı, çok sevmesine rağmen akli hep arkadaşlarında ve işgaldedir. Kemal, her ne kadar mitinge katılabilmek için koparıp katılsa da işgale karşı duranların arasına katılamaz. İzmir'in işgaline kadar ailesinin engellemelerine ses çıkaramayan Kemal, işgalle birlikte yapılan saldırılar karşısında asker elbiselerini giyerek mücadeleye başlar. Bu Kemal'in destanının başlangıcıdır. Kemal, Anadolu'da Yıldırım adını alarak cepheden cepheye koşar ve birçok önemli görevde bulunmanın şerefini taşır. İşgalden üç yıl sonra da şehadet şerbetini içer.

İlk başlarda Kemal'in karşısında duran ailesi ve Selim artık ondan yanadır. Artık bu bir isyan değil savunmadır:

“SELİM- Savaş kötü. Ölmek öldürmek öktü. Ama bizimki başka. Zorunlu bir gidiş bu. Kendi toprağımızı korumak, kurtarmak için. Ama denize doğru değil, Anadolu'ya gidiyoruz biz. Çünkü halkla birlikte kazanılır bağımsızlık savaşı.”²²¹

²²⁰ CÜCENOĞLU, s. 95.

²²¹ CÜCENOĞLU, 143.

Diğerleri: Emine, Kemal'in annesidir. Tek çabası oğlunu korumak olan Emine Teyze Kemal'in bir an önce bir yuva kurması arzusundadır. Bu şekilde onu diğer heves ve heyecanlardan uzak tutma çabası taşır. Hasan, Kemal'in babasıdır. Oğlunun işgale karşı çıkmasına müsaade etmeyen baba, daha sonra işgalcilerin saldırganlığı karşısında oğlunun silahını kendi eliyle verir.

Ruhsar, Kemal'in nişanlısıdır. Kemal'le geleceğe dair hayaller kurmaktadır. İşgal, bu hayallerin yarım kalmasına sebep olur. Fikriye, Ruhsarı'nın annesidir.

Recep, Kemal'in arkadaşıdır. Kemal'e mitingi ve işgale karşı durulacağını haber vererek onu da mücadeleçilerin safına katar.

Eleni, Emine Teyze'nin azınlıklardan olan komşusudur. Aynı ailenin ferdi gibidir. İşgal sırasında kadınları korumak için evine alır.

Selim, yılarca savaştığı ve savaşın sıkıntısını bildiği için ilk başta Kemal'e karşı çıkmasına rağmen işgal sonrası Kemal'le beraber mücadele için yola çıkar. Halide Selim'in karısıdır.

1. delikanlı, 2. delikanlı ve halk oyunda dekoratif unsur konumunda bulunmaktadır.

Anlatma Problemi

Başında şahısların sıralandığı eser iki bölümden oluşmaktadır. Ayrıca birinci bölümün başında ön oyun, ikinci bölümün sonunda ise son oyun bulunmaktadır.

Nesirle yazılan eserin hiçbir bölümünde şiir yer almaz. Oyun oldukça sade, anlaşılır bir dille yazılmıştır. Yöresel dil ve kullanımlardan uzaktır.

Oyunun bir bölümünde “*yörük katarı gide gide.*” Deyiminin açıklaması vardır:

HASAN- ... Emine bilir misin bir deyim vardır: “Yörük katarı gide gide.” Delikanlılıkta insan yörük katarının bir üyesi gibidir. Yörük katarının özelliği ne? Baştan hiçbir şey düşünülmeden çıkılır yola. Gide gide eksikler gedikler ortaya çıkmaya başlar. Önlemler de o zaman alınmaya başlanır. Alınabildiği kadarıyla tabii. Oysa herşey baştan hesaplânsa bir olay istenmeyen durum yaşanmayacaktır....²²²

²²² CÜCENOĞLU, s. 128.

YUNUS EMRE²²³

Özet

Bir köy odasında bir kadın, kardeşi ve göçmen bir Derviş dinlenmektedir. Oturup azıklarını yemeye başlarlar. Bu arada da ülkenin ve insanların içinde bulunduğu durumdan bahsederler. Hayat şartları çok kötüdür. Etraf haydut, hırsız doludur. Her şey kapanın elinde kalmaktadır.

Göçmen Derviş, yanındakilere Yunus Emre'yi görmeyi çok istediğini anlatır. Etrafta herkes ondan bahsetmektedir. Bu arada içeri çok fakir görümlü, üzerinde doğru düzgün kıyafeti bile olmayan biri girer. İçerdekiler onun yolda soyulduğunu sanırlar ama adam kıyafetlerini gördüğü bir fakire vermiştir. İçerdekiler, Yunus'u övdükçe adam onun o kadar da kıymete değer olmadığından bahseder. Diğerleri bu duruma çok kızar hatta adama yardım ettiklerine bile pişman olurlar. Oysa ki sonradan gelen adam Yunus'tur. Bu arada iki ulu ve süslü derviş köy odasına gelir. Bunlar kendilerini halktan büyük gören ve onları horlayan kişilerdir. Köy odasındakilere de kötü davranırlar. Yunus, onlara dervişliğin ne demek olduğunu anlatan bir "nefes"ini okur. Süslü dervişler adamın Yunus olduğunu anlarlar yine de kendilerini suçlu görmezler. Çünkü Yunus, bir derviş değil fakir bir köylü gibidir. Yunus, dervişlere "Siz derviş olamazsınız." der. Göçmen Derviş, Yunus Emre'ye ortalığın nasıl düzeleceğiyle ilgili sorular sorar. Yunus, çağın problemlerinin zamanla düzelebileceğini ama bu problemleri çağa özel problemler olarak kabul etmek gerektiğini anlatır. Göçmen Derviş, Yunus'un nereli olduğunu merak eder. Yunus, hayatını anlatmaya başlar.

1260'larda Anadolu'da karışıklıklar büyüktür. Moğol korkusu, Selçuklu Sultanlarının saltanat kavgaları, Selçuklulara sığınan Harzem göçmenler, eşkıyaların baskısı, Babai İsyanı, Ağaçerleri İsyanı, 1243 Köseadağ yenilgisi bu karışık ortamın sebepleridir.

1260 yılının sonlarında Yunus, henüz çok gençtir. Hacı Bektâş-ı Velî'nin dergâhına tohumluk buğday istemeye gelir. Bu arada Hacı Bektâş-ı Velî'nin bir yakını olan Kadınana Genç Yunus'la konuşmaya başlar. Bektaş Velî, Yunus'a buğday yerine "nefes" vermeyi teklif eder. Yunus, bunu kabul etmekten yana değildir ama

²²³ Sabahattin Engin, Yunus Emre piyesini 1996'da Halkın Sevgisi ve Yunus Emre adıyla basmıştır. Bk. Halkın Sevgisi ve Yunus Emre, Can Yayınları, İstanbul, 1996, s. 140.

Kadınana'nın öğütleri sayesinde bu teklifi kabul eder. Bektaş Velî, Yunus'u Taptuk Emre'nin dergâhına gönderir. Yunus, Kadınana'yı tekrar görme arzusuyla oradan ayrılır. Kadınana, Hacı Bektâş-ı Velî'yi, ona zarar vermek isteyen insanların elinden kurtaran ve sonra kendisine bağlanan kişidir.

Taptuk Emre'nin dergâhında bulunan derviş, fırıncı, marangoz ve demirci Yunus'u karşılarlar. Yunus, ikrar alıp söz verirken ona destek olurlar.

Moğollar, Anadolu'da büyük bir tahribata sebep olurlar. Anadolu, Selçukluların büyük kardeş kavgalarına sahne olur. Bu arada Anadolu'yu ruhsal yönden tedavi etmeye çalışanlar da vardır.

Bir kadın, bir ihtiyar adam, bir ihtiyar kadın ve bir çocuk ağaçların arasında oturmaktadır. Hayattan hiçbir ümitleri kalmamıştır. Özellikle kadın artık isyan etmektedir. Diğerleri ise onu teskin etmeye çalışırlar. Çünkü kadının sorumlu olduğu bir çocuğu vardır. Bütün Anadolu, Moğollar tarafından talan edilmiştir. Baştakilerse birbirlerini kırmayla uğraşmaktadırlar. Bu arada yanlarına iki eşkıya gelir. Kadın hala isyan etmektedir. Çünkü verebilecek başka hiçbir şeyleri kalmamıştır. 1. Eşkîya onların haline acır ve zarar vermek istemez ama 2. eşkıya kadına göz koyar. Onun işine yarayacağını düşünür. Arkadaşı kendisine kadını elde etme konusunda yardımcı olmayınca oradan ayrılırlar. Bitkin bir adam gelir. O da ülkenin durumundan şikayet eder. 2. eşkıya yanına bir de Moğol askeri olarak geri döner. Kadını Moğol askeri de beğenir. Ama eşkıya ve Moğol askeri kadın konusunda anlaşamaz ve birbirine girerler. Kavga sırasında kadın ölür. Eşkîyayla asker de birbirini öldürür. Sonradan gelen adam yaralıdır. Bu arada Yunus gelir. Adamın yarasına bakar. İhtiyar adama ve ihtiyar kadına hayattan ümidi kesmemekle ilgili öğütler verir.

Yunus'un bir benzeri vardır. Ona sıkıntılarında yardım eder. Olaylara beraber çözüm bulurlar. Benzeri, Yunus'u artık olgunlaştığına ve halkın arasına çıkıp yardım etmesi gerektiğine ikna eder.

Yunus, Taptuk Emre'nin dergâhında Demirci, Fırıncı, Marangoz ve Kopuzcuyla konuşup artık insanlara karışacağını anlatır. Kadınana gelir ve Yunus'la konuşmaya başlar. Onu erenler toplântısına katılıp kendini ispat etmeye ikna eder. Çünkü Yunus'a güvenmektedir. Yunus'u denemek için üç derviş gelir. Yunus'tan keramet olarak ortaya gaipten bir safra kumasını isterler. Çünkü bu dervişlerin üçü de

daha önce Allah'tan dilemişler ve sofralar kurulmuştur. Sofra kurulmazsa Yunus'un dervişlikten vazgeçmesini isterler. Yunus, dua eder. Ortaya çok büyük bir sofraya kurulur. Dışarıdan da sürekli insanlar çeşit çeşit yemekler getirmekte, "Bunu Yunus istedi." demektedirler. Yunus'un büyük bir ermiş olduğu anlaşılır. Dervişler uzun süre Yunus'un nefeslerini dinlerler. Yunus onlara herkesi, her şeyi karşılıksız sevmenin önemini anlatır.

Yunus, bir gün Taptuk Emre'nin dergâhından uzaklaşır. Yunus'un, halkın anlayacağı değil aydın kesimin anlayacağı dille şiirler yazacağı konusunda rivayetler dolaşmaya başlar. Bu nedenle ona olan sevgi de azalır.

Yunus, halka sevgiyi anlatırken ona karşı olanlar da ortaya çıkmaya başlar. Özellikle Molla Kasım, Yunus'a kızgınlığını dile getirir. Onun tasavvuf anlayışını küfür olarak değerlendirir. Hele de Yunus'un saraya gidecek olması birçok kişiyi kızdırmaktadır.

Yunus, benzeri ile sohbet etmektedir. Benzeri onun saraya gitmesini istemez. Halktan bir kısım kişiler, Yunus Emre'ye soru sormaya gelirler. Anadolu'nun dört bir yanından gelenler vardır. Onların ortak derdi ve sorusu Yunus'un saraya gittikten sonra halk diliyle yazıp yazmayacağıdır. Hepsi onu kaybetmekten korkmaktadır.

Yunus, Taptuk Emre'nin dergâhına onu ziyarete gider. Taptuk Emre, Yunus'a hayranlığını ve onun etrafındaki herkesi, hocasını bile geçtiğini anlatır. Hocasının duasını alan Yunus, oradan ayrılırken Kadıncık ananın vefat etmiş olduğunu öğrenir.

1271'de Hacı Bektâş-ı Veli, 1273'te de Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ölürler. Anadolu'da karışıklık devam etmektedir. 1281'de Ertuğrul Bey, uçbeyi olur. 1299'da görülmemiş bir kıtlık meydana gelir.

Molla Kasım ve arkadaşları Yunus'un küfre girdiği kanaatindedir. Yunus'u yaka paça tutup getirirler. Amaç ona zarar vermektir. Ama kendi aralarında Yunus'a ilk silleyi kimin atacağı konusunda bile anlaşamazlar. Bu anlaşmazlık sırasında Yunus'u sevenler, onun tanıdıkları gelmeye başlar. Arada kavga çıkacaktır ama Yunus bunu kabul etmez. Her şeyin bilgisizlikten kaynaklandığını söyler. Molla Kasım ve arkadaşları da yaptıklarına pişman olurlar.

1308'de Selçuklu hanedanı son bulur. Osmanoğulları Beyliği Bursa'yı alır. Ortamın gerginliği hafifler. Yıl 1321'e kadar ulaşır.

Yunus hastadır. Başında bulunan derviş ona hizmet etmektedir. Kapı çalınır. Anadolu'nun çeşitli yerlerinden bir sürü insan, Yunus'u görmeye gelmişlerdir. Gelenler ona utana utana nereye gömülmek istediğini sorarlar çünkü herkes onu kendi memleketinde istemektedir. Yunus, onlara "Ben, kim nereye gömülmemi istiyorsa oradayım." der ve insanları rahatlatır.

Yüzyıllar öncesinden gelen Yunus'un sevgi ışığı bugün de insanları aydınlatmaktadır.

Olay Örgüsü

Konusunu Yunus Emre'nin hayatındaki belli kesitlerden alan *Yunus Emre* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir.

1-Hayattan şikayet eden birkaç köylünün yanına yoksul bir adam görünümünde Yunus gelir.

2-Köylülerden biri olan Göçmen Derviş, Yunus'u gıyabında övdükçe Yunus, bunların çok da doğru olmadığını söyler. Köylüler Yunus olduğunu bilmedikleri adama bunun için çok kızarlar.

3-Köy odasına etrafındakileri küçük gören iki süslü Derviş gelir.

4-Yunus, onlara "Siz derviş olamazsınız." der.

5-Yunus'un kimliği ortaya çıkar, köylüler çok sevinir. Dervişlerse kendilerini pek suçlu görmezler.

6-Yunus, Göçmen Derviş'in merakı üzerine hayatından bahseder.

7-Anadolu'nun çok karışık olduğu 1260'lı yıllarda Yunus, genç biri olarak Hacı Bektâş-ı Velî'nin dergâhına buğday istemeye gider.

8-Yunus, Kadınana'nın tavsiyesi üzerine buradan buğday yerine nefes almayı kabul eder.

9-Hacı Bektâş-ı Velî, Yunus'u Taptuk Emre'nin dergâhına gönderir.

10-Yunus, Taptuk Emre'den ikrar alıp ona söz verir.

11-Anadolu'daki karışıklık devam ederken bir eşkıya bir Moğol askeri zor durumdaki bir kadına sahip olmak için kavga ederken hem kadını öldürür hem de kendileri ölürlür.

12-Yunus, halkın arasına çıkmaya karar verir.

13-Yunus, erenler toplântısına katılıp kendisini ispat etmeyi kabul eder.

14-Erenler, Yunus'tan keramet olarak gaipten bir sofrayı kurmasını isterler.

15-Yunus'un önüne büyük bir sofrayı açılır ve Yunus'un ne kadar büyük bir ermiş olduğu anlaşılır.

16-Yunus'un saraya gideceği ve artık halkın anlamayacağı bir dille yazacağı rivayetleri yayılır.

17-Molla Kasım ve onunla beraber Yunus'a karşı olanlar Yunus'u dine aykırı hareket etmek ve küfürle suçlarlar.

18-Yunus, Hacı Bektâş-ı Velî'nin dergâhında tanıştığı ve kendisinin "nefes" almasına vesile olan Kadıncık Ana'nın öldüğü haberini alır.

19-1271'de Hacı Bektâş-ı Velî, 1273'te de Mevlâna vefat eder.

20-Molla Kasım ve arkadaşları Yunus'u tutup götürürler.

21-Yunus'u sevenler toplânır, Molla Kasım ve arkadaşlarına zarar vermek isterler. Yunus, buna izin vermez. Molla Kasım ve arkadaşları yaptıklarına pişman olurlar.

22-1300'de Selçuklular yıkılır. Osmanoğulları Bursa'yı alır.

23-Yunus, hastalanır. Anadolu'nun her yanından gelen ziyaretçiler Yunus'un mezarının kendi memleketlerinde olmasını isterler.

24-Yunus "Kim nerede diliyorsa ben oradayım." der.

Tema

Oyunun ana teması; Yunus'un hayatından alıntılarla verilmeye çalışılan "Yaratılanı yaratandan ötürü sevme" düşüncesi dir. Bu düşünce Yunus'un sözleri ve şiirleriyle verilmeye çalışılmıştır:

YUNUS- Gönlünü kötülüğe, haksızlığa kapalı tutacaksın. O zaman kişi bencilliği yok eden en önemli araç haline gelir. Aynı zamanda insanlara güçlerin en kudretlisi olan sevgiyi de kazandıracaksın. Sevgi, bütün ayrılıkları, zıtlıkları, kötülükleri ortadan kaldıran bir düzen kurucudur.²²⁴

Elif okuduk ötürü

Pazar eyledik götürü

Yaradılmışı severiz

Yaradandan ötürü.²²⁵

Eserin ana temasını belirleyen bu mısralar bugün dilden dile dolaşan ve Yunus felsefesini anlatan mısralar haline gelmiştir.

Zaman

Oyunun olay zamanı tam olarak bilinmemektedir. Ama bölüm aralarında tanıtıcı, tarihî bilgilerle tarih verilmektedir. Bu tarihî bilgilerden ve verilen tarihlerden zaman tespit edilebilir. Eser, 1260'ların Anadolu'sunda geçmiştir. Bu dönem Selçuklular yönetimindeki Anadolu'nun zor günler geçirdiği, insanların zarar gördüğü bir dönemdir. Yunus'un hayatı da doğumundan değil 1260'lı yıllardan anlatılmaya başlanır ve bu yıllardan itibaren hem Anadolu'dan hem de Yunus'un hayatından çeşitli kesitler verilir. Oyun 1321 yılında Yunus'un ölümüyle son bulur ama son olarak da Yunus Emre'nin günümüz insanına bir hitabı vardır. Bu da ileriye gidiş şeklinde verilmiştir:

YUNUS EMRE- Yüzlerce yıl ötesinden sözleri görmeye geldim. Dolaştım her yakasını Anadolu'nun. Baktım yine karışıklık, yine bölünmeler. Yine ayrılıklar. Bu arada birbirinizi kırıyor, incitiyorsunuz. Bu yüzden bir aralık kötümser olacaktım. Ama iç dünyanıza eğilince duruldum. Hepiniz iyi olmak daha iyiye daha güzele yönelme istiyorsunuz...²²⁶

Eserin anlatma zamanı 1990'dır. Oyun, günümüz insanına sevgiyi, sevgi sembolü olan Yunus'u, ve hoşgürüyü hatırlatmak, bunları tekrar yaşatmak amacıyla yazılmış önemli bir eserdir. Bu, özellikle oyunun sonunda Yunus'un günümüze hitap ettiği sözlerinden ve şiirinden anlaşılmalıdır:

Gelin tanış olalım,

işi kolay kılalım,

sevelim sevillelim,

²²⁴ Sabahattin ENGİN, *Yunus Emre*, M.E.B.Yayınları, İstanbul, 1990, s. 52.

²²⁵ ENGİN, s. 68.

²²⁶ ENGİN, 93.

dünya kimseye kalmaz.²²⁷

Mekân

Eserde mekân çok geniş ve ayrıntılı değildir. Sınırlı mekânlar kullanılmıştır. Bir köy odası, Hacı Bektâş-ı Velî dergâhının holü, Taptuk Emre'nin dergâhında bir yer, bir yamaç, Yunus'un odası, bir harman yeri, bir oda oyunda kullanılan mekânlardır. Oyunda uzun mekân tasvirleri yoktur. Bölüm başlarındaki mekânları anlatan kısımlar kısa ve ayrıntıdan uzaktır:

“Bir köy odası. Üç kişi girer. Birisi göçmen bir Derviş'tir. Ötekiler, o yakalardan bir kadınla kardeşidir.”²²⁸

Özellikle Tanıtıcı'nın anlattığı tarihî olaylarda geniş mekânlardan bahsedilmesine rağmen mekânlar çok belirgin değildir:

“TANITICI: 1260 yılının Anadolu'sundayız. Her yer karmakarışık. Halk bitkin. Kötü idare ve sıkıntıların bütün yükünü omuzlarında taşıyor...”²²⁹

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu oldukça geniştir. Eserde 34 şahıs vardır. Bunlardan yazarın sözünü emanet ettiği şahıs, Yunus Emre; olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar, Taptuk Emre, Kadıncık Ana, Çömez, Demirci, Marangoz, Fırıncı, Kapuzcu, İhtiyar, Yaşlı Kadın, Kadın, çocuk, Adam, 1. Derviş, 2. Derviş, 1. Eşkıya, 2. Eşkıya, Moğol askeri, 1. adam, 2. adam, biri, bir başkası, öteki, köylü, Agop ve Benzeri'dir. Oyunda dekoratif unsur durumunda şahıs yoktur.

Yunus Emre: Gençliğinde Hacı Bektâş-ı Velî'nin dergâhına buğday almak için gidip oradan “nefes” alarak dönen ve sevgi sembolüne haline gelen Yunus Emre, oyunda birbirine girmiş, zorluklar, sıkıntılar yaşamıştır. Anadolu halkını sevgi ve hoşgörü hamuruyla yoğurmaya çalışan bir ermiştir. Bu ermiş kişi, her gördüğü eğriyi düzeltmeye, hayata hep hüsn-i zan ve ümitle bakmaya çalışan ve bunu insanlara öğretmeyi amaçlayan bir yaşam sürer. “Yaratılanı yaratandan ötürü sever”, “Dünyayı fani bulur” ve şiirlerini de bu temalar etrafında şekillendirir. Sade ve halkın anlayabileceği şiirler yazdığı, onları şiirleriyle etkilediği için de halkın sevgilisi olur:

²²⁷ ENGİN, s. 93.

²²⁸ ENGİN, s. 9.

²²⁹ ENGİN, s. 17.

Yürü, yürü yalan dünya,
 Yalan dünya değil misin?
 Yedi kere ıssız kalıp,
 Dolan dünya değil misin?

Ateş bıraktı gönlüme,
 Dumanı girdi gözüme,
 Bu gözle bu gün yüzüme,
 Gülen dünya değil misin?

Yalan dünya, yalan dünya
 Yalan dünya değil misin?
 Muhammedi bir top beze,
 Saran dünya değil misin?²³⁰

Diğerleri

Taptuk Emre, Hacı Bektâş-ı Velî'nin Yunus'u gönderdiği ve Yunus'un yetişmesine vesile olan ermiştir.

Kadıncık Ana, Hacı Bektâş-ı Velî'nin dergâhında bulunan, Hacı Bektaş'ın sıkıntılı günlerinde ona yardım etmiş olan ve Yunus'un nefes almasına vesile olan kişidir.

Çömez, Hacı Bektâş-ı Velî'nin dergâhında hizmet gören, Hacı Bektâş-ı Velî'ye haber götürüp ondan haber getiren kişidir.

Demirci, Marangoz, Fırıncı ve Kapuzcu Taptuk Emre'nin dergâhında bulunan ve yetişmeye çalışan kişilerdir. Yunus'un yakın dostları olurlar.

İhtiyar, yaşlı kadın, kadın, çocuk ve adam Anadolu halkının zor günler geçirdiği bir dönemde ümidini kaybetmiş ve isyan eden kişilerdir.

1. Derviş ve 2. Derviş halkı hor gören, derviş olduklarını zanneden ama Yunus'un "Siz derviş olamazsınız." dediği kişilerdir.

²³⁰ ENGİN, s. 61.

1. Eşkîya ve 2. Eşkîya Anadolu'da zaten bütün ümidini kaybetmiş olan halkı iyice canından bıktıran eşkıyalardır. 1. Eşkîya sonradan yanlışını anlar ama 2. Eşkîya yanına Moğal askerini de alarak bir süre daha cefa yapmaya devam eder.

Göçmen Derviş, Yunus'un hayranı olan fakir ve sadık bir dervîştir.

1., 2., 3. Dervişler, Yunus'u imtihan eden ve onun büyük bir ermiş olduğuna kanaat getiren dervîşlerdir.

1. Molla, 2. Molla, Molla Kasım ve Delikanlı Yunus'un küfür işlediğini düşünerek ona zarar vermeye çalışan kişilerdir. Sonradan Yunus'un sevgi ve hoşgörüsünden nasiplerini alarak yaptıklarına pişman olurlar.

1. Adam, 2. Adam, biri, bir başkası, öteki, köylü, Yunus'u Anadolu'nun değişik yerlerinden ziyarete gelen ve Yunus'un mezarının kendi memleketlerinde olmasını isteyen kişilerdir.

Agop da Yunus'u sevenlerle beraber olan kişidir.

Benzer olarak geçen kişi ise Yunusla yapması gerekenler üzerine konuşan ve onu fikirleriyle yardımcı olan kişidir.

Oyunda dekoratif unsur durumunda şahıs yoktur.

Anlatma Problemi

Eser, iki bölümden oluşmaktadır. 1. bölüm 7, 2. bölüm ise 6 kısma ayrılmıştır. Bu kısımların aralarında Tanıtıcı, tarihî bilgiler vermiş ve o dönem Anadolusunun kavranmasına yardımcı olmuştur. Tanıtıcı'nın anlattığı bilgiler oyunun ve Yunus'un hayatının daha iyi kavranması adına çok önemlidir:

“TANITICI: 1271'de Hacı Bektâş-ı Velî, 1273'te de Mevlâna Celâledîn-i Rûmî öldüler. (Başını iki yana sallar.)

Karışıklıklar yine sürüyor. Ekonomik sıkıntılar henüz geçmiş değil...”²³¹

Oyunda diğer oyunlardan farklı olarak eserin en sonunda Yunus Emre'nin günümüz insanına seslendiği “epilog” kısmı bulunmaktadır:

YUNUS EMRE- Bir dahaki gelişimde aranızdaki bütün ayrılıkların, bölünmüşlüklerin, kin ve acımasızlığın yok olacağına inanıyorum. (Gülümser, bakılır.) Bu

²³¹ ENGİN, s. 75.

aradan seçilmesi gereken en nurlu yolu bulacağınıza inanıyorum. (Yavaş yavaş arkaya gitmeye başlar. Işık onu izler.) Beni dinler misiniz:

Gelin tanış olalım,

İşi kolay kılalım,

Sevelim sevillelim,

Dünya kimseye kalmaz.²³²

Eser, nesirle yazılmıştır ama sık sık Yunus'un düşüncelerini, sevgi ve hoşgörü yolunu anlatmak için Yunus'un şiirlerine yer verilmiştir. Oyunun dili oldukça sade ve akıcıdır. Bu da Yunus Emre'nin halk diliyle, halkın anlayabileceği bir dille şiirler yazan Yunus'un felsefesine uygun bir yazım tarzıdır.

Oyunda tarihî gidiş gelişler söz konusudur. Bu da hayatı anlatılmaya çalışılan Yunus'un yaşadığı toplumun ve sevgi felsefesinin filizlendiği yapının daha iyi kavranması adına önemlidir.

Oyunun başında kişiler isim isim belirtilmiştir. Yalnız şahıs kadrosu oldukça geniş ve karışık olan oyunun kişilerinden dokuzu bu kısma yazılmamıştır. Bu dokuz kişi "moğol askeri, 1.,2.,3., Derviş, biri, bir başkası, öteki, 1. adam, 2. adam ve Agop'tur.

Eserin yazılış sebebi oyunun başında yazarın kaleme aldığı "Yunus Emre Hakkında" adlı bölümde açıklığa kavuşturulmaktadır:

... Bu yüzden onu psikososyal yönlerden ele alarak değerlendirmenin gerektiğine inandım. Ancak o zaman Yunus Emre, bütün haşmetiyle meydana çıkarılmış olurdu. Bunu8n için Yunus emre'nin yaşadığı çağ içindeki değerini yansıtabilmek için, yayınlanmış bulunan bütün Selçuklu tarihlerini okudum. Onun korkunç, karmakarışık, ayrılıkların, kardeş kavgalarının alabildiğine egemen olduğu bir dönem de yaşamış bulunduğunu gördüm. Çağıyla yaşadığımız günler arasında pek çok benzerlikler bulunmuyordu. Yunus emre'yi ancak bu açıdan ele almakla onun gerçek havasına girilebileceği sonucuna vardım...²³³

²³² ENGİN, 93.

²³³ ENGİN, s. 5.

DEVLET VE İNSAN

Özet

Mithat Paşa, evine gelen mektup ve eleştirileri okumaktadır. Halk, başlarına bir deliyi padişah yaptığı için ona çok kızgındır. Eve taşa sarılı kağıtlarla mektuplar bile atılmaktadır. Marko Paşa, Mithat Paşa'yı ziyarete gelir. Mithat Paşa'ya halkın yeni bir yönetim değişikliği beklediğini bildirir. Mithat Paşa, Marko Paşa'yı gönderen kişinin Veliht Abdülhamit olduğunun farkına varmıştır. Mithat Paşa, Abdülhamit'i ziyarete gider. Abdülhamit, onu çok samimi karşılar. Uzun bir sohbete koyulurlar. Abdülhamit, Mithat Paşa'ya meşrutiyet yanlısı olduğunu anlatır. Mithat Paşa da bunun meclis ve anayasa gerektirdiğini açıklar. Bu fikre de çok olumlu bakan Abdülhamit, kısa süre içerisinde tahta çıkarılır.

Anayasa Danışma Kurulu oluşturulur. Bu kurulda Mithat Paşa ve Cevdet Paşa'nın fikirleri sık sık çatışır. Süleyman Paşa da Mithat Paşa'yı desteklemektedir. Cevdet Paşa, meşrutiyete karşıdır. Mahmut Celalettin Paşa, Mithat Paşa'nın aleyhinde Abdülhamit'i kışkırtmaktadır. Abdülhamit, Mithat Paşa'nın en büyük destekçisi Süleyman Paşa'yı ondan uzaklaştırmaya karar verir. Süleyman Paşa, Abdülhamit'i ziyaret ederek ona artık anayasanın ilânını istediklerini bildirir. Abdülhamit, anayasanın gecikemeyeceğinin farkındadır ama bir madde koyarak tüm söz hakkına kendisi sahip olmaya karar verir.

Mithat Paşa, anayasa için acele ederken 113. maddeyi, yani padişahın devlet için sakıncalı bulunduğu kişiyi sürgün edebileceğine dair maddeyi ciddiye almamaktadır. Süleyman Paşa buna karşı çıkar ama Mithat Paşa onu bu konuya müdahale ettirmez.

Abdülhamit'in Mithat Paşa'ya iltifatları devam eder. Abdülhamit, Mithat Paşa'yı Ahmet Mithat Efendi'yi yetiştirmesinden dolayı da tebrik eder. Ahmet Mithat Efendi, Mithat Paşa'nın oğlu gibidir. Edebî alanda yetişmesinde büyük fayda sağlamıştır. Ayrıca Abdülhamit 113. madde'yi de dayatmaktadır. 113. maddenin varlığına rağmen Meşrutiyet ilan edilir. Meşrutiyetin ilanıyla ülkeye büyük zarar verecek olan "Tersane Konferansı" da iptal edilmiş olur. Çünkü artık yönetim şekli değişmiştir. Mithat Paşa, Meşrutiyetle gelen özgürlük ortamından çok memnundur. Süleyman Paşa, bir vesile ile Sırbistan'da görevlendirilir ve İstanbul'dan uzaklaştırılır.

Süleyman Paşa, bu duruma çok kırılır. Çünkü bu görev değişimini onaylayanların arasında Mithat Paşa'da vardır.

Mithat Paşa, sadrazamken bile yaptığı bütün girişimlerin bir şekilde reddedilmesi ve kendisini engellenmeye çalışılmasına karşı çıkarak Sultan Abdülhamit'e ağır bir mektup yazar. Bunun ardından sadrazamlıktan da alınır. Mithat Paşa kurtuluşu için açılacak olan meclise güvenmektedir ama meclis açılmadan Avrupa'ya sürgüne gönderilir. Çünkü 113. madde buna müsaade etmektedir.

Abdülhamit, Mithat Paşa'nın sürgünü konusunda tedirgindir. Eğer halktan tepki gelirse Mithat Paşa'yı götürecek olan vapur İstanbul'a geri dönecektir. Halktan önemli bir tepki gelmez ve vapur yoluna devam eder.

Mithat Paşa'nın Avrupa'da nerde ve nasıl olduğuna dair saraya jurnaller yağmaktadır. Görünüşe göre bütün Avrupa Mithat Paşa'ya sahip çıkmıştır. Bu durumdan rahatsız olan Abdülhamit, onu gözünün önünde tutmaya karar verir. Önce Suriye'ye vali yapılan Mithat Paşa ordaki iyi yönetiminin de kiskanılması ve saltanat kuracağından korkulması sonucu İzmir'e vali tayin edilir.

Mithat Paşa, evladı bildiği Ahmet Mithat Efendi'den de darbe yemiştir. Çünkü Ahmet Mithat, Mithat Paşa'nın ihanet ettiği rivayetlerini yazılarına konu etmektedir.

Abdülhamit için çeviriler yapan Ahmet Mithat, anlattığı ve Abdülhamit'in çok hoşuna giden bir cinayet romanıyla onun Mithat Paşa'ya kuracağı tuzağın esin kaynağı olur. Bu eser Hamlet'tir. Austin adında bir İngiliz, Mithat Paşa'ya bu tuzağı haber verir ve onu bir İngiliz gemisiyle kaçırmayı teklif eder ama Mithat Paşa, bu teklifi suçu kabullenmiş olmamak için reddeder. Abdülhamit, Cevdet Paşa'nın da katkılarıyla Mithat Paşa'nın, Abdülhamit'in amcası Sultan Abdülhaziz'i beraberinde bulunan birkaç kişiyle beraber öldürdüğüne dair bir komplo hazırlar. Halbuki Abdülaziz intihar etmiştir. Abdülhamit, aynı suçtan kız kardeşinin kocası Mahmut Celalettin Paşa'yı da tutuklattırır. Mithat Paşa, Fransız Konsolosluğu'na sığınmıştır. Abdülhamit Fransa'ya Tunus'u yem olarak gösterip Mithat Paşa'nın teslimini ister. Fransa dışişleri Mithat Paşa'yı teslim etmeye karar vermişken Mithat Paşa kendiliğinden teslim olur. Çünkü Cevdet Paşa'dan adilce yargılanacağına dair bir mektup almıştır.

Mithat Paşa, diğer yargılananlarla beraber suçlu bulunup Taif Kalesi'nde zindana konur. Evladı gibi bildiği Arif de yanından ayrılmamış ona hizmet etmek için

beraberinde gitmiştir. Binbaşı Bekir onları odalarına yerleştirir. Mithat Paşa, çalışabilmek için beraberinde birçok kitap ve malzeme getirmiştir. Herkes uyur ama Mithat Paşa, mahkeme günlerini hatırlamaktadır. Mahkemede Mithat Paşa'ya söz hakkı bile tanınmamıştır. Pehlivan Mustafa'nın iftiralara dayanan ifadesi asıl alınmıştır. Mithat Paşa'nın Cumhuriyetten bahsetmesine bile izin verilmemitir. Avukatını isteğine göre seçemeyen Mithat Paşa, tanımadığı bir avukata kendisini emanet etmek zorunda kalmış avukat da daha onu savunmadan suçunun hafifletilmesini istemiştir.

Mithat Paşa ve beraberinde mahkum edilenler arasında bir yakınlaşma olur. Çünkü hepsi de tuzağa düşürülmüştür. Sırtında bir çıban çıkan Mithat Paşa'ya gönce basit bir çıbandan ameliyat önerilir. Bunun bir tuzak olduğunu farkederek kabul etmeyen Mithat Paşa ve beraberindekiler ağılı sütle zehirlenmek istenir. Zindandakileri bu tuzakların hepsinden kurtaran Arif olmuştur. Bunu gören Binbaşı Bekir, Arif'i onların yanından uzaklaştırmaya çalışır. Arif'e onların eninde sonunda öleceği, gece kapının sürgüsünü açık bırakması söylenir. Bunu kabul etmiş gibi görünen Arif, zindana inerek durumu haber vermeye çalışırken binbaşı ve nöbetçi tarafından yakalanır. Ölümünün yakın olduğunu anlayan Mithat Paşa ve Celalettin Paşa beraber mühürlerini kırarlar. Gece, mahkumlar Binbaşı nezaretinde öldürülür. Dr. Naşit de sahte rapor hazırlamaya zorlanır. Askerler parayla ve nöbet tutmamakla ödüllendirilir.

Olay Örgüsü

Konusunu Mithat Paşa'nın hayatının bir bölümü ve öldürülmesinden alan *Devlet ve İnsan* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Mithat Paşa, Meşrutiyetin getirilmesi karşılığında V. Murat'ı tahttan indirip Veliht Abdülhamit'i tahta çıkarmak gayretindedir.
- 2- Anayasa ve meclis teklifini kabul eden Abdülhamit tahta çıkartılır.
- 3- Anayasa danışma kurulunda Mithat Paşa ve Süleyman Paşa anlaşmaya varırken Cevdet Paşa ile anlaşamazlar.
- 4- Abdülhamit, anayasaya ipleri yine kendi elinde bulundurabileceği bir 113. madde ekleterek çıkarttırır.
- 5- Bu maddeye karşı olan Süleyman Paşa İstanbul'dan uzaklaştırılarak Sırbistan'da görevlendirilir.

6- Sadrazam olan Mithat Paşa'nın yapmak istediği işler geri çevrilirken Abdülhamit'e yazdığı bir mektuptan sonra Mithat Paşa, sürgün edildiği haberini alır.

7- Halk tepki vermeyince Mithat Paşa, Avrupa'ya sürgüne gönderilir.

8- Avrupa'nın kucak açtığı Mithat Paşa bu durumdan hoşlanmayan Abdülhamit tarafından önce Suriye'ye oradaki başarılarından sonra da İzmir'e vali tayin edilir.

9- Ahmet Mithat'ın Hamlet çevirisinden etkilenen Abdülhamit, Mithat Paşa'ya Sultan Abdülaziz'i öldürdüğüne dair bir komplo hazırlar.

10- Mithat Paşa, Fransız konsolosluğuna sığınır.

11- Abdülhamit'in Fransa'yı Tunus'la ilgili tehdidi üzerine Mithat Paşa kendi isteğiyle yargılanmak için teslim olur.

12- Suçlu bulunan Mithat Paşa ve beraberindekiler Taif Kalesi zindanlarına götürülür. Arif de Mithat Paşa'yla biraber gider.

13- Mithat Paşa, zindanda da üretmektedir.

14- Mithat Paşa'nın istediği avukatı seçmesine bile izin verilmemiş, emri vakilerde bulunulmuştur.

15- Mithat Paşa ve beraberindeki mahkumlar arasında yakınlaşma olur.

16- Arif, Mithat Paşa'yı önce sırtındaki bir çıban vesilesiyle ameliyatta öldürülmekten sonra da hepsine kurulan bir komplo olarak sütle zehirlenmekten kurtarır.

17- Binbaşı Bekir, Arif'i mahkumlardan uzaklaştırmaya çalışır.

18- Mahkumların öldürüleceğini anlayan Arif onlara haber vermeye çalışır.

19- Mithat Paşa ve Mahmut Paşa beraber mühürlerini kırarlar.

20- Mithat Paşa ve diğer mahkumlar gece boğularak öldürülürler.

21- Bu işte vazifeli olan ya da çevrede bulunan askerlerle nöbetçiler para ve nöbet tutmamayla ödüllendirilirler.

22- Doktor da ölüm sebeplerini düzmece bir raporla belirtmeye mecbur edilir.

Tema

Oyunun ana teması; Mithat Paşa'nın meşrutiyetin ilanı ve anayasanın kabulüyle ortaya çıkması gereken özgürlük için Abdülhamit'le olan mücadelesidir.

Mithat Paşa Abdülhamit'i şartlı olarak tahta çıkarmış ama onun arkasındaki kötü niyeti görememiştir. Abdülhamitse tahtı ele geçirmeden önce Mithat Paşa'dan daha meşrutiyetçi görünmesine rağmen tahta çıktıktan sonra tam ters istikamette tavırlar sergilemiştir. Bu durum eserde tahtın vazgeçilmezliği düşüncesiyle verilmeye çalışılmıştır:

ABDÜLHAMİT- ... Ben Osmanlı Devleti'nun mutlakiyet rejimiyle yönetilmesine karşıyım.

MİTHAT PAŞA- Yaa:

ABDÜLHAMİT- Baştan söyledim, düşüncelerim sizi rahatsız edebilir.

MİTHAT PAŞA- Rahatsız olmadığımı görüyorsunuz.

ABDÜLHAMİT- Ben bu devletin ancak, halkın temsilcilerinin ağırlığını koyacağı bir meşrutiyet yönetimiyle kendine çeki düzen verebileceğine inanıyorum.

MİTHAT PAŞA- Bu, bir Millet Meclisi, bir Anayasa gerektirir.

ABDÜLHAMİT- İncancım budur, Paşa...²³⁴

Abdülhamit tahta çıkıp Mithat Paşa'nın mücadele etmesi gereken karakterini ortaya koyduğunda artık çok geçtir çünkü Mithat Paşa'yı da tahtla mücadele edecek diğer kişileri de yok edebilecek 113. madde anayasa ya konulmuştur. 113. madde ile Abdülhamit tüm anayasayı, milleti ve meşrutiyeti hükümsüz saymayı başarmıştır. Buna rağmen Mithat Paşa, hiçbir zaman boyun eğip vazgeçmemiş bir komployla ortadan kaldırılnca kadar özgürlük ve devlet için mücadelesine devam etmiştir:

MİTHAT PAŞA- Zatı sahanelerine saygım vardır. Ancak, milletimin iyiliğine gelmeyen en ufak işte bile size uyamam, boyun eğemem, böyle bilin. Yüklendiğim sorumluluk, zatı sahanelerine olan saygımdan ağırdır.

ABDÜLHAMİT- Korkmaz mısın, be adam!

²³⁴ Güngör DİLMEN, "Devlet ve İnsan", *Toplu Oyunları 6*, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 2003, s. 17-18.

MİTHAT PAŞA- Ençok korktuğum yüreğime karşı utanmaktır. Milletimin suçlamasına uğramaktır. Bu korkudur ki, sizi son kez uyarma cesaretini veriyor bana. Osmanlılar, kendi kendini yönetme, ilerletme gücüne sahip olmalıdır.²³⁵

Zaman

Oyunun olay zamanı 1876 yılında V. Murat tahttayken başlayıp 1881 yılında Mithat Paşa ve beraberindekilerin Taif Kalesi zindanında boğdurulmasıyla son bulur. Eserin içerisinde bölüm başlarında ve içlerinde bazı tarihler verilmiştir. Bu da oyunun tarihi yönden daha iyi anlaşılmasına vesile olur:

“1876, Mithat Paşa'nın beyazıt'taki konağı. Gece...”²³⁶

“Büyük tehlikeler dönüyor çevremizde... devlet yapısını onarmaya çalıştığımız sırada siz kişisel iktidar tutkularınızla bizi engelliyorsunuz... 18 Kasım 1876, Mithat.”²³⁷

“1881, Taif Kalesi. Ön alan Mithat Paşa ve öbür yargılıların kalacakları iç içe iki oda...”²³⁸

Oyunun anlatma zamanı 1990'dır. Eser, Mithat Paşa'nın tanınıp anlaşılmasını sağlayan önemli bir eserdir.

Mekân

Oyunda kullanılan genel mekânlar İstanbul, İzmir ve Taif Kalesi'dir. İç mekân olarak; Mithat Paşa'nın Beyazıt'taki konağı, Veliht Abdülhamit Efendi'nin Maslak'taki çiftliği, Cemile Sultan'ın Fındıklı'daki sarayı, Anayasa Danışma Kurulu ve İzmir'de Vali Konağı'dır.

Eserde mekânların belirtilmesinin dışında tasvir ya da açıklamalara yer verilmemiştir. Dekorla ilgili de pek açıklama yoktur:

“1876, Mithat Paşa'nın Beyazıt'taki Konağı. Gece. Şehriban Hanım yün örüyor. Mithat Paşa küçük bir masada, kağıt üstünde bir takım hesaplar yapıyor. Arif, ukulu, kendine son bir iki iş daha buluyor.”²³⁹

Şahıs Kadrosu

²³⁵ DİLMEN, s. 33.

²³⁶ DİLMEN, s. 7.

²³⁷ DİLMEN, s. 34.

²³⁸ DİLMEN, s. 48.

²³⁹ DİLMEN, s. 7.

Oyunun şahıs kadrosu yirmi kişidir. Oyunda yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Mithat Paşa, Abdülhamit, Arif, Mahmut Celalettin, Şehriban Hanım, Cemile Sultan, Süleyman Paşa, Cevdet Paşa, Binbaşı Bekir, Pehlivan Mustafa, Marko Paşa, Dr. Naşit, Şehri Efendi, Hristo Florides, Ahmet Mithat, Tissot, Austin ve Sarraf Zarifi'dir. Eserde dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslarsa Gazeteci çocuk ile erlerdir.

Mithat Paşa: Oyunda, halk tarafından sevilen halkı için her türlü mücadeleyi verip onları özgürlüğüne kavuşturmaya çabalayan Mithat Paşa, durumundan hiç şikayet etmez. Hatta içinde hep bir umut taşır. Halkı için bunca mücadele veren Mithat Paşa, malesef ki bunun karşılığını ne devletten ne de halktan göremez. Çünkü Mithat Paşa Abdülhamit'i tahta çıkarıp Meşrutiyeti ilan ettikten sonra, idarenin istediği gibi olmadığı ve hâlâ insanlar özgürlüğünü kazanamadığı için sadrazamlıktan uzaklaştırılacağını bile bile Abdülhamit'i uyarır ve bunun karşılığında sürgüne gönderilir. Abdülhamit halkın sevgilisi Mithat Paşa'yı sürgüne gönderirken halkın nabzını yoklatır. Halk tepki verirse bu kararı geri alacaktır. Ama halktan kendileri için vatanından uzaklaştırılan Mithat Paşa'ya pek destek gelmez:

ABDÜLHAMİT- (İkircikli) İzzetin vapuru Silivri açıklarında yirmi dört saat beklesin. Halktan bir tepki gelirse, vapur İstanbul'a dönecek.

CEVDET PAŞA- Önemli bir tepki olmadı, Padişahım. Bir iki yerde gençler toplânır gibiydi. Onları da...

ABDÜLHAMİT- İzzetin vapuru yoluna devam etsin. İbret verici bir görünüm. Halk, kendisine özgürlük bağışlayan bir velinimetin sürülmesine karşı susuyor, aydınları bana teşekkür ediyor. Böyle bir toplumun özgürlüğe ne kadar layık olduğunu tarih takdir etsin.²⁴⁰

Elleriyle tahta çıkarttığı Abdülhamit'in bir komplosu ve emriyle ölüme giden Mithat Paşa bu durumda bile sükûnetini muhafaza eder:

MİTHAT PAŞA- İyi geceler (Değişen ışıqla zaman geçimi. Dışardan bir iki kuş sesi. Odanın kapısı kırılır. Mithat Paşa bembeyaz geceliği içinde doğrulur. İçeriye dalan enler-birinin elinde kement- donup kalırlar)

MİTHAT PAŞA- Evlatlar hoş geldiler!²⁴¹

²⁴⁰ DİLMEN, s. 35.

²⁴¹ DİLMEN, s. 87.

Abdülhamit: Oyunda özellikle Mithat Paşa ile karşılaşmasında bilgili, görgülü bir kişilik çizen Abdülhamit, aslında dönemindeki jurnalcilik anlayışının ve çevresinde sivrilen herkesi yok etmeye çalışmasının da gösterdiği gibi vesveseli ve şüpheli bir karakterdir. Duyduğu gördüğü herşeyden etkilenen ve yaşanan herşeyi saltanatına bir saldırı olarak gören Abdülhamit, Mithat Paşa ve diğerlerine kurduğu komploda da Hamlet adlı eserden esinlenir. Aslında böyle derin ve şaşmaz komplolar kurabilmek ve bu komployu uygulayabilmek de bir zekâ göstergesidir. Malesef ki Abdülhamit zekâsını Osmanlı'yı ilerletmek için değil saltanatını korumak için kullanmıştır:

ABDÜLHAMİT- Cinayeti fiilen işleyenler, şu mabeynci Fahri bey, Pehlivan Mustafa, öbür Mustafa, Cezayirli... bu işi tasarlayan, emreden, yani kanunlarımıza göre amir-i mücbir olan Mithat Paşa'ya pek iyi bağlanmamış. Arada daha orta kişiler olmalıydı?

CEVDET PAŞA- Öyledir, çok duyarlı bir noktaya parmak bastınız. Biz bunu arz etmeye cesaret edemedik.²⁴²

Arif: Mithat Paşa'nın evinde yaşayan, her türlü işine yardım eden ve oğlu gibi kabul ettiği Arif, onu Taif Zindanlarında da yalnız bırakmaz. Aynı zamanda esprili kişiliğiyle de Mithat Paşa zor durumda bile olsa neşelenmesine vesile olur.

Arif, zindanda Mithat Paşa'yı hem küçük bir çıbandan dolayı ameliyat edilmek istenilerek öldürülmesinden, hem de sütün içine katılan ağı ile zehirlenmekten kurtarır. Arif varken ona zarar veremeyeceklerini anlayan yetkililer Arif'i gece kapıyı açık bırakmaya zorlamışlardır. Ölümün Mithat Paşa ve zindandakilere yaklaştığını anlayan Arif, onları uyarmaya çalışmaktan başka bir şey yapamaz:

BİNBAŞI BEKİR- ... Bak evlat, seninle uğraşamayız. Emir yüksek yerden. Biz de devletin kuluyuz. Biz kolaylıyoruz sen bozuyorsun işi. Sessizce olsun istiyoruz anlaşıldı mı? Yapabileceğin heçbirşey yok! Sana da kıymak istemiyoruz. Yoksa çoktan... anlaşıldı mı, başka çaren yok! Bu gece kapının sürgüsünü içerden açık bırakacaksın! Hiçbir umarın yok!

(Arif sarsılmış, durumun umutsuzluğunu kavramıştır. Peki der gibi boyun eğer. Aşağıya inmesi için bırakırlar. Bekir, onun bakışından bir şey sezer, ani karar değiştirir, yeniden kolunu kapar. Arif, Binbaşı Bekir ve nöbetçiden sıyrılır.)

ARİF- Bu gece sizi bitirecekler!

MİTHAT PAŞA- Hakkımı helal et, oğlum!

ARİF- Babam benim! Babacığım!²⁴³

²⁴² DİLMEN, s. 43-44.

Diğerleri: Mahmut Celalettin Paşa, Abdülhamit'in kızkardeşinin kocasıdır. Abdülhamit'in tahta çıkmasında ve Mithat Paşa'ya verdiği zararlarda hep onun yanında olmuştur. Ama Mithat Paşa'nın düştüğü komploya Abdülhamit tarafından düşürülerek Taif Kalesi'nde boğdurulanlardan biri olur.

Şehriban Hanım, Mithat Paşa'nın eşidir. Çok saygılı ve hanımefendi bir kadındır. Cemile Sultan, Mahmut Paşa'nın eşidir. Tüm çabalarına rağmen, Abdülhamit'e kocasını affettiremez.

Süleyman Paşa, Mithat Paşa'nın çok yakın dostudur. Abdülhamit tarafından İstanbul'dan uzaklaştırılır. Bu sayede Mithat Paşa önemli bir destekçisini kaybetmiş olur.

Cevdet Paşa, Abdülhamit'in tüm komplolarında yanında yer alan ve Mithat Paşa'nın başına gelenlerden Abdülhamit kadar sorumlu olan bir Osmanlı aydınıdır.

Binbaşı Bekir, Taif Kalesi'nde mahkum olan Mithat Paşa ve beraberindekilerin infazının emrini veren ve olayların içinde birebir bulunan kişidir.

Pehlivan Mustafa, Abdülaziz'i öldürdüğü zorla kabul ettirilen ve Mithat Paşa'yı da yine baskıyla suçlayan kişidir.

Marko Paşa, Mithat Paşa'nın İstanbul'daki yakın arkadaşıdır.

Dr. Naşit, infazdan sonra ölüm raporlarını düzmece olarak tutmak zorunda bırakılan kişidir. Şehri Efendi, Mithat Paşa'ya avukat olarak tayin edilen ama onu savunmaktansa mahkum ettirmeye uğraşan avukattır. Hristo Florides, Mithat Paşa davasının savcısıdır. Adil bir dava yönetmez.

Ahmet Mithat, Mithat Paşa'nın oğlu gibi destek verip kaleminin güçlenmesine vesile olduğu ama yazdığı yazılarla Mithat Paşa'ya atılan iftiralara destek veren kişidir. Tissot, Fransa dışişleri yetkilisidir. Abdülhamit'in tehtidiyle Mithat Paşa'yı ülkelerinden çıkarma kararı alır. Austin, Mithat Paşa'ya kendisi için düşünülen komployu haber veren ve kaçmasını isteyen bir İngiliz'dir. Sarraf Zarifi ise Abdülhamit'in maddi meselelerinin danışmanlığını yapan kişidir.

Anlatma Problemi

²⁴³ DİLMEN, s. 86.

İki bölümden oluşan oyunun birinci bölümü 1876 ile 1881 arası dönemi, ikinci bölümü ise 1881 yılının bir kısmını kapsar.

Oyun nesirle yazılmıştır. Bazı bölömlerde şiire yer verilmiştir:

MİTHAT PAŞA- Bulur, Hakan, eden bulur
manayı söyleyen bilir
benim aklım doğru yoldur
kim ararsa hal bizdedir
hü, gerçekler demine, hüü!²⁴⁴

Eserin dili oldukça sade, akıcı ve anlaşılırdır. Kısa ve yalın cümleler tercih edilmiştir:

“MİTHAT PAŞA- Sana danışıyorum. Sen çünkü halksın.”²⁴⁵

“ARİF- Git, derdini Marko Paşa’ya anlat!”²⁴⁶

Oyunun içerisinde az da olsa şiveli konuşmaya yer verilmiştir:

“ARİF- Ohri, bre Paşam. Bilmez misin?

MİTHAT PAŞA- Ha ya! Benim için heryer bizim oraları da...”²⁴⁷

²⁴⁴ DİLMEN, s. 74.

²⁴⁵ DİLMEN, s. 10.

²⁴⁶ DİLMEN, s. 11.

²⁴⁷ DİLMEN, s. 10.

ÇANAKKALE BİR DESTANDIR

Özet

Türk milleti; çağ açıp kapatan, zaferden zafere koşan bir millet olmuştur. Hiçbir zaman vatanına yan gözle baktırmayan bu millet, canını vatanın önünde tutmamıştır.

Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri'nin karşısında Almanya ile beraber I. Dünya Savaşı'na katılmıştır. 10 Şubat 1915'te İngiliz ve Fransız donanlarının ateşiyle Çanakkale Cephesi açılır. Amaç Boğazlar'dan Ruslara yardımı sağlamak ve İstanbul'u ele geçirmektir. İngilizler ve Ruslar savaşmaya Çanakkale zaferinden oldukça emin başlarlar.

Çanakkale Savaşları kara ve deniz savaşları olarak ikiye ayrılır. 18 Mart'ta kazanılan zafer denizde kazanılmıştır. Altı saat kırkbeş dakika süren savaşta dünyanın en büyük gemileri olarak bilinen iki İngiliz gemisi ve bir Fransız zırhlısı batmış, üç büyük zırhlı da saf dışı edilmiştir. Bu savaşta bir çok fedakâr isim de destanlaşmıştır.

Kara savaşlarında ise Gelibolu akla gelmektedir. 25 Mayıs'ta İngiliz ve Fransız kuvvetleri Gelibolu'ya çıkarma yapar. Düşmanlarının yaralı askerine bile yardım eden Türk yardımseverliğiyle devam eden kara savaşları dokuz ay devam etmiştir.

Avusturalya'da yaşayan Abdullah Bey ve Kul Mehmet adlı iki Türk genci savaşa katılmak için ülkesine geçmek isteyip kendilerine izin verilmeyince Türk milletinin karşı cephesinde bulunan Avustralya'ya iki kişilik savaş ilân ederler. Bu iki kişi Avusturalya'da Broken Hills dağlarına çıkıp boğazı tutar ve Avusturalya tarihine Broken Hills Savaşları diye geçecek büyük mücadeleyi başlatırlar. Karşılarında büyük bir grupla savaştığını zanneden ve birçok zayıt veren Avusturalya ordusu savaş sonunda ölü ele geçirilen iki kişiyi görünce çok şaşırırlar.

24 Mart 1915'te Çanakkale Cephesi'nde Liman Von Sanders Paşa komutasında V. ordu birliği kurulur. Liman Paşa Anafartalar Grubunun başına Mustafa Kemal'i getirir. 7-10 Ağustos tarihleri arasında en kanlı çatışmalar yapılarak başarıya ulaşılır. 253 bin şehidin verildiği bu savaş neticesinde İstanbul'un düşman eline geçmesi önlenir. Çarlık Rusya yıkılır ve I. Dünya Savaşı dört yıl daha uzar.

Olay Örgüsü

Konusunu Çanakkale Savaşları'ndan alan *Çanakkale Bir Destandır* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Osmanlı, İtilaf Devletleri'nin karşısında, Almanya'nın yanında I. Dünya Savaşı'na katılır.
- 2- 10 Şubat 1915'te Çanakkale Cephesi açılır.
- 3- 18 Martta Çanakkale Savaşları'nın denizde olan kısmında dünyanın en büyük gemileri batırılarak zafer kazanılır.
- 4- Çanakkale kara savaşları Gelibolu'da geçer.
- 5- 25 Mayıs'ta İngiliz ve Fransız kuvvetleri Gelibolu'ya çıkartma yapar.
- 6- Avusturalya'da bulunan iki Türk genci Avusturalya'ya karşı Broken Hills Savaşı'nı yaparak öldürülür.
- 7- 24 Mayıs 1915'te Çanakkale'de 5. ordu birliği kurulur.
- 8- Mustafa Kemal, Anafartalar Grubu'nun başına geçirilir.
- 9- 7-10 Ağustos tarihleri arasında yapılan savaş Türk milletinin başarısıyla sonuçlanır.
- 10- Çanakkale Savaşları sonucunda; İstanbul'un düşman eline geçmesi önlenir, Çarlık Rusya yıkılır, I. Dünya Savaşı dört yıl uzar.

Tema

Eserin teması, Çanakkale Savaşları'nın Türk milletinin insan üstü güç sarfetmesi ve mücadelesiyle destanlaşmasıdır.

Çanakkale'de iki denk kuvvetin birbiriyle savaşması söz konusu değildir. Gerek denizde gerekse karada kendi güçlerinin kat kat fazlası bir kuvvetle savaşan Türk milleti, inanılması güç destanlar yazarak bu savaşı başarıyla noktalamışlardır:

“Çanakkale savaşlarında cephe taşıırken düşmana yakalanan ve 60 deniz şehidi ile sulara gömülen Barbaros zırhlısını ve onun batarken bile vatani ve milleti

düşünen ‘Vatan ve millet sağ olsun’ sözleriyle son nefeslerini veren kahramanlarını da unutmamak lazım.’²⁴⁸

Zaman

Eserin başındaki genel değerlendirmeden sonra anlatılan olaylar 10 Şubat 1915’te Çanakkale Cephesi’nin açılmasıyla başlar. 7-10 Ağustos 1915 tarihinde Çanakkale’nin geçilmezliğinin anlaşılmasıyla son bulur. En sonda da yine şiirlerle kısa bir değerlendirme yapılır.

Oyunda önemli tarihlere yer vermiştir:

“TARİH- 24 Mart 1915’te Çanakkale’nin müdafası için Beşinci ordu adlı bir askeri birlik kuruldu...”²⁴⁹

Mekân

Oyunun tek mekânı Çanakkale’nin Anadolu yakasında boğaza hakim bir tepedir. Eserde başka mekân belirtilmemiştir. Zaten bu mekân da sahne tasvirinde verilmiştir:

Sahne, Çanakkale’nin Anadolu yakası, karşıda Çanakkale Boğazı ve Gelibolu yarımadası görünmektedir. Yarımada da dağlar ve dağlar arasında minareleri belli olan sluet hAlinde yerleşim yerleri görünür. Boğazda belli belirsiz gemiler vardır. Sahne, boğaza hakim bir tepe görünümünde düzenlenir. Olaylar burada geçer.²⁵⁰

Şahıs Kadrosu

Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; tarih, yaralı er, komutan, Yüzbaşı, Ahmet ve Mustafa Kemal Atatürk’tür. Oyunda şiirlerle genel durumu anlatan koro, I., II. asker, I., II., III. konuşmacı, I., II., III., IV., V., VI., VII., VIII., IX., X., XI., XII. ses, I., II. kadın, kızlar korusu, Mehmet, Süleyman ve askerler dekoratif unsur konumundadır.

Tarih: Aslında eser tamamen tarihin etrafında döner. Çünkü Tarih, oyunun başından itibaren gelişen tüm olayları anlatır. Aralara koro ya da tarihin anlattığı bazı olayların görüntüleri girer:

²⁴⁸ İbrahim KESKİN, “Çanakkale Bir Destandır”, *Alın Bu Yüreği Benden*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 78.

²⁴⁹ KESKİN, 88.

²⁵⁰ KESKİN, s. 65.

TARİH- (Beyaz sakallı, yaşlı bir ihtiyardır. Elinde kalın bir kitap vardır.) – insanlık tarihine başlangıcından günümüze kadar pek çok millet gelmiş, pek çoğunun adı unutulmuş, bir kısmı da tarihe damgasını vurmuş, kazandığı zaferlerle çağ açıp çağ kapamış...²⁵¹

Diğerleri: Yaralı er, Çanakkale Savaşları'nda kolu kopmak üzereyken komutanından o kolu koparmasını ve savaşa devam etmeyi isteyen erdir. Komutan ise erin isteği üzerine kolu koparan kişidir.

Yüzbaşı Ahmet, Çanakkale Deniz Savaşları'nda Muavenet-i Milliye gemisinin kaptanıdır.

Mustafa Kemal, eserde Tarih'in anlattığı olaylardan Çanakkale Kara Savaşları'nda hücum emrini veren Anafartalar Grup Komutanı'dır.

Anlatma Problemi

Oyun bir perdeden oluşmaktadır. Nazım nesir karışık yazılmıştır.

TARİH- Fakat unutulmuş bir şey vardı. O da Türk'ün kahramanlığı.

I. SES- Kahramanlık ne yalnız bir yükseliş demektir.

KORO- Ne de yıldızlar gibi parlayıp sönmemektir.

II. SES- Ölmezliği düşünmek boşuna emektir.

KORO- Kahramanlık saldırıp bir daha dönmemektir.²⁵²

Oyunun dili genel olarak sade ve anlaşılırdır. Ama özellikle Tarih'in kurduğu bazı cümlelerde cümlenin uzunluğundan ve anlatım bozukluklarından kaynaklanan bazı anlaşılmazlıklar vardır:

TARİH- ... İlk bakışta iki kişinin koskoca bir kitaya savaş açması sizleri düşündürcektir. Ama zamanında olay Silver City'de kasaplık yapan Abdullah ile yirmi iki yaşındaki dondurmacı Kul Mehmet, gurbette birbirlerine öylesine bağlanmışlardı ki, sadece içtikleri ayrı gidiyordu...²⁵³

²⁵¹ KESKİN, s. 65-66.

²⁵² KESKİN, s. 70.

²⁵³ KESKİN, s. 85.

YUNUS EMRE

Özet

Yüreği insan, tabiat ve Allah sevgisiyle dolu olan Yunus Emre, etrafi tarafından çok sevilmektedir. Moğollar'ın insanlara zulmettiği, sürekli vergi alarak zor durumda bıraktığı bir dönemde yaşamaktadır.

Yunus, sürekli içindeki şeytanla mücadele etmekte, onun sesini dinlememek için elinden geleni yapmaktadır. Kendini bilmez bir şekilde dolaşan Yunus, iki dervişle karşılaşır. Dervişler Yunus'u yanlarına alırlar. Bu iki derviş yemek vakti geldiğinde sıra ile dua etmekte, önlerine gaipten bir sofraya açılmaktadır. Sıra Yunus'a geldiğinde Yunus, tereddüt eder. Sonunda dua eder ve mükemmel bir sofraya kurulur. Buna üçü de çok şaşırır. Yunus, derviş kişilerin adına dua ettiği kişinin niyetine dua etmiştir. Derviş kişilerin adına dua ettikleri kişi ise yanlarındakinin o olduğundan habersiz oldukları Yunus Emre'dir.

Dervişlerden ayrılan Yunus, Molla Kasımla karşılaşır. Molla ona, birazdan köylülerin Yunus'un Hacı Bektaş Veli'ye gitmesi için ricada bulunacaklarını çünkü buğdaya ihtiyaçları olduğunu söyler. Ayrıca bu görevi kendisine devretmesini ister. Yunus, köylülerin ısrarı üzerine teklifi kabul eder ama Molla Kasım'a görevi devretmeyi kabul etmez. Bunun üzerine Molla Kasım, halka Yunus'un bu göreve layık olmadığını ve bunu ıspatlayabilmesi için Yunus'u yargılamayı teklif eder. Molla Kasım, Yunus'un alçak gönüllülüğünden yararlanarak onu karalamaya başlar. Hatta şiirlerinde geçen bazı tasavvufî ifadelerden dolayı onu inançsızlıkla, cennet-cehenneme, Kabe'nin yüceliğine inanmamakla suçlar. Yunus, Kasım'ın bütün suçlamalarına şiirleriyle cevap verir ama bu duruma çok da üzülür. Molla Kasım, Yunus'a tekrar bu işten vazgeçmesi şartıyla kendisinin de suçlamalardan vazgeçeceğini söyler. Yunus, bunu da kabul etmez. Yargılamanın sonucunda halk, Yunus'tan yana olur. Molla ise bu durumu kabullenmez ve Kadı'ya çıkmayı teklif eder. Bu arada Yunus da kendisine bunca düşmanlık yapan kişinin kimliğini merak eder. Bunun sonucunda Yunus, Kasım'ın kendisinin karanlık yanı, yani kendi içindeki şeytan olduğunu anlar.

Uzun süre insanlardan uzaklaşan ve kendisiyle hesaplaşan Yunus, kendisini arayan köy halkı tarafından bulunur. Sonunda Hacı Bektaş Veli dergâhına gitmeyi tekrar kabul eder. Çünkü, Moğol'un halk üzerindeki zulmü artmıştır. Moğollar, fillerini

bile halka besletmeye başlamışlardır. Yola çıkan Yunus, Molla Kasımla karşılaşır. Kasım, Yunus'a oyun oynadığını, Molla olsa bile ailesini geçindirmek için böyle şeyler yaptığını açıklar. Dergâha giden Yunus, beklendiğini öğrenince şaşırır. Bektaş Veli'nin Yunus'un geleceğinden de isteyeceği buğdaydan da haberi vardır. Bektaş Veli, Yunus'a götüreceği buğdaylardan kat kat fazla sır ve hikmet söyleme, nefes verme teklifinde bulunur. Yunus'un teklifi her reddedişinde Bektaş Veli, vereceği miktarı daha da artırır. Bunun üzerine, buğday yüklü büyük bir kervanı Yunus'a verir ve Yunus'u gönderir. Geri dönerken Yunus yanlış seçim yaptığını anlar ve pişman olur ama iş işten geçmiştir. Molla Kasım, Yunus'un karşısına tekrar çıkar ve ona kervanı halka kendisi ulaştırmayı, Yunus'unsa istediğine ulaşmak için geri dönmesini teklif eder. Yunus, bu teklifi kabul eder ve dergâha geri döner. Kasım, Yunus'tan ayrılır ayrılmaz buğdayları satmaya kalkar. Olanları hisseden Yunus ise Kasım'ın yaptığı karşısında şaşkına döner.

Bektaş Veli dergâhının kapısına gelen Yunus, içeri alınmaz. Çünkü Bektaş Veli, sürekli Yunus'u tanımadığını söyleyerek “*Hangi Yunus?*” diye sormaktadır. Yunus, Bektaş Veli'den “*Bizim Yunus*” sözünü duyana kadar dergâhın kapısında beklemeye karar verir.

Olay Örgüsü

Konusunu Yunus Emre'nin hayatının bir bölümünden alan *Yunus Emre* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Moğol, vergi ve haksız kazançla insanlara zulmetmektedir.
- 2- Yunus, her öğün içlerinden birinin duasıyla gaipden gelen yemeği yiyen iki dervişle dost olur.
- 3- Yunus'un ettiği duayla mükemmel bir sofrâ oluşur. Çünkü Yunus dervişlerin dua ettiği kişi adına diyerek aslında kendi adına dua etmiştir.
- 4- Yunus, kendisinden köylülerin Yunus'a yükleyeceği vazifeyi Molla'ya devretmesini isteyen Molla Kasım'la karşılaşır.
- 5- Yunus, köylülerin isteğini kabul eder ama bu görevi Molla Kasım'a devretmez.
- 6- Molla Kasım, Yunus'u inanmamakla ve daha işlemediği birçok suçla suçlar.

7- Halk Yunus'a inanır ama Yunus halktan uzaklaşır.

8- Yunus, Molla Kasım'ın kendisinin karanlık yüzü olduğunu anlar.

9- Yunus kendisine tekrar ulaşan halkın verdiği Bektaş Veli'ye gidip buğday isteme işini kabul eder.

10- Yola çıkan Yunus, Molla Kasımla karşılaşır ve onun kendisine geçimini sağlayabilmek için bir oyun oynadığını öğrenir.

11- Bektaş Veli'nin dergâhında beklenmekte olduğunu öğrenen Yunus'a istediği buğday karşılığı nefes ve hikmet teklifinde bulunulur ama Yunus teklifi kabul etmeyerek buğdayı alıp yolu koyulur.

12- Yolda yanlış yaptığını anlayan Yunus, pişman olur ve tekrar karşılaştığı Molla Kasım'a kervanı emanet ederek geri döner.

13- Molla Kasım, kervandaki buğdayı satmaya kalkarken bundan manen haberdar olan Yunus, çok acı çeker.

14- Dergâha dönen Yunus, Bektaş Veli tarafından tanınmaz.

15- Yunus, kendisine "Bizim Yunus" denilene kadar dergâhın kapısında beklemeye karar verir.

Tema

Oyunda ana tema olarak Yunus Emre'nin sevgi ve hoş görüşü ile iftira ve haksızlıkların üstesinden gelişi anlatılır. Tema, Yunus'un içindeki karanlık tarafı temsil eden Molla Kasım'la yaptığı mücadeleye bağlı olarak ortaya konur.

Yunus'un hayatının bir bölümünün anlatıldığı eserde Yunus, sık sık dile getirdiği ilahileriyle de, sözleriyle de hoşgörü ve alçak gönüllülüğün sembolü durumundadır:

YUNUS- Hakdan gelen şerbeti içtik elhamdülillah

Sol kudret denizini geçdik elhamdülillah

Şu karşiki dağları meşeleri bağlar,

Sağlık safalık ile geçdik elhamdülillah

Kuru idik yaş olduk, kanatlandık kuş olduk

Birbirimize eş olduk, uçduk elhamdülillah
 Beri gel barışalım, el isen tanışalım
 Atımız eyerlendi, aştk elhamdülillah...²⁵⁴

Yaşadığı dönemden bu güne bir sevgi elçisi olarak bilinen Yunus'un eserdeki sözleri de bu konumunu pekiştirir niteliktedir:

“YUNUS- Lütfen, Dinle beni. Soran sensin. Ben gelmedim dava için- Benim işim sevi için... Kavgada, iddiada, birilerinin aklına birşeyler sokuşturmakta hevesim yok. Sevelim sevillelim. Diyorum...”²⁵⁵

Halkını sevdiği gibi kendisine zarar veren Molla Kasım'a da hoşgörüyü davranan Yunus, Bektaş Veli'nin dergâhında boyun büküp beklemekten de yüksünmeyen bir sevgi adamıdır.

Zaman

Oyunun hiçbir bölümünde tarihi ifadelere yer verilmemiştir. Bu nedenle oyunun olay zamanı Yunus Emre'nin yaşadığı dönem olan 13. yüzyıldır diyebiliriz. Sadece eserin birkaç yerinde gelecekte yani yirmi ve yirmibirinci yüzyıllardan bahsedilmektedir:

YUNUS- Önemli olan benim rahatlığım değil ki, Önemli olan Molla Kasım'ın yakalanmış olması da değil. Öneli olan...? Evet önemli olan Molla Kasım'ın var olması, gerçek olması, günümüzde yaşamış olması... Yirminci yüzyılda, yirmibirinci de... yüzyıllarda yaşaması Molla Kasım'ın baba... Susturulamaması, içimizde... bizimle, sonuna kadar.²⁵⁶

1990 yılında kaleme alınan eserin anlatma zamanına yönelik düşünceler içerdiği görülmektedir. XX. ve XXI. yüzyıllara da hitap eden oyunun yazılış sebebi Yunus'un şahsında onun sevgi ve hoşgörü anlayışını topluma aşlamak ve yaygınlaştırmaktır.

Mekân

Oyun, zaman kavramından olduğu gibi mekân kavramından da uzaktır. Eserin hiçbir bölümünde br mekânın adı verilmemiş, bahsedilmemiş ve tasvir edilmemiştir. Oyunun genel mekânı Anadolu'dur diyebiliriz.

²⁵⁴ M.Necati SEPETÇİOĞLU, *Yunus Emre*, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 32.

²⁵⁵ SEPETÇİOĞLU, s. 40.

²⁵⁶ SEPETÇİOĞLU, s. 63.

Şahıs Kadrosu

Oyunun başında şahıslarla ilgili verilen bilgi, şahıs kadrosuna değişik bir bakış açısı getirmektedir. Oyun, diğer eserlerden farklı olarak tek bir şahıs üzerine kurulmuş ve geliştirilmiştir:

“Bu oyun bir kişiliktir. Yunus’dan gayri kişiler Yunus’un hayalindeki kişiler diye düşünülmüştür. Böyle oynanırsa oyunun tek ve gerçek oyuncusu Yunus Emre, hayal kişilerin tekli veya koro konuşmalarına karşı davranışlarıyla hareket edecektir.”²⁵⁷

Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Yunus Emre’dir. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar; kadın, genç, Moğol Kolcu, ses, erkek, başka Moğol kolcu, birisi, öteki, Molla Kasım, İhtiyar, bir genç kız, delikanlı, bir kadın, genç kız, yaşlı adam, Dergâh dervişinin sesi, Hacı Bektaş Veli ve Kervandan birinin sesidir. Oyunda dekoratif unsur durumunda bulunan şahıslar ise köylüler ve pazarcılardır.

Yunus emre:Eserin gerçek olan tek şahsı konumundaki Yunus Emre, özellikle Molla Kasım’ı tanıdıktan sonra kendisiyle hesaplaşması ve dağıttığı sevgi ile dikkat çeker. Molla Kasım, Yunus’a oynadığı bir oyunla ona insanın içindeki şeytanî yönü ve ikinci kişiliği göstermiş olup Yunus’un insanlardan uzaklaşmasına sebep olmuştur:

YUNUS- Varlığım?

Hangi varlığım? İçimde boydan boya günah yüklü bir Yunus var mı; bu mu benim varlığım? Gördüm. Saldırgan idi; suçlayıcıydı. Durmadan suçluyordu, almak istiyordu hep... Benim dışımda benden olan bir başka gerçek...? Yok hayır, benim içimde o... Onu bana Kasım gösterdi, Molla Kasım...? Kasım?... Molla Kasım? İçimde depremler oldu Molla Kasım benim; yıkıntılar oldu, temelsiz, direksiz konaklara döndürdü beni... neden?²⁵⁸

Halka yardım etmek için kendisini yargılamalarını bile unutan Yunus, yollara düşer ve Hacı Bektaş Veli’nin dergâhına ulaşır. Aslında bu kapıda Yunus’a teklif edilen şey karşı konulacak cinsten değildi ama Yunus hep verdiği sözü düşündüğünden ne reddettiğinin bile dönüş yolundayken farkına varır. O, pişman olmuştur ama artık Hacı Bektaş’ın gözünde “Bizim Yunus” değil “Hangi Yunus” olmuştur:

²⁵⁷ SEPETÇİOĞLU, s. 3.

²⁵⁸ SEPETÇİOĞLU, s. 54-56.

YUNUS- (Yapayalnız) Kendim... kendim düşüneceğim; kararı kendim vereceğim... ne kadar ağır bir yük yükledi sırtıma Yarabbi! (Bülbülün ötüşü yine) Pekala!... (Kapının eşğine kıvrılıp yatar) Bekleyeceğim öyleyse... burada, böylece... Bizim Yunus deyinceye kadar... bekleyeceğim. Teslimim... Evet, teslimim artık.²⁵⁹

Diğerleri: Kadın, Moğol Kolcuların evini bastığı kişidir. Etraftan yardım ister ama kimse yardıma gelmez. Genç, kadının kolcuların elinden kurtarmaya çalıştığı oğludur. Moğol Kolcu, vergi toplamaya çalışan, bazen bilerek bazen farketmeyerek insanlara zulmeden kişidir. Ses, Yunus'un gaipten duyduğu ve kendi sözlerini tekrarlayan bir ifadedir. Erkek, Moğol Kolcuya borcu olan vergiyi bir hafta sonra ödeyeceğini söyleyen ve ailesini kurtarmaya çalışan kişidir. Başka Moğol Kolcu, diğerine göre biraz daha insafli olan bir vergi memurudur.

Birisi ve öteki, Yunus'un karşılaştığı ve bir süre beraber yolculuk ettiği iki dervıştır.

Molla Kasım, Yunus'un karşısına çıktığı andan itibaren hayatını ve duygularını alt üst eden, onu sıkıntıya sokan ve nefsiyle hesaplaşmasını sağlayan kişidir. Molla Kasım, Yunus'un şiirlerindeki tasavvufi öğeleri inkar, inançsızlık ve küfür olarak yorumlar.

İhtiyar, bir genç kız, delikanlı, bir kadın, genç kız, yaşlı adam Yunus'tan yardım isteyen ve onu Hacı Bektaş'a gitmekle görevlendiren halktan kişilerdir. Girişilen davada Yunus'u haklı çıkarırlar.

Dergâh dervişinin sesi, Yunus Hacı Bektaş'ın dergâhına gittiğinde onu tanıyormuş ve bekliyormuş gibi karşılayan dervişin sesidir. Hacı Bektaş Veli, Yunus'u hemen huzuruna alır ve ona buğday yerine sırlı bilgiler teklif eder. Yunus'un bunu kabul etmemesi üzerine buğday vererek onu geri gönderir.

Kervandan birinin sesi ise Yunus'un halka götürmek için Bektaş Veli'den aldığı büyük buğday kervanındaki bir kişinin sesidir.

Oyunda köylüler ve pazarcılar dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslardır.

Anlatma Problemi

²⁵⁹ SEPETÇİOĞLU, s. 87.

Oyun, iki bütün perdeden oluşmaktadır. Aralarda sahneler yada bölümler yoktur.

Sadece Yunus üzerine kurulan oyun zaman, mekân ve diğer şahıslardan uzaktır. Tamamen Yunus'un sahnedeki tasavvurlarına dayanmaktadır.

Nesirle yazılan eserin içerisinde sık sık Yunus ilahilerine yer verilmiştir. Yunus, konuşmalarının arasına ilahileriyle renk katmıştır:

YUNUS- Haber eylen aşıklara aşka gönül veren benim
 Aşkın yüzen kuşu olup denizlere dalan benim
 Deniz yüzünden su alıp sunuveririm göklere
 Bulut gibi yürür gider arşa yakın varan benim
 Yıldırım olup şakıyan gökte bulutlar dokuyan
 Buhar olup hüküm süren yağmur olup yağın benim
 Gördüm göğün melekleri her biri bir işte imiş
 Hak çalabun sahifesi İnal benim Kur'an benim
 Gördüm diyen değil gören, bildim diyen değil bilen
 Bilen Odur göre O, aşka esir olan benim.
 Sekiz cennet aşıklara köşk ve saraydır bilene
 Musa gibi hayran olup Tur Dağında kalan benim
 Deli oldu idim Yunus, aşk oldu bana kılavuz
 Hazrete değin yalnız yüz sürüyü varan benim.²⁶⁰

Eserin genel dili oldukça sade ve anlaşılırdır. Yalnız tasavvufi tartışmalarda kullanılan üslup bilgi gerektirmektedir:

M. KASIM: (Son mısraı kaçırmaz, yüklenir) Demek, dost göğünde yok olan aşkın burcundan doğar... Öyle mi? Varlık dünyasına ölsen bile dirilmek isitiyorsun... neden? Ayrıcalıklı kişi olmak, insanların üstünü olarak yaşamak isteğine sebep ne?

YUNUS: Onu da nereden çıkarıyorsunuz? Neden okuduğunuzu illa sizin istediğiniz biçimde yorumluyorsunuz? Yahut, bilerek bilmeyerek neden çarpıtıyorsunuz? Zamanımızda herkes, her insan... yaradılmış olan her canlı birdir, ben öyle bilirim.²⁶¹

²⁶⁰ SEPETÇİOĞLU, 58.

²⁶¹ SEPETÇİOĞLU, s. 35.

Oyunda, diğer eserlerden farklı olarak teknik dil sıklıkla kullanılmıştır. Bu da eserin tek bir geręek şahıs ve onun etrafındaki hayal şahıslarla canlandırılıyor olmasından kaynaklanmaktadır:

şiir okunurken Yunus inanılması zor bir olaya tanık olmanın duygularındadır. Hem bu duyguları hem dolabın dönüşünü ve su aktarışını ifade edecek figürleriyle RAKKASE, sahnenin az ışık alan bir bölümünde rakedebilir. Bu durumda... “Göçtü kervan” ilahisinin ezgileri Kudüm-def-çifte nara vuruşlarında hafif hafif duyulur; dolayısıyla şiire fon müziği olarak da eşlik edebilir. şiir sona erince müzik susar, RAKKASE yok olur.²⁶²

Eserin önemli bir özelliği de XX, asrın kavramlarına rastlanmasıdır. Bunlar alışılmışın dışında ifadelerdir:

“YUNUS-...Nerden de geliverdi aklıma Hiimeni Süper Babaannesi Yarabbi!İnsanın kendisi değil, insanın hayal gücü kuşa benziyor gâlibâ?”²⁶³

²⁶² SEPETÇİOğLU, s. 72.

²⁶³ SEPETÇİOğLU, s. 72.

KÂMİL BEY

Özet

Osmanlı'da bir paşa oğlu olan Kâmil Bey, Galatasaray Sultanisi'ni bitirdikten sonra, Londra'da ekonomi, Paris'te felsefe, Roma'da da güzel sanatlar okumuş, hepsini de yarım bırakarak başka şeylere merak salmıştır. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı'nın yenik düşmesi üzerine babasından gelen paraların arkası kesilince İstanbul'a dönüp babasından kalan mirası kurtarmanın peşine düşer. Bu çalışmalar sırasında Galatasaray Sultanisi'nden arkadaşları ile karşılaşarak onlardan hiç de haberdar olmadığı ve uzağında bulunduğu şeyler öğrenir. Anadolu kaynamakta, halk işgallere direnmektedir.

Hayatının boş telaşları arasında halkın durumunu öğrenmekle kendini önemli hisseden Kâmil Bey, Kuvayı Milliye'ye katılır. Arkadaşlarının çalıştığı Karadayı dergisinde çalışmaya başlar. Bu dergiyi Kuvayı Milliye davasında hapse girmiş olan arkadaşları İhsan'ın karısı Nedime Hanım yönetmektedir. Nedime Hanım, hamiledir.

Kâmil Bey'in eşi Nermin, kocasının durumundan memnun değildir. O, Padişah'a ve yönetime sıkı sıkıya bağlı olanlardandır.

Niyazi, dergiye Yunanlılar'ın İnönü'de bozguna uğratıldığı haberini getirir. Kâmil Bey'in durumunu kabullenemeyen, eski halini arayan karısıyla arasında sıkıntılar yaşanmaya başlamıştır.

Kâmil Bey, dergide rahatsızlanan Nedime Hanım'ı eve gönderir. Nedime Hanım'ı soran Niyazi'ye onun Ada'da olduğunu söyler. Niyazi, Kâmil Bey'e Nedime Hanım'ın gizli görevini açıklar. Düşman birliklerinin saldırı plânları ele geçirilmiş bu Nedime Hanım tarafından Ankara'ya gönderilecektir. Kâmil Bey, durumu Nedime Hanım'a haber vereceğini söyler. Vazifeyi üzerine alan Kâmil Bey de bu plânları bir sandığın içinde Gülcemal vapurundaki birine teslim ederken yakalanır.

Kâmil Bey'in babası paşa olduğundan herkes onun kurtulması için çalışmaktadır. Suçu Nedime Hanım'a atıp kurtulması için baskı yaparlar. Kâmil Bey, bunu kabul etmez fakat suçlamaları da hiçbirşeyden haberi olmadığını söyleyerek reddeder.

Kâmil Bey'den daha önce yakalanan Ahmet, suçunu itiraf etmiş ve bütün suçu da Nedime Hanım'a yüklemiştir. Bunları kabul etmeyen Kâmil Bey ve Ahmet sorgu

yargıcı tarafından yüzleştirilir. Ahmet, Nedime'nin suçlu olduğunu tekrarlarlarken, Kâmil Bey, yeni bulduğu bir plânla Ahmet'i Nedime'yi eskiden beri sevmekle ve bu nedenle ona iftira atmakla suçlar. Ahmet, sonunda üzüntüyle bu durumu kabul eder. Daha sonra sandığı teslim alırken yakalanan Râmiz getirilir. O da hiçbir şeyden haberi olmayan bir görevli olduğu ve sadece yardım amacıyla sandığı götürmeyi kabul ettiği numarasıyla kurtulur.

Kâmil, hapisanede Ahmet'in intihar ederek öldüğünü haber alır. Ne kadar uğraşsalar da bir paşa çocuğu olan Kâmil Bey'i bütün suçlamaları inkar edip Nedime Hanım'ı suçlamaya razı edemezler. Sonuçta Râmiz kurtulur. Kâmil Bey de yedi yıla mahkum edilir.

Yıllar sonra Kâmil Bey ve Râmiz karşılaşır. Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamaları yapılmaktadır. Kuvayı Milliye affından sonra Kâmil Bey, hapisten kurtulmuştur. Râmiz ise bir gazidir. Kâmil'in kızına babasının öldüğü söylenmiştir. Kâmil Bey, önce eski karısının eşi Doktor Lütfü Bey'le görüşür, ardından da eski karısı Nermin'i görmeye gider. Ona kızıyla babasının bir arkadaşı gibi tanışmak istediğini söyler.

Kâmil Bey, kızı Ayşe'yi babasının arkadaşı bir doktor olduğunu söyleyerek arkadaşı Naci'nin kır kahvesine götürür. Burada Ayşe'ye babasını anlatır. Ayşe, babasının bir kadın yüzünden kendilerini tekettiğini sanmaktadır. Ayşe, bir Kuvayı Milliye hayranıdır. Kâmil Bey, orada bulunan arkadaşlarının da katılımıyla kızına babasının bir Kuvayı Milliyeci olduğunu ve ölmediğini anlatır. Ayşe çok sevinir. Sonunda Kâmil Bey, kızına kimliğini açıklar.

Olay Örgüsü

Konusunu, Osmanlı'da bir paşa çocuğu olan Kâmil Bey'in yaşantısının bir bölümünden alan *Kâmil Bey* adlı oyunun olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Bir paşa çocuğu olan ve halkın sorunlarından habersiz yaşayan Kâmil Bey, arkadaşlarından Kuvayı Milliye'yi öğrenir ve bu harekete katılmaya karar verir.
- 2- Kâmil Bey, Karadayı dergisinde göreve başlar.
- 3- Kâmil Bey, taraftar olduğu dava ve yaşam tarzını değiştirmesinden dolayı karısıyla problemler yaşamaya başlar.

4- İnönü'de Yunanlıların bozguna uğratıldığı haberi gelir.

5- Hamile olan Nedime Hanım rahatsızlanıp Kâmil Bey tarafından eve gönderilince Nedime Hanım'ın işgal kuvvetlerinin plânlarını Ankara'ya gönderme işi Kâmil Bey'e kalır.

6- Kâmil Bey, teslimat sırasında yakalanır.

7- Babası paşa olan Kâmil Bey'e bütün suçu Nedime Hanım'a yüklemesi tavsiye edilir ama Kâmil Bey bunu kabul etmediği gibi kendisi de suçu üstlenmez.

8- Suçunu itiraf edip Nedime Hanım'ın da adını vermiş olan Ahmet, Kâmil Bey tarafından Nedime Hanım'ı sevmek ve ona iftira atmakla suçlanır.

9- Plânları teslim alan Râmiz Bey de suçu kabul etmez.

10- Ahmet, hapisanede kendisini asar ve ölür.

11- Râmiz beraat ederken, Kâmil Bey yedi yıla mahkum olur.

12- Kâmil ve Râmiz Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamalarında karşılaşırlar.

13- Kâmil Bey, karısının yeni kocasıyla sonra da eski karısıyla görüşür.

14- Kâmil Bey, kızıyla babasının bir arkadaşıymış gibi tanışır.

15- Ayşe, Kuvayı Milliye hayranıdır.

16- Kâmil Bey, Ayşe'ye babasının, sandığı gibi onları bir kadın yüzünden terketmediğini ve ölmediğini anlatır.

17- Kâmil Bey, Ayşe'ye önce babasının bir Kuvayı Milliyeci olduğunu sonra da kendisinin onun babası olduğunu açıklar.

Tema

Oyunun ana teması, bir mirasyedi olarak hayatının büyük bölümünü zevk, sefa ve zenginlik içinde geçirmiş olan Kâmil Bey'in Kuvayı Milliye'ye katıldıktan sonraki yaşamı ve fedakarlıkları anlatılarak verilen vatan sevgisidir. Yıllarca halktan uzak yaşamış Kâmil Bey'in halka dönüşü heyecanla dolu olmuştur:

KÂMİL- Doğrusu İstanbul'a gelinceye kadar hiçbir şeyden haberim yoktu. Yakın zamana kadar yine yoktu. Avrupa'yı, Asya'yı, Afrika'yı hatta Amerika'yı karış karış gezdim. Ama Yakacık'tan öteye geçmedim. Anadolu topraklarında, halkı tanımam... Ahmet'ciğim,

İstanbul'a geldiğimde sandım ki, hayat eskisi gibi akıp gidiyor. Belki polis, memur, jandarma artık kendi ulusunun hizmetinde değil, ama eskisi gibi davranıyorlar. Çocuklar sokaklarda oynuyor, mahallede düğünler yapılıyor, camilerde mevlüt okutuluyor. Dedim ki İmparatorluğun yıkılacağını bizim gibi halk da biliyormuş. Her şeyi kabullenmiş. Anadolu'da neler oluyor? Niçin dövüşüyorlar Yunanla? Ankara neresi? Mustafa Kemal kim? Bütün bunlarla halk ilgisiz gibi geliyordu bana...²⁶⁴

Anlayışı değiştikten sonra halk için uğraşmaya başlayan Kâmil Bey, karısını kaybetmek ve çok sevdiği kızını yıllarca görememenin, onun tarafından öldü bilinmenin acısına bile katlanır. Çünkü o, vatanı için çalışarak mutlu olmayı seçmiş bir Kuvayı Milliyeci'dir. Kâmil Bey'in kızından ayrılmasının sebebi olan Kuvayı Milliye, onun tekrar kızına kavuşmasına vesile olur. Çünkü Kâmil Bey'in kızı Ayşe bir Kuvayı Milliye hayranıdır:

“AYŞE-... Siz bilmezsiniz, efendim. Ben tanıştığım herkese “Kurtuluş Savaşına sizden kimler katıldı?” diye sorarım. Bizim kuşağın onurlu insanları, başkalarını, bu savaşa şöyle ya da böyle katılıp katılmayanlarıyla ölçerler...”²⁶⁵

Zaman

Oyunun olay zamanı eserin başında belirtilmiştir. Birinci bölüm 1920-21, ikinci bölüm ise 1933 yıllarında geçer. Eserin içerisinde ise herhangi bir zaman belirten ifade yoktur.

Oyunun anlatma zamanı 1991'dir. İlk kez 1987 yılında İzmir Devlet Tiyatrosu'nda oynanan oyunun 1991 yılında basılmasının nedeni Türk insanının hiçbir zaman unutmaması gereken Kuvayı Milliye ruhunun gençlere aşılana çalıışılmasıdır. Yüzlerce esere konu olan Kuvayı Milliye, Kemal Bekir Manav'ın *Kâmil Bey* adlı eseriyle de farklı bir bakış açısından ve farklı bir yönüyle anlatılmıştır.

Mekân

Eserin genel mekânı İstanbul'dur. İç mekân olarak Bekirağa bölüğü-hücre, Karaköy alanı, Karadayı dergisi yönetim odası, Binbaşı Burhanettin'in odası, Lütfü Bey'in evinden bir köşe ve Naci'nin kır kahvesi kullanılmıştır.

Mekânlar bölüm içlerinde, geçiş yazılarıyla verilmiş ve kısaca tasvir edilmiştir:

²⁶⁴Kemal Bekir MANAV, *Kâmil Bey*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 12-13.

²⁶⁵MANAV, s. 84.

“Işık değişir. Karaköy alanı. Sol yanda bir kıraathane masası. İstanbul’un işgal altında olduğunu belirleyen başraklar, yabancı asker ya da subaylar. Satıcıların, balıkçıların sesleri. Vapur düdüğü. Bir yandan Ahmet, bir yandan Kâmil girerler.”²⁶⁶

Şahıs Kadrosu

Oyunda şahıs sayısı oldukça azdır. Bu yönüyle sade bir oyundur. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Eserde dekoratif unsur durumunda bulunan şahıs da yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Kâmil Bey, Sorgu yargıcı (yüzbaşı), Nermin, Ahmet, Nedime, Niyazi, Râmiz, İbrahim, Burhanettin (Kurmaya Binbaşı), Naci ve Ayşe’dir.

Kâmil Bey: Hayatının çoğunu Avrupa’da geçirmiş olan Kâmil Bey, Anadolu gerçeğini arkadaşları ve gözlemleri vesilesiyle kavradıktan sonra bir Kuvayı Milliye fedaisi olur.

Kâmil Bey’in en büyük ödülü hapisten çıktıktan sonra yıllarca kavuşma arzusuyla tuttuğu kızının bir Kuvayı Milliye hayranı olması olmuştur. Çünkü Ayşe, babasının kendisine anlatıldığı gibi bir kadın yüzünden onları terketmesi yerine Kuvayı Milliye’ci olup vatan uğruna bunu yapmış olmasını tercih etmektedir:

AYŞE- ... Şimdiye kadar hiçbir Kuvayı Milliye’ci’yi yakından görmedim. Ama Kurtuluş Savaşı sırasında para kazanmaktan başka bir şey düşünmeyenlerle iç içe yaşıyorum. Bizim evde Kuvayı Milliye’nin hiç lafı edilmez. Annem her zaman durgundur, telaşsız, sakin kadındır. Yalnız Kuvayı Milliye sözü açılırsa hırçınlaşır...²⁶⁷

Diğerleri: Sorgu Yargıcı (yüzbaşı), Kâmil Bey hapse atıldığında onu sorgulayan kişidir. Daha çok suçu Nedime Hanım’a yükletip Kâmil Bey’i kurtarmak için uğraşır.

Nermin, Kâmil Bey’in eşidir. Padişaha gönülden bağlıdır. Bu nedenle kocasının değişimi ve halktan yana bir tutum izlemesi onu çok rahatsız eder. Kâmil Bey’in hapse girdikten sonra karısının resmini bir baloda şen şakrak görmesi ve kendisini boşaması üzerine bir doktorla evlenir.

Ahmet, Kâmil Bey’in İstanbul’a döndükten sonra sokakta karşılaştığı ve onun Kuvayı Milliye’ci olmasına vesile olan okul arkadaşıdır. Yalnız Ahmet, Kâmil Bey’den

²⁶⁶ MANAV, s. 9.

²⁶⁷ MANAV, s. 87.

önce yakalanır ve suçunu itiraf ederek Nedime Hanım'ı da ele verir. Bu durumu inkar eden Kâmil Bey, bir oyun düşünerek Ahmet'i de Nedime'ye aşık olup karşılık göremediği için ona iftira etmekle suçlar. Bunun üzerine hatasını anlayan Ahmet hapisanede intihar eder.

Nedime, Kocası İhsan'ın hapse girmesinden sonra Karadayı dergisinin yönetimini üstlenen ve var gücüyle çalışan hamile bir kadındır.

Niyazi ve Râmiz, Kuvayı Milliye davası için Kâmil Beyle beraber çalışan kişilerdir. İbrahim ise hapishanede Kâmil Bey'e çok anlayışlı davranan hapishane görevlisidir.

Burhanettin (Kurmay Binbaşı), Kâmil Beyle konuşarak onu üstten gelen emir üzerine kurtarmaya çalışan ama onu suçu başkasına yüklemeye ikna edemeyen kişidir.

Naci, Kâmil Bey'in kır kahvesi işleten Kuvayı Milliyeci arkadaşıdır.

Ayşe, Kâmil Bey'in kızıdır. Babasının hapse girdiğinde çok küçüktür. Bu nedenle annesi tarafından babasının kendilerini bir kadın için terk ettiği ve öldüğü söylenilir. Yıllarca buna inanan Ayşe bir Kuvayı Milliye hayranıdır. Babasının da bir Kuvayı Milliyeci olduğunu ve yaşadığını öğrenmek onu çok gururlandırır.

Anlatma Problemi

Eser iki bölümden oluşmaktadır. Bölüm içinde değişiklikler paragraf halinde ifade edilmiştir:

“Hücre. Kâmil kıpırtısız, oturmuş. İbrahim karşısında. Ramiz dengin üstünde.”²⁶⁸

Oyun nesirle yazılmıştır. Eserin içinde şiire rastlanmaz. Oldukça sade, akıcı ve anlaşılır bir dili vardır:

KÂMİL- Güzel, değil mi? Artık herkesi seviyorum. Başta sizi. Güzel karıcığım la biricik kızımı. Sonra 116 Ahmet'i, 219 İhsan'ı, Binbaşı Hasan Bey'i, evimizi onaran duvarcı Cemil Usta'yı, marangoz Rıza Usta'yı, imam Mü min Hoca'yı, bütün İstanbul'u seviyorum...²⁶⁹

²⁶⁸ MANAV, s. 53.

²⁶⁹ MANAV, s. 17.

BALLAR BALINI BULDUM

Özet

Yunus, tarlada harman kaldırırken aynı zamanda kendisiyle ve doğayla hesaplaşmaktadır. Hatta, Tanrı'nın varlığını bile sorgular. Bu sırada annesi Kadın Ana onun sorularına cevap vermeye çalışır.

Bir tiyatro sahnesinde rejisör, oyunculara oyun provası yaptırmaktadır. Oyuncular oyunu tam anlayamadıklarından oynayamazlar. Kimi, sözlerini unuttur; kimi, değiştirir. Rejisör bu duruma çok sinirlenir. Oyuncular da üzgündür ama hiçbiri oyunu tam anlayamamıştır. Ionesco'nun yazdığı eser, felsefî ifadeler yumağı halindedir. Varlığa alışamadığını söyleyen Ionesco, bütün oyuncuların hatta rejisörün bile kafasını karıştırır. Rejisör çok sinirlenerek provayı keser. Yalnız kalan rejisör, tiyatronun kütüphanesinde çeşitli araştırmalar yapmaya çalışır ama yıllardır duyduğu fakat üzerinde düşünmediği “*To bee or not to bee...(olmak yada olmamak, işte bütün sorun bu!*” sözleri bile aklını daha çok karıştırmaya yeterli gelir. Kimden, nasıl yardım alacağını bilemeyen rejisörün karşısında bir adam silueti belirir. Bu, gülyüzlü, sakin ve mahcup tavırları olan Yunus'tur. Rejisörle konuşmaya başlayan Yunus, rejisörü önce sakin tavır ve sevgi dolu sözleriyle sinirlendirir ama daha sonra yavaş yavaş hayrete düşürür. Yunus, rejisöre XIII. Yüzyılda yaşadığını ve kendisini anlatır. Rejisör, buna inanmak istemese de Yunus'un konuşmaları, sözleri, şiirleri onu bu olaya inanmaya mecbur eder. Yunus, rejisörü olgun olmaya davet eder. İnsanın aslında ölümsüz olduğunu anlatan bir konuşma yapar. Bu arada Yunus, kendisinin aynısı olarak ortaya çıkan diğer altı Yunusla rejisörü tanıştırır. Bunlar, Yunus'un yüreğinin içinde bulunan Yunuslardır. Dertli Yunus, Derviş Yunus, Abdal Yunus, Miskin Yunus, Asi Yunus ve Aşık Yunus'tur. Yunus'u her biri kendi lisan ve krallığıyla yönetmeye çalışırlar. Rejisör şaşkındır.

Tiyatrocu arkadaşlarının yanına sakinleşmiş olarak gelen rejisör, onlara zor da olsa yaşadıklarını anlatmaya çalışır. Bu duruma oyuncuların hiç biri inanmaz. Yalnız, onlar da, beliren Yunus karşısında şaşkına dönerler. Çünkü bu tıpkı rejisörün anlattığı gibidir. Yunus, kendisini anlatmaya çalışırken diğer Yunuslar da belirir. Yunus, tiyatroculara kendini bilmekten, Freud'dan, Mevlana'dan ve yeni neslin yaşadığı batılılaşma kompleksinden bahseder. Bu arada Yunus, konuşurken bütün Yunuslar

adlarına uygun özellikler sergilemektedir. Çünkü onlar Yunus'un içinde yenmeye çalıştığı duygulardır. Asi Yunus, isyan etmekte, Miskin Yunus, tembellik etmekte, Aşık Yunus ise hiç zaman kaybetmeden aşık olmaktadır. Yunus, tiyatro oyuncusu kadınlardan birinin isteği üzerine Mesnevî'nin birinci hikâyesini anlatır: Genç bir cariyeye aşık olan padişah, onu satın alır. Cariye bir süre sonra bilinmez bir hastalığa yakalanır. Hiçbir doktor Cariye'nin hastalığının dermanını bulamaz. Kimsenin tanımadığı yaşlı bir ruh hekimi, kızı dümdüz bir kerevetin üzerine yatırarak ona eski ve gizli anılarını anlatır. Bu arada cariyenin nabzını sayar. Cariyeye her şeyi anlattıktan sonra Semerkant'tan bahsederken nabzı hızlanmaktadır. Hekim, Semerkant üzerinde durarak cariyeyi bu mesele ile ilgili konuşturur. Cariye'nin Semerkant şehrinde kuyumculuk yapan bir sevgilisi vardır. İşte bu belki de tarihte daha ruhsal terapi bilinmezken yazılmış en güzel terapi örneklerinden biridir.

Yunuslar ve sanatçılar muhabbet etmektedir. Yunus, sanatçılara yaşadığı dönemi anlatırlar. Dönem, bölünmelerin, çekişmelerin olduğu, Anadolu'nun Türkleşme sürecine girdiği bir dönemdir. Bu uluslaşmanın işaretidir. Yunus, bir gün çevresindekilerin talebiyle Suluca Karahöyük'e Hacı Bektaş'a açlıktan ölmek üzere olanlar için buğday istemeye gider. İşinin acele olduğunu söyleyen Yunus, dergâhta kendisine her reddedişinde artırılarak teklif edilen hikmeti kabul etmeyerek ısrarla buğday ister. Buğdayı alıp köye dönerken akli başına gelen Yunus, buğdayı bırakıp geri döndüğünde ona başka bir büyük olan Taptuk Emre'nin dergâhının yolu gösterilir. Gittiği kapıda her kötülükten uzak duracağına söz veren ve yetişmeye başlayan Yunus, Taptuk Emre'nin dergâhından içeri eğri odun bile sokmaz.

Yunus, derin bir aşk yaşadığı Elifle konuşmaktadır. O, Elif'e dokunmayıp “*yan ama tütme*” emrini yerine getirmekte ve bu arada hem Elif'e yaşanmamış bir aşk yaşamakta hem de kendisi her geçen gün bu aşkla ebedî bir aşka yelken açmaktadır. Gülmiselse Yunus'un imtihanı olan ama çekimser de kalamadığı Taptuk Emre'nin genç ve güzel kızıdır. Aşık Yunus ondan da hoşlanmasına rağmen hiçbir zaman nefsinin tuzağına düşmez. Hep kendini muhafaza etmeyi bilir.

Yunus, sanatçılara tekrar görüldüğünde bir mezat başındadır. Tezgaahın başında olmayan şeyleri satan Yunus, bir yolculuğa hazırlanmaktadır. Yola hafif çıkabilmek için de mezatta tutku, ihtiras, kin ona ağır gelecek ne varsa satmaktadır.

Yunus, gençlere neden Yunus olduğunu, içindeki barış ve sevgi tomurcuklarını ve yaşamın, ebedî yaşamanın kendisine armağan ettiği şeyleri anlatır.

Uykudan uyanan rejisör, gördüklerinin bir rüya olduğunu fark eder. Arkadaşlarını bir araya toplayan rejisör aralarında bir barış rüzgarı estiğini anlar. Sanki herkes Yunus'u görmüş gibi Yunusca konuşmaktadır. Rejisör artık her şeyi anlamış ballar balını bulmuştur. Tekrar görünen Yunus'u herkesin gördüğünü sanır. Oysa onu sadece kendisi görmektedir. Yunus büyük yolculuğuna çıkarken bir dosta daha yardım edebilmiş olmanın rahatlığı ve memnuniyeti içindedir.

Olay Örgüsü

Konusunu Yunus Emre'nin XX. Yüzyıla taşıdığı bir sevgi ve anlayış öyküsünden alan *Ballar Balını Buldum* adlı eserin olay örgüsü şöyledir:

1- Tarlada harman kaldırırken hayatı sorgulayan Yunus, annesinin yardımıyla isyanına engel olmaya çalışır.

2- Tiyatro sahnesinde bir oyunun provasını yapan oyuncular oyunun anlaşılmazlığı nedeniyle rejisörleriyle problem yaşarlar.

3- Ionesco'nun eseri rejisörün de kafasını karıştırmıştır.

4- Sanatçılardan ayrılan rejisör tiyatronun kütüphanesinde araştırma yapsa da bu araştırmalar onun kafasını daha çok karıştırır.

5- Rejisör, karşısında Yunus'un silüetini görür.

6- Yunus, ona kimliğini açıklar ama adam inanmak istemez.

7- Arkadaşlarının yanına Yunus'un sözleriyle sakinleşmiş olarak gelen rejisör onlara durumu anlatır ama kimseyi inandıramaz.

8- Önce Yunus, sonra da onun çeşitli hallerini ifade eden altı Yunus tekrar görünür.

9- Yunus, oradakileri şaşkına çevirecek şekilde Ionesco, Freud ve Mevlana gibi kişilerden bahseder.

10- Yunus, oyunculara Mesnevî'nin ilk hikâyesini anlatarak batılılaşma kompleksinin yanlışlığından bahseder.

11- Yunuslar sanatçılara 13. Yüzyılı, Yunus'un Hacı Bektaş dergâhına gidişini ve oradan Taptuk Emre'ye gönderilişini anlatırlar.

12- Yunus, Elif kıza aşık olmuş ama nefis terbiyesi için ona asla dokunmamıştır.

13- Gülmisal ise Yunus'un imtihanı olan diğer kızdır.

14- Yunus, hocası Taptuk Emre'nin kızı olan Gülmisal'i de reddeder.

15- Yunus, bir mezatta çıkacağı yolculuk için duygularını satmaktadır.

16- Yunus, sanatçılara barış ve sevgi ile bunu yaşayabilmenin ne demek olduğunu anlatır.

17- Uykudan uyanan rejisör gördüklerinin rüya olduğunu farkeder.

18- Arkadaşlarıyla bir araya gelen rejisör sanki herkes Yunus'u görmüş gibi barış rüzgarları estiğini anlar.

19- Rejisör ballar balını bulmuştur.

20- Yunus, bu durumdan memnun, rejisöre tekrar görünerek oradan ayrılır.

Tema

Oyunun teması, Yunus'un sevgi anlayışının bir rüya, ya da gerçeğe karışık bir hayal vasıtasıyla XIII. yüzyıldan XX.yüzyıldaki bir tiyatro çevresine taşınmasıdır. XX.Yüzyıl insanının beğenmediği geçmişinden gelen Yunus, dönem insanının problem olarak gördüğü, korktuğu, kaçtığı, tartıştığı, savaştığı ve kızdığı her şeyin aslında bir hiç olduğunu o insanlarla giriştiği içten ve samimi sohbetiyle yıkar ve sevgi rüzgarları estirmeye başlar. Bunun anlatılabilmesinde hem Yunus'un hesapsız ve yumuşak tavrının hem de yüreğindeki Yunusları ifade eden diğer silüetlerin şekillenmiş ve konuşan hallerinin etkisi olmuştur. Çünkü, Yunus da içindeki başka Yunuslarla savaşmak zorunda kalmış ve bu savaşı kazandığı için ebedi yaşama şansını elde etmiştir. O bir ölü değildir. Bunu asla kabul etmez:

REJİSÖR- Yu... Yunus? Yunus Emre mi? Delisin sen! Öldün sen. Taa... XIII. Yüzyılda hem de. (Söyler ve rahatlar.) Öldün!

YUNUS- Ama Can! Bu olmadı işte. Benim deyişlerimden aklında hiçbir şey kalmamış senin.

Aşık öldü diye sâlâ verirler

Ölen hayvan olur aşıklar ölmez.

REJİSÖR- Ama öldün! Hatırladığıma göre senin, Anadolu'nun her yöresinde mezarın var. Tam yirmibir yerde mezarın var.

YUNUS- Doğrudur var. Ama Can, bir insanın onbir mezarı varsa bu dünyada...O insan ölmemiş demektir...²⁷⁰

Oyunda yan tema olarak da toplumun hem birbiriyle hemde geçmişiyle barışık yaşamasının gerekliliği anlatılmaya çalışılmıştır. Çünkü toplumun aydın kesimi olarak bilinen sanatçılar bile hem Yunus, Mevlana gibi Türk büyüklerini hem de geçmişi bilmekten uzaktır:

YUNUS- Haklısın! Beni... Bizi anlamak üzere programlanmadığınız için, şimdi şıp diye anlayıvermeniz çok güç. Biliyorum. Söz gelimi bakın: Bu, freud'iyen görüşü.. İman hileni getirmişsiniz.. Evet, bu yöntemi, bilmem biliyor musunuz, önce koca mevlana anlattı alem halkına, uyguladı da. Ruhsal tedaviyi..²⁷¹

Zaman

Oyunun olay zamanı XX. Yüzyıldır. Eser XIII. Yüzyıldan ziyarete gelen Yunus Emre'nin XX. Yüzyılı aydınlatmasını anlatır. Genel olarak Yunus'un XIII. Yüzyılda yaşamış olması dışında eserde pek tarihe rastlanmaz. Ama bu yüzyıl anlatılan değil XX. Yüzyıla taşınan yüzyıldır:

“REJİSÖR- Aman Tanrım! XIII. Yüzyıldan mı dedim?

“YUNUS- Takvimlerin uzaklığı ne yazar? Aramızda ayrı gayrı yok. Öyle değil mi?”²⁷²

Oyunun olay zamanının tespitinde ipucu olabilecek tek bir cümle vardır:

“REJİSÖR... Ionesco Hazretleri: XX. yüzyılın büyük arayıcısı...”²⁷³

Eserde Ionesco'nun bir eseri oynanmaya çalışılıp anlaşılmadığına göre oyunun olay zamanı için XX. yüzyıldan daha önceki bir zaman saptanamaz. Oyun da 1991 yılında yazıldığına göre eserin olay zamanı XX. yüzyıldır çıkarımında bulunabiliriz.

²⁷⁰ Nezihe ARAZ, *Ballar Balını Buldum*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 18.

²⁷¹ ARAZ, s. 27.

²⁷² ARAZ, s. 13.

²⁷³ ARAZ, s. 11.

Oyunun anlatma zamanı 1991'dir. Yunus Emre Sevgi Yılı olarak kabul edilen bu yılda böyle bir eserin yazılması Yunus'u tanımak ve anlamak adına çok önemlidir. Çünkü Yunus, bu eserde yüzyılıyla değil tüm çağlarla yüzleştirilmiş, geçmişi ve geleceğiyle yaşatılmıştır:

... Bir de Yunus evrenselliğinin özelliklerini gün ışığına çıkarmaya. Bir tek Yunus ile bu önemli çizgiyi çizmek kolay olmuyordu. Onun için yine ondan esinlenerek, 'Bir ben vardır bende benden içeri' uyarısına baş eğerek, onda yaşayan çeşitli Yunusları sahneye çıkardık... Bu oyun 1991 Yunus Emre Sevgi Yılı'nda sergilenirken yönetmenine ve bütün sanatçılara çok şey borçlu olduğumu biliyordum.²⁷⁴

Mekân

Oyunda mekân sayısı sınırlıdır. İlk sahnedeki Yunus'un bir tarladaki rolü dışında farklı bir mekân söz konusu değildir. Diğer bütün sahneler bir XX. Yüzyıl tiyatrosunda geçmektedir.

Oyunun hiçbir bölümünde mekân belirtilmezken dekorla ilgili bazı tasvirlerle yer verilmiştir:

“Yerde biçilmiş ekin demetleri. Saptan ayrılmış başaklar vardır. (Var kabul edilir yani.) Hava kararmıştır. Ay doğmuş, Uzak yıldızlar. Arada bir uzaktan gelen gök gürültüsü. Çok uzaktan...”²⁷⁵

Şahıs Kadrosu

Oyunda yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Yunus (Asi Yunus, Abdal Yunus, Aşık Yunus, Derviş Yunus, Miskin Yunus, Dertli Yunus), Rejisör, 1. ve 2. erkek oyuncu, 1. ve 2. kadın oyuncu, Elif Kız, Gülmisal Kız ve Kadın Ana'dır. Suflör ise oyunda dekoratif unsur konumunda bulunan şahıstır.

Yunus: Oyunda Yunus, 20. yüzyıla, yedi yüzyıl öncesinden gelerek sevgi ve barış taşıyan kişidir. O, rejisörle ve diğer tiyatro sanatçılarıyla konuşmalarında bilgiyi, sabrı, sevgiyi ve barışı harmanlayarak onlara mutlu ve sakin olmanın, sevip sevilmenin ve yaşamının yolunu gösterir.

²⁷⁴ ARAZ, Kapak.

²⁷⁵ ARAZ, s. 9.

Yunus'un karakterindeki sevgi tomurcukları görünüşüne de konuşmalarına da yansımıştır. Yunus, yardıma ihtiyacı olan bir insanın karakterinde aslında bir toplumu aydınlatmaya, topluma sevgi vermeye ve geçmişiyile barıştırmaya gelmiştir:

YUNUS- Evet. Dedim ya... Bazı yüreği açık olanlar... Dediklerimi anlar. Çünkü yürektekenden yüreğe yol vardır. Yeter ki kapısını açık tut... Yeter ki insanların alınına 'bu işte budur' diye bir mühür basıp onları aktar dükkanındaki şişeler gibi raflara dizme. Kapağını aç, kokusunu anlamaya, tadını, özelliğini tanımaya çalış.²⁷⁶

Yunus, kendisinden öncekilerle olduğu gibi sonrakilerle de barış ve tanışıklık içinde olmuştur. Onun yüreğinde ihmal edilen insan yoktur. O sevgisini ayırmsız herkese vermeye çalışmıştır:

YUNUS- Tabii... insanlar, insanlar benim nasıl yakınımda, nasıl yanımda bir bilsen. İnan ki.. Sen bana şu anda şah damarımdan daha yakınsın.

REJİSÖR- İkimiz de Türkçe konuşuyoruz ama... Seni anlamak çok zor. Nasıl yakınlık mı bu?

YUNUS- Aslında çok kolay... Sen içinde duymuyor musun bu yakınlığı?

REJİSÖR- Nasıl oluyor bu iletişim?

YUNUS- Belki de içgüdülerle. Belki gizli bir çekim. Ama inan, sen her zaman;

Yürür isem önümdesin

Seyler isem dilimdesin

Oturursam yanımdasın

Ayrıkta ne bazarım var?²⁷⁷

Yunus, yüzyıllar öncesinden gelip Ziyaret ettiği, çeşitli isim ve karakterleriyle kendisini gösterdiği, zaman zaman asi, zaman zaman aşık olduğu XX. Yüzyıldan ayrılırken de hep umut aşılır:

YUNUS- Dostlarım... dostlarım.. görüyorum ki ışık uyanmış, anahtar ilke bulunmuştur. Bu pazarda benim işim bitti demektir. Ama gitmeden önce sormak istediğim ve her birinizden yegan yegan duymayı özlediğim bir şey var, tek bir şey; Benden, benimle tanış olmaktan hoşnut musunuz?

(Seyircilerin arasından genç bir ses sorar.)

SEYİRCİ- Ya sen? Sen bizden memnun musun? Önce sen bizi aydınlat.

²⁷⁶ ARAZ, s. 14.

²⁷⁷ ARAZ, s. 15-16.

YUNUS- (Derinliklere, karanlıklara bakarak.) Ben sizi sevdim! Ben karıncadan Süleyman'a, cümlenize vuruldum. Sevdim işte. (Rejisöre yaklaşır.) Ayrılık vakti geldi Can unutmama. Her keder daima kurtuluşla sona erer. Dilerim ki artık çalışmalarınız düzenle başlar, ahenkle yürür, gönül rahatlığı içinde sona erer. Hadi iş başına, gerçeğin ışığı çalışmalarınızı aydınlatıyor, ondan feyz almaya koşun.²⁷⁸

Rejisör: Oyunda XX. Yüzyılın sevgi, barış ve yardıma ihtiyacı olan; agrasif, anlamak ve anlaşılacak isteyen kişisini canlandırır. Yunus'a karşı da önce uzak durma, inanmama çabasını sergilemesine rağmen sonra onun etkisinde kalmaktan ve onu anlamaktan mutluluk duyar.

“REJİSÖR- Bir şeyler aydınlanıyor kafamda- Netleşiyor düşüncelerim- Somut birer biçim kazanıyorlar.”²⁷⁹

Gördüğü rüyadan uyandıktan sonra hayata Yunus'un ışığıyla bakan rejisör, ondan kazandıklarının farkındadır:

“REJİSÖR- N'oldum ben? N'oldum? Sırtımdan (ayağa kalkar) tonlarca yük kalktı sanki, insan farketmiyor ama... Prese sokulmuş gibi... Yamyassı oluyor. Ama gene de... Bir hoşum. Hoşum, Yaşadıklarım rüya mıydı yoksa gerçek mi?”²⁸⁰

Diğerleri: 1. ve 2. erkek oyuncu ile 1. ve 2. kadın oyuncu tiyatro oyununda rejisörle beraber çalışan ve Ionesco'nun eserini anlayamadıklarından şikayet eden, ardından da rejisörün rüyasında Yunus'la aydınlanan kişilerdir.

Elif Kız, Yunus'un aşık olduğu ama ulaşmayı kabullenmediği, bu aşkla yanmayı istediği kızdır. Gülmisal ise Yunus'un peşinde koşan, Yunus'un da hoşlandığı, hocası Taptuk Emre'nin kızıdır. Yunus, onu da kabul etmez.

Kadın Ana, oyunun sadece ilk bölümünde yer alan ve Yunus'un annesi olan kişidir.

Anlatma Problemi

İki perdeden oluşan oyunun birinci perdesi üç sahne, ikinci perdesi ise yedi sahnedir.

²⁷⁸ ARAZ, s. 60.

²⁷⁹ ARAZ, s. 52.

²⁸⁰ ARAZ, s. 57.

Nesirle yazılmış eserde Yunus'un şiirlerinin bölümlerine sık sık yer verilmiştir. Bu oyunun coşku ve canlılığını kuvvetlendirir:

YUNUS- Aşık Yunus düştüm yine
Düştüm hemen aşk derdine
Girdim gerçekler yurduna
Ne acep derdim var benim.²⁸¹

Oyunda felsefi ifadeler, anlam kargaşaları ve anlaşılmazlık şikayetleri sık sık yer almıştır. Bunlar özellikle oyunun konusunu oluşturan Ionesco'nun eseriyle ilgili anlam kargaşalarıdır:

REJİSÖR-... To bee or not to bee.. 'Olmak ya da olmamak. İşte bütün sorun bu!' (Başını kadırır.) demek bütün sorun bu! Binlerce kez tekrarlandı bu. Olmak ya da olmamak! Hangi olmak? Adam ne kendi varlığına, ne dünyanın varlığına, ne öbür şeylerin varlığına... alışamadım diyor. Öyleyse... Yani şimdi var mı yok mu bu adam? Nasıl yok diyebilirim? Nasıl var diyebilirim? Benim dünyamın en önemli, en büyük çığır açan adamlarından biri o...²⁸²

Oyunun dili oldukça sade, akıcı ve anlaşılırdır. Hatta uyandırdığı merak ve heyecan unsurlarından dolayı çekici ve sürükleyici bir üslubu vardır bile diyebiliriz. Sadece, felsefi tartışmaların olduğu bölümler, kafa karıştırıcıdır. Ama bu da zaten Yunus'un getireceği açıklamalara kadar olması gereken bir unsurdur.

Eserde, bir de ilginç deyim kullanılmıştır. Bu deyim yalnız bırakılmayı, bir başına kalmayı ifade eden bir deyimdir:

“ASİ YUNUS-... Dıral dedenin düdüğü gibi kal burda kendi başına.”²⁸³

²⁸¹ ARAZ, s. 20.

²⁸² ARAZ, s. 11.

²⁸³ ARAZ, s. 47.

CİHANDA BİR TÜRK

Özet

Topal Ali ve Fadime, köylerinde huzur içinde yaşayan bir çifttir. Ali, cephede bir bacağını kaybetmiştir. Oğlu Mehmet iki buçuk yıldır askerdir. Çanakkale’de mücadele etmektedir. Gelinleri Zeynep ve torunları Serhat onlarla beraber yaşamaktadır.

Bir gün Mehmet’ten yakında çatışmaya katılacağına dair bir mektup gelir. Mehmet, mektubunda kendisine bir şey olursa oğlunu okutmalarını istemektedir.

Köyde sık sık vatani düşmanın işgal ettiği ve savaşın kaybedildiği haberleri yayılmaktadır. Bu haberler, herkesi çok üzer. Muhtar ve öğretmen, Topal Ali’ye gelerek oğlunun mektubu vasıtasıyla savaş hakkında bilgi alır.

Mehmet, onbaşıdır. Artık çatışmaya girmeye başlamışlardır. Cafer, Mehmetle omuz omuza savaşan Çorumlu, gözünü budaktan sakınmayan, düşmanın üstüne üstüne giden bir delikanlıdır. Sadık, çatışma sırasında vurulur. Bu arada İngilizler baskın yapar. Mehmet Onbaşı ve Sadık esir edilir. Düşman, onlardan bilgi alabilmek için türlü eziyetler eder. Ama ağızlarını sadece hiçbir şey söylemeyeceklerini ifade için açtırabilir. Onlara makam, şan, şöhret, para, kadın teklif edilir ama hiçbirini kabul etmezler.

İngiliz Subayı, bilgi alamayacağını anlayınca askerlerine vur emri verir. Tam Mehmet ve Sadık öldürülmek üzereyken Cafer, İngilizleri esir alır. Amacı sadece omzuna bir yıldız daha taktırmak olan İngiliz Subayı, büyük bir korkuya düşer. Affedilmek için yalvarırlar ama nafile...Cafer, esirleri cephe gerisine götürür. Sadık, Cafer ve Mehmet, ölseler de dönmeyeceklerine yemin ederler. Düşman cephaneliğini ele geçirmeye karar verirler. Mehmet, önden gider ama cephaneliğe tam ulaşmışken alnından vurulur. Cebindeki mektubu ailesine ulaştırmalarını söyler ve şahadet getirerek can verir.

Fadime, rüyasında oğlunu garip bir şekilde görmüştür ve endişelidir. Serhat’a babasına mektup yazdırmaya başlarlar. Bu arada kapı çalar. Sadık ve Cafer muhtarla beraber gelmiş, kötü haberi getirmiştir. Şehit cenazesi içeri alınır. Kadınlar ağıt yakarlar. Sadık, Mehmet’in mektubunu okur. Zeynep, delirmiş durmadan gülmektedir.

Topal Ali, şehit oğlunun başında, cihanda bir Türk kalana kadar savaşacaklarına ve Çanakkale'yi kurtaracaklarına yemin eder.

Olay Örgüsü

Konusunu Çanakkale Savaşı'ndan alan *Cihanda Bir Türk* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Topal Ali, savaşta bacağını kaybetmiştir.
- 2- Topal Ali ve Fadime'nin, Çanakkale'de iki buçuk yıldır asker olan oğlu Mehmet, mektupla yakında çatışmaya gireceğini haber verir.
- 3- Mehmet Onbaşı, Çanakkale'de Sadık ve Cafer'le omuz omuza çarpışmaya başlarlar.
- 4- Sadık, omzundan yaralanır.
- 5- İngiliz askerleri Mehmet ve Sadık'ı esir alırlar. Türlü işkenceler yaparak ağızlarından bilgi almaya çalışırlar ama bir şey öğrenemezler.
- 6- Cafer, gelerek onları kurtarır ve İngilizleri esir eder.
- 7- Esirler cephe gerisine götürülür ve İngiliz cephaneliğini ele geçirmek için saldırırlar.
- 8- Mehmet, alınından vurulur.
- 9- Topal Ali ve Fadime, oğulları Mehmet'e mektup yazdırmaktadır.
- 10- Cafer ve Sadık, Muhtarla beraber gelerek acı haberi verir.
- 11- Mehmet'in son mektubu okunur.
- 12- Zeynep delirir.
- 13- Topal Ali, cihanda bir Türk kalana kadar Çanakkale'nin savunulacağına şehidinin başında yemin eder.

Tema

Oyunun ana teması, Çanakkale'yi işgal eden düşman kuvvetlerine karşı Türk ordusunun kahramanca direnişiyle ortaya konulan vatan sevgisidir.

Tema özellikle Onbaşı Mehmet'in mektup ve sözlerinde ifadesini bulmuştur:

... Ana, geçen gün bölük komutanımız bir konuşma yaptı. Çok yaman konuştu. Dedi ki 'Askerler, değil İngiliz'i, Fransız'ı, İtalyan'ı bütün dünya bir araya gelse, birleşseler bile, Türk'ün bu son kalesini yıkamayacaklardır. Şayet ellerindeki güllelere, toplara, modern silahlara güveniyorlarsa, iyi bilsinler ki Elif bacının kazması, Kazım emminin küreği, onların en modern silahlarından daha sert, daha çetindir. Yok eğer sayılarının çokluğuna güveniyorlarsa yine iyi bilsinler ki, sineleri iman yüklü bir avuç Türk'ün karşısında, ham armut gibi yere düşeceklerdir.²⁸⁴

Temaya, şehit oğlunun cenazesi başında duygulu bir konuşma yapan Topal Ali'nin sözleri de katkıda bulunmaktadır:

TOPAL ALİ- Ben elli beş senedir, bu vatanın ekmeğini yer suyunu içerim. Uğruna bir kurşun yemişim çok mu?

Ruhun şad olsun Mehmedim, kabrinde rahat uyu

Çiğnenmeyecek mezarın var oldukça Türk soyu!

Yemin ediyorum, yemin ediyorum, rengini Mehmet'imın kanından alan bayrağıma... Din-i İslam'ın temeli yüce kitabıma... Namusum. Silahım adına yemin ediyorum. Çanakkale'yi kafir düşmandan kurtaracağız. Bu topraklar, bize mezar olmadıkça, küffüra yar olmayacaktır. Yeter ki cihanda bir Türk olsun, cihanda bir Türk!...²⁸⁵

Zaman

Eserin olay zamanı, Çanakkale Muharebelerinin yapıldığı dönemdir. Oyunda tarihi ifade eden belirgin bir olay yoktur. Bu nedenle tam tarih saptanamazsa da genel tarih olarak Çanakkale Muharebeleri verilebilir.

Oyunun anlatma zamanı 1991'dir. Bu tarihte Çanakkale'yi anlatan bir oyun yazılmasının sebebini eserin yazarı şu şekilde ifade eder:

Çanakkale muharebeleri, yalan tarihimizin en ihtişamlı safhalarından biridir. Gariptir ki onu ihtişamlı kılan temel unsur: o yıllarda Müslüman-Türk milletinin cidden karanlık günlere sahne oluşu idi...

Şanlı tarihimizle övünmek, ceddimizin emsalsiz kahramanlıklarını dile getirmek boynumuzun borcudur. İşte bu yüce borcu kendime gaye ediniz, elinizdeki kitabı yazdım.²⁸⁶

²⁸⁴ Kemal KARAKIPÇAK, *Cihanda Bir Türk*, Aydın Ofset, Çorum, 1991, s. 14-15.

²⁸⁵ KARAKIPÇAK, s. 90-91.

²⁸⁶ KARAKIPÇAK, Önsöz.

Mekân

Üç perdeden oluşan eserin her perdesi bir tek mekânda geçmektedir. Birinci perde sade ve gösterişsiz bir odada, ikinci perde muharebe meydanında, üçüncü perde ise yine Topal Ali'nin evinin bir odası olan sade ve gösterişsiz bir odada geçmektedir. Mekân, son derece kısıtlıdır. Bu da oyunun daha kolay canlandırılabilmesi gibi bir avantajı beraberinde getirmektedir.

Mekân tasvirleri, hemen tüm tiyatro eserlerinde olduğu gibi perde başlarındaki paragraf içi kısımlarda verilmiştir. Bunlar kısa ve ayrıntıdan uzak tasvirlerdir:

“Sade ve gösterişsiz bir oda”²⁸⁷

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu çok geniş değildir. Toplam on iki kişidir. Bunlardan yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Onbaşı Mehmet'tir. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar: Topal Ali, Öğretmen, Muhtar, Fadime, Zeynep, Sadık, Cafer, Serhat, İngiliz Subayı, 1. İngiliz askeri ve 2. İngiliz askeridir. Eserde, dekoratif unsur durumunda şahıs yoktur.

Mehmet: Köylü bir ailenin çocuğu olan Mehmet, çok zeki olmasına, öğretmenlerinin ısrarlarına rağmen fakirlik yüzünden okuyamaz. Bu nedenle oğlu Serhat'ın okumasını çok istemektedir. Vatanını canından da çok seven Mehmet, iki buçuk yıl süren askerliğinin sonunda şehit düşer. Mehmet, vatanını ve milletini o kadar çok sevmektedir ki bir düşman askerinin milletinin adını ağzına almasına bile tahammülü yoktur:

MEHMET- Mübarek “Türk” adını ağzına alma diyorum sana. Kirletme o ulvi kelimeyi.

İNGİLİZ SUBAYI- Ne deyim, nasıl hitap edeyim ya size? Pis, barbar Türk mü deyim?

MEHMET- Ben Türk'üm, Türk... Öz be öz Türk... Yıllarca medeniyet beşiğini sallamış; gittiği her yere at nalıyla “Türk” damgasını vurmuş Türk üç kıtada at oynatmış; cihanı titretmiş Türk! Türk'üm ben. Anlıyor musun Türk! Türk oğlu Türk.²⁸⁸

²⁸⁷ KARAKIPÇAK, s. 9.

²⁸⁸ KARAKIPÇAK, s. 52-53.

Topal Ali: Eserin mesajını veren şahıslardan biri de Topal Ali'dir. Topal Ali, Mehmet'in babasıdır. Bir bacağına savaşta kaybetmiş, yüreği vatan sevgisiyle dolu bir Türk köylüsüdür. Oyunda, onun sözleri aslında tüm köylünün ve yüreği vatan sevgisi ile dolu herkesin hissettiklerini dile getirir:

TOPAL ALİ- Yemin ediyorum, yemin ediyorum, rengini Mehmed'imın kanından alan bayrağıma... Din-i İslâm'ın temeli yüce kitabıma... Namusum, silahım adına yemin ediyorum. Çanakkale'yi kafir düşmandan kurtaracağız. Bu topraklar bize mezar olmadıkça küffara yar olmayacaktır...²⁸⁹

Diğerleri: Öğretmen, herkese vatan ve millet aşkı aşıl原因, köylüyü bilgilendiren, Topal Ali'ye dert ortağı olan kişidir. Muhtar, savaşın gidişiyile ilgili öğretmenden bir şeyler öğrenmeye çalışan ve Topal Ali'nin yakın arkadaşı olan bir köylüdür.

Fadime, Mehmet'in annesi, evladını her şeyden çok seven bir Türk kadınıdır. Zeynep, Mehmet'in eşidir. Oyunun sonunda çıldırır.

Sadık ve Cafer, cephede Mehmet'le omuz omuza çarpışan, onun en iyi arkadaşlarıdır. Mehmet'in ölüm haberini de ailesine onlar getirirler.

Serhat, Mehmet'in çalışkan ve okumayı çok isteyen oğludur.

İngiliz Subayı, amacı sadece yakasına bir yıldız daha takmak olan, acımasız ve vatan sevgisinden yoksun bir askerdir.

İngiliz askerleri; korkak, tedirgin ve sadece emir eri konumundaki askerlerdir.

Anlatma Problemi

Üç perdeden oluşan eserde sahne ya da bölüm yoktur. Sadece uzun üç perde vardır.

Eser, nesirle yazılmıştır. Aralarda az da olsa birkaç mısra şiir yer almaktadır:

Mektup yazdım atem deye

El uzattım tutam deyi

Mehmet'ime varam deyi

²⁸⁹ KARAKIPÇAK, s. 91.

Kısmet etmez. Kadir Mevlam.²⁹⁰

Anlatım oldukça sadedir. Köy hayatı, eserin büyük bölümünü kapsadığı için konuşmalar da köylü ağzıyla yazılmıştır:

“FADİME- Sen öyle belle.

TOPAL ALİ- Öyle bellemesi mi var, hem de öylesiniz.”²⁹¹

Deyimlere, halk arasında kullanılan cümlelere yer verilmiştir:

“İki laf etmeden kırk lafın belini birden bükme.”²⁹²

“Elifi görüp mertek sanmak”²⁹³

Öğretici bir eserdir. Mekânın ve dekorun azlığı nedeniyle okullarda oynanmaya müsaittir.

²⁹⁰ KARAKIPÇAK, s. 85.

²⁹¹ KARAKIPÇAK, s. 12.

²⁹² KARAKIPÇAK, s. 12.

²⁹³ KARAKIPÇAK, s. 13.

SOKOLLU

ÖZET

Sultan Selim vefat etmiştir. Eşi Nurbanu büyük bir telaş içindedir. Vezir Sokollu'yu çağırarak onu durumdan haberdar eder ve oğlu Sultan Murat saraya ulaşana kadar ölüm haberinin duyurulmamasını ister. Sokollu, Sultan Selim ve Nurbanu'nun kızı Esmahan ile evlidir. Yani vezir olmanın yanında sarayın damadıdır. Nurbanu, oğlundan başka bir şehzadenin tahta geçmesinden korkmakta ve Sokollu'nun bir an önce nizam-ı âlem için diğer şehzadeleri öldürtmesini istemektedir. Sokollu bunu asla kabul etmez. Çünkü bu kararı Haseki Sultan da olsa hükümdar dışında kimse veremez.

Ölüm olayı çok gizli tutulur. Sokollu'nun dirayetli hareketleri ve hazırlıklarıyla Sultan Murat saraya ulaşarak tahta geçer. Saraya geldiğinde ilk işi dedesine ve babasına vezirlik yapmış, saraya damat olmuş olan Sokollu'nun elini öpmek ve kendi mührünü ona teslim etmek olur.

Sultan Murat'ın isteksiz tutumuna karşı Nurbanu, Sokollu ve Şeyhülislam'ın diretmeleri karşısında kardeş katli emri verilir ve Sultan Murat'ın beş kardeşi nizam-ı âlem için katledilir.

Sultan Murat'ın eşi Safiye Sultan, daha eşi tahta çıkar çıkmaz devlet işlerine karışmaya başlar. Sokollu'yla bu konuda gizli görüşmeler yapar ve onu yanına almaya çalışır. Ama Sokollu, haremın saray işlerine karışmasını doğru bulmaz ve Safiye Sultan'a karşı çıkar.

Sultan Murat, tahta oturur oturmaz zevke, sefaya dalmıştır. İçki meclisleri ve cariyelerden devlet işleri ile uğraşmaya vakit bulamaz. Nurbanu ve Esmahan Safiye'yi sevmemekte, Sultan Murat'ı, başka cariyelere bağlamak için bütün gayretlerini sarf etmektedirler. Bu konuda zaman zaman başarılı da olurlar. Ama bu çabalar Safiye'yi daha da hırslandırır.

Safiye Sultan, Murat'ı kendine bağlamayı bilen hırslı bir kadındır. Sultan'ı öldürdüğü kardeşlerinin kanları altında boğulduğu gecelerde teskin eder ve Sokollu'ya düşman etmeye çalışır. Çünkü aslında Sultan Murat da bilmektedir ki devleti asıl idare eden Sokollu'dur. Halk bile Sultan'dan “*ayyaş*” diye bahsetmektedir. Sultan, Safiye'nin

de sözleriyle Sokollu'nun başarı ve idaresi altında ezilir. Kıskançlık krizleri yaşamaya başlar.

Sultan'ın çevresindeki paşalar da Sokollu'yu çekememekte. Padişah'a durmadan onun hakkında yalan yanlış, bazen doğru, haberler gelmektedir. Söylentilere göre Sokollu, idareyi ele almaya çalışmakta, rüşvet yemekte ve azınlıklarla anlaşmalar yapmaktadır. Sokollu, bir tek Sultan'ın değil, Paşaların da hasedine maruz kalmıştır.

Safiye Sultan, bütün gücüyle Sultan'ı Sokollu'ya yavaş ve sinsice düşman eder. Bu düşmanlık Sultan'a huzur vermez. Safiye, Sokollu'yu öldürtme plânları yapar Sultan Murat'ın içkili bir anında ona ferman verdirtir.

Sokollu, sonun yaklaştığını hissetmektedir. Sultan Murat, verdiği hükümden pişmandır ama geri dönemez. Divan toplântısından sonra, vezire arzda bulunmaya gelen biri, yani tutulan katil yaklaşır ve kalbine iki kez hançer saplar. Cinayet plânına ortak olan tüm paşalar ve katil yavaş yavaş geri çekilir. Sultan Murat, Sokollu'nun başına gelir. Sokollu kırgın değildir ama Sultan'ın yardım teklifini de kabul etmez. Ve Üçüncü Murat'ın elinden kadehi alacak bir dördüncü Murat dileyerek ölür.

Olay Örgüsü

Konusunu Sokollu'nun hayatının bir bölümünden alan *Sokollu* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Sultan Selim vefat eder.
- 2- Sultan'ın eşi Nurbanu ve vezir Sokollu ölümü saklarlar. Çünkü Şehzade Murat'ın tahta geçmesini isterler.
- 3- Şehzade Murat, saraya ulaşır ve Sokollu'nun desteğiyle tahta geçer.
- 4- Sultan Murat'ın eşi Safiye devlet işlerini idare etmek isteğiyle Sokollu'ya yaklaşır ama Sokollu buna müsaade etmez.
- 5- Safiye, bu sefer, Sokollu'yu arkadan vurmak ister ve Sultan Murat'ı, ona düşman etmek için vezir'in tahta gözü olduğunu söyler.
- 6- Sultan iktidar kaygısına düşer ve Safiye'nin iftiralarıyla Sokollu'ya düşman olur.

7- Sultan'ın annesi Nurbanu ve kardeşi Esmahan da Safiye'yi engelleyip, Sultan'ı ondan soğuturlar.

8- Sultan Murat, içki meclislerinden ve cariyelerden saray işleriyle ilgilenmez.

9- Saraydaki diğer paşalar da Sokollu'yu kıskanmakta ve Sultan'ı ona karşı kışkırtmaktadırlar.

10- Safiye, paşalarla beraber bir cinayet plânı hazırlar ve içkili bir anında Sultan Murat'a, Sokollu'nun ölüm hükmünü verir.

11- Sultan verdiği karardan pişman olur ama geri dönüşü yoktur.

12- Sokollu, divan toplântısından sonra halktan biri tarafından hançerlenir.

13- Sokollu, Sultan'ın yardımını kabul etmez. Çünkü bu cinayetin altındaki elin o olduğunu bilmektedir.

14- Sokollu, üçüncü Murat'ın elinden kadehi alacak bir dördüncü Murat dileyerek ölür.

Tema

Oyunun ana teması, çok büyük mücadele ve çabalarla zirveye ulaştırılan bir hükümdarlığın liyakatsiz insanlar yüzünden zarar görmesi anlatılır. Bunun yanında hile, entrika, kıskançlık ve harem yan temalar olarak ele alınmıştır:

MURAD-... Devlet benim mi? Kudret bende mi? Tahta ben otururum, ama saltanatı kim sürer? Emri kim verir deben neticesini bile görmem? Etrafımda kim sadık, kim hain bilemem? Yiğit miyim, ödle mi? (Samimi bir öz eleştiri içindedir.) Aptal mıyım, akıllı mı? Doğru muyum, yanlış mı? Yöneten miyim, yönetilen mi? (Dağınık halde), Valide ile hemşire, saltanat için beni kullanır. Etrafımda fitne ve fesadın kazanı öyle kaynar ki, kim içinde yanandır, kim dışında yakan fark edemem? Bu mu arşa çıkmış dediğin saltanat? (Kalkar, dolaşır.) İnsana yiğit dedirten o taşkın güç nerede? Yok mu bende Yıldırım'ın, Fatih'in kanı? Adamı adam eden doğruluğun kantarı nerede? Bomboş mu içim? Nerde insanı ölçülü yapan dirhem? Yok mu ecdadımdan bana kalan bir şey?...²⁹⁴

Zaman

²⁹⁴ Yılmaz KARAKOYUNLU, *Sokollu "Zirveden Sonra"*, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1993, s. 35.

Eserin olay zamanı, Sultan Selim'in ölümüyle başlayıp Sokollu'nun ölümüyle son bulur.

Oyun içerisinde herhangi bir zaman kavramı geçmemekle birlikte zamanı tarihi kaynaklardan tespit etmek mümkündür.

Oyunun anlatma zamanı, 1993'tür. Bu yıllarda eserin yazılma sebebini yazar, şu şekilde açıklar:

“Sokollu, yazılırken dört yüz yıllık geçmişi olan bir örnekten hareketle bugünkü hayata yaklaşmak istenmiştir. Zira, haremın fitnessini söndürmek isterken kendi felaketini hazırlayan tek örnek Sokollu değildir...”²⁹⁵

Mekân

Oyunda mekân çok geniş değildir. Sarayın harem dairesi, sarayın bahçesine açılan kabul salonu, Safiye'nin odası, Valide Sultan dairesi, Esmahan'ın konağı, Harem, Hünkâr'ın yatak odası, Sokollu'nun evi, Divan, kullanılan genel mekânlardır. Mekânların bu kadar sınırlı ve saraydan ibaret olmasının sebebi Sultan Murat'ın içki ve eğlenceyle vakit geçirmiş bir padişah olmasıdır. O'nun saraydan çıkmaya vakti olmamıştır. Çünkü halk tarafından bile “ayyaş” denilen bir hükümdardır.

“HASAN AĞA- Hünkâr, içkiye öyle dalmış ki; sarhoşluğundan günün vaktini bilmez. Halk padişahına ayyaş der.”²⁹⁶

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu on sekiz kişidir. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Sokollu'dur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar ise; Nurbanu, Esmahan, III. Murat, Safiye Sultan, Canfeda, Ester Kadın, Şeyhülislam Hamdi, Saadettin Efendi, İdris Ağa, Üveys Paşa, Şeyh Şuca, Feridun Ağa, Hasan Ağa, Gülfidan, Gülnihal, Bostancı ve katildir. Eserde dekoratif unsur durumunda şahıs yoktur.

Sokollu: Padişah olabilecek kadar kudretli ve kuvvetli bir vezirdir. Makamının hakkını ve vazifesini bilir. Ölçülü davranır. Devlet kurallarına aykırı hareket etmez ve kimseye ettirmez:

²⁹⁵ KARAKOYUNLU, Kapak.

²⁹⁶ KARAKOYUNLU, s. 50.

“SOKOLLU- ... Billahi yemin ederim, şu saray bahçelerini kan selleri götüreceğini bilsem, gene de hünkâr hakkına el sürdürtmem.”²⁹⁷

“SOKOLLU- ...Zulmün haşin palasını herkes taşır. Maksat kudretin üstünde adil olmaktır. Önce kendinizi tanıyın hünkâr'ım! Damarlarınızda, ihtirasın da, adaletin de sebili var. Hangisinin lezzetine varmak size kalmış. Her gün ihtiras, gemlenmez bir kısrak gibi alıp sizi bilinmez yerlere götürüyor. İhtirasla birleşen hiddet ve miskinlik akl-ı seliminizi almış... Böyle korkuyla utanıp ezileceğinize kalkın, vurun bu habisin başını. İhtiras, fitne ile beslenir. İstek ve iştah ile ruhu alçaltır, bir şeytan gibi ezer... Adalet için cesur olmak gerekir. Zeka ve aklınızı kullanın. Ahlâkınız size yol gösterebilir. Sadece kendi akıl ve vicdanınıza kulak verin...”²⁹⁸

Eserin sonunda, oyunun mesajı da Sokollu'nun ağzından verilmiştir:

“SOKOLLU- Bu mühür; adaleti iktidardan üstün tuttuğu için kanlandı... Bu mühür; aklı, ahlâkı işretten ve şehvetten uzak tuttuğu için kanlandı... Bu mühür; devletin haysiyetini, haremın rüşvetinden önde tuttuğu için kanlandı... Bu mühür; devletin kanununu, tahtın keyfinden yüce tuttuğu için kanlandı...”²⁹⁹

Diğerleri: Nurbanu, Sultan Murat'ın annesidir. Oğlunun tahta geçebilmesi için elinden gelen çabayı göstermiş ama Safiye Sultan'ın entrikaları sonucunda oğlunun gözünden düşmüştür.

Esmahan, Sultan Murat'ın kız kardeşi ve Sokollu'nun eşidir. O da Safiye Sultan'ın entrikalarından kurtulamamıştır.

III. Murat, zirvede olan bir imparatorluğu şahsi heves, arzu ve husumetlerine kurban edebilecek kadar zayıf karakterli, korkularının kurbanı, kadın ve içki düşkünü bir padişahdır.

Safiye Sultan, bir padişah da olsa kocasını dizlerinin dibine çöktüren, hırslı ve iktidar düşkünü bir kadındır. Amacına ulaşabilmek için Sokollu gibi bir sadrazama bile kıyabilecek kudrette bir kadındır.

Canfeda ve Ester kadın, haremde bulunan görevlilerdir. Emir altında bir yaşam sürerler.

²⁹⁷ KARAKOYUNLU, 5.

²⁹⁸ KARAKOYUNLU, s. 67.

²⁹⁹ KARAKOYUNLU, s. 73.

Şühülislam Hamdi, Saadettin Efendi, İdris Ağa, Üveys Paşa, Şeyh Şuca, Safiye Sultanla bir olup Sokollu'dan kurtulma yolları arayan, güçsüz ve kıskançlıkla dolu karakterlerdir.

Hasan Ağa, Feridun Ağa; Sokollu'nun yanında bulunan, onun destekçisi olan paşalardır.

Gülfidan ve Gülnihal; gelen felaketin farkında olan Nurbanu ve Esmahan'ın III. Murat'ı Safiye Sultan'ın pençelerinden kurtarmak için hazırladıkları güzeller güzeli cariyelerdir.

Bostancı, ahali arzında bulunanlardandır.

Katil ise, ahali arzı vesilesiyle Sokollu'ya yaklaşıp onu öldüren kişidir.

Anlatma Problemi

Sokollu “ Zirveden Sonra ” adlı oyun iki perdeden oluşmaktadır. 1. Perde yedi bölüm, 2. Perde sekiz bölümdür.

Eserin dili son derece sade ve anlatımı güzeldir. Bölüm başlarında mekân tasvirleri bulunur.

Tamamen nesirle yazılmış olan tiyatrodaki şiire hiç rastlanmaz ama özlü söz olabilecek güzellikte cümleler vardır:

“NURBANU- Saltanat hırsı iman gibidir paşa... kimde ne kadar olduğu bilinmez.”³⁰⁰

”NURBANU- Osmanlı'da padişah, avrat önünde diz çöker.”³⁰¹

“SAFİYE- ... Bilsen ki, işret sofrasıyla, avrat döşeginde varılan karara, akıl-sır ermez”³⁰²

Oyun, bir roman gibi soluk soluğa okunabilecek akıcılık ve dile sahiptir.

³⁰⁰ KARAKOYUNLU, s. 6.

³⁰¹ KARAKOYUNLU, s. 28.

³⁰² KARAKOYUNLU, s. 43.

TOPKAPI

Özet

Topkapı'nın ilk Sultanı Fatih'tir. O, İstanbul'u ilim, İrfan merkezi haline getirmeyi amaçlamıştır. Fatih'in ordusu Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın ordusunu 1471'de, Otlukbeli'nde büyük bir yenilgiye uğratar. Fatih, kanunnameye nizam-ı alem için, tahta geçen kardeşin diğer kardeşlerini öldürtebileceği maddesini ekletir. Divanda halkın sıkıntılarını dinleyerek yaralarına melhem olmaya çalışır.

Kızıl Elma ideali Fatih'in hayallerini süslemektedir. Roma'nın batısında bulunan Otranto'nun da alınmasına karar verilir. Batı'da Büyük Kartal olarak bilinen Fatih 3 Mayıs 1481'de bir sefere çıkarken Gebze'de ölür. Sultan Bayazıt'ın İstanbul'daki tahta oturmasından sonra, Sultan Cem da Bursa'da tahta çıkar. Bayazıt, Cem'in ülkeyi ikiye bölme teklifini kabul etmez. İki ordu arasında girişilen mücadele sırasında Cem Sultan'ın lalası Yakup Bey'in saf değiştirmesinin ardından Cem Sultan, Mısır'a kaçıp Memlük Sultanı Kayıtbay'a sığınır. Ağabeyinin korkusundan orada tutunamayarak Rodos'a sığınır. Yine Bayazıt vasıtasıyla Rodos'ta zehirlenerek öldürülür.

Bayazıt'ın saltanatı sırasında Şehzade Selim, diğer kardeşlerini babasının çevresinden uzaklaştırmaya gayret eder. Babasının yaşlılığını fırsat bilerek Rumeli'ye geçer. Bayazıt, tedbir olarak geniş bir eyalet kurdurarak Selim'i buraya vali yapar. Bayazıt, tahtı Şehzade Ahmet'e teslim etmeye karar verir. Tahta çıkmak üzere hazırlanan Şehzade Ahmet, önce çıkan kızılbaş isyanını bastırır. Sonra yola çıkar. Bu kez de Maltepe'ye geldiğinde yeniçeriler ayaklanır. İstanbul'a giremeyen Şehzade Ahmet, Konya'ya geçerek padişahlığını ilan eder. Babasının gönderdiği elçiyi de idam ettirir. Bu duruma kızan Bayazıt, oğlu Şehzade Selim'i padişah ilan eder. Yavuz Selim, Yeniçerilerle savaştan savaşa koşacaklarına anlaşarak tahta geçer. Yavuz, müftüden fetva alarak İran'a sefere karar verir. Yavuz, tahta hazırladığı oğlu Şehzade Süleyman'a İstanbul'u emanet ederek İran Seferi'ne çıkar. İran sınırı geçilmesine rağmen Şah İsmail'in karşılmasına çıkmaması Yeniçerileri kızdırır. Sonunda 23 Ağustos 1914'te Çaldıran Savaşı İran ve Osmanlı ordusu arasında gerçekleşir. Yavuz, bu seferiyle büyük bir zafer kazanır. Anadolu birliği gerçekleşir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Kuzey Irak, Kuzeydoğu Suriye ve Dulkadiroğulları Beyliği zaferle ele geçen yerler olur.

Seferden dönen Yavuz, görülen bir rüya üzerine Mısır seferine karar verir. 5 Haziran 1516'da çıkılan yolculuk 24 Ağustos'ta Merc-i Dabık Savaşı'nın zaferiyle sonuçlanır. Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün Osmanlı'nın olur. Sina çölü aşarak 22 Ocak 1517'de Ridaviye'de de kazanılan zaferle Mısır, Bingazi, Sudan, Hicaz, Yemen ve Cezayir Osmanlı'ya katılır. Yavuz, kutsal emanetleri hatimlerle İstanbul'a getirir.

Yavuz Selim, sırtındaki bir çibanın ağrısından şikayetçidir. Batı seferine karar verir. Ağrılarına rağmen yola at üstünde çıkar. Çorlu yakınlarındaki Sırtköy'de ölür.

Sultan Süleyman, 30 Eylül 1520'de tahta çıkar. Babasının gömüldüğü yere bir cami yaptırılmasını emreder.

Haremde bulunan cariyeler arasında Hürrem, tüm özellikleriyle dikkati çekmektedir.

Macaristan Seferi'ne karar veren Sultan Süleyman, annesinin elini öperek sefere çıkar. Seferden Belgrad alınarak dönülür. Sultan Süleyman'ın Mahidevran'dan olma oğlu Mustafa, dedesi Yavuz Selim'e benzetilmektedir.

Bir gün Hürrem, bütün engelleri aşarak Sultan Süleyman'ın huzuruna çıkar. Sultan Süleyman, Hürrem'den çok etkilenir. Rodos da 1523'te fethedilir. Hürrem, hamiledir. Hürrem'le Mahidevran arasında artan kavgalar Sultan Süleyman'ın Mahidevran'ı ve oğlu Mustafa'yı saraydan uzaklaştırmasına sebep olur.

Hürrem bir erkek çocuk doğurur. Sultan Süleyman, Şehzadesinin adını Mehmet koyar. Sultan Süleyman'ın kız kardeşi Hatice veziri İbrahim'le evlendirilir. Hürrem, bunu bir tehlike olarak görür. Çünkü, İbrahim Paşa, hem Sultan tarafından çok sevilmekte hem de Şehzade Mustafa'yı ve Mahidevran'ı tutmaktadır. Hürrem, Mehmet'ten sonra bir de Selim adında Şehzade dünyaya getirmiştir.

Sultan Süleyman, oğlu Şehzade Mustafa'yı da yanına alarak Mohaç Seferi'ne çıkar. Sultan Süleyman, zaferle döner. Hürrem, seferde de büyük yararlılıklar gösteren İbrahim Paşa'yı Sultan'ın gözünden düşürme çabalarına hemen başlar. Hürrem, Kızlarağası'yla işbirliği yaparak, Sultan'a sürekli yalan haberler getirip İbrahim Paşa'yı gözden düşürmeye çalışır. Sultan, söylenenlere inanmasa da şüphelenmeye başlamıştır.

Ferdinand, bir elçi göndererek, Macaristan'dan Osmanlı'da olan torakları istemektedir. Sultan Süleyman, Macaristan Seferi için İbrahim Paşa'yı önden gönderir.

Kendisi de arkasından gidecektir. Seferden küçük başarılarla dönülür. Yanık Kal'a'nın anahtarıyla dönülmüştür. Bu da Sultan Süleyman'ın ideali olan Kızıl Elma amacına yönelik Viyana'nın alınması adına önemli bir adımdır.

Hürrem, Sultan'a onun nikâhlı karısı olmak istediğini açıklar. Kısa bir süre sonra nikâh gerçekleşir. Hürrem, Mehmet ve Selim'den sonra Mihrimah, Bayazıt ve Cihangir adında üç çocuk daha dünyaya getirir. Çocukların hepsi de Şehzade Mustafa'yı, çok sevmelerine rağmen Hürrem, kendi çocuklarını kurtarmak için onun tuzağını kazmaya başlamıştır.

Sultan Süleyman, Şehzade Mustafa'ya Manisa Valiliğini verir. Mahidevran da oğluyla beraber Manisa'ya gider.

Almanya Seferi'nden umulan bulunamaz ama Avusturya ile barış imzalanır. İbrahim Paşa, doğuda İran Seferi'ne çıkar.

Sultan Süleyman, Barbaros'a haber salarak İspanya Seferini bildirir. İbrahim Paşa'nın İran Seferiyle Tebriz ve Bağdat ele geçirilir.

Zaferlere bile sevinmeyen Hürrem, padişahın sefer dönüşünde, İbrahim Paşa'nın Sultan'ın kuyusunu kazdığına yönelik bazı deliller sunar. Bunun üzerine İbrahim Paşa, Sultan Süleyman'ın emriyle öldürtülür. Şehzade Mustafa'nın tek desteği de ortadan kaldırılmış olur. Hürrem, Şehzade Mustafa'yı da yok etmek için yetiştirdiği adamı olan Rüstem Paşa'yı kızı Mihrimah'la evlendirir. Hürrem, Sultan Süleyman'ın kulağına bu sefer Şehzade Mustafa ile ilgili yalan haberleri fısıldamaya başlar. Sultan, oğlunu Manisa'dan Amasya'ya yollamaya karar verir. Manisa'ya da Şehzade Mehmet'i gönderir. Hastalanan Şehzade Mehmet Manisa da vefat eder. Rüstem Paşa ise sadrazam olur. 1550 yılında mimarbaşı Sinan'a Süleymaniye'yi yapma görevi verilir. Rüstem de Hürrem'in oyununa katılarak Şehzade Mustafa'nın İran Şahı ile yakınlaştığına dair haberleri Sultan'a ulaştırır. Bu duruma çok kızan Sultan Süleyman Konya Ereğlisi'nde oğlunun ordusuyla birleşir. Orada oğlu Şehzade Mustafa'yı öldürtür. Bu olaya çok üzülen Şehzade Cihangir de vefat eder. Mimarbaşı Sinan inşaatın başlamasından yedi yıl sonra Süleymaniye'yi Sultan'a sunar.

Hürrem, Sultan'ın kalan iki oğlundan Bayazıt'ı yerine hazırlamasından yanadır. Selim ve Bayazıt, saltanat davasında birbirine girerler. Hürrem, hastalanarak yatağa düşer. Sonunda yaptığı yanlışların kabuslarıyla vefat eder. Bayazıt babasına baş

kaldırmıştır. Üzerine gönderilen ordudan kaçarak İran Şahı Tahmasp'a sığınmak zorunda kalır. Sultan Süleyman, Bayazıt'a da kıymak zorunda kalır.

1 Mayıs 1556'da Batı'ya sefere çıkılır. 7 Eylül'de Zigetvar alındıktan sonra Sultan Süleyman vefat eder. Bunun üzerine zevk ve sefa düşkünü Şehzade Selim, tahta çıkar. II. Selim, kızı İsmihan Sultan'ın eşi ve babasının sadrazamı olan Sokollu'nun sadrazamlığa devam etmesine karar verir. Sokollu sayesinde saraydan dışarı çıkmayan Sultan Selim'in döneminde Kıbrıs ve Yemen Osmanlı'ya katılır. İnebahtı felaketi yaşanır. Mimarbaşı Sinan Edirne'de Selimiye'yi yapmaya başlar. II. Selim, Sinan'a yaptırdığı hamamda kayıp düşerek vefat eder. Bu durum üzerine III. Murat tahta çıkar. III. Murat, Sokollu'nun bir dilenci tarafından şehit edilmesinden sonra annesi Nurbanu ve gözdesi Safiye Sultan'ın oyuncağı olur. Sultan Murat'ın yirmi yıllık saltanatında 135 evladı olur. Bunlardan sadece 26 Sultan 20 Şehzade yaşar. Sultan Murat'ın saltanatında dünyanın durumu önemsizdir. Akdeniz'in eski önemini kaybetmesi, Hint yolunun bulunması ve daha bir çok gelişmenin uzağında kalınır. Olur olmaz insanlar asker ocağına alınır. Orduda bozulmalar başlar. Sultan Murat, vefat eder. Tahta çıkan III. Mehmet'le beraber dünya egemenliği sona ererek Osmanlı duraklamaya girer.

Tahta 14 yaşında çıkan I. Ahmet, kendisini ayaklanmaların, isyanların içinde bulur. Dini duyguları çok yoğun yaşayan Sultan Ahmet, Mimarbaşı Sedefkâr Mehmet Ağa'ya Ahmediye Camii'ni yaptırır. Caminin açılışından bir süre sonra yirmi dokuz yaşındayken Sultan Ahmet mide iltihabından vefat eder. Sultan Ahmet'in vasiyeti üzerine saltanat artık aklî dengesi yerinde olmak üzere hanedanın en büyüğüne kalacaktır. Bu nedenle kardeşi Sultan Mustafa tahta çıkacaktır. Sultan Ahmet, Kösem Sultan'a âşık olmuştur. Önce Mahfiruz'dan Şehzade Osman sonra da Kösem'den Murat, Kasım ve İbrahim dünyaya gelmiştir. Sultan Ahmet'in ölümünden sonra gelenek üzere Kösem eski padişahın yakını diğer kimselerle beraber eski saraya gönderilir.

Sultan Ahmet'in saltanata dair akıl dengesiyle ilgili şartına uyulmayarak aklî özü bulunan Sultan Mustafa tahta çıkarılır. Halkın tepkisinin yanında sarayda bulunan Paşaların da bu konuya tepkisi vardır. Nihayet 26 Şubat 1618'de Şehzade Osman tahta çıkarılır. 14 yaşındaki Sultan kendisini geliştirerek yenilikler yapmaya başlar. En önemli destekçisi hocası Ömer Efendi'dir. Yapmayı plânladığı seferler için orduyu ıslah etmeye çalışan Sultan Osman rahata alışmış askerinin büyük tepkisini alır.

Sultan Osman, hocası Esat Efendi'nin kızı Akile ile evlenir. Harem hayatına son verme amacındadır. Fakat buna uzun süre dayanamaz.

Lehistan Seferi'ne çıkan Sultan Osman, Hotin Kalesi'ni kuşatır. Sultan Osman'ın yeniçeri ve sipahilerle arası açılmıştır. Bu durumdan yararlanan tahttan indirilen Sultan Mustafa'nın annesi, vezir Kara Davut Paşa vesilesiyle ocaklara haber gönderir. Yeniçerilerin direktmesiyle Sultan Mustafa, tekrar tahta çıkarılır. Sultan Osman, yerinden alınarak yeniçeri kışlasına götürülür. Sultan Mustafa'nın aklî dengesi daha da bozulmuştur. Ülkeyi Davut Paşa yönetmeye başlar. Sultan Osman, Yedikule'ye kapatılır. Orada boğulur. Sultan Mustafa Kafese kapatılır ve IV. Murat tahta çıkarılır. On iki yaşında Sultan olan oğlu Murat'la beraber Kösem Sultan da Topkapı Sarayı'na döner. Sultan Murat, Saltanatının ilk dokuz yılı kargaşalar ve isyanlarla uğraşılır. Yeniçerilerin sarayı basması üzerine Sultan'a sığınan Hafız kendisini onlara teslim etmek zorunda kalır. Sultan Murat'ın talimatıyla devlet işlerine çok karışan hatta oğlunun bile kuyusunu kazan Kösem Sultan hareme hapsedilir. Ardından Sultan Murat, aynı zamanda eniştesi olan Sadrazam Recep'i boğdurur. Fitneye katılanlar kılıçtan geçirilir. Eşkiyalar ıslah edilir ve Sultan Murat öncülüğünde Doğu Seferine çıkılır. Revan Kalesi alınır. Sultan Murat'ın buyruğuyla kardeşleri Şehzade Bayazıt ve Şehzade Süleyman cellatlara teslim edilir.

2 Eylül 1633'te çıkan yangınla İstanbul'un büyük bölümü kül olur. Tütün ve içki içmek yasaklanır. Halka yasaklanmasına rağmen Sultan Murat'ın elinden içki düşmemektedir. Getirilen yasaklar halkı zor durumda bırakmıştır. İran Seferi ile Bağdat işgalden kurtarılır. Sultan'ın buyruğuyla Şehzade Kasım'ın da canına kıyılır. Kösem, artık kalan tek Şehzadesi İbrahim'in canının derdine düşmüştür. Sultan Murat ise Girit'e sefer hazırlığındadır.

Hezarfen Ahmet Çelebi'nin yaptığı kanatlarla Galata Kulesi'nden Üsküdar'a kadar uçuşu herkesle beraber Sultan'ı da şaşkına çevirir. Ahmet Çelebi'nin ödüllendirilmesiyle beraber ülkenin uzak bir köşesine gönderilmesine karar verilir.

Sultan Murat'ın ölümüyle Şehzade İbrahim tahta çıkar. Padişahlığa iyi başlasa da Kösem Sultan'ı oğluyla ilgili endişelendiren şey odasına giren kızların geri bakire çıkmasıdır. Bulunan bir hocayla Sultan İbrahim üzerindeki düğümler çözülür. Turhan, Sultan İbrahim'in muradını yerine getiren cariye olur. Bundan sonrasında saraya her

milletten cariye alınır. Ama Sultan İbrahim'in daha önce babası belli olmayan bir çocuk doğuran Zafire'ye tutulması herkesi kızdırır. Çünkü bu, saray geleneğini bozmaktadır.

Girit Seferi için hazırlıklara başlanır. Girit Seferi'nden Hanya Kalesi alınarak dönülür. Sultan İbrahim, Girit'in özellikle kızlarını isteyerek Yusuf'tan tüm Girit'i fethetmesini ister. Yusuf, buna itiraz edince de başını vurdurur. Sultan İbrahim, cariyesi Hümaşah'ı üzdükleri için annesi Kösem Sultan'ı ve beraberindekileri saraydan uzaklaştırır. Ama, Kösem'in yeniçerileri elde etmesi sonucunda tekrar saraya kabul etmek zorunda kalır. 8 Ocak 1648'de Yeniçeriler kazan kaldırıp ihtilâle kalkışır. Sultan İbrahim tahttan indirilerek yedi yaşındaki Sultan Mehmet babasının yerine tahta çıkarılır. Sultan İbrahim, kafese kapatılmış, Kösem Sultansa torunu ve Turhan Sutan'la beraber sarayda kalmıştır. Halk yeniden Sultan İbrahim'den yana tavır takınmaya başlamışken Kösem Sultan oğlunu bulunduğu kafeste öldürtür.

Ülkede rüşvet haddinden fazla kullanılmaya başlanmıştır. Kösem Sultan, Turhan Sultan'ın yandaş toplamaya başladığını öğrenince Sultan Mehmet'in yerine torunu Şehzade Süleyman'ın tahta çıkarılması için uğraşmaya başlar. Kösem Sultan'ın komplosuyla Sultan Mehmet, sünnet düğünü yapılırken hançerletmeye kalkışılrsa da sağ kurtulur. Kösem'in komploları bitmemiştir. Sarayı basıp Mehmet'i de, Turhan'ı da öldürmeye karar verir. Ama bunu haber alan Turhan, daha önce davranır. Kösem Sultan kaçarken öldürülür.

Turhan Sultan, devleti Köprülüler'e emanet eder. Fazıl Ahmet Paşa zamanında Girit alınarak Osmanlı en geniş sınırlarına ulaşır. 1683'teki Viyana Kuşatması'nı izleyen bozgun Osmanlı tarihinin dönüm noktası olur. Sultan IV. Mehmet, III. Süleyman, II. Ahmet ve II. Mustafa'nın toplam elli yıl süren saltanatı boyunca Edirne Sarayı'nda yaşanır. Sultan III. Ahmet'le birlikte tekrar Topkapı Sarayı'na dönülür.

1699'daki Karlofça Antlaşmasıyla elden çıkarılan yerleri önce Baltacı Mehmet Paşa geri almaya başlar. Anzak Kalesi'ni alır. Ama Sultan Ahmet bir iftira nedeniyle onu öldürtür. Damat Ali Paşa, Mora'yı kurtarır. Fakat Avusturya'ya karşı savaşırken şehit olur. Sultan Ahmet artık barış istemektedir. Bu barışı padişahın damadı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa 1718 Pasarofça Antlaşmasıyla sağlar. Bu barış, Osmanlı için oldukça pahalıya alınan bir barış olmuştur.

Osmanlı, artık Avrupa'yı merak etmeye başlamıştır. Bu amaçla Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi Fransa'ya gözlemci olarak gönderilir. Ülkede Frenk usulü saraylar, köşkler kurulmasına, oradaki gibi eğlenceler düzenlenmesine karar verilir. Yaz gelince lale bahçelerinde çırağan geceleri, eğlenceler düzenlenir. Sâdâbâd, Hümâyûnâbâd, Âsafâbâd, Şerefâbâd, Neşâtâbâd köşklere sarayları padişah ve çevresindekiler için kurulan eğlence mekânlarıdır. Nedim, dönemin en önemli şairlerinden biridir. Fakat, İstanbul'un bir başka yüzünde insanlar yakacak, yiyecek bulamamakta, zor günler yaşamaktadır. Bu arada İstanbul'u kasıp kavuran yangınlara karşı Tulumbacılar ocağı kurulur. Matbaayı kurma çalışmaları hızla ilerlemektedir. Osmanzade Taib, Padişah tarafından Şairler Sultanı seçilir. Zamanın şairlerinden söz eden bir kasidesinde Nedim'e yer bile vermez.

Seferler başarısızlıkla sonuçlanır. Hazine boşalır. Ayarı düşük akçe basılmaya başlanır. Bu durum görevlilerle halk arasında sıkıntı yaşanmasına sebep olur. Ahlak değerlerinde sefahatten kaynaklanan zayıflamalar olur. Ailelerde dağılmalar başlar.

1730 yılında III. Ahmet Sadrazam İbrahim Paşa'yı İran seferine serdar tayin eder. Uğurlama törenleri yapılır. Günlerce şenlikler düzenlenir. Ama bunun ardından Paşalar Boğaziçi'ndeki yalılarına, Yeniçeriler de esnaflık yaptıkları işlerine dönerler.

Patrona ve arkadaşları isyan gününe ve hareket plânına karar erirler. 28 Eylül 1730'da Patrona Halil İhtilâli gerçekleşir. Otuz kişilik küçük bir grupla başlayan ihtilâl devletin umarsız tavrı ve kalabalık grupların katılımıyla çığırından çıkar. İhtilâl, hapishanelerin de boşaltılmasıyla halkın zarar görmesine ve kargaşaya neden olur. III. Ahmet, ihtilâlcilerle pazarlığa tutuşur. İhtilâlciler Sultan'ın yakınlarından otuz yedi kişinin canını istemektedir. İstediklerini elde eden isyancılar, kendi başlarının derdine düşerler. Bir bahaneyle tekrar padişahın karşısına dikilerek Sultan Ahmet'in yeğeni Sultan Mahmut'un saltanatını ilân ederler. Bunun üzerine Sultan Ahmet, yeğenini kafesten çıkartarak kendisi tahta oturtur. Sultan Mahmut, kendisinin tahta çıkmasına vesile olan Patrona'ya borcunu ödemek dileğindedir. Bu nedenle onu yapacaklarında özgür bırakır. Artık Osmanlı'nın iki Sultanından biri Mahmut biri de Patrona Halil'dir. Hatta gittikçe tek padişah Patrona olmaya başlar. Çünkü sadece onun istekleri gerçekleşmektedir. İhtilâlciler üzerlerine aldıkları görevleri yüzlerine gözlerine

bulaştırırlar. Ülkeden kaçmanın yollarını aramaya başlarlar. Patrona ve beraberindekiler Sultanla görüşmeye gelmişken öldürülürler.

III. Osman elli bir yaşında tahta çıkar. Sarayda durmayan Sultan Osman hep tebdil-i kıyafetle halkın içindedir. Fakat halk bir süre sonra Sultanın bu iyi niyetini kötüye kullanmaya başlar.

Tahta çıkan II. Mustafa müneccimliğe inanmaktadır. Devletin durumuyla da yakından ilgilenen Sultan, Avrupa ordularındakine benzer toplar döktürtür. Sürat Topçuları adında yeni bir asker sınıfı yetiştirir. Mühendishane-i Bahri-i Hümayün adında denizcilik okulu kurdurur. Yeniçeriler ıslah edilememesine rağmen 1773'te Ruslara karşı Rusçuk'ta, Silistre'de Varna'da üç zafer kazanılır. Sultan Mustafa sefere çıkmaya hazırlanırken ölür.

Tahta I. Abdülhamit çıkar. Rusya ile Osmanlı arasında 21 Temmuz 1774'te Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanır. İranlılar Basra'yı Ruslar Kırım'ı ele geçirirler. Osmanlı ülkesi Rusya ve Avusturya ile savaşmak zorunda kalır. Sultan bu duruma çok üzülür. Ruhşah adında bir cariyeye aşık olan I. Abdülhamit, karşılık bulamadığı sevgisiyle cariyeye mektuplar yazar. Onu hiçbir zaman zorlamaz.

III. Selim, daha çok sanatçı duyarlılığıyla tanınan bir Sultandır. Bu dönemde, Ruslar Bükreş'e Avusturyalıları Belgrad'a girerler. Ordunun durumunun farkında olan III. Selim, Nizam-ı Cedid kışlasını kurar. Bu duruma Yeniçeriler tepkisiz kalmaz. Batıya yönelişler artar ama III. Selim Fransa'nın Mısır'ı işgaliyle sarsılır. III. Selim, tahta oğlu Mahmut'u hazırlamaktadır. 1807 yılında İngilizler İstanbul adalarının açıklarına demirlerler. Şehirler Sultanı, savunmaya geçer. İngiliz donanması Osmanlı sularından ayrılmak zorunda kalır.

Patrona Halil isyanından seksen yıl sonra 25 Mayıs 1807'de Kabakçı Mustafa İsyaniyla büyük bir kargaşa yaşanır. Kabakçı öldürülür. Sultan Selim gelen büyük tepkiler sonucu Nizam-ı Cedid'i kendi elleriyle kaldırmak zorunda kalır.

Sultan Selim'in yerine amcasının oğlu IV. Mustafa tahta çıkar. Kafese kapatılan Sultan Selim öldürülür. Şehzade Mahmut ise Sultan Mustafa'yı istemeyenler tarafından tahta çıkarılır. Sultan Mahmut'u tahta çıkaran Alemdar Paşa, bir süre sonra yoldan çıkar. Bu durum Sultan Mahmut'u da zor durumda bırakır.

29 Eylül 1808'de Sultan Mahmut'u rahatsız eden ittifak senedi imzalanır. Nizam-ı Cedid, Sekban-ı Cedid adıyla ihya edilir.

Yeniçeriler önce Alemdar Paşa'yı yok edip sonra da Sekban-ı Cedid-i ortadan kaldırırlar. Sultan Mahmut, yeniçerileri ıslaha kararlıdır. Yeniçerilerin talim, terbiye ve ıslahına karar verilir. Halkın da katılımıyla Yeniçeri Ordusu kaldırılır. Yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adında yeni bir ordu kurulur. Donanma kurulur. Saray teşkilatı basitleştirilir. Maliye, posta ve karantina teşkilatları kurulur. Nüfus sayımı yapılır. Gazete, Avrupai musiki, piyano, bando, orkestra, tiyatro, opera kurulur. Mızıkai-i Hümâyûn'un kurulması da önemli yeniliklerdendir. Sultan Mahmut 1839'da veremden ölür.

Tahta on yedi yaşındaki Sultan Abdülmecit çıkar. Gülhane Hattı Hümayûnu imzalanır. Tanzimat-ı Hayriye adıyla yeni düzen 3 Kasım 1839'da ilân edilir. Bu dönemde Avrupa'dan alınan büyük borçların altına girilir. Bunlar alafrangalık adına kullanılır.

Artık Osmanoğulları Avrupâî saraylarda yaşamak istemektedir. 1853 yılında tamamlanan Dolmabahçe Sarayı, Topkapı'nın Sultan Fatih'le Abdülmecit arasındaki saltanatının sonu olur. Dört yüzyıl saltanat süren Topkapı, gelecek nesillerce de tanınma arzusuyla saltanatını tamamlar.

Olay Örgüsü

Topkapı Sarayı'nın dört yüzyıl süren macerasını anlatan *Topkapı* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Topkapı'nın ilk Sultanı Fatih, Akkoyunlulara karşı Otlukbeli Savaşı'nı kazanır.
- 2- Fatih, Kanunname'ye nizam-ı alem için saltanat sahibi kardeşlerin birbirini öldürebileceği maddesini ekletir.
- 3- Fatih 3 Mayıs 1481'de Gebze'de ölür.
- 4- Taht kavgasına girişen Bayazıt ve Cem'den, Bayazıt tahta ulaşırken, Cem sığındığı Rodos'ta ağabeyinin isteğiyle öldürülür.

- 5- Bayazıt'ın yaşlanmasıyla oğlu Selim, ağabeyi Şehzade Ahmet'in sırasını alarak tahta çıkar.
- 6- Yavuz Selim, seferden sefere koşarak Osmanlı'yı doruk noktalara ulaştırır.
- 7- Yavuz Selim, bir sefer sırasında Çorlu yakınlarında ölür.
- 8- Tahta çıkan Sultan Süleyman, gözdesi Hürrem'in etkisinde kalarak önce sadrazam İbrahim Paşa'yı sonra da oğlu Şehzade Mustafa'yı öldürtür.
- 9- Sultan Süleyman döneminde ülkenin sınırları daha da genişler.
- 10- Hürrem'in oğulları Selim ve Bayazıt'ın taht kavgası sonucu İran Şahı'na sığınan Bayazıt, Sultan Süleyman'ın emriyle öldürtülür.
- 11- Sultan Süleyman, Batı Seferi sonrası vefat eder.
- 12- Tahta çıkan II. Selim döneminde ülkeyi Sokollu idare eder.
- 13- II. Selim'in hamamda kayarak ölmesinden sonra III. Murat tahta çıkar.
- 14- Sultan Murat döneminde dünyanın durumu önemsizdir.
- 15- Tahta çıkan II. Mehmet'le Osmanlı duraklama dönemine girer.
- 16- Tahta ondört yaşında çıkan I. Ahmet, dini duyguları yoğun bir yaşam sürerek genç yaşta ölür.
- 17- Tahta çıkan Sultan Mustafa'nın aklî dengesinin bozuk olmasından dolayı alınan tepkilerle onun yerine on dört yaşındaki Şehzade Osman tahta çıkar.
- 18- Sultan Osman döneminde birçok yeniliğe imza atılırken yeniçerilerin kızdırılması ve Kösem Sultan'ın kışkırtmaları sonucu Sultan Mustafa tekrar tahta çıkarılır.
- 19- Sultan Osman Yedikule'de boğdurularak öldürülür.
- 20- Sultan Mustafa'nın yerine on iki yaşındaki IV. Murat tahta çıkarılır.
- 21- Karışıklıklarla geçen dönemde düzelmeyi sağlamak için sayısız insan cellatlara teslim edilir.
- 22- Sultan Murat'ın isteğiyle önce kardeşleri Şehzade Bayazıt ve Şehzade Süleyman sonra da Şehzade Kasım öldürülür.

23- Tütün ve içki yasaklanır.

24- Hazarfen Ahmet Çelebi'nin Galata Kulesi'nden Üsküdar'a uçuşu mutlulukla beraber korku da getirir ve ödüllendirilen Çelebi ülkenin uzak bir köşesine gönderilir.

25- Tahta çıkan Sultan İbrahim, hayatını zevk ve sefa peşinde geçirir.

26- Yeniçerilerin isyanıyla tahttan indirilen Sultan İbrahim'in yerine Şehzade Mehmet, babasının yerine tahta çıkarılır.

27- Kösem Sultan, oğlu İbrahim'i kafeste boğdurtur.

28- Kösem Sultan, torunu Sultan Melmet'e komplo hazırlamışken kendisi tuzığa düşerek öldürülür.

29- Köprülülerin sadrazamlığı döneminde Osmanlı'da durum biraz düzene girerken Viyana Kuşatması'nı izleyen bozgun dönüm noktası olur.

30- IV. Mehmet, II. Süleyman, II. Ahmet ve II. Mustafa'nın toplam elli yıllık saltanatları Edirne Sarayı'nda geçer.

31- Sultan III. Ahmet'le Topkapı'ya dönülür.

32- Karlofça Antlaşması imzalanır.

33- Sultan III. Ahmet, ülkenin durumunu düzeltmeye başlayan Baltacı Mehmet Paşa'yı bir iftira sonucu öldürtür.

34- İstenilen barış Pasarofça Antlaşmasıyla çok pahalıya satın alınır.

35- Osmanlı'da Avrupa'ya yönelişler başlar.

36- Lale Dönemi'ndeki zevk ve sefa sonucu hazine boşalır.

37- Patrona Halil İhtilâli yaşanır.

38- Sultan III. Ahmet kendi elleriyle yeğeni Sultan Mahmut'u tahta oturtur.

39- Sultan Mahmut, tahta çıkışını bir taraftan Patrona Halil'e borçlu olduğundan ülkeyi onun yönetimine bırakır.

40- Patrona, durumu abartması sonucu adamlarıyla beraber öldürülür.

41- Tahta çıkan III. Osman, halkın arasında bir yaşam sürer.

- 42- III. Mustafa döneminde çeşitli yenilikler yapılır.
- 43- I. Abdülhamit döneminde oldukça fazla toprak kaybedilir.
- 44- III. Selim döneminde Nizam-ı Cedid ordusu kurulur.
- 45- Kabakçı Mustafa isyanıyla Nizam-ı Cedid kaldırılır.
- 46- Tahta çıkan IV. Mustafa kafese kapatılmış olan III. Selim'i öldürtür.
- 47- IV. Mustafa'yı istemeyenler Şehzade Mahmut'u tahta çıkarır.
- 48- Senedi İttifak imzalanır.
- 49- Sekban-ı Cedid kurulur.
- 50- Yeniçeriler tamamen ortadan kaldırılarak onların kapattığı Sekban-ı Cedid yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye kurulur.
- 51- Batı tarzında önemli yenilikler yapılır.
- 52- Sultan Abdülmecit döneminde Gülhane Hattı Hümayunu imzalanır.
- 53- Tanzimat ilân edilir.
- 54- Büyük borçlar altına girilir.
- 55- Avrupâî saraylarda yaşamak isteği artarak Topkapı'dan taşınılır.

Tema

Eserin ana teması Topkapı'nın dört yüz yıllık saltanatı içerisinde sürülen diğer saltanatlar ve hikâyelerin geçiciliği ile asıl saltanatın sanatla yakalanabileceği düşüncesidir. Topkapı'nın Fatih ile başlayan serüveni Abdülmecit dönemindeki batıya yöneliş ve batılı tarzda yapılan Dolmabahçe Sarayı'na geçişle son bulur. Ama bu saltanat öyle kolay bitecek bir saltanat değildir. Çünkü Topkapı, öyle bir mekândır ki yüzlerce maceraya şahitlik etmiştir. Aslında Topkapı, zora düşen Osmanlı saltanatını batılı yaşam tarzının kurtaracağına inanmamaktadır. Ama o dönemde, buna inanan çoktur:

“SARAY- Osmanoğlu, kendi yarattığı Topkapı’da değil, Avrupalı bir sarayda yaşamak istiyor artık; böylece her bakımdan Avrupalı olacağına, Avrupa’yla boy ölçüşeceğine inanıyor. Bir de bu yolu denesinler bakalım.”³⁰³

Dört yüz yıllık bir döneme, dört asra damgasını vuran Topkapı’nın saltanatı aslında Osmanoğulları’nın oradan ayrılmasıyla son bulmaz. Onun asıl saltanatı geleceğe taşıdıklarıyla devam edecektir. Ebedîlik en büyük saltanattır:

TOPKAPI- Yıl 1853... Dolmabahçe sarayı tamamlanmış... İşte oraya gidiyorlar, beni yaşadıklarıyla baş başa bırakıp... Sultan Fatih’le Abdülmecit arasında doğum sevinçleri ve yenilgi matemleriyle dolu, dört yüz yıllık bir ömür... Bu uzun zaman boyunca büyük bir ülkenin düzeni burada sağlandı, soylu bir milletin yaşayışı, zevkleri, umutları buradan yönlendirildi...

O görkemli, büyük çağ geçip gitti, evet; ama hayata daha güzel bir yol açmak, insanoğluna daha layık bir gelecek hazırlamak için, beni de görmek, geçmişimi tanımak gereğini duyuyor kendi yurdumun insanları da, dünyanın dört bucağında yaşayanlarda...

Buyusa benim yeniden yaşamam demektir.³⁰⁴

Eserde yan tema olarak çok sayıda aşk, ihtiras, kıskançlık, hırs, taht kavgası, evlat ve kardeş katliamları işlenmiştir.

Zaman

Oyunun olay zamanı 1453’te İstanbul’un fethinin zafer kutlamalarıyla başlayıp 1853’te Topkapı’dan Dolmabahçe sarayına taşınmasıyla son bulur. Bu dört asırlık bir zaman dilimi demektir.

Eser, aynı zamanda genel bir tarihî kaynak niteliğindedir. Bu nedenle hemen her olayın tarihi verilmiştir. Tarihler özellikle saray karakterinin ağızından yapılan genel anlatım ve toparlamalarda sunulmuştur:

SARAY- 5 Haziran 1516’da Üsküdar’daki otağına geçti Yavuz Sultan Selim; Şah İsmail’in üstüne gidermiş gibi yapıp temmuz sonlarına doğru Mısır sınırını aşarak 24 Ağustos’ta, Haleb’e yakın Merc-i Dabık’ta Mısır ordusunun kendisini beklediğini gördü...³⁰⁵

“SARAY- 25 Eylül 1730 pazartesi, Osmanlı geleneğine uyarak atalarının ve savaşta şehit düşenlerin ruhlarına mevlit okutmak ister Sultan III. Ahmet...”³⁰⁶

³⁰³ A. Turan OFLAZOĞLU, *Topkapı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, s. 296.

³⁰⁴ OFLAZOĞLU, s. 296.

³⁰⁵ OFLAZOĞLU, s. 32.

Eserin anlatma zamanı 1992'dir. Oyunda, yazılış sebebiyle ilgili bir bilgi ya da açıklamaya rastlanmaz.

Mekân

Senaryoda oldukça çok mekân kullanılmıştır. Bunda eserin bir senaryo olmasının ve anlatılan dönemin uzunluğunun da etkisi vardır. Kullanılan mekânlar; Bâb-ı Hümayun önü, Bâb-üs Selam önü, Saray bahçesi, Fatih Köşkü balkonu, Kubbealtı, Kubbealtı önü, Çinili Köşk, Bursa Sarayı, Mısır Sarayı, Topkapı Sarayı – odası, Rodos Kalesi, Ziyaret salonu, Arz odası, Roma-Papalık sarayı, San Angelo Kalesi, Amasya Sarayı, Trabzon Sarayı, bir meydan, meydan-otağ önü, otağ içi, Hırka-i Saadet Dairesi, Harem, Bâb-üssaade önü, Enderun girişi, İstanbul sokakları, Harem'de bir salon, Hünkâr sofrası, Haseki Sultan Dairesi, Valide Sultan Dairesi, taht kapısı önü, Harem-cariyeler dairesi, harem-hamam, Harem'de bir oda, Harem koridorları, oda kapısı önü, Hürrem'in odası, İbrahim Paşa Sarayı, Topkapı-avlu, kafes gerisi, Valide Sultan taşlığı, Bağdat Sarayı, İbrahim'in dairesi, Fatih Köşkü-şadırvanlı yer, ikinci avlu, Süleymaniye avlusu, Eyüp Sultan, Yavuz türbesi, II. Bayazıt türbesi, Fatih türbesi, Selimiye Camii, hamam, Ayasofya avlusu, sahil, Ayasofya içi, III. Murat'ın odası, İncili Köşk içi, III. Murat'ın türbesi, I. Ahmet'in kütüphanesi, Sultan Ahmet'in Ayasofya'ya bakan kapısı, lohusa odası, Kösem dairesi, Ahmet'in dairesi, Mustafa dairesi, bir cami avlusu, veliaht odası önü, yeniçeri ocağı avlusu, Sipahi ocağı avlusu, Şeyhülislam konağı, Şeyhülislam konağında bir oda, kahvehane, Yeniçeri kışlası, Sultan Ahmet meydanı, Yedikule zindanları, Revan Köşkü, meyhane, sokak, İbrahim'in yatak odası, Kızlarağası dairesi, Pazar yeri, Sadrazam konağı, Kösem dairesi, Turhan Sultan dairesi, Sünnet odası, çarşı, Kösem'in yatak odası, sünnet düğünü otağ önü, köşk içi, lale bahçesi, III. Ahmet kütüphanesi, Yeniçeri kahvesi, bir ev, Kapalıçarşı, yeni Valide Camii, Et Meydanı, Silahtar Dairesi, Saray-kapı arası, Alay Köşkü, Has oda divanhanesi, bir ev içi, Patrona'nın karargâhı, sünnet odası, Hatice Sultan'ın sarayı, paravana gerisi, kışla avlusu, III. Selim'in meşk odası, Nizam-ı Cedid kışlası, Nizam-ı Cedid ocağı, altın yol, altın yol-merdiven üstü, saray damı, kuşhane taşlığı, Bağdat Köşkü önü-havuzlu taşlık, bir mahzen, Mecidiye Köşkü, Topkapı-çeşitli bölümler ve Topkapı-genel'dir.

³⁰⁶ OFLAZOĞLU, s. 230.

Eserde mekânlar belirtilmiş yalnız mekân tasvirine hemen hemen hiç yer verilmemiştir. Sadece olaylar tasvir edilmiştir:

“HÜNKAR SOFRASI-İÇ-GECE

Süleyman sedirde oturmaktadır. İbrahim girer. Süleyman onu görünce ayağa kalkar, İbrahim çabucak varıp Süleyman’ın eteğini öper....”³⁰⁷

Şahıs Kadrosu

Senaryonun şahıs kadrosu oldukça geniştir. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasındaki en önemli karakter Saray’dır. Diğer karakterlerin onun anlatımları etrafında şekillenir. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan diğer şahıslardan dönemin Sultanları; Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, Sultan II. Selim, Sultan III. Murat, Sultan I. Mahmut, Sultan II. Osman, Sultan IV. Murat, Sultan İbrahim, Sultan IV. Mehmet, Sultan II. Ahmet, Sultan I. Mahmut, Sultan III. Osman, Sultan III. Mustafa, Sultan I. Abdülhamit, Sultan III. Selim, Sultan II. Mahmut ve Sultan Abdülmecit’tir. Dönemin Şehzadeleri; Şehzade Ahmet, Şehzade Korkut, Şehzade Selim, Şehzade Cem, Şehzade Bayazıt, Şehzade Mehmet, Şehzade Sarı Selim, Şehzade Cihangir ve Şehzade Mustafa; dönemin sadrazam, vezir Şeyhülislam ve Paşaları; Gedik Ahmet Paşa, 1. Vezir, 2. vezir, Sadrazam, Hasan Can, Piri Paşa, Makbul İbrahim Paşa, Barbaros Hayrettin Paşa, Rüstem Paşa, Şeyhülislam Ebussuut Efendi, Sokollu Mehmet Paşa, Şeyhülislam Esat Efendi, Sofu Mehmet Paşa, Davut Paşa, Recep Paşa, Hafız Paşa, Yusuf Paşa, Kara Mustafa Paşa, Murat Paşa, Siyavuş Paşa, Üveys Ağa, Damat İbrahim Paşa, Yirmi sekiz Çelebi Mehmet, İspirizade Ahmet Efendi, Zülali Hasan Efendi, Şeyhülislam Abdullah Efendi, Kaptanıderya Mustafa Paşa, Koca Ragıp Paşa, Köse Musa Paşa, Şeyhülislam Ataullah Efendi, Alemdar Mustafa Paşa, Şeyhülislam Tahir Efendi, Donizetti Paşa ve Reşit Paşa; dönemin haseki, valide ve cariyeleri; Hürrem Sultan, Mahidevran Sultan, Hafse Sultan, Mihrimah Sultan, Handan Sultan, Kösem Sultan, Mahfirüz Sultan, Valide Sultan, Akile Sultan, Zafire, Turhan Sultan, Hümaşah Sultan, Fatma Sultan, Hatice Sultan ve Cevri Kalfa, dönemin diğer şahısları; 1. bilge, 2. bilge, uzun Hasan’ın elçisi, köylü, Bellini, Kasım Bey, Sinan Bey, Ulak, Başrahip D’aubusson, Papa, 1., 2., 3., 4., Yeniçeri, müftü, Memlük Elçisi, kalfa, kızlarağası, Deli İbrahim, Avusturya elçisi,

³⁰⁷ OFLAZOĞLU, s. 97.

imam, Şair Fuzuli, Şair Baki, Mimar Sinan, İran elçisi, Şair Taşlıcalı Yahya, Bostancıbaşı, bilgin, silahtar Ağa, Aziz Mahmut Hüdai, 1., 2., 3. İstanbullu, çığırtkan, Dilaver Efendi, 1., 2., 3. sipahi, şair Nef'î, Hezarfen Ahmet Çelebi, Evliya Çelibi, Cinci Hoca, Bektaş Ağa, 1., 2., 3. Zülüflü, Meleki, Kuşçu Mehmet, Şair Nedim, Saz Şairi İbadi, Patrona Halil, Muslu Beşe, Ali Usta, Haseki Ağa, 1., 2., 3. Asi, Kaplân Giray, Pehlivan Halil Ağa, Kral Frederik, Musahip, Nesim Efendi, İbrahim Efendi, General Sebastiyeni, İsmail Dede Efendi, Nizam-ı Cedid subayı Halil, Kabakçı Mustafa, Re'fet Kadın, Cevri Kalfa, 1., 2. Katil, Ramiz Efendi, 1., 2. Enderunlu ve 1., 2. elçi'dir. Senaryoda dekoratif unsur konumunda şahıslar olarak koro, cariyeler, yamaklar ve kalabalık bulunmaktadır.

Saray: Eserin tamamında yer alan ve anlatıcı konumunda bulunan Saray dışındaki tüm şahıslar dört yüz yıllık zaman dilimindeki kendi kısa saltanat ve hikâyelerini sergilerler. Saray, eserin tamamında, giriş ve sonucunda bulunarak genel bilgiler vermiş, açıklamalar yapmış ve yaşananların özünü sunmaya çalışmıştır:

“SARAY- Önceleri Yeni Saray dediler bana, sonradan Topkapı Sarayı. İstanbul'un Fatih'yle başlar benim hayatım.”³⁰⁸

“SARAY- Sürekli bir inşaat balar Kağıthane'de. Sultan Ahmet artık eğlenceden eğlenceye koşarak savaşlardaki başarısızlıkları, halkın hoşnutsuzluğunu unutmaya, yeniçerilerin homurtularını duymamaya çalışmakta...”³⁰⁹

Saray karakteriyle dönemin yanlışlar ya da gerçekleri ile ilgili çeşitli değerlendirmelere yer verilmiş, olumlu ya da olumsuz tepkiler, sevinçler, acılar dile getirilmiştir:

SARAY- Muhteşemdi Süleyman, çağının efendisiydi, yüceydi; ama hep doruklardan baktığı için sıradan kişilerin küçüklüklerini göremiyor, aşağılık oyunlarını fark edemiyordu. 1543 baharında Macaristan'a doğru yola çıktı padişah, bu kez Şehzade Bayazıt vardı yanında, Hürrem'in gözdesi.³¹⁰

Anlatma Problemi

³⁰⁸ OFLAZOĞLU, s. 2.

³⁰⁹ OFLAZOĞLU, s. 220.

³¹⁰ OFLAZOĞLU, s. 101.

Bir bütün halinde bulunan senaryoda perde, sahne ya da bölümler yoktur. Mekân değişiklikleriyle mekânların belirtilmesi ve kısa açıklamaların yapılması geçişleri sağlamıştır.

Eser, nesirle yazılmış olmasına rağmen çeşitli şiirlere yer verilmiştir:

SARAY- İşte bir çağı boğan kara düşler.
 Ürküp kaçışırklar sen yaklaşırken;
 Biz yandıkça senin şafağın söker
 Ve orduların taşar güneşinden³¹¹

YAVUZ’UN SESİ- Merdüm-i dideme bilmem ne füsün etti felek
 Giryemi kıldı füzun eşkimi hun etti felek
 Şiirler pençe-i kahrımdan olurken lenzan
 Beni bir gözleri öhüye zebün etti felek.³¹²

Eserde çeşitli yazar ve eserlerle ilgili genel bilgilere de rastlanmaktadır:

“YAVUZ- Kabusnameyi karıştırıyordum sen geldiğinde. Ulu ceddimiz Murat Han, Mercimek Ahmet’e çevirtmiş, ‘aydınlık bir Türkçe’yle olsun’ diyerek.”³¹³

Eserin dili sade, akıcı ve anlaşılırdır. Tarih yoğunluğu bulunan bir eser olması ve dört yüz yıl gibi uzun bir zaman dilimini anlatmasına rağmen sıkıcılıktan uzak ve anlaşılır bir eserdir.

Eserde, özellikle halkın konuşmalarında deyimlere sık sık yer verilmiştir:

“1. İSTANBULLU- Odun ateş pahasına çıktı, öd ağacı gibi dirhemle satılmakta. Ya kömür? Tozunu bulsak sürme diye gözümüze çekeceğiz. Kahveyi mezhebimize uydurduk, nohudu kavurup içiyoruz.”³¹⁴

³¹¹ OFLAZOĞLU, s. 2.

³¹² OFLAZOĞLU, s. 28.

³¹³ OFLAZOĞLU, s. 28.

³¹⁴ OFLAZOĞLU, s. 221.

KUVAY-I MİLLİYE KADINLARI

Özet

Gökçe, rüyasında Halide Edip'in Sultanahmet Mitingi'ndeki konuşmasını görür. Gökçe, böyle bir rüya görmesine anlam veremez. İşinden patronu gibi düşünmediği ve onun düşüncelerini yansıtan yazılar yazmadığı için ayrılmak zorunda bırakılan Gökçe'nin arkadaşı Alev telefon eder. Alev, hazırladığı projede birlikte çalışmayı teklif eder. Hazırlanan projenin adı "Kuvay-ı Milleyi Kadınları"dır. Gökçe, ana başlıkları hazırlar. Çalışma, "15 Mayıs 1919 İzmir'in işgali" ile başlayıp "Mondros Mütarekesi" ile son bulacaktır.

Senaryoda ilk anlatılan hikâye Yörük Kızı'nın hikâyesidir. Yörük Kızı, köydeki kimseye fark ettirmeden kuryelik yapmakta, karakola malzeme taşıyıp haber getirmektedir. Bir gün babasının getireceği malzemeleri Garipler Çeşmesi'nin başında beklerken Yörük Ali Efe, adamlarıyla birlikte çeşme başına gelirler. Köyde bir erkek su başına gelince kadının çekilmesi gerekirken Yörük Kızı çekilmez. Yunan İzmir'e girmişken mücadeleye gitmeyi erkek saymadığını söyler. Yörük Ali ve adamları İzmir'e gitmek için yola çıktıklarını söyleyince Yörük Kızı, onlara yol verir.

Gökçe, bir yandan senaryoyu yazarken bir yandan da gerekli malzemeleri plânlamaktadır. Filmin çekilebilmesi için on-on beş tane kağıt bulunması gerekmektedir. Çünkü Türk kadınları mücadele sırasında kağıt kolları oluşturmuşlar, kağıtlarla cephane, yiyecek, giyecek taşımışlardır.

Senaryodaki diğer kadın kahraman Dürdane, kağıtıyla malzeme taşırken aynı zamanda omzundaki heybede küçük kızını taşımaktadır. Duyduğu silah sesleriyle irkilir ama işini yapması gerektiğini farkındadır. Şehit düşmüş olan Rukiye'yi düşünürken uzaktan gelen Deli Gülnar'ı görür. Gülnar, yana yakıla bebeğini aramaktadır. Dürdane'ye yaşadıklarını anlatır:

Gülnar, kağıtıyla malzeme taşırken sancılanmıştır. Doğum gelene kadar hamile olduğunu herkesten saklamış olan Gülnar'ın bu olayı saklamasının sebebi vazifesinin başkalarına verilmesi korkusudur. Bu korkudan Allah'a bebeği iki ay geç doğurmak için çok yalvarmıştır. Kız çocuğu doğuran Gülnar'ın bebeğinin göbeği dağ başında bir taşla kesilmiş ve doğum yapar yapmaz Gülnar işinin başına geçmiştir. Bu arada duyulan silah sesleri Gülnar'ın bütün hayallerini yıkar. Gülnar'ın yanındaki

doğumunu yaptıran kadınlar ve bebeği ölmüştür. Bu şekilde Gülnar, daha adını bile koymadığı kızını kaybeder ve adı deliye çıkar.

Gökçe, yeni iş yerinden Alevle telefonda görüşür. Senaryonun iki bölümü kabul edilmemiştir. Biri Gülnar'ın kızının göbeğinin taşla kesildiği sahnedir. Biri de Mustafa Kemal'in söğüt ağacı kesilirken ağlamasını içeren sahnedir. Birinci sahne zarif olmayan bir sahne olduğu için, ikincisi de Mustafa Kemaller ağlamayacağı için kabul edilmemiştir.

Gökçe, madalyalı kadınları canlandırmaları için 12 genç, güzel, yiğit kadın ayarlamıştır. Onlara madalya takılmasının provası yapılır. Madalyaları takan Çavuş Fatma'dır.

Senaryonun bir diğer kadın kahramanı Turna, çocuklarına çorba pişirmek için ot toplamaya çıkmıştır. Kaynanası aklına gelince alelacele eve döner. Kaynanası otları beğenmez ama Turna, daha iyilerini bulamamıştır. Çocuklar, açlıktan ağlamaktadır. Turna, hemen bir çorba yapmaya başlar. Bu arada silah sesleri duyulur. Köy basılmıştır. Turna'nın evine de girerler. Turna çok korkar, evde işlerine yarayacak hiçbir şey olmadığını söyler. Ama askerlerden biri, Turna'nın işlerine yarayacağını söyler. Turna, onlara çorba vermeyi teklif eder. Bu arada ağlayan çocuklarını da susturmaya çalışır. Çocuklar bir fare görüp korkarlar. Turna'nın aklına fare zehri gelir. Çorbanın içine bir tutam fare zehiri koyan Turna, güzel bir çorba yapmak için elinden geleni yapar. Çorbayı adamın eline verip bir de kendi kıyafetinin içine bıçak saklar. Çocuklarını çorbadan uzak tutmaya çalışır ama çocuklar açlıktan ağlamaktadır. Çorbayı yiyenlerin öldüğünü gören adam Turna'nın çocuklarına çorbayı zorla içirir. Turna, çocuklarını kusturmaya çalışsa da çocuklar daha küçük oldukları için bunu yapamazlar. Turna, üzerine saldıran adamı sakladığı bıçakla öldürür.

Saime de anlatılan kadın kahramanlardandır. Saime, kendisini Ziyarete gelen nişanlısıyla konuşmaktadır. Nişanlısı, Saime'nin kuryelik yaptığını öğrenmiş, hem bu işi yapmasına hem de kendisinden saklamasına çok kızmıştır. Saime, durumu açıklamaya çalışır. Kimseye söylememek için verilmiş sözü vardır ama nişanlısını ikna edemez. Nişanlısı ayrılmak istediğini söyler. Saime, yaptığından pişman değildir.

İki polis tarafından yakalanan Saime'nin ayakkabısının içinde taşıdığı pusula bulunur. 17 gün işkence gören, kırbaç yiyen Saime'nin ağzından tek bir kelime bile

alamazlar. Saime, artık ölmek için dua etmektedir. Saime'nin ayrıldığı nişanlısı Murat, orada kumandan olan bir arkadaşı sayesinde Saime'yi kurtarmaya gelir. Konuşur ve tekrar beraber olmaya karar verirler. Saime artık kurtulmuştur. Hastaneden taburcu olan Saime Anadolu'ya geçerek Mustafa Kemalle görüşür ve yeni görevler alır. Aktif olarak çatışmaya girmeye başlar. Baltaköy'ün kadınlarını askerlere yiyecek, giyecek hazırlamakla görevlendirir. Kadınlardan bir çete kurar. Fransızlara rehberlik eden bir adamla irtibata geçerek onlara para karşılığı rehberlik edeceğini söyler ve bir tuzak kurar. Kırk beş Fransız askeri esir edilir. Savaş sonrası iki Kuvayı Milliyeci Saime ve Murat'ın düğünü Ankara'da yapılır.

Gökçe, Alevle konuşur. Kendisini birilerinin takip ettiğinden şikayetçidir. Ne kadar önemli bir proje hazırlandığının farkındadır. Hele Saime'nin olayı çok önemlidir. 1920'lerde kendi ayaklarının üzerinde durabilen, vazifesi için çok sevdiği nişanlısından ayrılan bir kız daha önce hiç duyulmamıştır.

Yusuf Ağa'nın kızı Fatma Seher, senaryoya alınan bir başka kadın kahramandır. Türk tarihine Kara Fatma olarak geçmiştir. Balkan Savaşı'nda kocası Derviş'le beraber Edirne Yanık Kışla'da bulunan Fatma, I. Dünya Savaşı'na katılmış, mücadele etmiştir. Mütarekede Binbaşı olan kocası Derviş, savaş için bırakıp gitmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal'i aramaya başlayan Fatma, bu arada Van'da kırk üç kadınla örgütlenerek savaşa katılır. Sonunda Mustafa Kemal'e ulaşan Fatma'ya Mustafa Kemal tarafından Kara Fatma adı verilir. Mustafa Kemal, Kara Fatma'ya yerine ulaşması gereken bir pusula verir. Pusulayı İstanbul'da Pire Mehmet ve Laz Tahsin'e ulaştıran Kara Fatma, burada vazifelendirilir. Davulcular ormanında teşkilatlanan Kara Fatma'nın eleman sayısı 480'e çıkmıştır. Kendisine verilen her vazifeyi yerine getirir. İznik'in Bereket köyündeki halkı askerleriyle beraber düşmanın elinden kurtarır.

Fatma, bir gazeteciyle röportaj yapar. Askerlerinin sayısı 750'ye çıkmıştır. Üç kez yaralanmış, 18 gün sabah akşam dayak yemiştir. Sonunda adamlarının yardımıyla düşman askerlerini şarapla sarhoş ederek kaçmanın yolunu bulmuştur.

Sarıgöllü Saffizade Feyzi Ağa'nın kızı Zübeyde Hanım aynı zamanda Mustafa Kemal'in annesidir. Zübeyde Hanım, senaryoya alınan en önemli kadın kahramanlardandır. Çünkü o, İstiklâl Savaşı'na katılan kadınların anasıdır. Mustafa Kemal'i normal bir insan gibi doğurmuştur ama zamanla bir deha yetiştirdiğinin farkına

varmıştır. Mustafa Kemal, subay olduktan sonra önce annesini memnun eder. Ardından da memleketi kurtarmak için yollara düşer. Zübeyde Hanım, kendisini ziyarete gelen Halide Edip'e oğlunu anlatır. Mustafa Kemal'e evden ayrılırken her ne iş yaparsa yapsın en iyisini yapmasını öğütleyen annesidir. Bir gün Mustafa Kemal, Rauf Beyle beraber annesinin evindeyken ev basılır. Zübeyde Hanım gelenleri eve almak istemez ama zorla girerler. Evde Mustafa Kemal'i bulamazlar.

Mustafa Kemal, çoğu zaman annesine savaşa gittiğini haber vermez, ona teftişe gittiğini söyler ama ana yüreği onun nereye gittiğini anlamaktan uzak değildir. Savaş bittikten sonra Zübeyde Hanım, oğlunu görmeden ölmek için dua eder. Oğlu eve geldiğinde de tam annesinin elini öpmek üzereyken annesi onun elini öper. Çünkü Zübeyde Hanım da oğluna bir vatan borçludur.

Olay Örgüsü

Konusunu Kuvay-ı Milliye'ye katılmış, büyük yararlılıklar sağlamış birkaç Kuvay-ı Milliye kadının öykülerinin senaryolaştırılma çabasından alan *Kuvay-ı Milliye Kadınları* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

1- Rüyasında Halide Edip'i gören Gökçe, patronunun düşünce tarzına uygun yazılar yazmadığı için işten çıkarılmıştır.

2- Gökçe'nin arkadaşı Alev, Kuvay-ı Milliye Kadınları adlı bir projede beraber çalışmayı teklif eder.

3- Yörük Kızı, babasının getirdiği malzemeleri taşıyarak Kuvayı Milliye'ye hizmet eden bir kadın kahramandır.

4- Kağnısıyla malzeme taşıyan Dürdane, bir diğer kahramandır.

5- Gülnar, kağnısıyla malzeme taşıırken kendisini vazifeden alacaklar diye hamile olduğunu çocuk doğana kadar kimseye haber vermeyip sonra da çocuğunun ölümünü görmek zorunda kalan bir kahramandır.

6- Senaryonun Gülnar'ın doğumuyla ilgili olan ve Mustafa Kemal'in söğüt ağacı kesilirken ağladığını anlatan bölümü kabul edilmemiştir.

7- Madalyalı kadınları canlandıracak on iki kadın bulunarak provaları yaptırılır.

8- Turna, yaptığı zehirli çorbayla düşman askerlerini öldürmeye çalışırken çocuklarının da çorbadan yemeleriyle ölümlerine vesile olan bir kadın kahramandır.

9- Nişanlısından gizli Kuvay-ı Milliye'ye kuryelik yapan Saime'nin nişanlısı Murat bu sebeple Saime'den ayrılır.

10- Gökçe, kendisini birilerinin takip ettiğinden şikayetçidir.

11- Saime, 1920'lerde okumuş ve ayaklarının üzerinde durabilen, Kuva-ı Milliye uğruna sevdiğinden bile vazgeçmiş bir kahraman genç kızdır.

12- Balkan Savaşı'nda kocasıyla Edirne'de bulunan Fatma, mücadeleye başlayıp topladığı elemanlarla İznik Bereketköy'ün halkını düşman işgalinden kurtaran bir kadın kahraman olmuştur.

13- Bir gazeteciyle röportaj yapan Fatma, eleman sayısının 750'ye çıktığını, kocasını ve oğlunu şehit verdiğini, 18 gün esir tutulup sabah akşam dayak yediğini anlatır.

14- Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanım, tüm Kuvay-ı Milliyece kadınların anasıdır.

15- Zübeyde Hanım, Halide Edip'e oğlunu anlatır.

16- Mustafa Kemal ve Rauf Bey evdeyken yapılan baskının korkusu Zübeyde Hanım'ı çok etkilemiştir. Ama Mustafa Kemal, bu baskından kurtulmayı başarmıştır.

17- Savaş bitiminde eve dönen Mustafa Kemal, annesinin elini öpmek üzereyken annesi onun elini öper. Çünkü Zübeyde Hanım da oğluna bir vatan borçludur.

Tema

Oyunun ana teması, Türk tarihinde derin izler bırakmalarına rağmen çok fazla tanınıp anlatılmayan Kuvay-ı Milliye Kadınları'nı senaryolaştırma çabalarıdır.

Eserde, kimsenin güdümünde olmadan özgürce yazı yazmayı isteyen Gökçe'yi arkadaşının haber verdiği Kuvay-ı Milliye Kadınları ile ilgili proje çok heyecanlandırır:

GÖKÇE- Kuvayı Milliye Kadınları!

Harika...

Sakin değiştirme!

Bana ilaç gibi geldi biliyor

Musun?

İnan ki!...³¹⁵

Oyunda senaryonun tarihî gerçekleri anlatan bazı bölümlerinin çıkarılmak istenmesi de Gökçe'yi çok zer. Çünkü gerçeklerin, hele kadınların gerçeklerinin görmezden gelinmeye unutulmaya çalışılması onlara yapılacak büyük bir haksızlıktır:

GÖKÇE- ... Glнар. Onun da ocuk

doğurma sahnese itiraz ediyor

lar, Bebeğin göbek bağını

kadınlardan biri taşla kesiyor

ya... N'apsınlar? (alayla)

Ben yanlarına bir

Sağlık kutusu vermeyi

Unutmuşum! Yanlarında sağlık

Kutusu yok... Evet! Böyle şey

Olmazmış! Zaten o doğum sah

Nesi gereksizmiş ve iğrenmiş,

Bunlar, nerde yaşıyorlar bre!

İnsanı deli eder bunlar: Anadolu'da

Yıllarca bu uygulamayı çaresiz

Yapmış kadınlar! Ya tarlada

Doğum yapmış, ya ormanda.

Yaşanmış olaylar bunlar...³¹⁶

Ayrıca eserde yan tema olarak da anlatılan her bir öyküde, ayrı ayrı Türk kadınının vatan sevgisi ve bu uğurdaki inanılmaz mücadelesi dile getirilmiştir:

GLнар-... Gide bilirim ben, Allah

³¹⁵ Nezihe ARAZ, *Kuvay-ı Milliye Kadınları*, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 15.

³¹⁶ ARAZ, s. 33.

razı olsun. Bebemi doğurtun.
 Has ebesin sen. Sardınız, sar
 maladınız, Yeter, yürüeyebilirim
 ben.
 Görevimiz var çünkü, Nenem.
 Anam kızma... Darılma.
 Cephede... Bizi uşaklar bekliyor.
 Dellenmedim. Dellenmedim.
 Nenem, döllandim! (gülür)
 Savaşın da kuralları var, Yola
 Çıkabilir loğusa kadınlar. Kağnılar
 Da büyür çocuklar.
 Düşman... Allah'tan bulsun. Yeter
 Ki vatan kurtulsun.³¹⁷

Zaman

Eserde oyunun olay zamanı ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yalnız eserin genelinden çıkarılabilecek kanaat, günümüze çok uzak olmayan bir zaman dilimindeki senaryo yazma çabası olduğundan olay zamanı için XX. yüzyıldır denilebilir. Bunun dışında oyunun içerisinde anlatılan Kuvay-ı Milliye kahramanların her birinin öyküsü için de bir olay zamanı belirtilmemiştir ama onun olay zamanı için de genel bir kavram olarak Kurtuluş Savaşı yılları yani 1918-1923 arasındaki dönemi verebiliriz.

Oyunun, ne genel hatlarını ifade eden senaryolaştırma çabasını içeren bölümlerinde ne de Kuvay-ı Milliye kahramanlarının öykülerinin anlatıldığı bölümlerde herhangi bir tarihten bahsedilmemiştir.

Eserin anlatma zamanı 1997'dir. Oyunun yazılış sebebi, bu tarihte yazılışının nedenleri "Kimlerdi Onlar?" başlığı altında arka kapakta ifade edilmiştir:

Kimlerdi Onlar?

³¹⁷ ARAZ, s. 29-30.

Bu soruya bir yanıtınız var mı? Yok dersiniz şaşırılmayacağım. Çünkü Kurtuluş Savaşı tarihinin en az bilinen konusudur Kuvayı Milliye kadınları. Çoğunun kimliği belli değil. Sadece ‘Defterdarın Hanımı’, ‘Kara Fatma’, ‘Ayşe Çavuş’, ‘Maraşlı Kadın’ diye anılıyorlar. Ne ders kitaplarına geçmiş o görkemli öyküleri, ne de hayatları yazılmış. Ne tiyatro oyunlarına konu olmuşlar, ne bir operaya...³¹⁸

Mekân

Oyunun genelinde mekân belirtilmemiş, mekân tasvirine yer verilmemiştir. Yalnız olayların gelişinden ve anlatımından çıkarılabilen mekânlar şunlardır; Gökçe’nin yatak odası, Gökçe’nin çalışma odası, çeşme başı, Şeker dağı, Gökçe’nin yeni işyeri, Turna’nın evi, Saime’nin evi, Topkapı’da bir kahvehanenin önü ve Zübeyde Hanım’ın evidir.

Eserde, anlatılan öykülerin canlandırılma çabası ve heyecanı verildiği için mekânla ilgili bilgilendirilme lüzumsuz görülmüş olabilir. Yine de mekân tasvirlerinin bulunmaması oyunun oynanması sırasında çeşitli zorluklara sebebiyet verebilecek bir durumdur.

Şahıs Kadrosu

Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar ise Gökçe ve öykülerin kahramanlarından ibarettir. Diğer tüm kişiler bu kişilerin sözleriyle anlatılmıştır. Yani onların konuşmaları bu kahramanların ifadeleriyle verilmiştir. Bunlar; Gökçe, Halide Edip, Yörük Kızı, Durdane, Gülnar, Turna, Saime, Fatma ve Zübeyde Hanım’dır. Eserde dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar koro, ses ve kaynanadır.

Gökçe: Gökçe, oyunda, patronunun fikirlerini yazılarında yansıtmadığı için çalıştığı gazeteden ayrılmak zorunda kalan, arkadaşından aldığı bir fikirle de Kuvayı Milliye Kadınları adlı bir film çekmeye başlayan kişidir.

Gökçe, özgürlükçü ve fikirlerinden taviz vermeyen, Türk kadınına gereken önemin verilmediğini düşünen ve çektiği filmi onların haklarını iade etmek olarak düşündüğü için büyük bir özenle çalışan kişidir.

Aslında oyunun tek gerçek kişisi Gökçe’dir diyebiliriz. Çünkü oyunda Gökçe’nin karşısında bulunanların konuşmaları ve fikirleri Gökçe’nin ağzından verilir:

³¹⁸ ARAZ, Kapak.

GÖKÇE - Alo buyrun.

Ne kavgası? Alev, sen misin?

Durup dururken seninle ne kav

gası edecekmişim ki?

Az önce patronun tarafından bir

Güzel firçalandım da ondan

Bozuk çalışıyorum.³¹⁹

Eserde Kuvay-ı Milliyeci Kadınların öyküleri anlatılırken de Gökçe'nin onların kimliğine girmesi söz konusudur. Gökçe, hikâyesi anlatılacak kişiye dönüşür ve sonra o kişinin hikâyesi Gökçe tarafından canlandırılır. Bu durum da oyunun tek gerçek kişininin Gökçe olduğunu kanıtlamaktadır:

“Işıklar dinleyip bir an. Gökçe yine hemen Saime olur. Sahneye çıgın bir telaş ile girer, onu iki polis yakalamaya çalışmaktadır. Işıklar uyandığı zaman Saime polislerin elinden bir an kurtulmuştur.”³²⁰

Halide Edip: Halide Edip oyunun başında Gökçe'nin gördüğü rüyada Sultanahmet mitingindeki konuşmasını yapmaktadır. Konuşma, halkı coşturmaya ve mücadele gücü vermeye yönelik bir konuşmadır:

HALİDE- Kardeşlerim! Evlatlarım!

Canlarım

Ruhu göklerde olan şu kutsal

Minarelerden, Osmanlı tarihinin

Bugünkü faciasını

Seyreden atalarımız ne diyor?

Dinleyin bakın.

Güzel İzmir'imize düşman

Çizmeleri girdi. Vaktiyle

Atalarımız bu görkemli meydanda

Zafer törenleri yaparken... Biz,

³¹⁹ ARAZ, s. 12.

³²⁰ ARAZ, s. 61.

Bugün, burada...

İzmir için ağlıyoruz!

Ama ben!

Yine de umudumu yitirmiyorum...³²¹

Diğerleri: Yörük Kızı, Dürdane, Gülnar, Turna, Saime, Fatma ve Zübeyde Hanım oyunda hikâyeleri bir bir anlatılan Kuvay-ı Milliyeci Kadınlardır. Zübeyde Hanım, diğerlerinden farklı olarak hikâyesiyle değil Mustafa Kemal'in annesi olma şerefi ve ona verdiği güçle anlatılmıştır. O, bütün Kuvay-ı Milliyecilerin anası olarak bu eserde yer bulmuştur.

Anlatma Problemi

İki perdeden oluşan oyunun ilk perdesi dokuz sahne, ikinci perdesi ise on beş sahnedir. Sahne başlarında genellikle o sahnede bulunan kişilerin adları parantez içerisinde belirtilmiştir. Oyunda farklı olan şey, bu sahne başlarında verilen isimlerin arasında oyunda karakter olarak bulunmayıp sadece Gökçe'nin konuşmalarıyla varlığı hissettirilen kişilerin de varlığıdır:

“7. sahne (Gökçe-Alev- 12 Madalyalı Kadın)”³²²

Bunun dışında oyunda geçmiş ve Gökçe'nin yaşadığı dönem aynı sahnede canlandırılmış, aynı dönemi yaşadıkları izlenimi verilmiştir. Zaten oyunun bütününde Gökçe, Kuvay-ı Milliye destanını yazan kadınlardan bağımsız bir karakter değildir:

5. sahne (Gökçe ve Dürdane ile Gülnar)

Gökçe, yazı makinesinin başında,

Yazıyor hızlı hızlı, orada saçlarını gözün

Den alıp kaldırıyor. Yoruluyor.

Dinlenmek için ara veriyor, gözleri kapalı.

Derin düşünceler. Bu düşünceler

Arasında yaklaşan kağnı seslerini dinliyor.³²³

³²¹ ARAZ, s. 5-6.

³²² ARAZ, s. 32.

³²³ ARAZ, s. 20.

Nazımla yazılmış olan eserin içerisine Türkülere sık sık yer verilmiştir. Bu da eserin canlılığının korunması adına önemli bir özelliktir:

Yola düştü bu gece de
 Kağnı kolları...
 Lapa lapa kar yağışı
 Tuttu yolları...
 Otuz iki kağnımız var,
 Altmış sekiz hayvan.
 Silahlarla, cephaneyle
 Dolu sandıklar.
 Yiyecekle, giyecekle
 Yüklü hayvanlar.
 Bu gece de şu koskoca
 Dağları aşacağı...
 Gün doğarken kısmet ise,
 Kimse göremeden...
 Selametle siperlere ulaşacağız.³²⁴

Oyunun önemli özelliklerinden biri de Kuvay-ı Milliyeci kadınların kendi şiveleriyle konuşurulmasıdır. Bu da oyunun daha renkli bir hâl almasını sağlamıştır:

ZÜBEYDE- Abe sefa geldin, sefalar getirdin
 (H)Alide hanım. Konuşurum ken
 dimle. Gel (h)ele dinle. Bir kayve
 içelim, buyur, otur.
 Sen güzel bir yazarsın... Belkim de
 Bu dediklerimi de kitaplarına koyar
 Sın. Öyle mi?³²⁵

³²⁴ ARAZ, s. 20.

³²⁵ ARAZ, s. 95.

MUSTAFA KEMAL'İN TUFANI

Özet

Mersin, Tarsus, Adana işgal edilmiş Kozan ise düşmek üzeredir. Bölgenin ileri gelenleri bir araya gelerek bir kurtuluş çaresi aramaya başlarlar. Aralarından üç temsilci seçip Adana'daki işgal komutanına Ermeni işgalci istemediklerini bildirmeye karar verirler. Çünkü en büyük hasım Ermenilerdir. Seçilen temsilciler Savcı Ruhi Bey, Saim Bey ve Mustafa Bey'dir.

Kozan'da da Ermeni azınlık bayrak açmaya ve gelmek üzere olan işgalci birliğe destek olmaya hazırlanmaktadır. Türk gençleri, Ermenilerin işgalcilerle birleşmeleri halinde tepkilerini belli edeceklerini belirtirler. Fransız komutan Tayyarda Türklerin Ermenilere olan tepkisinin farkındadır ve işgal başlayınca Ermenilere karşı çıkacak olan belediye başkanı Hüseyin Efendi'yi uzaklaştırıp Ermenilerle uyumlu çalışabilecek bir başkan seçileceğini açıklar. Tayyarda, bunun dışında işgale karşı olan kurul üyelerini Klikya'nın dışına sürdürmeyi amaçlamaktadır. Üçüncü bir fikri de Kozan bölgesindeki işgalci kuvvetlerinin çoğunu Ermenilerden oluşturmaktadır.

Tayyarda, Ermeni Akşahini Miton Derneği üleriyle görüşür. Dernek üyeleri faaliyetlerden çok memnundur. Çünkü Tayyarda sayesinde direnme ruhu gösteren Türkler hemen baskına uğramakta; Ermeni sürgününde onlara ait olduğu iddia edilerek Türklerin mallarına bir dilekçe ve iki yalancı şahitle el konulmakta; Ermenilerin geçmişte öldürülen soydaşlarının intikamı fazlasıyla alınmakta; Türklerden baş kaldıran herkes çoluk çocuğuyla Kozan dışına sürgün edilmektedir. Ayrıca Ohannes adında bir işgalci çavuş aklına esen Türklerle türlü cefalar ve işkenceler etmekte, çocuk, kadın dinlemeden öldürmektedir.

Klikya eşrafı bu sıkıntılı durumdan kurtulmanın yolunu bulmak için Mustafa Kemal'e giderler. Çünkü onların bir kumandana ihtiyaçları vardır. Mustafa Kemal, onlara kumandanın verileceğini bildirir. Önemli olan gizlilik ve komiteciliktir.

Yüzbaşı Mirza, Klikya'da düşmanla işbirliği yaptığı iddia edilen Türk askerlerindedir. Kozan gençleri ona düşman gibidir. Ama o bütün bunların düşmanın içine sızmak için takiyye olduğunu anlatır. Şapka giyer. Ermenilerle dostluk kurar, domuz eti yiyebileceğini söyler ama silah ihbarlarını ya da yapılacak baskınları önceden Türklerle haber verir ve dikkatli olmalarını ister.

Mustafa Kemal, Binbaşı Doğan ve Yüzbaşı Osman'ı Klikya'yı kurtarmak amacıyla görevlendirir. Bu kişiler bulunacakları bölgede asıl kimliklerini açıklamayacaklar, halkın sevgisini kazanacaklardır. Bu sevgiyi kazanmaya vesile olması amacıyla Binbaşı Doğan'ın adı yörede beylik sürmüş Kozanoğlu Doğan olarak değişecek, Yüzbaşı Osman ise Aydınoğlu Tufan olacaktır.

Ali Fuat Paşa, emrindekileri toplar ve Klikya bölgesini savunma ve koruma projeleri üretir. Özellikle Kozan'da söylenildiği kadar maddi güç yoktur. Dışarıdan yardıma ihtiyaç vardır. Yalnız bu yörede eşkıyalar bile Türklerle işbirliğine hazırdır. Klikya bölgesine iki komutan tayin edilmiştir. Her iki komutana da Ali Ratip Bey komutanlık yapacaktır. Klikya Doğu ve Batı Klikya olmak üzere ikiye ayrılır ve iki komutana teslim edilir.

Osman Tufan, Doğu Klikya bölgesine sızmaya karar verir. Maraş'ta teşkilatlanmaya çalışacaktır.

Bir köy odasında Zeynep ağıt yakmakta köylü kadınlar ise ona üzölmektedirler. Zeynep'in kocası Yemen'de savaşırken şehit olmuştur. Olayın en üzücü yanı kendi toprağı bile olmayan bir yerde padişahların hırsının kurbanı olup şehit olmasıdır. Şimdi ise düşman Çukurova'ya dayanmıştır. Köyde Mustafa Kemal'in kurtuluş çarelerinin olduğı söylentileri dolaşmakta bu da kadın erkek herkesi sevindirmektedir. "Kırk bin kişilik Mustafa Kemal ordusu Tufan Paşa komutasında Çukurova'ya doğru yol almaktadır." Söylentileri kulaktan kulağı dolaşmaktadır. Mustafa Kemal'in Tufan'ı gelmektedir. "Osman Tufan Paşa, Hafız Bekir'i bölgeye öncü olarak gönderdi."denilir ama aslında Hafız Bekir Osman Tufan'dır.

Hafız Bekir, köylüleri bir odada toplar, onlara Damat Ferit'in, imzaladığı yanlış bir anlaşmadan sonra ülkeyi terk ettiğini ve insanları işgal altında yaşamaya mecbur bıraktığını anlatır. Çukurova da kısmen işgal edilmiş durumdadır. Hafız Bekir, Mustafa Kemal'in düşüncelerini ve Anadolu'nun kurtuluş mücadelesini anlatır. Bu arada İbrahim Ağa'yı dışarı çağırın Rüstem Ağa toplandı dağılmazsa hallerinin kötü olacağı haberini getirir. Bu, Fransız komutan Tayyarda'nın tehdididir. Hafız Bekir, Rüstem Ağa'yı azarlar ve kurtuluşun gerçekleşeceğini söyleyerek onu kovar.

Hafız Bekir, köylüye kırk bin kişilik Tufan Paşa ordusu gelene kadar düşmanı Ceyhan Nehri ve Kesif Suyu'ndan geçirmemeleri gerektiğini anlatır. Hepsini, bunu

gerçekleştireceklerine yemin ederler. Köylülerden yüz kişilik bölük oluşturan bölük komutanı olacak, bölükler takımlara, takımlar da mangalara ayrılacaktır. Bölük komutanları grup komutanlarına, grup komutanları Hafız Bekir'e, Hafız Bekir, Tufan Paşa'ya Tufan Paşa da Mustafa Kemal'e karşı sorumludur. Aşağı Andırın'ın karargâh, İbrahim Ağa'nın da grup komutanı olmasına karar verilir. Herkes kendi silahını bulmakla sorumludur. Komutanların rütbesi mermi olacaktır. Herkes üzerine düşen görevi üstlenir. Ortaklığa da sürekliliğe avına çıkacakları, bitkilere domuz dadandığı yönünde bir söylenti çıkarırlar. Bu sayede rahatça talim yapabileceklerdir.

Kadirli'de köylüler toplânırlar. Hafız Bekir, Kadirli'nin millî duygularının kuvvetli olmasıyla tanınan bir gencine mektup göndermiş, teşkilatlanmayı anlatmış ve Tufan Paşa'nın kırk bin kişilik ordusu gelene kadar Kadirli'nin de teşkilatlanmasını istemiştir. Orada bulunanlar bunu kabul ederler ve birlikte çalışmaya başlarlar.

Hafız Bekir, grup komutanlarına stratejiyi açıklar. Önce Haruniye ve Kadirli kurtarılacak sonra Feke ve Haçın'da Sinan Paşa kuvvetleriyle birleşilecektir. Haruniye'de tren yolu tahrip edilecek ve bu yolla Fransızların Maraş'a yardımı kesilecektir.

Hafız Bekir, eşkıya reisiyle de görüşerek onları da kendilerine yardıma davet eder. Eşkıya reisi bunu memnuniyetle kabul eder. Serez'den Hüseyin Çavuş, on beş jandarmasıyla Hafız Bekir ordusuna katılmaya gelmiştir. Bu jandarmalar karakol baskınında kurtarılan diğer beş jandarmayla birleşince yirmi kişilik çekirdek gücü oluştururlar.

Ermeniler, Türklere işkence etmeye devam etmektedir. Mallarını mülklerini yağmaladıkları yetmezmiş gibi bir de canlarına kastetmekte, zincire vurup işkence etmektedirler. Eğer Mustafa Kemal'in Tufan'ı gecikirse Nuh Tufanı gelecektir.

Deli Hasan Ağa, eşkıyalardan şikayete gelir. Çünkü eşkıyalar Hafız Bekir ordusuna, diyerek evlere girip yağma yapmaktadır. Hafız Bekir'i de halkı da kandırmışlardır. Deli Hasan Ağa da kurtuluş mücadelesine katılır.

Hafız Bekir, önce Haruniye'yi temizleme kanaatindedir. Andırın'da insanlar geceleri ellerinde çam, çıra, lastik yakarak dolaştırılacak düşmana asker sayısı fazla gösterilecektir. Hafız Bekir'e düşmanın durumunu gizli yollarla haber veren Ahmet Ağa gelir. Düşman, onun durumunu öğrenmiş, kendisi kurtulabilmiş ama çoluk çocuğu

düşman elinde kalmıştır. Hafız Bekir, birkaç adamını Ahmet Ağa'nın yanına verir. Görevleri Ahmet Ağa'nın ailesini kurtarıp Andırın'a getirmektir.

Türklerin Çukurova'da yaptığı yiğitlikler dillere destan olmuştur. Herkes kırk bin kişilik Tufan Paşa ordusunu beklemektedir. Fransız ajanı Rüstem Ağa, bilgi sızdırmak için Hafız Bekir'in yanına gelir. Hafız Bekir ve adamları bir plân yaparlar. Rüstem Ağa yanlarındayken Hafız Bekir'e Tufan Paşa'dan önceden hazırladıkları bir mektup gelecektir. Mektupta kırk bin kişilik ordunun Çukurova'ya girmek üzere olduğu, hazırlık yapılması gerektiği yazılıdır. Rüstem Paşa tuzağa düşer. Mektupta yazılanları duyunca hemen oradan ayrılır.

Fransızlar, Kadirli'yi terk ederler. Hafız Bekir, gerçekte Tufan Paşa olduğunu ve kırk bin kişilik bir ordunun hiç olmadığını açıklar. Bütün Çukurova'da düşmanla çatışmalar şiddetle devam etmektedir. Özellikle yirmi bin Ermeni'nin bulunduğu Haçın çok önemlidir. Kuzey cephesinde ağır bir mücadele verilir.

Çukurova kurtulmuş, Ankara'da yeni hükûmet kurulmuştur. Osman Tufan, Ankara'da hükûmette görev almak üzere oraya çağırılır.

Olay Örgüsü

Konusunu Çukurova'nın kurtuluşundan alan *Mustafa Kemal'in Tufanı* adlı oyunun olay örgüsü şu şekildedir:

- 1-Çukurova büyük oranda işgal edilmiştir.
- 2-Bölgenin ileri gelenleri toplânarak, işgal kuvvetleri komutanına Ermeni işgalci istemediklerine dair üç kişilik temsilci gönderirler.
- 3-Fransız komutan Tayyarda, Ermenilere özel destek vermektedir.
- 4-Yüzbaşı Mirza, takiyye yaparak işgalcilerden bilgi sızdırmaya çalışmaktadır.
- 5-Mustafa Kemal, Binbaşı Doğan ve Yüzbaşı Osman'ı Klikya'ya komutan tayin eder. Binbaşı Doğan Kozanoğlu Doğan, Yüzbaşı Osman ise Aydınoğlu Tufan olarak bilinecektir.
- 6-Ali Fuat Paşa, Klikya'da teşkilatlanma çalışmaları başlatır. Klikya'yı iki Komutan'ın emrinde doğu ve batı olmak üzere ikiye ayırırlar.
- 7-Osman Tufan, Doğu Klikya'ya sızıp Maraş'ta teşkilatlanacaktır.

8-Köylü kızı Zeynep, Yemen’de kaybettiği eşi için çocuğunun beşiği başında ağıt yakmaktadır.

9-Mustafa Kemal’in Tufan’ının gelmek üzere olduğu ve artık kurtuluşun yakınlığıyla ilgili söylentiler yayılır.

10-Osman Tufan, kendini Hafız Bekir adıyla tanıtır ve köylüleri toplayarak onları teşkilatlandırmaya başlar.

11-Fransız yanlısı Rüstem Ağa, toplântı dağılmazsa hallerinin kötü olacağı şeklinde işgalci komutan Tayyarda’nın tehdidini getirir.

12-Hafız Bekir, Rüstem Ağa’yı odadan kovar.

13-Hafız Bekir, köylülere kırk bin kişilik Osman Tufan ordusu gelene kadar düşmanı Ceyhan Nehri ve Kesif Suyu’ndan geçirmemeleri gerektiğini anlatır.

14-Yüz kişilik bölük oluşturan herkes bölük komutanı olacak. Bölükler de sistemli bir şekilde çeşitli kısımlara ayrılacaktır. Komutanların sembolü mermidir.

15-İbrahim Ağa grup komutanı olur. Karargâh ise Andırın’dır.

16-Ortalığa sürek avı söylentisi yayarak rahatça talim yaparlar.

17-Hafız Bekir’in gönderdiği bir mektupla Kadirli de teşkilatlanmaya başlar.

18-Hafız Bekir, mücadele stratejisini açıklar. Fransızların Maraş’la bağlantısını kesmek en önemli olaydır.

19-Eşkîya reisleri de Hafız Bekir’le görüşüp yardıma karar verirler ama sonra orduya diyerek halkı soymaya devam ettikleri ortaya çıkar.

20-Serez’den Hüseyin Çavuş on beş jandarmayla birliğe katılır.

21-Ermeniler işkenceye devam etmektedirler.

22-Deli Hasan Ağa da kurtuluş birliğine katılır.

23-Andırın’da insanlar geceleri ellerinde çam, çıra ve lastik yakıp dolaşarak orduyu kalabalık gösterirler.

24-Fransızlar, Hafız Bekir’e haber ulaştıran Ahmet Ağa’nın durumunu öğrenir. Ahmet Ağa kaçar ama çoluk çocuğu sonradan gönderilen bir grupla Andırın’a getirilir.

25-Fransızlara ajanlık yapan Rüstem Ağa, Hafız Bekir'in kuvvetlerini öğrenmek için gelir ama ona oynanan bir oyunla yanında Osman Tufan'dan geldiğini sandığı bir mektup okunur. Mektupta kırk bin kişilik ordunun Çukurova'ya geldiği yazılıdır.

26-Rüstem Ağa, Tayyarda'ya yanlış malumat götürür.

27-Fransızlar, Kadirli'yi terk ederler.

28-Hafız Bekir, Osman Tufan'ın kendisi olduğunu açıklar.

29-Çukurova kurtulur.

30-Osman Tufan, yeni kurulan hükûmette görev almak üzere Ankara'ya gider.

Tema

Oyunun ana teması Çukurova'nın kurtuluş mücadelesiyle anlatılmaya çalışılan “vatan sevgisi”dir. Bu tema hiçbir maddi gücü olmayan bir bölgenin iyi bir plânlama ve iyi bir komutanla kurtarılabilmesiyle verilmiştir:

OSMAN TUFAN- Şimdi Mustafa Kemal öyle bir Kurtuluş ateşi yaktı ki bizim ordumuzun arkasında yoksul ama canını verip yurdunu vermemeye kararlı Anadolu halkı var. Yurtta her ev birer kat çamaşır, birer çift çorap ve çarık hazırlayıp kurtuluş örgütlerine veriyor.³²⁶

Oyunda halkı ayağa kaldırmak için kırk bin kişilik bir Tufan Paşa ordusunun geleceği söylentisi insanlara güç kaynağı olmuş ve kurtuluş mücadelesini kazandırmıştır.

OSMAN TUFAN- Yoktu Salih Ağa. O kırk bin kişiler, yetmiş bin kişiler, yüz bin kişiler Yemen'lerde, Kafkas'larda, Çanakkale'lerde, Seddülbahir'lerde kaldı. Şimdi burada Serezli Hüseyin Çavuşlar var, Akifiyeli Uzun Salih'ler var. Göğsümüzde iman var. Önümüzde O var, Mustafa Kemal var.³²⁷

Zaman

Oyunda zaman belirtilmezken oyunun içinde geçen tarihî gelişmelerden olay zamanı tespit edilebilmektedir. Eserin olay zamanı 1919 yılının aralık ayında başlayıp

³²⁶ İsmail ARSLAN, *Mustafa Kemal'in Tufanı*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 44.

³²⁷ ARSLAN, s. 53.

Kurtuluş Savaşı'nda Çukurova'nın kurtuluşuyla son bulur. Eser çok uzun bir zaman dilimini kapsamaz.

Oyunun anlatma zamanı 1992'dir. Andırın doğumlu olan İsmail Arslan'ın bu yıllarda oyunu yazma sebebi bu gün özgürce yaşanan toprakların nasıl kazanıldığının öğrenilmesi ve unutulmaması içindir.

Mekân

Oyunda kullanılan mekânlar hep iç mekânlardır. Çünkü oyun asıl olarak teşkilatlanma ruhunu ifade etmeye çalışmıştır. Kararların alınışı, stratejinin belirlenmesi anlatılırken uygulamalara yer verilmemiştir.

Mutasarrıflık binası, Kazan Mutasarrıfı İhsan Bey'in odası, Yüzbaşı Tayyarda'nın Kazan'daki karargâhı, Tayyarda'nın odası, Mustafa Kemal'in kabul salonu, Yüzbaşı Mirza'nın evi, Mustafa Kemal'in karargâhı, Ali Fuat Paşa'nın karargâhı, Belediye Başkanı Kanberli Osman'ın evi, bir köy odası, bir konak odası, Nalbant Mehmet Ağa'nın dükkanının üstündeki oda, Kadirli, Bıyıklı Ali Ağa'nın evi, Haçın kullanılan mekânlardır. Mekân sayısı çok fazladır. Hemen her sahnede mekân değişir. Sahneler kısa ve olaydan çok fikrin hakim olduğu sahnelerdir.

Eserde sahne başlarında mekânın adının verilmesi dışında mekânla ilgili herhangi bir tasvir, açıklama mevcut değildir. Bu nedenle oynanılması sırasında problemler yaşanabilecek bir oyundur. Mekânla ilgili bilgi bulunmamasının bir sebebi de ön plânda olan tek şeyin fikir olmasıdır.

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu da oldukça geniştir. Oyunun fikir plânındaki öncüsü Mustafa Kemal olmasına rağmen yazarın sözünü emanet ettiği şahıs bölgede Mustafa Kemal'in direktifleriyle hareket eden Osman Tufan Paşa'dır. Olayların ortaya çıkmasına rol oynayanlar ise; Mustafa Kemal, Mutasarrıf İhsan Bey, Saim Bey, Çamurdanzade Osman Efendi, Sehliskoğlu, Kurdoğlu Hulusi, Topaloğlu Halil, 1. genç, Tayyarda, Teğmen Subi, Azeryen Misak, Nalbantyan Kirkor, Çırçıroğlu Kirkor, Balyan Karabet, Recep, Mirza, Ali Fuat Paşa, Kemal Doğan, Emrullah Bey, Mümtaz Bey, Ali Ratip, Doğan Bey, Kamberli Osman, Ana, Elif Teyze, Hatice Hala, Selver, Hatçe, Telli Hatun, Zeynep, İbrahim Ağa, Musa Bey, Hacı Ahmet Efendi, Zülfükaroğlu Hacı Bey,

Uzun Salih, Bıyıklı Ali Ağa, Hacı Bey, Ali Kahya, Darendeli Rüstem Ağa, Aracılar, Abdurrahman Ağa, Mühür Ağa, Paşaoğlu, Uyduranoğlu Hüseyin Ağa, Hametoğlu Ali Efendi, Kabalcıoğlu Hacı Ahmet Ağa, Hazım Bey, Müftü Osman Nuri, Ceza Reisi Feyyaz, Tefik Çoşkun, Tekerek Hasan, Tekerek Halil, Bekir Onat, Hüsnü Çoşkun, Vaisoğlu Vahit, Eşkıya Reisi, İkinci Eşkıya, Jandarma Çavuşu, 1. Ermeni, 2. Ermeni, 3. Ermeni, 4. Ermeni, 1. Türk, 2. Türk, Deli Hasan Ağa, Yabancı, Araboğlu, Develi Müftüsü, Ahmet Cevdet Bey, Kozan Müftüsü, Kadirli Müftüsü, Kayserili Kumandan, Aziziye Müftüsü'dir.

Oyunda dekoratif unsur durumunda bulunan şahıslar Jandarmalardır.

Osman Tufan: Mustafa Kemal'in Klıkya bölgesinde görevlendirdiği komutanlardan biri olan Osman Tufan mükemmel denilebilecek bir strateji izleyerek Çukurova'nın kurtuluşuna vesile olur. Yüreği vatan sevgisiyle dolu bir komutandır:

“OSMAN TUFAN- Benim silah arkadaşlarım, kardeşlerim, vatan yaralıdır. Merhemi bugün burada bulunanlar, bizler vuracağız. Bu merhem hepimizin çabası, gayreti, göstereceğimiz yurtseverlik aşkı ve yiğitliktir...”³²⁸

Mustafa Kemal: Oyunda sadece birkaç yerde bulunup bütün oyuna insanların yüreğindeki sevgi ve kendi yüreğindeki vatan sevgisiyle hakim olan kişidir. Çukurova'ya komutanlarını tayin etmiş, emirlerini vermiş ve hep onların destekçisi olmuştur.

“MUSTAFA KEMAL- Bu bereketli yurt bölgesi elden gitmek üzere; oradan gelen heyet ve bizim istihbaratlarımızdan anladık ki Çukurova yanıyor...”³²⁹

Diğerleri: Mutasarrıf İhsan Bey, Saim Bey, Çamurdanzade Osman Efendi, Sehlikoğlu, Kurdoğlu Hulusi, Topaloğlu Halil Kozan'ın ileri gelenleri ve kurtuluş mücadelesinin en önemli destekçileridir. 1. Genç ise bu isimlerle hareket eden, vatansever bir gençtir.

Tayyarda, Teğmen Subi, Azeryan Misak, Nalbantyan Kirkor, Çırçıroğlu Kirkor, Balyan Karabet; Fransız ve Ermenilerden oluşan, Türkleri nasıl alt edeceklerini, onlara nasıl zarar vereceklerini plânlayan işgalcilerdir. Ermeniler azınlık olmasına rağmen işgalcilerle birlikte hareket ederler.

³²⁸ ARSLAN, s. 55.

³²⁹ ARSLAN, s. 14.

Mirza, işgalcilere destek olduğu iddia edilen ama takıyye yaparak onlardan haber sızdırmaya çalışan bir askerdir. Recep ise mirzanın davranışlarını sorgulayıp gerçeği öğrenince mutlu olan bir Anadolu gencidir.

Ali Fuat Paşa, Kemal Doğan, Emrullah Bey, Mümtaz Bey ve Ali Ratip Kayseri’de bulunup Klikya bölgesiyle ilgili görüş bildiren ve önemli kararlar alan yetkililerdir.

Doğan Bey, Osman Tufan’la Klikya’nın diğer yarısına komuta edecek kişidir. Kanberli Osmansa onlara strateji belirlemelerinde yardımcı olur.

Ana, Elif teyze, Hatice Hala, Selver, Hatçe, Telli Hatun ve Zeynep Yemen’de şehit düşmüş bir gencin ardından yasını tutan ve kurtuluş mücadelesi hakkında duyduklarını paylaşan kadınlardır.

İbrahim Ağa, Musa Bey, Hacı Ahmet Efendi, Zülfükaroğlu Hacı Bey, Uzun Salih, Bıyıklı Ali Ağa, Hacı Bey, Ali Kahya, Aracılar, Abdurrahman Ağa, Möhür Ağa, Paşaoğlu, Uyduranoğlu Hüseyin Ağa, Hatemoğlu Ali Efendi, Kabalcıoğlu Hacı Ahmet Ağa; köy odasında Hafız Bekir’le bir araya gelerek kurtuluş mücadelesine katılacak olan kişilerdir.

Darendeli Rüstem Ağa, Fransızlara Türkler hakkında bilgi götüren bir Türk’tür.

Hazım Bey, Müftü Osman Nuri, Ceza Reisi Feyyaz, Tevfik Coşkun, Tekerek Hasan, Tekerek Halil, Bekir Onat, Hüsnü Coşkun, Vaisoğlu Vahit Kadirli’de bir araya gelerek Hafız Bekir’in gönderdiği mektupla teşkilatlanmaya başlayan ve kurtuluş mücadelesine katılan Kadirlililerdir.

Eşkîya reisi ve 2. eşkîya kurtuluş mücadelesine katılacağını söyleyip halkı bir de bu şekilde soymaya kalkan kişilerdir.

Jandarma Çavuşu, Fransızların emrinde gönülsüz olarak çalışan jandarmalarıyla beraber gelip Hafız Bekir’e katılan bir kişidir.

1.,2.,3., ve 4. Ermeniler Türklere eziyet etmekten zevk alan, bunu hep böyle süreceğini sanan kişilerdir. 1. ve 2. Türk ise Ermenilerin yaptığı işkenceleri kendi aralarında yorumlayan iki Türk’tür.

Deli Hasan Ağa, Hafız Bekir'in yanına eşkıyaları şikayete gelip mücadeleye katılan bir kişidir.

Yabancı, Rüstem Ağa'ya oynanan oyun sırasında Osman Tufan'dan mektup getiren kişidir.

Araboğlu, oynanan oyun sırasında rol alan ve kurtuluş mücadelesinin katılımcısı halktan biridir.

Develi Müftüsü, Kayserili kumandan, Aziziye Müftüsü, Hafız Bekir'le strateji belirleyen ileri gelenlerdir.

Oyunda dekoratif unsur durumunda bulunan jandarmalar ise jandarma komutanıyla beraber Hafız Bekir'e gelip mücadeleye katılmışlardır.

Anlatma Problemi

Oyun üç perdeden oluşmaktadır. Birinci perde dokuz sahne, ikinci perde üç sahne, üçüncü perde ise yine dokuz sahnedir.

Eserin oynanmasındaki en büyük problemlerden biri fazla mekân tasviri ve dekor belirtilmediğinde bunların oluşturulmasında sıkıntı çekilmesidir. Ayrıca şahıs kadrosu oynanmasını çok zorlaştıracak kadar geniştir.

Eser, nesirle yazılmıştır. Metin boyunca şiire hiç rastlanmaz.

Oyun, millî duyguların kabartılması ve gençliğin bilinçlendirilmesi adına önemli bir oyundur. Dili oldukça sade ve anlaşılırdır. Eserin önsözünde yöresel bir dil kullanıldığı söylenilmesine rağmen köylü kadınların konuşmalarında bile buna az rastlanır:

“ELİF- Bunca yiğit yaban ellerinde kurda kuşa yem oldu, telef oldu. Aha şimdi gavur geldi, bağrımızı tepeliyor. Neyle kurtaracaksın, ne kaldı elimizde?”³³⁰

Oyunda özellikle eklerin ayrı yazımında bir hata gözlenmektedir. Oyunun tümü için aynı hata geçerli değildir ama birçok defa bu imlâ hatasına düşülmüştür:

“... Koyun gibi bıçağın altına yatacakmıyız yoksa...”³³¹

“... Oğullarımda, yeğenlerim de ne yapılacaksa hemen derler...”³³²

³³⁰ ARSLAN, s. 22.

³³¹ ARSLAN, s. 7.

“Bu kadar cana kıydıktan sonra kendileride kaçmışlar.”³³³

Oyunun önemli özelliklerinden biri de eserin adının oyunu çok güzel yansıtmasıdır. Çukurova’yı Mustafa Kemal’in emriyle, bütün gücüyle çalışarak Osman Tufan kurtarır. O, “Mustafa Kemal’in Tufanı”dır.

³³² ARSLAN, s. 7.

³³³ ARSLAN, s. 22.

YAVUZ SELİM

Özet

Yeniçeri Ocağı, Sultan Bayazıt'ın artık yaşlandığı ve devlete bir baş gerektiği fikrindedir. Vezirler, yumuşak başlı olduğundan Şehzade Ahmet'i tercih ederken; Yeniçeriler, Yavuz Selim'in padişah olmasından yanadırlar. Yavuz Selim, Trabzon valisi iken bir seferinden sonra tebdil-i kıyafetle dolaşırken kulakları küpeli, elleri zincirli köleler görür. Küpenin onların köle olmasının bir işareti olduğunu öğrenince ömrü boyu Allah'ın kulu ve kölesi olduğunu belirten bir küpe takacağına söz verir.

Yavuz Selim, tahtı devralmak için İstanbul'a gelmiştir. Babasıyla görüşmeden önce vezirler ve paşalarla görüşür. Onlardan kendisiyle beraber fetihten fethetme yolundan koşacaklarına dair söz alır. Şehzade Korkud da ona destek ve söz verenlerin arasındadır. İsteddiği sözü alan Yavuz, babası Sultan Bayazıt'ın huzuruna çıkar. Yirmi yedi yıldır birbirini görmeyen baba-oğul kavuşur. Bayazıt, oğlundan duasını ve desteğini esirgemez ve nizami bozmamaları kaydıyla kardeşlerine zarar vermeyeceği konusunda söz alır.

Vezir Koca Mustafa Paşa, Yavuz'un veziri olmasına rağmen Şehzade Ahmet'ten yanadır. Koca Mustafa Paşa, bir muhbir tarafından izlenmektedir. Bir uşakla Şehzade Ahmet'e haber gönderirken görülür. Yavuz, Koca Mustafa Paşa'yı muhbir ve ulakla yüzleştirir. Koca Mustafa Paşa'nın kafasını vurdurur. Bu olay üzerine Yavuz, kardeşlerinin de katline karar verir ve uygular.

Şah İsmail, doğu illerini talan etmektedir. Yavuz Selim, sefer kararı almak için divanı toplar. Memlüklüler de gücünü İranla birleştirmek üzeredir. Divandan tereddütler sonucunda savaş kararı çıkar. Sefere çıkan ordu Dulkadiroğullarıyla birleşecektir. Şah İsmail'in karşılarına çıkmayıp Osmanlı'yı çölle savaşmak zorunda bırakması ihtimaline karşı Şah'ın kışkırtılmasına ve hazırlıkların daha geniş tutulmasına karar verilir. Yavuz Selim'in tek oğlu Şehzade Süleyman da babasının destekçisidir. Yeniçeriler şahadet arzusu taşımaktadır.

İran Seferi'ne çıkılalı aylar olmuştur. Sefere çıkıp uzun süre düşmanla karşılaşamayan Yeniçerilerin isyanını Yavuz Selim'e ileten Hemdem Paşa idam edilir. Bunun üzerine Yavuz ordusuna kızgın bir konuşma yapar. Şehzade Süleyman'a İran

Seferi'nin kazanıldığı haberi gelir. Şah İsmail, ordusunu, karısını ve hazinesini savaş meydanında bırakarak kaçmıştır.

İran Seferi'ne çıkılırken dönüşte ödenmek üzere bir tüccardan borç alınmıştır. Tüccar, verdiği borcu almayıp bunun yerine oğlunun askere alınmasını teklif eder. Oğlu cılız ve hastalıktır. Yavuz, bu teklife çok kızar. Tüccarın borcunu ödetir.

Yavuz, İran Seferi'ndeyken ipek ticareti yasağına uymayan İranlı tüccarlar yakalanmıştır. Yavuz, bu tüccarların asılmasına karar verir. Zembilli Ali Cemalî Efendi buna karşı çıkar. Yavuz, haksız olduğunu kabul edip idamdan vazgeçer. Mısır Sultanı, Osmanlı'nın Dulkadiroğulları Beyliği'ni haksız gasp ettiği şeklinde elçi gönderir. Yavuz, buna çok kızar.

Sarayda bulunanlardan, ibadetle meşgul Hasan adında biri bir düş görmüştür. Düşünde Divan odasının kapısını çalan nur yüzlü sahabelerin önünde Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali vardır. Hz. Ali, Hz. Muhammed'in Mekke ve Medine'nin hizmetini Yavuz Selim'e ismarladığını haber verir. Bu rüya üzerine Yavuz Selim, İslam birliğini sağlamakla vazifelendirildiğini anlar.

Mısır'a bir sefere karar verilir. Mısırdaki Mercidabık Zaferi kazanılır. Halep, Şam, Kudüs alınır. Ardından Ridaniye'de zafere ulaşılır. Mısır sultanı Tomanbay, yakalanır. Mısır ve Hicaz İslam birliğine katılır. Seferden dönen Yavuz Selim'in karşılanması için şenlikler düzenlenir ama Yavuz Selim, saraya gizlice döner. Hiçbir şenlik ve kutlamaya katılmaz. Mısır Seferi'nde büyük paşalardan Sinan, şehit düşmüştür. Bu, Yavuz'u çok üzer. Onun yerine Piri Paşa, vezir yapılır.

Kazanılan zaferden herkes memnun ve mutludur. Piri Paşa, Yavuz'un veziri olanların eceli yakın olduğundan canından endişelidir. Çünkü bu konuda, halk arasında bir beddua edilirken "*Allah, seni Yavuz'a vezir etsin.*" denilmektedir. Yavuz, Piri Paşa'yı teskin eder ve rahatlatır. Çünkü Piri Paşa'nın yerini dolduracak bir devlet adamı yoktur.

Yeni bir sefer için Yavuz'dan önce Paşalar bir araya gelmiş istişare etmektedirler. Bütün devlet yetkilileri seferin Rodos'a yapılması kanaatindedir. Bu fikirlerini Yavuz'a açarlar ama Yavuz, teklifi reddeder. Çünkü ellerinde bir kaleyi düşürecek kadar barut yoktur. Macaristan ve İran üzerine sefere karar verilir.

Yavuz Selim, sırtına batan bir ağrıdan şikayetçidir. İki omzunun arasında bir çıban çıkmıştır. Yavuz Selim, Hasan Can'ın uyarılarına uymayarak çıbanı bir tellağa sıktırır. Sefer devam etmektedir. Yavuz Selim, ağrılarla kıvrılırken Çorlu yakınlarına gelinmiştir. Burası Yavuz'un ve babası Bayazıt'ın ordusunun karşılaştığı yerdir. Yavuz Selim, oğlu Süleyman'a haber göndertir. Ordu, başsız kalmamalıdır. Yavuz Sultan Selim, Hasan Can'ın yanında can verir.

Olay Örgüsü

Konusunu Yavuz Selim'in tahta geçişi ve fetihlerinden alan *Yavuz Selim* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Artık yaşlanan Bayazıt'ın yerine Paşalar, Şehzade Ahmet'i, Yeniçeriler de Şehzade Selim'i istemektedir.
- 2- Yavuz Selim, kulağına Allah'a kulluğunu sembolize eden bir küpe takar.
- 3- Tahtı devralmaya gelen Yavuz Selim, Paşalardan ve Vezirlerden sonuna kadar savaşma sözü alır.
- 4- Sultan Bayazıt, Yavuz Selim'den düzeni bozmamaları kaydıyla kardeşlerine kıymayacağına dair söz alır.
- 5- Vezir Kara Mustafa Paşa, Şehzade Ahmet yanlısı olmak suçuyla idam edilir.
- 6- Yavuz Selim, kardeşlerini katlettirir.
- 7- Doğu illerini talan eden Şah İsmail'in ülkesi İran'a sefer kararı alınır.
- 8- Osmanlı ordusu çöl şartlarının zorluğuna karşı iyi bir hazırlık yapar.
- 9- Uzun süre ordunun karşısına çıkmayan Şah İsmail ve ordusu Yeniçerilerin isyanına sebep olur.
- 10- Bu isyanı dile getiren Hemdem Paşa'nın başı vurdurulur.
- 11- İran Seferi kazanılır.
- 12- Bir tüccarın devlete verdiği borç karşılığında oğlunun askere alınması isteği reddedilir.

13- Ordu, İran Seferi'nde yasadığı halde ipek ticareti yapan İranlılar Padişah'ın idam kararına Zembilli Ali Cemalî Efendi'nin itirazı üzerine affedilir.

14- Mısır Sultanı Tomanbay, Osmanlı'nın Dulkadiroğulları'nı haksız yere gasp ettiğine dair elçi gönderir.

15- Saraydan birinin gördüğü bir rüya üzerine Yavuz Selim, Mısır seferine karar verir.

16- Mısır'da Mercidabık Zaferi kazanılır.

17- Ardından Ridaniye'de zafere ulaşılır.

18- Yavuz Selim, karşılama törenine katılmadan, gizlice saraya girer.

19- Mısır Seferi'nde Sinan Paşa, şehit olmuştur.

20- Yavuz, Paşaların Rodos'a sefer isteklerini reddeder. Çünkü yeterince barutları yoktur.

21- Macaristan ve İran'a sefer kararı alınır.

22- Yavuz Selim, sırtında çıkan çıbandan şikayetçidir. Hasan Can'ın ikazına rağmen çıbanı bir tellağa sıktırır.

23- Ordusunun babasının ordusuyla çatıştığı Çorlu'da ağırlaşan Yavuz Selim, ordunun başsız kalmaması için tek oğlu Süleyman'ı çağırır.

24- Yavuz selim, Hasan Can'ın yanında can verir.

Tema

Oyunun ana teması Yavuz Sultan Selim'in Osmanlı'yı cihan devleti yapabilmek için sınır tanımaz mücadelesi ve fetihleridir. Fetihler yapmak ve sınırları genişletmek için tahta geçen Yavuz Sultan Selim, kısa süren saltanatına rağmen çok işler başarmıştır:

YAVUZ- Devletimi sevmeye, halkıma, hizmette sınır tanımam... Haksızlığa karşı çekilmiş kılıcım ben zulmü, zalimin başına dağdar etmek için çıktım ortaya... Uyuşukluğu fırsat, sinmeye ruhsat vermem... Hepiniz bilirsiniz ki; Osmanlı Devleti, cihanda huzur, vatanda nizamı sağlamak için kurulmuştur...³³⁴

³³⁴ Caner ARABACI, *Yavuz Selim*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1992, s. 11.

Eserde, ayrıntısı verilmemesine rağmen yan tema olarak kardeş katli de işlenmiştir. Yavuz Selim, nizamı bozmamaları kaydıyla babası Sultan Bayazıt'a kardeşlerine zarar vermeyeceğine söz vermiştir ama Sadrazam'ın Şehzade Ahmet'ten yana tavır izlemesi ve onunla haberleşmesi nizam bozukluğuna delil sayılmıştır. Bu nedenle kardeşler ve yeğenler katledilmiştir:

YAVUZ- Hatamsa Allah affetsin... Kendi karındaşlarımızın canına, yeğenlerime kıyarken yüzbinlerce canı düşündüm. Hükümdar olmakla fedakarlığın en ağırını üstlenmesi gerekenlerin hayatı, daha başa geçmeden fedakarlığın zirvesine ulaştı. Benim elimle... Dilerim bu ellerin günahı, devletin birliği, milletin huzuru, islam ümmetinin emniyetini sağlama başarısı ile silinir.³³⁵

Zaman

Oyunun olay zamanı Bayezit'in tahttan indiriliş yıllarından Yavuz Selim'in ölümüne kadar olan zaman dilimidir. Eserde herhangi bir tarih verilmemiştir.

Eserin anlatma zamanı 1992'dir. Tarihi bilgilerin yenilenmesi ve Osmanlı'yı cihan devleti yapmaya hayatını adayan Yavuz Sultan Selim'in tanınması adına önemli bir eserdir.

Mekân

Oyunda kullanılan mekânlar pek belirgin değildir. Bazı sahnelerin başında mekân belirtilirken bazılarında hiç belirtilmemiştir. Divan odası, sarayda bir oda, bir meydan yeri, büyük divan, Zembilli Ali Cemalî Efendi'nin evi ve Yavuz'un otağıdır. Eserde dış mekânlardan bahsedilmemiştir. Az da olsa verilen mekânlar iç mekânlardır.

Oyunda, mekân tasvirine ya da mekânla ilgili bilgilendirmelere de yer verilmemiştir.

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu geniştir. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Yavuz Sultan Selim'dir. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; II. Beyazıt, Şehzade Korkut, Şehzade Süleyman, Hasan Can, Hadım Sinan Paşa, Piri Mehmet Paşa, Kara Mustafa Paşa, Yunus Paşa, Mustafa Paşa, Ferhat Paşa, Hersek Ahmet Paşa, Zembilli Ali Cemalî Efendi, İdrisi Bitlisi, Tacizade Cafer Çelebi, Şemsi Bey, İbrahim Ağa,

³³⁵ ARABACI, s. 22.

Malkoçoğlu Ali Bey, Serdengeçti Ali, Yeniçeri Abdullah ve Kethüda'dır. Eserde dekoratif unsur durumunda bulunan şahıslarsa; Ulak, Muhibir, Mısır Elçileri, birkaç asker ve birkaç cellattır.

Yavuz Selim: Yirmi yedi yıl babasından uzak bırakılan, onunla görüşmesine bile izin verilmeyen, devlet idaresine düşman olan Yavuz Selim, Sultanlığı döneminde görevini yerine getirmeyen herkesi öldürtmekle bu intikamını almaya çalışır. Çünkü devlet idaresi hele Osmanlı Devleti'nin idaresi çok önemlidir ve en küçük bir hata bile götürmez:

YAVUZ- ...Babamla karşılaştığımız ova... Talihin acı bir cilvesi bu!... Burada rahmetli babamızla görüşmek istemiştik... Fakat vezirler... İşgüzar vezirler... Görüşmeye engel olmuşlardı... ortalık karışmış, vuruşma başlamıştı... Burada sekizbin can telef oldu. Sebep?... Hiç... Hiç... bilir misin Hasan Can... O günden sonra yanlış hareket eden devlet adamlarını düşman gibi gördüm. Aynı, cephedeki düşman gibi... Hata karşısında acıma hissime, sekizbin canın intikam duygusu galebe çaldı...³³⁶

Yavuz, hayatını bir kul olarak geçirmiş, köleliğin işareti olan küpesini ölene kadar kulağından çıkarmamıştır. Çünkü o, kendisini Allah'ın kölesi olarak görmüş ve öyle yaşamıştır. Mistik bir yaşam süren Yavuz, gösterişten uzak durmuş ve oğlu Şehzade Süleyman'a da bunu öğütlemiştir. Yavuz'un manevî işaretlere verdiği önem, sarayda görülen ve Mekke ile Medine'nin hizmetinin kendisine verildiğini belirten bir rüya üzerine Mısır Seferi'ne karar vermesinde de kendisini gösterir.

Diğerleri: Sultan Bayazıt, ülkeyi hangi oğluna devretmesi gerektiğinden emin olamayan fakat daha sonra doğru kararı vererek Yavuz Selim'den desteğini esirgemeyen bir Padişah'tır.

Şehzade Korkut, Yavuz Selim'in padişahlığına destek vermiştir. Fakat diğer kardeşler ve yeğenlerle beraber Yavuz Selim'in gazabına uğramış ve katledilmiştir.

Şehzade Süleyman, Yavuz Selim'in tek oğludur. Sanata düşkündür. Babasını örnek alır. İyi yetişmiş bir şehzadedir.

Hasan Can, Yavuz Selim'in hayatının her döneminde destekçisi olmuştur. Ölümünde de onun başında "Yasin" okuyan kişidir.

³³⁶ ARABACI, s. 76.

Hadım Sinan Paşa, Yavuz'un divanında bulunan Paşalardandır. Yavuz Selim'in çok kıymet verdiği bir devletlidir. Mısır Seferinde şehit olur. Yavuz Selim, Sinan Paşa'ya verdiği kıymeti şu sözleriyle ifade eder:

“YAVUZ- (üzgün) Mısır'ı aldık amma Sinan'ı kaybettik Hasan Can, Mısır, Sinan'a değer miydi bilmem?”³³⁷

Piri Mehmet Paşa, Yavuz'un değer verdiği Paşalardandır. Hadım Sinan Paşa'nın ölümünden sonra Yavuz'un mührünü taşımaya başlar.

Koca Mustafa Paşa, Bayazıt'ın vezirlerindedir. Yavuz döneminde de görevine devam eder. Ancak, Şehzade Ahmet'e haber yolladığı öğrenilince idam edilir.

Yunus Paşa, Mustafa Paşa, Ferhat Paşa, Hersek Ahmet Paşa, Zembilli Ali Cemalî Efendi, İdrisi Bitlisi, Tacizade Cafer Çelebi, Şemsi Bey, İbrahim Ağa, Malkoçoğlu Ali Bey, Serdengeçti Ali, Yeniçeri Abdullah Yavuz Sultan Selim'in fikirlerine değer verdiği Paşalar ve Askerlerdir. Kethüda, sarayda bulunan görevlilerdendir.

Oyunda dekoratif unsur durumunda bulunan şahıslar; ulak, muhbir, Mısır Elçileri, birkaç asker ve birkaç cellattır.

Anlatma Problemi

Oyun, üç perdeden oluşmuştur. 1. perde on, 2. perde beş, üçüncü perde de beş sahnedir.

Eser, nesirle yazılmıştır. Az da olsa şiire yer verilmiştir. Bu da oyuna renk kazandırmıştır:

YENİÇERİ ABDULLAH- He ya ağam... Asker kulların vatan hasretine tercüman olmuştur. Nasıldı...

Nemiz kaldı bizim mülk-ü Arab'da

Nice dururuz Şam ü Halep'te,

Cihan halkı kamu ayş-ü tarabda

Gidelim biz dahi Rumellerine.³³⁸

³³⁷ ARABACI, s. 64.

³³⁸ ARABACI, s. 66.

Eserin dili oldukça sade ve akıcıdır. Atasözü, deyim ve özel söyleyişlere konuşmalar arasında yer verilmiştir:

“SERDENGECİTİ ALİ- Haklısın yaren... Altının kıymetini sarraf bilirmiş ancak... Alimin değerini de ilimden anlayan takdir ediyor... İşte Osmanlı’yı yücelten de bu ya... Ne demiştir atalar, “Marifet, iltifata tabidir.” Ha!...³³⁹

Ferhat Paşanın sözleriyle bir atasözümüzün oluşum sebebi açıklık kazanmaktadır:

FERHAT PAŞA-... Beyazıt-ı Veli devrini yaşadık. Cennetmekan Fatih Sultan Mehmet Han zamanını biliriz. Hiç birinde bu kadar devlet adamına kıyılmamıştır. Bu hal, halk arasında bile beddua konusu olmuştur. “Allah, seni Yavuz’a vezir etsin.” Sözü, taltif değil, ölmesi istenilen rakiplere okunan bedduadır...³⁴⁰

³³⁹ ARABACI, s. 67.

³⁴⁰ ARABACI, s. 69.

MEVLÂNA ÂŞIK VE MÂŞUK

Özet

Mevlâna, Konya’da ilim ve irfanıyla tanınan bir bilge kişidir. Kendisini sorgulayıp bir mürşit aradığını söyleyerek yürürken kendisi gibi boşlukta olan Tebrizli Şems’le karşılaşır. O anda, ikisi de aradıkları kişiyi karşılarında bulmanın mutluluğunu yaşarlar. Mevlâna ve Şems, o günden sonra birbirlerinden ayrılmaz olur ve durmadan sohbet ederler. Aşk, arkadaşlık ve dostluk üzerine konuşurlar. Artık biri aşık, biri de maşuk olmuştur. İkisi de bu dostluğun beraberinde getireceği belalara razı gelmeye söz verirler. Beraber sema ederler.

Müridler, durumdan memnun değildir. Mevlâna, artık onların farkında bile değildir. Müridler, Şems’ten intikam alma düşüncesindedirler. Alaeddin Çelebi de müridlerle aynı düşüncededir.

Mevlâna ve Şems’in ilişkisi hakkında dedikodu almış yürümüştür. Fakat bunlar, iki dostun umurunda bile değildir. Alaeddin Çelebi, Şems’e bütün kinini kusar ama Şems, Mevlâna’dan ayrılmayacağını söyler.

Alaeddin Çelebi, Medresede kendileriyle beraber yaşayan Kimya Kız’a aşiktir. Sürekli onun peşinde dolaşmaktadır. Kimya Kız ise Şems’in sohbetinden hoşlananlardandır.

Mevlâna’nın eşi Kerra Hatun da Mevlâna-Şems ilişkisine dayanamayanların arasındadır. Hele Mevlâna’nın ağzından bu ilişkinin adının ‘aşk’ olduğunu duymak onu çıldırtır.

Kadı İzzeddin, Süryanos’u “*Mevlana, Tanrı yapıcısıdır*” dediği için asmaya çalışmaktadır. Süryanos’a göre Mevlâna kendisini Tanrı’yı bilir yapmıştır. Kadı ise Süryanos’un Mevlâna’nın Tanrı olduğunu iddia ettiğini düşünmektedir. Mevlâna, bu idama karşı çıkar. Süryanos, Mevlâna’nın müridi olmak ister. Mevlâna da isminin başına bir Alaeddin koyarak onu müridi olarak kabul eder.

Kadı, kadınların çarşıda, pazarda yüzleri açık dolaşmalarına da karşıdır. Mevlâna, kadının bu fikrine de karşı çıkar. Kadı’nın bu konuda fetva çıkartmasını engeller.

Vezir Muineddin Pervane'nin konağında bir toplântı vardır. Bu toplântıda da Mevlâna ve Kadı karşı karşıya gelirler. Mevlâna, her konuşmasından sonra Kadı'yı bozar. Pervane, böyle bir tartışma ortamının oluşmasından memnundur. Pervane genelde Mevlâna'ya olan hayranlığının da etkisiyle ondan yana bir tavır takınır.

Kadınlar da iyice örtünmekten yana değillerdir. Bu konuyu Mevlâna'ya açarlar. O da desteğini açıkça belirtir. Bu kadınları da kendisine mürid olarak kabul eder.

Müridler, hâlâ Mevlâna'ya diş bilemektedir. Şems, onların hiçbir sözünün altında kalmaz. Ama, artık iki aşığı birbirinden ayıracaklarını anlamıştır. Şems, Mevlâna'ya halkı yada kendisini seçmesi konusunda ısrar eder. Mevlâna, halkı bırakamayacağını söyleyince Şems, Mevlâna'yı terk eder.

Şems'in gidişinin ardından Mevlâna sanki yaşamamaktadır. Hayalen Şems'i görmeye, onu duymaya başlar. Bu durum müridler dahil olmak üzere herkesi endişelendirir. Bir gün bir adam, Şems'i Şam'da gördüğünü söyler. Mevlâna, ona feracesini ve ayakkabılarını bu haberin ödülü olarak verir. Halbuki adam yalan söylemektedir. Ama eğer söylenen gerçek olsa Mevlâna, tüm varlığını vermeye razıdır.

Mevlâna'ya Şems'ten mektup gelir. Mevlâna, oğlu Veled'i, Şems'i geri çağırarak üzere elçi olarak gönderir.

Mevlâna ve Şems tekrar bir araya gelmiştir. Kavuşmanın mutluluğunu yaşarlar. Müridler, Şems'ten ve Mevlâna'dan bağışlanma dilerler. Şems, Şam'da bir dervişle yakınlık kurmuş ama asla Mevlâna gibi birine rastlayamamıştır. Mevlâna, Şems'i Kimya Kız ile evlendirmeye karar verir. Şems de bunu kabul eder. Şems ve Kimya kız evlenir. Çok mutludurlar. Alaeddin Çelebi, Şems'in Kimya Kızla evlenmesine çıldırır. İftiralarının boyutunu arttırır. Müridleri de iyice kışkırtır. Alaeddin ve müridler, Şems'i yok etmeye karar verirler. Sultan Veled buna karşı çıkar ama kimse onu dinlemez.

Vezir Pervane, Mevlâna'yı ziyarete gelir. Mevlâna, Pervane'yi bir süre beklettikten sonra görüşmeyi kabul eder. Pervane, Şems ve Mevlâna ile uzun uzun sohbet eder ve dedikoduların haksız olduğuna kanaat getirir.

Kimya Kız, aniden ölmüştür. Bu duruma herkes çok üzülür. Özellikle Şems üzüntü içindedir.

Müridler artık Şems'i öldürmek için kesin karar almışlardır. Şems, Mevlâna ile uzun bir sohbetten sonra karanlıkta avluya çıkar. Aralarında Mevlâna'nın oğlu Alaeddin'in de bulunduğu bir gurup tarafından hançerlenerek öldürülür. Şems'in son sözü "*Mevlâna*" olmuştur. Sabah Mevlâna, ne kadar arasa da Şems'i bulamaz. Mevlâna, her geçen gün daha da ağırlaşan bu ayrılığa dayanamaz. Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled, babasına Şems'in öldürülmüş olduğunu haber verir. Şems, hançerlendikten sonra tıpkı Yusuf Peygamber gibi kuyuya atılmıştır.

Mevlâna, çarşıda kuyumculuk yapan ve kendi müridlerinden olan Şeyh Selahaddin'i kendisine halife ilan eder. Müridler Şems'i öldürmekle umduklarını bulamamışlardır. Çünkü Mevlâna eski haline dönmemiştir. Aynı zamanda halifenin Şeyh Selahaddin olmasından da pek hoşnut olmazlar. Şeyh Selahaddin'i de öldürmeye karar verirler.

Mevlâna, Şeyh Selahaddin'in sevgisiyle biraz da olsa yatışmıştır. Şeyh, müridlerin kendisini öldürmek için karar aldıklarını öğrenir. Şeyh Selahaddin, müridlere bir konuşma yapar ve onlara hadlerini bildirir. Selahaddin de Mevlâna da müridleri bağışlar.

Mevlâna'nın oğlu Alaeddin hastadır. Sultan Veled, Alaeddin'in ölüm haberini getirir. Mevlâna, oğlunun cenazesine katılmaz.

Mevlâna, çok sevdiği bir papazla karşılaşır. Uzun uzun muhabbet ederler. Papaz, Mevlâna'nın müridi olmak istediğini söyler. Mevlâna, bunu kabul etmez.

Aradan on yıl geçmiştir. Şeyh Selahaddin vefat eder. Mevlâna, Şeyh'in cenazesini şarkılarla, çalgılarla, semalarla uğurlar. Mevlâna, artık oğlu Alaeddin'i de affeder.

Çelebi Hüsameddin, babasına onun da bir eser yazması gerektiğini anlatır. Mevlâna, Mesnevi'yi yazmaya karar verir. Mevlâna söyler, Hüsameddin Çelebi yazar.

Mevlâna, hastadır. Papaz, Mevlana'yı rahatlatmaya çalışır. Mevlâna, türbesinin yüksek bir yere yapılmasını vasiyet eder. Ölümün onun için düğün günü olduğunu söyler. Bu mutluluk içinde can verir.

Olay Örgüsü

Konusunu Mevlâna'nın yaşamından alan *Mevlâna Âşık ve Mâşuk* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Kendilerine yaren arayan Mevlâna ve Şems karşılaşırlar.
- 2- Mevlâna ve Şems birbirlerine aşık olur.
- 3- Mevlâna'nın oğlu Alaeddin Çelebi ile müridleri bu ilişkiye düşmanlık beslemektedir.
- 4- Mevlâna ve Şemsle ilgili dedikodular yayılır.
- 5- Alaeddin Çelebi, Kimya Kız'a aşıktır.
- 6- Mevlâna'nın eşi Kerra Hatun da Mevlâna'nın Şems ile olan ilişkisini anlayamayanlardandır.
- 7- Süryanos, "*Mevlâna, Tanrı yapıcısıdır.*" Dediği için Kadı İzzeddin tarafından idama mahkum edilir.
- 8- Mevlâna, bu duruma karşı çıkar ve Süryanos'u müridi olarak kabul eder.
- 9- Kadı, kadınların çarşıda pazarda kapalı dolaşmalarıyla ilgili fetva çıkarmak ister. Mevlâna buna engel olur.
- 10- Halkın dedikoduları artınca Şems, Mevlâna'dan ya kendisini ya da halkını seçmesini ister.
- 11- Mevlâna, halkı bırakamayacağını söyleyince Şems, Mevlâna'yı terk eder.
- 12- Şems'ten ayrılmak Mevlâna'yı kahreder.
- 13- Şems'ten Mevlâna'ya bir mektup gelir.
- 14- Mevlâna, oğlu Veled'i Şems'i çağırması için elçi olarak Şam'a gönderir.
- 15- Müridler, geri dönen Şems'ten ve Mevlâna'dan bağışlanma dilerler.
- 16- Mevlâna, Şems'i Kimya Kız'la evlendirir.
- 17- Bu olaya çıldıran Alaeddin ve müridler Şems'i öldürme kararı alırlar.
- 18- Vezir Pervane, Mevlâna'yı ziyarete gelir.

19- Kimya Kız, hastalanarak ölür.

20- Alaeddin başta olmak üzere müridler Şems'i bir gece Mevlâna'nın yanından çıkarken hançerleyerek öldürüp bir kuyuya atarlar.

21- Şems'i bulamayan Mevlâna çılgına döner.

22- Mevlâna, kuyumculuk yapan Şeyh Selahaddin'i kendisine halife tayin eder.

23- Müridler, bundan da memnun olmaz ve Selahaddin'i de öldürme kararı alırlar.

24- Şeyh Selahaddin, kendisini öldürmeyi plânlayan müridlere bir konuşma yaparak onları ikna eder. Kendisi müridleri affeder ve Mevlâna'ya da affettirir.

25- Mevlâna'nın oğlu Alaeddin ölür. Mevlâna cenaze törenine katılmaz.

26- Mevlâna'yı çok seven bir Papaz, onun müridi olmak ister ama Mevlâna, bunu kabul etmez. Çünkü o kendi cemaati için gereklidir.

27- On yıl sonra Şeyh Selahaddin vefat eder.

28- Mevlâna, oğlu Alaeddin'i affeder.

29- Çelebi Hüsameddin'in tavsiyesiyle Mevlâna, Mesnevi'yi yazar.

30- Mevlâna, türbesinin yüksek bir yere yaptırılmasını vasiyet ederek ölür.

Tema

Oyunun ana teması, birbirini tamamlayan aynı cinsten iki insanın buluşmasıyla başlayan ve ikisini de tüm zorluklara göğüs gerecek kadar güçlendiren dostluktur:

“T. ŞEMS- Sende aradığım ve bulduğum. Ama, dostluk tek yanlı olmaz. Gönülden gönüle pencere vardır... Ve er kişi, dostu yüzünden başına ne belalar gelirse, ona katlanır.”³⁴¹

“MEVLÂNA- Dostluğun olduğu yerde Tanrı vardır. Tanrının olduğu yerde de aşk. Yani sevgi, kardeşlik, iyilik ve güzellik. İnsanlığa yönelik, Tanrıya yönelik. Bütün maddi ve manevi sevgi bağlarının hepsi, Tanrıyı sevebilmektir.”³⁴²

³⁴¹ Recep BİLGİNER, *Mevlâna Âşık ve Mâşuk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 4.

³⁴² BİLGİNER, s. 7.

Eserde yan tema olaraksa kıskançlık ve hırs gibi duyguların insanlara verdiği zarar da işlenmiştir. Mevlâna'nın Şemsle olan ilişkisini kıskanan müridler ve Mevlâna'nın oğlu Alaeddin, bu kıskançlığın getirdiği hırsıyla Şems'i öldürürler. Ama bu olay, Mevlâna'yı onlara kazandırmaktansa onun kırgınlığına sebep olur. Bu hırs ve kıskançlık, bir cinayete sebep olacak kadar kuvvetlidir:

“A. CELEBİ- Kimya'yı çocukluğumdan beri seviyorum. Onunla ben evlenecektim, sen değil! Beni, kıskançlığın ateşine attın. Ne yapsam seni.”³⁴³

“3. MÜRİD- Bu beladan kurtulmalıyız.”³⁴⁴

Zaman

Oyunun olay zamanı, Mevlâna'nın yaşadığı dönem olan 13. yüzyıldır. Eserde herhangi bir tarih geçmemektedir. Oyun Mevlâna'nın Şems'le tanışmasıyla başlayıp Mevlâna'nın ölümüne kadar devam etmektedir. Eserde sadece yedinci tablonun sonunda Sultan Veled'in zamanın geçişiyle ilgili sözleri vardır:

“S. VELED- (Girer.) Böylece huzur ve zevk içinde on yıl geçti...”³⁴⁵

Eserin anlatma zamanı 1992'dir. Yazılış amacı kitabın arka kapağında yapılan açıklamayla verilmiştir:

“Mevlâna'nın yaşamını konu edinen bu ürün, dram sanatının elverdiği ölçüde onu anlatmaya çalışmaktadır. Özellikle Tebrizle Şems, oğulları, müridleri, çevresiyle ilişkilerini, kavgalarını konu edinmektedir.

Bu yapıyla bakıldığında oyun elbette bir mevlevi tarihi değildir, dahası onun en büyük yapıtı, Mesnevi'nin şerhi ya da sanatsal değerinin incelenmesi, hiç değildir.

Bu oyuna, Mevlâna Celaleddin-i Rumi'nin o büyük kalabalığın ortasındaki yalnızlığının, anlaşılmazlığının dramıdır diyebiliriz.³⁴⁶

Mekân

Eserin genel mekânı Konya'dır. İç mekân olaraksa; Eski Konya'da küçük bir meydan, Medresede odanın bir bölümü ve avlu, Medresede Mevlâna'nın oturduğu

³⁴³ BİLGİNER, s. 63.

³⁴⁴ BİLGİNER, s. 63.

³⁴⁵ BİLGİNER, s. 97.

³⁴⁶ BİLGİNER, Kapak.

bölümün bir odası, çarşı, Büyük Vezir Muineddin Pervane'nin Konağı, şehir dışında bir yer, Medrese'de bir oda, eşyasız geniş bir oda kullanılmıştır.

Oyunda, tablo başlarında ve aralarda çeşitli mekân tasvirlerine yer verilmiştir:

“Medresede, odanın bir bölümü ve medresenin avlusu. Avluda Müridler, sessiz, çeşitli işler yapmaktadır. Arada bir odanın önünde durup, içeride konuşulanları duymaya çalışırlar. Sonra işlerine devam ederler...”³⁴⁷

Şahıs Kadrosu

Oyunda yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar; Mevlâna, Tebrizli Şems, Sultan Veled, Kerra Hatun, Alaeddin Çelebi, Kimya Kız, M. Pervane, Kadı İzzeddin, Alaeddin Süryanos, Gürcü Hatun, Gevher Hatun, Fahrünnisa, Papaz, Kuyumcu Selahaddin, Çelebi Hüsameddin, 1. Mürid, 2. Mürid, 3. Mürid, 4. Mürid, ve 5. Mürid'dir. Dekoratif unsur durumundaki şahıslarsa sazandeler ve konuklardır.

Mevlâna: Hayatını ilme ve insanlara adanmış olan Mevlâna'nın hayatı Tebrizli Şems'le karşılaşmasıyla değişir. Mevlâna, yıllardır beklediği gönül dostunu bulmuştur. Bu dostluk, derin bir aşka dönüşür.

“MEVLÂNÂ- Kuş, ancak kendi cinsinden olanlarla uçar. Kendi dengi olmayanla ahbablık, insan için ölümdür. Sen, beklediğim dostsun.”³⁴⁸

Böyle bir dostluğu anlayamayan insanların kin ve kıskançlığı önce Şems'in Mevlâna'yı terketmesine sonra da Şems'in müridler tarafından öldürülmesine sebep olur:

“MEVLÂNÂ- Ah bu ademoğlu, bilmiyor ki kıskançlık denilen hastalıktan kurtulduğu ölçüde insanlaşacak. Oysa insanda o denli büyük hırs, istek ve aşk var ki yüzbinlerce alemi versen kendisine, yine doymaz...”³⁴⁹

Mevlâna, her tür dedikodu ve kıskançlığa rağmen dostundan vazgeçmez. Sonuçta ölüm iki aşığı birbirinden ayırır:

MEVLÂNÂ- İstemem ey gök kubbe, bensiz dönme!

³⁴⁷ BİLGİNER, s. 2.

³⁴⁸ BİLGİNER, s. 4.

³⁴⁹ BİLGİNER, s. 7.

İstemem ey yeryüzü bensiz durma!

Bensiz geçme ey zaman, istemem!

İstemem bu dünyada bensiz kalma Şems,

O dünyaya bensiz gitme, istemem!³⁵⁰

Tebrizli Şems: Tebrizli Şems de yıllardır Mevlâna gibi, kendisine bir dost aramaktadır. Aradığı dostu karşısında bulan Şems, yıllarca Mevlâna'nın yanında kalır:

“T. ŞEMS- Buraya gelmek için yola çıkmadan önce, Şeyhim bana “Tanrı sana öyle bir sohbet arkadaşı verecek ki, o bütün gerçekleri senin adına dile getirecektir.” Demişti.”³⁵¹

Mevlâna ve Şems; hayat, insan, yaşamak ve aşkla ilgili uzun uzun sohbet eder, fikir alışverişinde bulunurlar. Bu, onların yaşama sevinci haline gelir:

“T. ŞEMS- Mevlâna benimle büyüdü. Benimle dünyası genişledi. Yoksa, sıradan bir medrese hocası, sıradan bir din adamı kalacaktı. Onu aşk yoluna soktum.”³⁵²

Diğerleri: Sultan Veled, Mevlâna'nın sonradan Şems'in müridi olacak olan oğludur. Mevlâna'ya saygılı ve onun aşk anlayışını en iyi anlayan yakınıdır. Kerra Hatun, Mevlâna'nın Şemsle olan yakınlığını çok kıskanan ve onu anlamayan eşidir. Kerra Hatun, bu duygularına rağmen, müridler gibi Şems'e zarar vermek gibi bir yol seçmez. Alaeddin Çelebi, Mevlâna'nın en asi oğludur. Şems'i çok kıskanır ve bu konudaki hırsıyla önce müridlerle beraber Şems'in Mevlâna'dan ayrılmasına sonra da öldürülmesine sebep olur. Şems'in ölümünden bir süre sonrada Alaeddin Çelebi ölür. Mevlâna, bu kırgınlıkla onun cenazesine bile katılmaz. Kimya Kız, yıllardır medresede yaşayan bir kimsesizdir. Alaeddin Çelebi, ona aşkıtır. Kimya Kız, onun aşkına karşılık vermez. Mevlâna, Kimya Kız'ı Şems'le evlendirir. Yalnız Kimya Kız, bu evlilikten kısa süre sonra hastalanarak ölür.

M. Pervane, dönemin en önemli vezirlerinden biridir. Mevlâna'ya büyük hayranlık beslemektedir. Her konuda Mevlâna'nın destekçisidir. Kadı İzzeddin, genelde haksız kararlar alan ve Mevlâna'nın itirazlarıyla karşılaşan bir kadıdır. Alaeddin Süryanos, Mevlâna'nın mürididir.

³⁵⁰ BİLGİNER, s. 84.

³⁵¹ BİLGİNER, s. 5.

³⁵² BİLGİNER, s. 62.

Gürcü Hatun, Gevher Hatun ve Fahrünnisa Mevlâna'nın müridi ve dostu olan kadınlardır.

Papaz, Mevlâna'nın yakın arkadaşıdır. Mürid olmak ister ama kendi cemaatine yararlı olabilmesi için Mevlâna bunu kabul etmez.

Kuyumcu Selahaddin, Mevlâna'nın kendisine halife tayin ettiği bilge kişidir.

Çelebi Hüsameddin de Mevlâna'nın oğullarından biridir. Babasına destek olur. Mevlâna'ya Mesnevi'yi yazması gerektiğini söyleyen kişidir.

1., 2., 3., 4., ve 5. Mürid, Mevlâna ve Şems'in dostluğunu kabullenemeyen, Alaeddin Çelebi ile beraber hareket eden müridlerdir.

Oyunda sazendeler ve konuklar dekoratif unsur konumunda bulunmaktadır.

Anlatma Problemi

Eser iki bölümden oluşmaktadır. 1. Bölümde on bir, ikinci bölümde ise on tablo vardır. Yalnız bu tabloların dışında ara perdeler de iner. Yani bazı tablolar ikiye bölünmüş durumdadır.

Oyun, nesirle yazılmıştır. Az da olsa şiire yer verilmiştir:

MEVLÂNA-	Ey sabah rüzgarı, bir kerecik, onun yurdundan geç!
T.ŞEMS-	Benden O'na bir selam götür.
	Gönlümü orada görürsen de ki:
	Bu buluşma haram olsun sana.
	Ey gönül, ben senden uzakta;
	Sense onunla diz dizesin... ³⁵³

Eserde sık sık devrik cümleler kullanılmıştır. Cümleler oldukça sade ve anlaşılırdır:

“T. ŞEMS- (Dolaşır, Tedirgindir.) Çok ani oldu bu... Peki, Kimya Kız ne der buna...”³⁵⁴

Oyunda tasavvufi anlayışa yer verilmiştir. Özellikle, Mevlana ve Şems'in konuşmalarında tasavvuf yerini bulmuştur:

³⁵³ BİLGİNER, s. 56.

³⁵⁴ BİLGİNER, s. 57.

“MEVLÂNÂNA- Orda ezan, burda tebab. İki de insanı hakka çağırıyor. O başka namaz, bu başka namaz. Biri dış görünüş, öteki içteki, Tanrı sevgisi.”³⁵⁵

“MEVLÂNÂNA- Dünyada, mutlak olarak kötü bir şey yoktur. Kötü, kime ve neye göre kötüdür?”³⁵⁶

³⁵⁵ BİLGİNER, s. 72.

³⁵⁶ BİLGİNER, s. 77.

CENNETLİK İBRAHİM EFENDİ

Özet

İbrahim, fakir bir Macar ailesinin on yaşındaki oğludur. Annesi Milena, onu bakkala olan borçlarının bir kısmını ödemeye gönderir. Bakkal ise paranın azlığı karşısında İbrahim'i kovar. İbrahim'in geçimsiz bir babası vardır. Anne, bakkala vermesi gereken paranın bir kısmıyla zengin bir ailenin düğününde küçük düşmemek için kendisine bir şal almıştır. Baba, bu duruma da çok kızar çünkü o, olanla yetinmekten yanadır.

Papaz, aileyi ziyarete gelir. Amacı, derslerinde başarılı olan İbrahim'i bir papaz okuluna göndermelerini kabul ettirmektir. İbrahim'in babası ise bu duruma karşıdır. Bu arada eve gelen ve Milena'nın çok zengin kız kardeşi olan Maria, İbrahim'in babası Tabor'la tartışmaya başlar. Tabor, bu tartışma esnasında Papaz'ın teklifini kabul eder.

Manastırda eğitime başlayan İbrahim, derslerinde başarılı olmasına rağmen pek gayretli değildir. Öğretmeninin kararıyla Manastır'ın matbaasına alınır. İbrahim, matbaa işini, ustası da onu sevmiştir. Ustası Kiş, İbrahim'e bütün bildiklerini öğretmeye bakar. Ona, matbaanın tarihini, kutsal kitapları anlatır. İlk baskısını yaptığında da çok değerli bir kitap olan Kitabı Tahriri Usul el Öklides'i hediye edeceğini söyler.

İbrahim, ustasının gözdesi haline gelmiş, yanlışsız haritalar çizmeye, övgüler kazanmaya başlamıştır. Matbaada çalışan Teleki ve Mikeş onu kıskanmaya başlarlar. İbrahim, amacının bir ömür boyu matbaada çalışmak ve harita çizmek olmadığına karar verir. İbrahim, matbaada okuduğu kutsal kitaba ait gizli bölümlerden sonra artık inancından bile emin değildir.

İbrahim'i aramaya gelen bir keşiş, babası Tabor'un üzerine ağaç devrildiğini ve İbrahim'i istediğini haber verir. Papaz, İbrahim'e sırmalı bir Papaz cübbesi giydirir ve onu babasına gönderir.

Osmanlı kadılarından birinin kâhyası İbrahim'i bir esir pazarında satın almıştır. İbrahim, babasına ulaşmadan sahipsiz zannedilerek Macaristan-Erdel'de alıkonulmuştur. İbrahim'in Osmanlıca'yı anlıyor ve okuyor olması Kadı'nın dikkatini çeker. Ayrıca, İbrahim'in kutsal bir hazine gibi koruduğu ve hiç yanından ayırmadığı hocasının hediyesi olan kitap da orada bulunanların dikkatini çekmiştir. İbrahim'e

Osmanlıca birkaç şey okuturlar. Ardından İbrahim, Kadı Efendi'nin odasındaki kitap sandığına bakmak ister. İbrahim, kitapları incelerken Kadı kendisini dinlediğini zanneder ve kırk değnekle cezalandırır.

İbrahim, Nevres Efendi ile konuşmaktadır. Nevres Efendi, İbrahim'in bildiği diller karşısında şaşırır. Nevres Efendi, İbrahim'in köle olmasına çok üzülmemektedir. İbrahim'e Müslüman olsa kölelikten kurtulabileceğini söyler. İbrahim, zaten diniyle ilgili tereddütler yaşamakta ve tek Tanrı'ya inanmaktadır. Nevres Efendi İbrahim'e İslam'ın inceliklerini, Müslüman insanların yaşantısını anlatır.

İbrahim hem tercümandır, hem de müteferrikalığa yükselmiştir. Çelebizade Sait Efendi Osmanlı'da artık bir matbaa kurulmasının zamanı geldiğini düşünmektedir. Bunu da Batı tarzında yapmaktan yanadır. Sait Efendi İbrahim Müteferrika'yı ve Fransız sefareti tercümanı De Lacroix'i bu nedenle bir araya getirmiştir. Fransız tercüman, her türlü yardımı yapacaklarını söyler. İbrahim, yıllardır bunu plânlamakta ve Osmanlı'da bir matbaanın açılmasının hayaliyle yaşamaktadır. Hattatların karşı çıkmasına rağmen basıma lügatlerle ve kültürel önemi bulunan birkaç kitapla başlanması düşünülür. Fransız tercüman, basımevinin Fransız sefaretinin himayesinde bulunması fikrini açar. Bu arada hattatların bağışmaları duyulur. Matbaaya karşı yürümektedirler. Avrupa'da matbaa kurulalı üç yüz yıl olmuştur. Bu da İbrahim'i üzmemektedir. İbrahim de, Sait Efendi de matbaanın sefaretin himayesinde olmasını istemezler. Ama mekân konusunda hattatlar karşı çıktığı için devletin de desteği yoktur. İbrahim, matbaanın kendi evinin alt katına açılmasını ister. Tercüman, istediğini elde edemeyince İbrahim'in silah zoruyla Müslüman olduğunu söyleyerek onunla dalga geçmeye çalışır. İbrahim, buna müsaade etmez.

İbrahim, Lale Hatunla evlenmiştir. İbrahim, bir yıldan beri matbaanın bütün masraflarını özel gayretiyle ve kendisi karşılamaktadır. Ama yine de matbaanın yüklü miktarda maddi desteğe ihtiyacı vardır.

Basmanede presin bir kolu kırılır. Daha çalışanların gündelikleri de verilmemiştir. Çalışanlar birbiriyle bile geçinmez olmuştur. Trabzandan bir parmaklık kesilip prese bağlanır. Bir zaptiye İbrahim'i sormaya gelir. İbrahim'in izinsiz Musevi çalıştırdığından dolayı şikayet vardır. İbrahim, uzun süredir Yona için izin almaya

çalışmakta, dilekçeler yazmakta ama bir türlü sonuca ulaşamamaktadır. Bu sırada Vankulu'nun ilk sayfası basılır.

Sultan I. Mahmut, İbrahim'den kendisi için Usulül Hikem Fi Nizamül Ümem adlı kitabı basmasını ister. Kitabın yazarı İbrahim Müteferrika'dır. Padişah, Müteferrika ile uzun bir sohbete girişir. Padişah İbrahim Ağa'yı hâcegânlığa yükseltir. Bundan sonra adı İbrahim Efendi olur.

Basılan kitapların çoğu matbaaya geri dönmektedir. Bu durumdan İbrahim Efendi, Sait Efendi ve Nevres şikayetçidir. Halk okumamaktadır. İbrahim Efendi, artık yorulmuştur. Çünkü matbaa işlerinin dışında sarayın ulaklığını, tercümanlığını da yapmaktadır.

Kırım yolculuğu sırasında rahatsızlanan İbrahim Efendi, eşi tarafından bir yatağa yatırılır. İbrahim Efendi'nin isteği üzerine Nevres çağırılır. İbrahim Efendi, eşinin ve Nevres'in yanında okunmamış kitapları, insanların cahilliğini sayıklayarak ölür.

Olay Örgüsü

Konusunu İbrahim Müteferrika'nın hayatından alan *Cennetlik İbrahim Efendi* adlı oyunun olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Fakir bir ailenin çocuğu olan İbrahim'i babası, Papaz'ın teşvikiyle Papaz okuluna gönderir.
- 2- Manastır'da eğitime başlayan İbrahim, başarılı ama ilgisiz olmasından dolayı matbaaya alınır.
- 3- İbrahim, ustasının gözdesi haline gelir fakat arkadaşları tarafından da kışkanılır.
- 4- İbrahim, amacının sürekli kitap basmak ve harita çizmek olmadığına karar verir.
- 5- Babasının devrilen bir ağacın altında kaldığı haberini alan İbrahim sırmalı bir kaftan giyerek yola çıkar.
- 6- İbrahim, Osmanlı askerleri tarafından yakalanıp esir edilerek bir Kadı'nın kâhyası tarafından satın alınır.

7- Osmanlıca okuma ve yazmayı bilen İbrahim kısa sürede dinini de değiştirek esirlikten kurtulur.

8- Müteferrika olan İbrahim, Osmanlı'da matbaa kurulması için girişimlerde bulunur.

9- Fransız Sefareti Tercümanı ve Sait Efendi ile görüşen İbrahim, hattatların ayaklanmasına rağmen matbaayı kendi evinin alt katına kurar.

10- Lale Hatun'la evlenen, İbrahim'in maddi imkânları matbaayı idare etmeye bir yıldan fazla dayanmaz.

11- İşyerinde izinsiz Musevi çalıştırdığı için sıkıntı yaşar.

12- Sultan I. Mahmut'un isteği üzerine onun için bir kitap basan İbrahim aynı zamanda sarayın tercümanı ve ulağı olur.

13- Padişah tarafından hâcegânlığa yükseltilerek İbrahim Efendi olur.

14- Basılan kitapların çoğu, olduğu gibi matbaaya geri dönmektedir.

15- Ulak olarak Kırım'a giden İbrahim Efendi, dönüşte rahatsızlanarak evinde vefat eder.

Tema

Oyunun ana teması; Avrupa'dan üç yüz yıl sonra matbaanın Osmanlı'ya İbrahim Müteferrika'nın gayretleriyle getirilmesi fakat İbrahim Müteferrika'nın matbaanın toplum tarafından kabul gördüğünü göremeden yaşamını yitirmesidir. İbrahim, bunun acısıyla son nefesini verir.

Tema içerisinde devre göndermeler ve eleştiriler vardır:

“İBRAHİM- (Bir eliyle Nevres'in elini kavrar) Terekemden yığınla satılmamış kitap çıkacak. Bastıklarımı okumadılar. Bilim dediğim şeye aldırış etmediler. Dekart, Kopernik, Kepler, Galile... masal geldi onlara!”³⁵⁷

İbrahim Müteferrika, devletten destek alamamasına, Lale Devri'nin şaşaaasının yanında bilime önem verilmemesine rağmen elinden geleni yapmış, tüm varlığını Osmanlı milletine matbaayı kazandırmaya adanmış bir kahramandır:

³⁵⁷ Jale BAYSAL, *Cennetlik İbrahim Efendi*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 89-90.

“İBRAHİM- Okumadılar... Nedir bu hayat öyleyse? Neden yaşadım? Ne yapmış oldum?”³⁵⁸

Zaman

1680 yılında, İbrahim on yaşındayken başlayan oyun, İbrahim Müteferrika'nın ölümü olan 1745'te son bulur.

Eserde bazı sahne başlarında yıl belirtilirken özellikle oyunun sonlarına doğru tarih verilmez:

“Koloj var yakınlarında, sözde Kalvinist gerçekte gizlenme durumunda olan Ünitariist yanlılarının manastırı. Yıl 1684...”³⁵⁹

Oyunun anlatma zamanı 1992'dir. Eserin yazılış sebebi oyunun kapağında kısaca verilmeye çalışılmıştır:

“Cennetlik İbrahim Efendi (İbrahim Müteferrika Oyunu), çok ilginç yaşam öyküsüyle kitaplara ve okumaya inanan, çok gayretli ve çok güzel bir insan kişiliğinin, ilk yayıncımızın öyküsüdür. Tarihsel gerçek yanında, zengin ve özgür bir düş gücünün ürünüdür...”³⁶⁰

Mekân

Eserin genel mekânları Macaristan ve Osmanlı topraklarıdır. İç mekân olarak; Macaristan'ın Erdel bölgesinde Kolajvar yakınında bir köy, Kolajvar yakınlarında sözde Kalvinist gerçekte gizlenme durumunda olan Ünitariist mezhep yanlılarının manastırı, Manastırın basımevi, İstanbul Kadısı'nın konağında harem tarafında büyükçe bir oda veya sofa, Yirmisekiz Çelebizade Sait Efendi'nin evinde alafranga döşenmiş bir onsekizinci yüzyıl Osmanlı salonu, İbrahim Müteferrika'nın evinde bir oda, Müteferrika konağının zemin katındaki basmahane, sarayda bir oda ve İbrahim Müteferrika'nın evinde geniş bir oda kullanılmıştır.

Oyunda bazı sahne başlarında mekânlar uzun uzun tasvir edilmiş, bazılarında ise sadece mekânın belirtilmesiyle yetinilmiştir:

³⁵⁸ BAYSAL, s. 90.

³⁵⁹ BAYSAL, s. 21.

³⁶⁰ BAYSAL, Kapak.

...Manastır kilisesinin arka iç avlusu. Sütunlar, kemerler, revaklar, gölge veren güzel ağaçlar, yere döşeyi taş blokların arkasından fışkırmış yeşil otlar, yosun yeşili bağlamış duvarlar. Arkalıksız bir sıra. Çan sesleri, org sesleri, kuşların topluca uçarken çıkardıkları keskin sesler, kilisenin içinden gelen latince bir okuma sesi. Güneş ışınları... Ağır bir yemek kazanını sessizce kenardan geçiren bir iki çömez...³⁶¹

“Sarayda bir oda, Sultan I. Mahmut solda, taht havalı bir yüksek yerde oturur...”³⁶²

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu çok geniş değildir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs İbrahim Müteferrika’dır. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar; Milena, Tabor, Papaz, Maria, Öğretmen, Kiş, Teleki, Mikeş, İstanbul Kadısı, Kadı’nın Kâtibi, Kadı’nın hademesi, Kadı’nın kâhyası, Nevres, Sait Çelebi, De Lacroix, Lale Hatun, Mervan Usta, Hasan Usta, Padişah I. Mahmut ve Dilkuşa’dır. Oyunda dekoratif unsur durumunda bulunan şahıslar; köylü, bir keşiş, elebaşı, musahhîh, bir zaptiye, hizmetçi Kalinka, manastırdan birkaç keşiş, Sait Çelebi’nin uşağı, gösteri yapan hattatların sesleri, Padişahın iki hizmetkârı, Müteferrika’nın evinde birkaç cariye ve uşak ile Kur’an okuyan bir hocadır.

İbrahim Müteferrika: Fakir bir Macar çocuğu olarak yetişen İbrahim, eserde önceleri “çocuk” sonra ise İbrahim adıyla verilir. Papaz okulunda inancı konusunda düşünmeye başlayan İbrahim, Osmanlılara esir düşmesiyle İslamiyet’i tanır ve kendi isteğiyle Müslüman olur. İbrahim, geçmişteki bilgi ve becerilerinin de ışığında kendisini Osmanlı’da ilk matbaayı kurmaya ve insanlığa okuma aşkı kazandırmaya adanır. Fakat yaptıklarının meyvelerini, insanların basma kitapları okuduğunu görmeden ölür.

İbrahim Müteferrika, kendisini, aile yaşantısını, maddi ve manevi varlığını insanlığın yararına adanmıştır:

İBRAHİM- Ne yapayım? Benim hayatımın gelip dayandığı iş, bu iş. Yeni bir kitap daha basmaktan başka ne yapabilirim? Sahaflar, satılmıyor deyip onu da geri gönderecekler biliyorum. Ama ne yapayım, başka ne yapayım?... Yorgunum, artık çok yorgunum.³⁶³

İBRAHİM- Yalnız yattıkları yatağı, yedikleri yemeği, konu komşuyu, eşi dostu biliyorlar. Dünyayı merak etmiyorlar. Başka insanları, başka ülkeleri kendilerinininkinden başka

³⁶¹ BAYSAL, s. 21.

³⁶² BAYSAL, s. 80.

³⁶³ BAYSAL, s. 85.

yaşamaları merak etmiyorlar. Gökyüzünü, yıldızları, ayları, güneşleri de merak etmiyorlar. Bilmek istemiyorlar. Kitaplara inanmıyorlar.³⁶⁴

Diğerleri: Milena, İbrahim'in annesidir. Fakirliğinden çok şikayetçi olan ve zengin kız kardeşinin hayatına imrenen bir kadındır. Tabor, İbrahim'in babasıdır. Fakir, ama olanla yetinen, etrafındakilerin de yetinmesini isteyen kaba saba bir adamdır. Papaz, İbrahim'in papaz okuluna gönderilmesine vesile olan kişidir. Maria, Milena'nın zengin ve kibirli kız kardeşidir. Öğretmen, Manastırda İbrahim'in okumamasından şikayet ederek onu matbaaya veren kişidir.

Kiş, İbrahim'in hayatını şekillendiren matbaadaki ustasıdır. Kiş, ilk günden İbrahim'in istidadına hayran kalır. Ona bütün bildiklerini öğretir ve sonunda onun bir matbaacı olmak istemediğini anlayarak oradan ayrılmasına izin verir. Teleki ve Mikeş Kiş'in yanında çalışan ve İbrahim'i kıskanan diğer elemanlardır.

İstanbul Kadısı, İbrahim esir edildikten sonra onu satın alan ve Müslüman olana kadar da yanında çalıştıran acımasız bir Kadıdır. Kadı'nın katibi, hademesi ve kâhyası yanında çalışan kişilerdir. Nevres, İbrahim'le konuşarak onun Müslüman olmasını sağlayan, sonra da yakın bir dostu olan kişidir. Sai Çelebi, İbrahim'in matbaa açma çalışmalarında ona yardımcı olmaya çalışan ama çok da yardımcı olamayan kişidir. De Lacroix, Osmanlı ülkesinde Fransız Sefareti'nde mütercimdir. Kurulacak matbaanın Fransız sefareti bünyesinde açılmasına yani Osmanlı'nın bu konuda Fransa'ya bağlı olmasına gayret eder. İbrahim, buna müsaade etmez.

Lale Hatun, İbrahim Müteferrika'nın anlayışlı, yardımsever ve kocasından desteğini esirgemeyen eşidir. Mervan ve Hasan Ustalar İbrahim Müteferrika'nın evinde kurulan basmanede çalışan ustalardır.

Padişah I. Mahmut, İbrahim'i kendisine ulak ve tercüman seçen Sultandır. Dilkuşa ise İbrahim'in evinde çalışan hizmetçidir.

Anlatma Problemi

İki perdeden oluşan oyunun birinci perdesi dört, ikinci perdesi ise sekiz sahne olmak üzere toplam on iki sahneden oluşmaktadır. Eser, sahnelere geçilmeden önce

³⁶⁴ BAYSAL, s. 85.

oyuncuların tanıtılmasıyla başlar. Sahne başlarında zaman ve mekânla ilgili bilgiler verilir.

Oyun nesirle yazılmıştır. Eserde sadece bir yerde şiire yer verilmiştir. O da oyunun sonunda İbrahim Müteferrika'nın ölümünün ardından Nevres'in tarih düştüğü bir mısradır:

“Bastı İbrahim efendi sahn-ı firdevse kadem

İbrahim efendi cennete ayak bastı. Yıl 1745.”³⁶⁵

Eser, sade ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Sadece bazı konuşmalarda Osmanlıca sözcüklerin ağırlığı hissedilmektedir:

“NEVRES- (Düzeltilir) Sizi müteessir olmuş görüyorum, deyiniz... Üzüldüm. Çünkü Mülk-i Osmanide, eğer Müslüman olabilseydiniz, kölelikten kurtulmanız çok kolay olurdu. Saraya girebilirdiniz, ketebeden ve hatta hacegandan olabilirdiniz...”³⁶⁶

³⁶⁵ BAYSAL, s. 91.

³⁶⁶ BAYSAL, s. 52.

DESTAN VE KURŞUN

Özet

Murat Hoca'nın eşi vefat etmiştir. Herkes çok üzgündür. Murat Bey'in uşağı Hüsmen ve oğlu Mehmet konuşurlarken odada bir taş bulurlar. Hüsmen, odadan ayrılır. Mehmet taşı atmak için eline almıştır. Bu arada kardeşi Yunus gelir. Yunus yaralıdır. Kardeşine silah çeker. Çünkü o Bulgarlardan yanadır. Mehmet ne derse desin kardeşini silahı indirmeye ikna edemez. Annesinin öldüğünü duyunca biraz şaşırır Yunus yine de silahını indirmez. Yunus, tabancayı ateşler. Mehmet, kolundan yaralanır. Tehlikeyi fark eden Mehmet, elindeki taşı kardeşine atar. Yunus, kafasına isabet eden taşla düşer ve ölür.

Murat Hoca, eşinden sonra oğlunu da kaybetmesine rağmen ayaktadır. Türk çocuklarına ders vermekte onları eğitmektedir. Murat Hoca, bölgenin söz ve toprak sahibi şahıslarından biridir. Bulgarlara karşı Türklerden oluşan bir milis kuvveti hazırlamaktadır. Aynı zamanda Türk öğrencilere medrese hocalığı yapar. Öğrencilerine ve konuştuğu insanlara cesaret ve inanç aşılama çalışmaktadır. Ama tüm gayretlerine rağmen ölen oğlu Yunus'u Bulgarlardan yana Türklerle mücadele etmekten kurtaramamıştır. Murat Hoca, yine de tüm ümidiyle çabalamaya devam etmektedir.

Murat Hoca, Bulgarların yapılan teşkilatlanmayı öğrenmemeleri için elinden geleni yapmaktadır. Toplantılardan sonra kağıtları yaktırır. Toplantıları geceleri gizli gizli yapar.

Murat Hoca, büyük oğlu Ömer'i ve öğrencilerinden bir kısmını Bulgarlarla mücadele başlamadan önce Anadolu'ya gönderir. Çünkü Anadolu'daki Türklerin Bulgaristan'da komünistlerin elinde kimliğini kaybetmek üzere olan Türklerin seslerini duymaları gerekmektedir.

Murat Hoca, Cuma günü kürsüde vaaz verir. Anadolu'nun ve Türk kalabilmenin önemini anlatır. Ona karşı çıkan birkaç kişi olur. Ama onlar da Bulgarlardan yana olan kişilerdir. Cami çıkışında bir kişi Murat Hoca'yı silahla durdurur. Silahlı adam Murat Hoca'nın adamlarının dışarıda Murat Hoca'ya karşı çıkanları yakaladıklarını öğrenince geri adım atar ve Hoca'dan görev istemeye geldiğini söyler.

Aynı camide Bulgar Bölge Komiseri, Nedim adlı Türklerle konuşmaktadır. Nedim, Türklerden gibi görünen ama Bulgarlara haber taşıyan bir adamdır. Bölge komiserinin plânı Murat Hoca'yı yakalayıp caminin mihrabına bağlamak, diğer Türk esirleri de caminin mihrabından görünmeyen bir köşeye yerleştirerek Hoca'yı sorgulamaktır. Bu şekilde onun sorgulanışına tüm Türkler şahit olacaklardır. Murat Hoca'ya mal, mülk, hatta Anadolu'ya gönderilmesi teklif edilecektir. Komisere ve Nedim'e göre Hoca, bunu kabul edecektir. Bölge Komiseri ve Nedim, esirlerin arasına da adamlarını yerleştirirler. Bu adamlar da esirleri kışkırtacaktır.

Murat Hoca'nın ayaklarını bağlamışlar, oğlu Mehmet'in ise ellerini bağlayarak Hoca'nın yakınında bir yere koymuşlardır. Murat Hoca da Mehmet de yalnızca birbirlerini görebilmektedirler. Diğer esirlerin kendilerini görüp duyduğunun farkında değildirler.

Nedim, Murat Hoca'nın yanına gelir. Ama sanki Bölge Komiseri'nden gizli, nüfuzunu kullanarak gelmiş gibi davranır. Nedim, ne derse desin Murat Hoca'yı da Mehmet'i de onlardan yana olduğuna ikna edemez. Nedim, onlara kendilerini Anadolu'ya göndermeyi ardlarından da mallarını göndermeyi bile teklif eder. Ama onlar Nedim'in başka bir iş peşinde olduğunu tahmin etmektedirler. Nedim, artık kendini ortaya koyar. Murat Hoca'nın gözü önünde esir ettikleri bir talebesini öldürürler. İçeri giren Bölge Komiseri, Nedim'e Murat Hoca'yı kandıramadığı için çok kızar. Çünkü kendileri istemeyerek de olsa arkadaki esirlere Murat Hoca'yı dinleterek onun bir destan yazmasına, davasından vazgeçmediğini açıklamasına vesile olurlar.

Murat Hoca ve Mehmet ölen esirin başında teyemmümle dua ederler. Bölge Komiseri hıncını alamayarak Mehmet'i de babasının gözleri önünde öldürtür. Murat Hoca'ya da başını kestireceğini söyler. Murat Hoca ise kesilse bile başının onun karşısında konuşacağını söyler. Bölge komiseri, Murat Hoca'yı öldürür.

Aşıklar artık Murat Hoca'nın destanını söylemektedirler. Bölge Komiseri, Köroğlu'nun "*Kesikbaş Destanı*"nı söyleyen aşıkları hesaba çeker. Aşıklar, destanı biraz değiştirilmiş ve Murat Hoca'ya uyarlanmış şekliyle söylemektedirler. Bölge Komiseri, aşıkları; çocuğuna ninni olarak Hoca Murat'ın destanını söyleyen bir kadını mahkemeye çıkartmak üzere alıkoyar.

Bölge Komiseri bir toplântı yapmaktadır. Tüm Türkler toplânmıştır. Artık hepsi Bulgarlar gibi davranmaya mecbur bırakılmış, esarete yaşamaya mahkum insanlardır. Bölge Komiseri, insanlara ibret olsun diye köy köy gezdirttiği kesik başı bu kez toplântıya getirtmiştir. Murat Hoca'nın öğrencisi Mestan, Hocasının başından konuşmasını rica eder. Bölge Komiseri davaya devam etmekte fakat seyirciler arasında bulunan Murat Hoca'nın uşağı Hüsmen, durmadan başın konuştuğunu iddia etmektedir. Hüsmen, hocasının ölümünden sonra delirmiş, İpli Ali diye anılır olmuştur. Çünkü kıyafetine bir asker gibi iplerden nişanlar yapmış öyle dolaşmaktadır. Mahkeme bitip insanlar çıktıktan sonra Bölge Komiseri, kesik başla konuşur. Ölmeden önceki iddiasını yeni konuşacağı iddiasını gerçekleştirmemenin hesabını sorar ona.

Bölge Komiseri, sonradan Murat Hoca'nın talebesi olduğunu öğrendiği Mestan'ı da önceden mahkemeye çıkarmaya karar verdiği aşıklar ve kadınla beraber mahkemeye çıkaracaktır. Kendi askerlerinin de “Kesik Baş destanı”nı bu kadar merak etmelerine çok kızmaktadır.

Mahkeme toplânır. Önce getirilmesi unutulmuş kesik baş sonradan mahkeme salonuna da getirilir. Mahkemede Mestan'ın söylediklerine dayanamayan Bölge Komiseri onu vurur. Aşık da, çocuğuna ninni söyleyen kadın da suçlu bulunurlar. Bu arada mahkemeye yine Hüsmen gelir. Hüsmen, hala Hocasının konuştuğunu iddia etmektedir. Bölge Komiseri, bunun açıklamasını orada bulunan bir Türk'e yaptırır. Deliormanlı, üç aydır bir tepside taşınan başın hâlâ ilk günkü gibi bozulmadan ve kanı kurumadan durmasının onun konuşması demek olduğunu söyler. Bölge Komiseri, başın konuştuğunu söyleyen Hüsmen'i de öldürür. Bu olaya çok sinirlenen komiser başı yakacağını söyler. Etrafa kurşun saçar ama destanlara kurşun işlemez.

Olay Örgüsü

Konusunu Bulgaristan'daki Türklerin yaşadığı zulüm ve kurtuluş mücadelesinden alan *Destan ve Kurşun* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Murat Hoca'nın eşi vefat eder.
- 2- Murat Hoca'nın oğlu Mehmet, kendisini silahla yaralayan, Bulgar taraftarı kardeşine bir taş atarak onun ölümüne sebep olur.
- 3- Murat Hoca, büyük oğlu Ömer ve birkaç öğrencisini Anadolu'ya gönderir.

4- Murat Hoca, Cuma günü kürsüde vaaz verir ve insanları mücadeleye hazırlar.

5- Bulgar Bölge Komiseri ve Nedim, Murat Hoca'yı bu camiye hapseder ve diğer Türk esirleri de camide onun göremeyeceği bir yere yerleştirerek sorgularlar.

6- Nedim, Murat Hoca'ya yardım etmek ister gibi yaklaşır ama onu vemeyi teklif ettiği hiçbir şeyle mücadelesinden vazgeçmeye razı edemez.

7- Bölge Komiseri, Türkler için bir hüsrana olacağını düşündüğü bu sorgulamanın bir destana dönüşmesine çok kızar.

8- Murat Hoca'nın önünde önce bir talebesini sonra oğlu Mehmet'i öldürür.

9- Murat Hoca'yı öldürerek başını kestirir.

10- Aşıklar Türkülerle, anneler ninnilerle Murat Hoca'nın destanını söylerler.

11- Bölge Komiseri, bir toplantı yapar. Toplantıya Murat Hoca'nın kesik başını da getirtir.

12- Murat Hoca'nın talebesi Mestan, Hoca'nın başının konuştuğunu iddia eder.

13- Hocanın uşağı olan ve Hocasının ölümünden sonra çıldıran ve İpli Ali olarak bilinen Hüsman de toplantıya gelir ve sürekli Hocanın konuştuğunu söyler.

14- Bölge Komiseri, Mestan'ı da aşık ve ninni söyleyen köylü kadınla beraber muhakeme edeceğini söyler.

15- Mahkeme kurulur.

16- Bölge komiseri, söylediklerine karşı çıkan Mestan'ı öldürür.

17- Aşık ve kadın da suçlu bulunur.

18- Hüsman, mahkemeye de gelerek Hocanın konuştuğunu söyler.

19- Deliormanlı adlı Türk, Hocanın başının üç aydır köy köy dolaşmasına rağmen bozulmaması ve kanının kurumamasının onun konuşması demek olduğunu söyler.

20- Bölge Komiseri etrafa kurşun saçar ama destanlara kurşun işlemez.

Tema

Oyunun ana teması Murat Hoca'nın mücadelesi uğruna yazdığı destanla anlatılmaya çalışılan özgürlük tutkusudur. Tema, vatan sevgisi ve fedakarlık gibi yan temalarla verilmeye çalışılmıştır.

Eserde temanın şahsında verildiği kişi Murat Hoca'dır. Murat Hoca, Bulgarların kendilerini kültürlerinden ve ırklarından uzaklaştırma çabalarının karşısında her şeyini feda edebilecek yiğitlikte bir tavır sergiler:

MURAT BEY- Büyük millet olmanın gücüyle biz de Bulgar'ın ve Rus'un zayıf yerini buluruz, üstün kültürümüzün icat edeceği silahlarla onları vururuz. (Gülümser, hepsini süzdükten sonra) Lüzumunu sezeriz ve onlardan daha fazla çoğalırız. (Durak.) Şu anda yapılacak olan şu: Tarihten gelen sese kulak vermek ve "ya şehit, ya gazi" olana kadar savaşmak. (Durak. Meraklı bekleyiş.) Düşman, toprağın üstündeki bize ait her şeyi kazısın, adımıza varana kadar her şeyi değiştirsın isterse... Toprağın altındaki şehitlerin hakkını nasıl yok edecek? Bir gün bu hakkı isteyecek, bu hakkı arayacak nesiller gelir inşallah. Biz şehit olalım!... Şehitlik ve gazilik inancına sahip bir millet yok edilemez. Biz razı olsak bile Allah razı olmaz!...³⁶⁷

Murat Hoca, vatani uğruna sevdiği bütün kişileri kaybettiği halde metanetle davranır. Çünkü asıl olan vatandır.

Zaman

Eserin olay zamanı hakkında eserde hiçbir bilgi mevcut değildir.

Oyunun yazım yılı 1986 olmasına rağmen basım yılı 1992'dir. Oyunun bu yıllarda yazılmış olmasının sebebi Bulgar mezaliminin tekrar gündeme gelmesi ve Türklerin Bulgaristan'da asimile edilmeye çalışılmasıdır.

Mekân

Oyunun mekânı oldukça azdır. Dış mekân kullanılmamış iç mekân olarak da; Klâsik bir Türk evinde bir oda, cami, basit ve sade döşenmiş bir köy odası kullanılmıştır.

³⁶⁷ Ali ERDAL, *Destan ve Kurşun*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1992, s. 22-23.

Mekânlar az olmasına rağmen uzun mekân tasvirleri yapılmıştır. Bu tasvirler tabloların giriş bölümünde mekânı bildiren sözcüklerden hemen sonradır:

Klasik Türk evinde bir oda, karşıda iki pencere, arasında çapraz iki kılıç ve işlemeli bohça içinde Kur'an-ı Kerim. Münasip yerlerde hat örnekleri. Sağda, evdeki bir odaya açıldığı belli olacak tarzda küçük bir pencere ve önündeki sergende gaz lambası. Solda cevizden yapılmış çekmeceli, gözlü ve kapaklı güzel bir dolap ve içinde kitaplar. Karşıda ve yanlarda sedir ve üzerinde işlemeli yastıklar. Yerde halı ve üzerinde iki sehpa, sağda ve solda birer kapı. Sol önde eski ve değerli bir rahle, açık halde duruyor. Üstünde beyaz, yuvarlak ve yumruktan iri bir taş...³⁶⁸

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu oldukça geniştir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Murat Bey; olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar; Mehmet, Yunus, Ömer, Hüsmen, Mestan, Rüstem, Hasan, Hüseyin, Nedim, biri, Bölge Komiseri, Boris, esir, aşık, bir genç, çavuş, köylü, bir asker, muhtar, 2. çavuş, Deliormanlı'dır. Eserde dekoratif unsur durumundaki şahıslar Türk köylüleri, Bulgar askerleri, bir ses, başka ses, başka bir ses'tir.

Murat Bey: Oyunda Bulgaristan'da bulunan Türklerin temsilcisi ve yol göstericisi olarak yer almıştır. İlimiyle tanınan ve medrese Hocalığı yaparak insanların ilminden istifade etmesini sağlayan, saygı değer ve zengin bir kişidir.

Murat Hoca, oyunun temasını ortaya çıkaran, öğrencilerine verdiği derslerle Türklerin kültürünü ve kimliğini koruması adına önemli adımlar atan kişidir:

Ümit zengin ve köklü kültürümüzden geliyor. Toprağa kubbelerle mühür basmış, minarelerle imza atmışız. Onları yıkabilirler... Taşlarıyla birlikte manaları da yıkılı mı verecek?... Biz razı olsak bile Allah razı olmaz!... Eritilemeyeceğimiz ispatını ilk iki şehitlik ve gazilik... diğeri de bütün kahramanlarımıza remz olarak söylüyorum, Nasrettin Hoca ve Köroğlu!... bunlara sahip bir millet yok edilemez. Bir şey daha var... Tarihi açın bakın... Yıkılan milletlerden şiiri olan var mı?... Şiiri olan millet yıkılmaz!... Ona kurşun işlemez, onu kılıç kesmez... Ancak onu daha üstün bir şiir yıkabilir. Maddecî komünizmin de buna gücü yetmez. Etimizi, kemiğimizi toz etmesi neye yarar?... Yunus'un dediği gibi, "ölürse tenler ölür, canlar ölesi değil!..."³⁶⁹

³⁶⁸ ERDAL, s. 7.

³⁶⁹ ERDAL, s. 23.

Diğerleri: Mehmet, Yunus ve Ömer Murat Hoca'nın oğullarıdır. Mehmet ölene kadar babasına destek olur hatta babası ile beraber ölür. Yunus Bulgar taraftarıdır. Kardeşi Mehmet'e silah doğrultup onu yaraladıktan sonra Mehmet'in attığı taşla ölür. Ömer ise Murat Hoca'nın öğrencileriyle beraber Anadolu'ya gönderdiği oğludur.

Hüsmen, Murat Hoca'nın uşağıdır. Onu çok sever ve ölümünden sonra delirir. Bölge Komiseri'ne kesik başın konuştuğunu ispatlayan kişidir.

Mestan, Rüstem, Hasan ve Hüseyin, Murat Hoca'nın çok sevdiği öğrencileridir. Bazıları Anadolu'ya gönderilirken bazıları oyunun sonlarında esir olan kişilerdir.

Nedim, Türklerden gibi görünen ama riyakârca Bulgarlara Türklerle ilgili haber taşıyan ve oyunun sonunda cezasını yine Bulgarların elinden bulan kişidir.

Biri, Murat Hoca'nın yaptığı vaazdan sonra Bulgarlardan yana bir tavır izlese de cezasını göreceğini anlayınca tavır değiştiren saf ve kandırılmış bir adamdır.

Bölge Komiseri, Türklere karşı elinden gelen hiçbir kötülüğü ardına koymayan ama oyunun sonunda “Kesik Başın” mucizesiyle karşılaşarak sinirinden etrafa dehşet saçan bir Bulgar subayıdır. Boris, Bölge Komiseri'nin önemli adamlarından olan bir Bulgar subayıdır.

Aşık, “Kesik Baş Destanı”nı söylerken Bölge Komiseri'ne yakalanan, mahkemede yargılanan ama davasından vazgeçmeyen bir adamdır.

Bir genç, İpli Ali'nin geldiğini haber veren Türk gencidir.

Çavuş, yirmi yaşlarında bir Bulgar çavuştur. Bölge Komiseri'nin emrinde hareket eder.

Köylü, Murat Hoca ve diğerlerinin yanında yer alan saf bir Türk köylüsüdür.

Bir asker, Bölge Komiseri'nin emrinde çalışan ve Türklere de merak ve acıyarak bakan bir askerdir.

Muhtar, bir Türk köyünün muhtarıdır. Bölge Komiseri'ne yardımcı hareket etmeye çalışır.

2. Çavuş, Bölge Komiseri'nin yardımcısı Bulgar çavuşlardan biridir.

Deliormanlı, oyunun sonunda Bölge Komiseri'ne kesik başın bozulmayarak konuştuğunu anlatan Türk'tür.

Oyunda dekoratif unsur durumunda bulunan şahıslar ise Türk köylüleri, Bulgar askerleri, bir ses, başka ses ve başka bir ses'tir.

Anlatma Problemi

Oyun, üç perdeden oluşmaktadır. Her perde üçer tablodan meydana gelir. Perdelerin başında kısa mekân tasvirleri vardır.

Eser, nesirle yazılmıştır. Birkaç yerde kısa şiirlere yer verilmiştir:

AŞIK- Mert dayanır, namert kaçar;
Sazlar gümbür gümbürlenir!...
Kesik Başın divan açar,
Sözler gümbür gümbürlenir!...³⁷⁰

Oyunda kültür unsurlarına sık sık yer verilmiştir. Bunlardan en önemlisi Murat Bey'in Dede Korkut Hikâyeleri'nden anlattığı bir bölümdür:

MURAT BEY- Bakarsınız bir masal, bir hikâye, bir destan halk arasında yayılır, top sesi gibi her yerde aynı anda ve aynı tesirle duyulur. Normal zamandan daha etkili olur. Böyle durumlarda millî vicdan en hassas zamanını yaşar. Dede Korkut Hikâyeleri'nden birinde düşmanlar, esir kızların içindeki beyin hatununu bulup zarar vermek isterler. "Burla Hatun hanginiz?" diye sorarlar. Kırk esir kız bir anda meseleyi bilmedikleri halde sezerler ve hemen tek yürek olup çareyi, aynı çareyi istişare etmedikleri halde icat ederler. Hepsi birden, "Burla Hatun benim" der... Böylece beyin hatunu gizli kalmış olur...³⁷¹

Eserde Murat Hoca'nın dilinden bazı özlü sözler de kullanılmıştır:

"Mahkum üniforması içinde efendiye hakim olurlar."³⁷²

"...Sabırla kuruğün helva olmasını beklerler..."³⁷³

"... Yaş odun gibi yanacağına kuru odun gibi yan..."³⁷⁴

"... Mizah öyle bir silah ki, düşman gölgesiyle mücadele ediyor gibi olur..."³⁷⁵

³⁷⁰ ERDAL, s. 54.

³⁷¹ ERDAL, s. 21.

³⁷² ERDAL; s. 20.

³⁷³ ERDAL, s. 20.

³⁷⁴ ERDAL, s. 8.

VATANIN BAĞRINDAKİ HANÇER

Özet

Anadolu işgal edilmiş, halk kurtuluştan ümidini kesmiştir. Yüzbaşı Selim, halâ ümitlidir. Çünkü Kuvâ-yı Milliye Anadolu için bir kurtuluş ışığı olmuştur. Yüzbaşı Selim; Hasan, Murtaza, Ökkeş ve Ahmet Ağa'yı vatanın kurtuluşu konusunda ümitlendirir ve onları Kuvâ-yı Milliye'ye katılmaya ikna eder. Çünkü Kuvâ-yı Milliye'nin lideri Mustafa Kemal gibi bir kahramandır. Hep beraber vatanın kurtulması için canlarını feda edeceklerine yemin ederler.

Fransızlar, Aslan Bey, Hacı Ali ve Osman'ı tutsak etmişlerdir. Onlardan Kuvâ-yı Milliye hakkında bilgi almak isterler ama yaptıkları işkenceye rağmen hiçbir bilgi alamazlar. Hatta tutsaklar, bu vatanın kurtulacağı ve Fransızların geldikleri gibi gideceğini onların yüzlerine haykırırlar. Konuşmaları için direten Fransız Albay'ın karşısında Aslan Bey'in aklına bir fikir gelir. Her şeyi anlatacaklarını söylerler. Yalnız yüzbaşı ve muhafızlar ihbar ettikleri cephaneliği görmeye gideceklerdir. Bunu şart olarak koşarlar. Amaç Fransız Albay'ı yalnız bırakmak, diğerlerini de gittikleri yerde halletmektir. Bu sırada İki Türk yaralı getirilir. Ama onların da ağızlarından bir şey alamazlar.

Halk ayaklanmış, kalede Fransız bayrağı dalgalandığı sürece Cuma namazı kılmayacaklarını ilan etmektedir. Bu durum Fransız Albay'ı korkutur. Aslan Bey ve arkadaşları Fransız Albay'ı kısıvrak yakalarlar. Albay laflarını geri almaya çalışsa da inandırıcı değildir.

Hasan, Yüzbaşı Selim'i ziyaret eder. Üzerinde Kuvâ-yı Milliye üniforması vardır. Yüzbaşı, Hasan'ın yiğitliğinden övgüyle bahseder. Ahmet Ağa, Ökkeş ve Murtaza da gelirler. Hepsi üniformalıdır. Hasret giderirler. Hepsi verdiği sözü yerine getirmiş, vatan için mücadele etmiştir.

Yüzbaşı Selim'e Kuvâ-yı Milliye'nin zafer müjdesi gelir. Fransız Albay ve Fransız Yüzbaşı, Yüzbaşı Selim'in odasına getirilir. Tıpkı bir konuk gibi karşılanırlar. Yaptıklarından utanırlar ama onların utancına da güven olmaz.

Fransız Albay ve Yüzbaşı askerleriyle beraber Türk topraklarından çıkarılırlar

³⁷⁵ ERDAL, s. 24.

Olay Örgüsü

- 1- Yüzbaşı Selim, çevresindekilere Kuvâ-yı Milliye'yi anlatır.
- 2- Hasan, Murtaza, Ökkeş ve Ahmet Ağa Kuvâ-yı Milliye'ye katılma kararı alıp, canları pahasına vatanı kurtaracaklarına yemin ederler.
- 3- Fransızlar Aslan Bey, Hacı Ali ve Osman'ı tutsak ederler.
- 4- Tutsaklar, yapılan işkenceye rağmen Kuvâ-yı Milliye hakkında bilgi vermezler.
- 5- Aslan Bey bir plân yapar. Konuşacaklarını söyler ve Fransız askerleri ihbar edilen cephaneliğe gönderilir.
- 6- İki yaralı Türk, Fransız Albay'ın yanına getirilir. Bunlar da bilgi vermezler.
- 7- Aslan Bey yalnız kalan Albay'ı kısıklıvrak yakalar.
- 8- Hasan, Kuvâ-yı Milliye üniforması ile Yüzbaşı Selim'in yanına gelir.
- 9- Ökkeş, Murtaza ve Ahmet Ağa da Yüzbaşı'nın yanına gelirler. Hepsi Kuvâ-yı Milliye'ye katılmış ve başarılı olmuşlardır.
- 10- Kuvâ-yı Milliye'nin zafer müjdesi Yüzbaşı Selim'e ulaşır.
- 11- Aslan Bey ve arkadaşları Fransız Albay ve Fransız Yüzbaşı'yı, Yüzbaşı Selim'e getirirler.
- 12- Fransızlar Türk topraklarından çıkarılırlar.

Tema

Oyunun teması işgalci Fransızların ve vatanı için canlarını feda edebilecek durumda olan Türk halkının çatışmasından doğan “Vatan Sevgisi” dir. Tema özellikle Yüzbaşı Selim'in sözleriyle ifadesini bulmuştur:

YÜZBAŞI SELİM- Kardeşim Ökkeş, Hasan, Murtaza elbette öleceğiz. Bu millet hürriyeti için ölmesini de bilir; Ancak her karış toprağı şehit kanıyla sulanan bu vatan

toprağını, gözü dönmüş vahşilere teslim etmeyeceğiz. O halde burada aynı duygu ve ideali paylaştığımızın delili olarak yemin edelim.³⁷⁶

Zaman

Vatanın Bağrındaki Hançer adlı eserin olay zamanı bilinmemektedir. Oyunun içinde de herhangi bir zaman ifadesi, ya da kesin tarihi belirleyebilecek bir olay geçmemektedir. Anlatılan zaman dilimi olarak da kesin bir sonuca varılamazken yılları kapsayan çok uzun bir zaman olmadığı tahmin edilmektedir.

Eserin anlatma zamanı 1992'dir. Öğ. Kd. Alb. Yaşar Mehmet Kaynak tarafından kaleme alınan oyunun sunuşunda Hv. Plt. Korgeneral Erdoğan Öznal eserle ilgili şunları söylemektedir:

... Öğ. Kd. Alb. Yaşar Mehmet Kaynak tarafından yazılan 'Vatanın bağrındaki Hançer' adlı tiyatro eseri Milli Mücadele yıllarından bir kesiti oldukça güzel ve hamasî bir şekilde dile getirmiştir. Toplumun manevi değerlerine ışık tutan eser, sade bir dille kaleme alınmıştır. Eserin özellikle kahramanlık günlerinde büyük bir ihtiyacı karşılayacağı, okullarımız ile askeri birliklerimize yararlı olacağı kanaatindeyiz.³⁷⁷

Mekân

Otuz iki sayfadan oluşan kısa bir oyun olan *Vatanın Bağrındaki Hançer*, çok sınırlı mekânları kapsamaktadır. Bu nedenle de oynanmaya çok müsaittir. Perdelerin giriş bölümünde parantez içinde verilen mekânlar; bir Anadolu kasabasındaki oda, bir Fransız karargâhı, bir Türk karargâhı'dır. Üç perdeden oluşan oyunda sadece üç ayrı mekân bulunmaktadır.

Şahıs Kadrosu

Oyunda yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol alanlar; Yüzbaşı Selim, Hasan, Murtaza, Ökkeş, Ahmet Ağa, Fransız Albay, Fransız Yüzbaşı, Aslan Bey, Hacı Ali, Osman, 1. Yaralı Kuvâ-yı Milliyeci, 2. Yaralı Kuvâ-yı Milliyeci ve Fransız Çavuştur. Eserde dekoratif unsur durumundaki şahıslarsa; üç Türk askeri ve iki Fransız askeridir.

³⁷⁶ Y. Mehmet KAYNAK, *Vatanın Bağrındaki Hançer*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992, s. 4.

³⁷⁷ KAYNAK, Sunuş.

Yüzbaşı Selim: Otuz yaşlarında genç bir Türk askeri olan Yüzbaşı Selim, vatan düşman işgalinde olduğu halde ümidini kaybetmez ve etrafa ümit aşılamaya devam eder. Oyunda kahramanlığı ile ön plâna çıkarılan şahıstır.

“ Yüzbaşı Selim- Nedir bu haliniz arkadaşlar, neden kötümsersiniz? Bizler en umutsuz anlarda bile umutsuzluğa düşmemiş bir ulusun çocuklarıyız. Vatan, hiç şüpheniz olmasın kurtulacaktır.”³⁷⁸

Diğerleri: Hasan, Murtaza, Ökkeş ve Ahmet Ağa: Türk halkının içinde bulunduğu durumdan endişeye düşmüş, vatanın işgalinden dolayı ümidini kesmiş ama Yüzbaşı Selim’in Kuvâ-yı Milliye hakkında verdiği bilgilerle aydınlanıp vatan savunmasına katılan vatanseverlerdir.

Fransız Albay, Fransız Yüzbaşı, Fransız Çavuş; insan haklarını savunan, medeni bir millet olduklarını iddia eden ama işgal ettikleri ülkenin halkına da ellerinden gelen işkenceyi layık gören, sadece kendi milletleri için hümanist askerlerdir.

Aslan Bey, Hacı Ali ve Osman; Kuvâ-yı Milliye’nin başarılı ve vatansever askerlerdir. Fransızların Anadolu’dan atılmasında önemli roller oynarlar.

Üç Fransız Askeri ve iki Türk askeri dekoratif unsur durumundaki şahıslardır.

Anlatma Problemi

Oyun, üç perdeden oluşmaktadır. Perdelerin bölümleri yoktur. Toplam otuz iki sayfadan oluşan kısa bir oyundur. Okunmak için değil oynanmak için yazılmış tiyatro eserlerindedir.

Eser, nesirle yazılmış olmasına rağmen coşkunluğun artması için ara ara şiirlere yer verilmiştir:

“Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır

Toprak, eğer uğruna ölen varsa vatandır.”³⁷⁹

Hasa-ben Antep’liyim, Şahi’im ağam,

Mavzer, omuzlarıma yük,

Ben yumruklarımla dövüşeceğim.

³⁷⁸ KAYNAK, s. 1-2.

³⁷⁹ KAYNAK, s. 3.

Yumruklarım memleket kadar büyük.³⁸⁰

Özellikle eserin adını aldığı mısralar ilk sayfada Hasan’la, yüzbaşı Selim’in birbirlerine söylediği mısralardır:

Hasan – Vatanın bağına düşman dayamış hançerini

Yok mudur kurtaracak bahtı kara maderini

Yüzbaşı Selim – Vatanın bağına düşman dayamış hançerini

Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini.³⁸¹

Bu mısralarda Hasan’ın söyledikleri Namık Kemal’in “ *Vatan* “ gazeli; Yüzbaşı Selim’ in cevabı olan mısralar ise Mustafa Kemal’ in Namık Kemal’ e cevabı olan mısralardır.

Anlatım son derece sadedir. Olaylar açık ve net olarak anlaşılabilir. Özellikle okullarda oynatıldığı takdirde anlaşılır ve öğretici bir oyun olacaktır.

³⁸⁰ KAYNAK, s. 28.

³⁸¹ KAYNAK, s. 1.

HAKİMİYET-İ MİLLİYE AŞEVİ

Özet

Kurtuluş Savaşı Ankara'sında, vekillerin aşevinde İlyas Usta yemek pişirmektedir. Tevfik Bey, İlyas Usta ile devletin durumu hakkında konuşur. İç isyanlar daha da artmış, bu da durumu zorlaştırmıştır. İlyas Usta, Tevfik Bey'e içki ikram eder. Tevfik Bey'in yanına Hıfzı adında on altı yaşında bir genç gelir. Tevfik Bey onun okuma ve yazmasını kontrol ettikten sonra kâtiplik görevi verir. Burası Hakimiyet-i Milliye Aşevi'dir.

Ankara Emniyet Müdürü Dilaver Bey ve Jandarma Nuri tutuklu iki milletvekili ve Agopios adında bir gençle aşevine gelir. Dilaver Bey, yiyeceği yemeği sıkı direktiflerle, özel pişirtmektedir. Ayrıca kendisi içki kullanıp gizliden İlyas Usta'ya talimat vermekle birlikte içki yasağını uygulamak da onun vazifesidir. Dilaver Bey, tutuklu Mehmet Nadir Bey'i sorgulamaya başlar. Mehmet Nadir Bey, İtalyanları Isparta'yı işgale davet etmekle suçlanmaktadır. Mehmet Nadir Bey, suçunu kabul eder. Bunu yapma sebebini de İtalyan'ların tüm işgalciler içerisinde gittiği yere zarar vermeyen tek millet olduğunu söyleyerek açıklar. Selami Bey ise Urfa'dan milletvekili seçilmesine rağmen milletvekili kaçağı olmuştur. Selami Bey, milletvekili olmak istemediğini, kendisinin Padişaha ve yönetime bağlı olduğunu, alelacele milletvekili seçildiğini, bu nedenle kaçtığını söyler. Dilaver Bey, Mehmet Nadir Bey'i bu suçu bir daha işlemek üzere affeder. Selami Bey'i de mazbatasını almak üzere meclise gönderir. Agopios ise Mustafa Kemal'i vurmaya gelmekle suçlanmaktadır. Ama işin aslı Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanım'ın Selânik'te komşusu olan Agopios'un Mustafa Kemal'e annesinden bir mektup getirdiğidir.

Mustafa Kemal'in arabasıyla birkaç milletvekili daha aşevine gelir. Halk, arabada Mustafa Kemal ve Ethem Bey var zannederek sevgi gösterisinde bulunmuştur. Gelenlerden Halide Edip, Reşit Bey'e kardeşi Ethem'den dolayı bol bol iltifat eder. Tevfik Bey ve beraberinde Osmanlı'yı reddedenlerin idam fermanı çıkmıştır. Zaten, bu duruma hepsi hazırlıklıdır. Hakkı Behiç, bir Türk-İslam sosyalizmi önerir. Fakat Reşit Bey, daha vatan kurtulmadan bunların konuşulmasına karşıdır. Vekillere göre, illeri, ilçeleri elinde bulunduranlar eşraf ve askerlerdir. Özellikle eşraf işgale karşı çıkmak bir yana, bana dokunmayan yılan bin yaşasın dercesine, işgale çanak tutmaktadır. Vekiller,

daha önceleri halka ve devlete karşı suçlar işlemiş çete ve eşkıyaların bu savaşta ön safta olmasına da karşıdırlar. Reşit Bey, bu tutumu hoş karşılamaz çünkü kardeşi Ethem Bey'in ordusunda da bu tip insanlar vardır.

Rasih Hoca, mecliste hep Mustafa Kemal'in istediklerinin gerçekleşmesinden memnun değildir. Ama, onun dediklerini kabul edenler vekillerdir. Raşit Hoca, kendisi de buna dahildir.

İsmet Bey, Reşit Bey'in kardeşi Ethem'i tutmayanlardandır. Çünkü o düzenli ordudan yanadır. Ama Ethem'in ordusu ve onun gibi çete ordusundan gelenler böyle bir düzene, emir almaya alışık değildirler. Bu nedenle uzun süre tartışırlar. Bu tartışmayla Reşit Bey'in de kardeşi gibi Mustafa Kemal'e karşı olduğu ortaya çıkar. Reşit Bey birçok kahramanlıkları bulunan Ethem Bey'in İsmet Bey'in komutasında bulunacak olmasını kabullenemez. İsmet Bey ise eğer kabullenemeyecekse Ethem Bey'in bir süre çekilmesinden yanadır.

Halide Edip, cephede görev almaya karar vermiştir. Alagöz köyündeki karargâhta görev alacaktır. Hıfzı da Kayseri'den bir göç kolunun başında korucu olarak görev almıştır. Halide Edip, sıtmaya yakalanmış olan Hıfzı'ya ilaçlar verir. Diyap Ağa ise Hıfzıyla vedalaşırken Ankara'nın boşaltılıyor olmasından şikayet eder. Milletvekilleri birer ikişer yok olmaktadır.

Malta'da sürgünde bulunan Rauf Bey, döner. Yurdunun en dar zamanlarında hizmet edemediği için üzgündür. Haberleri gazeteci Nadi Bey'den alırlar. Yunus Nadi Bey, durumun pek de iç açıcı olmadığını ama hep iyi haberleri gazetede yayımladığını belirtir. Alınan yerleri yazmayı kaybedilen yerlerden bahsetmemeyi yeğlemektedir. Rauf Bey de ele geçirilen bir Yunan gemisinde cephane, ilaç ve altın bulunduğu bahseder.

Yenilgi üstüne yenilgi gelmektedir. İsmet Bey bile ümidi kesmiştir. Uzun süren yenilgilerden sonra Yunan saldırısının tüm cephelerde kırıldığı haberi büyük sevinç yaratır.

Zafer kazanılmış, Mudanya ateşkese imzalanmıştır. Bu olumlu hava içerisinde aşevinde de bir çok yenilik ve değişimler olmuştur. Sefalet az çok gözlerden silinmiş, birçok şey yenilenmiştir. Aşevinde artık yönetimin adının konulması gerektiği konuşulmaktadır. Hıfzı, liseyi bitirmiş hukuk eğitimi almaya karar vermiştir. Zaferden

sonra o da soluğu Ankara’da alanlardandır. Mısır’ı Hindistan’ı, Afganistan’ı dolaşan Rasih Hoca, orada Türklerin itibarının ne kadar iyi olduğundan bahseder. Bu arada dilden dile Lozan Barış Konferansı’na kimin gideceği sorusu dolaşmaktadır. Mustafa Kemal, Rauf Bey, Yusuf Kemal Bey gibi isimler vardır gündemde. Yeni devletin yönetimi, dinle olan ya da olmayan yakınlığı herkesin kafasında merakla beklenen birer sorudur. İsmet Paşa, halifeliğin kaldırılması gerektiğine vekilleri ikna etmeye çalışır. Ankara’nın başkent olması düşüncesi bile vekillere garip gelmektedir. İsmet Paşa, Lozan’a sadece yeni Türkiye Devleti’nden bir yetkilinin katılacağını, hükümet yetkilisi Sadrazam Tefvik Paşa’nın katılmayacağını açıklar. Bu Mustafa Kemal’in emridir. Rauf Bey, saltanatın ve halifeliğin kaldırılmasına karşıdır. Vekillerin çoğu da ona destek vermektedir. Ama Mustafa Kemal de İsmet Paşa da bu yenilik konusunda son derece kararlıdır. Rasih Hoca, hiç olmazsa halifeliğin kaldırılmaması ve Mustafa Kemal’in halife olması konusunda diretir. Çünkü İslâm aleminin buna ihtiyacı vardır. Türkiye’nin yeni yönetim şekli ile ilgili uzun tartışmalar yapılır. Artık mecliste bile yeni oylama sistemi geliştirilmiştir. Egemenlik millete aittir. İsmet Paşa, Rauf bey’e Lozan’a kendisinin katılacağını söyler. Kendisi gitmeyi bekleyen Rauf Bey, bu duruma çok şaşırır. Bu Mustafa Kemal’in emridir. İsmet Paşa, kedisine kendisinden çok güvenen Mustafa Kemal’in emriyle Lozan hazırlıklarına başlar.

Olay Örgüsü

Konusunu, meclis kurulduktan sonra vekillerin aşevindeki paylaşım ve görüşmelerinden alan *Hakimiyet-i Milliye Aşevi* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir.

- 1- Tefvik Bey, İlyas Usta’ya isyanların arttığını anlatır.
- 2- Ankara Emniyet Müdürü Dilaver Bey, tutuklu iki millet vekili ve Agopios adında bir gençle aşevine gelir.
- 3- Nadir Bey’i İtalyanları Isparta’yı işgale davet ettiği için sorgulayan Dilaver Bey, onu suçu bir daha işlemek üzere affeder.
- 4- Selami Bey ise millet vekili olduğu halde vekillikten kaçmakla suçlanır. Ona da mazbatasını alması emri verilir.
- 5- Agopios, Mustafa Kemal’i öldürme düşüncesiyle suçlanmaktadır. Halbuki o Mustafa Kemal’e annesi Zübeyde Hanım’dan mektup getirmiştir.

6- Aşevine gelen Halide Edip, Reşit Bey'e kardeşi Ethem Bey'in başarılarından dolayı bol bol iltifat eder.

7- Tevfik Bey ve onun gibi Osmanlı'yı reddedenlere idam fermanı çıkmıştır.

8- Hakkı Behiç, yönetim olarak Türk-İslam sosyalizmi'ni önerir.

9- Topraklar işgal edilirken illeri, ilçeleri elinde bulunduran eşraf buna çanak tutmaktadır.

10- Düzenli ordudan yana olan İsmet Bey, Reşit Bey'in kardeşi Ethem de çetecilikten gelenleri topladığı için bu duruma karşıdır.

11- Reşit Bey ise onların vatani savunup onlarca başarı elde ettiklerini savunur.

12- Reşit Bey de kardeşi Ethem gibi Mustafa Kemal'e karşı olanlardandır.

13- Halide Edip, cephede görev almak için yola çıkar.

14- Hıfzı da korucu olarak görevlendirilmiştir.

15- Ankara boşalmaktadır. Vekiller bile yavaş yavaş Ankara'yı terk etmektedir.

16- Malta'da sürgünde bulunan Rauf Bey, sürgünden döner.

17- Yunus Nadi Bey, ülkenin durumunun pek içaçıcı olmadığını haber verir.

18- Rauf Bey, ise vekilleri ele geçirilen Yunan gemisinde bulunan cephaneye ve ganimet haberi ile sevindirir.

19- İsmet Bey bile ülkenin durumundan ümidi kesmişken Yunan saldırısının ülke genelinde kırıldığı haberi gelir.

20- Zafer kazanılıp Mudanya Ateşkesi imzalanmıştır.

21- Aşevinin sefaleti silinip çeşitli yenilikler gelmiştir.

22- Barış Konferansı'na kimin gideceği konuşulmaktadır.

23- İslâm ülkelerine geziden dönen Rasih Hoca, ülkenin dışarıdaki itibarından memnun kalmıştır.

24- İsmet Paşa, vekilleri halifeliğin kaldırılması gerektiğine ikna etmeye çalışır. Buna vekillerin çoğu karşıdır.

25- Artık egemenlik milletindir.

26- İsmet Paşa, Lozan'a kendisinin katılacağını açıklar.

27- Bu, Mustafa Kemal'in emridir,

28- İsmet Paşa, Lozan için hazırlanmaya başlar.

Tema

Oyunun ana teması, aşevinde geçen konuşma ve tartışmalarla verilmeye çalışılan; yeni kurulan bir devletin vekillerinin fikir çatışmaları ve paylaşımlarıdır.

Eserde, aşevine gelip giden tüm vekillerin hatta aşçının bile bulunduğu ortak nokta vatanın kurtuluşu olmasına rağmen yeni idare ile ilgili fikir ayrılıkları verilmeye çalışılmıştır. Oyunun teması ile ilgili bilgi eserin kapağında da birkaç cümle ile verilmeye çalışılmıştır:

“Hakimiyet-i Milliye Aşevi, Kurtuluş Savaşı'ndan Lozan Barışı'na uzanan günlerin dramını tek bir dekor içinde, bir aşevinde veriyor.”³⁸²

Oyunda özellikle Rasih Hoca'nın ve İsmet Paşa'nın fikirleri temanın verilebilmesi için kayda değerdir. İsmet Paşa, yeni kurulan devlette ilerleme ve değişimden yanayken Rasih Hoca eski tamamen silinmeden özellikle manevi değerlere halifeye bağlı kalınmasından yanadır:

“RASİH HOCA- Artık bir hile-i şeriye bulacağız. Halifesiz kalırsak Türkiye'nin islam içinde bir değeri kalmaz.”³⁸³

İSMET PAŞA- (Hamlesini sürdürür.) Osmanlı Devleti, İstanbul'un işgali ve Mebusan Meclisi'nin basılarak dağıtıldığı gün sona ermişti, Rauf Bey. Ve siz o gün oradaydınız. Sizi tutukladıkları an sona erdi Osmanlı Bu gerçeğe kendinizi alıştırmaya çalışın.³⁸⁴

³⁸² Güngör DİLMEN, *Hakimiyet-i Milliye Aşevi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1992, Kapak.

³⁸³ DİLMEN, s. 115.

³⁸⁴ DİLMEN, s. 108.

Zaman

Oyunun olay zamanı ile ilgili kesin bir tarih verilememekle birlikte eserin Kurtuluş Savaşı'nın sonlarından Lozan Barışı'na kadar olan dönem oyunun olay zamanıdır diyebilir. Eserin içerisinde herhangi bir tarih verilmediği gibi başlangıç ve bitişle, ya da ne kadar bir süreyi kapsadığıyla ilgili de bir tarih verilmemiştir.

Eserin anlatma zamanı 1992'dir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarihinin en önemli günleri olan Kurtuluş Savaşı günleri farklı bir pencereden yeni vekillerin diliyle bir aşevinden yansıtılmıştır.

Mekân

Oyunda kullanılan tek mekân Hakimiyet-i Milliye Aşevidir. Bütün olay ve konuşmalar bu aşevinin penceresinden verilmiştir. Aşevi ile ilgili ayrıntılı anlatım ve tasvirlerle yer verilmezken eserin başında ve ikinci bölümün başında mekânla ilgili bazı açıklamalar yapılmıştır:

Kurtuluş Savaşı Ankara'sında bir aşevi. Arka alanda göz boyunca bozkır görünümü olduğuna göre, yüksekçe bir yerde, bağ içinde. Burası milletvekillerinin karınlarını doyurmaya çalıştıkları, konuklarını ağırladıkları, tartıştıkları, kulis yaptıkları bir yer. Millet Meclisi'nin küçük bir kesiti. Ancak daha gayri resmi, daha savruk, belki daha içten, işler burada ayarlanır. Meclis kürsüsünden yapılacak konuşmalar burada prova edilir. İçki yasağı vardır, boğma rakının alası burada yapılır.

Aşevi savaş Ankara'sının bütün yoksulluğunu yansıtır. Gizli gücünü de yansıtır.³⁸⁵

Aşevinde göze çarpan değişiklikler: yeni masa örtüleri bardaklar, tabaklar birbirine uygun, herşey daha derli toplu, Tavandan renkli kropon kağıdından örülmüş zincirler, kurdelar sarkıyor. Bunlar zaferin kutlandığı yakın günlerden kalmış. Duvarda bir halı, bayrakla bir de Gazi'nin resmi...³⁸⁶

Şahıs Kadrosu

Oyunda yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; İsmet Bey (Paşa), Reşit Bey, Rauf Bey, Halide Edip, Dr. Adnan, Yunus Nadi, Hakkı Behiç, Hıfzı, Tefik Bey, İlyas Usta, Rasih Hoca, Diyap Ağa, Dilaver, Jandarma Nuri, Mehmet Nadir, Agopios ve Selami'dir. Terzi ise eserde dekoratif unsur konumunda bulunan şahıstır.

³⁸⁵ DİLMEN, s. 11.

³⁸⁶ DİLMEN, s. 87.

İsmet Paşa: Oyunda Mustafa Kemal'in atılımlarını ve Türk Devletinin yeni yüzünü destekleyen İsmet Paşa aslında oyunda birey olarak yer almayan Mustafa Kemal'in düşüncelerini esere taşıyan kişidir. Mustafa Kemal'i Türkiye Devletini savunur gibi savunur. Askeri disiplininden taviz vermeyen ve ikna kabiliyeti yüksek bir tavır sergiler:

İSMET BEY- Yaptıklarımıza yasal bir temel oluşturmak için önce meclis gerekliydi. Şimdi de düzenli ordu. Kuvayı Miliye'yi düzenli orduya dönüştüreceğiz.

Halka ümit aşıl原因 ve kurtuluşa kesin gözüyle bakan ismet Paşa'nın bile kurtuluş Savaşı'ndan ümitsizliğe düştüğü günler olmuştur.

İSMET PAŞA- (Yılgınlığın doruğunda) Herşey bitti, herşey bitti! Hayale yer yok, gerçek bu! Yaşamımın en acı günleri!³⁸⁷

Oyunda Mustafa Kemal'in kimlik ve kişiliğini de kendisini savunur gibi yürekten savunan karakter İsmet Paşa'dır.

“İSMET PAŞA- (Sitemli) Doktor Bey, bugün masam gibi görünen bir önergieyle Mustafa Kemal, yurttaşlıktan çıkarılmak istendi. Oturumda ikinci başkan sizdiniz.”³⁸⁸

Reşit Bey: Reşit Bey, kendisi oyunda yer almamasına rağmen halk tarafından çok sevilen, Anadolu'da birçok isyanı bastırıp birçok başarıya imza atan Ethem Bey'in ağabeyidir. Kardeşinin başarılarıyla gurur duyar. Reşit Bey'in oyundaki en önemli özeliği Mustafa Kemal'e karşı olmasıdır. Bu nedenle sık sık İsmet Paşa ile tartışmalara girer. Özellikle İsmet Paşa'nın kardeşi Ethem ve onun birliğinin düzenli orduya katılmasını söylemesi üzerine ona çok kızar ve kardeşini tüm yüreğiyle savunur:

REŞİT BEY- Yenilgileri paylaşıyorsunuz, sonu hiç gelmeyen yenilgileri, Ethem bey ise utkulara yengilere doymuş. Onun sürekli başarıları sizin yıldızlarınızı küllendiriyor. Gezginci güç- düzenli ordu tartışması bir bahanedir. Asıl sorun bir kişilik sorunudur. Ethem Bey'in kişiliği. Siz Osmanlı Paşaları, halk içinden çıkan bir kahramanın önünü kesmeye çalışıyorsunuz. (Yerinden doğrularak, gittikçe artan öfkeyle) Benim kardeşlerim birer kahramandır: Tevfik ve hele hele Ethem! Salihli cephesini kim kurdu, kim durdurdu Yunan'ı? Anzavur isyanı, koş Ethem Bey Biga'ya! Düzce yangını, imdat Ethem Bey! Anzavur bu kez Geyve'de, yetiş Ethem Bey!...³⁸⁹

³⁸⁷ DİLMEN, s. 82.

³⁸⁸ DİLMEN, s. 108.

³⁸⁹ DİLMEN, s. 67.

Diğerleri: Rauf Bey, oyunun tamamında yoktur. Çünkü ilk dağıtılan meclis üyelerinden olup sürgüne gönderilmiş, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra sürgünden dönmüştür. Yenilikçi bir kimliğe sahiptir.

Halide Edip ve Dr. Adnan evlidir. İkisi de vatanın kurtuluşu için elinden geleni yapan ama bazı fikirleriyle çevresine ters düşen kişilerdir.

Yunus Nadi, ileri görüşlü, aydınlık yeni Türkiye'den yana olan bir kişidir. Hakkı Behiç, Türk-İslam Sosyalizmi'ni destekleyen ve daha Avrupai bir hayat isteyen kişidir. Hıfzı on altı yaşında bir genç olup Tevfik Bey'den bir katiplik işi isteyen ve sonunda da hukuk okuma kararı alan gençtir.

Tevfik Bey, vatanın durumuna çok üzülen ve çözüm üretmeye çalışan vekillerdendir. İlyas Usta, oyunda aşevini yöneten ama vatanın durumuyla ilgili fikirlerini de beyan eden kişidir.

Rasih Hoca, daha çok dini değerlere ve şeriata bağlı bir tavır sergileyen, halifeliğin kaldırılmasına karşı olan yenilikleri İslâm'la birleştirerek kabul etmeyi isteyen kişidir.

Diyap Ağa, çok fazla konuşmayan ama az sözle çok şey ifade eden, değişenin, gelenin ve gidenin farkında olan bir kişidir. Dilaver, Ankara Emniyet Müdürü'dür. İçkiye düşkündür. Adil kararlar almaya çalışan bir kişidir. Jandarma Nuri, Dilaver'in yanında tutuklu vekillerin sorgulamasına katılan ve emirleri yerine getiren bir görevlidir.

Mehmet Nadir, İtalyanları Isparta'yı işgal etmeleri için davet eden milletvekilidir. Tutuklanmıştır. Amacı ise sadece halka daha az zarar verecek bir ülke tarafından işgal edilmektir. Agopios, Mustafa Kemal'e annesinden mektup getirirken onu öldürmeye kalkacağı zannedilerek tutuklanan Yunanlı gençtir. Selami ise Şanlı Urfa milletvekili seçilmesine rağmen mazbatasını almaktan kaçan ve vekil olmak istemeyen kişidir.

Anlatma Problemi

İki bölümden oluşan oyunun birinci bölümü zafere kadar aşevinde yaşananları, ikinci bölümü ise zaferden sonra yaşananları anlatmaktadır. Oyun, iki bütün bölümden oluşmuştur.

Nesirle yazılan eserin hiçbir bölümünde şiire rastlanmamaktadır. Oyunun dili oldukça sade, anlaşılır ve akıcıdır. Olaylardan uzak, sadece konuşmalara yer verilmesine rağmen sıkıcılıktan uzak bir oyundur.

Eserde gergin bir ortam anlatılmasına rağmen şaka ve ispiriler insanların hayatından uzak tutulmamış, bu da aşevindeki konuşmaları daha da canlandırmıştır:

“TEVFİK BEY- Devlet Sırrı! Evrak Müdür Yardımcısı Tevfik Bey, aşçı İlyas Usta’ya Meclis’in gizli oturum tutanaklarını açıklıyor “çık çık!”, olur mu ya.”³⁹⁰

Oyunda, kullanılması yasaklanmış olan içki aşevinde Ankara Emniyet Müdürü Dilaver’in adıyla anılır olmuştur. Çünkü genellikle içkiyi büyük meşakkatler çekerek temin eden kişi Dilaver Bey’dir:

“TEVFİK BEY- Bir Dilaver Suyu’na bakar...”³⁹¹

³⁹⁰ DİLMEN, s. 14.

³⁹¹ DİLMEN, s. 14.

HAREMDEN KADIN KAÇIRMA

Özet

Herkesten gizli tutulan bir görevle İstanbul'a gelen göğüs cerrahisinin bulucusu ünlü Alman hekim Prof. Dr. Ferdinand Sauerbruch, Sultan Mehmet Reşat'ı görmek için Dolmabahçe Sarayına gider. Kapıda Kavaslar önüne geçerler. Sultan, her önüne gelenin görüşebileceği biri değildir ve doktorun görüşme isteği reddedilir.

Doktor, otel Pera Palas'ta Liman Von Sanders Paşa'nın yaveri tarafından çok sıcak karşılanır. Paşa, doktorla görüşmek istemektedir. Doktor İstanbul'a geldiğinin öğrenilmesine ve bu davete çok şaşırır. Gizli bir görevle gelmiştir ve geliş sebebi sihiye zabiti olarak askerî hastaneleri denetlemek şeklinde açıklanmıştır.

Doktor, Paşa ile yaptığı görüşmede , bütün ısrarlara rağmen asıl geliş sebebini açıklamaz. Herkes onun görüntüdeki geliş sebebini mantıksız bulmakta ve bu gelişin arkasında bir başka sebep aramaktadır. Çünkü İstanbul'da denetlenecek bir askerî hastane yoktur. Doktor, Paşa'ya muhakkak Sultan Mehmet Reşat ile görüşmesi gerektiğini söyler. Von Sanders, bu görüşmenin ayarlanabilmesi için doktoru Mustafa Kemal ile tanıştırır. Mustafa Kemal ile derin bir sohbete dalan Ferdinand Sauerbruch, onun savaşın gidişatıyla ilgili fikirlerine ve ileri görüşlü olmasına hayran kalır. Aynı zamanda Sultan Mehmet Reşat'la görüşmesinin ayarlanacağına dair Mustafa Kemal'den söz alır.

Doktor, Başmabeyinci nezaretinde Sultan'ın huzuruna çıkarılır. Sultan, doktorun vezir-i vüzerânın da dışarı çıkarılması isteği karşısında çok sinirlenir ama yine de buna razı olarak sadece Başmabeyinci'yi içerde bırakır. Başmabeyinci, doktorun Almanya Kayzer'i II. Wilhelm'den getirdiği mektubu Sultan'a okur. Mektup savaşın gidişatıyla ilgili son derece önemli ve özel bir mektuptur.

Doktor, saraydan ayrılırken Sultan Mehmet Reşat'ın haremindeki gözdelerinden olan, hareme alındıktan sonra Erika iken Eribe adını alan Sultan'ın tedavisiyle görevlendirilir. Hareme giren doktor, karşılaştığı manzara karşısında çok şaşırır. Çünkü Eribe Sultan doktorun çocukluk arkadaşı Erika'dır. Erika, doktora bu hastalığın haremden kurtulmak için söylenmiş bir yalan olduğunu söyler. Ondan yardım ister. Doktor bu oyuna ortak olmayı kabul eder ve Başmabeyinci'ye Eribe Sultan'ın yalnız Avrupalıların yakalandığı ölümcül bir hastalığa yakalandığını ve onu

yalnız Zürih'teki kliniğinde tedavi edebileceğini söyler. Halbuki Eribe, Mustafa Kemal'in isteği ile doktorun İstanbul'a geliş sebebini öğrenmeyi amaçlamaktadır. Eribe, bu görevi Mustafa Kemal'e aşık olduğu için kabul eder.

Ferdinand Sauerbruch yıllar sonra Leipzig  niversitesi'ne konferans vermeye gider. Burada çok şaşırdığı bir mektup alır. Mektup Eribe'dendir. Mektubunda Leipzig'de olduğunu söyleyen Eribe, Doktor'u yanına çağırmaktadır. Doktor hemen Eribe'ye gider. Eribe Mavi Maymun adında, adı dünyaca duyulmuş bir genelev işletmektedir.

Eribe, doktorla birlikte oynadıkları bu oyundan sonra, tedavi için yanında bol parayla Zürih'e gönderilmiş, oradan da Leipzig'e kaçmış ve haremden kurtulmuştur. Saraydaki sefalı hayatının ardından bu refahı devam ettirebilmek için de bu işe başlamıştır. Fakat Eribe'nin aklı ve kalbi İstanbul'da kalmıştır. Çünkü Mustafa Kemal kendisini ne aşkına ne de tutkusuna karşılık vermemiştir. Çünkü o başka tutkuların ardından koşmaktadır.

Olay  rg s 

Konusunu, Sultan Mehmet Reşat'ın haremindeki gözdelerinden Erika'nın kaçışından alan *Haremden Kadın Kaçırma* adlı oyunun olay örgüsü şu şekildedir:

1- Göğüs cerrahisinin bulucusu  nl  Alman hekim Prof. Dr. Ferdinand Sauerbruch, herkesten gizli tutulan özel bir görevle İstanbul'a gelir.

2- Doktor, Sultanla görüşmek için Dolmabahçe Sarayına gider ama saraya kabul edilmez.

3- Liman Von Sanders Paşa, doktoru Mustafa Kemal ile görüştürür.

4- Mustafa Kemal, doktora Sultan Mehmet Reşat ile bir görüşme ayarlar.

5- Doktor, Sultan Mehmet Reşat'a Almanya Kayzeri II. Wilhelm'den getirdiği mektubu sunar.

6- Başmabeyinci, mektubu Sultan'a okur.

7- Mektubu teslim ederek gizli görevini yerine getiren doktor, Sultan Mehmet Reşat'ın haremindeki gözdelerinden Eribe Sultan'ın tedavisiyle görevlendirilir.

8- Eribe Sultan doktor'un çocukluk arkadaşıdır.

9- Eribe Sultan'ın hastalığı, haremden kaçmak için bir oyundur.

10- Doktor, bu kaçışa yardım etmek için Eribe Sultan'ın çok hasta olduğunu, Zürih'te tedavi edilebileceğini söyler.

11- Eribe Sultan, Mustafa Kemal için doktorun saraya geliş sebebini öğrenmekle görevlidir.

12- Doktor, yıllar sonra Leipzh'de Erika(Eribe)'den bir mektup alır.

13- Eribe, Mavi Maymun adlı bir genelev işletmektedir.

14- Eribe, Mustafa Kemal'e tutkundur ama karşılık görememiştir. Çünkü Mustafa Kemal'in başka tutkuları vardır.

Tema

Oyunun ana teması tek taraflı bir aşk üzerine gelişen ve hile ile entrikadan kaynaklanan çatışma üzerine ortaya çıkan Vatan Sevgisi'dir. Genel çerçevesi Erika ve Saray çatışması üzerine kurulan *Haremden Kadın Kaçırma* adlı oyunda Erika'nın Mustafa Kemal'e duyduğu tek taraflı sevgi olayların yönünü belirler. Aslında hile ve entrikanın oyun içinde geliştirilmesine ve Vatan Sevgisi'nin verilmesine "aşk" teması yardım eder. Daha yüce tutkuları olan Mustafa Kemal Eribe'nin aşkına karşılık vermez.

Aslen Alman olan ve hareme alındıktan sonra Sultan Mehmet Reşat'ın gözdesi haline gelen Erika, Mustafa Kemal'i tutkulu bir aşkla sevmektedir. Oyunun geneli, bu aşk çevresinde dönen entrikalardan oluşmaktadır:

ERİKA- Çok korkuyorum... Yüreğim bir kuş gibi çırpınıyor. Sarınız beni, saklayınız beni...Korkumu kovalayınız...

MUSTAFA KEMAL- Korkacak bir şey yok...

ERİKA- Ne mümkün! Kalbinizin atışları, benim kalbimi daha çok çırpındırıyor... Oysa sizin kalbiniz ne kadar sakin, ne kadar muntazam atıyor...

MUSTAFA KEMAL-Korkacak, heyecanlanacak bir şey yok çünkü.

ERİKA- Yazık... Korkacak bir şey yok, demeniz, bana sizin yanınızda güven veriyor. Ama heyecanlanacak bir şey yok, demeniz, kadın onurumu kırıyor...

MUSTAFA KEMAL-Her erkek, sizin güzelliğinizin hayranıdır... Sizi görünce, heyecanlanmayacak bir erkeği tasavvur edemiyorum.

ERİKA- Kadının kalbi öyle değil, pašam... Kadının kalbi, bir tek erkek için heyecanlanır... Onun tarafından sevilme ister...³⁹²

Bu tek taraflı aşk çerçevesinde gelişen olaylar, insanlar arasındaki ilişkilerde, özellikle siyasî ilişkilerde hile ve entrikaya dönüşür. Çünkü olayların ilerleyen kısmında herkes birbirinin ağzından laf almak için uğraşır. Erika ve Doktor Ferdinand Sauerbruch sarayda karşılaştıktan sonra, Erika'nın saraydan kaçması olayında birleşirler ama ikisinin de asıl amacı birbirini bilgi almak için kullanmaktır. Erika, Mustafa Kemal'in idealleri için Doktor'un İstanbul'a asıl geliş sebebini öğrenmeye çalışırken Doktor ise Erika'nın Harem'den kaçmak istemesinin asıl sebebini öğrenmeye uğraşmaktadır. Erika, olayların iç yüzünü Doktor'a ancak yıllar sonra Leipzig'de karşılaştıklarında itiraf edebilir. Doktor ise gizli görevini yerine getirip mektubu Sultan Mehmet Reşat'a teslim ettikten sonra bir daha bahsini bile açmaz:

SAUERBRUCH- ama aklın ve kalbin İstanbul'da kalmış...

ERİKA-Evet, o da birlikte gelseydi...Aşkına ve tutkuma karşılık verseydi, o zaman belki de senin de başkalarını finanse etme tutkunu istismar edebilirdim... O bana yüz vermeyince, ben de burayı gerçekleştirdim işte...

SAUERBRUCH-Sorabilir miyim, kimdi?.. Yoksa?

ERİKA- Evet, şimdi Ankara'da...

SAUERBRUCH- Benimle konuşmalarının rejisörü de mi oydu? Ona mı çalışıyordun?

ERİKA- Sen tanıdığım en zeki adamsın, Ferdi!³⁹³

Zaman

Oyunun olay zamanı I. Dünya Savaşı yıllarıdır. 1918 yılında başlayan ve VI. Perdeye kadar sadece birkaç günün anlatıldığı oyun, VI. perdede, tam olarak zamanı bilinmeyen “yıllar sonra” bir zamana götürülür. Diğer perdeler arasında ise bazen bir günü bile bulmayan kısa zaman dilimleri söz konusudur.

Oyunun anlatma zamanı 1993'tür. Yetmiş beş yıl önce yaşanan bir olayın yıllar sonra anlatılıp tekrar gündeme getirilmesinin sebebi, yeni nesle seslenmek ve

³⁹² Yüksel PAZARKAYA, *Haremden Kadın Kaçırma*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 53-54.

³⁹³ PAZARKAYA, s. 67-68.

yaşanılan dönemdeki şikayetleri geçmişe ve oyuna izafe ederek eleştirmektedir. Yazar, yıllar boyu değişmeyen siyasî hile ve entrikaları bu şekilde dile getirmeye çalışmıştır.

Mekân

Oyunun mekânı İstanbul ve Almanya'dır. İstanbul'da Otel Pera Palas, Dolmabahçe Sarayı, Liman von Sanders'in Lojmanı, Boğazda bir Rum meyhanesi iç mekân olarak kullanılırken; Almanya'da kullanılan mekânlar Leipzig ve Mavi Maymun'dur.

Oyunun genelinde tasvire pek yer verilmediği gibi, mekân tasvirleri de çok azdır. Bu tasvirlerden biri, Dolmabahçe Sarayı'nda Sultan Mehmet Reşat'ın hareminin tasviridir.

Sauerbruch, Başmabeyinci ile karışık yollardan, koridorlardan, demir kafesli kapıların açıldığı tavuslu, havuzlu bahçelerden, kedilerin oynadığı salonlardan ve elindeki padişah belgesiyle birçok denetimden geçtikten sonra, tam anlamıyla devasa bir haremağasının

onları görünce, üzerlerine atlayacakmış gibi tavır aldığı, bir süslü kapıya yöneldiler.³⁹⁴

Eserde az da olsa yapılan tasvirler kısa ve sınırlıdır. Çünkü tiyatro, daha çok göstermeyi esas alan edebî türdür. Tasvirlerden çok dekorlara yer verilir. Tiyatroda anlatımın akıcılığı daha az tasvirle, anlaşılabilirliği ise daha çok dekorla sağlanır.

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu on altı kişidir.Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Mustafa Kemal, Erika(Eribe),Prof. Dr. Ferdinand Sauerbruch, Liman Von Sanders Paşa ve Sultan Mehmet Reşat'tır. Dekoratif unsur durumunda olan şahıslar ise; Başmabeyinci, Dr. Allendorf, Yaver, Yorgos, Kavasbaşı, Kavaslar, garson, görevli, bir kadın, hizmetkâr ve çeşitli kişilerdir.

Mustafa Kemal: Mustafa Kemal, oyunun en önemli kahramanlarından biridir. Oyunun ana teması olan vatan sevgisi onun etrafında gelişir. Eribe, Mustafa Kemal'e ülkesini bile feda edebilecek kadar aşiktir. Mustafa Kemal ise görenlerin hayran kalacağı kadar güzel olan Eribe'yi, idealleri uğrunda koşan ve vatani için çabalayan bir

³⁹⁴ PAZARKAYA, s. 39.

insan olduğundan dolayı reddeder. Birkaç cümleyle bile olsa, konuşmalarıyla herkesi kendisine hayran bırakan Mustafa Kemal, idealist ve ileri görüşlü bir askerdir. Doktor Ferdinand Sauerbruch'un Mustafa Kemal'e hayranlığı da bu şekilde gelişir:

SAUERBRUCH- Ülkemizi nasıl buldunuz, ekselans?

MUSTAFA KEMAL- İnsanlarınızın disiplin ve çalışkanlığını takdir etmemek mümkün değil. Kayzer Wilhelm hazretleri, gerçekten üstün bir kişilik... Bir Türk askeri olarak, Krupp Fabrikaları bizde olsaydı, demek yavan, basmakalıp bir söz olur. Siz bunları kurmuşsunuz, yaratmışsınız...

SAUERBRUCH- Komutanlarımızla da tanıştınız her halde?

MUSTAFA KEMAL- Elbette, sayın doktor Sauerbruch, elbette... Değerli komutanlarınızın bazılarıyla yıllardan beri beraber çalıştık ve çalışıyoruz... Müttefik olmanın kaçınılmaz işbirliği... Tabii Bad Kreuznach'ı ve Alsas cephesini de ziyaret ettik veliaht hazretleriyle. Mareşal von Hindenburg, Yedinci Ordu Komutanı Erich Ludendorff'la müşerref olduk... Ve diğer bazı değerli generallerinizle... Hepsi iyi, güzel de... Almanya, bu savaşı çoktan kaybetti, sayın Doktor...

SAUERBRUCH- Nasıl olur, ekselans şaka mı ediyorsunuz?

MUSTAFA KEMAL- Bizi de birlikte uçuruma sürüklemese şaka edebilirdim... Sizin Sofya ve İstanbul misyonunuz bile, yenilgiyi önleyemez...³⁹⁵

Eribe: Alman asıllı olup Sultan Mehmet Reşat'ın haremde bulunan Eribe, çok güzel bir kadındır. Aynı zamanda aşkı uğruna vatanına bile ihanet edebilecek kadar tutkuludur. Oyunda aşkına Mustafa Kemal'den karşılık bulamayan Eribe, zekâsı ve entrikayı seven tarzıyla saraydan kaçmayı başarır. Onun saraydan kaçmak için hazırladığı ve Doktor'un yardımıyla uygulamaya geçirebildiği plânı da iyi bir zekâ ürünüdür. Haremden kurtulmanın yolunu sadece Avrupalıların yakalanacağı bir hastalığa yakalandığı yalanını, çocukluk arkadaşı doktor Ferdinand Sauerbruch'a söyleterek bulur.

Prof.Dr. Ferdinand Sauerbruch: Göğüs cerrahisinin bulucusu, ünlü bir Alman hekimdir. Görevindeki başarısının yanında iyi bir vatanseverdir. Bu nedenle Almanya Kayzeri'nin Sultan Mehmet Reşat'a gönderdiği gizli mektubu taşımakla görevlendirilir. Ser verir, sır vermez ve görevini başarıyla yerine getirir.

Liman Von Sanders Paşa: Almanya'nın Türkiye'deki askerî temsilcisidir. Aynı zamanda Mustafa Kemal'e hayrandır:

³⁹⁵ PAZARKAYA, s. 17-18.

VON SANDERS-Profesör, size Anafartalar kahramanının tanıştırmaktan, büyük zevk duyuyorum. Mustafa Kemal Paşa...

Yalnız ülkesinin çıkarlarını düşünen iyi bir vatansaver olmasının yanında bazen bu hırsından dolayı çok acımasız sözler sarf eder:

VON SANDERS- En iyi dost, size bağımlı olanı, size muhtaç ve mecbur olanıdır. Ona istediğinizi yapar, istediğinizi yaptırabilirsiniz... Türkler iyi dostturlar... Vur başlarına, al ağızlarındaki lokmayı... Severim, anlamasam da mentalitelerini, severim, iyi dostturlar...³⁹⁶

Sultan Mehmet Reşat: Dolmabahçe Sarayında yaşayan Sultan, ağır ve sinirli bir yapıya sahiptir. Oyunda özellikle Erika'nın gözüyle bakıldığında ; yaşlı, yüzüne bakılmayacak kadar çirkin ve şişmandır.

Diğerleri: Dekoratif unsur durumundaki şahıslar; Başmabeyinci,Dr. Allendorf, Yaver, Yorgos, Kavasbaşı, Kavaslar, garsonlar, görevli, bir kadın ve hizmetkârdır. Bu şahıslar, metinde haklarında kısa rolleri dışında hemen hemen hiçbir şey bulunmayan şahıslardır.

Anlatma Problemi

Oyun iki perdeden oluşmaktadır. Birinci perde sekiz, ikinci perde ise yedi bölümdür. Eser nesir şeklindedir. Konusunu Sultan Mehmet Reşat'ın haremdeki gözdelelerinden Erika'nın çeşitli entrikalarla haremden kaçmasından almaktadır. Oyunda özellikle entrika unsurları ön plândadır.. Son derece akıcı ve anlaşılır bir üslûpla yazılmıştır. Kısa tasvirlerden ve çok fazla mana derinliği bulunmayan konuşmalardan oluşmaktadır. Atasözü ve deyimlere hemen hiç yer verilmemiştir. Cümleler genellikle üç nokta ile bitirilmiştir:

“GARSON- Estağfurullah, efendim...”³⁹⁷

“SAUERBRUCH- Aferin, aferin doğrusu...”³⁹⁸

“YORGOS- Buyrun efendim...”³⁹⁹

Kültür Bakanlığı Yayınları arasında çıkan eser 1993 yılında Salihli Belediyesi'nce düzenlenen “Oyun Yazma Yarışması”nda birincilik ödülü kazanmıştır.

³⁹⁶ PAZARKAYA, s. 26.

³⁹⁷ PAZARKAYA, s.1.

³⁹⁸ PAZARKAYA, s.6.

³⁹⁹ PAZARKAYA, s.26.

METAMORFOZ

Bir Sürat Rekorunun Hikâyesi

Özet

Eva, dünyanın gidişinden hiç de memnun değildir. Annesi evlenmesi için ısrar ederken o doktora yapmayı plânlamaktadır. Doktora tezi olarak bir belgesel hazırlaması finansmanı üniversiteden olmak üzere kabul edilmiştir.

Eva, derse girdiğinde Profesör zamanın öneminden bahsetmektedir. Çünkü, zaman evrenin en kritik boyutudur ve her şey zamanın nasıl kullanıldığına bağlıdır. İnsan beyni ile saat arasında müthiş bir yarış vardır. Eva, Profesör'e, insanın kendini değiştirebildiğini gösteren hızlı atılımlara örnek ister. Profesör, bunun en çarpıcı örneğinin Atatürk olduğunu ve eğer bu konuyu tez olarak hazırlamaya karar verirse Türkiye'den bir öğrencisini kendisine yardım etmesi için ayarlayabileceğini söyler.

Eva'yı havaalanında Ahmet karşılar. Eva, Kültür Bakanlığı'nın konuğudur. Kendisine bir otomobil ve şoför tayin edilmiştir. Ahmet her yerde Atatürk yazılı olmasını Eva'ya, Atatürk olmasaydı Türkiye'nin olmayacağı şeklinde açıklar. Eva, Ahmet'in verdiği işgal günlerini ve yeni Türkiye'yi gösteren fotoğraf albümünü inceler. Ahmet önce, Eva'ya çağdaş Türkiye'den değişik manzaralar gösterir. Ardından da Türkiye'nin öteki yüzü olan eski Türkiye'nin kalıntılarını, fakir semtleri gezdirir. Ahmet Eva'ya Atatürk'ün serüvenini anlatmaya başlar:

16 Mayıs 1919'da Yunan ordusunun İzmir'e ayak basmasının ardından 19 Mayıs 1919'da da Mustafa Kemal Samsun'da Kurtuluş Savaşı'nı başlatır. Erzurum ve Sivas Kongreleri ile halkın temsilcilerine yurdun bölünmezliğini onaylatan Mustafa Kemal, resmî bütün görevlerinden ayrılarak üzerindeki idam hükmüne rağmen Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne başkan seçilir. Düzenli ordu kurma çalışmalarına başlar. I. ve II. İnönü Savaşları sırasında yirmi iki gün süren Sakarya Meydan Savaşı'nı yönetir. Düşmanı yurttan atmaya sıra geldiğinde yakın arkadaşlarının bile itirazlarına rağmen plânını uygulamaya kararlıdır. Mustafa Kemal'in yoğun ısrarı üzerine taarruz kararı alınır. Taarruz emrinin ondördüncü günü İzmir işgalden kurtarılır. Mustafa Kemal, İzmir'de oturacağı köşke girerken merdivenlere serilen Yunan bayrağının üzerine basmaz ve hemen kaldırır. Çünkü, bayrak kime ait olursa olsun mukaddestir. Savaşın bitmesinin ardından onun yakın çevresinin bile en büyük korkusu diktatörlüğünü ilân

edeceğine dair haberler olmuş ama Mustafa Kemal, böyle bir şeye yönelmemiştir. Herkes onun, savaştan sonra bir kenara çekilmesini beklerken ona göre mücadele yeni başlamıştır. Çünkü, artık sıra yeniliklere gelmiştir. Mustafa Kemal, öncelikle ilerleme yolunun karşısına dikilmiş olanların dayanağı olan padişahlığı halifelikten ayırıp ortadan kaldırır. Bunun ardından Vahdettin'in bir İngiliz zırhlısıyla ülkeden kaçmasından sonra Cumhuriyet ilân edilerek yönetim boşluğu doldurulur. İşte Cumhuriyet'in ilânıyla saate karşı yarış başlar. Bir günde Şeriye ve Evkaf vekaleti kaldırılır. Halife ve hanedan üyeleri yurt dışına çıkarılır. Din okulları lâik eğitime bağlanarak öğrenim birliği sağlanır. Şeriat mahkemeleri kapatılır ve medenî kanun çıkarılır.

Ahmet, Eva'yı Ankara'da önce Atatürk Orman Çiftliği'ne götürür. Helikopterle yapılan gezide Atatürk Barajı ve GAP projesi anlatılır. Anıtkabir gezisi sırasında Ahmet, şapka devriminin ne kadar zor yapıldığını anlatır.

Mezarlara, türbelere, büyük önem verilmesine ve inanılmasına kızan Atatürk, toplumu batıl inanışlardan da uzaklaştırmaya çalışmıştır. On beş yıl süren değişimler içinde en hızlı şekillenme kadınların ve kızların durumunda olmuştur. Önce kadın ve erkeklerin bir arada oturmasını sağlayan Atatürk ardından düzenlenen balolarla kadınların erkeklerle dansetmelerini sağlamış ve onları toplumsal hayatta yer edinmeye yöneltmiştir.

Mustafa Kemal'in isteğiyle alafranga saate, yeni rakamlara ve miladi takvime geçilmiştir. Mustafa Kemal'in yaptığı yeniliklerin karşısında bulunanlar da olmuş hatta ona suikast bile düzenlemeye kalkılmıştır.

Mustafa Kemal'in en büyük isteklerinden biri Türkçe'yi yeni alfabesine kavuşturmak olmuştur. Bunu da başaran Mustafa Kemal, alfabeye aşamalı geçişi kabul etmemiş direk geçiş yaparak Türk milletinin başöğretmeni olmuştur. Millet mektepleri açılarak başlayan okuma seferberliği kısa sürede başarıya ulaşır.

Kültür, sanat ve akıl, Mustafa Kemal için en ön plânda olan unsurlardır.

Eva'nın bu yeniliklerin halka ne kadar yararlı olduğu sorusuna Ahmet bir olay anlatarak cevap verir:

Ömrünün son yıllarında Atatürk, halkıyla içiçe olamamaktan şikayetçidir. Yaptığı bir plânla kendisini ziyarete gelen Nuri Conker'in kılığına girerek Florya Köşkü'nden çıkar. Çekmece'ye giden Mustafa Kemal, tarlasını sadece bir öküzle sürmeye çalışan köylünün diğer öküzünün vergi olarak alındığını öğrenir. Köylü, muhtardan , kaymakamdan, validen, Başbakan İsmet Paşa'dan ve hatta Mustafa Kemal'den de yardım görebileceğine inanmamaktadır. Ona göre herkes kendi keyfinin derindedir. Köşke geri dönen Mustafa Kemal, akşama bahsedilen bütün yetkililerin bulunacağı bir yemek düzenler. Köylüyü de baş misafir olarak getirtir. Misafirlerin karşısında gündüz yaşadıklarını köylüyle beraber canlandırır. Bütün yetkililer yanlış bir yönetim sergilediklerini anlayarak üzülür.

Eva, tezinin adına karar vermiştir. Tezin adı, Metamorfoz: Bir sürat Rekorunun Hikâyesi olacaktır. Ahmet, Atatürk'ün ölürken son sorusunun "saat kaç?" olduğunu söyler. Eva'ya göre bu bütün dünyanın sorusu olmalıdır.

Olay Örgüsü

Konusunu Amerikalı bir genç kızın tez olarak Atatürk'ün zamana karşı yarışını içeren bir belgesel alması ve Türkiye'de Ahmet'le beraber gezip öğrenerek edindiği izlenimlerden alan *Metamorfoz Bir Sürat Rekorunun Hikâyesi* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Eva, doktora tezi olarak Atatürk'ün hayatıyla ilgili bir belgesel alır.
- 2- Türkiye'ye gelen Eva, hocasının öğrencisi Ahmet tarafından karşılanır.
- 3- Ahmet, Eva'ya işgal günlerini bir fotoğraf albümündeki resimlerle anlatır.
- 4- Ahmet, Eva'ya önce Türkiye'nin çağdaş yüzünü sonra da Eski Türkiye'nin manzaralarını gösterir.
- 5- Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'nı 19 Mayıs 1919'da Samsun'da başlatmıştır.
- 6- Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin ardından Mustafa Kemal, resmi bütün görevlerinden ayrılır.
- 7- Mustafa Kemal, Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanı seçilir.
- 8- Düzenli ordu kurma çalışmaları başlar.

- 9- Mustafa Kemal, Sakarya Meydan Savaşı'nı yönetir.
- 10- Yakın arkadaşlarının bile itirazına rağmen düşmanı yurttan atmak için taarruz emrini verir.
- 11- Taarruz emrinin ondördüncü gününde İzmir alınır.
- 12- Savaşın bitmesinin ardından Mustafa Kemal'in yenilikler için mücadelesi başlar.
- 13- Önce padişahlıkla halifelik ayrılarak padişahlık kaldırılır.
- 14- Vahdettin, bir İngiliz zırhlısıyla ülkeden kaçar.
- 15- Cumhuriyet ilân edilir.
- 16- Şeriye ve Evkaf Vekaleti kaldırılır.
- 17- Halife ve hanedan üyeleri yurt dışına çıkarılır.
- 18- Eğitim-öğretim birliği sağlanır.
- 19- Şeriat mahkemeleri kaldırılır.
- 20- Ahmet Eva'yı Atatürk Orman Çiftliği'ne götürür.
- 21- Helikopterle yapılan gezide Atatürk Barajı ve GAP Projesi anlatılır.
- 22- Mustafa Kemal, mezar, türbe ve büyücülere tavır almıştır.
- 23- Şapka devrimi zorluklarla yapılmıştır.
- 24- Kadınlar, toplumda hak ettikleri yere kavuşur.
- 25- Alafranga saat, yeni rakamlar ve miladi takvime geçilir.
- 26- Latin alfabesine geçilerek okuma yazma seferberliği başlatılır.
- 27- Mustafa Kemal sanat ve kültüre çok önem verir.
- 28- Atatürk, ömrünün son yıllarında halka daha yakın olmaya çalışmış ve halka haksızlık edenleri çeşitli derslerle uyarmıştır.
- 29- Eva'nın tezinin adı, Metamorfoz: Bir Sürat Rekoru'nun Hikâyesi olacaktır.
- 30- Atatürk'ün ölmeden önceki son sorusu "Saat Kaç?" olmuştur. Bu dünyanın en önemli sorusudur.

Tema

Eserin teması Atatürk'ün kısa zamanda büyük işler başardığı ve bir mucize gerçekleştirdiğidir.

Eserde Eva, bir Profesörün zamanla ilgili fikirlerinden etkilenerak tezini bu konuda yapmak ister. Profesörün zamanla ilgili yarışı kazanan insan olarak Eva'nın karşısına çıkardığı kişi Atatürk'tür:

“PROF- Bence çağımızdaki en çarpıcı örnek Atatürk, Başka ülkelerden yüzyıllar alan değişikliği beş yıla sığdırdı. Türkiye'ye git, incele.”⁴⁰⁰

Türkiye'de Atatürk'ün yaptığı değişiklikler ve kazandığı mücadeleleri sergilemek için Eva'ya Ahmet rehberlik eder. Eva, önceleri bu durumu ve Atatürk'e olan sevgiyi anlamakta zorlanır:

EVA- Doğrusunu isterseniz, sevginin bu kadarı şaşırtıyor beni. Başka ülkelerin de sevilen liderleri olmuş. Mesela Amerikalılar George Washington'a Cumhuriyetin Babası derler. Ama memleketin her yerinde ona rastlamazsınız.

AHMET- Arada fark var. Washington olmasaydı da Amerika olurdu. Atatürk olmasaydı Türkiye olmazdı.⁴⁰¹

Atatürk'ün, büyük mücadelenin kazanılmasının ardından ülkede giriştiği büyük değişimi zamana yaymak isteyenler olmuş ama o hep bir anda ve bir vuruşta yapılacak değişimin etkisinin daha iyi olacağından bahsetmiştir:

“ATATÜRK'ÜN SESİ- Zannederim benim elime büyük selahiyet ve kudret geçerse, arzu edilen inkılabı bir anda ve birden, yeni tek vuruşta tatbik edeceğim.”⁴⁰²

Atatürk'ün verdiği mücadeleyi ve hızını kavrayabilen Eva, artık dünyanın gidişinden de umutsuz değildir. Çünkü Atatürk umudun adıdır ve bu umut hep devam etmelidir:

⁴⁰⁰ Refik ERDURAN, *Metamorfoz*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 5.

⁴⁰¹ ERDURAN, s. 8.

⁴⁰² ERDURAN, s. 14.

EVA- İnsan beyni kendini kurtarmak için zaman karşı yarışıyor. Profesör öyle dedi. Hiç umut görmüyordum. Şimdi karamsarlığım azaldı. Kazanılmayacak bir yarış değil.

AHMET- Elbette değil. Burda kazanıldı.

EVA- Tezimin adını da buldum. ‘Metamorfoz: Bir Sürat Rekorunun Hikâyesi.’⁴⁰³

Zaman

Eserin olay zamanı yirminci yüzyılda bir genç kızın Atatürk’ün zamanla yarışını tez konusu olarak almasıyla başlar. Belirsiz bir zaman diliminde biter. Fakat eser içerik olarak daha çok 1918 sonrası, Atatürk’ün gerçekleştirdiği değişiklikleri anlatılır.

Senaryonun anlatma zamanı 1998’dir.

“Cumhuriyetimizin 75. yılında, Türkiye’nin aydınlık yüzünü çağdaş dünyaya çevirmesinde büyük katkıları olan Cumhuriyet kahramanlarımızı anmak açısından, Refik Erduran’ın ‘Metamorfoz’ eserinin de payı büyüktür.”⁴⁰⁴

Mekân

Eserde oldukça fazla mekân kullanılmıştır. Bunlar; Eva’nın evi, üniversite, konferans salonu, üniversitede bir oda, gök, uçak kabini, hava alanı, terminal, otoyol, oto içi, otel terası, lokanta, sokak, film arşivi, karargâh, köşk önü, bir salon, sinema salonu, toplântı odası, mahalle mektebi, Tem yolu, çiftlik, Ankara, Atakule, Bakanlık odası, helikopter içi, Atatürk Barajı, Anıtkabir, köy girişi, belediye salonu, müdür odası, koridor, balo salonu, disko, gösteri salonu, bir oda, Gençlik Parkı, Sarayburnu, kışla avlusu, köy kahvesi, gemi güvertesi, hastane koğuşu, cezaevi avlusu, mürettiphane, sınıf, bahçe, ilkokul, Çankaya’da oda, Atatürk Bulvarı, Florya Köşkü, köşkte bir oda, köşk bahçesi, tarla, yemek salonu, yaver odası ve otel balkonudur.

Eserde az da olsa mekân tasvirleri mekânın belirtilmesinden sonra yapılmıştır:

⁴⁰³ ERDURAN, s. 105-106.

⁴⁰⁴ ERDURAN, Giriş.

“Orta boy, yarı karanlık salonun bir ucundaki platformda profesör konuşuyor. Önünde bir slayt projeksiyon makinesi, gerisindeki duvarda iri bir saat vardır. Sıralar doludur.”⁴⁰⁵

Şahıs Kadrosu

Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Eva, Ahmet (Ahmet’in sesi), Atatürk’ün sesi (Mustafa), İsmet Paşa, Yakup Şevki Paşa, Kemalettin Sami Paşa, Nurettin Paşa, Fevzi Paşa, Falih Rıfkı, Nuri Conker, yaver, Ali, Karahan, Profesör, Bakan (Bakanın sesi), müdür (müdürün sesi), Heyet başkanı, üye, hoca, müftü, bir memur ve amirdir. Dekoratif unsur konumundaki şahıslar ise; subay, bir gazeteci, çocuklar, adam, kadın, delikanlı, kız, katil, köylü ve genç kızdır.

Eva: 26-27 yaşlarında bir doktora öğrencisi olan Eva aslında dünyanın haline ve insanlara umutsuz bakan bir karakterdir:

“EVA-... Bilmem. Şimdiki havama uygun bir şey seçerim herhalde. ‘Dünyanın ölümü’ gibi.”⁴⁰⁶

Eva, Atatürk’ün zamanla yarışını tez olarak aldıktan sonra Türkiye’ye gelerek bir doçent olan Ahmet ile Türkiye’yi gezer ve Atatürk’ün yaşantısı hakkında bilgi edinir. Eva’nın Atatürk ile ilgili edindiği bilgiler onun dünyanın durumuna daha olumlu ve umutlu bakmasını sağlar. Çünkü Atatürk, küller arasından bir vatan yaratmış ve vatanın kurtuluşuyla yetinmeyerek inkılaplarını büyük bir hız ve gayretle gerçekleştirmiştir. Bu süreç hızına yetişilemeyecek bir yenileşmenin kanıtıdır. Atatürk’ün ölümünden önce sorduğu son soru da bu yenileşmeye nasıl gidildiğinin kanıtıdır:

AHMET- ... Son sözü ne oldu, biliyor musun:

ATATÜRK’ÜN SESİ- Saat kaç?

EVA- En önemli soru.

AHMET- Bütün dünya bunu sormalı.

⁴⁰⁵ ERDURAN, s. 2.

⁴⁰⁶ ERDURAN, s. 1-2.

EVA- Umarım çok geç değil.

AHMET- Umarım.⁴⁰⁷

Ahmet (Ahmet'in Sesi): Türkiye'de doçent olan Ahmet, Eva'ya Atatürk'ün mücadelesinin başlangıcından itibaren tüm hayatını ve çabasını anlatan kişidir. Ahmet'in Atatürk'le ilgili bilgisi ve bilgilerini Eva'ya aktarış yöntemi de oldukça sistemli ve hazırlıklıdır.

Ahmet, Atatürk'ün savaş kazanan komutan olma özelliğinin yanında özellikle kazandığı asıl savaş olan inkılaplarından ve bu yenilikleri kabul ettiriş yöntemi ve sisteminden bahseder. Çünkü Atatürk'ün zamanla yarışının en büyük kısmını gerçekleştirdiği yenilikler oluşturur:

“EVA- Peki, Mustafa Kemal Türklere şapka giydirmeyi niçin o kadar istiyordu?

AHMET- Çünkü alışkanlıklarının tutsağı olmalarını istemiyordu. Çünkü inanıyordu ki dışını değiştirmeyi göze alamayan kafanın içinden de hayır gelmez...”⁴⁰⁸

Diğerleri

Atatürk'ün Sesi (Mustafa), eserde birey olarak bulunmayan Atatürk'le ilgili anlatılan anlarda Atatürk'ün sesi kullanılmıştır.

İsmet Paşa, Yakup Şevki Paşa, Kemalettin Sami Paşa, Nurettin Paşa ve Fevzi Paşa Atatürk'le ilgili anlatılan anlarda yer alan tarihî şahsiyetlerdir. Faik Rıfkı, dönemin Atatürk'le yakınlığı bulunan gazetecilerindendir. Nuri Conker, Atatürk'ün yakın arkadaşdır. Yaver, Atatürk'ün yaveridir. Ali, Atatürk'ten okuma yazma öğrenen kişidir. Karahan, okuma yazma öğrenmiş bir gençtir.

Profesör, Eva'ya alacağı teze ilgili yardımcı olup Türkiye ile irtibatını sağlayan kişidir. Bakan ve Müdür Eva'nın tezine destek veren Türk yetkililerdir. Heyet başkanı, üye, hoca ve müftü Atatürk'ün anılarında yer alan kişilerdir. Memur ve amir eserde Ahmet ve Eva'ya yardımcı olan kişilerdir.

Anlatma Problemi

⁴⁰⁷ ERDURAN, s. 106.

⁴⁰⁸ ERDURAN, s. 39-40.

Toplam 126 ayrı tablodan oluşan eser, nesirle yazılmıştır. Eserin içerisinde şiire yer verilmemiştir.

Senaryo, Atatürk'ün yaşantısını genel hatlarıyla ve özellikle farklı bir yön olan zamanı kullanması açısından sade ve anlaşılır bir dille anlatan önemli bir eserdir.

Dramalaştırılmış yarı-belgesel niteliğiyle öne çıkan senaryonun içerisinde eski Türk kültürünün genel bazı ifadelerine yer verilmiştir:

“AHMET’İN SESİ- ... Falih Rıfkı’dan şu bilgiyi aktarayım: ‘Müslümanlar Hristiyanın iyisine makul kefare, kötüsüne gavur, beterine şapkalı gavur derlerdi.’”⁴⁰⁹

⁴⁰⁹ ERDURAN, s. 39.

LOZAN

Özet

1839'da, Sadrazam Mustafa Reşit Paşa, Gülhane Parkı'nda Tanzimat Fermanı'nı okur. 1850'de İngiliz Elçisi, Sultan Abdülmecit'e Osmanlı'da yapılması gereken reformlarla ilgili bir rapor sunar. Bu raporlarda, Osmanlı'nın Batı ülkelerinden borç alması gerektiği belirtilir. 1856'da Islahat Fermanı ilân edilir. 1876'da ilk anayasa ilân edilir. 1877'de Osmanlı'nın dış borçlarının faizi bile fahiş rakamlara ulaşmıştır. 1881'de Duyunu Umumiye kurularak Osmanlı Maliyesi alacaklı devletlerin tekeline geçer.

Kahvehanede eğlence devam edip halk normal hayatını sürdürürken bir halatı iki farklı yöne çeken iki grup tüccar görünür. Türk ve Musevi tüccarları İngiltere; Rum ve Ermeni tüccarları Almanya desteklemektedir. Sonunda Türk ve Musevi tüccarlar halat çekme yarışını kazanır. Bir gazeteci anayasanın ilân edildiğini ve hürriyetin geldiğini belirterek gazetesini satmaktadır.

Musul Petrollerinin imtiyazı meselesinden dolayı batılı ülkeler telaş içindedir. İmtiyaz 1914'te Almanlara verilir ama bu meseleden İngiltere büyük rahatsızlık duymaktadır. Bu mesele üzerine Londra'daki Almanya Büyükelçiliği'nde elçiler bazında bir görüşme olur. İki temsilci de Musul ve Kerkük petrolleri konusunda bir problem olmadığını birbirine bildirirken rahatsız oldukları mesele Arap ülkelerinde yayılan ulusçu ve Panislamist düşüncedir. Bunun yanında aslında petroller de gizli gizli rahatsızlık yaratmaktadır.

1915 yılında gizli görüşmelerle Türk toprakları paylaşılmaya başlanmıştır. Önce İngiltere Fransa ve Rusya, 1916 yılında Sykes Picot antlaşmasını, 1917'de İngiltere, Fransa ve İtalya St.Jean de Maurinene antlaşmasını yaparak Anadolu'yu paylaşırlar. 1919 Paris Barış Görüşmeleri'nde bunun uzantısı niteliğinde talepler dile getirilir. Bu görüşmede İngiltere, Fransa ve Amerika kuşku ve aldatmaca dolu bir pazarlığa girer. İngiltere Türkleri Avrupa'dan atmayı ve savaştan galip çıktığı için hakkına düşeni almayı istemektedir. Fransa, önce Türklerin Fransa'ya olan borçlarını almayı ve İtalya'nın yayılcı politikasını durdurmayı amaçlamaktadır. Amerika, doğuda bir Ermeni devletinin kurulmasına olumlu bakmakta ve İngiltere'nin yayılcı politikasından hoşlanmamaktadır.

1920’de Amerika, İngiltere ve Fransa arasında Mezopotamya petrolleri gündeme gelir. Mezopotamya petrollerini İngiltere denetleyecektir. Fransa da buna destek verir. Bu destekten dolayı İngiltere Fransa’ya pay verecektir. Amerika bu paylaşımından rahatsızlık duyar. Amerika dünya petrollerinin yüzde seksenini idare etmesine rağmen yine de petroler üzerinde söz sahibi olmak için dretir. 1919 Amiral Bristol raporunda da bu meseleye değinilir. Çünkü Mezopotamya’daki petrol yatakları dünyanın en büyük petrol yataklarıdır.

1919 yılındaki Sivas Kurultayı’nda Rauf Bey, Refet Bey ve Bekir Sami Bey Amerikan güdümünden yana tavır takınır ve konuşmalar yaparlar. Bu, onlara göre vatansever bir tutumdur. Londra’ya İmparatorluğun Dışışleri temsilcisi olarak giden Bekir Sami Bey İngiltere, Fransa ve İtalya yetkilileriyle görüşüp onlara savruk vaatlerde bulunmuştur. Bu tavır, Mustafa Kemal tarafından reddedilir. Ama Bekir Sami Bey’in yerine Dışışleri Bakanlığına getirilen Yusuf Kemal Bey’in tavrı da pek farklı olmaz.

I. İnönü, II. İnönü, Sakarya, Dumlupınar Zaferleri ve İzmir’in kurtarılması antlaşma devletlerini kaygılandırmıştır. Bunun ardından İstanbul, resmen işgal altında olmasına rağmen Yunanistan, İtilaf Devletleri tarafından kendi başına bırakılmış Fransa ve İtalya Büyük Millet Meclisi ile antlaşma imzalamıştır. Bunlar Lozan’ın kapısını açacak olan gelişmelerdir. Bunun üzerine Sivas Kurultayı’ndan Refet Paşa 19 Ekim 1922’de Mudanya’dan Gülnihal vapuruyla Jandarma birliğinin başında Türkiye Büyük Millet Meclisi adına temsilî olarak İstanbul’a girmiş ve halk tarafından coşkuyla karşılanmıştır.

Lozan öncesinde görüşen İngiltere ve Fransa temsilcileri ortak bir karara varamazlar. İngiltere Türkiye’nin boğazlar bölgesine girmesine güç kullanarak bile olsa engel olunması gerektiğini düşünürken Fransa daha yumuşak ve barışçıl düşünmektedir. Bu tutum iki devlet arasında gerginliğe neden olur.

Lozan’da Türkiye’yi İsmet Paşa, Sovyet Rusya’yı Çiçerin, İngiltere’yi Curzon, Fransa’yı Barrere, İtalya’yı Marki Gaaroni, Amerika’yı Child, Japonya’yı ise Baron Hayashi temsil etmektedir. İsmet Paşa, boğazların dünya ticaretine açık olmasına karşı olunmadığını söyler. Çiçerin, Boğazların savaş gemilerine kapalı, ticaret gemilerine açık olması gerektiğini savunur. Bu konuda İsmet Paşa da Çiçerinle aynı görüştedir ama bu görüş birlikteliği Curzon’un hoşuna gitmez. Çünkü Rusları, Karadeniz’i bir Rus

gölü yapmak istemekle suçlar. Ayrıca Curzon, Boğazlarda saptanacak belli bölgelerin askerden arındırılarak uluslar arası bir komisyonca idare edilmesi gerektiğini bildirir. Barrere Garroni ve Child bu konuda Curzon'u destekler. Savaş durumunda ne olacağı ise kesin bir sonuca bağlanamaz. Çiçerin, uluslararası komisyonun Türkiye'nin bütünlüğüne ve özgürlüğüne aykırı olduğunu bildirir. İsmet Paşa da onu destekler. Ama yenik durumda olmanın ezikliğini de sezdirir. Sonuç olarak Curzon'un istekleri ve destekçileri ağır basar ve onun isteklerinin kabulünde karar kılınır.

23 Ocak 1923'te I. Musul oturumu başlar. İsmet Paşa, Musul'un bir Türk ili olduğunu ve savaşın durmasından sonra sözleşmelere aykırı olarak alındığını belirtir. Curzon, Türkiye'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış olmasını ve Arapların bağımsızlaştırılmasını savunarak Musul'un İngilizlerde kalmasını destekler. İsmet Paşa, Musul'un 30 Ekim 1918'den sonra kaybedilmiş olduğunu iddia etse de fikrini kabul ettiremez. Curzon, durumu kabullenmediği gibi İsmet Paşa'nın halkoylaması teklifini de kabul etmez.

Curzon, aylardan beri süren görüşmelerde İsmet Paşa'ya istediklerini kabul ettirememenin sıkıntısı içindedir. İsmet Paşa, Musul'u vermeye, Curzon da Türklere bırakmaya ikna olmaz.

İsmet Paşa, Lozan'da bir baloda Amerikan Delegatesi Child'le görüşerek Musul konusunda Türkleri desteklemesi karşılığında Musul petrollerinin işletilmesi konusunda Amerikalılara ayrıcalık tanınacağını söylese de olumlu bir sonuç alamaz.

Lozandaki II. Musul oturumunda Curzon yine fikrinde direttiği gibi Musul'da bulunan petrolün verimli olup olmadığından bile emin olunmadığını açıklar. Halbuki bir süre önce İngiltere ile Amerika, Musul'daki petrolerin pazarlığını yapmaya kalkmıştır. Sonunda Curzon anlaşılama durumunda Milletler Cemiyeti'nin vereceği hükme razı olmayı teklif eder. Bompard da onu destekler. İsmet Paşa bu teklifi kabul etmek istemez ama davasına güvenmemekle suçlanır. Sonuçta Hayashi, Bompard ve Garroni, Curzon'u destekler.

Lozan Barış Konferansı kesintiye uğramış, Mustafa Kemal, gazetecilerin sorularını cevaplandırmaktadır. Mustafa Kemal, sonuçsuz kalınmasını, ülkelerin Osmanlıyla olan hesaplarını Türkiye'yle görmeye çalışmalarına bağlamaktadır.

Musul konusu Konferas'ın bitiminden üç yıl sonra 5 Haziran 1926'da sonuca bağlanmıştır. Bu zaman diliminde İngilizler petrolde gözleri yokmuş gibi görünmüşler, Türkler de sadece sınır meselesini gündeme getirmişlerdir. Kabul edilen anlaşmayla Türkler petrol üzerinde %10'luk bir hakla yetinmişler sonra da bu haktan 500.000 İngiliz lirası karşılığında vazgeçmişlerdir. Görüşme sürecinde İngilizler Amerika'ya Musul'da petrol arama hakkı vererek onların Türklere desteğini de engellemişlerdir.

Musul'un kaybedilmesi sürecinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Musul'la ilgili uzun oturumlar ve tartışmalar yapılmış, Musul Türk vatani olduğundan orayı kaybetmeme düşüncesi herkesin ortak dileği ve talebi olmuştur.

21 Şubat 1923 Türkiye Büyük Millet Meclisi oturumunda yapılan konuşmalarda Türkiye'nin savaşa girmemek için Musul meselesini bir yıl ertelemeşi herkes tarafından çözüm olarak görülmüş ancak zaman bunun çözüm değil bir kayıp olduğunu göstermiştir.

Olay Örgüsü

Lozan Barış Konferansı'nın ve bunu hazırlayan sebeplerin emperyalizme bakan yönünü anlatan *Lozan* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- 1839'da Tanzimat Fermanı okunur.
- 2- 1850'de dışarıdan borç alma gündeme gelir.
- 3- 1856'da Islahat Fermanı ilan edilir.
- 4- 1877'de Osmanlı'nın dış borçları katlanarak çoğalır.
- 5- 1881'de Duyunu Umumiye kurulur.
- 6- Osmanlıdaki tüccarlar üstünlük yarışına girerler.
- 7- Anayasa ilan edilir.
- 8- Musul Petrollerinin imtiyazı önce Almanlara verilmiştir. Bu durum batı ülkeleri arasında kızışma ve rahatsızlıklara sebep olur.
- 9- 1915'te gizli anlaşmalarla Türk toprakları paylaşılmaya başlanır.
- 10- Bu anlaşmalar Avrupa'yı kızıştırır.

11- 1920'de Amerika, İngiltere ve Almanya arasında Mezopotamya petrolleri gündeme gelir.

12- 1919 yılındaki Sivas Kurultayı'nda bazı paşalar Amerikan mandasını lüzumlu görürler.

13- Londra'ya dışişleri yetkilisi olarak giden Bekir Sami bey, Avrupa devletlerine savruk vaatlerde bulunur.

14- Mustafa Kemal, bu tutumu reddeder.

15- Daha sonra görüşmeye giden dışişleri yetkilisi Yusuf Kemal Bey'in tutumu da pek farklı olmaz.

16- Türklerin ardarda kazandığı zaferlerin ardından İstanbul resmen işgal altında olmasına rağmen Fransa ve İtalya Büyük Millet Meclisi ile antlaşma imzalar.

17- Bu şekilde Lozan'ın kapısı aralanmış olur.

18- Refet Paşa, Gülnihal vapuruyla temsili olarak İstanbul'a girer.

19- Lozan öncesi görüşen İngiltere ve Fransa bir sonuca varamazlar.

20- Lozan'da bazı devletlerin ve özellikle Türkiye'nin muhalefetine rağmen; Boğazlarda askerden arındırılmış bir bölgenin uluslar arası bir komisyonca idare edilmesi Curzon tarafından dayatılır.

21- Görüşmelerde ağırlıkla Curzon'un istekleri kabul görür.

22- I. Musul oturumunda Curzon, İsmet Paşa'nın halkoyu ve Musul'un anavatandan ayrılamayacağı konusundaki ısrarlarına rağmen Musul'un İngilizlerde kalmasından başka bir fikri kabul etmez.

23- İsmet Paşa, Amerikan delegesinden Musul petrol işletmelerinden pay verilmesi karşılığında destek istese de bu teklifi kabul görmez.

24- II. Musul oturumunda Curzon da İsmet Paşa da isteklerinde diretirler. Çözüm milletler Cemiyeti'nin kararına bırakılır.

25- Mustafa Kemal, Lozan'daki tutumu, Batı'nın Osmanlıyla hesaplaşması olarak nitelendirir.

26- Musul sorunu, konferansın bitiminden üç yıl sonra Türkiye'nin aleyhine olarak çözümlenir.

27- İngiltere, Amerikalılara da çözüm esnasında Musul'da petrol arama hakkı vererek onların Türklere desteğini engellemiştir.

28- Musul, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki görüşmelerde de sık sık gündeme gelmiş ama kurtarılamamıştır.

29- Türkiye, savaşa girmek için Musul'un çözümünü uzatmış ama bu da Musul'un kaybıyla sonuçlanmıştır.

Tema

Eserin ana teması Lozan'da Türk topraklarının paylaşımında Avrupa ülkelerinin pay alma mücadelesidir. Bu mücadele özellikle Lozan öncesi görüşmelerle ve Lozan'daki konuşmalarla verilmiştir:

RUSYA'YI TEMSİL EDEN OYUNCU- (Girer) Doğu Anadolu Bölgesi, Boğazlar ve İstanbul Rusya'nın olmalıdır. (Haritadan bu bölgeleri kopararak çıkar.)

FRANSA'YI TEMSİL EDEN OYUNCU- (Girer) Suriye'nin tümü, Güneydoğu Anadolu, Sivas'a kadar uzanan bölge Fransa'nın olmalıdır. (Haritadan bu bölgeleri kopararak çıkar.)

İTALYA'YI TEMSİL EDEN OYUNCU- (Girer) Oniki adalar, Antalya ve Ege bölgesi İtalya'nın olmalıdır. (Haritadan bu bölgeleri kopararak çıkar.)⁴¹⁰

Eserde bu bencilce paylaşım özellikle çeşitli benzetme ve tablolarla dile getirilmiştir. Bu paylaşımı çağrıştırabilmesi için çeşitli dokundurmalar yapılmıştır:

SAN REMO 1920 VE PETROLÜN TÜRKÜSÜ

(Suh bir dansöz, oryantal müzik eşliğinde sahneye girer. Kıvırtarak, çalkalayarak petrolün Türküsünü söyler. Türkünün konusu: Petrolün korkunç, ayartıcı, baştan çıkarıcı, dayanılmaz gücü, yüzlerce yıl öncelerden başlamıştır onun için savaş. Isıtır çünkü ve yarıcıdır. Doğanın ve doğunun esrarlı gücüdür o. Karanlık geceleri aydınlatır. Soğuk geceleri ısıtır... Yaşamsal enerjinin kaynağıdır. Var olmanın vazgeçilmez koşuludur. Üç büyükler bir süre kaykılarak, tempo tutarak dansı izlerler. Önce Lloyd George, arkasından Clemanceau kalkar, kadının koluna girerek, ellerinden tutup kendilerine doğru çekerek dansa katılırlar. Bir süre, bir paylaşım savaşı simgelenir hareketlerle)⁴¹¹

⁴¹⁰ Atal BEHRAMOĞLU, *Lozan*, Boyut Yayınları, İstanbul, 1993, s. 20.

⁴¹¹ BEHRAMOĞLU, s. 23.

Oyunun teması aralarda yazarın sözlerinde, bazen dayanamayarak katıldığı bölümlerde de kendisini gösterir:

YAZAR- Lozan'da birçok şey kapalı kapılar arkasında çözümleniyor çünkü... Lozan oturumlarının kesintiye uğradığı sıralarda, 1923 Şubatında İngilizler Amerika'ya da Mezopotamya bölgesinde petrol arama hakkı tanıyarak Türklere yönelik bir destek olasılığını ortadan kaldırmış oluyorlar...⁴¹²

Zaman

Oyunun olay zamanı asıl varılmak istenen nokta olan Lozan'dan çok önce Lozan'ı hazırlayan olaylardan başlar. Bu tarih 1839'dur. Bu tarihten itibaren anlatılmaya başlanılan olaylar 5 Haziran 1926'daki Musul'la ilgili İngilizlerle yapılan antlaşmaya kadar anlatılır. Eserde hemen bütün tarihler verilmiştir. Bu bir taraftan oyunu daha anlaşılır kılarken bir taraftan da oyun tarihe fazla boğulmuştur diyebiliriz:

“YAZARIN SESİ- 1876'da ilk anayasa ilan ediliyor. 1877'de Osmanlı Devletinin borçları faizleriyle birlikte 252 milyon 801 bin 508 İngiliz lirasıdır....”⁴¹³

Eserde genellikle olayların anlatımında belli bir zaman sırası takip edilip aralarda sadece yazar ve yönetmenin konuşmalarına yer verilirken oyunun sonunda geriye dönüşlerle anlatımlar yaşanmıştır. 1926'da İngilizlerle Musulla ilgili antlaşmanın yapılmasından sonra 1923'teki Türkiye Büyük Millet Meclisi toplântılarına dönülmüş ve vekillerin Musulla ilgili fikirleri ve beyanatlar verilmeye çalışılmıştır.

Oyunun anlatma zamanı 1993'tür. Yazar eseri yazma sebebi ile ilgili bilgiyi gerek oyunun içindeki konuşmalarında gerekse eserin kapağında vermiştir:

Lozan'ın ilk yazımı 1978'de, konuyla ilgili kitaplar, belgeler üzerinde yoğun bir çalışma sonucunda oluşan bir taslaktı... daha ilk çalışmalarım sırasında Lozan konusunda düşünmenin aslında emperyalizm üzerine düşünmek olduğunu anlamıştım. Bugün de Lozan'ın bir 'zafer'mi, yoksa bir 'hezimet'mi olduğunu tartışmaktan çok, emperyalizmin ne olduğunu tartışmamız gerektiğine inanıyorum...⁴¹⁴

Mekân

Oyunda çok uzun süreli bir zaman dilimi hiç olmazsa tarihi gelişimleri itibariyle anlatıldığı için mekânlar genelde arka plânda kalmış ve zaman kadar

⁴¹² BEHRAMOĞLU, s. 55.

⁴¹³ BEHRAMOĞLU, s. 13.

⁴¹⁴ BEHRAMOĞLU, s. 9.

önemsenmemiştir. Bir taraftan da oyunun olaylardan çok tarihleri kapsıyor olması buna sebep olarak gösterilebilir. Bu nedenle az sayıda belirgin mekân vardır. Bunlar, İstanbul'da bir sokak, San Remo, Sivas, Lozan, İzmir İktisat Kongresi toplântı salonu önü ve Türkiye Büyük Millet meclisi'dir.

Oyunda mekân tasvir ve açıklamalarına pek yer verilmemiş sahne görünümü ile ilgili kısa bilgiler verilmiştir:

“Sahne ağır ağır aydınlanırken, ışık, gözleri bağlı, sendeleyerek yolunu bulmaya çalışan bir adam üzerinde yoğunlaşır. Bu bir süre devam eder.”⁴¹⁵

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu oldukça geniştir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıslar; yazarın sesi, yazar, yönetmen ve tarihçidir. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar ise; Mustafa Kemal, Mustafa Kemal'in sesi, İsmet Paşa, Curzon, Çiçerin, Poincare, Barrere, Garroni Child, Hayashi, Lloyd George, Clemanceau, Başkan Wilson, Hüseyin Rauf Bey, Refet Bey, Bekir Sami Bey, Sir Eyre Craue, Baron Van Kühlman, Rusya'yı temsil eden oyuncu, Fransa'yı temsil eden oyuncu, İtalya'yı temsil eden oyuncu, maskeli kişi, maskeli bir kadın, Bampard, bir gazeteci, bir başka gazeteci, Necmettin Bey, Yusuf Ziya Bey, İhsan Bey, Hüseyin Avni Bey, Sırrı Bey, Durak Bey, Ali Şükrü Bey, Gülbenkyan ve katip'tir. Bir ses, bir başka ses, I. tavlacı ve II. Tavlacı ise oyunda dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslardır.

Yazar- Yazarın Sesi- Yönetmen- Tarihçi: Oyunda temanın ifade edildiği ve yer yer oyuna katılımlarıyla dışardan değerlendirmelerini sunan kişilerdir. Sık sık oyuna müdahale bile ederler ama genelde üsluplarında olayları anlatma ve öğretme havası vardır. Bu müdahaleler oyunda genellikle 'söyleşi' başlığı altında verilmiştir:

2. SÖYLEŞİ

YAZAR- Oyunu yazarken, başlangıçta belli bir tarihsel kesit olarak Lozan'ın kendisini almanın yeterli olacağını düşünmüştüm Fakat çalışmalar ilerledikçe, bir yanı geçmişe, bir yanı bugünlere uzanan bir labirent içinde buldum kendimi... Bunda (tarihçiye dönecek) tarih uzmanı dostumuzla görüşmelerin çok katkısı oldu...

⁴¹⁵ BEHRAMOĞLU, s. 12.

YÖNETMEN- Yazılıştta da sahnelerken de, amacımız zaten bu değil miydi? Geçmiş anlatmaktan çok bugünü anlamaya çalışmak... toplumsal alandan yola çıkarken bireysel alanı yakalamak... Ya da belki tersi... bir kimlik arayışı da diyebiliriz buna...

TARİHÇİ- Fakat hangi bireysel alandan bahsediyorsunuz? Bana oynattığınız o gözleri bağlı adam kimdi? İşçi mi, bürokrat mı, burjuva mı, yoksa köylü mü?⁴¹⁶

Mustafa Kemal – Mustafa Kemal’in Sesi: Mustafa Kemal, oyunun sadece son kısımlarında bulunmasına rağmen Lozan ve Musul’un kaybıyla ilgili sözlerinden dolayı oyunda önemli karakterlerden biridir. Eserde bu meselelerle ilgili gazetecilerle yaptığı bir görüşmede ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki konuşmasıyla geçer:

MUSTAFA KEMAL PAŞA- Bugün kolaylıkla hepimiz anlayabiliriz ki Musul’u vermemekte direnirsek savaşa gireriz... Bundan ötürü Musul sorununu bir yıl içinde çözümlenmek üzere geriye bırakıp barışa geçmek ve savaşı kabul etmemek olanaklı mıdır?.. Ve yararlı mıdır? Bunu kolaylıkla akıl terazisine vurabiliriz...⁴¹⁷

İsmet Paşa: Oyunda İsmet Paşa, Türkiye’yi temsile Lozan’a gitmesi ve görüşmelerde çaresiz kalmasıyla Lozan’ın acısını ve üzüntüsünü en çok yaşayan kişidir. Görüşmeler sırasında Curzon’un baskısından kurtulamaz ve yenilmişliğin ezikliğini yaşamak zorunda kalır. Özellikle Musul meselesinde Musul’u vermemekle ilgili direktmeleri, kesin tavrı bile kâr etmez:

İSMET PAŞA- Bir çok sorunlarda İtilaf devletleriyle anlaşmazlık durumuna girdik. Batı Trakya’da kamuoyuna başvurulmasını istedik, kabul etmediler... musul sorununda Musul’un bize verilmesi sözkonusu oldu, özel görüşmelerde bizi Musul sorunundan geri dönmeye zorladılar, dayandık... Sonra birleşik bir cephe halinde, görüşmeleri keseriz diye bizi korkutma yolunu tuttular...⁴¹⁸

Diğerleri: Curzon, Lozan’daki İngiliz temsilcisidir. İsmet Paşa ve dolayısıyla Türkiye’ye en acımasız davranan ve kesin kararlarından dönmeyen bir kişiliğe sahiptir. Çünkü Musul petroleri Türkiye ile İngiltere arasında gidip gelen bir hazinedir. Çiçerin, Sovyet Rusya’yı, Barrere Fransa’yı, Garroni İtalya’yı, Child Amerika’yı, Hayashi ise Japonya’yı temsil etmektedir.

Lloyd George, Clemanceau, Başkan Wilson Lozan’dan önce Türkiye’yi paylaşma mücadelesi veren yetkililerdir.

⁴¹⁶ BEHRAMOĞLU, s. 13-14.

⁴¹⁷ BEHRAMOĞLU, s. 59.

⁴¹⁸ BEHRAMOĞLU, s. 58.

Hüseyin Rauf Bey, Refet Bey ve Bekir Sami Bey manda yanlısı olan Türklerdir.

Sir Eyre Crawe, Lozan öncesi İngiliz krallığı temsilcisi olarak Türkiye'yi paylaşım antlaşmaları yapanlardan biridir. Baron Von Kühlman Alman İmparatorluğu temsilcisidir. Rusya'yı temsil eden oyuncu da aynı antlaşmalarla Türkiye'yi paylaşmaya çalışmışlardır.

Maskeli kişi ve Maskeli bir kadın Lozan öncesi yapılan maskeli baloda, İsmet Paşa'nın Amerika temsilcisini bulabilmek için konuştuğu kişilerdir.

Bompard, Lozan'da yer alan temsilcilerdendir. Bir gazeteci ve bir başka gazeteci, gelişen olaylar üzerine Mustafa Kemalle röportaj yapan kişilerdir.

Necmettin Bey, Yusuf Ziya Bey, İhsan Bey, Hüseyin Avni Bey, Sırrı Bey, Durak Bey, Ali Şükrü Bey Mecliste konuşan vekillerdir.

Gülbenkyan, Musul oturumunu anlatan bir kantocudur. Katip ise Osmanlı'nın iyi dönemlerinde kadınların pencereden mendil attıkları 'Katibim' Türküsünün kahramanıdır.

Anlatma Problemi

Yazarın öz geçmişi ve önsözle başlayan oyun iki bölümden oluşmaktadır. I. bölümde on üç ana başlık, II. bölümde de on ana başlık bulunmaktadır. Ana başlıklarla sahneler de değişmektedir. Birinci bölümün içerisindeki iki ana başlık da yazar, yönetmen ve tarihçinin söyleşileri ise 'I. söyleşi' ve 'II. Söyleşi' başlığı altında verilmiştir.

Nesirle yazılmış olan oyunun içerisinde özellikle oyunun gidişiyle ilgili, ima ve Lâfife içeren Türkülere sıklıkla yer verilmiştir:

ULUSAL BURJUVANIN TÜRKÜSÜ

Yağ satarım bal satarım

Her çeşit mal satarım

Almanya'ya buğday pamuk

Bizim burda petrol şeker

Savaş devam etmeli ki

Tıkırında gitsin işler.

Ulusal olmalı herşey

Ulusun olmalı her yer.

Sakın geri adım atma

Haydi asker dayan asker.

Aleko'nun külahını

Giydiririm salomon'a

Alırım komisyonumu

Anlaşırım Mıgırdıç'la

Ulusal olmalı her şey

Ulusun olmayı her yer

Savaş devam etmeli ki

Tıkında gitsin işler

Yağ satarım bal satarım

Her çeşit mal satarım.⁴¹⁹

Oyunun dili oldukça sade, anlaşılır ve akıcıdır. Yalnız yabancı selamlama ve sözcükler anlaşılabilirliği bazen zorlaştırmaktadır:

“BEKİR SAMİ BEY- Bonjour Monsieur Briand... Elbette Monsieur Briand... Ne kadar güzel söylediniz ekselans...”⁴²⁰

Eserin dikkat çeken bir özelliği de iğneleme ve benzetme amacıyla oluşturulan ilginç sahnelerdir:

“Büyük bir ring. Oyuncular boks eldivenleri takmış olarak küme küme ayrılmışlardır. Bir köşede TÜRKİYE-İSMET PAŞA, bir başka köşede SOVYET RUSYA- ÇİÇERİN...”⁴²¹

⁴¹⁹ BEHRAMOĞLU, s. 18-19.

⁴²⁰ BEHRAMOĞLU, s. 28.

⁴²¹ BEHRAMOĞLU, s. 36.

ZAFERDEN SONRA

Mustafa Kemal'in Yaşamından Bir Kesit

Özet

İzmir'de Başkomutanlık karargâhına giden Kâhya Osman, Uşakîzadelerin kızı Lâtife Hanım'dan Mustafa Kemal'e bir mektup götürmüştür. Mustafa Kemal'i göremeyen Osman Ağa, mektubu yavere teslim eder. Mektubu okuyan Mustafa Kemal, Lâtife Hanım'ın kendi köşkünü karargâh yapma teklifi karşısında yaverini Uşakîzadeleri araştırmakla görevlendirir.

Mustafa Kemal, köşkü görmeye gider. Köşkün karargâh yapılmasına karar verilir. Köşte verilen davette Lâtife Hanım'ın özen ve misafirperverliği Mustafa Kemal'in çok hoşuna gider. Mustafa Kemal'in davete katılan yakın arkadaşları da Lâtife'yi beğenirler. İzmir'deki işgalci ülkelerin baş konsolosluklarından ve Yunan Harbiye Bakanı'ndan İzmir'in yakılmayacağına dair söz alınmış olmasına rağmen İzmir'de büyük yangınlar başlar. Misafirler dağıldıktan sonra Mustafa Kemal ve Lâtife uzun bir sohbete dalar. Lâtife, Mustafa Kemal'in İzmir'e kadarki mücadelesini dinlemek ister:

Mücadele için hazırlıklar tamamlandığında Mustafa Kemal'in yasal yetkisi bitmiştir. Başkomutanlık süresinin üç ay uzatılması gerekmektedir. Fakat muhalifler buna izin vermemek için ellerinden geleni yaparlar. Mustafa Kemal, mecliste yasa savunur ve sonunda yasa meclisten geçer. Mustafa Kemal'e en yakın arkadaşları Refet Paşa, Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey muhalefet etmeye başlarlar. Onlar savaşta Mustafa Kemal'i desteklemelerine rağmen sonrasında onun yapacaklarından endişe duymaktadırlar. Çünkü bu dönemde Mustafa Kemal'in diktatör olacağına dair şüpheler vardır. Refet Paşa'nın evine Mustafa Kemal'i davet ederek onunla konuşmayı düşünürler. Orada, Mustafa Kemal'e gelecekle ilgili korkularını da açarlar. Mustafa Kemal'in özel yaşamı hakkında da muhaliflerin uydurması olan birçok dedikodu vardır. Mustafa Kemal, mecliste kürsüye çıkıp bu konulara açıklık getirmeye karar verir.

Mustafa Kemal, Ali Fuat Paşa ile konuşarak mücadele için yola çıkmaya karar verir. Mustafa Kemal, yola çıkmışken Çankaya'da bir çay ziyafeti verilecek, davete Mustafa Kemal'in bronşit olduğu için katılmadığı söylenecektir. Bu sırada Mustafa

Kemal, haber sızması için Konya üzerinden Postaneyi kontrol altına alıp Akşehir'deki Garp Cephesi'ne ulaşacaktır.

Mustafa Kemal, annesi, kardeşi ve Fikriye'ye bir çay ziyafetine gittiğini söyleyerek cepheye doğru yola çıkar ama annesini inandıramaz. O, oğlunun vatani kurtarmaya gittiğinin farkındadır.

Akşehirdeki Garp Cephesi'nde Fevzi Paşa taarruz plânını anlatır. Mustafa Kemal, 26 Ağustos tarihine karar vermiştir. Diğer Paşaların itirazlarına rağmen tarihle ilgili bir değişikliği kabul etmez. Taarruzun onbeşinci gününde düşmanı denize dökmüş olarak İzmir'e girileceğini söyler.

26 Ağustos'ta sabah 5.30'da bütün cephelerde saldırıya başlanılır. 27 Ağustos'ta Afyon, düşmandan kurtarılır.

Ankara'da milletvekilleri hâlâ saldırıya geçilmemiş olmasından şikayetçidir. Bu konuda da Mustafa Kemal'e muhalefet artmıştır. Tam bu konuşmaların yapıldığı sırada Ali Fuat Paşa, saldırının başladığını bildirir. Bu sözler, herkesi susturmaya yeter.

Dumlupınar kazanıldıktan sonra düşman İzmir'e doğru kaçmaya başlar. Türk askeri de İzmir'in yolunu tutar. Ordulara hedef olarak Akdeniz gösterilir.

Uşak'ta, cephe komutanı, general ve yardımcı generallerin de içlerinde bulunduğu 120 subay ve dört bin düşman askeri ele geçirilir. Bunlar, zulme uğrayan halkın saldırısından endişe edilerek koruma altına alınır. Mustafa Kemal, yakalanan generallerle görüşür. Trikopis, yenildiği için Yunan milletinin kendisine zarar vermesinden korkmaktadır. Mustafa Kemal'den bu konuda güvence ve Büyükada'daki karısına esir düştüğünün bildirilmesini ister.

Daha savaş bitmeden cephede bulunan Halide Edip'in sözlerinden Mustafa Kemal, kendisine karşı Ankara'da oluşan muhalefeti sezmiştir. Halide Hanım da herkes gibi İzmir'in de alınmasından sonra Mustafa Kemal'in dinlenmeye çekilmesinden yanadır. Çünkü, onun yapacaklarından korkulmaktadır.

Türk bayrağı İzmir-Kadifekale'de dalgalanmaya başlamış ve artık İzmir alınmıştır. Hele de bir yangın tehlikesinin olmaması herkesi sevindirir. Büyük Taarruz'un ondördüncü günü 9 Eylül'de İzmir'e girilmiştir.

Nif kasabasında Mustafa Kemal ve arkadaşları için bir ev ve ziyafet hazırlanır. Artık, Samsun' ile başlayan Amasya, Erzurum, Sivas ve Ankara'yı içine alan yolculuğun sonuna İzmir ile gelinmiştir. İzmir teslim alındıktan sonraki ilk bildiri Hristiyan halka iyi davranılıp cana, mala ve ırza dokunulmayacağı olmuştur. Erzurum'dan İzmir'e girecek ilk subaya verilmek üzere gönderilen kılıç Yüzbaşı Şerafettin'e teslim edilir. Bu sırada Padişah'tan Mustafa Kemal'e bir kutlama telgrafı gelir. Fakat bu, geç kalmış bir telgraftır.

Lâtife, İzmir'deki köşkte Mustafa Kemal'in sekreterliğini üstlenmiştir. Mustafa Kemal'i ziyarete gelen Fransız Generali Pelli, Türkleri tarafsız bölge kuralına uyma ayrıca Trakya'daki Yunan hattını müttefik temsilcilerin belirlemesini kabul etme konusunda uyarır. Mustafa Kemal, böyle bir pazarlığa çok kızar ve Pelli'yi karagâhtan kovar. Bunun ardından Mustafa Kemal, yabancı ve Türk gazetecilerle görüşerek herkese kazanılan zaferi haykırır ve mücadele gücünü anlatır.

Mustafa Kemal, Lâtife ile ettikleri bir sohbette de ona yakın arkadaşlarıyla muhalif duruma düşmenin onu ne kadar üzdüğünü anlatır.

Mustafa Kemal, limanda hâlâ yabancı savaş gemilerinin bulunmasına çok kızmaktadır. Dışişleri temsilcisi Yusuf Kemal Bey'e söylediği nota yazılmamıştır. Bu arada Lâtife, notayı yazarak Fransızca ve Türkçe'sini Mustafa Kemal'e sunar.

Ankara'da, Meclis kulisinde yine Mustafa Kemal'in artık geri çekilmesi konuşulmaktadır. Fakat Mustafa Kemal yandaşları muhalifleri susturmayı başarır. Müttefik donanması İzmir limanından çekilmeye başlamış ve barış görüşmelerine başlama talebinde bulunmuşlardır. Artık Türkiye, Milletle Cemiyeti'ne alınmıştır. Konferans Mudanya'da toplânacaktır. Mustafa Kemal, kendisinin artık bir kenara çekilmesi gerektiğın düşünen arkadaşlarından Rauf Bey, Ali Fuat Paşa ve Yusuf Kemal Bey'i İzmir'e davet etmiştir. Mustafa Kemal, diktatör olmayacağını arkadaşlarına da söyler. Ama bu görüşme çok verimli bir görüşme olmaz.

Mustafa Kemal, Ankara'ya dönerken Lâtife'nin kendisini beklemesini ister. Annesiyle görüşen Mustafa Kemal, ona Lâtife'den bahseder. Annesi beğenirse onunla evlenmeyi düşünmektedir. Mustafa Kemal'e âşık olan ve Zübeyde Hanım ile Çankaya Köşkünde yaşayan Fikriye'yi ise Avrupa'da tedavi görmeye razı eder.

Mustafa Kemal, Meclis'te yaptığı konuşmayla tüm milletvekillerinden destek alır.

Mustafa Kemal, Lâtife'yi Bursa'ya davet eder. Lâtife buna çok sevinmiştir. 11 Ekim 1922'de Mudanya Sözleşmesi imzalanarak barış için önemli bir adım atılmış olur. Mustafa Kemal, Fikriye'nin Bursa'ya gitmek için ısrarı üzerine Lâtife'ye olan davetini iptal ettirir.

Mustafa Kemal, Bursa'da mücadele veren tüm komutanları tebrik eder. Fikriye ise hastalığı artmış bir şekilde Avrupa'ya doğru yola çıkar.

Zübeyde Hanım İzmir'e yola çıkacakken rahatsızlığı nedeniyle yolculuğu ertelenir. Yaver Salih, İzmir'de karargâh olarak kullanılan Lâtife'nin evindeki müfrezenin çekilmesi fikrini Lâtife'ye kabul ettiremez. Müfreme Mustafa Kemal'in onayıyla karargâhta kalır.

Zübeyde Hanım, İzmir'de, Uşakîzadelerin Karşıyaka'daki köşkünde ağırlanır. Lâtife, Zübeyde Hanım'a ne kadar iyi baksa da Zübeyde Hanım, Salih'e Lâtife'nin Mustafa Kemal'e göre olmadığını açıklar.

Padişahlığın kaldırılacağı açıklanmış olmasına rağmen Mustafa Kemal'in yakın arkadaşları bile buna tepki vermişlerdir. Rauf Bey ve Refet Paşa Padişah'a bağlılıklarını açıklarken, Ali Fuat Paşa fikir beyan etmekten çekinir.

Mecliste verilen bir önergeyle, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne üye seçilebilmek için ülkenin bu günkü sınırları içinde bulunan bir bölgenin halkı olmak ya da seçim bölgesinde beş yıl sürekli oturmuş bulunmak şartı getirilmek istenir. Bu tamamen, Mustafa Kemal'i meclisten uzaklaştırmaya yönelik bir çabadır. Mustafa Kemal, bir konuşma yaparak bu önergenin reddini sağlar.

Mustafa Kemal, annesinin ölüm haberini trende yolculuk yaparken öğrenir ve cenazeye katılamaz. Fakat İzmir'e gider gitmez annesinin Karşıyaka'da Ferik Hacı Osman Paşa Camii avlusundaki mezarını ziyaret eder.

Mustafa Kemal ve Lâtife, İzmir'de sade bir törenle evlenirler. Bu Lâtife'nin zaferidir. Çünkü bu evlilik için çok uğraşmıştır. Önceleri mutlu giden evlilik zamanla Lâtife'nin kaprisleriyle çekilmez bir hale gelir. Özellikle Mustafa Kemal'in arkadaşlarıyla bir araya gelip içki sofralarında bulunmasına çok kızan Lâtife,

tartışmaları, Mustafa Kemal'i üzecek boyutlara getirir. Lâtife, bu fikirlerini Mustafa Kemal'in arkadaşlarının yanında da söylemekten çekinmez ve dikkate alınmayınca da üst kata çıkarak topuklarıyla tavana vurmaya başlar. Mustafa Kemal, kendisinin vermesi gereken mücadeleyi anlatmaya çalışsa da Lâtife'yi bu konuda ikna edemez.

Lozan'da barış imzalandığına dair gelen haber herkesi çok sevindirir. Fakat arkadaşlarıyla Lozan'ı kutlamak için bir araya gelen Mustafa Kemal, Rauf Bey'in başbakanlıktan istifası ve kendisinin yönetimden ayrılması gerektiği ile ilgili fikirlerine üzülür. Ali Fuat Paşa da Mustafa Kemal'in yeni çevre edindiğini belirterek meclisten ayrılıp askerliğe döneceğini açıklar.

Meclisteki görüşmelerle Cumhuriyet kabul edilir ve anayasada çeşitli değişiklikler yapılır. Mustafa Kemal, Cumhurbaşkanı seçilir.

Mustafa Kemal'in Lâtife ile Konya'ya yaptığı ziyarette Lâtife'nin erken hazırlanmayıp halkı bekletmeye kalkması Mustafa Kemal'i kızdırır. Mustafa Kemal, Lâtife'yi beklemeden trenden iner.

Fikriye, Çankaya Köşkü'ne yeni evli çifti ziyarete gelmiştir. Lâtife, Fikriye'nin gelişinin ertesi günün evde olay çıkarır ve onun bir an önce evden gönderilmesini ister. Mustafa Kemal, Fikriye'yi İstanbul'a gönderme kararı alır. Mustafa Kemal, Lâtife'nin kabalığından dolayı tartışmaları üzerine onu boşamakla tehdit eder. Bu durumun olabileceğine daha önce ihtimal vermeyen Lâtife biraz yumuşar.

Ankara'dan ayrılmadan Mustafa Kemal'i son kez ziyaret etmek isteyen Fikriye, köşke alınmayınca bindiği arabada intihar ederek ölür.

Lâtife, Mustafa Kemal ile Tokat'a yaptıkları ziyarette de aynı taşkınlığı yapar. Baygınlık geçiren Lâtife, Mustafa Kemal'in evlenerek hata yaptığını çevresine açıklamasına sebep olur. Çankaya Köşkü'nde ablası Vecihi ve Veled Çelebi ile konuşan Lâtife, yanlış davrandığını onlardan da bir kez daha dinler. Birazcık kendisine çeki düzen vermeye karar verir.

Mustafa Kemal, en yakın arkadaşları Rauf Bey, Ali Fuat Paşa, Karabekir Paşa ve Refet Paşa'nın kendisine muhalif bir parti kuruyor olmalarından çok üzüntü duymaktadır. Mustafa Kemal ve Lâtife Mudanya'dan Hamidiye gemisine binerek inkılaplara zemin hazırlamak için bir yurt gezisine çıkarlar. Sarıkamış'taki bir yemekte

Mustafa Kemal'in ordu komutanının karısıyla olan muhabbetini kıskanan Lâtife yine olay çıkarır. Mustafa Kemal, Salih'e Lâtife'den ayrılma kararı aldığını açıklar. Lâtife Hanım'ı Ankara'ya dönmek üzere Salih'le geri gönderir. Ama Lâtife'nin bıraktığı pişmanlık dolu mektubu okuyunca yumuşar ve Kayseri'de onlarla buluşur. Son olarak da gece eve geç dönen Mustafa Kemal'i Çankaya Köşkü'nün bahçesinde konuştuğu genç subayların karşısında azarlayıp eve çağırarak Lâtife, çizmeyi aşmıştır. Mustafa Kemal, Anadolu Ajansı'na Lâtife'den boşandığını bildirir. Ertesi gün Lâtife'nin İzmir'e gönderilmesi emrini verir.

Olay Örgüsü

Konusunu Büyük Taarruz ve sonrasında Mustafa Kemal'in arkadaşları ve Lâtife ile olan mücadelesinden alan *Zaferden Sonra Mustafa Kemal'in Yaşamından Bir Kesit* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Lâtife, İzmir'de bulunan Mustafa Kemal'e bir mektup gönderir.
- 2- Lâtife Hanım'ın köşkünü görmeye giden Mustafa Kemal, köşkün karargâh yapılmasına karar verir.
- 3- Mustafa Kemal'in karargâhtaki davete katılan yakın arkadaşları Lâtife'yi çok beğenir.
- 4- Düşman işgalinden kurtulmuş olan İzmir'de çıkarılan yangınlar herkesi çok üzer.
- 5- Lâtife ile Mustafa Kemal, sohbet ederler.
- 6- Mustafa Kemal, önce başkomutanlık süresini üç ay uzatmak için mecliste etkili bir konuşma yapmıştır.
- 7- Çankaya'da bir çay ziyafeti verileceğini duyuran Mustafa Kemal, annesiyle vedalaşarak cepheye doğru yola çıkar.
- 8- Mustafa Kemal'in bronşit olduğu için çaya katılamadığı açıklanır.
- 9- Akşehir'deki Garp Cephesi'nde taarruz tarihi olarak 26 Ağustos'a karar verilir.
- 10- 26 Ağustos sabahı bütün cephelerde saldırıya başlanır.
- 11- 27 Ağustos'ta Afyon işgalden kurtulur.

12- Ankara'da milletvekilleri saldırıya geçilmemesinden şikayet ederken taarruzun başladığı haberini alırlar.

13- Dumlupınar mücadelesi kazanılır.

14- Uşak'ta düşman askerleri komutanlarıyla beraber ele geçirilerek koruma altına alınır.

15- Halide Edip, Ankara'daki muhalefeti Mustafa Kemal'e yansıtmaya başlar.

16- Türk bayrağı İzmir Kadifekale'ye çekilir.

17- İzmir teslim alındıktan sonraki ilk bildiri Hristiyan halkın güvenliği ile ilgilidir.

18- İzmir'e giren ilk subay olan Yüzbaşı Şerafettin'e Erzurum'dan gönderilen kılıç teslim edilir.

19- Lâtife, Mustafa Kemal'in sekreterliğini üstlenir.

20- Mustafa Kemal, haksız ve Muzaffer bir edayla çeşitli taleplerde bulunan Fransız General Pelli'yi karargâhtan kovar.

21- Mustafa Kemal, yabancı ve Türk gazetecilere zaferi anlatır.

22- Lâtife, Mustafa Kemal'in talimatıyla limanda bekleyen Fransız savaş gemileri için bir nota yazar.

23- Müttefik donanması İzmir limanından çekilmeye başlar.

24- Müttefiklerden barış görüşmesi talebi gelir. Türkiye, milletler cemiyetine alınmıştır.

25- Mustafa Kemal, Mudanya'daki konferansa İsmet Paşa'yı göndermeye karar verir.

26- Mustafa Kemal, Lâtife'den kendisini beklemesini isteyerek Ankara'ya döner.

27- Mustafa Kemal, annesine Lâtife'yi anlatır.

28- Mustafa Kemal, Fikriye'yi Avrupa'ya tedaviye göndermeye karar verir.

29- Mustafa Kemal, Lâtife'yi Bursa'ya davet eder.

30- 11 Ekim 1922'de Mudanya Sözleşmesi imzalanır.

31- Mustafa Kemal, Fikriye'yi Bursa'ya götüreceğinden Lâtife'ye olan teklifini iptal eder.

32- Mustafa Kemal, Bursa'da tüm mücadele arkadaşlarını kutlar.

33- İzmir'e gitmek üzere olan Zübeyde Hanım'ın rahatsızlığı nedeniyle ziyaret iptal edilir.

34- Fikriye, Avrupa'ya tedaviye gider.

35- Lâtife Hanım'ın ısrarı üzerine karargâhtan çekilecek olan müfrezenin çekilmesinden vazgeçilir.

36- İzmir'e giden Zübeyde Hanım, yaver Salih'e Lâtife'nin Mustafa Kemal'e göre olmadığını açıklar.

37- Mustafa Kemal'in yakın arkadaşları bile padişahlığın kaldırılacak olmasına tepki vermesine rağmen padişahlık kaldırılır.

38- Meclise verilen bir önergeyle Mustafa Kemal'in meclis dışına çıkarılması için çalışılsa da Mustafa Kemal, konuşmasıyla vekilleri önergeyi reddetmeye ikna eder.

39- Annesinin ölüm haberini alan Mustafa Kemal, cenazeye katılamaz.

40- Annesinin mezarını ziyaret eden Mustafa Kemal, Lâtife ile sade bir tören yaparak evlenir.

41- Kısa sürede Mustafa Kemal ve Lâtife'nin evliliği Lâtife'nin kaprisleriyle çekilmez bir hal alır.

42- Lozan'da barış imzalanır.

43- Rauf Bey, başbakanlıktan istifa eder.

44- Ali Fuat Paşa, meclisten ayrılarak askerliğe geri döner.

45- Cumhuriyet kabul edilir, anayasada değişiklikler yapılır.

46- Mustafa Kemal, Cumhurbaşkanı seçilir.

47- Konya ziyaretinde Mustafa Kemal ve Lâtife gerginlik yaşar.

48- Fikriye'nin Çankaya Köşkü'nü ziyaretinden dolayı Lâtife olay çıkarır.

49- Mustafa Kemal, Fikriye'nin İstanbul'a gönderilmesini emreder.

50- Mustafa Kemal'in yanına alınmayan Fikriye intihar eder.

51- Tokat ziyaretinde yine taşkınlık yapan Lâtife baygınlık geçirir.

52- Mustafa Kemal, evliliğinden pişmanlığını açıklar.

53- Lâtife, evliliğiyle ilgili Velet Çelebi ve Vecihi ile görüşür.

54- Mustafa Kemal'in en yakın arkadaşları muhalif bir parti kurmaya karar verir.

55- Mustafa Kemal, inkılaplara zemin hazırlamak için Lâtife ile bir yurt gezisine çıkar.

56- Lâtife'nin Mustafa Kemal'in ordu komutanının karısıyla yakınlığını kıskanarak olay çıkarması üzerine Mustafa Kemal, boşanma kararı alır.

57- Lâtife Salih'le Ankara'ya gönderilir.

58- Mustafa Kemal Lâtife'nin bıraktığı mektubu okuyarak onu affeder ve Kayseri'de bir araya gelirler.

59- Lâtife, eve geç dönen Mustafa Kemal'i genç subayların önünde azarlayınca tüm ipler kopar.

60- Mustafa Kemal, Lâtife'yi boşadığını açıklar.

61- Ertesi gün Lâtife, İzmir'e gönderilir.

Tema

Eserin teması zafer kazanıldıktan sonra Mustafa Kemal'in gerek arkadaşlarıyla gerek eşiyile uyuşamayarak yaşadığı zorluklar ve ve bu konuda harcadığı çabadır.

Mustafa Kemal, daha Büyük Taarruz'a başlamadan muhaliflerinden kaynaklanan sıkıntıları yaşamaya başlar. Ama insanlar vatan tehlikedeysen daha çok vatani kurtarmayı yeğlerler ve o dönemde Mustafa Kemal'i pek sıkıntıya sokmazlar. Ama zaferin kazanılmasından sonra daha cepheden dönmeden Mustafa Kemal, muhaliflerden yansıyan havayı hissetmeye başlar. Aslında, bu gelecekte yaşanacakların göstergesidir ama Mustafa Kemal, yapacakları konusundaki kararlılığından vazgeçmez:

HALİDE- Sizin sevinciniz bizi de sevindiriyor. İzmir'i aldıktan sonra artık biraz dinlenirsiniz.

M. KEMAL- Dinlenmek mi? Buna fırsat bulabilecek miyim?

HALİDE- Savaş bitince...

M. KEMAL- Ya Ankara'daki savaş? Meclisteki, onların dışardaki uzantısı muhaliflerimle, savaş bittikten sonra, biz yakın uzak arkadaşlar birbirimizle savaşacağız...⁴²²

Savaşın yorgunluğunun ardından hayatını renklendiren Lâtife ile evlenen Mustafa Kemal, arkadaşlarıyla olan mücadelesinin yanında Lâtife'nin kıskanç, kaprisli ve saygısız tavırlarıyla da mücadele etmek zorunda kalır. Aslında Mustafa Kemal'in mücadelesi hiç bitmemiştir. O, zaferden sonra gerek muhalifleriyle gerekse Lâtife'yle mücadelesine yılmadan devam eder. Siyasetteki mücadelesinde yılgınlık göstermese de Lâtife bir yerden sonra Mustafa Kemal için biter. Çünkü o baştan yapılan bir hatadır. Mustafa Kemal, bunu kabul eder:

“M. KEMAL- Ben, hayatımın en büyük hatasını evlenmekle yaptım...

EVİN HANIMI- O kadar çok sevaplarınız var ki...

M. KEMAL- Ve ilerde yapacaklarım...”⁴²³

Mustafa Kemal, Lâtife'yi boşayacağına dair kesin kararını aldıktan sonra da bu kararın verdiği rahatlığı şu sözlerle ifade eder:

“M. KEMAL- Kafamda paslı bir çivi gibi duruyordu, söküp attım...”⁴²⁴

Zaman

Eserin olay zamanı 9 Eylül 1922'den birkaç gün sonra Lâtife'nin mektubu'nun Mustafa Kemal'e getirilmesiyle başlayıp 5 Ağustos 1925'te Mustafa Kemal'in Lâtife'yi boşamasıyla son bulur. Eserin çoğu sahnesinde tarihî gelişimi belirten tarihler verilmiştir. Eser, özellikle Mustafa Kemal'in Lâtife'ye anılarını anlattığı bölümlerde geri dönüşlerle anlatılır. Bu geri dönüşler Büyük Taarruz'dan önce Mustafa Kemal'in başkomutanlık yetkisinin uzatıldığı tarihlere kadar gider. Buradan tekrar İzmir'in kurtuluşuna kadar olan Büyük Taarruz, bütünüyle değil ama bölüm bölüm anlatılır:

⁴²² Recep BİLGİNER, *Zaferden Sonra Mustafa Kemal'in Yaşamından Bir Kesit*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,, 1993, s. 113.

⁴²³ BİLGİNER, s. 281.

⁴²⁴ BİLGİNER, s. 296.

M. KEMAL- Ve geldik, 1 Eylül'e, otuz ağustos sabahı, düşmanın bütün kuvvetlerini üç yandan çevirmiştik. Kesin zafere gidiyorduk... Dumlupınar meydan savaşını da kazanmıştık. Düşman İzmir'e doğru kaçıyor, biz onu kovalıyorduk ve bir eylül sabahı artık zaferi kazandığımızı anlamıştık...⁴²⁵

Eserin anlatma zamanı 1993'tür.

Mekân

Eserde çok sayıda mekân kullanılmıştır. Mekân çokluğunun sebebi eserin senaryo tarzında yazılmış olmasıdır. Eserde kullanılan mekânlar; İzmir'de başkomutanlık karargâhı yaverler odası, Mustafa Kemal'in odası, Göztepe'de Uşakîzadelerin köşkü, Lâtife'nin odası, hol, anneannenin odası, yemek salonu, dış kapı önü, başkomutanlık odası, bahçe, alt kat salon, yatak odası, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ali Fuat Paşa'nın Büyük Millet Meclisi'ndeki odası, Refet Bey'in evinin bahçesinde havuzbaşı, Çankaya'da salon, Çankaya'da oturma odası, Çankaya'da eski cumhurbaşkanlığı köşkünün önü, Akşehir'de Garp Cephesi komutanlığının karargâhı, Kocatepe yolu, karargâh, Ankara'da Büyük Millet Meclisi binasının kulisi, Çalköy'de yıkık bir köy evinin avlusu, İzmir yolunda açıklık bir yer, Uşak'ta alay komutanı Albay Asım Bey'in karargâhı, Uşak'ta başkomutanlık karargâhı olarak kullanılan binanın önü, İzmir girişinde Belkahve mevkii, Nif kasabasında bir sokak, Nif'te karargâh olarak kullanılan evin içi, Vilayet konağında salon, İzmir-Karşıyaka'da İplikçizadelerin köşkünün önü, İzmir-Kramer Palas otelinin restoranı, İzmir'de istasyon, Çankaya'da Mustafa Kemal'in oturduğu köşk, Çankaya'da bir oda, eski Büyük Millet Meclisi binasında toplântı salonu, Büyük Millet Meclisi'nde Mustafa Kemal'in başkanlık odası, Çankaya'da salon, Çankaya Köşkü'nde Mustafa Kemal'in çalışma odası, Bursa'da ziyafet sofrası, Bursa'da Belediye Başkanı'nın evinde yatak odası, Bursa'da belediye binası önü, İzmir'de Göztepe tren istasyonu, Mustafa Kemal'in trendeki özel vagonu, Bursa'da Madam Brod'un oteli, İzmir-Karşıyaka-Ferik Hacı Osman Paşa Camii avlusundaki küçük mezarlık, Ankara-eski Çankaya Köşkü'nde mutfak, Çankaya'da yatak odası, Çankaya'da misafir salonu, Cumhurbaşkanlığı treni, Konya istasyonu, Çankaya'da merdiven, Çankaya'da ana binaya giriş, Tokat'ta Belediye Başkanı konağında yemek salonu, Sarıkamış'ta ordu komutanı Ali Sait Paşa'nın evi, Erzurum'da bir yer, Kayseri yolu ve Ankara İstasyonu'dur.

⁴²⁵ BİLGİNER, s. 93.

Eserde mekân tasvirine çok az yer verilmiş genellikle sahne başlarında olayların genel anlatımı yapılmıştır:

“Refet beyin evinin bahçesinde, havuz başı... Sofra kurulmuştur.

Mustafa Kemal’i bahçe kapısında karşılarlar..

Mustafa Kemal, hepsinin ellerini sıkar...”⁴²⁶

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu oldukça geniştir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Mustafa Kemal, Lâtife, Halide, İsmet, Fevzi, Rauf, Ali Fuat, Refet, Nurettin Paşa, Y. Şevki Paşa, Karabekir, Kılıç Ali, Salih, Başkan, Hüseyin, M. Şükrü, Selahattin, Kara Vasıf, Fikriye, Makbule, Zübeyde, Y. Nihat, A. Asım, Y. Faruk, Şerafettin, R. Eşref, Yusuf, Ali Çavuş, Advıye, Muammer, Vecihi, Rasih Hoca, A. Şeref, C. Kerim, Laika Hanım, Velet Çelebi, Naciye, Yüzbaşı, subay, binbaşı, Ali, 1., 2., 3., 4. milletvekili, Trikopolis ve Pelli’dir. Eserde dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar; yaver, Osman, ses, koro, uşak, anneanne, nine, 1., 2. kadın, Y. Kadın, G. Kadın, kız çocuk, anne, asker, kahveci, 1., 2., 3. hanım, garson, müşteri, müftü ve evin hanımıdır.

Mustafa Kemal: İzmir’in kurtuluşuna kadar vatan kurtarma mücadelesi veren ve askerlerinin önünde savaşan Mustafa Kemal, bu kurtuluşun aslında arkadaşları ve yakınlarıyla başlayacak bir savaşın başlangıcı olduğunun farkındadır. Ama hayatına güzellik, çekicilik ve aydınlıkla girmiş olan Lâtife ile mücadele edeceği aklına bile gelmemiştir. Savaşın yorgunluğunu gideren kadın olarak nitelendirdiği Lâtife, evliliklerinden sonra Mustafa Kemal’in yaptığı bir hata olarak değerlendirdiği tek şey olur.

Vatan mücadelesinde birinci adam olan, tüm halkın saygı ve sevgisini kazanan Mustafa Kemal, arkadaşlarıyla olan mücadelesinde de yılmınlığa düşmez çünkü muhalif görüşler olduğunun farkındadır ve bunun olması kadar normal bir şey yoktur:

“M. KEMAL- Cephelerde savaş bitti, ama inkılap kadrosu arasında savaş başladı... Yine de, kültür işlerine, eğitime, sanata yenildik. Sevgi zaferinden sonra, ekonomi, bilim ve kültür zaferini amaçlıyorum...”⁴²⁷

⁴²⁶ BİLGİNER, s. 49.

Lâtife ile olan mücadelede ise Lâtife ya da vatan için çalışma tercihini yapmak zorunda kalan Mustafa Kemal, vatani tercih eder. Lâtife onu sadece kendisine isterken aslında adım adım kaybettiğinin farkında değildir:

“M. KEMAL- ... Ben Yozgat’a gidiyorum... Başbakana bildirin... Anadolu Ajansı’na bir tebliğ verisin... Mustafa Kemal, Lâtife Hanım’dan boşandı diye...”⁴²⁸

Lâtife: Daha İzmir’e geldiği günden itibaren Mustafa Kemal’i görmek ve onunla tanışmak için her şeyi yapar. Onu sevgisi, şefkati ve aydın karakteriyle kendisine hayran bırakan Lâtife, evlendikten sonra politikasını değiştirerek çok farklı, paylaşamayan, bekleyemeyen ve çoğu zaman saygısızlaşan bir kadına dönüşür. Aslında Lâtife, yaptığı hataların farkındadır. Bir çok defa hatalarını tekrarlamayacağına söz verir ama davranışlarını kontrol altına almakta da başarılı olamaz.

“LÂTİFE- (Sesi) Paşam, ben bütün kötü huylarımı, Erzurum’da felaket bölgesine gömdüm, artık beni affet... O mutlu yuvamıza Çankaya’ya yine birlikte dönelim..”⁴²⁹

Diğerleri

Halide, İsmet, Fevzi, Rauf, Ali Fuat, Refet, Nurettin, Y. Şevki, Karabekir ve Kılıç Ali Mustafa Kemal’in en yakın arkadaşları olup zaman zaman muhalif duruma düştüğü kişilerdir. Salih, Mustafa Kemal’in yakın arkadaşı ve yaveridir.

Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde başkanlık kürsüsünde oturumu yöneten kişidir. Hüseyin, M. Şükrü, Selahattin ve Kara Vasıf oturumda olumlu-olumsuz fikirleriyle söz alan kişilerdir.

Fikriye Mustafa Kemal’i seven ama hasta olduğu için Avrupa’ya gönderilen kadındır. Zübeyde, Mustafa Kemal’i çok seven annesidir. Makbule Mustafa Kemal’in kız kardeşidir.

A. Asım ve Y. Nihat Uşak’ta karargâhta görevli albay ve yüzbaşidir. Büyük Taarruz’da rol alanlardandır. Y. Faruk, Mustafa Kemal’e Trikopis’in tercümanlığını yapan kişidir. Şerafettin, İzmir’e ilk giren süvari birliğinin komutanıdır. Ruşen Eşref, İzmir’de Mustafa Kemal’e yakınlık gösterenlerdendir. Yusuf, dışişleri yetkilisi Yusuf

⁴²⁷ BİLGİNER, s. 278.

⁴²⁸ BİLGİNER, s. 296.

⁴²⁹ BİLGİNER, s. 293.

Kemal Bey'dir. Ali Çavuş, Mustafa Kemal'in hizmet eridir. Advîye, Muammer ve Vecihi Lâtife'nin ailesidir.

Rasih Hoca ve A. Şeref mecliste Mustafa Kemal'i ve Cumhuriyeti destekleyen vekillerdir. C. Kerim ve Laike Hanım Bursa'da Mustafa Kemal ve eşiyle yemekte bulunanlardandır. Velet Çelebi, Lâtife'ye evliliğiyle ilgili öğütler veren bir yakınıdır. Naciye, Lâtife'nin çok kıskandığı ordu komutanının karısıdır.

Yüzbaşı, subay ve binbaşı Büyük Taarruzda ve sonrasında Mustafa Kemal'in yanında yer alan askerlerdir. Ali, Mustafa Kemal'in yaverlerindedir. 1., 2., 3., 4. milletvekilleri meclisteki toplântılarda gerek Mustafa Kemal'den yana gerek muhalif olarak söz hakkı alan vekillerdir.

Trikopis, Uşak'ta tutsak edilen ve Türk milletinin savaşçı ruhunu ve başarısını kabul eden Yunan General'dir. Pelli, İzmir'de Mustafa Kemal'in karşısına çıkıp Muzaffer olmadığı halde Muzaffer komutan edası takınan Fransız generaldir.

Anlatma Problemi

125 sahneden oluşan eser nesirle yazılmıştır. İçerisinde şiire yer verilmeyen senaryonun birkaç bölümünde Türküye yer verilmiştir:

“FİKİRİYE- Pencere açıldı, piştov patladı...
Yandım Bilal oğlan...”⁴³⁰

Eserin dili sade, anlaşılır ve akıcıdır. Uzun ve açıklayıcı tasvirlerle hemen hiç yer verilmemiş, olayların uzun anlatımıyla senaryo özelliğini göstermiştir.

Sahne başlarındaki italik yazılarla görüntü ve olaylar, sağ taraftaki düz yazılarla da konuşmalar aktarılmıştır:

M. Kemal, genç kadının saçını
tutar, bebeği kucığına alır, öper.

Y. KADIN- Mahmudumu görürsen
Söyle, biz iyiyiz, o
İyi doğuşsun, Mustafa
Kemal başımızda!⁴³¹

⁴³⁰ BİLGİNER, s. 269.

ZAFER GAYE DEĞİLDİR

Özet

Atatürk, Kasım 1938’de Dolmabahçe Sarayı’nda hasta yatağında yatmaktadır. Bir süredir hiç hareket etmeyip sadece ötelere seyreden Atatürk, yattığı odada duyulan kalk borusunun sesiyle 1902 yılından itibaren Harp Akademisi’ndeki yaşadıklarını hatırlamaya başlar:

Gece uyuyamama sıkıntısı yaşayan Mustafa Kemal, sabah nöbetçi subayın karyolasını sallamasıyla uyanır. Mustafa Kemal’in rahatsız tutumu arkadaşlarının da dikkatini çekmiştir. Müfit, Mustafa Kemal ile konuşarak bu durumunun sebebini öğrenmeye çalışır. Mustafa Kemal, Müfit’e sabaha kadar çeşitli düşüncelerden uyuyamadığını, ülkenin durumunu düşündüğünü ve bu düşüncelerden kendisini alamadığı için sabah uyarılmadan uyanamadığını anlatır. Akademi’den birkaç arkadaşı daha toplanarak ülkenin bu sorunlarının çözümü ile uğraşan bazı insanlar olduğunu anlatır. Mustafa Kemal, Jön Türkleri, Masonları, İttihat ve Terakkicileri çözüm olarak görmemektedir. Ülkenin durumu karışıktır. İç isyanlar başedilemeyecek kadar artmıştır.

Mustafa Kemal, Müfit vasıtasıyla kendisinin kafa yorduğu vatan, millet meselelerine kafa yoran kendilerinden önce mezun olmuş birkaç kişiyle tanışır. Mustafa Kemal ile konuşan Enver Bey, ondan kendisini hazır hissettiğinde onlara katılmasını ister. Mustafa Kemal böyle bir tepkiyi beğenmemiştir.

Mustafa Kemal, 1905 yılında Şam’a tayin edilir. Herkes Makedonya’ya tayin edilirken Mustafa Kemal’in Şam’a gönderilmesi aslında bir sürgündür. Albay Lütfü, Mustafa Kemal’i, onun gibi vatan için uğraştığından dolayı Tıbbiye’den mezun olmasına iki ay kala okuldan atılan Doktor Mahmut ile tanışır. Müfit de Şam’da Mustafa Kemal ile beraberdir. Çeşitli görüşmeler sonucunda Şam’da bulunan yedi vatan sever Vatan ve Hürriyet adlı cemiyeti kurarlar. Orada bulunan yedi kişi bütün değerleri üzerine cemiyetleri için çalışacaklarına dair yemin ederler. Mustafa Kemal, ele geçirdiği bir izin kağıdı vesilesiyle Albay Lütfü ile de konuşarak cemiyeti Selanik ve Makedonya’ya taşımaya karar verir. Selanik’e ulaşan Mustafa Kemal, Şükrü Paşa’nın kendisiyle tedbir için dahi olsa görüşmemesine çok kızar. Mustafa Kemal, Bursalı Hakkı Baha’nın evine götürülür. Orada Ali Fuat, Ömer Naci, Hüsrev Sami ile buluşur.

⁴³¹ BİLGİNER, s. 89.

Burada, vatanın durumundan ve yapılabileceklerden bahsedilir. Mustafa Kemal, Selanik'te birkaç ay kaldıktan sonra Şam'a döner. Şam'a gittikten sonra Selanik'te kurduğu Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne katılması onu çok üzer. Mustafa Kemal, Rumeli ve Selanik'te kurulan cemiyetlerin kendi cemiyetlerini de yok etmemesi için Rumeli'de görevlendirilmeyi ister. Uzun bir süre sonra 13 Ekim 1907'de Mustafa Kemal'e görev verilir. Mustafa Kemal, Selanik'teyken cemiyetin İttihat ve Terakki ile birleştirildiğini öğrenir. Mustafa Kemal, duruma kızarak da olsa İttihat ve Terakki'ye katılır.

İttihat ve Terakki'nin toplântıları devam ettikçe Mustafa Kemal'i rahatsız eden çeşitli durumlar ortaya çıkar. Cemiyet içerisinde özellikle Şükrü Paşa tarafından Mustafa Kemal'in pervasız ve ateşli tavırları ile fazla içki içmesi eleştirilmektedir. Fethi Bey, bu konuda Mustafa Kemal'i uyarmakla görevlendirilir. Mustafa Kemal, cemiyetten istifa etmeyi de susmayı da kabul etmez. Bir toplântıda, askerinin siyasete girmesinin yanlışlığıyla ilgili fikirlerini açıklar. Çünkü bu, askerinin birbirini kırmasına sebep olabilecektir. Özellikle Talat Bey'in tavırları Mustafa Kemal'i çok rahatsız eder. Onun orduyu kullanarak bir yerlere gelmeye çalıştığının farkındadır. Fethi Bey'i de uyarmasına rağmen bir sonuç elde edemez.

Mustafa Kemal, cemiyet tarafından Üsküp rehberliğiyle görevlendirilmiştir. Bu yaşadığı ikinci sürgündür. Aradan çok zaman geçmeden Mustafa Kemal'in söyledikleri bir bir gerçekleşir.

Enver Bey, saray tarafından İstanbul'a çekilmek istenir. Bu durum karşısında önce Enver Bey sonra Niyazi, ordularıyla beraber Resne dağlarına çıkar ve Padişah'a Meşrutiyet'in ilan edilmemesi durumunda ordusuyla savaşaacağı haberini gönderir. Saray da Enver Bey'e karşı Şemsi Paşa'yı görevlendirir. Bu askerinin askere kısırdırılması anlamına gelmektedir.

Meşrutiyet ilân edilir. Kutlamalar yapılır. Ardından öldürülmeler başlar. Çünkü gayesi olmayan bir dava için savaşılmıştır. Bir gazetenin ser muhabiri ve sadrazam öldürülür.

1913 yılında Mustafa Kemal, Sofya'ya tayin edilir. Talat, Enver ve Cemal Paşalar merkezi bir otorite ile emre uymayan herkesi uzaklaştırma çabasındadırlar. Mustafa Kemal, Avrupa'da patlak vermeye başlayan savaşlara Osmanlı'nın da

katılmasından endişe etmektedir. Mustafa Kemal'in tahmini gerçekleşir. Cihan Harbi başlar ve Osmanlı da bu harbe dahil olur.

Mustafa Kemal, İsmet Paşa ile konuşarak bu mücadelenin İstanbul'dan yürütülemeyeceğine karar verir. Önce Samsun'a, Amasya, Erzurum ve Sivas'a gider. Resmi yaşantıdan sivil yaşantıya döner. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açar ve Sakarya'da zafer kazanılır. Ama bu zafer de gaye değildir. Çünkü dıştaki zafer kazanıldıktan sonra Mustafa Kemal'in içeride özellikle de bazı arkadaşlarıyla mücadelesi başlamıştır.

Olay Örgüsü

Konusunu Mustafa Kemal'in kurmayken başladığı mücadele ve çabasıyla Atatürk olmaya ulaşmasından ve bıkip usanmadan çalışmasından alan *Zafer Gaye Değildir* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Atatürk, Kasım 1938'da hasta yatağında duyduğu kalk borusunun sesiyle kurmaylık yıllarını hatırlar.
- 2- Sabah, nöbetçi subayın uyarısıyla uyandırılan Mustafa Kemal, vatanın durumunu düşünmekten geceleri uyuyamamaktadır.
- 3- Müfit'le konuşan Mustafa Kemal, İttihat ve Terakki'yi bu konuda çözüm olarak görmediği için onlara katılmayı kabul etmez.
- 4- Enver Bey'le görüşen Mustafa Kemal, o guruba da katılmaz.
- 5- Şam'a sürgün olarak tayin edilen Mustafa Kemal, Albay Lütfü'nün desteğiyle oradakilerle beraber Vatan ve Hürriyet cemiyetini kurar.
- 6- Bir izin belgesiyle Selanik'e giden Mustafa Kemal, cemiyeti oraya da taşır.
- 7- Mustafa Kemal'in Şam'a dönmesinden sonra Selanik teki Vatan ve Hürriyet cemiyeti Osmanlı Hürriyet cemiyetine dönüştürülür.
- 8- Mustafa Kemal Şam'daki yetkililerden Rumeli'de görevlendirilmeyi ister.
- 9- Rumeli'ye giden Mustafa Kemal, İttihat ve Terakki ile birleşmiş olan Osmanlı Hürriyet cemiyetinin bir üyesi olarak İttihat ve Terakki'ye katılır.
- 10- Mustafa Kemal'in çeşitli tereddütleri ortaya çıkar.

- 11- Mustafa Kemal, pervasız tavırlarından dolayı uyarılır.
- 12- Mustafa Kemal, istifayı da susmayı da kabul etmez.
- 13- Talat Bey'in orduyu kullandığını ve askerinin siyasete girmemesi gerektiğini düşünen Mustafa Kemal, fikirlerini cemiyete kabul ettiremez.
- 14- Mustafa Kemal, sürgün olarak cemiyet tarafından Üsküp rehberliğiyle görevlendirilir.
- 15- Mustafa Kemal'in öngörülleri gerçekleşir.
- 16- Enver Bey, İstanbul'a çekilme emri alınca ordusuyla dağa çıkarak saraya cephe alır. Niyazi de ordusuyla ona katılır.
- 17- Dağdaki orduya karşı saray, Şemsettin Paşa'yı görevlendirir.
- 18- Meşrutiyet ilân edilir ve ölümler başlar.
- 19- Mustafa Kemal 1913'te Sofya'ya tayin edilir.
- 20- Meşrutiyet'in merkezi otoritesi Talat, Enver ve Cemal Paşa'lar çekindikleri herkesi çevreden uzaklaştırmaktadırlar.
- 21- Avrupa ile başlayan Cihan Harbi'ne Osmanlı da dahil olur.
- 22- Mustafa Kemal Samsun, Amasya, Erzurum ve ardından Sivas'a giderek halkı teşkilatlandırır.
- 23- Mustafa Kemal, sivil hayata geçer.
- 24- Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulur.
- 25- Sakarya'da zafer kazanılır.
- 26- Dışarıdaki zafer kazanılmış olmasına rağmen Mustafa Kemal'in içeride arkadaşlarıyla mücadelesi devam edecektir.

Tema

Oyunun ana teması, Mustafa Kemal'in yüreğindeki vatan sevgisi ve bu sevgi için en yakın arkadaşlarıyla bile kazanılan zaferin dahi bitiremediği mücadelesidir.

Mustafa Kemal, daha kurmaylık yıllarından itibaren Osmanlı'nın içinde bulunduğu sıkıntılarının sancısını çekmeye başlamış, bu sancıyla uykuyu unutmuş ve yine

bu sancının yoğunluğuyla kurtuluş çareleri aramıştır. Bu arayış, onun gözünde hiçbir korkuyla, sürgünle ya da uyarıyla bitirilememiş, zafer kazanıncaya kadar devam etmiştir. Ama zafer onun için hiçbir zaman gaye olmamıştır:

KEMAL- Uyumak için gözlerimi yumar yummaz bir düşünceler sağnağıdır bastırır. (Ara) Düşünce bir karara ulaşmak içindir; karar veremiyorum. Çünkü her doğrunun karşısına beş yanlış çıkıyor. Yararlı zannettiklerimin sakatlıkları, sakıncaları beliriyor... Bir karar vermem, bir yol seçmem gerek; fakat konusunu, amacını bilemiyorum...⁴³²

Mustafa Kemal, vatanın kurtuluşu için her şeyi göze almıştır. Sürülmeyi, şahsi itibarını kaybetmeyi ve hatta ölümü bile göze almıştır. Zaten haklı bir mücadele ancak böyle bir fedakârlıkla kazanılabilir:

“KEMAL- Göreceksiniz Fethi Bey, bu şenlikler ve onların da paylaştıkları zafer coşkunculukları sona erecek. (Canlanır) Zafer gaye değildir, Fethi bey. Zaferin ötesindedir gaye. Hakiki bir gaye yoksa, zafer tez vakitte bozguna döner...”⁴³³

Zaman

Oyunun olay zamanı, Kasım 1938’de başlayıp Mustafa Kemal’in kurmaylık yılları olan 1902’ye dönüş ve bu tarihten itibaren de tekrar 1920’li yıllara geliş şeklindedir. Eserde, olayların ilerleyişiyle her geçişte zaman da belirtilmiştir:

“Harb Akademisi: İstanbul, 1902”⁴³⁴

“Yazı: 23 Ocak 1913.”⁴³⁵

Eserin anlatma zamanı 1993’tür. Oyunun yazılış sebebini yazar Taktim başlığı altında oyunun başında belirtmiştir:

Mustafa Kemal, Atatürk olarak doğmamış ve kolay kolay Atatürk olmamıştır. Çöküşün belirginleştiği bir dönemde, sayısız Osmanlı aydını ile birlikte, o da bir çıkış yolu aramaya, daha okul sıralarında başlamış, fakat ileri sürülen formüllerden birine, o formül – Meşrutiyet- amacına ulaştığı halde bendesi olmamış, gerçek ve kurtarıcı amacı bulabilmek için direnmiştir. Tek kalmaya itilmemiş, tek’leşmeyi seçmiş, ancak bundan sonradır ki, Atatürklüğe yönelmiştir. Bu senaryo, sonucu veya sonuca giden yoldaki çarpıcı olayları ve başarıları değil, işte bunu, Mustafa Kemal’in Atatürklüğe, gerçek söylenişi ile de, Türkiye’nin ve Türk’lüğün gerçek kurtuluşuna yönelik dönemini anlatmaya çalışır. Bu dönem bilinmeden

⁴³² Tarık BUĞRA, *Zafer Gaye Değildir*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 7.

⁴³³ BUĞRA, s. 71.

⁴³⁴ BUĞRA, s. 3.

⁴³⁵ BUĞRA, s. 72.

ve belirtilmeden Atatürk'ün ve Cumhuriyet'in tam olarak kavranıp benimseneceğine inanamıyorum.⁴³⁶

Mekân

Eserde çok sayıda mekân kullanılmıştır. Eser, senaryo tarzında yazıldığı için olayların geçmediği sadece kameranın dolaşacağı mekânlar da bunun içindedir. Biraz da eserin zaman olarak geriye gidişi ve 1938'e dönüşlerle anlatılmasından mekân sayısı artmıştır. Eserde kullanılan mekânlar; İstanbul- Dolmabahçe, Harb Akademisi, Akademi'nin bahçesi, Akademi'nin kitaplığı, birinci sınıf bir lokanta, bir kır kahvesi, Şam- Albay Lütfü'nün bürosu, lokanta salonu, Karargâhta subay odası, oturma odası, Şam'da bir köşkün arka bahçesi, Şam'da bir bahçe gazinosu, bir gemi güvertesi, geminin lokantası, kamara, Selanik limanı, boş bir arazi, kışla önü, kışlada bir koridor, gazinodaki bölme, sokaklar, bir sahil gazinosu, askeri bina, Şükrü Paşa'nın konağında çalışma odası, konağın salonu, Paşa'nın makam odası, bir kıyı cephesi, bir park, Ali Fethi'nin odası, İttihat ve Terakki'nin kongre salonu, Pastahane caddesi, köprü üstü, Bab-ı Ali, Sofya'da Türk elçiliği, elçilikte yemek salonu, Şişli'deki ev, evde çalışma odası, Bandırma Vapuru ve eski Çankaya Köşkü'nün bahçesidir.

Eserde mekânlar ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Bu, çekimi kolaylaştırmak için de önemlidir. Bu tavır ayrıca senaryo üslubundan da kaynaklanmaktadır:

İç – Gündüz

Birinci kat salonu; ikinci kata çıkan merdivenler; ikinci kat salonu; kamera bu ilerleyişi sırasında, sağdaki bir açık kapıdan, yuvarlak bir masanın etrafına oturmuş beş doktoru da görüntüleyip geçer; içerdekilerin mırıltılı konuşmaları bir iki adım daha sürer; görüntüye bir başka kapı girer. Bu kapıya zoom/⁴³⁷

Şahıs Kadrosu

Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Mustafa Kemal Atatürk, Müfit, Asım, Enver, Albay Lütfü, Doktor Mahmut, Tevfik, Ömer Naci, Ali Fuat, Fethi, Cemil, Niyazi, Sami, Şükrü Paşa, Talat, Rasim ve İsmet'tir. Dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar; Garson, ötekiler, hepsi, kız, subay, sivil, yankı, ses, değişik sesler, ayrı sesler, koro, katip ve kafa sesidir.

⁴³⁶ BUĞRA, s. 1.

⁴³⁷ BUĞRA, s. 2.

Mustafa Kemal Atatürk: Eserin başında hasta yatağında, son günlerini yaşayan Atatürk olarak görülen Mustafa Kemal daha sonra işittiği kalk borusunun sesiyle kurmaylık yıllarına döner ve o günden sonra yaşadıklarını hayalinde canlandırır. Bu bir hatırlamadır.

Mustafa Kemal, daha genç bir kurmayken vatan ve millet sancısı taşımaktadır. Bu sancıyla geçen uykusuz geceleri onu arkadaşlarını endişelendirecek kadar yorar. Bu sancuların ardından Mustafa Kemal, yavaş yavaş kurtuluş arayışına girer. Ama zamanla var olan hiçbir çözüm arayışının gerçek çözüm olmadığını fark eder. Özellikle meşrutiyet çabalarını herkes bir kurtuluş yolu olarak görürken Mustafa Kemal büyük bir ileri görüşlülük göstererek olacakları, askerlerin birbirine düşeceğini ve bunun yeni bir diktatörlüğün başlangıcı olduğunu o günlerde görerek arkadaşlarını uyarır. Zaten zaman onu haklı çıkarmakta gecikmez:

KEMAL- Hatırlayınız lütfen, hep söylemişimdir, bu Talat bey devletin başına çok belalar saracaktır diye. Hep söylemişimdir, bizim iyi yürekli, bizim saf mefkürecileri kullanıyor ve kullanacak diye. Ve hep bilmemişimdir, tek midir, yoksa arkasında bambaşka güçler mi vardır?

Tarihimizin en korkunç oyunu oynanıyor Fethi bey; Meşrutiyetle, hürriyetle alakası yok bunun. Ordu kahpece aldatıldı.⁴³⁸

Mustafa Kemal, fikirlerini olgunlaştırdıktan ve devletin her geçen gün uçuruma sürüklendiğini fark ettikten sonra artık faaliyet kararı alır. Çünkü bekleyip, birilerine katılmak değil katılınacak bir faaliyeti başlatmak gerekmektedir. Artık Anadolu, kurtuluşun tek çaresidir:

“KEMAL- (Sakin) İstanbul’dan gitmek, hayır gitmek değil, kurtulmak, mutlaka, mutlaka kurtulmak elzemdir. Milleti uyandırmak elzemdir.”⁴³⁹

Milletin gücü ve yüreğindeki vatan sevgisiyle yola çıkan Mustafa Kemal, büyük bir zaferin kapılarını Anadolu’dan açar. Bu zafer halkın zaferidir. Çünkü Mustafa Kemal, hayatının hiçbir döneminde zaferi gaye olarak görmemiştir:

KEMAL- Millet istiklalini, şerefini, haysiyetini kurtardı; elbette zafer. Hakiki ve muhteşem bir zafer; fakat zafer gaye değildir. Zafer milletindir; bizim değil. Millet savaşını

⁴³⁸ BUĞRA, s. 73.

⁴³⁹ BUĞRA, s. 78-79.

tamamladı; bizimki yeni başlıyor. Biz gayemizin tahakkuku için Dünya ile ve pek muhtemel ki, bazı arkadaşlarımızla da mücadele edeceğiz...⁴⁴⁰

Diğerleri

Müfit, Asım ve Enver Mustafa Kemal'in Harb Akademisi'nden arkadaşlarıdır. Mustafa Kemal'e destek olmak için ellerinden geleni yapmışlardır.

Albay Lütfü, Mustafa Kemal'in sürgün görevli olarak gönderildiği Şam'da komutanı olan kişidir. O da Mustafa Kemal'i ideallerine ulaştırmak için gayret eder. Doktor Mahmut da Mustafa Kemal'in Şam'da irtibatla bulunduğu vatanseverlerdendir.

Tevfik, Selanik'te Mustafa Kemal'i karşılayıp toplântı yerine götüreren kişidir. Ömer Naci ve Ali Fuat Selanik'te Mustafa Kemal ile görüşüp cemiyete dahil olan kişilerdir. Cemiyet'in Selanik'teki işlerini üstlenirler.

Fethi, Mustafa Kemal'in İttihat ve Terakki'ye geçmesi için ısrar eden kişidir. Cemil ise Mustafa Kemal'in isteğiyle İttihat ve Terakki'ye katılan kişidir. Niyazi ve Sami İttihat ve Terakki üyelerindendir.

Şükrü Paşa, İttihat ve Terakki'nin en yetkili kişisidir. Talat ise cemiyette bulunmasından Mustafa Kemal'in rahatsız olduğunu belirttiği fakat kimsenin anlamak istemediği bir sivildir.

Rasim, İstanbul'a geldiğinde Mustafa Kemal'i karşılayan doktordur.

İsmet, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gitme fikrini açtığı ve kararı beraber aldığı arkadaşısıdır.

Anlatma Problemi

Eser, her mekân ya da olay değişikliğinde bir numarayla sıralanmış toplam 97 bölümden oluşmaktadır. Her rakamdan sonra zaman, mekan ve şahıslar belirtilmiş ayrıca kamera hareketleri, çekimler teknik bir dille anlatılmıştır. Bu durum uzun anlatımlara sebep olduğu için eserin anlaşılabilirliğini kısıtlamıştır. Çünkü birkaç cümlelik konuşmanın arasına uzun açıklamalar sığdırılmıştır. Bu durum eserin bir senaryo olmasından kaynaklanan teknik bir durumdur:

KEMAL- ... Bu asil niyetinizi kat'iyen hafife almadan söylüyorum, evet ancak/

⁴⁴⁰ BUĞRA, s. 81-82.

Mustafa Kemal kapıya doğru bakar/
 Kamera, elinde çay tepsisi ile giren uşağı görür/
 Genel çekim; çaylarını karıştırmakta veya içmekte
 Olanlar ve odadan çıkan uşak/
 Mustafa Kemal'e çevrilen yüzler:⁴⁴¹

Nesirle yazılmış olan eserin içerisinde şiire rastlanmaz. Eserde dönemi daha iyi yansıtabilmek için Osmanlıca sözcükler sık sık kullanılmış olsa da bu anlaşılabilirliğe zarar vermemektedir. Eserin dili oldukça anlaşılır ve akıcıdır:

KEMAL- Memleketin, bu bahtsız vatanın yaşamakta olduğu vahim anları size söylemeye lüzum görmüyorum; biliyorsunuz. Makedonya'yı, bütün Rumeli kıtasını vatan camiasından koparmak istiyorlar. Onu kurtarmak yegane gayemizdir. Arkadaşlar, her kurtuluşun anası hürriyettir. Hürriyet olmayan bir memlekette çöküş ve ölüm vardır. Hürriyet te'sis edeceğiz arkadaşlar...⁴⁴²

Eserin genelinde rastlanan bir tutum, isimlerden önce veya sonra yer alan ünvan ya da görev isimlerinin küçük harfle başlamış olmasıdır. Bu da oyunun yazıldığı dönemin imlâ anlayışından kaynaklanabilir:

“PAŞA- Onu ikaz ediniz Fethi bey.”⁴⁴³

“PAŞA- Buyurunuz Enver bey.”⁴⁴⁴

Eserin önemli özelliklerinden biri de “geri dönüş” tekniği kullanılarak yazılmış olmasıdır. Atatürk'ün ölümüne yakın bir dönemde başlayan eser, geçmişi hatırlamalar ve bu şekilde geri dönüşlerle oluşturulmuştur.

⁴⁴¹ BUĞRA, s. 24.

⁴⁴² BUĞRA, s. 34-35.

⁴⁴³ BUĞRA, s. 50.

⁴⁴⁴ BUĞRA, s. 50.

ÖZGÜRLÜK BABASI MİTHAT PAŞA

Özet

1852'nin Haziran ayında Mithat Paşa, başbakanlıkta Sadrazam Koca Mustafa Reşit Paşa'yı ziyarete gitmiştir. Reşit Paşa, sanatçıya ve insan yetiştirmeye düşkün bir sadrazamdır. Osmanlı'nın çöküntüye hazır olduğunun ikisi de farkındadır. Osmanlı'da sakat, hasta ya da deli padişahlar da tahta çıkmaya başlamış, rüşvet ve saray eğlenceleri ayyuka çıkmıştır. Çıkarılan kanunlarla verilen cezalar caydırıcı olamamıştır.

Sadrazam Mehmet Emin Paşa, geçmişte Mithat Paşa'nın kendisi hakkında verdiği raporla Arabistan Orduları Müşirliği'nden kovulmuş ama tekrar yükselmesi kolay olmuştur. Osmanlı'da kimsenin yeri garanti değildir. İniş çıkışlar hızla devam etmektedir. Mithat Paşa'nın en çok güvendiği kişiler Mustafa Reşit Paşa, Ali Paşa ve Fuat Paşa'dır.

Mithat Paşa'nın memurlardan gizlice para aldığına dair söylentiler üzerine yargılanmasına karar verilir. Delil bulunamayınca Mithat Paşa, yargılama sonunda aklanır.

1861 yılında Niş Valisi olan Mithat Paşa orada mükemmeli başarır. Halkı toplayarak neler yapacağını anlatır. Her köy, kasaba kendi yönetim kurulunu seçecek ve böyle yönetilecektir. Eşkıyalar cezalandırılacak, halk tarafsız mahkemelerde yargılanacaktır. Anayollar ve bunun benzeri birçok yenilik yapılacaktır. Halk durumdan çok memnundur. Mithat Paşa'nın başarısı dilden dile dolaşmaktadır. Hizmetleri beğenilen Mithat Paşa, Sadrazam Fuat Paşa tarafından Tuna'da görevlendirilir. Mithat Paşa ve Fuat Paşa ülkenin özgürlükten uzak durumunun kaybettirdiklerinden bahsederler.

Tahtta Sultan Abdülaziz vardır. Rusya Büyükelçisi İgnatiev, sık sık Sultan'ı ziyaret ederek etki altında bırakmaya çalışmaktadır. Sultan Abdülaziz ise onun samimiyetine güvenerek sözlerine itimat etmektedir. İgnatiev, Sultan'a Mithat Paşa'yı şikayet eder. Onun Niş valisi iken insanları kendi yönetiminin güvenilirliğine ikna etmeye çalıştığını, yaptığı bütün hizmetlerin halkın sevgisini kazanarak insanları teşkilatlandırmayı amaçladığını anlatır. Abdülaziz, bu işin çaresine bakmayı plânlamaya başlar. Mithat Paşa'yı çok seven Sadrazam Ali Paşa bu söylentilerin ona zarar vermesinden çekinerek Mithat Paşa'yı Şurayı Devlet Başkanlığı ile görevlendirir. Bu

arada Mithat Paşa, kısa bir süreliğine ayaklanan Bulgarları bastırmak ve cezalandırmakla Padişah tarafından görevlendirilir. Şurayı Devlet'te göreve devam eden Mithat Paşa, bu makamın kendisini sıkıntıya soktuğunu, devletten gelen her şeye evet dememesinin sıkıntı oluşturduğunu fark ederek görev değiştirme arzusu taşımaya başlar.

Abdülaziz, İgnatiev ve annesi Pertevnihal'in ısrarıyla Mahmut Nedim Paşa'yı sadrazam yapar. Mahmut Nedim Paşa, göreve başlar başlamaz Mithat Paşa'nın kuyusunu kazmaya başlar. Onun devlet başkanı gibi davrandığı iddiasında bulunur. Bağdat'ta valilik yapan Mithat Paşa, orada halkı da çok memnun eden yeni bir yönetim kurmuş, herkesi yine kendisine hayran bırakmıştır. Bu söylentilere inanan Abdülaziz, Mithat Paşa'yı görevden almakla yetinmez Sivas'a sürgün etme kararı alır. Mithat Paşa, sürgüne gitmeden önce Abdülaziz'le görüşür. Ona Mahmut Nedim Paşa'nın kendisinin karşısında yer almasının nedenini anlatır. Mithat Paşa, Bağdat Valiliği sırasında elde edilen kazancın yarısını hazineye aktarmayı kabul etmemiştir. Mithat Paşa ayrıca Mahmut Nedim Paşa'nın kadroyla ne kadar oynadığını, değiştirdiği memurlukları anlatır. Abdülaziz, diğer Paşaların da fikrini alarak Mahmut Nedim Paşa yerine Mithat Paşa'yı sadrazam yapar. Mithat Paşa ilk iş olarak görev ehli devlet adamları aramaya başlar. Şirvanzade Mehmet Rüştü Paşa'yı Evkaf Nezareti'ne, sürgünde olan Serasker Hüseyin Avni Paşa'yı seraskerliğe, yine sürgünde olan Cevdet Paşa'yı Maarif Nazırlığı'na, Paris Büyükelçisi Cemil Paşa'yı Hariciye Nezareti'ne getirir.

Abdülaziz, Mithat Paşa'nın kendi başına yaptığı uygulamalardan rahatsızdır. Mithat Paşa'nın eski sadrazam Mahmut Nedim Paşa'yı devletten aldığı paraları iade konusunda mahkemeye verip kazanması durumu daha da kızıştırır. Mithat Paşa, Sultan'ın karşısında lafını söylemekten çekinmez ve ülkenin durumunu açık açık anlatır. Abdülaziz, biraz da annesinin kışkırtması ile Mithat Paşa'dan mührü alarak Mütercim Rüştü Paşa'ya verir. Mithat Paşa'nın sadrazamlığı seksen bir gün sürmüştür.

Rüştü Paşa, aslında meşrutiyet taraftarıdır. Bu nedenle Mithat Paşa ile iyi anlaşılır. Mahmut Nedim Paşa sadrazam olmuş, Mithat Paşa ise Adliye Nazırı'dır. Bu padişahın karşıt görüşte olanların bir arada çalışmasının verimli olacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Mithat Paşa bir süre sonra nazırlıktan istifa eder.

Mithat Paşa ve bir grup arkadaşı bir araya gelerek meşrutiyet için Padişah'ı tahttan indirmenin gerekliliğini konuşurlar. Ülkenin durumu gittikçe kötüye gitmekte, isyanlar artmaktadır. Bunun üzerine Şeyhülislam Hayrullah Efendi'nin de fetvasıyla Padişah'ın tahttan indirilmesine karar verilir. 30 Mayıs 1876'da Abdülaziz tahttan indirilir. Yerine V. Murat tahta çıkarılır. Bunun üzerinden bir hafta geçmeden sultan Abdülaziz, bileklerini bir makasla keserek intihar eder.

Çerkez Hasan adında bir genç Abdülaziz'in başına gelene dayanamayarak onun intikamını alma düşüncesiyle Mithat Paşa'nın evindeki toplântıyı basarak Hüseyin Avni Paşa'yı ve Hariciye Nazırı Raşit Paşa'yı öldürüp Kayserili Ahmet Paşa'yı yaralar. Bunun üzerine Çerkez Hasan, tutuklanır.

Ülkeyi iyi yöneteceği düşünülerek tahta çıkarılan V. Murat dengesini kaybetmiş ve delirmiştir. Doktorlar bile kurtuluş umudu vermemektedir. Bunun üzerine arkadaşlarının da isteğiyle Mithat Paşa, Abdülhamit'le görüşür. Onunla, kendisini tahta çıkaracaklarına ama bunun karşılığında meşrutiyet idaresi getirilerek Padişah'ın kendilerinin sözlerinden çıkmayacağına dair söz alır. Şeyhülislâmdan fetva alınır ve Abdülhamit tahta çıkarılır. Sadrazamlığı bırakan Rüştü Paşa, Mithat Paşa'yı Abdülhamit'in verdiği sözlerde durmayacağı konusunda uyarır. Rüştü Paşa, hazırlanan anayasayı da uygun bulmamaktadır. Ancak ilk etapta yapılabilecek bir şey yoktur. Ziya Paşa ve Namık kemal de Mithat Paşa'yı durumun iyiye gitmediği, anayasanın da mutlakiyet rejimini desteklemekten başka işe yaramadığı konusunda uyarırlar.

Mithat Paşa, tekrar sadrazam olur. Bu, ülkede ve ülke dışında sevinçle karşılanır. Ama ülke bir savaşa sürüklenmek üzeredir. Ülkedeki azınlıklar ayaklanmış, topraklarda gözü olanlar ise dışarıdan baskı yapmaya başlamıştır. Abdülhamit'in iç yüzünü anlayan Mithat Paşa, ülkeyi kurtarmak için çabalamaya başlamıştır. Yabancı ülke temsilcileri de ülkedeki bu gerginliğin, Abdülhamit ve Mithat Paşa arasındaki uyuşmazlığın farkındadır. Redif Paşa ve Mahmut Celalettin Paşa, Padişah'ın Mithat Paşa hakkında duyduklarını haber vermeye gelirler. Mithat Paşa, Padişah'ın istemesine rağmen Süleyman Paşa'nın İstanbul'dan uzaklaştırılmasına, Namık Kemal'in sürgüne gönderilmesine ve sarayda masrafların artmasına karşı çıkmaktadır. Bütün bunların üzerine Mithat Paşa, Abdülhamit'e uzun bir mektup yazarak sadrazamlıktan istifa eder.

Padişah'a Mithat Paşa'nın hakkında sayısız jurnal gelmektedir. Bunun üzerine Mithat Paşa Brendizi'ye sürgün edilir. Rusya büyükelçisi kendi dışişlerine, Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumu ve Osmanlıyla yapılacak bir savaşın muhakkak kazanılacağını bildiren bir mektup yazar.

Abdülhak Hamit, Brendizi'den Paris'e geçen Mithat Paşa'yı ziyaret eder. Ona, sürgün edilmesinin ülke içinde ve dışında uyandırdığı yankıları anlatır.

Mithat Paşa'nın desteğiyle Londra'da hazırlanan protokol, toplanan Osmanlı Paşaları tarafından reddedilir. Paşaların birçoğu bunun bir kurtuluş olduğunu kabul etmek istemezler. Bunun üzerine Rus yetkilileri toplanarak savaştan yana bir tutum takınma kararı alırlar. Halet Paşa, İbrahim Ethem Paşa'ya girilecek olan savaşın tehlikesini ve Mithat Paşa'nın ülke dışında da olsa bu savaşı engellemek için gösterdiği çabayı anlatır. Fakat sadrazam da saray da artık savaşı göze almıştır.

Savaşa girilir. Toprakların önemli bir kısmı bu savaşta kaybedilir. Onbinlerce asker şehit verilir.

Abdülhamit'in hafiye rejimi ortalığı kasıp kavurmakta, yalan da olsa jurnallerden herkes nasibini almaktadır. Az da olsa vicdan rahtasızlığı duyan Abdülhamit, ülke dışında zor durumda olan Mithat Paşa'ya Kâmil Paşa'nın isteği üzerine para yardımı teklifinde bulunur. Mithat Paşa bunu kesinlikle kabul etmez. Buna çok sinirlenen Abdülhamit de Kâmil Paşa'yı Teşrifat Nazırlığı'ndan alarak sürgüne gönderir.

Mithat Paşa 1878 sonlarında affolunarak Hanya'ya yerleşir. Bir süre sonra da Suriye valiliğine tayin edilir. Görevini mükemmel bir şekilde yerine getiren Mithat Paşa hakkında iftiralar durmadan devam etmektedir. Mithat Paşa, yakınlarının kaçma teklifini reddeder. Sonunda, arkadaşlarının ısrarına dayanamayan Mithat Paşa, kaçmayı değil ama bir konsolosluga sığınmayı kabul eder. Bir süre sonra ülkeye döner. Mithat Paşa, suç ortaklarıyla beraber Abdülaziz'i öldürmekle suçlanmaktadır. Mithat Paşa, bütün suçlamaları reddeder. Mithat Paşa'ya aslı astarı olmayan suçlamalar gerçek gibi sunulur. Sonunda da idama mahkum edilir. Abdülhamit, Mithat Paşa'nın suç ortağı olarak da sarayın iki damadı olan yani kız kardeşlerinin eşleri Mahmut Paşa ve Nuri Paşa'yı muhakeme ettirmektedir. Bu şekilde hem Mithat Paşa'dan hem de damatlardan kurtulacaktır. Mithat Paşa ve Suçlanan diğerleri temyiz sonucu Taif'e sürülürler. Bu

olaya ülke içinde ve ülke dışında yankılar uyanır. Abdülhamit'in direktifi ile Mithat Paşa zindanda boğdurulur.

Olay Örgüsü

Konusunu Mithat Paşa'nın hayatının bir bölümünden alan *Özgürlük Babası Mithat Paşa* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Mithat Paşa, Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'yı ziyaret eder.
- 2- Mithat Paşa, Osmanlı'nın kurtuluşu için, Mustafa Reşit Paşa, Ali Paşa ve Fuat Paşa'ya güvenmektedir.
- 3- Mithat Paşa, kendisine atılan iftiralar üzerine mahkemeye çıkarılır ve suçsuz bulunur.
- 4- Mithat Paşa, Niş Valisi olarak mükemmel işler başarır.
- 5- Yaptığı işler beğenilen Mithat Paşa Tuna'da görevlendirilir.
- 6- Rusya büyükelçisinin dolduruluşuna gelen Sultan Abdülaziz Mithat Paşa'yı görevinden alarak Şurayı Devlet Başkanlığı'na getirir.
- 7- Mahmut Nedim Paşa, sadrazam olur.
- 8- Mahmut Nedim Paşa'nın Abdülaziz'e şikayetleri sonucu Mithat Paşa, Sivas'a sürgün edilir.
- 9- Sürgüne gitmeden Sultanla görüşen Mithat Paşa, Sultan'a Mahmut Nedim Paşa'nın kişisel menfaat güttüğünü anlatır ve sadrazam olur.
- 10- Mithat Paşa, daha önce sürgüne gönderilenleri memuriyetlerinin başına geçirir.
- 11- Abdülaziz, Mithat Paşa'nın kendi başına yaptığı uygulamalardan rahatsız olarak onun yerine Mütercim Rüştü Paşa'yı getirir.
- 12- Mithat Paşa ve arkadaşları, meşrutiyet için Abdülaziz'i tahttan indirir V. Murat'ı tahta çıkarırlar.

- 13- Sultan Abdülaziz intihar eder.
- 14- Çerkez Hasan, Abdülaziz'in intikamını almak için Mithat Paşa grubundan iki kişiyi öldürür bir kişiyi de yaralar.
- 15- V. Murat'ın delirmesi üzerine anlaşmalı olarak Abdülhamit tahta çıkarılır.
- 16- Mithat Paşa, sadrazam olur.
- 17- Ziya Paşa ve Namık Kemal, Mithat Paşa'yı Abdülhamit'e güvenmemesi konusunda uyarırlar.
- 18- Abdülhamit, Mithat Paşa'nın uygulamalarından memnun değildir.
- 19- Redif Paşa ve Mahmut Paşa, Mithat Paşa'yı uyarır.
- 20- Mithat Paşa, sadrazamlıktan istifa eder.
- 21- Mithat Paşa, Brendizi'ye sürgün edilir.
- 22- Rusya, Osmanlı'yla savaşma ve toprak kazanma kararı alır.
- 23- Abdülhak Hamit, Mithat Paşa'yı ziyaret eder.
- 24- Osmanlı, Mithat Paşa'nın desteğiyle hazırlanan Londra Protokolünü reddeder.
- 25- Savaş, beraberinde toprak ve onbinlerce can kaybına sebep olur. Sonuçta Osmanlı kaybeder.
- 26- Abdülhamit, Mithat Paşa'nın teklif edilen yardımı kabul etmemesi üzerine Teşrifat Nazırı'nı görevden alır.
- 27- Mithat Paşa affolunarak Hanya'ya yerleşir.
- 28- Mithat Paşa, Suriye Valisi olur.
- 29- Atılan iftiralar üzerine tutuklanma kararı alınan Mithat Paşa yabancı bir konsolosluğa sığınır.
- 30- Ülkesine dönüp, mahkeme edilen Mithat Paşa beraberindekilerle idama mahkum edilir.
- 31- Temyizden sonra Taif Kalesi'ne sürgün edilirler.

32- Mithat Paşa, Taif Kalesi'nde Abdülhamit'in isteği üzerine boğdurularak öldürülür.

Tema

Oyunun ana teması Mithat Paşa'nın şahsında verilmeye çalışılan ve saltanatla meşrutiyet çatışmasıyla anlatılan özgürlüktür. Ömrünü halkına özgürlüğü tattırabilmek amacı için geçiren ve o arzuyla tamamlayan Mithat Paşa “özgürlük babası” kimliği ile tanınır. Osmanlı toplumunda özgürlük düşüncesi onunla şekillenmiş, onun mücadelesiyle bayraklaşmış ve onun sözleriyle destanlaşmıştır:

MİTHAT PAŞA- Af dilemek, suçluların işidir. Ben suçsuzum. Kimsenin merhametine sığınmam. Tanrının yazdığına katlanırım. Bende katil hali var mı? Bu devletin en büyük mevkilerine çıktım. İsteseydim, suyuna gitseydim, zulmü ve kötülükleri savunsaydım, memleketin zararına hareket etseydim, ömür boyu sadrazam veya nazır kalırdım. Suçlu olsaydım, beni bağrına basan Avrupa'dan gelmezdim. Büyük devletlerin yetkilileri ailemi yanıma getirmeyi garanti ettiler. Reddettim. Hiç tanımadığım yabancılar bile bana keselerini açtılar. Her yerde ikram ve yardım gördüm. Bu destek bana değil, savunduğum görüşlere yapılmıştır. Benim savunduğum, özgürlük, adalet ve eşitlik içinde insanca yaşama düzenidir... Ölecek, ya da öldürülecek olan ben değilim. Et ve kemikten ibaret olan vücudumdur...⁴⁴⁵

Eserde yan temalardan biri vatan sevgisidir. Özgürlük mücadelesi ancak yüreğinde vatan sevgisi taşıyan, vatani için canından geçebilen insanlarla yapılabilir. Mithat Paşa, bunun en güzel örneğidir. Vatanına ve halkına duyduğu sevgiyi onlara özgürlüklerini kazandırmakla gösterebileceğini kavramış ve mücadelesini bu yolda sürdürmüştür. Döneminde çok fazla anlayışlamamış olsa bile Mithat Paşa bugünün vatan kahramanlarından biridir:

“MİTHAT PAŞA- Sağ olun. Teşekkür ederim... On yaşında Kur'an-ı ezberlemiş bir kimseyim. Tanrının koyduğu prensiplere asla ters düşmem. Vatanım için ölmem gerekiyorsa, bu şerefe bir an önce kavuşmak isterim...”⁴⁴⁶

Oyunda Osmanlıdaki hile ve entrika da yan tema olarak işlenmiştir. Özellikle Abdülhamit'le beraber gündeme gelen jurnaller hile ve entrikanın temelini oluşturmuştur. İnsanlar arkasını dönmeden dolaplar çevirilmiş, oyunlar oynanmış,

⁴⁴⁵ Ahmet Cevat BALTA, *Özgürlük Babası Mithat Paşa*, Ziraat Bankası Yayınları, Ankara, 1993, s. 125-126.

⁴⁴⁶ BALTA, s. 91.

iftiralar atılmıştır. Bir gün iftiracı olan ertesi gün iftira edilen konumuna düşmüş kimse kimseye güvenmez olmuştur. Bu iftiralardan en çok nasibini alan ve acı çeken de Mithat Paşa'dır.

Zaman

Oyun 1852 Haziranında başlayıp Mithat Paşa'nın Taif Kalesi zindanında boğdurulduğu tarih olan 7 Mayıs 1884'te son bulmuştur. Olay zamanı otuz iki yılı kapsayan eserin her sahnesinin başında hatta sahne içlerinde tarihler verilmiştir. Bu nedenle tarihî bir kaynak özelliği de taşımaktadır:

“Babıali-Sadaret (Başbakanlık), Haziran 1852, Sadrazam Koca Mustafa Reşit Paşa- Mithat Paşa”⁴⁴⁷

FUAT PAŞA-... Ülkelerinde demokrasi kurmak için ayaklanan Macaristan ve Lehistan halkını ezen rus ordularından kaçıp, bize iltica eden özgürlük kahramanlarını geri isteyen Çara, 4 Ekim 1849'da, hiç çekinmeden “Çarlığınıza Macar ve Leh yurtseverlerini öldürmek lekesini eklemeyiniz” dedim...⁴⁴⁸

Eserin farklı bir yönü 54 perdesi otuz iki yıllık bir dönemi kapsamasına rağmen 55. perdenin 20. yüzyıla taşınmış olmasıdır. Bu perde günümüzün bakış açısıyla 1925 tarihiyle verilmiştir. Genel itibariyle oyunun ilk ve son perdesi arasında yetmiş üç yıllık bir zaman geçer. Son perde de oyunu genel bir toplama niteliği taşır.

Mekân

Eserde birçok mekân kullanılmıştır. Bunlar; Babıali-Sadaret, Niş Valiliği, Dolmabahçe Sarayı, Sarayı Hümayun, Şurayı Devlet Başkanlığı, Şirvanzade Rüştü Paşa'nın köşkü, Adliye Nezareti, Beyazıt Karakolu, Topkapı Sarayı – Kubbealtı, Rusya Büyükelçiliği, İngiltere Büyükelçiliği, Mabeyn Bürosu, Mithat Paşa'nın konağı, Paris'te bir kafeterya, Petersburg Sarayı, Sadrazamlık, Sarayı Hümayun bahçesi, Şam Valilik Makamı, Aydın Valisi'nin İzmir'deki makam odası, Yıldız Sarayı bahçesinde kurulan büyük çadır, Yıldız Sarayı bahçesinde kurulan tahta karakol, Hicaz kumandanlığı, Taif Zindanı ve kitaplığı bulunan küçük bir bürodur.

Oyunda mekânlar sahne başlarında belirtilmiş yalnız mekânla ilgili herhangi bir açıklama ya da tasvir yapılmamıştır:

⁴⁴⁷ BALTA, s. 28.

⁴⁴⁸ BALTA, s. 40.

“Kitaplığı bulunan küçük bir büro – 1925 – Kuşçubaşı Mustafa’nın oğlu Eşref”⁴⁴⁹

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu oldukça geniştir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Mithat Paşa’dır. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Abdülhamit, sadrazam Koca Mustafa Reşit Paşa, Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa, Kadı, Halit (Nazır), Sadrazam Keçecizade Mehmet Fuat Paşa, Abdülaziz, Rusya Büyükelçisi Ignatiev, Mabeyinci, Sadrazam Mehmet Emin ali Paşa, Başkâtip, Pertevnihal Sultan, Sadrazam Mahmut Nedim Paşa, Fosfori Mustafa Paşa, Mabeyinci Hurşit, Sadaret Müsteşarı, Sadrazam Şirvanzade Mehmet Rüştü Paşa, Serasker Hüseyin Avni Paşa, Ahmet Hamdi Paşa, Sadrazam Mütercim Mehmet Rüştü Paşa, Şeyhülislam Hayrullah Efendi, Müddeiumumi (Savcı), Çerkez Hasan, İngiltere Baş Delegatesi Salisburg, Şair Ziya Paşa, Yazar Namık Kemal, Hariciye Nazırı Saf fet Paşa, İngiltere Büyükelçisi Hanry Eliot, Mabeyn Başkatibi Sait Efendi, Serasker Redif Paşa, Tophane Müşiri Damat Mahmut Paşa, Şair Abdülhak Hamit, Sadrazam İbrahim Ethem Paşa, Hariciye Nazırı Saffet Paşa, Çar Aleksandır, Nikolo Nikoloyeviç, Kostantin, Maliye Bakanı Golovin, Emekli Büyükelçi Gospodin, Hicaz Valisi Halet Paşa, Sadrazam Mehmet Esat Saffet Paşa, Ahmet Saib Bey, Müşir İzzet Fuat, Teşrifat Nazırı Kâmil Paşa, Sadrazam Hayrettin Paşa, Kuşçubaşı Mustafa, Altıncı Ordu Eski Müşiri Fevzi Paşa, Savcı Dilber Efendi, Özel Katip Vasıf Efendi, İngiliz Mühendis Üsten, Emniyet Müdürü Emin Paşa, Nafia Müdürü Mehmet Saffet, Maarif Müdürü, Yazı İşleri Müdürü, Kâhya Tayfur Ağa, sivil Polis Bohor Efendi, Sururi Efendi, Cezayirli Mustafa, Hacı Mehmet, Forides, Latif Bey, Fatma Sultan, Baş Mabeyinci Ragıp Bey, 7-8 Hasan Paşa, Tüfekçi Tahir ağa, Adliye Nazırı Cevdet Paşa, Gümülcine Kumandanı Osman Nuri Paşa, Paşazade Ali bey, Yüzbaşı Anapalı Çerkez İbrahim, Üsteğmen Bursalı Nuri ve Kuşçubaşı Mustafa’nın oğlu Eşref’tir. Oyunda dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar halk, halktan biri ve askerlerdir.

Mithat Paşa: Eserde özgürlük düşüncesi Mithat Paşa’nın şahsında verilmeye çalışılmıştır. Zaman zaman yaşadığı dönemin en önemli görevlerinde bulunmuş olan Mithat Paşa, üzerine aldığı her yükümlülüğü en güzel şekilde yerine getiren sorumluluk

⁴⁴⁹ BALTA, s. 131.

sahibi bir insandır. Bu özelliğinden dolayı da her zaman hem çevresindekilerin hem de Osmanlı Sultanı'nın kıskançlıklarına hedef olmuştur. Valilik yaptığı sırada halkla olan ilişkisi, halkın ona duyduğu sevgi ve gerçekleştirdiği icraatlar dönemin yöneticilerinin uzak olduğu kavramlar olduğu için Mithat Paşa, dikkatleri üzerinde toplamış ve bu durum çekemeyen insanlar tarafından Padişah'a Mithat Paşa'nın kendi egemenliğini oluşturmaya çalışması olarak iletilmiştir:

İGNATIEV-... Niş Valisi olduğu gün, amacını ve yapacağı işleri halka anlatmış. Niçin halkı toplamış diye düşündünüz mü? Halka yaklaşıp, halkla birleşip, halk ile bütünleşip çalışmaya, neden gerek gördü? Ülkenizde, demokrasiyi yerleştirmenin tohumunu atmak ve çekici örneğini vermek için. Alimallah, demokrasi ve özgürlük illetini bu ülkeye sokarsa, yalnız hanedanınız değil Çarımız bile bundan zarar görür...⁴⁵⁰

Hayatını özgürlük savaşı ve vatan kurtarma duygusuna adayan Mithat Paşa, en umutsuz durumlarda bile mücadelesinden vazgeçmeyecek, ümidini kaybetmeyecek yapıda bir insandır. Meşrutiyetin ülkenin kurtuluşu olduğunu düşünür ve bu düşüncesini sonuna kadar savunmaktan çekinmez:

MİTHAT PAŞA: Ben açık, dosdoğru ve kestirme konuşurum. Mutlakiyet idaresinin, memleketi süratle batışa, felakete doğru götürdüğü ortadadır. Memleket batınca, saltanat da kalmaz. İkisini de ayakta tutmanın tek yolu meşruti idaredir. Böylece, tüm kötülük, sıkıntı, yokluk ve yolsuzlukların padişahların kötü idarelerinden kaynaklandığı izlenimini doğuran ve kısa sürede onları yıpratana uygulama da ortadan kalkar. Batılı milletlerin kalkınabilmeleri ve büyük devlet olabilmeleri nedenlerinin, demokrasi olduğu inkar edilemez...⁴⁵¹

Ülkenin içinde bulunduğu durumun farkında olan ve hanedanın bu konudaki tutumunu yüksek mevkilerdekilerin makam kaybetmemek için sessiz kalmasını kavrayamayan Mithat Paşa, her durumda ülkeyi kurtarmak ve insanları uyandırmak için mücadele verir:

MİTHAT PAŞA- Amaç ve nedenleri farklı olmakla beraber, başta Rusya olmak üzere, tüm büyük devletler, ırk, milliyet ve din konularında her türlü kışkırtıcılığı yaparak, Hristiyan ve Türk olmayan halkı isyana teşvik etmekte, isyancılara para ve silah yardımı yapmaktadırlar. Bu dış müdahalelere ilaveten yöneticilerimizin yapılacak hizmetleri ihmal

⁴⁵⁰ Balta, s. 45.

⁴⁵¹ BALTA, s. 73.

etmeleri, halktan ırak durmaları; haksız ve adaletsiz davranmaları, Hristiyanların aleyhimize şartlanmalarının nedenlerinden olmuştur...⁴⁵²

Sultan Abdülhamit: Yıllarca sultan olmayı bekleyen Abdülhamit, Mithat Paşa ile olan görüşmesinde meşrutiyetçilerin tüm şartlarını kabul ederek tahta çıkarılır. Mithat Paşa'ya verdiği sözleri kısa sürede unutan Abdülhamit, tahta geçiş amacının aksine bir tutum sergiler:

MİTHAT PAŞA- Padişah olunca, en kısa sürede anayasayı ilan edip, halkın seçeceği mebusların kuracağı meclisi açacağını ve bu meclisin, hükümeti kontrol etme ve görevden alma hakkına sahip olacağını kabul edeceğinize söz vermenizi diliyorum. Hem de, kayı sözü olsun.

ABDÜLHAMİT- Bu milletin nasıl yönetilmesi gerektiğini, aklım ermeye başladıktan bu yana ben de düşündüm. Meşrutiyeti tek kurtuluş yolu görüyor ve gerçekleştireceğime söz veriyorum.⁴⁵³

Abdülhamit'in saltanatının en büyük çıkmazı jurnaller olmuştur. Topraklarının her yerine hafiyeler yerleştiren Abdülhamit, gelen yalan ya da gerçek bütün haberleri değerlendirmiş, bur şüphe ve iftira ortamını körükleyerek hem kendini hem de halkını büyük bir güvensizliğe mahkum etmiştir. Journallerle sadrazam indirmiş, sadrazam yapmış, yine jurnallerle kıyılmayacak devlet adamlarına kıymıştır. Mithat Paşa, Abdülhamit'ten aldığı sözlerle onun tahta çıkmasına vesile olduğu için Abdülhamit'in tahtının en büyük korkusu olmuş ve Abdülhamit çareyi bu korkudan uzak yaşamak ve Mithat Paşa ile ilgili yapılan jurnal ve iftiralara inanarak ondan uzak olmakta bulmuştur:

RÜŞTÜ PAŞA- Çok safsın Mithat! O görkemli sarayları, devlet bütçesinin onda birini, lüks ve şatafatı, hudutsuz itibar ve hizmetleri kendi arzusu ile bırakacak çıkar mı? Bak işte sözü güncel konuya ve benim istifa nedenlerime getirdin. Mustafa reşit Paşa'dan bu yana, sadaretle saray arasında, ilan edilmemiş gizli bir mücadele sürüp gidiyor. Sen de ben de sarayın karşısında hükümetin güçlü olması savaşına katıldık da ne oldu?...

MİTHAT PAŞA- Abdülhamit'i benim de gözüm tutmadı. Aşırı bencil, sinsî ve güvenilmez buldum. Kendisini tahta çıkarmaktan başka yapabileceğimiz bir şey bulunmadığı için, mecburen kadere razı olduk...⁴⁵⁴

Diğerleri: Koca Mustafa Reşit Paşa, dönemin Mithat Paşa ile iyi anlaşan sadrazamlarındandır. Mehmet Emin Paşa, daha önce haksız uygulamaları nedeniyle Mithat Paşa'nın bir raporundan dolayı müşirlikten atılan bir sadrazamdır. Kadı, 1856

⁴⁵² BALTA, s. 47.

⁴⁵³ BALTA, s. 74.

⁴⁵⁴ BALTA, s. 78.

yılında Mithat Paşa'nın yargılamasında bulunan görevlidir. Nazır Halit, dava sırasında Mithat Paşa'nın kurtuluşuna vesile olan şahitlik yapan kişidir. Fuat Paşa, Mithat Paşa'nın yakını olan ve takdirini kazanan dönemin sadrazamlarındandır. Abdülaziz, dönemin takdir edilmeyen, eğlenceye düşkün padişahıdır. İgnatiev, Abdülaziz'le ve dönemin diğer padişahlarıyla arasından su sızmayan ve devlet işlerine karışan Rusya Büyükelçisi'dir. Ali Paşa da Mithat Paşa ile iyi anlaşan Abdülaziz dönemi sadrazamıdır. Başkatip, Şurayı Devlet Başkanı iken Mithat Paşa ile çalışan görevlidir. Pertevnihal, Rusya büyükelçisiyle yakınlığı bulunan ve Abdülaziz'i etkisi altında bulundurmaya çalışan annesidir. Mahmut Nedim Paşa, Abdülaziz döneminin Mithat Paşa'nın kuyusunu kazan sadrazamlarındandır. Mustafa Paşa, Mithat Paşa ile beraber sürülen ama Mithat Paşa'nın Abdülaziz'le konuşması üzerine affedilen görevlidir. Mabeyinci Hurşit, Mithat Paşa'nın destekçilerindendir. Müsteşar, sadrazam olduğunda Mithat Paşa ile çalışan kişidir. Şirvanzade Mehmet Rüştü Paşa, meşrutiyet yanlısı Mithat Paşa'nın arkadaşlarındandır. Serasker Hüseyin Avni Paşa, Mithat Paşa vesilesiyle sürgünden kurtulup serasker olmasına rağmen ona arkasını dönmüş bir kişidir. Ahmet Hamdi Paşa, Mithat Paşa'yı uyaran arkadaşlarındandır. Mütercim Mehmet Rüştü Paşa, Mithat Paşa ile meşrutiyeti getirmeye çalışan yakınlarındandır. Hayrullah Efendi, Abdülaziz'in de, Sultan V. Murat'ın da tahttan indirilmesi fetvasını veren Şeyhülislâm'dır. Müddeiumumi, Çerkez Hasan'ın davasını gören savcıdır. Çerkez Hasan, Abdülaziz'in intikamını almak için Mithat Paşa grubundan iki kişiyi öldürüp bir kişiyi yaralayan kişidir. Salisbury, İngiltere Baş delegesidir. Şair Ziya Paşa ve Yazar Namık Kemal Mithat Paşa'yı dikkatli olması konusunda uyaran dönemin ileri gelen sanatçılarındandır. Hariciye Nazırı Saffet Paşa, Mithat Paşa'nın sadrazam olmasının dünyadaki yankılarını Mithat Paşa'ya anlatan kişidir. Elliot, İngiltere büyükelçisi olup Mithat Paşa'yı destekleyenlerdendir. Sait Efendi, Abdülhamit'in başkatibi olan dobra bir kişidir. Redif Paşa, Mithat Paşa'nın durumuna üzülen ve onu destekleyen dönemin seraskeridir. Damat Mahmut Paşa da Mithat Paşa'yı destekleyen aynı zamanda Abdülhamit'in kız kardeşinin kocası olan kişidir. Abdülhak Hamit, Mithat Paşa'yı Pariste ziyaret eden ve gönlünü alan şairdir. İbrahim Ethem ve Saffet Paşalar Londra Protokolünü görüşen Paşalardır.

Çar Aleksandr, Nikoloyeviç, Kostantin, Golovin ve Gospodin Osmanlı'yı paylaşma plânları yapan Rus yetkilileridir.

Halet Paşa ve Mehmet Esat Saffet Paşa protokolün reddedilmemesinden yana olanlardandır. Ahmet Sait Bey, Safvet Paşa'nın yakınlarındandır. İzzet Fuat, her şeyi hemen kabullenmediği için adı deliye çıkan ama önemli görevlerde bulunmuş bir yetkilidir. Abdülhamit'in Teşrifat Nazırı olan Kâmil Paşa, Mithat Paşa'ya yardım teklif ettiği ve yardım, Paşa tarafından kabul edilmediği için kovulan kişidir. Hayrettin Paşa, jurnallerin Osmanlı'ya zararını Abdülhamit'e çekinmeden anlatan sadrazamdır. Kuşçubaşı Mustafa, Abdülhamit'le ülkenin durumunu çekinmeden konuşan nadir kişilerdendir. Müşir Fevzi Paşa, Mithat Paşa'ya kendisine atılan iftirayı haber veren ve onu destekleyen kişidir. Savcı Dilber Efendi, Mithat Paşa'ya saygı duyan ve onu ülke dışına çıkmaya ikna etmeye çalışan kişidir. Vasıf Efendi, Mithat Paşa'nın kâtibidir. Üsten, İngiliz hükümetinin Mithat Paşa'yı koruma talebini ona ileten İngiliz mühendistir. Emniyet Müdürü, Nafia Müdürü, Maarif Müdürü, Yazı işleri Müdürü, Kâhya Tayfur ve Bohor Efendi Vali Mithat Paşa'yı ziyaret edip ona teşekkürlerini sunan kişilerdir. Sururi Efendi, Mithat Paşa'nın yargılandığı mahkemenin başkanıdır. Cezayirli Mustafa, mahkemede suçlananlardandır. Hacı Mehmet, iftiracıardan biridir. Forides ve Latif Bey, mahkeme üyelerindendir. Fatma Hanım, Abdülhamit'in kız kardeşidir. Ragıp Bey ve Hasan Paşa karakolda Mithat Paşa'yı ziyaret eden kişilerdir. Tüfekçi Tahir Ağa, Mithat Paşa'nın idam edilmesindense Abdülhamit'ten af dilemesinden yana olan kişidir. Cevdet Paşa, dönemin adliye nazırıdır. Osman Nuri Paşa, Abdülhamit tarafından Mithat Paşa'yı Taif Zindanı'nda öldürmekle görevlendirilen kişidir. Paşazade Ali Bey, zindanda Mithat Paşa'yı korumaya çalışan kişidir. Çerkez İbrahim ve Üsteğmen Nuri, Mithat Paşa'nın boğulması sırasında zindanda bulunan görevlilerdir.

Kuşçubaşı Mustafa'nın oğlu Eşref, oyunun son perdesinde genel bir değerlendirme yapan kişidir.

Anlatma Problemi

Eser elli beş sahneden oluşmuştur. Hemen her sahnenin başında tarihler verilmiştir. Bu nedenle tarihî sürece bağlı kalınmaya çalışılmıştır.

Oyun, tamamen nesirle yazılmıştır. İçerisinde şiire hiç yer verilmemiştir.

Dil oldukça sade ve anlaşılırdır. Osmanlı'nın son dönemini anlatmasına rağmen anlaşılmaz sözcük ve sözcük gruplarına pek yer verilmemiştir. Bu tür kullanılan sözcüklerin yanında da anlamı verilmiştir:

Müddeiumumi = savcı

Oyunun diğer tiyatro eserlerinden farklı bir yanı; kitabın başında dönemin ünlülerinin özlü sözlerine, yazardaki çağrışımlara, önsöze, Mithat Paşa'nın kronolojik biyografi tablosuna, Mithat Paşa dönemindeki olayların kronolojik sırasına, Mithat Paşa döneminin padişahlarına, Mithat Paşa döneminin sadrazamlarına bir tarihçi titizliğiyle yer verilmiş olmasıdır. Ayrıca son sahne olan elli beşinci sahnenin olayları günümüze daha yakın bir pencereden vermesi de önemlidir:

EŞREF- Abdülhamit'in padişah olduğu otuz iki sene, yedi ay, yirmi yedi günlük süre tarihimize istibdat dönemi olarak geçti. Bu kelimenin anlamını merak edip sözlüklere bakanlar, istibdadın; kendi başına hiçbir düzen ve kanuna bağlı olmadan yönetme, uyruklarına hiçbir hak ve özgürlük tanımayan monarşi ve baskılı idare anlamları bulunduğunu okuyacaklardır. Benim gibi bu dönemde yaşamış ve olup bitenleri görmüş olanlar için, istibdadın anlamı çok daha kapsamlıdır. Bize göre istibdat sürgün, zindan, işkence, açlık, yokluk, çaresizlik, hastalık, ölüm, kan, irin, gözyaşı, açıkta kalma, savaş, göç, zulüm, gericilik, sansür, cehalet, soygun, vurgun, yolsuzluk, jurnal, haksızlık, despotluk, kokuşmuşluk, ihanet, ahlaksızlık ve batıştır...⁴⁵⁵

Kitabın son kısmında da yine aynı tarihî incelikle Abdülhamit saltanatının bilançosu, Abdülhamit döneminde kaybedilen topraklar, Abdülhamit döneminde Avrupa'da kaybedilen toprakların haritası, Kanun-u Esasi'ye yer verilmiştir:

İbnülemin Mahmut kemal İnal: Osmanlı devrinde son sadrazamlar

Mehmet Zeki Pakalın: Mithat Paşa

Mehmet Zeki Pakalın: Son sadrazamlar ve Başvekiller

Ali Haydar Mithat: Hatıralarım...⁴⁵⁶

⁴⁵⁵ BALTA, 131.

⁴⁵⁶ BALTA, s. 150.

NİHAVENT LONGA

Özet

Cerrahpaşalıların yaptığı eylem sırasında Nuri adında bir genç, elinde fotoğraf makinesiyle polislerden kaçarak bir bodrum katına sığınır. Evde uykudan uyanan Ali Suavi ile karşılaşır. Nuri, gazeteciliğe daha üç ay önce başlayan bir gençtir. Ama üç ayda başına gelmeyen kalmamıştır. Nuri'nin dikkatini baskı makinesi çekmiştir. Çok eski bir makinedir. Ali Suavi'nin günlük iki tirajlı bir gazete basıyor olması ve bunu büyük bir titizlikle yapması çok hoşuna gider. Ali Suavi, eski dilde Jurnalci yeni dilde ispiyonculardan bahseder. Artık telefon jurnal için yetmektedir. Cerrahpaşalı olan Ali Suavi, Davut Paşa Sübyan Mektebi'ni bitirdiğini söyler. Kafa kağıdını kaybedeli yüzyılı geçtiğini anlatır. Gazetenin baskısını tamamlayan Ali Suavi, Nuri'ye gazetenin Londra'daki ilk baskısından bahseder. Ali Suavi, Namık Kemal ve Ziya Bey'den ayrıldıktan sonra Muhbir'i basmaya başlamıştır. İşte tirajı iki olan gazete de odur. Gazetenin tek alıcısı Saffet'tir. Saffet'in kızı Zehra, gazeteyi almaya gelir. Nuri, oradan ayrılırken Ali Suavi'ye adını sorar. Aldığı cevap karşısında şaşkına döner. Çünkü bahsedilen Ali Suavi, gazeteciliğin pirlereindir. Nuri, oraya gelen Saffet'e de onun kim olduğunu sorar ama aynı cevabı alır. Adam, Ali Suavi'nin gerçekten bu yaşlı adam olduğunu lakin onun bir gölge olduğunu söyler.

Saffet, öğrencilerin tekrar toplanması durumunda gazeteyi basıp onlara dağıtma fikrini öne sürer. Ali Suavi, Nuri'ye Namık Kemal ile aralarının bozulma nedenini anlatır. Namık Kemal ve Ziya Paşa, Muhbir'i beğenmemiş Hürriyet'i basmaya başlamışlardır. Ali Suavi, Namık Kemal ve Ziya Paşa ile Fransa'ya kaçışlarını, orada yaşadıklarını anlatır.

Nuri, hâlâ Ali Suavi'nin bahsedilen kişi olduğundan emin olamamıştır. Onun sadece Ali Suavi'yi çok iyi tanıyan bir kişi olduğuna kanaat getirir. Ali Suavi'yi yüksek lisans tezi olarak almaya karar verir.

Saffet Bey, Nuri'yi beğenmiştir. Ali Suavi'ye sık sık kızının da artık evlenme zamanının geldiğinden bahseder.

Nuri, Ali Suavi'yi araştırmaya başlar. Ali Suavi, ons ekiz yaşında öğretmenlik sınavını birincilikle kazanmış, vaizlik yapmış, Rüştüye'de öğretmenken halkın şikayeti üzerine oradan ayrılmıştır. Şikayet sebebi olarak da ahlâkî sebepler gösterilmiştir. Ali

Suavi'nin evine Saffet Bey ile birlikte Arap Cemal de gelir. O günün baskısını yeni harflerle yapmaya karar verirler. Muhbir çıktıktan sonra, yine toplânmaya başlamış olan Tıbbiyelilere dağıtılacaktır. Hep beraber işe girilir. 1870 yılının Muhbir'i için bu sefer 1970 tarihi atılır. Gazetenin gözdesi yine Namık Kemal'in bir manzumesi olacaktır. Ali Suavi, Muhbir'in Londra'da birkaç nüsha çıktıktan sonra kapatılmasının yanında çalışan Rum gencin matbaadaki alet, edevatı çalıp kaçması olduğunu anlatır. Baskı zamanı gelmiştir ama eski model baskı makinesi maş'alıyı çalıştıramazlar. Bu arada Polis Memuru Talip gelir. O da bir matbaa ustasıdır. Birkaç hareketle maş'alıyı çalıştırmayı başarır. Hep beraber Muhbir'i çıkarırlar. Nuri ve Arap Cemal gazeteyi Cerrahpaşalılara dağıtır. Gazete neredeyse kapışılır. Cerrahpaşalılar Ali Suavi'nin evini öğrenmişlerdir. Dışarıda birikip slogan atarlar. Evdeki grup gazeteyi ertesi gün de basmaya karar verir. Nasıl olsa yazılan haberler, bahsedilen kişiler yüz yıl öncesinin kişileridir.

Nuri, ertesi gün geldiğinde Ali Suavi ile ilgili aynı fikirleri taşııyordu. Ali Suavi, vaaz vermek için camiye gitmiştir. Nuri, fikirlerini Saffet Bey'e açıklar. Nuri'nin öğrendiklerine göre Ali Suavi beraber yola çıktığı Namık Kemal ve Ziya Paşa'yı saraya ispiyonlayan kişidir. Ayrıca Namık Kemal ve Ziya Paşa affedilip İstanbul'a döndükten sonra Ali Suavi özel afla dönmüş ve iki bin frank da yolluk almıştır. Arap Cemal ve Saffet Bey, Ali Suavi ile ilgili bu iftiraları kabul etmezler. Onlara göre Ali Suavi V. Murat'ı tahta çıkarırken başına yediği odunla genç yaşta öldürülen önemli bir ihtilâlcidir.

Nuri'nin Ali Suavi ile ilgili okuduğu hiçbir şey birbirini tutmamaktadır. Bir kaynakta yedi dil bildiği, bir kaynakta dil bilmediği için evlendiği İngiliz Hanım'dan ayrıldığı yazmaktadır.

Ali Suavi, camiden eve bitkin bir vaziyette döner. Uzun süre kovalanmıştır. Üstat, camide vaaz sırasında Muhbir'den birkaç makale okumuş, lâik eğitim ve dinden bahsetmiş camiden çıkar çıkmaz da bir grup üzerine çullanmıştır.

Ali Suavi, Muhbir'i okuyanlara bir konuşma yapar. Büyük alkış alır. İçeriden onu dinleyen Nuri bu sözleri bir yerden hatırlamaktadır. Konuşma yüzyıl önce yazılmış olan Ziya Paşa'nın 99 sayılı Hürriyet'te yayınlanan makalesinden bir bölümdür. Konuşmanın ardından kalabalık yürüyüşe geçer. Polis sirenleri duyulmaya başlar. Bu

arada gelen polis Talip ile beraber yeni baskıya başlanır. Yeni baskıya bir de Ali Suavi'nin okuyucu imzasıyla yazdığı bir okuyucu mektubu konulacaktır.

Mahalleye birileri Ali Suavi'yi sormaya gelmiştir. Ali Suavi tutuklanır. Onun tutuklanabilmesi için bir ispiyoncu olması gerekmektedir. Evdekiler polis Talip'ten şüphelenirler. Ama Talip, bu duruma çok üzülür. Çünkü o, kendini ve mesleğini tehlikeye atarak gazeteye gelmektedir.

Muhbir'in yeni sayısını Ali Suavi olmamasına rağmen basmaya karar verirler. Bu arada Nuri ve Zehra arasında bir yakınlaşma başlamıştır. Nuri, gazeteye yeni yazılar eklemeyi teklif eder ama bunu diğerleri kabul etmezler. Muhbir, aslına sadık kalınarak basılmalıdır.

Nuri, Ali Suavi ile ilgili okuduklarını anlatmaya devam etmektedir. Ali Suavi Muhbir'i çıkarmaya başladıktan sonra grubunu dikkate almadan kendi bildiğini okumayı başlamıştır. Bu durumda da Namık Kemal ve Ziya Paşa ondan ayrılarak Hürriyet'i çıkarmaya başlarlar. Arkadaşlıkları burada noktalanır.

Arap Cemal'in annesi Mahinur gelir. O da oğlu gibi kabadayıdır. Ama oğlunun ondan ödü kopmaktadır. Mahinur, Saffet Bey'e uzun uzun oğlunu şikayet eder. Mahinur, Zehra'ya ev işlerinde, Ali Suavi'nin çamaşırlarının yıkanmasında yardım eder. Bu arada Ali Suavi geri döner. Suçu kanıtlanamamıştır. İzinsiz gazete çıkarmakla suçlanmış ama Ali Suavi 1800 yılının iznini göstermiş, yazıların da yeni yönetimle ilgili değil yüz yıl öncesini anlattığını kanıtlamıştır. Sadece harf devrimine muhalefetten aklanamamıştır. Ondan da ufak bir ceza beklemektedir.

Nuri, Zehra'nın kendisine bağlandığını hissederek ona bir söz vermediğini ve ikisinin ayrı dünyaların insanı olduklarını söyler. Buna Zehra çok üzülür. Bu arada Nuri'yi tutuklamaya gelirler ve götürürler. Ali Suavi'nin bunu umursamaması Saffet ve Arap Cemal'e Nuri'yi şikayet edenin o olması ihtimalini düşündürür. Ali Suavi, bu suçlamaları reddetmez. Sadece Nuri'nin gazeteye yeni yazılar yazmasına asla müsaade etmeyeceğini Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın yapamadığını Nuri'ye yaptırmayacağını söyler.

Aşk acısı çeken Zehra, köye halasının yanına gitmeyi plânlamaktadır. Mahinur da onu ikna edemez. Ali Suavi ise yeni baskıyı hazırlamaya başlar.

Nuri, üniversiteden arkadaşı Tülin'i Cerrahpaşa'da Ali Suavi'nin evine getirmiştir. Tülin, Nuri'nin anlattıklarının hiçbirine inanmaz. Eve girdiklerinde evin her yerinin örümcek olduğunu görürler. Nuri, bir süre eve birinin gelmesini bekler. Çünkü Ali Suavi'nin evi uzun süre hiç boş kalmamıştır. Çıkıp yandaki berberin sahibi Saffet Baba'yı sorar. Ama berber dükkânı kapanmıştır. Evin her yanı çürümüş durumdadır. Nuri, neler olduğunu anlayamaz. Yaşadıklarına bir anlam veremez.

Olay Örgüsü

Konusunu, Ali Suavi ile hayalen bir şeyler paylaşan bir gencin anlattıklarıyla verilen genel hayat hikâyesinden alan *Nihavent Longa* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Cerrahpaşalıların eylemi sırasında gazeteci Nuri, saklanmak için Ali Suavi'nin evine girer.
- 2- Ali Suavi, günlük iki tirajlı bir gazeteyi titizlikle basmaktadır.
- 3- Ali Suavi, Davut Paşa sıbyan mektebini bitirdiğini anlatır.
- 4- Ali Suavi'nin çıkardığı gazete ilk baskısını Londra'da Namık Kemal ve Ziya Paşa ile yaptıkları Muhbir'dir.
- 5- Saffet'in kızı Zehra, babası için gazeteyi almaya gelir.
- 6- Nuri, bu adamın gazeteciliğin piri Ali Suavi olduğunu iddia etmesine çok şaşırır. Çünkü Ali Suavi öleli yüz yıl olmuştur.
- 7- Saffet, Cerrahpaşalıların tekrar toplânması durumunda Muhbir'i çok sayıda basıp onlara dağıtmayı önerir.
- 8- Nuri, Ali Suavi'yi Yüksek Lisans tezi olarak almaya karar verir.
- 9- Nuri, Ali Suavi'nin ons ekiz yaşında öğretmenlik sınavını birincilikle kazandığını, vaizlik yaptığını, Rüştüye'de öğretmenken ahlakî sebeplerden görevinden ayrıldığını öğrenir.
- 10- Muhbir'in toplânmaya başlayan gençlere dağıtılmak üzere yeni harflerle basımına karar verilir.
- 11- 1870 yılının Muhbir'ine 1970 tarihi atılır.

12- Eski model baskı makinesi maş'alıyı ancak polis Memuru Talip çalıştırabilir.

13- Nuri ve Arap Cemal gazeteyi dağıtır.

14- Gençler Ali Suavi'nin evinin önünde toplânarak slogan atarlar.

15- Gazetenin ertesi gün de çıkarılmasına karar verilir.

16- Nuri, tarih kitaplarından Ali Suavi'nin Namık Kemal ve Ziya Paşa'yı ispiyonlayan kişi olduğunu öğrenir.

17- Bir kaynaktan Ali Suavi'nin hiç yabancı dil bilmediğini bir kaynaktan altı dil bildiğini okur.

18- Ali Suavi, camiden sonra kovalanmış, eve kendini zor atmıştır.

19- Ali Suavi lâik eğitimle ilgili vaaz verdiği için kovalanmıştır.

20- Ali Suavi, Muhbir'i okuyan gençlere bir konuşma yapar. Bu, Ziya Paşa'nın bir makalesidir.

21- Muhbir'in yeni baskısına başlanır.

22- Ali Suavi, tutuklanır.

23- Nuri ve diğerleri bu tutuklamadan polis memuru Talip'i sorumlu tutarlar. Talip, bunu kabul etmez.

24- Muhbir'in yeni sayısı basılırken Nuri, gazeteye yeni yazılar eklemeyi teklif eder ama teklifi kabul edilmez.

25- Ali Suavi eve döner. Yaptıkları yüz yıl öncesine ait şeyler olduğu için harf inkılabına muhalefet dışında suçu bulunamamıştır.

26- Nuri, Zehra'ya aralarında bir şey olamayacağını anlatır.

27- Zehra, köye, halasının yanına gitmeye karar verir.

28- Nuri tutuklanır.

29- Saffet ve Arap Cemal, Ali Suavi'nin bu meseledeki kayıtsızlığından onun Nuri'yi şikayet ettiği sonucuna varırlar.

30- Ali Suavi, Nuri'nin gazeteye yeni yazılar ekleme plânını asla gerçekleştiremeyeceğini bunu yüz yıl önce Namık Kemal ve Ziya Paşa'ya bile yaptırmadığını anlatır.

31- Ali Suavi, yeni baskıya başlar.

32- Nuri, Ali Suavi'nin evine üniversiteden arkadaşı Tülin'i getirir.

33- Ev yıllarca kimsenin girmedığı, örümceklerle kaplanmış, tahtaları çürümüş bir vaziyettedir.

34- Nuri'nin beklemesine rağmen kimse gelmez.

35- Nuri yandaki Saffet Baba'ya ait berberin yıllar önce kapanmış olduğunu öğrenir.

Tema

Oyunun ana teması; ölümünden yüz yıl sonra bir gencin hayalinde canlanan Ali Suavi'nin gazetesi için mücadelesi ve göze aldıklarıdır.

Eserde Ali Suavi, iki tirajlı bile olsa her gün düzenli olarak gazetesini çıkaran, etrafında sadece birkaç dostu bulunan, onlar tarafından da çok sevilen, üstat olarak nitelenen yaşlı bir adamdır. Bir gün, polisten kaçan Nuri'nin Ali Suavi'nin evine girmesiyle bu sakin hayat başka bir yöne kayar.

Yaşamında gazetesi için en yakın arkadaşlarıyla bağlarını koparmış olan Ali Suavi daha sonra gölge olarak sürdürdüğü yaşantısında da gazetesine yeni yazılar eklemek isteyen Nuri'yi karşısına almaktan çekinmez:

“NURİ-... Bu Ali Suavi üstat ne yapmış biliyor musunuz? (üzerine basa basa) Kendi arkadaşlarını saraya işpiyon etmiş. Namık Kemal ile Ziya Paşa'yı. Birlikte yola çıktığı, yurt dışına kaçtığı arkadaşlarını...”⁴⁵⁷

Tarihî gerçekliği oyunun içerisinde de tam olarak tespit edilemeyen bu olay, oyunun sonunda da Ali Suavi'ye aynı suçlamanın Nuri için yapılmasıyla daha ileri boyutlara varır:

A. SUAVİ- (Sakin) Bu gazete yasak olan memlekette bile yayınlanır. Ölüm olur, zelzele olur yayınlanır. Harfler durmaz! Gelir yanyana ve inandığım odur ki kağıda geçer,

⁴⁵⁷ Ülkü AYVAZ, *Nihavent Longa*, Kültür Bakanlığı Devlet Tiyatroları, Ankara, 1993, s. 28.

basılır. Tek kolum da kalsa çıkacak bu gazete. Ama bir, ama bin nüsha, çıkacak! Ben olmadan yürür mü işler? Yayınlayabildiniz mi? Neden gecikti bizim Muhbir. Söyle Saffet, neden?

SAFFET- Moral bozukluğu...

A. SUAVİ- Benim moralim hiç bozulmaz. (Bir an) üç gün daha gecikseydim ne olurdu, bilir misiniz? Nuri efendi alırdı kalemi eline, döşenirdi yazılara... Nerde kalırdı benim gazete o sıra. Ziya'ya, Kemal'e vermediğimi ona mı verecektim? İşte asıl o zaman öldüm.⁴⁵⁸

Zaman

Oyunun olay zamanı 1970 yılıdır. Bu yıl Ali Suavi'nin öldüğü yıldan yüz yıl kadar sonradır. Eserin içerisinde oyunun tarihi ve ne kadarlık bir zamanı kapsadığıyla ilgili başka herhangi bir bilgi yoktur:

“A. SUAVİ- Tarihi yanlış koyma Saffet...

SAFFET- 1870 yılı üstat...

NURİ- 1870 olur mu yahu, yüz yıl ileri gel...”⁴⁵⁹

“Ali Suavi mi? (Bir süre) Yani... Şu Ali Suavi... Şu meşhur Ali Suavi? Şu gazeteciliğin pirllerinden. (Basamaktan iner usulca) Fakat, bu nasıl olur... Ali Suavi... Öleli... Yüz yıldan fazla olmadı mı? Dur dur, aklım şaştı...”⁴⁶⁰

Eserin anlatma zamanı 1993'tür. Eserde, oyunun yazılış sebebi ile ilgili bir bilgi ya da açıklama mevcut değildir. Gazeteciliğin piri sayılan Ali Suavi'nin genç yaşta ölümünden yaklaşık yüz yirmi yıl sonra yazılan bu eser onun tanınması, genç bir gazetecinin gözlemleriyle anlatılması yönünden önemli bir eserdir.

Mekân

Oyunun tek mekânı Ali Suavi'nin Cerrahpaşa'daki bodrum katıdır. Mekânla ilgili açıklama oyunun başında yapılmış bunun dışında da mekân tasviri ya da açıklamasına yer verilmemiştir:

DEKOR İstanbul Cerrahpaşa'da bir binanın zemin katı, loş bir oda. Solda giriş kapısı, 8-10 basamakla inilir odaya. Sağda daha küçük kontraplak bir kapı dışarı açılır. Ortada eski model “Maşa'lı” bir tip baskı makinası. Arkada kararmış dizgi harf dolabı. İki yanında üzerine minder atılmış iki sandık. Sağda masa çevresinde sandalye, tabure. Sahneyi sağdan

⁴⁵⁸ AYVAZ, s. 55.

⁴⁵⁹ AYVAZ, s. 21.

⁴⁶⁰ AYVAZ, s. 10.

bölen bir beyaz perde kapçalarla ipe geçirilmiş, yarı açık öyle ki arkada yatak görünür. Tepede loş bir ampül. Kirli tozlu iki zemin kat pencereyi.⁴⁶¹

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu çok geniş değildir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Ali Suavi, Nuri, Berber Saffet, Arap Cemal, Zehra, Talip, Mahinur Hanım ve Tülin'dir. Oyunda dekoratif unsur konumunda şahıs bulunmamaktadır.

Ali Suavi: Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşamış ve Muhbir gazetesini çıkarmış olan Ali Suavi gazetesi için her türlü fedakarlığı yapar. Gazetenin kalitesi adına Londra'ya birlikte kaçtığı Namık Kemal ve Ziya Paşa ile bile yollarını ayırır:

A. SUAVİ- ... Londra baskısının ilk sayısı böyle çıkmıştı. Değiştirmedim, her nüshanın başına koydum.

NURİ- Londra baskısı mı? Baba sen Londra'ya da mı gittin?

A. SUAVİ- Biz nerelere gitmedik ki be evlat (dizgiyi sürdürür) Ziya Bey ile Namık bey üçümüz. "Hürriyet"ten evvel; sonra Hürriyet'i çıkardı onlar, ben Muhbir'i neşrettim...⁴⁶²

Gazeteciliğin pîri olarak bilinen Ali Suavi, ölümünden yıllar sonra bir gazeteci aynı zamanda basın-yayında mastır öğrencisi olan Nuri'nin karşısına çıkar. Bu karşılaşma Nuri'nin hayatında çok şey değiştirir. Çünkü kısa bir süre içinde artık o da Muhbir'i çıkaranlardan biri olur.

Tarihî kaynaklardan Nuri'nin incelediği Ali Suavi hakkında hiçbir kesin yargıya varılamaz çünkü her kaynakta bir öncekinin tam tersi olan bilgiler yer almaktadır. Bu da onu araştırmaya çalışan Nuri'yi çok zor durumda bırakır:

"NURİ- Bu adamın ne olduğu belli değil... Bir yandan batıcı eğilimi savunuyor, bir yandan camide vaaz veriyor. Parislerde Londralarda gazete çıkarıyor; Türkçülük yapıyor..."⁴⁶³

NURİ-... Kimin ne dediği beli değil... (Bir kitap açar.) Şuraya bakın, herifçioğlu yazmış, meğer bizim üstat; Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce toplam yedi dil bilirmiş...

⁴⁶¹ AYVAZ, s. 2.

⁴⁶² AYVAZ, s. 8-9.

⁴⁶³ AYVAZ, s. 29.

SAFFET- Bilir, bilir...

NURİ- Bilir demek. (Başka bir kitap açar, okur...) Biri de şöyle yazmış. Bir İngiliz hanımla evliydi Suavi, Ne yazık ki hayatı boyunca karısıyla tek kelime konuşamadı. Çünkü yabancı dil bilmiyordu.” Buyrun bakalım. Komediye düşünebiliyor musunuz?⁴⁶⁴

Nuri:Eserde genç bir gazeteci olan ve mastır yapan Nuri'nin hayalen de olsa Ali Suavi ile bir şeyler paylaşması çok şey kazanmasına vesile olur. Nuri, adını tarih kitaplarından okuduğu Muhbir'in çıkmasına katkıda bulunur. Ali Suavi'den gazeteciliğin inceliklerini öğrenir ama onun gazabına uğramaktan da kendisini kurtaramaz. Zamanında gazetesi için en yakın arkadaşları olan Namık Kemal ve Ziya Paşa ile yollarını ayıran Ali Suavi, Nuri'nin gazetesine yeni yazılar eklemesi düşüncesine bile katlanamaz. Kendisi itiraf etmez ama Nuri'yi onun ihbar ettiğini söyleyen Saffet ve Arap Cemal'e itiraz da etmez.

Yaşananların ardından üniversiteden bir arkadaşını Ali Suavi'nin evine götüren Nuri, onların yaşadığından kendi yaşadıklarından emindir ama bunların bir hayal olduğunu anlayınca büyük bir hayal kırıklığına uğrar:

TÜLİN- (Merdivenleri iner.) Kimse yok burda. (Eliyle örümcek ağlarını temizler.) Her yan örümcek ağı. Besbelli yüz yıldır kimse girmemiş buraya.

NURİ- Kim demiş... Daha iki hafta önce makine tıkr tıkr işliyordu. Tülin inan bana. Zehrayı da anlattım sana.⁴⁶⁵

“NURİ- Şu maşalının dili olsa da konuşsa. Onca anı... Neler oldu peki? Akıl alacak iş değil.”⁴⁶⁶

Diğerleri

Berber Saffet, Ali Suavi'nin yakın dostu aynı zamanda Muhbir'in tek alıcısıdır. Yıllarca Muhbir'i hiç gününü şaşırmadan her gün almış ve dikkatle takip etmiştir. Cerrahpaşalılar için Muhbir basılmaya başlandığında da Ali Suavi'ye yardımcı olmuştur.

Arap Cemal, mahallenin kahvehanesini işleten aynı zamanda kabadayı olan bir kişidir. O da Muhbir'in basımına katkıda bulunur.

⁴⁶⁴ AYVAZ, s. 30.

⁴⁶⁵ AYVAZ, 58.

⁴⁶⁶ AYVAZ, s. 61.

Zehra, Saffet'in kızıdır. Ali Suavi'nin işlerini, yemeğini yapar. Ona yardımcı olur. Nuri'ye aşık olan Zehra, Nuri'nin ağzından ayrı dünyaların insanları olduğunu duyunca yıkılır ve köye, halasının yanına gitmeye karar verir.

Talip, polis memurudur. Gençliğinde bir matbaada çalıştığı için basım işlerinde Ali Suavi'ye yardım eder.

Mahinur Hanım, Arap Cemal'in annesidir. En az oğlu kadar kabadayı olan kadın bir o kadar da cana yakındır.

Tülin, Nuri'nin arkadaşıdır. Nuri, onu Ali Suavi'nin evine getirir. Yaşadıklarını anlatır. Ama Tülin, bunların hiçbirine inanmaz.

Anlatma Problemi

Oyun iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm ve ikinci bölüm arasında zaman farkı yoktur. Birinci bölümün bittiği andan ikinci bölüm başlar.

Eser nesirle yazılmıştır ama bazı bölümlerle şiire yer verilmiştir:

“A. SUAVİ- (Dolaptan harfler alıp dizerken)

Musirrim, sabitim ta can verince halka hizmette

Fedakarın kalır ezkarı daim kalbi millette.”⁴⁶⁷

Oyunun dili oldukça sade ve anlaşılırdır.

“SAFFET- Yapma şunu be oğlum, gözümde katarakt var diyorum sana.”⁴⁶⁸

⁴⁶⁷ AYVAZ, s. 7.

⁴⁶⁸ AYVAZ, s. 33.

CANDAN CAN KOPARMAK

Özet

Ankara'da Heyet-i Temsiliye denilen temsilciler kurulunun başında Mustafa Kemal, bulunmaktadır.

Halk, düzensiz ordunun haksız muamelelerinden, ülkeyi korumasının, isyanları bastırmasının, düşmanla savaşmasının yanında halkı da yargılamadan, hüküm vermesinden yakınmaktadır. Bu sorunu çözebilecek tek kişi Mustafa Kemal'dir. Mustafa Kemal bu meselenin ve ülkedeki daha bir çok meselenin çözümü için Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni kurmaya karar verir.

23 Nisan'da açılan meclisle artık ülkede çok şey değişmelidir. Artık, yeni bir devlet olmanın disiplinini herkes kabul etmelidir. Meclisin yasaları yürürlükte olacak, sorunlar meclise taşınacak ve kararlar mecliste halkın vekilleri tarafından çözülecektir. Bu şekilde yargısız infazların da önüne geçilmiş olacaktır.

Düzenli ordu kurmayı amaçlayan Mustafa Kemal, ülkeye bir çok yararlılıkları bulunmasına rağmen kendi başına buyruk davranıp halka zararı da dokunan Çerkez Ethem'in başında bulunduğu Kuvay-ı Seyyare birliklerinden rahatsız olmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan büyük kayıplarla çıkmış, Mustafa Kemal'in birlikleri sadece isim ve kadro olarak kalmıştır. Türk ordusunu yeniden seferber etmek, silahlandırmak, eğitmek gereklidir. Fakat bu, kısa sürede olabilecek bir şey değildir. Bu durumda Kuvay-ı Seyyare olan daha sonra Kuvay-ı Milliye olarak yaygınlaşan milis kuvvetlerinden yararlanılacaktır. Bu konuda Ethem Bey'den yardım istenir.

Çerkez Ethem kuvvetleri güneyde Mersin'den Urfa'ya kadar Fransızlara karşı verilen mücadeleden başarıyla çıkarlar. Fakat gittikleri yerde çeteci zihniyetin verdiği halkı rahatsız etme, mala-cana zarar verme davranışlarını devam ettirmektedirler. Bu durum Büyük Millet Meclisi yasalarına ters düşer.

Düzenli ordu düşüncesinden ve meclise hesap verme zorunluluğundan çekinen Ethem Bey, Reşit ve Tevfik ağabeylerinin de kışkırtmasıyla bağlı bulunması gereken Batı Cephesi Komutanı ve aynı zamanda Genelkurmay Başkanı İsmet Bey'in emrine girmeyi kabul etmez.

Gerekli zamanlarda yine de ülke savunmasından uzak kalmayan Ethem Bey, verem hastalığına yakalanmasına rağmen mücadeleye devam eder. Mustafa Kemal'e iyi geçindiği Fuat Paşa ile çalışmayı teklif etse de kabul ettiremez. Çünkü ülke yönetimi çetecilerin düşüncelerine göre şekillenmeyecektir.

Mecliste Ethem Bey taraftarları ve Mustafa Kemal taraftarları olmak üzere bölünmeler başlar. Ethem Bey, aslında çok farkına varamamasına rağmen kendisini getirmek istedikleri noktaya gelerek sosyalizm yanlısı bir grupla Yeni Dünya Gazetesi'ni çıkarmaya başlar. Bu da meclisteki sosyalizm yanlısı taraftarları arttırır. Mustafa Kemal, bu meseleye gazeteyi Ankara'ya taşımakla tedbir alır.

Çerkez Ethem'in Mustafa Kemal'e karşı artan kını , onun bulunduğu mekânı basacak kadar ileri gider. Ama etrafın sarıldığını öğrenince hasta yatağındaki Mustafa Kemal'e zarar veremez. Mustafa Kemal'in bütün iyi niyeti ve attığı hoş görülme adımlarına rağmen kurulan ve oldukça da nitelikli olan düzenli orduya Çerkez Ethem'in bağlanmaması artık ona karşı sert tedbirler almayı lüzumlu kılar.

Çerkez Ethem'in halk arasında yenilmezliğiyle destanlaşan ordusu ilk yenilgisini İsmet Bey komutasındaki düzenli ordu birliklerinden alır. Artık Kuvay-ı Milliye eski dönemde kalmıştır. Gerek Ethem Bey, gerekse yeni ülke ve yeni orduyu anlayamayan bir çok yakın çevresi Mustafa Kemal'in canından can olarak kopmak zorunda kalmıştır.

Olay Örgüsü

Konusunu Kuvay-ı Seyyare ve Kuvay-ı Milliye birliklerinin düzenli orduya katılması, ve bu fikirlere katılmayanların yeni oluşuma verdiği zarardan olan *Canandan Can Koparmak* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Halk düzensiz ordudan şikayetçidir.
- 2- Meclis açılarak Mustafa Kemal başkan seçilir.
- 3- Meclisin yasaları yürürlüğe girer.
- 4- I. Dünya Savaşından kayıplarla çıkmış, ordular dağılmıştır.
- 5- Çerkez Ethem'in milisleri ülkedeki birçok ayaklanmayı bastırarak, düşmanı püskürterek önemli yararlılıklar gösterir.

- 6- Çerkez Ethem'in çeteci zihniyeti Mustafa Kemal'i de rahatsız etmeye başlar.
- 7- Ethem Bey, ağabeylerinin de kışkırtmasıyla İsmet Paşa'nın komutasına girmeyi reddeder.
- 8- Meclis, Ethem Bey taraftarları ve Mustafa Kemal taraftarları olarak ikiye bölünür.
- 9- Ethem Bey, sosyalizm yanlısı bir grupla Yeni Dünya Gazetesini çıkarmaya başlar.
- 10- Mustafa Kemal, gazeteyi Ankara'ya aldırarak faaliyetlerini denetim altına almaya çalışır.
- 11- Çerkez Ethem, Mustafa Kemal'in bulunduğu mekânı bassa da etrafı sarıldığı için ona zarar veremez.
- 12- Çerkez Ethem ve ordusuna karşı sert tedbirler düşünölmeye başlanır.
- 13- Çerkez Ethem, İsmet Bey komutasındaki düzenli orduya yenilir.
- 14- Mustafa Kemal, canından can koparmak zorunda kalmıştır.

Tema

Oyunun ana teması, işgalcilerle mücadelenin yanında Mustafa Kemal'in canından can koparırcasına kendi milletinden Çerkez Ethem ve çevresindekiler gibi bazı kişilerle mücadele etmek zorunda kalmasıdır.

I. Dünya Savaşı'nda yenilginin ardından ölkede işgallere karşı başlayan mücadele aslında birçok insanı bir araya getirmiştir. Çerkez Ethem de bu kaynaşmanın mahsullerindedir. Çünkü halka zarar veren, eşkıyalık yapan bir çeteci vatanına el uzatılmasıyla bu mücadelenin doruk noktalarından biri haline gelmiştir. Fakat kesin kurtuluşun çete güçleriyle sağlanması mümkün değildir:

M. KEMAL PAŞA- Hiç kuşkusuz büyük hizmetleri olmuştur bu derme çatma güçlerin, düşmanın hızını kesmede. Zaten benim de onlardan beklediğim bu kadardır. Ama bunlarla düzenli düşman orduları yok edilemez. Örgütlenmek gerek Yunus Nadi Bey

örgütlenmek. Bunun için de biraz soluk almamız gerek. Bu çeteler şimdilik bize soluk aldırıyorlar. Örgütlenmek için zaman kazandırıyorlar.⁴⁶⁹

Zamanla, kazandığı mücadelelerle destanlaşan Kuvay-ı Seyyare ve Kuvay-ı Milliye artık düzenli orduya bağlanması çok zor bir milis kuvvettir. Çerkez Ethem'in bu konudaki emir tanımazlığının yanında ağabeylerinin de çevresinde toplânanların da olumsuz etkisi çok fazladır. İşte bu durum, Mustafa Kemal'i onlara karşı bile mücadele etme kararı almak zorunda bırakır. Meclisin açılışı, düzenli ordu kurulmasının ilk adımı olarak gerçekleşir. Çünkü, halk arasında Çerkez Ethem'in üstlenmeye kalktığı misyonu artık meclis üzerine alacak ve Çerkez Ethem ile benzeri gruplar meclis karşısında yaptıklarından sorumlu olacaklardır:

M. KEMAL PAŞA- Şimdi işte günü geldi İsmet! Bir meclisimiz olacak, bir hükümetimiz olacak ve hükümetin ilk ele alacağı konu düzenli bir ordu olacak.

Sanma ki kolay olacak İsmet, Belki de canımızdan can koparmak zorunda kalacağız. Ama bu düzenli orduyu senden isteyeceğim İsmet.⁴⁷⁰

Büyük mücadeleye hazırlanan Mustafa Kemal, bazı en yakın arkadaşlarının bile desteğini yitirir. Fikirler farklıdır ve meclis Çerkez Ethem taraftarları ve Mustafa Kemal taraftarları olmak üzere ikiye bölünür. Bu bölünmüşlük Mustafa Kemal'i çok üzse de o mücadelesinden vazgeçmeyecek kadar profesyonel bir komutandır. Vazgeçmez ama çoğu zaman katlanılmaz bir yalnızlığa mahkum olur. Onun bu ısrarlı ve kararlı tavırları da düzenli ordunun kurulmasında, çetelerin yok edilmesinde en önemli unsur olur. İsmet Paşa komutasındaki düzenli orduya yenilen milis kuvvetler ve Çerkez Ethem ise yenilgiyi kabul etmek zorunda kalır. Mustafa Kemal, vatanın kurtuluşu için sosyal hayatını, arkadaşlıklarını da feda etmiş; kötü bilinmeyi, kötü bir komutan olmaya yeğler ve kişilerin kahramanı olmaktansa vatanın kahramanı olmayı tercih eder:

M. KEMAL PAŞA- Silah arkadaşlarım için kurtuluş demek, Yunan'dan, İngiliz'den, Ermeni'den, Fransız'dan, İtalyan'dan kurtuluş demektir. Benim için kurtuluş ise onların, 'Eh artık kurtulduk' dedikleri yerden başlıyor. O yol ayırımına yaklaştıkça nasıl da ürküyorum, bilemezsin. En yakın arkadaşlarım, yolun büyük bir bölümünü benimle birlikte kelle koltukta yürümüş candan dostlarımla birgün çatışmak zorunda kalmak ne korkunç! İşte benim yalnızlığım burda başlıyor.⁴⁷¹

⁴⁶⁹ Orhan ASENA, *Candan Can Koparmak*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 5.

⁴⁷⁰ ASENA, s. 14.

⁴⁷¹ ASENA, s. 16.

Zaman

Eserin olay zamanı ile ilgili oyunda verilen bilgiler sınırlıdır. Eserde geçen birkaç tarih vardır ama bu oyunun başlangıç zamanını vermez.

“24. Tümen Komutanı Kaymakam Mahmut Bey 21 Nisan 1920 akşamı Hendek Kasabası’na girer...”⁴⁷²

“M. KEMAL PAŞA- Size bir müjde vereyim Halide Edip Hanım, önümüzdeki Cuma günü, yani yirmi üç Nisanda, Cuma namazından sonra Büyük Millet Meclisi açılacaktır.”⁴⁷³

Tahminen 1920 yılı başlarında başlayan oyun I. İnönü Zaferiyle son bulur.

Oyunun anlatma zamanı 1998’dir.

Mekân

Eserde oldukça çok mekân kullanılmıştır. Bunlar; Ankara’da Ziraat Mektebi, Ankara-Akköprü mevki, Hendek kasabası, Hacıbayram Camii, Büyük Millet Meclisi, Ziraat Mektebi’nin bahçesi, Adapazı’nda Ali Fuat Paşa’nın karargâhı, Düzce, Yozgat, Arapseyfi Boğazı, Yozgat’ta Ethem Bey’in karargâhı, Alaca’da Ethem Bey Harp Divanı, Mustafa Kemal Paşa’nın Taşhan’da Ethem Bey’e ayırttığı içiçe iki oda, bir meydan, bir yamaç, Kütahya-Simav, Bozüyük İstasyonu, Keçiörende tek odalı bir bağ evi, Garp Cephesi Komutanlığı’nın Eskişehir’deki karargâhı, Alayurt kasabası, Mustafa Kemal Paşa’nın Ankara İstasyonu binasındaki odası, Eskişehir Ovası, Eskişehir istasyonu, Kütahya’da Ethem Bey’in karargâhı, Mustafa Kemal Paşa’nın hükümet konağındaki odası, Alayurt istasyonu ve Gediz karargâhıdır.

Oyunda mekân tasviri ve açıklamalarına yer verilmemiştir.

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu oldukça geniştir. Oyunda yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Mustafa Kemal Paşa, Ethem Bey, Ali Fuat Paşa, İsmet Bey, Mahmut Bey, Adnan Bey, Aziz Bey, Miralay Kazım Bey, Celal Bey, Kılıç Ali, Yunus Nadi, Hakkı Behiç, Halide Edip, İrfan Bey, Barzek Safer, Mehmet Şerif Bey, Şerif Bey, Celalettin Arif Bey, Tefik Bey, Reşit Bey,

⁴⁷² ASENA, s. 18.

⁴⁷³ ASENA, s. 9.

Hacı Şükrü, Dr. Refik Bey, Yusuf İzzet Paşa, Hafız Bey, Hayati Bey, Tevfik Rüştü Bey ve Şerif Manatof'tur. Eserde dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar; 1.,2., 3. Ankaralı, 1., 2., 3. Mebus, atlı, yaşlı adam, telgraf memuru, emireri, sesler, 2. telgrafçı, emir subayı, pehlivan, haberci ve başhekimdir.

Mustafa Kemal Paşa: Ankara'ya döndükten sonra vatani kurtarma düşüncesiyle hareket etmeye başlayan Mustafa Kemal'in en büyük sıkıntılarından biri henüz düzenli bir ordunun olmamasıdır. Mustafa Kemal, çeteci anlayışa karşıdır yalnız ülkedeki bütün birlikler çete birliklerinden ibarettir. Onun asıl amacı halkı bilinçlendirip halktan yeni ve düzenli bir ordu yaratmaktır:

“M. KEMAL PAŞA- ... Benim asıl görevim burda. Şu bozkırdaki gizli gücü uyandırmak. Benim görevim bu.”⁴⁷⁴

Önce meclisi açmakla işe başlayan Mustafa Kemal daha köklü ve büyük devrimler yapılması gerektiğinin farkındadır. Bu konuda plânlı ve sistemli hareket eder. Çünkü ülkenin şartları düşüncesiz hareketleri kaldıracabilecek durumda değildir:

M. KEMAL PAŞA- Bak İsmetçiğim, ayrılık nerede? Arkadaşlar sanıyorlar ki çürüyen yalnızca Vahdettin. Osmanlı Hanedanı'nın bir ferdi. Zaferden sonra değiştirirsin olur biter. Bana kalırsa çürüyen tüm kurumlar, kurullar. Bir şanlı ölü Osmanlı Devleti, bir koca ölü. Ama ölü, Kaç kez bu ölü gövdeye gençlik aşısı yapıldı tutmadı. Bırakalım eskileri, tanzimat dedik olmadı, meşrutiyet dedik olmadı...⁴⁷⁵

Kararlarında istikametle devam eden Mustafa Kemal, tedbirli ve temkinlidir ama kimseyi de karşısına almaktan çekinmez. Bunlardan en önemlisi de Çerkez Ethem'dir. Davası uğruna bu eski çeteci yeni halk kahramanını da karşısına alan Mustafa Kemal, bu konuda birçok eleştiri de alır. Hatta bu olaylar mecliste bölünmelere varır. Fakat, iyi bir politikayla hem Yunan hem de Çerkez Ethem kuvvetleri I. İnönü'de alt edilir:

M. KEMAL PAŞA- (Kürsüdedir.) Efendiler! Hem Yunan'ı, hem Ethem Bey kuvvetlerini yenmiş bulunuyoruz. Bu düzenli ordumuzun ilk yengisidir. Kuvay-ı Milliye'yi asla hor görmediğimizi bir kez daha belirtmeliyim. Kuvay-ı Milliye, bir dönemin adıydı.

⁴⁷⁴ ASENA, s. 6.

⁴⁷⁵ ASENA, s. 15.

Milletin can havliyle ve savunma güdüsiyle başvurduğu ilk ve onurlu karşı koyuşun adı. Ama asıl savaş, kesin savaş, elbette düzenli ordularla verilecektir.⁴⁷⁶

Ethem Bey: Bir çete reisi olan Ethem Bey, aslında halkı sömüren, halka zarar veren bir grubun başıdır. Ülkenin işgal edilmesiyle milisleriyle beraber mücadeleye katılmış bu noktada belki daha önce yapılan yanlışlar unutulmaya çalışılmıştır. Ama Ethem Bey, hiçbir zaman başına buyruk tavırlarından vazgeçmez. O emir alabilecek bir karaktere sahip değildir. Ülke için o dönemde öneminin farkındadır. Bunu da her ortamda ifade etmekten çekinmez:

“ETHEM BEY- (Soğuk) Hayret ediyorum. Sivas'ta ve Ankara'da heyet-i Temsiliye örgütleneli bir yıl oluyor ve siz bu bir yılın sonunda itiraf ediyorsunuz ki: Bir çapanoğullarıyla baş edecek gücünüz yok...”⁴⁷⁷

Özellikle ağabeylerinin kışkırtmasıyla emirlere karşı mücadelesini arttıran Ethem Bey'in Mustafa Kemal'e karşı sözleri ve kini gün geçtikçe daha da artar. Hatta onun bulunduğu mekânı basma olayına kadar varır. Ama sonuçta Ethem Bey ve ordusu ağabeylerinin fikirleri o beğenmedikleri düzenli orduya yenik düşüp geri çekilmek zorunda kalırlar:

TEVFİK BEY- Dinlemiyor bu sersem beni ağabey. Biz cephede savaş verirken, binbir dolap dönüyor arkamızda. Asker toplayamıyoruz. Hükümet tüm kaynaklarımızı almış elimizden, düzenli ordu, düzenli ordu diye ortaya çıkardıkları ne?...⁴⁷⁸

Diğerleri: Ali Fuat Paşa, İsmet Bey, Mahmut Bey, Adnan Bey, Aziz Bey, Miralay Kazım Bey, Celal Bey ve Kılıç Ali Mustafa Kemal'i destekleyen yakınlarıdır.

Yunus Nadi, Hakkı Behiç ve Halide Edip dönemin önemli yazar ve gazetecileridir.

İrfan Bey, emir subayıdır. Barzek Safer, Kızılcahamam'daki isyancıların bir kısmının başıdır. Mehmet Şerif Bey, mecliste konuşma yapan en yaşlı üyedir. Şerif Bey, üsteğmendir. Celalettin Arif Bey, Mustafa Kemal'in karargâh görevlisidir. Tevfik Bey ve Reşit Bey Ethem Bey'in ağabeyleridir.

Hacı Şükrü Bey, Ethem Bey taraftarı vekillerdendir. Dr. Refik Bey, Ethem Bey'in hastalığıyla ilgilenir. Yusuf İzzet Paşa, Ethem Bey'i yanlışlarıyla ilgili uyarar

⁴⁷⁶ ASENA, s. 177.

⁴⁷⁷ ASENA, s. 57.

⁴⁷⁸ ASENA, s. 106.

bir yakındır. Hafız Bey, Ethem Bey'in ordusundaki yakınlarından. Hayati Bey, Mustafa Kemal'in özel kalem müdürüdür. Tevfik Rüştü Bey ise Ethem Bey, Mustafa Kemal'in odasını bastığında orada bulunan kişidir. Şerif Manatof, Başkent Türkleri temsilcisi bir sosyalisttir.

Anlatma Problemi

Eser bütün halinde bir bölümden oluşmaktadır. Senaryo tarzında yazıldığı için çekim tasvirlerine ve açıklamalarına yer verilmiştir:

Gündüz.

Ankara'da Ziraat Mektebi.

Merdivenlerden yukarıya çıkıldığında tam karşıya gelen kapı Mustafa Kemal Paşa'nın odasıdır. Kamera bu merdivenleri çıkar, karşıdaki odaya girer. Mustafa Kemal Paşa ile Yunus Nadi bey içerdedirler...⁴⁷⁹

Eser nesirle yazılmış hiçbir bölümünde nazım ya da şiire yer verilmemiştir. Senaryonun dili oldukça akıcı, sade ve anlaşılırdır. İmla ve noktalama hatalarına, anlatım bozukluklarına rastlanmaz.

Oyunda Ethem Bey ve Rus sosyalist Devrimcileri arasındaki benzetme ilginçtir:

ŞERİF MANATOF- Bırakın şu Osmanlı Paşalarını derim ben size. Onların sizi önünde sonunda götürecekleri hedef, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde bir askersel diktatörlüktür. O da kazanırlarsa. Bakın Rus devrimcilerine: Bir tek meslekten asker var mı liderleri arasında? Troçki, Stalin, Budyenni, Voroşilov... bunlar hep sizin Ethem Bey gibi milis komutanlar...⁴⁸⁰

⁴⁷⁹ ASENA, s. 1.

⁴⁸⁰ ASENA, s. 115-116.

BİR KIRMIZI GÜL⁴⁸¹

Özet

1970 yılında, genç bir gazeteci kız patronları adına, Mustafa Kemal ile ilgili hatıralarını satın almak için Lâtife hanım'ın evine gider. Lâtife Hanım, buna çok kızar. Çünkü onun, Mustafa Kemal'e sözü vardır. Sonra gazeteci kız, Lâtife Hanım'dan iyi bir araştırma yapıp doğru, tarafsız ve yargısız olarak Mustafa Kemal ve Lâtife Hanım'ın evli kaldığı 970 günün izlenimlerini yazmak için izin alır.

Genç gazeteci derin ve geniş bir araştırmaya girişir. Döneme ait hemen bütün kaynakları okumakla işe başlar:

Mustafa Kemal, taarruz tarihi için 26 Ağustos'ta karar kılmıştır. Salih Bozok'un oğlunun sünnetinden sonra Akşehir'deki Garp Cephesi Kumandanlığına doğru yola çıkılır. Burada taarruz plâni üzerinde görüşülür. Yunanlılara karşı plânlanan taarruzda Afyon hedeftir.

Mustafa Kemal, cepheye gitmek için annesiyle vedalaşarak ayrılır. Önce, Anadolu ile tüm dünyanın haberleşme imkânları kesilir. Artık kıtalar savaş emri beklemektedir. Hedef ise Akdeniz'dir. Mustafa Kemal, atı Sakarya'ya binerek Kocatepe'ye çıkar ve Savaşı bizzat yönetir. Kanlı kavgada, dört saat kadar kısa bir sürede ikisi dışında tüm hedeflere ulaşılmıştır. 27 Ağustos'ta sekizinci tümen Afyon'a girer. 28 Ağustos'ta düşman İzmir'e doğru çekilir. 30 Ağustos'ta Kütahya, kurtulur. Meydan savaşı kazanılmıştır. 31 Ağustos'ta artık İzmir'e doğru yürümeye karar verilir.

İzmir Karargâhında Mustafa Kemal'in İngiliz ve ardından da İtalyan delegeleriyle görüşmesi vardır. Bu arada, içeri girdiğinde Mustafa Kemal'in ikinci yaveri Muzaffer'i bile şaşırtacak kadar şık ve zarif olan Lâtife gelir. Mustafa Kemal, çok meşgul olduğu için daha önce tanımadığı Lâtife ile görüşmek istemez ama Lâtife bir aralık boşluğu fırsat bilerek Mustafa Kemal'in odasına girer. Paris'ten Mustafa Kemal için döndüğünü ve İzmir'deki konaklarını karargâh yapmalarını istediğini söyler.

⁴⁸¹ Bu konu, Nezihe Araz tarafından önce, *Mustafa Kemal'le Bin Gün* adlı eserde hatıra tarzında anlatıldı. Eser daha sonra *Bir Kırmızı Gül* ismiyle senaryolaştırıldı. Bk. *Mustafa Kemal'le Bin Gün*, Dünya Yayınları, İstanbul, 1993, 230 s.

Mustafa Kemal, biraz yalnız kalmak için Olimpos gazinosuna gider. Ama orada da insanların ilgi ve iltifatından kurtulamaz. Mustafa Kemal, gazetecilerden İstanbul'un durumu ve zafere tepkilerle ilgili bilgi alır. İzmir'de ardarda yangınlar çıkmaktadır. Bunlar işgalcilerin son hamleleridir. Bu duruma herkes gibi Mustafa Kemal de çok üzülür. Fakat Kınık, Karacabey ve Soma'nın kurtulduğuna dair haberler üzüntüyü biraz da olsa azaltır.

Yaverler ve inzibat subayları Lâtife Hanım'ın konağını karargâh yapma teklifine olumlu bakmalarına rağmen bunu Mustafa Kemal'e açamazlar. İsmet ve Fevzi Paşalar Mustafa Kemal'i konağı görmeye razı ederler. Konak, karargâh olarak kullanılmaya başlanmıştır. Lâtife Hanım, Mustafa Kemal'i rahat ettirmek için elinden geleni yapar.

Mustafa Kemal, Rumların ve Ermenilerin teminat altına alınmasını isteyen İngiliz Konsolosa hak ettiği cevabı verir ve gösterdiği cüreti bağışlamaz. Lâtife Hanım ve Mustafa Kemal, gün geçtikçe daha da yakınlaşmaktadır. Mustafa Kemal, karargâhta Halide Edip, Fevzi Paşa, İsmet Paşa, Albay Asım ve Lâtife Hanım'la yemek yer. Bu İzmir'in kurtuluşu şerefine Lâtife Hanım'ın verdiği bir davettir.

Lâtife, gün geçtikçe Mustafa Kemal'e daha çok âşık olmaktadır. Dönemin iki önemli gazetecisi Yakup Kadri ve Falih Rıfkı Mustafa Kemal ile görüşürler. Herkes gibi onlar da Mustafa Kemal'e hayran kalır. Lâtife, baş başa yedikleri bir yemekte Mustafa Kemal'e âşık olduğunu itiraf eder. Bu durum, Mustafa Kemal'in de kafasında bazı şeyler uyandırmıştır. Mustafa Kemal, Lâtife'ye diğer maceralarından bahsetmemesine rağmen on altı yaşındaki ilk aşkı olan Emine'yi anlatır. Merkez Kumandanının kızı olan Emine daha 13-14 yaşlarında Mustafa Kemal'den cebir-hendese dersi almaktadır. Mustafa Kemal, birkaç kez buluştuğu Emine'den Manastır Askeri İdadisi'ne gönderilirken kendisini beklemesini yazdığı bir notla ayrılmak zorunda kalmış ve bir daha da görememiştir. Çünkü Mustafa Kemal, Selanik'e döndüğünde Emine İstanbul'a taşınmıştır. Sonunda, Mustafa Kemal, Emine'nin bir kaza sonucu yüzünün yarısının harab olduğunu öğrenmiş, onunla yine de evlenmek istemesine rağmen görüşmeyi Emine'ye kabul ettirememiştir.

Mustafa Kemal, Ankara'ya dönmek üzere İzmir'den ayrılırken Lâtife'ye kendisini beklemesini söyler. Salih Bozok'tan haftalık rapor alan Mustafa Kemal, bir

hafta içinde yaptığı şeylerin çokluğuna kendisi bile şaşırır. İsmet Paşa'nın Mudanya'dan gönderdiği telgraflar da Mustafa Kemal'i üzer. Çünkü Mudanya'da Türklere galip değil mağlup bir devlet gibi muamele edilmektedir.

Mustafa Kemal, annesini görmeye gider. Zübeyde Hanım, oldukça rahatsızdır.

11 Ekim 1922'de İsmet Paşa Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalar ve savaş resmen sona erer.

Mustafa Kemal, annesine Lâtife'yi anlatır. Mustafa Kemal, Çankaya Köşkü'nde annesi ve kız kardeşi Makbule ile beraber yaşayan Fikriye'yi ziyaret eder. Fikriye'ye verem teşhisi konulmuştur. Oysa o, Mustafa Kemal'i yıllardır sevmektedir. Mustafa Kemal, Fikriye'ye tedavi için İsviçre'ye gitmeyi kabul ettirir.

Mustafa Kemal, Salih Bey'in plânıyla annesini hava değişimi için İzmir'e gönderecektir. Bu arada Lâtife'yi de Bursa'ya çağırmıştır. Fikriye'nin de Bursa'ya gitmek istemesiyle durum karışır. Mustafa Kemal, Lâtife'ye olan davetini iptal etmek zorunda kalır çünkü Fikriye hastadır. Lâtife, Zübeyde Hanım'ı karşılayarak Karşıyaka'daki köşklarine götürür. Bu arada Mustafa Kemal de Lozan'a gönderebilmek için İsmet Paşa'yı Hariciye Vekilliğine alır. Rauf Bey, bu duruma kızmasına rağmen, Mustafa Kemal, İsmet Paşa'nın Mudanya'daki başarısını Lozan'da da göstereceğine inanmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Abdülmecit Efendi Halife seçilir. Saltanat ise kaldırılır.

Salih Bey ile görüşen Zübeyde Hanım, kendisine çok iyi bakan Lâtife ile ilgili olumsuz fikirlerini ona açıklar. Zübeyde Hanım'a göre Lâtife, Kemal Paşa'nın peşindedir. Onun ki bir hırstan ibarettir. Bu arada Mustafa Kemal de arkadaşlarına evleneceğini açıklamıştır. Ali Çavuş, Mustafa Kemal'e annesinin ölüm haberini götürür. Mustafa Kemal, bu durumu kabullenemediği için ve işlerinin yoğunluğu sebebiyle cenazeye bile katılamaz.

Mustafa Kemal ve Lâtife Hanım sade bir törenle 29 Ocak'ta evlenir. Mustafa Kemal, bulduğu her fırsatta bağımsızlık konusundaki fikirlerini dile getirmektedir. Evlendikten otuz dört gün sonra Lâtife'yi de alarak Çankaya Köşkü'ne döner. Lâtife, Ankara'yı da Çankaya'yı da çok basit ve fakir bulur. Lâtife, Mustafa Kemal'in sürekli işleriyle meşgul olmasından ve kendisiyle ilgilenmemesinden şikayetçidir. Bunu

ailesine yazdığı mektuplarda da dile getirir. Ama Lâtife, gözde kadın olmak, Mustafa Kemal'in karısı olarak davetlere katılmak tutkusundan da vazgeçemez.

Mustafa Kemal, Lâtife ile beraber bir Anadolu gezisine çıkmaya karar verir. Bu aynı zamanda halkın nabzını yoklamayı amaçlayan bir gezidir. Çünkü, Mustafa Kemal, yeni bir seçimle meclisteki muhalifleri alt etmek istemektedir.

Mecliste bir toplântıyla Cumhuriyet ilân edilir. Mustafa Kemal, ilk Cumhurbaşkanı seçilir.

Mustafa Kemal, Lâtife'yi boşadığını bildirip bir trenle İzmir'e gönderir. Lâtife için pişmanlık ve acı dolu günler başlamıştır. Lâtife'nin Mustafa Kemal, kalp spazmı geçirdikten sonra onu kimseyle görüşürmemesi boşanmanın bir çok sebebinden sadece biridir. Lâtife'nin Fikriye'ye karşı kötü tavırları karşısında Fikriye'nin intiharı ve bunun ardından da Lâtife'nin bitmeyen kıskançlıkları; köşkün kapısına bando mızıka koydurması; personeli resmi giydirmeye çalışması; Mustafa Kemal'i bütün alışkanlıklarından vazgeçirip sadece kendisine bağlamaya uğraşması boşanmaya adım adım giden bir evlilik ortaya çıkarmıştır.

Ayrıldıktan sonra bunalımlarından ve yaptığı hataların baskısından kurtulamayan Lâtife, Mustafa Kemal'in kendisine aylık bağlama teklifini kabul etmez. Lâtife, muhit değiştirerek Nice'ye gitmeye karar verir. Nice'de bir gazeteci bayanla dostluk kuran Lâtife, ona evliliğinde yaşadığı ve hepsi kendisinden kaynaklanan problemleri açık yüreklilikle anlatır. Bu meseleler üzerine uzun uzun değerlendirmeler yaparlar. Lâtife'nin Türkiye'ye dönmeye karar vermesi üzerine, gazeteci Ludwing de Lâtife'nin kitabını onun ıstırabına göstereceği saygıdan dolayı yazmaktan vazgeçtiğini söyler.

Lâtife, Türkiye'ye döndükten sonra da ıstırabıyla yaşamaya ve insan içine çıkmamaya devam eder.

Lâtife ve Mustafa Kemal'in evliliklerini anlatan bir araştırma yapan genç gazeteci kız, Lâtife'yi Ayazpaşa'daki evinde çalışmalarını göstermek için ziyaret eder. Kız, oradan ayrılırken Lâtife, ondan yıllardır yapmaya cesaret edemediği bir şeyi, bir kırmızı gül alıp Anıtkabir'e bırakmasını rica eder. Genç kız Lâtife'nin isteğini "Bunu size o gönderdi... efendim" sözleriyle yerine getirir. Ertesi gün gidip baktığında diğer

çiçekler dışarı çıkarıldığı halde kırmızı gül aynı güzelliğiyle bırakıldığı yerde durmaktadır. Genç kız, bunun için Mustafa Kemal'e teşekkür eder.

Olay Örgüsü

Konusunu genç bir gazeteci kızın Mustafa Kemal ve Lâtife'nin evliliği ile ilgili yaptığı araştırmadan alan *Bir Kırmızı Gül* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

1- Genç bir gazeteci kız, patronları adına Lâtife Hanım'dan Mustafa Kemal'le ilgili hatıralarını satın almak isteyip teklifi reddedilince, tarafsız ve yargısız bir araştırma yapmak için izin alır.

2- Genç kız, döneme ait tüm kaynakları inceler:

3- Taarruz plânına 26 Ağustos olarak karar veren Mustafa Kemal, arkadaşlarıyla Akşehir Garp Cephesi Kumandanlığı'nda buluşur.

4- Yunanlılara karşı plânlanan taarruzda Afyon'u kurtarmak hedeftir.

5- Önce, Anadolu ile tüm dünyanın haberleşmesi kesilir.

6- Kocatepe'ye çıkan Mustafa Kemal, savaşı yönetir.

7- 27 Ağustos'ta 8. tümen Afyon'a girer.

8- 31 Ağustos'ta İzmir'e doğru ilerlenmeye karar verilir.

9- Mustafa Kemal'i İzmir'deki karargâhında Lâtife adında bir genç kız ziyaret ederek kendi konaklarını karargâh yapmalarını rica eder.

10- İzmir'de, şehri terk eden işgalcilerin ardarda çıkardığı yangınlar herkesi ve özellikle Mustafa Kemal'i çok üzer.

11- Kınık, Karacabey ve Soma kurtulur.

12- Fevzi ve İsmet Paşalar Mustafa Kemal'i Lâtife Hanım'ın konağını görmeye ikna ederler.

13- Konağın karargâh yapılmasına karar verilir.

14- Lâtife Hanım, İzmir'in işgalden kurtulmasının şerefine Mustafa Kemal'in arkadaşları için bir davet verir.

15- İki gazeteci Yakup Kadri ve Falih Rıfki Mustafa Kemal ile görüşüp genel değerlendirme alırlar.

16- Lâtife, Mustafa Kemal'e âşık olduğunu ona açıklar.

17- Mustafa Kemal, Lâtife'ye ilk aşkı Emine'yi anlatır.

18- Ankara'ya gitmek üzere İzmir'den ayrılan Mustafa Kemal, Lâtife'ye kendisini beklemesini söyler.

19- Mudanya'da Türklere mağlup devlet muamelesi yapılmaktadır.

20- Mustafa Kemal, annesine Lâtife'yi anlatır.

21- 11 Ekim 1922'de Mondros Ateşkes'i imzalanır.

22- Mustafa Kemal'i yıllardır seven ve verem hastalığına yakalanan Fikriye tedavi için İsviçre'ye gitmeyi kabul eder.

23- Lâtife'yi Bursa'ya çağıran Mustafa Kemal, Fikriye'nin Bursa'ya gitmek istemesi üzerine Lâtife'ye olan davetini iptal eder.

24- Hastalığını bahane ederek İzmir'e Lâtife ile tanışmaya giden Zübeyde Hanım, yaver Salih'e Lâtife'nin Kemal Paşa'ya âşık olduğunu ve oğlunu mutlu edemeyeceğini söyler.

25- Mustafa Kemal'e annesinin vefat haberi gelir.

26- Mustafa Kemal, inanamamasından ve işlerinin yoğunluğundan cenazeye katılamaz.

27- Mustafa Kemal ve Lâtife Hanım 29 Ocak'ta sade bir törenle evlenir.

28- Mustafa Kemal, Lâtife'yi alarak Ankara'ya döner.

29- Lâtife, Mustafa Kemal'in işlerinden, Çankaya Köşkü'nden ve Ankara'dan şikayetçidir.

30- Mustafa Kemal, Lâtife ile Anadolu gezisine çıkar.

31- Meclis'te bir toplântıyla Cumhuriyet ilân edilir ve Mustafa Kemal ilk Cumhurbaşkanı seçilir.

32- Mustafa Kemal Lâtife'yi boşadığını bildirip bir trenle İzmir'e gönderir.

33- Evliliklerinde Lâtife'nin hatası çok olmuştur.

34- Lâtife, Mustafa Kemal'in kendisine aylık bağlama teklifini kabul etmez.

35- Nice'ye giden Lâtife, oradaki bir gazeteciye evliliğini anlatır ama gazeteci Lâtife'nin ıstırabına duyduğu saygıdan onun kitabını yazmaktan vazgeçer.

36- Tükkiye'ye dönen Lâtife, hâlâ insan içine çıkmaktan çekinmektedir.

37- Araştırmalarını tamamlayan genç gazeteci kız Lâtife'yi ziyaret eder.

38- Lâtife, kızdan kendisi için Anıtkabir'e bir kırmızı gül bırakmasını rica eder.

39- Gazeteci gülü, zorluklar arasında yerine bırakır.

40- Ertesi gün Anıtkabir'e tekrar giden gazeteci kız diğer çiçekler kaldırılmış olmasına rağmen gülün orda durduğunu görerek Ata'ya teşekkür eder.

Tema

Oyunun ana teması, hemen zaferden sonra yaşanan Mustafa Kemal- Lâtife evliliğinin mutsuzlukla sonlanması ve bu evlilikte Lâtife'nin ıstırabından etkilenen genç bir gazeteci kızın Lâtife'nin özrünü ölümünden yıllar sonra bir kırmızı gülle Atatürk'e Anıtkabir'de beyan etmesidir.

Mustafa Kemal, zaferin ardından geldiği İzmir'de tanıştığı cesur, okumuş, kibar ve şık Lâtife'yi kendisine savaşın yorgunluğunu unutturan kadın olarak değerlendirir. Lâtife ise hayran olduğu Kemal Paşa'yı kendisine hayran ve aşık etmek için elinden geleni yapar. Bu evliliğe Mustafa Kemal'in etrafındaki hemen herkes destek vermiş sadece Zübeyde Hanım Lâtife'nin tam niyetini anlayabilmiştir. Fakat o da oğluna fikirlerini iletmeden yaver Salih'e haber bırakarak vefat etmiştir. Salihse Mustafa Kemal'in evlilik kararının kesinliği karşısında bunları ona söylemez:

ZÜBEYDE- Neden? Bak neden? Sülerim buni yalnız sana. Sen bildir Mustafa'ma lisanı münasib ile. Ulmaz dedim. Çünkü davul dengi dengine vurmuyor. Ana kalbi göz gibidir. Görür doğruyu. Bu kız, iyidir, hoştur, ailesi soylu, iyi terbiye görmüş. Vardır paraları. Konuşur bülbül gibi frenk dillerini, iyi okumuş, lakin ne derler bizin oralar da? Erkeğin ukumuşi kadı olur, kadının ukumuşi cadı! Bak çocuk! De sen şimdi bana. Bu kız Mustafa'yı mı sever, Mustafa Kemal'i mi sever. Mustafa Kemal Paşa'yı mı? Mustafa benimdir. Benim çakırım. Bir tanem. Vermem uni kimseciklere. İsterim benim gelinim yansın Mustafa Kemal'e, Mustafa

Kemal mücahittir, sarı sipaidir. Kendini adamıştır başkalarına, milletine. Görürse buni bir kadın, aşık olursa buna... Çünkü bu onun gerçeğidir... o zaman canım veririm ben u kadına. Ama bu kız görür Mustafa Kemal Paşa'yı! Mevki görür. Unvan görür. Diilmi ki bir tanedir o. U bir taneyi görür. Saip olmak ister una. Uy böyle. Aşık. İstemez kimseyi. Ne seni, ne beni, ne Mustafa'yı. İster Mustafa Kemal Paşa'yı!...⁴⁸²

İşte Mustafa Kemal ve Lâtife'nin evliliğinin felaketi bir annenin gönül gözüyle gördüğü bu doğruların zamanla bir bir ortaya çıkmasıyla kendini gösterir. Zamanla Lâtife'nin kıskançlıkları, Paşa'yı yalnız kendine istemesi, onun çevresine ve arkadaşlarına değer vermemesi evliliğin sonunu hazırlar. Lâtife ise yaptığı yanlışların pişmanlığını yıllarca içinden atamayarak bir kambur gibi taşımak zorunda kalır. Anıtkabir'e gönderdiği kırmızı gül aslında geç kalmış ama daha önce cesaret edilememiş bir özürdür:

LÂTİFE- Ankara'ya? Kim bilir ne kadar değişti. Öyle merak ediyorum ki. Evet. İşte sana bir sır; bir emanet: Yıllardan beri gerçekleştirmek istediğim bir şey var. Cesaret edip kimseye söyleyemedim.

GAZETECİ- Emredin efendim. Ben hazırım.

LÂTİFE- Ankara'da... Bir tek kırmızı gül al lütfen. Ama bir tek. Anıtkabir'e git ve o gülü Mustafa Kemal'in mübarek kabrine yere bırak. Kimden geldiğini o anlar. Bunu bana yapabilir misiniz?⁴⁸³

Zaman

Eserin olay zamanı 1970'dir:

“Misafir odası. Genç bir gazeteci kız (25) ve Lâtife (70) karşılıklı iki koltukta oturuyorlar. (Yıl 1970)”⁴⁸⁴

Bu tarihte gazeteci kızın Lâtife ile tanışmasıyla başlayan eser, bilinmeyen bir tarihte gazeteci kızın Mustafa Kemal ve Lâtife'nin evliliği ile ilgili hazırladığı çalışmayı Lâtife'ye sunması ve onun armağanı olan gülü Anıtkabir'de Mustafa Kemal'e götürmesi ile son bulur. Yalnız eserin içerisinde yapılan araştırmadan dolayı anlatılan zaman, Mustafa Kemal ve Lâtife'nin evliliğini hazırlayan dönem ile evli kaldıkları iki buçuk yıllık bir zaman dilimidir.

⁴⁸² Nezihe ARAZ, *Bir Kırmızı Gül*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 122.

⁴⁸³ ARAZ, s. 205.

⁴⁸⁴ ARAZ, 1.

Eserin anlatma zamanı 1993'tür. Eser bu tarihte Kültür Bakanlığının başlattığı bir kampanya ile basılmıştır:

“1993 yılında ‘Kitap satın alın... Aydınlanın’ diyerek ikinci adımımızı atıyoruz. Yine kampanyalar, yarışmalar yoluyla insanımızı kitaba ve kitap satın almaya yönlendirmek amacındayız.”⁴⁸⁵

Mekân

Eser senaryo tarzında yazıldığı için mekân sayısı oldukça fazladır. Genel mekânlar; Akşehir, İstanbul, Ankara, Bursa, İzmir ve Nice'dir. İç mekân olarak; Lâtife'nin İstanbul'daki evi, gazetecinin çalışma odası, futbol sahası, Salih Bozok'un evi, Akşehir-genel karargâh, Fevzi Paşa'nın kapı önü, Zübeyde'nin odası, lokanta önü, karanlık yollar, Çakırözü-Şuhut karargâhı, Kocatepe, karargâh, Ankara-Türkiye Büyük Millet Meclisi, Salihli-İzmir yolu, Belkahve yolu, Belkahve, Nif-Belediye dairesi, İzmir- hükümet konağı, İzmir karargâhı, İzmir rıhtımı, Mustafa Kemal'in karargâhı, yaverler odası, Beyaz evin kapı önü, Beyaz evin bahçesi, Beyaz ev-veranda, Beyaz ev-salon, Beyaz ev-balkon, Beyaz ev-yemek salonu, Beyaz ev- Lâtife'nin yatak odası, Beyaz ev-Mustafa Kemal'in çalışma odası, Beyaz ev-Mustafa Kemal'in yatak odası, Çankaya-çalışma odası, Çankaya-muhabere odası, Çankaya-yatak odası, Çankaya-Zübeyde'nin odası, Çankaya-Fikriye'nin odası, araba içi, Beyaz ev-kütüphane, Bursa-bir yatak odası, Bursa-Mustafa Kemal'in yatak odası, Karşıyaka-Muammer Bey'in köşkü, İzmir-tren, Sefaret-davet odası, kompartıman, Zübeyde'nin mezarı, İzmir-vilayette bir salon, Akhisar Belediye binası, Çankaya-Lâtife'nin odası, tren istasyonu, Çankaya-bahçe, Beyaz ev-Muammer Bey'in iş odası, tren-yataklı kompartıman, Çankaya-havuzlu salon, Nice-balkon, Çankaya-koridor, Nice-sahil, vapur-güverte, İstanbul-Exselsior apartmanı-Ayaz Paşa, otelin yatak odası, otelde Mustafa Kemal'in odası, Salih'in odası, Çankaya-çay salonu ve Anıtkabir'dir.

Eserde mekânlar belirtilmiş, ortam çekime kolaylık sağlamak için uzun uzun tasvir edilmiştir:

GAZETECİNİN ÇALIŞMA ODASI (İç-Gündüz)

⁴⁸⁵ ARAZ, s. V.

İkinci sekansta Lâtife ile konuşurken gördüğümüz gazeteci kız çalışma masası önünde, ayakta, masanın üstünde dosyalar, dağınık kağıtlar, kalem kutuları, fiş kutuları ve üstüste yığılmış kitaplar...⁴⁸⁶

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu oldukça geniştir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Mustafa Kemal, Lâtife, Gazeteci, Yaver Salih, Fevzi Paşa, İsmet Paşa, Karabekir, Ali Fuat, Halide Edip, Rauf, Bekir Sami, Kılıç Ali, 1. Kurmay, 2. Kurmay, 2. Ordu Komutanı, 1. Mebus, 2. Mebus. Zübeyde, Ağaoğlu, Kemalettin Sami Paşa, Abdülhalik, Asım Us, Albay Asım, Büyükanne, Ali Çavuş, Muzaffer, Resuhi, Murat, Fikriye, Fatma, Ahmet Ağa, bir milletvekili, Muammer, Adeviye, Rukiye, Vecihe, Tevfik Rüştü, Ahmet Ağaoğlu, İsmet Eker, Albay Şeref, Meclis reisi, Güzide, E. Ludwing'dir. Eserde gazetecinin araştırma yaparken anılarından yararlandığı kişiler de senaryoda şahıs olarak bulunmadıkları için dekoratif unsur konumundaki şahısların başında verilecektir. Senaryoda dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar; Cemil Bozok, Ruşen Eşref, Falih Rıfkı, Yakup Kadri, Kınross, Hasan Rıza Soyok, İsmail Habib Sevük, Asım Gündüz, Fahrettin Altay, emireri Ali, 1.- 2.- 3. adam, Eskicioğlu, şoför, ses, arabacı, kahveci, Eleni, görevli, Abdülhalik, Şef garson, terastaki adam, subay, bir kadın, bir yaşlı adam, bir başka kadın, kocası, iç ses, koro, telgrafçı, postacı, doktor, 1.- 2.- 3. kadın, Marika, Marsal Ağa ve 1.- 2. damattır.

Mustafa Kemal: Büyük Taarruz'u başarıyla yöneten Mustafa Kemal, İzmir'i düşman işgalinden kurtardıktan sonra da boş durmaz. Mustafa Kemal'in hayatının yoğun temposu içerisinde aslında bir kadına yer vermek aklının ucundan bile geçmemektedir. Bu nedenle Lâtife'den de başta uzak durmaya, kendisini duygularına kaptırmamaya çalışır. Lâtife'nin teklifi olan karargâhı onun konağına taşıma fikrini kabul etmemesinin de sebebi budur. Ama İzmir'de çıkarılan yangınlar ve karargâh için diğer Paşalar tarafından Muammer Bey'in kızı Lâtife'nin evinin seçilmesi kaçınılmaz sonu hazırlar.

⁴⁸⁶ ARAZ, s. 3.

Mustafa Kemal, Lâtife'nin aydın kadın kimliğine, azmine ve doğallığına hayrandır. Maalesef, evlilikle sonuçlanan bu ilişkide Mustafa Kemal'in gözden kaçırdığı tek şey Lâtife'nin makam ve Kemal Paşa hırısıdır. Bu hırs ve kıskançlık Mustafa Kemal'i de pişmanlık dolu bir evlilik yaşamak zorunda bırakır.

Mustafa Kemal, evliliği ile yaşadığı sıkıntıların ardarda gelmesinden şikayetçi olsa da sabırlı ve dirayetli davranmaktadır. Ama Lâtife ile yapamayacağını anladığı zaman meseleyi uzatıp, iki tarafı da üzmeden Lâtife'yi İzmir'e gönderir.

Lâtife: Hırslı ve aydın bir Türk kadını olan Lâtife, hayatına dair, büyük bir hırsla istediği Kemal Paşa ile evlenme arzusunu zaferle sonuçlandırır. Ama onun bilmek ve anlamak istemediği tek şey Mustafa Kemal'in sadece ona ait olamayacağı, milletin de ona ihtiyacının olduğudur. Lâtife evliliğiyle gelen makam ve mevkiden memnun olsa da Mustafa Kemal'i paylaşmayı asla kabullenemez:

“LÂTİFE- (İç Ses) Sakın heyecanını belli etme! Sefirlere hoş görün. Güçlü görün. Sen onların hepsinden güçlüsün. Sen. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne giren ilk Türk kadınısın...”⁴⁸⁷

Lâtife, evliliğinde sıkıntılar yaşasa da hiçbir zaman Mustafa Kemal'in kendisini boşayabileceğine ihtimal vermemiş, belki de bu rahatlıkla kaprislerini artırmıştır:

LATİFE- (Müzip bir gülüşle) ama... Siz beni... ne kadar kızarsanız kızım. Paşam... beni boşayamazsınız.

M. KEMAL- (Gülümser) Öyle mi? Neden o?

LÂTİFE- Çünkü siz Mustafa Kemal'siniz. Cumhurbaşkanı'sınız. Gazi Paşası'sınız. Türklerin sembol adamsınız. Örneksiniz.⁴⁸⁸

Lâtife, Mustafa Kemal'in kendisini boşamasının şokunu uzun süre üzerinden atamaz. Bunalımlar yaşar. Ama hep farkında olduğu şey hatalı olduğu, yanlış yaptığıdır. Uzun süre Mustafa Kemal'in tekrar gel demesini bekler. Ama bu beklentisi hiçbir zaman gerçekleşmez.

Diğerleri: Gazeteci, eserde Mustafa Kemal ve Lâtife'nin evliliğini araştırıp bir çalışma hazırlayan genç kızdır.

⁴⁸⁷ ARAZ, s. 147.

⁴⁸⁸ ARAZ, s. 170.

Yaver Salih, Mustafa Kemal'in en yakınlarından biridir. Gerek özel gerek resmi hayatında onun en önemli destekçilerindendir.

Fevzi Paşa, İsmet Paşa, Karabekir, Ali Fuat, Halide Edip, Rauf Bey ve Bekir Sami Mustafa Kemal ile beraber mücadele veren, vatan kurtulduktan sonra da, İsmet Paşa dışında, bazı konularda ihtilafa düşen kişilerdir.

Kılıç Ali, Mustafa Kemal'in okul yıllarından beri en yakın arkadaş ve destekçilerindendir.

1.- 2. Kurmay ve 2. Ordu Komutanı, Büyük Taarruz için Mustafa Kemal ile beraber çalışan kişilerdir.

1.- 2. Mebus, mecliste söz hakkı alan vekillerdir.

Zübeyde Hanım, Mustafa Kemal'in çok hasta olan annesidir. Mustafa Kemal'in evlendiğini göremeden ölür. Lâtife'yi de gözü tutmamıştır.

Ağaoğlu Ahmet, Kemalettin, Sami Paşa, Mustafa Kemal'in arkadaşlarındandır. Abdülhalik İzmir'deki ordu görevlilerindendir. Asım Us, dönemin gazetecilerindendir. Albay Asım Gündüz, Lâtife'nin evinde İzmir'in kurtuluşuyla ilgili verilen yemeğe katılanlardandır. Büyükanne, Lâtife'ye destek olan ve ona Mustafa Kemal'e davranışlarıyla ilgili öğütler veren büyükannesidir.

Ali Çavuş, Muzaffer, Resuhi ve Murat; Mustafa Kemal'in yaverleridir.

Fikriye, Zübeyde Hanım'la beraber yaşayan, Mustafa Kemal'e âşık, aynı zamanda hasta bir kadındır.

Fatma, Zübeyde Hanım'ın yardımcısıdır. Ahmet Ağa, Lâtife'nin evinde çalışanlardandır. Bir milletvekili, mecliste bulunan ve kendi içinde saltanatın kaldırılışını değerlendiren bir vekildir.

Muammer, Adeviye, Rukiye ve Vecihe Lâtife'nin ailesidir. Tevfik Rüştü, Lâtife'nin amcası aynı zamanda Zübeyde Hanım'ın doktorudur.

Güzide, Mustafa Kemal'in Lâtife'den ayrıldıktan sonra dostluğunu kuvvetlendirdiği eski bir arkadaşdır.

Ludwing, Lâtife'nin Nice'de iken hayat öyküsünü anlattığı aynı zamanda dost edindiği bir gazetecidir.

Anlatma Problemi

Eser toplam 173 sahneden oluşmaktadır. Senaryo tarzında yazıldığı için açıklama ve çekim kolaylığı sağlayacak anlatımlar uzundur.

Nesirle yazılmış olan eserin içerisinde şiire rastlanmaz.

Eserde şiveyle konuşma söz konusudur. Özellikle Zübeyde Hanım'ın Selanik şivesiyle olan konuşmaları senaryoya hoş bir anlatım kazandırmıştır:

ZÜBEYDE- Şakadır be çocuk. Çok çok büyük işler başardınız. Allah nazardan saklasın. Bak beri. Duydum ki Bursa'ya gidersin. Ele utur biraz. Bir kahve içelim. İçmedim, bu sabah, seni beklerim. Soracaklarım var utur şöyle. De bakalım çocuk, nedir bu İzmir'deki kız lakırdıları?⁴⁸⁹

⁴⁸⁹ ARAZ, s. 98.

Mustafa Kemal, annesini ziyaret ederek ona Lâtife meselesini açar. Annesiyle beraber yaşayan ve kendisini seven Fikriye'yi de İsviçre'ye tedaviye göndermeye karar verir.

Mustafa Kemal ve arkadaşları saltanat, hilafet gibi meseleleri görüşmek üzere Refet Bey'in evinde toplânırlar. Buradaki görüşmelerde Rauf Bey ve Refet Bey saltanata bağlılıklarını ilân ederler. Ali Fuat Paşa ise daha bu konuda tam bir fikir oluşturamadığını söyler.

Mustafa Kemal, Lozan'a İsmet Paşa'yı gönderebilmek için Yusuf Kemal Bey'den Hariciye Vekilliğinden ayrılmasını ve yerine İsmet Paşa'nın geçmesini ister. Bu mesele yine Rauf Bey'i karşılıklarına çıkaracak olsa bile görevin gerektirdiği bir rol olduğundan az da olsa suların durulmasını sağlayacaktır.

Mustafa Kemal, Ankara'dan Bursa'ya geçerken Lâtife'yi de oraya çağırır. Fakat Fikriye'nin İsviçre'ye gitmeden önce Bursa'ya gitmek istemesi durumu zorlaştırır. Mustafa Kemal, tüm hazırlıklarını tamamlamış olan Lâtife'ye yaptığı daveti iptal ettirir.

Zübeyde Hanım, Mustafa Kemal'in kararıyla Lâtife'nin eniştesi olan Dr. Tevfik Rüştü nezaretinde İzmir'e hava değişimine gönderilir. Asıl amaç Zübeyde Hanım'ın Lâtife'yi görmesidir.

Refet Paşa, Yeni Türkiye Hükümeti'nin bir davette iki hükümeti kabul etmediğini ve Lozan'a yalnız Türkiye temsilcisinin katılacağını Vahdettin'e bildirir. Fakat sarayla uzlaşmak mümkün değildir.

Zübeyde Hanım, Lâtife'nin kendisine iyi bakmasından ve ilgisinden çok memnundur. Ama Mustafa Kemal ile evliliği hakkında pek olumlu düşünmemektedir. Bu fikirlerini Salih'e açıklar. Lâtife'nin Mustafa Kemal ile evlenme hırsı taşıdığını ve bu evliliği o yüzden istediğini fark etmiştir.

Mustafa Kemal Eskişehir'de arkadaşlarıyla görüşmelerine, ihtilafları ortadan kaldırma çabalarına devam etmektedir. Bu sırada, Zübeyde Hanım'ın vefat haberi gelir. Mustafa Kemal, Salih'e Lâtife ile evlenme kararını açıklar. Salih, annesinin söylediklerini ona iletip iletmemenin tereddüdünü yaşar ama mutluluğunu da gölgelemek istemez. Mustafa Kemal, önce annesinin mezarını ziyarete gider. Burada

yaptığı konuşmayla tüm dostlarını ağlatır. Lâtime ve Mustafa Kemal sade bir törenle evlenir.

Lâtime'nin Mustafa Kemal'in yakın arkadaşlarını evliliğinden uzak tutmaya çalışma çabası daha ilk günlerden başlar. İsmet Paşa'dan Lozan'da görüşmelerin çıkmaza girdiği haberi herkesi üzer. Kapütülasyonlar konusunda anlaşma sağlanamamaktadır. İzmir'de İktisat Kongresi yapılır. Bu kongre, halk üzerinde olumlu tesirler uyandırır.

Eskişehir'de İsmet Paşa ile görüşen Mustafa Kemal, savaşın çözüm olmadığını farkındadır. Lâtime, Mustafa Kemal ile artık yaşayacağı yer olan Ankara'ya gider. Lâtime, daha ilk günlerden köşkte çok fazla söz hakkının olamamasına sıkılmıştır. Hele Ankara'ya ilk gittiği gece yalnız bırakılmak ve Mustafa Kemal'in arkadaşlarıyla beraber olması onun sıkıntısını daha da artırır.

Meclis'te Lozan ve oradaki problemlerle ilgili bir oturum yapılır. Oturumda Ali Şükrü Bey'in, Lozan'da zaferin heba edildiğine yönelik sözleri tepki toplar. Bunun üzerine mecliste kavgaya dönüşen tartışmalar başlar. Topal Osman, yardımcısına Ali Şükrü'ye yaşamının haram olduğunu söyler.

Lâtime, Çankaya Köşkü'nde yaptığı değişiklikleri abartmıştır. Mustafa Kemal ve arkadaşlarını yemek masasında bekleyen orkestra ve servis görevlilerinin beyaz eldivenler takmaları, hiç kimsenin hoşuna gitmez.

Mustafa Kemal, bu meclisin devamının olmayacağı kanaatindedir. Bu arada Rauf Bey, Ali Şükrü'nün öldürüldüğü haberini getirir. Topal Osman ve adamlarından şüphelenilmektedir. Mustafa Kemal ve Lâtime'nin geceyi istasyon binasında geçirmesine karar verilir. Bu durum da meclisin kendisini fes etmesine ortam hazırlamıştır. İsmet Paşa ise tekrar görüşmelere başlamak üzere Lozan'a döner.

Lâtime, Meclis'in yenilenmesi fikrinden yararlanarak kendisi de bir kadın milletvekili olarak meclise girmeyi ister. Mustafa Kemal, bunun için erken olduğu kanaatindedir. Bu olay da Lâtime'nin hırçınlığını artırıcı faktörlerden biri olmuştur. Adana'ya yapılan tren yolculuğunda Lâtime, bu meseleyle ilgili kaprislerine devam eder. Mustafa Kemal'in yol arkadaşları da tatsızlığın farkındadır. Lâtime, Adana'daki karşılama coşkısına, herkesin Mustafa Kemal'e sarılıp öpmesine çok sinirlenir. Bu durum tüm Adana gezisine yansır. Lâtime ve Mustafa Kemal'in tartışmaları evin alt

katında bulunan herkesi şaşkına çevirir. Salih ise Mustafa Kemal'e annesinin fikrini söylemeyerek yaptığı hatanın azabını çekmektedir. Mustafa Kemal, durumdan çok üzüntü duymasına rağmen misafirleri uğurladıktan sonra hiçbir şey olmamış gibi davranır.

Mustafa Kemal'in yakın arkadaşları da artık Lozan'daki durumdan rahatsızlık duymaktadırlar. Fakat kısa süre sonra Lozan'ın imzalandığına dair İsmet Paşa'nın telgrafının gelmesi herkesi rahatlatır. Bu haberi Mustafa Kemal'e ulaştıran Rauf Bey, mutluluğu paylaştıktan sonra İsmet Paşa'nın dönüşünü beklemeden başbakanlıktan ayrılmaya karar verir.

Mustafa Kemal, Rauf Bey'den boşalan Başbakanlık makamı için bir toplântı yapar. Mustafa Kemal, bu görev için Kazım Karabekir, Fevzi Paşa ya da Fethi Bey'den birini uygun bulmaktadır. Fakat Kazım Karabekir'in kendisiyle özel görüşerek sunduğu şartlar Mustafa Kemal'in hoşuna gitmez. Buna Kazım Karabekir de bozulur ama Mustafa Kemal Fethi Bey'i başvekil yapar.

Çankaya'ya sürpriz bir ziyaretçi olarak gelen Fikriye Lâtife'yi iyice sinirlendirir. Mustafa Kemal, ertesi sabah Fikriye'nin İstanbul'a bir hastaneye gönderilmesini ister. Lâtife'yi bir gece bile çıldırtmaya yetmiştir. Ertesi sabah Mustafa Kemal'i görüp ona verdiği hediyeyi vermeden gideceğini öğrenen Fikriye buna çok üzülür. Bindirildiği arabada elindeki hediye paketinden çıkardığı tabancayla intihar eder.

Mustafa Kemal, Ankara'ya örnek bir çiftlik kurdurmaya karar verir. Bu çiftliğin içinde bütün hayvanlar bulunacaktır.

Lâtife'nin anne ve babası mektubu üzerine Çankaya Köşkü'ne gelir. Lâtife'nin anne ve babası da kızlarını haksız bulmaktadır.

Vekiller arasındaki iç karışıklık nedeniyle heyet adına Fethi Bey istifasını sunar. Mustafa Kemal, arkadaşlarına Cumhuriyet'in ilan edileceğini açıklar.

Refet Paşa, Ali Fuat Paşa, Adnan Bey, Rauf Bey İstanbul'da bir araya gelerek meclisin istifası üzerine konuşurlar. Artık onlar da Mustafa Kemal'in tam destekçisi değildir.

Cumhuriyet ilân edilir ve Mustafa Kemal, meclis kararıyla Cumhurbaşkanı seçilir. Bunun üzerine Çankaya Köşkü'nde bir kutlama yapılır. Rauf Bey'in Cumhuriyet'e karşı gazetelere verdiği beyanatlar Mustafa Kemal'i üzmektedir. Rauf Bey'in meclise çağırılarak bu konuda bir oturum yapılmasına karar verilir.

Mustafa Kemal, iş temposu, içki ve sigara gibi faktörlerin bir araya gelmesinden bir kalp spazmı geçirir. Lâtife, bunu fırsat bilerek Mustafa Kemal'i kimseyle görüşürmez.

İsmet Paşa, mecliste yaptığı konuşmayla Rauf Bey'in düşüncelerinde hatalı olduğunu ifade eder. Rauf Bey ise böyle bir hatayı kabullenmez.

Mustafa Kemal'e karşı plânlanan bir suikast ihbar edilir. Mustafa Kemal, önlem olarak İzmir tren istasyonuna Ali Fuat Paşa'nın arabasıyla gider. Yapacakları tren yolculuğu ise herkesten gizli tutulur.

Mecliste, Halife ve yakınlarının ülke dışına çıkarılmasına karar verilir. Şeriye, Evkaf ve Erkanı Harbiye Umumiye vekaletlerinin ilgasına karar verilir. Abdülmecit ve yakınları bir gece içerisinde Çatalca'dan trene bindirilir.

Mustafa Kemal'in Çankaya Köşkü'nde Lâtife'nin daha önce Fikriye'den duyduğu bir şarkıyı arkadaşlarına söylemesi Lâtife'yi çileden çıkarır. Üst katta tepinen, topuklarını yere vuran Lâtife, Mustafa Kemal'in moralini bozar. Uzun bir tartışmadan sonra Lâtife, Gazi'nin kendisini boşama ihtimalini duyunca şaşkınlaşır, ortamı yumuşatmaya çalışır.

Mustafa Kemal, Çankaya Köşkü'ne davet ettiği Muammer Bey ve bazı iş adamlarıyla İş Bankası'nı kurmaya karar verir.

Rauf Bey, Ali Fuat Paşa, Karabekir Paşa, Rahmi Bey ve Canbulat Bey İstanbul'da Rauf Bey'in evinde buluşarak genel bir değerlendirme yaparlar. Hepsinin hem fikir olduğu şey, Milli Mücadele'den Mustafa Kemal'in yanında kalan tek kişinin İsmet Paşa olmasıdır. Toplantıya katılanlar Refet Paşa ve Adnan Bey'i de yanlarına alarak muhalif bir parti kurmayı düşünürler.

Hamidiye Gemisi ile Doğu turuna başlayan Mustafa Kemal'in yanında eşi Lâtife de vardır. Yolculuk sırasında Erzurum'daki zelzele olayı plânları değiştirir. Samsun'a gidilir. Ardından da Tokat'ta gecenin geçirilmesine karar verilir. Burada,

Mustafa Kemal'in arkadaşlarıyla görüşmesini kesen Lâtife, kızarak odasına çıkar. Yukardan Lâtife'nin tepinme ve topuk sesleri Mustafa Kemal'i çıldırtır. Lâtife'nin Erzincan'da da çıkardığı rezaletlere devam etmesiyle Mustafa Kemal, Lâtife'yi Ankara'ya gönderir. Kılıç Ali'nin ısrarıyla Mustafa Kemal, Lâtifeyle boşanmasıyla ilgili İsmet Paşa'ya yazdığı mektubu yırttırır.

Mustafa Kemal'e Fevzi Paşa tarafından Doğudaki Kürt aşiretlerinin çıkardığı olaylar gündeme gelir. Mecliste alınan kararlar, bu insanlar isyancı kabul edilir ve isyanların bastırılmasına karar verilir.

Gece geç vakitte eve dönerken bahçede genç subaylarla konuşan Mustafa Kemal'e Lâtife'nin herkesin önünde bağırması bardağı taşıran son damla olur. Rahatsızlanan Mustafa Kemal, Salih'i çağırarak İsmet Paşa'ya boşandıklarına dair haberi gönderir. Lâtife'nin son ümidi yine Kılıç Ali'dir. Ama 5 Ağustos 1925'te İzmir'e gönderilen Lâtife'nin Mustafa Kemal'den beklediği haber hiçbir zaman gelmez.

Olay Örgüsü

Konusunu, dönemin olayları ile Mustafa Kemal ve Lâtife'nin evliliğinden alan *Gazi İle Lâtife* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Rumlar İzmir'den çıkmaya başlar.
- 2- İngiliz Konsolos'un Mustafa Kemal'den istediği yazılı teminat karşılığında Mustafa Kemal, Konsolos'u kovar.
- 3- Lâtife Hanım, hükümet konağına Mustafa Kemal'i görmeye gelir ama ona ulaşamaz.
- 4- İngiliz Donanma Komutanı da Mustafa Kemal'den İngiliz savaş suçlularını bağışlamasını isteyince kovulur.
- 5- Mustafa Kemal'in karargâhı Lâtife Hanım'ın köşküne taşınır.
- 6- Mustafa Kemal, Lâtife'ye ilk aşkı Emine'yi anlatır.
- 7- Mustafa Kemal, Ankara'ya dönerken Lâtife'ye kendisini beklemesini söyler.
- 8- Mecliste, Mudanya'ya İsmet Paşa'nın gönderilmesinden dolayı Rauf Bey'i destekleyenler tarafından muhalif görüşler ortaya çıkar.

9- Mustafa Kemal, annesine Lâtife meselesini açar.

10- Mustafa Kemal, Çankaya Köşkünde yaşayan Fikriye'yi tedavi için İsviçre'ye gitmeye razı eder.

11- Mustafa Kemal ile yakın arkadaşları arasında saltanat, hilafet gibi mevzularda muhalif görüşler ortaya çıkar.

12- Yusuf Kemal'in istifa ettirilmesiyle yerine Hariciye Vekili olan İsmet Paşa Lozan'a gönderilir.

13- Ankara'dan Bursa'ya geçen Mustafa Kemal, Lâtife'yi de oraya çağırır.

14- Fikriye'nin Bursa'ya gitmek istemesi üzerine Lâtife'ye yapılan davet iptal edilir.

15- Zübeyde Hanım, İzmir'e tedavi bahanesiyle Lâtife'yi görmeye gelir.

16- Refet Paşa, Vahdettin'e Lozan'da yalnız Türkiye hükümeti temsilcisinin bulunması gerektiğini bildirir.

17- Vahdettin ile uzlaşmaya varılamaz.

18- Zübeyde Hanım, Mustafa Kemal'in Lâtife ile evlenmemesi gerektiğini Salih'e anlatır

19- Mustafa Kemal, Eskişehir'de annesinin vefatını öğrenir.

20- Mustafa Kemal ve Lâtife sade bir tören ile evlenirler.

21- İsmet Paşa'dan gelen Lozan'ın çıkmaza girdiğine dair haber herkesi üzer.

22- İzmir'de İktisat Kongresi yapılır.

23- Mustafa Kemal, Lâtife'yi Ankara'ya götürür.

24- Lâtife, köşkte fazla söz hakkına sahip olmamasına kızar.

25- Mecliste Lozan ile ilgili yapılan oturumda fazla sesini çıkaran Ali Şükrü, gece Topal Osman ve adamları tarafından öldürülür.

26- Mustafa Kemal, bu meclisin devamının uygun olmadığı kanaatindedir.

27- Meclis kendisini fesheder.

28- İsmet Paşa, tekrar Lozan'a döner.

29- Lâtife, meclisteki ilk kadın milletvekili olma fikrini Mustafa Kemal'e kabul ettiremez.

30- Adana'ya yapılan yolculukta Lâtife, kaprislerine devam eder.

31- Adana'daki karşılama töreninde Mustafa Kemal'in kendisini kadınlara öptürmesine ve sarılmasına kızan Lâtife çok sinirlenir.

32- Lozan'ın imzalandığı haberi gelir.

33- Rauf Bey, istifa eder.

34- Lâtife, Mustafa Kemal'in arkadaşlarıyla olmasına ve yapılan eşsiz toplântılara çok kızar.

35- Rauf Bey'den boşalan başbakanlık koltuğuna Fethi Bey getirilir.

36- Çankaya'ya Mustafa Kemal'i ziyarete gelen Fikriye, ertesi gün Mustafa Kemal'i göremeden İstanbul'a gönderileceğini anlayınca intihar eder.

37- Meclisteki iç karışıklıktan dolayı heyet adına Fethi Bey istifa eder.

38- Mustafa Kemal, Cumhuriyet'i kuracağını açıklar.

39- Mustafa Kemal'in en yakın arkadaşları artık ondan desteğini çekmiştir.

40- Mustafa Kemal, Cumhuriyet'in ilanından sonra Cumhurbaşkanı seçilir.

41- Rauf Bey'in gazetelere verdiği Cumhuriyete karşı demeçler Mustafa Kemal'i kızdırır.

42- Bu konuda mecliste bir oturuma karar verilir.

43- Mustafa Kemal, kalp spazmı geçirir.

44- Lâtife, Mustafa Kemal'i kimseyle görüştürmez.

45- İsmet Paşa ve Rauf Bey'in mecliste yaptığı konuşmalarda ortak bir karara varılamaz.

46- Mustafa Kemal'e karşı bir suikast plânı ortaya çıkar.

47- Mecliste halife ve yakınlarının ülke dışına çıkarılması ve benzeri kararlar alınır.

48- Abdülmecit ve yakınları ülkeden çıkarılır.

49- Mustafa Kemal, Muammer Bey ve bazı iş adamlarıyla İş Bankası'nı kurmaya karar verir.

50- Mustafa Kemal'in yakın arkadaşları muhalif bir parti kurmaya karar verirler.

51- Doğu turuna çıkan Mustafa Kemal ve beraberindekilerin plânını Erzurum'daki zelzele değiştirir.

52- Önce Samsun'a, sonra Tokat'a gidilir.

53- Mustafa Kemal'in arkadaşlarıyla görüşmesini kesen Lâtife, yukarı çıkararak tepinmeye, topuklarını yere vurmaya başlar.

54- Lâtife'nin Erzincan'da da rezalet çıkarması Mustafa Kemal'in onu Ankara'ya göndermesine sebep olur.

55- Lâtife'nin Kılıç Ali vasıtasıyla af dilemesi sonucu Mustafa Kemal, İsmet Paşa'ya boşanmayla ilgili yazdığı mektubu yırttırır.

56- Mustafa Kemal, Halit Ziya'nın oğlu Vedad'ı Çankaya'ya alır.

57- Doğuda Kürt aşiretleri olaylar çıkarır.

58- Mecliste isyanların bastırılması kararı alınır.

59- Lâtife, gece geç vakitte, bahçede, subaylarla konuşan Mustafa Kemal'i azarlar.

60- Rahatsızlanan Mustafa Kemal, Salih'i ve İsmet Paşa'yı çağırarak boşandığını bildirir.

61- Lâtife, 5 Ağustos'ta İzmir'e gönderilir.

Tema

Eserin ana teması; kazanılan zaferin ardından Mustafa Kemal'in yoğun iş temposu arasında evliliğinde yaşadığı problem ve bu sürecin boşanmaya doğru gidişidir.

Zaferin kazanılması ve İzmir'in düşman işgalinden kurtulmasının ardından yoğun bir siyasi temponun içine giren Mustafa Kemal, aslında hayatına bir kadının girmesine ya da böyle bir şeye vakit ayırmaya niyetli değildir. Böyle bir zamanda karşısına çıkan ve Mustafa Kemal'i savaşın tüm yorgunluğunu yok edecek kadar rahat

ettiren Lâtife, ona olan hayranlığıyla onu da kedisine hayran bırakır. Bu güzellikler arasında gelişen ilişki, Lâtife'nin Mustafa Kemal'in yoğun iş temposu arasındaki sabırlı bekleyişiyle olgunlaşarak evliliğe dönüşür. Evlilikten sonra Mustafa Kemal'in hayatında olan kendisi dışındaki her şeyi eleştiren Lâtife, eşinin sabır ve merhametine rağmen evliliklerini yavaş yavaş boşanmanın eşiğine getirir. Her çıkardığı rezaletten sonra pişman olan ama hep affedilen Lâtife, yine affedileceğini umarak Mustafa Kemal'den ayrılır ama son af hiç gerçekleşmez:

LÂTİFE- (SES)Bu mektubu bana ikinci babalık görevini benimseyen ve sözünün eri olan Salih Bey'e yazıyorum. Öksüzüm. Kimsem yok. Git paşa ile konuş. Aramızdaki gerginliğe son vermesine, güzel bir geçmişin vereceği güçle rica et. İdama mahkum edilmiş gibiyim. Sebebi çocukluk. Oysa çocuklar böyle ağır cezalara uğratılmazlar. Salih'sin. İyilik ve barış getireceğine inanıyorum.⁴⁹⁰

Zaman

Eserin olay zamanı 1922 yılında İzmir'in işgalden kurtulduğu günler olan Mustafa Kemal ve Lâtife'nin tanışmasıyla başlayıp, 5 Ağustos 1925'te Mustafa Kemal'in Lâtife'yi boşanmak üzere İzmir'e göndermesiyle son bulur.

Eserin içerisinde tarihî bilgiler verilirken olayların rakamsal tarihine çok fazla yer verilmez. Yalnız kapakta bu bilgiler mevcuttur:

Gazi İle Lâtife, her anı bir destan olan Ulu Önder Atatürk'ün yaşamından küçük bir kesit, İzmir eşrafından Uşşakızade Muammer Bey'in kızı olan Lâtife Hanımla tanışıp evlendiği 1922 yılından, boşanıp ayrıldığı 1925 yılına kadar geçen üç yıllık önemli bir dönemin tarihi...⁴⁹¹

Eserin anlatma zamanı 1993'tür. Eser 1993 ve 1998 yıllarında olmak üzere iki kez basılmıştır.

Mekân

Eserde çok sayıda mekân kullanılmıştır. Bu mekân çokluğu eserin, senaryo tarzında yazılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Kullanılan genel mekânlar; İzmir, Ankara, Eskişehir, Adana, Bursa, İstanbul, Samsun, Tokat, Erzincan, Kayseri ve Diyarbakır'dır. İç mekân olarak ise; İzmir-Rum Mahallesi, Hükümet Konağı, Liman, Hükümet Konağı önü, Vali odası, Trikopis'in kaldığı ev, Trikopis-merdiven başı,

⁴⁹⁰ Halit REFİĞ, *Gazi İle Latife*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 253-254.

⁴⁹¹ REFİĞ, Kapak.

Trikopis ev önü, Trikopis-ev-Halide Edip'in odası, Trikopis-ev-Mustafa Kemal'in odası, sokak, Aya Triya Kilisesi, Fevzi Paşa Karargâhı, Muammer Bey Köşkü- Mustafa Kemal odası, Muammer Bey Köşkü- Mustafa Kemal oda önü, Fevzi Paşa Karargâhı koridor, Ankara Kalesi, istasyon, Meclis önü, Meclis toplântı salonu, Çankaya Köşkü, Çankaya-merdivenler, Çankaya-Zübeyde odası, Mecliste bir oda, Çankaya-yemek odası, Çankaya-Mustafa Kemal çalışma odası, TBMM- Mustafa Kemal odası, Refet Paşa ev önü, Bursa-belediye önü, oto içi, Atatürk Köşkü, Belediye Binası-yemek salonu, İzmir-tren istasyonu, vagon içi, Yıldız Saray önü, Sultan Makamı, Meclis-Rauf Bey'in odası, Muammer Bey Köşkü- Zübeyde odası, Muammer Bey Köşkü-Zübeyde odası önü, Muammer Bey Köşkü-mutfak, İzmir-Avcı Spor Kulübü, Eskişehir Yolu, Eskişehir-oto içi, belediye binası, belediye reisi odası, Karşıyaka istasyonu, Basmane istasyonu, Ferik Osman Paşa Camii, İzmir-orduevi, kongre salonu, tren, tren içi, Eskişehir istasyonu, Ankara-tren istasyonu, Çankaya-üst kat, Çankaya-Lâtife'nin odası, Millet meclisi, istasyon binası önü, istasyon binası-Lâtife'nin odası, restoran, kompartıman, Adana-tren istasyonu, Adana-ev önü, Adana-ev-büyük salon, Adana-Gazi Lâtife odası, Adana-bahçe, Meclis-vekiller heyeti odası, Ali Fuat Paşa-ev-yatak odası, balkon, Çankaya-Fikriye odası, Çankaya-Gazi Lâtife yatak odası, Çankaya yolu, Ziraat okulu bahçesi, Meclis-koridor, Kalamış- köşk önü, Kalamış-köşk odası, Kalamış-köşk-Rauf Bey'in odası, Kalamış-köşk-koridor, Çankaya sırtları, Ankara garı, Manevra alanı, Dolmabahçe Sarayı önü, Abdülmecit'in odası, Ayasofya Camii, İstanbul vilayet binası, valinin odası, Hamidiye gemisi, sahil kasabası, Samsun-valilik, sahil, Tokat-ev, Erzincan-vilayet önü, kaplıca önü, Kayseri-ev, kayseri-telefon odası, Erzincan-telefon odası, Çankaya-piyano salonu, dağlık mıntıka, dağ köyleri, Diyarbakır sineması, Diyarbakır-Ulu Camii, Çankaya-tuvalet, İsmet Paşa'nın evi kullanılmıştır.

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu oldukça geniştir. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Mustafa Kemal, Lâtife, Halide Edip, Fevzi Paşa, İsmet Paşa, Rauf Bey, Fethi Bey, Ali Fuat, Karabekir, Kılıç Ali, Cevat Paşa, Nurettin Paşa, Yusuf Kemal, Vali Abdülhalim, Ruşen Eşref, Muzaffer, Salih,Nuri, Tevfik Rüştü, Dr. Asım, Muammer, Advıye, Vecihe, Rukiye, Ali Şükrü, Sırrı, Ali Hamdi, Topal Osman, Recep Zühtü, Fikriye, Zübeyde, Mahmut Esat, Adnan Bey, Dr. Neşet , Celal Bey, Rahmi, Canbulat, Halit Ziya, Vedad, İngiliz Konsolos,

Yüzbaşı Theşiger, A. Brock, Vali Sait Paşa, Eskişehir Valisi, Vali Rafet, Emniyet Müdürü, Vahdettin, Abdülmecit, Vali Reşit Bey, Vali, Emniyet Müdürü ve Reis Mazhar Müfit'tir. Eserde dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar; Binbaşı, yardımcı, asker, Teğmen, Rıza, Güllü, Büyükanne, Postacı, Şef, Kadı, Ali, görevli, İmam, Salih eşi ve Mevhibe'dir.

Mustafa Kemal: İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşuyla rahatlayan Mustafa Kemal, İzmir'de çalışmalarına yoğun olarak devam eder. Bu yoğunluk içerisinde bir kadına ayırabilecek vakti olmamasına rağmen Lâtife, aydın kişiliği ve Mustafa Kemal'e olan derin hayranlığıyla onu etkilemeyi başarır. Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanım, Lâtife'nin amacını görebilmiştir ama bu bilgi hiçbir zaman Mustafa Kemal'e ulaşmaz. Bu sırrı bilen tek kişi olan Salih ise Mustafa Kemal'in evliliğinde her sıkıntısını gördüğünde bu bilgiyi ona vermemiş olmanın ıstırabını yaşar.

Mustafa Kemal, evliliği boyunca Lâtife'yi hiç incitmemiş ama onun kapris, hırs ve diktatörlüğüne de dayanamamıştır. Lâtife'nin Mustafa Kemal'i sadece kendisine istemesi ve ona yönlendirilmesi gereken bir çocuk gibi muamele etmeye çalışması da evliliği bitiren en önemli unsurlardan biri olmuştur.

MUSTAFA KEMAL- İşte görüyorsunuz. Hayatımda yaptığım hatalardan biri de evlenmektir. Ordular yönettim, meclis yönettim,savaşlar yaptım,kazandım; ama bir kadını yönetemiyorum. Okumuş da olsa, iyi aileden de olsa, sonunda kadın kadındır... Bir devlet adamına eş olmak belki zor bir sanat... fakat bir devlet adamının eşi olarak kendisine ne yapmak gerektiğini bilmemek acıklı bir şey...⁴⁹²

Lâtife: Zafer kutlamalarını görmek ve Mustafa Kemal ile tanışmak için Paris'ten dönen Lâtife, amacına ısrar ve azmi sayesinde kısa sürede ulaşır. Çok vakit geçmeden de hayran ve âşık olduğu Gazi Paşa'yı kendisine âşık eder. Mustafa Kemal ile evlendikten sonra, onu arkadaşlarından, işlerinden daha doğrusu çevresinde kendisi dışındaki herkes ve her şeyden uzak tutmaya çalışması, kıskançlık ve kaprisleri, hatta ileri boyuta varan çıldırışlıkları evliliklerini yavaş yavaş son noktaya götürür. Aslında Lâtife kendisine çok güvenen bir kadındır. Bu nedenle Mustafa Kemal'in kendisini boşayacağı gibi bir şey düşünmez. Ama Mustafa Kemal hiç de o kanaatte değildir:

LÂTİFE- ... Siz beni boşayamazsınız!

MUSTAFA KEMAL- Neden?

⁴⁹² REFİĞ, s. 225.

LATİFE- Çünkü Mustafa Kemal Paşasınız. Çünkü Reiscumhursunuz. Çünkü bütün yurda ve dünyaya boşanma sebeplerinizi açıklamak zorundasınız.

MUSTAFA KEMAL- Hiç kimseye, hiçbir şey açıklamak zorunda değilim. Yeter ki boşanmaya karar vermiş olayım. Şu zilin düğmesine basarım. Genel sekreter Tevfik bey'i çağırırım. Anadolu Ajansına iki satır yazı not ettiririm, "Gazi, Lâtife Hanım'dan ayrılmıştır." derim olur biter.⁴⁹³

Diğerleri: Halide Edip, Fevzi Paşa, İsmet Paşa, Rauf Bey, Fethi Bey, Ali Fuat, Karabekir, Kılıç Ali, Cevat Paşa ve Nurettin Paşa Mustafa Kemal'in vatan mücadelesini beraber verdiği ama ileride bazı konularda ihtilafa düştüğü çok yakın arkadaşlarıdır.

Yusuf Kemal, yerine İsmet Paşa'nın geçip Lozan'a gidebilmesi için Hariciye Vekilliğinden istifa eden kişidir.

Abdülhalim, İzmir valisidir. Ruşen Eşref, Mustafa Kemal ile İzmir'de beraber çalışanlardandır. Muzaffer, Salih ve Nuri Mustafa Kemal'in yaverleridir. Tevfik Rüştü, Lâtife'nin eniştesi aynı zamanda doktordur. Dr. Asım Zübeyde Hanım'ın doktorudur.

Muammer, Advie, Vecihe ve Rukiye Lâtife'nin ailesidir.

Ali Şükrü, mecliste Mustafa Kemal'in muhaliflerindedir. Sırrı da birçok konuda Ali Şükrü ile aynı fikirdedir. Ali Hamdi, meclisteki mebuslardandır. Topal Osman, Ali Şükrü'ye karşı olan ve onu öldürten kişidir.

Recep Zühtü, Mustafa Kemal ile sık sık beraber olan arkadaşlarındandır.

Fikriye, Mustafa Kemal'e âşık ve aynı zamanda verem hastası bir kadındır. Lâtife'nin terslikleri sonrası intihar eder. Zübeyde Hanım, Mustafa Kemal'in oğlunu çok seven ve öngörü sahibi annesidir.

Mahmut Esat, vekillerden biridir. Adnan Bey de Mustafa Kemal ile muhalif fikirleri olan yakınlarındandır. Dr. Neşet, Mustafa Kemal'in doktorudur. Celal Bey, Mustafa Kemal'in İş Bankası'nı kurmakla görevlendirdiği İmar İskan Vekili'dir.

Rahmi ve Canbulat Mustafa Kemal'in bazı yakın arkadaşlarıyla muhalif bir partide bir araya gelmeyi düşünen kişilerdir. Halit Ziya, dönemin yazarlarındandır. Vedad Mustafa Kemal'in beraber iş yapmak için Çankaya'ya aldığı Halit Ziya'nın oğludur.

⁴⁹³ REFİĞ, s. 210-211.

İngiliz Konsolos, Yüzbaşı Theşiger ve A. Brock Mustafa Kemal İzmir'e geldikten sonra onunla görüşen iyi niyet ardında tehdit etmeye çalışan ama Mustafa Kemal'den cevaplarını alan kişilerdir.

Vali Sait Paşa, Eskişehir Valisi, Vali Refet, Vali Reşit Bey ve Vali, Mustafa Kemal'in gittiği çeşitli yerlerdeki valilerdir.

Vahdettin, Ankara Hükümeti'nden uyarı aldığı halde Lozan'a katılmayı düşünen Osmanlı Sultanıdır. Abdülmecit ise meclis kararıyla yakınlarıyla beraber ülke dışına çıkarılan hanedan üyesidir.

Emniyet Müdürü, Abdülmecit'e ülke dışına çıkarıldığı haberini götüren İstanbul Emniyet Müdürü'dür.

Reis Mazhar Müfit, Diyarbakır Reisidir.

Anlatma Problemi

Eser, her bölümü numaralandırılmış 315 bölümden oluşmaktadır.

Nesirle yazılmış olan eserde şiire pek rastlanmazken bir yerde Mustafa Kemal'in söylediği bir şarkı sözü mevcuttur:

MUSTAFA KEMAL- Canımı canan dilerse, bil ki minnet canıma.

Can nedir ki anı kurban etmeye cananıma...

Habgâhı yare girdim arz için ahvalimi...

Bir perişan halini gördüm, unuttum halimi...⁴⁹⁴

Eserin dili senaryo olmasından kaynaklanan uzun tasvir ve anlatımların sıkıcılığı dışında sade, anlaşılır ve akıcıdır.

⁴⁹⁴ REFİĞ, s. 206-207.

BAĞIMSIZLIK YA DA ÖLÜM

Özet

Bandırma Vapuru, Samsun'a doğru yola çıkmıştır. Mustafa Kemal ve arkadaşları Samsun Limanı'nda karşılanır. Osmanlı, Dünya Savaşı'na katıldığı grupla beraber yenilmiş ağır bir ateşkes imzalamak zorunda kalmıştır. İtilaf Donanması İstanbul'dadır. Adana'ya Fransızlar; Urfa, Maraş ve Ayıntap'a İngilizler; Antalya ve Konya'ya İtalyanlar; Merzifon ve Samsun'a yine İngilizler gelmiştir. Son olarak da Yunanlılar İzmir'i işgal etmiştir.

İngilizler Samsun'a asker çıkarır. Aydınların benimsediği üç kurtuluş yolundan biri İngiliz himayesi, ikincisi Amerikan mandası sonuncusu ise bölgesel kurtuluş yollarıdır. Mustafa Kemal, bunların dışında, ulus egemenliğine dayanan yeni bir Türk devleti kurmayı çözüm olarak görür. Bu mücadelenin sonu Bağımsızlık ya da ölümdür.

Mustafa Kemal, birkaç arkadaşı, emir subayı ve yaveri ile beraber 15. Tümen Karargâhı'na gitmektedir. Orada 15. Tümen Komutanlığı'na Refet Bey'i getirir. Samsun Belediye Başkanı'nı ziyaret eden Mustafa Kemal, ondan Samsun Müdafa-i Hukuk Derneği'ni kurmasını ister. 25 Mayıs 1919'da Samsun'dan ayrılan Mustafa Kemal ve ekibi geçtiği köy ve ilçelerde sevgi ve sevinçle karşılanır. Daha sonra Havza'ya geçen Mustafa Kemal, Havza Belediye Başkanı İbrahim Bey ile görüşür. Ondan komşu il ve ilçelere Müdafa-i Hukuk Derneklerini kurmaları için telgraflar çekmesini ister. Mustafa Kemal, Harbiye Nezareti'nden kendisini İstanbul'a çağıran bir telgraf alır ama mücadele şekillenmişken böyle bir şeyi uygulama niyetinde değildir.

12 Haziran 1919'da Amasya'ya doğru yola çıkılır. Halkın sevinç gösterileriyle karşılanan grup bir süre Gezirlik'te konaklar. Mustafa Kemal, ulusun bütünlüğünü içeren dört maddelik kararı Cevat Abbas'a yazdırır. Mustafa Kemal; Rauf, Ali Fuat ve Refet Paşalarla Amasya'nın girişinde buluşur. Amasya'da alınan kararlara ve Sivas'ta bir kongre toplânması kararına diğer arkadaşları da imza koyar. Refet Bey, yeni bir hükümet kurulacağı yönündeki karara takılsa da imzalamak zorunda kalır. Mustafa Kemal ve arkadaşları, resmi görevleri iptal edilse de davalarını sürdürme kararı alırlar.

Elaziz Valisi Ali Galip, Sivas Valisi Reşit Paşa'yı ziyaret eder. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Sivas'a geleceği bellidir. Hükümet Sivas valiliğine tutuklama kararını göndermiştir. Ali Galip, Reşit Paşa'ya bu kararı uygulama konusunda baskı yapmaya

çalışsa da Reşit Paşa, bunu uygulamayı düşünmemektedir. Hatta, Reşit Paşa, Sivas'ta Mustafa Kemal'e karşı asılan yazıları indirmek için polisleri görevlendirir. Fakat, bu işi zaten polislere gerek kalmadan halk yapmaktadır.

Amasya'dan Tokat'a doğru yola çıkılır. Mustafa Kemal, Sivas'taki olumsuz havayı bildiği için oraya da öncü bir birlik gönderir. Tokat'a girilir girilmez telgrafhane kontrol altına alınır ve bu ziyaret bu şekilde kimseye haber verilemez. Burada, Sivas yolculuğu için plânlar yapılır. Sivas Valisi Reşit Paşa, Mustafa Kemal'i karşılamak için İbrahim Tali'yi görevlendirir. Kendisi de resmi karşılama hazırlıkları yapmaya başlar. Sivas'ta iyi bir şekilde karşılandıktan sonra kendisine karşı plânlar yapan Ali Galip'i de yanına çağırarak azarlar.

3 Temmuz 1919'da Mustafa Kemal ve arkadaşları Erzurum'da halk Kazım Karabekir Paşa, Vali, milletvekili ve eski Bitlis Valisi tarafından karşılanır. Mustafa Kemal, Erzurum'un ileri gelenleriyle bir toplântı yaparak artık ulusal Kurtuluş Savaşı'nın başlaması gerektiğini anlatır. Mustafa Kemal'e Padişah'tan İstanbul'a dönmesi ve artık dinlenmeye çekilmesi yönünde bir telgraf gelir. Mustafa Kemal, dönmeyeceğini bildirince görevine son verilir. Bunun üzerine Mustafa Kemal, Harbiye Bakanlığı'na istifasını bildirir. Dr. Refik, Hüsrev, Muzaffer ve Cevat Abbas da istifa ederler. Kazım Karabekir de Mustafa Kemal'i ziyarete gelerek ordusu ile birlikte bağlılığını bildirir. Erzurum Kongresi'nin bölgesel olmaktan çıkarılıp tüm yurdu kapsayacak bir kongreye dönüştürülmesine karar verilir. 23 Temmuz 1919'da kongre toplânır. Bir süre sonra Kazım Karabekir'e Mustafa Kemal ve arkadaşlarını tutuklama emri gelir. Kazım Karabekir, bu emri reddeder. Bu arada, Mustafa Kemal'in güvendiği ve birliklerin başına koyduğu bazı Paşaların geri dönüş yapmaları onu kızdırır. 7 Ağustos 1919'da kongre tamamlanır. Mustafa Kemal 7 Ağustos'u 8 Ağustos'a bağlayan gece Mazhar Müfit'e geleceğe dair plânlarını kaydettirir. Bu plânların içerisinde Cumhuriyet'in ilanı, saltanat ve halifeliğin kaldırılması, örtünmenin kalkması, erkeklerin şapka giymesi, Latin harflerine geçilmesi vardır. Bu arada, Damat Ferit, Paris'ten eli boş döner.

Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Sivas'a gidebilmesi için gerekli olan para, Erzurum'da temin edilir. 29 Ağustos 1919'da Sivas'a gitmek üzere yola çıkılır. Erzincan ziyaretinde de iyi karşılanan grup tekrar yola çıkar. Kendilerine Erzincan

Boğazi’nda hükümetin emriyle Ali Galip’in tuzak kurduğu haberi gelse de onlar ilerlemekte kararlıdırlar. Boğazi geçerken de böyle bir tuzakla karşılaşmazlar.

Sivas yolcuları, büyük bir şenlikle karşılanırlar. Elazığ Valisi Ali Galip de, Mösyö Brüno da Malatya’ya kaçarlar. Sivas’ta toplanan kongreye yurdun her yanından temsilciler katılır. Burada, Erzurum’da kurulan Doğu Anadolu Haklarını Savunma Derneği’nin adı Anadolu ve Rumeli Halkları Savunma Derneği olarak değiştirilir. Mustafa Kemal, başta Vali Galip Bey, olmak üzere teşkilatlanmaya karşı çıkan birçok kişi hakkında tutuklama kararı çıkartır. Kongrede 8 Eylülde manda sorunu tartışılır. Manda taraftarları hüsrana uğrarlar. Gençler ve çoğunluk zaten mandaya karşıdır. Manda taraftarı olanlar arasında Mustafa Kemal’in yakın arkadaşları da vardır. Ali Galip ve Mutasarrıf Malatya hükümet binasındaki sandığı soyarlarken Mustafa Kemal’in adamları tarafından basıldıklarını anlayınca atlarına binip kaçarlar. Sivas Kongresi çalışmaları sona erer. 12 Eylülde Sivas, kongrenin başarıyla sonuçlanmasının mutluluğu yaşanmaktadır. Çünkü burada yanan meşale tüm yurdu aydınlatacaktır.

Olay Örgüsü

Konusunu Mustafa Kemal’in Samsun’a çıkışıyla başlayan Türk ulusunun şahlanışından ve mücadelesinden alan *Bağımsızlık Ya da Ölüm* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Mustafa Kemal, Bandırma Vapuru ile Samsun’a doğru yola çıkar.
- 2- Osmanlı, Dünya Savaşı’nda yenilmiş ve ağır bir ateşkes imzalamıştır.
- 3- Türk toprakları işgal edilmeye başlanmıştır.
- 4- Mustafa Kemal, kurtuluşu ulus egemenliğine dayanan bir Türk devleti kurmakta görür.
- 5- Mustafa Kemal, Samsun’da 15. Tümen’in başına Refet Bey’i getirir.
- 6- Mustafa Kemal, Samsun Belediye Başkanı’ndan Samsun Müdafa-i Hukuk Derneği’ni kurmasını ister.
- 7- Havza’ya geçen Mustafa Kemal, kendisini İstanbul’a çağıran bir telgraf alır.

8- Amasya'da arkadaşlarıyla buluşan Mustafa Kemal, Sivas'ta bir kongre toplânmasını kararlaştırır.

9- Elaziz Valisi Ali Galip, Sivas Valisi Reşit Paşa'ya saraydan gelen emir gereğince Mustafa Kemal ve beraberindekileri tutuklaması konusunda baskı yapar.

10- Reşit Paşa, bunu kabul etmez.

11- Tokat'a geçilip orada Sivas yolculuğu için plânlar yapılır.

12- Sivas Valisi, Mustafa Kemal'i törenle karşılar.

13- Mustafa Kemal, Ali Galip'i yanına çağırarak azarlar.

14- Sivas'tan Erzurum'a geçen grup şehrin ileri gelenleri tarafından karşılanır.

15- İstanbul'a dönmemesi durumunda görevine son verileceğini öğrenen Mustafa Kemal'in istifa etmesi üzerine beraberindeki birçok kişi de resmi görevinden istifa eder.

16- Kazım Karabekir, kolordusuyla beraber Mustafa Kemal'e bağlılığını bildirir.

17- Erzurum Kongresi, bölgesel olmaktan çıkarılıp tüm yurdu kapsayacak bir kongreye dönüştürülür.

18- Kazım Karabekir, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını tutuklaması yönünde gelen emri yerine getirmez.

19- Mustafa Kemal, Mazhar Müfit'e plânlarını yazdırır.

20- Damat Ferit, Paris'ten eli boş döner.

21- Önce Erzincan'a daha sonra da Sivas'a geçilir.

22- Erzincan Boğazı'nda tuzak kurulmuş olduğuna dair haber gelmesine rağmen orada bir tuzağa rastlanmaz.

23- Sivas'a şenliklerle giren grup Erzincan Valisi Ali Galip ve Mösyö Brüno'nun Malatya'ya kaçmasına sebep olur.

24- Sivas'taki kongreye ülkenin her yanından delegeler katılır.

25- Ali Galip ve beraberindekiler hakkında Mustafa Kemal, tutuklama kararı çıkarır.

26- Kongrede manda taraftarları hüsrana uğrar.

27- Ali Galip ve Mutasarrıf Malatya hükümet binasını soyarken yakalanıp kaçarlar.

28- Kongre başarıyla sonuçlanır.

Tema

Oyunun ana teması, Samsun'dan Sivas'a varan yolculukta Bağımsızlık ya da ölüm düşüncesiyle verilen mücadeledir. Bu düşünce, vatan sevgisi etrafında geliştirilmiştir. Vatan sevgisi, Samsun'dan yola çıkan Mustafa Kemal'in şahsında, beraberindeki arkadaşları ve destekçileri ile verilmiştir.

Mustafa Kemal, bir hükümet görevlisi olarak Samsun'a doğru yola çıkarken bütün görev ve yetkileri İstanbul'da bıraktığının ve sadece halkla beraber olduğunun farkındadır. Onun için bu mücadelenin dönüşü yoktur. Bu nedenle parolası; bağımsızlık ya da ölüm olmuştur:

“SES- İstanbul'da düşündüğüm, Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulamasına başladığım karar bu olmuştur: Bağımsızlık ya da Ölüm.”⁴⁹⁵

Anadolu'da karşılaşılan hiçbir zorluk, görevden azledilme ya da maddi imkânsızlıklar ne Mustafa Kemal ne de beraberinde bulunanlar için geri dönüş sebebi olmamış, hatta karşılaşılan zorluklar bu amacı daha ulvî ve daha vazgeçilmez bir hale getirmiştir. Artık, kimse için dönüşü olmayan bir yola girilmiştir. Bu nedenle, konvoy Sivas'a giderken yollarına pusu kurulduğu haberini almalarına rağmen kimse dönmeyi düşünmemiş devam edip sağ kalanlarla Sivas'a varılması kararlaştırılmıştır:

M. KEMAL- Bu bilgilere göre, bizim Erzincan'a geri dönmemiz, eşkıyanın temizlenerek yolun açılmasını beklememiz gerekir. Bu temizliğin ne kadar süreceği belli değil! Öte yandan gününde Sivas'ta olmamızı şart! Beklemek bizim için her bakımdan yenilgi olur! Sivas'ta da Erzincan'da da panik yaratır! Ben her ne pahasına olursa olsun vaktinde Sivas'ta olmak kararındayım. Sizler ne düşünüyorsunuz?⁴⁹⁶

⁴⁹⁵ Necati CUMALI, *Bağımsızlık Ya da Ölüm*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 8.

⁴⁹⁶ CUMALI, s. 134.

M. KEMAL- Siz mitralyözlerinizle önden gideceksiniz. Saldırıya uğrarsak ateş açarsınız. Arabamız olanca hızla yol yapacak. Eşkıya önümüzü keserse otomobilden atlayacak, mevzileneceğiz. Çarpışmada içimizden ölen olursa ilgilenilmeyecek. İçimizden sağ kalanlar Sivas'a varacak! Çarpışma sonucunda ya yolu açarız, ya ölürüz! Kabul mü?⁴⁹⁷

Zaman

Mustafa Kemal'in İstanbul'dan 19 Mayıs 1919'da Samsun'a doğru yola çıkışıyla başlayan eser 12 Eylül 1919'da Sivas Kongresi'nin sonuçlanmasıyla son bulmaktadır. Yaklaşık dört aylık bir zaman dilimini anlatan eserin hemen her mekân değişiminde tarihi verilmiştir:

“MUSTAFA KEMAL'İN SESİ- 1919 yılı Mayıs'ın 19. günü Samsun'a çıktım...”⁴⁹⁸

“4 Eylül 1919. Öğleden sonra saat 14'te kongre başlayacaktır. Kongrenin toplânacağı Sivas Lisesi'nin önü halkla doludur...”⁴⁹⁹

Eserin anlatma zamanı 1993'tür. Eser 1993 ve 1998 yıllarında olmak üzere iki baskı yapmıştır. Önsözde eserin basımı ve önemiyle ilgili açıklama mevcuttur:

Kurtuluş Savaşı'nı anlatan eserler içerisinde 'Bağımsızlık Ya da Ölüm' adlı senaryonun ayrı bir yeri vardır. Cumhuriyetimizin simgelerinden biri haline gelen ve yediden yetmişe herkesin bildiği 'bağımsızlık yada ölüm', bir anlamda ulusal Kurtuluş Savaşı'nın bir özetiştir.

Cumhuriyetimizin 75. yılını kutladığımız 1998 yılı içinde, Kurtuluş Savaşı ve onun önderi Mustafa Kemal ile ilgili yapılan çalışmalara Bakanlığımız ayrı bir özen göstermektedir...⁵⁰⁰

Mekân

Eserde mekân sayısı oldukça fazladır. Bu eserin senaryo olmasından ve görüntüdeki mekânların hepsinin belirtilmesinden kaynaklanmaktadır. Çok hareketli bir dönemin anlatılması da bunun bir sebebi olabilir.

Eserdeki genel mekânlar; Samsun, Havza, Amasya, Tokat, Sivas, Erzurum, Erzincan, Elazığ, Mardin ve Malatya'dır. İç mekân olarak; Samsun'da tümen yolu,

⁴⁹⁷ CUMALI, s. 135.

⁴⁹⁸ CUMALI, s. 5.

⁴⁹⁹ CUMALI, s. 142.

⁵⁰⁰ CUMALI, Önsöz.

Tümen-makam odası, Samsun içi, Samsun Belediyesi, Belediye Başkanı'nın odası, Mıntika Palas oteli önü, Havza yolu, Mesudiye Otel, telgrafhane, Büyük Cami, Amasya girişinde Gezirlik, Hükümet Konağı Salonu, Beyazıt Camisi, Çeltik Boğazı, Sivas-Vali odası, Sivas çarşısı, kışla önü, Turhal yakınları, Tokat'ta Mustafa Kemal'in odası, Numune Çiftliği, Kolordu dairesi, Ilıca, Kale Muhafızlığı, Erzurum telgrafhanesi, Vali Münir'in evi, Mazhar Müfit'in evi, Paşa'nın çalışma odası, Çaykarye'deki ev, Çaykarye'deki çalışma odası, Okul bahçesi, toplântı salonu, Çaykarye'de alt salon, Karabekir'in karargâhı, Valilik odası, Kongre salonu, Sivas'ta Fransızların karagâhı, Çaykarye'de yemek salonu, dernek, Çaykarye'deki evin önü, bir köy, Mardin İstasyonu, İstanbul'da İçişleri Bakanlığı odası, Erzincan yolu, Belediye salonu, Erzincan çarşısı, Dersim, Erzincan Boğazı, Sivas Jandarma Tabur Komutanlığı, Elazığ Valiliği, Sivas Lisesi içi, Sivas telgrafhanesi, Malatya telgrafhanesi, Lisede Paşa'nın odası, Siverek, Aziziye, Mutasarrıfın evi ve valilik konağıdır.

Eserde mekânla beraber çekilecek görüntünün özellikleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır:

“Delegeler Erzurum Kongresi'nin toplânacağı okul bahçesinde 23 Temmuz 1919 günü M. Kemal ile arkadaşlarının gelişini beklemektedirler. İkişer, üçer gruplar oluşturmuşlardır. Bahçe kapısında üç otomobil durur...”⁵⁰¹

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu oldukça geniştir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Mustafa Kemal'dir. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Refet, Başkan, Dr. Refik, Albay Kazım, İbrahim Tali, Cevat Abbas, Dursun, Halit, Sıtkı Hoca, Rauf Bey, İdris, Ali Fuat, Ali Galip, Reşit, Kazım Karabekir, Münir, Vahdettin Hüsrev, Muzaffer, Hayati, Mazhar Müfit, Ali, Ravlenson, Raif Hoca, H. Cemil, Osman, Dr. Necati, Süreyya, Hurşit, Saffet, Ferit, Hüseyin Avni, Hakkı Bey, Rıfat Bey, Ömer Fevzi, A. Naci, Hasan Efendi, Hacı İbrahim, Şevki, Recep, Brüno, Süleyman, Celadet Ali, Novili, Kamuran, Ekrem, Adil, Müsteşar, Mutasarrıf, Belediye Başkanı, Şeyh Fevzi, Ali Şefik, İ. Fazıl, Mr. Brown, Vasıf, Necip Ali, Ahmet Nuri, Macit, Hikmet ve Halil Rahmi'dir. Eserde dekoratif unsur konumunda bulunan şahıs da çok sayıdadır. Sesler-haykırışlar, 1. erkek, 2. erkek, şoför, memur, telgraf müdürü, adam, görevli, halk, bir

⁵⁰¹ CUMALI, s. 76.

ses, bir yaşlı, yaşlı bir kadın, sesler, polis, halktan biri, mektupçu, 1.- 2.- 3.- 4.- 5. Erzurumlu, asker, emir subayı, Jandarma, sözcü, karışık sesler, arabacı, salondakiler, birlikte, 1. arabadakiler, 3. arabadakiler, köylü, Halil'in adamı, adam, sofradakiler, demirci, çetecilerin başı, subay, Tufan, konuşanlar, atlı, 1.- 2.- 3.-4.-5.- 6.- 7. adam, yanındaki, tutanak yazıcısı, Yüzbaşı, kadın, M. Karısı ve İlyas'tır.

Mustafa Kemal: Samsun'a çıkışıyla Anadolu'daki halk hareketini başlatan Mustafa Kemal, bu mücadeleyi kurmaylık yıllarından itibaren hayal etmiş ve plânlamıştır. Ama bu plânını mücadele gerçekleşinceye kadar en yakınlarına bile açmamış, ancak mücadele kazanılıp halk teşkilatlandıktan sonra fikirlerini açıklamaya başlamıştır:

MUSTAFA KEMAL- Gitmeden şunu da dinle Müfit: Ben bu düşüncelerin gençlik yıllarımdan beri tutsağım! Harp okulunda sabahlara kadar gözlerim açık, yurdun ne olacağını, yarınımı düşünürdüm. Sabaha doğru biraz daldığım sırada, kalk borusu çalar, beni uyandırır. Beni uyutmayan bu düşüncelerin verdiği coşku, ama bana uykusuz yaşama gücü veren de o coşku!⁵⁰²

Mustafa Kemal, tüm mücadelesi boyunca, özellikle yakın arkadaşlarının desteğinden güç alır. Kazım Karabekir'in yaptığı jest, yani Mustafa Kemal resmi görevinden ayrıldığı halde, Erzurum'da ordusuyla beraber ona bağlılığını bildirmesi O'nu çok etkiler:

KARABEKİR- Size kendim ile komutam altındaki subayların saygılarını iletmeye geldim! Geçmişte olduğu gibi, şimdi de komutanımız sizsiniz. Süvari Koruma Birliğiniz ile makam arabanızı getirdim. Kapıdadırlar: Emirlerinizdeyiz Paşam...

M. KEMAL- Ne desem az! Ne desem şu andaki duygularımı dile getiremem! Bu kahramanlığını gösterdiğin karakter gücünü tarih unutmayacaktır; (Rauf'a döner) Paşa'yı kutlama sırası sende!⁵⁰³

Çıkkılan yolculukla beraber ölümü de göze alan Mustafa Kemal ve beraberindekiler, hiçbir korku ya da kederle geri dönmeyi düşünmezler. İçlerinde taşıdıkları tek korku vatani kaybetme korkusudur. Ama bu korku da Anadolu'daki teşkilatlanmanın ardından ümit ve sevince dönüşür. Çünkü, artık bir halk mücadelesi başlatılmıştır:

⁵⁰² CUMALI, s. 100.

⁵⁰³ CUMALI, s. 72.

“HÜSREV- Bu ışıklar sönmez Paşam!

KEMAL- Sönmez Hüsrev Bey, bu sevinci İstanbul’da, İzmir’de yaşayacağımız günleri de göreceğiz. Bu seli kimse durduramaz....”⁵⁰⁴

Diğerleri: Refet, Mustafa Kemal’in yakın arkadaşlarından. Başkan, Mustafa Kemal ve beraberindekileri ilgiyle karşılayan Samsun Belediye Başkanıdır. Dr. Refik, Albay Kazım, İbrahim Tali, Cevat Abbas, Mustafa Kemal’in beraber mücadeleye başladığı, yolculuk yaptığı kişilerdir. Dursun, Mustafa Kemal’in Havza’da karşılaştığı eski bir eridir. Halit, emireridir. Sıtkı Hoca, Havza’da halkı bilinçlendirmek için vaaz veren kişidir. Rauf Bey ve Ali Fuat, Mustafa Kemal’i Amasya’da karşılayan arkadaşlarıdır. İdris, Rauf Bey’in emir subayıdır. Ali Galip, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını tutuklamak için elinden geleni yapan Elaziz Valisi, Reşit Paşa ise Sivas Valisi’dir.

Kazım Karabekir, Mustafa Kemal’i Erzurum’da karşılayan kolordu komutanı, Münir ise Erzurum Valisi’dir. Vahdettin, Mustafa Kemal’e İstanbul’a dönmesi için telgraf çeken, dönemin padişahıdır.

Hüsrev, Muzaffer ve Hayati Mustafa Kemal’in ardından resmi görevlerinden istifa eden askerlerdir. Mazhar Müfit, Mustafa Kemal’in yakın arkadaşlarından. Ali, emireridir. Albay Ravlenson, Mustafa Kemal’i kongrenin iptali konusunda tehdit eden işgal kuvvetleri komutanıdır.

Raif Hoca, H. Cemil, Osman, Dr. Necati Erzurum Kongresi’nde bulunan kişilerdir. Süreyya, Erzurum’da mücadele destekçilerindendir. Hurşit, Vali vekilidir. Saffet, Erzurum Polis Müdürü’dür. Ferit, Erzurum Jandarma Komutanı’dır. Hüseyin Avni, Beyazıt Delegatesi’dir. Hakkı Bey Rize; Rıfat Bey Tokat; Ömer Fevzi ve Ali Naci Giresun delegeleridir. Hasan Efendi, Hacı İbrahim ve Şevki kongreye katılan müftülerdir. Recep, emekli yüzbaşısıdır. Brüno, Sivas’ta Fransız delegasyonu başkanıdır. Süleyman, emekli binbaşısıdır.

Celadet Ali, Doğuda karışıklık çıkarması için gönderilen bir aşiret reisidir. Novill, Kamuran ve Ekrem bu olayda Celadette beraber çalışırlar. Adil, İstanbul’da İçişleri Bakanı’dır. Müsteşar, Adil ile beraber çalışan kişidir. Mutasarrıf, Erzincan

⁵⁰⁴ CUMALI, s. 165.

Mutasarrıfıdır. Belediye Başkanı da Erzincan Belediye Başkanı'dır. Şeyh Fevzi, Sivas yolculuğunda Mustafa Kemal ve arkadaşlarıyla beraber olan kişidir. Ali Şefik, Sivas'ta Tabur Komutanı'dır. İsmail Fazıl, Sivas Kongresi'nde söz hakkı olanlardandır.

Mr. Brown, Amerikalı gazetecidir. Vasıf ve İsmail Hami, Kongrede manda yanlısı olarak konuşan kişilerdir. Necip Ali ve Ahmet Nuri, kongrede mandaya karşı çıkan kişilerdir. Hikmet, manda yanlılarına kızan bir gençtir.

Halil Rahmi, Ali Galiple beraber Malatya Hükümet konağını soyan kişidir. İlyas ise Ali Galip ve beraberindekileri yakalamakla görevlendirilen kişidir.

Anlatma Problemi

Her geçişi bir rakamla numaralandırılan eserin tamamı 113 geçişten oluşmaktadır.

Eser, nesirle yazılmıştır. İçerisinde Türkülere yer verilmiştir. Bu, eserin coşkunu arttıran bir unsurdur:

ÜÇÜNCÜ ARABADAKİLER-

Maya Dağ'dan kalkan kazlar

Al topuklu gelin, kızlar

O yarimin kalbi sızlar,

Eğlenmem, aldanmam

Ben bu yerlerde durmam!

Üç OTOMOBİLDE- (Hep birden):

Vardar ovası Vardar ovası

Kazanamadım rakı parası!...⁵⁰⁵

Eserin dili oldukça sade ve anlaşılırdır. Senaryo şeklinde yazıldığı için uzun açıklamalardan kaynaklanan bir sıkıcılığı bulunsa da mesaj içeren önemli bir eserdir:

Kararma- Geçiş:

Otomobiller yeniden yoldadır. Az sonra yaylılardaki arkadaşlara yetişir geçerler. Bu karşılama, otomobillerdekiler ile yaylılar arasında gülüşmeler, şakalara neden olur...⁵⁰⁶

⁵⁰⁵ CUMALI, s. 118.

⁵⁰⁶ CUMALI, s. 124.

MÜTAREKEDEN BÜYÜK TAARRUZA

Özet

13 Kasım 1918'de Suriye Cephesi'nden dönen Mustafa Kemal'i Haydar Paşa İstasyonu'nda karşılayan eniştesi Mecdi ve yaveri Cevat Abbas boğazda demirli bulunan itilaf donanmalarından rahatsızlıklarını dile getirirler. Annesi ve kardeşiyle görüşen Mustafa Kemal Fikriye'yi de samimiyetle karşılar. Fikriye, Mustafa Kemal'in uzak bir akrabasıdır.

Mustafa Kemal ve Cevat Abbas, Türk kadınlarına saldıran bir Rum ve bunu seyreden İngilizlere rastlar. Ama Mustafa Kemal, daha zamanının gelmediğini söyleyerek Cevat Abbas'a silahını indirtir.

Bir Fransız gazeteciyle görüşen Mustafa Kemal, gazeteciye Türklerin bu işgal ve haksızlıklara uzun süre dayanamayacağını anlatır. Gazeteciyi de Fransızların, İngilizlerin müttefiki olarak yanlışa ortak olmamaları konusunda uyarır.

Mustafa Kemal, Fuat Paşa ile Anadolu'da bir görev alarak oraya ulaşması gerektiğini konuşur. Suriye Cephesi'nden kalan askerler ve Ali Fuat Paşa'nın Yirminci Kolordusu yeni mücadelenin çekirdeğini oluşturacaktır. Fuat Paşa'nın girişimleriyle Mustafa Kemal'e Anadolu'da Samsun ve köylerindeki Rum'lara Türklerin yaptığı iddia edilen zulmü denetleyerek müfettişlik yapmaktır. Kazım Karabekir, Rauf Bey, İsmet Paşa ve Ali Fuat Paşa Mustafa Kemal'e desteklerini bildirirler. Mustafa Kemal, Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa ile beraber önce Damat Ferit'i ziyaret edip onun şüphelerini gidermeye çalışır. Daha sonra da Vahdettin ile görüşür. Anadolu yolcusu Mustafa Kemal, artık rüyalarında bile gördüğü halkın çağrısına kulak vermek üzeredir. Çünkü halka bir baş gerekmektedir. Bu baş, Mustafa Kemal'dir. Ailesiyle vedalaşan Mustafa Kemal, evden ayrılır.

Bandırma Vapuru'na uğurlanan Mustafa Kemal, İngilizlerin bir tuzağına karşı hazırlıklı bulunmak durumundadır. Çünkü İngilizlerin niyeti zaten çok eski olan vapuru yolda batırmaktır. Yolda İngiliz denetiminden geçen vapur yoluna devam eder. Mustafa Kemal, öncelikle padişahçı olduğu bilinen 15. Tümen komutanının yerine Refet Bey'i geçirir. Sancakbeyi'nin yerine de Hamit Bey'i getirir.

Kazım Karabekir ile, Ali Fuat'a telgraflar çekerek buluşma kararını belirtir. Mustafa Kemal, Samsun'u güvenli bulmayarak Havza'ya geçmeye karar verir. 25 Mayıs 1919'da Havza'ya girilir.

İngiliz General, İstanbul'da Damat Ferit'e Anadolu'daki teşkilatlanma ve Mustafa Kemal'in yaptıklarından rahatsızlığını belirtir.

Havza'dan Amasya'ya geçen Mustafa Kemal ve arkadaşları orada da coşkuyla karşılanır. Mustafa Kemal, Amasya'da bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurularak düşmana karşı ayaklanma fikrini ifade eder. 3 Temmuz 1919'da Erzurum-Ilıca'ya gidilir. Burada Kazım Karabekir ve büyük bir kalabalıkla karşılanır.

Mustafa Kemal'e Damat Ferit'ten telgraf gelir. Telgrafta Mustafa Kemal'in ya İstanbul'a dönmesi ya da Anadolu'nun bir köşesine çekilip dinlenmesi istenmektedir. Mustafa Kemal, bunu kabul etmez. Fakat müfettiş olduğu alanlara bir bildiri yayınlayarak resmi sıfat ve yetkilerinden ayrıldığını belirtir. Bunun ardından Kurmay Başkanı Kazım'ın resmî görevi olmayan Mustafa Kemal ile çalışmak istemediğini belirtmesi onu çok üzer. Kazım Karabekir'in geldiğini haber alan Mustafa Kemal, ondan da aynı şeyleri duyacağından endişe eder ama Kazım Karabekir, kendisinin, subaylarının ve askerlerinin bağlılığını bildirir. Bu durum, Mustafa Kemal'i çok mutlu eder.

23 Temmuz 1919'da Erzurum Kongresi'ne başlanır. Kongre başkanı Mustafa Kemal'dir. Burada alınacak kararlar ülke genelinde bağlayıcı olacaktır. Erzurum'dan Sivas'a doğru yola çıkılır. 4 Eylül 1919'da Sivas'ta bir lisede kongre toplânır. Burada manda yanlısı olanlara da söz hakkı tanınır. Manda yanlılarının konuşmaları büyük tepki alır.

Mustafa Kemal, Amerikan Generali Harboard'a bu mücadelenin muhakkak kazanılacağını, Amerika'dan da sadece Türklerin haklılığına inanmalarını istediğini bildirir.

27 Aralık 1919'da tekrar Ankara'ya dönen grup büyük bir coşkuyla karşılanır. Ankara'nın temsilciler kurulunun merkezi olmasına karar verilir.

İstanbul'dan Manastırlı Hamdi, Ankara'ya genel durumu bildirmektedir: 16 Mart 1920'de Boğaz'daki savaş gemilerinden İngiliz askerleri karaya çıkarlar.

İstanbul'un işgalinin olumlu olan tek yanı artık oranın güvenli olmadığı, meclisin Ankara'da toplanacağı fikrine zemin hazırlamasıdır. İstanbul'da Mustafa Kemal ve arkadaşlarının idamı için fetva alınırken Anadolu'da da vatani kurtarmak için halifeye karşı çıkılabileceğine dair fetva alınır. Bu arada Anadolu Haber ajansı kurularak millicilerin sesi ve çalışmaları her yana duyurulur.

23 Nisan 1920 Cuma günü Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi açılır. En yaşlı üye Sinop Mebusu Şerif Bey meclisbaşkanı olur.

Zübeyde Hanım, Mustafa Kemal'e idam fetvası çıkarıldığını duyunca rahatsızlanır. Fikriye, Ankara'ya Mustafa Kemal'in yanına giderek onun bakımını üstlenir.

Mustafa Kemal çete örgütlenmesini pek desteklememesine rağmen Çerkez Ethem'in özellikle isyancıları bastırma konusundaki desteğinden dolayı yakınlıkları vardır. Ankara İstasyonu'nda karşılanan Çerkez Ethem'den bu kez Yozgat isyanını bastırması istenilir. Yozgat'ta isyan bastırıldıktan sonra Çerkez Ethem, ağabeyi Binbaşı Tevfik ile yaptığı konuşmada Ankara Valiliğini cezalandırma kararı alır. Çünkü Tevfik'e göre asıl suçlular Ankara'dadır.

Çerkez Ethem, gece Mustafa Kemal'in konağını basar. Fikriye'nin çığılığı Mustafa Kemal'i kurtarır. Mustafa Kemal, Çerkez Ethem ve ordusunun düzenli orduya katılmasını ister. Çünkü Eskişehir'de, Afyon'da düzenli ordu çalışmaları başlamıştır.

Milletvekilleri, kurtuluş için mücadelenin başlamamış olmasından şikayetçidir. Oysa, gizli çalışmalarla silah ve iâşe tedariğine başlanmıştır. Antep'te düşman kuvvetlerinin üstünlüğünden dolayı Antep ve Urfa'nın birleştirilmesine karar verilir. Adana için Fransızları tedirgin edecek çalışmalar tavsiye edilir. Bursa, Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Ardarda gelen İnönü Zaferleri milletvekillerini az da olsa yatıştırır. Kütahya, Eskişehir ve Afyon'un elden çıkması milletvekillerini bir kez daha ayaklandırır. Mustafa Kemal'in direktifleriyle toparlanan ordu yeni bir şahlanişa hazırlanmaktadır. Mustafa Kemal, meclisten üç aylığına Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bütün yetkilerini üzerine alır. 23 Ağustos 1921'de Sakarya Meydan Savaşı başlar. Mustafa Kemal, Fevzi ve İsmet Paşalar karargâhta plânları kontrol ederler. Arazi incelemesi sırasında Mustafa Kemal, ata binerken sivri taşların üzerine düşerek

kaburgalarını kırar. Ama yine de askerlerin hevesini kırmamak için cepheye at üzerinde döner.

Ankara'nın işgale uğrayacağı korkusuyla insanlar yavaş yavaş Ankara'dan ayrılmaya başlarlar. Milletvekillerinden bile Ankara'yı terk etmeyi düşünenler vardır. Fakat birçoğu buna muhalefet eder.

Mustafa Kemal'e Alagöz Karargâhından zor durumda olunduğuna dair haber gelir. Mustafa Kemal, ilave birlik gönderildiğini bildirir. Ardından Çal Tepe'nin düştüğü haberi gelir. Mustafa Kemal, karşı taarruz emri verir.

Fevzi Paşa'dan Haymana'nın kurtarıldığına dair haberler gelir. Yunanlılar çekilmeye başlamıştır. Sakarya Muharebesi kazanılmıştır. Mustafa Kemal, meclisteki konuşmasında tüm mücadelecileri tebrik eder.

Milletvekilleri Sakarya'dan sonra düşmanın peşine düşülmemiş olmasıyla ilgili eleştirilerde bulunmaktadır. Mustafa Kemal, zaferin sadece savaşla kazanılmayacağını ve yaptıkları diplomatik atakları anlatır. Bu diplomatik ilişkiler sayesinde Fransa Antep, Adana gibi güney illerinden savaşız çekilmeyi kabul etmiş; İtalyanlar Burdur, Isparta, Konya ve Akdeniz bölgesinden çekilme kararı almış; Ermeni tehlikesi ise Kazım Karabekir'in diplomatik ataklarıyla önlenmiştir. Karşıda düşman denilecek bir tek Yunanlılar kalmıştır. Bu mücadele için de hazırlık yapılması gerekmektedir.

Mustafa Kemal, taarruz plânlarını hazırlamıştır. Ailesine veda ederek Ankara'dan ayrılır. Ama bu gidişten kimsenin haberi yoktur. Kendisinin Ankara'da zannedilmesi için yaverini de orada bırakır. Mustafa Kemal'in hazırladığı plân bazı Paşalar tarafından sakıncalı ve farklı bulunmasına rağmen kabul edilir. Halide Edip de cepheye, görevi başına çağırılır. 26 Ağustos sabahı Kocatepe'de mücadele başlar. Bu mücadeleden geri dönüş yoktur. Türk birlikleri ilerlerken Yunanlılar kaçmaya başlar. Kaçarken de yakıp yıkmaktan, tecavüz ve zulümden vazgeçmezler. Zafer kazanılmıştır.

Yunan generaller tutsak edilir. Fakat bir misafir gibi ağırlanır. Türk halkı, tutsak askerlerden intikam almak istemektedir. Çünkü zulüm görmüşlerdir. Fakat buna müsaade edilmez.

Büyük Taarruz'un on dördüncü günü 9 Eylül 1922'de İzmir'e girilir.

Karşıyaka'da beyaz bir köşkte davet verilmektedir. Köşkün ev sahibi Uşaklızadelerin kızı Lâtife Hanım'dır. Lâtife Hanım, Mustafa Kemal'in dikkatini çekmiştir. Çünkü tam bir aydın Türk kadınıdır.

Olay Örgüsü

Konusunu Mütareke ve Büyük Taarruz arasında yaşanan olaylardan alan *Mütarekeden Büyük Taarruza* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Mustafa Kemal 13 Kasım 1918'de Suriye Cephesi'nden döner.
- 2- Mustafa Kemal, Cevat Abbas'a Türk kadınına saldıran Rumları görmelerine rağmen müdahale ettirmez.
- 3- Mustafa Kemal, bir Fransız gazeteciye Türklerin haklı mücadelesini anlatarak Fransız milletinden de yanlışa ortak olmamalarını ister.
- 4- Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçebilmesi için ona Samsun'da bir müfettişlik ayarlanır.
- 5- Fuat Paşa'nın girişimiyle Mustafa Kemal'e Samsun'da bir müfettişlik ayarlanır.
- 6- Mustafa Kemal, Cevat Bey ile beraber önce Damat Ferit'i sonra da Vahdettin'i ziyaret eder.
- 7- Bandırma Vapuru'na İngilizlerin tuzak kurması korkusuyla yola dikkatli devam edilir.
- 8- Mustafa Kemal, 15. tümen komutanlığına Refet Bey'i, Sancakbeyliğine de Hamit Bey'i getirir.
- 9- Mustafa Kemal, Kazım Karabekir ve Fuat Paşa'ya telgraf çekerek savaşma kararını belirtir.
- 10- Samsun çok güvenli olmadığından 25 Mayıs 1919'da Havza'ya geçilir.
- 11- İngiliz General, Damat Ferit'e Mustafa Kemal'in Anadolu'da yaptıklarından rahatsızlığını belirtir.
- 12- Havza'dan Amasya'ya geçen Mustafa Kemal ve arkadaşları Müdafa-i Hukuk Cemiyeti kurulmasını ister.

13- 3 Temmuz 1919'da Erzurum-İlca'ya gidilir.

14- Mustafa Kemal'e Damat Ferit'ten ya İstanbul'a dönmesi ya da Anadolu'nun bir köşesine çekilip dinlenmesi konusunda telgraf gelir.

15- Mustafa Kemal, bunu kabul etmeyerek, müfettişliği alanında bulunan yerlere resmi görevlerinden ayrıldığını bildiren telgraflar çeker.

16- Kurmay Başkanı Kazım Mustafa Kemal'in yanından ayrılırken Kazım Karabekir, Mustafa Kemal'e kendisinin, subaylarının ve askerlerinin bağlılığını bildirir.

17- 23 Temmuz 1919'da Erzurum Kongresi'ne başlanır.

18- 4 Eylül 1919'da Sivas'ta bir kongre düzenlenir.

19- Sivas Kongresi'nde manda yanlılarının konuşmaları büyük tepki toplar.

20- 27 Aralık 1919'da Ankara'ya dönen grup, şenliklerle karşılanır.

21- Ankara'nın temsilciler kurulunun merkezi olmasına karar verilir.

22- İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının idam için fetva çıkarır.

23- 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi açılır.

24- Mustafa Kemal, Çerkez Ethem'den Yozgat isyanını bastırmasını ister.

25- Çerkez Ethem, ağabeyi Binbaşı Tevfik'in kışkırtmasıyla Mustafa Kemal'in konağını basar.

26- Mustafa Kemal, Çerkez Ethem'e ordusuyla düzenli orduya katılması emrini verir.

27- Kütahya, Afyon ve Eskişehir elden çıkar.

28- Mustafa Kemal, üç aylığına meclisin tüm yetkilerini üzerine alır.

29- 23 Ağustos 1921'de Sakarya Meydan Savaşı başlar.

30- Mustafa Kemal, arazi kontrolünde ata binerken düşerek kaburgalarını kırar.

31- İnsanlar işgal endişesiyle Ankara'dan ayrılmaya başlarlar.

32- Çal Tepe'nin düşmesiyle karşı taarruz emri verilir.

- 33- Fevzi Paşa'dan Haymana'nın kurtarıldığına dair haber gelir.
- 34- Sakarya Muharebesi kazanılır.
- 35- Mustafa Kemal, savaşılmasını isteyen milletvekillerine diplomasinin önemini anlatır.
- 36- Mustafa Kemal, taarruz plânlarını hazırlar.
- 37- Mustafa Kemal, kimseye sezdirmemek için Ankara'da yaverini bile bırakarak gizlice ayrılır.
- 38- Plânları bazı Paşaların sakıncalı bulmasına rağmen uygulanmaya başlanır.
- 39- 26 Ağustos sabahı Kocatepe'de Büyük taarruz başlar.
- 40- Yunanlılar kaçmaya başlar.
- 41- Tutsak edilen Yunanlı generaller misafir gibi ağırlanır.
- 42- Büyük Taarruz'un on dördüncü günü 9 Eylül 1922'de İzmir'e girilir.
- 43- Karşıyaka'daki beyaz köşkte Uşaklızadelerin kızı Lâtife Hanım, İzmir'in kurtuluşu şerefine bir davet verir.
- 44- Lâtife Hanım, Mustafa Kemal'in dikkatini çeker.

Tema

Eserin ana teması vatan sevgisidir. Mustafa Kemal ve beraberinde mücadele veren arkadaşları ile askerleri vatanları uğruna canlarını ortaya koymaktan çekinmezler.

Mustafa Kemal, yıllarca vatanın selametini düşünmekten uyku uyuyamaz. Sonunda çözümün Anadolu'da olduğuna karar verir. Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçişiyle başlayan şahlaniş ve teşkilatlanma hiç kimsenin beklemediği kadar büyüktür. Böyle büyük bir başkaldırımı ne dünya ne İstanbul ne de işgalciler beklemektedir. Özellikle Mustafa Kemal'in Anadolu'da dolaştığı illerde; Samsun'da, Havza'da, Amasya'da, Erzurum'da ve Sivas'ta yaptığı konuşmalar halkın tükenen umutlarını canlandırır:

M. KEMAL- Amasyalılar: Çarıkları çekerek, dağlara çekilerek, yurdu savunmalıyız en son kayasına dek!

HEP BİRLİKTE- Savunacağız!

M. KEMAL- Yenilsek bütün şehirlerimizi bütün köylerimizi ateşe vererek, çırılçıplak bir çöl bırakacağız düşmana. Ama biz yenilmeyeceğiz Amasya'sılar: Bunun için düşmanı yurdumuzun bağrında boğacağımıza and içelim!

HEP BİRLİKTE- And içeriz!⁵⁰⁷

Mücadelenin başarısında özellikle Mustafa Kemal'in söz söyleme sanatını çok iyi bilmesinin önemi büyüktür. Halk, bir umut beklemektedir ve bu umut Mustafa Kemal'in sözlerinde kendisini gösterir:

CORINNE (Mustafa Kemal'i yansıtırçasına) – ‘Ben size taarruz etmeyi değil, ölmeyi emrediyorum’... Bunu nasıl söyleyebildiniz askerlerinize, Kemal?

M. KEMAL- Çanakkale Zaferi başka türlü gerçekleşmezdi ki. Ama ölüme yolladığım her askerimle ben de ölüyordum, sevgili Corinne.⁵⁰⁸

Zaman

Eserin olay zamanı 13 Kasım 1918'de Mustafa Kemal'in Suriye Cephesi'nden dönmesiyle başlayıp 9 Eylül 1922'de İzmir'in kurtuluşunun birkaç gün sonrasında son bulur. Yaklaşık dört yıllık bir zaman dilimini kapsayan senaryonun içerisinde tarihlere sık sık yer verilmiştir:

“26 Ağustos 1922

Kocatepe. (Dış- Gece)”⁵⁰⁹

Eserin anlatma zamanı 1994'tür.

Mekân

Eserde çok sayıda mekân kullanılmıştır. Mekânın çokluğu senaryo tarzında yazılmış olmasından ve çekim mekânlarının tamamının eserde geçmesinden kaynaklanmaktadır. Kullanılan genel mekânlar; İstanbul, İzmir, Ankara, Erzurum, Samsun, Havza, Eskişehir, Sivas, Afyon, Bursa ve Sakarya'dır. Özel mekân olarak; Haydar Paşa İstasyonu, Akaretler, M. Kemal'in odası, Zübeyde'nin odası, İstanbul'da bir cadde, Pangaltı'nda Mm. Corinne'in konağı, Pera Palas, Şişli'deki ev, Kuzguncukta Ali Fuat'ın yalısı, Süleymaniye, Nişantaşı, sokak, Yıldız Sarayı, Galata Rıhtımı, Karadeniz, Samsun İskelesi, Mıntıka Palas otel, Otelde bir oda, telgrafhane, Erzurum-

⁵⁰⁷ A. Turan OFLAZOĞLU, *Mütarekeden Büyük Taarruza*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s. 80.

⁵⁰⁸ OFLAZOĞLU, s. 23.

⁵⁰⁹ OFLAZOĞLU, s. 216.

15. kolordu komutanlığı, Ankara 20. kolordu komutanlığı, belediye önü, Havza-meydan, İstanbul-oda, Amasya yolu, Erzurum'a yakın Ilıca, Erzurum Kalesi muhafızlığına ait küçük bir yapı, Dolmahçe Sarayı, Erzurum-misafirhane, İstanbul-saray talgrafhanesi, Erzurum-telgrafhane, Erzurum kongresinin yapıldığı okul, Sivas kongresinin yapıldığı okul, Ankara-meydan, ziraat okulu, M. Müfit'in odası, Ankara-telgrafhane, ziraat okulu-M. Kemal'in karargâhı, ziraat okulu- M. Kemal'in odası, Ankara-Direksiyon konağı, Ankara-çarşı, Çankaya Köşkü, Sakarya-savaş alanı, Alagöz köyü, İnli Katrancı, Halide'nin evinin avlusu, Ankara'da bir hastane, Alagöz-karargâh, Çal Tepe-karargâh, savaş alanı, köşkün önü, Çankaya köşkü-Zübeyde'nin odası, Çay, Anadolu Haber Ajansı, Kocatepe, M. Kemal'in çadırı, bir Türk siperi, Yunan Siperleri ve İstanbul-vapur güvertesidir.

Eserde mekânlar belirtildikten sonra kısa da olsa tasvirlerle yer verilmiştir:

“Sokak. (Gece)

Köşe başlarında yanan lambalar. Tenha caddeye hafiften yağmur çiseliyor. Cevat ile M. Kemal Teşvikiye'ye doğru yürürken Cevat heyecanlı, sabırsız...”⁵¹⁰

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu oldukça geniştir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Mustafa Kemal, Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Rauf Bey, Cevat Paşa, İsmet Paşa, Refet Paşa, Halide edip, Nurettin Paşa, Yakup Şevki Paşa, Kemalettin Sami Paşa, Fevzi Paşa, İsmail Fazıl Paşa, Mehmet Ali Bey, Mazhar Müfit, Kara Vasıf Bey, Bekir Sami Bey, Macit, Müftü Rıfat Efendi, Manastırlı Hamdi, Dr. Adnan, Şerif Bey, Yunus Nadi, Çerkez Ethem, Tevfik, Fuat (Bulca), Durak Bey, Hayati, Raif Hoca, Tıbbiyeli Genç, Rüstem, Cevat Abbas, Makbule, Zübeyde, Fikriye, Madam Corinne, Edith, Fransız Muhabiri, General Harrington, Damat Ferit, Sultan Vahdettin, General Harboard, Fransız kadın yazar, General Trikopolis, General Dionis, hemşire, Mehmet, Şeyhülislam Dürrizade ve Lâîfe'dir. Dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar; Mecdi, Rum (Niko), Türk, İngiliz askeri, Fransız askeri, İtalyan askeri, kaptan, subay, köylü, doktor, emireri, Ankaralı kadın ve İzmirli Hanım'dır.

⁵¹⁰ OFLAZOĞLU, s. 44.

Mustafa Kemal: Suriye Cephesi'nden dönen Mustafa Kemal, İstanbul limanlarındaki yabancı donanmaları görünce vatan savunmasındaki kararlılığını dile getirir. Çünkü, kurtuluş artık halkın elinde olmalıdır:

C. ABBAS- Şu hale bakın Paşam! Bunlar buraya gelmesinler diye siz aylarca savaştınız Çanakkale'de. Sonra birtakım adamlar bir imza atarak bunları buyur ediyorlar buraya.

M. KEMAL- Geldikleri gibi giderler.⁵¹¹

İstanbul'a gelir gelmez Anadolu'ya gitmenin yolunu aramaya başlayan Mustafa Kemal, müfettiş olarak Samsun'a gönderilir. Bu, Anadolu'daki kurtuluş mücadelesinin ilk adımını oluşturan bir yolculuktur. Anadolu'da kongreler düzenleyen, halkı coşturan il il dolaşip kurtuluş meşalesini yakan Mustafa Kemal, gece gündüz demeden bu uğurda savaşır. Kazanılan başarının büyüklüğü çabanın, sevginin ve fedakarlığın boyutunu da ortaya koyar:

“TRİKOPİS- Taarruzunuz öyle apansız başladı ki, topraklarımızın yağdırdığı mermilerden hemen sonra karşımızda süngülerin parladığını gördük. Önümüz, arkamız, her yanımız süngü... İş bitmiştir. Atımı bile bulamıyordum...”⁵¹²

Diğerleri: Ali Fuat, Kazım Karabekir, Rauf, Cevat, İsmet, Refet, Halide Edip, Nurettin, Yakup Şevki, Kemalettin Sami ve Fevzi Paşa Mustafa Kemal ile beraber çalışan kişilerdir.

İsmail Fazıl Paşa ve Mehmet Ali Bey, Mustafa Kemal'in Samsun'a gönderilmesinde önemli etkileri olan kişilerdir. Mazhar Müfit eski Van Valisi'dir. Erzurum'da Mustafa Kemal'e katılarak sonuna kadar beraber çalışır.

Kara Vasıf Bey, Bekir Sami Bey ve Macit manda yanlısı konuşma yapan vekillerdir. Müftü Rıfat Efendi, Anadolu'da halifenin yanlısı yaptığına dair fetva veren din görevlisidir. Manastırlı Hamdi, İstanbul'un işgalini ve gelişmeleri Mustafa Kemal'e bildiren kişidir.

Dr. Adnan, Halide Edip'in eşidir. Mücadele yanlısıdır. Yunus Nadi, Anadolu Haber Ajansı'nda Halide Edip ile çalışan kişidir. Şerif Bey Meclis başkanıdır.

⁵¹¹ OFLAZOĞLU, s. 4.

⁵¹² OFLAZOĞLU, s. 237.

Çerkez Ethem, ülkedeki bir çok ayaklanmayı bastıran çete birliklerinin reisidir. Düzenli orduya karşıdır. Tevfik, Çerkez Ethem'in binbaşı olan ağabeyidir. Fuat Bulca, Mustafa Kemal'in Ankara'da mevki komutanı olarak bıraktığı kişidir. Durak Bey, Ankara'dan ayrılmanın doğru olmadığına inanan vekillerdendir. Hayati, karagâhta görevli subaylardandır. Raif Hoca, mecliste mandacılara karşı konuşma yapan vekildir. Tıbbiyeli genç, manda anlayışına karşı olanlardandır. Rüstem, Mustafa Kemal'e bir şakasından dolayı kırılan kişidir. Cevat Abbas, Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı ve yaveridir.

Makbule Mustafa Kemal'in kız kardeşi, Zübeyde annesi, Fikriye ise ona âşık olan uzak bir akrabasıdır.

Madam Cornne, Mustafa Kemal'in yakın bir arkadaşı Edith ise onun kardeşidir. Fransız muhabir, Mustafa Kemal'in davasının haklılığını anlattığı ve kamuoyuna duyurmasını istediği bir gazetecidir.

General Harrington, Mustafa Kemal'in Pera Palas otelde karşılaştığı işgal kuvvetleri komutanıdır. Damat Ferit, dönemin sadrazamıdır. Sultan Vahdettin dönemin padişahıdır. General Harboard, Mustafa Kemal'in fikirlerini destekleyen Amerikan generalidir. Fransız kadın yazar, Mustafa Kemal'in bir davette bir araya gelip uzun sohbet ettiği bir yazardır. General Trikopolis ve General Dionis, Büyük Taarruz'da tutsak edilip misafir muamelesi gören Yunan Komutanlardır.

Hemşire, yaralıları tedavi eden kadındır. Mehmet, yaralı olmasına rağmen savaşa dönmek isteyen bir askerdir.

Şeyhülislam Dürrizade, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının idam fetvasını veren sarayın şeyhülislamıdır.

Lâtife, Mustafa Kemal'in İzmir'in kurtuluşundan sonraki bir davette görüp etkilendiği genç kızdır.

Anlatma Problemi

Nesirle yazılmış olan eserin tamamı bir bütün halindedir. Kısımlar, bölümler ya da sahneler yoktur. Sadece konuşmalar ve açıklamalar birbirinden ayrı verilmiştir.

Şiire yer verilmeyen eserde marş ve şarkılara yer verilerek senaryoya canlılık kazandırılmaya çalışılmıştır:

M. KEMAL- Dağ başını duman almış,
Gümüş dere durmaz akar.
Güneş ufuktan şimdi doğar
Yürüyelim arkadaşlar!⁵¹³

FİKRIYE Kaçma mecnunundan ey ahu-yi vahşi ülfet et
Bezme gel sermest-i hicrin meş'e yabı-ı vuslat et
Şarkı söyle raksa çık sakilik eyle sohbet et⁵¹⁴

Eserin dili sade, anlaşılır ve akıcıdır. Yalnız senaryo olmasının verdiği uzun anlatım ve açıklamalar ile bütün halinde oluşu okuyucuyu sıkabilir.

Türk tarihinin oldukça önemli bir dönemini, açıklayıcı ve coşkulu bir üslûpla anlatan bir eserdir.

⁵¹³ OFLAZOĞLU, s. 76.

⁵¹⁴ OFLAZOĞLU, s. 134.

TEPEGÖZ

Özet

Oğuz halkı, düşmanla mücadeleye başlamıştır. Bu, çok kanlı bir mücadeledir. Bu mücadele sırasında halk acı içinde göç etmeye başlar. Bu göçlerden birinde Aruz Koca ve Gökçeçiçek'in oğlu kaybolur. Geri dönüp aramalarına rağmen çocuğu bulamazlar, ümitlerini kesip yollarına devam ederler.

Başlarında Dede Korkut adında bir bilge kişi bulunan halk bir kervanla karşılaşır. Bu, garip bir kervandır. Kervanda altı delik olan ve kervan ilerledikçe dökülen bir çuval buğday; dev bir ayna; ipek, gösterişli bir kumaş bulunmaktadır ve yalnızca bir adam vardır.

Kervancıbaşının yanına Oğuz halkından bir Cinci Kadın gelir. Adamın cinler tarafından çarpıldığını iddia eder. Cinci Kadın'a halkın da katılımıyla güneşin bir yansıması olan Cinci Kadın'ın tefi gökyüzünden aşağı indirilir. Halk, bir gölgeye dönüşürken Cinci Kadın'ın da kamburu daha belirginleşir. Kadın bir Şaman'a dönüşür. Kervancı'nın gölgesi tefin üzerine yansır. Cinci Kadın'ın soruları üzerine adam yaşadıklarını anlatmaya başlar. Uzun bir yolculuk sırasında Çin, Kaşgar, Semerkand, Buhara, Tiflis, Anadolu gezerlerken bir su kenarında dururlar. Bu sırada ırmaktan bir Aslan Çocuk çıkar. Cinci Kadın'ın teşvikleriyle adam anlatmaya devam eder. Aslan Çocuk'un ırmaktan çıkmasıyla kainatın bütün aslanları oraya toplânır. Aslan Çocuk'un ırmağa bir batıp çıkmasıyla ırmak yedi yerden delinir ve kana bulanır. Kervan halkı da kervancıbaşı dışında ırmağın kenarında korkudan taş kesilmiştir. Adam, Aslan Çocuk'u tarif etmeye devam ettikçe onun Aruz Koca'nın yıllar önce kaybolan çocuğu olduğu anlaşılır. Çocuk, hem Aruz Koca'ya benzemekte hem de babası gibi sağ bileğinde yeşil bir ben bulunmaktadır.

Dede Korkut, Aslan Çocuk'un bulunup getirilmesi için bütün Oğuz illerine haber salar. Cinci Kadın'ın tefi de gökyüzüne yükselerek güneşle birleşir.

Aruz Koca, oğlunun yaşadığını yıllardır boş bir beşiğin başında bekleyen karısı Gökçeçiçek'e haber verir. Aslan Çocuk bulunup babasının evine getirilir ama yabani bir hayvan gibidir. Dede Korkut, çocuğu eğitime alır. Bu sırada Aslan Çocuk'u emziren ana aslan obaya saldırır. Obanın köpekleri aslanı sıkıştırır. Aslan öldürülür ama Aslan

Çocuk bundan çok etkilenir ve kendisini kayalara çarparak acısını gidermeye çalışır. Oysa ki birkaç gün önce ilk söyleyebildiği sözcük “ana”dır.

Gökçeçiçek ve Aruz Koca, oğullarını kaybettiklerinden beri kendi derdiyle yanan iki yabancı gibi yaşamaktadırlar. Aruz Koca sevgisini bir kılıca, Gökçeçiçek ise bir beşiğe vermiştir.

Bir gün Aruz Koca, nefsiyle mücadele ederken yanında bir Peri Kızı bulur. Büyük bir yanılgıya düşen Aruz Koca'nın bu birlikteliğinden Peri Kızı hamile kalır. Peri Kızı'nın yapmak istediği şey zaten budur. Artık Aruz Koca'dan alacağını almıştır. Bu emaneti dokuz ay karnında büyütecek sonra da Oğuzların başına bir bela olarak salacaktır.

Aslan Çocuk'a adının verilmesi için tören yapılmaktadır. Aslan Çocuk'un adını almak için yaptığı yiğitlik, dilini en iyi şekilde öğrenmek olmuştur. Aruz Koca, yıllarca oğluna veremediği sevgisiyle yaptığı kılıcı bugün ona kuşandırır. Artık Aslan Çocuk'un adı, Basat'tır. Basat, şenlikte bir kızla göz göze gelir ve ona aşık olur. Cinci kadın, tekrar ortaya çıkar. Kadın, Basat'ı tütsüler. Kadının güneşin yansıması olan tefi tekrar halk yardımıyla gökten indirilir. Kadın, tef eşliğinde Basat'a bazı öğütler verir. Ama kadının “Gün gelip kılıcın kardeşine kin olacak.” sözü herkesi, özellikle Aruz Koca'yı çok şaşırtır. Artık vakit dolmuş ve Aruz Koca'nın Hayal Perisi'nden olan oğlu Tepegöz doğmuştur. Tepegöz, Cinci Kadın'ın tefinde bir gölge olarak belirir. Sonra da nesnel dünyaya geçer.

Aruz Koca Tepegöz'ü evlat edinmiş, aradan yıllar geçmiştir. Basat, aşık olduğu Menevşe ile evlenir. Aruz Koca, Tepegöz'ü evlat edinmekle iyi ettiğinden emin değildir. Tepegöz, aç gözlülüğü ve hırçınlığı ile kardeşinin düğününde bile olay çıkarır. Basat, Tepegöz'ün yaptıklarını babasına anlatmamakta ama endişe duymaktadır.

Zamanla Tepegöz, obanın başına bela olur. Bir oturuşta bir deveyi yer. Obada ne var ne yok her şeyi yemeye, insanların malına göz dikmeye başlamıştır. Halktan birçok kişi Dede Korkut'a Tepegöz'ü şikayete gelirler. Dede Korkut, şikayetler üzerine Tepegözle konuşur. Aruz Koca da yanlarındadır. Ama ne Dede Korkut'un ne de Aruz Koca'nın anlattıkları Tepegöz'ü yaptıklarından vazgeçirmeye yetmez. Sonunda Dede Korkut, Tepegöz'ü obadan kovar. Aruz Koca ise evlatlıktan reddeder. Tepegöz, geri döneceğini söyleyerek obadan ayrılır.

Gökçeçiçek, Aruz Koca'ya Tepegöz'ü kendi evladı gibi sevdiğini ve onu kovmasına kızdığını söyler. Aruz Koca, Tepegöz'ün kendi oğlu olduğunu söylemeyi düşünür ama vaz geçer.

Sefere çıkılır. Uzun süredir Tepegöz'den haber yoktur. Obada kadınların dışında çok az erkek kalmıştır. Diğerleri seferdedir. Herkes, mallarını ve canlarını Tepegöz'den nasıl koruyacağını konuşurken önce Cinci Kadın sonra da Tepegöz gelir. Bu sefer Tepegöz, yalnız da gelmemiştir. Yanında bir sürü çapulcu vardır. Tepegöz, yönetime el koyar.

Tepegöz, tahtına oturmuştur. Oba halkını toplar. Kendisine günde üç yüz koyun, elli deve, kırk at verilecek, ayrıca halk o günkü ekmeğinden Tepegöz'ün askerlerini de doyuracaktır. Dede Korkut'un yalvarması üzerine Tepegöz, istediklerini yarıya indirir. Seferdeki kardeşi Basat'ın karısına da gözünü dikmiştir. Tepegöz, boruyu çaldığında bütün vergiler getirilir. Kadının birinin verecek bir şeyi olmadığından oğlu elinden alınır. Kadın buna razı olamaz ve oğlunun yerine kendi canını vermeye karar verir. Kadın Tepegöz'ün cellatları tarafından öldürülür.

Basat, seferden dönmek üzeredir. Dede Korkut, Basat gelene kadar Tepegöz'ü gözlem altında tutmaya karar verir. Cinci Kadın, Tepegöz'e hizmetçi olarak verilir. Haberler ondan alınacaktır. Bu arada Basat, gelir. Obanın delisi seferde Basat'a ulaşmış ve olanları haber vermiştir. Basat, askerlerini obanın dışında bırakmış kendisi içeri kadar gelmiştir. Cinci Kadın, Basat'a Tepegöz'ün okla, kılıçla öldürülemeyeceğini sadece zayıf noktası olan gözüne kılıç saplânılarak öldürülebileceğini anlatır.

Basat, Tepegöz'ü dışarı davet eder. Tam kılıcını Tepegöz'e batırarakken Aruz Koca, arkasından onun kardeşi olduğunu söyler. Bu arada Tepegöz, Basat'ı yakalar. Aruz Koca'nın Tepegöz'e yalvarmaları da işe yaramaz. Cinci Kadın, garip dansları ve sözleriyle Tepegöz'ü oyalamaya başlar. Gökçeçiçek, yavaşça Tepegöz'ün arkasına geçer ve elindeki kılıcı onun gözüne batırır. Tepegözün ölümü oba halkını sevince boğar.

Olay Örgüsü

Konusunu Dede Korkut hikâyelerinden alan *Tepegöz* adlı oyunun olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Düşmanla mücadele eden Oğuz halkının göçü sırasında Aruz Koca ve Gökçeçiçek'in oğlu kaybolur.
- 2- Oğuz halkı içinde bir tek kişinin ve tuhaf yüklerin bulunduğu bir kervanla karşılaşır.
- 3- Cinci Kadın, tuhaf kervandaki adamdan bir Aslan Çocuk gördüklerini ve kervandaki herkesin taş kesildiğini öğrenir.
- 4- Aslan Çocuk'un Aruz Koca ve Gökçeçiçek'in oğlu olduğu anlaşılır. Çocuğun bulunması için tüm Oğuz iline haber salınır.
- 5- Aslan Çocuk, bulunup babasının evine getirilir.
- 6- Vahşi bir hayvandan farkı olmayan Aslan Çocuk'un eğitimini Dede Korkut üstlenir.
- 7- Aslan Çocuk'un ardından ona annelik yapan aslan obaya iner ve öldürülür. Aslan Çocuk, bundan çok etkilenir.
- 8- Aruz Koca, bir Peri Kızıyla beraber olur ve Peri Kızı hamile kalır.
- 9- Dede Korkut, Aslan Çocuk'a Basat adını verir.
- 10- Cinci Kadın, Basat'ı tütsülerken, kadının tefinde Aruz Koca'nın Peri Kızı'ndan olma oğlu Tepegöz belirir.
- 11- Aruz Koca, Tepegöz'ü evlat edinir.
- 12- Basat, Menevşe ile evlenir.
- 13- Tepegöz, halkın hayatını altüst etmiştir. İnsanların mallarını yiyip onlara zarar vermektedir.
- 14- Dede Korkut, Tepegöz'ü kovar. Aruz Koca ise evlatlıktan reddeder.
- 15- Oba halkı sefere çıkar. Obada kadın ve çocukların dışında az sayıda erkek kalmıştır.
- 16- Tepegöz, yanında getirdiği çapulcularla beraber obanın yönetimine el koyar.
- 17- Halkı vergi yağmuruna tutar. Vergiyi ödeyemeyen can verecektir.

18- Basat, askerlerini obanın dışında bırakarak obaya döner. Tepegöz'ün yaptıklarını haber almıştır.

19- Cinci kadın, Basat'ın sadece gözüne bir kılıç saplanılarak öldürülebileceğini söyler.

20- Basat Tepegöz'e kılıç saplamak üzereyken babasından onun kardeşi olduğunu öğrenir.

21- Tepegöz, Basat'ı yakalar.

22- Gökçeçiçek, Tepegöz'ün gözüne kılıcını saplayarak onu öldürür.

Tema

Oyunun teması devlet yönetiminde ufak bir ihanetin bile halkı ve yöneteni çok zor durumda bırakacak sonuçlar doğuracağıdır. Eserdeki ihanet, yönetimle ilgili bir ihanet değildir ama bir yönetici hangi konuda olursa olsun ihanet duygusunun uzağında bulunmalıdır.

Eserde Aruz Koca, çocuğunu kaybettikten sonra karısından da uzaklaşır ve bir gün art niyetli bir Peri Kızı ile beraber olur. Bu beraberlikten doğan Tepegöz, Aruz Koca'nın obasının başına bela olur:

DÜŞ PERİSİ- Ey Aruz Koca, aldım senden alacağımı... Var, yanılmı bekle şimdi... Emanetin bende kalacak, gün gelip vakt irişince gel, emanetini al benden... oğuz'un başına bir bela saldın, halkının ekmeğine, suyuna bir bela saldın... Senden aldığım bu emaneti karnımda öyle bir büyüteğim ki sana teslim ettiğimde bu emanetin bastığı yer kezzap, gözünün baktığı yer ateş olacak... Ve sen aruz Koca, kendi evladın olan bu emanetin ateşiyle yanıp, kezzabıyla yunacaksın... Oğuz'un, başına bir bela saldın Aruz koca, Oğuz'un başına bir bela...⁵¹⁵

Zaman

Oyunda anlatılan hikâyenin olay zamanı belirsizdir. Dede Korkut Hikâyeleri'nin zamanı olan 13. yüzyıl olay zamanı olabilir. Zamanın belirsizliği eserde geçen bazı ifadelerden de anlaşılmaktadır:

“Zaman, fırtınalarla uğuldayan bozkırda ıssız bir şafağın içinden geçmektedir...”⁵¹⁶

⁵¹⁵ Turgay NAR, *Tepegöz*, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 1994, s. 28.

⁵¹⁶ NAR, s. 9.

Eserin anlatma zamanı 1994'tür. Türk kültürünün yansıtıldığı en önemli eserlerden olan Dede Korkut Hikâyeleri, dönem dönem yeni eserlerde vücut bularak topluma kazandırılmıştır. Tepegöz de bu kazanımların en dikkat çekici olanlarından.

Mekân

Bütün Dede Korkut Hikâyeleri'nde olduğu gibi bu hikâyenin de mekânı Oğuz İli'dir. Oğuz İli, Anadolu'yu kapsayan bir mekândır. Bu genel mekânın dışında özel ve iç mekânlar belirtilmemiştir.

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu yirmi sekiz kişidir. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Dede Korkut'tur. Eserin teması olan "ihamet" oyunun başında Dede Korkut'un sözleriyle anlatılmıştır. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Aruz Koca, Gökçeçiçek, Basat, Tepegöz, Cinci Kadın, Menevşe, Kervancı, Yaşlı Kadın, Sarı Çoban, Düş Perisi, Obanın Delisi, Değirmenci, Genç Kadın ve Genç Kadın'ın çocuğudur. Dekoratif unsur durumunda bulunan şahıslar; Oğuz halkı (kadınlar, erkekler, çocuklar), 1. Adam, 2. Adam, 3. Adam, 1. Kadın, 2. Kadın, 3. Kadın, Cinler (zaman cinleri, elem cinleri), Hayal Kişiler (bedenler ve gölgeler), 1. Zorba, 2. Zorba, iki cellat ve askerlerdir.

Dede Korkut: Oyunda temanın anlatılmasında ve eserin gelişiminde en önemli rol oynayan kişidir. Her şey ona danışılarak yapılır. Toplumun eğitiminden ve yaşamın düzeninden sorumlu kişidir:

"DEDE KORKUT- İhanet bir tutam balçık kadar bile olsa bazen güneşi sıvayıp karartmaya yetebilir... Oysa ki güneş balçık altında da güneştir..."⁵¹⁷

Aruz Koca: Oyunda karısına ihanet eden ve bu ihanetten meydana gelen çocuğu vesilesiyle oğlunu ve devletini kaybetmek üzere olan kişidir. Küçük bir yanlış böyle büyük bir kayba neden olmak üzeredir. Bir idarecinin böyle küçük bile olsa yanlışlığa düşmemesi ve ihanet etmemesi gerektiği Aruz Koca'nın şahsında anlatılmaya çalışılmıştır.

Gökçeçiçek: Aruz Koca'nın eşidir. Oğlunu bir göç esnasında kaybettikten sonra bütün dünyası boş bir beşikten ibaret kalır. Eşinden ve hayattan uzaklaşır. Bu

⁵¹⁷ NAR, s. 10.

uzaklaşma da aruz koca'nın ihanetine ve yaşanacak büyük yanılgıya zemin hazırlar. Eserin sonunda Gökçeçiçek Tepegöz'ü öldürür.

Basat: Eserde Aruz koca ve Gökçeçiçek'in göç sırasında kaybettikleri ve aslanlar tarafından büyütülen çocuktur. Bulduktan sonra Dede Korkut tarafından eğitilir ve Basat adını alır.

Diğerleri: Tepegöz, Aruz Koca'nın Düş Perisi'nden doğan ve başının üstünde bir tek gözü bulunan tuhaf yaratılışlı oğludur. Oğuz Boyu'nu birbirine katar. Oyunun sonunda öldürülür, onunla birlikte ihanet de yok edilir.

Cinci Kadın, oyunda cinlerden yardım alarak bazı gerçekleri ortaya çıkaran kişidir. Menevşe, Basat'ın karısıdır. Kervancı, Aslan Çocuk'u gördüğünü haber veren kişidir. Yaşlı Kadın, Cinci Kadın ve halktan diğer kişilerle Kervancıbaşı'nı anlamaya çalışan kişidir. Sarı Çoban, Aruz Koca'ya ana aslanın öldürüldüğü haberini ve Aslan Çocuk'un durumunu haber veren kişidir.

Düş Perisi, Aruz Koca'yı bir anlık yanılgıya düşüren, onun ve obasının başına bela olarak Tepegöz'ü salan karakterdir. Obanın delisi, Obadaki sıkıntılı durumu seferde olan Basat'a haber veren kişidir. Değirmenci, Tepegöz'ü şikayete gelenlerden biridir. Çünkü Tepegöz, değirmendeki ürünlerin yanında değirmen taşlarını bile yemiştir. Genç Kadın, Tepegöz'e verecek bir şeyi olmadığı için oğlunu vermek zorunda kalan sonra da onun yerine kendi canını veren kişidir. Genç Kadının oğlu, Tepegöz'e kurban edilmek üzereyken kurtulan çocuktur.

Oyunda Oğuz halkı, 1. Adam, 2. Adam, 3. Adam, 1. Kadın, 2. Kadın, 3. Kadın, Cinler, hayal kişiler, 1. Zorba, 2. Zorba, iki cellat ve askerler dekoratif unsur durumunda bulunan şahıslardır.

Anlatma Problemi

Oyun iki perdeden oluşmaktadır. 1. perdede iki tablo vardır. 1. tablo yedi sahnedir. 2. tablo ise dört sahnedir. 2. perde yine iki tablodur. 1. tablo dokuz sahne, 2. tablo ise üç sahneden oluşmuştur.

Eser nazım nesir karışık yazılmıştır. Dede Korkut Hikâyeleri, destansı halk hikâyesi olduğu için üç noktaya ve masalımsı ifadelerle sık sık yer verilmiştir:

“DEDE KORKUT- Günlerden bir gün...”⁵¹⁸

“DEDE KORKUT- Göçler göçleri kovaladı, savaşlar savaşları... Derken, hanım hey, bir gün...”⁵¹⁹

Eserde, Dede Korkut Hikâyeleri'nin üslûbu kullanılmıştır. Olağanüstü olaylara yer verilmiştir. Bu da destansı halk hikâyesi olarak da bilinen Dede Korkut Hikâyeleri'nin en önemli özelliklerinden biridir.

⁵¹⁸ NAR, s. 11.

⁵¹⁹ NAR, s. 13.

BATAN GÜN

Özet

Osmanlı Devleti yenik düşmüştür. Paris Yüksek Konseyi 17 Mayıs 1919'da toplânır. Toplantıda ABD, İngiltere, Fransa ve Yunanistan başkanları bulunmaktadır. Uzun tartışmaların sonunda Yunan kuvvetlerinin müttefik bayrakları çekmiş gemilerle İzmir'e girmesine karar verilir.

Hasan Tahsin ve İlhan, İzmir Valisi Kambur İzzet'i ziyarete gelirler. Belediye Reisi de oradadır. İlhan ve Hasan Tahsin Yunanlıların geliş amacının İzmir'i işgal etmek olduğunu söyleseler bile Vali'yi ve Belediye Reisi'ni ikna edemezler. Aslında onlar da olayın farkındadır ama görmezden gelmektedirler. Yunan Başkanı Venizelos'un bildirisinde İzmir'in işgal edileceği açık açık yazmaktadır ama buna bile inanmazlar. Bu arada Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa gelir. O da Hasan Tahsin ve İlhan gibi düşünmektedir. Ama meramını kimse dinlemez.

Yunanlılar bu durumdan çok memnundur. Papazlar intikam konuşmaları yaparlar.

İzmir işgal edilmiş, Hasan Tahsin ise bu işgalin başlangıcında vurulmuştur. O anda kimse bir şey yapamaz ama bu büyük bir direnişin ilk adımıdır.

Yunan askerleri valiliği basar ve Vali Kambur İzzet ile beraberindekileri yakalayıp Yunanca intikam naraları atmaya zorlarlar.

Teğmen Faruk ve Gönül öğretmen birbirini çok seven bir çifttir. Teğmen Faruk arkadaşlarıyla birlikte Anadolu'ya geçiş plânları yapmaktadır. Bu plânlar için genç çiftin evinde buluşulacaktır. Önce Adem gelir, yanında bulabildiği kadar silah getirmiştir. Adem, seferberlikteyken köyüne öldü haberi gitmiş, karısı da daha küçük olan erkek kardeşine nikâhlanmıştır. Artık onun kaybedecek bir şeyi yoktur. Daha sonra İlhan Yüzbaşı gelir. İlhan ve Faruk Anadolu'ya geçme plânları yapmaktadır. Mustafa Kemal, Anadolu'da teşkilatlanmayı başlatmış, Rauf Bey'i Batı Anadolu'ya göndermiştir. Sonra da Ankara'da Ali Fuat Paşa'nın karargâhında Mustafa Kemal ile buluşacaklardır.

Faruk, İlhan ve Selahattin, hoca kılığına girerek Anadolu'ya geçmeye karar verirler. İşin zor kısmı Anadolu halkını ikna edebilmektir. Çünkü ittihatçıların gâvur

olduğu düşünölmektedir. Bu topraklardan düşman gözünün eksik olmamasının sebepleri de vardır. Anadolu, Ortadoğu Petrolleri, Boğazlar ve Kıbrıs milletlerin iştahını kabartmaktadır.

Bekir Sami Bey, 17. Kolorduyu yeniden toparlamakla görevlendirilir. İlhan, Selahattin, Faruk ve Adem onun destekçileridir.

Sokaklarda rahat rahat insanlar öldürölmektedir. Buna şahit olanlarsa hiçbir şey yapamazlar.

Ayla ile İlhan yıllardır nişanlıdırlar. Ama ülkenin içinde bulunduğu durumdan dolayı bir türlü evlenemezler. İlhan ve Faruk'un bulunduğu Ayla'nın köşkü ihbar edilmiştir. İlhan ve Faruk bahçe kapısından kaçarlar. Adem, bir otelde ittihatçılarn görüşebilmesi için yer ayarlamaya çalışmaktadır. Otelci ittihatçıları gâvur olarak değerlendirdiği için kabul etmek istemez. Bu tartışmanın arasında Dr. Necati, Faruk ve diğçerleri de gelirler. Dr. Necati'yi gören otelci hemen fikir değıştirip bir oda ayarlar. Dr. Necati, Bekir Sami, İlhan, Faruk, Selahattin ve Adem bir aradadırlar. Faruk yanında bir rehberle Manisa'ya geçecek, cephane hazırlığına başlayacaktır. Bu arada Kaymakam da gelir. Müderris Hacı Nizamettin, Kaymakam'ı gelmeye ikna etmiş ve onunla beraber gelmiştir. Müderris Reşat Bey'de onlara katılanlardandır. Uzun tartışmalar sonucunda Müderris Hacı Nizamettin ve Müderris Reşat Bey onlara katılmaz hatta millicileri kötülerler. Mustafa Kemal'i padişaha karşı çıkmakla suçlarlar. Bekir Sami Bey telgrafhaneyi Dr. Necati'ye devreder. Jandarma Kumandanı ve iki teğmenden başka kendilerine katılabilecek adam da yoktur.

Ayla ile Gönöl konuşmaktadır. Bayram gelmiş, sevdiklerini özlemişlerdir. Gönöl Ankara'ya gidip mücadelede vazife almaya karar vermiştir. Önce Mustafa Kemal'i görecek oradan da vazifeye atılacaktır. O bir öğretmendir. Üzerine düşen neyse yapacaktır.

Mahmut Bey, Bekir Sami Bey'e bin atlı ve bin yaya asker toplama sözü verir. Manisa'ya yetişmeleri gerekmektedir. Eli silah tutan herkes orduya kabul edilir. Mahmut Bey yörenin eşrafındandır. Ama millicilere katıldığı için arkasında yöreden kimse yoktur. Manisa'nın düştü haberi gelir. Bütün yapılan hazırlıklar boşa çıkmıştır. Mahmut Bey'in ise artık sığınabileceğı kimsesi yoktur. Muhtar da, Bekir Sami Bey ve adamlarının oradan ayrılmasını ister. Çünkü köylüler ittihatçılara düşmandır. Mahmut

Bey onlara yardım ettiğine pişman olmuştur. Çünkü artık yalnızdır. İlhan Bey, rehberleri olma teklifini kabul etmeyen Mahmut Bey'i esir alır.

Manisa'ya öncü olarak gitmiş olan Faruk Manisa'nın düştüğü ve topları oradan çıkaramadıkları haberini getirir. Halk mücadeleye katılmamış ve Manisa çabucak düşmüştür.

Bekir Sami Bey, Reşat Bey, Dr. Necati Çetebeşi ile görüşürler. Rauf Bey Salihli'de bir çiftlikte bulunmakta, teşkilatlanma çalışmalarına katılmaktadır. Manisa'dan kalan birliklerle yeni bir birlik oluşturulacaktır. Akhisar'da yönetim ele alınacak, burada bütün hazırlıklar yapılacaktır. Önce evlere asılan işgalci bayrakları indirtilir. Kaymakam, Hacı Nizamettin, Metropolit ve Müderris yan değiştirmiştir ama yürekten bir bağlılık yoktur.

Gönül, hemşirelik eğitimi görerek Faruk'un bulunduğu birliğe görevli olarak gelir. Eşinin yanında mücadele verecektir.

Çiftlik sahiplerinden zorla yardım alınmaya başlanır. Yardım gelene kadar zenginler rehin tutulur.

Yunanlılara karşı 25 Ağustos'ta saldırı emri verilecektir. İmtiyazlar ülkeye zarar vermektedir. Ülke içindekileri mücadeleye razı etmek düşmanla savaşmaktan daha zordur. Milliciler üç düşmanla birlikte dövüşmeye çalışmaktadır. İstanbul Hükûmeti, Avrupa'nın iştahı ve içerdekiler. En zararlısı ise içerdekilerdir.

Savaş bitmiş herkes devlette görev almaya başlamıştır. Kasap Osman mahkemede hakimlik yapmaktadır. Şahitsiz, ispatsız cezalar verir.

Adem, Ayla'ya İlhan'ın şehit olmadan önce yazdığı bir mektubu getirir. Artık savaş bitmiş insanlar normal hayatına dönmüştür. Adem, Mahmut Bey'in otelinde çalışmaktadır. Milliciler, eski günlerde olduğu gibi horlanmaz aksine artık el üstünde tutulurlar. Yunan'ı İzmir'de denize döken Türkler şimdi iç isyanlarla ve iç düzenlemelerle uğraşmaktadır.

Cumhuriyet Bayramı günü Adem, Aleksî ile karşılaşır. Aleksî, Adem vesilesiyle Mahmut Bey'in fabrikasında işe girmiştir. Şehit Faruk Teğmen'in kızı Aysel de aynı fabrikada çalışmaktadır.

Fabrikada Mahmut Bey'in oğlu Rahmi bir toplântı yapmaktadır. Fabrikanın mallarının satışı azalmıştır. İnsanlar çok uzun süre kullanmasın diye çok sağlam mal üretmemelerine rağmen satışın azalmasının sebebi, insanların alım gücünün azalmasıdır. Elemanlardan birinin Amerika'da gördüğü bir yöntem olan veresiye usulünü uygulamaya karar verirler. Tabi veresiye satış yaparken de parasının gelmemesi ihtimaline karşı mallara daha yüksek fiyat uygulanacaktır.

Aleksî, fabrikada bir anlık dalgınlık sonucu presin kolunu düşürmüş ve iki parmağı kopmuştur. Fabrika Müdürü ve Rahmi Bey, Aleksî'yi dikkatsizlikle suçlar ve tazminat vermeden işten atacaklarını söylerler. Aysel, Aleksî'ye destek olur. Çünkü Aleksî gece mesaisi de yapmış, saatlerdir çalışmakta ve yorgundur. Üstelik fabrikada hiçbir koruma tedbiri de yoktur. Aysel, mahkemeye gideceklerini, işçileri korumanın onların vazifesi olduğunu söyler. Bu durum fabrika müdürü ile Rahmi Bey'i korkutur. Çünkü onların en büyük endişesi işçilerin haklarını öğrenip sendikalaşmasıdır. Onları kovmayı içlerinde eritmeye karar verirler.

Olay Örgüsü

Konusunu, İzmir'in işgali sırasında milli mücadele çalışmaları ve sonrasında ülkenin durumunun anlatılmasından alan *Batan Gün* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Osmanlı'nın yenilmesinden sonra Paris Yüksek Konseyi'nde Yunanlıların İzmir'e girmesine karar verilir.
- 2- Hasan Tahsin ve Teğmen İlhan, İzmir Valisi ve Belediye Reisi'ni İzmir'in işgal edilmek üzere olmasına inandıramazlar.
- 3- Yunanlılar İzmir'deki durumlarından memnundur.
- 4- İzmir işgal edilir, Hasan Tahsin işgal başlangıcında şehit olur.
- 5- Yunanlılar ilk olarak Vali ve beraberindekileri yakalarlar.
- 6- Teğmen Faruk ve Gönül öğretmen mutlu bir evlilik sürmektedir.
- 7- Er Adem ise seferberlikteyken karısı kardeşine nikahlanmış olan bir zavallıdır.

8- Faruk, İlhan ve Adem Anadolu'ya geçme plânları yaparken Mustafa Kemal'le irtibat Rauf Bey ve Ali Fuat Paşa tarafından sağlanmaktadır.

9- Anadolu, bütün milletlerin iştahını kabartmaktadır.

10- Bekir Sami Bey 17. Kolordu'yu tekrar toparlamakla görevlendirilmiştir.

11- Faruk ve İlhan, Ayla'nın köşkünün ihbar edilmesi üzerine oradan kaçarlar.

12- Adem, bir otelde ittihatçıların buluşması için yer ayarlar.

13- Otelde bulunan ittihatçılarla buluşmaya gelen Kaymakam ve Müderrisler yardımı kabul etmez ve oradan ayrılır.

14- Bekir Sami Bey, yönetime el koyduğunu açıklar.

15- Kasaba içindeki görevlendirmeyi yapar.

16- Gönül, millicilere katılıp mücadeleye başlayan eşi Faruk'un yanına cepheye gitmeye ve orada görev almaya karar verir.

17- Yörenin önemli eşrafından Mahmut Bey, millicilere bin atlı ve bin yaya asker sözü verir.

18- Manisa'nın düştüğü haberi gelir.

19- İttihatçılardan uzaklaşmak isteyen Mahmut Bey, bir süreliğine rehber olarak zorla tutulur.

20- Manisa'ya öncü olarak giden Faruk da geri döner ve Manisa'nın düştüğünü doğrular.

21- Bekir Sami Bey, millicilerle yeni bir teşkilatlanma başlatır.

22- Akhisar'da yönetim ele alınacak, mücadele buradan başlayacaktır.

23- Evlere asılan işgalci bayrakları indirtilir.

24- Gönül, eşinin yanında hemşireliğe başlar.

25- Çiftlik sahiplerinden zorla yardım alınmaya başlanır.

26- 25 Ağustos'ta İzmir'i işgal etmiş olan Yunanlılara saldırı emri verilir.

27- Savaş bitmiş, ülkede görev dağılımı yapılmıştır.

28- Kasap Osman mahkemede hakimlik yapmaktadır.

29- Ayla'ya İlhan'ın şehit olmadan önce yazdığı mektup ulaştırılır.

30- Adem, Mahmut Bey'in otelinde çalışmaktadır.

31- Aleksi ve Şehit olan Faruk Teğmen'in kızı Aysel de Mahmut Bey'in fabrikasında çalışmaktadır.

32- Fabrikada Amerika'da uygulanan yöntem olan veresiye satış kararı alınır.

33- Aleksi, dalgınlıkla pres makinesinin kolunu düşürmüş ve Aleksi'nin iki parmağı kopmuştur.

34- Fabrika müdürü ve Rahmi Bey, onu işten çıkarmaya karar verir.

35- Aysel, fabrikayı dava edeceğini çünkü fabrikada hiçbir korunmanın olmadığını açıklar.

36- Kovulmaktan kurtulurlar.

37- Fabrika müdürü ve Rahmi Bey'in korkusu sendikalaşma ve işçilerin haklarını öğrenmeleridir.

Tema

Oyunun ana teması, düşmanı ülkeden atmak için verilen yoğun mücadeleler sonucunda yeni kurulan devletin bünyesinde yaşanan sıkıntılardır. Yan tema olarak da vefasızlık ve adaletsizlik gibi konular işlenmiştir.

Vatani düşman işgalinden kurtarmak için var gücüyle çalışan, bütün hayatını buna vakfeden ve canından bile bu yolda vazgeçebilen insanların mücadelesi ortaya çıkan sonuçlarla boşuna gibi görünmekle birlikte haklı mücadele kazanılmış ve işgalden kurtulunmuştur. Az sayıdaki Milli Mücadeleciler ya da Milliciler bu konuda sonsuz bir sabırla çalışmışlardır:

FARUK- Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey'i Batı Anadolu'ya göndermiş. Genel duruma, bir de Millici grupların çalışmalarına nezaret edecekmiş. Sonra da Ankara'da Ali Fuat Paşa'nın karargâhına gidip Mustafa Kemal Paşa ile birleşeceklermiş.⁵²⁰

⁵²⁰ Yaşar GÜNER, *Batan Gün*, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 1994, s. 22.

Bunca mücadelenin sonucunda ise vatani kurtarıp şehit düşen Faruk ve diğerlerinin kemiklerini sızlatacak haksızlık ve vefasızlıklar yaşanır. Çünkü o günlerde vatana yardımdan kaçan Mahmut Bey'in otelleri, fabrikaları olmuş ve bir şehit evladı olan Aysel o fabrikada işçi ve köle durumuna düşürülmüştür.

Zaman

Oyunun olay zamanı 17 Mayıs 1919'dur. Bu tarihte Paris Yüksek Konseyinin toplânmasıyla başlayan oyun belirsiz bir tarihte son bulur. Yalnız oyunun bitiş tarihi Cumhuriyet'in ilanından sonraki yıllardır.

Eserin başındaki 17 Mayıs 1919 tarihi dışında tarihi belirten kavram yoktur. Fakat İzmir'in işgali, Yunan'ın İzmir'den atılması ve Cumhuriyet'in ilanı oyunda anlatılan olaylardır. Bundan sonra da Cumhuriyet sonrası ülkenin şekillenışı ile ilgili bilgiler verilir. Savaştan yıllar sonranın İstanbul'u anlatılır.

Oyunun anlatma zamanı 1995'tir. Bu günlerde olayların dile getirilişi ve konusu ile ilgili olarak Gerçek Sanat Yayınları eserin kapağında şöyle bir açıklama yapar:

“Yaşar Güner, bu oyununda, o günün gerçeklerini, gerek savaşın içinde, gerek savaş sonrasında emek-emekçi ve sermaye ilişkileriyle bağlantılı olarak, halk dediğimiz bütünün organik yapısından koparmadan gündeme getirmiştir...”⁵²¹

Mekân

Oyunda kullanılan mekânlar; Paris, Vali Kambur İzzet'in Kabul Salonu, Gönül öğretmen ile Teğmen Faruk'un evi, Selma Hanım'ın evi, Kasabada bir otel, Tramvay durağı, bir köy odası, kasabadaki caminin önündeki kahve, karargâh, mahkeme, İstanbul ve Fabrikada toplântı odası'dır.

Eserde, oyunun bölüm başlarında mekânın belirtilmesi dışında mekânla ilgili hiçbir bilgi ve tasvir bulunmamaktadır. Ayrıca, bazı bölümlerde mekân belirtilmemiştir bile. Mekânla ve bununla beraber dekorla ilgili bilgi olmadığından oynanması sırasında problemler yaşanılabilecek bir eserdir.

⁵²¹ GÜNER, Kapak.

Oyunda mekân olarak iç mekânlar kullanılmıştır. İstanbul ve Paris diye belirtilen mekânlar da iç mekânlardır. Fakat buralarda da mekânla ilgili bilgi verilmemiştir.

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu oldukça geniştir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği bir şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar; Hasan Tahsin, İlhan, Faruk, Selahattin, Adem, Bekir Sami, Dr. Necati, Reşat Bey, Ahmet Hulusi, Çetebaşı, Ali Nadir Paşa, Clemenceau, Llyod George, Wilson, Venizelos, İzmir Belediye Reisi, Vali Kambur İzzet Paşa, P. Hristos Tomas, Gönül, Ayla, Selime Hanım, Gavur Efe, Kaymakam, H. Nizamettin, Mahmut Bey, Muhtar, Şerefın Çorbacı, Çiftlik sahibi, onbaşı, Osman, Katip, hırsız, sanık, İngiliz, Rehber, Aleksı, Müslim, Hakkı, Abdi, Rahmi, Fabrika Müdürü, Aysel, Odacı, 1. Yunan Askeri, 2. Yunan Askeri, Dışardaki ses, otelci, 1. adam, 2. adam ve Habercidir. Oyunda dekoratif unsur durumunda şahıs yoktur.

Olayların Ortaya Çıkmasında Rol Oynayanlar: Hasan Tahsin, İzmir’i işgal eden Yunanlılar tarafından şehit edilir. Oyunun baş kısmında yer alır. Eserde kısa bir süre bulunur.

İlhan, Faruk, Selahattin beraber Harp Okulunu okumuş karakterli, vatan sevgisiyle dolu teğmenlerdir. İzmir’in işgalinde şehit olurlar. Vatan savunması için gerek iç gerek dış düşmanlara karşı bıkmadan mücadele ederler. Şereflice yaşayıp şereflice ölürlər.

Adem, seferberlik dolayısıyla köyünden ayrılan bu sırada da karısı erkek kardeşine nikahlanan, vatan kurtulana kadar komutanlarıyla beraber mücadeleden bıkmayan bir erdir.

Bekir Sami Bey. Millicileri toparlayıp 17. Kolorduyu tekrar düzenlemekle Mustafa Kemal tarafından görevlendirilen kişidir.

Dr. Necati, Reşat Bey, Çetebaşı, Ahmet Hulusi millicilerin en önemli adamlarındandır. Teşkilatlanmada, Manisa’nın işgalinden sonra tekrar toparlanmada önemli rol oynarlar.

Ali Nadir Paşa, Osmanlı ordusunun komutanlarındandır. Millicileri destekler ama bu konuda bir faaliyet gösteremez.

Clemenceau, Llyod George, Wılsın, Venizolos, Paris Yüksek Konseyi'nde toplânarak İzmir'in işgaline karar veren başkanlardır.

İzmir Belediye Reisi ve Vali Kambur İzzet Paşa İzmir'in işgaliyle ilgili hiçbir uyarıyı dikkate almazlar ama işgalden sonra Yunanlıların ilk yakaladığı kişiler olurlar.

P. Hiristos Tomas bir papazdır. Yunan azınlığı işgalle ilgili teşvik ve tebrik eden kişidir.

Gönül, Teğmen Faruk'un eşi aynı zamanda öğretmendir. Milli mücadele sırasında hemşire olarak eşinin yanında yer alır. Ayla, İlhan'ın nişanlısıdır. Selime Hanım ise Ayla'nın annesidir.

Gavur Efe, İttihatçılara karşı hatta düşmanca duygular besleyen bunu da saklamayan bir Osmanlı Hükûmeti yandaşıdır.

Kaymakam ve H. Nizamettin millicilerin davetini kabul etmez, hükümetten yana tavır takınırlar.

Mahmut Bey, Manisa'nın işgalinden önceleri toparlanma sırasında millicilere maddi manevi destek verir ama işgali öğrenince onlardan uzaklaşır. Çünkü millicilerle beraber olmakla herkesin tepkisini kazanmıştır. Muhtar da Mahmut Bey'i millicilerden yana olmama konusunda uyaran kişidir.

Şerefın Çorbacı, ikinci toparlanışta işgalci bayraklarını camlardan indiren ve millicileri destekleyen kişidir.

Çiftlik sahibi, millicilerin toparlanması sırasında zorla yardım aldığı zenginlerdendir.

Onbaşı, Osman, Katip, hırsız, Sanık, İngiliz, rehber Cumhuriyet'in ilanından sonra canlandırılan bir mahkemede bulunan kişilerdir. Kasap Osman hakim olmuş, olur olmaz cezalar vermektedir.

Aleksi, Cumhuriyetten sonra Türkiye'de yaşayan ve bir fabrikada çalışan azınlıktır.

Müslim, Hakkı, Abdi, Fabrika Müdürü ve Fabrikanın sahibi Rahmi, Cumhuriyet sonrası Türkiye’inde bir fabrikada yetkili ve söz sahibi kişilerdir.

Aysel, İzmir’in işgalden kurtarılışı sırasında şehit olan Faruk’un kızıdır. Mücadeleci ve hakkını aramayı bilen bir kızıdır. Çünkü Türkiye’deki demokrasi, şehit babasının ona mirasıdır.

Odacı, İzmir valisi Kambur İzzet’in misafirleriyle ve işleriyle ilgilenen görevlidir.

1. Yunan askeri ve 2. Yunan askeri, Yunanlılar İzmir’i işgal ettikten sonra valiliği basan askerlerdir.

Dışardaki ses, yolda insanların gözü önünde bir milliciyi öldüren adamın “adam kendini öldürdü” diye bağırın sesidir.

Otelci, millicilerin otelinde toplânmasına izin vermeyen, sonradan zorla izin vermek zorunda kalan, hükûmet yanlısı bir adamdır.

1. adam, 2. adam millici birliğine katılmak isteyen ama aç ve yorgun olan askerlerdir.

Haberci, Manisa’nın işgal haberini getiren kişidir.

Oyunda dekoratif unsur durumunda şahıs yoktur.

Anlatma Problemi

Eser iki bölümden oluşmaktadır. 1. bölümde bir ön oyun arkasından da altı tane oyun bulunmaktadır. 2. bölümde ise yine altı oyun vardır. Diğer tiyatrolardan farklı olarak eserde ön oyun ve ara oyunlar bulunmaktadır. Ara oyunlar diğer oyun bölümlerinin içindedir.

Oyun, nesirle yazılmıştır. Eserin hiçbir bölümünde şiire rastlanmaz.

Dili oldukça sade ve akıcıdır. Yöresel konuşmalara, halk söyleyişlerine yer verilmez.

Oyunun en önemli problemlerinden biri bazı oyunların mekânının belirtilmemiş olmasıdır. Bu nedenle olayların anlaşılmasında sıkıntı yaşanabilmektedir.

1919 yılından, Cumhuriyetten yıllar sonrasının İstanbul'una bir geçiş olduğu ve ara ara tarihî olaylardan bahsedilerek geçildiği için de anlaşılma güçlüğüne sebep olabilmektedir.

Tiyatroda oyun aralarında bazı şarkılara yer verilir. Bunlar oyunun o bölümüyle ilgili duygusal şarkılardır:

Kadın oyuncular beyaz perdenin önünde şarkı söylerler.

İşte müjdelerin en güzeli

İşte gerçek özgürlük, düşümüzdeki gelecek çağlarda

Ne Savaş ne savaşan

Ne salgın ne saltanat

Ne yoksulluk

Ne ezen ne ezilen

Ne yakınma, ne zulmün kahır

Ne tapılan ne tapan

Ben benim sen de sen.⁵²²

⁵²² GÜNER, s. 10.

O'NUN ÜLKÜSÜ

Özet

Ülkü, derslerine pek önem vermeyen dağınık bir kızdır. Annesi yatmadan muhakkak okuma ödevini yapmasını ister. Ülkü isteksizce okumaya başlar. Yazıda, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı anlatılmaktadır. Bu arada içeriye o girer. Ülküyle sohbet etmeye başlar. Ülkü, Mustafa Kemal'in İstanbul'da evinde oturmak varken, zaten bir subayken neden Samsun'a gittiğini merak etmektedir. O, Ülkü'ye bu konuda çalışmayı, kendisini bu güne getirenlere borçlu olduğunu anlatır. Mustafa Kemal, halk egemenliği istemektedir ve bu konuda mücadele etmesi gereken iç düşmanlar bile vardır.

Bandırma Vapuru, Samsun'dan görünür. Herkes çok mutludur. Padişah ve yandaşları düşmanla masaya oturmuşlar ve ülkeye girilmesine ses çıkarmamışlardır. Mustafa Kemal, sevinç gösterileri arasında bir konuşma yapar. Türk milletinin boyundUruk altında yaşayamayacağını söyler.

Düşman, İzmir'e girmiştir. Burada düşmana ilk kurşunu Hasan Tahsin, sıkıştır. Ama Hasan Tahsin, orada kurşun yağmuruna tutulur. Mustafa Kemal İzmir'de de halkı teşvik konuşmaları yapar. Ve tekrar orduya dönmeyeceğini açıklar. Bu arada halktan teşkilatlanmaya çalışan milleti geri döndürmeye , esareti kabul ettirmeye çalışanlar vardır. İzmir'de Erzurum Kongresi kararı alınır. Ülkü, bütün bunları seyretmektedir. Mustafa Kemal, yeni bir hükümet kurulması gerektiğini açıklar. Kurulacak hükümetin özellikleri hakkında bilgi verir.

Şenlikler yapılmakta, oyunlar oynanmaktadır. Türkler Akdeniz'e ulaşmıştır. Ama daha savaş bitmemiştir. Bu onurlu direniş sonucunda yeni hükümetle Mudanya Ateşkesi imzalanır.

Mustafa Kemal'e başkomutanlık verilir. Yeni meclisin onaylamasıyla padişahlık ve halifeliğin kaldırılıp din ve devlet işleri birbirinden ayrılacağı konuşulmaktadır. Ülkede artık özgürlükten bahsedilmeye başlanır. Padişahlık kaldırılır. Ama ilk meclis Abdülmecit'i halife seçer.

Lozan antlaşmasıyla ülkenin sınırları çizilir. Boğazların denetimi Türklere verilir. Yabancılara verilen ayrıcalıklar kalkar. Anayasada oybirliği ile bazı değişiklikler yapılır.

Okullarda eğitim Osmanlıcadır. Hocalar öğrencileri dövmekte, falaka devam etmektedir. Ülkü, bunu yeni eğitim sistemiyle karşılaştırır. Şimdi her şey o kadar güzeldir ki...

Devrimler yapılmaya başlanmıştır. Soyadı Kanunuyla Mustafa Kemal “*Atatürk*” soyadını alır. Harf İnkılabı yapılır. Artık bütün talebeler Latin alfabesiyle ve medeni bir eğitim görmektedir. Kılık kıyafet değişikliğiyle her şey daha güzelleşir. Artık görünümde de medeniyet vardır.

Ceza Kanunu ve Medeni Kanun değiştirilir. Özgür ve laik düzen için bir takım yasalar çıkarılır. Özellikle kadınlar için bu yasalar çok önemlidir.

Ülkü, geçmişini neden öğrenmesi gerektiğini anlamıştır.

Olay Örgüsü

Konusunu, Türklerin padişahlıktan Cumhuriyet yönetimine geçişinden alan *O'nun Ülküsü* adlı eserin olay örgüsü şöyledir:

- 1- Ülkü'nün annesi ondan ders çalışmasını ister.
- 2- Ülkü, Atatürk'ün Samsun'a çıkışını okurken O gelir.
- 3- Bandırma Vapuru, Samsun'dan görünür. Şenlikler yapılır.
- 4- Padişah ve yandaşları düşmanla masaya oturmuştur.
- 5- Düşman, İzmir'e girmiştir. Mustafa Kemal, ordudan ayrıldığını açıklar.
- 6- Mustafa Kemal, yeni hükümet kurulacağını açıklar.
- 7- Türkler, Akdeniz'e ulaşmıştır. Yeni hükümetle Mudanya Ateşkesi imzalanır.
- 8- Mustafa Kemal'e başkomutanlık verilir.
- 9- Padişahlık kaldırılır ve ilk meclis tarafından Abdülmecit halife seçilir.
- 10- Lozan'la ülkenin sınırları çizilir.

- 11- Latin alfabesi kullanılmaya başlanır.
- 12- Soyadı Kanunu çıkar. Mustafa Kemal'e " *Atatürk* " soyadı verilir.
- 13- Kılık kıyafette medenileşmeye gidilir.
- 14- Ceza kanunu ve medeni kanun değiştirilir.
- 15- Ülkü, geçmişini neden öğrenmesi gerektiğini anlar.

Tema

Oyunun ana teması " *tarih bilinci*" dir. Bu tema, ders çalışmak istemeyen bir öğrencinin geçmişe götürülüp, olayların içinde yaşatılmasıyla verilmiştir.

Ülkü, ders çalışmayı lüzumsuz gören, tarihi anlamayan bir çocuktur. Tarihi olayları yaşayarak bunun gerekliliğini anlar. Millî heyecanı yaşar:

" ÜLKÜ- (Söylenir) Hep çalış çalış... Bıktım artık valla... (okur) 16 Mayıs 1919'da Bandırma vapuru'yla İstanbul'dan Samsun'a hareket etti... (söylenir) ... Bizim hiç gezmeye oynamaya hakkımız yok sanki." ⁵²³

Oyunun başında bu sözleri söyleyen Ülkü, sonunda fikirlerini tamamen değiştirir:

" Şu anda, böylesine güzel şeylerin yapıldığı günlerin içinde yaşamış gibi hissediyorum kendimi." ⁵²⁴

Zaman

Oyunun olay zamanı aslında anlatma zamanına yakın yıllardır. 90'lı yıllarda, bilgisayarda oyun oynamayı ders çalışmaya tercih eden bir kız öğrenci vardır. Fakat konu geriye dönüş ve tarihin içinde bulunuşlarla anlatıldığı için 19 Mayıs 1919'a yani Atatürk'ün Samsun'a çıkış tarihine dönülmüş ve tarihi bir seyahat yapılmıştır. 1919'dan 1930'lu yılların sonuna kadar süren bir seyahattir bu. Bu seyahatle hem Türkiye'nin gelişim çizgisi sergilenmiş hem de tarih bilinci aşılana çalışılmıştır.

Oyunun anlatma zamanı 1995'tir. Eser, tarih bilincine sahip olmayan öğrencilere bunu verebilecek nitelikte bir eserdir.

⁵²³ Ferdi MERTER, "O'nun Üşküğü", *Okullara Tiyatro Klavuzu(ve) On Piyas*, Etibank Yayınları, y.y.y., 1995, s. 111.

⁵²⁴ MERTER, s. 129.

Mekân

Oyunda ana mekân Ülkü'nün odasıdır. Hiç mekân tasviri yapılmamıştır. Tarihi geliş gidişlerde çeşitli mekânlara gidilmiştir. Bunlar çok belirgin mekânlar değildir. Olay daha ön plândadır. Bunlardan bazıları; Samsun, İzmir, bir mahalle mektebi gibi mekânlardır. Bu mekânların sadece adı geçmiştir.

Şahıs Kadrosu

Kısa bir oyun olmasına rağmen şahıs kadrosu geniştir. Oyunda yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Ülkü'dür. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan en önemli şahıs "O" dur. Anne, 1., 2., 3., 4., 5. adam, Mustafa Kemal, postacı, bir adam, Elif, Abdülmecit, Hoca-öğretmen, kadı, tüccar, karısı'dır. Dekoratif unsur durumunda olan şahıslar halk, folklorcular, gençler ve çocuklardır.

Ülkü: Kendi şahsında doksanlı yılların Türk gencini temsil eder. Bu yıllarda gençler tarih bilincinden uzaklaşmışlar ve tarihi, bir destandan bir efsaneden ibaret görmektedirler. Onlara tarih bilinci kazandırmak amacıyla Ülkü'nün şahsında bir geçmişe dönüş yaşanmış ve gençler tarihin içinde yaşatılmıştır. Bu vesileyle onlara bu rahat günlere hiç de rahatlıkla ulaşılmadığı anlatılmaya çalışılmaktadır;

"2. HALK- Islaktır gözlerimiz şimdi delice ıslak, damarlar içre kederler büyüyor. Bir hayaldir, sorma, alev alev, Samsun'dan Kocatepe'ye yürüyor."⁵²⁵

Diğerleri:O, Ülkü'yü geçmişe götüren, ona gerçekleri anlatan, temanın ortaya çıkmasında ve bir gencin tarih bilinci kazanmasında en önemli rol oynayan kişidir.

Ülkü'nün annesi, kızının çalışmamasından şikayetçidir. Sadece oyunun başında rol alır.

Tarihi geri dönüş sırasında yaşanan tarihi olayları 1., 2., 3., 4. ve 5. adamlar canlandırır.

Mustafa Kemal, tarihi geri dönüş içerisinde en önemli role sahip olan şahıstır. Gençlere tarih bilincini kazandıracak olayların kahramanıdır. Öncü, rehber, komutan, gerektiğinde bir erdir. Umudunu hiç kaybetmez ve düşmana asla baş eğmez.

⁵²⁵ MERTER, s. 117.

M. KEMAL- Savuma çizgisi yoktur. Savuma alanı vardır. O alan, bütün yurttur. Yurdun her karış toprağı, yurttaşın kanıyla ıslanmadıkça düşmana bırakılamaz. Her birlik, bulunduğu noktada, sonuna kadar direnmek ve dayanmakla yükümlüdür...⁵²⁶

Postacı, halkı padişahlığa yönlendiren mektuplar dağıtmaktadır. Bir adam da her ortamda halkı geçmişe dönmek ve padişahın ardından gitmek konusunda iknaya çalışmaktadır.

Elif, “ Mustafa Kemal’in Kağnısı” adlı şiir okunurken şiiri canlandıran ve cephaneye taşıyan genç kızdır.

Abdülmecit, ilk meclisin seçtiğı halifedir. Mecliste bir konuşma yapar. Hükümetin destekçisidir.

Hoca-öğretmen, geçmişte öğrencileri falakaya yatıran bir hocayken tarihi gelişim içinde medeni bir öğretmene dönüşür.

Tüccar, anlaşılmaz olarak konuşan ve karısına çok saygısızca davranan bir adamdır.

Oyunun dekoratif unsur durumundaki şahısları; halk, folklorcular, gençler ve çocuklardır.

Anlatma Problemi

Oyun, iki bölümden oluşmaktadır. Bölümler içinde perdeler veya sahneler yoktur.

Eser, nesirle yazılmıştır. Eserin içinde, “*Mustafa Kemal’in Kağnısı*” adlı şiir gerçek bir yaşantı olarak verilmiştir.

1.HALK- Yediyordu Elif kağnısına,

KORO- Kara geceden geceden...

2.HALK- Sanki elif elif uzuyordu, inceliyordu,uzak cephelerin acısıyla gıcırtilar.

3. HALK- İnlüyordu dağın ardı yasla,

KORO- Her bir heceden heceden.

...⁵²⁷

⁵²⁶ MERTER, s. 119.

⁵²⁷ MERTER, s. 115.

Oyunun dili oldukça sade ve anlaşılırdır. Günümüz gençliğinin anlayabileceği bir dille yazılmıştır. Zaten öğrencilere yönelik bir çocuk oyunudur. Yalnız, tarihî geri dönüşlerde eski alfabenin anlaşılmağını ifade için bazı alıntılar yapılmıştır. Bunlar Osmanlıca'dır ve anlaşılmamaktadır:

“ TÜCCAR- Bu sefinelerin tahliye edilmeden taharrisini emir buyurun.”⁵²⁸

Oyunda geçmişe gidiş geliş yaşandığından hemen bütün zamanlar kullanılmıştır. Oyun bir tek zamanda değil değişik zamanlarda yazılmıştır. Görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman, hikâye ve rivayet birleşik zaman kullanılmıştır..

“ ÜLKÜ- Ne oluyor?”⁵²⁹

“ O – Medeni Kanun toplumun her ferdine, özellikle kadınlara eşitliği getirdi.”⁵³⁰

“ 3.HALK- Zafer diyordu da başka bir şey demiyordu.”⁵³¹

⁵²⁸ MERTER, s. 128.

⁵²⁹ MERTER, s. 128.

⁵³⁰ MERTER, s. 128.

⁵³¹ MERTER, s. 117.

ULU ÇINARIN KÖKLERİ

Özet

Şeyh Edebali, derin düşüncelere dalmıştır. Tekkenin bahçesine, atının üzerinde donmak üzere olan Osman Gazi gelir. Şeyh Edebali, önce onu içeri alıp ısıtır. Karnını doyurur. Sonra da kimliğini öğrenir. Onun Kayı Boyu'ndan Ertuğrul Gazi'nin oğlu Osman Gazi olmasına çok sevinir. Evinde misafir eder. Osman Gazi, Dodurga Bey'ine babasının bir haberini ulaştıracaktır ama yolunu kaybedip tekkeye sığınır.

Şeyh Edebali, Osman Gazi'ye Dede Korkut'un müjdesini verir. Hanlık Kayı Boyu'na geçecektir. Osman Gazi, duyduklarına şaşırır. Tekkeden ayrılırken Şeyh Edebali'nin kızı Bala'yı görür ve ona aşık olur. Şeyh Edebali, Osman Gazi'nin tekkeye tekrar döneceğini bilmektedir. Kısa süre sonra Osman Gazi, tekrar tekkeyi ziyarete gelir. Şeyh Edebali, Osman Gazi'ye Türklerin birleşmesi ve yayılması gerektiğinden bahseder. Odasına çekilen Osman Gazi, duvarda asılı duran Kur'an-ı Kerim'e karşı ayaklarını uzatıp uyuyamaz. Uyku ile uyanıklık arası duvara yansıyan bazı görüntüler görür. Göğsünden çıkan bir çınar bir sürü ülkeyi kaplamakta, hızla büyümektedir. Üç yıldır Bizans'ın elinde esir olan arkadaşı Aykut Alp'in onların elinden çektiği işkenceleri görür ve onu kurtarmaya söz verir. Sabah, gördüklerini Şeyh Edebali'ye anlatır. Şeyh, bunu Türklerin birleşmesinin Osman Gazi çevresinde gerçekleşeceği şeklinde yorumlar.

Kayı Boyu, Asya steplerinin ötelere bir avuç göçmen olarak Anadolu'ya gelmiştir. Bir yanlarında Bizans, bir yanlarında beylikler tarafından sıkıştırılmaktadırlar. Bilecik Tekfuruna durmadan vergi ödemekte, Rum köylüleri ile otlak kavgası etmektedirler.

Şeyh Edebali, geri dönüş olmadığını, Anadolu'nun Türklere yurt olmak zorunda olduğunu Osman Gazi'ye anlatır.

Dursun Fakih, Osman Gazi'ye Ahilik sistemini anlatır. Bu sistemde "Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışılır." Helal kazanılır ve ihtiyaç fazlası fakirlere verilir. Bu sistem tüm Türklerin arasında yayılmalıdır. Yerleşmek için de önce Söğüt, sonra Bilecik ve Bursa'nın hedef olması gerektiğini söyler. Çünkü buralar tüm iklimlerin birleşme noktasıdır, her çeşit bitki mevcuttur. Anadolu'nun özeti konumundadır.

Önce yerleşik hayata geçilecek, sonra Ahilik sistemiyle örgütlenilecektir. Anadolu, Hendek Savaşı'nda Peygamberimizin müjdesini verdiği mucizeyi, İslam'ın kalkını olmayı beklemektedir.

Osman Gazi'nin annesi Hayme Hatun, oğlunun durumundan rahatsızdır. Ertuğrul Gazi de eşinden farklı değildir. Osman Gazi, günlerce kaybolup dağ taş gezmektedir. Hayme Hatun, oğluyla konuşmaya karar verir. Ondan yerleşik hayata geçip devlet olma idealini ve özellikle Osman Gazi'yi dağdan dağa gezdiren aşkını öğrenir. Ertuğrul Gazi, Şeyh Edebalı'nın tekkesine kızını istemeye gider ama bir keramet olarak bu meseleden haberdar olan Şeyh Edebalı, bu konuyu açtırmaz bile. Türklerin durumunu anlatarak Ertuğrul Gazi'nin yüreğine de bir ateş düşürür. Osman Gazi, bu duruma çok üzülür ama elinden bir şey gelmez.

Osman Gazi, uzun uzun düşündükten sonra asıl amacın aşk olmadığına, daha önemli vazifelerinin olduğuna karar verir.

Şeyh Edebalı, Ertuğrul Gazi'yi tekkeye ziyarete çağırır. Kızını Osman Gazi'ye verecektir. Osman Gazi'nin Bala Kız ile düğünü olur. Şeyh Edebalı'nın Osman Gazi'ye düğün hediyesi, Kur'an ve bayraktır.

Şeyh Edebalı, Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat Han'a bir mektup yazar. Ondan Anadolu'da dirilişi gerçekleştirebilmek için Abdalan-ı Rum'larını çeşitli bölgelere gönderdiğini, bunu gerçekleştirebilmek için Kayılara saltanat davulu ile beraber uç beyliği vermesini ister.

Osman Gazi'nin ve Bala Hatun'un Orhan adında bir oğlu olmuştur. Ertuğrul Gazi, Şeyh Edebalı'ya artık görevinden ayrılmak istediğini, yerine oğlunun devam edeceğini söylese de Şeyh Edebalı, bunu uygun bulmaz çünkü Osman Gazi, daha genç ve deli doludur. Ertuğrul Gazi, Şeyh Edebalı, Osman Gazi ve Bala Hatun ulu çınarın kökleridir.

Şeyh Edebalı, dünyada huzur bulamayıp bir yıldız olmayı arzulayan bir deliyle konuşurken Ertuğrul Gazi'nin Söğüt'te öldüğü haberi gelir.

Osman Gazi başa geçmiş, Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat Han'dan saltanat davulu ve uç beyliği gelmiştir. Osman Gazi, bunu nasıl taşıyacağı konusunda tereddüttedir. Ulu Çınar'ın köklerinden biri olan babası vefat etmiştir. Selçukluların

gönderdiği bohçanın içinden bayrağa sarılı Kur'an-ı Kerim, ferman ve tuğra çıkar. Aykut Alp, bayrağı Osman Gazi'ye, Kur'an-ı Kerim'i Dursun Fakih'a verir ve tuğrayı da kendisi alır. Fermanı Şeyh Edebalı'ye uzatır. Osman Gazi devlet işlerine, Dursun Fakih adalet işlerine, Aykut Alp de askeri işlere bakacak Şeyh Edebalı ise yol gösterici olacaktır.

Söğüt, yeni kurulan devletin başkenti olur. Ama Şeyh'in gönlü Bilecik'ten yanadır. Çünkü Bilecik, ovayla yaylanın, bozkırla dağın birleştiği yer, iklimlerin geçiş noktasıdır. Osman Gazi şeyhine Bilecik, Yenişehir, İznik ve Bursa'yı alma sözü verir.

Şeyh Edebalı, tekkeden savaşta bütün yaşananları gözünün önünde gibi görebilmektedir. Osman Gazi ve adamları önce Yarhisar'ı sonra da Bilecik'i alırlar. Sıra İznik ve Bursa'dadır. Osman Gazi ve Bala Hatun altı oğluyla birlikte Şeyh Edebalı'yi ziyaret ederler. Osman Gazi, oğullarının eğitimini Şeyh Edebalı'ye bırakır çünkü kendisini de o eğitmiştir.

Şeyh Edebalı, yine yatağından savaş alanını seyretmektedir. Bursa'nın düşmekte zorlanması onu üzer. Çünkü İstanbul'un yolu Bursa'dan geçmektedir. Yenişehir'de Osman Gazi yaralanmıştır. Şeyh Edebalı, bunu kızı Bala Hatun'a anlatır. Çünkü ulu çınarın bir kökü daha kurumaktadır.

Şeyh Edebalı, gelecekte olacakları da görmeye başlar. Bursa'nın alınışını, Marmara'nın bir Türk denizi oluşunu, Edirne'nin alınışını, İstanbul surlarındaki Türk bayrağını bir bir görür. Dünyadan kopmuştur sanki. Karadeniz'den Akdeniz'e, Arabistan'dan Acemistan'a, Tataristan'dan Frengistan'a kadar her yere Türklerin ayak izi ulaşır. Ulu çınar gün geçtikçe güçlenir. Şeyh Edebalı, ulu çınarın köklerini yılanların yemeye başladığını, Osmanlı'nın yorgunluğunu da görür. Yıkılışı görmemek için dua eder. Haçlıların Türk insanının önce toprağını sonra beynini istila edeceğini sayıklayarak ölür. Ulu çınarın köklerinden biri daha kurumuştur.

Olay Örgüsü

Konusunu Osmanlı'nın kuruluşundan alan *Ulu Çınar'ın Kökleri* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

1- Osman Gazi, Dodurga'ya giderken fırtınada yolunu kaybeder ve Şeyh Edebalı'nın tekkesine ulaşır.

2- Şeyh Edebali, Osman Gazi'ye Dede Korkut'un Türk birliğini Kayı Boyu'nun sağlayacağı konusundaki müjdesini verir.

3- Osman Gazi, Şeyh Edebali'nin kızı Bala Hatun'a aşık olur.

4- Osman Gazi, Şeyh Edebali'nin tekkesini ziyarete gelir.

5- Dinleneceği odanın duvarında Kur'an-ı Kerim asılı olduğu için uyuyamaz ve uyku-uyanıklık arasında göğsünden bir çınarın büyüdüğünü, birçok ülkeyi kapladığını görür.

6- Bizanslıların elinde üç yıldır esir olan arkadaşı Aykut Alp'in işkence gördüğünü görür ve onu kurtarmaya söz verir.

7- Şeyh Edebali, Osman Gazi'nin gördüğü şeyleri Türklerin onun bayrağı altında birleşeceği şeklinde yorumlar.

8- Önce yerleşik hayata geçilecek sonra da ahilik sistemiyle örgütlenilecektir.

9- Ertuğrul Gazi ve eşi Hayme Hatun oğullarının dağlara sığınmasından endişeye düşerler.

10- Ertuğrul Gazi, oğluna Bala Hatun'u istemeye gider ama Şeyh Edebali meselenin açılmasına müsaade etmez.

11- Osman Gazi asıl amacının aşk değil Türk birliğini sağlamak olduğunu kavrar.

12- Şeyh Edebali, kızını Osman Gazi'ye verir.

13- Şeyh Edebali, düğün hediyesi olarak Osman Gaziye Kur'an ve bayrak gönderir.

14- Şeyh Edebali, Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat'a Kayı Boyu'a bir saltanat davulu ve uç beyliği vermesini ister.

15- Osman Gazi ve Bala Hatun'un Orhan adında bir oğlu olur.

16- Ertuğrul Gazi ölür.

17- Osman Gazi, başa geçer ve Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat'tan saltanat davulu ve uç beyliği gelir.

18- Yeni devletin, Osman Gazi devlet işlerine, Dursun Fakih adalet işlerine, Aykut Alp askeri işlerine bakacak; Şeyh Edebalı ise yol gösterecektir.

19- Söğüt, yeni kurulan devletin başkenti olur.

20- Osman Gazi ve adamları önce Yarhisar'ı alırlar. İznik alınırken Osman Gazi yaralanır. Şeyh Edebalı bunları gaipten görür.

21- Şeyh Edebalı, geleceği görmeye devam eder. İznik, Edirne, İstanbul, Marmara, Akdeniz, Karadeniz, Arabistan, Acemistan, Tatanistan, Frengistan Türklerin olur.

22- Alınan yerler bir bir kaybedilir. Osmanlı çökmek üzeredir. Şeyh Edebalı bu çöküşü görmemek için dua eder.

23- Haçlılar önce Türk topraklarını sonra gençlerin beyinlerini istila ederler.

24- Şeyh Edebalı vefat eder.

Tema

Oyunda, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda yaşanan zorluklarla beraber ileriki dönemlerde gençlerin yaşayacağı kültür yozlaşması anlatılmaya çalışılmıştır. Temayı veren özellikle Şeyh Edebalı'nın sözleridir. Şeyh Edebalı, oyunun başından itibaren ideal bir devlet düzeninin tablosunu çizmiştir:

“ŞEYH EDEBALI- (Üzüntülü) Birleşmeyi bilmiyoruz. Bu yüzden içine kurt dalmış sürüler gibi darmadağınık olduk.”⁵³²

“ŞEYH EDEBALI- İçimizden gaziler gazisi, yiğitler yiğidi bir kahraman çıktığı zaman Anadolu'nun nabzı birlik birlik diye atmaya başlayacaktır. Ben o günü istiyorum.”⁵³³

Osmanlı'nın kuruluşu sırasında “Ulu Çınar'ın Kökleri”nden biri olan Şeyh Edebalı, ölmek üzereyken bunca zahmetle kurulan bir devletin ve insanının durumunu görmeye de dayanamaz.:

⁵³² İsmail YILMAZ, *Ulu Çınar'ın Kökleri*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1995, s. 26.

⁵³³ YILMAZ, s. 26.

“ŞEYH EDEBALİ- (Korkuyla doğrulur.) Eyvah! (Etrafına şaşkın şaşkın bakınır.) Ulu Çınarın kökünde yılanlar var. Sinsi sinsi girip yuva yapmışlar. Kemiriyorlar şimdi. (Bağırır.) Hayır!”⁵³⁴

ŞEYH EDEBALİ- (Gözleri duvardaki görüntülerde, bakarken zangır zangır titremekte.) Hey Osmanlı hey, senin kapında yetişen ve senin ekmeğini yiyen çocukların bile gün gelecek nefret edecek senden (Bağırır.) Çünkü topraklarını Haçlılar nasıl istila ettiyse, aynı şekilde beyinleri de istila edeceklerdir. (Daha kuvvetli bağırır.) Önce beyinleri istila eder Haçlı...⁵³⁵

Zaman

Oyunun olay zamanı, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarıdır. Eserde kesin bir tarih geçmezken, tarihi, yaşanan olaylardan yaklaşık olarak tespit etmek mümkündür. Çok uzun bir zaman dilimini kapsamayan oyun Şeyh Edebalı'nın ölümüyle son bulur. Bu tarih, aynı zamanda Osman Bey'in de ölüm tarihidir.

Eserin anlatma zamanı 1995'tir. Türk gençliğine Osmanlı'nın kuruluş yıllarını anlatması ve bu konudaki iyi niyeti ifade etmesi bakımından; yanlış düşünceleri yıkabilmesi, gençliğin geçmişinden nefretini silebilmesi adına önemli bir eserdir. Ama maalesef ki amaçlarla sonuçlar birbirinden farklı şeyler ortaya çıkarmıştır.

Mekân

Kısa bir zaman dilimini kapsayan olayın mekânı da çok azdır. Bu nedenle oynatılması oldukça kolay bir oyundur.

Kullanılan mekânlar; Şeyh Edebalı'nın evi, bir Osmanlı çadırı, Ertuğrul Gazi'nin çadırı, Yayla görüntülü salon, Şeyh Edebalı'nın odasıdır. Olayların geneli Şeyh Edebalı'nın evinde geçmiştir. Diğer mekânlarsa az da olsa kullanılmıştır.

Perde başlarında mekân tasvirleri ayrıntılı olarak yapılmıştır. Bu nedenle olayları bütün gerçekliğiyle sergilemekte zorluk çekilmeyecektir;

İki bölümden meydana gelmiş bir Osmanlı evi. Solda oda, sağda avlu. Odada seyircinin tam karşısında ocak, solunda aşağı yukarı açılır pencere, ortada üzeri davlumbazlı, yaşmaklı ve raflı bir

⁵³⁴ YILMAZ, s. 98.

⁵³⁵ YILMAZ, s. 98.

şömine.(Ocak). Ocak rafında kandil, rürahi, toprak testi... Ocağın iki tarafındaki küçük kemerli gözlerde tuzluk, biberlik, ağaç kaşıklar...⁵³⁶

Şahıs Kadrosu

Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Şeyh Edebalı'dır. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar; Osman Gazi, ErtuğrulGazi, Hayme Hatun, Bala Hatun, Dursun Fakih, Aykut Alp, Deli, 1. Bizans Askeri ve 2. Bizans Askeri'dir. Oyunda dekoratif unsur durumunda şahıs yoktur.

Şeyh Edebalı: “Orta boylu, sarışın, sakal ve bıyıkları kırçıl bir Ahi Şeyhi. Önceleri dinç ve son sahneye doğru iyice yaşlı.”⁵³⁷

Şeyh Edebalı, derin bir inanç ve ermiş bir kişiliğe sahiptir. Osmanlı'nın kuruluşuna tavsiye ve çilesiyle vesile olan kişidir. Ulu Çınarın en önemli köküdür. Osmanlı'nın temelleri önce Şeyh Edebalı'nın yüreğinde atılmış sonra Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi'ye iletilmiş sonra da vücuda gelmiştir:

ŞEYH EDEBALI- Bir zamanlar Dede Korkut adında bir bilge kişi halkın arasında dolaşır, hanlara hakanlara yol gösterir, akıl verirmiş. İşte bu bilgin: “Ahir zamanda Hanlık Kayı'ya geçip kıyamete kadar sürecektir.” demiştir. Sen, gelecekte Dedem Korkut Han'ın haber verdiği bir soyun lideri olacaksın. Hey Osman Bey, kendi ağırlığını çok iyi bil ki, altın terazilerde tartılabilesin.⁵³⁸

Osman Gazi: Osman Gazi, bütün hayat düsturunu Şeyh Edebalı'den alır. Onun sadık bir talebesi olur. Kızıyla evlenir ve sözünden asla dışarı çıkmaz. Aslında Osmalı'nın idaresi uzun süre Şeyh Edebalı'nın elindedir. Çünkü Ertuğrul Gazi de Osman Gazi de ona danışmadan hiçbir şey yapmazlar.

Şeyh Edebalı'nın elinde yetişen Osman Gazi, ulu çınarın en önemli köklerinden olur ve hayatını fetihlere, sınırları genişletmeye adar:

OSMAN GAZI- (Göğsüne sarılı bayrağı eliyle avuçlar.) Bilecik alınacaktır Şeyhim. (Seyirciye doğru yürür.) Bilecik ilk adım olacak ve ardından Yenişehir, İznik, Bursa gelecektir. Siz rahat olunuz Şeyhim. Gün gelecek Bizans surlarında bayrağımız dalgalanacaktır...⁵³⁹

⁵³⁶ YILMAZ, s. 12.

⁵³⁷ YILMAZ, 9.

⁵³⁸ YILMAZ, s. 22.

⁵³⁹ YILMAZ, s. 83-84.

Diğerleri: Ertuğrul Gazi, Osman Gazi'nin babası ve Anadolu'ya göç etmiş bir uç beyidir. Şeyh Edebali ile tanışıp konuşmadan önce Türk birliğini sağlamak ya da sınırlarını genişletmek gibi bir düşüncesi yoktur ama Şeyh Edebali onun yolunun aydınlatıcısı olur. Sonunda, ilerde çağ açıp çağ kapatacak olan Osmanlı Devleti, Ertuğrul Gazi tarafından kurulur.

Hayme Hatun, Ertuğrul Gazi'nin eşidir. Her konuda ona destek olur ve yardımını esirgemez. Bala Hatun, Osman Gazi'nin eşidir. Aynı zamanda Şeyh Edebali'nin kızıdır.

Dursun Fakih, Şeyh Edebali'nin tekkesinde bulunan ve yanından ayrılmayan yakınlarından biridir. Onun terbiyesinde yetişmiştir. Bunu da her haliyle gösterir.

Aykut Alp, Osman Gazi'nin en yakın arkadaşlarından biridir. Üç yıllık esirlikten sonra Osman Gazi onu Bizanslıların elinden kurtarır ve yanından ayırmaz.

Deli, Şeyh Edebali'nin tekkesinde konuşarak tedavi etmeye çalıştığı bir kişidir.

1. ve 2. Bizans askerleri, Aykut Alp esirken ona işkence eden ve sıkıntı yaşatan askerlerdir.

Eserde dekoratif unsur durumunda şahıs yoktur.

Anlatma Problemi

Oyun, iki perdeden oluşmaktadır. Birinci perdede sekiz tablo ikinci perdede ise on iki tablo vardır.

Eser, tamamen nesirle yazılmıştır. Oyun boyunca şiire hiç yer verilmemiştir.

Eserin dili oldukça sade ve akıcıdır. Genellikle kısa, anlaşılır ve kurallı cümleler kullanılmıştır;

“ŞEYH EDEBALİ- Buna da şükür. Daha kötü olabilirdin. Donup kalmadan buraya ulaşabildin.”⁵⁴⁰

Oyunda Şeyh Edebali'nin dilinden Dede Korkut'a ait bir yemek duası okunmaktadır;

ŞEYH EDEBALİ- Amin... Çalab'ım arttırsın, taşırınsın,

⁵⁴⁰ YILMAZ, s. 14.

Mekke, Medine dolaştırısın.
 Yiyenlerin, yedirenlerin
 Üzerinden bela aştırısın!...
 Çılgı kuş gibi calgalayıp,
 Hızır Han gelsin karşınızga.
 Maşallah pişmiş aşınıza,
 Rızaan lillahil Fatiha!...⁵⁴¹

Eserde, yine Şeyh Edebalı'nın dilinden bazı güzel ifadeler verilmiştir;

“Nimet çoğaldıkça hesabı da çoğalır.”⁵⁴²

“Kılıç Türklerin elinde bulunduğu sürece İslam'ın ışığı, Türklüğün gururu sönmeyecektir.”⁵⁴³

“Barışta melek, savaşta kurt gibi olmakla!...”⁵⁴⁴

“Türk milleti zinayı Acem'de, şarabı Rum'da, entrikayı Bizans'ta gördü. Bu üç illete bulaşmadan nesillerini koruduğu sürece tarih sahnesinden silinmeyecektir.”⁵⁴⁵

Oyunda Osmanlı'nın kuruluşuyla ilgili mucizevî bir olay da yine Şeyh Edebalı'nın dilinden ifade edilmiştir. Buna göre; Hendek Savaşı'nda hendek kazanların karşılıklarına kocaman bir kaya çıkar. Kayayı bir türlü parçalayamazlar. Allah Rasülü gelir. Kayaya yavaşça vurur ve kaya unufak olur. Allah Rasülü, parçalanmış taşlara bakarak: “Atlılar görüyorum. Doğudan batıya doğru hızla gidiyorlar. Onlara uyun. Çünkü onlar İslam'ın kalkanları olacaklardır.”⁵⁴⁶ İşte bu mucizevî olayla müjdelenen atlılar Şeyh Edebalı'nın ifadelerine göre Türklerdir.

⁵⁴¹ YILMAZ, s. 20.

⁵⁴² YILMAZ, s. 35.

⁵⁴³ YILMAZ, s. 36.

⁵⁴⁴ YILMAZ, s. 42.

⁵⁴⁵ YILMAZ, s. 73.

⁵⁴⁶ YILMAZ, s. 43.

HÜNKAR BEKTAŞ VELİ

Özet

Lokman Perende'yi hayal aleminde ziyaret eden Ahmet Yesevî ona kutsal emanetleri sorar. Emanetleri sayan Lokman Perende, onları kime teslim edeceğini bilmediğini söyler. Ahmet Yesevî, Kutsal emanetleri, dışarıda görünen iki darı çeçinin (çeç: tahıl yığını) üzerinde bir tek darı tanesi düşürmeden namaz kılan kişiye teslim etmesini söyler. Bu arada Hacı Bektaş'ın iki darı çeçinin üzerinde namaz kıldığı görünür.

Aynı hayali görmüş olan Hacı Bektaş, emanetleri almaya gelir. Hacı Bektaş, henüz nereye gitmesi gerektiğini bilemezken Diyarırım'da bulunan Baba İshak'tan gelen haber üzerine oraya gitmeye karar verir. Hacı Bektaş, Moğol ve Selçuklu saldırısından korkan grubun yanına gitmek için kardeşi Menteş'i de alarak yola çıkar. Malatya yöresinde Baba İshak tekkesine ulaşan Hacı Bektaş, Baba İshak'ın torunu Banu Çiçek'e aşık olan kardeşi Menteş'i orada bırakarak Armağan Şah'ın yanına gider. Armağan Şah'ı barışa ikna eden Hacı Bektaş, Armağan Şah ile Baba İlyas'ı görüştürür ve barışı sağlar.

Hacı Bektaş, tekrar Baba İshak tekkesine döndüğünde her şey çok değişmiştir. Menteş, Banu Çiçek ile evlenmiştir. Banu Çiçek hamiledir. Ama daha da önemlisi Baba İshak grubu üzerlerine gelen Alişir Şah ve çevresini öldürmüş Armağan Şah'ın da üzerine yürümeyi plânlamaktadır. Baba İshak, artık kendisini savaşmak için güçlü hissetmektedir. Hacı Bektaş kırgın olarak oradan ayrılır.

Baba İshak, kendisine katılan Hanlıklarla beraber şenlik düzenlerken Armağan Şah ve arkadaşları şenliğe sızarlar. Mücadelede Menteş, öldürülür. Baba İshak'ın ise asılmasına karar verilir.

Sivrihisar dolaylarındaki Karaca Ahmet'in dergâhına giden Bektaş Veli, oraya ulaştığında bir güvercin donundadır. Halk, Selçuklu'nun yerine hangi beyliği destekleyeceğini konuşmaktadır. Herkesin hayranlığını kazanan Hacı Bektaş onları Kayıboyu'nu desteklemeye ikna eder. Önce Hacı Bektaş'a inanmamakla beraber, huzurunda ilk eğilenlerden olan Emre, Taptuk adını alır.

Suluca Karahöyük'e giden Bektaş Veli, orada karşılaştığı daha sonra Kadıncık Ana olarak anılacak Fatma Nuriye ile evlenmeye karar verir. Sarı İnkâr, Bektaş Veli'den hoşlanmasa da o, kerametlerini göstermeye başlamıştır. Ona ilk inanan Sarı İsmail ve karısı Ümmetullah olur. Fatma Nuriye de onları izler.

Aradan otuz-kırk yıl geçtikten sonra Osman Bey, Şeyh Edebali ve Sarı Saltık, Hacı Bektaş'ı ziyarete gelerek beyliğin büyüyeceği haberiyle mutlu olurlar. Çünkü Hacı Bektaş, onlara Osmanlı'nın cihan devleti olacağını haber verir.

Hacı Bektaş, cenazesini yüzü nikablı birinin yıkayacağını vasiyet ederek vefat eder. Hacı Bektaş'ın vefatından sonra Sarı İsmail adamın nikabını kaldırtır. Bu kişi, Hacı Bektaş'ın ta kendisidir.

Olay Örgüsü

Konusunu Hacı Bektaş'ın Anadolu birliğini sağlamakla görevlendirilip vazifesini yapmasından alan *Hünkar Bektaş Veli* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Hacı Bektaş, kutsal emanetleri alarak önemli bir görevi üzerine alır.
- 2- Baba İlyas'ın dergâhına giden Hacı Bektaş, kardeşini orada bırakarak Baba İshak'a doğru yola çıkar.
- 3- Hacı Bektaş, Baba İlyas'la Armağan Şah'ı barıştırır.
- 4- Menteş ve Banu Çiçek evlenmiş, Banu Çiçek hamiledir.
- 5- Hacı Bektaş, Baba İshak'ın Alişir Şah ve çevresini öldürerek güçlendiğini duyunca oradan ayrılır.
- 6- Baba İshak tekkesine düzenlenen Armağan Şah saldırısında Menteş öldürülür.
- 7- Karaca Ahmet'in dergâhına giden Bektaş Veli, hangi beyliği destekleyeceğini bilemeyen halka Kayıboyu'nu desteklemelerini tavsiye eder.
- 8- Suluca Karahöyük'e giden Bektaş Veli, Fatma Nuriye ile evlenir.
- 9- Otuz-kırk yıl sonra Osman Bey, Şeyh Edebali ve Sarı Saltık, Bektaş Veli'yi ziyaret ederek kurulan devletin bir gün cihan devleti olacağını öğrenir.

10- Bektaş Veli, cenazesinin gelecek olan yüzü nikablı bir adam tarafından yıkanmasını vasiyet ederek ölür.

11- Sarı İsmail, yüzü nikablı adamın Hacı Bektaş'ın ta kendisi olduğunu görür.

Tema

Eserin teması, Hacı Bektaş vesilesiyle Anadolu'daki birlik ve beraberliğin oluşturulması, düşmanlıkların bitirilme çabasıdır. Kutsal emanetlerle beraber bu önemli sorumluluğu da üzerine alan Hacı Bektaş, gittiği yerlerde bir barış temsilcisi konumundadır:

BEKTAŞ- Biliyorum, hangi devlerdir kesmek ister yolumu,
Biliyorum, nelerdir tehdit eder Diyarırumu.
Sen-ben kavgası, ayrılıklar gayrılıklar ve
Nefis azgınlığı, bilgisizlik, kıskançlık hile.
Sanırlar Moğollardır kendilerini bölen hep.
Bilmezler ki, bu bölünmüşlükleridir asıl sebep.⁵⁴⁷

Hacı Bektaş Veli, Anadolu'da Türk'ün birbirini kırmaması için yola çıkmış, bu davayı sonuçlandırmak için gerek tekke gerekse Selçuklu cephesiyle görüşmeler yapmıştır:

BEKTAŞ- Ben bir Türkmen dervişiyim, sen bir Türkmen beyi.
Arkasını görmek gerek yırtıp perdeyi.
Batıda Bizans at sürer, doğudan Moğol üşüşür.
ve sizin kılıcınız kardeş kellesi devşirir.⁵⁴⁸

Hayatını Türk birlikteliğini ve özellikle içteki barışı sağlamak için geçiren Hacı Bektaş, Osmanlı'nın bunu yapabileceğini anlayıp anlatmasıyla huzura kavuşur. Artık, o davasını cihan devleti olacak Osmanlı'ya emanet etmiş sayılır.

Hacı Bektaş'ın ölümü bile birlikteliği bozmamak, bozgunculuk çıkarmamak amacına yönelik düşüncesiyle gösterir niteliktedir. O, ardından olacak şeyleri özenle düşünmüştür:

⁵⁴⁷ Orhan ASENA, *Hünkar Bektaş Veli*, İlke Yayınları, Ankara, 1995, s. 17.

⁵⁴⁸ ASENA, s. 28.

SARI İSMAİL- Sen!... sen!... Sen!...

Yüzü nikaplı adam hemen örter yüzünü, buyurucu bir sesle.

YÜZÜ NİKABLI ADAM- Suss! Kimse bilmesin bunu.

SARI İSMAİL- Şahnerdan Ali'de böyle yapmıştı.

Kendi yumuştu vücudunu,
Kendi almıştı abdestini,
Kendi sürmüştü devesini,
Sırtında kendi cesedi.

YÜZÜ NİKABLI ADAM- (Aynı buyurucu sesle)

Suss! İstemem beni Hazret Ali'yle özdeşleştirsinler.
Bir kez onunla özdeşleştirirlerse
Tanrıya kadar varır sonu.
Ben birleştirmeye gelmiştim insanları
Yeniden bölmeye bölmeye değil.⁵⁴⁹

Zaman

Eserin olay zamanı Selçuklu'nun yıkılmaya Osmanlı'nın kurulmaya başladığı yıllardır. Bunun dışında Hacı Bektaş Veli'nin yaşadığı dönem olan 14. yüzyıldır da diyebiliriz. Eserde olay zamanı ile ilgili herhangi bir tarih verilmemiştir.

Oyunun anlatma zamanı 1995'tir.

Mekân

Eserde mekân sayısı çok fazla değildir. Horosan'da Kaşanlı Lokman Perende'nin tekkesinde bir hücre, Malatya yörelerinde Baba İshak tekkesi, Amasya önlerinde Selçuk ordusu komutanı Mübarüzüddin Armağan Şah'ın otağı, baba İshak'ın tekkesinin önü, Sivrihisar dolaylarında Karaca Ahmet'in ocağı ve Suluca Karacahöyük'te İdris Hoca'nın evinin önü eserde mekân olarak kullanılan yerlerdir.

Müzikalde mekân belirtildikten sonra güzel ve ayrıntılı bir mekân tasvirine de yer verilmiştir:

⁵⁴⁹ ASENA, s. 78.

Horosan'da Kaşanlı Lokman Perende'nin tekkesinde bir hücre. Biraz yüksekçe bir küçük pencere. Bu pencereden içeriye dolan ayışığı. Bir ışın demeti Lokman Perende'nin yüzüne vurmaktadır. Aydınlık bir yüz. Bir ocak üzerinde bir çerağ belli belirsiz aydınlatmaktadır hücreyi...⁵⁵⁰

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu oldukça geniştir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Bektaş, Lokman Perende, Ahmet Yesevî, Fatma Nuriye (Kadıncık Ana), Menteş, Banu Çiçek, Baba İshak, Baba İlyas, Armağan Şah, Karaca Ahmet, Taptuk Emre, Sarı Saltık, Sultan Şuca, Barak Baba, Abdal Musa, Hacı Doğrul, Fatma Bacı, Elif Hatun, Sarı İsmail, Ümmetullah Hatun, Sarı İnkâr ve Osman Bey'dir. Öğrenciler korusu, ulak, Osman Bey'in adamları ve Sulaca Karahöyükçüler korusu ise dekoratif unsur konumundaki şahıslardır.

Bektaş: Anadolu'da barış ve birliği sağlamakla manevî alemde görevlendirilen Bektaş Veli, bunu sağlayabilmek için hemen yola çıkmıştır. Başta Armağan Şah ile konuşarak aradaki kini yok eden Bektaş Veli, Baba İshak'ın yaptıklarına engel olamayarak oradan ayrılır. Bektaş Veli giderken kardeşini uyarır. Onların büyük bir yanlış içinde olduklarının farkındadır:

BEKTAŞ- Size son sözümü söylemeden gidemeyeceğim.

İki elini terazi gibi açar.

Bir elimde Selçuklu, bir elimde Baba İshak,

Aldım, tarttım, ölçtüm, biçtim,

Selçuklu'yu bir kez daha evla buldum.

Hiç değilse bir devlet geleneği vardı onların.

Siz belki boşaltabilirsiniz Konya'daki tahtı,

Lakin hiçbir gün dolduramazsınız.⁵⁵¹

Bu sözlerinde haklı çıkan Hacı Bektaş, bundan sonra gittiği yerlerde de barış elçisi olmaya devam eder. Özellikle Sivrihisar'da hangi beyliğe bağlanacaklarına karar

⁵⁵⁰ ASENA, s. 7.

⁵⁵¹ ASENA, s. 38.

veremeyenleri Kayıboyu'na bağlanmaya razı eder. Bu olay, daha sonra boy büyüyüp bir Osmanlı Beyliği oluştuğunda minneti unutulmayan bir olay olacaktır. Osman Bey, Bektaş Veli'ye ziyaretini sürdürecektir ondan öğütler almaya devam edecektir:

BEKTAŞ- Konumunuz çok önemli hünkarım!
 Anadolumuzun kuzeybatısındasınız.
 Ne Moğolun, ne Harezmsahlının zararı dokundu size.
 Tüm tepişmelerden uzak kaldınız.
 Selçuklunun en sağlam dalı sizinle sürer.
 Sizi barış içinde gören
 Öbür beyliklerdeki karabahtlılar
 Birer birer kopup yurtlarından
 Size geldiler, şenlendirerek ocağımızı.⁵⁵²

Fatma Nuriye(Kadıncık Ana): Fatma Nuriye, Suluca Karahöyük'te Bektaş Veli'yi ilk karşılayanlardan ve ona ikramda bulunanlardandır. Fakat, Fatma Nuriye'nin bu ikramı annesinin pek hoşuna gitmez. Bunun üzerine Bektaş Veli, mallarının bereketlenmesi için dua eder. Bu dua üzerine, yarım küpler, ambarlar dolar. İşte Fatma Nuriye'nin bu olay üzerine söylediği sözler Bektaş Veli'nin onu kendisine eş seçmesi için bir işarettir:

“FATMA NURİYE-(Zaptedemediği bir heyecanla)

Ana dolu!... Ana dolu!...”⁵⁵³

Bu sözler üzerine Bektaş Veli, Fatma Nuriye ile evlenmeye karar verir:

“BEKTAŞ- Bu kız eğer senin kızınsa ben de oğlunum.

Çünkü tanrı bu kızını alnıma yazmıştır.”⁵⁵⁴

Fatma Nuriye, Hacı Bektaş'ın hem sadık bir müridi hem de hayatının sonuna kadar yanından ayrılmayacak eşi olur.

Diğerleri: Ahmet Yesevî, Lokman Perende'nin, Lokman Perende ise Hacı Bektaş'ın hocasıdır.

⁵⁵² ASENSA, s. 68.

⁵⁵³ ASENSA, s. 60.

⁵⁵⁴ ASENSA, s. 61.

Menteş, Hacı Bektaş'ın Sivrihisar'da Banu Çiçek ile evlenerek kalan kardeşidir. Banu Çiçek, Baba İshak'ın torunu Mentеш'in de karısıdır.

Baba İshak ve Baba İlyas, farklı yerlerde tekkeleri bulunan, Selçuklu'nun karşısındaki iki grubun başdırlar. Armağan Şah, Bektaş Veli'nin barış için konuştuğu ve ikna ettiği Selçuklu görevlisidir.

Karaca Ahmet, Taptuk Emre, Sarı Saltık, Sultan Şuca, Barak Baba, Abdal Musa, Hacı Doğrul ve Fatma Bacı Sivrihisar dolaylarında bulunan ve Hacı Bektaş'ın Kayıboyu'nu desteklemeye ikna ettiği kişilerdir.

Elif Hatun, Fatma Nuriye'nin annesidir. Sarı İsmail, Suluca Karahöyük'te Bektaş Veli'nin yakını ve yerine tayin ettiği kişidir. Ümmetullah Hatun, Sarı İsmail'in karısıdır. Sarı İnkâr, başta Bektaş Veli'ye karşı çıkmasına rağmen sonra onun müridi olan kişidir.

Osman Bey, Kayıboyu'ndan gelen Osmanlı Beyliği'nin beyidir. Hacı Bektaş'a akıl danışıp öğütlerini alır.

Anlatma Problemi

İki perdeden oluşan oyunun birinci perdesi yedi sahne, ikinci perdesi ise dört sahnedir. Eser nazım nesir karışık yazılmıştır. Sık sık koroların söylediği şiirlere yer verilmiştir. Eserim müzikal tarzında yazılmış olmasından kaynaklanan bir coşkunluğu ve akıcılığı vardır:

KIZLAR KOROSU

Kim dedi gelecek diye

Kimi beklersin a gönül?

Doğan güneşten hediye

Neyi beklersin a gönül?

Bulutlar apak gelirler;

Sanmaki sırrın bilirler,

Bilseler arar bulurlar,

Neyi beklersin a gönül?

Bir yel eser ifil ifil

Senin beklediğin değil.

Özlediğin ne a gafil?

Neyi beklersin a gönül?⁵⁵⁵

Oyunda dikkati çeken bir unsur, Bektaş Veli'nin Baba İlyas ve Armağan Şahla görüşüp barışı sağlamaya çalışırken empati yöntemini kullanmasıdır:

“BEKTAŞ- Siz pirim biran için düşünün ki Sultan haklıdır, Armağan Şaha döner. Sizde farzedin ki Baba İlyas haklıdır. Şaçalım ortaya kaygılarımız, korkularımızı...”⁵⁵⁶

Eserde kılıcın birliği beraberliği bozan unsur olması mesaj olarak verilmiştir:

Tanrı kulunu yaratmış

Kardeşini kırsın diye.

Birlik kılıçla kurulmaz,

Belki bölünün ikiye.⁵⁵⁷

⁵⁵⁵ ASENSA, 19.

⁵⁵⁶ ASENSA, s. 30.

⁵⁵⁷ ASENSA, s. 31.

YUNUS EMRE

Özet

Yunus, gaipten duyduğu bir sese verdiği cevapla tensel aşkı değil tinsel aşkı kabul eder. Taptuk dergâhında sevgi ve saygıyla karşılanan Yunus, Taptuk Emre'nin güzel kızı Gülkız'a âşık olur. Taptuk, Yunus'un ilminin karşısında eğilerek ona postunu bile teklif eder.

Gülkız'a aşkını ilân eden Yunus, yaptığı şeyin yanlışlığının farkına varır ama Gülkız'ı da kendisine âşık ettiği için oradan ayrılp gidemez. Sonunda Gülkız ile evlenen Yunus, ona dokunmadan dergâhı terk eder. Karaman civarında bir hana giden Yunus, burada Karamanoğlu Mehmet Bey ile tanışarak ona çeşitli öğütler verir. Bir kıraçta Yunus'un duasıyla kurulan sofraya etraftaki diğer dervişleri hayrete düşürür. Bu sofrada bir grup askerin karnı doyurulur.

Yunus, yıllar sonra tekrar Taptuk Emre dergâhına döndüğünde Gülkız'ın kendisinin gidişinden bir yıl sonra öldüğünü, ocağın yavaş yavaş dağıldığını ve Taptuk Emre'nin de kör olduğunu öğrenir. Yine de Taptuk, Yunus'u tekrar dergâhına kabul buyurur. Çünkü zaten onun geleceğinden haberdardır. Hocası Taptuk, Yunus'u esasını attığı yere gönderir ve artık ölümü beklemeye başlar.

Olay Örgüsü

Konusunu, gaipten duyduğu bir sese verdiği cevapla tinsel aşkı seçen Yunus Emre'nin, Taptuk Emre dergâhındaki yaşantısı ve orada âşık olduğu Gülkız ile tensel aşktan kaçarak Anadolu'ya yönelişinden alan *Yunus Emre* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Yunus, gaipten duyduğu bir sese verdiği cevapla tensel aşkı değil tinsel aşkı seçer.
- 2- Taptuk Emre dergâhına giden Yunus, Gülkız'a âşık olur.
- 3- Gülkız ile evlenen Yunus, ona dokunmadan dergâhı terk eder.
- 4- Karaman'a giden Yunus, Karamanoğlu Mehmet Bey'e çeşitli öğütler verir.
- 5- Yunus'un duasıyla bir kıraçta kurulan sofraya herkesi hayrete düşürür.

6- Taptuk dergâhına yıllar sonra dönen Yunus, ocağın yavaş yavaş dağıldığını öğrenir.

7- Taptuk Emre, Yunus'u Anadolu'ya yönlendirir.

Tema

Eserin teması Yunus'un önce sevmeyi öğrenmesi ve sonrada kin ve düşmanlığın yaygın olduğu bir ortamda hocası tarafından bir sevgi ve hoşgörü elçisi olarak görevlendirilmesidir.

Yunus, tensel aşkın kendisine bir şey katamayacağını farkındadır. Bu nedenle gördüğü rüyada tinsel aşkı seçer:

YUNUS- Tensel aşk benimle gelir, benimle gider,
tinsel aşk beni aşar,
benim önüme düşer,
dünya durdukça ıştır.
tinsel aşkı isterim.⁵⁵⁸

Taptuk Emre'nin dergâhına giden Yunus, burada tinsel aşk konusunda kendisini yetiştirir. Fakat, tensel aşkı temsil eden Gülkız'dan da uzak duramadığı için sıkıntılar yaşamaya başlar. Çünkü, verdiği sözü bir an bile unutmamaktadır. Gülkız için aşk şiirleri yazan Yunus, artık tensel aşkın önemini anlamıştır ama sözünden dönüşü yoktur. Bu konudaki duygularını Gülkız'ın babası aynı zamanda kendisinin de hocası olan Taptuk Emre ile de paylaşır:

TAPTUK EMRE- (Güçlkle sorar) Onu sevdin mi? Biraz olsun sevdin mi?

YUNUS- (Tüm içtenliğiyle) Hem de nasıl? Bugün dağda öyle coşkun anlattığım aşkım değilse neydi? Öyle bir andı ki, tanrı bile çekilmişti aramızdan. İyi biliyorum, her dediğim onaydı.

TAPTUK EMRE- (Alnını alır avuçları içinde sıkar sıkar) peki nasıl?

YUNUS- Ancak o ayrılıp gittikten sonra bir ihanet gibi geldi bana. Bir kadının aşkından söz etmek.

TAPTUK EMRE- Tanrı o kadar aç gözlü değildir. Yunus, oğlum! Ondan artırabildiğin kadarıyla da mutlu edebilirsin bir sersem kızı.

⁵⁵⁸ Orhan ASENA, *Yunus Emre*, İlke Kitabevi Yayınları, Ankara, 1995, s.5.

YUNUS- İnan ki çok pişmanım, Gülkız'ı gördüğümünden beri pek çok pişmanım. Tinsel aşkın da tinsel aşk kadar değerli olduğunu anlamam için bu aşkın benim de başıma gelmesi gerekiyormuş.⁵⁵⁹

Gülkız ile evlenip ona dokunmadan dergâhtan ayrılan Yunus, yıllar sonra tekrar dergâha döndüğünde Taptuk Emre tarafından Anadolu'ya gidip kendisinin işini devam ettirmekle görevlendirilir:

TAPTUK EMRE- ...Hemen yarın çık yola. Hayır, bugün çık, şimdi çık.Gün ortası en iyi zamandır. Yay bizi. Ben bir ocak kurdum bekledim. Sen yollarda bellerde, dağlarda çöllerde ara kısmetini. Dilerim senin serptiğin tohum benimkinden bereketli olur.⁵⁶⁰

Zaman

Oyunun olay zamanı, Yunus'un yaşadığı dönem olan XIV. yüzyıl başlarıdır. Eserde zamanla ilgili herhangi bir bilgi yer almazken sahneler arasında geçen süre de belli değildir.

Eserin anlatma zamanı ise 1995'tir.

Mekân

Eser; bir bozkır,Taptuk Emre dergâhı, dağ, Larende(Karaman) ve Alaiye(Alanya) arasında bir han ve bir yamaçta geçer. Oyunda geniş tasvirlerle yer verilmezken mekânın belirtilmesiyle yetinilir:

“Larende(Karaman) ile Alaiye(Alanya)arasında bir han. Mevsim yaz.Kürsüler avluya taşmıştır.Yunus bir dervişle sohbettedir.”⁵⁶¹

Şahıs Kadrosu

Oyunda bulunan yirmi dört şahıs arasında yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Yunus Emre, Taptuk Emre, Gülkız,Yunusu Guyende, Anabacı, Karamanoğlu Mehmet Bey, Gıyaseddin Siyavuş, Allı Kız, Mavili Kız, Sarılı Kız, Yeşilli Kız, Taş, Çiçek, Kuş, Karınca, Yaşlı Kadın, Yaşlı Adam, Derviş ve Yedi Erenlerdir. Oyunda dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar; bir ses, Karamanoğlu Mehmet Bey'in adamları, Gıyaseddin Siyavuş'un adamları, koro ve Melekler korusudur.

⁵⁵⁹ ASENA, s. 27. ,

⁵⁶⁰ ASENA, s. 53.

⁵⁶¹ ASENA, s. 35.

Yunus: Tanrı'ya tinsel aşkı istediğine ve yaşayacağına dair söz veren Yunus, yetişmek için gittiği Taptuk emre dergâhında tinsel aşkı da tadar ve bunun da hayatın vazgeçilmez bir parçası olduğunu kavrayarak büyük bir pişmanlığın içine düşer. Fakat artık sözünden dönüşü yoktur. bu nedenle el değmemek üzere evlendiği Gülkız'ı düğün gecesinin sabahında terk eder:

YUNUS- Ben burada kalamam gayri. Söz anlamını bu kadar yitirmişken, kime ne anlatabilirim ben? Evet, erik dalında üzüm yemeye kalktım, ne erik memnun bundan, ne üzüm, ne de ben. Haydi hoşça kal ömrümün bir yarısı! Hoşça kal doğru dürüst sevmesini bilmediğim kadını! Hoşça kal Taptuk Ermem! Hoşça kal!⁵⁶²

Yunus, yıllar sonra olgunluğunu tamamlamış olarak Taptuk dergâhına geri döndüğünde hiçbir şeyi bıraktığı gibi bulamamanın acısını yaşar. Ama artık ona hocası tarafından gösterilen yol görünmüştür. Bu yol, öyle kutlu bir yoldur ki, bu vesileyle insanlar sevmeyi ve sevilmeyi öğrenecek, kin ve nefret son bulacaktır:

TAPTUK EMRE- Bize bakmakla ancak bizi sevindirebilirsin. (Feri sönmüş gözlerini gökyüzüne kaldırır) Ama orada, tanrı yollarda istiyor seni. Sevgiyi, tanrıya sevgiyi, tanrıda sevgiyi, insan sevgisini yaymanı istiyor.. Tam da zamanı. Sevgisiz bir dünya, gepgeniş önünde. Kan revan içinde. Herkes birbirinin gırtlığına sarılmış...⁵⁶³

Taptuk Emre: Yunus'un macerasını bilen ve onu daha önce görmemesine rağmen yakından tanıyan Taptuk, yunus'u sevinçle karşılar. Çünkü onun kendi adına katacaklarının da farkındadır:

TAPTUK EMRE- Nice yıldır seni beklerdik? Ta Hacı Bektaş ocağından çırağ çıkalı beri.

YUNUS- (Daha büyük bir şaşkınlık içinde)Gerçi beni size yollayan da o. Ama siz nasıl bilebilirsiniz bunu?

TAPTUK EMRE- Beni çırağ çıkardığında bahsetmişti senden. Bir gün bir Yunus gelecek kapına, senin adın gayri onunla anılacak demişti...⁵⁶⁴

Yunus'un değerini bilen ve onu en iyi şekilde yetiştiren Taptuk, el değmeyeceğini bildiği halde güzel kızını da ona vermekten çekinmez. Çünkü bu evliliği tüm varlığın istediğinin farkındadır:

⁵⁶² ASENA, s. 32.

⁵⁶³ ASENA, s.53.

⁵⁶⁴ ASENA, s.7.

TAPTUK EMRE- ...Şu anda yerler, gökler, kuşlar, ağaçlar gözlerini dikmişler, ağzımdan çıkacak sözü bekliyorlar... Onlara nasıl hayır diyebilirim: Onlar ki sizi birbirinize bunca yakıştırmışlar, birinizden birini suçlamadan nasıl hayır diyebilirim? Nasıl? nasıl? Nasıl?⁵⁶⁵

Diğerleri: Gülkız, Yunus'un âşık olup evlendikten sonra bırakıp gittiği Taptuk Emre'nin kızıdır. Yunusu Guyende, Taptuk dergâhında bulunan ve Gülkız'a âşık olan bir dervîştir. Anabacı, Yunus'a çok yardımcı olan Taptuk'un karısıdır.

Karamanoğlu Mehmet Bey ve Gıyaseddin Siyavuş Yunus'un sohbet edip öğütler verdiği devlet yetkilileridir.

Allı Kız, Mavili Kız, Sarılı Kız ve Yeşilli Kız Gülkız'ın arkadaşlarıdır. Taş, Çiçek, Kuş, Karınca, Yaşlı Kadın ve Yaşlı Adam Yunus ve Gülkız'ın evliliğini isteyen ve bunu dile getiren varlıklardır. Dervîş ve Yedi Erenler Yunus'un karşılaştığı ve bir süre beraber bulunduğu kişilerdir.

Anlatma Problemi

Üç perdeden oluşan oyunun her perdesi üçer sahneden oluşmaktadır. Oyunun dili oldukça sade ve anlaşılırdır. Müzikal tarzında yazılmış eserde geçen şiirlerin verdiği bir coşkunluk vardır.

YUNUS-(Bir iki dokunuştan sonra söylemeye başlar)

Sözünü bilen kişinin
yüzünü ağ ede bir söz,
Sözü pişirip diyenin
işini sağ ede bir söz.
Söz ola kese savaşı,
söz ola bitire başı,
söz ola ağılı aşı
bel ile yağ ede bir söz.

Kelecilerin pişirgil,
yaramazını şaşırgil,
Sözün us ile döşürgil
demegil çağada bir söz.

⁵⁶⁵ ASENA, s.30.

Gel ahi, ey şehriyari
sözümüzü dinle bari
hezeran güher didarı
kara toprağ ede bir söz.

Yunus imdi söz yatmadan
Söyle sözü gayetinden
Key sakın o şah katından
seni ırağ ede bir söz.⁵⁶⁶

Oyunun dikkat çeken bir özelliği de taşın, kuşun, böceğin konuşurulmasıdır. Bu durum da oyuna ilginçlik kazandırmıştır:

ÇİÇEK- Ben çiçeğim, güzel güzel kokarım,
Sanma bu dünyada bomboş bakarım.
Sizinle sevinir, ya ah çekerim.
Yunus! Senin aşkın ancak böyle olur.⁵⁶⁷

⁵⁶⁶ ASENSA, s. 14.

⁵⁶⁷ ASENSA, s. 24.

GILGAMIŞ⁵⁶⁸

Özet

Ölmüş olan Uruk Kralı Gılgamış, Uruk duvarının önüne yüksek bir yere yatırılmıştır. Yılan ise ölümsüz olduğu için pişmanlığını ve üzüntüsünü dile getirmektedir. Gılgamış'ın ölümüne kadar giden hikâyesini ozan, yılan, yosma ve hayatında yer alanlar anlatmaktadır:

Uruk Kralı Gılgamış, yiğit ve güçlü olmasına rağmen halkına zulmetmekte, kadınlarını kocalarına bırakmamaktadır. Uruk halkı, bu durumu tanrılara şikayet eder. Tanrı Anu, Tanrı Aruru'dan Gılgamış'ın halkına zulmünü engelleyecek ve onunla mücadele edecek bir şey yaratmasını ister. Aruru, Gılgamış'a bir rakip yaratır. Adı Enkidu olan yaratığın içi insan dışı vahşi bir hayvandır. Bunu rüyasında gören Gılgamış, rüyasını annesi Ninsun'a anlatır. Annesi Ninsun, Gılgamış'a Enkidu'nun onun en yakın arkadaşı, yoldaşı olacağını anlatır. Enkidu'yu ormanda görüp korkan bir avcı gelip Gılgamış'a haber verir. Gılgamış, Enkidu'yu ehlileştirmeye karar verir. Avcıyı, tapınaktan bir Yosma alıp onu Enkidu'nun karşısına çıkarması konusunda tembihler. Tapınak Yosması zor da olsa Enkidu'yu etkilemeyi başarır. Bir süre Enkidu ile birlikte yaşayan ve ona kendisinden başka her şeyi unutturan Yosma, Enkidu'ya âşık olur. Enkidu ve Yosma Uruk'a gitmeye karar verirler. Enkidu'nun amacı bir genç kızın evleneceği ve kocasından önce Gılgamış'a teslim edileceği kutsal zifaf gecesinde Gılgamış'ın karşısına çıkmaktır.

Gılgamış ve Enkidu kavgaya tutuşurlar ama Gılgamış, Enkidu'yu dost olmalarına razı eder. İki dostun gözü başka hiçbir şey görmez olmuştur. Gılgamış, Enkidu'yu Yosma'nın elinden almıştır. Gılgamış ve Enkidu beraber çok mutludur.

⁵⁶⁸ Gılgamış Destanı Sümerlere aittir. Sümerlerin Türk olup olmadığına dair çeşitli görüşler vardır. Son dönemdeki genel kanaat Sümerleri Türk olarak kabul etmekten yanadır. Sümerlerin kullandığı dil olan Sümerce Ural-Altay dil ailesine mensuptur. Ayrıca, Sümerlerin iskelet bakıyeleri incelendiğinde de Türkler gibi yuvarlak kafalı bir kavim oldukları ortaya çıkmaktadır. Sümerlerin inandıkları tanrılardan en önemlisi olan Anu da tıpkı Türklerin İslâmiyetten önceki inancı olan Gök tanrı gibi gök yüzünü temsil etmektedir. Elde bu bulgular bulunmasına rağmen Avrupalı otoritelerin bunları kabul etmemesinin sebebi, Yazıyı icat etmiş olma şerefini Türklerle layık görmemeleridir. Daha geniş bilgi için bk. Ekrem MEMİŞ, "Sümerlerin Kökeni Hakkında Görüşler", *Eskiçağ'da Türkler*, Çizgi Kitabevi, Konya 2002, s.55-56. Ekrem MEMİŞ, "Sümerler", *Eskiçağ Medeniyetlerine Genel Bir Bakış*, Tablet Yayınları, Konya 2002, s.137-139. Ayrıca Enver Behnam Şapolyo'nun eserinde de Gılgamış, Türk efsaneleri arasında geçmektedir. Daha geniş bilgi için bk. Enver Behnam ŞAPOLYO, *Türk Efsaneleri*, Rafet Zaimler Kitabevi, İstanbul 1965, 5-16.

Gılgamış, sedir ormanlarında yaşayan ve halkına ormana balta vurdurmayan Humbaba'yı öldürmeye karar verir. Enkidu'yu da yanına alarak Sedir ormanlarına gider. Enkidu ve Gılgamış, Humbaba'yı yenerler.

Kazandığı her mücadeleden sonra daha da güçlenen Gılgamış'ın yanına şehvet Tanrıçası İştâr, onunla evlenme isteğiyle gelir. Gılgamış, onun daha önceki sevgililerine yaptığı zulümden, kullanıp daha sonra terk ettiğinden haberdardır. Teklifini kabul etmediği gibi İştâr'ın bütün yaptıklarını tek tek sayar. Buna çok kızan İştâr, babası tanrı Anu'dan Gılgamış'tan intikam almak için gökyüzünün kızgın boğasını yere indirmesini ister.

Boğa, yeryüzüne indirilir. Her nefes alışında bu çok insanı öldürür, bir çoğunun canını yakar. Enkidu boğayla boğuşur Gılgamış da kılıcını çalar ve boğayı öldürürler.

Tanrılar, hem Humbaba'yı hem de kızgın boğayı öldüren bu iki kişiden birinin canını almaya karar verirler. İştâr, Gılgamış'ın öldürülmesi konusunda ısrar etse de Enkidu'nun öldürülmesinde karar kılınır.

Uruk'ta Gılgamış ve Enkidu için kutlamalar yapılır. Bol bol şarap içilir. Enkidu, tanrıların kendisini öldüreceklerine dair bir düş gördüğünü anlatır Gılgamış'a. Gılgamış, buna inanmaz ve ona uyumasını telkin eder. Yosma, Gılgamış'a Enkidu'nun gördüklerinin gerçek olduğu ve onu uyutmaması konusunda yalvarır. Enkidu, Gılgamış'ın kucağında can verir. Gılgamış, yedi gün boyunca kucağında Enkidu'nun cesedi ile oturup, onunla konuşur. Yosma'ya lanet okuyan ceset sonra sözünü geri alır. Ona iyi dileklerde bulunur. Gılgamış, Enkidu için mükemmel bir yonut hazırlar.

En yakın arkadaşının ölümünü gören Gılgamış'ı ölüm korkusu sarar ve Gılgamış ölümsüzlüğü aramaya karar verir. Tek ölümsüz insan olan Utnapiştım'i aramak için yola çıkar.

Uzun süre yol alan, bir yabanî adama dönüşen Gılgamış, Sakiye Siduri'nin hanında duraklar. Siduri, yabanî adamı görünce korkar. Gılgamış, Siduri'ye üzüntüsünü ve nereye gittiğini anlatır. Siduri de onu ölümsüzlüğü bulamayacağına ikna edemez. Siduri'nin kadınlığını kullanmak istemesi bile bu konuda etkili olmaz. Sonunda Siduri, Gılgamış'a ölüm denizini geçip Utnapiştım'in gemicisi Urşanabi'yi bulması gerektiğini söyler. Urşanabi'yi bulan Gılgamış, durumunu ona da anlatır. Urşanabi, Gılgamış'a ormandan ağaç kestirerek yüz yirmi tane kürek yaptırır. Gılgamış, ölüm suyuna

değmeden bu kürekleri bir bir kullanarak ulaşabilecektir Utnapiştim'e. Gılgamış, ölüm suyunun sonunda Utnapiştim'i bulup ona durumu anlatır. Aslında Utnapiştim de ölümsüz olmaktan memnun değildir. Gılgamış'a bunu anlatmaya çalışır ama Gılgamış, ölümsüz olmayı kafasına koymuştur. Utnapiştim, ölümsüz olmasının sebebini anlatır. Tanrıların yapmaya karar verdiği tufanı bilgelerin bilgisi bir konuşmasında çite anlatırken Utnapiştim duyar. Bunun üzerine bir gemi yapıp hem yakınlarını hem her hayvandan birer çift bu gemiye koyar. Tufan başlar. Herkes ve her şey ölür. Yalnız bu gemide olanlar kurtulur. Gemi bir dağın üzerine oturur. Tanrı Enlil Utnapiştim'i ve karısını kutsar ve bu şekilde ölümsüzlüğü yakalarlar. Gılgamış, bu hikâyeyi dinlerken uyuya kalmıştır. Tam yedi gün uyur, sonra uyanır. Utnapiştim, Gılgamış'ı ölümsüz yapamasa da ona gençlik otunun yerini gösterir. Bu otu yiyerek hep genç kalabilmek mümkündür. Ölüm denizine dalan Gılgamış, oradan bir tutam gençlik otu çıkarır yalnız otu orada bulunan bir yılan merak edip yer ve gençleşir. Yılan ebediyen sürünerek yaşayacağı için otu yediğine, Gılgamış da onu halkının ihtiyarlarına ulaştıramadığına üzülmemektedir.

İştar, bitkin vaziyette ülkesine dönen Gılgamış'a Enkidu'yu hayata döndürmeyi vaat ederek Huluppu ağacından bir taht yapmasını ister. Gılgamış, son gücünü kullanarak tahtı yapar. Bu tahtı kıskanan tanrı Ereškigal yeraltının kapısını açıp ağacı oraya alır. Yeraltının kapısı açılınca Enkidu oradan çıkar. Kendisine yaklaşmak isteyen Gılgamış'ı da Yosma'yı da yanına yaklaştırmaz. Bir ölü ile yaşayanın beraber olamayacağını anlatır onlara. Sonunda Enkidu geldiği yere geri döner.

Gılgamış öldükten sonra yaşamının ne olduğunu kavrayarak ölüme meydan okur. Artık o ebediyen yaşayacak bir ölümlüdür.

Olay Örgüsü

Konusunu Gılgamış Destanı'ndan alan *Gılgamış* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

1- Yılan, Uruk Kralı Gılgamış'ın cenazesinin başında pişmanlık yaşamaktadır.

2- Gılgamış'ın hayatındaki insanlar onu anlatmaya başlarlar.

- 3- Halkın zulmünden şikayetçi olduğu Gilgamiş'a rakip olması için Tanrı Aruru Enkidu'yu yaratır.
- 4- Gilgamiş, bunu ve Enkidu'nun en yakın arkadaşı olacağını rüyasında görür.
- 5- Gilgamiş, annesinin desteğiyle vahşi Enkidu'yu ehlileştirmek için bir Tapınak Yosması'nı kadınlığını kullanmak üzere görevlendirir.
- 6- Tapınak Yosması, Enkidu'yu ehlileştirir ve ona âşık olur.
- 7- Tapınak Yosması ve Enkidu, Uruk'a gelirler.
- 8- Kutsal zifaf gecesinde Enkidu Gilgamiş'ın karşısına çıkar.
- 9- Gilgamiş, Enkidu'ya dost olmayı teklif eder. O günden sonra iki yakın dost olurlar.
- 10- Gilgamiş, Enkidu ile beraber sedir ormanında yaşayan ve halkı oraya yaklaştırmayan Humbaba'yı öldürür.
- 11- Gilgamiş, İştar'ın evlilik teklifini kabul etmez.
- 12- İştar, babası Tanrı Anu'dan gökten azgın boğayı Gilgamiş'ı öldürmek için indirmesini ister.
- 13- Gilgamiş ve Enkidu boğayı da öldürürler.
- 14- Tanrılar Enkidu'yu öldürmeye karar verirler.
- 15- Enkidu, Gilgamiş'ın kucığında ölür.
- 16- Bundan çok etkilenen Gilgamiş ölümsüzlüğü aramaya karar verir.
- 17- Gilgamiş bir hancı olan Siduri'den ölümsüz insan Utnapiştim'e nasıl gedeceğini öğrenir.
- 18- Ölüm denizini geçen Gilgamiş, Utnapiştim'in gemicisi Urşanabi'yi bulur.
- 19- Urşanabi'nin yardımıyla Utnapiştim'e ulaşan Gilgamiş, Utnapiştim'den ölümsüz olma macerasını dinler.
- 20- Utnapiştim, Gilgamiş'a gençlik otunun yerini söyler.

21- Gılgamış, gençlik otunu ölüm denizinden çıkarmışken bir ömür boyu bu anın pişmanlığını duyacak olan yılan otu yer.

22- İştâr, Gılgamış'a kendisine Huluppu ağacında bir taht yapması karşılığında Enkidu'yu yeryüzüne döndüreceğini söyler.

23- Tanrı Erekişgal, Huluppu ağacını Gılgamış'ın elinden alıp yer altına çeker.

24- Yer altı açılmışken, Enkidu oradan çıkar.

25- Enkidu, Gılgamış ve Yosma'ya ölümü anlatır. İkisine de yaklaşmaz.

26- Enkidu, geldiği yere döner.

27- Gılgamış asıl ölümsüzlüğü kavrayarak ölüme meydan okur.

Tema

Eserin ana teması; yer yüzünde her şeye sahip olan bir ölümlünün en yakın arkadaşını kaybettikten sonra ölümsüzlüğe ulaşma çabası ve bu konudaki mücadelesidir.

Gılgamış, Enkidu'yu kaybettikten sonra ölümü bir düşman olarak görür ve onu yok etmek için mücadeleye başlar:

GILGAMIŞ- Ya ben! Ya ben ölmeyecek miyim? Ben de Enkidu gibi ölmeyecek miyim? Ben de yeraltının karanlığında yitirmeyecek miyim adımı, şanımlı, krallığımı, canıma can veren erkek güzeli gövdem? Nurdan oldu artık gövdem! Yalnız kaldı korkularıyla başbaşa, erliğim, yiğitliği. Enkidu... Sensiz ben, eski ben değilim. Artık kendimden vazgeçeceğim. Karanlıkların, yeraltının tanrılarıyla boy ölçüşeceğim ben. Enkidu gibi öleceğim, öyle mi? Hayır: Ben ölmeyeceğim! Ben... ölmeyeceğim. Yeraltına meydan okumaksa bu, okuyorum! Ben ölmeyeceğim! Enkidu! Seni de geri getireceğim!⁵⁶⁹

Oyunda yan tema olarak da aslında ölümsüzlüğün özlenecek, istenecek bir şey olmadığı, asıl ölümsüzlüğün dünyada iyi anılacak bin nam bırakmak olduğu anlatılmıştır. Bu gerek, Gılgamış'ın gençlik otunu yiyen yılanın, gerek ölümsüzlüğü yakalayan tek insan olan Utnapiştim'in gerekse eserin sonunda Gılgamış'ın ağzından ifade edilmiştir:

YILAN- Deselerdi ki, hep genç kalacaksın, hep pırıl pırıl olacak kılıfın... ama yine de sürüm sürüm sürüneceksin!... İstemezdim. Yaşlanıp ölmeyi, bu sürüngen hayatı bir an önce

⁵⁶⁹ Zeynep AVCI, *Gılgamış*, Kültür Bakanlığı Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Ankara, 1994, s. 32.

bitirmeyi yeğlerdim. Şu insanoğlu yüzündendir bu halim. Gılgamış: Uruk Krallığını beğenmeyip tanrısal hayatı arayan kahraman! Ölümsüzlüğün peşinde koşuyordu soluksuz. Sonsuz gençliği çaldım ondan. Ama ölümsüzlüğe kavuşan o oldu! Gılgamış! Uruk'un beşinci kralı! Beş bin yıllık kahraman! Düşmanımsın benim. Destanlaştın her yerde, bense hala sürünüyorum.⁵⁷⁰

UTNAPİŞTİM- Ölümsüzlük bu işte Gılgamış. Tanrılar da bende veremezdi bunu sana, koyamazdık yüreğinin derinine. Ölümsüzlük dipsiz yürekte Gılgamış, çürüyesi ette değil, ölümsüzlük derde çare değil, yeni bir derttir, yeni bir ülke kuşatır gibi. Yeryüzü biter, insan biter, yürek kuruyan dereler gibi inlerse göğsünde, yine de can etini terkedip gitmezse, ölümsüzlük ölmekten beterdir Gılgamış.⁵⁷¹

GILGAMIŞ- Ben ölümün can düşmanıyım tanrılar! Yer yerinde durdukça rezil edeceğim seni ölüm! Ölüm, seni öldüreceğim varlığında! Ölüm seni gömeceğim taş duvarıma! Gözümün gördüğü şu güneş, tepemde sarılı şu gökyüzünde parladıkça ölüme karşı beni bulacak insanlar yanlarında, ölüp de yine yaşayacağım şu havanın bir yerinde, şu toprağın bir tozunda. Ölüm yok bana! Ölüm, seni öldüreceğim varlığında! Ölüm, seni gömeceğim taş duvarıma!⁵⁷²

Zaman

Oyunun olay zamanı yoktur. Çünkü eserde bir destan anlatılmaktadır. Oyun, mitolojik bir eserdir. Bu nedenle zamanı, öncesi, sonrası belli değildir. Ne kadarlık bir süreyi kapsadığı hakkında da fikir yürütülemez.

Eserin anlatma zamanı 1994'tür. Bu tarihte bir tiyatro eseriyle gündeme gelen Sümerlere ait Gılgamış destanı, kültür dünyamızın aydınlanması adına önemli bir eserdir.

Mekân

Oyunun genel mekânı yeryüzüdür. Eser içerisinde bahsi geçen tek mekân ise Uruk'tur. Bunun dışında ne bölüm başlarında, ne de içlerinde herhangi bir mekân ismi, tasviri ya da bahsi söz konusu değildir. Zaten oyunun bir destan olması da bu duruma elverişlidir. Zaman kavramından olduğu gibi mekân kavramından da uzak bir oyundur.

Şahıs Kadrosu

⁵⁷⁰ AVCI, s. 2.

⁵⁷¹ AVCI, s. 42.

⁵⁷² AVCI, s. 60.

Oyunda yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Gılgamış, Enkidu, Yosma, Ozan, Yılan, İhtar, Anu, Enlil, Ninsun, Aruru, Samaş, Utnapiştim ve Siduri'dir. Oyunda dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar ise; Humbaba, Avcı, Urşanabi, EA ve Utnapiştim'in karısıdır.

Gılgamış: Gılgamış, kendisine rakip olarak Tanrıların gönderdiği Enkidu ile yakın dost olup onun ölümüne şahit olduktan sonra ölümsüzlüğün peşine düşen bir destan kahramanıdır. Ömrünü, yiğitliğini, güzelliğini ölümsüzlüğü aramak için harcayan Gılgamış sonunda ölümsüzlüğün aslında istenilecek kadar güzel bir şey olmadığını farkına varır ve işte asıl o zaman tam anlamıyla ölüme meydan okuyan bir kahraman olur. Gılgamış, eserin anlatıcısı olan Ozan ve Yılan tarafından kötülen, hep olumsuz yönleri anlatılan, halkına zulmettiği iddia edilen ve bu nedenle de Tanrıların zulmüne uğrayan bir kişidir:

YOSMA- Boyunun uzunluğu on bir endaze, göğsünün genişliği on bir karıştı. Gılgamış! Uruk kentinin dur durak bilmeyen duvarcı kralı! Bir adım attı mı, yerler sarsılırdı. Bıyıkları sakalarına karışır, saçları beline ulaşırdı. Yaban boğası gibi böğürürdü Uruk sokaklarında. Bütün silahları kalkıktı. Oğulu babaya, maşuku aşika, karyı kocaya bırakmadı... Ölümsüzlüğün peşine düşmüşmüş! Uruk'un yaşlılarını kurtaracakmış sözde! Hepsi hikâye! Karıların, kızların çektiklerini bilirim ben.⁵⁷³

Gılgamış'ın korkusu aslında ölmek değil, dünyada bir kral olarak hüküm sürüp, herkese, tanrılara bile meydan okuduktan sonra unutulmaktır. Bunu oyunun sonunda anlayan Gılgamış'ın elinden gençlik otunu kapamayan yılan bir ömür boyu pişmanlığa mahkum olmuştur. Gılgamışta hayatında sadece iki kez ağlamıştır. Bunun birincisi Enkidu'nun ölümü, ikincisi ise gençlik otunu yılanın kapması iledir:

YILAN- Durgun bir günde, durgun bir su kıyısında uyukluyordum. Önümden parlak bir ışık gibi geçip göktaş gibi daldı sakın sulara. Saçlarından sakallarından sular fişkırarak çıkıp karşımda belirdiğinde, kan kıızıydı gözleri, kanlara bulanmıştı elleri, böğürüyordu azgın boğalar gibi. "Buldum!" diyordu.... "Yer altının bütün kuvvetlerini yendim!" diye haykırıyordu. Kanlı ellerinde, zehirimin yeşilinde bir demet ot tutuyordu. Kanlı gözlerinin içine baktım ki... ağlıyordu.⁵⁷⁴

Enkidu: Halkın şikayeti üzerine Gılgamış'a rakip olarak yaratılan Enkidu, Gılgamış'ın zekâsının kurbanı olur. Gılgamış, vahşî bir hayvan gibi olan Enkidu'yu

⁵⁷³ AVCI, s. 2.

⁵⁷⁴ AVCI, 2.

ehlileştirmek için bir Tapınak Yosması'nı kullanır. Çünkü vahşî bir erkeği dize getirebilecek tek varlık kadındır. Enkidu, Yosma'nın kollarında ehlileşir. Yemeyi, içmeyi, yaşamayı ondan öğrenir. Ona düşman olarak dünyaya gelen Enkidu, Gılgamış'ın dostluk için uzattığı elini geri çevirmez. Sevgileri, dünyada eşi benzeri olmayan bir hemcins sevgisine dönüşür. Gılgamış Krallığını, Enkidu Yosma'yı unuttur. Beraber tüm dünyaya meydan okurlar. Bu güzel beraberliği bitiren ölüm olduğu için de Gılgamış, hayatının kalan kısmını ölüme meydan okuyarak geçirir. Enkidu'nun ölümü kabullenmesi de hiç kolay olmaz:

ENKİDU- Lanete uğradım ben Gılgamış! Savaşta ölen bir yiğit gibi olmuyor ölümüm. Lanete uğradım ben kardeşim. Savaştan korkan şerefsizler gibi oluyor ölümüm. Hayvanlarımın kederi, sedirlerin laneti, tahta parçasına çevirdi beni. Lanete uğradım ben Gılgamış...

GILGAMIŞ- Gözünü yokluyorum, gözü açmıyor kendini, Yüreğini yokluyorum, yüreği duyurmuyor sesini. Yosma, ölüm dedikleri böyle bir şey mi? Dostun ölümü de düşmanınki gibi mi olur?⁵⁷⁵

Enkidu, ilerleyen zamanda İştâr vesilesiyle ölmüş bir insan olarak tekrar yeryüzüne döndüğünde artık her şey çok değişmiştir. Geri dönen Enkidu, giden Enkidu değildir:

ENKİDU- Yaklaşmayın yanı başıma. Toprak kokuyorum ben. Gılgamış! Gözünün yaşı toprağıma kadar işledi; üzme artık kendini, gözlerinin yaşını dökme üzerime. Dostluk, dostunun yüreğinde karanlık oyuklar açmak değildir ki! Yosma! Yeter tükettim seni. Tut kendi ellerini, dokunma bana, Tut yüreğinin kuvvetini, yaklaşma yanıma.⁵⁷⁶

Diğerleri: Yosma, Gılgamış'ın Enkidu'yu ehlileştirmek için kullandığı, işi erkekleri baştan çıkarmak olan bir Tapınak Yosması'dır.

Ozan, eserin gelişimi içerisinde olayları şiirlerle anlatan kişidir. Yılan, oyun boyunca, gençlik otunu Gılgamış'ın elinden aldığı için pişmanlığını dile getiren ve olayların gelişimiyle ilgili bilgiler veren şahıstır.

İştâr, Gılgamış'a âşık olan Şehvet tanrıçasıdır. Gılgamış onun evlenme teklifini kabul etmeyince gazabını onun üzerine gönderir.

⁵⁷⁵ AVCI, s. 30.

⁵⁷⁶ AVCI, s. 58.

Anu, İştar'ın babası olan tanrıdır. Enlil, eserdeki tanrılardan biridir. Ninsun, Gılgamış'ın annesidir. Oğluna her konuda destek ve yardımcıdır. Aruru ve Samaş eserdeki diğer tanrılardır.

Utnapiştim, oyunda daha önce ölümsüzlüğü yakalamış tek insandır. Gılgamış'ın uzun bir yolculuktan sonra ve çeşitli zorluklarla ulaştığı Utnapiştim ona ölümsüzlüğün aslında çok da önemli olmadığını anlatıp gençlik otunun yerini söyleyen kişidir.

Siduri, bir hancıdır. Gılgamış, Utnapiştim'e ulaşmaya çalışırken önce onu kadınlığını kullanarak yolundan çevirmeye çalışmış, çeviremeyeceğini anlayınca da yardımcı olmuştur.

Anlatma Problemi

On iki bölümden oluşan oyunun bölümleri içeriğiyle ilgili çeşitli adlar almıştır. Bölüm başlarında, bölüm için notlar ve kişiler sıralanmıştır:

İkinci Bölüm- Enkidu insanlar arasında

Bölüm için notlar: Kendi görünmeyen İştar'ın sesi Yosma'ya talimat verirken, bölümün bu kısmında Enkidu ile Yosma'nın karşılaşmaları, birbirlerine dokunmaları talimatlara koşut olarak ve sözsüz olarak sürer.

İkinci Bölümün kişileri: Yosma, Enkidu, Gılgamış, ozan, İştar.⁵⁷⁷

Nesirle yazılmış olan oyunun içerisindeki şiirler eserin başında da belirtildiği gibi Melih Cevdet Anday'a aittir. Oyunun dili oldukça sade ve anlaşılırdır:

OZAN

Düş gönderen dağ, yüreğin tutkular kazancısı,

Başı yukarda, açlıktan çılgına dönmüş aslan,

Rüzgarı aramak yanlıştır, gökyüzünde cansız

Kavuşulan ün dünyaya yansımaz, söz ve esin,

İstekle yazgı dişi ayn yüzleri gibidir,

Hem gökten ağır başlı çini yıldızları işte,

Hem yeryüzünden bitimsiz simgeyi, fidan daha

Yeşillenirken bilge bahçivan anlar bu hangi

⁵⁷⁷ AVCI, s. 7.

Yemiştir, sen kendi içindeki cana benzersin.⁵⁷⁸

Oyunun dikkat çeken bir özelliği de cümlelerin oldukça kısa ve devrik olmasıdır:

“Gılgamış, kardeşim... bir düş gördüm. Düşümde gökyüzü bağırdı, yeryüzü yanıtladı. Kırdı kaldım yalnız başıma. Asık yüzlü bir adam çıktı karşıma. Suratı buna benziyordu...”⁵⁷⁹

Eserde bölüm başları dışında, konuşma haricinde hiçbir şeye yer verilmemiştir. Ne hareket, ne jest, ne mimik, ne de mekân ya da dekorla ilgili hiçbir ayrıntı yer almamıştır. Bu da oyunun bütünlüğünün bozulmayıp destansı özelliğini koruması adına iyidir. Ama tiyatro çerçevesinde değerlendirildiği zaman oynanması ve anlaşılması ile ilgili bazı zorluklara sebep olabilecektir.

⁵⁷⁸ AVCI, s. 12.

⁵⁷⁹ AVCI, s. 29.

ŞAİR-İ CİHAN NEDİM

Özet

Edebiyat Fakültesi öğrencileri Gülay, Melek, Ferhat, Celal ve Şahap, Karaca Ahmet Mezarlığı'na Ahmet Nedim Efendi'nin mezarını ziyarete giderler. Mezar başında Nedim'in hayatı üzerine sohbet ederlerken onun sadece zevk ve sefa şairi olarak bilinmesine üzülmüşler. İçlerinden birini XVIII. yüzyıla göndererek Nedim'i hayalen de olsa anlamaya ve dönemin olaylarını kavramaya karar verirler. Yolculuk için Gülay'ın nişanlısı Ferhat seçilir. Aynı zamanda Ferhat'ın izlenimleri televizyondan naklen yayınlanacaktır.

Hayal atına binen Ferhat, kendini 1722 yılının 6 Mayıs gününde Hıdrellez eğlencelerinin içinde bulur. Gülbank kahvehanesindekilerden Nedim'i soran Ferhat, onu Sa'dâbât'ta bulacağını öğrenerek oraya gider, Yoğun Lale Devri eğlencelerine hayran kalan Ferhat, Nedim'in Sultan III. Ahmet'e şiir okuduğuna ve güzel övgüler aldığına da şahit olur.

Nedim, Sadrazam İbrahim Paşa'nın karısı Fatma Sultan'ın nedilemelerinden Mestnaz'a âşıktır. Eğlenceler sırasında kendisine âşık olan Mestnaz'a dadısı vesilesiyle bir mektup ulaştırmaya çalışır. Nedim'in en büyük düşmanı ve rakibi olan Osmanzade Taib ve tayfası bu duruma şahit olur. Bunu sadrazam İbrahim Paşa'ya şikayet eden Taib, İbrahim Paşa'dan istediği desteği bulamaz.

Ferhat, Nedim'le tanışarak ona 270 yıl sonraki dönemden 1990'lardan, sırf kendisini araştırmak için geldiğini söyler. Bu duruma çok sevinen Nedim, onu çok iyi karşılar. Beraber bir meyhaneye giderek eğlenirler. Ferhat, Nedim'in hayal dünyası karşısında şaşkına döner. Çünkü onun şiirlerinin çoğu yaşanmış çapkınlıklardan değil hayal dünyasının zenginliğinden doğmaktadır. Bu arada, Ferhat'ın şahit olduğu olaylar da önce Gülay'a sonra da televizyon vesilesiyle herkese taze haberler olarak ulaşmaktadır. Ferhat, ertesi gün, Nedim ve arkadaşlarıyla Müslüm Can'ın genç kızlara ve delikanlılara eğitim ve öğretim verdiği, onları devlet büyükleri için iyi birer eş olarak hem sanat yönünden hem de bilgi yönünden geliştirdiği evinde buluşur. Şair İzzet Ali, Nahifi Dede, Nakkaş Levni'de Nedim'in arkadaşlarıdır. Ferhat, onlarla da sohbet eder. Musikinin büyük bestekarları Ebubekir Ağa ve Tamburi Mustafa Çavuş da daha sonra sohbete dahil olurlar.

Nedim, çok meşgul bir insandır. Medrese’de, kütüphanede olan görevlerinin yanında Arapça’dan Türkçe’ye çeviriler de yapmaktadır.

İbrahim Paşa tarafından çağrılan Nedim, ondan Mestinaz’la ilgili mektup dedikodusunun Sultan Ahmet’e kadar ulaştığını ama böyle bir şey olmadığına kendisinin onu ikna ettiğini öğrenir. Fatma Sultanla da görüşen Nedim, Fatma Sultan’ın Mestinaz’la Nedim’e yalnızca görüşebilmelerine müsaade edecek bir nikâh kıyma teklifine çok sevinir. Artık, Nedim, Mestinaz’la iki kişinin yanında görüşebilecektir.

Ferhat, 1990’lara döndükten sonra bu sefer Nedim’in evine gider. Nedim’in Gülsüm adında bir karısı Lebbabe adında bir kızı ve Ayşe adında bir kardeşi vardır. Artık Ferhat da Gülay’la evlenmiş Zertaç adında bir kızı olmuştur. Ferhat, tarihçi Raşidle de tanışır. Osmanlı’nın hasımları düşmanlığını devam ettirirken içeride de Yeniçeriler devlete zorluklar yaşatmakta, onlarla sefere bile çıkılmamaktadır. Akçe bozulmuş, hazinede bir şey kalmamıştır. Buna rağmen Lale Devri’nin bitmeyen eğlenceleri devam etmektedir.

Ferhat, Nedim’in evinde karısı Gülsümle bir tartışmasına da şahit olur. Nedim, Kaymakam Mustafa Paşa’nın Padişah için vereceği ziyafete Ferhat’ı da davet eder. Burada yine eğlence doruk noktada yaşanır. Ama Taib ve arkadaşlarının Nedim’e karşı tavırları çok can sıkıcıdır. Burada Nedim de Taib de şiirlerini Sultan’a sunarlar. Fakat Sultan, özellikle Nedim’in İstanbul’u öven gazelini çok beğenir ve onu ödüllendirir.

Nedim, sık sık Mestinaz’la görüşmeye devam etmektedir. Nedim, Ferhat’ı Lale Devri’nin Frenk kanadı olarak tabir edilen kesimle tanıştıracaktır. Bu, İbrahim Paşa’nın Fransa’ya yaklaşma siyasetinin bir sonucu olarak gelişmiş bir olaydır. Mehmet Çelebi, Frengistan’da gördüklerini Sefaretname adlı eserinde anlatmıştır.

Ferhat, Nedim ve arkadaşlarıyla kır gezmesine katılır. Burada karşılaştığı Aşık Abdi’den şiirler dinler. Bu arada, İbrahim Paşa ve Fatma Sultan’la ilgili çıkan dedikodular, hepsini kızdırır. Kır kahvesine obalılar getirilir. Esmer güzeli Rakkase Güllişan Nedim’e âşık olur. Nedim, Güllişan’ın babasından izin alarak onu Müslümcan’ın okuluna aldırır.

10 Eylül’de Sultan Ahmet’in Şehzadelerinin, İbrahim Paşa’nın oğlunun ve halktan beş bin çocuğun sünneti yapılacaktır. 15 gün 15 gece sürecek eğlencelere beraber katılır. Ferhat, bu eğlenceler karşısında şaşkına döner ve bunları televizyona

yansıtır. Yeniçerilerse artık halkın namusuna ve malına musallat olmaya başlamış, ocak eski şanını kaybetmiştir.

Ferhat, İbrahim Müteferrika ile de tanışarak matbaanın açılışına şahit olur. Matbaa ile ilgili halktan itirazlar çok olsa da Sadrazamın isteği ve Şeyhülislamın fetvası karşısında kimse bir şey yapamaz. Ama bu durum da İbrahim Paşa ile ilgili dedikodulara eklenir.

Nedim ve beraberindekiler Fransız elçiliğinde komedi seyretmeye giderler.

Ferhat uzun bir süre 1990'lara döner. Tekrar, hayal atıyla geçmişe yolculuk yaptığında Osmanlı iyice karışmıştır. Sadrazama karşı nifak ocağı kaynamaya başlamıştır. Başlı çekenler Zülali Efendi, İspirizade Ahmet, Ali Usta, Muslu Beşe ve Patrona Halil'dir. Taib ise ölmüş ve bu grubun aralarından ayrılmak zorunda kalmıştır. Aralarına bir de Deli İbrahim katılmış sık sık Gülbank Kahvesinde ve Bayezid hamamında bir araya gelerek plânlar yapmaktadırlar. Halkın içinde bulunduğu bu durumu ve ekilen nifak tohumlarını Nedim'in Mestinaz vasıtasıyla Fatma Sultan'a bildirmesine karar verilir. Mestinaz'la buluşan Nedim, bunu gerçekleştirir. Fatma Sultan'a bir mektup ulaştırır. Fatma Sultan, kocasını uyarmaya çalışsa da İbrahim Paşa, durumdan zaten haberdardır. Fakat yapacak bir şey bulamamaktadır.

III. Ahmet, İbrahim Paşa'nın ısrarına rağmen halkı susturacak ve rahatlatacak bir sefere çıkmayı kabul etmez.

Artık Nedim de Güllişan'la oldukça yakınlaşmıştır. İbrahim Paşa zor da olsa III. Ahmet'e sefere çıkıyor gibi yapmayı kabul ettirir. Fakat bu yalanın ortaya çıkması durumu daha da kızıştırır. Çünkü ne Padişah'ın ne de ordunun eğlenceyi bırakıp bir yere gitmeye niyeti yoktur.

27 Eylül 1730'da Patrona Halil ihtilâli yirmi kişilik bir grupla başlar. Önce ciddiye alınıp bastırılabilir olan grup ciddiye alınmadığı için büyür. Bu olay kalabalık bir isyana dönüşür. Halka zarar verilir, mal ve namus yağmalanır. Sultan Ahmet, zaten onlardan yana olan Zülali'yi isyancıların amacını öğrenmeye ve onlarla anlaşmaya gönderir. Sadrazam'ın halkı Sancağ-ı Şerif altında toplama düşüncesi bile işe yaramaz. Padişahın isyancılara gönderdiği Zülali ve İspirizade isyancıların padişahın çevresinde bulunan 37 kişinin canını istediği haberini getirirler. Sultan Ahmet'in ısrarıyla bu kişiler içinden ulema ve sanatçılar kurtarılır. Ama Sultan Ahmet, İbrahim

Paşa ve onun damatları başta olmak üzere gerisini isyancılara teslim eder. Yaptıkları üzerine düşünmeye başlayan isyancılar Sultan Ahmet'in kendilerini de sağ koymayacağını anlayınca Padişah'ı İbrahim Paşa yerine onun bir benzerini kendilerine teslim ederek kendilerini kandırmakla suçlarlar. Sultan Ahmet, duruma boyun eğerek yeğeni Sultan Mahmut'u kendi elleriyle tahta çıkarır.

Müslimcan, can ve mal güvenliği kalmadığı için, konağında Nedim ve Güllişan'ı bırakarak orayı boşaltır. Bir süre sonra isyancılar bastıkları konakta kimseyi bulamazlar. Güllişan, hasta olan Nedim'i obasına kaçırmıştır.

Fatma Sultan, birkaç Nedimesini alarak saraydan ayrılırken sarayın yağmalanması sonucu haremdeki kızlar isyancılar tarafından paylaşılır. Mestinaz, bu duruma dayanamayarak intihar eder.

Güllişan, obasında Nedim'e çok iyi bakar. Bir süre sonra beraber Nedim'in Doğancılar'daki lalasının konağına taşınırlar. Nedim, burada eski arkadaşlarıyla tekrar bir araya gelmeye başlar. Yavaş yavaş öğrendiği haberlerle yıkılır.

Sultan Mahmut'tan Nedim'e taltif nişanı gelir. Çünkü Sultan Mahmut, Nedim'in şiirlerini çok beğenmektedir. Önceleri Sultan'dan önce sultanlık yapmaya kalkan isyancılar bir pehlivan tarafından öldürtülür. Nedim, son olarak İbrahim Paşa'nın öldürüldüğünü ve Mestinaz'ın intiharını bir aşığın dilindeki şiirden duyar. Hastalanarak yatağa düşer. Nedim'in karısı, kız kardeşi ve kızı ziyaretine gelirler. Nedim, Canım Hoca başında Kur'an okurken hayatının tüm güzel sahnelerini hayal eder. Şahadet getirerek can verir.

Ferhat Nedim'in mezarı başına yine aynı arkadaşlarının yanına hayal aleminden döner. Tayy-ı mekân ve tayy-ı zaman bitmiş, Ferhat dünyasına dönmüştür.

Olay Örgüsü

Konusunu XX. yüzyıldan XVIII. yüzyıla, Nedim'in dönemine yolculuk yapan Ferhat'ın Nedim'in hayatının bir bölümünü sergilemesinden alan *Şair-i Cihan Nedim* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

1- Arkadaşlarıyla beraber Nedim'in mezarını ziyaret eden Ferhat 18. yüzyıla hayali bir yolculuğa çıkar.

2- Ferhat, Nedim'i Sa'dâbât'ta bulur.

3- Nedim, Fatma Sultan'ın nedimelerinden Mestaniz'a bir mektup ulaştırırken rakibi Taib tarafından görülür.

4- Nedim, Taib tarafından Sadrazam İbrahim Paşa'ya şikayet edilir ama Taib, umduğunu bulamaz.

5- Nedim'le tanışan Ferhat, Nedim ve arkadaşlarıyla bir meyhaneye gider ve onların eğlencelerine şahit olur.

6- Ferhat, gördüklerini televizyon vesilesiyle 20. yüzyıla taşımaktadır. Evlenmiş ve bir çocuk babasıdır.

7- Ferhat, Nedim ve arkadaşlarıyla Müslümcan'ın genç kız ve delikanlıları yetiştirdiği bir okul olan konağına gider.

8- Ferhat, devrin önemli sanatçılarıyla tanışır.

9- İbrahim Paşa, Nedim'e eşi Fatma Sultan'ın onu sevdiği Mestinaz'la sadece görüşebilmeleri için nikâhlamak istediğini açıklar.

10- Ferhat, Kaymakam Mustafa Paşa'nın Padişah için verdiği ziyafete katılır.

11- Ziyafette Nedim'in okuduğu şiiri padişah çok beğenir ve Nedim'i ödüllendirir.

12- Ferhat, Osmanlı'nın Frenk kesimiyle tanışarak dönemin insanının Avrupa ile ilgili değerlendirmelerini öğrenir.

13- Ferhat, bir kır gezisinde Aşık Abdi'den şiirler dinler.

14- Sadrazamla ilgili birçok dedikodu kasıtlı olarak halkın diline düşürülmüştür.

15- Nedim, obalıların kızı Güzel Güllişan'ı Müslümcan'ın okuluna aldırır.

16- Sultan Ahmet'in Şehzadeleri, İbrahim Paşa'nın oğlu ve halktan beş bin çocuğun sünnet edildiği törenlere katılır.

17- Yeniçeriler bozgunculuğa başlamıştır.

18- Ferhat, ilk matbaanın açılışına ve alınan tepkilere şahit olur.

19- Fransız elçiliğinde komedi seyredilir.

20- 1990'larda uzun süre kalarak geçmişe tekrar dönen Ferhat Osmanlı'yı çok karışmış bulur.

21- Patrona Halil'in başı çektiği görülen bir grup İbrahim Paşa'ya iftiralar atarak ihtilâl hazırlığına başlamıştır.

22- Nedim, halkın İbrahim Paşa ile ilgili dedikodularını Mestnaz'la Fatma Sultan'a ulaştırır.

23- Fatma Sultan İbrahim Paşa'yı uyarsa da yapacak bir şey yoktur.

24- Sultan Ahmet, göstermelik bir seferi kabul eder.

25- Seferin bir yalan olduğunun ortaya çıkması üzerine 27 Eylül 1730'da ihtilâl küçük bir grupla başlar.

26- Kalabalıklaşan grup halkın canını, malını ve namusunu yağmalar.

27- İbrahim Paşa'nın halkı Sancağ-ı Şerif etrafında toplama düşüncesi de gerçekleşemez.

28- Sultan Ahmet ihtilâlcilerle anlaşma yapmaya çalışır.

29- İhtilâlciler 37 kişinin canını isterken padişahın ısrarıyla sanatçı ve ulemayı affeder.

30- Sultan Ahmet, ihtilâlcilerin istediği İbrahim Paşa ve onun damatları dahil olan grubu onlara teslim eder.

31- İhtilâlciler, ele geçirdiklerini öldürdükten sonra canlarının korkusuna düşerek, İbrahim Paşa'nın yerine kendilerine onun bir benzerini teslim ettikleri yalanını uydururlar.

32- Sultan Ahmet, kendi elleriyle tahtı yeğeni Sultan Mahmut'a teslim eder.

33- Güllişan, hasta olan Nedim'i obasına götürür.

34- Nedim ve Güllişan, Doğancılar'daki konağa yerleşir.

35- Nedim'e Sultan Mahmut'tan taltif nişanı gelir.

36- Nedim'e ülkenin durumu yavaş yavaş anlatılır.

37- Nedim, yağmalama sırasında İbrahim Paşa'nın öldürülmesini ve Mestnaz'ın kimsenin eline geçmemek için intihar ettiğini öğrenerek hastalanır.

38- İsyancılar, bir pehlivan tarafından öldürtülmüştür.

39- Eşi, kızı ve kardeşiyle görüşen Nedim, geçmiş günlerin hayaliyle şahadet getirerek can verir.

40- Ferhat, Nedim'in mezarı başına kendisini bekleyen arkadaşlarının yanına geri döner.

Tema

Eserin ana teması, Nedim'in hayal dünyası zengin bir insan olduğu ve yanlış anlaşıldığı düşüncesidir. Tema, özellikle oyunun başlangıcında Ferhat ve arkadaşlarının konuşmalarıyla merak unsuru uyandırılarak verilmeye çalışılmıştır:

“MELEK- Nedim'i sırf zevk ve safa şairi olarak görmek zaten basitlik bence. Sırf içki ve çapkınlıkla Nedim mi olunmuş!”⁵⁸⁰

Ferhat'ın Nedimle görüşmeye başladıktan sonra onunla ilgili en çok merak ettiği mesele de bu olmuştur. Ferhat, Nedim'in duygu dünyası ile ilgili merak ettiklerini ondan öğrenmeye muvaffak olur. Nedim, daha sonraki dönemlerde şiirleri vesilesiyle tanıtıldığı gibi daldan dala konan, her şiirinde anlattığı güzelle beraber olan biri değildir. Onun üç aşkıdan biri karısı, biri sohbet etmekten ileri gitmediği Mestnaz, biri de kendisine âşık olduğu için hayatının son demlerini yanında geçirdiği Güllişan'dır. Bunu Nedim, kendi sözleriyle de ifade eder:

NEDİM- Sevgili torunum, ben gördüğüm her güzelden yüzlerce güzel çıkarırım. Keyfiniz bilir, bunların hepsine (dalgın ve üzgün) isterseniz MESTNAZ deyin, Dilerseniz beni, yüzlerce kadınla koklaşan bir çapkın bilin...

FERHAT- Demek ki efendim, her şiirinizde değişir görünen o sevgililer?

NEDİM- Elbette sevgililerimizin çokluğundan değil, hayal gücümüzden, yani şairliğimizdendir. ‘Tabiatım, öyle cömert bir bahçıvan ki, ondan bir gül istesen bana bir Gülistan veriyor.’⁵⁸¹

⁵⁸⁰ Ahmet KABAKLI, *Şair-i Cihan Nedim*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s.10.

⁵⁸¹ Ahmet KABAKLI, s.90.

Eserde yan tema olarak da , Nedim'in hayatının üç aşkı olan Gülsüm, Mestnaz ve Güllişan'la dönemin siyasi olaylarının anlatılması ve bununla verilmeye çalışılan Nedim'in anlaşılabilmesi düşüncesi verilmiştir.

“NEDİM- Üçünüzün de yeri aynıdır sevgilim. Mestnaz, koparmaya elim varmayan bir nilüferdir; Gülsüm dersin boynu bükülmüş hicran menekşesi... Güllişan ise genzimi yakan karanfil...”⁵⁸²

Özellikle Lale Devri'nin Nedim'i de çok etkileyen siyasî olayları, Patrona Halil isyanı, III. Ahmet'in saltanatı ve tahttan indirilmesi eserde dönemin tarihçilerinin gözüyle anlatılmıştır:

RAŞİD- Estağfürullah! Yeniçeri o derece berbat ki, onlarla sefere çıkmak artık peşin yenilgidir. Ayrıca harbler ve Celali eşkıyası, mülkü harab etmiştir. Onun için Sultanımız ve Sadrazam Paşa, en az 10 yıllık barışı zaruret biliyorlar. Askeri ıslah ve yurdu onarmak için...”⁵⁸³

Zaman

Eserin asıl olay zamanı 1990 olmakla beraber, az bir kısmı bu dönemde geçmektedir. Eser daha çok Ferhat'ın geriye dönüşüyle 1722'den 1730 yılına kadar olan dönemi anlatmaktadır. Bu dönem 6 Mayıs Hıdrellez gününde başlayarak Nedim'in ölümüne kadar olan dönemdir.

Eserde tarihler verilmiştir. Bu, geriye dönüşlerle anlatılan eserin anlaşılabilmesi için önemli bir unsurdur:

“1722 yılının 6 Mayıs Hıdrellez günündeyiz. Lale devri'nin zevk ve incelik timsali olan Sa'dabad, 170 özel kasrı ve görülmemiş tesisleriyle bugün açılacak...”⁵⁸⁴

Senaryonun anlatma zamanı 1996'dır. Eserin yazılış sebebi arka kapakta bir yazıyla anlatılmaktadır:

Ey, Nedim'in her kuşaktan torunları! Ey şiirin ezeli hayranları... Şiir ve hayal ülkesinin sakinleri olan sizler! Lale Devri içre ve alem içre alemleri gezdim... Tayy-ı mekan, tayy- zaman eyledim sizin için! ŞAİR-İ CİHAN NEDİM'den ve devrinden getirebildiğim kadar gerçek ve rüya getirdim size... Hem Nedim'in üçü birbirinden derin, anlamlı ve gerçek üç aşkını elime mühürledim. Şiirimizin Kaf Dağından Şahitli, ısbatlı geldim. Bengisuyu, Ab-ı

⁵⁸² KABAKLI, s. 356.

⁵⁸³ KABAKLI, s. 137-138.

⁵⁸⁴ KABAKLI, s. 29.

hayatı kimler içti?... diye sorarsanız: Nedim içti, Sinan içti, Yunus içti... Altın babaları, zorbalar ve dünyayı tutanlar öldüler... Yalnız Fuzuliler, Bakiler, Nedimler, Şeyh Galipler, İtriler, Levniler yaşadı... Hikâyemiz, artık-eksik affola! Rabbim milletimize daha nice Nedimler bağışlaya.⁵⁸⁵

Mekân

Eserde oldukça çok mekân kullanılmıştır. Bu hem eserin senaryo olmasından hem de uzun soluklu bir oyun olmasından kaynaklanmaktadır. Kullanılan mekânlar; Karaca Ahmet Mezarlığı, Karaca Ahmet Türbesi, Miskinler Mezarlığı, hayali konak, Emirgân Çınaraltı kahvesi, Emirgân kıyı yolu, Emirgân otobüs durağı, otobüsün içi, Bayazıt otobüs durağı, üniversite bahçesi, Haliç'te Gülbank kahvesi, Sa'dabad Bahçeleri, Sa'dabad, iskele, kayık, Balıkpazarı, Kafesli meyhane, Gülay'ın yatak odası, Gülay'ın odası, Gülay'ın evinde salon, Müslim-Can'ın konak bahçesi, Asafabad sarayı, Asafabad Sarayı'nın bahçesi, Nedim'in evi, Nedim'in Divanhanesi, tepeden kıyıya inen bir sokak, Çubuklu Kasrı, kasrın bahçesi, Mevlevihane, Mevlevihanenin bahçesi, Mehmet Çelebi Konağı, kırdada güreş alanı, kırlar, Kapalıçarşı, bir koçu arabası, bağ ev odası, konak önünde bir ağaçlık, kır kahvesi, bir sokak, bir tersane, yol üzeri, Okmeydanı şenlikleri, deniz şenlikleri, Müteferrika Matbaası, Sultan Selim'in Camii bahçesi, Fransız Elçiliğinde tiyatro salonu, saray kütüphanesi, harem, Küçükusu, Fatma Sultan'ın oturma odası, harem girişi, harem hücresi, meydan kahvesi önü, sarayda bir oda, Ortacami avlusu, Müslimcan'ın Divanhanesi, Bayazıt Hamamı önü, Çarşı önü, Bayazıt Camii avlusu, Şerefabad Sarayında büyük divanhane, Et Meydanı, Sultanahmed'de III. Ahmet Çeşmesi önü, haremde bir oda, Alay Köşkü önü, Sultan'ın odası, haremde padişah dairesi, bahçenin ucu, duvar dibi, sarayın odaları, saray rıhtımı, büyük bir çadır, obada harman yeri, çadırın önü, Nedim'in odası, birinci avlu, Topkapı-ikinci avlu, Revan Köşkü'nün içi ve arkadaki ağaçlıktır.

Eserde mekânlar belirtilmiş ama mekân tasvirlerine yer verilmemiştir.

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu oldukça geniştir. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Ferhat, Nedim, İbrahim Paşa, III. Ahmet, İzzet Ali, Müslim-Can, Nahifi, Vehbi, Raşid, Canım Hoca, Osmanzade

⁵⁸⁵ KABAKLI, Kapak.

Taib, Ali Usta, Muslu Deşe, İspirizade, Patrona Halil, Zülali, Meczup İbrahim, Adem Ejderhası, Kel Mehmet, Külahi, Aşık Abdi, Marki Dö Bonnack, M. Jourdrain, Van Mour, Mestinaz, Gülsüm, Lebbale, Ayşe, Fatma Sultan, Gülniyaz, Güllişan, Meyhaneci İstavri, 28 Mehmet Çelebi, Müteferrika, Şeyhülislam, Kaymak Mustafa, Gülay, Melek, Celal, Şahap, Canan, Hediye Dadı, İçoğlanı, Yahudi, satıcı, Beyaz, Genç Çapkın, 1. yeniçeri, 2. yeniçeri, kahveci, obabaşı, Cafer, 1. temsilci, 2. temsilci, Felsefe hocası, kaptan kıyafetli biri, kaptanın arkadaşı, bir külhanbeyi, 1. kışkırtman, 2. kışkırtman, Hasan Ağa, Ali Bey, Hatice, Ulema, Sultan Mahmut, Kutucu, Karayılan, Bostancı Ağa, bir vezir, başka bir vezir, Silahdar Paşa, Hasodalı Ağa ve Pehlivandır. Eserde dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar da oldukça çoktur. Bunlar; klavuz, kahveci yamağı, dellal, okçular şeyhi, kemankeşler, tatlıcı, kuklacı, yaşlı kadın, bir yaşlı adam, bir genç, hamamcı, bir delikanlı, kalabalıktan bir kesim, büyük kalabalık, birkaç kişi, bir kişi, 1. kişi, 2. kişi, 1., 2., 3., 4., 5. esnaf, iriyarı asi haberci, haseki, beş öğrenci, hepsi birden, ötekiler, masadakiler ve dinleyenler, birinci genç, ikinci genç, bir kadın, başka bir kadın, görevliler, halk, teşrifatçı, her üçü, hanende, 1. uşak, 2. uşak, ulak, haremağası, çocuk, baba, hizmetçi ve uşak ile kızlarıdır.

Ferhat: Eserde Ferhat, XVIII. yüzyıla hayali bir yolculuk yapan üniversiteli gençtir. Ferhat, gerek dönemin siyasi olayları gerekse sanatsal hayatı hakkında özellikle ilgi alanına giren Nedim hakkında oldukça çok bilgiye ve kültüre sahiptir. Bunu da konuşmalarında yansıtır:

FERHAT- Mevlana'nın Mesnevi'sini manzum olarak Türkçe'ye çevirdiğini biliyorum. (Nahifi ve hepsi hayrette.)

NEDİM- Senin de bilmediğin yok evlat maşallah! Bu da en yakın dostlarımdan, Defterdar, şair İzzet Ali Bey!

FERHAT- (Heyecanlı, memnun) İzzet Ali Bey'in defterdarlığı için yazdığınız tarihleri de okudum efendim: Ayrıca onun:

‘Ey hoş ol şeb kim bana arz-ı cemâl eylerdi yâr’

‘Bimecâl idim ben ibrâm-ı visâl eylerdi yâr’ beytine yazdığımız ‘Beşleme’yi de hatırlıyorum.⁵⁸⁶

Dönemde, bazen görünür bazen görünmez olarak dolaşan Ferhat, gördüklerini televizyon vasıtasıyla diğer insanlara da ulaştırır.

⁵⁸⁶ KABAKLI, s. 64.

Ferhat, sadece dönemi gözlemlemekle kalmayıp aklına takılan sorulara da cevap bulmaya çalışır:

“FERHAT- Bu matbaa Türkiye’ye neden geç geldi? Onu hattatlar ve yazıcılar mı, Medrese bağnazlığı mı, yoksa halk uyanmasın diye saray veya fetva kapısı mı engelledi? Gibi laflar, 1990’larda dahi söyleniyor.”⁵⁸⁷

Nedim: Lale Devri’nin ünlü şairi Nedim, geniş bir sanat çevresinin gözdesidir. Özellikle Sadrazam İbrahim Paşa, tarafından desteklenip korunmaktadır. Rakibi Osmanzade Taib ve onun çevresi tarafından sürekli eleştirilip, kuyusu kazıldığı halde onlara zarar vermeyi düşünmeyen iyi niyetli bir karaktere sahiptir.

Nedim, aşkı çok derin yaşayan yalnız bilindiği gibi yaşadığı aşkları değil hayallerini anlatan bir şairdir. Onun hayatındaki üç kadından birisi karısı Gülsüm, ikincisi âşık olduğu fakat el değmediği Mestinaz, üçüncüsü ise oba kızı Güllişan’dır. Hayatında şiirlerinde geçtiği kadar çok kadın olmamıştır. Bu onun geleceğe yanlış taşınan bir yönüdür. Nedim, sanki sürekli gönül eğlendiren bir çapkın olarak tanıtılmaktadır:

NEDİM- (İkna edici tonda) aklını o vesveseden çek Gülsüm! Bizimkisi şair kuruntusu hayali maceralardır. Bir gazelimde ne demiştim, hatırlasana:

‘Ben şairim, ol kaamet-i mevzunu, doğrusu

Sevmem desem de belki yalan söylerim sana’⁵⁸⁸

Genelde dünya aşkını yazan Nedim, az da olsa şiirlerinde Allah aşkından da bahsedilmiş, yalnız bu şiirleri de diğer aşk şiirlerinin yanında dünya aşkına yorulmuştur. Bu durumdan Nedim de şikayetçidir:

NAHİFİ- O beyitte fanilik mi söylersiniz tasavvuf mu? Bu derin sözü, ‘aşk-ı İlahi’ anlarım ben. Dünyada herşey noksandır, Allah ile tamam olur. Yalnız ‘Elest Bezmi’ne kanat çırpan ruhlarımızdır ki eksiklik ve zorluk tanımazlar.

NEDİM- Hele, bizim derin hasretimizi anlayan da bulunmuş Dedem! Hep ‘şuh ve çapkın Nedim’ diye tanıtılmaktan gına geldi.⁵⁸⁹

Nedim, halk şiirine de heves etmiş ve bu konuda bazı denemeler de yapmıştır. Fakat bu konuda kendisini çok geliştirmemiştir:

⁵⁸⁷ KABAKLI, s. 275.

⁵⁸⁸ KABAKLI, s. 146.

⁵⁸⁹ KABAKLI, s. 170.

“NEDİM- ... Gerçekten hevesim var bu koşmalara, hatta ‘Türkü’ adıyla bir deneme bile yaptım. Ama olmuyor. Benim tarzım başka. Parmak hesabı söylüyorum, yine arûza kaçıyor.”⁵⁹⁰

İbrahim Paşa: Dönemin Sadrazamı olan İbrahim Paşa, Nedim’in en önemli destekçilerindendir. Onu, her konuda gözetir. İyi bir idare sergilemeye çalışsa da III. Ahmet’i iyi bir hükümdar yapmak onun elinde değildir. Bu nedenle de sık sık iftiralara uğrar. Zaten toprakları için canını feda edebilecek yapıda olan İbrahim Paşa, III. Ahmet tarafından iftiracı ihtilâlcilerin eline teslim edilir:

“İBRAHİM PAŞA- ... Padişahımıza laf gelmektense, bin İbrahim feda olsun. Tarih huzurunda dahi suçlu kabullenmekten başka davamız olmayacaktır.”⁵⁹¹

III. Ahmet: Dönemin Sultanı III. Ahmet’in en büyük tasası sefere çıkılmasıdır. Bu nedenle hep barıştan yana tavır takınıp seferin mecburi olduğu durumlarda bile lalasını kendisine yalvartmasına rağmen sefere çıkmayı kabul etmez. Zevk, sefa ve eğlenceyle vakit geçirir. Hatta, Patrona Halil isyanında en yakınları olan başta İbrahim Paşa’nın canını istemeyerek de olsa feda etmekten çekinmez. Ama sonunda o da yaptığı hataların farkına varır. Ne yazık ki iş işten geçmiştir. Yerine tahtı bıraktığı yeğeni Sultan Mahmut’a kendi hatalarını yapmamasını öğütler:

SULTAN AHMET- Vezirine teslim olma. Hal ve işlerini devamlı kendin gözetle! Birini beş on sene sadrazamlıkta tutma; onu asla bağımsız, denetimsiz bırakma! Yalan sözlere güvenme, her vakit onu ara, diğer ricâldende sor. Sana ibret şu benim halimdir, doğru mu Sultanım.⁵⁹²

Diğerleri: İzzet Ali, Müslim-Can, Nâhîfî, Vehbî, Râşid, Cânım Hoca Nedim’in yakını ve destekçisi olan kişilerdir. Osmanzâde Tâib Nedim’in en büyük rakibi ve düşmanıdır. Lâle Devri’nin sonuna kalmadan ölür.

Ali Usta, Muslu Beşe, İspîrizâde, Patrona Halil, Zülâlî, Meczip İbrahim, Adem Ejderhası, Kel Mehmet, Külâhî ihtilâlde çeşitli şekillerde rol almış kişilerdir.

Aşık Abdî, bir halk ozanıdır.

⁵⁹⁰ KABAKLI, s. 227.

⁵⁹¹ KABAKLI, s. 325.

⁵⁹² KABAKLI, s. 402.

Marki Dö Bonnok, M. Jourdrain, Fransız elçiliğinde görevli kişilerdir. Van Mour, Hollandalı bir ressamdır.

Mestinaz, Nedim'in büyük aşkıdır. Gülsüm karısı, Lebbabe kızı, Ayşe ise kardeşidir. Fatma Sultan, İbrahim Paşa'nın eşidir. Gülniyaz Mestinaz'ın kardeşidir. Güllişan, Nedim'in obalı sevgilisidir. Meyhaneci İstavri, Nedim'in sürekli gittiği meyhanenin sahibidir. 28 Mehmet Çelebi, Osmanlı'nın sanat çevresini Avrupa ile ilgili bilgilendiren kişidir. Müteferrika, Osmanlı'ya matbaayı getiren kişidir. Şeyhülislam matbaa ile ilgili olumlu fetva veren dönemin şeyhülislamıdır. Kaymak Mustafa, İbrahim Paşa'nın damadı aynı zamanda kaymakamıdır.

Gülay, Melek, Celal, Şahap ve Canan Ferhat'ın üniversite arkadaşlarıdır.

Hediye Dadı, Mestinaz'a Nedim'in mektubunu ulaştıran dadıdır.

İçoğlanı, Yahudi, Satıcı, Beyaz, Genç çapkın, 1., 2. yeniçeri, kahveci, obabaşı, Cafer, 1., 2. temsilci, Felsefe Hocası, kaptan kıyafetli biri, kaptanın arkadaşı, bir külhan beyi, 1., 2. kışkırtman, Hasan Ağa, Ali Bey, Hatice, Ulema, Sultan Mahmut, kutucu, Karayılan, Bostancı Ağa, bir vezir, bir başka vezir, Silahdar Paşa, Hasodalı Ağa ve Pehlivan dönemin olaylarında rol alan çeşitli kişilerdir.

Anlatma Problemi

Toplam 369 sahneden oluşan eser inceleme-roman-senaryo olarak tanıtılmaktadır. Eser, bu üç özelliği de barındırdığından oldukça geniş ve ayrıntılıdır.

Nesirle yazılmış olan eserde şiirlere sık sık yer verilmiştir. Bunlar gerek Nedim'in gerek Nedim'in dönemindeki sanat çevresinin, gerekse halk şairlerinin şiirleridir:

İZZET ALİ- Ama ne güzel vermişsin derslerini! Şahaser rübâin aynen aklımda:

Saymazsa hisâba nola ahbâb bizi

Biz zümre-i şâîranda müstesnâyız.⁵⁹³

SAZ ŞAİRİ- Destanımı okumaya başlar:

Kaptılar Beyaz güzeli

O Yosma saçı lüleli

⁵⁹³ KABAKLI, s. 56.

İpek kumaş endazeyle

Ölçtüler o ince beli⁵⁹⁴

Eserde mekân tasvirlerine, açıklamalara uzun uzun yer verilmiştir. Bu durum bütün mekânlar için geçerli değildir ama özellikle devrin özel mekânları uzunca tasvir edilmiştir. Bu eserin roman ve inceleme özelliği taşımasından da kaynaklanmaktadır. Fakat, aralardaki uzun anlatımlar bazen esere sıkıcılık vermektedir.

Genelde dili sade ve anlaşılır olan eserin içerisinde geçen divan şiirleri de açıklamalı olarak verilmiştir. Bu da anlaşılabilirliği kuvvetlendirmektedir:

“Ey zâhid, güzel sevmekte müşkülün varsa bizden sor. Bizim aşk fenninde pek çok ilmimiz, sağlam deneyişlerimiz vardır.”⁵⁹⁵

“Güzel sevmekte zahid müşkilin var ise bizden sor

Bizim ol fende pek çok ilmimiz, itkaanımız vardır.”⁵⁹⁶

Eserde döneme ait bazı sözcük kullanışları, kalıplaşmış ifadeler yer almakta bu da esere ilginçlik kazandırmaktadır. Bu kullanımlar, dönemin tam yansıtılabilmesi adına da önemli bir unsurdur:

“MECZUP İBRAM- ... Va hayf! Va hayf! Ateşten yaratılma bir İblis-i şakî varmakta üzerime!”⁵⁹⁷

⁵⁹⁴ KABAKLI, s. 217.

⁵⁹⁵ KABAKLI, s. 9.

⁵⁹⁶ KABAKLI, s. 10.

⁵⁹⁷ KABAKLI, s. 310.

HACI BEKTAŞ-I VELÎ

Özet

Hacı Bektaş, hocası Lokman Perende'yi ziyarete gelir. İlk öğrenimini Nişabur'da yapan Hacı Bektaş, artık olgunluğa ulaşmış, bunu etrafa aktarma zamanı gelmiştir. Hacı Bektaş, Lokman Perende'nin isteğiyle kardeşi Menteş'i de yanına alarak yola çıkar. Önce Hacca, oradan Sivas'a, oradan da Kırşehir'e gelen Hacı Bektaş, Ahi Evren'le tanışır. Baba İlyas'la yakın dost olan Hacı Bektaş, Babaî Tarikatı'nın ileri gelenlerinden olur. Hacı Bektaş'ın kardeşi Menteş geldiği yere geri dönerken Babaî Harekâtı'nda şehit olur.

Hacı Bektaş, sokakta bir çocuğu döven adamı ve çocuğu içeri alır. Çocuk, adamın beyinin horozunu öldürmüştür. Hacı Bektaş, adama bir horoz vererek ve ikramda bulunarak aralarını bulur. Çocuğun annesi de onun yaramazlıklarından şikayetçidir. Hacı Bektaş, çocukla konuşarak onun uslu ve hayırlı bir çocuk olmasına vesile olur.

Babaî Tarikatı'nın mensupları toplumda horlanan zor durumda yaşayan insanlardır. Sonunda baş kaldırır. Binlerce Babaî kılıçtan geçirilir. Bunun üzerine Hacı Bektaş Suluca Karahöyük'e gelir. Burada İdris ve karısı Kadıncık Ana'nın evine konuk olur. Bir süre sonra İdris vefat eder. Kadıncık Ana ise Hacı Bektaş'ı bırakmaz. Hacı Bektaş, kıyımdan kurtulan Babaî'leri toplar. Kendilerine yeni bir dünya kurar.

Hacı Bektaş'ı ziyarete gelenler, Sivas dolaylarında Türkmenlere karşı kıyımın tekrar başladığını haber verirler. Hacı Bektaş, adamlara savaşmaktansa kötülüğe iyilikle karşılık vermeyi tavsiye eder.

Hacı Bektaş'ın yanına gelen dört kadın da ona derdini anlatır. Kiminin eşinden, kiminin açlıktan, kiminin evladından sorunu vardır. Hacı Bektaş, hepsinin ihtiyacını karşılatır. Suçlu olduğunu düşünerek koşan bir yolcuyu suçsuz olduğuna inandırır ve hayata döndürür. Gençlere ve çevresindekilere öğütler, dersler verir. İnsanlar arasında din ayrımı yapmaz. Herkesin yarasına derman olmaya çalışır.

Hacı Bektaş, Sarı Saltık'la tanışır. Onun karakterini çok beğenir ve onu yanına alır. Çevresinde toplânlara etraftaki tehlikeleri anlatır. Bir yanda Bizans, bir yanda Araplar, bir yanda İran ve bir yanda da Moğollar vardır. Hacı Bektaş bu nedenle

yakınında bulunan ve güvendiği herkesi Anadolu'da bir yere gitmekle görevlendirir. Sarı İsmail Sultan Menteş'e, Hacim Sultan Kütahya'ya, Pirap Sultan Konya'ya, Kara Ahmet Sultan Dobruca'ya, Güvenç Abdal Sultan Karadeniz'e, Samut Baba Elmalı'ya gidip orayı aydınlatmakla görevlendirilir. Kadıncık Ana ise Hacı Bektaş'ın yanında kalır.

Hacı Bektaş'ı ziyarete gelen iki adam onun komşusunun ekinini biçtiğini ve alçak gönüllülüğünü görünce makamının adamı olmadığını söyleyerek çıkıp giderler.

Ocağa kabul edilmek isteyen kişi önce Pir'den el alıp kabul edilmeli yani can mertebesine ulaşmalıdır. Bu bir rehber ve derviş gözetiminde gerçekleşir. Derviş ve rehber, kişinin can olmasına karar verdikten sonra orada bulunanlar da şahitlik eder. Kişi can olmaya hak kazanır.

Selçuklu ordusu Moğollara tekrar yenilmiş, yurt sömürge haline gelmiştir. Halk birbirine düşmüş, kan gövdeyi götürmektedir. Hacı Bektaş ise halkı yetiştirmeye ve eğitmeye uğraşmaktadır. Çevresinde bulunan herkese yalandan, riyadan uzak bir hayat sürmeyi aşılır.

Ocakta bulunanlardan suç işleyene gerekli ceza derviş ve babanın gözetiminde verilmektedir. Yabancı birine el kardırmış olan bir genç suçunun farkında olduğu için affedilir. Zina ettiği söylenen ve suçunu kabul eden bir genç ocaktan uzaklaştırılır ve toplumdan da tecrit edilir. Kendisi için kötü olduğu söylenen ve suçundan pişman olan bir genç bir süre için ocaktan uzaklaştırılır ve karşısındakine verdiği zararı ödeme şartı getirilir. Çocuklarını sebepsiz döven ve haksız çıkar sağlamaya çalışan bir adam ocaktan üç yıl uzaklaştırılır.

Hacı Bektaş'ın sohbetine katılan ve ona sorular soran bir adam aldığı cevaplar sonucunda onu kâfir ilan eder. Hacı Bektaş, dergâhın duvarına yaslanıp dinlenen bir ihtiyarı içeri alır. Ona izzet ve ikramda bulunur. Sorularını sabırla cevaplar. İhtiyar da ocağa girmeye karar verir.

Kadıncık Ana, bir annenin uslu olan oğlunu tebrik ve takdir eder. Annesinin yaramaz, söz dinlemez olduğunu iddia ettiği çocuğu ise hemen suçlu olarak görmez. Çocukla konuşur. Onun anne ve babasının geçimsizliğinden etkilendiğini, aslında iyi bir çocuk olduğunu söyler. Çocuk da Kadıncık Ana'nın nasihatini dinleyerek uslu bir çocuk olur.

Cem ayini sırasında cem evinde Baba, dervişler, Rehber, Çerağcı, Gözcü, Zâkir, Ferraş, Saka, Sofracı, İznikçi, Pervane bulunur. Selamlamadan sonra duaya başlanır. Her biri ardarda dua ederler. Cemaat de duaya katılır. Arada şiirler de okunur. Sonra Zâkir tevhid için izin alır. Tevhidden sonra miraslama yapılır. Buna da cemaat katılır. Babanın dualarıyla cem ayini biter.

Halktan Hacı Bektaş'ın fikirlerini sorgulayanlar artmıştır. İki Molla daha onunla görüşür. Kalıplaşmış fikirlerini değiştirmekten korkan bu iki Molla da, Hacı Bektaş'ın tasavvuf anlayışını anlamaktan uzaktır.

Yorgun ve hasta olan Hacı Bektaş, o zamana kadar incitmiş olabileceği herkesle konuşur. Halbuki ondan kimse incinmemiştir. Artık dünyadan ayrılacağını anlayan Hacı Bektaş, çevresindekilere öğütler verir. Özellikle Kadıncık Ana'nın karşısında saygıyla eğilir.

Olay Örgüsü

Konusunu Hacı Bektaş'ın hayatının bir bölümünden alan *Hacı Bektaş-ı Veli* adlı oyunun olay örgüsü şu şekildedir;

- 1- Hacı Bektaş, hocası Lokman Perende'yi ziyaret eder.
- 2- Hacı Bektaş, hocasının isteğiyle kardeşini de yanına alarak önce Hacca, sonra Sivas'a, sonra da Kırşehir'e gider.
- 3- Kırşehir'de Baba İshak'la tanışan Hacı Bektaş, Babaî tarikatının ileri gelenlerinden olur.
- 4- Hacı Bektaş'ın kardeşi geri dönerken Babaî harekâtında şehit olur.
- 5- Hacı Bektaş, bir çocuğun öldürdüğü horozu karşıdaki adama ödeyerek çocuğu kurtarır.
- 6- Toplumda horlanan Babaî tarikatının mensupları isyan eder ve birçoğu kılıçtan geçirilir.
- 7- Hacı Bektaş, Suluca Karahöyük'e yerleşir.
- 8- Kadıncık Ana ve İdris'in evine yerleşen Hacı Bektaş, kıyımdan kurtulan Babailerini toplarlar.

9- Hacı Bektaş, yapılan kıyım karşı kötülüğe iyilikle karşılık verme prensibiyle hareket edilmesini tavsiye eder.

10- Hacı Bektaş, kendisini ziyarete gelen dört kadının her birinin ihtiyaçlarını karşılar ve onlara yardımda bulunur.

11- Sarı Saltık'la tanışan Hacı Bektaş, onu yanına alır.

12- Hacı Bektaş, dört bir taraftan insanları saran tehlikeye karşı çevresinde bulunanlardan her birini ayrı bir yerde görevlendirir.

13- Hacı Bektaş'ı ziyaret eden iki adam onun komşusunun ekinini biçmesine bir anlam veremeyerek makamının adamı olmadığını iddia ederler.

14- Ocağa kabul edilmek isteyen kişi önce Pir'den el alıp sonra can mertebesine ulaşmalıdır.

15- Bu kişi önce Derviş ve Rehberin gözetiminden geçer.

16- Selçuklu'nun Moğollara tekrar yenilmesinden sonra Hacı Bektaş halkın eğitimiyle daha çok ilgilenir.

17- Ocakta bulunanların suç işleyenine Derviş ve Baba'nın gözetiminde ya ceza verilir ya da affedilir.

18- Hacı Bektaş'ın sohbetine katılan bir adam onu kâfir ilan eder.

19- Hacı Bektaş'ın sohbet ettiği bir ihtiyar ocağa girmeye karar verir.

20- Kadıncık Ana, bir annenin yaramazlığından şikayet ettiği çocuğuyla konuşarak onu uslu olmaya ikna eder.

21- Cem ayini, cem evinde toplânan tarikatın görevlilerine cemaatin de katılımıyla gerçekleştirilir.

22- Hacı Bektaş'la görüşen iki molla da sabit fikirlerinden vazgeçmezler.

23- Hasta olan Hacı Bektaş, çevresindekilere öğüt verir. Kadıncık Ana'ya da saygısını belirtir.

Tema

Oyunun ana teması hocası Lokman Perende tarafından insanlara yardım ve destekle görevlendirilen Hacı Bektaş'ın Moğol istilası sırasında Türkmenleri koruma ve

toparlama çabasıdır. Bu çaba, Lokman Perende'nin öğüt ve istekleriyle şekillenmiş, Hacı Bektaş'ın faaliyetleriyle ortaya çıkmıştır:

L.PERENDE- Şu yeryüzünde her yapıda insan vardır. Bunların çoğu müslüman olmayabilir. İslam ve insan olmak bir üstünlüktür. Ama her insan ve her islam sonradan edinmiş olduğu benliğinden kurtulamayarak gerçek insanlıktan uzak kalabilir.(Bakar ona.)

H.BEKTAŞ- Evet kalabilir.

L.PERENDE- Senin ve senin gibilerin ödevi bu eksikliği ortadan kaldırmayı iş edinmek olmalıdır. Kendinde bulunan nitelikleri, iyilikleri, güzellikleri, saygıyı ve görev anlayışını başkalarıyla paylaşmalısın ve onlara yol göstermekten kaçınmamalısın.⁵⁹⁸

Hocasının insanlara yardım edecek olgunluğa eriştiğine kanaat ettiği Hacı Bektaş, önce Kırşehir'de sonra da Suluca Karahöyük'te yerleşerek toplumun yaralarını sarmak için uğraşır. Bunu da Babaî Tarikatı'nın anlayışı çerçevesinde uygular. Artık Hacı Bektaş, sözleriyle insanları aydınlatan bir kimlik taşımaktadır:

“H. BEKTAŞ- Bir şeyi bütün varlığıyla isteyenler, çalışmak koşuluyla er geç isteklerine ulaşırlar.”⁵⁹⁹

“H. BEKTAŞ- ... Merhamet iyilik ruhunun gıdasıdır. Merhamet yolundan geçmeyen hiçbir iyilik kemalini bulamaz.”⁶⁰⁰

“H. BEKTAŞ- İnsanlar inandıklarını doğru kabul ederiler. Gereken gerçek doğru olanı akıl yoluyla bulabilmektir.”⁶⁰¹

Eserde teme hoşgörü ve insan sevgisi üzerine oturtulmuştur.

Eserde yan tema olarak da Babaî Tarikatı'nın anlayışı ve toplumsal yapı ele alınmıştır. Babaî Tarikatı'nın insanlara yaklaşımı Hacı Bektaş karakterinde verilirken aynı zamanda cem ayini ile de tarikatın genel yapısı ifade edilmiştir:

BİLGE- Şimdi Cem Ayini göreceğiz. Elbet bütün özellikleriyle deği. Mümkün olduğu oranda. Cem ayini herşeydir. Bu ayin insanı birçok özellikleri ve anlayışlarıyla karşımıza çıkarır. Burada kişi gönlündeki muradın kapılarını açar. Ve ödevlerinin sınırını kavrar...⁶⁰²

⁵⁹⁸ Sabahattin ENGİN, *Hacı Bektaş-ı Veli*, Can Yayınları, İstanbul, 1996, s. 13-14.

⁵⁹⁹ ENGİN, s. 58.

⁶⁰⁰ ENGİN, s. 58.

⁶⁰¹ ENGİN, s. 97.

⁶⁰² ENGİN, s. 111.

Zaman

Eserin olay zamanı Hacı Bektaş-ı Veli'nin yaşadığı yüzyıl olan 13. yüzyıldır. Eserde olay zamanı ile ilgili bir bilgiye ya da zamanın geçişiyle ilgili bir bilgiye yer verilmez.

Oyunun anlatma zamanı 1996 dır. Yazar, eseri yazış sebebini önsözde açıklamaktadır:

Hacı Bektaş-ı Veli'yi bundan 25-30 yıl önce yazmayı düşündüm. Kitapçılarda bulunan, Bektaşilik'ten söz eden bütün eserleri tek tek inceleyerek yoğun bir araştırmanın içine girdim. Çıkarılan velayetnameler üzerinde uzun uzadıya durdum. Bunların kimini doyurucu, kimini yüzeysel buldum.⁶⁰³

Uzun araştırmalardan sonra şu sonuca varmış bulunmaktayım: Hacı Bektaş Veli her yanıla büyük bir insan. Bu ulu varlıktan bugün de yararlanmamız gereken çok şeyler var. Onu yanlış yorumlayarak zaman zaman inkar yoluna sapmış bulunmamızın ne kadar yanlış, hatta gaflet denilebilecek kadar büyük bir hata olduğunu öğrendim. Ulusumuz, böylesine ulu ve her yönden gerçek ulus bilincine ermiş olacaktıdır.”⁶⁰⁴

Mekân

Eserin genel mekânı Anadolu'dur. Oyunun hemen tamamı önce Kırşehir'de sonra Suluca Karahöyük'te bulunan dergâhta geçmiştir. Ayrıca bir salon ve bir de oda eserde mekân olarak kullanılmıştır.

Oyunda az sayıda olan mekânlar bölüm başlarında belirtilmiş yalnız açıklama ve tasvirlerle yer verilmemiştir:

“Bir dergah. Lokman Perende. Can ve bir süre sonra Hacı Bektaş-ı Veli.”⁶⁰⁵

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu oldukça geniştir. Oyunda yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Hacı Bektaş-ı Veli, Lokman Perende, Kadıncık Ana, Baba, Can, 1. Muhip, 2. Muhip, Çocuk, Kadın, adam, 1.-2.-3. Delikanlı, Hacim Sultan, Sarı İsmail, Resul Baba, Birap Sultan, Sarı Kadı, Mes'ut Baba, Kara Ahmet Sultan, Güvenç Abdal, Somut Baba, Sarı Saltuk, Rehber, Talip, Bakkal, Marangoz, Bahçıvan, Nalbant, Demirci, 1.-2.-3.-4. Sanık, Muzdarip

⁶⁰³ ENGİN, s. 7.

⁶⁰⁴ ENGİN, s. 9.

⁶⁰⁵ ENGİN, 11.

ihtiyar, 1. Anne, 2. Anne, Uslu çocuk, Hırçın Çocuk, 1. Molla ve 2. Molladır. Oyunda dekoratif unsur durumundaki şahıslar ise; Çerağcı, Gözcü, Sazende, Farraş, Saka, Sofracı, İznikçi ve Bekçi'dir.

Hacı Bektaş-ı Veli:Hocası Lokman Perende'den olgunlaştığına dair işaret alan Hacı Bektaş, bu vakitten sonra hocasının işaretiyle kendisini insanlara yardım etmeye ve destek olmaya adar. Kırşehir'de Babaî Tarikatı'nın önde gelenlerinden olan Hacı Bektaş, yardım isteyen kimseyi geri çevirmez. Herkese kapılarını ve gönlünü açar. İnsanlara, yaşanılan tüm zorluklara rağmen ayakta kalmayı ve kötülüğe karşı bile iyilik yapmayı öğretir:

H. BEKTAŞ- Biz zengin değiliz. (Gülümseyerek.) Malımız, mülkümüz onlara göre çok az. Kanaatkarız. Mal ve mülkün görünüşteki mutluluğunu içimizden atarak, gerçek mutluluğu bulmak için çalışıyoruz. Kimseye kötülük etmeyiz! Nefs-i emmarenin kışkırtıcılığından uzak kalabilmek için elimizden geleni yapmak durumundayız...⁶⁰⁶

Yaşantısı ve felsefesiyle daha çok halka ve halktan olana hitabeden Hacı Bektaş dergâhında halkın her kesiminden insan yer bulmakta, yardım görmektedir. Hatta, Hacı Bektaş, halka kendi elleriyle yardım etmekte, komşusunun ekinini biçmekten çekinmemektedir:

H. BEKTAŞ- Bizi horluyorlar. Niçin biliyor musunuz?... Biz halkın adamlarıyız... İçimizde eşraf yok. Türkmeniz biz. Yörügüz biz. Tahtacıyız. Çebniyiz. Günübirlik yaşayan alçak gönüllü insanlardan kurulu bir bütünü. Bütünleşmek, kilitlenmek zorundayız...⁶⁰⁷

Hayatını insanlara yardım etmeye, onları mutlu etmeye adayan Hacı Bektaş, böyle bir ömür sürmesine rağmen ölümüne yakın kırmış olabileceği insanların ızdırabını hisseder ve çevresindeki herkese bir de özrünü beyan eder:

H. BEKTAŞ- Bir gün ocağa geç kalmıştım. Koşa koşa geldim. Sanki geç kalan ben değilmişim de, ocağa bakan imiş gibi hiç yoktan ona surat asar gibi oldum. Ne yapıyorsun burada? Dedim. Oysa ne yapmakta olduğunu çok iyi biliyordum. Bu kendime karşı olan hıncımı başkalarından almak istemek gibi bir duygunun ürünüydü. O günden bu yana bu sürçmemi açığa vurup ondan özür dileyemedim.⁶⁰⁸

Lokman Perende: Hacı Bektaş Veli'nin hocası olan Lokman Perende, oyunun sadece başındaki birkaç sayfasında bulunmasına rağmen Hacı Bektaş'a verdiği görev

⁶⁰⁶ ENGİN, s. 19.

⁶⁰⁷ ENGİN, s. 21.

⁶⁰⁸ ENGİN, s. 131.

eserin amacını oluşturması bakımından incelenmeye değerdir. Lokman Perende, Hacı Bektaş'ın çabalarının ve çalışmalarının temelinde yer alır. Hacı Bektaş, hayatı boyunca Lokman Perende'den aldığı öğütleri uygulamaya ve insanlara yararlı olmaya çalışır:

L. PERENDE- Kendini hazırlıklı, yeterli bulduğun zaman yola çık. Şunu hiçbir zaman unutma: Çıkacağın yolun sonu mutlu, başlangıcı dikenli, çakıllı, dolambaçlıdır. Nefs-i emmarenin değiştirmiş olduğu ikiyüzlülüklerle, kıskançlıklarla, şirretliklerle doludur. Bir gayya kuyusu gibidir. Bu kuyunun içinde kendini yitirmemek için kişi nurunu kendinde bulabilmelidir. Bu nur, iyilik güzellik, feragat duygusudur. Kişi bundan gerektiği zaman güç alabilmelidir...⁶⁰⁹

Kadıncık Ana: Hacı Bektaş-ı Veli'nin Kırşehir'den Suluca Karahöyük'e geçmesinden sonra evinde misafir olduğu Kadıncık Ana bir süre sonra kocası İdris'i kaybederek kendisini tamamen Hacı Bektaş'ın yoluna adar. Onun yanından ayrılmaz ve hizmetiyle ilgilenmeye çalışır. Kadıncık Ana da dergâhtaki yetkililerden biridir. Hatta, Hacı Bektaş, çevresinde uygun gördüklerini Anadolu'nun değişik yerlerine görevli gönderirken Kadıncık Ana, kendisinin de görevlendirilmemesine üzülür:

K. ANA- Onlar gibi ulu bir görevi üzerime alacak durumda olmadığım için üzülürüm.

H. BEKTAŞ- Senin ödevin onların aldığı ödevden daha aşağı değil Kadıncık Ana. Onların başarıları için gerekli ışığı horlaştırıyorsun. Başka ne istiyorsun?⁶¹⁰

Diğerleri: Baba ve Can, Hacı Bektaş'ın dergâhında bulunan ve hemen her zaman yanından ayrılmayan kişilerdir. 1. ve 2. Muhip Lokman Perende'nin yanından Hacı Bektaş'ı ziyarete gelen kişilerdir. Adam, horozu öldürülen beyin görevlisidir. Hacı Bektaş onu bir horoz vererek geri gönderir. Kadın, horozu öldüren çocuğun annesidir. Çocuk ise şikayetçi olunan kişidir. 1., 2., 3., 4., kadın Hacı Bektaş'a gelip yardım isteyen ve yardım gören kadınlardır. 1. ve 2. Görevli Moğolların yaptığı kıyım karşısında Hacı Bektaş'tan manevî destek almaya gelen kişilerdir. Yolcu, sefer halindeyken dergâhta misafir edilen ama Bektaş Veli'nin sözlerine karşı çıkararak dergâhtan ayrılan kişidir. 1., 2., 3., Genç ve 1., 2., 3. Delikanlı Hacı Bektaş'tan öğüt dinleyen kişilerdir.

Hacim Sultan, Sarı İsmail, Resul Baba, Birap Sultan, Sarı Kadı, Mes'ut Baba, Kara Ahmet Sultan, Güvenç Abdal ve Somut Baba Hacı Bektaş'ın en yakını olan ve

⁶⁰⁹ ENGİN, s. 16.

⁶¹⁰ ENGİN, s. 67.

tarikatinde görevli kişilerdir. Sarı Saltuk, Hacı Bektaş'la tanıştıktan sonra dergâha giren kişidir. Rehber, ocağa yeni giren kişiye rehberlik eden kişidir. Talip ise ocağa yeni girmeye çalışan ve rehber gözetiminde bulunan kişidir.

Bakkal, Marangoz, Bahçıvan, Nalbant ve Demirci Hacı Bektaş'tan öğüt alan ve onunla bulunan kişilerdir. 1., 2., 3. ve 4. sanık ocakta suç işleyen ve bazısı cezalandırılıp bazısı affedilen kişilerdir. Muzdarip ihtiyar Hacı Bektaş'la tanışıp, onun sohbetinden hoşlanan ve ocağa katılan kişidir. 1. Anne ve 2. Anneden biri Hırçın çocuğun biri de Uslu çocuğun annesidir. 1. Molla ve 2. Molla fikirleri sabitlemiş olan Hacı Bektaş'la konuştuktan sonra yarı yarıya ikna olan kişilerdir.

Eserde Çerağçı, Gözcü, Sazende, Farraş, Saka, Sofracı, İznikçi ve Bekçi dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslardır.

Anlatma Problemi

Eser iki bölümden oluşmaktadır. Bölümlerde sayılarla ifade edilen ayrı bölümler vardır. 1. Bölüm on ayrı bölümden 2. Bölüm de sekiz ayrı bölümden oluşmaktadır. Bazen bölüm başlarında bazen aralarında Bilge adı verilen anlatıcının diliyle geniş açıklamalar yapılmaktadır:

BİLGE- Durum hiç iyi değil. Yine her yönden felaket. Moğollara Selçuklu ordusu ikinci kez yenildi. Yurt, Moğolların bir sömürgesi haline geldi. İç kıyımında ise kan gövdeyi götürüyor. Halk birbirine düşürülmüş. Birleşip düşmana karşı koymaya kimse yanaşmıyor...⁶¹¹

Oyun nesirle yazılmıştır. Eserde şiire sadece Cem ayini sırasında yer verilmiştir:

DÜVAZ

Akıl ermez yaradanın sırrına

Muhammed Ali'ye indi bu kurban

Kurban olam Kudretinin nuruna

Hasan Hüseyin'e indi bu kurban

Ol İmam Zeynel'in destinde idim

Muhammet Bakır'ın dostunda idim

⁶¹¹ ENGİN, s. 80.

Cafer-i Sadık'ın Postunda idim

Musa, Kazım, Rıza'ya indi bu kurban...

Şah Hatayım eder bilir mi her can

Kurban'ın üstüne yürüdü erkan

Tırnağında tesbih kanında mercan

Mü'min olanlara indi bu kurban.⁶¹²

Eserin dili sadedir. Bazı bölümlerde tasavvufî ifadelere yer verilmiştir. Cem ayinindeki bazı tabirler dışında anlaşılmaçlık yoktur:

“Hepsi Birden- Allah, Allah,, Gülruh-i Nagi'yim. Kırklar meydanında vazifeliyim. Pir meydanında durucu, sunucuyum, Hamdulillah, Hazret-i Hacı Bektaş-ı Veli...”⁶¹³

⁶¹² ENGİN, s. 116-117.

⁶¹³ ENGİN, s. 117.

KÖROĞLU

Özet

Gözleri kör olan Deli Yusuf, oğlu Ruşen Ali'ye geçmişte Kent Beyi yüzünden başına gelenleri anlatmaktadır:

İstanbul'a yeni atanan bir vali, at sürülerinin içinden birinin seçilmesi için Deli Yusuf'u çağırır. Deli Yusuf, Kent Beyi'ne sürüdeki atların hiçbirinin işe yaramayacağını söyleyince Kent Beyi buna çok kızar.

Deli Yusuf, Bey'in istediği gibi bir tay aramaya çıkar. Sonunda bir kırdı tayı bulur. Yalnız tekrar Kent Beyi'ne ulaşabilmek için günlerce yol gider ve bu arada tay iyi beslenemediği için zayıflar ve cılızlaşır. Tayı beğenmeyen ve kendisiyle dalga geçildiğini düşünen Kent Beyi, Deli Yusuf'un gözlerini oyduktur.

Aradan yıllar geçmiş, taya Deli Yusuf'un oğlu Ruşen Ali bakmış ve tay, bulunmaz güzellikte bir at haline gelmiştir. Deli Yusuf, oğlunu bir yolculuğa hazırlamaktadır. Nalbanta atı nallattırır. Saraçbaşına iyi bir eğer yaptırır. Otuz okkalık bir gürz ve on okkalık kirmeni kılıç hazırlattırır. Yedi kat çemberle kenetlenmiş kalkan ile zırh getirtilir. On dokuz bağ uzunluğunda kargı, üç arşın boyunda gabi ve ağır bir yay bulunur.

Deli Yusuf, oğlunu çok iyi eğitmiştir. Ona düşünmeden hareket etmemenin önemini anlatır. Herkese hakkı olanı vermeyi öğütler ve âşık olup toplumun sorunlarını ifade etmesini ister. Oğluna bir bağlama hediye eder.

Kent Beyi, ünü etrafa yayılan Kır At'ı almaları için adamlarını salar. Deli Yusuf, haberciye atı Kent Beyi'ne vermeyeceğini söyler.

Deli Yusuf, Ruşen Ali'ye atına binip doruklara doğru yollanmasını yücelerde bir pınar göreceğini, ulu bir çınarın yanı başındaki kaynaktan su içmesi gerektiğini, bu şekilde ihtiyacı olan kudreti kazanacağını söyler. Bu arada bir derviş gelir. Ruşen Ali'ye bundan böyle herkesin Köroğlu diyeceğini ve o pından muhakkak içmesi gerektiğini anlatır. Bu pınarın suyu görmeyen gözü bile açmaktadır. Ama, Ruşen Ali suyu ya kendisi için ya da babası için kullanacaktır. Ruşen Ali ısrarla babasının gözünü açmak için kullanmak ister ama babası buna razı olmaz. Çünkü halkın Köroğlu'na ihtiyacı vardır.

Köroğlu, yiyecek taşıyan bir ihtiyar ve delikanlıyı durdurur. Bunlar, sattıklarıyla kıt kanaat geçinen insanlardır. Köroğlu, onlara sert davranır ve yüklerini yıkmalarını ister. Bunu gören Deli Yusuf, oğlunun haksızlık yaptığını söyler. Köroğlu suçunu anlar ve pişman olur.

Köroğlu, yanına adam toplamaya başlamıştır. Önce kervanları soyan Akbayır Ağası ile işe başlar. Akbayır Ağası, Köroğlu'nun tehditlerine kulak asmaz. Kent Beyi'nin kervanının çeribaşısını da durduran Köroğlu, onlara halka zarar vermekten, insanları soyup köyleri yakıp yıkmaktan vazgeçmelerini söyler. Çeribaşısını da fikirlerinden döndüremez.

Köroğlu, kapısına gelen yaşlıları, iş göremezleri, fakirleri, kadınları yardım etmeden geri çevirmez. Deli Yusuf, bu durumdan çok memnundur.

Köroğlu'nu ziyarete Deli Hoylu ve Cidalı Kenan adında iki babayiğit gelir. Önce Deli Yusuf, babayiğitleri karşılar. Onlarla muhabbet ettikten sonra Köroğlu'nu çağırır. Köroğluya da konuşan iki babayiğit onunla beraber hareket etmeye onun emrinde çalışmaya karar verirler.

İki atlı, Padişah'tan Köroğlu ve beraberindekilere haber getirir. Savaş çıkmıştır ve Padişah, Köroğlu ve adamlarını savaşa çağırılmaktadır. Deli Hoylu ve Cidalı Kenan, Köroğlu'nun binbaşılığı olmuştur. Beraber, savaşa katılma kararı alırlar. Altı bin askeriyle savaşa katılan Köroğlu, Padişah'ın taktirini kazanır ve savaş sonunda Çamlıbel, Köroğlu'na hediye edilir. Köroğlu, babasının isteği üzerine Çamlıbel'e sırtını dağa yaslayacağı bir kale yaptırır ve mücadeleye başlar.

Köroğlu, Çamlıbel'de halkın huzur içinde yaşayabilmesi için Kadı'yı hesaba çeker. Kadı, halka sıkıntı yaşattığını kabul etmez. Köroğlu, Kadı'yı köylülerle yüzleştirse bile Kadı, suçunu kabul etmez. Köroğlu, Kadı'dan bundan sonra halkın iyiliği için çalışacağına ve rüşvet almayacağına dair söz alır. Kent Beyi, bütün iyileri görevden uzaklaştırıp kendi yandaşlarını toplamaktadır. Onunla çalışanların arasında sadece Müftü iyi bilinen bir adamdır.

Köroğlu, Çamlıbel'e içinde bütün meyvelerin bulunduğu bir bahçe yaptırmaya başlar. Cüssesine güvenen bir tellak gelerek Köroğlu'nun binbaşısı olmak ister ama sadece uşak olabilir.

Köroğlu, sadece yanına gelenlerle yetinmemekte, aynı zamanda methini duyduğu kişileri de yanına almak için çaba sarf etmektedir. İstanbul'daki Kasapbaşı'nın oğlu Ayvaz bunlardan biridir. Köroğlu, yerini Hoylu Binbaşı'ya bırakarak Ayvaz'ın babasını ziyarete gider. Kasapbaşı, karısına da uşaklarına da kötü davranan bir adamdır. Köroğlu'nu uzun süre yanına kabul etmez. Sonunda onu kılık değiştirmiş bir paşa zannettiği için içeri aldırır. Onun Köroğlu olduğunu öğrenince sertleşir. Köroğlu, Ayvaz'ı yetiştirmek için almaya geldiğini söyler. Adam bunu çok saçma bulur ama Köroğlu'ndan da korkmuştur. Köroğlu, Ayvaz'a karşılık Kasapbaşı'na, üç yüz akçe, elli keçi, elli koyun, elli sığır iki de kısrak verir. Ayvaz da Köroğluya gitmeye razıdır. Kasapbaşı'nın niyeti, Köroğlu'nun yolunu kestirmek, hem Ayvaz'ı almak hem de Köroğlu'nun verdiklerine, paralarına sahip olmaktır. Fakat mücadeleyi Köroğlu kazanır ve Ayvaz'ı Çamlıbel'e götürür.

Köroğlu'nun babası ölmüştür. Köroğlu, babasına layık olabilmek için durmadan çalışır. Ortalık epey durulmuştur. Köroğlu, Kent Beyi'nin kız kardeşine aşık olur. Kentten Döne'yi kaçıran Köroğlu, ona nikâh kıyar, düğün yapar. Hoylu Binbaşı'nın da Döne'yi sevdiği anlaşılır. Binbaşı, Köroğlu'nu terk eder. Köroğlu, Hoylu Binbaşı'yı geri dönmeye razı eder. Birlikte Çamlıbel'e dönerken Zor Bezirgân'a rastlarlar. Yapılan mücadeleyi Zor Bezirgân kazanır. Köroğlu, bundan sonra daha da çok çalışmaya başlar.

Kent Beyi, Kadıyı, Ağayı ve Bezirgân'ı çağırır. Müftü'ye de haber gönderir. Kadı, Kent Beyi'ne hediyelerle gelir. Köroğlu'ndan dertlenir. Kent Beyi, bu problemi halledeceğini söyler. Kadı'nın ardından Bezirgânla görüşen Kent Beyi, yine Köroğluya ilgili şikayetler işitir. Köroğlu, Kent Beyi'nin bütün haksızlıklarının önüne geçmektedir. Ağa'dan da aynı şikayetleri işiten Kent Beyi, Müftü'den Köroğlu ve yandaşları için fetva istemeye karar verir. Onları dinleyen Müftü, tekliflerini kabul etmez çünkü bu halka yapılacak bir haksızlıktır.

Köroğlu'nun desteğiyle ayakta kalan halk, ona yüreklerinden kopan hediyeler sunmaktadırlar. Kent Beyi, etrafındaki çapulcularla beraber Çamlıbel'in çevresini sarmıştır. Mücadeleyi Köroğlu ve taraftarları kazanır. Kent Beyi ele geçirilir. Kent Beyi, suçsuz olduğunu iddia edip af diler. Haksızlık yapmayacağına ve iyi insan olacağına söz vererek kurtulur.

Halk, Köroğlu'na hayrandır. Dilden dile Köroğlu'nun yiğitlikleri yayılmaktadır.

Köroğlu'na verdiği sözü tutmayan Kent Beyi, Demircioğlu'nu Kır At'ı çalmakla görevlendirir. Köroğlu, Demircioğlu'nun peşine düşer ve onu da kendi safına geçmeye razı eder. Kente gönderilen Deli Hoylu ve Ayvaz Kent Beyi'nin adamları tarafından yakalanır. Kent Beyi, Ayvaz'ı serbest bırakır ve onunla Köroğluna Hoylu Binbaşı karşılığında Kır At'ı istediği haberini gönderir. Yoksa Hoylu Binbaşı'yı öldürtecektir. Köroğlu, arkadaşlarıyla konuşarak Kır At'ı Kent Beyi'ne göndermeye karar verir. Kır At, gönderilip Hoylu Binbaşı kurtarılır. Fakat, Kır At, ahırın kapısını kırarak Çamlıbel'e ulaşır. Köroğlu, Gürcistan'a sefere çıkar ve bu seferi kazanır.

Köroğlu, yine acımasızlaşan Kent Beyi'ni izlemek için kente iner. Yerinin haber verilmesi sonucu Kent Beyi'nin adamları tarafından yakalanıp zindana atılır. Dayaktan darmadağın olmuştur. Zindandakileri teşkilatlandırır. Zindandakiler, Köroğlu'nu tanır ve ona katılırlar. Köroğlu'nun hayranı olan gardiyanların da yardımıyla zindandan kaçarlar.

Köroğlu, sefer dönüşü Kent Beyi'nin üzerine yürür ve onu ortadan kaldırır. Köroğlu ve adamları önce Bağdat seferine çıkar. Burada Köroğlu'nun en güvendiği adamı Hoylu Binbaşı öldürülür. Ardından Hindistan seferine çıkılır. Sefer başarıyla sonuçlanır.

Aradan yıllar geçmiştir. Bir Frenk, Köroğlu'na hediye etmek üzere bir silah getirir. Silahın mertliği bozduğuna inanan Köroğlu, adamlarıyla vedalaşır. Döne'yi yanına alır ve Kır At'ına atlayarak bilinmezliğe doğru yola çıkar.

Olay Örgüsü

Konusunu, Köroğlu'nun yaşamı ve Kent Beyi ile olan mücadelesinden alan *Köroğlu* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Kent Beyi'nin istediği gibi bir tay arayan ve bulan Deli Yusuf, tayı beğenmeyen Kent Beyi tarafından kör edilir.
- 2- Deli Yusuf'un oğlu Ruşen Ali'nin beslediği Kır At'ın methini duyan Kent Beyi, adamlarını onu almaya gönderir.
- 3- Deli Yusuf, oğlunu gizli bir amaç için hazırlayıp yetiştirmektedir.

4- Deli Yusuf, oğlunu kötülere karşı ihtiyacı olan kudreti kazanabilmesi için Kır At'a bindirip ulu bir çınarın yanındaki kaynaktan su içmeye gönderir.

5- Ruşen Ali, suyu babasını körlükten kurtarmak için kullanmak istese de, Deli Yusuf, halkın selametinin daha önemli olduğunu oğluna kabul ettirir.

6- Deli Yusuf, bir süre oğlunun yanlışlarını ve haksızlıklarını düzeltmekle uğraşır ve onu yetiştirir.

7- Halk arasında Köroğlu adını alan Ruşen Ali, Kent Beyi'nin adamlarını uyarmakla işe başlar.

8- Çevredeki yiğitler, Köroğlu'nun yanında birleşirler ve güçlü bir topluluk oluşur.

9- Köroğlu ve adamları bir süre Padişah'ın daveti üzerine devlet için savaşır.

10- Padişah'ın takdirini kazanan Köroğlu ve adamlarına Çamlıbel hediye edilir.

11- Köroğlu, Kent Beyi için çalışanlardan artık haksızlık etmeyeceklerine dair söz alır.

12- Köroğlu'nun yanına kendileri gelenlerle beraber Köroğlu'nun beğenip seçtiği kişiler de vardır. Ayvaz bunlardan en önemlisidir.

13- Köroğlu'nun babası ölür.

14- Köroğlu, Kent Beyi'nin kız kardeşi olan Döne'yi kaçırarak nikâhlar.

15- Kent Beyi, yandaşlarıyla beraber, Köroğlu ve arkadaşlarının kötü olduklarına dair Müftü'den fetva almaya çalışır ama Müftü bu haksızlığa ortak olmaz.

16- Çamlıbel'in etrafını saran Kent Beyi ve adamları mücadeleyi kaybeder. Af dileyen Kent Beyi, serbest bırakılır.

17- Kent Beyi, bir adam tutarak onu Kır At'ı çalmakla görevlendirir ama Köroğluya tanışan adam da saf değiştirir.

18- Deli Hoylu ve Ayvaz Kent Beyi'nin adamları tarafından yakalanır. Deli Hoylu, Kır At karşılığında serbest bırakılmak üzere rehin tutulur.

19- Koroğlu, Kır At'ı Kent Beyi'ne teslim eder ve Deli Hoylu'yu kurtarır.

20- Kır At, ahırın kapısını kırarak kaçar ve Çamlıbel'e döner.

21- Kent Beyi'nin peşine düşen Koroğlu, Kent Beyi'nin adamları tarafından yakalanarak zindana atılır.

22- Zindandakileri teşkilatlandıran Koroğlu, gardiyanların da yardımıyla zindandan kaçar.

23- Sık sık sefere çıkan Koroğlu ve adamları Kent Beyi'ni ortadan kaldırır.

24- Bağdat Seferi'nde Deli Hoylu ölür.

25- Hindistan Seferi de başarıyla sonuçlanır.

26- Bir Frenk, Koroğlu'na hediye etmek üzere silah getirir.

27- Silahın mertliği bozduğunu düşünen Koroğlu, adamlarıyla vedalaşıp Döne'yi de arkasına atarak Kır At'a binip oradan ayrılır.

Tema

Oyunun teması, devletin yanlış yönetiminin altında ezilmiş halkın Koroğlu adında bir kahramanın etrafında teşkilatlanması ve haksızlığı yenmesidir.

Koroğlu, Kent Beyi'nin haksızlığına uğrayarak kör edilen Deli Yusuf'un oğludur. Deli Yusuf oğlunu, halkın devlete karşı yapacağı haklı mücadelenin temsilcisi olarak yetiştirir. Onu öğütleriyle ve verdiği derslerle büyütür:

“D. Yusuf- Dara düşmeyen yokluğun ne olduğunu bilmez. Aç kalmayan açlığın yıkıcılığını kavrayamaz. Onu tevatür sanır. Acıması kıt olur. Acıması kıt olanın yüreği katı, gülümseyişi yayvan, okşaması sert, buyruğu dağlı olur...”⁶¹⁴

Babasının elinde halkın öncüsü olarak yetişen Koroğlu, darda kalan herkese yardım eder. Hiçbir zaman büyüklenmez. Mücadeleyi hiç bırakmaz. Bu da onun gün geçtikçe daha çok sevilip destanlaşmasına vesile olur:

“Adam- ... Böyle bir aslanı analar yüz yılda bile doğuramaz. Onun yiğitliğine acıyorum. Koçlar öldürülmemeli namertler tarafından, kalleşçe öldürülmemeli. Derdim bu. Başka derdim yok Allaha şükür.”⁶¹⁵

⁶¹⁴ Sabahattin ENGİN, *Koroğlu*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1996, s. 16.

Yıllarca yiğitliğin ve mertliğin timsali sayılan Köroğlu silahın icadını öğrenince yıkılır çünkü artık mertlik bozulmuştur. Bu durum onun vatani gördüğü Çamlıbel'den de ayrılmasının sebebi olur:

Köroğlu- Kendinize düşeni yapacaksınız. Ben gittim diye dünya boş kalmayacak. Yerime, çağın anlayışına ve gidişine uygun yiğitler, kahramanlar gelecek, Bu böyle sürüp gidecek. İnsanlar, sonunda kendilerine yaraşan dünyaya kavuşacaklar. (Kır At kişner.) Kişiliğinizi herşeyin üstünde tutunuz. Şerefle yaşayın. Mertlikten ayrılmayınız. (Kır at yine kişner.)

Düşman geldi karşımıza dizildi,
Alnımıza kara yazı yazıldı,
Tüfek icat oldu mertlik bozuldu,
Eğri kılıç kında paslanmalıdır.⁶¹⁶

Zaman

Eserde oyunun olay zamanıyla ilgili hiçbir bilgi yoktur. Olay zamanı için Köroğlu'nun yaşadığı devir olan 16. yüzyıl diyebiliriz.

Oyunun anlatma zamanı 1996'dır. Eserin yazarı Sabahattin Engin, oyunun başlangıcında *Köroğlu Hakkında* başlığı altında bir bölüme yer vermiştir. Bu bölümde eserin bu tarihte yazılma sebebi açıklığa kavuşmaktadır:

Yurdumuzda, çoluğundan çocuğuna, okumuşundan okumamışına kadar herkesin bildiği, sevdiği, saydığı, ağızdan düşürmediği kimi kahramanlar vardır. Nasrettin Hoca, Yunus Emre, Karacaoğlan, Köroğlu gibi.

... Her çağın hava ve felsefesine uygun bir kahramanlık anlayışı vardır. Bu hava değişirse kahramanın yerine bir başkasını bırakması gerekir. Köroğlu, yiğitlik ve mertlik üzerine kurulmuş ve benimsenmiş olan yolunu elbet değiştirmezdi, değiştiremezdi. O zaman kişiliğini yitirirdi. Bu yüzdendir ki zamanında dünyayı bırakarak göğe doğru oyması kişiliğinin ve yiğitliğinin bir başka delilidir.⁶¹⁷

Mekân

Eserin genel mekânı Anadolu'dur. Özel mekân olarak bir köy evinin önü, Akbayır'da bir yamaç, Çamlıbel, İstanbul'da Üsküdar'da Kasapbaşı'nın evinde büyükçe bir salon, Kent Beyi'nin sarayında bir salon ve Kent Beyi' zindanı kullanılmıştır.

⁶¹⁵ ENGİN, s. 99.

⁶¹⁶ ENGİN, s. 126.

⁶¹⁷ ENGİN, s. 5.

Oyunun bazı bölümlerinde mekân hiç belirtilmemiş, bazılarında ise bölüm başlarında belirtilmiştir. Bu konuda bir düzensizlik vardır.

Eserde mekân tasvirine de yer verilmemiştir. Bu da oyunun oynanması sırasında karşılaşılabilecek zorluklardan biri olacaktır.

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu oldukça geniştir. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Köroğlu'dur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar ise; Deli Yusuf, Deli Hoylu, Cidalı Kenan, Darıdeğmez, Ayvaz, Nalbant, Saraçbaşı, Yayı, Derviş, Akbayır Ağası, Kent Beyi, Bezirgân Zor Bezirgân, Kadı, Ağa, Müftü, Kasapbaşı, Harem Ağası, Huriye, Adam, Dellak Hasan, İhtiyar, Kadın, Delikanlı, 1. Adam, 2. Adam, 3. Adam, Gardiyanlar ve Döne'dir. Oyunda dekoratif unsur durumunda bulunan şahıslar; uşaklar, köylüler ve Frenk'tir.

Köroğlu:Babası tarafından bir halk kahramanı olarak yetiştirilen Köroğlu, hayatını insanları haksızlıktan ve sefaletten kurtarmaya adanmıştır. Köroğlu, yaşadığı dönemde bile bir destan kahramanı halini alıp dilden dile dolaşmaya başlar. Bu onun başarısının ve haklı mücadelesinin en önemli delillerinden biridir:

“Adam- (İçini çeker. Çoşku ve keder içinde.) Eli kolu çınar dalı gibiymiş. Göksü ekmek tahtası. Bel, bir tutam safar berber aynası. Bıyığının ön telleri ceylan boynuzu gibi. Ara telleri on beş yaşında kız belliği kalıbına gelince, dağ gibi...”⁶¹⁸

Köroğlu, devlet görevlilerinin zulmünden halkı korumaya çalışan bir kahraman olmasına rağmen hiçbir zaman devletin karşısında olmamış hatta adamlarıyla beraber padişahın takdirini kazanmıştır. Bu da Köroğlu'nu diğer halk kahramanlarından ayıran önemli bir özelliktir:

Yaşlı Adam- Köroğlu ile arkadaşları altı bin atlı ile savaşa katıldılar. Bu arada Diyarbakır bölgesinden yiğit Kabire Sığmaz ile Eceli Yakın adındaki Beyler de savaşta kahramanlık gösterdiler. Köroğlu'nun kaçaklığını, mertliğini, zekasıyla değerlendirilmiş cesaretine yakından tanık olan padişah, savaştan dönülürken onu takdir etti.

- Seni yanımda alıkoymak istiyorum. Dedi.

- Sağol Hakanım dedi Köroğlu. Her zaman buyruğunuzdayım. Ancak benim yöremde vazifelerim var. Başarmak isterim. İzin verirseniz işimin başına döneyim. Dedi.⁶¹⁹

⁶¹⁸ ENGİN, s. 100.

Deli Yusuf:Kent Beyi tarafından haksızlığa uğrayarak gözleri kör edilen Deli Yusuf, hayatının geri kalan kısmını oğlunu halk için yetiştirmeye adar. Ruşen Ali'yi Köroğlu yapan, onu dillere destan bir yiğit haline getiren babası Deli Yusuf'tur:

Deli Yusuf- Yıllardır çalışmaktasın. Çalıştıkça, didindikçe, öğrendikçe piştin. Gün oldu aç kaldın. Zorluk çektin. Ama durmadan çalıştıkça piştin. Duran geyik tökezir, oturan adam kelezir, sen bu arada at bindin. Kılıç kuşandın. At binmeyen yiğit yoktur ama, ata hakkını veren yiğit azdır.⁶²⁰

Deli Yusuf: Deli Hoylu, Cidalı Kenan, Darıdeğmez ve Ayvaz Köroğlu'nun en önemli adamlarıdır. Onun amacını gerçekleştirmek için attığı her adımda yanında ve destekçisi olmuşlardır.

Nalbant, Saraçbaşı ve Yayıcı, Deli Yusuf Köroğlu'nu yetiştirirken Deli Yusuf'un malzeme eksiklerini en iyi şekilde gideren kişilerdir.

Derviş, Ruşen Ali Kır Atıyla babasının tarif ettiği pınardan su içmeye giderken Ruşen Ali'ye öğütler verip onun ileride dillere destan Köroğlu olarak anılacağını söyleyen kişidir.

Akbayır Ağası, Kent Beyi, Bezirgân, Zor Bezirgân, Kadı ve Ağa görevlerini kötüye kullanan, halkın sırtından geçinen ve Köroğlu'nun kendileriyle mücadele ettiği adamlardır. Müftü ise yanlış idareyi temsil eden bu adamlara destek olmayan idaredeki tek doğru kişidir.

Kasapbaşı, Ayvaz'ın babasıdır. Etrafındakilere kötü muamelesiyle tanınan bir adamdır. Harem Ağası, Kasapbaşı'nın hizmetinde bulunan kişidir. Huriye ise Kasapbaşı'nın durmadan boşamaktan bahsettiği karısıdır.

Adam, Köroğlu'nu daha tanımadan onun hayranı olan zavallı bir köylüdür. Dellak Hasan, güçlü kuvvetli olmasına rağmen yüreksiz olan fakat Köroğlu'nun yanında mücadele eden kişidir.

İhtiyar, Kadın, Delikanlı Köroğlu'nu yürekten seven ve destekleyen halktan kişilerdir.

1. Adam, 2. Adam ve 3. Adam zindanda Köroğlu'yla tanışan ve ona katılan kişilerdir.

⁶¹⁹ ENGİN, s. 47.

⁶²⁰ ENGİN, s. 16.

Gardiyanlar da Koroğlu'nu tanıyan ve zindandan kurtulmasına yardımcı olan kişilerdir.

Döne, Koroğlu'nun karısıdır. Oyunun sonunda da onunla beraber gidebilen tek kişidir.

Eserde köylüler, uşaklar ve Frenk dekoratif unsur durumunda bulunan şahıslardır.

Anlatma Problemi

Eser, üç bölümden oluşmaktadır. Diğer tiyatro eserlerinden farklı olarak bir ön sahneyle başlayan oyunun ilk bölümünde dört kısım, ikinci bölümünde dört kısım, üçüncü bölümünde ise altı kısım bulunmaktadır. Oyunda ara ara ön tablolarla yer verilmiş bu ön tablolarda ise yaşlı adamın genel değerlendirmeleri ve oyunun geçişleri verilmiştir.

Oyun, nesirle yazılmıştır. Bazen şiirlere yer verilmiştir. Bu da oyunun coşkusunu koruması için önemli bir unsurdur. Şiirler, genellikle Koroğlu'nun şiirleridir:

Koroğlu- (Söylemeye başlar:)
 Tan yeri ağanda, şafak sökende,
 Düşmanın üstüne hörelenmeli,
 Düşman, kılıç ile kalkan çekende,
 Yiğit on beş yerden yaralanmalı.⁶²¹
 Behey ağalar, paşalar
 Görünce düşman şaşalar
 Dağdaki orman, meşeler
 Yolverin Ayvaz geliyor.⁶²²

Eserde Koroğlu'nun kimliğinin de desteğiyle halk söyleyişlerine, deyimlere sıklıkla yer verilmiştir:

“Bakımsız avrat döner tazıya, bakımsız tay döner zağara!”⁶²³

“Duran geyik tökezir. Oturan adam kelezir.”⁶²⁴

“Önü açık olan çok görür, Arkası pek olanın sırtı kavi olur.”⁶²⁵

⁶²¹ ENGİN, s. 44.

⁶²² ENGİN, s. 76.

⁶²³ ENGİN, s. 14.

⁶²⁴ ENGİN, s. 16.

BOĞAÇ HAN DESTANI

Özet

Bayındır Han bir şölen düzenler. Şölen için üç ayrı otağ hazırlar. Bu otağlardan ak otağa erkek evlat sahibi olanı oturtup sonsuz ikramda bulunacaktır. Kızıl otağa kız evlat sahibi olanı oturtup sonsuz ikramda bulunacaktır. Kara otağa ise çocuğu olmayanı oturtup altına kara keçe serdirecek, önüne kara koyun yahnisi koyduracak; kişi yerse yiyecek yemezse gidecektir. Dirse Han da bu şölene davet edilen Oğuz beylerindedir. Ardına kırk adamını alır ve şölene gider. Ancak kara otağa alınmak çok gücüne gider. Bunun sebebini öğrenince de adamlarını alarak kendisine bir evlat vermeyen eşi Dirse Hatun'a hesap sormak için eve döner. Dirse Hatun, Bayındır Han'ın haklı olduğunu, Oğuz Boyu'nun devam edebilmesi için bir erkek çocukları olması gerektiğini söyler. Bunun için Dede Korkut'a gidip görklü Tanrı'dan bir evlat dilemeyi teklif eder. Dirse Han bunu kabul eder. Birlikte Dede Korkut'a giderler. Dede Korkut, onlar için dua edip bir oğul diler. İnsanlar da bu duaya katılırlar.

Yıllar sonra Dirse Hatun bir erkek evlat dünyaya getirir. Çocuk, on beş yaşına geldiği halde bir yiğitlik göstermediği için ad alamaz. Çünkü bütün çocukların ismini, gösterdikleri bir yiğitlik üzerine Dede Korkut koymaktadır.

Bayındır Han, bir boğa güreşi düzenler. Boğanın karşısına çıkan yiğitler onunla dövüşmeye cesaret edemeyip kaçarlar. Sadece Dirse Han'ın adsız oğlu bu mücadeleye hazırdır. Adsız çocuk boğayı yere düşürür ve kılıcını boğanın sırtına saplar. Bayındır Han'ın emriyle Dede Korkut adsız çocuğa isim koyar. Onun adı boğayla güreşip onu yendiği için Boğaç konmuştur. Dirse Han oğlunun yiğitliği karşısında Hanlığı ona devreder.

Boğaç, Hanlığı devralalı ailesinin yanına uğramaz olmuştur. Boğaç Han'ın yirmi okçusu Dirse Han'ı görmeye gelir. Okçular, Boğaç Han'ın insafsız ve adaletsiz davranmasından şikayetçidirler. Dirse Han, bunlara inanmak istemez. Kalabalık gittikçe artar. Hepsi de Hanlarından şikayetçidir. Bir kadın gelerek Boğaç'ın kendisiyle zorla beraber olduğunu ve ondan bir çocuk sahibi olduğunu anlatır. Dirse Han da Dirse Hatun da şaşkındır.

⁶²⁵ ENGİN, s. 20.

Temsilciler Dirse Han'ın düşünüp araştırmasına bile izin vermeden bir av merasimi hazırlarlar. Bu merasimde Hanlığını alt üst ettiği iddia edilen Boğaç Han, babası tarafından öldürülecektir. Dirse Han'a da gelip oğlunun av merasiminde babasını öldürmeyi plânladığını anlatırlar.

Dirse Han, oğlunu sırtından oklar. Okçular sonra da Dirse Han'ı yakalayıp götürürler. İstediklerine ulaşmışlardır. Kendilerine kurulan tuzağın farkına varan Dirse Han yıkılır.

Bir ağaç altında hala kan kaybetmekte olan Boğaç Han'ın yanına bir ihtiyar Hızır gelir. Hızır, Boğaç Han'ın yarasının ilacının annesinin sütü ve dağ çiçekleri olduğunu söyler.

Dirse Hatun, oğlunun başına gelenleri öğrenince gelinini ve kırk kızları alarak onu aramaya çıkar. Boğaç Han'ı ağacın altında tükenmiş olarak bulurlar. Boğaç Han, ilacını söyler. Gelenler ilacı yaparlar ve Han'ı iyileştirirler.

Okçular, Dirse Hatun'a Dirse Han'ın yakalandığı ve esir edildiği haberini getirirler. Boğaç Han, bu duruma çok üzülür. Dirse Han'ı yanına alan kırk temsilci Boğaç'ın ölüp ölmediğini kontrol etmek için geri dönerler. Boğaç Han ve beraberindekiler konuşulanları dinlemek için saklanırlar. Temsilciler, Boğaç Han'ı ve Dirse Han'ı nasıl tuzağa düşürdüklerini konuşmaktadırlar. Dirse Han temsilcilere yaptıkları kötülüğün büyüklüğünü haykırır. Boğaç Han, babasını kurtarmak için faaliyete geçer. Dirse Han, kendisinin bunu hak ettiğini oğlunun kaçmasını ister. Ama Boğaç Han, kendisini namert sözüne uyararak öldürmeye kalkan babasını kurtarmaya kararlıdır. Dirse Han'ı esir eden kırk namertle, Boğaç Han'ın yanındaki kırk adam mücadele eder. Boğaç Han, taraftarları kazanır. Dede Korkut, dua eder.

Olay Örgüsü

Konusunu Dede Korkut hikâyelerinden alan *Boğaç Han Destanı* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Bayındır Han'ın düzenlediği şölene katılanlardan erkek çocuğu olanlar ak otağa, kız çocuğu olanlar kızıl otağa, çocuğu olmayanlarsa kara otağa alınır.
- 2- Dirse Han, kara otağa alınır. Ona kara keçe serilip kara koyun eti ikram edilir.

- 3- Dirse Han, çocukları olmadığı için Dirse Hatun'a bunun hesabını sormaya eve gider.
- 4- Dirse Hatun, Dede Korkut'a gidip görklü Tanrıya dua etmeyi teklif eder.
- 5- Dede Korkut, onların bir erkek çocuğu olması için dua eder.
- 6- Yıllar sonra Dirse Hatun'un bir erkek evladı olur.
- 7- Bir yiğitlik gösteremeyen çocuk on beş yaşına geldiği halde ad alamamıştır.
- 8- Bayındır Han, bir boğa güreşi düzenler.
- 9- Hiçbir yiğit boğayla güreşmeye cesaret edemezken adsız çocuk boğayla güreşip onu öldürür.
- 10- Bayındır Han, çocuğa Dede Korkut tarafından bir ad verilmesini emreder.
- 11- Dede Korkut, adsız çocuğa Boğaç adını verir.
- 12- Dirse Han, Hanlığını oğlu Boğaç'a devreder.
- 13- Dirse Han'a bazı temsilciler gelerek oğlu Boğaç'ın haksız bir yönetim sergilediğini söylerler.
- 14- Bir kadın, Boğaç'ın kendisini hamile bıraktığını söyler.
- 15- Temsilcilerin kışkırtması üzerine Dirse Han, oğlunu öldürmeye karar verir.
- 16- Boğaç Han, bir av şölenindeyken babası tarafından sırtından oklanır.
- 17- Temsilciler tuzağa düşürdükleri Dirse Han'ı da esir ederler.
- 18- Boğaç Han'ın yanına Hızır gelir ve onun merheminin annesinin sütü ile dağ çiçekleri olduğunu söyler.
- 19- Dirse Hatun ve Boğaç'ın nişanlısı yanlarına kırk kız alarak onu aramaya çıkar ve bir ağaç altında bulurlar.
- 20- Boğaç'ın yarasının ilacını hazırlayıp onu iyi ederler.
- 21- Boğaç'ın yanına bir okçusu gelerek babasının esir edildiğini haber verir.
- 22- Boğaç'ın öldüğünden emin olamayan temsilciler Dirse Han'ı da yanlarına alarak onun vurulduğu yere gelirler.

23- Boğaç , babasını onların elinden kurtarır.

24- Dede Korkut dua eder.

Tema

Oyunun ana teması, araya giren fitnenin bir baba evlat ilişkisini ve Hanlığı çıkmaza sokuşu ve Boğaç Han'ın gayretleriyle Oğuz boyunun kurtuluşudur.

Dirse Han, yıllar sonra dualarla bulduğu, güvendiği oğlunu birkaç fesat insanın sözüne inanarak öldürmeyi kabul etmiş ve buna teşebbüs etmiştir:

“DİRSE HAN- Karşı derenin taşıdığı bilirim. Oğuzun canını, malını aldığımı bilirim. Bir çok şahbaz atların, güzel güzel develerin, beyaz beyaz koyunların sulara gömüldüğünü bilirim. Ama oğlum Boğaç bu zulmü yapmaz derim.”⁶²⁶

Boğaç Han'ın halkından olan temsilciler yalancı şahit ve suçlamalarla bir babayı evladına düşman etmiş ve onu öldürme kararı aldırtmıştır. Ama temsilciler, arzularına ulaşamazlar çünkü Boğaç Han, onların tahminlerinden daha güçlüdür.

Zaman

Oyunun olay zamanı tam olarak kestirilemez. “*Boğaç Han Destanı*” nın zamanı Dede Korkut hikâyelerinin zamanı olan 13. yüzyıl olarak kabul edilebilir.

Eserin anlatma zamanı 1997'dir. Bu yıllarda Dede Korkut Hikâyelerinden birinin bir tiyatro eseri haline getirilmesi Dede Korkut hikâyelerinin Türk edebiyatındaki önemini kavratılması içindir.

Oyunun ne kadarlık bir süreyi kapsadığı da belli değildir. Çünkü oyunda hemen hemen hiç zaman kavramı geçmez.

Mekân

Eser, Oğuz ilinde geçmektedir. Oyunda kullanılan mekân çok azdır. Bazı sahnelerde de mekân belirtilmemiştir. Eser destansı halk hikâyesi olduğu için belirgin mekânlar yoktur. Eserde geçen mekânlar; Dirse Han'a ait otağı, otağların önü, Dirse Hanın otağı, bir ova, Dirse Han otağının yanı, ulu çınarın gölgesidir.

Mekânın belirtildiği tablolarda mekânla ilgili kısa bilgiler de verilmiştir:

⁶²⁶ Rahmi ÖZEN, *Boğaç Han Destanı*, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 50.

“Dirse Hanım Otağı... Işıklar yandıktan sonra dışarıdan köpek havlamaları ve at kişnemeleri duyulur... Yiğitlerin, yaklaşan ve tekrar uzaklaşan anlaşılmayan seslerine, Dirse Hatun arada kulak verir...”⁶²⁷

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu oldukça geniştir. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Boğaç Han’dır. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar; Bayındır Han, Dirse Han, Dirse Hatun, Dede Korkut, Gelin, İhtiyar (Hızır), Yiğitlerin sesi, 1. Yiğit, 2. Yiğit, 3. Yiğit, 4. Yiğit, bir kadın, diğer kadın, Adsızın sesi, bir erkek, bir başka erkek, bir ses, 2. ses, okçunun sesi, 1. temsilci, 2. temsilci, 3. temsilci, kadın, tüm temsilciler, kadınlı erkekli sesler, kırk kızların sesi, kırk yiğitler, kırk kızlar ve kırk yiğitlerdir. Eserde dekoratif unsur durumunda bulunan şahıslarsa; bütün yiğitler, haberci, tellalın sesi, meydanacı, bütün halk ve gelenlerin sesleridir.

Boğaç Han: Dirse Han ve Dirse Hatun’un Dede Korkut’a ettirdikleri dua sonucu sahip oldukları evlatlarıdır. Halkın önünde boğayla güreşip onu yenerek Dede Korkut tarafından Boğaç adını almaya hak kazanmış ve bu vesileyle babasının da Hanlığını almıştır. Oğuz ilinden araya giren fitneler vesilesiyle babası tarafından sırtından oklanmış ama sonunda babasını da obasını da kurtarmış bir yiğittir:

BOĞAÇ HAN: Baba senin aklın başında mı?
 Bu kırk namert sana oyun oynadı;
 Oğlunu kana buladı, tahtını yağmaladı.
 Baba senin aklın başında mı?⁶²⁸

Diğerleri: Bayındır Han, Oğuz ilinin en önemli Hanıdır. Çocuğu olmayan Dirse Han’a Hanlığın devamının erkek evlada bağlı olduğunu anlatmak için bir oyun oynar. Bu vesileyle onlar da bir çocuk sahibi olurlar.

Dirse Han ve Dirse Hatun evlidir. Boğaç Hanın annesi ve babasıdır. Türk kültüründeki karı koca dayanışması ve sevgisinin örneğini sergilerler:

DİRSE HATUN: Tüm konuklar ve seni sevenler,

⁶²⁷ ÖZEN, s. 18.

⁶²⁸ ÖZEN, s. 85.

Darda kalıp yardımını görenler,
 Oğuz ilinden her kişi,
 Kadını ve er kişi,
 El kaldırıp hacet dilesinler bizim adımıza
 Bir topaç oğlan gelsin boş kucağımıza.

DİRSE HAN: Beri gel başım bahtı, gönlüm tahtı
 Doğru dersin.
 Beri gel selvi boylum, yiğit soylum
 Doğru dersin.
 Beri gel kara saçları topuğunda dolaşanım
 Siyah gözlerinde sevinçler oynaşanım
 Doğru dersin.
 Beri gel başımın bahtı, evimin tahtı...⁶²⁹

Dede Korkut, Oğuz ilinde Korkut Ata olarak da bilinen bir bilge kişidir. Bütün işler yapılmadan önce ona danışılır. Ondan dua istenir. Çocuklara isimlerini Korkut Ata verir. Her sözünden binlerce ders çıkarılabilir:

DEDE KORKUT- Oğul, Dirse Han: Bak hele;
 Sözlerimi iyi dinle
 Allah Allah demeyince işler düzelmez
 Kadir Allah vermeyince kişi zenginleşmez.
 Ezelden yazılmazsa kul başına kaza gelmez
 Ecel vakti gelmeyince kimse ölmez.
 Ölen adam dirilmez, çıkan can geri gelmez.
 Bir yiğidin karadağ kadar malı olsa gözü doymaz.
 Kimse nasibinden fazlasını alamaz.
 Gürüldeyip sular taşsa deniz dolmaz...⁶³⁰

⁶²⁹ ÖZEN, s. 23.

⁶³⁰ ÖZEN, s. 25.

Gelin, Boğaç Han'ın nişanlısıdır. Ona en zor günleri olan babası tarafından oklandığı zamanlarda destek olur.

İhtiyar (hızır), Boğaç Han, kanlar içinde bir çınar dibinde yatarken yanına gelip yarasının merhemini söyleyen yaşlı kişidir.

Yiğitlerin sesi, bayındır Han'ın çevresinde bulunan ve onun emirlerini yerine getiren görevlilerin sesidir.

3. Yiğit, 2. Yiğit, 3. Yiğit Dirse Han'ın obasında bulunan ve onun yanından ayrılmayan yiğitlerdir.

1. Yiğit, 2. Yiğit, 3. Yiğit ve 4. Yiğit adsız çocukla birlikte boğanın karşısına çıkan gençlerdir.

Bir kadın, diğer kadın, bir erkek, bir başka erkek adsız çocuğun boğa ile güreşecek olmasını acımasızlık olarak değerlendiren kişilerdir.

Adsızın sesi, boğa ile güreştikten sonra Boğaç adını alan, on beş yaşına kadar bir yiğitlik gösteremediği için adsız yaşayan çocuğun sesidir.

Bir ses, ikinci ses; Dirse Han'a oğlu Boğaç'ı şikayete gelenlerin sesleridir. Okçunun sesi ise Dirse Han'a gelenleri ve şikayetleri haber veren kişinin sesidir. 1. Temsilci, 2. Temsilci, 3. Temsilci de şikayetleri dile getiren temsilcilerdir. Kadın, bu şikayetçilerin arasında bulunan ve Boğaç Han'dan bir çocuk sahibi olduğu şeklinde iftirada bulunan kişidir. Tüm temsilciler de hep bir ağızdan, Boğaç Han'a kızgınlıkla şikayetlerini dile getirenlerdir.

Kadınlı erkekli sesler, Dirse Han'ın esir edilmesinden sonra onu gören halkın konuşmalarını içeren seslerdir.

Kırk kızların sesi, Dirse Hatun ve gelini ile beraber Boğaç Han'ı aramaya çıkan kırk kızın sesidir.

Kırk yiğitler, hainlerle savaşarak kazanan Boğaç Han'ın kırk yiğididir.

Kırk kızlar ve kırk yiğitler, Dede Korkut'un duasından önce beraber öğüt verici ve konuyu bağlayıcı sözler söylerler.

Oyunda dekoratif unsur durumunda bulunanlar; bütün yiğitler, haberci, halkın sesi, meydancı ve bütün halktır.

Anlatma Problemi

Oyun üç perdeden oluşmaktadır. Perdelerde tablolar ve sahneler vardır. Bir tabloda birkaç sahne birden bulunabilmektedir. 1. perdede iki tablo, 1. perdenin 1. tablosunda beş sahne; ikinci tablosunda ise üç sahne mevcuttur. İkinci perdede üç sahne vardır. Üçüncü perdede ise iki tablo bulunmaktadır. Üçüncü perdenin 1. tablosu sekiz sahne; 2. tablosu ise on bir sahnedir.

Eser, nazım ve nesir karışık olarak yazılmıştır. Bu da oyunun anlatımını daha çekici ve güzel kılmaktadır:

DİRSE HAN'IN SESİ-	Hey Hatun!... Hatun!... Çık kapıya!...
DİRSE HATUN-	(Şaşkın bir eda ile toparlanır.)
	Buyur, canımın canı Hanım,
	Gönlümün malı Hanım,
	Hayatımın erkeği
	Otağımın direği
	Hoşça gidip, safalar getirdin... ⁶³¹

Oyun, diğer oyunlardan farklı olarak Dede Korkut'un bir duasıyla bitirilir. Dua kısmı, bütün Dede Korkut hikâyelerinde vardır:

DEDE KORKUT-	Ecel geldiğinde Tanrı sizi arı imandan ayırmasın.
	Kaadir Tanrı sizi namert eline düşürmesin.
	Ak alnınıza beş kelimelik dua kıldım, kabul olsun.
	Amin diyenler, Tanrının yüzünü görsün...
	(Bir ışık oyunu daha...)
	İşte böyle bay erenler
	Dünya benim diyenler...
	Onlar da bu dünyadan gelip geçti,
	Kervan gibi konup göçtü.
	Onları da ecel aldı yer gizledi.
	Fani dünya kime kaldı?

⁶³¹ ÖZEN, s. 18.

Gelimli gidimli dünya,

Ahir ucu ölümlü dünya.

Hani nerde Bey erenler?

Dünya benim diyenler?...⁶³²

Özellikle Dirse Han, Dirse Hatun, Dede Korkut ve Boğaç Han'ın sözlerinde Türk kültürünü yansıtan, aile sevgisini ve fedakarlığı anlatan öğütler ve dersler vardır:

DEDE KORKUT- Yeşermiş otların yerlerini yakın eşeği bilir.

Ayrı ayrı yolların izini develer bilir.

Yedi dere kokularını tilkiler bilir.

Geceleyin kervan geçtiğini çayır kuşu bilir.

Oğlunun kimden olduğunu anası bilir.

Erin ağırını, hafifini at bilir.

Derdin zalimini çeken bilir.

Erin cömertini, cimrisini ozan bilir.⁶³³

⁶³² ÖZEN, s. 91.

⁶³³ ÖZEN, s. 26.

YILDIRIM BAYEZİD

Özet

Bayezid, İstanbul'u kuşatmıştır. Kuşatma tamamlanmadan ordular Timur saldırısıyla karşı karşıya kalmışlardır. Sivas, uzun süre dayandıktan sonra Timur'un eline geçmiştir. Şehzadeler, beyler, sadrazam ve Bayezid uzun tartışmaların ardından İstanbul kuşatmasını kaldırıp önce Timur'la uğraşma kararı alırlar. Çünkü Timur, Sivas'ı almakla yetinmemiş, büyük bir kıyım gerçekleştirmiş, Bayezid'in oğlu Ertuğrul'a da kıymıştır.

Bayezid, Timur'a boyun eğmeyen Mısır Sultanı Ferec ile anlaşmaya, onu da yanına çekmeye karar verir. Ali Paşa, aceleci olmaktan yana değildir ama Sultan, Şehzadeler ve beyler acelecidirler.

Timur'un kinine dayanak yaptığı şey; kendi şerrinden kaçan Kara Yusuf ve Ahmet Celayir'in Yıldırım Bayezid tarafından kabul görmeleridir. Bayezid, Türk töresinde misafiri reddetmek olmadığı için onları topraklarından çıkarmaz.

Timur, Sultan Bayezid'e kendisinin Cihan Sultanı olduğunu belirten mektuplar yazar. Yıldırım'ın bu mektuplara cevabı da serttir. Gidip gelen mektuplar arasında ortalık iyice kızışır. Savaşa hemen karar verilmemesi konusunda Sadrazam Ali Paşa dışında tedbirli davranan yoktur. Sultan, Şehzadeler ve beyler bu konuda çok aceleci davranırlar.

Timur, başı yukarda kendini Sultan ilan etmiştir. Çok büyük bir ordusu ve çok güvendiği Mehmed Mirza adında bir torunu vardır. Dik başlı Timur, Bayezid'in elçisine de pek iyi davranmaz. Ortamı kızıştıran mektupların ardından iki ordu da savaşa hazırlanır. Eşleriyle vedalaşan Bayezid, Şehzadelerini de alarak ordusunun başında yola çıkar.

Osmanlı askerleri yorgunluk ve susuzluktan bitap düşmüştür. Bayezid, ordunun diziliş emrini verir ve Çukurova'da savaş başlar. Osmanlı ordusu başta iyi mücadele eder ama bir süre sonra Timur, askerlerin üzerine fillerini sürmeye başlar. Kara Tatarlar da saf değiştirince Sultan Bayezid, savaşa girer. Hem askerinin azmini arttırmak için hem kininden, öfkesinden bağırarak savaşır.

Ali Paşa, Şehzade Süleyman'ı alarak onu kurtarmaya karar verir. Savaş kaybedilmiştir. Ne Sultan ne de şehzadeler ortada yoktur.

Timur, savaşı kazanmanın mutluluğunu yaşarken Bayezid, Firuz Bey, Malkoç Mustafa, Şehzade Musa esir alınır. Timur'un ordusu hem hazineyi hem de Bayezid'e ait özel olan her şeyi almak için talana başlarlar. Sultan'ın iki kızı, eşi, hazinesi ele geçirilir. Baş eğmeyenlerin başı kesilir. Timur Bayezid'in iki kızını kendi iki torununa nikahlar. Eşi Despina'yı da Yıldırım'a karşı silah olarak kullanmayı düşünür.

Timur, bir çadırda kalan esirlere, başta Bayezid'e tuzak kurarak onların kaçış plânı yaptıklarını ifade eder ve zindana atar. Rumeli Beylerbeyi Firuz'un başını kestirir.

Şehzade Mustafa, savaş sırasında kaybedildiğini anlayınca Timur'un askerlerinden birinin kıyafetini giymiş ve kendini kurtarmıştır. Babası ve kardeşinin yanına gelerek onları kurtaracağını söyler.

Timur, bir şölen düzenler. Bu şölende Bayezid'in en gözde eşi Olivera Despina'yı kendilerine içki sunmakla görevlendirir. Bunu gören Bayezid kahrolur. Fakat Timur, amacına ulaşamaz. Çünkü Bayezid, Despina'yı kaybetmek pahasına da olsa Timur'un karşısında eğilmeyecektir. Bu acıya dayanamayan Sultan, hücreinde oğlu Musa'nın yanında canını teslim eder ve Bursa'ya gömülmeyi vasiyet eder.

Şehzade Musa, Timur'a babasının vasiyetini yerine getirmek için ricada bulunur. Timur bunu da dik başlılıkla kabul etmez. Bu arada Timur'un çok sevdiği torunu Mehmet Mirza'nın ölüm haberi gelir. Bunun sebebinin ahını aldığı Bayezid olduğunu anlayan Timur, Şehzade Musa'nın vasiyeti yerine getirmesine izin verir. Bu büyük acıya dayanamayan Timur, çıldırır.

Olay örgüsü

Konusunu Bayezid ve Timur'un toprak mücadelesinden alan *Yıldırım Bayezid* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Bayezid, İstanbul'u kuşatmıştır. Bu arada Timur da Osmanlı'ya saldırır.
- 2- Timur'un saldırısı için gösterdiği sebep kendisinden kaçan Kara Yusuf ve Ahmet Celayir'in Bayezid'e sığınmış olmasıdır.

3- Sivas'ı alan Timur ordusu büyük bir kıyım gerçekleştirir. Burada Şehzade Ertuğrul da öldürülür.

4- Bayezid, Timur'a karşı Mısır Sultanı Ferec ile anlaşır.

5- Timur ve Bayezid arasında gelip giden mektuplar savaş kararı alınmasına sebep olur.

6- Bayezid, ordusunu toplarlar, eşleriyle vedalaşır, şehzadeleri, beyleri ve paşaları ordunun başına alarak sefere çıkar.

7- Bayezid, ordunun dizilişini plânlar ve savaş emrini verir.

8- Timur, Osmanlı askerlerinin üzerine bir fil ordusu sürer, ihanet eden bir gurubun da ortaya çıkmasıyla savaş kaybedilir.

9- Sadrazam Ali Paşa, Şehzade Süleyman'ı kurtarır.

10- Bayezid, Firuz Bey, Malkoç Mustafa ve Şehzade Musa esir edilir.

11- Bayezid'in hazinesi yağmalanır. İki kızı Timur'un iki torununa nikahlanır. Eşi Despina da esir alınır.

12- Bayezid ve arkadaşlarına bir tuzak kurularak zindana atılmaları sağlanır.

13- Şehzade Mustafa, Bayezid'e gelerek onları kurtaracağını söyler.

14- Timur, düzenlediği şölende Bayezid'in eşi Despina'yı kendisine, şehzadelerine ve torununa içki sunmaya mecbur eder.

15- Bu acıya dayanamayan Bayezid, hücreinde ölür ve Bursa'ya gömülmeyi vasiyet eder.

16- Timur vasiyetin yerine getirilmesine izin vermezken, torunu Mehmet Mirza'nın ölüm haberi gelir ve izin verir.

17- Timur çıldırır.

Tema

Oyunun ana teması Bayezid ve Timur'un toprak kavgasından doğan doyumsuzluk ve bunun sonunda gelen ölümlerin Timur'un gözünü doyurmasıdır.

Eserde Bayezid'in topraklarını koruma çabasının yanında Timur, hep daha fazlasına ve büyük bir hırsla göz dikmektedir. Bu hırs onun ve yakınlarının sonunu hazırlar:

TİMUR- ... Biz ki, İran'ı, Kars'ı, Van'ı, Altınordu'yu, Şam'ı, Bağdat'ı...

Mısır'ı, Azerbaycan'ı, Rusya'yı, Hindistan'ı almış, kendini büyük sanan sultanların hepsini yenmişiz.

Bileğimizin hakkıyla cihan hükümdarı olmuşuz...⁶³⁴

Zaman

Eserin olay zamanı Timur ordusunun Sivas'a girdiği gün başlar. Oyun Bayezid'in ölümüyle son bulur. Eserin içinde çok fazla zaman unsuru bulunmamaktadır. Yalnız eserin genelinden, çok fazla zaman geçmediğini, savaşın başlatılmasında aceleci davranıldığını anlayabiliyoruz.

Eserin anlatma zamanı 1997'dir. Bu dönemde tarihi bir oyuna yer verilmesi eserin ilk sayfalarında Kültür Bakanı İstemihan Talay'ın sözleriyle ifadesini bulur:

“Çok zengin bir tarihi birikime sahip olan ülkemizde de kültür önemini ve etkisini kaybetmektedir. Artık milli kültürlerin yerini, tarihi köklerden yoksun bir teknoloji kültürün alması söz konusudur.”

Mekân

Eserde mekan olarak; Osmanlı sarayında toplântı odası, Kayseri'de bir köşe, Bursa'da bir köşe, Sarayda bir köşe, Timur'un otağı, Ankara'da Osmanlı çadırının önü, savaş alanı, Bursa'da bir başka köşe, Akşehir'de Sultan Bayezid'in çadırı, Sultan'ın yeni odası, Sultan Bayezid'in hücresi kullanılmıştır.

Mekanlar, bütün bölümlerin başında dekorun anlatıldığı kısımda, parantez içlerinde, verilmiştir:

Savaş alanı... uzaktan gelen davul ve trampet sesleri arasında, Osmanlıların “Allah Allah” sesleri ile Moğolların “sürün” sesleri duyulur. Savaşın gidişi, müzikle, lokal ışıklarla ve dumanla verilir. Padişah ve Sadrazam Ali Paşa, lokal ışık içindedir.⁶³⁵

⁶³⁴ Hidayet SAYIN, *Yıldırım Bayezid*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 25.

⁶³⁵ SAYIN, s. 54.

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu 22 kişidir. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs, Yıldırım Bayezid'dir. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar; Çandarlı Ali Paşa, Şehzade Süleyman, Şehzade Musa, Şehzade Mustafa, Devlet Hatun, Olivera Despina, Hoca Firuz Bey, Evrenos Bey, Hasan Ağa, Yahşi Bey, Malkoç Mustafa, Timur, Şahruh Mirza, Mehmed Mirza, Emir Cihanşah, Cimbay ve üç Bursalı'dır. Dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar ise Osmanlı askerleri ve Moğol askerleridir.

Bayezid: 40 yaşında, cesur ve kararlı bir padişah'tır. Türk gelenek ve göreneklerine son derece bağlıdır. Bu uğurda savaşı bile göze almıştır. Timur, Bayezid'den Osmanlı devletine sığınan Kara Yusuf ve Ahmet Celayir'i kendisine teslim etmesini istemiş, Bayezid ise Osmanlı topraklarına sığınan herkesin bir misafir olduğunu ve iyi karşılanacaklarını bildirmiştir. İşte yaşanan büyük savaşın asıl sebebi budur:

ALİ PAŞA- (Mektubu açar, okur.) Allah'a şükreder ve Melik Yıldırım Bayezid'in bilmesini isteriz ki, biz yeni ve çok büyük bir sultanız. İnsanların hepsi bize kuldurlar. Kara Yusuf'la Ahmed Celayir haydutları bizim kılıcımızdan kaçıp, size sığındılar. Bunlar Firavun gibi birer kafir olup, girdikleri her yere kötülük saçarlar... onları korumaktan çekinin ve yanınızdan kavun! Ya da bana gönderin! Sakın ola ki bana karşı gelmeyin! O zaman öfkem üstünüze olur. Bize karşı gelenlere ne olduğunu siz iyi bilirsiniz. Hele savaşı hiç göze almayınız... Allah yolunda olanlara, Allah'ın izniyle davrananlara selam olsun!... Cihan hükümdarı Timur Han!...⁶³⁶

Ali Paşa: Ali Paşa, eserde Bayezid'den sonra en etkili olan isimdir. Bayezid'in mührünü taşıyan paşadır. Diğer divan üyeleri ve padişaha göre daha tedbirli ve dikkatlidir. Yalnız onun olumlu fikirleri de savaşın çıkmasını ya da kaybedilmesini engelleyemez:

ALİ PAŞA- Sultanım! Üçüncü bir yol daha var kulunuzca.
Bütün dünya bilir kale savunmasındaki ustalığımızı.
Düşman üç gün saldırdı, alamadı Ankara Kalesi'ni.
Buraları tutarsak, böleriz düşmanın gücünü...⁶³⁷

Diğerleri: Bayezid'in şehzadeleri olan Süleyman, Musa ve Mustafa babalarının yolundan giden, iyi yetişmiş, cesur ve düşünceli gençlerdir.

⁶³⁶ SAYIN, s. 13-14.

⁶³⁷ SAYIN, s. 48.

Devlet Hatun, Bayezid'in ilk eşidir. Her konuda Sultan'a destek verir. Dualarıyla onu destekler. Olivera Despina ise Bayezid'in üzerine titrediği diğer eşidir. Padişahı çok mutlu eder ve onu kaybetmekten çok korkar.

Hoca Firuz Bey, Rumeli Beylerbeyi'dir. Evrenos Bey Osmanlı'nın önemli devlet adamlarındandır. Hasan Ağa, Padişah'ın divanında bulunan Yeniçeri Ağası'dır. Yahşi Bey, Osmanlı elçisidir. Malkoç Mustafa, Sivas Kalesi kumandanıdır.

Timur, ünlü Moğol hükümdarıdır. Eserde Timur'un karşısında çatışan unsurdur. Acımasızlığı ve hırsıyla tanınır. Cihan hükümdarı olma gayesindedir. Şahruh Mirza, Timur'un oğludur. Timur'un, torunu Mehmed Mirza'ya olan yakınlığını çok kıskanmaktadır. Mehmed Mirza, Timur'un en sevdiği ve takdir ettiği torunudur. Emir Cihanşah, Timur'un çok güvendiği bir Moğol devlet adamıdır. Cimbay, Moğol elçisidir.

Üç Bursalı ise Osmanlı halkının görüşlerini yansıtan, halkın sesi konumunda olan kişilerdir.

Dekoratif unsur durumdaki şahıslarsa hem savaşa katılan hem de sonrasında görev alan Osmanlı ve Moğol askerleridir.

Anlatma Problemi

Eser iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm on iki sahne, ikinci bölüm on bir sahnedir. İlk bölüm savaşa kadar olan gelişmeleri, ikinci bölüm ise savaş ve sonrasında anlatır. Son derece yalın ve akıcı bir Türkçe ile yazılmıştır.

Tamamı manzum olarak yazılan oyun, daha çok düz yazı havası vermektedir:

ŞEHZADE MUSA- Evrenos bey tatarı çok büyütüyor gözünde.

Bence tam bir masal adamı bu Timur dedikleri.

Şans rüzgarının yelkeni şişirdiği köhne bir gemi.

Göreceksiniz, Sivas'ta alacak ilk dersini.⁶³⁸

Sahne başlarındaki mekan ve dekor tasvirleri, anlatımları oldukça kısadır. Aslında bu biraz da dekordan ve mekandan önce kişilerin ve olayların ön plâna çıkarılmasından kaynaklanmaktadır:

“Osmanlı sarayında toplântı odası.... Sadrazam Ali Paşa, Evrenos bey, Hoca Firuz bey, Şehzade Musa ve Hasan Ağa Sultan'ı beklemektedirler.”⁶³⁹

⁶³⁸ SAYIN, s. 1.

KONSTANTİNİYE’NİN GÜNEŞİ

Özet

Konstantiniye’de yıkık bir Ortodoks kilisesinin içinde Urban adlı topçu ustası ihanetinin acısını yaşamaktadır. Çünkü Konstantiniye onun yaptığı topraklarla yıkılmıştır. Kilisede Benyamin’in Urban’ın yüzüne ihanetini haykıran sesi duyulur. Cüce Benyamin, Urban’a bedenini teslim etmesi karşılığında onu bu acıyı yaşamaktan kurtaracağını söyler. Urban, ona teslim olmama kararındadır. Mari, Urban’a Konstantiniye’nin Urban’dan intikamını aldığını söyler. Urban, geçmişe dönüş yaşayarak Benyamin’i hatırlar:

Paşa, Urban’a Sultan’ın onu görmek istediğini bildirir. Herkes, Urban’ın başlattığı galibiyetin törenine hazırlanmaktadır. Askerlerin arasında getirilen gemicilerin içinde Salmon da vardır. Gemicilerin yanında bir de sandık vardır. Urban, Salmon’u fark eder ama Paşa’ya onu tanımadığını söyler. Paşa, sandığın kilidinin kırılması emrini verir.

Mari için garip bir gün başlamıştır. Jozef, Mari’nin hocası aynı zamanda arkadaşıdır. Salmon, Mari’yi Jozef’e emanet etmiştir. Jozef, Mari’ye kendisinde ona ait bir şey olduğunu söyler. Mari, onu anlayamaz. Jozef, duygularından ve Salmon’dan bahsetmeye çalışmaktadır. Mari, onu dinlemek istemez ve dışarı çıkar. Dışardan bulunduğu ağır bir sandığı içeri getirerek Jozef’in kendisine vermek istediği şeyin o olduğunu zanneder. Mari, sandığı açmaya çalışır. Jozef ise dışarıda bekleyen Salmon’u çağırır. Mari, uzun süredir uzakta olan Salmon’un dönmesine çok şaşmıştır. Salmon, Konstantiniye için geri dönmüştür. Kale yapımı devam etmektedir. Salmon, Mari’nin ağabeyidir. Sonunda kardeşi için döndüğünü itiraf eder ve ona getirdiği sandığın anahtarını verir. Sandığın içinden, Mari’yi görür görmez bayıltan Cüce Benyamin çıkar.

Mari, uyurken Salmon ve Jozef sohbet ederler. Jozef, çok okuyan bir din adamıdır. Salmon ise bir gezgindir. Salmon, Konstantiniye’yi almaya çalışan Osmanlı’ya kin beslemekte fakat kimse Konstantiniye’nin alınabileceğini düşünmemektedir.

⁶³⁹ SAYIN, s. 1.

Salmon, Mari'yi kiliseye göndermeyi düşünmektedir. Jozef ise onun kiliseye gitmek istediğinden emin değildir.

Mari eve ıslanmış olarak döner. Benyamin onu fırtınanın altında bırakıp kaçmıştır. Bu nedenle Mari ona çok kızgındır. Benyamin ise Mari'nin kendisini bırakıp kaçtığı iddia eder. Ona göre Konstantiniye lanetlidir.

Salmon, artık Konstantiniye'den ayrılmayacağını söyler. Bu durum Mari'yi çok sevindirir. Bu arada büyük bir fırtına başlar. Gündüz, bir tufan başlayacağını söyleyen kâhin herkesi tereddüde düşürmüştür. Salmon, saraya gitmeye karar verir. Çünkü ortalıkta bir sürü söylenti dolaşmaktadır. Sultan'ın gelen elçileri kazığa oturtarak öldürttüğü de bu söylentilerdendir.

Urban, bir kilisede dua eden Mari ile buluşur. Mari, kiliseye gidip orada okumaya karar vermiştir. Bu durumda Urban'a bir kadın olarak vermesi gerekenleri veremeyecek, kutsal bir bakire olarak kalacaktır. Bu arada içeri giren Jozef, gördükleri karşısında şaşırır. O, Mari'yi sevmektedir. Urban, Mari'yi Jozef'e emanet ederek oradan ayrılır. Jozef, vedalaşmak için geldiğini açıklar ve gider.

Salmon, Jozef'in gitmesine razı olmaz. Jozef, Salmon'a Mari'yi sevdiğini açıklar ama gördüklerinden bahsetmez. Salmon ise onların bir ilişkisi olduğundan şüphelenmektedir. Çünkü, Mari'ye ait çeşitli mektuplar bulmuştur. Jozef, onların İncil'den parçalar olduğunu açıklar. Salmon, bu şekilde rahatlar. Salmon, Mari'ye Konstantiniye'nin alınacağından bahseder. Mari ise onun Konstantiniye'yi kurtarmak için geri gitmesine izin verir.

Salmon, Mari ve Benyamin saraya gider. Salmon, Urban ile tanışır. Salmon ve Mari daha önce tanışmıyor gibi davranırlar. Mari ile Benyamin bahçeye çıktıktan sonra Urbanla Salmon savaştan bahseder. Urban, yenen tarafta olmayı tercih etmektedir. Tabii yenenin de kendileri olmasını arzulamaktadır. Salmon ise Konstantiniye'nin kesinlikle elden çıkmamasından yanadır. Kral Konstantin, Avrupa'dan yardım görmeyi ummaktadır. Bu ise Katolik ve Ortodoksların birleşmesiyle olacaktır. Urban, kimsenin görmediği bir plânını Salmon'a gösterir. Belki de savaşta kazanmayı sağlayacak olan bu silahtır. Salmon'un oradan ayrılmasından sonra Mari, Urban'ın yanına gelir ve ona teslim olur.

Urban, kilisede günah çıkartmaktadır. Çünkü kalbinde emin olmadığı bir sevgi taşımaktadır. Peder, Urban'ın kilisedeki düğüne kalmasını ve orada karar vermesini ister. Urban'ın yanına Şehnaz gelir. Urban onu tanımamaktadır fakat kadın Urbanla kalbinden geçenleri konuşmak istediğini söyler. Bu arada Salmon ve Mari de kiliseye gelir. Mari, artık Urbanla haberleşmek için Benyamin'i aracı yapmıştır. Mari, törenden ayrılır. Urban, Salmon'a Şehnaz'dan bahseder. Şehnaz, Urban'a yaptığı topu sormuştur. Herkesten saklamalarına rağmen bunun duyulmuş olması ilginçtir. Ertesi gün ise Ayasofya'da Katolik ve Ortodoksların birleşme töreni olacaktır. O gün Mari de kiliseye katılacaktır. Benyamin, Mari'nin dışarıda bayıldığı haberini getirir. Şehnaz ise Urban'dan cevap beklemektedir.

Salmon, rahatsız olan Mari'nin çalışmasına bile izin vermemektedir. Osmanlı Sultanı kuşatma için gücünü toplamıştır. Salmon'a göre bu Konstantin ile Mehmet'in savaşıdır. Aslında halkın mücadelesi değildir. Salmon, Mari için, içinde ihtiyaç duyacağı şeylerin bulunduğu bir sandık hazırlamıştır. Savaş olur ve durum kötüye giderse onu Konstantiniye'den gönderecektir.

Benyamin, hasta olan Mari'den Urban'a mektup götürmüş cevap olarak ise sadece bir çiçek getirmiştir. Mari buna kırılır. Oysa, Urban çok çalışmaktadır.

Mari'ye duygularını açıklamak üzere olan Jozef onun hamile olduğunu fark eder. Mari, Benyamin'i de alarak oradan ayrılır.

Şehnaz, Osmanlı Sultanı için Urban'ı ikna edip plânını ele geçirmeye çalışmaktadır. Sonunda Urban'ı razı eder. Ona bir çanta bırakarak oradan ayrılır. Salmon gelmiştir. Urban, Salmon'a silahın kıymetinin Bizans'ta bilinmediğini anlatır. Çünkü Konstantin surları tamir etmeyi toptan daha yararlı bulmuştur. Salmon, Urban'ı Mari'nin törenine davet eder ama Urban çalışacağını söyler. Salmon'un gitmesinden sonra Mari gelir. Mari, Urban'ın kendisini alıp götürmesini söyler. Kiliseye gitmek istememektedir. Urban, Mari'yi götürmeyi kabul eder. Bu arada Salmon ve Benyamin Mari'yi almaya gelir. Urban geride kalan Benyamin'e bir çanta verir ve onu rıhtımda bekleyen bir dostuna teslim etmesini ister. Çantayı alan kişinin vereceği hediyeleri ve kendi vereceği mektubu da Mari'ye götürmesini ister. Benyamin bunu kabul eder.

Jozef, telaşla çıkmak için hazırlanır. Mari'ye Benyamin'in rıhtımda yaralı olarak bulunduğu bahseder. Birkaç serseri tarafından dövülmüştür. Mari de Jozefle

beraber çıkarken eve gelen Salmon Mari'yi göndermez. Çok sinirlidir. Salmon, Mari'nin hamile olduğunu öğrenmiştir. Ona hiçbir yere gitmeyeceğine yemin ettirir. Salmon, olanları Benyamin'i takip edip ondan öğrenmiş sonra da onu dövmüştür. Salmon, Mari'nin kilisede günahlarından temizlenmesinden ve çocuğunu orada doğurmasından yanadır. Mari, Salmon'a sarılmışken onu Benyamin'in hançeri ile yaralar. Salmon, Mari'yi hamile bırakanı Jozef zannedip öldürmüştür.

Urban, yakalanmış olan Salmon'a Mari'yi sorar. Bu arada sandığın açıldığı haberi gelir.

Salmon, Urban'ın ihanetini tahmin edip rıhtıma gelmiş ve zaten içi içini yiyen, ihanete dayanamayan Urban'ın bütün plânlarını alt üst etmiştir. Fakat, Urban yine de dönünce Mari'yi bulmaktan ümitlidir. Sandığın içinden çıkan Benyamin, Urban'ın yüzüne yine ihanetini haykırır.

Olay Örgüsü

Konusunu İstanbul'un işgali döneminde Bizans'ın iç yapısından alan *Konstantiniye'nin Güneşi* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Urban adlı topçu ustası yıkık bir kilisede ihanetinin acısını çekmektedir.
- 2- Benyamin adlı cüce ihanetini Urban'ın yüzüne haykırır.
- 3- Sultan, galibiyetini başlatan Urban ile görüşmek istemektedir.
- 4- Urban, askerlerin arasında yakalanmış Salmon'u görse de onu tanımamazlıktan gelir.
- 5- Paşa, Salmon ile beraber bulunan sandığın kilidinin kırılmasını emreder.
- 6- Jozef, Mari'ye kendisinde ona ait bir şey olduğunu söyler.
- 7- Dışarı çıkan Mari, kilitli bir sandıkla geri döner.
- 8- Jozef Salmon'u çağırır çünkü sandığı getiren odur.
- 9- Mari, bir gezgin olan ağabeyi Salmon'un dönmesine çok sevinir.
- 10- Salmon, Konstantiniye ve kız kardeşi için dönmüştür.
- 11- Sandığın içinden Mari'yi çok korkutan cüce Benyamin çıkar.
- 12- Salmon, Konstantiniye'yi almaya çalışan Osmanlı'ya kin beslemektedir.

- 13- Jozef, Salmon yokken onun kardeşi Mari ile ilgilenen bir din adamıdır.
- 14- Salmon, Mari'yi kiliseye göndermeye karar vermiştir.
- 15- Jozef, Mari'ye olan sevgisinin yok olması için dua eder.
- 16- Salmon, Konstantiniye'den ayrılmamaya karar verir.
- 17- Bir kâhin Konstantiniye'de bir tufan çıkacağını haber verir.
- 18- Çıkan fırtına Mari'yi korkuturken Salmon'a Konstantiniye için mücadele etme çabası verir.
- 19- Sultan, elçileri kazığa oturtarak öldürmüştür.
- 20- Urban, Mari ile buluşur.
- 21- Mari, Kilise'ye gitmeye karar verdiğini açıklar.
- 22- Jozef, Mari ile vedalaşmaya geldiğinde iki sevgiliyi görerek çok üzülür.
- 23- Urban, Mari'yi Jozef'e emanet eder.
- 24- Salmon, Jozef'in gitmesine razı olmaz.
- 25- Jozef, Salmon'a Mari'yi sevdiğini açıklar.
- 26- Salmon, Mari'ye ait mektupları Jozef'in gönderdiğini zanneder ama Jozef mektupların İncil'den bölümler olduğunu açıklar.
- 27- Salmon, Mari ve Benyamin ile saraya giderek Urban'la tanışır.
- 28- Kral Konstantin, Katolik ve Ortodoksların birleşmesiyle Avrupa'dan yardım görmeyi ummaktadır.
- 29- Urban, Konstantiniye'yi kurtaracak bir silah bulmuştur.
- 30- Urban ve Mari beraber olurlar. Artık Mari, kutsal bakire değildir.
- 31- Kilisede günah çıkarıcı Urban bir düğün törenine katılır.
- 32- Şehnaz adında bir kadın Urban ile yaptığı top hakkında konuşur.
- 33- Mari, törende bayılır.
- 34- Salmon, rahatsız olan Mari'nin çalışmasına izin vermez.
- 35- Salmon'a göre savaş Mehmet ile Konstantin'in savaşıdır.

36- Salmon, Mari'yi savaştan kurtarmak için ona bir sandık hazırlar.

37- Benyamin, Mari'den Urban'a mektup götürür cevap olarak bir çiçek getirir.

38- Jozef, Mari'ye duygularını açıklayacakken onun hamile olduğunu fark edip yıkılır.

39- Mari, Benyamin'i alarak oradan ayrılır.

40- Şehnaz, Urban'ı Osmanlı Sultanı için ikna ederek oradan ayrılır.

41- Bizans, Urban'ın yaptığı silahın kıymetini bilmemiştir.

42- Mari, Urban'ın yanına gelerek ona beraber kaçmayı teklif eder.

43- Urban, Benyamin'e bir çanta vererek onu rıhtımda birine teslim edip karşılığında Mari'ye teslim edilecek hediyeler almasını söyleyip Mari'ye bir de mektup verir.

44- Jozef, Mari'ye Benyamin'in rıhtımda dövülmüş olarak bulunduğunu haber verir.

45- Jozef'in arkasından Mari de çıkarken Salmon gelerek Mari'nin hamile olduğunu bildiğini söyler ve onu bir yere göndermeyeceğine yemin eder.

46- Mari, Salmon'u Benyamin'in hançeriyle yaralar.

47- Salmon, Mari'yi hamile bırakanın Jozef olduğunu sanarak onu öldürmüştür.

48- Urban, askerler tarafından yakalanmış olan Salmon'a Mari'yi sorar.

49- Kilidi kırılan sandıktan çıkan Benyamin, Urban'a ihanetini haykırır.

Tema

Eserde tema ihanettir. Urban'ın Bizans'a olan ihaneti ile Mari'nin ağabeyi Salmon'a ve dini inançlarına olan ihaneti iç içe verilmiştir. Aslında her iki ihanet de birbirini tetikleyen ve birbirinden bağımsız olamayan ihanetlerdir.

Salmon'un Konstantiniye'ye olan bağlılığı Mari'de şekillenmiştir. Bu nedenle Salmon, Mari'yi kiliseye verip kutsal bir bakire olarak yaşatmak arzusundadır. Halbuki Mari, kendisini Urban'a teslim ederek hamile kalır ve Urban'a birlikte kaçmayı teklif

ederek Urban'ın Osmanlı'ya verip vermemekte emin olmadığı top plânlarını vermesine sebep olur. İşte bu ihanettir ki bir çağı kapatıp başka bir çağı açacak olan Konstantiniye'nin fethedilip İstanbul olmasını sağlar.

Oyunun başında da sonunda da Urban'ın çektiği ihanet acısı Konstantiniye'nin yıkılmışlığıyla verilmeye çalışılır. İhanetin sebebi olan Mari de bir cüce olan Benyamin de Urban'a ihanetini hatırlatır:

URBAN- Toplarımla surlarını yıktığım, sokaklarında iskeletler yatan, bu parçalanmış, deşilmiş karın. Büyük mezarlık! Yüreğinde duygu, akıl, içinde ruh taşıyan hangi beden dayanır gördüklerime? Benim silahlarımla yıkıldı bu şehir. Benim ihanetimle teslim oldu. İstiyorum. Dönmek istiyorum! Tanrım kim... Kim affeder beni! Düşmeyecek Konstantiniye. Yenik düşmeyecek. Ne bana, ne başkasına... Yanıma gel Mari. Uyandır beni. Daha fazlasını istemiyorum. Anladım yapabileceklerimi. İçimdeki kötülüğü gördüm. O pis açlığı... Bir tek soru bile yok aklımda beni ihanete yenik düşürecek... Mari!⁶⁴⁰

“BENYAMİN- (Korkuyla kaçarken) Gördüklerin göreceklelerinin yanında hiç kalacak Urban! Pişmanlık peşini bırakmayacak. Kör olmak isteyeceksin! Benim güçsüz ellerimin arasında can vereceksin!”⁶⁴¹

Zaman

Oyunun olay zamanı 1452 ve 1453 yıllarıdır. Eserin başında tarihle ilgili yapılan açıklama dışında eserde tarih belirtilmez:

1452 senesinin Mart ayında başlayan Boğaz kesen kalesinin yapımı aynı yıl tamamlandı. Kalenin tamamlanmasından sonra Urban'ın ilk top güllesi Venedik'e itmekte olan bir ticaret gemisine savruldu. Gemi battı, gemiciler tutsak alınıp öldürüldü ve Osmanlı'nın İstanbul'u ele geçirme macerası da böylece başlamış oldu. Oyun, kalenin bitirilmesi ile ilk güllenin savrulması arasında kalan zaman diliminde geçer...⁶⁴²

Eserin anlatma zamanı 1997'dir.

Mekân

Eserde mekân sayısı oldukça azdır. Konstantiniye'de bir Ortodoks kilisesi, Mari'nin evi, kale, kilise ve saray oyunda mekân olarak kullanılmıştır. Mekânlar sahne başlarında belirtilirken mekânla ilgili bazen uzun bazen kısa tasvirler yapılmıştır:

⁶⁴⁰ Funda GÜNYOL, *Konstantiniye'nin Güneşi*, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul, 1997, s. 9.

⁶⁴¹ GÜNYOL, s. 11.

⁶⁴² GÜNYOL, s. 6.

Konstantiniye’de bir Ortodoks kilisesi. Bir yokuşun başında duran, yüzü boğaza dönük ahşap binanın içi uzun süren bir mücadelenin ardından kendini denize doğru inen eğime bırakmış gibidir. Sahneyi çevreleyen tahta kolonlar ve tavan iskeleti devrilecekmiş gibi durur...⁶⁴³

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu oldukça azdır. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Urban, Mari, Salmon, Jozef, Benyamin, Paşa, Şehnaz ve Rahiptir. Dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar ise; çingene, gemiciler ve askerlerdir.

Urban: Macar bir topçu olan Urban, Mari’yi çok sevmektedir. Mari’nin kiliseye girecek olmasından dolayı bir araya gelmeleri mümkün değildir. İşlerinde de çok başarılı olan Urban, yaptığı silah ve topların kıymetinin Bizans tarafından bilinmemesinden şikayetçidir. Konstantiniye’nin kuşatılması yakındır ve Urban kendisinin bulunduğu tarafın kazanacağından emindir. Oysa Kral Konstantin, top yaptırmaktansa yıkılan burçları yaptırmakla uğraşmaktadır. Urban’ın hayatındaki tek önemli insan olan Mari’nin kendisinden hamile kalması ve beraber kaçmayı teklif etmesi tam da Urban’a Osmanlı’dan Şehnaz vasıtasıyla gelen teklifin üstüne gelir. Urban’ın aslında ihaneti kabul etmeyecek karakteri Mari ile bir gelecek düşleyerek ihanete yenik düşer:

“URBAN- Zaferin mutluluğunu duymuyorum. Güçlü de değilim. Kazandıkça kaybettiklerim büyüyor sanki. Söyle bana bir kahraman mıyım ben? Büyük silahların mucidi, topçu Urban... Asker Urban... Yoksa hain mi?”⁶⁴⁴

Mari: Temiz bir yaşam süren Mari, dini eğitimlerle yetişmiş ve sonunda kiliseye gidecek bir kızdır. Yalnız Mari’nin Urban’a duyduğu aşk onun bu temiz yaşantısına ve kendisi hakkında iyi düşünen insanlara en büyük ihanet olur. İhaneti, hem Benyamin’in hem Jozef’in hem de Konstantiniye’nin kaybedilmesinin asıl sebebidir. Urban, ihanet edemeyeceği vatanını Mari için Osmanlı’ya satar. Çünkü Mari, Konstantiniye’nin güneşidir ve o kurtulmalıdır. O, Konstantiniye’nin en güzel, en temiz kızıdır:

⁶⁴³ GÜNYOL, s. 7.

⁶⁴⁴ GÜNYOL, s. 8

“SALMON- Gitme. İstemiyorsan gitme. Ama burada kal! Senin güneşin sönmesin Mari!”⁶⁴⁵

Diğerleri: Salmon, Mari'nin gezginci olan ağabeyidir. Konstantiniye'nin tehlikeye girmesinden sonra asker olarak mücadeleye katılır.

Jozef, Salmon'un Mari'yi emanet ettiği din adamıdır. Mari'yi sever ama ona bunu hiç açıklayamaz.

Benyamin, Salmon'un Mari'ye getirdiği bir soytarı cücedir.

Paşa, bir Osmanlı Paşası'dır. Şehnaz, Osmanlı için Urban'dan plânları satın alan kadındır. Rahip, Urban'ın günah çıkarttığı din görevlisidir.

Anlatma Problemi

İki perdeden oluşan eserin birinci perdesi sekiz, ikinci perdesi ise beş sahnedir.

Oyun nesirle yazılmıştır. Eserin hiçbir bölümünde şiire yer verilmemiştir.

Eserin dili oldukça sade ve anlaşılırdır. Yalnız oyunun genelini anlaşılabilmesi için eserin başında verilen tarihi bilgiye ihtiyaç vardır. Ayrıca oyunda tarihi gerçekliğin olmadığı bilinmesi de önemlidir:

... Oyunda anlatılanların tümü uydurmadır. Urban'ın dışındaki tüm karakterler hayalidir. Kaldı ki Urban'ın hayatına, O'nu Osmanlı tarafına geçiren ihanetin nedenlerine dair açıklamalar da gerçek değildir.

Fethe dair bilinen, kabul görmüş olayların tümü aksiyona göre yeniden düzenlenmiş, esas alınan tarihi gerçekler değil, kurgu olmuştur...⁶⁴⁶

Eser Bakırköy Belediyesi Yunus Emre 3. Özgün ve Uyarlama Oyun Yazım Yarışması Özgün Dalda Büyük Ödül almıştır.

⁶⁴⁵ GÜNYOL, s. 69.

⁶⁴⁶ GÜNYOL, s. 6.

SIMAVNA KADISIOĞLU ŞEYH BEDREDDİN'İN YARGILANMASI

Özet

Şehzade Murat, Vezir Beyazid Paşa ile beraber Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin'i Deliorman'dan alıp getirmiştir. Çelebi Mehmet de oğlu Şehzade Murat da Şeyh Bedreddin'in kıymetinin farkındadır. Şeyh Bedreddin, zindana atılır. Şeyh'in yanına bir adam gelir ve onu zindandan kurtarmak ister ama Şeyh, yargılanmaya kararlıdır ve bu teklifi kabul etmez.

Bizanslı tarihçi Prens Dukas, Çelebi Mehmet'le görüşmektedir. Çelebi Mehmet, Dukas'ın daha önemli tarihi olayları bırakıp da Şeyh Bedreddin'in yargılanması olayıyla ilgilenmesine kızgındır. Dukas, Çelebi Mehmed'e halkın Şeyh Bedreddin'in bir an önce cezalandırılmasından yana olduğunu ama Şeyh'in de çok kıymetli bir alim olduğunu anlatır.

Divan toplânır. Mevlana Haydar, Haydar-ı Herevî ve Molla Necmeddin ilim ve irfanlarıyla tanınan ve Şeyh Bedreddin'i yargılayacak olan divan üyeleridir. Çelebi Mehmet, divan üyelerine bu yargılamada adaletin çok önemli olduğunu söyler ve onlardan adil olmalarını rica eder.

Haydar-ı Herevî, Şeyh Bedreddin'le görüşmek üzere görevlendirilir. Bu görüşmeler sırasında Şeyh'in ilmine hayran kalan Haydar-ı Herevî, Şeyhin kurtuluşuna umut ettiğini söyleyerek onun yanından ayrılır.

Divan üyeleri bütün verileri derleyerek ortak bir kanaate varmak için toplânırlar. Kaynaklara göre; Şeyh Bedreddin'in, en önemli adamı olan Börklüce Mustafa ile birlikte farklı din ve mezheplerden olan beş bini aşkın müridi vardır. Çelebi Mehmet'in üzerlerine gönderdiği İzmir Sancak Bey'i Aleksandr mağlup edilir ve öldürtülür. Daha sonra Saruhan Sancak Bey'i Timurtaş Paşazade Ali Bey kuvvetleriyle beraber bozguna uğrattılır. Manisa'ya sığınmak zorunda kalır. Çelebi Mehmet, olayı ciddiye alır ve Beylerbeyi Beyazid Paşa'yı görevlendirir. İsyân bastırılır. Asiler, Börklüce'nin gözü önünde boğazlanır. Dede Sultan olarak bilinen Börklüce, elleri tahtaya mihlanmış olarak deve üzerinde şehirde gezdirilir.

İkinci olarak, Manisa taraflarındaki Torlak Kemal isyanının üzerine gidilir. İsyân Bayezid Paşa ve Şehzade Murat tarafından bastırılır. Torlak ve diğer isyancılar

astırılarak cezalandırılır. Bütün bu isyanlar devam ederken Şeyh Bedreddin, Deliorman'da insan toplamaya devam etmektedir.

Mevlana Haydar, divan başkanıdır. Kaynaklarda Şeyh Bedreddin'in lehine söylenmiş hiçbir şey yoktur. Bu nedenle divan üyeleri soruşturmayı Şeyh Bedreddin'le konuşarak devam ettirmeye karar verirler. Divan'a Çelebi Mehmet de katılır ve Şeyh Bedreddin çağırılır. Önce Şeyh Bedreddin'in özgeçmişi öğrenilir. 1359 yılında Karaağaç ile Dimetoka arasında Samana'da doğmuştur. Babası İsrail Samana Kadısıdır. İyi bir eğitim gören Bedreddin Kahire'de Şeyh Hüseyin-i Ahlâtî'yi tanımış ve ona bağlanmıştır. Bir cariye ile evlenen Bedreddin'in İsmail adında bir oğlu olur. Mısır'da ünü yayılmış, Tebriz'de toplânan ulemalara katılmış ve Timur'dan danışmanlık teklifi almıştır. Buna rağmen idealleri için ülkesine döner.

Şeyh Bedreddin, çevresinde toplânanlara doğrunun bir tek olduğunu, inananların bütün mallarını ortak kullanmaları gerektiğini, Tanrı'da birleşmeyi öğütlemiştir. Ortak buluşulan nokta sevgidir. Mal, mülk, şöhret hiç önem taşımayan şeylerdir. Divan üyeleri böyle bir düzenin olabileceğine ihtimal vermez ve Şeyh'e tarihte böyle bir düzenin örneğinin olup olmadığını sorarlar. Şeyh, Plütark isimli bir tarihçinin kitabında Lasedemanyalıların "Komün" hayatı dedikleri bir düzen olduğunu anlatır. Ona padişahlık arzusunda olup olmadığı sorulur. O da böyle bir amacının olmadığını Çelebi Mehmet'e bağlı olduğunu söyler. Şeyh Bedreddin, bağımsızlık, eşitlik sevgi ve mutluluğu savunmaktadır. Haydar-ı Herevî, Çelebi Mehmed'den izin isteyerek divandan ayrılır. Şehzade Murat, divana katılır.

Bizanslı tarihçi Dukas, ne Osmanlı vakanüvislerinin ne de kendisinin gerçeği tam anlamıyla yazmalarının mümkün olmadığını ama ona inanan insan sayısının çok fazla olduğunu söyler.

Çelebi Mehmet, fetva ister ve divana ara verilir. Şeyh zindandadır. Yine bir adam gelir. Şeyhe bir çarşaf uzatır ve bunu giyerek kendisiyle gelmesini ister. Şeyh kabul etmez çünkü bu şekilde davası haklıyken haksız duruma düşecektir. Adam yüzünü açar. Haydar-ı Herevî'dir.

Fetva, Şeyh Bedreddin'in canının alınması yönünde verilir. Şeyh Bedreddin 1417 yılında, Serez çarşısında, bir bakırcı dükkanının önünde asılır.

Olay Örgüsü

Konusunu Şeyh Bedreddin'in yargılanmasından alan *Sınavna Kadısoğlu Şeyh Bedreddin'in Yargılanması* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Şeyh Bedreddin Deliorman'dan getirilir.
- 2- Bizanslı tarihçi prens Dukas Şeyh Bedreddin'in yargılanmasını takip etmektedir.
- 3- Şeyh'in ilmine güvenilen üç divan üyesi tarafından bir divanda yargılanmasına karar verilir. Divanda Mevlana Haydar, Haydar-ı Herevî ve Molla Necmeddin vardır.
- 4- Haydar-ı Herevî, görevli olarak Şeyh'le görüşür ve fikirlerinin yanlış olmadığına kanaat getirir.
- 5- Kaynaklara göre Şeyh Bedreddin ve adamları düzene karşı çıkmış ve yeni bir saltanat kurmayı plânlamıştır.
- 6- Şeyh Bedreddin, suçlamaların hiçbirini kabul etmez çünkü amacı Tanrı'ya dayanan, sevgi ve mutluluk dolu, malın mülkün ortak olduğu ideal bir dünya kurmaktır.
- 7- Haydar-ı Herevî divandan ayrılır.
- 8- Şehzade Murat divana katılır.
- 9- Bizanslı tarihçi prens Dukas, kendisi de dahil olmak üzere hiçbir tarihi kaynağın bu konuda doğruyu yazmadığını belirtir.
- 10- Çelebi Mehmed, divan üyelerinden fetva ister.
- 11- Fetva, Şeyh Bedreddin'in canının alınması yönünde çıkar.
- 12- Şeyh Bedreddin, 1417 yılında, Serez çarşısında, bir bakırcı dükkanının önünde asılır.

Tema

Oyunun ana teması; Şeyh Bedreddin ve devrin yönetiminin çatışmasına bağlı olarak verilen iyiyi ve güzeli amaçlayan bir halk harekâtının saltanata rakip olarak görülüp yok edilmek istenmesidir.

İlmine ve yaşantısına padişahın bile güvendiği Şeyh Bedreddin, herkesin takdirini toplamış bir alimdir. Sadece yeni bir dünya düzeni kurmayı amaçladığı için hem çevresindeki müritleri hem de kendisi hayatından olmuştur. Onu adilce yargılamak için kurulan divanın bütün kaynakları tarihi belgelere dayanmaktadır ama oyunda muhafız ve Bizanslı tarihçi Dukas rolünü oynayan kişinin ifadelerine göre hiçbir tarihi kaynak bu olayları gerçek olarak anlatmamıştır. Çünkü tarih de saraya dayanmaktadır:

DUKAS – Ben bu olayların içinde günü gününe yaşadım. Daha önce de söylemiştim; ona inananların dışında ne ben Dukas tarihçi olarak, ne de resmi Osmanlı vak’anüvisleri, tarihçileri gerçeği olduğu gibi yansıtamazdık. Ne de olsa onların emrinde ve hizmetindeydik... Dünyada ilk kez böylesine halk yığınları, evet dedikleri, heyecanla katıldıkları bu mezhebe olan bağlılıkları uğruna, onu inkar etmeme uğruna kılıçlar altına yattılar...⁶⁴⁷

Oyunda yan tema olarak da sonuçta verilen karar yanlış ve adaletsiz bile olsa, Osmanlıdaki adalet anlayışı ve hoşgörü işlenmektedir. Saltanatı sarsan, zor durumda bırakan bir halk harekâtının lideri adilce yargılanmış, tarihi kaynaklar yanlı olduğu düşünüldüğü için divanda sadece Şeyh Bedreddin’in savunmasıyla karar verilmiştir. Öyle olmasına rağmen Şeyh Bedreddin, suçsuzluğunu ispatlayamamıştır:

“DUKAS- Günümüzden beş yüz seksen yıl önce fikir hareketiyle başlayan ve eyleme dönüşen toplum olaylarında Osmanlı Türkleri’nin insanlık tarihinin bile altını çizmesi gereken bu hoşgörü ve anlayışının araştırılması gerekir...”⁶⁴⁸

Zaman

Oyunun olay zamanı 1417’dir. Eserin içerisinde birkaç defa vurgulanan, günümüzden beş yüz seksen yıl önce, sözü bize zamanı ifade etmektedir. Zaten Şeyh Bedreddin’in doğum ve ölüm yılları da verilmiştir. Şeyh’in ölümü olan 1417 den beş yüz seksen yıl sonrası bize eserin yazıldığı tarih olan 1997’yi vermektedir.

Eser uzun bir süreyi değil kısa bir zaman dilimini, Şeyh Bedreddin’in yargılandığı birkaç günü anlatmaktadır. Yargılama sırasında geçmişle ilgili, Şeyh’in hayatı, ayaklanmanın gelişimi ile ilgili bilgiler de verilmiştir.

⁶⁴⁷ Kemal DEMİREL, “Sınavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin’in Yargılanması”, *Toplu Oyunlar*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 324.

⁶⁴⁸ DEMİREL, s. 301.

Eserin anlatma zamanı 1997'dir. Kitabın kapağında da belirtildiği gibi amaç “Şeyh Bedreddin kaçsaydı neler değişirdi?” sorusunu insanların zihninde uyandırmaktır. Çünkü onun hayal ettiği hümanist yaşam bugün de arzulanan bir yaşam şeklidir.

Mekân

Eserde mekân belirtilmemiştir. Sahne girişlerinde sahne, kulis tasvir edilmiş ama hiçbir sahnede mekân adı verilmemiştir:

Çelebi Mehmet ve Şehzade Murat, kulise doğru ilerlerken sahne ışıkları söner, rahlenin bulunduğu alanı bek ışık aydınlatır. Muhafız araya gider, kitabı eline alır, birkaç sayfasını çevirir, biraz kitaba bakar, sonra başını seyirciye doğru kaldırarak...⁶⁴⁹

Mekân olarak, sadece eserin giriş kısmında “olay günümüzden 580 yıl önce Serez’de geçer” ibaresi yer alır.

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu sınırlıdır. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Şeyh Bedreddindir. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar; Çelebi Mehmed, Şehzade Murat, Dukas (Muhafız), Mevlana Haydar, Haydar-ı Herevî (adam), Molla Necmeddin'dir. Dekoratif unsur durumunda bulunan şahıs ise Muhafız'dır.

Şeyh Bedreddin: 58 yaşında iyi bir İslam alimi olan Şeyh Bedreddin, kafasındaki yeni düzeni oluşturmayı amaçlamaktadır. Etrafında binlerce insan toplar çünkü bahsettiği şeyler insanları etkileyen şeylerdir. Mutluluk, sevgi ve Tanrı'da birleşmeyi insanlara anlatır. Mal, mülk ortaktır, kimse bir şeyin sahibi ya da hakimi değildir. Ancak bu tutumu saltanata karşı değerlendirildiğinden önce çok sevdiği dostları ve müritleri, yargılandıktan sonra da kendisi öldürülür:

ŞEYH BEDREDDİN- Görüşler eğer kaynağını göklerden, Tanrı'dan doğrudan, Tanrı'nın ta kendisinden alıyorsa, onu hepimizin bilmesi, görmesi ve yaşaması gerekir. Sizler ve daha bir yığın ulema Tanrı ile Tanrı'ya ait olanı karıştırır durursunuz. Ne kadar acı ki bu karıştırma yüzlerce yıl daha sürüp gidecek. Benim yabancı olduğu yeryüzü nimetleri, mal, mülk, ünvanıdır, Sizler onları benden çok daha iyi bilirsiniz ve onların gereğini yaşarsınız.⁶⁵⁰

Diğerleri: Çelebi Mehmed, 28 yaşında güçlü ve adil bir padişahdır. Özellikle Şeyh Bedreddin'in yargılanmasında adaletin gerçekleşmesini sağlamak için çok fazla

⁶⁴⁹ DEMİREL, s. 251.

⁶⁵⁰ DEMİREL, s. 314.

gayret gösterir. İlmine güvenilen üç alimin görevlendirildiği bir divan kurdurur ama haksız bir ölümü engelleyemez.

Şehzade Murat, 15 yaşında iyi bir şehzadedir. Babasına her konuda destek olur. Şeyh Bedreddin'e haksızlık etmemek için elinden geleni yapar.

Dukas (Muhafız), eserde tarihi bilgileri veren ve temanın anlatılmasında önemli rol üstlenen Bizanslı tarihçi ve Prens'tir.

Mevlana Haydar, Haydar-ı Herevî ve Molla Necmeddin divanda görevli üç alimdir. Haydar-ı Herevî, Şeyh Bedreddin'e bağlılığından ve saygısından divandan fetva verilmeden önce ayrılır. Mevlana Haydar, divan başkanıdır. Molla Necmeddin ise Şeyh Bedreddin hakkında en katı düşünen kişidir.

Muhafız ise dekoratif unsur konumundadır.

Anlatma Problemi

Eser, birincisi altı, ikincisi üç sahne olmak üzere iki bölümden oluşmuştur.

Nesirle yazılan eserin dili oldukça sade ve anlaşılırdır. Cümleler çok kısa olmayan kurallı cümlelerdir:

“ŞEYH BEDREDDİN- Yüzyıllardır yöneticiler, halkını bazı insanlara karşı kinlendirerek dünyayı acılar deryasına dönüştürdüler.”⁶⁵¹

Oyunda şiire hiç yer verilmemiş, eserin tamamı nesirle yazılmıştır. Bu, kısa bir zaman dilimini kapsamasından da kaynaklanmaktadır.

Sahne başlarında sahne ve kulis tasvirleri çok uzun olmayacak şekilde yapılmıştır. Sahne içlerinde de paragraf içi bölümlerde geçişler ve değişiklikler ifade edilmiştir.

⁶⁵¹ DEMİREL, s. 294.

YUNUS EMRE

Özet

XIV. yüzyılda, Anadolu'nun bir köyünde köylüler tarla işleriyle uğraşmakta Cafer Ağa ise onları denetlemektedir. Tarlada çoluk-çocuk, genç-ihtiyar her yaştan insan bulunmakta Meczip Zeliha ortalarda dolaşmaktadır. Cafer Ağa, Zeliha'ya ve çocuklara biraz kızıp bağdıktan sonra oradan ayrılır. Bu arada elinde sazıyla bir ozan gelerek bir ağacın altına oturur. Ozanın çalıp söyledikleri tarlada çalışan tüm köylülerin çok hoşuna gider. Hele Amber Kız bu şiirlerden çok etkilenmiştir. Amber Kız, şiirlerin kedisini yıkar önce terk edip giden Yunus'a ait olduğunu iddia eder. Şiirleri biraz dinleyen köylüler de buna kanaat getirirler. Ozan, şiirleri ve felsefesi dilden dile dolaşan Yunus'un geçmişi hakkında bilgi almak ister. Herkes tek tek anılarını anlatmaya başlar:

Gafur Emmi, gençliğinde Yunus'un yakın arkadaşıdır. Yunus, tarlada çalışırken bile kuşlardan, böceklerden, yaratılıştan söz etmekte sanki başka bir dünyada yaşamaktadır. Gafur, Yunus'u herkesin düşündüğü şeyleri düşünmeye, bir kız bulup onunla evlenmeye ikna edemez.

Kadıncık Nine anlatmaya başlar: Yunus'un gençliğinde halk açlıktan kırılıp Moğol askerleri zulmünü sürdürürken bir gün Yunus'un evine baskın yapılır. Evde Yunus'un annesi Kiraz Ana ve Kadıncık Nine vardır. Askerler kadınlardan altın isterler ama kadınların hiçbir şeyi yoktur. Moğol Askeri tam Kiraz Ana'ya saldıracağı sırada Yunus eve gelir. Moğol Askeri kendilerine meydan okuyan Yunus'a saldıracağı sırada gök gürleri ve Yunus'u ilginç bir ışık kaplar. Bu sırada Moğol Askeri'nin elindeki bıçak yere düşer. Askerler çıkar gider. Bu dehşet anında kendinden geçmişçesine askerlere meydan okuyan Yunus'un kendine gelmesi ise zaman alır.

Amber Kız anlatmaya başlar: Amber ve Yunus kırlarda gezerken durmadan birbirlerine olan sevgilerinden bahsederler. Yunus öyle şeyler konuşmaktadır ki Amber, çoğu zaman bu sözleri anlayamaz bile. Ama zaten Amber'in Yunus'ta sevdiği şey de bu anlaşılmazlıktır. Tatlı tatlı konuşurlarken Amber, Yunus'a uzatmak için bir çiçek koparır. Buna çok kızan Yunus, Amber'in bu konuda Moğollardan farkının olmadığını söyler ve uzun süre Amberle konuşmaz.

Fadime Ana Yunus'un köyünden ayrılışını anlatır: Toplumun açlıktan kıvrıldığı vakitlerde Fadime Ana'nın gelini Gevher doğum yapmış, açlıktan gelin bir

tarafında inlemekte, çocuksa durmadan ağlamaktadır. Onlara yiyecek temin etmeye çalışan Yunus, ara sıra bir şeyler getirir ama o da yeterli olmaz. Bu nedenle Yunus halkı için erenlerden buğday istemeye karar verir. Yollarda Moğollar tarafından öldürülmeyi bile göze alarak yola çıkan Yunus, erenlerin dergâhına ulaşır. Erenler, Yunus'a buğday yerine himmet vermeyi teklif ederler. Yunus, buğdaya ihtiyacı olduğunu söyler. Buğdayı alan Yunus, dergâhın dışına çıkar çıkmaz pişman olur. Yanlış bir seçim yapmıştır. Geri döner ama erenler ona Taptuk Emre'yi bulmasını tavsiye ederler. Yunus köyüne döndüğünde kabul etmediği himmetin azabı içindedir. Buğdayı, bırakıp köyünden ayrılır.

Köylüler, Yunus köyden ayrıldıktan sonra bir daha ondan haber alamamışlardır. Olayların gerisini Ozan anlatır: Yunus, buğdayı bıraktıktan sonra Taptuk Emre'nin yanına gidip olanları anlatır. Taptuk Emre, Yunus'u kabul eder. Yunus, burada bulunduğu süre boyunca Taptuk'un dergâhına eğri odun bile taşımaz. Doğrulukta asla ayrılmaz. Dergâhtaki gençlere de nefisleriyle mücadelelerinde yardımcı olmaya çalışır. Yunus, gerçek olgunluğa eriştikten sonra şeyhi onu salıverir. Yunus'a iki seçenek sunar. Yunus, ya Kâbe'ye ya da halkın arasına gidecektir. Halkın gönlünü de Kâbe olarak benimseyen Yunus, halkı seçer.

Amber Kız, yıllardır rüyasında Yunus'u pınar başında parmağında bir serçe, şiir söylerken görmektedir. Amber'in bütün seslenişlerine rağmen Yunus, onu duymamaktadır.

Cafer Ağa'nın tarlaya gelmesiyle muhabbet sona erer. Ağa, ozanı da oradan kovar.

Yıllar sonra Yunus, Pir Yunus olarak köyüne dönmüştür. Annesinin mezarını ziyaret eden Yunus, orada Meczup Zeliha ile karşılaşır. Konuşmalarıyla onun yüreğine su serper. Oğlunu askerde kaybettikten sonra deliren kadına ölümün bir yok oluş olmadığını anlatarak yüreğine su serper. Sonra da ortadan kaybolur.

Çoban Rıza, Cafer Ağa'nın kızı Güldeste'yi sevmektedir. Güldeste ona babasının kendisini bey oğluna vereceğini, kaçıp canını kurtarmasını söyler. Çoban dertlenirken, Pir Yunus gelerek ona sabırla beklemenin önemini anlatır. Sonra da ortadan kaybolur.

Cafer Ağa, hastalanmış derman bulamamaktadır. Rüyasında Yunus'u gören Cafer Ağa'ya devanın Yunus'un sözlerinde olduğu bildirilir. Cafer Ağa, uyandığında da Pir Yunus'u görür. Pir Yunus, ona varlığını köylüye dağıtmasını ve kızını da sevdiğine vermesini söyler.

Pir Yunus, karısı tarafından evden kovulmuş bir adamla karşılaşır. Ona da evlilikte önemli olan unsurları anlatır. Adam evine döner.

Cafer Ağa, varlığını köylüye dağıtmış hastalığından da kurtulmuştur. Kızını da serbest bırakarak ondan sevgi sözcükleri işiten Cafer Ağa, ilk defa bu kadar mutlu olur.

Halkın durumundan, şeriata uyup camiye bile gelmemesinden memnun olmayan Hoca, Yunus hakkında olumlu düşünmemektedir. Pir Yunus, ona da ilmin ve bilginin nasıl kullanılması gerektiğini anlatır. Hoca davranışlarından pişmanlık duyar.

Çoban Rıza ve Güldeste'nin düğünü büyük bir şölen halinde köylüyle beraber yapılırken beyin habercisi gelir. Bey, durumdan hiç memnun kalmamıştır. Hoca, Cafer Ağa ve köylüler birleşerek Bey'e meydan okurlar.

Olay Örgüsü

Konusunu Yunus Emre'nin hayatının bir bölümünden alan *Yunus Emre* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Tarlada çalışan köylüler Cafer Ağa'nın zulmü altındadır.
- 2- Tarlaya bir Ozan gelerek etkileyici şiirler okur.
- 3- Amber, bu şiirlerin yıllar önce köyü terk eden nişanlısı Yunus'a ait olduğunu fark eder.
- 4- Ozanın isteği üzerine, Gafur Emmi, Kadıncık Nine, Amber Kız ve Fadime Ana Yunus'un gençliğiyle ilgili bazı anılarını anlatırlar.
- 5- Gafur Emmi, Yunus'un gençken de her şeye farklı bir gözle baktığını anlatır.
- 6- Kadıncık nine, Yunus'un annesini ve Kadıncık Nine'yi Moğol Askerinin elinden nasıl kurtardığını anlatır.
- 7- Amber Kız, Yunus'la olan aşklarını ve Yunus'un hassasiyetlerini anlatır.

8- Fadime Ana, Yunus'un köylüyü açlıktan kurtarmak için bir dergâha buğday almaya gidişini buğdayı getirdikten sonra da bir daha köye dönmemesini anlatır.

9- Yunus, dergâhta kendisine teklif edilen himmet yerine buğday aldığı için pişman olmuş ve himmet için Taptuk Emre'nin dergâhına gitmiştir.

10- Taptuk Emre, olgunluğa erişen Yunus'u bırakır. Yunus Kâbe ya da halk arasında bir seçim yaparak halka karışır.

11- Yıllarca Yunus'u rüyasında gören Amber Kız, bir türlü ona ulaşamaz.

12- Cafer Ağa, tarlaya gelerek köylülere kızar. Ozanı da kovar.

13- Köye dönen Pir Yunus, Meczip Zeliha'ya öğütler vererek onu akıllandırır.

14- Pir Yunus, Cafer Ağa'nın kızını seven Çoban Rıza'ya sabırlı olmayı öğütler.

15- Pir Yunus, hastalanan Cafer Ağa'ya kurtuluşun halkı memnun etmekten geçtiğini anlatır.

16- Pir Yunus, karısının evden kovduğu bir adama mutluluğun yollarını anlatır.

17- Malını halka dağıtan Cafer Ağa iyileşir.

18- Pir Yunus, halkın durumundan memnun olmayan hocaya ilim ve bilginin aslen ne olduğunu anlatır.

19- Çoban Rıza ve Güldeste'nin düğününde beyin habercisi baskın yapar.

20- Köylüler, hoca ve Cafer Ağa birleşerek Bey'e direnmeye karar verirler.

Tema

Oyunun ana teması Yunus'un gençliğinden itibaren hayatından bölümler anlatılarak verilmeye çalışılan sevgi anlayışı ve felsefesidir. Eserde tema özellikle Yunus'un şiirleriyle verilmiştir. Gençliğinden itibaren etrafında sevgi tomurcukları yetiştiren Yunus özellikle Taptuk Emre'nin dergâhında asıl karakterini bulur. Adı dilden dile yayılır. Şiirleri ozanlar vasıtasıyla ilden ile ulaşır. Kendi köyüne bile gider. Yüreğindeki Allah aşkını insanlara duyduğu sevgi ve yaptığı yardımlarla şekillendirir:

Aşkın aldı benden beni
 Bana seni gerek seni
 Ben yanarım dünü günü
 Bana seni gerek seni
 Ne varlığa sevinirim
 Ne yokluğa yerinirim
 Aşkın ile avunurum
 Bana seni gerek seni
 Yunus durur benim adım
 Gün geçtikçe artar odum
 İki cihanda maksudum
 Bana seni gerek seni.⁶⁵²

Yunus'un sevgisi maddeden ruha, nesneden ilâha ulaşan ve bu sırada bütün varlığı kaplayan yüce bir sevgidir. O yaradılan her şeyi yaratandan ötürü sever ve insanlara bu duyguyu aşlamak için şiirlerinde asıl tema olarak da bunu işler. İnsan bir yaratılmış olmasına rağmen taşıdığı yürek onu ilâhlaştırmakta ve Yunus insanın kalbini Allah'ın evi olarak niteleyip insanı bu nedenle kutsal saymaktadır:

OZAN- (Sazını çalar.)
 Severim ben seni candan içeri
 Yolum vardır bu erkandan içeri
 Nereye bakarsam dopdolusun
 Seni nerde bulam benden içeri
 Beni bende demen bende değilim
 Bir ben vardır bende benden içeri.⁶⁵³

Zaman

Eserin olay zamanı oyunun başında da belirtildiği gibi Yunus Emre'nin yaşadığı dönem olan 14. yüzyılın başlarıdır. Oyunun gelişiminde zamanın geçişiyle

⁶⁵² Sabahat EMİR, *Yunus Emre*, Kültür Bakanlığı Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Ankara, 1993, s. 9.

⁶⁵³ EMİR, s. 10.

ilgili bilgi verilmezken başta verilen şahıs kadrosunda oyuncuların birinci perdedeki ve ikinci perdedeki yaşları belirtildiğinden yaklaşık kırk yıllık bir zamanın geçtiği anlaşılmaktadır:

“YUNUS: Genç Yunus 25-30 yaşlarında, Pir Yunus 70 yaşlarında.”⁶⁵⁴

Birinci perde Yunus’un da diğer oyun kahramanlarının da gençliğinde ikinci perde ise yaşlılığında geçmektedir.

Oyunun anlatma zamanı 1993’tür. Eser, bir yayınevi basımı olmayıp Devlet Tiyatroları’ndan alınan nüsha olduğundan bu tarih oyunun tiyatroya alınışının tarihidir.

Eserde oyunun yazılış sebebiyle ilgili bilgi verilmezken her dönemde toplumumuzun ihtiyacı olan Yunus Emre ve onun sevgi felsefesinin öğretilmesi bir sebep olarak gösterilebilir.

Mekân

Eserin genel mekânı Orta Anadolu’dur. Oyunda Orta Anadolu’da bir Türkmen köyü tarlası, kırılık alan, köy dışında bir koru, Cafer Ağa’nın evinin bahçesindeki çardak altı, Güldeste’nin odası, başı dumanlı bir tepe, köy dışında ağaçlıklı bir yol, Cafer Ağa’nın evi, Mescitte Hoca Efendi’nin odası ve köy meydanı mekân olarak kullanılmıştır. Oyunda mekânlar tablo başlarında dekor kısmında verilmiştir. Ayrıntılı mekân tasvirlerine ve açıklamalarına baş vurulmamıştır:

“DEKOR: 13. yüzyıl başlarında, Orta Anadolu’da bir Türkmen köyü tarlası... Ötede ağıl...”⁶⁵⁵

Eserin her iki bölümü de aynı köyün az sayıdaki farklı mekânlarında geçmektedir.

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu geniştir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Yunus, Cafer Ağa, Zeliha Kadın, Gafur Emmi, 1. Köylü Genç, Fadime Ana, 2. Köylü Genç, 1. ve 2. Köylü Kız, Kadıncık Nine, Amber Kız, Ozan, Kiraz Ana, Gevher, Selim, Taptuk Emre, Güdeste, Çoban Rıza, Hoca, Efendi ve Budak Hatundur. Oyunda dekoratif unsur konumunda

⁶⁵⁴ EMİR, s. 1.

⁶⁵⁵ EMİR, s. 1.

bulunan şahıslarsa; Moğol Askeri, dergâh hizmetlisi, hekim, Seyfullah, haberci, köylüler ve çocuklardır.

Yunus:Eserde birinci bölümde gençliği anılarla anlatılan Yunus ikinci bölümde yaşlılığıyla Pir Yunus olarak sahneye çıkar. Yunus'un gençliğinde ve yaşlılığında değişmeyen tek şey yardımseverliği ve ince düşüncesidir. Gençliğiyle ilgili anılar anlatılırken verilen, nişanlısı bir çiçek kopardığından dolayı onunla uzun süre konuşmaması ilerde de yaratılana duyduğu saygıyla devam eder:

GENÇ YUNUS- Bir çiçeği toprağından söküp almak, kökünden ayırmak senin ne haddine?

GENÇ AMBER- (üzgün) Memnun olursun sandım.

GENÇ YUNUS- Bir dalın yara almış yüreği beni kedere salar ancak.

GENÇ AMBER- (Pişmanlıkla) Elimde olsa vallahi yapıştırdım yerine.

GENÇ YUNUS- Parça bütünden ayrıldı mı hep dağılmak, hep savrulmak olur kaderi bizcileyin. (Durgun ve üzgün) Bütününde mutlu masum bir çiçeği bize döndürmek niçin? (Amber'i kolundan tutup sarsar) Bebeleri analarından ayıran zalim Moğoldan farkın ne şimdi senin?⁶⁵⁶

Yunus, Taptuk Emre dergâhındaki bir gence nefsiyle olan mücadelesinde yardımcı olmak için kendi nefsinin de ortaya koyar. Kendi mücadelesini hem sözleri hem şiiriyle ifade etmekten çekinmez.

“GENÇ YUNUS- (Utançla)... (Duraklar) İnsanınız nihayet... Nefis her adım başı tuzak kurmakta bize. Amacımız bu tuzaklara kapılmamayı öğrenmek değil mi?”⁶⁵⁷

Ey bana iyi diyen

Adımı derviş koyan

Acep derviş mi olur

Hırka ile taç giyen.

Başıma taç urundum

Halka derviş göründüm

Dışına hırka giydim

İçim kuru bir kovan.

⁶⁵⁶ EMİR, s. 27.

⁶⁵⁷ EMİR, s. 38.

Bu dilim zikir söyler
 Gönüm fesat fikreyler
 Git böyle mi zikreyler
 Hakkı aşk ile sever.

Gözüm yolun gözetmez
 Kulak işitir tutmaz
 Dilim yerinde yatmaz
 Daviler kılar yalan.

Yunus gümansız bilir
 Yalancı yolda kalır
 Birgün maksadın bulur.
 Gerçeklik ile gelen.⁶⁵⁸

Cafer Ağa: Eserde, Bey’in köylüler üzerinde sorumluluk sahibi görevlisini canlandıran Cafer Ağa oyunun sonlarına kadar kötü bir karakter tablosu çizer. Meczup Zeliha ile alay eder, çocukları hırpalar, köylülere hakaret eder, kızını sevdiğine vermez ama eserin sonlarında bir imtihanla hastalanan Cafer Ağa hastalığının şifasını Pir Yunus’tan öğrenir. Onun kurtuluş reçetesi köylülere yardım etmek ve kızını sevdiği çobanla evlendirmektir. Bu olay, Cafer Ağa’nın kurtuluşunu sağlar ve Cafer Ağa da yüreği sevgiyle dolu olan Yunus’un ardından gidip onu destekleyenlerden olur:

“CAFER AĞA- Mutluluk ne demekmiş
 Varlığın gerçek sırrı
 Her şeyi bölüşmekmiş.”⁶⁵⁹

Diğerleri: Zeliha Kadın, genç yaşta kocasını ardından da askerdeki oğlunu kaybederek deliren ama eserin sonlarında Yunus’un sözleriyle sükûnete kavuşan yarı meczup bir kadındır. Gafur Emmi, gençliğinde Yunus’un arkadaşı olan Cafer Ağa’nın tarlasında çalışan bir kişidir. 1. Köylü Genç, tarlada çalışan gençlerden biridir. Fadime Ana, tarlada çalışan Yunus’un gençliğinde ondan yardım görmüş bir kadındır. 2. Köylü Genç ile 1. ve 2. Köylü Kız tarlada çalışan Ozan’ı da dikkatle dinleyen, Yunus’u merak

⁶⁵⁸ EMİR, s. 40.

⁶⁵⁹ EMİR, s. 85.

eden gençlerdir. Kadıncık Nine, Yunus'un gençliği ile ilgili bir anısını anlatan ve tarlada çalışan bir yaşlı kadındır. Amber Kız, kendisiyle nişanlıyken Yunus'un bırakıp gitmesi sonucu evlenmemiş, ince hastalığa tutulmuş saf bir kızdır.

Ozan, diyardan diyara dolaşarak halkın hayran olduğu Yunus'un şiirlerini söyleyen ve dilinin elverdiğince onu anlatmaya çalışan bir kişidir. Onun en büyük şansını tesadüfen Yunus'un köyüne rastlamak olur.

Kiraz Ana, Yunus'un annesidir. Yunus, köyden ayrıldıktan sonra vefat eder. Gevher, doğum yaptıktan sonra açlıktan kendisi de çocuğu da ölme tehlikesi geçiren, Yunus'un yardımıyla yaşayabilen Fadime Ana'nın gelinidir. Selim, Taptuk Emri'nin dergâhında Yunus'tan nefis mücadelesini öğrenen gençtir. Taptuk Emre, oyunun çok az bir kısmında rolü bulunan ama Yunus'un yetişmesine vesile olan ve onu manevi hayatının, felsefesinin kurucusu, hocasıdır. Güldeste, Cafer Ağa'nın sevdiği çobanla evlenmek isteyen kızıdır. Çoban Rıza, Güldeste'nin evlenmek istediği gençtir. Hoca Efendi, önceleri Yunus'u hor gören ama onunla konuştuğundan sonra felsefesine hayran kalan köy imamıdır. Budak Hatun, Cafer Ağa'nın karısıdır.

Anlatma Problemi

İki bölümden oluşan eserin içerisinde tablolar ve sahneler bulunur. Birinci bölüm on bir, ikinci bölüm ise on tablodan oluşmaktadır.

Oyun nesirle yazılmıştır. Oyunda oldukça sade ve anlaşılır bir Türkçe kullanılmıştır:

“KADINCIK NİNE- Nur ol emi! Vallahi yüreğimin pası silindi birden...”⁶⁶⁰

Eserin içinde şiire bol bol yer verilmiştir. Yunus, genellikle şiirleriyle ifade edilirken bazen Yunusla konuşan kişilerin de şiirle cevap verdiği rastlanmaktadır:

PİR YUNUS-	Yunus miskin bu sözü
	Aşk aleminden söyler
	Deme bilmeden ona
	Sen kendinden katarsın!
HOCA EFENDİ-	Demek beni yermeğe

⁶⁶⁰ EMİR, s. 8.

Azarlamağa geldin

Kendine paye verip

Düzen bozmağa geldin!⁶⁶¹

Oyunun önemli bir özelliği de başında kısa bir özetinin verilmesidir. Bu da oyunun bir ön özetle daha iyi anlaşılmasını sağlar:

KONU ÖZETİ

14. yüzyılda Yunus Emre'nin doğup büyüdüğü köy... Köy halkı nerdeyse yazgıları haline gelen kuraklığın, sosyal huzursuzlukların pençesindedir. Haksızlık, adaletsizlik, geçim sıkıntısı ve bütün bunların sonucu olan mutsuzluk kol gezmektedir. Beyin has adamı olan Cafer Ağa köylüyü haraca kesmekte, onlara zulüm etmektedir...⁶⁶²

⁶⁶¹ EMİR, s. 81.

⁶⁶² EMİR, s. 1.

KURTULUŞ SAVAŞI VE ATATÜRK

Özet

Osmanlı'da savaşların kızıştığı, askere gidenlerin dönmediği bir dönemdir. Ülke Cihan Savaşı'na sürüklenmiş, baştakiler kendi başının derdine düşmüştür. Ermeni Patriği ile Rum Patriği Türklere karşı birleşmiş, Mavri Mira Cemiyeti işkenceyi sürdürmektedir.

Adana Fransızlar, İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilir. İzmir'de düşmana ilk kurşunu sıkan Hasan Tahsin, şehit edilir. 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal, Samsun'a doğru yola çıkar. Halk tarafından coşkuyla karşılanan Mustafa Kemal, oradan Havza'ya, ardından da Amasya'ya geçer. Amasya'da vatanın bütünlüğünü ve milletin istiklalini koruma yeminleri edilir. 22 Haziran'da Amasya Tamimi yayımlanır. Ardından Erzurum'da ve Sivas'ta kongreler toplânır. Sivas'tan Ankara'ya geçilir. Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi kurularak Mustafa Kemal, Meclis'e başkan seçilir.

Yurdun dört bir tarafından gelen gönüllülerden oluşan gönüllü ordusu meydana getirilir. Balıkesir, İzmit ve Bursa'yı işgal eden Yunanlılar Ege'den taarruza geçer. İngilizler Mudanya'yı işgal etmiştir. Mustafa Kemal, hedef olarak Akdeniz'i gösterir. Mücadele sonunda zafer Türklerin olur. Ama Mustafa Kemal, ilim ve iktisat zaferleri için yeni bir mücadeleye girer. Önce Saltanat kaldırılır. Vahdettin ülkeden kaçar. Lozan Antlaşması imzalanır. Ankara, hükümet merkezi olur. Cumhuriyet kurulur. Daha sonra halifelik kaldırılır. Tevhid-i Tedrisat kanunuyla eğitim-öğretim birliği sağlanır. Tekke ve zaviyeler kaldırılır. Şapka kullanılmaya başlanır. Ölçü, takvim, saat ve medeni kanun değiştirilir. Laiklik getirilir. Latin alfabesi kullanılmaya başlanır. Kadın hakları, maliye, bayındırlık, ekonomi, sağlık ve sanayide yenilikler yapılır.

Atatürk, bu değişimleri 10. yıl Nutku'yla anlatır.

10 Kasım 1938'de Atatürk vefat eder.

Olay Örgüsü

Konusunu Mustafa Kemal'in Kurtuluş mücadelesinden alan *Kurtuluş Savaşı ve Atatürk* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

1- Osmanlı Dünya Savaşı'na sürüklenmiştir.

- 2- Ülkede işgaller başlamıştır.
- 3- Mustafa Kemal 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ardından da Havza'ya gider.
- 4- Amasya'ya geçen Mustafa Kemal, vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı kararını alır.
- 5- Erzurum ve Sivas'ta kongreler toplânır.
- 6- Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi açılarak Mustafa Kemal, başkan seçilir.
- 7- Gönüllü ordular oluşturulur.
- 8- Hedef Akdeniz'dir.
- 9- Zafer kazanılır.
- 10- Mustafa Kemal, ilim ve iktisat mücadelesine girer.
- 11- Saltanatın kaldırılmasıyla başlayan yenilikler, her alanda devam eder.
- 12- Atatürk, değişimi 10. yıl Nutku'nda anlatır.
- 13- 10 Kasım 1938'de Atatürk vefat eder.

Tema

Oyunun ana teması Osmanlı'nın yanlış politikasıyla Dünya Savaşı'na sürüklenen ülkenin Mustafa Kemal öncülüğündeki kurtuluş mücadelesi ve zaferden sonra çağdaşlaşma çabasıdır. Önce Mustafa Kemal'in kafasında şekillenen mücadele, ondan halka sirayet eder. Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçişiyle de asıl şeklini bulur:

M. KEMAL SES- Hoşça kal İstanbul. Tarih kent,
 Gidiyoruz, gönlümüzde büyük sevgin
 Senden kopmaya, unutmaya değil,
 Bütün bir vatanı sen yapmak için.
 Ayrılıyorz diye küsme sakın.
 Şimdilik anla ve bağışla bizi,
 Gene serpeceğiz eteklerine

Altın zaferlerden sevgilerimizi...⁶⁶³

İstanbul'a vedayla başlayan yolculuk halkın dirilişiyile devam eder. Bu diriliş, büyük mücadelenin temelini oluşturur:

TÜM KORO- Hadi Mustafa'm!
Düşelim yollara,
Bu vatan seni bekler,
Bu millet seni!...
Ver milletine
Hürriyet cevherini.⁶⁶⁴

Mustafa Kemal'in büyük mücadelesi ve milletin azmiyle kazanılan zaferin ardından çağdaşlaşma mücadelesi başlar:

TÜM KORO- Yaşasın Cumhuriyet!...

6. KIZ- Sonsuza kadar onu yaşatmak milletimin en büyük görevidir.

TÜM KORO- Elbette!... Ama ben, yeni kanunlarımı koyarım. Cumhuriyet dedimse adına, Cumhuriyet gibi yaşarım. Mustafa Kemal dedimse, Mustafa Kemal gibi yaşarım!...⁶⁶⁵

Zaman

Eserin olay zamanı 1914-1918 yılları arasında Osmanlı'nın sürüklendiği kötü durumun anlatımıyla başlayıp Atatürk'ün ölüm tarihi olan 10 Kasım 1938'den sonraki bilinmeyen bir gelecekte son bulur. Çünkü eserin sonunda gelecek nesillerden seslenişler vardır.

Eserde çeşitli tarihler belirtilmiştir. Bunlar özellikle çok belirgin ve önemli tarihlerdir:

“7 Ağustos 1919, Erzurum Genelgesi.”⁶⁶⁶

Oyunun anlatma zamanı 1997'dir.

Mekân

⁶⁶³ Zeki ALAN, *Kurtuluş Savaşı ve Atatürk*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 20-21.

⁶⁶⁴ ALAN, s. 24.

⁶⁶⁵ ALAN, s. 55.

⁶⁶⁶ ALAN, s. 30.

Eserin belirgin bir mekânı yoktur. Oyunun genelinden çıkarılabilecek mekânlar; İstanbul, Samsun, Havza, Amasya, Erzurum, Sivas ve Ankara olsa da bunlar eserde mekân olarak belirtilip açıklanmamıştır. Eserde mekân belirtilmediği için mekân tasviri de yoktur.

Oyunda daha çok sahne tasvirine yer verilmiştir:

“Perde açıldığında sahne yarı aydınlıktır. Kız ve erkek koro sahnede oturmuş halindedir. Fonda Atatürk Orotoryosu’ndan bir bölüm çalınmaktadır. Müzik, ses olarak giderek düşerken tüm koro söylemeye başlar.”⁶⁶⁷

Şahıs Kadrosu

Eserde şahıs kadrosu çok geniş değildir. Oyunda daha çok ülkenin gidişini ve genel durumu şiirlerle anlatan korolar bulunmaktadır. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Mustafa Kemal (Mustafa Kemal ses- Atatürk ses), kız koro, erkek koro, tüm koro, I., II., III., IV., V., VI., VII., VIII., IX. kız ve I., II., III., IV., V., VI., VII., VIII., IX. erkek davulcu ve tüm askerlerdir. Dekoratif unsur konumunda şahıs ise bulunmamaktadır.

Mustafa Kemal (Mustafa Kemal ses-Atatürk ses): Ülkenin bulunduğu zor durum içerisinde kurtuluşu Anadolu’da gören Mustafa Kemal, kurtuluş yolculuğuna Samsun’dan başlar. Bir kurtarıcı bekleyen halk da Mustafa Kemal’in etrafında kısa sürede toplânır:

M. KEMAL SES- Amasyalılar,

Padişah ve hükümet, itilaf devletlerinin elinde tutsak. Memleket elden gitmek üzeredir. Bu kötü duruma çözüm bulmak için, sizlerle işbirliği yapmaya geldim...⁶⁶⁸

Mustafa Kemal, yoğun mücadelelerle kazanılan büyük zaferle yetinmez. Çünkü onun amacı ülkeye en büyük zaferi kazandırmak, onu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmaktır. Bunu da kazandığı ilk zaferde olduğu gibi kısa bir sürede başarır:

M. KEMAL SES- (Fondan)

Arkadaşlar, bundan sonra pek mühim zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zaferler süngü zaferleri değil. İktisat ve ilim saferleri olacaktır. Ordumuzun şimdiye kadar elde ettiği zaferler memleketimizi gerçek kurtuluşa yöneltmiş sayılmaz. Bu zaferler ancak gelecekteki

⁶⁶⁷ ALAN, s. 6.

⁶⁶⁸ ALAN, s. 27.

zaferlerimiz için, değerli bir zemin hazırlamıştır. Askeri zaferlerimizden mağrur olmayalım. Yeni ilim ve iktisat zaferlerine hazırlanalım.⁶⁶⁹

Diğerleri: Eserde Mustafa Kemal dışında bulunan diğer bütün şahıslar şiirlerle mücadelenin şekillenışı ve devamını anlatırlar. Bunlar korolar, dokuz erkek, dokuz kız, davulcu ve tüm askerlerdir.

Anlatma Problemi

Bir tek bütün perdeden oluşan eser nazım nesir karışık olarak yazılmıştır. Nazım kısmında da daha çok alıntı şiirler yer almıştır:

DAVULCU- Millet olmuştu Mustafa Kemal
Mustafa Kemal olmuştu millet...

(İlhan Geçer, Atatürk Şiirleri Antolojisi, S: 109,Hazırlayan Turgut Akın)⁶⁷⁰

Eserin dili oldukça sade ve anlaşılırdır. Özellikle şiirlerle anlatımdan kaynaklanan bir akıcılık vardır. Olay karmaşası ve tarih sıkıntısı yoktur.

Eserin çoğunluğunun korolarla canlandırılması da oyuna önemli bir canlılık kazandırmıştır:

TÜM KORO- Bin kere yurdumuzu kurtaran
Bir görseydin ağlardın halimizi
TÜM KORO- Gel Kemal Paşam gel:
Kuşlar gibi uç da gel
Rüzgar gibi es de gel!⁶⁷¹

⁶⁶⁹ ALAN, s. 53.

⁶⁷⁰ ALAN, s. 32.

⁶⁷¹ ALAN, s. 17.

ÖNCE İNSAN (MİTHAT PAŞA)

Özet

Abdülhamit, Mithat Paşa'yı huzuruna davet etmiştir. Amacı Mithat Paşa'yı zaten yanlısı olduğu Meşrutiyet'e ikna etmek bunun sonucunda da ağabeyi Sultan Murat'ı tahttan indirtip kendisi tahta geçmektir. Abdülhamit, plânlı hareket ve konuşmalarıyla Mithat Paşa'yı ikna eder. Mithat Paşa, durumu arkadaşları Süleyman Paşa ve Nuri Paşa ile görüşür. Süleyman Paşa, işin arkasındaki düşmanlığı sezmiştir ama Nuri Paşa ve Mithat Paşa zaten akli dengesini kaybetmiş olan Sultan Murat'ın tahttan indirilip Meşrutiyet yanlısı Abdülhamit'in tahta çıkmasının yararına inanmaktadır.

Abdülhamit, kız kardeşi Cemile'nin kocası Mahmut Paşa'dan yardım almaktadır. Mahmut Paşa, Abdülhamit'e Süleyman Paşa'nın direndiği haberini getirir. Mahmut Paşa, Abdülhamit'i tahta çıkarmaya uğraşiyor gibi görünürken Mithat Paşa'yı da bu işin yanlışına inandırmaya çalışmaktadır. Abdülhamit'in diğer kız kardeşinin kocası olan Nuri Paşa da Abdülhamit'in tahta çıkmasını desteklemektedir. Nuri Paşa, fetvayı alır. Abdülhamit tahta çıkarılır.

Abdülhamit, tahta çıktıktan sonra politikasını değiştirir. Daha önce "Mecelle" yi yayımlamış olan Ahmet Cevdet Paşa ile görüşmeye ve onu Mithat Paşa'ya karşı kışkırtmaya başlar. Mithat Paşa ve arkadaşlarının hazırladığı anayasa çalışmalarına Cevdet Paşa'yı da dahil eder. Bir taraftan da Abdülhamit'in tahta çıkmasında en büyük paylardan birine sahip olan damat Mahmut Paşa, Cevdet Paşa'yı kışkırtmaktadır.

Mithat Paşa bir an önce halka özgürlüğünü kazandıracak olan anayasayı çıkarmak için uğraşmaktadır. Bu çalışmalar sırasında sık sık Cevdet Paşa ile tartışmalar yaşarlar. Mithat Paşa'nın çalışmaları Abdülhamit'i korkutur. Halk, Mithat Paşa'nın yaptıklarıyla güçlenmiş, sokağa dökülüp sloganlar atmaktadır. Bunun üzerine Abdülhamit ayak üstü bir plân yapar. Amcasının intiharını bir cinayete çevirir. Güya bu konuda Marko Paşa, rapor vermiştir. Plâna göre Abdülaziz'in üzerine üç pehlivan gönderilmiş, yaver kemend atmış, Boyabathlı dizlerine çökmüş, Nuri Paşa da Cezayirli'nin eline bıçağı vermiştir. Bu plânla Abdülhamit, bütün kızdıklarından kurtulmaktadır.

Süleyman Paşa, Abdülhamit tarafından Mithat Paşa'dan uzaklaştırılması amacıyla Sırbistan'da görevlendirilir. Süleyman Paşa, bunun bir tuzak olduğunun farkındadır ama Mithat Paşa, bunu kabul etmek istemez.

Abdülhamit, suçlamalarını ortaya çıkarmadan önce mahkeme üyelerini, hatta temyiz görevlilerini bile Cevdet Paşa ile beraber ayarlar. Hatta dayak ve zor kullanılarak cariyelere, kalfalara ve suçu işlediği iddia edilenlerin bazılarına bile suç kabul ettirilir. Suçluların içerisinde gösterilen damat Nuri Paşa da tutuklanır. Mithat Paşa, kendisine yöneltilen suçlamalara kimsenin inanmayacağını düşünmektedir. Aynı zamanda ülke için yaptıklarının bir işe yaramamış olmasının üzüntüsünü duymaktadır. Vasıf Bey, Mithat Paşa'yı bu durumdan korkutulabilmek için Fransız Konsolosluğuna sığınmaya ikna eder. Abdülhamit, jurnallerden başını alamaz olmuştur. Mithat Paşa karşılığında Fransa'ya Tunus'u vermeyi bile düşünür. Cevdet Paşa'nın Mithat Paşa'dan yana olduğu jurnali bile gelir. Oysa Cevdet Paşa ve Mithat Paşa ezeli iki düşmandır.

Mithat Paşa, diplomatik faaliyetler sonucunda ülkeye getirilmiştir. Mahkemeye çıkarılır ve infaz kararı verilir. Bütün ülkelerin yetkili ağızlarından Mithat Paşa'nın bağışlanması için yazılar gelir. Karar karşısında temyize gidilir. Temyiz üyeleri bir türlü ortak karara varamazlar. Temyiz'de bile Padişah'ın kararının infaz şeklinde çıkması konusunda baskıları vardır.

Abdülhamit'in annesi bile kızlarının durumundan dolayı oğluna damatların affi için yalvarır. Çünkü Abdülhamit kendisinin tahta çıkmasında payı olan Mahmut Paşa'yı da harcamıştır. Abdülhamit, annesini de reddeder.

Temyiz üyeleri toplântılarını defalarca sonuçsuz bırakırlar. Konunun cinayet olduğunu düşünenler de bir komplodan ibaret olduğunu düşünenler de vardır. Bu durumda temyiz üyelerinin karşısında hayalî olarak Abdülhamit de Mithat Paşa da kendisini savunur ve kozlarını paylaşır. Bir ara af bile gündeme gelir.

Abdülhamit, gece, uykusundan çığlıklarla uyanmaktadır. Mithat Paşa onun bitmeyen kâbusu olmuştur. Abdülhamit, Mithat Paşa'nın hayatını bağışlamıştır ama Mithat Paşa için sürgün ölümden daha acıdır. Bu davada herkes affedilmiştir ama Nuri Paşa hücrelerinde intihar etmiş Mahmut Paşa ise çıldırmıştır.

Mithat Paşa Abdülhamit'in karşısına anayasayı getirip “önce insan” dediği için sürüldüğünün ve bir oyunun kurbanı olduğunun farkındadır. Abdülhamit'in Taif

Kalesi'nde ayarladığı görevli Mithat Paşa'yı boğarak öldürür. Abdülhamit bu ölümün uykularını geri getireceğini sanmıştır oysa geceleri çılgınlıklarla uyanmaya devam eder.

Olay Örgüsü

Konusunu, Mithat Paşa'nın halk ve anayasa için verdiği mücadele ile bunun sonucunda haksız yere öldürülmesinden alan *Önce İnsan (Mithat Paşa)* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

1- Abdülhamit, Mithat Paşa'yı Osmanlı'ya Meşrutiyet'i getirmek konusunda ikna eder.

2- Mithat Paşa'nın arkadaşlarının da desteğiyle Sultan Murat tahttan indirilerek Abdülhamit tahta çıkarılır.

3- Abdülhamit, tahta çıktıktan sonra Anayasa hazırlamaya çalışan Mithat Paşa'nın karşısına daha önceden "Mecelle" yi yazmış olan Cevdet Paşa'yı çıkarır.

4- Mithat Paşa, anayasayı bitirmeye uğraşırken halk da sokağa dökülüp onu desteklemektedir.

5- Anayasanın kendisine zarar vereceğini düşünen Abdülhamit, Mahmut Paşa'nın da desteğiyle Mithat Paşa'dan kurtulmak için Abdülaziz'in intiharla değil cinayete öldürüldüğüne ve Mithat Paşa'nın bunda parmağı olduğuna dair bir plân hazırlar.

6- Bu plânla Abdülhamit'in kız kardeşinin kocası Nuri Paşa da feda edilmektedir.

7- Süleyman Paşa, Mithat Paşa'ya destek olamaması için Sırbistan'a görevli olarak gönderilir.

8- Abdülhamit mahkeme ve hatta temyiz görevlilerini bile önceden ayarlatır.

9- Dayak ve zor kullanılarak suçlu olduğu iddia edilenlerin bazılarına suç itiraf ettirilir.

10- Nuri Paşa, tutuklanır.

11- Vasıf Paşa, Mithat Paşa'yı Fransız Konsolosluğu'na sığınmaya ikna eder.

12- Abdülhamit'e ardı arkası kesilmeyen jurnaller gelmektedir.

- 13- Cevdet Paşa bile Mithat Paşa'dan yana olmakla suçlanır.
- 14- Diploması vasıtasıyla ülkeye getirtilen Mithat Paşa mahkemeye çıkarıldıktan sonra infaz kararı alınır.
- 15- Temyize giden davada bile Abdülhamit'in baskısı devam eder.
- 16- Abdülhamit'in annesi de onu af için ikna edemez.
- 17- Abdülhamit, tahta çıkmasında payı olan kız kardeşinin kocası Mahmut Paşa'yı da harcamaktan çekinmez.
- 18- Temyiz üyeleri bir türlü karara varamazlar.
- 19- Abdülhamit ve Mithat Paşa hayalen kendilerini savunarak kozlarını paylaşırlar.
- 20- Abdülhamit af çıkarır ama suçluları sürgüne gönderir.
- 21- Sürgünde Nuri Paşa intihar ederek ölür. Mahmut Paşa ise çıldırır.
- 22- Mithat Paşa, kâbuslarında da olsa Abdülhamit'in yakasını bırakmaz.
- 23- Abdülhamit kâbuslarından kurtulmak için Taif Kalesi'nde Mithat Paşa'yı boğdurtur.
- 24- Bu ölümün ardından Abdülhamit'in kâbusları daha da artar.

Tema

Oyunun ana teması Abdülhamit'in taht sevdasıyla Mithat Paşa'nın özgürlük mücadelesinden doğan düşmanlığın, Mithat Paşa'yı ölüme Abdülhamit'i de çıldırmaya götürmesidir diyebiliriz.

Tahta çıkabilmek için Mithat Paşa'nın halkçı düşüncelerini ayağa kaldıran Abdülhamit, başta Meşrutiyet'i isteyen kendisi olmasına rağmen sonradan Mithat Paşa'nın kuyusunu kazmak için elinden geleni yapar:

ABDÜLHAMİT- (Hazırlayıcı) Düşünün bir kere, kaç asırlık imparatorluğuz ama

halkımızın idrakine varmış değiliz...

Bir yol bulmalıyız paşa!...

Yıllardır kul diye horlanmış, örselenmiş halk;

Ülkenin gerçek efendisi gibi ayakta karşılamalıyız.

İşin kolay olmadığını biliyorum: hedefimiz kutsal, fakat zor...⁶⁷²

Çıkarı için Meşrutiyet yanlısı bir tutum izleyen Abdülhamit, tahta çıktıktan sonra da Mithat Paşa'nın kuyusunu kazmaya başlar:

“ABDÜLHAMİT- (İstekli ve emredici) Emin ellere ihtiyacımız var...
Yoksa Mithat'ın pençesine düşeriz...”⁶⁷³

Eserde yan tema olarak da hile ve entrika işlenmiştir. Osmanlı saraylarında hasekilerin ve Hanım Sultanlar'ın sık sık uyguladığı hile ve entrika bu sefer Abdülhamit'in karakterinde karşımıza çıkar. Çünkü Abdülhamit, başta Mithat Paşa olmak üzere, sarayın damatları Nuri Paşa ve Mahmut Paşa'nın da entrikalar sonucu mahvolmasını sebep olur:

MİTHAT PAŞA- Adalet özgür insanın erdemidir...

Anayasayı yazarken “önce insan” diyordum...

Şimdi siz bana eğer, “önce devlet” dersiniz;

Oturur bu karşıtlığın ahlakını tartışırım sizinle...

Ama, devlet diye, bir adamın keyfini çıkarsanız karşıma;

O zaman iş değişir...

Çünkü bunun ne ahlakı vardır; ne adaleti...

Devlet diye sadece bir adamın keyfini tanımışsınız...

Hünkar dediğiniz de kimdir? Emrinde titrediğiniz bir müstebid...

Zulmünden korkup adaleti bile kirletmeye hazırsınız...⁶⁷⁴

Zaman

Eserin olay zamanı ile ilgili bir bilgi oyunun içerisinde mevcut değildir. Yalnız olay zamanı için eser Abdülhamit'in tahta çıkmasından kısa bir süre önce başladığından dolayı 1876 da başlayıp 1884'de Mithat Paşa'nın ölümüyle son bulmuştur diyebiliriz. Oyun, yaklaşık sekiz yıllık bir dönemi kapsamaktadır.

Eserin anlatma zamanı ise 1997'dir. Osmanlı'ya özgürlüğü getirebilmek için bir Padişah'ın karşısında direnip canından olan Mithat Paşa, her dönemde okunup

⁶⁷² Yılmaz KARAKOYUNLU, *Önce İnsan (Mithat Paşa)*, b.y.y., İstanbul, 1995, s. 3.

⁶⁷³ KARAKOYUNLU, s. 24.

⁶⁷⁴ KARAKOYUNLU, s. 62.

anlaşılmaya çalışılması gereken ve özellikle tiyatro eseri halinde oynanılarak topluma tanıtılması gereken değerli bir şahıstır.

Mekân

Eserde az sayıda mekân kullanılmıştır. Oyunun genel mekânı İstanbul'dur. Maslak Köşkü Abdülhamit'in Odası, Abdülhamit'in çalışma odası, Mahmut Celalettin Paşa Konağı yatak odası ve Harem Salonu, Mithat Paşa'nın çalışma odası ve temyiz kurulu odası iç mekân olarak kullanılmıştır.

Oyunda tablo başlarında mekân belirtilmiş yalnız ayrıyeten bir mekân tasviri ya da açıklamasına yer verilmemiştir:

“Gündüz/Maslak Köşkü/ Abdülhamit'in odası.”⁶⁷⁵

Şahıs Kadrosu

Oyunda yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar Ahmet Mithat Paşa, Abdülhamit, Mahmut Celalettin Paşa, Nuri Paşa, Ahmet Cevdet Paşa, Said Paşa, Cemile Sultan, Fatma Sultan, Süleyman Paşa, Vasıf Efendi, Lebib Efendi, Haşim Bey, Gazi Osman Paşa, İkyadis Efendi, Tahir Ağa ve Perestu Sultan'dır. Eserde dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar; 1. jurnalci, 2. jurnalci, 3. jurnalci, 1. zaptiye ve 2. zaptiyedir.

Ahmet Mithat Paşa: Kendi çevresinde özgürlük yanlısı olması ve halkı kurtarmaya çalışma düşünceleri bilinen Mithat Paşa'nın bu özelliği Abdülhamit tarafından tahta çıkma vesilesi olarak kullanılır. Mithat Paşa, Abdülhamit'in Meşrutiyet konusundaki heyecanına güvenir. Bu konuda çevresinden yapılan uyarılara bile dikkat etmeyecek büyüklükte bir heyecana kapılır:

SÜLEYMAN PAŞA- Ben askerim, Herşeyi düşman ve dost ayırımında düşünmeye alıştım.

Bu işin arkasında düşmanlık seziyorum...

MİTHAT PAŞA- Demiri tavında döveceğiz... Ateş tam kıvamında şimdi.⁶⁷⁶

Abdülhamit'e güvenmekle hayatının en büyük hatasını yapan Mithat Paşa başarısızlıklarını görünce durumu itiraf etmekten çekinmez:

⁶⁷⁵ KARAKOYUNLU, s. 1.

⁶⁷⁶ KARAKOYUNLU, s. 5.

“MİTHAT PAŞA- Beş yılda ne hale getirdik bu ülkeyi...

Bir baş vekil bile hayatı için, ülkenin adaletinden çok;
düşmanın lütfuna sığınmayı düşünüyor...”⁶⁷⁷

Mithat Paşa hazırlanan anayasanın ve adaletin kendisini kurtaracağına inanmaktadır. Hiçbir zaman başına gelecek sona inanmak istemez ama Abdülhamit’in entrikaları Mithat Paşa’nın bu inancını boşa çıkarır. Abdülhamit yabancı ülkelere ve halka iyi görünmek için af çıkarsa bile sürgünde onları mahveder. Mithat Paşa’nın kafasındaki özgürlük anlayışından bile korkan Abdülhamit, sonunda onu Taif Kalesi’nde boğdurarak öldürtür. Mithat Paşa, beklediği sona giderken bile müsterihtir çünkü vazifesini yapmıştır:

MİTHAT PAŞA- Ecel dediğin takdir-i ilahi Allah’tan gelir; gölgesinden değil...

(Arkasından bir gölge yavaşır)

Bu işin bir suçlusu var; var amma, kimse bilmiyor, kim olduğunu...

Bir suç nasıl yaratılmış sayende öğrendik...

Bir suç nasıl gizlenirmiş, onu da sayende gördük...

(Gölge, ipi Mithat Paşa’nın boğazına geçirip sıkır/ses yok/Hırıltı/Işıklar söner.)⁶⁷⁸

Abdülhamit: Ağabeyi Sultan Murat’ı tahttan indirerek tahta çıkabilmek için Mithat Paşa’yı ve onun özgürlük yanlısı düşüncelerini maşa olarak kullanan Abdülhamit, çevresinde hatta en yakınında bulunan kişileri de saltanat uğruna harcamaktan çekinmez. Başta Mithat Paşa olmak üzere sarayın damatları Nuri Paşa ve Mahmut Paşa buna en önemli örnektir.

Aslında zekî bir Sultan olan Abdülhamit, zekâsını Osmanlı’yı kazandırmak için değil saltanatını kazandırmak için kullanır. Kısa sürede hain plânlar yapar ve entrikalar çevirir:

MAHMUT PAŞA- (Yumuşak- Vicdan rahatlatıcı)

Öyle kötü birisi değilim...

Bütün derdim; hayatta kalmak...

Şu saray dediğin kabus bizi böyle yetiştirdi...

⁶⁷⁷ KARAKOYUNLU, s. 33.

⁶⁷⁸ KARAKOYUNLU, s. 71.

Ayakta kalmak için birinin eteğine eğilmek...

İşte saray paşalığının tarifi bu...

Damat diyorsun; ne olmuş yani? Babam da damattı...

Onu gördükçe yüreğim nasıl sızlardı bilemezsin...⁶⁷⁹

Abdülhamit deli olduğu için tahttan indirttiği ağabeyi Murat'ın akıbetine uğramaktan kurtulamaz. Saltanatı boyunca jurnallerden başını alamaz. Artık taht onun için arzulanan değil korkulan bir şey haline gelmiştir. Mithat Paşa ise Abdülhamit'in en büyük kâbusu olur. Entrikalarına, hileci düzenine rağmen Abdülhamit, vicdanın baskısından ve her gece kâbus görmekten, çığlıklarla uyanmaktan kurtulamaz:

ABDÜLHAMİT- (Yalvarır gibi)

Vallahi benim suçum değildir, Valide!...

Belki İngiliz yapmıştır. Belki Fransız...

Belki de suçunu gizlemek isteyen gerçek suçlu...

(Şaşkın)

Belki de kendi kıymıştır canına; tıpkı acımasız Sultan Aziz gibi..

PERESTU- (Olduğu yerden/mistik/gönül rahatlatıcı)

Belki de suçlu, hayatın kendisidir oğlum!...

Onun da uyandığı sabahlar; göçüp gittiği geceler var...

Hayat da bir canlı...

Onun da yüzlerce oyunu var...

Onun da açılıp gülen yüzü;

Onun da vakti gelince kapanan perdesi var...⁶⁸⁰

Diğerleri: Mahmut Celalettin Paşa, Abdülhamit'in kız kardeşi Cemile'nin eşidir. Abdülhamit'in tahta çıkmasında büyük katkısı olmasına rağmen acınmadan harcananlardan biri olur. Sürgünde çıldırır. Nuri Paşa, Abdülhamit'in diğer kız kardeşi Fatma'nın eşidir. Mahmut Paşa'ya göre Abdülhamid'den daha uzaktır. Sürgünde intihar ederek ölür.

⁶⁷⁹ KARAKOYUNLU, s. 19.

⁶⁸⁰ KARAKOYUNLU, s. 71.

Ahmet Cevdet Paşa, dönemin önemli bilginlerindendir. Mithat Paşa'ya özel bir kını olduğundan Abdülhamit tarafından Mithat Paşa'nın yok edilmesinde kullanılır. Said Paşa, sarayda görevli olan ve Abdülhamit'in hilelerine yardımcı olan paşalardandır.

Cemile Sultan ve Fatma Sultan Abdülhamid'in kız kardeşleridir. İki kardeşin de yuvaları ağabeyleri tarafından yıkılır.

Süleyman Paşa, Mithat Paşa'nın yakın arkadaşı ve destekçisi olmasına rağmen Mithat Paşa için plânlara kurulmaya başlanınca o da bir devlet görevlisi olarak Mithat Paşa'nın yakınlarından uzaklaştırılarak Sırbistan'a gönderilir.

Vasıf Efendi, Mithat Paşa'nın arkadaşlarından biridir. Mithat Paşa'yı ikna ederek Fransız Konsoloslukuna sığınmasını sağlar.

Lebib Efendi, Haşim Bey, Gazi Osman Paşa, İkyadis Efendi ve Tahir Ağa temyiz kurulunda bulunan görevlilerdir.

Perestu Sultan ise Abdülhamid'in annesidir. Bir taraftan oğlunun, kızlarının eşlerine yaptığına bir taraftan da Abdülhamit'in düştüğü hale üzülür. Elinden geldiğince Abdülhamit'e destek olmaya çalışır.

Anlatma Problemi

Eser iki perdeden oluşmaktadır. Birinci perdede dokuz tablo ikinci perdede ise on yedi tablo vardır. Bazı tablolarda sahne iki bölüme ayrılarak iki ayrı tablo canlandırılır. Bu tablolardan sırası gelen ışıkların onu aydınlatması vasıtasıyla seyirciye gösterilir. Bu ikili tablo bir tek tablo sayılır ve tablo değişimi olarak ifade edilir:

“Sahne iki ayrı tablo için kullanılacaktır. Sahnenin birinci bölümü Mahmut Paşa Konağı, ikinci bölümü Mithat Paşa çalışma odası tablosu için ışık değişiklikleri ile kullanılacaktır.”⁶⁸¹

“Tablo Değişimi

Mahmut Paşa Tablosu kararırken, ışıklar Mithat Paşa Tablosu bölümünü aydınlatır. Söz Mithat Paşa'da...”⁶⁸²

⁶⁸¹ KARAKOYUNLU, s. 30.

⁶⁸² KARAKOYUNLU, s. 31.

Eser nesirle yazılmıştır. Oyunda şiire hiç yer verilmemiştir. Oyunun dili sade, akıcı ve anlaşılırdır.

Oyunda uzun tasvir ve açıklamalar yoktur. Mekân tasvirine hiç yer verilmemiştir. Şahısların durumu ise birkaç sözcükle açıklanmaya çalışılmıştır:

“Sabah... Abdülhamit telaşlı, hevesli, umutlu... Sakin görünmek ihtiyacında...”⁶⁸³

⁶⁸³ KARAKOYUNLU, s. 1.

SAVAŞTAN BARIŞA, AŞKTAN KAVGAYA

Özet

Mustafa Kemal, zafer kazanmış bir kumandan olarak halkın tebriklerini kabul etmektedir. Bu arada Uşaklızadelerin kızı Lâtife'nin evinde çalışan Osman Ağa, Mustafa Kemal'e bir mektup getirir. Ailesi Fransa'da olan Lâtife Hanım, Londra'da ve Paris'te tahsil görmüştür. Lâtife Hanım'ın Mustafa Kemal'den ricası kendi konağını Başkumandanlık Karargâhı yapmaktır. Mustafa Kemal, Yaver Salih'ten Lâtife Hanım ve ailesini araştırmasını ister. Lâtife Hanım, köşkte Yaver'i de atlatarak Mustafa Kemal'in odasına gider ve ona da aynı dileği tekrarlar. Lâtife'nin Mustafa Kemal'e hayranlığı büyüktür. Ona, boynundaki madalyonda sakladığı resmini gösterir. Gelip evi önce kendisinin görmesini ister. Mustafa Kemal, konağı görmeye gider. Sonunda konak karargâh yapılır. Lâtife, Mustafa Kemal'e âşıktır. Bunu bir tek anneannesiyle paylaşmaktadır.

Mustafa Kemal; Halide Edip, Fuat Paşa ve İsmet Paşa ile beraber Lâtife Hanım'ı ziyaret eder. Tüm ziyaretçiler Mustafa Kemal ile Lâtife arasındaki yakınlaşmayı fark eder. Bu arada İzmir'de yangın çıkarıldığını gören Mustafa Kemal, bu duruma çok sinirlenir. Çünkü, İzmir'deki Amerikan, İngiliz, Fransız ve İtalyan Konsoloslukları Yunan Harbiye Bakanından İzmir'in yakılmayacağına dair söz almışlardır. Ama Ermeniler tarafından çıkarılan ilk yangının devamı gelir. Ziyaretçilerin konaktan ayrılmasından sonra Mustafa Kemal ve Lâtife baş başa kalır. Mustafa Kemal'e hayran olan Lâtife, ondan yaşadıklarını, geçmişini kendisiyle paylaşmasını ister. Mustafa Kemal, yaşananları anlatmaya başlar:

Büyük Taarruz öncesi, hazırlıklar tamamlanır, Mustafa Kemal'in iknası ile anayasanın süresi uzatılır. Bundan sonra da Mustafa Kemal'in muhalifleri susmaz, daha önceden dostu olan birçok muhalif, savaşın kazanılmasından sonra onun bir kenara çekilmesinden yana tavır izler. Özellikle Refet Paşa, bu tavrı sergilerken ileri gider. Mustafa Kemal ile kırgınlıklar yaşar. Fakat Mustafa Kemal, mecliste bir konuşma yapıp insanları diktatör olmadığına ikna ederek bu problemi de halleder.

Mustafa Kemal, cepheye gitmek için Çankaya Köşkü'nden ayrılır. Annesi, kardeşi ve Fikriye ile vedalaşan Mustafa Kemal, onlara cepheye gittiğini söylemez. Fikriye, Mustafa Kemal'in Ankara'daki zor günlerinde en önemli yardımcısı olmuştur.

Fevzi Paşa, Mustafa Kemal'e saraydan telgraf getirir. Bu, bir tebrik telgrafıdır. Fakat, verilen onca mücadeleden sonra artık çok geç kalmış bir telgraftır.

Lâtife, konakta Mustafa Kemal'in sekreterliğini yapmaya başlar. Fransız General Pelli ile görüşen Mustafa Kemal, General'in tarafsız bölge dayatmasını kabul etmediği gibi hiçbir konuda mutabakat sağlanamaz. Bunun ardından yabancı ve Türk gazetecilerle görüşen Mustafa Kemal, soruları cevaplândırır. Mustafa Kemal, İngiliz işgalcilerin limanı terk etmeleri için bir nota yazdıracaktır. Bir grup ziyaretçisiyle beraber bulunan Lâtife bu görevi üzerine alır. Müttefik donanması, İzmir limanını terk etmeye başlar. Yeni Türk Devleti'ne barış konferansına katılma talebi gelir. Bu arada Türkiye Milletler Cemiyetine de alınır. Mustafa Kemal, barış konferansına İsmet Paşa'yı göndermeye karar verir.

Mustafa Kemal'i Ankara'dan ziyarete gelen arkadaşları, orada Mustafa Kemal ile ilgili esen olumsuz havayı anlatırlar. Arkadaşları bile Mustafa Kemal'e tam bir destek vermemektedir. Bunun üzerine Mustafa Kemal, Ankara'ya gitmeye karar verir. İzmir'den ayrılırken Lâtife'ye kendisini beklemesini söyler. Aslında bu olumlu bir işarettir.

Ankara'da ailesini ziyaret eden Mustafa Kemal, annesine Lâtife meselesini açar. Zübeyde Hanım, kızı hemen görmek istemektedir. Daha önceden Mustafa Kemal'e âşık olan Fikriye, bu durumun yıkımını yaşar. Mustafa Kemal, üzdüğünü fark ettiği Fikriye'ye bir jest yaparak onu Bursa'ya yanında götürmeye karar verir.

Mudanya Sözleşmesi imzalanmış, barışın ilk adımı atılmıştır. Bursa'ya gitmeye hazırlanan Mustafa Kemal, Lâtife'yi Bursa'ya Fikriye'den önce davet etmiştir. Ama bu daveti iptal eder. Çünkü Fikriye, hastadır. Mustafa Kemal, Bursa'da barış kutlamalarına katılır. Bu sırada rahatsızlığı artan Fikriye'yi Avrupa'ya tedaviye göndermeye karar verir.

Yaver Salih, Zübeyde Hanım'ın tedavi için İzmir'e gideceğini ve Lâtife Hanım'ın ilgilenmesini Mustafa Kemal'in istediğini bildirir. Lâtife, bunun görücüye çıkmak olduğunu farkındadır. Ailesi de Fransa'dan dönmüş olan Lâtife bu duruma zaten hazırlıklıdır.

Mustafa Kemal, yakın arkadaşı Rauf Bey'e padişahlık ve halifeliğin kaldırılması gerektiğini anlatsa da destek bulamaz. Refet Paşa da Rauf Bey'e katılır.

Ama, sonuçta Mustafa Kemal, bu konuda arkadaşlarını ikna ederek padişahlık ve halifelik kaldırılacağı haberini duyurma görevini Rauf Bey'e verir.

Lâtime ile tanışan Zübeyde Hanım, İzmir'de iyice rahatsızlanır. Yaver Salih'e oğlunu çağırmasını ve Lâtime'yi gözünün tutmadığını söyler. Çünkü, Lâtime'nin amacı Gazi Paşa ile evlenmektir. Mustafa Kemal ile evlenmek değildir.

Mustafa Kemal'e Zübeyde Hanım'ın ölüm haberi gelir. Cenaze törenine gidemeyen Mustafa Kemal, vatanın kurtuluşuyla uğraşmaktadır.

Düğün hazırlıklarına başlayan Lâtime Hanım'ın Mustafa Kemal'in kendisine hiç sormadan, evlenme teklifi bile etmeden sadece evleniyoruz şeklinde haber vermesi hoşuna gitmemiştir. Ama yine de amacına ulaşmanın mutluluğunu yaşamaktadır. Mustafa Kemal ve Lâtime sade bir törenle evlenirler. Bunu duyan Fikriye, yıkılır. İlk günlerde güzel giden evlilik kısa sürede Lâtime'nin kıskançlıkları ile çekilmez bir hal alır. Mustafa Kemal'in sürekli arkadaşlarıyla dışarıda ve içki sofralarında oluşu büyük kavgalara sebep olmaktadır. Fikriye'nin Mustafa Kemal'i ziyarete geliyor olması Lâtime'nin kızgınlığını daha da artırır. Yaver Salih'in araya girmesi olayları yatıştırır da artık iki taraf da gerilmiştir.

Mustafa Kemal, savaşın zaferle kazanılmış olmasına rağmen asıl içerideki mücadelenin zorlu olacağını farkındadır ve bunun gerginliğini yaşamaktadır. Fikriye, Mustafa Kemal'i ziyarete gelir. Lâtime, sinsi bir yakınlık gösterisiyle Fikriye'yi evlerine davet eder. Mustafa Kemal, Fikriye'yi gördükçe yaptığı hatayı daha da iyi fark eder. Lâtime de bunu hissederek iyice kıskançlık krizine girer. Lâtime, Ali Çavuş'u Fikriye'yi evden uzaklaştırmakla görevlendirir. Bu durumdan Mustafa Kemal'in haberi yoktur. Evden ayrılan Fikriye, Mustafa Kemal'i görmeye geldiğinde de eve alınmayınca köşkün önünde intihar eder.

Mustafa Kemal ve Lâtime'nin ilişkisi Fikriye'nin ölümünden sonra daha da bozular. Başbakan Rauf Bey, Lozan'da barış imzalandığı haberini getirir. Yine de herkes Mustafa Kemal'in siyasetten, ülke yönetiminden çekilmesini beklemektedir. Bir taraftan da Mustafa Kemal'in yakın arkadaşları İsmet Paşa'ya karşıdır. Rauf Bey, istifa eder.

İsmet Paşa, Mustafa Kemal'i ziyarete gelir. Beraber Cumhuriyet'i konuşurlar. Cumhuriyetin ilânının ardından Mustafa Kemal de Cumhurbaşkanı olur. Rauf Bey'in gazetelere cumhuriyetle ilgili verdiği demeçler Mustafa Kemal'i kızdırır.

Evinde arkadaşlarıyla buluşup eğlenen Mustafa Kemal, karısının üst kattan kızgınlığını ifade eden topuklarını döşemeye vurma sesine çok kızar. Uzun bir tartışmadan sonra karısını da alarak bir Anadolu gezisine çıkmaya karar verir. Gezide rahatsızlanan Mustafa Kemal, asabi spazm geçirir. Perhiz ve özellikle içki içmeme tavsiye edilir. Bunun üzerine Lâtife, Mustafa Kemal'i kimseyle görüşürmez.

Konya'ya geçen Mustafa Kemal, hazırlanamadığı için halkı bekletmeye çalışan Lâtife Hanım'ı trende bırakarak halkına koşar. Bu durum da orada gerginliğe sebep olur. Tokat'ta Vali ve Belediye Başkanı ile görüşen Mustafa Kemal, bu konuda da rahatsızlığı bahane edilerek Lâtife Hanım tarafından eleştirilir. Lâtife, kızgınlıktan baygınlık geçirir. Lâtife, Veled Çelebi ile görüşerek arayı düzeltmeyi düşünse de Mustafa Kemal'in eve yine geç kalması onun daha çok kızmasına sebep olur. Köşkün bahçesinde Mustafa Kemal'i genç subaylarla ülkenin geleceği üzerine sohbet ederken bulan Lâtife, Mustafa Kemal'i azarlar ve subayların yanında küçük düşürür.

Kılıç Ali ile görüşen Mustafa Kemal, Lâtife'yi boşadığını bildirir. Onu resmi bir törenle Ankara'dan uğurlattırır.

Olay Örgüsü

Konusunu, Mustafa Kemal'in Lâtife ile evliliği ve bu sırada gerek vatan gerekse evliliğini kurtarma mücadelesi vermesinden alan *Savaştan Barışa, Aşkdan Kavgay* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Lâtife, Mustafa Kemal'e yazdığı bir mektupla İzmir'de ailesine ait konağı başkomutanlık karargâhı yapmak istediğini bildirir.
- 2- Lâtife Hanım, Mustafa Kemal'e hayrandır.
- 3- Lâtife Hanım'ın konağı karagâh yapılı.
- 4- Mustafa Kemal, Lâtife Hanım'ın evinde birkaç arkadaşıyla buluşmuşken gördüğü İzmir'deki işgalcilerin çıkardığı yangınlara çok kızar.
- 5- Mustafa Kemal, Lâtife'ye yaşadığı zorlukları anlatır.

6- Büyük Taarruz'un zorluklarla mücadele edilerek başarıyla tamamlanmasından sonra Mustafa Kemal'in muhalifleri artmış fakat Mustafa Kemal, onlarla konuşarak ikna etmeyi başarmıştır.

7- Mustafa Kemal'e saraydan geç kalmış bir tebrik telgrafı gelmiştir.

8- Lâtife, konakta Mustafa Kemal'in sekreterliğini yapmaya başlar.

9- Mustafa Kemal, görüştüğü Fransız General Pelli'ye hiçbir dayatmayı kabul etmeyeceklerini bildirir.

10- Mustafa Kemal, yabancı ve Türk gazetecilerle görüşür.

11- Lâtife, İngiliz işgalcilere nota yazmakla görevlendirilir.

12- Müttefik donanması İzmir Limanından çekilmeye başlar.

13- Yeni Türk Devleti barış Konferansına çağırılır.

14- Türkiye, Milletler Cemiyeti'ne kabul edilir.

15- Mustafa Kemal, barış konferansına İsmet Paşa'yı göndermeye karar verir.

16- Mustafa Kemal, Ankara'dan ziyaretine gelen arkadaşlarından istediği desteği bulamaz.

17- Mustafa Kemal, Ankara'ya giderken Lâtife'den kendisini beklemesini ister.

18- Mustafa Kemal, annesine Lâtife meselesini açar.

19- Kendisini seven Fikriye'yi de üzdüğü için yanında Bursa'ya götürmeye karar verir.

20- Mudanya Sözleşmesi imzalanır.

21- Mustafa Kemal, Bursa'daki barış kutlamaları sırasında rahatsızlığı artan Fikriye'yi Avrupa'ya tedaviye gönderir.

22- Zübeyde Hanım, tedavi bahanesiyle İzmir'e gidip Lâtife'yi görür.

23- Mustafa Kemal, padişahlığın ve halifeliğin kaldırılacağı fikrine pek destek bulamasa da bunu duyurmakla Rauf Bey'i görevlendirir.

24- Lâtife'nin asıl niyetinin Gazi Paşa ile evlenmek olduğunu anlayan Zübeyde Hanım, ondan hoşlanmamıştır.

25- Rahatsızlanan Zübeyde Hanım, vefat eder.

26- Mustafa Kemal, annesinin cenazesine bile katılamaz.

27- Lâtife Hanım ve Mustafa Kemal evlenir.

28- Lâtife'nin kıskançlıkları evliliği çekilmez hale getirir.

29- Fikriye Mustafa Kemal'i ziyarete gelir.

30- Lâtife, kısa sürede Fikriye'yi evden uzaklaştırır.

31- Köşke, Mustafa Kemal'i ziyarete gelen Fikriye, içeri alınmayınca köşkün önünde intihar eder.

32- Lozan'da barış imzalandığı haberi gelir.

33- Artık herkes, Mustafa Kemal'in bir kenara çekilmesini beklemektedir.

34- Rauf Bey, başbakanlıktan istifa eder.

35- Lozan'dan dönen İsmet Paşa, Mustafa Kemal'i ziyaret eder.

36- Cumhuriyet'in ilânının ardından Mustafa Kemal, Cumhurbaşkanı olur.

37- Rauf Bey, gazetelere verdiği demeçlerle Mustafa Kemal'i kızdırır.

38- Mustafa Kemal, geçimsizliğini düzeltmek için Lâtife ile Anadolu gezisine çıkar.

39- Gezide rahatsızlanan Mustafa Kemal'e Lâtife'nin baskısı artar.

40- Mustafa Kemal, Tokat'ta önemli bir görüşme yaparken Lâtife kızgınlıktan bayılır.

41- Lâtife, Mustafa Kemal'i genç subayların önünde azarlayarak küçük düşürür.

42- Mustafa Kemal, Lâtife'yi boşayarak İzmir'e gönderir.

Tema

Oyunun ana teması, dünya çapında başarılar kazanarak vatanını kurtaran Mustafa Kemal'in eş seçiminde aynı başarıyı gösterememiş olması ve aile geçimsizliğinin onun hayatında doğurduğu sıkıntılardır.

Daha düzenli bir hayat sürüp eşiyle her şeyi paylaşabilmek ve örnek bir aile olmak için evlenen Mustafa Kemal, mutsuz evliliğiyle özel hayatında yıkıma uğrar. Aslında bu bir hayal kırıklığıdır:

LÂTİFE- (Gözlerini açar) Ne duruyorsun başucumda? Gitsene... Senin yerin o sarhoş arkadaşlarının yanı, onlara git!

MUSTAFA KEMAL- (Kendi kendine konuşur) Fikriye'nin terkedilmiş olduğu halde gösterdiği olgunluk nerede? Lâtife'nin ölmüş bir kadının adına bile tahammül edemeyişindeki tavrı nerede?⁶⁸⁴

Oyunda yan tema olarak da kıskançlık ve kapris ile paylaşamama özelliğinin aile kurumu üzerindeki olumsuz etkisi işlenmiştir:

“LÂTİFE- Artık beni önemsemiyor. Çok çalışıyor. Gündüz devlet işleri, gece arkadaşlarıyla içki sofralarında toplântılar... Geç vakitlere, bazen sabahlara kadar sürüyor. Bana zaman ayırmıyor.”⁶⁸⁵

Zaman

Oyunun olay zamanı Mustafa Kemal'in, İzmir'in kurtuluşu sıralarında Lâtife ile tanışmasıyla başlayıp Lâtife'den boşanmasıyla son bulur. Eserin başlangıcıyla sonu arasındaki zaman dilimi çok uzun değildir. Çünkü Mustafa Kemal ve Lâtife'nin evliliği iki yıl kadar sürmüştür. Yani oyun iki ile üç yıl arası bir zamanı kapsıyor diyebiliriz.

Eserin anlatma zamanı 1997'dir.

Mekân

Oyunda; İzmir'de başkomutanlık karargâhı, Uşşaklızadeler'in köşkü, bağevinin bahçesi, Çankaya Köşkü'nde Zübeyde Hanım'ın odası, Köşkte gösterişsiz bir oda,

⁶⁸⁴ Recep BİLGİNER, *Savaştan Barışa- Aşkdan Kavgayı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1997, s. 163.

⁶⁸⁵ BİLGİNER, s. 164-165.

Bursa’da ziyafet sofrası ve Tokat’ta belediye başkanının evi mekân olarak kullanılmıştır.

Eserin diğer eserlerden farklı bir yanı üç mekânın aynı anda kullanılmış olmasıdır. Bu durum, eserin başında açıklanmıştır:

Sahne üç mekana ayrılmıştır.

Bu üç mekan, ayrı ayrı tablo geçişlerindeki sahnelerde kullanılır. Gerekli görüldüğünde her mekanın işlevine göre, temsili bir pano asılabilir. Daha büyük geçişlerde ara perde kullanılabilir. Bu sayede, kararıp aydınlanmalardaki zaman kaybı önlenir. Mustafa Kemal’in Lâtife’ye olayları anlatmasında yer yer kesilmeler nedeniyle, başka mekanlar kullanılsa da, Lâtife ile konuşmaları hep aynı mekanda geçer. 2. perdenin dekoru da aynı görevleri sürdürür.⁶⁸⁶

Eserde mekânların belirtilmesinden sonra bazı kısa açıklama ve tasvirlerle de yer verilmiştir:

“Uşşaklızadeler’in köşkü. Lâtife ile anneanne konuşurlar. Hizmetçiler telaşla girip çıkarlar. Osman Ağa telaşla girer.”⁶⁸⁷

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu oldukça geniştir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Mustafa Kemal, Lâtife, Halide Edip, İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Rauf Bey, Ali Fuat, Kılıç Ali, Refet Paşa, Zübeyde Hanım, Makbule, Fikriye, Yusuf Kemal, Ruşen Eşref, Kazım Karabekir, Yaver Salih, General Pelli, Muammer Bey, Advıye Hanım, Yaver, Anneanne, Doktor, Müftü, Özel Kalem Müdürü, Gazeteci, Genel Sekreter, Dr. Neşet Ömer, Vali, Belediye Başkanı, Genç, Belediye Başkanı eşi, Vecihe, Rukiye, Velet Çelebi, 1. 2. ve 3. subaylardır. Eserde koro, sesler, 1. 2. kadın, ses, hemşire ve hizmetçi de dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslardır.

Mustafa Kemal: Vatan savunması konusunda muzaffer olan Mustafa Kemal, özel hayatında evleneceği kişi ile ilgili büyük bir seçim yapmak zorunda kalır. Fikriye, ona Ankara’daki zor günlerinde yoldaş olmuş ve tüm ümitlerini Mustafa Kemal’e bağlamıştır. Lâtife, ise istediğini elde etmek için her şeyi yapabilecek, kararlı, cesur ve

⁶⁸⁶ BİLGİNER, s. 7.

⁶⁸⁷ BİLGİNER, s. 16.

Türk kadınının aydın yüzünü temsil eden Avrupa’da tahsil görmüş yüzüdür. Mustafa Kemal, bu konuda sonradan kendisinin de pişman olacağı bir karar verir. Aslında problem Zübeyde Hanım’ın Lâtife’de gördüğü Gazi Paşa ile evlenme hırs ve idealini Mustafa Kemal’in fark edememiş olmasıdır. Mustafa Kemal, daha evliliğinin ilk günlerinde bir hata yaptığını anlar ama artık iş işten geçmiştir:

“YAVER SALİH- Evlilik hayatı bu Paşam, olur böyle şeyler...

MUSTAFA KEMAL- Eğer buysa... (Elindeki elbiseyi koltuğa fırlatır.) Neyse... Akşama hazırlık yapsınlar. Arkadaşlar buluşup efkar dağıtmak istiyorum.”⁶⁸⁸

Mustafa Kemal, düşmanla olan savaşı kazanmıştır ama sıra içerideki muhaliflerle mücadeleye gelmiştir. Bu mücadele sırasında karısından destek bulamamak hatta bir de onunla, onun sonu gelmez kaprisleriyle uğraşmak zorunda kalmak Mustafa Kemal’i iyice sıkıntıya sokar. O, anlaşılacak ve duygusal destek görmek arzusundadır:

M. KEMAL- (Başını elleri arasına alır.) Yalnızlık çekiyorum. Ben yalnız bir adamım!

LÂTİFE- Bana rağmen mi? Sen kendin itiyorsun kendini yalnızlığa.

M. KEMAL- Çünkü nasıl zor günler geçirdiğimi asla fark edemiyorsun... Hep kendi duygularından ve önceliğinden söz ediyorsun... Benim mücadelemi anlamıyorsun...

LÂTİFE- Anlatırsan, anlarım... Benim derdim de bu. Düşüncelerini benden çok başkalarıyla paylaşman... Bana anlat.⁶⁸⁹

Lâtife: Ailesi Fransa’da yaşayan, Avrupa’da tahsil görmüş olan Lâtife, Mustafa Kemal’i büyük bir hırsla sevmektedir. Bu aslında Gazi Paşa’nın karısı olma hırs ve ihtirasıdır. Lâtife, Mustafa Kemal’e ulaşmak için elinden gelen her şeyi yapar. Sonuçta onun karısı olmayı başarır ama daha evlendikleri gün Mustafa Kemal’in kendi kafasındaki karaktere uymadığını ve onu değiştirme çabasına girmesi gerektiğini fark etmiştir. Aslında evliliklerini uçuruma sürükleyen de bu karşıdakini değiştirme çabası olur:

“LÂTİFE- Ben onu değiştireceğim, göreceksiniz!”⁶⁹⁰

⁶⁸⁸ BİLGİNER, s. 145.

⁶⁸⁹ BİLGİNER, s. 149-150.

⁶⁹⁰ BİLGİNER, s. 130.

Lâtife'nin büyük bir hırsla istediği Kemal Paşa'nın karısı olma ideali sonunda gerçekleşir. Bu, onun için büyük bir başarıdır. Çünkü bu başarıyı elde etmek için çok uğraşmıştır:

“LÂTİFE- Sen nasıl savaşta ve siyasette zaferler kazandıysan, bu da benim zaferim. Senin karın olmak... ülkenin birinci kadını olmak... Sen benimsin!...”⁶⁹¹

Lâtife, evliliğini de çok sevdiği Mustafa Kemal'i de bu dizginlenemez hırs ve kıskançlığı uğruna kaybetmiştir. Bu şekilde aslında çok güzel örnek olabilecek bir evlilik iki eşin de hüsranı ve zor günlerinin ardından son bulmuştur.

Diğerleri: Halide Edip ve İsmet Paşa Mustafa Kemal'in yakını olan ve her konuda destek bulduğu dostlarıdır.

Fevzi Paşa, Rauf Bey, Ali Fuat, Kılıç Ali ve Refet Paşa'lar Mustafa Kemal'le sık sık görüşen kişilerdir. Özellikle Refet Paşa, Mustafa Kemal'e birçok konuda muhaliftir.

Zübeyde Hanım, Mustafa Kemal'in annesidir. Mustafa Kemal'in Lâtife ile evlenmesine olumlu bakmamasına rağmen bunu oğluna bildirmeden vefat eder. O, Lâtife'nin gizli hırsını sezen tek kişidir. Makbule, Mustafa Kemal'in kardeşidir. Fikriye ise bir süredir Zübeyde Hanım ve Makbule ile yaşayan Mustafa Kemal'in zor günlerinde ona destek olmuş ve aynı zamanda âşık olan ama acı bir son olan intiharla ölen kişidir.

Yusuf Kemal, Ruşen Eşref ve Kazım Karabekir Mustafa Kemal'in beraber zafer kutlaması yaptığı kişilerdir.

Yaver Salih, sürekli Mustafa Kemal'in yanında bulunan ve onun resmi, özel tüm işleriyle ilgilenen kişidir.

General Pelli, Mustafa Kemal'le görüşüp mutabakat sağlamaya çalışan Fransız Generaldir. Fakat, Mustafa Kemal, hiçbir taviz vermez.

Muammer Bey ile Advıye Hanım Lâtife'nin Fransa'da yaşayan babası ve annesidir.

⁶⁹¹ BİLGİNER, s. 135.

Yaver, başkumandanlık karagâhındaki görevlidir. Anneanne, Lâtife'ye her zaman iyi ögütlerde bulunan ve ümit veren anneannesidir. Doktor, Lâtife bayıldığına eve çağırılan kişidir. Müftü, Mustafa Kemal ve Lâtife'nin nikâhını kıyan kişidir.

Özel Kalem Müdürü, Başbakan İsmet Paşa ile beraber çalışan kişidir.

Gazeteci, İsmet Paşa ile röportaj yapan kişidir. Genel Sekreter, Mustafa Kemal'in resmi işlerine yardımcı olan kişidir. Dr. Neşet, Mustafa Kemal'in Anadolu'daki rahatsızlığıyla ilgilenen kişidir.

Vali, Belediye Başkanı, genç ve Belediye Başkanı eşi Mustafa Kemal'in Tokat'ta beraber kutlama yaptığı kişilerdir.

Vecihe ve Rukiye Lâtife'nin kardeşleridir. Velet Çelebi ise Lâtife'nin evliliğini kurtarmak için ona ögütler veren bir aile dostudur.

1. 2. ve 3. subaylar Mustafa Kemal'e vatani koruma ve kollama sözü veren, ondan ögütler alan kişilerdir.

Anlatma Problemi

İki perdeden oluşan oyunun birinci perdesi 24, ikinci perdesi ise 18 tablodan oluşmaktadır. Tablo başlarında kısaca mekânlardan bahsedilmiştir. Oyunun iki perdesi arasında uzun bir zaman geçimi söz konusu değildir.

Oyun nesirle yazılmıştır. Eserin genelinde şiire rastlanmaz ama birkaç şarkı ve Türkü sözüne yer verilmiştir:

“FİKİRİYE- (Şarkı)

Habı gahı yare vardım arz için ahvalimi,

Bir perişan halini gördüm, unuttum halimi,”⁶⁹²

Eserin dili oldukça sade, akıcı ve anlaşılırdır. Konu olarak da tarihi bilgiler bir evlilik hikâyesinin içine serpiştirildiği için daha heyecan uyandırıcı ve ilgi çekicidir.

Oyun, bilinenlerin yanında Mustafa Kemal'in evlilik hayatının aydınlanması ve yaşadığı zorlukların az da olsa anlaşılabilmesi için önemlidir.

⁶⁹² BİLGİNER, s. 195.

BİZİM YUNUS

Özet

Yunus Emre tren İstasyonu'nda bir tren bekçisi, gelip geçen trenleri not edip onlara işaret vermektedir. Gecenin karanlığı içinde kendisine çeşitli sorular soran kız aklına gelir. O kız da trenden inen herkes gibi Yunus'un mezarını sormuştur. Oysa adam bu soruya çok kızmakta, kimseye yol göstermemektedir. Çünkü ona göre ziyaret edilmesi gereken Yunus'un mezarı değil kendisidir. Tren bekçisinin karşılaştığı kız sırf Yunus'un mezarını görmek için Kanada'dan gelmiştir. Makas Bekçisi Adem, onun eşyalarını taşımasına yardım eder. Kızın eşyalarını kulübeye yerleştirir. Kilidi kapatır. Kıza su değirmenini anlatır. Sonunda artık Yunus'u soran kıza mezar sormadığı için anlatmaya başlar. Ona Yunus'un şiirlerini okur. Yunus Emre'nin hece taşını (mezarını) gösterir. Kız, Nemrut'u, Yunus Emre'nin mezarını çekmek için Kanada Haber Ajansı'ndan gönderilmiştir. Kız, önce fotoğraf çekmek ister. Adem, kızın eşyalarını alması için kulübeye gönderir. Yalnız ona kilidin anahtarını vermez. Kızın boynunda annesinden hatıra bir anahtar asılıdır. Bu anahtarın kilidi açacağını söyler. Kızın adı Balım'dır. Kız, anahtarın kilidi açmasına çok şaşırır ve korkar, ısrarla adamın kim olduğunu sorar ama Adem, onu rahatlatır. Sabaha daha çok vardır. Bekçi elinde bir tas çorba getirerek bir sofraya kurar. Çorbayı kıza ikram eder. Kendisi kepekli ekmek yer. Kız, adamın kendisini tanıdığı ve beklediği şüpheye düşer. Boynundaki anahtarın kilidi açacağını bile bilmiştir. Adem, bunu kabul etmez. Her geleni böyle karşıladığını söyler. Adem Çavuş, Balım'a İzmir'de tramvayların kaldırılmasından sonra bir kadının bir yıl boyunca eski tramvay durağında birini beklediğini söyler. Balım'ın annesi de İzmirli'dir. Adem Çavuş, kıza kilidin zaten açık olduğunu, kendisinin ise boynundaki anahtarın kilidi açtığını zannettiğini anlatır. Kız biraz rahatlar.

25 Mayıs'ta Yunus Emre'nin ölümünün 700. yılı münasebetiyle mezarı başında yine törenler yapılacaktır. Bu tören için gelenlerin hepsi Eskişehir'de inerken Balım Kız doğru yerinde inmiştir. Adem Çavuş, Balım'a bir hikâyeye anlatır: Bir zamanlar sevgilisinin eşiğinden ayrılmayan bir âşık varmış. Âşık her kapıyı çalışında sevgili kim olduğunu sorar, "Benim"cevabını alınca da "Sen hâlâ sensen, bu kapı sana açılmaz." diye âşığı geri gönderirmiş. Yıllar sonra bir gün yaşlanıp solan, diyar diyar dolaşan âşık

kapıyı yine çalmış. “Kimsin?” diye soran sevgiliye “Senin” demiş. Kapı ardına kadar açılmış.

Yunus da Hacı Bektaş’ın kapısına sırtında bir heybe alıçla halkın meramını anlatmaya varmıştır. Bu nedenle Hacı Bektaş’ın teklif ettiği hikmeti bile kabul etmez. İsteddiği buğdayı alan Yunus, yolda hikmet almadığına pişman olur. Tekrar Hacı Bektaş’ın kapısına döner. Adem Çavuş hikâyeyi anlatırken Balım Kız uyumuştur. Telefon çalar. Adem, doktoruyla konuşur. Doktora kızın geldiğini ağrıların olmadığını ve dikkatli olacağını anlatır. Adem Çavuş, kızın üzerini örtecekken uyandığını fark eder. Balım, Adem Çavuş’a şüpheli sorular sorar. Önce istasyona ilk ne zaman geldiğini sorar. Adem Çavuş, ilk 1958’de gelmiştir. O zamanlar mektepli olduğunu anlatır. Ama sonra mektebi İzmir’de bitirdiğini hatırlar ve onu söyler. Kız, liseyi bitiren birinin makas bekçisi olmasına şaşırmıştır. Balım Kız, konuşulanları bir kayıt cihazına kaydetmektedir. Adem Çavuş, Yunus’u anlatmaya devam eder. Yunus, Hacı Bektaş’ın teşvikiyle Taptuk Emre’nin dergâhına gider. Taptuk Emre, Hacı Bektaş Anadolu’ya yerleştiğinde onu ziyaret etmeyen tek ermiş Şeyh Emre’dir. Şeyh Emre, avucu yeşil benli bir elden nasip aldığını ve o el kendisine uzanırken Hacı Bektaş adında birinin o mecliste bulunmadığını söyler. Şeyh Emre, avucu yeşil benli kişinin Hacı Bektaş olduğunu görünce üç kez “*Taptuk*” diyerek dize gelir. İşte Yunus, bu Taptuk Emre’nin kapısına gelmiştir.

Balım’ın annesi de Adem Çavuş gibi 1958’de bir öğrenci grubuyla Yunus Emre’yi ziyarete gelmiştir. Balım, annesinin albümünden bir fotoğraf çıkarıp Adem Çavuş’a gösterir. Fotoğrafta Adem Çavuş da vardır. Hatta sadece Balım’ın annesi ve Adem Çavuş vardır. Adem Çavuş bunu kabul etmek istemez ve lafi değiştirir. Lafi dağıtamayan Adem Çavuş da bir fotoğraf çıkarır. Tarih 25 Mayıs 1958’dir. Balım’ın annesiyle ilk olarak istasyonda karşılaşmışlardır. Birbirlerine verilmiş sözleri yoktur ama Adem Çavuş, Balım’ı görür görmez tanımıştır. Balım’a bir hikâye daha anlatan Adem Çavuş, ona annesinin otuz iki yıl önce öldüğünü duyduğunu ve üzüntüsünü anlatır. Balım’ın Ege Tıp’ta okuduğunu duyunca çok sevinir. Onun dedesinin de iyi bir doktor olduğunu bilmektedir. Adem Çavuş, bir gün bile demiryolu makasçısı olamamış yine mühendis olarak kalmıştır. Oysa Yunus, Taptuk Emre’nin kapısında kırk yıl hizmet etmiştir. Kırk yıl, dergâha eğri odun bile sokmamıştır.

Soluğu daralan Mühendis Adem'in krizi başlamıştır. Kız, ilaçlarını almasına yardım eder. Telefon çalar. Kızın babası aramaktadır. Adem'i sorar. Çünkü, Balım'ın babası Adem'in doktorudur. Birlikte dönmelerini istemektedir. Adem, bunu şaşkınlıkla kabul eder.

1991 yılın 25 Mayısında Yunus Emre istasyonunda, Yunus Emre'nin 700. yılı törenlerinde görülen olaylar bunlardır.

Olay Örgüsü

Konusunu, Yunus Emre'nin 700. yılı törenlerinde Eskişehir, Yunus Emre Tren İstasyonu'nda karşılaşan iki kişinin Yunus ve kendileri ile ilgili konuşmalarından alan *Bizim Yunus* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Yunus Emre Tren İstasyonu'na gece vakti bir kız iner.
- 2- Makas Bekçisi, Kanada Haber Ajansı'ndan Yunus Emre ile ilgili çekim yapmak için gelen Balım Kız'a yardımcı olur.
- 3- Adem Çavuş, kızın eşyalarını bekçi kulübesine koyarak kilitler.
- 4- Balım'a Yunus Emre'nin şiirlerinden okuyan Makas bekçisi Adem ona Yunus Emre'nin hece taşını gösterir.
- 5- Adem Çavuş, fotoğraf makinesini eşyalarının arasından almak isteyen kıza kapıyı boynunda asılı olan ana yadigârı anahtarla açabileceğini söyler.
- 6- Anahtarın kapıyı açmasına kız çok şaşırır.
- 7- Adem, kapıyı zaten kilitlememiştir.
- 8- Adem, kıza bir tas çorba ikram eder.
- 9- Adem, kıza İzmir'de tramvaylar kaldırıldıktan sonra bir yıl boyunca gelip tramvay durağında yolcu bekleyen kadını anlatır. Balım'ın annesi de İzmir'lidir.
- 10- Yunus Emre'nin 700. yılı törenleri için gelen herkes Eskişehir'de inerken Balım Kız, doğru yerde inmiştir.
- 11- Adem Çavuş, Balım Kız'a bir hikâye anlatır.
- 12- Adem Çavuş, Balım'a Yunus Emre'nin Hacı Bektaş'a gidişini anlatırken kız uyur.

13- Telefon çalar. Arayan Adem'in doktorudur. Adem Çavuş, doktora kızın geldiğini ve kendisinin ağrılarının olmadığını anlatır.

14- Balım, Adem Çavuş'a çeşitli sorular sorar.

15- Adem Çavuş'un da Balım Kız'ın annesinin de bu istasyona ilk geldikleri tarih aynıdır.

16- Balım, annesi ve Adem Çavuş'un beraber çektiikleri bir fotoğraf çıkarır.

17- Adem Çavuş, inkar etmeye çalışsa da aynı fotoğraftan onda da vardır.

18- Adem Çavuş'un Balım Kız'ın annesinin 32 yıl önce öldüğünden haberi vardır.

19- Balım, Adem Çavuş'un bir gecelik makas bekçiliği yapmaya çalışan bir mühendis olduğunu öğrenir.

20- Balım Kız, Ege Tıp'ta okumaktadır.

21- Soluğu daralan Adem Çavuş, Balım Kız'dan ilaçlarını ister.

22- Çalan telefonu Balım Kız açar. Arayan Balım'ın babası aynı zamanda Adem Çavuş'un da doktorudur. Adem Çavuş buna çok şaşırır.

Tema

Oyunun ana teması, Yunus Emre'yi sevmekten kaynaklanan onun sevgi anlayışının ve hoşgörüsünün toplumumuz insanına yansımalarıdır.

Yunus Emre'nin hayatının ve şiirlerinin hayranı olan bir mühendis onun mezarının bulunduğu tren istasyonunda bir geceliğine makas bekçiliği yapar. O gecenin ertesi günü Yunus Emre'nin ölümünün 700. yılı törenleri vardır. Yunus Emre'nin hoşgörüsü ve sevgisi o gece o tren istasyonunda da tecelli eder. Çünkü Mühendis Adem o gece, yıllar önce yine aynı tren istasyonunda karşılaştığı ve gönlünü kaptırdığı kadının kızıyla karşılaşip konuşma imkânı bulur. Bu öyle bir hoşgörüdür ki bu karşılaşma aslında Adem'in doktoru aynı zamanda da Balım Kız'ın babası sayesinde gerçekleşmiştir:

Anlamadım? (Donar kalır) Baban, benim doktorum mu? (Boşluğa bakar) Nereden bilebilirdim bunu? (Dinler) Hastaneye birlikte dönmemizi mi istiyor?... (içi boşalmış gibi) Yapmayın ne olur... (Toparlanmaya çalışır) Seni de buraya o gönderdi değil mi? (çaresiz)

mırıldanır) Neden ama neden? (Kızı dinler) Olur, kapat telefonu... Biliyorum, annenin hatırasına duyduğun saygı için bütün bunlar... (Yüz ışıır) Öyle, elbette... Yunus Emre de, baban gibi davranırdı. Doktorum gibi...⁶⁹³

Zaman

Oyunun olay zamanı, 1991 yılının 24 Mayıs'ı 25 Mayıs'a bağlayan gecesi ve 25 Mayıs sabahıdır. Eser sadece bir gecelik bir zaman dilimini kapsar. Bu tarih Yunus Emre'nin 700. yılı törenlerinin tarihidir.

Eserin anlatma zamanı 1996'dır. Yunus Emre'nin 700.yılı kutlamalarını konu alan ve Yunus Emre'nin sevgi ve hoşgörü anlayışının toplumuza yansımalarını ifade eden eser, özellikle içerisinde bulunan şiirlerle ve anlatılan olaylarla Yunus Emre'nin tanıtımı adına önemli bir eserdir. Oyunun sonunda yazarın sözleri de bu konuda kayda değerdir:

1991 yılın 25 Mayıs sabahı Yunus Emre istasyonundaydım... Yunus Emre'nin 700. yılı, törenlerle kutlanacaktı. İstasyonda bir demiryolu makasçısının genç bir kıza Yunus'tan nefesler okuduğunu gördüm. O gün her şeyi bırakıp, bir makas bekçisi olmayı çok istedim...⁶⁹⁴

Mekân

Oyunun tek mekânı Eskişehir'deki Yunus Emre Tren İstasyonu'dur. Mekânla ilgili açıklama ve tasvir oyunun başında yapılmış onun dışında mekânla ilgili bir bilgilendirmeye yer verilmemiştir. Sadece oyunun ilerleyen bölümlerindeki konuşmalar arasında Yunus Emre'nin hece taşını ziyarete gelenlerin istasyonda değil de Eskişehir'de indiği belirtilmiştir. Bunun dışındaki tüm açıklamalar "Oyun Yeri Tasarımı" başlığı altında verilmiştir:

OYUN YERİ TASARIMI:

Simgesel bir istasyon... Anadolu'daki küçük istasyonların belirleyici çizgileri, renkleri ağırlıktadır: "Yunus Emre" yazılı bir istasyon tabelası... İşçi ama klasik çizgileri olan bir makasçı kulübesi... Açılır kapanır demir bacaklı bir sandalye. Yumuşak hatlı bir oturma bankı... İri bir "X" işaretini andıran demiryolu uyarı levhası... Kulübenin yanında camlı bir makas feneri... Manyetolu telefon... Gerçek malzemelerden yapılmış bir kolajı andırır istasyon...⁶⁹⁵

⁶⁹³ Sönmez ATASOY, *Bizim Yunus*, Kültür Bakanlığı Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, İzmir, 1996, s. 37.

⁶⁹⁴ ATASOY, s. 1.

⁶⁹⁵ ATASOY, s. 1.

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu iki kişidir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs ve dekoratif unsur konumunda şahıs yoktur. Her iki şahıs da olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslardır. Yalnız, oyunda her iki şahıs da konuşturulmamış sadece mühendis Adem “*Adam*” adı altında konuşturulmuş, Balım Kız’ın konuşmaları da Adem’in konuşmalarının içerisinde verilmiştir:

“(Kıza döner) Neden kalktın?... (Dinler) Anlamadım?... Kim miyim ben... (Duraksar) Dedim ya. Demiryolu makasçısı Adem. Adem Çavuş...”⁶⁹⁶

Adem:Aslında mühendis olan ve önemli bir rahatsızlığı bulunan Adem, Yunus Emre hayranıdır. Onun birçok şiiri ve hayat hikâyesi ezberindedir. İnsanların Yunus Emre’ye bir mezar atfetmelerine bile çok kızan Adem, insanların Yunus Emre’nin mezarını değil Yunus Emre’yi görmeye gelmesini ister:

... Kimse “Yunus nerede?” diye sormadı bu güne kadar. (öfkeli) Hep mezar! Taş toprak... (İçten) Yunus’un kendini sorsalar söylemez miyim yerini? (Alaycı) Koca Profesörler var içlerinde, kitabı, kürsüyü yutmuş kişiler... (Hatırlar) Birgün, iyice yaşlı bir kadın: “mezar nerede mezar?” diye sordu... Mezar meraklısı ya, soracak... “Yunus’u mu soruyorsun?” dedim. “Nerde, nerde?” dedi... “bizim Yunus doğa odun kesmeye gitti, dergah için!” Yüzüme baktı, baktı. Belki de bir delilik ışığı aradı gözlerimde.⁶⁹⁷

Balım:Yunus Emre İstasyonu’na Kanada Haber Ajansı’ndan gelen Balım Kız, buraya aslında Adem’in doktoru olan babası tarafından Adem’le tanışması için gönderilmiştir. Adem, annesinin genç kızken aynı istasyonda karşılaşmış sevdiği adamdır. Ama aralarında ellerindeki birer resimden başka hiçbir verilmiş söz yoktur. Aslında bu karşılaşma Balım’ın ve doktor olan babasının otuz iki yıl önce ölen Balım’ın annesinin sevgisine duydukları Yunusca hoşgörüden kaynaklanmaktadır:

Yunus değilim ben... Onunla gönüldeş yaşadım hep, o kadar... (Gösterir) Şu demiryolu raylarına bak... Oraya milim eğrilik girse, tren katarı yoldan çıkar... Otuz yıl demiryolu döşedim dağa taşta... Yeri geldi kayaları deldim, yeri geldi suları açtım. İçimde

⁶⁹⁶ ATASOY, s. 7.

⁶⁹⁷ ATASOY, s. 3.

Yunus'un şevkini duydum hep... Yunus gibi seveyim istedim... Anneni de... Başka hiçbir şey arama...⁶⁹⁸

Anlatma Problemi

Oyun bir tek bölümden oluşmuştur. Nesirle yazılmış olan eserde Yunus'un şiirlerine sık sık yer verilmiştir. Nerdeyse eserin yarısı Yunus'un şiirlerinden oluşmuştur diyebiliriz:

Hak bir gönül verdi bana, ha demeden hayran olur.

Bir dem gelir şadan olur, bir dem gelir giryan olur.

Bir dem sanasın kış gibi, şol zemheri olmuş gibi.

Bir dem beşaretten doğar, hoş bağ ile bostan olur.

Bir dem gelir söyleyemez, bir sözü şerh eyleyemez

Bir dem dilinden dür döker, dertilere derman olur.

Bir dem div olur, ya peri, viraneler olur yeri.

Bir dem uçar Belkis ile, Sultan-ı ins-ü can olur.

Bir dem varır meşidlere, yüz sürer anda yerlere.

Bir dem varır deyre girer, incil okur rühban olur.

Bir dem gelir isa gibi, ölmüşleri diri kılar.

Bir dem girer kibi evine, Firavun ile Haman olur.

Bir dem döner Cebraile, rahmet saçar her mahfile

Bir dem gelir Gümrah olur, Miskin Yunus hayran olur...⁶⁹⁹

Eserin dili oldukça sade, akıcı ve anlaşılırdır. Birçok bölümünde edebî ve şâirane ifadeler yer verilmiştir:

Mürekkep gibi koyuydu kainatın gecesi. Bir mürekkep deniziydi sonsuzluk. Akıl, nefis, beden hep o mürekkebin içinde saklıydı. Bu koyu sessizlikte birden bir ses duyuldu: Yaz! Mürekkep denizi ürperdi bu sesle. Sonra çatlayıp ikiye bölündü... Bir bölüğü sivrilip kalem oldu, bir bölüğü mürekkep dolu bir hokka, bir göz kırpım, içinde oldu bütün bunlar... Kalem sonsuzluk levhasına hızla yazmaya başladı. Önce akılı yazdı. Akılı aydınlatmak için ışığı yazdı. Işık hızıyla arşı, felekleri yazdı. Geçmişte olan, olmakta olan, olacak olan herşeyi yazdı

⁶⁹⁸ ATASOY, s. 35.

⁶⁹⁹ ATASOY, s. 11.

kalem... Kainatın mürekkebine banıp, bir mesnevi yazar gibi döne döne yazıyordu artık. Mürekkep renkten renge giriyor, kalem yedi renk üzerine dünyayı yazıyordu... Gökyüzünü mavi yazdı, güneşi altın sarısı; ayı, yıldızları gümüşle mineledi bir bir... Kalem en güzel mısraına gelmişti mesnevinin, tuttu insanı yazdı. Katmerli gülün kanından bir yürek çizdi göğsüne... (Makas bekçisi ilk insan gibi çıkar karanlıktan) İnsanoğlu hayran kaldı kendini yazmak istedi kalemini sonsuzluk mürekkebine batırıp.⁷⁰⁰

Oyunun diğer eserlerden en büyük farkı iki kişilik ama tek ağızdan anlatımlı bir oyun olmasıdır.

⁷⁰⁰ ATASOY, s. 20-21.

KANUNÎ SÜLEYMAN

Özet

Kanunî Süleyman, Şair Yahya ve veziri Rüstem’le birlikte. Şair Yahya, ölen Şehzade Mustafa’nın ardından şiirler söylemekte, Rüstem’se Padişah’ı rahatlatmaya çalışmaktadır.

Şehzade Mustafa, Kanunî’nin en sevdiği ve güvendiği oğullarındandır. Fakat Mustafa’nın annesi Hürrem değildir. Hürrem, Musrafa için gizli plânlar yaparken Hürrem’in çocukları olan Cihangir ve Mihrimah dahi Mustafa’yı çok sevmektedir. Mustafa, babası tarafından Manisa’da görevlendirilir. Herkesle vedalaşarak İstanbul’dan ayrılır.

Sultan Süleyman, Fransa Kraliçesine oğlu Fransua’yı İspanya Kralı’nın elinden kurtaracağına söz verir. Sultan’ı görmeye halktan bir kadın gelir. Kadının evi soyulmuştur ve Sultan’dan yardım istemektedir. Sultan kendi özel hazinesinden kadının eksiklerini karşılar.

Hürrem, kendi oğullarının ikbali için Şehzade Mustafa’yı Sultan’ın gözünden düşürmeyi aklına koymuştur. Sultan’ı etkilemek için derin bir hazırlığa girer. Süleyman’a sık sık Mustafa’nın Sultan Selim’e benzerliğini Sultan Selim’in babasını tahttan indirdiğini hatırlatır.

Hürrem, damadı ve aynı zamanda Sultan’ın veziri olan Rüstem’le Mustafa’nın kuyusunu kazma konusunda iş birliği yapar. Bu konuda Yeniçeri Ocağı’nı kullanmaya karar verirler.

Yeniçeri Ocağı’nda söylentiler dolaşmaya başlar. Padişah, yaşlanmıştır yerine dirayetli bir hükümdar gerekir. Bu da ancak Şehzade Mustafa olabilir. Bu arada Rüstem de boş durmayıp söylentileri Padişah’a ulaştırır. Sultan Süleyman, bu duruma çok sinirlenir. Olayların farkında olan Mihrimah, bu yanlışa bir “dur” demek istemektedir ama elinden bir şey gelmez. Hürrem’in gözünü Mustafa’nın kanı bürümüştür.

Manisa’da bulunan Şehzade Mustafa, söylentilerden haberdar olur. Bunun kaynağının Hürrem Sultan’la Rüstem Paşa olduğunu da duyar ama inanmak istemez. Sultan Süleyman, oğlunun Manisa’dan Amasya’ya gönderilmesine karar verir. Şehzade babasına bir mektup yazsa da durumu değiştiremez.

Sultan Süleyman, Mimarbaşı Sinan'dan Hürrem Sultan için bir cami yaptırmasını ister. Rüstem, Cihangir ve Mihrimah da Mimar Sinan'dan isteklerini dile getirirler.

Padişah'ın Hürrem'den olan oğlu Cihangir'in sırtında büyük bir kambur vardır. Bu hem Sultan için hem de Cihangir için çok üzücü bir durumdur. Hürrem, Süleyman'a dört evlat vermiştir. Bayezit, Selim, Mihrimah ve Cihangir...

Şeyhülislam Ebussuud Efendi, Yunus'un şiirlerinin okunmasını yasaklamıştır. Bu şiirlerden etkilenen ve tasavvufu bilmeyen bazı insanlar yanlış yola sapmaktadır. İngiltere'den hukuk bilginleri Osmanlı adalet sistemini incelemek için gelmişlerdir. Kadıların adaleti oralara kadar ulaşmıştır.

Şehzade Mustafa, gittikçe büyüyen söylentilerden kaygılıdır. Ama ne olursa olsun babasının kendisine haksızlık etmeyeceğini düşünür.

Hürrem, Süleyman'a, Mustafa'nın İran Şahı ile yakınlaştığı, hem Şah'ın kızını alacağı hem de babasına karşı onunla birleşeceği söylentileri olduğunu söyler. Süleyman bunlara inanmak istemez çünkü Mustafa, Amasya'ya gittiğinden beri göz hapsindedir.

Saray ahalisini eğlendirmek için bir meddah getirilir. Meddah bütün oyunlarını sanki Rüstem'i iğnelemek için sergiler ve ona çeşitli imalarda bulunur. Aslında meddah halkın sesidir.

Sultan, İran Seferi'ne çıkar. Ama İran Şahı ondan kaçmaktadır. Sultan Süleyman Amasya'da bulunan oğlu Mustafa ile de görüşür. Mustafa yine babasına bağlılığını beyan eder.

Rüstem, Sultan'a yalan haberler getirmeye devam etmektedir. Söylentilere göre Sokollu'nun ordusu, başımıza Şehzade Mustafa'yı isteriz diyerek ayaklanmıştır. Hatta Rüstem, durumu o kadar abartır ki Sultan'a, Mustafa'nın İran Şahına, Şahın da Mustafa'ya yazdığı sahte mektuplar gösterir. Sultan, bu mektuplara inanır.

Rüstem, Amasya'ya Mustafa'nın yanına gönderilir. Amaç, Mustafa'yı uyarmaktır. Rüstem Mustafa'ya babasına karşı ayaklanmayı teklif eder. Şehzade Mustafa duruma çok kızar ve Rüstem'in yüzüne tükürerek oradan kovar. Rüstem,

olayları Sultan'a Mustafa'nın uyarıyı reddettiği ve Osmanlı görevlisinin yüzüne tükürdüğü şeklinde anlatır.

Sultan Süleyman, Mustafa'nın en yakın arkadaşı şair Yahya ile görüşür. Ama onu Yahya da ikna edemez. Sultan'ın Hürrem'den olma çocukları Bayezit, Cihangir ve Mihrimah da Sultan'a bu konuda tesir edemezler.

Süleyman, Şeyhülislam Ebussuud Efendi'den oğlunun ölüm fetvasını alır. Şehzade Mustafa, kendisi için verilen hükmün farkındadır ama arkadaşı şair Yahya'ya bu hükme direnmeyeceğini açıklar.

Sultan Süleyman, oğlu Şehzade Mustafa'yı sefer için Konya Ereğlisi'ne davet eder. Şehzade Mustafa eşi Sayinurla vedalaşır. Kaçmayı asla düşünmez ve kabul etmez. Şehzade, babasının yanına gelirken bile Rüstem Yeniçerilerin Şehzadeyi alkışladığını söyleyerek Sultan'ı iyice hiddetlendirir.

Şehzade, suçsuz olduğunu ama babasına karşı çıkmayacağını söyler. Şehzade Mustafa, babasının gözleri önünde asılır. Mustafa'nın ardından ağıtlar yakılır.

Olay Örgüsü

Konusunu, Şehzade Mustafa'nın saray entrikaları sonucu babasının isteğiyle öldürülmesinden alan oyunun olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Hürrem Sultan, Kanunî'nin eski eşinden oğlu olan Mustafa için kötü plânlar hazırlamaktadır.
- 2- Kanunî, oğlu Şehzade Mustafa'yı Manisa'da görevlendirir.
- 3- Kanunî, Fransa Kraliçesi'ne yardım sözü verir.
- 4- Sultan, evi soyulan bir kadına kendi hazinesinden yardım eder.
- 5- Hürrem, Kanunî'ye Şehzade Mustafa'nın dedesi Sultan Selim'e benzediğini söyler. Sultan Selim babasını tahttan indirmiştir.
- 6- Hürrem, damadı aynı zamanda Sadrazam olan Rüstem Paşa ile Şehzade'yi, Kanunî'nin gözünden düşürmek için anlaşma yapar.
- 7- Rüstem, Yeniçerileri Şehzade Mustafa'yı istedikleri şeklimde ayaklandırır.
- 8- Bu olaya kızan Kanunî, oğlu Mustafa'yı Amasya'ya gönderir.

9- Şehzade, Kanunî'ye suçsuz olduğunu bildiren bir mektup yazsa da durum değişmez.

10- Şeyhülislam Ebussuud Efendi, tasavvufu bilmeyenlerce yanlış anlaşıldığı gerekçesiyle Yunus'un şiirlerini yasaklayan bir fetva çıkarır.

11- Hürrem, Şehzade'nin İran Şahı ile anlaşarak onun kızı ile evleneceğine dair bir söylenti yayar.

12- Kanunî, İran Seferi'ne çıkar.

13- Rüstem, Kanunî'ye Şehzade Mustafa'nın İran şahıyla görüştüğüne dair düzmece mektuplar gösterir.

14- Rüstem, Şehzade Mustafa'nın yanına giderek babasının yerine geçmesini söyler, bu durum karşısında kendisinin yüzüne tüküren Mustafa'yı Kanunî'ye devlete baş eğmeyecek şekilde anlatır.

15- Kanunî, Şeyhülislam Ebussuud Efendi'den oğlunun katli için fetva alır.

16- Sefer bahanesiyle Konya Ereğlisi'ne davet edilen şehzade Mustafa babasının gözleri önünde asılır.

Tema

Oyunun ana teması, Kanunî'nin sarayda dönen entrikalar çerçevesinde oğlu Şehzade Mustafa'yı katli ve bu olayın Osmanlı Devleti'ne verdiği zarardır. Yan temalar olarak da hile, entrika ve haremin saraya etkisi işlenmiştir.

İyi bir devler adamı olmaya aday olan şehzade Mustafa, Osmanlı'nın iyi bir hükümdarı olabilecekken babasının korkularına ve yalan yanlış söylentilere kurban edilmiştir:

“EBUSSUUD- Padişahım, az bulunur bir insan oğlunuz,
bir yanlışlık olmasın, vebali büyüktür.

SÜLEYMAN- Oğlum değil efendim, uyruklarımdan biri
Verilen hüküm?

Hüküm, efendi, hüküm?

EBUSSUUD- Ölüm.⁷⁰¹

Hürrem Sultan, damadı Rüstem ile birlikte Şehzade Mustafa'nın ortadan yok edilmesi için elinden geleni yapar. Entrikanın kaynağı Hürremdir:

HÜRREM- Madem herkes Yavuz Selim'e benzetiyor
Şehzade Mustafa'yı, biz dahi
Aynı benzerlikten niçin yararlanmayalım?
Yavuz Selim nasıl padişah oldu,
Neye dayanarak?

RÜSTEM- Yeniçeri Ocağı'nın desteğiyle, silah zoruyla.

HÜRREM- Öyleyse Rüstem oğlum, bizim dahi
Silahımız Yeniçeri Ocağı olacaktır.⁷⁰²

Zaman

Eserin olay zamanı Şehzade Mustafa'nın öldürülmesiyle başlar. Olayın içerisinde tarihi belirten herhangi bir ifade bulunmazken zamanı tarihi kaynaklardan tespit edebiliriz.

Oyunda, olaylar eskiye dönüşlerle anlatılmıştır. Eserin başında Şehzade Mustafa'nın ölümünün ardından tutulan yas anlatılırken geçmişe dönülerek bu ölümü hazırlayan sebepler ve olaylar anlatılmış ve oyun yine Şehzade Mustafa'nın arkasından tutulan yasa bitirilmiştir:

YENİÇERİLER- Medet! Medet!

YAHYA - Bu cihanın yıkıldı bir yanı.

SÜLEYMAN - Hem de en güzel yanı.

YAHYA - Ecel celâlileri aldı Mustafa Han'ı.⁷⁰³

SÜLEYMAN - (Yavaş yavaş gözlerini açarak)

Yaşamak denilen macerayı

Bir tek ölümle atlatanlara ne mutlu

⁷⁰¹ A. Turan OFLAZOĞLU, *Kanuni Süleyman*, TDK Yayınları, Ankara, 1997, s. 118-119.

⁷⁰² OFLAZOĞLU, s. 45.

⁷⁰³ OFLAZOĞLU, s. 7.

Bundan sonra sen kim bilir

Kaç kez öleceksin ey Süleyman...

YENİÇERİLER - Medet! Medet!

YAHYA - Bu cihanın yıkıldı bir yanı

YENİÇERİLER - Medet! Medet!

SÜLEYMAN - Medet!

YAHYA - Hatası belli değil, tanık yok günahına,

Beraber yanalım o mazlumlar şahına.⁷⁰⁴

Oyunun anlatma zamanı 1997'dir. Bu tarihlerde eserin yazılış sebebi, oyunun girişinde bir yazıyla belirtilir. Yazar dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'le Macaristan gezisine katılmış ve Macaristan'da “ bir düşman ama, büyük bir düşman” olarak bilinen Kanunî ile ilgili bir oyun yazmaya, Süleyman Demirel'e söz vermiştir. Oyun, bunun üzerine yazılır.

Mekân

Eserde kullanılan mekânlar; Topkapı Sarayı, harem, arz odası, has oda, Manisa (Veliaht Konağı), Amasya (Şehzade Mustafa'nın Konağı), Konya Ereğlisi (ordugâh - otağ) dır.

Oyunda mekânlar perde içlerinde ara ara belirtilmiştir. Mekân tasvirine ve dekor ayrıntısına yer verilmemiştir;

“ Havai fişekler, top sesleri, mehter ezgileri.

Topkapı Sarayı, Harem, Hürrem, Mihrimah.”⁷⁰⁵

Şahıs Kadrosu

Eserde 21 şahıs bulunmaktadır. Yazarın sözünü emanet ettiği, oyunda idealize ettiği bir şahıs yoktur. Sultan Süleyman, Şehzade Mustafa, Sadrazam Rüstem Paşa, Şair Yahya, Mihrimah Sultan, Hürrem Sultan, Şehzade Cihangir, Şeyhülislam Ebussuud Efendi, yaşlı kadın, 1. Yeniçeri, 2. Yeniçeri, 3. Yeniçeri, 4. Yeniçeri, Mimar Sinan, Meddah, Şehzade Bayezit, Sayinur olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslardır.

⁷⁰⁴ OFLAZOĞLU, s. 128.

⁷⁰⁵ OFLAZOĞLU, s. 12.

Oyunda dekoratif unsur durumundaki şahıslar; cariyeler, öbür saraylılar, yeniçeriler ve cellattır.

Sultan Süleyman: Eserde özellikle adaletinden bahsedilen Sultan, vesvesesinin ve entrikaların kurbanı olur. Oğlu Şehzade Mustafa'yı öldürtür. Sultan Süleyman Aslında oğluna büyük bir hayranlık ve sevgi duymaktadır. Hatası hareme yani Hürrem'e kulak vermek, onun tuzağına düşmek olur;

HÜRREM- Bazen diyorum, keşke hiç birini doğurmasaydım.
Bir cariye parçası olarak kalsaydım harem'de;
Hatta saraya adımımı atmasaydım,
Keşke hiç gelmeseydim bu dünyaya

SÜLEYMAN- Hürremsiz bir dünyayı kabul edemem ben ⁷⁰⁶

Şehzade Mustafa: Şehzade Mustafa, oyunda mazlum durumunda olan, öldürülmesiyle Kanunî'nin adaletini sarsan bir şehzadedir. Şiirden çok hoşlanır ve sanata düşkündür. Osmanlı saray entrikasının kurbanlarından biridir. Yalnız, bu kurbanla Osmanlı geleceğinden çok şey kaybetmiştir.

Diğerleri: Sadrazam Rüstem Paşa, Sultan'ın damadıdır. Sarayda entrika çevirenlerin başında gelir. Hürrem'den emir alır ve Şehzade Mustafa'nın ölümünü hazırlar.

Şair Yahya, Şehzade Mustafa'nın en yakın arkadaşıdır. Ölümüne kadar onun yanından ayrılmaz. Son zamanlarda bile Şehzade için Sultan'ın huzuruna çıkar. Onun suçsuzluğunu anlatmaya çalışır.

Mihrimah, Sultan Süleyman'ın ve Hürrem'in kızıdır. Şehzade Mustafa'ya çok düşkündür. Rüstem'in eşi olmasına rağmen entrikaları engelleyemez.

Hürrem Sultan, oyunda en aktif rol oynayanlardan biridir. Padişahı nasıl parmağında oynattığını göstermesi açısından önemlidir. Amacına ulaşana kadar vazgeçmez.

Şehzade Cihangir, Kanunînin Hürrem'den olan oğludur. Şehzade Mustafa'yı çok sevmektedir. Doğumundan itibaren sırtında büyük bir kambur taşımakta ve bu eksikliği için üzülmemektedir.

⁷⁰⁶ OFLAZOĞLU, s. 40.

Şeyhülislam Ebussuud Efendi, işini hakkaniyetle yapmaya çalışır ama Şehzade Mustafa'nın haksız yere öldürtülmesi için de fetva vermek zorunda kalır.

Yaşlı kadın, Sultan'ın adaletini anlatan olaylarda rol alır. 1., 2., 3., 4. Yeniçeri'ler Rüstem'in kışkırttığı ve Mustafa'yı destekler görünen kişilerdir.

Mimar Sinan, dönemin mimarbaşısıdır. Önemli eserlere imza atar. Meddah, saraya davet edilip insanları eğlendirirken toplumsal sorunlara da değinen kişidir.

Şehzade Bayezid, Sultan Süleyman'la Hürrem'in diğer oğludur. O da Mustafa'yı çok sevmektedir.

Sayınur, Şehzade Mustafa'nın eşidir. Oyunun sadece sonunda şehzade ile vedalaşırken rol alır.

Anlatma Problemi

Eser, birer bütün halinde iki perdeden oluşmaktadır. Oyun, nazımla yazılmıştır:

KRALİÇENİN SESİ

Ey bu asrın efendisi, cihanın sahibi

Gerçek ve biricik İmparator,

Büyük Türk, Muhteşem Süleyman!

Oğlum Fransuva, karayazgının kurbanı olarak

İspanya Kralı Şarlken'e tutsak düştü.

Onu bu alçaltıcı durumdan kurtararak

Benim ana yüreğimi yatıştırarak

Başka hiç kimse bulunmadığından

Senin yüce ve cömert ruhuna başvuruyorum. ⁷⁰⁷

Oyunda özellikle Muhibbî mahlasıyla şiirler yazan Kanunî'nin şiirlerine yer verilmiştir:

“Cürmüm, isyanım başımdan aştı, yüzü karayım.

Derdi sendedir Süleyman'ın, yine sensin deva.

Padişahım, sen dururken ben kime yalvarayım.” ⁷⁰⁸

⁷⁰⁷ OFLAZOĞLU, s. 21.

Şehzade Mustafa'nın arkadaşı Şair Yahya'nın Şehzadenin ölümünün ardından yazdığı şiiri de bölüm bölüm oyunda yer almaktadır:

“ Hatası belli değil,tanık yok günahına

Beraber yanalım o mazlumlar şahına.”⁷⁰⁹

Eser, sade ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Anlatım güzel ve sürükleyicidir.

⁷⁰⁸ OFLAZOĞLU, s. 30.

⁷⁰⁹ OFLAZOĞLU, s. 128.

YAVUZ SELİM

Özet

Şehzade Selim'in oğlu Süleyman, Kefe Sancak beyliği ile görevlendirilmiştir. Sultan Bayazıt artık çok yaşlanmıştır ve yerine şehzadelerden biri geçmelidir. Yalnız bu zorlu bir seçim olacaktır. Şah İsmail, doğuda çeşitli faaliyetler içindedir. Selim, bu durumu saraya bildirir ama Ali Paşa, bu telaşın yersiz olduğunu, Sultan Bayazıt'a kabul ettirir. Sultan, yerini bırakacağı oğlu konusunda kararsızdır. Şehzade Şehenşah hastalıktır. Şehzade Korkut'un oğlu olmamaktadır. Şehzade Selim'in ise bir tek Süleyman'ı vardır. Durum Şehzade Ahmet'ten yanadır ama Yeniçerilerin tercihi Selim'dir. Bayazıt, Ali Paşa'nın da ısrarıyla en uygun kişinin Şehzade Ahmet olduğunda karar kılar. Ali Paşa'dan müjdeli haberi alan Şehzade Ahmet, önce Selim'in başını ezme kararıyla İstanbul'a doğru harekete geçer. Sinan Paşa ve Yeniçeriler de Selim'den başkasını padişah olarak kabullenmemeye kararı alırlar. Selim, Kefe üzerinden İstanbul'a doğru yola çıkmıştır. Bütün şehzadeler ordularıyla Selim'in yolunu kesip onunla çatışma isterler ama Bayazıt, buna izin vermez. Selim, babasına İran Şahı'nın amacını anlatmaya çalışır ama Bayazıt onu sancağına göndermekte kararlıdır. Edirne yolunda Sırtköy'de Bayazıt ve Yavuz Selim'in orduları karşılaşır. Selim'in ordusu kaybetse de kendisi savaşı kazanmıştır. Selim, oğlu Süleyman'ın sancağına döner. Bu arada Şehzade Şehenşah ölür. Şehzade Ahmet, İstanbul'a doğru yola çıkar. Kendinden yana geçmeleri için Yeniçerilere bol armağan dağıttırır ama Yeniçeriler durumun farkında olduğu için bunu kabullenmezler. Şehzade Ahmet'i İstanbul'a almamak için tüm iskele ve kayıkhaneler tutulur. İstanbul'a giremeyen Şehzade, Konya'da saltanatını ilân eder. Kendisine sadrazam tayin eder. Kadılık ve sancak beylikleri dağıtır. Babası Bayazıt'ın elçisini öldürtür. Bayazıt, tahtını Selim'e teslim eder ve Dimetoka'ya çekilir. Yavuz Selim, kendisini destekleyen Yeniçerilere ölene kadar savaşma ve fetihten fethetme sözü vererek tahta geçer. Yavuz Selim'in ilk icraatı ayaklanmaya hazırlanan kardeşleri Şehzade Korkut, Şehzade Ahmet ve oğullarının katline ferman vermek olur. Süleyman'ın babasının yaptırdığı bu katliyamı kabullenmesi çok zor olur ama devletin bekası için bu gereklidir. Yavuz Selim, doğuda büyük bir tehlike olan ve Osmanlı'ya karşı Avrupa ile birleşen Şah İsmail'in üzerine yürümeye karar verir.

Şah İsmail, Osmanlı ordusunun kendisine ulaşmak için geçeceği yerleri yakıp yıkarak çöle çevirir. Yeniçeriler, üç aydır yol almalarına rağmen ortada ne Şah İsmail ne de ordusu vardır. Bu duruma isyan ederler. Hemdem Paşa, Yeniçerilerin durumunu Yavuz Selim'e bildirir. Yavuz Selim, çocukluk arkadaşı olan Hemdem'in bu cüretinden dolayı başını vurdurur. Çünkü bu, düzenin bozulması demektir. Yavuz, Yeniçerilere savaşın kazanılacağını ve bunun için karşısına kim çıkarsa çıksın onun canına kıyacağını söyler. Çaldıran ovasında Şah İsmail'in ordusu görünür. Şah İsmail, tutsaklar vesilesiyle Osmanlı ordusunun gücü hakkında bilgi alır. Şah İsmail'in ordusu, Osmanlı ordusunun oluşturduğu çelik çemberden kurtulamaz ve Şah İsmail savaştan kaçır.

Topkapı Sarayı'na dönen Yavuz Selim, Hasan Can'ın gördüğü bir rüya üzerine yeni bir sefer kararı alır. Hasan Can, rüyasında Yavuz Selim'e Hz. Muhammed'in selam gönderdiğini ve Mekke ile Medine'nin hizmetini ona verdiğini görmüştür. Bu vesileyle Yavuz Selim, Mısır'a yönelir. Kansu Gavri adına gelen elçi, Sultan'ın karşısına çıkarken kılıcını çıkarmaz. Bunu bir savaş sebebi sayan Yavuz'un kızgınlığı daha da artar. Bu arada kazasker Cafer, padişahın huzuruna çıkarak İran Seferi'nde isyan çıkardığı için öldürülenlerle beraber hareket ettiğini ama kendisinin cezasız kaldığını söyler. Sonunda kendi idam kararını kendisi verir.

Mısır ordusu, Mercidabık'ta savaş düzenine girer. Sultan Selim, Paşaların ve vezirlerin savaşın zorluğuyla ilgili itirazlarına rağmen fetih kararından vazgeçmez. Mercidabık'ta Osmanlı ordusu muzaffer olur. Burada yenilen Mısır ordusu Ridaniye'de Avrupa'dan aldığı top ve tüfeklerle konuşlanmıştır. Buna karşılık Yavuz Selim, onları iki yandan ve arkadan sarmaya, toplarını kullanmalarına fırsat vermemeye karar verir. Sonuna dek savaşan Mısır Sultanı Tumanbay da ele geçenler arasındadır. Mısır Sultanı, Yavuz Selim'in cömertliğine ve kendisine karşı ince davranışına hayran kalır. Zaferden günler sonra bile Mısır sokaklarında Tumanbay'ın tutsak olmadığı ordu toplayıp topraklarını kurtaracağı rivayetleri dolaşmaktadır. Bunun yanlış sonuçlar doğuracağını düşünen Yavuz Selim, Tumanbay'ın sokaklarda dolaştırılarak ortalık bir yerde idam edilmesine karar verir.

Yavuz Selim, iki yıldan fazla süren Mısır Seferi'nden döner. Piri Paşa'yı vezir tayin eder. Cezayir Hükümdarı Hızır Bey, Osmanlı'nın cihan devleti olduğunu kabul eder. Bu destekle de kuvvetlenen Yavuz Selim, Rodos'a bir sefere karar verir.

Yavuz Selim, sırtında ufak bir ağrıdan şikayet etmektedir. Hasan'ın uyarılarına rağmen bunu ciddiye almaz. Yavuz Selim, Hasan'a babası Amasya'da sancak beyi olduğu yıllarda bir yoksul dervişin kendisi ile ilgili kehanetini anlatır. Yoksul Derviş, Bayazıt Han'a sarayda o gün doğacak çocuğun vücudunda yedi tane ben olacağını, babasının yerini alıp yedi sultan yeneceğini ve saltanatının kısa süreceğini söylemiş ve Bu kehanetlerin üçü gerçekleşmiştir.

Yavuz Selim, artık gözünü Batı'ya dikmiştir. Sefer için kazırlıklara başlar. Sırtındaki ağrıya rağmen seferi ertelemeyiz. Sırtındaki çıbanı hamamda bir tellaka sıktırdıktan sonra şikayeti ve ağrısı daha da artar. Yavuz Selim, Hasan'ın yanında ağırlaşarak vefat eder.

Olay Örgüsü

Konusunu Yavuz Selim'in tahta geçişi ve fetihlerinden alan *Yavuz Selim* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Şehzade Selim'in oğlu Süleyman'a Kefe Sancakbeyliği verilir.
- 2- Yaşlanan Sultan Bayazıt'ın yerine Paşalar, Şehzade Ahmet'i; Yeniçeriler ise Şehzade Selim'i uygun görmekteirler.
- 3- Şehzade Selim, Kefe üzerinden İstanbul'a gelir.
- 4- Sultan Bayazıt, Şehzade Selim'i sancağına gönderir.
- 5- Sırtköy'de Bayazıt ve Şehzade Selim'in orduları karşılaşır.
- 6- İstanbul'a doğru yola çıkan Şehzade Ahmet, Yeniçeriler tarafından şehre alınmaz.
- 7- İstanbul'a giremeyen Şehzade Ahmet, Konya'da saltanatını ilan eder. Babasının elçisini öldürtür.
- 8- Bayazıt, tahtını Şehzade Selim'e teslim eder.
- 9- Yavuz Selim, ayaklanmaya hazırlanan iki kardeşi ve yeğenlerini öldürtür.
- 10- Yavuz Selim, Doğudaki tehlike Şah İsmail'in üzerine İran'a sefere çıkar.
- 11- Şah İsmail, İran'da Osmanlı ordusunun geleceği yerleri yakıp yıkarak düşmanı yorma politikası izler.

12- Yavuz Selim, yol almalarına rağmen düşmanı göremeyen yeniçerilerden isyan edenleri öldürtür.

13- Çaldıran Ovası'nda Şah İsmail ve ordusu yenilir. Şah İsmail kaçar.

14- Seferden dönen Yavuz Selim, bir rüya üzerine Mısır seferine karar verir.

15- Mısır ordusuyla Mercidabık'ta yapılan savaşta muzaffer olunur.

16- Mercidabık'ta yenilen Mısır ordusu Ridaniye'de tekrar savaşa hazırlanır.

17- Burada da Osmanlı ordusu muzaffer olur.

18- Mısır Sultanı Tumanbay da ele geçer.

19- Halkın, sultanın tekrar ayaklanıp topraklarını kurtaracağı yönündeki düşüncesi üzerine Sultan Tumanbay sokaklarda dolaştırıldıktan sonra asılır.

20- Seferden dönen Sultan Selim, Piri'yi vezir tayin eder.

21- Cezayir hükümdarı Hızır Bey, Osmanlı'nın cihan devleti oluşunu kabul ettiğini ilân eder.

22- Yavuz Selim, sırtındaki ağrıdan şikayet eder.

23- Sultan Selim'in doğduğu gün bir kehanette bulunan derviş; onun vücudunda yedi ben olacağını, babasının yerini alıp yedi hükümdar yeneceğini ve saltanatının kısa süreceğini söylemiştir.

24- Yavuz Selim, batıya sefere çıkar.

25- Sırtındaki çibani bir tellağa sıktırdıktan sonra ağrıları artar.

26- Hasan Can'ın yanında vefat eder.

Tema

Oyunun ana teması Yavuz Sultan Selim'in Osmanlı'yı cihan devleti yapabilmek için yaptığı mücadeleler ve fetihlerdir. Fetihler yapmak ve yeni bir çıkış açmak için tahta geçen Yavuz Selim, kısa süren saltanatında amacına ulaşır:

SELİM: Çünkü benim devrim hareket devri olacak.
Bir seferden zaferle dönünce, yan gelip yatmak yok;
Yeni seferler için, yeni zaferler için yani,

Durmadan çaba harcanacak, durmadan...
 Asıl amaca ulaşınca dek,
 Cihan devletini kuruncaya dek! Bütün insanları
 Tek düzende birleştirmeye kadar savaşacağız;
 Sürekli barışı, huzuru sağlayınca kadar
 En çetin, en kanlı savaşlardın dahi kaçınmayacağız.
 Bunları göze alıyorsunuz ağalar?⁷¹⁰

Eserin yan teması ise birçok tiyatro eserinde işlenen kardeş katlidir. Yavuz Selim, isyan etmeye hazırlanan kardeşlerini ve yeğenlerini katlettirir:

SELİM: ... Ülke parçalanmak üzere paşa, devlet tehlikede.
 Amansızca davranmak zorundayım,
 Yavuzca, yavuzca!
 Arkamda bunca tehlikeli bir durum bırakarak
 Nasıl yürürüm Şah İsmail'in üstüne?
 (Durur)
 Neyleyim ki, hayatımızın vezni, düzeni
 Böyle gerektiriyor; ve kimse seçemiyor
 Şartlarını; şartlarsa hep çözüm bekliyor.
 (Kararlı.)
 Önce Şehzade Korkut kaldırılın ortadan,
 Sonra Şehzade Ahmet ve oğulları, içim yanıyor,
 Çok ağlayacağım, evet, ama ülkemin güvenliği
 Daha önemlidir benim gözyaşlarımdan.
 Ülkede üç gün yas ilan edilsin.⁷¹¹

Zaman

Oyunun olay zamanı Bayazıt'ın tahttan indiriliş yıllarından Yavuz Selim'in ölümüne kadar olan zaman dilimidir.. Eserde herhangi bir tarih verilmemiştir.

⁷¹⁰ Turan OFLAZOĞLU, *Yavuz Selim*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 48-49.

⁷¹¹ OFLAZOĞLU, s. 51-52.

Eserin anlatma zamanı 1998'dir. Turan Oflazoğlu, eseriyle Yavuz'un hırsını, adaletini, bir devlet başkanında olması gereken tüm özelliklerini anlatmış ve Osmanlı'yı Osmanlı yapan bir Sultan'ın tanınmasına vesile olmaya çalışmıştır.

Osmanlı Devletinin kuruluşunun 700. yıldönümüne rastlayan bir çalışmadır. Bu nedenle de önemlidir.

Mekân

Oyunda kullanılan mekânlar, perde başlarında ve olay geçişlerinde parantez içinde verilmiştir. Eser, iki bütün perdeden oluştuğu için mekân tespiti zor olmaktadır.

Eserde kullanılan mekânlar; Trabzon-Şehzade Sarayı, Topkapı Sarayı, Yeniçeri Ocağı, Kefe-Şehzade Sarayı, Kubbealtı, İran Ordugâhı, Osmanlı Ordugâhı, Kahire'de gölge oyunu oynatılan bir yer ve İstanbul'dur.

“Trabzon, Şehzade Sarayı. Selim, Hafsa, Süleyman.”⁷¹²

Oyunda herhangi bir mekân tasvirine ya da mekânla ilgili bilgiye yer verilmemiş daha çok olayların ve duyguların ifadesine başvurulmuştur.

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu çok geniş değildir. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar; Yavuz Sultan Selim, Sultan Bayazıt, Hafsa Sultan, Şehzade Süleyman, Şah İsmail, Ali Paşa, Şehzade Ahmet, Sinan Paşa, 1. Yeniçeri, 2. Yeniçeri, 3. Yeniçeri, 4. Yeniçeri, Rakkase, Şehzade Korkut, Müftü, 1. Vezir, 2. Vezir, Hemdem Paşa, Tutsak, Hasan Can, Mısır Elçisi, Kazasker Cafer Çelebi, Sultan Tumanbay, Hayalci, ,Ozan ve Piri'dir. Eserde dekoratif unsur durumunda bulunan şahıslar ise; İranlı komutanlar, Mısır Kölemen Beyleri, Sazendeler, Baltacılar, Yeniçeriler ve Mısırlılardır.

Yavuz Sultan Selim: Babasından yirmi dört yıl uzak bırakılmış bir şehzade olan Selim, hakettiği makama kavuşur ama hiçbir zaman bir Sultan gösterişine sahip olmaz. O, Sultanlığı karakteriyle, kararlarıyla, adaletiyle yapar. Sultanlığı boyunca hata yapan en yakını da olsa affetmez. Bu da onu korkulan, huşu duyulan bir hünkâr konumuna getirir:

⁷¹² OFLAZOĞLU, s. 1.

SÜLEYMAN: Evet, onu çok seviyorum, çok, ama ondan,
nasıl demeli, korkuyorum da; bilmiyorum,
tam korku mu, çekinmek mi? Belki de huşu.
Bana öyle geliyor ki, Tanrı'yla karşılaşsam
Böyle şeyler duyardım herhalde.⁷¹³

Yavuz'un en önemli özelliklerinden biri de devletin düzeni için hiçbir kıyımdan ve acımasızlıktan çekinmemiş olmasıdır. Bu uğurda kendisine Yeniçerilerin tereddütlerini bildiren, çocukluk arkadaşı Hemdem Paşa'ya bile kıymıştır:

SELİM: Düzen. Düzenin bozulduğu yerde
hiçbir şey barınmaz. Sevgi bile. Sevginin
ve değerli bütün şeylerin hatırı için,
bağırma taş basarak... Baltacılar!
Götürün!
Büyük amaca, cihan devletinin kurulmasına
Katkıda bulunan herkes makbuldür katımda,
Ancak, bu amaca doğru ilerlerken karşıma çıkana,
Kim olursa olsun, hiç duraksamadan yok edeceğim,
Kutsal amaç yapılanları haklı çıkaracaktır.⁷¹⁴

Yavuz Sultan Selim'in en önemli özelliklerinden biri de mistik tarafıdır. Daha şehzadeyken Allah'ın kulu olduğunu belirten bir küpe takmaya başlamasının yanında gösterişten uzak bir yaşam sürmesi ve Mısır Seferi'ne görülen manevî bir rüyanın ardından karar vermesi Yavuz'un bu özelliğinin yansımalarından bazılarıdır.

Diğerleri: Sultan Bayazıt, fetihler yapmış, ülkesini iyi idare etmiş bir padişahdır. Yalnız yaşlanmış olması ona aktivitesini kaybettirir. Sadrazamının da yoğun gayretiyle oğlu Ahmet'ten yana bir tavır sergiler. Sonunda yanlışını anlar. Tahtını Yavuz Selim'e bırakır.

Hafsa Sultan, Yavuz Selim'in karısıdır. Yaptığı her şeyde eşinin destekçisidir. Sevgisini ve duasını onun üzerinden eksik etmez.

⁷¹³ OFLAZOĞLU, 23.

⁷¹⁴ OFLAZOĞLU, s. 68.

Şehzade Süleyman, Yavuz selim'in tek oğludur. Babasına hayranlıkla dolu bir korku hissetmektedir. Geleceğin hükümdarı olarak babasının takipçisi ve destekçisidir.

Şah İsmail, Yavuz Selim'in doğuya yaptığı seferin sebebi ve hükümdarıdır. Yalnız, savaşmak için onun karşısına bile çıkamaz ve savaştan kaçır.

Ali Paşa, Sultan Bayazıt'ın şehzade Ahmet'ten yana olan veziridir. Şehzade Ahmet, Sultan Bayazıt'ın en büyük oğludur. Sultanlık için mücadele etmesine rağmen başarılı olamaz ve Yavuz Selim'in gazabına uğrayanlardan olur. Sinan Paşa, Yavuz Selim'in önemli vezirlerindendir. Mısır Seferi'nde şehit edilir.

1., 2., 3. ve 4. Yeniçeriler oyunun bazı bölümlerinde Sultan Selim'e sonsuz destek veren bazen da sitem eden askerlerdir. Rakkase, özellikle vecd halindeyken Yavuz Selim'e gözüken, ona yüzünü göstermeyen ama fetih kararları onun yanındayken alınan hayalî bir kahramandır. Şehzade Korkut, Yavuz Selim'in ilim ve sanatla uğraşan kardeşidir. Ağabeyinin hükümdarlığını kabullenemeyince öldürülenlerden olur.

Müftü, 1. vezir ve 2. vezir Yavuz Selim'in her tür kararında destek ve onaylarını aldığı, fikir teatisinde bulunduğu görevlilerdir. Hemdem Paşa, Yavuz Selim'in çok sevdiği çocukluk arkadaşı olmasına rağmen Yeniçerilerin savaşa karşı fikirlerini Sultan'a iletince canından olan bir Paşa'dır. Tutsak, İran Seferi'nde karşı tarafa esir düşen ve ordunun büyüklüğünü Şah İsmail'e anlatan Osmanlı askeridir.

Hasan Can, Yavuz Selim'in saltanatında da, ölümünde de yanında olan sanat ve ilim erbabı dostudur. Mısır Elçisi, Tumanbay'ın Yavuz Selim'e gönderdiği, toprakların Mısır'a ait olduğunu belirten elçidir. Kazasker Cafer Çelebi, ilmine ve adaletine güvenilen, İran seferi dönüşü sefere aykırı hareket ettiği için öldürülen Yeniçerilerin ardından kendisinin de suçlu olduğunu söyleyip kendi idam kararını veren bir kişidir.

Sultan Tumanbay, Mısır Sultanıdır. Osmanlıyla savaşın sonuna kadar mücadele eden, savaşmaktan kaçmayan, sonunda tutsak edilen ama kendisine Yavuz'u da hayran bırakan bir Sultandır. Halkının onu tekrar kurtuluş vesilesi görmesinden dolayı Mısır sokaklarında asılır.

Hayalci, önce Sultan Tumanbay'ı sonra da Yavuz Selim'i eğlendiren kişidir. Ozan, oyunda ara ara şiirler söyleyen ve eseri renklendiren kahramandır. Piri, Yavuz Selim'in fikirlerine çok değer verdiği veziridir.

Oyunda dekoratif unsur durumunda bulunan kahramanlar; İranlı Komutanlar, Mısırlı Kölemen Beyleri, Sazendeler, Baltacılar, Yeniçeriler ve Mısırlılardır.

Anlatma Problemi

Oyun iki bütün perdeden oluşmaktadır. Perdeler içinde sahneler ya da tablolar bulunmadığı için bütünlüğü sağlamakta zorlanılabilir. Bu nedenle zaman ve mekân tespitlerinde de zorluklar görülmektedir.

Eser, nazımla yazılmıştır:

SELİM: Benim buraya, Kefe'ye gelmem
telaşa düşürmüştür İstanbul'dakileri,
Amasya'daki şehzade Ahmet'i de,
Kefe'yi senin için neden istediğimi
Şimdi anladın mı oğul?⁷¹⁵

Oyunda ara ara şiirlere de yer verilmiştir. Bu da coşkuyu arttırması adına önemlidir:

OZAN: Çokça durduk burada artık yeter.
Sılanın kokusu burnumda tüter.
O yardan ayrılık ölümden beter.
Gel dostum gidelim sılaya doğru.

Bu cehennem sığağında bunaldık.

Sıla diye diye hayale daldık.

Suyuna davasına hasret kaldık.

Gel dostum gidelim sılaya doğru.⁷¹⁶

Eserde genel olarak göze çarpan bir eksiklik sözcük ve harflerin yazımındaki yanlışlıklardır. Bu da büyük ihtimalle basımla ilgili bir eksikliktir:

⁷¹⁵ OFLAZOĞLU, s. 23.

⁷¹⁶ OFLAZOĞLU, s. 120.

“CAFER:Şimdi nasıl kayırabilirim kendime?”⁷¹⁷ (kendimi)

“SÜLEYMAN: Ne haddine (haddime) anacığım, ne haddime!”⁷¹⁸

“BAYAZIT:Önce Trabzon’a görev yerine dönmesini (dönmesi) bildirilsin.”⁷¹⁹

Oyunda ara ara, zaman ve mekân kavramından uzaklaşarak bazı kahramanlar konuşurur:

SELİM : (Özel ışıktta görünerek)

Çölü mutlaka aşacak ve Kahire’nin

En büyük camiinde namaz kılacağım,

Çaldıran’dan sonra Tebriz’de kıldığım gibi...⁷²⁰

⁷¹⁷ OFLAZOĞLU, s. 89.

⁷¹⁸ OFLAZOĞLU, s. 21.

⁷¹⁹ OFLAZOĞLU, s. 28.

⁷²⁰ OFLAZOĞLU, s. 104.

KORKUT ATA

Özet

Korkut, bir mezar kazmakta olan Azrail'den mezarın kendisi için kazıldığını öğrenir. Ölümden kurtuluş için çare aramaya başlar. Azrail'i dayakla korkutmaya çalışır, ama bunun çözüm olmadığını anlar. Sonra kopuz çalmaya başlar. Azrail de Korkut'un ezgileri, öyküleri devam ettikçe yaşayacağına söz verir. Korkut, öykülerini anlatmaya başlar:

Kadınların çeşitlerini anlatır. İlki, ev yapan yuva kuran kadındır. O, mutlu olmayı hak eder. İkincisi, ev yıkan kadındır. Böylesi, herkesten uzak olmalıdır. Üçüncüsü, evin dayığıdır. O, olmadan ev ayakta durmaz. Misafirlerini izzet-i ikramla karşılar. Dördüncüsü, solduran kadındır. Sabah kalkıp yüzünü bile yıkamadan yemeye başlar ama yine de kadir kıymet bilmez. Böylesi de düşman başıdır.

Bayındır Han, bir şölen düzenler. Şölene gelen beylerden oğlu olan ak otağa, kızı olan kızıl otağa, çocuğu olmayansa kara otağa misafir edilecektir. Kara otağa gelen misafirin altına kara keçe serilecek, kara koyun yahnisi yedirilecektir. Kara otağa alınan Dirse Han, karısı Tomur'a hesap sorar. Onlara Korkut, aracı olur. Dua edip bir erkek evlat dilerler. Açları doyurur, açıkta olanları giydirirler. Sonunda bir erkek evlada sahip olurlar. Çocuk arkadaşlarıyla oyun oynarken üzerlerine gelen bir boğayla çekişir ve onu yener. Korkut, ona Boğaç adını verir. Babası Dirse de beyliğini oğluna bırakır. Boğaç, işini kendi yakınlarıyla yürütmeye başlar. Babasının beylerini arka plânda bırakır. Bundan hoşlanmayan beyler Dirse Han'a oğlunu şikayet ederler. Birkaç da iftirada bulunurlar. Dirse Han, oğlunu ava çağırır ve sırtından oklar. Annesi Tomur, kırk kızla birlikte gelerek Boğaç'ı kurtarır. Çünkü, bir Hızır, Boğaç'a yarasının merhemini söylemiştir. Boğaç da babasını iftiracı beylerin elinden kurtarır.

Azrail, yine Korkut'un canını almaya gelmiştir. Ama Korkut, öyküsünü anlatmaya devam eder.

Oğuz Beyleri, Bayındır Han'ın karşısında toplanmışlardır. Bay Büre, soyunu devam ettirecek bir oğlunun olmadığından şikayet eder. Bütün beyler, Bay Büre'nin bir erkek evladının olması için dua ederler. Bay Biçen de bir kız evlat istemektedir. Beyler, onun için de dua ederler. Bay Biçen, eğer bir kızı olursa onu Bay Büre'nin oluna kertiğini söyler. Bay Büre'nin bir oğlu, Bay Biçen'in de bir kızı olur. Bay Büre'nin

oğlu dillere destan bir yiğit olur. Korkut Ata, onun adını Bamsı Beyrek koyar. Bamsı Beyrek, bir gün Bay Biçen'in kızı Banı Çiçek'in otağına rastlar. Banı Çiçek, Bamsı Beyrek'in karşısına başka bir sıfatla çıkar. Ve eğer kendisini at yarışında, ok atışında ve greşte geçerse Banı Çiçek'i görebileceğini söyler. Beyrek, üç şekilde de kızı yener. Kız, asıl kimliğini açıklar. Beyrek, parmağındaki yüzüğü Banı Çiçek'e takarak onu kendine nişanlar. Beyrek'in annesi Karaca ve babası Bay Bre onun evlenmek istediğini öğrenirler. Fakat Beyrek'in kızı alabilmesi için Deli Karçar denilen kardeşini ikna etmesi gerekmektedir. Beyrek, Korkut Ata'dan yardım ister. Karçar'la önce Korkut Ata görüşür. Karçar, Korkut Ata'ya el kaldırmışken onun kopuz alıısıyla yumuşar ve kardeşini Beyrek'e vermeye razı olur. Yalnız, bazı istekleri de vardır. Dişi deve görmemiş bir erkek deve, kırsrağa yaklaşmamış bir aygır, koyun görmemiş bir koç, kuyruksuz kulaksız bir köpek, bin tane de pire ister. Bay Bre, bütün hayvanları bulur. Kpekle pireler de Korkut Ata'nın görevidir. Karçar, hayvanları kabul eder. Pireler için Korkut Ata, soyunmasını, pirelere ancak öyle ulaşabileceğini söyler. Soyunup Korkut'un gösterdiği yere giren Karçar, böyle bir şey istediği için pişman olur. Tövbe eder. Beyrek ve Banı Çiçek evlenirler. Gerdek gecesi otağı düşmanlar basar ve Beyrek kaçırılır. Aradan on altı yıl geçmiştir. Banı Çiçek'in kardeşi Karçar, Bayındır Han'ın divanında Beyrek'in diri haberini getirene ödül, l haberini getirene de kardeşini vaat eder. Yalancı oğlu Yalancık, Beyrek'in kanlı gömleğini getirir. Banı Çiçek, Yalancık'a nişanlanır. Bay Bre, adamlarını oğlunu diyar diyar aramaya gönderir. Hapse düşmüş olan Beyrek, kendisini aramaya çıkan bezirgnlarla karşılaşır. Anasının, babasının, kardeşlerinin sağ olduğunu yalnız Banı Çiçek'in nişanlandığını öğrenir. Beyrek'i tutsak eden Bey'in kızı Gökçe, Beyrek'i sonra dönüp kendisini helaline alması karşılığında hisardan kurtarır. Beyrek, Banı Çiçek'in düğününe yetişir. Bayındır Han'dan gelinin oynamasını ister. Gelinin yerine başkaları kalkar ama Beyrek onun olmadığını anlayınca kopuz almaz. Banı Çiçek, oynar. Beyrek de derdini anlatan şiirler söyler, kopuz alar. Beyrek, kimliğini açıklar ama kendisi hakkında yalan söyleyen Yalancık'ı bağışlar.

Kanlı Koca, oğlu Kan Turalı'yı evlendirmek istemektedir. Fakat Kan Turalı'nın istediği kızı bulabilmek zordur. Çünkü onun aradığı kız, daha Kan Turalı kalkmadan kalkmalı, o atına binmeden kız binmeli, o düşman üstüne varmadan kız varmalıdır. Kan Turalı, bir türlü kendine uygun kızı Oğuz İli'nde bulamaz. Kanlı Koca, tüm diyarda oğlu için kız aramaya çıkar. Oğluna en uygun Trabzon Tekfuru'nun kızını

bulur. Ama kızın babasının damat olabilecek yiğit için üç canavarı yenme şartı vardır. Kükremiş aslan, kara boğa ve kara buğra bu üç canavardır. Kan Turalı, Selcen'i babasından ister, üç canavarı alt eder. Kan Turalı, eşi Selcen'i memleketine götürürken bir ağacın altında uykuya dalar. Üzerlerine düşman gelir. Selcen, Kan Turalı'yı zor da olsa uyandırır. İki beraber savaşarak düşmanı püskürtür ve mutlu olurlar.

Oğuz ilinde Deli Dumrul adında bir genç, kuru bir derenin üzerine köprü kurar. Köprüden geçenden otuz akçe geçmeyenden kırk akçe ister. Bu şekilde insanlara eziyet eder. Köprünün hastalıklara şifa olduğunu, kısmetsizlere kısmet bulduğunu söyler ve yalanlarını daha da arttırır. Korkut, Deli Dumrul'u uyarır ama onun uyarıdan da anlayacağı yoktur. Bu arada bir ağıt sesi duyulur. Bir yiğit ölmüş herkes onun ardından ağlamaktadır. Deli Dumrul, adamın canını Azrail'in aldığını öğrenince Azrail'e meydan okur, küfreder. Azrail'in görünmesiyle beraber Deli Dumrul, neye uğradığını şaşırır ve haksızlığını anlar. Onun ortadan kaybolmasıyla tekrar küfretmeye başlar. Azrail'in tekrar dönüşüyle yine durumun farkına varır. Ama artık Tanrı'nın gazabını üzerine çekmiştir. Azrail, Dumrul'un canını almak üzereyken Dumrul, Allah'a dua eder. Bunun sonucunda canına karşılık bir can bulması istenir. Deli Dumrul, babasından ve anasından can ister ama ikisi de canlarını vermeye razı olmazlar. Azrail'den eşi Aysu ile vedalaşmak için izin ister. Aysu, canını Deli Dumrul için vermek ister. Arkada oğlunu bırakmaya bile razıdır. Bu fedakarlık ikisinin de canının bağışlanmasını sağlar.

Ölümün en önemli gerçek olduğunu anlayan Korkut, Azrail'e teslim olur. Kopuz, artık kendiliğinden çalmaktadır.

Olay Örgüsü

Konusunu Dede Korkut Hikâyeleri'nin dördünden alan *Korkut Ata*'nın olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Korkut Ata, kendisinin mezarını kazmakta olan Azrail'den kopuz çaldığı sürece canının alınmayacağına dair söz alır.
- 2- Korkut Ata, kopuz çalıp öykü anlatmaya başlar.
- 3- Korkut Ata, kadın çeşitlerini anlatır. Ev yapan kadın, ev yıkan kadın, evin dayağı ve solduran kadın olmak üzere dört çeşit kadın vardır.

4- Bayındır Han'ın şöleninde oğlu olan ak otağa, kızı olan kızıl otağa, çocuğu olmayan ise kara otağa alınır.

5- Çocuğu olmayan ve kara otağa alınan Dirse Han, karısı Tomur'la beraber dua eder. Halktan aç olanı doyurup açıkta olanı giydirerek bir erkek evlat sahibi olurlar.

6- Dirse Han'ın oğlu bir boğayla güreşerek Dede Korkut tarafından verilen Boğaç adının ve babasının beyliğinin sahibi olur.

7- Dirse Han'ın beyleri Boğaç'ı kabullenemez ve babasını ona karşı kışkırtırlar.

8- Dirse Han, oğlunu bir av sırasında sırtından oklar.

9- Boğaç, kendisine bir Hızır'ın söylediği ilacını annesinin ve kırk kızların yapması ile iyileşir.

10- Dirse Han, babasını kurtarır.

11- Bay Büre, Oğuz Beyleri'nden bir oğul sahibi olmak için, Bay Biçen ise bir kız sahibi olmak için dua alır.

12- Bay Büre'nin doğacak oğlu ile Bay Biçen'in kızı beşik kertmesi yapılır.

13- Bay Büre'nin oğluna Korkut Ata, Bamsı Beyrek adını verir.

14- Beyrek, Bay Biçen'in kızı Banı Çiçek'in otağına rastlar. Onun kendisi için hazırladığı imtihanı geçtikten sonra nişan yüzüğünü takar.

15- Banı Çiçek'in kardeşi Deli Karçar'ın kız kardeşini alacak kişi için koyduğu ağır şartları Beyrek, Korkut Ata ile yardımlaşarak yapar.

16- Banı Çiçek ve Beyrek'in evlendikleri gece düşman baskısıyla Beyrek, kaçırlır.

17- On altı yıl sonra Deli Karçar, kardeşi Banı Çiçek'i Beyrek'in öldüğünü kanlı bir gömlek göstererek ispatlayan Yalancık'a nişanlar.

18- Beyrek, kendisini aramaya çıkan Bay Büre'nin adamlarından Banı Çiçek'in durumunu öğrenir. Düğüne yetişir.

19- Banı Çiçek ve Beyrek kavuşup mutlu olurlar.

20- Kanlı Koca, oğlu Kanturalı'yı oğlunun istediği gibi yiğit bir kızla evlendirmek ister.

21- Kanturalı'ya uygun olan kız Trabzon Tekfuru'nun kızı Selcen'dir. Fakat, Kanturalı'nın üç canavarı yenerek kızı alması şartı vardır.

22- Kanturalı, üç canavarı yener. Selcen'i alıp memleketine götürürken uykusunda düşman saldırısına uğrar.

23- Çift, sırt sırta verip düşmanı yenerler.

24- Oğuz İli'nde Deli Dumrul, kuru bir dereye köprü yapmış, köprüden geçenden otuz, geçmeyenden kırk akçe almaya, insanlara zulmetmeye başlamıştır.

25- Deli Dumrul, ölen bir yiğidin ardından Azrail'e ve Tanrı'ya küfrederek canının alınması cezasına çarptırılır.

26- Canı alınmak üzereyken, yalvarıp af diler. Azrail'in kaybolması üzerine tekrar küfreder.

27- Azrail, Deli Dumrul'un canını almaya gelir. Yine af dileyen Deli Dumrul'a yerine bir can bularak ölümden kurtulma şansı verilir.

28- Babası ve annesi, Deli Dumrul'a canını vermezler.

29- Oğlu'nun anası Aysu, Deli Dumrul için canını vermek ister.

30- Ölümün en önemli hakikat olduğunu anlayan Korkut Ata, kopuzunu bırakarak Azrail'e teslim olur.

31- Kopuz, hâlâ çalmaktadır.

Tema

Oyunun ana teması ölümün hayattaki ön önemli hakikat olduğudur. Başta bu hakikati kabullenmek istemeyen Korkut Ata, oyunun sonunda bunu kabullenir ve kendi isteğiyle Azrail'e teslim olur:

KORKUT: Doğuya gittim, aynı düşü gördüm.
Batıya gittim, aynı düşü gördüm.
Kuzeyde, güneyde hep aynı düş:
Korkut'un mezarı kazılmakta.

Yok mu senden kurtuluş:⁷²¹

Korkut Ata, ölüme olan isyanının ve yıllarca kopuzu sayesinde yaşamasının ardından Deli Dumrul'un hikâyesini de anlatır ve artık ölüme isteyerek gider:

KORKUT: Ancak vermeyi bilen
 almaya hak kazanır. Övgüler, alkışlar
 İnsan yüreğinin görkemli çabasına!
 Övgüler, alkışlar
 Gönül denilen tanır otağına!
 Çaba, çaba, çaba! Yaşamak
 Çabadan başka nedir acaba?⁷²²

Eserde anlatılan dört Dede Korkut Hikâyesi'nin de temaları yan tema olarak değerlendirilebilir. Boğaç Han'ın hikâyesinde fitne ve evlat katli; Bamsı Beyrek'in hikâyesinde Türk toplumunda kadının erkeğin yanında yer alması ve kadının önemi; Kan Turalı'nın hikâyesinde yine kadının önemi; Deli Dumrul hikâyesinde de ölüm gerçeği anlatılmıştır. Bu gerçek, ana temayla birleştirilerek oyun Korkut Ata'nın ölümü seçmesiyle son bulmuştur.

Zaman

Oyunun olay zamanı tüm Dede Korkut Hikâyeleri'nde olduğu gibi bilinmeyen bir zamandır. Ama Dede Korkut Hikâyelerinin zamanı olan 13. yüzyıl olay zamanı olarak kabul edilebilir. Eserin içerisinde de zamanla ilgili bilgiye pek rastlanmaz. Bu konudaki tek bilgi Bamsı Beyrek öyküsünde, Beyrek'in kaybolmasının ardından geçen zamandır:

“KORKUT: Tam on altı yıl geçti aradan,
 Beyrek'in ölüsünden dirisinden haber gelmedi.”⁷²³

Türk kültürünün en önemli eserlerinden olan Dede Korkut Hikâyeleri zaman zaman çeşitli eserlerle yeniden işlenmiştir. *Korkut Ata*, adlı oyunda da dört hikâye birlikte anlatılarak bu kazanıma önemli bir katkıda bulunmuştur.

⁷²¹ A. Turan OFLAZOĞLU, *Korkut Ata*, TDK Yayınları, Ankara, 1998, s. 1.

⁷²² OFLAZOĞLU, s. 104.

⁷²³ OFLAZOĞLU, s. 42.

Mekân

Hikâyelerin ve eserin genel mekânı Oğuz İli'dir. Fakat eserde iç mekân ya da Oğuz İli dışında bir mekân mevcut değildir.

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu oldukça geniştir. Çünkü, bir eser içerisinde dört ayrı hikâye anlatılmıştır. Oyunda yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Korkut Ata'dır. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Azrail, Bayındır Han, Dirse Han, Tomur Hatun, Boğaç, Bay Büre, Bay Biçen, Bamsı Beyrek, Banı Çiçek, Kısırca Yenge, Karaca Hatun, Deli Karçar, Yalancık, Gökçe Hatun, Burla Hatun, Boğazca Fatma, kız kardeşler, Kanlı Koca, Kan Turalı, Selcen Hatun, Deli Dumrul, Duha Koca, Döndü Hatun ve Aysu Hatun'dur. Kadınlar, erkekler, delikanlılar, genç kızlar, beyler bezirgânlarsa oyunda dekoratif unsur durumunda bulunan şahıslardır.

Korkut Ata: Oyunda verilmeye çalışılan tema olan, ölümün hayattaki en önemli gerçek oluşunun kabullenilmesi Korkut Ata sayesinde gerçekleşir. Korkut Ata, bilge bir kişiliğe sahiptir. Bütün problemler ona danışılır. Çocuklara ad koyar. Ama ölümün gelmesi karşısında bir şey yapamaz. Sonunda Azrail'den kopuz çalıp öykü anlattığı sürece yaşayacağına dair söz alır. Uzun süre Kopuz çalar, öyküler anlatır ama sonunda Azrail'e teslim olur çünkü asıl ölümsüzlüğü yakalamıştır:

KORKUT (Azrail'e): Hadi bakalım, düş önüme,

(Giderlerken, kopuz kendiliğinden çalmaya başlar. Azrail irkilip döner. Bir kopuza bakar, bir Korkut'a.

AZRAİL (şaşkınlık içinde): Olur şey değil: Olur şey değil:

(Korkut, gururla gülümser, Azrail'e buyur gidelim işareti yapar. Azrail önde, Korkut arkada çıkarlarken, kopuzun ezgileri gittikçe yükselmektedir.)⁷²⁴

Korkut Ata, tüm Dede Korkut Hikâyeleri'nde olduğu gibi bu eserde de halkı yönlendiren, saygı duyulan, önemli bütün kararlarda fikrine başvuru şahıstır. Yalnız, diğer eserlerden farklı olarak *Korkut Ata*'da Dede korkut, her şeyi bilen insan olmasına rağmen ölümün gerçekliğini anlamakta zorlanır. Yalnız, zamanla bu gerçeği de büyük bir bilgelikle kabul eder.

⁷²⁴ OFLAZOĞLU, s. 105.

Diğerleri:Azrail, oyunun başından itibaren Korkut Ata'nın canının peşindedir. Ama Korkut Ata'ya bir şans verir. Sonunda Korkut Ata'nın isteğiyle canını alır.

Bayındır Han, yazıda bahsi az geçmesine rağmen tüm Dede Korkut Hikâyeleri'nde olduğu gibi Oğuz İli'nde sözü geçen, şölenler düzenleyen bir kişidir.

Dirse Han, ilk anlatılan öyküde çocuğu olmadığı için kara otağa alınan daha sonra da çocuk sahibi olan; bir iftiraya inanarak oğlunu sırtından oklayan sonra da oğlu tarafından iftiracıların elinden kurtarılan kişidir.

Tomur Hatun, Dirse Han'ın karısıdır. Dirse Han tarafından oklanan oğlunun kurtuluşunu ve şifa bulmasını sağlamıştır. Boğaç, Dirse Han ve Tomur Hatun'un dua ve hayırlarla kazanmış olduğu ama daha sonra Dirse Han'ın okladığı oğullarıdır. Öykünün sonunda babasını düşman elinden kurtarır.

Bay Büre, oğlu olmayan Bay Biçen de kızı olmayan bir Oğuz Beyi'dir. Halktan ve Korkut Ata'dan dua isterler ve dünyaya gelecek olan evlatlarını beşik kertmesi yaparlar. Bay Büre'nin oğlu Bamsı Beyrek, Bay Biçen'in kızı Banı Çiçek'e aşık olur. Banı Çiçek'in ağabeyi Deli Karçar, Beyrek'ten zor isteklerde bulunur.

Kısırca Hatun, Banı Çiçek'in dadısı Karaca Hanım ise Beyrek'in annesidir. Gökçe, Beyrek'i sonradan kendisini helaline alması şartıyla babasının elinden kurtaran bey kızıdır. Burla Hatun ve Boğazca Fatma Banı Çiçek'in düğününde bulunan kadınlardır. Kız kardeşler ise Bamsı Beyrek'in durumuna ve Banı Çiçek'in ağabeylerinden başkasıyla evleniyor olmasına üzülen şahıslardır.

Kanlı Koca neslinin devamını sağlamak için oğlu Kan Turalı'yı evlendirmeye çalışır. Kan Turalı, Selcen adında bir yiğit kıza âşık olur. Mücadeleler sonunda iki genç evlenip mutlu olur.

Deli Dumrul, Azrail'e meydan okuyan bir yiğittir. Duha Koca, Deli Dumrul'un babasıdır. Ama oğlu için kendi canını vermeye razı olmaz. Döndü Hatun da Deli Dumrul'un annesidir. O da canını vermeye razı olmaz. Aysu Hatun ise Deli Dumrul'a bir evlat veren karısıdır. Eşi için canını vermeye razı olur.

Kadınlar, erkekler, delikanlılar, genç kızlar, beyler ve bezirgânlar oyunda dekoratif unsur durumunda bulunan şahıslardır.

Anlatma Problemi

Oyun, iki perdeden oluşmaktadır. Eserde perde dışında sahne ya da tablo bulunmamaktadır. Bu yüzden her iki perde de uzun uzundur. 1. perdede iki öykü, ikinci perdede ise yine iki öykü anlatılmıştır.

Oyun nazımla yazılmıştır. Sadece oyun hakkında bilgi verilen parantez içi kısımlar nesirle yazılmıştır. Eserin dili oldukça sade ve akıcıdır:

“BAYINDIR: Derdini söylemeyen derman bulamaz.

Sevinmen için gereken neyse yapalım.”⁷²⁵

Eserin asıl kaynağı Dede Korkut Hikâyeleri'dir. Bu hikâyelerden yararlanılarak içerisinde dört hikâyenin birleştirilmesiyle yeni bir eser oluşturulmuştur. Bu eser, hem Dede Korkut Hikâyeleri'nin üslûbunu benimsemiş hem de dört ayrı hikâye anlatılarak hikâyelerin tanıtımında önemli bir rol üstlenmiştir.

⁷²⁵ OFLAZOĞLU, s. 25.

SEVGİ VE BARIŞ

Özet

Hacı Bektaş Veli'nin hayatı ölümünden yıllar sonra yazılan Velayetname adlı kitapta masalla gerçek karışımı bir tarzda anlatılmıştır:

Anadolu, Moğol istilası ile zor günler yaşamaktadır. Sultan, Selçuk sarayında keyif sürerken halk zulüm altında inim inim inlemektedir. Anadolu'nun ileri gelenleri ile bir sofrada oturan Molla İdris'in karısı Fatma Bacı, gaipen bir selam sesi işitir. Bu sesi ondan başka işiten olmamıştır. Bu selamın Anadolu'yu aydınlatmaya gelenlerden birine ait olduğuna karar verilir. Sonunda Saru'nun araya soktuğu bir fitneyle gelecek kişiyi Anadolu'ya sokmamak için yüksek bir duvar örülür. Velayetname'de anlatıldığına göre Hacı Bektaş Anadolu'nun sınırına gelince yolunun kesildiğini anlayarak bir güvercin donuna girer ve Suluca Karahöyük'e girer. Saru'nun da desteğiyle Hacı Tuğrul bir doğan kılığına girip güvercini yok etmeye kalkar. Ama güvercin birden insana dönüşünce doğan, korkar ve bayılır. Ayılır ayılmaz da Hacı Bektaş'ın önünde diz çökenlerden olur.

Anadolu'nun ileri gelenleri Horasan'dan gelen Hacı Bektaş'ı karşılarlar. Hacı Bektaş, Hoca Ahmet Yesevî'nin talebesidir. Önce icazetnamesini gösterir ve halkı inandırır. Molla İdris ve karısı Fatma Bacı dergâh yapılarına kadar Hacı Bektaş'ı misafir etmeyi kabul ettirirler.

Birbirini seven bir genç kız ve genç erkek anne ve babasından gizli buluşurlar. İnançları farklı olduğu için birliktelikleri iki aile tarafından da reddedilmektedir. Gençler, Hacı Bektaş'tan yardım istemeye karar verirler.

Molla İdris'in kardeşi olan Saru, yengesi Fatma'yı haklarında çıkabilecek dedikodular için uyarır. Çünkü Hacı Bektaş'ı evlerinde misafir etmektedirler. Fatma Bacı, ilk eşi Ahi Evren'in çizgisindeki yaşantısıyla Anadolu halkı arasında Kutlu Melek adını almış ve kocasını kaybettikten sonra da Molla İdris'le evlenmiştir.

Köylüleri etrafında toplayan Saru onlarla beraber yengesi ile Hacı Bektaş hakkında dedikodu çıkarır ve bunu etrafa yayar. Yıllardır Molla İdris'ten çocuğu olmayan Fatma Bacı'nın bu durumu da dedikodular arasında yerini alır. Saru, ağabeyi

Molla İdris'i de dedikodulardan haberdar eder ama Molla İdris, bu dedikodulara aldırılmaz. Fatma Bacı ve Molla İdris, bir çocuk istemektedir.

Genç kız ve genç erkek durumlarını anlatmak için Hacı Bektaş'a gelirler. Biri Sünnî diğeri Alevî olan gençlerin evlenmelerine engel olan problemleri bu inanç ayrılığıdır. Hacı Bektaş, bunun bir ayrılık olmadığını gençlere anlatır ve ailelerine anlayışlı ve yumuşak davranmalarını, durumlarını açık açık anlatmalarını öğütler.

Fatma Bacı, insanların ezilmesi ve istilalara karşı isyan etmekte ve çözümün savaşta olduğunu düşünmektedir. Hacı Bektaş onu yatıştırır. Çünkü bütün mutlulukların yolu barıştan geçmektedir. Hacı Bektaş, amacına Anadolu'da ezilen insanların düzeni olan tasavvufu ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu konuşmalar sırasında yakınlaşan Hacı Bektaş ve Fatma Bacı'yı görüp yanlış anlayan Saru, gördüklerini bütün köye yayar. Kapıya biriken halkı sözleriyle yatıştıran Hacı Bektaş, onlara uzunca bir de konuşma yapar.

Genç kız ve genç erkek ailelerinden kaçarak Hacı Bektaş'a gelirler. Aileleri de arkalarındadır. Kızın anası ve oğlanın babasıyla uzun uzun konuşan Hacı Bektaş, onlara Sünnî ve Alevî diye bir ayrımın var olmadığını anlatmaya çalışır. Çünkü herkesin amacı Tanrı'ya ulaşmaktır. Sadece yöntem farkı vardır. İki aile çocuklarının birlikteliklerini kabullenmeye karar verirler.

Fatma Bacı ve Hacı Bektaş'ın yakınlığı gün geçtikçe artmaktadır. Ama her ikisi de bu yakınlıktan kendini korumak için çaba sarf eder.

Saru, Hacı Bektaş'ı İl Beyi'ne şikayet eder. İl Beyi, Hacı Bektaş'ı görmeye gelir. Hacı Bektaş'ın köyden ayrılmasını söyler ve ona hakkındaki dedikoduları anlatır. Hacı Bektaş'ın vazifeli geldiği bölgeden ayrılmaya hiç niyeti yoktur. İl Beyi'ne geleceği ile ilgili bazı şeyler anlatır. Onun Hacı Bektaş'ın yanından daha ayrılmadan yakalanacağını, çocuklarını bile görmeden yaş bir derinin içine konacağını söyler. Hacı Bektaş, kendini, amacını anlatmaya çalışsa da İl Beyi'ni razı edemez. İki kollukçu gelerek İl Bey'ini yakalar ve yaş bir deriye koyarlar. Adamın çocuklarını görme isteği bile kabul edilmez. Bu, Hacı Bektaş'ın kerametlerinden biridir. Daha, Hacı Bektaş yaşarken kerametleri dilden dile dolaşmaya başlamıştır. Bunlardan bazıları şöyledir;

Yıllarca eşkıyalık yapmış bir adam Hacı Bektaş'a gelerek tövbe etmek istediğini söyler. Hacı Bektaş, adama bir bostan alıp sebze meyve yetiştirmesini ve

gelenin geçenin karnını bunlarla doyurmasını öğütler. Kuru bir değneği de bostanın bir kenarına dikmesini, bu değnek ne zaman yeşerirse o zaman affedildiğini anlamasını ister. Bir gün bir adam acele işi olduğunu söyleyerek ikramı kabul etmez. İş ise birini İl Bey'ine gammazlamaktır. Harami bu adamı öldürür. Bu olaydan sonra kuru değnek yeşerir.

Hacı Bektaş hakkında büyücü diye dedikodular çıkaran kafirlerin odları ocakları yanmaz olur. Pişman olup Hacı Bektaş'tan özür diledikten sonra odları ocakları yanmaya başlar.

Kayseri'ye giderken bir erenle karşılaşan Hacı Bektaş, erenin dergâhına gider. Eren, kış ayları olmasına rağmen elini koynuna sokup bir salkım taze üzüm çıkarır. Hacı Bektaş da ayağa kalkıp eteğinin altından kocaman bir Hindistan cevizi çıkarır.

Konuşulanları duyan Hacı Bektaş, köylüye bilim ve fikirle uğraşıp onu yaymalarını tembih eder. Bu arada Saru, uluorta iftiralara devam etmektedir. Fatma Bacı'yı aydınlatmaya devam eden Hacı Bektaş onu kadınların arasındaki halifesi kabul eder.

Hacı Bektaş, Makalât adlı eserini yazmıştır. Kur'an'ın özünü içeren kitabını halka anlatır. Halkın sorularını cevaplandırır. Ve halka kız, erkek bütün evlatlarını okutmayı öğütler. Hacı Bektaş, hocası Ahmet Yesevî'den aldığı öğütleri de halka anlatır.

Saru'nun şikayetiyle iki kollukçu Hacı Bektaş'ı tutuklamaya gelmiştir. Hacı Bektaş, sözleriyle kollukçuları da hayrete düşürür. Kollukçular Saru'yu yakalayıp ellerini bağlarlar. Hacı Bektaş, buna izin vermez. Onu kendi nefsiyle baş başa bırakmayı teklif eder. Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş'a manevî ortamda Anadolu'ya açılma, bulunduğu yerle sınırlı kalmama görevi verir.

Velayetname'de geçtiğine göre, Hacı Bektaş'ın Fatma Bacı'ya olan hayranlığı gün geçtikçe artar. Artık iki yakın dost olmuşlardır. Hacı Bektaş, yine bir keramet olarak Fatma Bacı'ya iki oğlunun olacağını ve bu iki oğlanın halkın saygı ve sevgisini kazanacağını bildirir.

Bir süre halktan uzak kalan Saru, halkın arasına döndüğünde kimsenin kendisiyle konuşmadığını görür. Çok pişmandır ama bunu kimseye dinletemez. Fatma

Bacı, Hacı Bektaş'a Baba İlyas'ın kaldığı yerden halkı örgütlemeyi teklif eder. Hacı Bektaş ise hep barış ve bilimden yanadır. Fatma Bacı, ilk kocası Ahi Evrenle beraberken kadınların da bir çarşısının olduğunu ve örgütlendiklerini anlatır. Hacı Bektaş, Fatma Bacı'yı kadınları tekrar örgütleyip sahiplenmekle görevlendirir.

Hacı Bektaş'a komşu köyün sabaha karşı Suluca Karahöyük'e saldıracakları haberi getirilir. Hacı Bektaş, köylünün istediği gibi onlara daha önce saldırmayı değil elçi göndermeyi düşünür. Hacı Bektaş; Fatma Bacı, Molla İdris ve Sarı İsmail'i hep aşağıdan almaları kaydıyla komşu köye gönderir. Elçiler, döndüklerinde karşılaştıkları manzarayla şaşkındır. Önce kendilerini ağırlamak istemeyen köy olumlu konuşmalar ve karşılıklı anlayışla misafirlerine izzeti ikramda bulunmuştur. Özellikle köyün hocasının bu konuda olumlu etkisi olmuştur. Buna karşılık olarak onlar da çok kızdıkları cem ayini, mum söndü olayı gibi şeyleri görüp Hacı Bektaş'la tanışmak için karşı köye davet edilmiştir.

Köylülerin kendisini dışlaması üzerine Saru, dilini kesmeye kalkar. Fatma Bacı onu alarak Hacı Bektaş'a götürür. Saru, Hacı Bektaş'ın müridi olur. Köy halkı da tekrar onunla konuşmaya başlar.

Hacı Bektaş, Sarı İsmail'i Mevlana'dan bir kitap almaya gönderir. Sarı İsmail, orada misafirperverlikle karşılanır.

Hacı Bektaş, karşı köyden gelen misafirlerine şerbet ikram ettirir. Sünnî olan köye Alevîlik, Sünnîlik gibi bir ayrımın olmadığını ve hepsinin bir olduğunu anlatır.

Saru, köyün yosması olarak bilinen bir kadını nikâhlayarak kendini affettirmeye çalışır. Bu şekilde evli bir insan olarak cem ayinlerine de katılabilecektir.

Hacı Bektaş, mum söndü olayının da ayin bitip herkes dışarı çıktıktan sonra şamdandaki mumların bir bir şamdan dedesi tarafından eliyle söndürülmesi olduğunu anlatır. İki komşu köy dostluk ve mutluluk içinde vedalaşır.

Hacı Bektaş'ın tanrıya yürüme zamanı gelmiştir. Sarı İsmail'i kendine halife ilan eden Hacı Bektaş, son olarak derin duygular beslediği Fatma Bacı ile görüşür. Ona yakınlığını hissettirir ve az da olsa duygularını ve bu konudaki nefis terbiyesini anlatır.

Genç kız hamiledir. Hacı Bektaş'ı ziyarete gelirler. Aileler arasında doğacak çocuğun dînî inanışıyla ilgili anlaşmazlıklar vardır ama Hacı Bektaş, yine konuşmalarıyla onları ikna eder.

Hacı Bektaş, kendisi ölünce Çile Dağı'ndan gelecek yolcunun kefenini biçip, kendisini yıkayacağını ve gömeceğini, onun ağırlanmasını Sarı İsmail'den rica eder. Ama Sarı İsmail, bu kişinin yüzüne bakmamalıdır. Hacı Bektaş'ın ölümünün ardından dedikleri gerçekleşir ama Sarı İsmail adamın yüzüne bakmaktan kendini alamaz. Bu kişi Hacı Bektaş'ın ta kendisidir.

Olay Örgüsü

Konusunu Hacı Bektaş Veli'nin hayatının bir bölümünden alan *Sevgi ve Barış* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Hacı Bektaş'ın hayatı Vekayetname'de anlatılmıştır.
- 2- Anadolu halkı Moğol istilası ve zulmü altında inlemektedir.
- 3- Fatma Bacı gaipten bir selam işitir.
- 4- Bu, hocası Ahmet Yesevî tarafından Anadolu'ya gönderilen Hacı Bektaş'ın selamıdır.
- 5- Hacı Bektaş'ı Anadolu'ya sokmamak için yüksek bir duvar örülür ama o bu güvercin donuna girerek duvarın üzerinden uçup geçer.
- 6- Onun karşısına bir doğan donuna girerek Hacı Tuğrul çıkar.Hacı Bektaş, tekrar insan donuna girince Hacı Tuğrul bayılır.
- 7- Molla İdris ve karısı Fatma Bacı, Hacı Bektaş'ı dergâhı yapılarına kadar evlerinde misafir etmek isterler.
- 8- Birbirini seven bir genç kız ve genç erkek, bu birlikteliği ailelerinin kabul etmemesi üzerine Hacı Bektaş'a danışmaya karar verirler.
- 9- Molla İdris'in kardeşi Saru, Hacı Bektaş ve Fatma Bacı hakkında çeşitli dedikodular çıkarır.
- 10- Anadolu halkı arasında adı Kutlu Melek olan Fatma Bacıyla evli olan Molla İdris bu dedikodulara aldırılmaz.

11- Hacı Bektaş, yanına gelen genç kız ve genç erkeğe ailelerine durumu açık yüreklilikle anlatmayı öğütler.

12- Anadolu halkının ezilmemesinden ve bu durumla mücadele etmekten yana olan Fatma Bacı, Hacı Bektaş'ın sevgi ve barış fikirleriyle aydınlanır.

13- Hacı Bektaş, Saru'nun yaydığı iftiralarla kapıya biriken halkı ikna eder ve onları kötü düşündükleri için utandırır.

14- Genç kız ve genç erkeğin birlikteliğine izin vermeyen aileler Hacı Bektaş'ın konuşmalarıyla aydınlanır ve bu evliliğe Alevî ve Sünnî olmanın bir farklılık olmadığına karar vererek izin verirler.

15- Hacı Bektaş da Fatma Bacı da gün geçtikçe artan yakınlıklardan nefislerini korumaya çalışırlar

16- Saru tarafından İl Beyi'ne şikayet edilen Hacı Bektaş, İl Beyi'ni bir keramet göstererek başına geleceklerle ilgili uyarmasına rağmen İl Beyi buna inanmayıp Hacı Bektaş'ın bahsettiği kötü akıbete uğrar. Yakalanıp, yaş deriye sokulur.

17- Hacı Bektaş'ın kerametleri dilden dile dolaşmaya başlar.

18- Hacı Bektaş, halka ilim ve bilimle aydınlanmayı tavsiye eder.

19- Hacı Bektaş, Fatma Bacı'yı kadınların arasındaki halifesi kabul eder.

20- Hacı Bektaş, Makalât adlı eserini yazarak halka anlatır.

21- Saru'nun şikayetiyle Hacı Bektaş'ı yakalamaya gelen iki kollukçu Hacı Bektaş'a hayran kalarak Saru'yu yakalarlar.

22- Hacı Bektaş, Saru'yu kendi nefsiyle baş başa bırakır.

23- Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş'a Anadolu'ya açılmayı öğütler.

24- Hacı Bektaş, yakın dostu olan Fatma Bacı'ya daha önce çocuğu olmamasına rağmen halkın peşinden gideceği iki oğlunun olacağını söyler.

25- Halktan uzak kalan Saru, pişmanlık duyar ama halk onu kabul etmez.

26- Fatma Bacı, Baba İlyas'ın yolundan gidip halkı örgütlemeyi ister. Hacı Bektaş, ona kadınları örgütleme görevi verir.

27- Hacı Bektaş'a komşu köy'ün Suluca Karahöyük'e geceleyin saldıracağı haberi gelir.

28- Hacı Bektaş, komşu köye üç elçi gönderir.

29- Elçiler iyi ağırlanmış olarak dönerler.

30- Dışlanan Saru dilini kesmeye kalkar.

31- Hacı Bektaş, onu affederek müritliğe kabul eder.

32- Hacı Bektaş, Sarı İsmail'i Mevlana'dan bir kitap almaya gönderir. Sarı İsmail, çok iyi karşılanır.

33- Hacı Bektaş, karşı köyden ziyarete gelen ve Alevîlik, Sünnîlik olayını düşmanlık gibi gören köylüleri aydınlatır.

34- Cem ayinine de katılan ve hiçbir şeyin bildikleri gibi olmadığını anlayan karşı köylüler dost olmaya karar verirler.

35- Saru, köyün yosması olarak bilinen kadınla evlenerek hem affedilmeyi hem de cem ayinlerine katılabilmeyi, düşünür.

36- Hacı Bektaş, ölüm zamanı yaklaştığında Sarı İsmail'i kendisine halife tayin eder.

37- Fatma Bacıyla görüşen Hacı Bektaş, ona olan duygularını ve bu konudaki nefis terbiyesini anlatır. Fatma Bacı'nın da aynı duygular içinde olduğunu bilmektedir.

38- Hamile olarak ziyarete gelen genç kız'ın çocuğunun dini görüşü ile ilgili tartışan aileleri ikna eden Hacı Bektaş, onlara çeşitli öğütler verir.

39- Hacı Bektaş, Sarı İsmail'e kendisi öldükten sonra Çile Dağı'ndan gelecek bir adamın kendisini yıkayıp, kefenleyip tabuta koyacağını ve bu adamın yüzüne bakmamasını tavsiye eder.

40- Hacı Bektaş'ın ölümünden sonra dedikleri gerçekleşir. Sarı İsmail, adamın yüzüne baktığında bu kişinin Hacı Bektaş olduğunu görür.

Tema

Oyunun ana teması, Hacı Bektaş'ın Anadolu'ya yaymaya çalıştığı sevgi ve barış anlayışıdır. Bu tema eserde Hacı Bektaş'ın sözleri ve hep barışı gösteren davranışları ile ifade edilmiştir.

Çalışmaktan, tartışmaktan, savaşmaktan ve kavgadan hep uzak olan Hacı Bektaş, çevresindekileri de bu istikamette öğütler ve şekillendirir. Hacı Bektaş'a göre sevgi ve barışın yolu bilimden geçmektedir. Çünkü bütün kötülükler, bilmeyen cahil insanlardan doğmaktadır.

“HACI BEKTAŞ- Size derim ki bilim edininiz, fikir sahibi olunuz. Çünkü fikirsiz insan kanatsız kuşa benzer. Yani susuz değirmene gibidir. Sürekli öğrenin ve öğrendiklerinizi yaymaktan geri durmayın.”⁷²⁶

“HACI BEKTAŞ- (Sözünü keser) Savaştan kaçının, barışa sarılın. Hoşgörülü olun. Çok çok çalışın, bol bol üretin.”⁷²⁷

Eserde Hacı Bektaş'ın sevgi ve barış anlayışıyla cahil bir toplumu dize getirmesinin yanında toplum içindeki fitnelikler de anlatılmış, yalnız bu fitnenin eninde sonunda söneceği olayların sonucunda gösterilmiştir.

“HACI BEKTAŞ- Halkın bir bölümü saftır, dürüştür. Bir bölümü kibir, hasetlik, cimrilik, düşmanlık ve gamsızlık hastalığına düşmüştür.”⁷²⁸

Her toplumda ve ortamda otaya çıkabilen fitne, oyunda Saru'nun karakterinde kendini göstermiştir. Ama Saru'nun yaşadığı pişmanlık ve dönüşle de fitnenin insanları ne kadar zor durumda bıraktığı gösterilmiştir;

“SARU- Sen, sendeki yetişkinliği bende arıyorsun. Aklım bunlara erdi de yapmadım mı? Bilgim vardı da kullanmadım mı? Hani sen çiği pişirir cahili bilgilendirirdin. Yalnız iyiler mi girer senin kapından?”⁷²⁹

Ayrıca oyunun teması olan barış ve sevginin içerisinde bugünün de problemi olan Alevî- Sünnî düşmanlığı ve kîni işlenmiş, böyle bir düşmanlığın yanlışlığı ifade edilmeye çalışılmıştır:

⁷²⁶ Recep BİLGİNER, *Sevgi ve Barış*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998. s.66.

⁷²⁷ BİLGİNER, s. 79.

⁷²⁸ BİLGİNER, s. 72.

⁷²⁹ BİLGİNER, s. 116.

“HACI BEKTAŞ- Ne o yolunu değiştirir ne de bu, ve kız oğlanı zorlasın ne oğlan kızı. Tanrı sevgisinde birleşsinler, yeter. Her yol tek bir Allah’a gider çünkü.”⁷³⁰

Zaman

Oyunun olay zamanı Hacı Bektaş’ın Türkistan’dan Anadolu’ya gelişiyle başlar, ölümüyle son bulur. Eserde zamanla ilgili her hangi bir bilgi verilmemiştir ama oyunun olay zamanı için Hacı Bektaş’ın yaşadığı dönem olan 13. Yüzyıldır diyebiliriz.

Eserin anlatma zamanı 1998’dir. Kitabın içerisinde bu konuyla ilgili bir bilgi verilmezken eserin bu yıllarda yazılma sebebi olarak Alevî- Sünnî kavga ve düşmanlıklarının arttığı bir dönemde aslında aynı inancı paylaşan iki grubu sevgi ve barış bayrağı altında birleştirmektedir diyebiliriz. Eserde Hacı Bektaş’ın sözleri de bunu açıkça ifade etmektedir;

HACI BEKTAŞ- Bu ikilik, kökünde bir inanç kavgası değil. Türkmenler anayurtlarından akın akın gelmeye başlayınca, onlarda bu ülkedeki refahdan pay almak istediler. Önce köylü- kentli kavgası gibi başladı. Zenginliklerin üzerine oturanlar, üretenerle pay vermek istemediler.⁷³¹

Mekân

Eserde çok değişik mekânlar söz konusu değildir. Genelde aynı mekânlar kullanılmıştır. Bunlar; Suluca Karahöyük, Fatma Bacı’nın evinin önü, Molla İdris’in odası, Hacı Bektaş Dergâhı, Hacı Bektaş Dergâhı’nda kırklar meydanının ön bölümüdür.

Oyunda mekânla ilgili tasvir ve açıklama yapma yoluna gidilmemiştir. Bu da daha çok kişilerin ve olayların ön plânda tutulmasındandır.

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu çok geniş değildir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Hacı Bektaş, Fatma Bacı, Sarı İsmail, Saru, Molla İdris, Hacı Tuğrul, Karaca Ahmet, Mevlana- Yunus Emre- Ahmet Yesevî, Tarih, Genç Kız, Genç Erkek, Kız Anası, Erkek Babası, I. Köylü, II. Köylü ve İl Beyi’dir. Eserde I. Ve II. Kollukçular ve Suluca Karahöyükçüler dekoratif unsur konumunda şahıs olarak bulunmuşlardır.

⁷³⁰ BİLGİNER, s. 46.

⁷³¹ BİLGİNER, s. 123.

Hacı Bektaş:Hocası Ahmet Yesevî tarafından vazifelendirilerek Horasan'dan Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş, daha gelirken kerametlerini göstermeye başlar. Anadolu'ya barışı simgeleyen bir güvercin donunda gelen Hacı Bektaş, o günden itibaren Anadolu'nun barış elçisi olur. Halk arasında yaygın bir problem olan Alevîlik-Sünnîlik problemini çözmek için çeşitli adımlar atar ve insanları kardeşlik boyutunda birleştirmek için uğraşır. Ona göre dini inancı her ne olursa olsun bütün insanlar kardeştir. Bu kardeşlik barış ve sevgi yolunun ilk adımı demektir:

HACI BEKTAŞ- Hakikat nardadır sacda değildir
Akıl baştadır, yaşta değildir
Her ne ararsan kendinde ara
Kudüs'te Mekke'de hacda değildir.⁷³²

Hacı Bektaş, özellikle günümüzün de problemi olan toplumsal problemleri savaş ve kargaşadan uzak durarak barışçı yöntemlerle çözmeye çalışması çok önemlidir. Hacı Bektaş, kendisine zarar vermeye çalışan, sürekli iftiralar atan Saru'ya karşı bile merhametle ve barışçı yaklaşmış, onu hiçbir zaman rencide etmemiştir. Sonunda da pişmanlık duyan Saru'yu müritliğe kabul etmiştir. Bu, Saru'nun şahsında bütün düşman tavırlara ve bütün yanlışlara karşı verilen tepkinin tablosudur:

“HACI BEKTAŞ- Susturursan, çok şey söyleyecektim ama susturdular, diyecektir. Konuşsun ki bana da doğruları söyleme fırsatı çıksın.”⁷³³

Fatma Bacı: Hacı Bektaş'ın Anadolu'ya geleceğinden manen haberdar olan Fatma Bacı, onu büyük bir mutlulukla karşılayıp kocasıyla beraber evinde misafir eder. Fatma Bacı, Hacı Bektaş'ın en yakın olduğu mürididir. Hacı Bektaş müritleri arasında kadın erkek ayrımı yapmaz ve Fatma Bacı'ya da erkeklere tanıdığı kadar söz hakkı tanır. Hatta Anadolu'da halka yardımcılarından dolayı Kutlu Melek olarak adlandırılmış olan Fatma Bacı'yı kadınları teşkilatlandırmakla görevlendirir.Hacı Bektaş'la Fatma Bacı arasındaki yakınlık gün geçtikçe artar. İkisi de nefisleri adına bir şey yapmazlar ama duygusal bir yakınlık duyduklarının farkındadırlar. Bu özellikle Hacı Bektaş'ın ölüm döşegindeki sözleriyle netleşmektedir:

HACI BEKTAŞ- Ben seni hep bana görünmek istediğin gibi gördüm.
FATMA BACI- Nasıl?

⁷³² BİLGİNER, s. 75.

⁷³³ BİLGİNER, s. 74.

HACI BEKTAŞ- Hoş, güzel, çekici, sevecen, dost, bağlı, güvenilir, vefalı.

FATMA BACI- Ben de yanınızda olmaktan, hep mutluluk duydum hünkârım. Beni müridiniz yaptınız. Üvey kızım dediniz. Bunlar bile yetti beni mutlu etmeye. Daha ötesini hayal etmiş olsam bile, seninle olmak, senden biri olmak.

HACI BEKTAŞ- Yaklaş biraz. Daha...(ellerini tutar, saçını okşar, elini gezdirir.) Sana çok işler düşüyor Kutlu Melek. Kadınları, genç kızları öğütler. Bilinçlendir. Yol göster. Kadın olmadı mı tek kanatlı kuşa benzer erkek! Onun için bütün kızlarımız, kadınlarımız kadın olmanın bilincini taşıyorlar. Gözüm arkada kalmadan çıkacağım bu son yolculuğa.⁷³⁴

Diğerleri: Sarı İsmail, Hacı Bektaş Anadolu'ya yerleştikten sonra onun en yakın müritlerinden olan aynı zamanda Hacı Bektaş tarafından kendisine halife seçilen kişidir.

Saru, oyunda Hacı Bektaş'a iftiralar atan, ona her türlü kötülüğü yapan ve sonunda pişman olup müridi olan kişidir. Molla İdris, Fatma Bacı'nın kocasıdır. Aynı zamanda Hacı Bektaş'ın iyi bir mürididir.

Hacı Tuğrul ve Karaca Ahmet de Anadolu'da Hacı Bektaş'ı destekleyenler arasındadır.

Mevlana, Yunus Emre ve Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş'ın manevi alemde görüştüğü ya da sözlerini hatırladığı kişilerdir. Ahmet Yesevî aynı zamanda Hacı Bektaş'ın hocasıdır.

Tarih, eserin gelişimi içerisinde genel bilgiler veren, bazı şeylere, özellikle Velayetname'ye dayanarak açıklık getiren kişidir.

Genç Kız ve Genç erkek birbirini seven ama biri Alevî biri Sünnî oldukları için ailelerinin evlenmelerine müsaade etmediği kişilerdir. Kız anası ve erkek babası Hacı Bektaş'ın çocuklarını evlendirmeleri için razı ettiği ailelerdir. I.ve II. Köylü gerek dedikoduların yayılmasında gerekse Hacı Bektaş'ın konuşmalarıyla ikna edilmesinde rol alan kişilerdir. İl Beyi oyunda Saru'nun Hacı Bektaş'ı şikayet ettiği ama Hacı Bektaş zarar görmeden kendisi zarar gören kötü niyetli kişidir.

Anlatma Problemi

İki perdeden oluşan oyunun I. Perdesi yedi tablo, II. Perdesi ise iki tabludur. I. Perdede ara perde ve dua bölümü, II. Perde de ise ön oyun ve nefes bölümü vardır.

⁷³⁴ BİLGİNER, s. 140.

Nesirle yazılmış olan oyunun bazı bölümlerinde şiirlere, nefeslere yer verilmiştir:

İKİSİ- Ya sever insan oluruz

Ya sevmez hayvan oluruz

İnsan seven Tanrı'yı

Tanrı seven insanı

Sever ve mutlu olur.

İnsan insanlığını

Ancak sevgide bulur.(çıklarlar.)⁷³⁵

Ayrıca oyunda Türkülere yer verilmiştir. Bu da oyuna ayrı bir coşkunluk kazandırmıştır:

GENÇ KIZ- Sevenlere gönül verdim

Yola çevirdiler beni

Damla bile değil idim

Göle çevirdiler beni

GENÇ ERKEK- Tohumu döl eylediler

Dikeni gül eylediler

Yarı bülbül eylediler

Güle çevirdiler beni (Leyli, Leyli)

GENÇ KIZ- GENÇ ERKEK (Birlikte)

Miskini iyi ettiler

Dane dane öğüttüler

Söz bilmeden öğrettiler

Dile çevirdiler beni.(Leyli,Leyli)⁷³⁶

Oyunun dili oldukça sade ve anlaşılırdır. Toplumsal problemlerin sevgi ve barış yoluyla çözülmesine ve dîni ayrılıkların giderilmesine etkisi olabilecek, hiç olmazsa gençleri bu yönde eğitebilecek önemli bir eserdir.

⁷³⁵ BİLGİNER, s. 50.

⁷³⁶ BİLGİNER, s. 143-144.

KUVÂ-Yİ MİLLİYECİ OLDUM

Özet

Emine Teyze ve Arife, kocalarını Çanakkale’de şehit veren iki kardeştir. İki kardeş, bu acı kaybın ardından dünyadaki tek varlıkları olan birer evladını yanlarına alarak baba evine dönerler. Emine Teyze’nin oğlu İsmail İdadi’yi bitirmiş, tıp tahsili yapmayı düşünen başarılı bir öğrencidir. Arife’nin oğlu Osman ise İdadi’ye devam etmektedir. İki kardeş, babadan kalma evde kıt kanaat geçinirlerken tek tasaları çocuklarının iyi bir tahsil görmesidir. Bir gün İsmail, eve endişe içinde döner. Yunan, İzmir’e asker çıkarmıştır. Bu durum, İsmail’in etrafında toplânan mahallenin kadınlarını, annesini ve teyzesini hüzne boğar. Savaşta hasım bile olmayan Yunan, saçma bahanelerle işgale başlamıştır. Mondros Mütarekesi’nden çeşitli açıklar bulunarak işgale zemin hazırlamışlardır. Osman da aynı haberle sarsılmış olarak eve gelir. İşgalin başlamasıyla herkes gerçek yüzünü göstermiş, azınlık çocukları bile Türklerle dalga geçer, onları küçümser olmuştur. Daha işgalden, savaştan önce düşman ülkenin içine demir yolu yapmak, maden işletmek bahanesiyle sızmıştır. Artık, mahallenin kadınları, Emine Teyze ve Arife bütün haberleri İsmail vasıtasıyla alırlar.

Yunan, İzmir’e adım atar atmaz zulme başlamıştır. Hükümet binasından Türk bayrağı indirilmiş, askerler bayrağın üzerinden geçerek binaya girmiştir. Gazeteci Osman Recep Nevres bu duruma dayanamamış Yunan’a ilk kurşunu sıkarak, orada şehit edilmiştir. Mondros Mütarekesi’ne göre silahlar toplânmış, ordu terhis edilmiştir. Bu arada ülke içindekiler de, manda taraftarı olanlar, savaşmaktan yana olanlar şeklinde gruplara ayrılmıştır. Vatansever Türkler, hükümetten gizli toplântular yapmaya başlamış, vatanın kurtuluşu için çareler aranmaktadır. Sonuç olarak Kuva-yi Milliye ordusunun kurulmasına karar verilir. Vatan severler Kuva-yi Milliye’ye gönüllü yazılmaya başlamıştır.

İsmail, kötü bir haberle eve dönmüştür. İstanbul’un resmen işgal edilmiş olması herkesi endişeye düşürür. Mustafa Kemal başkanlığında kongreler yapılmış, işgale karşı Kuva-yi Milliye hareketi çığ gibi yayılmıştır ama İstanbul’un işgali sıkıntıyı artırır. İşgalciler, halka zulüm yapmaya başlamış, azınlıklar da onlara katılmıştır. Yüreği vatan sevgisiyle dolu olanlar dört kongre toplamışlar, hepsinde de önemli kararlar alınmıştır. Dördüncü kongrede silahları konuşturma kararı alınmıştır. Cemiyetler

kurulacak, İtilaf Devletleri'ne protestolar çekilecek, mitingler yapılacak, kongreler düzenlenecek, düşmana karşı eylemler tertip edilecektir. Kuva-yi Milliyeciler asker toplayacak, halktan vergi alınarak askere iâşe sağlanacaktır.

Bu telaş arasında Arife'nin Sarıkız'ı yavrulamıştır. Doğada her şey sekteye uğramadan devam etmektedir.

Yunan ordusu ilerlemeye devam etmektedir. Manisa da düşmüştür. Kuva-yi Milliyeciler düşmanın ilerleyişini yavaşlatmayı başarmışlardır ama tamamen engel olamamışlardır. 30 Haziran'da Karesi Sancağı da işgal edilir.

Halka yapılan zulüm devam etmektedir. Suçsuz insanlar dövülmekte, namusa el uzatılmakta, dükkanlar soyulmaktadır. Bunların genel sorumlusu ise azınlıklardır. Kuva-yi Milliyecilerin ihtiyaçlarını karşılamak için şehre inen, İsmail'in arkadaşı Mehmet yakalanarak dövülür. Belden aşağısı tutmayan genç olduğu yerde bırakılır.

Osman'ın amcasının oğlu Arif ziyarete gelir. İşgalciler Arif'i yolda iki kez çevirip aramışlardır.

Efeler dağlardan inmiş Kuva-yi Milliye'ye katılmışlardır. Her yerde azınlıkların eğlence sesleri çınlamaktadır. Huriye, oğlu Hikmet geleceğinden eve gitmek için Emine Teyze'nin evinden çıkar. Kapıda yaralı oğluyla karşılaşır. Hikmet, Rum bayrağını selamlamadığı için dayak yemiştir. Hikmet'in yaralarını temizlerler. Herkes odasına çekilir. İsmail sevdiği kız Ayşe'yi düşünmektedir. Ama gitmelidir. Işığını görerek odasına gelen annesi Emine Teyze'ye de Kuva-yi Milliye'ye katıldığını açıklar. İsmail, sabah hava aydınlanmadan evinden ayrılır.

Olay Örgüsü

Konusunu, İzmir'den başlayarak vatanın işgali ve Kuva-yi Milliye adlı gönüllüler ordusunun oluşmasından alan *Kuva-yi Milliyeci Oldum* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

1- Çanakkale'de kocalarını şehit veren Emine Teyze ve Arife adındaki iki kardeş babadan kalma eve birer oğluyla beraber yerleşirler.

2- Emine Teyze'nin oğlu İsmail İdadi'yi bitirir. Arife'nin oğlu Osman ise İdadi'de okumaktadır.

- 3- İsmail, Yunan'ın İzmir'i işgal ettiği haberini getirir.
- 4- Haberi alan Osman, ağlayarak eve gelir.
- 5- İşgalciler, önceden demiryolu ve maden işletmelerini ele geçirerek ülkeye sızmışlardır.
- 6- Yunan, İzmir'e adım atar atmaz gazeteci Osman Nevres, Yunan'a ilk kurşunu sıkmış ve orada şehit edilmiştir.
- 7- Halk, kendi arasında bile bölünmüştür. Bazıları manda bazıları savaşmak istemektedir.
- 8- Hükümetten ümidini kesen halk, Mustafa Kemal önderliğinde Kuva-yi Milliye adı altında birleşir.
- 9- İstanbul, resmen işgal edilir.
- 10- Kongreler yapılmaya başlanır.
- 11- Silahla mücadele kararı alınır.
- 12- Kuva-yi Milliye için halktan vergi toplânacak askerin iâşesi bu şekilde sağlanacaktır.
- 13- Yunanlılar Manisa'yı da ele geçirir.
- 14- Kuva-yi Milliye düşmanı yavaşlatır ama engel olamaz.
- 15- Karesi Sancağı da işgal edilir.
- 16- Kuva-yi Milliye'nin ihtiyaçlarını karşılamak için şehre inen Mehmet düşman tarafından dövülür.
- 17- Osman'ın amcasının oğlu Arif, ziyarete gelir. Yolda iki kez aranır.
- 18- Efeler, dağlardan inmiş, Kuva-yi Milliyeci olmuştur.
- 19- Azınlıkların düşman askerleriyle eğlenceleri ayyuka çıkmıştır.
- 20- Huriye'nin on yaşındaki oğlu Hikmet, Rum bayrağını selamlamadığı için dövülür.
- 21- İsmail sevdiği Ayşe'yi uzun uzun düşünür.
- 22- İsmail, annesine Kuva-yi Milliyeci olduğunu açıklar.

23- Hava aydınlanmadan İsmail, birliğine katılmak üzere evden ayrılır.

Tema

Oyunun ana teması; vatanın düşman işgaline uğramasının verdiği acıyla birlikte Kuva-yi Milliye'nin bir kurtuluş çabası olarak ortaya çıkması ve bununla beraber verilmeye çalışılan vatan sevgisi düşüncesidir.

Kadınıyla, erkeğiyle, yaşlısıyla, genciyle işgale seyirci kalmak zorunda kalan bir millet Kuva-yi Milliye ruhuyla dirilmiştir. Özellikle gençlerin; gelecek plânları, idealleri olanların her şeyi bir kenara bırakıp mücadeleyi tercih etmesi kayda değerdir:

İSMAİL - Edemiyorum edemiyorum güzel anam!

Yanıyor her yakam.

Basmış düşman ayağını Harem-i Vatan'a.

Üstümüzde yabancı bayraklar...

Hal mi kaldı bu bedende;

Yüreğim kan ağlar.

Edemiyorum anam! Edemiyorum;

Artık, hayat bana haram.

Kimselere deme bir şey, anam!

Soran olursa beni senden,

Doğduğu köye gitti de:

Ben Kuva-yi Milliyeci oldum.

İstiklal aşkına canımı ortaya koydum...⁷³⁷

Zaman

Oyunun olay zamanı 1918 ve 1919 yıllarıdır. Eserin önsözünde Kuva-yi Milliye'nin kuruluşuna kadar olan dönem ve gelişmeler genel olarak özetlenmiş, eser içinde de özellikle İstanbul'un ve İzmir'in işgali tarihleriyle verilmiştir.

⁷³⁷ İbrahim AYAŞLI, *Kuva-yi Milliyeci Oldum*, Kendi Yayını, Balıkesir, 1998, s. 71.

Eserin anlatma zamanı 1998'dir. Yazarın önsözde belirttiğine göre eserin yazılış amacı genç nesle Kuva-yi Milliye ruhunu anlatmak ve bu müthiş kurtuluş mücadelesini öğrenmelerini sağlamaktır:

Gençlerimize ve gelecek nesillere Kuva-yi Milliye'yi ve onun kahraman Kuva-yi Milliyecilerini tanıtmak görevimizdir. Bu hususta bir iki adet sahneye uygulanmış destan haricinde sahne oyunu olmadığını tespit etmiş bulunuyorum. Kuva-yi Milliye'yi ve onun kahramanlarını tanıtmada benim de katkım olur düşüncesiyle "Kuva-yi Milliyeci Oldum" adlı öykümü sahne oyununa dönüştürdüm.⁷³⁸

Mekân

Oyunda az sayıda mekân kullanılmıştır. Bu mekânlar, Emine Teyze'nin evi, avlusu ve odasından ibarettir. Yaşanılan tüm olaylar bu üç mekânda anlatılmış, duyulmuş ve gerçekleşmiştir.

Eserde mekânın belirtilmesinden çok tasvirine yer verilmiştir:

"Biri oldukça büyük, diğeri orta büyüklükte yan yana iki oda. Büyük odanın karşı tarafında bir ocak. Ocağa kaynamakta olan bir tencere. Ocağın sağ yukarısında asılı bir petrol lambası..."⁷³⁹

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu da çok geniş değildir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs ve dekoratif unsur durumunda bulunan şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; İsmail, Emine Teyze, Arife, Osman, Huriye, Nuriye, Hafıza Ayşe Nine, Arif ve Hikmet'tir.

İsmail: Emine Teyze'nin Çanakkale'de kaybettiği eşinden olan tek çocuğu İsmail, annesi, teyzesi ve teyzesinin oğluyla beraber dededen kalma bir evde yaşamaktadır. İsmail İdadi'yi bitirmiş, tıp tahsili yapmayı plânlamaktadır. Fakat ülkenin düşman tarafından işgal edilmeye başlanması herkesin olduğu gibi İsmail'in de plânlarını alt üst eder. İleride küçük yaştan beri aşık olduğu Ayşe ile evlenme plânları kuran İsmail, yaşanan olaylara dayanamayarak Kuva-yi Milliye'ye katılmaya karar verir:

İSMAİL - Babam Çanakkale'de şehit düşmüş.

⁷³⁸ AYAŞLI, s. 3.

⁷³⁹ AYAŞLI, s. 10.

Ben de olayım İstiklal Mücadelesinde şehit.

Dönersem yolumdan namerdim.

Feda olsun bu yolda aha! Şu can.

Helaldir vatan uğrunda akan kan.

Deme! Bahtım kara güzel anam.

Arkamdan ağlayıpta incitme oğlunu:

Şehitler ölü sayılmaz, sevin anam!⁷⁴⁰

Emine Teyze: Kocasını Çanakkale’de şehit veren Emine Teyze, oğlundan her gün aldığı haberlerle vatanın düştüğü duruma çok üzülmemektedir. Onca şehit verilmesine rağmen vatanın kurtarılamaması ve hâlâ işgal edilmekte olan hali Emine Teyze için de diğer kadınlar için de çok acıdır.

EMİNE TEYZE: Keşke ölenimiz olsa. Keşke ölenimiz olsaydı da vatanın başına bu haller gelmeseydi. Ölüm mukadder, vakit geldimiydi her can ölecek. Bu ilahi bir yasa. Ya, bu düşmanların ettiğine ne demek? Önce İstanbul, sonra Adana, Urfa, Antalya ve şimdi de İzmir. Hem de Yunanlı köpekler.⁷⁴¹

Şehit eşi olmanın şerefiyle yaşayan Emine Teyze, oyunun sonunda bir de Kuva-yi Milliyeci anası olmakla şereflenir.

Diğerleri: Arife, Emine Teyze’nin kız kardeşidir. O da kocasını Çanakkale’de kaybetmiştir. Yüreği vatan sevgisiyle doludur. Osman, Arife’nin tek çocuğudur. İdadî’de okumaktadır. Vatanını çok seven Osman, İsmail gibi annesine, teyzesine ve komşu kadınlara vatanın durumuyla ilgili haberler getirmektedir.

Huriye, Nuriye ve Hafıza Ayşe Nine, Emine Teyze’nin yakın komşularıdır. Emine Teyze, aldığı bütün haberleri onlarla paylaşır.

Arif, Osman’ın amcasının oğludur. Emine Teyzeleri ziyarete gelir. Vatanın durumuyla ilgili sohbet ederler.

⁷⁴⁰ AYAŞLI, s. 72.

⁷⁴¹ AYAŞLI, s. 13.

Hikmet ise, Huriye'nin oğludur. Rumların bayrağını selamlamadığı için dayak yemiş olarak eve döner.

Anlatma Problemi

Dönemin durumunu ayrıntılı bir şekilde anlatan bir önsözle başlayan eser iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde üç tablo, ikinci bölümde ise bir tablo bulunmaktadır.

Nesirle yazılmış eserin sadece birkaç yerinde şiire rastlanmaktadır:

Bu ne haşmet?!

Bu ne cümbüş?! Balar.

Dur! Etme bahar,

Türk'ün tasası var.

Başka diyarlarda acıl, saçıl bahar!

Basmış düşman ayağını Harem-i Vatan'a;

Buralarda dolaşma, git bahar!⁷⁴²

Oyun, oldukça sade bir dille yazılmıştır. Az da olsa bazı yerlerde yerel konuşmalara yer verilmiştir:

“EMİNE TEYZE – Arife! Koş bahçeye. Ünle komşuları.”⁷⁴³

“NURİYE - Tuh olsun sizin insanlığınıza!”⁷⁴⁴

⁷⁴² AYAŞLI, s. 18-19.

⁷⁴³ AYAŞLI, s. 31.

⁷⁴⁴ AYAŞLI, s. 34.

KUTLU MELEK

Özet

Bir Profesörle, ondan tez konusu olarak Asya Göçleri'ni alan kız öğrencisi sohbet etmektedir. Hoca, öğrencisine tarihi gerçekleri dile getirebilmek için masallardan, menkıbelerden, efsanelerden de faydalanılması gerektiğini anlatır. Bazı konularda bilgiler yetersiz kalmaktadır ve hiçbir şey durup dururken ortaya çıkmamıştır. Yani masalın, efsanenin, Türkünün, menkıbenin de bir ortaya çıkış sebebi vardır.

Ahmet Yesevî, etrafına topladığı gençlere ders vermektedir. Onlara Anadolu'ya göndereceği her göç kafilesinin başında bu gençlerden birinin bulunacağını söyler. Bunlardan Geyikli Baba, Diyar-ı Rum'da Yeşil Bursa'ya ; Karaca Ahmet yine Diyar-ı Rum'da bir memlekete; Saru Saltuk Mehmet, yedi krallık bulunan bir yere; Bektaş ise Diyar-ı Rum'da Sulucakarahöyük'e gidecektir. Bu tespitler Yesevî'nin yanan bir odun parçasını fırlatması ve onların düştüğü yere gidilmesi şeklinde yapılmıştır. Gençler, gittikleri Türk ilinde hoşgörü ve barışın sembolü olmakla görevlidirler. Bu şekilde tam kırk eren ellerine birer ferman verilerek Anadolu'ya gönderilir. Göç eden erenler yükte hafif pahada ağır neleri varsa onlarla birlikte yüreklerini yanlarına alarak; eline, beline, diline sahip olma sözü vererek yola koyulacaktır.

Profesör, öğrencisine bu göç grubunun içinde dört taife bulunduğunu anlatır. Alp Erenler toplumun seçilmiş kesimini oluşturan savunmacılardır. Daha sonra adları Gaziyan-ı Rum olur. Âhîler, ticaret ehli ve ekonomi uzmanlarıdır. Daha sonra adları Ahiyâ-ı Rum olur. Abdallar, entelektüel takımındır. Bacılar, örgütlenmiş kadınlar takımındır ve daha sonra Bacıyân-ı Rum adını alırlar. Öğrenci Bacıyân-ı Rum takımını özellikle onların başı olan Kutlu Melek yani diğer adıyla Kadıncık Ana'yı araştırmakla görevlendirilir.

Bektaş, varacağı yere ulaşmak için yedi yıldır yolculuk yapmaktadır. Artık yolun sonuna gelmiştir. Yanan Köseyinin düştüğü yer olan Sulucakarahöyük'e ulaşır.

Bektaş ilk olarak Gülhanım adında genç bir kızla karşılaşır. Gülhanım onu son derece kaba karşılar ve ona verecek ekmekleri olmadığını söyler. Gülhanım, Kutlu Melek'in görünmesidir. Kutlu melek Bacıyân-ı Rum takımının başkanı olarak görünmesinin bu davranışına çok kızar çünkü onlara öğretilen bu değildir.

Kutlu Melek Bektaş'ı karşılar ve ona ikramda bulunur. Bektaş, Yesevî Ocağından geldiğini anlatır. Kutlu Melek bunun haberini zaten rüyasında almıştır.

Bektaş'a ikram eden Kutlu'nun evine bolluk, bereket gelir. Kutlu, durumu kocası İdris'e anlatır. İdris Bektaş'la uzun uzun sohbet eder.

İdris köydeki çocukların eğitimini üstlenen Duruca Baba ile bir söğüdün altını mesken tutan Bektaş'ı ziyarete gelir. Bektaş kendisine sorulan soruları cevaplar ve Duruca'nın öğrencilerine kendisinin Sulucakarahöyük'e gelme sebebini anlatır. Her şeyden önce insan kendisiyle, toplumuyla ve Tanrısıyla barış içinde bulunmalıdır.

Kutlu Melek'le Bektaş yakın bir dostluk kurarlar ve uzun uzun sohbet etmeye başlarlar. Yörede Kutlu dışındaki kadınlar, kötü niyetli Gülhanım'ın sözüne inanarak Bektaş'ı kötülemeye başlarlar. Gülhanım bu konuda insanları etkilemekle kalmaz ortalık yerde Bektaş hakkında ileri geri konuşmaya da başlar. Kocası Saru da ondan yanadır.

Kutlu ve Bektaş'ın yakınlığı şüphe çekmeye, Gülhanım ve Saru tarafından sorgulamaya başlar. Bu sürtüşme uzun zaman devam eder. Bektaş, çobanlık yapmaya başlar ve koyunlara, kuzulara söz geçirerek çeşitli kerametler gösterir.

Kutlu'nun ve İdris'in Bektaş'a inançları sonsuzdur. Ama dedikoduların artması onları korkutur. Dirlik toplayarak insanlara açıklama yapma ihtiyacı hissederler. Dirlik toplânır. Kutlu insanların bel erini seçme özgürlüğü olduğu gibi yol erini seçme özgürlüğünün de olduğunu belirtir. Bektaş da onun yol göstericisidir.

Saru, Kutlu'dan özür diler. Fakat Gülhanım halâ aynı fikirdedir.

Bektaş, Söğütten Osman Bey'in cenazesine davet edildiklerini gelmek isteyenlerin hazırlanmasını bildirir.

Halk, dirlikten sonra Bektaş'ı kabullenir. Saru, Kutludan özür diler. Bu arada İdris'e de Osman Bey'in ölüm haberi gelir. Hep beraber cenazeye gidilir. Orhan Bey, babası Osman Bey'in vasiyetini okur. Bütün askerler Bektaş tarafından tekbirlenir ve onun önünden geçerler. Osmanlı'nın kuruluş efsanesi anlatılır.

Olay Örgüsü

1- Profesör öğrencisine tez konusu olarak Asya Göçleri'ni verir.

2- Bu konuda masal, efsane, menkıbe, Türkü gibi kaynaklardan faydalanmak gerekmektedir.

3- Ahmet Yesevî, etrafında bulunan kırk genci kırk ayrı bölgeye alperen olarak gönderir.

4- Alperenler, yükte hafif pahada ağır eşyalarını ve yüreklerini yanlarına alarak yola koyulurlar.

5- Profesör, öğrencisini göçmenlerin dört ayrı grup olduğu konusunda bilgilendirir.

6- Diyar-ı Rum'da Sulucakarahöyük'e gönderilen Bektaş yedi yıl yol gider.

7- Diğerlerinin isteksizliğine rağmen, Kutlu Melek Bektaş'ı çok iyi karşılar ve onunla ahbap olur.

8- Kutlu Melek, Bektaş'ın geleceğini rüyasında görmüştür.

9- Kutlu'nun kocası İdris Bektaş'ı yöredeki çocukların eğiticisi Duruca ile tanıştırır.

10- Kutlu ve Bektaş'ın bir kadın ve bir erkek olarak yakın dostluğu dedikodulara sebep olur.

11- Bektaş, koyunlara, kuzulara söz geçirerek çeşitli kerametler gösterir.

12- Dedikodulardan rahatsız olan Kutlu, Dirlik toplânmasını ister. Burada Bektaş'ı kendine yol eri seçtiğini ve insanların bu konuda özgür olduğunu anlatır.

13- Bektaş, Kutlu ve diğerleri Söğütte vefat eden Osman Bey'in cenazesine davet edilirler.

14- Orhan Bey, babasının Türklere birliktelik öğütleyen vasiyetini okur.

15- Askerler Bektaş tarafından tekbirlenirler.

16- Osmanlı'nın kuruluş efsanesi anlatılır.

Tema

Oyunun ana teması, Anadolu'nun Türkleştirilmesi ve Müslümanlaştırılmasıdır. Bu tema, Bektaş'a inanan ve inanmayanların çatışmasıyla ortaya konur. Bunun yanında

vatan sevgisi, alperenlik, Osmanlının kuruluşu; efsane, masal, Türkü gibi şeylerin tarihe kaynaklık edebileceği gibi yan temalar işlenmiştir.;

YESEVÎ – Bektaş dostum! Bin yerde çerağın yanacak, bir yerde mekânın olacak. Sana Diyar-ı Rum'da, Sulucakarahöyük yurtluk- ocaklık verildi. Elimdeki şu yanan şu karadut odunu seni oraya dek götürecektir. Yeni yurtluğunda bacıyan takımından bir yiğit kadını seni karşılayacak. Gidene den, bastığın her yer bilginle aydınlanacak, sevginle ısınacak. Ne var ki sen, bu uzun yolu, göçmenlerinle değil... Yek at- yek mızrak, bir başına gideceksin!

Daha işimiz bitmedi. Ama şunu bilin ki...Açları doyuracak, çıplakları giydirecek, ağlayanları güldürecek, yıkılanları yapacaksınız. Hoşgörü inancınız, barış kılıcınız olacak. Az halkı çok edeceksiniz. Ve de... Türkçe! Güzel Türkçemiz... Birlik ve beraberliğin Altın anahtarı olarak elinizden eksik olmayacak...⁷⁴⁵

Zaman

Oyunun içerisinde herhangi bir zaman kavramı geçmemekle birlikte olay zamanı Profesör ve öğrencisinden yola çıkılarak yirminci yüzyıl olarak tespit edilebilir. Yalnız eser XIII. yüzyıla dönüşlerle anlatılmıştır.

Oyunun kapsadığı süreyi de tam belirleyememekle birlikte, bu konuda ifade edilebilecek tek zaman kavramı Bektaş'ın yedi yılda Sulucakarahöyük'e ulaşmasıdır. Yani yedi yıldan biraz fazla bir zamanı kapsamaktadır.

BEKTAŞ- Bugün son! Bugün, herhalde bu yolculuk bitiyor. Bugün son... Tanrım! Ben yola çıkalı tam yedi yıl oldu. Yedi yıl. Yüreğimde bir duygu... Diyor ki: 'Geldin Bektaş, yanan köseyinin düştüğü yere geldin!' Peki... Nerde? Beni karşılayacak olanlar. Hani?⁷⁴⁶

Eserin anlatma zamanı ise 1998'dir. Bu yıllarda olayın tekrar dile getirilişi ve bir tiyatro eseri oluşturulması aslında eserin içindeki Profesörün sözleriyle ifade edilir;

PROFESÖR- Zor ama gerekli... Çünkü Asya Türklerinin biliyorsun... Çok önemli bir uygarlık çizgisi, bir kültür birikimi var., bu kesin. Sonra, orada eski tarihlerin 'ulu bir adam' diye nitelediği bir yıldız var. Ben onu bir yaşam yorumcusu, bir yaşam biçimi ustası olarak görüyorum. İslam dinini bugüne ulaştıran en çağdaş, en sağlam ilkeleri üreten yorumcu. Dünyaya yepyeni bir insan modeli öneren bir sanatçı.

KIZ- Ahmet Yesevî'den söz ediyorsunuz öyle değil mi?

PROFESÖR- Evet, ondan. Peki... O günden bu güne... Kaç kişi, kaç kitap yazmış bu adam için? O ki... sözünü ettiğimiz Asya kökenli kültür, felsefe ve inanç birikiminin

⁷⁴⁵ Nezihe ARAZ, *Kutlu Melek*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 7-8.

⁷⁴⁶ ARAZ, s. 11.

dünyaya yayılması gerektiğine inanmış. Dünyaya yeni bir yaşam biçimi, yeni bir toplum düzeni öneriyor. Ve ... kökeninde bu amacın yattığı bir atılımla, yetiştirdiği, güvendiği yüzlerce ustayı yola koyuyor. ‘Gidin, anlatın, öğretin’ diye...⁷⁴⁷

Mekân

Oyun genelde aynı mekânlarda geçer. Ama arka plânda gösterilen geniş bozkır mekânı derinleştirir. Eser, tiyatro tekniğiyle sergilenmesi, mekânların gösterilmesi zor bir oyundur.

Dış mekân Orta Asya yaylasıdır. İç mekân olarak Ahmet Yesevî'nin evi, dergâhı, toplântı merkezi gösterilir. Ayrıca yine bir dış mekân olan Sulucakarahöyük ve onun iç mekânları; yüksek bir dağa doğru çıkan keçi yolu, fırın önü, çeşme başı, söğüdün dibi tespit edilebilir. Büyük ve az mekân kullanılırken ve çok mekândan bahsedilmezken ayrıntılı mekân tasvirlerine yer verilir. Bu da tiyatronun sergilenmesine kolaylık sağlamak amacıyla yapılmıştır:

“Sesler ve ışıklar yavaş yavaş söner. Sahne şimdi eski fotoğraflar gibi sararmış, hayali bir nitelik kazanmıştır.

Evin görünene bölümü nerdeyse yok gibidir. Sadece hiç sönmeyen ata ocağı ve onu üstten saran ata ocağı vardır şimdi.

Kemerin önünde yaşlı ama dinamik, küçük, ak sakallı, tertemiz, pırl pırl bir bilge (Ahmet Yesevî), çevresinde de genç mutlu dostları...”⁷⁴⁸

Şahıs Kadrosu

Şahıs kadrosu son derece kalabalık olan eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs Bektaş'tır. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar ise; Kutlu Melek, İdris, Yesevî, Prof, Kız, Gülhanım, Meryem, Duruca, Canan, Badem Kız, Kırmızı Ebe, Sarı, Kumral, Orhan Bey'dir. Dekoratif unsur durumundaki şahıslar; 1.adam, 2.adam, sesler, kalabalık sesler, 3.adam, 1.kadın, 2.kadın, 3.kadın, 1.genç, birkaç kişi, 2.genç, bir ses, 1.erkek, 2.erkek, 3.erkek, 3.genç, 1.kız, 2.kız, 3.kız, kalabalık, göçerler, biri, diğeri, öteki, yolcu, 1.yolcu, 2.yolcu, 3.yolcu, 4.yolcu, adam ve köyün imamıdır.

Bektaş: Ahmet Yesevî tarafından Anadolu'ya gönderilen erenlerden biridir. Kendisini tamamen davasına teslim etmiş bir insandır amacı insanlara bir şeyler öğretmektir.

⁷⁴⁷ ARAZ, s. 3.

⁷⁴⁸ ARAZ, s. 4-5.

“BEKTAŞ- ikiiyi birlemek. Çoğu az etmek. Kısası: bu dünyada, o dünyada... Muradı bilmek! Yani, ‘insan olmanın nedenini, sırrını bilerek yaşamak!’ marifet bence budur.”⁷⁴⁹

Diğerleri: Kutlu Melek, bacıyan grubunun başkanı, çok saygı değer, bilgili bir kadındır. İdris, Kutlu’nun eşi ve ona çok güvenen bir erkektir.

Yesevî, Bektaş’la birlikte diğer erenleri Anadolu’ya görevli birer öğretici olarak gönderen bir gönül eridir.

Profesör, eserde öğrencisine tez konusu olarak Anadolu Göçlerini özellikle Kutlu Melek’i veren kişidir.

Gülhanım, Kutlu’nun görümcesi, ön yargılı ve biraz da saygısız bir kızıdır. Meryem, Kutlu’nun kayın validesi İdris’e Gülhanım’ın anneleridir. Gelinini çok sever ve destekler. Melek, Kutlu’nun annesidir. Duruca, Sulucakarahöyük’te eğitilmesi gereken gençlerin eğitimiyle ilgilenen kişidir. Canan ve Badem kız Duruca’nın bilgili ve meraklı öğrencileridir. Kırmızı Ebe, Bektaş’ın anlattığı bir efsanenin kahramanıdır. Saru, Gülhanım’ın eşi, saygılı bir gençtir. Kumral, Bektaş’ın dostlarından Sulucakarahöyük’ün ileri gelenlerindedir.

Orhan Bey, babası Osman Bey’in ölümünden sonra Bey olan saygıdeğer, törelere bağlı bir gençtir.

Diğer şahıslar oyunda dekoratif unsur durumunda bulunmuşlardır.

Anlatma Problemi

Kutlu Melek adlı oyun iki perdeden oluşmaktadır. Birinci perde sekiz, ikinci perde on beş sahnedir.

Sahnelenmesi zor bir oyundur. Bunun sebebi gerek şahıs kadrosunun çok geniş olması gerekse hayal ve geriye dönüşleri vermenin zorluğudur. Büyük sahne ve tiyatrolarda bunun zorluğu yaşanmaz ama okul oyunu olarak sahnelemeye uygun değildir.

Oyun, nesirle yazılmış olmasına rağmen sık sık şiirlerle renklendirilmiştir.

Sayılmaz parmak ile

⁷⁴⁹ ARAZ, s. 39.

Tükenmeyiz kırmak ile
 Taşramızdan sormak ile
 Kimse bilmez ahualımız
 Heyy canım!
 Hey dost.⁷⁵⁰
 BEKTAŞ
 Gelin canlar bir olalım
 Yolun doğrusun bulalım
 Sevgimizden güç alalım
 Budur makbul olanı Dostlar
 Hak cemalin bulan Dostlar.⁷⁵¹

Metin, son derece anlaşılır bir dille yazılmıştır. Daha çok kısa cümleler tercih edilmiştir.

“BEKTAŞ- Bu ismi iyi bilirim. Dünya gözüm görmedi ama gönül gözüm onu tanır. Emri olsun. Emrin olsun. Doğrusu, bir ona gidelim.”⁷⁵²

Sahne geçişlerinde, konuşma aralarında uzun anlatımlara ve tasvirlerle yer verilmiş özellikle dekor belirginleşmiş, tiyatroyu seyreden değil okuyanların anlaması kolaylaştırılmıştır.

“Işıklar ağır ağır söner. Uzaktan bir davul sesi. Bir yürüyüş imajı ve sahne yavaş yavaş aydınlanır.”⁷⁵³

Oyun içerisinde çeşitli efsaneler verilmeye çalışılmıştır. Bunlardan biri Anadolu'nun ismini nasıl aldığını anlatan efsane; biri yeniçeri adının nereden geldiğini anlatan efsane biri de Osmanlı'nın kuruluş efsanesidir. Oyun, Osmanlı'nın kuruluş efsanesiyle son bulur.

Osman Bey'in ölüm töreninde askerler Bektaş tarafından tekbirlenirken, Bektaş, her geçen askere;

⁷⁵⁰ ARAZ, s. 8.

⁷⁵¹ ARAZ, s. 21.

⁷⁵² ARAZ, s. 20.

⁷⁵³ ARAZ, s. 32.

“-Asker, yen içeri

-Asker, yen içeri

-Yen, içeri”⁷⁵⁴ der. İşte bu günün sonsuza kadar hatırlanması için Osmanlı asker ocağının adı yeniçeri olur.

Metin, etkileyici bir dille ve düzgün ifadelerle yazılmış, Yesevî ve erenlerini anlatma adına önemli bir tiyatro eseridir.

⁷⁵⁴ ARAZ, s. 81.

BOZKIRDA BİR YALNIZ ADAM

Özet

29 Ekim 1938’de Atatürk, Dolmabahçe Sarayı’ndaki hasta yatağında yatmaktadır. Bir Boğaziçi vapurundan Kuleli Askeri Lisesi öğrencileri ile kızlı erkekli diğer öğrencilerin Atatürk’ü ve Cumhuriyet’i öven sesleri duyulur.

Mustafa Kemal 10 Kasım 1918’de İstanbul’a döndüğünde insanlar savaşa gönderip de bir daha haber alamadıkları yakınlarını arayıp sormaktadır. İtilaf donanmaları kıyıya demir atarlar.

Öğrenciler “Dağ başını duman almış.” marşını söylerlerken Atatürk, geçmişe dalar:

25 Mayıs 1919’da Samsun’dan Havza’ya yola çıkan Mustafa Kemal ve beraberindeki grup arabının sık sık bozulmasından dolayı sıkıntı yaşamaktadır. Yola devam eden yolcular, arabının tekrar bozulması üzerine Mustafa Kemal’in teklifiyle yakın bir köye kadar yürürler. Yürürken “Dağ başını duman almış.” marşını söylerler.

Öğrenciler Sarayın önünden yavaş yavaş uzaklaşırken Atatürk, onları görebilme çabasındadır. Atatürk’ü görmeye gelen Ali Fuat Paşa içeri girebilmeyi beklerken dalar:

18 Haziran 1919’da Havza yolunda bulunan Ali Fuat ve beraberindekiler Mustafa Kemal’in Amasya’ya geçtiğini ve kendilerini de orada beklediğine dair haber bıraktığını öğrenirler. Amasya’da coşkulu bir kalabalık tarafından karşılanan grup Mustafa Kemal’in amacına ulaştığını anlarlar. Amasya’da Müdafa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Bundan sonra takip edilecek esaslar müzakere edilir. Alınan üç karar; vatanının bütünlüğü ve milletin istiklalinin tehlikede olduğu, hükümetin görevini yerine getiremediği ve milletin istiklalini milletin azim ve kararının kurtaracağıdır.

Ali Fuat, hasta olan Atatürk’ün yanına kabul edilir. Atatürk, Ali Fuat’ın kendisini uzun süredir aramamasından şikayet etse de Ali Fuat, her gün uğradığını ama onun sıhhati için durumu dışardan öğrenip geri gittiğini açıklar. Atatürk ikinci büyük harpten korkmakta bu nedenle sağlığının iyi olmamasından endişeye düşmektedir. Fakat Ali Fuat, onun ayağa kalkıp eskiden orduları idare ettiği gibi milletini idare edeceği kanaatindedir:

10 Ağustos 1915'te Conkbayırı'nda çatışmanın en yoğun olduğu günlerde Mustafa Kemal, rahatsız olmasına rağmen günlerce üst üste uyumaz. Sertabip Hüseyin Bey'in verdiği ilaçlarla ayakta kalmaya çalışır. Rahatsız olduğu günlerde Anafartalar'da ordusunun başına geçip savaşmış ve hücum emrini de bu şekilde vermiştir.

29 Ekim 1938'de Rauf Orbay'ın yeğeni Zafer, Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için okula gitmeye hazırlanmaktadır. Rauf Bey, Amasya karargâhındaki günleri hatırlar:

25 Haziran 1919'da Sivas'tan Amasya'ya olumsuz haberler gelmektedir. Mustafa Kemal, oraya öncü bir birlik göndererek hemen vakit kaybetmeden yola çıkar. Sivas halkı, önceden yapılan olumsuz propagandadan etkilenmiş Mustafa Kemal ve arkadaşlarını vatan haini olarak nitelendirmektedir. Sivas Valisi Reşit Paşa'ya Mustafa Kemal'in Sivas'a gelir gelmez tutuklanmasıyla ilgili baskı yapan Harput Valisi Ali Galip ve Halit beklenmeyen bir anda Mustafa Kemal'in Sivas'a girdiği haberini alınca şaşkına dönerler. Reşit Bey, karşılama hazırlıkları için emir verir. Kendisi de önden İbrahim Tali'yi gönderir. Ardından da kendisi Sivas girişindeki çiftliğe gider. Mustafa Kemal, böyle bir karşılama beklemediğinden Reşit Bey'i de kendi arabasına alır. Çünkü eğer bir tuzak hazırlanmışsa Reşit Bey de bu tuzağa düşmelidir. Reşit Bey'in böyle bir şey olmadığını açıklamasıyla ortam rahatlar. Konya ordu müfettişi Cemal Paşa, Mustafa Kemal'e katılacağını bildirir. Aydın işgal edilmiştir. Çine'deki 57. tümen komutanı Albay Şefik Bey ile irtibata geçilir. Albay, birliklerini denetler ve Aydın civarına bir müfreze gönderir. Aydın'da Yunanlılar verdiği sözlerin hiçbirini yerine getirmemekte halkın malına, ırzına ve canına zarar vermektedir. Aydın'a gelen müfrezeden özellikle Yörük Ali çetesi iyi bir mücadele verir. Yunanlılar sürekli destek almaktadır. Çatışma çıkmaza girmiştir. O ana kadar milis kuvvetleriyle devam eden Türklerin top ateşine geçebilmeleri için hükümete isyan etmiş olmaları gerekmektedir. Binbaşı Şükrü bunun sorumluluğunu üzerine alır. Çıkmaza giren Yunan askerleri şehri yakmaya başlar. Yakılıp yıkılmış olan Aydın'ı Türk kuvvetleri teslim alır. Aydın'da kalan azınlıklara öncelikle can ve mal güvenliği temin edilir. Aydın hükümet konağına Türk bayrağı çekilir. İki gün sonra Yunanlılar tekrar Tire'de toplanmaya ve Aydın'a saldırı için takviye almaya başlamıştır. Yunan, ordusu ilerlemektedir.

Erzurum'a geçen Mustafa Kemal ve arkadaşları Kazım Karabekir ile beraberindekiler tarafından karşılanır. Mustafa Kemal'e saraydan gelen telgrafla görevden azledildiği bildirilir. Mustafa Kemal de hem memuriyetten hem de askerlikten çekildiğine dair bir açıklama yapar. Bunun üzerine Mustafa Kemal'in emrinde çalışan Kolordu Kumandanı Kazım Bey, Mustafa Kemal'in yanından ayrılır. Bu durum, Mustafa Kemal'i çok üzer. Fakat Kolordu Komutanı Kazım Karabekir'in de emrindeki askerler ve subaylarla gelerek beraber çalışmaya devam edeceğini bildirmesi onu çok rahatlatır.

29 Ekim 1938'de Kazım Karabekir, "İstiklal Harbimiz" adlı bir çalışma yapmaktadır. 23 Temmuz 1919'da Kazım Karabekir ve askerleri Mustafa Kemal ve beraberindekileri Erzurum'daki kongre binasına götürmüştür.

29 Ekim 1938'de Mazhar Müfit, Ankara'daki gençlerin bayram hazırlığını heyecanla seyreder:

Bir gece, Mustafa Kemal, Mazhar Müfit'i yanına çağırır. Mustafa Kemal, millî iradeyi hakim kılan Erzurum Kongresi'nden bahsettikten sonra Mazhar Müfit'ten not defterini getirmesini ister. Deftere 7-8 Ağustos 1919 tarihini attıran Mustafa Kemal, zaferden sonra yapılacakları sayarak gizli kalması şartıyla not ettirir. Cumhuriyet yönetim şekli olacak, padişah ve hanedan hakkında gereken yapılacak, kadınların örtünmesi kalkacak, fes kalkacak şapka giyilecektir. Ayrıca Latin harfleri de kabul edilecektir. Bunu hayalperestlik olarak değerlendiren Mazhar Müfit, izin isteyerek odadan ayrılır.

20 Ağustos 1919'da Erzurum'da bulunan Mustafa Kemal'e Sivas Valisi Reşit Bey'den gelen telgraf, Sivas'ta yapılacak kongrenin tehlikesinden ve Fransızların kongreye müsaade etmeyeceğinden bahsetmektedir. 29 Ağustos 1919'da köylülerin bulunduğu bir subaşındaki moladan sonra yolculuğa yağmur ve zorluklarla devam edilir. 31 Ağustos'ta Çardaklı Boğazı'nda kurulduğu bildirilen tuzağa rağmen yolcular yoluna devam eder. 4 Eylül 1919'da sağ salim Sivas'a ulaşılır. Kongrede yapılan konuşmaların ardından manda taraftarları söz alır. İstanbul'dan kongreye gelen manda taraftarlarının fikirleri kesinlikle kabul görmez. Çünkü bu kongre vatanın kurtuluşu için toplânmıştır.

26 Aralık 1919'da Ankara'ya doğru yola çıkan grup yine arabaların azizliğine uğrar. Bu nedenle Beynam köyüne uğranılır. Köy odasında bir gün dinlenen yolcular Ankara'da coşkuyla karşılanırlar. Ankara, millî merkez olabilecek tek yerdir.

Atatürk'ün odasında bulunan Ali Fuat Paşa, ona arkadaşlarının yine yanında olacağını tekrarlar. Atatürk, çok duygulanır.

Mustafa Kemal, Ankara'daki Ziraat Mektebi'nde bulunan karargâhında çalışmalarına devam etmektedir. Antep'teki Fransız bozgununu Antep ve Urfa'yı birleştirmekte, Suruç ve Diyarbakır'a cephane aktarımı yapılmakta, Urfa'da düşmana şiddetle karşı koyulmakta, Adana'da ise düşmanı korkutma yöntemi izlenmektedir. Ankara'da gazeteci Yunus Nadi ile görüşen Mustafa Kemal, ona meclisin açılışıyla ilgili fikirlerini aktarır. 22 Nisan gecesini Mustafa Kemal'in bulunduğu karargâha saldırı olur. 23 Nisan'da kurbanlar kesilip dualar edilerek meclis açılır.

Askeri lise öğrencileri Dolmabahçe Sarayı'nın önünde "Dağ başını duman almış." marşını söylemeye devam etmektedir. Atatürk, sarayın önünden uzaklaşan gruba mutlulukla bakar.

Olay Örgüsü

Konusunu Atatürk'ün rahatsızlığında kendisinin ve arkadaşlarının hatırladığı anılarından alan *Bozkırda Bir Yalnız Adam* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

1- 29 Ekim 1938'de askeri lise öğrencileri ve diğer öğrenciler Atatürk'ün hasta yattığı Dolmabahçe Sarayı'nın önünden bir vapurla onu ve Cumhuriyet'i öven sözler söyleyerek geçmektedir.

2- Mustafa Kemal, 10 Kasım 1918'de cepheden döndüğünde boğazda itilaf donanmaları vardır.

3- 25 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Samsun-Havza yolculuğuna çıkılır.

4- 18 Haziran 1919'da Havza yolunda olan Ali Fuat, Mustafa Kemal'in kendilerini Amasya'da beklediğini öğrenerek beraberindekilerle geceyi bir değirmende geçirir.

5- Ali Fuat, Amasya'daki coşkulu karşılamadan Mustafa Kemal'in Samsun'la başlayan yolculuğunun amacına ulaştığını anlar.

- 6- Amasya'da Müdafai Hukuk Heyeti kurulmuştur.
- 7- Amasya'da milletin istiklalini ilgilendiren üç önemli karar alınır.
- 8- 10 Ağustos 1915'te, Conkbayırı'nda çatışmanın en yoğun olduğu dönemde de Mustafa Kemal, çok rahatsız olmasına rağmen ordusunun önünde hücum emrini vermiştir.
- 9- 25 Haziran 1919'da Sivas'tan Amasya'ya gelen olumsuz haberler Sivas yolculuğuna daha erken çıkılmasını sağlamıştır.
- 10- Mustafa Kemal'in Sivas'a girdiği haberiyle Reşit Bey karşılama hazırlıklarına başlarken Mustafa Kemal, bir komplo şüphesine düşerek her ihtimale karşı Reşit Bey'i kendi arabasına alır.
- 11- Konya ordu müfettişi Cemal Paşa, Mustafa Kemal'e katılacağını bildirir.
- 12- Aydın'ın işgaline karşı 57. tümen komutanı Albay Şefik Bey birlikleriyle çetin bir mücadele sonucu Aydın'ı ele geçirir.
- 13- Erzurum'a geçen Mustafa Kemal ve arkadaşları Vilayat-ı Şarkiye Müdafai Hukuk Cemiyeti'nin kurulduğunu öğrenir.
- 14- Mustafa Kemal, saraydan gelen telgraf sonucu tüm resmi sıfat ve görevlerinden ayrıldığını açıklar.
- 15- Kolordu kumandanı Kazım Bey, Mustafa Kemal'in yanından ayrılır.
- 16- Kazım Karabekir, ordusuyla beraber Mustafa Kemal'e bağlılığını bildirir.
- 17- 23 Temmuz 1919'da Kazım Karabekir, Erzurum'a gelen Mustafa Kemal ve beraberindekileri kongre binasına götürmüştür.
- 18- Bir gece Mazhar Müfit'i yanına çağıran Mustafa Kemal, gelecek için plânlarını ona not ettirmiş ama Mazhar Müfit, bu plânları çok hayalperest bulmuştur.
- 19- 20 Ağustos 1919'da Sivas Valisi'nden gelen olumsuz haberler üzerine Sivas yolculuğuna çıkılıp Sivas'a ulaşılmıştır.
- 20- Sivas'ta söz alan manda yanlıları kendilerin taraftar bulamaz.
- 21- 26 Aralık 1919'da Ankara'ya doğru yola çıkan grup Ankara'da coşkuyla karşılanır.

22- Ankara'nın millî merkez olabileceğine karar verilir.

23- Mustafa Kemal, Ankara'daki Ziraat mektebinde çalışarak ülke genelindeki problemlere çözümler üretmektedir.

24- Yunus Nadi, Mustafa Kemal'den meclisin açılışıyla ilgili fikirlerini alır.

25- 22 Nisan gecesini Mustafa Kemal'in bulunduğu karargâha saldırı olurken 23 Nisan'da meclis açılır.

26- Öğrenciler marş söyleyerek Dolmabahçe Sarayı'nın önünden uzaklaşırken Atatürk arkalarından mutlulukla bakar.

Tema

Eserin teması vatan sevgisi ve bu uğurda verilen mücadeleyle hayatını geçirmiş olan Atatürk ile yakın arkadaşlarının geçmişi hatırlamasıdır.

Atatürk, Dolmabahçe Sarayı'ndaki odasında hayatının son günlerini geçirirken Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının uzağında kalmış ama gerek sarayın önünden vapurla geçen öğrencilerin söylediği marşlar gerekse onu ziyarete gelen arkadaşlarının konuşmaları onu ve beraberindekileri yaşanan zor günlere geri götürmüştür. Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışıyla başlayan büyük mücadelenin onlarca anısı bu mücadelede onunla beraber olanların zihinlerinden geçmiş ve o günlere geri dönmüştür.

Mustafa Kemal mücadelesinin en ağır dönemlerinde arkadaşlarının desteğini hep yanında hissetmiş ve bundan da büyük bir güç olarak yoluna bu güçle daha da kararlı olarak devam etmiştir:

M. KEMAL- Fuat Paşa, beni odu müfettişliği makamında uzun müddet bırakacaklarına ihtimal vermiyorum... Şu önümüzdeki birkaç gün içinde vaziyet anlaşılacaktır... Seni temin ederim ki, mücadelemize sıfat ve selahiyetten azade olarak da devam edeceğim... Arkadaşlarımın aynı yakınlığı ve vefayı göstereceğinden eminim...

A. FUAT- Vaziyet ne şekilde tecelli ederse etsin ben ve kolordum daima emrinde kalacaktır...

M. KEMAL- Bu adamlar seni de kolordunun başından ve hatta askerlikten ayırabilirler.

A. FUAT- Bu taktirde dahi seninle beraberim Paşam...⁷⁵⁵

⁷⁵⁵ Ziya ÖZTAN, *Bozkırda Bir Yalnız Adam*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 23-24.

Bu görüşler ve itimat 1938 yılında da değişmemiş ve Ali Fuat'ın sözlerinde yine yerini bulmuştur. Çünkü yaşanan büyük mücadele sonra ne Türk muhalefet yaşamış olurlarsa olsunlar mücadele arkadaşları arasında kopmaz bir bağ oluşturmuştur:

A. FUAT- Evet Paşam iyileşeceksiniz... Milli mücadelenin başlangıcındaki eski arkadaşlarınız, bende içlerinde olmak üzere tekrar emriniz altında birleşeceğiz...

Atatürk'ün yüzünde bir hüznün dalgası eser...

Ali Fuat bunu sezer...

A. FUAT- Arkadaşlarımın size olan itimat, muhabbet ve sadakatinden hiçbir şey eksilmemiştir... Buna emin olabilirsiniz...⁷⁵⁶

Zaman

Eserin olay zamanı 29 Ekim 1938'dir. Bu tarihten geriye dönüşlerle 1918'de Mustafa Kemal'in cepheden dönmesiyle 1920'de meclisin açılışına kadarki ara dönem de çeşitli anılarla anlatılır. Eserin içerisinde tarihlere sık sık yer verilmiştir. Bu nedenle geriye dönüşler ve tekrar olay zamanına gelişler sık sık gerçekleşmesine rağmen bir anlaşılmağına sebep olmaz:

Öğrenciler meydandaki yerlerini almaktadırlar...

Mazhar Müfit ve Süreyya Bey'in gözleri dolmuştur...

Yazı biner:

29 Ekim 1938 Ankara...⁷⁵⁷

Eserin anlatma zamanı 1998'dir:

Bozkırda Bir Yalnız Adam adlı senaryonun yazarı Ziya Öztan da 1938'de Dolmabahçe Sarayı'nda, Atatürk'ün ölüm döşegindeyken başlattığı öyküsünü, geri dönüşlerle 1918'den itibaren özetler. Mekan aynıdır, kişiler aynıdır, ama Kurtuluş Savaşı Destanı'nda ufak tefek ayrıntılar, unutulmuş noktalar ya da vurgulanması gereken bölümler ön plâna çıkartılmıştır. Senaryo, bir başka bakış açısından Kurtuluş Savaşı Destanı'nı bir kez daha izleyicilere okurlara aktarmayı amaçlamaktadır.⁷⁵⁸

Mekân

Eserde mekân sayısı oldukça fazladır. Bu, eserin senaryo olmasından kaynaklanan bir özelliktir. Senaryoda kullanılan mekânlar; Dolmabahçe Sarayı, nöbet

⁷⁵⁶ ÖZTAN, s. 127-128.

⁷⁵⁷ ÖZTAN, s. 84.

⁷⁵⁸ ÖZTAN, Giriş.

odası, Atatürk'ün yatak odası, saray önu-boğaz, Anadolu bozkırı, kompartıman, Dolmabahçe Sarayı girişi, saray-bahçe, saray-salon, Samsun-Havza yolu, değirmen içi, değirmen önu, Amasya girişi, Amasya kışlası kumandanlık dairesi, kışla önu, karargâh odası, karargâhta başka bir oda, Conkbayırı, Mustafa Kemal'in karargâhı, Aksaray'da Rauf Orbay'ın apartman dairesi, Rauf Orbay'ın çalışma odası, Sivas sokak ve caddeleri, araba içi, yol, Sivas vilayet konağı, Sivas girişi Numune Çiftliği önu, Sivas, 3. kolordu merkezi, komutanlık odası, 57. tümen karargâhı önu, Büyük Menderes Köprü başı, kahvehane, Aydın civarı-ova, Aydın sokakları, Aydın-demiryolu, Aydın önu-siperleri, Aydın istasyonu, cepheler, Aydın-Yunan cephesi, Türk siperleri, Aydın-hükümet konağı, hükümet konağı içi, Aydın-dağ yolları, Tire yolu, Erzurum-dağ yolları, Ilıca, Erzurum-Kale muhafızlığı, kale önu, Erzurum postanesi, Erzurum sokakları, Mustafa Kemal'in ikametgâhı, ikametgâh önu, M. Kemal'in odası, Kazım Karabekir'in evi, Erzurum-Kışla arkası, Kongre binası önu, Ankara'da bir cadde, koridor, Ankara-hipodrom önu, Erzurum-telgrafhane, Erzurum-Sivas yolu, birinci araba içi, ikinci araba içi, Çardaklı Boğazı, Sivas Mektebi Sultani önu, Mektebi Sultani içi, kongre salonu, Sivas-telgrafhane, kongre binasında Mustafa Kemal'in odası, kongre binası koridoru, Rauf Orbay'ın evi, Rauf Bey'in çalışma odası, ormanlık, Beynam köyü, köy odası, Ankara yolu, Dikmen sırtı, Ziraat mektebi-Mustafa Kemal'in karargâhı, karagâh önu, Ankara-meclis önu ve meclis içidir.

Eserde numaralarla verilen bölümlerin başlarında belirtilen mekânların bazıları hakkında uzun tasvirler yapılmış bazılarınsa sadece belirtilmesiyle yetinilmiştir:

2. DOLMABAHÇE SARAYI

Kamera, yarı kapalı pencerelerden sızan parçalı ve loş bir ışık atmosferi içindeki sarayın koridor ve salonlarında yavaşça ilerler... Yavaş ve sessiz hareket eden görevliler arasında beyaz giysili doktor ve hemşireler seçilir...⁷⁵⁹

“3. NÖBET ODASI”⁷⁶⁰

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu oldukça geniştir. Senaryoda yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Mustafa Kemal (Atatürk), Ali Fuat, Rauf Bey, Refet, Kazım Karabekir, Mazhar Müfit, Süreyya, Cevat

⁷⁵⁹ ÖZTAN, s. 1.

⁷⁶⁰ ÖZTAN, s. 1.

Abbas, Muzaffer, İbrahim Tali, Kazım, İdris, Ali Galip, Reşit, Halit, Binbaşı Şükrü, Albay Şefik, Yörük Ali, Mehmet, Binbaşı Hakkı, Ali, Jandarma Zabiti, İ. Fazıl, Dr. Refik, H. Sami, Şükrü, Vasıf, Macit, Fazıl, Hami, Raif, N. Nuri, Hikmet, R. Zühtü, Nazif, Bedri, Hayati, Yunus Nadi ve Ü. Şerif'tir. Eserde dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar ise; yaşlı kadın sesleri, öğrenciler, doktor, şoför, yaşlı adam, 1., 2. delege ve zabittir.

Mustafa Kemal (Atatürk): Ömrünü vatan mücadelesi ve sevgisiyle dolu olarak geçiren Atatürk'ün hayatının son günlerinde de tek teskin edicisi Cumhuriyet çocuklarının sesini duymak, mücadele ve fedakarlık dolu günleri hatırlamak olmuştur. 1918'den itibaren içine girdiği yoğun vatan mücadelesi ve beraberinde gelen yorgunluklar onu yıldırmamış, Anadolu'nun bozkırlarında başlayan mücadelesini tüm Türk insanına ulaştırabilmenin sancısı ve ıstırabını taşıyarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmuştur. Ölüm döşeğinde bile yine vatanın istikbalini, halkının durumunu düşünmesi bundandır:

ATATÜRK- Fuat Paşa, pek yakında dünya vaziyeti mütareke senelerinden daha çok ciddi olacak ve karışacaktır... İkinci büyük bir harp karşısında kalacağız... Dünyaya hakim olan milletleri idare edenlerin arasında maateessüf birinci derece devlet adamı çıkmıyor. Avrupa da birkaç maceraperest Almanya ve İtalya'nın başında cebren bulunuyorlar. Karşı karşıya geldikleri zayıf devlet adamlarının aczinden cüret alıyorlar... Bunlar bu gün dünyayı kana boyamaktan çekinmeyecektir... Bu ikinci umumi harp beni yataktan kımıldayamıyacak bir halde yakalayacak olursa memleketin hali ne olacaktır...⁷⁶¹

Mustafa Kemal'in karakteri mücadele yıllarında da aynı fedakar tavırları sergilemiştir. Onun karakterinin en önemli özelliği vatan sevgisi ve bu konudaki fedakarlıklarıdır:

Sertabip Hüseyin Bey avucundaki birkaç hapı su matarası ile birlikte Mustafa Kemal'e uzatmaya çalışmaktadır...

Mustafa Kemal'in yüzünün hatları gergindir... Göz altları siyah halkalar halindedir... Sertabibi görmez bile... çadırdan çıkar... Askerlerin ön saflara sessiz hareketi sürmektedir. Sertabip arkasından çıkar... yanındaki zabite...

HÜSEYİN- Çok ağır hasta... Buna karşılık dört gündür hiç uyumadı...⁷⁶²

⁷⁶¹ ÖZTAN, s. 27-28.

⁷⁶² ÖZTAN, s. 29-30.

İşte Mustafa Kemal, Anafartalar'da taarruz emrini askerinin önüne geçerek bu hasta haliyle vermiş ve yaptığı daha sayısız fedakarlıkla Türk'ün atası adını almaya hak kazanmış bir kahramandır.

Ali Fuat: Mustafa Kemal'in mücadele arkadaşı olan Ali Fuat, gerek mücadele yıllarında gerekse Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk olarak hasta yatağında yatarken ondan desteğini esirgememiştir:

“A. FUAT- Evet Paşam... Siz geçmişte muharebeleri idare ederken de rahatsızlanmıştınız. Sonradan iyileşip idarenize devam etmemiş miydiniz?”⁷⁶³

Diğerleri: Rauf Bey, Refet, Kazım Karabekir, Mazhar Müfit, Süreyya, Cevat Abbas, İbrahim Tali ve Muzaffer Mustafa Kemal'in yakın mücadele arkadaşlarıdır.

Kazım, Mustafa Kemal'in resmi görevlerinden ayrılmasından sonra onunla çalışmaktan ayrılan Kolordu Komutanı'dır. İdris, Mustafa Kemal'in yaverlerindedir. Ali Galip, Mustafa Kemal'i tutuklatmayı düşünen Harput Valisi'dir. Reşit, Ali Galip'in düşüncesini kabul etmeyen Sivas Valisi'dir. Halit, Ali Galip'in yandaşlarından.

Binbaşı Şükrü, Albay Şefik, Yörük Ali, Mehmet, Binbaşı Hakkı Aydın ve çevresinin kurtuluşunda mücadele veren kişilerdir. Ali, Mustafa Kemal'in emiridir. Jandarma Zabiti, Sivas'a giriş sırasında Mustafa Kemal ve arkadaşlarını bir tuzak ihtimaline karşı uyaran kişidir.

İ. Fazıl, Dr. Refik ve H. Sami kongrede söz alan kişilerdir. Şükrü, Vasıf, Macit, Fazıl ve Hami manda yanlısı konuşmacılardır. Raif, A. Nuri ve Hikmet mandaya karşı çıkan kişilerdir. R. Zühtü, Mustafa Kemal'in 3. Kolordu yaveri olarak görevlendirdiği kişidir.

Nazif, Rauf Bey'in yeğeni olan bir Cumhuriyet gencidir. Bedri, Ankara yolculuğunda Mustafa Kemal ve arkadaşlarıyla beraber olanlardandır. Hayati, Ankara'da Mustafa Kemal ile beraber çalışanlardandır. Y. Nadi, gazetecidir. Üsteğmen Şerif, Ankara'da muhafız kıtası komutanıdır.

Anlatma Problemi

Eser, numaralarla verilen 147 bölümden oluşmaktadır. Bölüm numaralarıyla beraber mekânlar da belirtilmiştir.

⁷⁶³ ÖZTAN, s. 31.

Nesirle yazılan senaryonun belli bölümlerinde marşlara yer verilmiştir. Dili sade, anlaşılır ve akıcıdır:

“Çelik gibi kollu

Tunçtan bilekli

Türk hiç yılar mı...”⁷⁶⁴

“Çıktık açık alınla

On yılda her savaştan...”⁷⁶⁵

Eserin senaryo olarak yazılmasından kaynaklanan teknik dili ve çekim açıklamaları vardır:

EFEKT- Motor sesleri.

Vapur penceresinin tam önünde durur...

Motorlar da yanaşır...

Vapurda Kuleli Askeri Lisesi öğrencileri, motorlarda kızılı erkekli sivil öğrenciler, ellerindeki bayrakları sallayarak bir ağızdan bağırırlar...

Yazı biner:

29 Ekim 1938 İstanbul...

EFEKT- Motor sesleri...”⁷⁶⁶

⁷⁶⁴ ÖZTAN, s. 76.

⁷⁶⁵ ÖZTAN, s. 90.

⁷⁶⁶ ÖZTAN, s. 2.

CEM SULTAN

Özet

Fatih Sultan Mehmet, ağır hastadır. Hekimlerin çabalarına rağmen kurtarılamaz ve Rahmet-i rahmana kavuşur.

Fatih' in büyük oğlu II. Bayezid, tahta geçmiştir. Yalnız Yeniçeri'ler Hünkâr' a rahat vermezler. Amaçları Bayezid' e istediklerini yaptırmaktır. Bayezid'den öncelikle devlet işlerine müdahalelerinden dolayı affedilmeyi, ikinci olarak Vezir-i Âzam Mustafa Paşa'nın yerine İshak Paşa'nın getirilmesini, üçüncü olarak cülûs bahşişi dağıtılmasını ve ulûfelerin artırılmasını istemektedirler. Henüz Yeniçerilerin karşısında duracak gücü bulunmayan Sultan, bunları kabul eder ve dilediklerini yapar.

Bayezid, babasından kalan vasiyet üzerine kardeşi Cem'i katletmek zorunda olduğunun farkındadır. Ama bundan derin üzüntü duymaktadır.

Fatih'in ölümü Cem'e ve Bayezid'e aynı anda yola çıkarılan ulaklarla duyurulmaya çalışılmış olsa da Cem'e giden ulak yolda katledilmiş ve Cem'in bu ölümden Bayezid'in tahta çıkışından sonra haberi olmuştur. Cem, Bayezid'e halaları Selçuk Hatun'u, hükümdarlığı Anadolu ve Rumeli diye ikiye bölme teklifiyle gönderir. Çünkü ne kardeşiyle savaşmak ne de katledilmek istemektedir. Bayezid, bu teklifi hiddetle reddeder. Osmanlı bölünemez ve devlette iki başlılık yoktur.

Cem, Bursa'da adına hutbe okutup sultanlığını ilan etmiştir. Bu direk ağabeyi Bayezid'e savaş açması demektir. Cem'in yanında da destekçileri vardır.

Yenişehir'de Cem ve Bayezid'in orduları çatışmaya girer. Cem Gedik Ahmet Paşa'dan umduğunu bulamaz. En büyük ümidi olan Yakup Bey de taraf değiştirip Bayezid'in yanına katılınca çatışma Cem için büyük bir yenilgiye dönüşür. Çatışmadan Cem ve adamları yaralı, aynı zamanda her şeylerini kaybetmiş olarak çıkarlar.

Cem, Karamanoğlu Kasım Bey'in yardımıyla ailesini de alarak Memlûk'e sığınır. Memlûk Sultanı, Kayıtbay Cem'i çok iyi karşılar. Sultan Bayezid, Cem'e saltanattan vazgeçmesi için haberler yollasa da Cem artık dönüşü olmaz bir yola girmiştir. Cem ağabeyi ile tekrar mücadeleye kalksa da başarı sağlayamaz. Ve Rodos Şövalyelerine sığınmak zorunda kalır. Fakat Rodos Şövalyeleri'nden Sen Jean tarikatı onu Sultan Bayezid'e karşı silah olarak kullanır. Cem'i ve Bayezid'in Cem için

gönderdiği yıllık kırkbeşbin düka altını kaybetmek istemeyen Rodos Şövalyeleri onu Güney Fransa'ya gönderirler. Cem ve adamları bir ay süren maceralı bir deniz yolculuğuyla Fransa'ya ulaşırlar.

Cem, şatodan şatoya sürülerek lüks içinde bir esaret hayatı yaşar. Bu arada ağabeyinin Cem'in oğlu Oğuz Han'ı öldürttüğü haberi onu iyice üzüntüye boğar. Cem yapılan bir anlaşmayla şövalyeler tarafından Papa VIII. Innocentus'a teslim edilir.

Papa karşısında eğilmeyen Cem, büyük tepki toplar. Ama o nihayetinde bir hükümdardır ve onun eğilmesi devletin eğilmesi demektir. Cem'e Hristiyanlığı kabul etmesi karşılığında rahat bir yaşam teklif edilir. Cem, Bunu da kabul etmez.

Cem, sanata ve özellikle şiire düşkün bir Şehzadedir. Esaret altındaki günlerinde tek tesellisi yanında bulunan adamlarıyla şiir sohbetleri yapmaları, karşılıklı şiirler okumalarıdır.

Cem rahatsızlanır, Fransa Kralı Cem'le yakından ilgilenir. Cem, arkadaşlarına vasiyette bulunur. Memleketine defnedilmeyi ister ve kıvranarak can verir.

Cem'in ölümü üzerine Osmanlı'da üç gün yas ilan edilir. Ve Bayezid, siyah sarık bağlar.

Olay Örgüsü

- 1- Fatih Sultan Mehmet Rahmet-i Rahmân'a kavuşur.
- 2- II. Bayezid, tahta çıkar ama Yeniçeriler ona rahat vermezler.
- 3- Bayezid, Yeniçerilerin üç isteğini yerine getirir. Çünkü tahta çıkar çıkmaz Onlarla mücadele edebilecek güçte değildir.
- 4- Cem, Bayezid'e toprakları Anadolu ve Rumeli şeklinde paylaşma düşüncesiyle halası Selçuk Hatun'u gönderir. Bayezid, bunu şiddetle reddeder.
- 5- Cem, Bursa'da adına hutbe okutur ve hükümdarlığını ilan eder.
- 6- Cem ve Bayezid'in ordusu Yenişehir'de mücadeleye girer. Cem, Gedik Ahmet Paşa ve Yakup Bey'den umduğunu bulamayarak çatışmayı kaybeder.
- 7- Cem, Karamanoğlu Kasım Bey'in yardımıyla ailesi ve adamlarıyla Memlük Sultan'ı Kayıtbay'a sığınır.

8- Ağabeyi ile yeni bir mücadeleye girişen Cem, bu mücadeleyi de kaybeder ve Rodos Şövalyelerine sığınır.

9- Rodos Şövalyeleri, Cem'i Bayezid'e karşı bir silah olarak kullanır.

10- Rodos Şövalyeleri Cem'i ülkelerinde tutmak koşuluyla Bayezid'den yıllık kırkbeşbin düka altın alırlar.

11- Cem, güvenliği için Güney Fransa'ya gönderilir.

12- Cem, ağabeyi Bayezid'in, oğlu Oğuz Han'ı öldürttüğü haberiyle yıkılır.

13- Papa'ya teslim edilen Cem, ne onun karşısında eğilmeyi ne de din değiştirmeyi kabul etmez.

14- Rahatsızlanan Cem, ülkesine defnedilmeyi vasiyet eder. Arkadaşlarından da bazı isteklerde bulunur.

15- Cem'in ölümü üzerine Osmanlı'da üç gün yas ilan edilir. Bayezid, siyah sarık bağlar.

Tema

Oyunun ana teması Bayezid ve Cem'in çatışmasıyla anlatılan taht mücadelesinin Osmanlı Devleti'ne verdiği zarardır. Yan tema olarak da iktidar hırsı, entrika ve vatan sevgisi işlenmiştir:

SULTAN BAYEZİD- Ceddin Osman Gazi Hazretleri amcası Dündar Bey'i niçin katl'etti? Murat Hüdavendigâr, oğlu Savcı Bey'i niçin idam ettirdi? Yıldırım Bayezid Han biraderi Yakup Çelebi'yi niçin şehit etti? Dedem Murad Han karındaşı Mustafa'ya nasıl kıydı? Hep nizâm-ı âlem için değil mi? Âl-i Osman'ın kaderi bu mu olacaktı? Biraderlerden biri tahta çıkarken diğerleri celladın kaçınılmaz kemendine râm oluyor. Ne acı talih, ne acımasız hüküm.⁷⁶⁷

Oyunda, özellikle ölüm döşeginde olan Cem'in vatanına duyduğu özlem ve sevgi de önemli bir temadır.

CEM SULTAN- ... Elbette benim ölümüm haberin yaşayasınız.Olmaya ki Frenkler benim adıma Müslümanlar üzerine yürüye. Sultan Bayezid Han Hazretlerine varasınız. Beni reddetmesin. Tabutum Frenk memleketinde komasın. Ehl-i İslâm memleketine çıkarsın...⁷⁶⁸

⁷⁶⁷ Yücel İPEK, *Cem Sultan*, M.E.B. Yay., İstanbul 1999, s. 16.

⁷⁶⁸ İPEK, s. 40.

Zaman

Eserin olay zamanı, Fatih'in ölümüyle başlayıp başlayıp, Cem'in ölümüyle sona erer. Oyun, uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Fakat eserde kesin tarihler verilmez.

Eserin anlatma zamanı 1999'dur. Yaşanılmasından yaklaşık yıl sonra bu konunun tekrar gündeme gelmesi oyunda “ *Tarih* ” olarak ifade edilen varlığın dilinden şu şekilde aktarılır:

Binlerce yıllık hayatımda ender rastlanır bir olaya, daha doğrusu olaylar dizisine tanık oldum ki bu hazin serüvenin üzerinden yaklaşık beşyüz yıl geçti. Yine de olup biteni bütün canlılığı ve tazeliği ile daha dünmüş gibi hatırlarım. Bu faciannın beni derinden saran bUrukluğunu benimle yaşayıp paylaşmanız için sizleri beşyüzyıl geriye götürmek istedim... ⁷⁶⁹

Mekân

Eser, uzun bir zaman dilimini anlatmasına rağmen mekân çok sınırlıdır. Topkapı Sarayı Arz dairesi, Bursa Sarayı, Papa Sarayı kabul salonu, Napoli yakınında Kopua Şatosu, kullanılan mekânlardır. Mekânın bu kadar az olmasının nedeni geniş mekânları kapsayacak bir çok olayın “ *Tarih* “ denilen kavramın ağızından topluca, mekân belirtilmeden, şahıslar konuşturulmadan anlatılmış olmasıdır:

TARİH- Cem Yenişehir'de umduğunu bulamadı. En büyük umudu olan Gedik Ahmet Paşa onu müthiş bir hayal kırıklığına uğratarak desteğinden yoksun bıraktı. Tahminler doğru çıkmış Yakup Bey emrindeki askerlerle taraf değiştirerek Sultan Bayezid tarafına geçmişti ... ⁷⁷⁰

Mekânlar sahne başlarında parantez içinde belirtilmiştir.

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu yirmi bir kişidir. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıslar Bayezid ve Cem'dir. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar; Tarih, Silahtar Ağa, Yeniçeri Ağası, Mustafa Paşa, Şehzade Korkut, İshak Paşa, Gedik Ahmet Paşa, Şeyh Hamdullah Efendi, Selçuk Hatun, Yakup Bey, Frenk Süleyman Bey, Nasuh Çelebi, Celâl Bey, Sinan Bey, Haydar Bey, Papa, I. Kardinal, II. Kardinal, VIII. Şarl'dır. Oyunda dekoratif unsur durumunda şahıs bulunmamaktadır.

⁷⁶⁹ İPEK, Önsöz.

⁷⁷⁰ İPEK, s. 29.

Cem: 22 yaşında genç bir şehzadedir. Sanata, özellikle şiire büyük önem verir. Duygusal bir yapıya sahiptir. Kendisi de şiirler yazar. Uyumlu ve uzlaşmadan yanadır ama bu da kendini kurtarmasına ve yıllarca esaret hayatı yaşamasına engel olmaz. Bunun yanında esir olduğu süre içinde bile Osmanlı Saltanatına laf söyletmez ve bir Sultan'a yaraşır tavırlar sergiler:

“CEM- Ben Macar'a varıp, Hristiyan ordusuyla İstanbul'a varırsam ehl'i islâm küfrüme kail olur. Dinimi feda edip saltanata talip olamam.”⁷⁷¹

Bayezid: Uzun boylu, beyaz tenli, siyah saçlı, çatık kaşlı, geniş göğüslü bir sultandır. Tarihin kendisine verdiği vazifeye içi kan ağlamasına rağmen önce kardeşinin oğlunu, daha sonra da, eserde açık açık belirtilmemesine rağmen, kardeşi Cem'i öldürtür. Başarılı bir hükümdar değildir. Bu, saltanatı ele geçirir geçirmez Yeniçerilere büyük tavizler vermesinden de ortaya çıkmaktadır.

Diğerleri: Tarih, sembolik bir varlıktır. Geniş zaman ve mekân kapsayacak olayları anlatır.

Silahtar Ağa, Sultan'a Yeniçerilerin durumunu haber verir. Yeniçeri Ağa'sı ise, Yeniçerilerin dileklerini iletir.

Mustafa Paşa, Bayezid'in güvendiği bir Vezir-i Âzam'dır. Ama Yeniçerilerin direktmesiyle Bayezid, mührünü geçici olarak ondan alır.

Şehzade Korkut, Bayezid'in Manisa Sancağı'na gönderdiği oğludur.

İshak Paşa, Yeniçerilerin isteğiyle Mustafa Paşa'nın yerine Vezir-i Âzam olur.

Gedik Ahmet Paşa, Cem'den yana görünmesine rağmen Bayezid için savaştan güvenilir bir komutandır.

Şeyh Hamdullah Efendi, Bayezid'in hocası, aynı zamanda Bayezid'e kardeş katli fermanını veren kişidir.

Selçuk Hatun, Bayezid'le Cem'in halaları, Fatih'in kız kardeşidir. İki yeğenin arasını bulmaya çalışır ama başarılı olamaz.

⁷⁷¹ İPEK, s. 34.

Yakup Bey, Frenk Süleyman Bey, Nasuh Çelebi, Celâl Bey, Sinan Bey ve Haydar Bey Cem'e yardımcı olan şahıslardır. Özellikle Sinan ve Haydar bir an bile onun yanından ayrılmazlar.

Papa, I.Kardinal ve II.Kardinal Cem'i Bayezid'e karşı bir koz olarak kullanırlar ama sonunda amaçlarına ulaşamazlar.

VIII.Şarl, Fransa Kralı'dır. Cem'e yakınlık ve dostluk gösterir. Her konuda ona desteği olacağını ifade eder.

Anlatma Problemi

Eser, iki perdeden oluşmaktadır. 1.perde iki tablodur. Birinci tablo yedi sahne, ikinci tablo üç sahnedir. 2.perde de iki tablodur. Birinci tablo bir sahne, ikinci tablo ise üç sahnedir. Aralarda "*Tarih*" in anlattığı ara sözler vardır.

Oyun, nesirle yazılmıştır. Aralarda şiirlere yer verilir. Bunlar özellikle şair olan Cem'in şiirleridir:

“Sen bister-i gülde yatasın şevk ile handan
ben kül döşenen külhân-ı mihnette, buna sebep ne?”⁷⁷²

Câm-ı Cem nûşeyle ey Cem bu Frengistan'dır.

Her kulun başına yazılan gelir, devrandır.

Yürü var ey Bayezid, sen süregör devranını,

Saltanat bakî kalır derlerse ol yalandır.⁷⁷³

Oyun, sade ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Oynanmasında kolaylık olması için bütün olaylar eserin içinde ayrıntısıyla verilmezken "*Tarih*"e anlatılmıştır. Öğretici bir tiyatro eseridir.

Etkileyici ve anlatılan hüznü verebilen güzel cümlelere sıklıkla rastlanır:

Cem Sultan, kaderinin çizdiği yolda, rüzgar önündeki kuru yaprak misali sürüklenip durmakta, güvenini kötüye kullanan haçlı zihniyetli ve entrikacı şövalyeler elinde oyuncak, Papa ve hükümdarlar arasında çekişme ve pazarlık konusu olmakta idi.⁷⁷⁴

⁷⁷² İPEK, s. 29.

⁷⁷³ İPEK, 30.

⁷⁷⁴ İPEK, s. 31.

ÇANAKKALE DİYE DİYE (ÇANAKKALE DESTANI)

Özet

Fatma Ana da diğer köylü kadınlar gibi oğlu Ahmet'i savaşa göndermektedir. Askerlerin kimi Trablusgarp'a, kimi de Yemen'e gitmektedir. Ahmet, geride daha yeni evli olduğu Elifçe'yi, bazıları ise nişanlısını, sevdiğini bırakmaktadır. Gidenlerin arkalarından ağıtlar yakılır. Çünkü Trablus'tan, Yemen'den dönen görülmemiştir.

Daha asker uğurlamanın üzerinden birkaç gün geçmeden postacı kara haberi getirir. Bu arada Elifçe de Muhtara, imam ve şairin bulunduğu yere kötü bir rüya gördüğünü söylemeye gelmektedir. Kara haberi burada alır. Ahmet, şehit düşmüştür. Köydeki bütün gelinler Elifçe ile beraber ağıtlar yakarlar.

Fatma Ana, gelinini kaybetmek istemediğinden ortanca oğlu Mehmet'le Elifçe'nin nikâhını kıydırır.

Artık Çanakkale'de de tehlike vardır. İki Yunan gemisi Goben ve Breslav'ın adları değiştirilip Yavuz ve Midilli konulmuştur. Bu gemiler Türk gemisi gibi savaşa katılacaklar, bu şekilde Türkler savaşın içine iyice çekilmiş olacaktır. Gemiler, ilk olarak Rus gemilerini batırır ve Türkler Rusların düşmanlığını kazanmış olurlar. 5 Kasım 1914'te tüm itilâf devletleri Osmanlı'ya karşı savaş ilan ederler.

Ümidini sonuna kadar muhafaza eden Şair bile ümitsizliğe düşmüştür. Türk gençlerinin yüreği vatan sevgisiyle doludur. Şairin en büyük korkusu ise, düşman değil, tefrikadır. Anadolu gençleri gurup gurup gönüllü yazılıp savaşa uğurlanmaktadır.

Şair, halka Mustafa Kemal'den bahseder. Vatanın kurtulmasının tek yolu onun Çanakkale'de aktif bir rol almasıdır. Türkler yedi cephede savaşmaktadır. Bunların en tehlikelisi ise Çanakkale cephesidir. Önce on beş yaşını doldurmuş olanlar sonra da eli silah tutan herkes cepheye çağırılmıştır. On beş yaşını dolduranların arasında Fatma Ananın ikinci oğlu Mehmet de vardır. Daha ağabeyinin eşi Elifçe ile evleneli üç ay olmuştur. Mehmet ve arkadaşları öğrencidir. Onlar okullu asker hayali kurmaktadır. Ama emir geldikten sonra müdür okulu kapatır ve bütün talebeleriyle savaşa katılmaya karar verir. Bu arada cepheye gidecekler kimin nesi varsa, gönülden koparılmaktadır. Kimi son iki yumurtasını, kimi iki tavuğunu, kimi iki kilo bulgurunu,

kimi de iki yiğidinden arta kalan bir nişan yüzüğünü getirmektedir. Şair, insanların bu suuruyla Çanakkale'nin geçilmeyeceğine yemin eder.

Sahra hastanesine ardarda yaralılar gelmektedir. Doktor ve Hemşire bir yaralıdan diğerine koşarken Binbaşı da dürbünle savaşı kontrol etmekte ve gelişmeleri bildirmektedir. Önce kurşun yarası olan bir er, sonra bacağı kopuk, kolu kopuk, bağırsakları dışına çıkmış erler getirilir sırayla. Hepsi de yaralarını sardırıp hemen dışarı çıkmayı ve tekrar savaşmayı istemektedir. Elifçe, Yıldız ve Hörü de hastaneye hemşireye yardım etmeye gelir. Bu arada hastaneye gelen yaralı erlerden biri Elifçe'nin emmisinin oğlu Musa'dır. Musa, Elifçe'ye ilk eşinin ardından nikâhlandığı Mehmet'in öldüğü haberi gelmesine rağmen yaşadığını söyler. O da yaralılar arasındadır. Ölen Mehmet, başka bir Mehmet'tir. Mehmet'in ölüm haberinden sonra Elifçe üçüncü kardeş olan Mustafa'ya nikahlanmıştır. Musa, ölür. Bu arada boynundan yaralanan Mehmet, hastaneye getirilir. Elifçe, yaralı da olsa Mehmet'e kavuşmuştur. Ama Mehmet'in duydukları karşısında yarası ikiye çıkar.

Birkaç Türk askeri, yaralanan ve askerleri tarafından savaş alanında bırakılan bir İtalyan, bir Yunan, bir de İngiliz asker getirirler. Doktor, yaralı askerleri tedavi eder. Düşman askerleri gördükleri muameleye şaşırırlar. Gitmeyip Türk saflarında çatışmaya katılacaklarına söz verirler. Çünkü savaşta karşılaştıkları manzaralar onları çok etkilemiştir. Ölen her Türk askerinin ruhu göğe yükselmekte, bembeyaz bir pamuk yığını gibi tekrar yere inmekte ve düşmanın üstüne yürümektedir. Ayrıca, savaş alanında yeşil yeşil kuşlar peyda olmuş, kurşunların önüne atılmışlar fakat bir türlü ölmemişlerdir. Bu savaşta General Liman Von Sanders'in söylediği gibi Tanrı hep Türklerin yanında olmuştur.

Postacı, Hasan Dayı'nın oğlundan mektup getirmiştir. Anasına bir şiir yazan Osman, kendisini beklememelerini ister.

Şair, Avrupa'dan dönmüştür. Gazilerle konuşup savaş sırasında yaşananları paylaşırlar.

Mehmet'in on ay önce gelen ölüm haberinden sonra bu sefer de köyüne, yaşadığı ve daha yeni şehit olduğu haberi gelir.

Çanakkale Savaşı bitmiştir. Geride iki yüz elli bin Türk şehit ve o kadar da geride kalan acılı insan vardır. Düşman askerlerinden de ölenlerin sayısı Türkler kadar vardır.

Şehit Mehmet'in cenazesi köyüne getirilir. Ağıtlar yakılır, övgüler dizilir.

Olay Örgüsü

Konusunu Çanakkale Savaşı'ndan alan *Çanakkale Diye Diye* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

1- Fatma Ana, oğlu Ahmet'i, diğer köylü kadınlar da evlatlarını savaşa gönderirler.

2- Birkaç gün sonra Ahmet'in şahadet haberi gelir.

3- Ahmet'in dul kalan eşi Elifçe, kayını Mehmet'le evlendirilir.

4- Yunan gemileri Goben ve Breslav'ın adları Yavuz ve Midilli yapılarak bu gemilerle Ruslara saldırılır.

5- İtilaf devletleri Osmanlı'ya 5 Kasım 1914 tarihinde savaş ilan ederler.

6- Şair'e göre Çanakkale'nin ve vatanın kurtarıcısı Mustafa Kemal olacaktır.

7- On beş yaşını dolduran herkes silah başına çağırılır.

8- Okul müdürü çocuklarla beraber halktan topladıklarıyla savaşa gider.

9- Bu öğrencilerin arasında Elifçe'nin ikinci eşi Mehmet de vardır.

10- Eli silah tutan herkes savaşa çağırılır.

11- Sahra hastanesine eli, kolu, bacağı kopuk, değişik şekillerde yaralanmış askerler getirilir.

12- Elifçe, Yıldız ve Hörü Sahra hastanesine yardıma gelirler.

13-Elifçe, yaralı olan emmininin oğlu Musa'dan öldüğü haberi gelen Mehmet'in yaşadığı ve yaralı olduğunu öğrenir. Oysa o, üçüncü kardeş Mustafa'ya nikahlanmıştır.

13- Mehmet, yaralı olarak hastaneye getirilir.

14- Elifçe, ikinci eşine durumu anlatır. Mehmet ölür.

15- Türk askerleri yaralı düşman askerlerini hastaneye getirirler.

16- Askerler hayran kaldıkları Türkler için savaşma sözü verirler ve Çanakkale Savaşı'nda gördükleri mucizeleri anlatırlar.

17- Hasan Dayı'nın oğlu Osman'dan onu beklememelerini isteyen bir mektup gelir.

18- Şair, Avrupa'dan döner.

19- Köye, Mehmet'in yeni şehit olduğu haberi gelir.

20- Savaş biter. İki yüz elli bin Türk , bir o kadar da düşman askeri ölmüştür.

Tema

Oyunun teması vatan sevgisidir. Tema özellikle, eserde şair olarak bilinen Mehmet Akif'in şiirleriyle ve sözleriyle verilmeye çalışılmıştır:

“ŞAİR- Helal olsun. Sizlere hakkım... Helal olsun sizlere, sizleri doğuran anaların ak sütleri... Yürün aslan yiğitlerim, sizi bekliyor sınırlar, sizi bekliyor Çanakkale tabyaları... Yürüyün, sesinizden yer-gök inlesin...”⁷⁷⁵

ŞAİR- Sus anlatma yiğidim, anlatma delikanlı!
Rabbim, şu Türk askeri ne cesur, ne şanlı!
Tahammül etmiyor yüreğim bile!
Bir ayak kopmuş, göz göre göre
Sözü söylerken bile, köz düşüyor ciğere
On metre çıkan ayak, sonra düşüyor yer.⁷⁷⁶

Eserde yaralı askerlerin, askere giden gençlerin sözleri de temayı veren sözlerdir:

KOLU KOPUK ER- Ben, Kılıç Arslan torunu,
Ben, işte O'yum!...
Hey canavar dişli, canavar ruhlu düşman;
Tanır mısın, Hızır'ı, Barbaros'u??⁷⁷⁷

⁷⁷⁵ Rahmi ÖZEN, *Çanakkale Diye Diye*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1999, s. 34.

⁷⁷⁶ ÖZEN, s. 80-81.

⁷⁷⁷ ÖZEN, s. 56.

II. GAZİ- Mustafa Kemal, zamanın hem içinde,

Hem dışında yaşıyordu.

İnançla askerine,

Bilinçle düşmanına bakıyordu.

Kurşunlar, dört bir yandan vızır vızır geçiyordu.

Toprak, sallanıyor, kopuyor, parçalanıyordu.

Öleceğimizi bilerek atılıyorduk.

Az önce ölen arslanların yerine.⁷⁷⁸

Zaman

Oyunun olay zamanının başlangıcı tam belli değildir. Trablusgarp ve Yemen cephelerine asker gönderilmesiyle başlar. Çanakkale savaşıyla tarih netleşir. 5 Kasım 1914'te İtilaf devletleri Osmanlı'ya savaş ilan eder. Oyun savaşın gelişimiyle devam ederken 18 Mart 1915'te Çanakkale zaferi ile son bulur.

Eser içerisinde tarihle ilgili bilgiye pek rastlanmaz.

Oyunun anlatma zamanı 1999'dur. Çanakkale Zaferi'ni, destanlaştırarak anlatan yazar, Türk insanına bu toprakların kolay kazanılmadığını, azmin ve vatan sevgisinin zaferini eseriyle anlatabilmiştir.

Mekân

Eserde kullanılan mekânlar iç mekânlardır. Yarı köy odası, yarı kıraathaneyi andıran bir yer, sahra hastanesi oyunun mekânlarıdır. Az sayıda mekân kullanılmış, ardarda birçok sahne aynı mekânda geçmiştir.

Eserde mekân az olduğu için mekân tasvirine de sadece birkaç yerde rastlanır:

Sahne açılınca, yarısı kale görünümünde bir tablo. Kale burcunda dalgalanan bayrak... Bir yanda deniz... Öte yanda evler arasında görünebilen cami kubbesi ve minare... Evler... Önden geçen yol.... Oyunun bu bölümü, yarı köy odası, yarı kıraathaneyi andıran bir yerde geçer... Marş, devam ederken ışıklar yanar... Sahnedekiler görünür ve oyun başlar... Marş biter...⁷⁷⁹

⁷⁷⁸ ÖZEN, s. 83.

⁷⁷⁹ ÖZEN, s. 9.

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu oldukça geniştir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs ve dekoratif unsur durumunda şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Fatma Ana, Ahmet, Elifçe, Yıldız, Hörü, Şair, Muhtar, İmam, Postacı Ali, Müslüm Efendi, Asım, birinci genç, ikinci genç, Mehmet, Zeynep Kadın, Gülsüm Nine, Melek, hemşire, doktor, Binbaşı, kolu kopuk er, ayağı kopuk er, barsakları çıkmış er, yaralı çavuş, Musa, İtalyan Askeri, İngiliz Askeri, Yunan Askeri, Üç Türk Askeri, Okul Müdürü ve Hasan Dayı'dır.

Fatma Ana:: Babasını ve eşini geçmiş savaşlarda şehit vermiş, oğullarını da Çanakkale Savaşı'nda kaybetmiş dertli bir annedir. Ne yaşarsa yaşasın yılmaz, yıkılmaz. Yüreğindeki vatan sevgisini hiçbir zaman yitirmez:

FATMA ANA- Haydi yavrum: Seni bugün için doğurdum
Hamurunu, yiğitlik duygusuyla yoğurdum:
Türk evladı, odur ki yurdu olan toprağı
Ana ırzı bilerek yad ayağı bastırmaz:
(Ezan okunur, ezan sesi duyulurken)
Bir yabancı bayrağı:
Ezan sesi duyulan hiçbir yere astırmaz.⁷⁸⁰

Diğerleri: Ahmet, Fatma Ana'nın büyük oğludur. Vatan sevgisi dolu yüreğiyle ailesini ve eşini bırakarak savaşa gider ve birkaç gün sonra şehit düşer. Elifçe ise Ahmet'in eşidir. Ahmet'in şehit düşmesi üzerine kayını Mehmet'le, onun da savaşta şehit olmasıyla en küçük kayını Mustafa ile evlendirilir. Üç eşini de savaşta kaybeder. Sahra Hastanesinde yaralı erlere yardım için savaş alanına giden Yıldız ve Hörü savaşa eşini, nişanlısını yollayan ve Elifçe ile beraber hastanede görev alan köylü kızlarıdır.

Şair, eserde sık sık köy halkından Muhtar ve imamla bir araya gelerek memleketin durumunu değerlendiren Mehmet Akif Ersoy'dur. Halkı ve gençleri bilinçlendirecek şiirler okur, öğütler verir:

“ŞAİR- Yürekleri, vatan aşkıyla yanıyor değil mi? Damarlarındaki asil Türk kanıdır, bunları böyle coşturan.”⁷⁸¹

⁷⁸⁰ ÖZEN, s. 10.

Postacı Ali, köye yurttan haberler getiren özellikle de şehit askerlerin haberini getiren kişidir.

Müslüm Efendi, devletin haberlerini köye ileten kişidir.

Asım, Mehmet Akif'in oğludur. Birinci genç ve ikinci gençle beraber gönüllü yazılmaya karar vermişlerdir.

Mehmet, Fatma Ana'nın ikinci oğludur. Daha çocuk yaşta askere gider. Öldü haberi gelir ama bu haberden bir yıl kadar sonra daha önce şehit olmadığı yeni şehit düştüğü haberi gelir.

Zeynep Kadın, Ayşe Kadın ve Gülsüm Nine en son varlıklarını askerlere gönderen yaşlı ve fedakar kadınlardır.

Melek, eşini askere gönderen, acılı kadınlardan biridir.

Hemşire, doktor ve Binbaşı Sahra Hastanesinde bulunan, yaralılara yardım eden kişilerdir. Binbaşı da hastaneden dürbünle savaşın gidişatını takip eder.

Kolu kopuk er, ayağı kopuk er, barsakları çıkmış er, yaralı çavuş ve Musa Çanakkale cephesinden yaralanarak hastaneye getirilen ama yaraları sarılır sarılmaz geri dönmeyi düşünen kişilerdir.

İtalyan, İngiliz ve Yunan askerleri savaşta yaralanmış ve ırkdaşları tarafından savaş alanında bırakılmış, Türk askerleri vesilesiyle hastaneye getirilen kişilerdir. Askerler, Türklerin yardımseverliğine ve savaşta gördükleri mucizelere hayran kalır, Türk saflarında savaşma sözü verirler.

Üç Türk askeri, eserin sonunda savaşta yaşadıklarını heyecanla anlatan gazilerdir.

Okul Müdürü, öğrencilere vatan sevgisini yerleştiren ve onlarla birlikte savaşa giden kişidir.

Hasan Dayı, oğlu Osman'ın mektupta kendisini beklememelerini yazması üzerine çok üzülen ama bir o kadar da böyle bir evlat yetiştirdiği için onurlanan kişidir.

⁷⁸¹ ÖZEN, s. 31.

Anlatma Problemi

Eser, üç perdeden meydana gelmektedir. Birinci perde on beş sahne, ikinci perde sekiz sahne, üçüncü perde ise beş sahnedir.

Oyun nazım nesir karışık olarak yazılmıştır. Nazım kısmının çoğunu Mehmet Akif Ersoy'un şiirleri oluşturur:

ŞAİR- Ne yapıp ye'simi kahreleyeyim bilmem ki
 Öyle dehşetli muhitimde dönen matem ki
 Ah karşımda vatan namında bir kabristan
 Yatıyor şimdi, nasıl yerlere geçmez insan
 Kim bilir, hangi şenaatlerle oyulmuş gözler
 Medeniyet denilen havşetle lanetler eder
 Nice yekpare kesilmişste sırtmış dişler
 Süngülenmiş, kanı donmuş nice binlerle beden
 Nice başlar, nice kollar ki ayrı cisminden⁷⁸²

Eserde, şiirlerin dışında halk Türkülerine, ağıtlara da yer verilmiştir:

KIZLARIN SESLERİNDEN- Sivastopol önünde yatar gemiler
 Şu top seslerinden yer gök iniler
 Askere alındı babayiğitler.
 Aman aman aman izin ver bize
 İzin ver düşmanı dökem denize...⁷⁸³

Oyunda yöresel söyleyişlere yer verilmemiştir. Konuşmalar daha çok alıntı şiirlerle yapılmıştır. Bunların dışında kalan cümleler de düzgün ve anlaşılır cümlelerdir.

⁷⁸² ÖZEN, s. 30.

⁷⁸³ ÖZEN, s. 25.

ONURLU DİRENİŞ “KUVAYI MİLLİYE”

Özet

Alvarlı köyünden Elifçe'nin oğlu Ümmet, asker kaçağı olarak eve dönmüştür. Elifçe, bunu bir utanç vesilesi olarak değerlendirirken Ümmet, doğru yaptığını inanmaktadır. Çünkü yabancı devletlerin kazancı için can vermeyi anlamsız bulmaktadır. Kaçak askerlerin korkulu rüyası Hamza Çavuş'tur. Hamza Çavuş, kaçak askerleri yakalamakla kalmayıp oracıkta canlarını almaktadır. Elifçe'nin büyük oğlu savaşta şehit düşmüş, gelini Keziban'ın ve torununun boynu bükük kalmıştır.

Ümmet'in asker arkadaşı Söğütlü Emin Efe, köy muhtarının yanına gelmiş, gece vakti bekçiyi göndererek ümmet'i çağırılmıştır. Bekçi, Ümmet'i Efe'nin ve muhtarın yanına götürür. Efe, Ümmet'i arkadaşlarıyla tanıştırır. Efe, Ümmet'e, başı sıkıştığında kendisini nerede bulabileceğini anlatır.

Köy halkı ülkenin gidişinden, çektikleri sıkıntılardan şikayetçidir. Bu arada Çavuşla Tahsildar Arif Bey gelirler. Vergi tahsil etmeye gelmişlerdir. Muhtar, halka vergisini vermek için herkesin toplânmasını bildirir.

Çavuş, bir çeşme başında Mehmetoğlu Bayram'ın karısı Ak Dudu ile karşılaşır. Kadının da vergi borcu vardır. Ak Dudu, dört yıl önce askere gönderdiği kocasından uzun süredir haber alamamaktadır. Çavuş, Ak Dudu ile yakınlık kurmaya çalışır fakat Ak Dudu, buna müsaade etmez.

Köy odasının önünde vergi toplânmaktadır. Ramazanoğlu Halil'in karısı Keziban da gelmiştir. Yalnız Keziban'ın verecek hiçbir şeyi yoktur. Tahsildar Arif Bey, gece kendisini evine alması şartıyla bütün vergi borcunu sileceğini söyler. Buna çok kızan Keziban, oradan uzaklaşır.

Keziban, kayını Ümmet'in yanına gider ve durumu anlatır. Ümmet, buna çok sinirlenir. Boğazda pusu kurarak tahsildar Arif'i öldürür. Çavuş, tahsildarın öldürüldüğünü muhtara ve halka haber verir. Herkes durumdan habersizdir. Çavuş, lafi değiştirerek muhtara cepheden künyesi gelenleri sorar. Bu askerlerin eşlerine ve çocuklarına yardım edilecek, evleri ve durumları tespit edilecektir. Muhtar, şehit olan altı askeri sayar. Sonradan bu sayıya Ramazan oğlu Halil de eklenir. Önce Halil'in karısı Keziban'ın evine gidilir. Muhtar Keziban ve kaynanası Elifçe'ye durumu

açıklamaya çalışırken Çavuş, asıl amacını ortaya çıkarır ve evin etrafını sardırır. Evde Ümmet'i bulamazlar. Çavuş, tahsildarı Ümmet'in öldürdüğünü tahmin etmiştir ve onun peşindedir. Ümmet ise silahlanıp dağa çıkmıştır. Artık mücadelesine bu şekilde devam edecektir.

Çobanoğlu'nun oğlu Durali, seferberlikten döner. Savaş bitmiş, Osmanlı yenilmiş bir devlet olarak geri çekilmiştir. Kara Veli, oğlu Kadir'i sorar Durali'ye ama haber alamaz. Kara Veli'nin oğlu da askerden döner.

Ümmet, köye ailesini ziyarete gelir. Artık Ümmet, dağlarda efelik etmektedir.

Durali ve Koca Kadir artık savaşı geride bıraktıklarını düşünürler. Hamdi, her ne kadar yeni çalkantılar olduğunu haber verse de onların tekrar savaşmak gibi bir niyetleri yoktur.

Köy odasına Denizli'den bir kağıt gelmiştir. Kağıtta ülkenin işgal edilmekte olduğu ve halkın düşmana karşı birleşmesi gerektiği yazmaktadır. Köyü ziyarete Yüzbaşı, Teğmen ve Yörük Ali Efe gelir. Köyde eli silah tutan herkes toplanır. Misafirler halka Kuvayı Milliye adlı bir gönüllüler ordusu kurulduğunu, bu ordunun başında Mustafa Kemal'in olduğunu ve gönüllü topladıklarını anlatırlar. Durali ile Demircioğlu Çakır Mehmet, orduya gönüllü yazılırlar. Koca Kadir bunu kabul etmez. Kadir'in en büyük derdi yıllardır evli olmasına rağmen savaşa gitse, ölse, ardında bırakacak bir evladının olmamasıdır. Kadir, karısının hamile olduğunu öğrenir öğrenmez gönüllü gitmeye karar verir.

Ümmet, Durali'yi ziyarete gelir. Ümmet, emmisinin oğlu Durali'den köye gelenlerin neler anlattığını ve amaçlarını öğrenir. Bu, tam Ümmet ve arkadaşlarının istediği gibi bir ordudur. Onlar da gönüllü olmaya karar verirler. Kadir, babasına Kuvayı Milliye'ye katılacağını açıklar.

Köy meydanında tüm gönüllüler ve köylüler toplanmıştır. Kuvayı Milliye'ye katılacak askerler uğurlanacaktır. Hafız, köylülerin de katılımıyla gönüllüler için dua eder. Ümmet ve arkadaşları gelerek kendileri için de dua edilmesini isterler. Kuvayı Milliye gönüllüleri köyden dualarla uğurlanır.

Olay Örgüsü

Konusunu Kuvayı Milliye adlı gönüllüler birliğinin oluşturulmasından alan *Onurlu Direniş “Kuvayı Milliye”* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Ümmet, askerden kaçır.
- 2- Hamza Çavuş, kaçır askerleri canlarını almak için aramaktadır.
- 3- Söğütlü Emin Efe, Ümmet’i ziyarete gelerek ona yardım teklif eder.
- 4- Çavuş ve Tahsildar Arif Bey, vergileri almak için halka duyuru yapır.
- 5- Çavuş, kocası askerde olan Ak Dudu’ya yaklaşmaya çalışır ama kadın izin vermez.
- 6- Vergisini ödeyemeyecek olan Keziban’a tahsildar gece kendisini evine alması karşılığında vergisini silmeyi teklif eder. Kadın, kabul etmez.
- 7- Keziban, durumu Ümmet’e haber verir.
- 8- Ümmet, boğazda tahsildarı tuzağa düşürerek öldürür.
- 9- Çavuş, cinayetle ilgili köylünün habersiz olduğunu anlar.
- 10- Çavuş, muhtara şehit askerlerin ailelerine yardım edileceğini söyleyerek onların adreslerini alır.
- 11- Önce Keziban’ın evine gidilir.
- 12- Muhtarın asıl amacı Ümmet’i yakalamaktır ama Ümmet, dağa çıkmıştır.
- 13- Durali seferberlikten döner. Savaş bitmiştir. Kadir de köyüne döner.
- 14- Köy odasına Denizli’den bir Kuvayı Milliye hareketinin başladığına dair yazı gelir.
- 15- Yüzbaşı, Teğmen ve Yörük Ali gelerek halka Kuvayı Miliye’yi anlatarak gönüllü toplamaya başlar.
- 16- Durali ve Demircioğlu Çakır Mehmet gönüllü yazılır.
- 17- Karısının hamile olduğunu öğrenen Kadir de gönüllü olur.
- 18- Ümmet ve arkadaşları da Kuvayı Milliye’ye katılma kararı alırlar.

19- Köy meydanından gönüllüler dualarla uğurlanır.

Tema

Oyunun ana teması, padişahlık yönetiminde, başka devletler için savaşmaktan bıkan halkın Kuvayı Milliye adlı gönüllüler ordusunda tekrar birleşmesidir.

Eserde yıllarca savaşan, ama ne için ve kim için savaştıklarını bilmeyen askerlerin bu mücadelede yaşadıkları sıkıntı anlatılmaktadır:

ÜMMET- (Bakışlarını anasının acılı yüzüne diker, içinden çıkıp geldiği savaşı yeniden yaşıyor gibidir.) Savaşı bilmezsin Elifçe. İçine girmeyen, o korkuyu yaşamayan bilmez... Verirler eline bir silah, işte düşman, yürü, öldür derler. Vurulmak da vardır. Can korkusu düşer yüreğinin bağına. Allah'tan başka güvencen kalmaz...⁷⁸⁴

Oyunda savaştan kaçan, savaşmayı anlamsız bulan gençler haklı davaları olan vatan savunması mesele olunca gönüllü birliğine yazılırlar:

KADİR- (Biraz düşünür, başını kaldırır, Yüzbaşı'ya) Yüzbaşım! Şimdiye kadar hiç kimse benim ne düşündüğümü sormadı. 'Gel' dediler, gittim. 'Savaş' dediler, savaştım. 'Dön, senin işin bitti' dediler, döndüm. Benim toprağım şu Alvarlı toprağı, Askerlikte yedi yıl dolaşmadığım yer kalmadı. Savaşa girdim, düşmansa öldürdüm. Sonunda her şey bitti, git dediler döndüm, toprağıma geldim. Bunları yaptım diye toprağım iki katını üç katını vermedi hiç. Verme de...⁷⁸⁵

Önce bu fikirleri taşıyan Koca Kadir, durumun ciddiyetini, vatanın elden gittiğini fark edince, hele de arkasında bir evlat bırakabileceğini anlayınca gönüllü olur.

Zaman

Oyunun olay zamanı eserin başında "Durum" başlığı altında verilen bölümde: "1919' un güz ayları, dünya savaşının hemen ardı" olarak belirtilir. Eserin gelişiminde ise zaman kavramına yer verilmemiştir.

Eserin anlatma zamanı 1999'dur. Oyun Cumhuriyet'in ilanının 75. yılı kutlamaları kapsamında yazılmıştır. Cumhuriyete ulaşmanın ilk adımı sayılan "Kuvayı Milliye"nin anlatılması açısından da önemli olan eserin zamanlamasının bu kutlamalara denk getirilmesi manidardır.

⁷⁸⁴ Mustafa ASOĞLU, *Onurlu Direniş "Kuvayı Milliye"*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 3.

⁷⁸⁵ ASOĞLU, s. 75.

Mekân

Oyunda mekânlar tablo başlarında belirtilmiştir. Oldukça az mekân kullanılan oyunun en geniş mekânı Anadolu'dur. İç Ege'de Alvarlı Köyü'nün köy meydanı, Elifçe'nin evi, Elifçe'nin ev önü, konuk odası, köy odası, kuyu başı, oda önü, Ümmet'in evi, köy odasının önü, ev önü, Çobanoğlu'nun evi, Kara Veli'nin ev önü, Köy yolu/sokak, meydan ve Koca Veli'nin evi ayrıntılı mekânlar olarak kullanılmıştır.

Eserin tablo başlarında mekân belirtildikten sonra, mekân tasvirinde de bulunulmuştur:

ELİFÇE'NİN EVİ

Ocakbaşı,

Yerde keçi kılından dokunmuş bir yaygı. Yanda yarılanmış bir iki çuval, yatak kabarıntıları...⁷⁸⁶

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu oldukça geniştir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar; Elifçe, Ümmet, Emine, Ümmet'in oğlu, Keziban, Keziban'ın kızı, Muhtar, Dervişçe, Osman Hafız, Ak Dudu, Selver, Bekçi, Çobanoğlu, Cennet Kadın, Çobanoğlu Durali, Elvan, Koca Veli, Koca Kadir, Sultan, Hamza Çavuş, Arif Bey, Söğütlü Emin Efe ve Hasan Çavuş'tur. Dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar ise; Veysel, Haydar, Örencikli, Çakır Memed, Hamdi, Çoban Ali ve Jandarmalardır.

Elifçe: Bir oğlunu seferberlikte kaybeden Elifçe, diğer oğlunu da savaştan kaçmasının utancıyla yıkılır. Hep oğlunun yakalanıp öldürüleceği korkusunu yaşar. Oyunun sonunda oğlunun da Kuvayı Milliye'ye katılmasıyla gururlanır.

Ümmet: Neden savaştığını, kim için savaştığını bilmeden yıllarca savaştan ümmet, sonunda savaştan kaçıp ailesinin yanına döner. Ama bu kaçış, savaşta ölmekten de beter bir korkuyla hayatını devam ettirmesine sebep olur.

ÜMMET- ... Şimdi ne desem boş. Kimdim ben? Alvarlı düzünden ırgat Ramazan'ın oğlu. Gel dediler, gittim. Yürü dediler, yürüdüm. Öldür dediler, öldürdüm. Suçum kaçmakmış... Kaçtım. Tek ben miyim kaçan? Ölsem daha mı iyiydi?...⁷⁸⁷

⁷⁸⁶ ASOĞLU, s. 1.

Diğerleri:Emine, Ümmet'in karısıdır. Oyunda sadece birkaç bölümde geçer. Ümmet'in oğlu, küçük yaştaki bir çocuktur. Keziban, Elifçe'nin askerde şehit olan oğlunun karısıdır. Maddi sıkıntılar yaşamaktadır. Keziban'ın kızı, küçük bir kız çocuğudur.

Muhtar, köyde halk arasında haberleşmeyi ve irtibatı sağlayan yaşlı bir adamdır. Dervişce ve Osman Hafız, köy halkından olan iyi niyetli kimselerdir. Ak Dudu ve Selver eşleri yıllardır askerde bulunan genç kadınlardır.

Bekçi, köyde bekçilikle beraber haber getirip götürme işine bakan kişidir. Çobanoğlu, köy halkından, oğlu askerde olan yaşlı bir adamdır. Cennet Kadın, oğlu askerde olan yaşlı bir kadındır. Çobanoğlu Durali, yıllarca savaştıktan sonra savaştan dönen ama gönüllüler birliğini duyunca orada da savaşmayı arzulayan bir gençtir. Elvan, Durali'nin yolunu bekleyen karısıdır. Koca Veli, oğlu askerde olan köylülerden biridir. Koca Kadir, yıllar sonra savaştan dönen bir gençtir. Aynı zamanda Koca Veli'nin oğludur. Sultan, Koca Kadir'in çocuğu olmayan karısıdır.

Hamza Çavuş, zalim bir devlet görevlisidir. Arif Beyle beraber vergi toplar. Özellikle kadınlarla yakınlaşmaya çalışan zararlı bir kişidir.

Söğütlü Emin Efe ve Hasan Çavuş, Ümmet'e destek olan saygın efelerdir.

Oyunda Veysel, Haydar, Örencikli, Çakır Memed, Hamdi, Çoban ali ve Jandarmalar dekoratif unsur durumunda şahıslardır.

Anlatma Problemi

Eser; durum ve dekordan sonra on tablodan oluşan bir bölüm ve on bir tablodan oluşan ikinci bölümden oluşmaktadır. Durum, oyuna girişte genel bir açıklama ve aydınlatma niteliğindedir. Dekor da oyunun mekânını genel olarak tasvir eder. Bu özellikleriyle oyun okumaya müsait ve anlaşılır bir oyundur.

Oyun, nesirle yazılmıştır. Eserde şiire hiç yer verilmemiştir.

Eserde anlatım oldukça sade ve akıcıdır. Cümleler kısa ve anlaşılırdır:

“ÜMMET- İçeriye girin ona, akşam ayazı başladı. Ben hayvanlara yem, saman vereyim.”⁷⁸⁸

Oyun, bir köyde geçtiği için, halkın diliyle yazılmıştır. Yalnız bu oyunu anlaşılmazlığı gibi bir olumsuzluğa sebep olmayacak kadar kısıtlı bir konuşma farkıdır:

“ÜMMET- Candarmalar olmasın, iyi baktın mı?”⁷⁸⁹

“ÇOBANOĞLU- Ne yapalım Koca Veli, elimizden gelen o kadardı. Gücümüz yetti de etmedik mi?...”⁷⁹⁰

⁷⁸⁸ ASOĞLU, s. 6.

⁷⁸⁹ ASOĞLU, s. 8.

⁷⁹⁰ ASOĞLU, s. 20.

KANLI KUŞKU

Özet

Sultan Murat'ın oğlu Mehmet, ülkedeki büyük karışıklıklar içinde tahta geçmiştir. Alman Savaşı, Celaliler, iç ve dış düşmanlar, yolsuzluklar ve kargaşa devam etmektedir.

Sultan Mehmet, tahta geçişinin ilk gününde Şeyhülislam Bostanzade Mehmet Efendi' den saltanatına tehlikeden kurtaracak bir fetva ister. Çünkü tam on dokuz tane kardeşi vardır ve buların her biri Sultan Mehmet için bir tehlike durumundadır. Bu kardeşler arasında kundaktaki bebeklerin bile bulunması Şeyhülislamı tereddüde düşürür. Her ne kadar dînî kaideler bu fetvaya aykırı da olsa, Sultan'ın emri öyledir. Şeyhülislam, meseleyi halletmek üzere huzurdan ayrılır.

Sultan Mehmed'in ilk icraatlarından biride babasının mührünü taşıyan Sinan Paşa'yı görevden alıp yerine Ferhat Paşa'yı tayin etmek olur.

Osmanlı ülkesinde halk, kapkara bir geceden bahsetmekte ve acı haber kulaktan kulağa yayılmaktadır. Çünkü halkın tabirine göre artık Sultan Mehmet'in tahtı kan kokmaktadır. En küçüğü üç aylık, en büyüğü on yedi yaşındaki on dokuz kardeş asılmış ve artık Sultan Mehmet'in taht korkusu sona ermiştir.

Sultan Mehmet, annesi Safiye Sultan'a ve onun fikirlerine son derece bağlıdır. Sultan Mehmet'in mührünü teslim ettiği Ferhat Paşa, Sultan'a ihanet etmiş, Eflak Voyvodası'nın başını ezeceği yerde onunla anlaşma yapmıştır. Sultan, mührü yeniden eski sahibi olan Sinan Paşa'ya teslim eder.

Safiye Sultan, haremde sözü geçen tek kadın olma arzusundadır. Bu nedenle Sultan Mehmet'in eşi Handan Sultan'a bile kendini ispatlama amacı taşımaktadır. Handan Sultan, onun konumunu ve büyüklüğünü kabullenir.

Ülkede rüşvet almış yürümüştür. Hele de Sinan Paşa'nın rüşvet aldığı iddiaları Sultan'ın kulağına kadar ulaşmıştır. Sultan Mehmed, daha padişahlığının dokuzuncu gününde hastalanır. Çünkü üzerinde öldürttüğü on dokuz kardeşinin kanını taşımaktadır. Sık sık bu katli rüyalarında görür.

Padişahın çevresinde bile herkes makam yükseltme derdine düşmüştür. Sinan Paşa Sadrazamlığı, Şair Baki Efendi ise Şeyhülislamlığı istemektedir.

Sultan Mehmet'in oğlu Şehzade Mahmut, devletin ikbalinden endişeye düşmüştür. Çünkü babasının dönemi hep karışıklık ve başarısızlıklarla geçmektedir. Yıllardır kazanılan tek zafer Eğri Seferi'dir. Şehzade bu konuları Paşalarla açık açık konuşmaktan da çekinmez.

Sultan'ın saraydaki en büyük destekçisi hocası Saadettin Efendi'dir. Fakat o bile makam peşindedir. Şeyhülislam olmak ister. Bin bir umutla Sadrazam yapılan Hasan Paşa da devleti ve halkı soyduğu ortaya çıkarak görevden alınır. Şeyhülislamlığa kabul edilen Saadettin Efendi, diğerlerinden hiç farklı davranmaz. Oğullarını layık olmadıkları önemli görevlere getirir. Adam kayırır.

Halk arasında Padişah'ın saz, söz, eğlenceden başka bir şey düşünmediği yayılır. Devlet, almış başını gitmektedir. Herkes makam, mevki ve cep doldurma peşindedir.

Şehzade Mahmut'un fikirleriyle ilgili dedikodular padişahı iyice tereddüde düşürür ve bu konuyu oğluyla konuşur. Şehzade son derece açık sözlü ve umarsızdır. Bütün yanlışları babasına saygısızlık etmeden bir bir ortaya döker. Yalnız Sultan, bundan hoşlanmaz. Oğlunu tarihin kara sayfalarının tekrar edilebileceği şeklinde tehdit eder yani saltanat için oğluna bile kıyma düşüncesindedir.

Şehzade Mahmut'un aylığı kesilir ve bir Anadolu kentine gönderilir. Ama onun sesi kesilecek gibi değildir. Sultan Mehmet'in Saltanat korkuları artarken Şehzade izlenmeye başlanmıştır bile.

Bu sıkıntıların arasında devlet sorunları iyice artar. Sultan hastalanır. Defalarca sadrazam ve şeyhülislam değiştirilmesine rağmen herkes sadece cebini doldurmuş devlet iyice zor duruma düşmüştür. Hasan Paşa da bu sadrazamlardan biridir. Sultan mührü elinden aldıktan sonra onu da cellada teslim eder.

Sultan Mehmet yüreği ile aklının kararsızlığı arasında kendisiyle görüşmeye gelen oğlu Mahmut'un ölüm kararını alır. Şehzade acıklı bir şekilde öldürülür. Son ümit olarak görülen Şehzade'nin ölümü halkı derinden yaralar. Ardından ağıtlar yakılır.

Safiye Sultan torununun öldürülmesi konusunda oğlunu affedemez ve onunla büyük bir tartışmaya girer. Tahtın ayaklarına kan bulaştığını söyler. Padişah hâlâ

yaptıklarının doğruluğunu savunmaktadır. Ama yüreği buna dayanmayan Sultan Mehmet hastalanır ve Safiye Sultan'ın yanında can verir.

Olay Örgüsü

- 1- Sultan Murat'ın oğlu Mehmet tahta geçer.
- 2- Sultan'ın ilk icraatlarından biri saltanatını tehlikeden kurtarmak için on dokuz kardeşini katletmek olur.
- 3- Sadrazam Sinan Paşa'yı görevden alır ve mührünü Ferhat Paşa'ya verir.
- 4- Ferhat Paşa ihanet eder ve Eflak Voyvodası'yla bir anlaşma yapar.
- 5- Mühür, yeniden Sinan Paşa'ya verilir.
- 6- Şehzade Mahmut, devletin ikbalinden endişeye düştüğünden yeni fikirler üretmektedir.
- 7- Sultan'ın çok güvenerek Şeyhülislam yaptığı hocası, Saadettin Efendi bile kesesini doldurur.
- 8- Sultan, oğlunu hareketlerine çeki düzen vermesi için uyarır ve onu tehdit eder.
- 9- Son sadrazamlardan Hasan Paşa da sadece cebini doldurduğu için idam ettirilir.
- 10- Sultan, Şehzade Mahmut'u öldürtme kararı alır ve bunu uygulattırır.
- 11- Sultan Mehmet oğlunun ölümünün ardından hastalanır ve ölür.

Tema

Oyunun ana teması Sultan Mehmet'in kardeş ve evlat katlinin Osmanlı Devletine verdiği zarardır. Yan tema olarak da devlet içinde makam sevdası ve entrika işlenmiştir.

Sultan Mehmet'in saltanatı daha ilk günlerde gerçekleştirdiği kardeş katli üzerine kurulmuş ve taht kana boyanmıştır. Çünkü öldürülen bir tek kardeş bile değil, en küçüğü kundakta olan on dokuz kardeşdir. Belki de bu büyük hatanın bir sonucu olarak Sultan'ın hiçbir işi rast gitmemiş, kana boyanan taht ona bir işkence hayatı

yaşatmıştır.Bu çirkinliğin son damlası da kuşkularına kurban olan Sultan'ın, oğlu Mahmut'u da öldürtmesi olmuştur:

2. OSMANLI- Kan kokar o taht bundan sonra, kin kumar durmadan.
3. OSMANLI- Kor ateşlerde yakar üstünde oturanı.
2. OSMANLI- Nasıl bir tahttır ki o, bebekler bile ürkütür üstünde oturanı ?
1. OSMANLI- Nerede görülmüş kanın esenlik getirdiği?
3. OSMANLI- Nerede ayakta kalabilmiş ölümlerle beslenen taht?
2. OSMANLI- Hangi kitapta yazar bu delice kıyım? Hangi yasa hoşgörür. ⁷⁹¹

Zaman

Oyunun olay zamanı 1595'tir. Sultan Mehmet'in tahta çıktığı ilk gün başlayıp ölümüyle son bulur.

Eserin içerisinde zaman belirten ifadeler rastlanmamaktadır. Sadece başlangıcında “yıl 1595” tabiri geçer.

Oyunun anlatma zamanı ise 1999'dur. Bu yıllarda konunun tekrar ele alınmasının sebebi tarihî bilginin gelişmesine ve anlatılmasına katkıda bulunmanın yanında makam ve mevkî için her şeyin göze alınamayacağı ve böyle bir kalıpların yanlışlığının ifade edilmesi olabilir.

Mekân

Oyunun geneli İstanbul'da Osmanlı Sarayı'nda geçer. Sultan Mehmet idareyi hep saraydan yapmaya çalışmış bu nedenle de pek başarı sağlayamamıştır. Eserde geçen iç mekânlarsa sarayın bahçesi ve taht'tır.

“İstanbul'da Osmanlı Sarayı” ⁷⁹²

“Sahne kararır. Saray bahçesi aydınlandığında, Sinan Paşa ve Saadettin Efendi sağdan gelirler.” ⁷⁹³

⁷⁹¹ Hidayet SAYIN, *Kanlı Kuşku*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 9-10.

⁷⁹² SAYIN, s. 2.

⁷⁹³ SAYIN, s. 20.

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu on beş kişidir. Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayanlar ise; Sultan Mehmet, Safiye Sultan, Koca Sinan Paşa, Bostanzade Mehmet Efendi, Ferhat Paşa, Şair Baki Efendi, Handan Sultan, Saadettin Efendi, Şehzade Mahmut, İbrahim Peçevî, Hasan Paşa ve Gazanfer Ağa'dır. Dekoratif unsur durumunda şahıs olarak da 1., 2. ve 3. Osmanlı yer almıştır.

Sultan Mehmet: Yirmi dokuz yaşında tahta geçen Sultan uysal, çekingen ve şüpheli kişiliğe sahiptir. Sultanlığı sırasında bu özelliklerine bir de acımasızlık eklenmiştir. Çünkü daha önce görülmemiş bir katliamın emrini veren kişi olmuştur. Şüpheli kişiliği ve saltanat sevdası hem başarısız hem acımasız olmasının en önemli sebebidir.

Sultan MEHMET- Tarih okuyan herkes bilir ki atalarından Sultan Yıldırım Beyazıt, kardeşi Yakub'u suçlu olduğu için boğdurtmadı. Onu yapmasa taht kavgası kaçınılmazdı çünkü. Daha sonra neler olduğunu biliyoruz. Ankara yenilgisinden sonra oğulları arasındaki çekişme yıllarca sürüp gitti. Tarihimizde yüz yıl boşa gitti. Yakın tarihimizde Sultan Süleyman'ın , oğulları ile arasında geçen kanlı olayları da biliyoruz. Tarih bu tür yanlışlıkların acı örnekleriyle dolu, Şeyhülislam Efendi! Sultan odur ki, bu yanlışlıkların ortaya çıkmasını zamanında önleyerek, acı olayların önüne geçer.⁷⁹⁴

Safiye Sultan:Sultan Mehmet'in annesi olan Safiye Sultan iktidar hırsına sahip ve devlet meseleleri hakkında hüküm vermeyi seven bir kadındır. Özellikle oğlu Sultan Mehmet üzerinde büyük bir tesire sahiptir. Sultan Mehmet'in hatalarında annesinin hırsının da büyük katkısı vardır.

Diğerleri: Koca Sinan Paşa, sert huylu, tutkulu, varlıklı bir sadrazamdır. Varlığını devleti soyarak elde etmiş makam düşkünü biridir.

Bostanzade Mehmet Efendi, Ferhat Paşa, Saadettin Efendi ve Hasan Paşa maddi doyum peşinde olan ve bu konuda devleti kullanan sonunda da zarar gören kişilerdir.

Şair Baki Efendi, güzel şiirler yazan bir şairdir. Saygın bir kişiliğe sahiptir. Yalnız o da maddi heveslerinin kurbanı olur.

⁷⁹⁴ SAYIN, s. 4-5.

Handan Sultan, Sultan Mehmet'in eşi, Şehzade Mahmut'un annesidir. İyi bir Sultan adayıdır ama Safiye Sultan'ın varlığı onu ezmektedir.

Şehzade Mahmut, karakterli bir genç olarak tavırlar sergiler. Fakat daha on beş yaşındadır. Varlığıyla babasını bile korkutacak kadar yetenekli ve bilgilidir. Kitleleri arkasından sürüklenme kudretine sahiptir. Bu nedenle babasının saltanat hırsının kurbanı olur ve öldürülür.

İbrahim Peçevî, iyi bir tarihçi ve Şehzade Mahmut'un yakın dostudur.

Gazanfer Ağa, haremle ilgilenir ve Sultanın özel işlerine bakar. Safiye Sultan'a yakınlığıyla bilinir.

Oyunda dekoratif şahıs konumunda bulunan 1., 2., 3., Osmanlı halkın sesi konumundadır. Sultan Mehmet'in kardeşleri ve oğlu şehzade Mahmut'u öldürtmesinden sonra halkın nabzını tutan ifadeler onların dili ile verilir. Oyunun mesajı olan kardeş katlinin yanlışlığı ve hiçbir makamın bu kadar kanla ıslatılmayı hak etmediği düşüncesi bu kişiler vasıtasıyla verilmeye çalışılmıştır.

Anlatma Problemi

Kanlı Kuşku adlı oyun, iki perdeden oluşmaktadır. Perdelerde bölümler bulunmaz. Bütün halinde iki perde bulunmaktadır.

Oyun nesir tarzında ve iyi bir anlatımla yazılmıştır. İçinde küçük bölümler halinde şiirler yer almaktadır. Bu şiirlerde Divan şiirinin imkânlarından yararlanılmıştır:

BAKİ EFENDİ- Zahm-ı dilden kan akar, bu çeşm-i gıryan bihaber.

Garka verdi âlemi, bir damla umman bihaber.

Korkusuz celali gibi, har kaldırdı baş,

Memlekette fitne peyda oldu, Sultan bihaber.⁷⁹⁵

“SULTAN MEHMET- Yokdurur zulme rızamız, adle biz mailleriz

Gözlerimiz Hakk'ın rızasın, emrine kailleriz.”⁷⁹⁶

Eserde sıklıkla devrik cümlelere yer verilmiştir. Bu oyunu daha da akıcı hale getirmiştir.

⁷⁹⁵ SAYIN, s. 41.

⁷⁹⁶ SAYIN, s. 46.

“SULTAN MEHMET- Daha iyi bir görev vermeyi düşündüğünü söylemişti bana.”⁷⁹⁷

“SULTAN MEHMET- Nereye gizlendi sence bu adamlar.”⁷⁹⁸

İmlâ ve noktalamaya dikkat edilmiştir. Konuşmalar İstanbul Türkçe’si ile verilmiştir. Bu da anlaşılabilirliği güçlendirmektedir.Devrin şartları oluşturulabildiği ölçüde oynanmaya müsait ve öğretici bir eserdir.

Eserde halkın bilinçliliği kurulan cümlelerle yansıtılmıştır:

“2. OSMANLI- Ak gönlü düşlerde kaldı.”⁷⁹⁹

⁷⁹⁷ SAYIN, s. 38.

⁷⁹⁸ SAYIN, s. 39.

⁷⁹⁹ SAYIN, s. 92.

ÖLÜMSÜZLÜK ACISI⁸⁰⁰

Özet

Zaman, Tanrılar Sarayı'nda önce Taimat adlı tanrıyı sonra Apsu'yu yaratır. Bunlardan biri tatlı su diğeri tuzlu sudur. İkisinin birleşmesiyle büyük ve küçük diğەر tanrılar doğar. Bunlar Lahmu ve Lahumu adını alırlar. Bunlardan Anshar ve Kishar doğar. Anshar, Anu'yu kendine eşit tanrı sayar. Tanrılar arasında kıskançlıklar başlayıp artar. Tanrı Apsu, veziri Mumnu ile beraber büyük Tanrı Taimat'a diğەر tanrıları şikayet eder. Taimat, onun yapmak istediğı kötülüğę müsaade etmeyeceğini söyler. Apsu'nun plânlarından haberdar olan Enki bir büyü yapıp sulara atar. Bunun üzerine Apsu ölür. Vezir Mumnu, elleri bağılı olarak Enki'nin huzuruna gelir. Enki'nin eşi Damkina, Marduk adında bir tanrı doğurur.

Taimat, Apsu'nun öldürülmesiyle bir tanrılar savaşı başlayacağından korkar. Çünkü Enki, bütün sulara hükmetmeye başlamıştır. Vezirleriyle konuşan Taimat, savaşa engel olabilmek için damarlarında şeytan kanı dolaşan bir başkomutan yaratmaya karar verir. Bunun adı Kingu olacaktır. Başkomutan tüm tanrılarının üstü konumunda olacak, gücü neredeyse Taimat'ın gücüne eşit olacaktır.

Apsu'nun öldürülmesinden sonra ikiye bölünen tanrılarının bir kısmına Taimat, bir kısmına Enki hükmetmektedir. Taimat, savaş hazırlıklarına başlar. Enki, savaş konusunda babası Anshar'dan yardım almaya karar verir. Anshar, Enki'ye yiğitçe savaşmayı öğütler. Enki, Taimat ve Kingu'nun karşısına çıkmak için Anu'yu görevlendirir. Taimat'ın savaş gücünü gören Anu geri döner. Bu sırada Marduk, kendisinin en büyük tanrı kabul edilmesi karşılığında savaşmayı kabul eder. Marduk bütün etkili silahlarını kullanarak Taimat'ı öldürür. Taimat'ın cesedinden kâinatı, yeri ve göğü yaratır. Marduk, yeryüzünde yaşaması için insanı yaratacaktır. Yalnız insanı

⁸⁰⁰ Gılgamış Destanı Sümerlere aittir. Sümerlerin Türk olup olmadığına dair çeşitli görüşler vardır. Son dönemdeki genel kanaat Sümerleri Türk olarak kabul etmekten yanadır. Sümerlerin kullandığı dil olan Sümerce Ural-Altay dil ailesine mensuptur. Ayrıca, Sümerlerin iskelet bakiyeleri incelendiğinde de Türkler gibi yuvarlak kafalı bir kavim oldukları ortaya çıkmaktadır. Sümerlerin inandıkları tanrılardan en önemlisi olan Anu da tıpkı Türklerin İslâmiyet'ten önceki inancı olan Gök tanrı gibi gökyüzünü temsil etmektedir. Elde bu bulgular bulunmasına rağmen Avrupalı otoritelerin bunları kabul etmemesinin sebebi, Yazıyı icat etmiş olma şerefini Türklerle layık görmemeleridir. Daha geniş bilgi için bk. Ekrem MEMİŞ, "Sümerlerin Kökeni Hakkında Görüşler", *Eskiçağ'da Türkler*, Çizgi Kitabevi, Konya 2002, s.55-56. Ekrem MEMİŞ, "Sümerler", *Eskiçağ Medeniyetlerine Genel Bir Bakış*, Tablet Yayınları, Konya 2002, s.137-139. Ayrıca Enver Behnam Şapolyo'nun eserinde de Gılgamış, Türk efsaneleri arasında geçmektedir. Daha geniş bilgi için bk. Enver Behnam ŞAPOLYO, *Türk Efsaneleri*, Rafet Zaimler Kitabevi, İstanbul 1965, 5-16.

yaratabilmek için bir tanrıyı kurban etmeyi plânlamaktadır. En yaşlı tanrı Anshar'ın isteğiyle yeryüzünde Marduk'un anısına bir saray yapılmasına karar verilir. Bu Babil Kulesi ve Babil Asma Bahçeleri'dir. Bu gökyüzünde Marduk için yapılan sarayın aynısı olarak yeryüzünde, yeryüzü malzemeleriyle yapılacaktır. Yeryüzündeki sarayın yapımını genç tanrılar üstlenirler. Bütün ihtiyaçlarının karşılanması halinde bir yılda bitirme sözü verirler. Marduk yeryüzünü üç tanrıya paylaştırır. Anu'ya gökleri, Enki'ye denizleri ve tatlı suları, Enlil'e de karaları verir. Şamaş ise güneşin özerk tanrısıdır. İnsanı yaratmak içinse Kingu'nun kesilmesine karar verilir. Kingu'nun kanı Marduk tarafından kille yoğrulup insan soyunun ataları yaratılır. Ebe tanrıça Mami insana biçim verir. İnsan en güzel şekilde yaratılmıştır ama damarlarındaki kan şeytan kanıdır. Yaratılan dört insan beyaz, kara, sarı ve kızıl insandır.

Meyve toplayıcısı Nurdu, arkadaşları Ab ve Atap'la buluşur. Onlar sık sık bir araya gelmekte ve yiyeceklerini paylaşip sohbet etmektedirler. Nurdu, tanrıların insanı yaratış macerasına dayanarak çamurdan küçük bir insancık yapar. Yalnız, bu varlığa can, akıl ve mantık vermenin ne kadar zor olduğunu kavrar. Genç tanrılar hâlâ Babil Kulesi'nin yapımında çalışmaktadır. Bir yılda kuleyi bitiremeyen tanrılar dünyada ve insanların arasında buldukları için çalışma şartlarından, maaşlarından şikayet etmişler, grev yapmışlar ve bu nedenle işlerini zamanında yetiştirememişlerdir.

Üç genç; Nurdu, Ab ve Atap ormanda Gilgames ile karşılaşır. Gilgames, Uruk Kralı'dır. Bu arada Atap'ın oğlu Arartu'da yanlarına gelir. Gilgames çok zeki bulduğu Nurdu ve Arartu'yu yanına almak ister. Gilgames, tanrıların kendisiyle mücadele etmesi için yarattıkları Enkidu adında bir devi yenmek zorundadır. Etrafında merhametsiz bilinen, evlenen genç kadınlarla kocalarından önce birlikte olan Gilgames bu cezaya halkının isteğiyle çarptırılmıştır. Aslında Gilgames, kötü olmamasına rağmen kendisiyle evlenmek isteyen Ay tanrısı Sin'in kızı şehvet tanrıçası İştar, onun hakkında kötü rivayetler çıkararak intikam almaya çalışmaktadır. Gilgames ise çok güzel olmasına rağmen onu kişiliği kötü olduğu için kabul etmemektedir.

Nurdu, Gilgames'i Enkidu'nun elinden kurtarmak için bir plân yapar. Tapınak fahişelerinin en güzelini seçerek Enkidu'yu ona âşık edecektir. Nurdu, bu işi başarma görevini Arartu'ya verir. Önce Tapınak Fahişesi'ne yüz vermeyen Enkidu, sonra ona âşık olur. Fahişe, Enkidu'yu ehlileştirir.

Nurdu, sarayda yaşamasına rağmen Ab ve Atap'la buluşmaya ve konuşmaya devam eder.

Fahişe, Enkidu'yu Uruk kentine götürür. Enkidu, artık hayvansal niteliklerini yitirmiştir. Enkidu, uygar hayatı istemeyerek şehre gelmesine rağmen çok sever. Gılgames, hayatından memnun değildir. O, ölümlü bir varlık olmayı içine sindiremez. Arartu ve Nurdu, fikrini değiştirmeye çalışsalar da başarılı olamazlar.

Uruk Kralı Gılgames, yeni yıl festivalinin beşinci gününde geleneksel olarak papaza hesap verir ve tokatlanır. Kutsal evlilik akşamı Enkidu, Gılgames'in karşısına çıkar ama onun ne kadar yiğit olduğunu anlayınca üstünlüğünü kabul eder ve savaştan vazgeçer. Gılgames de Enkidu'nun yiğitliğinin farkındadır. İkisi çok yakın dost olurlar. Gılgames, sık sık duyduğu gizli sesi merak etmeye başlar. Nurdu, bu sesin ormanların bekçisi Humbaba adlı deve ait olduğunu söyler. Papaz ve Komutan Humbaba'nın üzerine sefere çıkacaklarını Gılgames'e haber verirler.

Enkidu ve Gılgames, Humbaba'nın üzerine sefere çıkarlar. Humbaba'nın bir yanardağ olduğu anlaşılır. Mücadele sırasında yağmur ve rüzgarın da etkisiyle Humbaba söner, yani yenilir.

İhtar, Gılgames'e evlenme umuduyla tekrar gelir. Ama Gılgames, ölümsüzlük dışında bir şey düşünmemektedir. İhtar'ın teklifini kabul etmediği gibi ona hakaret eder. İhtar, Gılgames'i kendi yaptıklarını anlatmadan Tanrı Anu'ya şikayet eder. Tanrı Anu, Gılgames'i cezalandırması için bir boğa yaratır. Boğa her saldırısında elli-atmış kişiyi öldürmektedir. Gılgames, boğayı öldürüp onu Şamaş'a sunar. Çünkü Şamaş, onun koruyucu tanrısıdır. Humbaba ve boğayı Gılgames ile Enkidu'nun öldürmesinden sonra, tanrılar kurulu bu iki kişiden birinin ölümle cezalandırılmasına karar verir. Cezalandırılmak için Enkidu seçilir. Gılgames'in gözlerinin önünde en yakın dostu Enkidu'nun ölmesi onu çok etkiler. Enkidu'nun ölümünü duyan Nurdu da kendisini sorumlu hissederek ölür. Gılgames, cenazeyi bile beklemeden saraydan ayrılır.

İhtar, hizmetçisiyle vedalaşıp dönmemesi halinde tanrı Enki'ye zor durumda olduğunu haber vermesini tembih ederek ölümlüler dünyasına doğru yola çıkar.

Gılgames, ölümsüzlüğü yakalayan tek insan Utnapiştim'i bulmaya gitmektedir. Önce Akrep-İnsanların Krallığı'na gider. Kralla konuşan Gılgames, buradan askeri törenle uğurlanır.

İştar, ölümler dünyasının kapısına gelmiştir. Bu dünyanın Kraliçesi Ereşkigal, İştar'ın ablasıdır. İştar, bu dünyaya tüm varlığını ve eşyalarını dışarıda bırakma şartıyla kabul edilir. İştar, tanrıça olmaktan çıkmış bir vaziyette ölümler dünyasına girer.

Bir hana uğrayan Gilgameş, hancı kadından Utnapiştim'e ulaşmanın tek yolunun onun gemicisi Urşanabi olduğunu öğrenir. Urşanabi, Gilgameş'e yardım etmeyi kabul eder ve onu Utnapiştim'e ulaştırır. Bu arada ölümler dünyasında yargılanan İştar öldürölür. İştar'ın hizmetçisi, Tanrı Enki'ye gitmekte geç kalmaz. Enki, durumu tanrılar kurulunda anlatır. Tanrılar, buldukları bir yöntemle İştar'ı ölümlölür dünyasından kurtarırlar.

Utnapiştim ve karısı Gilgameş'i çok güzel karşırlar. Utnapiştim, Gilgameş'e ölümsüz oluşunun hikâyesini anlatır. Tanrılar, günahkâr insanları cezalandırmak için bir tufan başlatmışlardır. Bu tufanın olacağını sezen Utnapiştim, yedi katlı, yedi güverteli bir gemi yaptırır. Gemiye insanlardan ve her yaratıktan birer çift koyar. İnsanların ve tüm yaratıkların telef olmasının önüne geçer. Tufandan sonra tanrılar Utnapiştim'i ve eşini aralarına alarak kutsarlar, onları tanrılar katına yükseltirler ve ölümsüz kılarlar.

Utnapiştim, Gilgameş'i ölümsüzleştiremez ama ona gençlik otunu verir. Bu otlar ölüm denizinin dibinde yetişen dikenli otlardır. Gilgameş, bu otlardan bir tutamını söküp Uruk'ta bir havuzun içine ekecektir. Her yaşlandığında o ottan yiyip gençleşecektir.

Tanrılar Gilgameş'in ölümsüzleşmesine müsaade etmezler. Enki, yeryüzüne bir yılan göndererek otu yılanı yedirir. Yılan gençleşir. Derisini değiştirir. Otun kalanını da alarak kaçar. Bu da tanrılarının ikinci entrikasıdır. Birincisi İştar'ın yaşatılması olayıdır. Durumu anlayan Gilgameş, yılanın derisini bu günün hatırası olarak sarayına bayrak yapar.

Tanrılar işlerine geri dönerler.

Olay Örgüsü

Konusun Gilgameş Destanı'ndan alan *Ölümsüzlük Acısı* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Önce Taimat ve Apsu adlı tanrılar yaratılır.
- 2- Daha sonra Lahmu ve Lahumu adlı tanrılar doğar.

- 3- Tanrılar arasında kıskançlıklar başlar.
- 4- Tanrı Apsu veziri ile büyük Tanrı Taimat'a diğer tanrıları şikayet eder.
- 5- Enki bir büyü yapıp Apsu'yu öldürür. Vezirini esir eder.
- 6- Enki'nin Marduk adında bir çocuğu olur.
- 7- Tanrılar savaşı başlar.
- 8- Taimat, damarlarında şeytan kanı dolaşan Kingu adında bir komutan yaratır.
- 9- Taimat'la savaşacak olan Enki, babası Anshar'a danışır.
- 10- Enki savaşması için Anu'yu görevlendirir.
- 11- Anu, yarı yoldan geri döner.
- 12- Marduk, kazanması halinde en büyük tanrı olma sözü alarak düşmanın karşısına çıkar ve kazanır.
- 13- Marduk, Taimat'ın cesedinden yeri ve göğü yaratır.
- 14- Yeryüzünde, Marduk'un anısına Babil Kulesi ve asma bahçeleri genç tanrılar tarafından yapılmaya başlanır.
- 15- Marduk, yeryüzünü Anu, Enki ve Enlil adlı tanrılara paylaştırır. Şamaş ise Güneş tanrısı olacaktır.
- 16- Marduk, yeryüzü için Kingu'nun kanı ve kili birleştirerek insanı yaratır.
- 17- Tanrıça Mami, insana şekil verir.
- 18- Nurdu ve arkadaşlarının yanına Uruk Kralı Gilgameş gelir.
- 19- Gilgameş, Nurdu ve Arartu'yu yanına alır.
- 20- Gilgameş, hakkında çıkan dedikodular yüzünden tanrılar onunla savaşması için Enkidu'yu yaratmışlardır.
- 21- Nurdu, Enkidu'yu ehlileştirerek yenme plânı yapar.
- 22- Bir Tapınak Fahişesi sayesinde ehlileşen Enkidu, Uruk'a getirilir.
- 23- Gilgameş, yeni yılın beşinci gecesi papaza hesap verir.

24- Kutsal evlilik akşamı Gilgameş ve Enkidu karşılaşır ve birbirinin yiğitliğini anlayan iki kişi dost olur.

25- Gilgameş, ormanların bekçisi Humbaba'nın peşine düşer.

26- Gilgameş ve Enkidu, Humbaba adlı yanardağı söndürerek yenerler.

27- Gilgameş'le evlenmek isteyen şehvet tanrıçası İştar kendisini kabul etmeyen Gilgameş'i tanrılara Şikayet eder.

28- Tanrılar, Gilgameş'le savaşması için bir boğa yaratırlar.

29- Gilgameş ve Enkidu boğayı da yenerler.

30- Tanrılar Enkidu'yu öldürürler.

31- Bunu gören Nurdu ölür.

32- İştar, ölümlüler dünyasına gitmek üzere yola çıkar.

33- Gilgameş, ölümsüzlüğü yakalamak için yola çıkar.

34- İştar, ölümler dünyasına kabil edilir ama öldürölür.

35- Akrep-insanlarla karşılaşp onlardan yardım alan Gilgameş bir hancıdan da Utnapiştim'in gemicisi Urşanabi'ye ulaşmanın yolunu öğrenir.

36- Tanrılar, İştar'ı çeşitli entrikalarla ölümlüler dünyasından kurtarırlar.

37- Urşanabi Gilgameş'i Utnapiştim'e ulaştırır.

38- Utnapiştim, Gilgameş'e nasıl ölümsüz olduğunu anlatır.

39- Utnapiştim, Gilgameş, gençlik otu verir.

40- Tanrılar, gençlik otunu bir yılan vesilesiyle Gilgameş'ten alırlar. Yılan otu yer. Derisini bırakıp gider.

41- Gilgameş, yılanın derisini sarayına bayrak yapar.

42- Tanrılar, işlerine devam ederler.

Tema

Eserin ana teması; tanrıların kıskançlık ve mücadelelerinden sonra yaratılan dünyadaki bir ölümlünün ölümsüz olma arzusu ve buna ulaşma çabasıdır.

Oyunda ölümsüz olma arzusu Uruk Kralı Gılgamesh'in şahsında verilmiştir ama aslında bütün insanların içinde taşıdığı bir istektir. Dünyada hiç kimseye, hatta tanrıların kendisiyle mücadele etmesi için yarattığı özel varlıklara bile yenilmeyen Gılgamesh gücünün ve kuvvetinin ölümsüzleşmesi arzusunu taşımaya başlar. Hele de en yakın arkadaşları Enkidu ve Nuru'nun gözlerinin önünde ölmesinden sonra ölümsüzlüğü yakalamak onun en büyük isteği haline gelir:

GILGAMIŞ- Erguvan ağacı, erguvan ağacı: Karşısında, sana konuşanın kim olduğunu biliyor musun? Ben, Uruk kentinin kralı, şu sarayın, tüm Uruk'un sahibi Gılgamiş... Tek ayağını yerden kaldıracak bir babayiğit çıkmamıştır karşısına... Para, servet ve ün sahibi; tüm bakirelerin tatlı düşü, devleri ayağının altında ezen kahraman... Yine de öleceği günü bekleyen ve kendi gücünün tuzağına düşmüş bir serseri...

... Sen her kış ölmüş görünsen de her ilkbaharda canlanır, yazın büyürsün. Ama ben bir kez ölsem, bir daha canlanamam, hayata geri dönemem... Ölümsüzlük savaşında olsamda, ölümün kollarında görmekteyim kendimi...⁸⁰¹

Bütün zorluklara rağmen ölümsüzlüğü yakalayan tek insan olan Utnapiştim'e ulaşan Gılgamesh, ölümsüzlüğü elde edemese de gençlik otunu elde eder. Ama yeryüzünde yine o yerleri yaratan tanrıların hükmü geçer ve Gılgamesh'in gençlik otunu yemesine müsaade etmez, otu bir yılan vesilesiyle ondan aldırırlar.

Gılgamesh, maddi dünyadaki ölümsüzlüğü yakalayamasa bile yaptıklarıyla asıl ölümsüzlüğe ulaşır. Çünkü bir Gılgamesh Destanı yazılır. Ölümlü varlıklar hatta ölümsüz varlıklar, tanrılar için bile en güzel ölümsüzlük budur:

ŞAMAŞ-... Benim mantığıma göre, insanlar yaşarken değil, öldükten sonra ölümsüz olurlar eğer insanlığa yeni ufuklar açmışlarsa... Ünlü ve güçlü insanların çoğu yaşarken ölüdür; öldükten sonra yaşar. Gılgamesh, bu ölümsüzlüğe çoktan erişti de bilmiyor!⁸⁰²

Eserde yan tema olarak da tanrıların kıskançlık ve entrikaları işlenmiştir. Kıskançlık nedeniyle tanrılar savaşı çıkmış, insan ve yeryüzü bu savaş üzerine kurulmuştur:

ZAMAN ŞAFAĞI- Enki'nin, Apsu'yu öldürüp Sular Tanrısı olmasından sonra, tanrılar ikiye bölünür. Böylece Tanrılar kurulu sarayı da ikiye bölünmüş bir durumdadır.

⁸⁰¹ Osman TÜRKAY, *Ölümsüzlük Acısı*, KKTC Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 114-115.

⁸⁰² TÜRKAY, s. 162.

Taimat, sarayın bir bölümünü egemenliği altına alır. Enki de bir başka bölümde su işlerini yürütme dairesi'ni kurar. Taimat, Enki'ye ve genç tanrılara karşı savaşa hazırlanmaktadır...⁸⁰³

Oyunun sonunda Tanrıların entrikaları Gılgamesh'in ölümsüz olmasını engeller ama Gılgamesh asıl ölümsüzlüğü bu yolla yakalar:

“ENKİ- Demek kazdığımız kuyuya biz düştük.

ŞAMAŞ- Kuyu muyu değil, gerçek. Gılgamesh şimdi ölmüş ve ölümsüzlerin en ölümsüzü olmuş. Biz buna entrikalarımızla katkıda bulduk.”⁸⁰⁴

Zaman

Oyunun olay zamanı yoktur. Çünkü eserde bir destan anlatılmaktadır. Eser mitolojik bir eserdir ve zamanı, öncesi, sonrası belli değildir.

Eserin anlatma zamanı 1999'dur. Bu tarihte bir tiyatro eseriyle gündeme getirilen Sümerlerin Gılgamesh Destanı kültür dünyamızın aydınlanması adına önemli bir eserdir.

Mekân

Eserde az sayıda mekân kullanılmıştır. Bu mekânların bazıları yeryüzüne bazıları da tanrılar dünyasına ait mekânlardır. Oyunda kullanılan mekânlar; Tanrılar kurultayı sarayı (gökyüzü), su işlerini yürütme dairesi, Tanrılar kurultayı sarayı (yeryüzü), Aşağı Mezopotamya'da kamışlık bir yer, Uruk Sarayı'nda bir oda, Steplerin yabani adamının bulunduğu orman, Uruk'ta bir konukevi, Uruk Kraliyet Sarayı'nda bir tepe, Uruk Sarayı'nın bahçesi, Tanrı Anu'nun gökyüzündeki sarayında bir oda, Gılgamesh'in sarayında Enkidu'nun yatak odası, İştar'ın sarayında bir oda, uçurum kenarında bir han, Enki'nin saray odası ve Utnapiştim'in köşkünde bir odadır.

Oyunda mekânlar, sahne başlarında belirtilmiş yalnız tasvir ve açıklamalara yer verilmemiştir:

“Uruk sarayında bir oda. Gılgamesh, Nurdu ve Arartu.”⁸⁰⁵

⁸⁰³ TÜRKAY, s. 12.

⁸⁰⁴ TÜRKAY, s. 168-169.

⁸⁰⁵ TÜRKAY, s. 44.

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu oldukça geniştir. Eserde, yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Gılgameş, Şamaş, Zaman Şafağı, Apsu, Taimat, Mumnu, 1. küçük tanrı, 2. küçük tanrı, 3. küçük tanrı, Enki, 1. vezir, 2. vezir, Anshar, Anu, Marduk, Gaga, Kurultay Başkanı, Enlil, Nurdu, Ab, Atap, Arartu, Tapınak Fahişesi, Enkidu, Başpapaz Vekili, Başpapaz, emekli komutan, başyargıç, Enlil, Anu, Aksakal dede, Gizli ses, İştar, saray nazırı, Nişibur, Akrep-İnsan, Akrep-İnsan Kralı, Neti, Siduri, Ereşkigal, Urşanabi, Utnapiştım ve Utnapiştım'in eşidir. Oyunda dekoratif unsur konumunda bulunan şahıslar ise; Genç tanrılar, kurul üyeleri, genç tanrılardan bir başkası, genç tanrıların temsilcileri, yaşlılar grubundan biri, yaşlılar grubundan bir başkası ve gençler grubundan biridir.

Gılgameş: Oyunun ikinci perdesinde ortaya çıkan Gılgameş, Uruk Kralı'dır. Gücü, kuvveti dilden dile dolaşmasına rağmen Şehvet Tanrıçası İştar, kendisini kabul etmediği için Gılgameş'i tanrılara şikayet eder ve tanrılar Gılgameş'le dövüşmesi için Enkidu adında vahşî bir varlık yaratırlar. Gılgameş, Nurdu'nun yardımları sayesinde Enkidu'yu bir Tapınak Fahişesi yardımıyla ehlileştirir. Bu büyük bir dostluğun başlangıcı olur. Gılgameş, Enkidu ile beraber birçok başarıya imza atar. Ama önce Enkidu sonra da Nurdu'nun ölümü Gılgameş'i yıkar. Zaten ölümsüzlüğe sevdalı olan Gılgameş, dostlarını kaybettiği gün ölümsüzlük yolculuğuna çıkar:

NURDU- Gılgameş, gerçek dünyada değil, bir idealin dünyasında yaşıyor. Ölümsüzlük ideali... Onun için herşey o ölümsüzlük kara sevdasıdır. Başka bir şey yoktur onun dünyasında. Dünyada herşey onun için bir hiçtir. En büyük değer ölümsüzlüktür. O, işte bu ideal ile evlidir...⁸⁰⁶

İdeale kavuşmak için birçok zorlukla mücadele eden Gılgameş, sonuçta tanrıların entrikasıyla ölümsüzlüğe ulaşamaz. Ama asıl ölümsüzlüğü yakalamış, bir destana konu olmuş ve dilden dile dolaşmıştır. Bir insanın ölümsüzlüğü ise budur:

ŞAMAŞ- Gizli ses sustuğuna göre, Gılgameş ölmüştür. Yani kendi plânetine çekilmiştir.

ANU- Bu gizli sestem ve Gılgameş'ten ne kaldı bu dünyada?

ŞAMAŞ- onu size göstereyim, Dikkatle seyrediniz:

⁸⁰⁶ TÜRKAY, s. 121.

(Tanrılar kurulu sarayı'nda Gılgamesh'in silueti belirir. Kucağı, bir destanı çiviyazılarına döken tabletlerle dolu. Birinci tablette adı: Gılgamesh Destanı yazılmıştır.)

ANU- Dünyanın ilk destanı.⁸⁰⁷

Şamaş: Şamaş, Gılgamesh'in koruyucu tanrısıdır. Aslında Gılgamesh'in aştığı zorlukların çoğunda Şamaş'ın da parmağı vardır. Ondan yardımını hiç esirgemez. Oyunun sonunda da tanrılara Gılgamesh'in aslında ölümsüzlüğü yakaladığını anlatır.

Diğerleri: Zaman Şafağı, oyunda genel açıklamaları, genel değerlendirmeleri, toplumsal yapıyı, tanrıların yaratılışını anlatan kişidir. Apsu, kozmik su tanrısıdır. Taimat, en büyük tanrıdır. Tanrılar savaşındaki cephelerden biridir. Mumnu, Apsu'nun veziridir. 1., 2., ve 3. küçük tanrılar, Tanrılar kurulundaki en küçük tanrılardır. Enki, su tanrısıdır. 1. ve 2. vezirler Enki'nin vezirleridir. Anshar, Enki'nin babasıdır. Anu, Enki'nin Taimat ve ordusunun karşısına çıkardığı görevlidir. Marduk, Enki'nin cesur ve yürekli oğludur. Gaga, Anshar'ın veziridir. Kurultay Başkanı, Tanrılar Kurultayını yöneten kişidir. Enlil, karalardan sorumlu tanrıdır.

Nurdu, Ab ve Atap, Uruk kentinde yaşayan üç yakın arkadaştır. Arartu, Atap'ın oğludur. Nurdu ve Atap daha sonra Gılgamesh'in sarayına alınırlar. Tapınak Fahişesi, Enkidu'nun aklını alması için görevlendirilen güzel bir kadındır. Enkidu, Gılgamesh'i cezalandırmak için tanrıların yarattığı vahşî bir varlıktır. Başpapaz vekili ve Başpapaz, Uruk ülkesi Kralı Gılgamesh'i yılbaşı törenlerinde hesaba çeken din görevlileridir. Emekli komutan ve Başyargıç Uruk ülkesinde Humbaba adlı devin üzerine sefere çıkmayı düşünen yetkililerdir. Enlil yer, Anu gök tanrısıdır. Aksakal Dede, Humbaba'ya yapılacak seferle ilgili fikrini bildiren kişidir. Gizli ses, oyunda sürekli duyularak doğruları söyleyen, Gılgamesh'in ölümüyle kesilen ama kime ait olduğu tespit edilemeyen sestir. İştar, Şehvet tanrıçasıdır. Gılgamesh'le evlenmek ister, bu nedenle Gılgamesh'in de başını belaya sokar ama Gılgamesh birçok erkekle beraber olduğu için, güzel olmasına rağmen ona yaklaşmaz. Saray Nazırı, Gılgamesh'in sarayındaki görevlidir. Ninşibur, İştar'ın hizmetçisidir. Akrep-insan Gılgamesh'in ölümsüzlüğe ulaşmak için çıktığı yolculukta karşılaştığı ve yardım gördüğü bir grup varlıktan biridir. Akrep-insan kralı, akrep-insanların kralı olup Gılgamesh'e yardım etmeye karar veren kişidir. Neti, İştar'ın gittiği ölümler dünyasının bekçisidir. Siduri, Gılgamesh'in yolculuğu sırasında karşılaştığı bayan hancıdır. O da Gılgamesh'e yardım

⁸⁰⁷ TÜRKAY, s. 169.

eder. Ereşkigal İştar'ın ablası olan, ölüler dünyasının Kraliçesidir. Urşanabi, Utnapiştim'in gemicisidir. Gilgameş'in Utnapiştim'e ulaşması için ona yardımcı olur.

Utnapiştim, ölümsüzlüğü yakalayan ilk insandır. Utnapiştim'in karısı da kocasıyla birlikte tanrılar tarafından ölümsüzleştirilmiştir.

Anlatma Problemi

Dört perdeden oluşan oyunun birinci perdesi beş sahne, ikinci perdesi on sahne, üçüncü perdesi on sahne ve dördüncü perdesi dokuz sahnedir.

Nesirle yazılan eserin içerisinde sadece birkaç yerde şiire rastlanmaktadır. Bunlar da daha çok koroyla söylenen şiirlerdir:

KÜÇÜK TANRILAR ve TANRIÇALAR KOROSU

Doğdu Morduk, tanrıların tanrısı

Silin gözlerinizdeki yaşı,

Atın içinizdeki yaşı

Onun doğuşuyla varlık bir yeni anlam kazanacak

Yeryüzü gökyüzünden ayrılacak

Kaos sona erecek, düzene bırakacak yerini

Tanrılar kıracak karanlığın çemberini

Sular yaşam saçacak dağlara, ovalar

Kılıcının değdiği her yerden yaşam fişkırarak...⁸⁰⁸

Sade ve anlaşılır bir dile sahip olan eserin dikkat çeken yönü mitolojik olaylar anlatıldığından teknik ve felsefi ifade ve sözcüklere sık sık yer verilmiş olmasıdır:

ENKİDU- Kazanmak ya da kazanmamak sorun değil. Sorun ölmek ya da ölümü bir ömür boyu gece gündüz beklemektir. Gilgameş'e yenilsem öleceğim. Gilgameş'i yenersen ben onu ödüreceğim. Ünlü ve üstün olmak bu mudur? Bu dünya yanlış bir düzen üzerine kurulmuş. Onda umudun zerresi yok.⁸⁰⁹

“GILGAMEŞ -... Onlar Tanrı değil Gilgameş, sanrı'dırlar. Yok oldukları için ölümsüzdürler. Var olan her şey mutlaka günü geldiğinde ölür.”⁸¹⁰

⁸⁰⁸ TÜRKAŸ, s. 7.

⁸⁰⁹ TÜRKAŸ, s. 72-73.

⁸¹⁰ TÜRKAŸ, s. 74.

Oyun, daha çok olaylar ve kişiler üzerine kurulmuştur. Zaman kavramını hiç taşımayan serin mekânları da sadece belirtilmiş, bu konuda hiçbir açıklama yapılmamıştır. Eser tamamen şahıs ve olayların akışına bırakılmıştır.

HALİDE

Özet

Halide, bir bayram gününde, yaşadığı bütün çarpıklıkların nedeni olarak gördüğü cüceyi de yanına alarak bir insan ve eşya deposu görünümündeki mekâna gelir. Bu mekân, Halide'nin cüceyle beraber geçmişiyle yüzleşeceği mekândır. Cüce halinden hiç memnun değilken Halide yıllar sonra karşılaştığı anıların bUrukluğunu yaşar. Halide, tüm anılarına bir bir mekân oluşturarak cüce ile yaşananları oynamaya başlar.

Tetkiki Mezalim Kurulu Başkanı Edip kızı Halide Onbaşı, savaş çoktan bitmiş olmasına rağmen içindeki savaşı bitirememektedir. Nereden çıkıp nereye geldiği çözülmesi gereken bir meseledir:

Babası sarayda görevli bulunan küçük Halide, babasını görmek için çok ağlayınca saraya gönderilir. Cüceyi ilk kez sarayda küçücük bir kızken görmüştür. Cüce, küçük Halide'ye Edip Bey'in ilk çocuğunun kendisi olduğunu iddia eder. Halide buna inanmaz ama içindeki kuşkudan da kurtulamaz. Halide, babasına bu konu ve daha başka meselelerle ilgili birçok soru sormasına rağmen hiçbir sorusuna cevap alamaz. Sorularının cevapsız kalışı onun güven içinde bir çocukluk geçiremediğinin kanıtıdır. Halide, liseyi bitirdiği yıl, artık sorularını cevapsız bırakmayacak biri olduğuna inandığı rasathane müdürü Salih Zeki Beyle evlenir. Cüce, Salih Zeki'nin oğlunun kılığına girer. Salih Zeki'nin oğlu önceleri Halide'ye bir üvey anne olarak sıkıntılar yaşatmış ama sonra ünlü bir jeolog olmuştur. Salih Zeki, Halide'ye istediği gibi bir evlilik sunmaz. Kendisinden yaklaşık yirmi yaş büyük olan bir adamla evlenen Halide beklediği ilgiyi kocasından bulamaz. Evliliğinde kendisine zaman ayırması gerektiğini düşünen Halide, Hamlet'i Türkçe'ye çevirmeye başlar. Fakat kocasından bu konuda da iyi bir destek görmez.

Artık, evlerin içinde bile konuşulan şeylerden korkulur olmuştur. Mithat Paşa öldürülmüş, jurnalcilerden ise sivrisinek diye bahsedilmeye başlanmıştır. Halide'nin ablası Mahmure'nin durumu babasını çok üzmektedir. Mahmure'nin kocası kendi halinde bir eczacı olmasına rağmen iki paşa arasındaki anlaşmazlık sonucu ablukaya alınan mahalleden sürgün edilmiş, Mahmure ise çocuklarıyla mahallesinde abluka altında kalmıştır. Haminne ise Mahmure'nin kapısında bekleyen zaptiyeye yalvararak

onu görmeyi başarmış ve iyi olduğuna kanaat getirmiştir. Halide, bu olayların üzerine bir bunalım geçirir. Ülkede yaşananları, insanların halini anlayamamaktadır.

Halide, çocuk sahibi olmak istemektedir. Ama doktorlar iki yıllık bir süre koymuşlardır.

Bir oğlu olan Halide, Oğlunun adını Ayet koyar. Fakat Halide, bir çocukla beraber geleceğini düşündüğü mutluluğa ulaşamaz. Halide'nin ikinci oğlu Hikmet, dünyaya gelir. Halide'nin babası, İttihat Ve Terakki'ye üye olmuştur. Halkın bulunduğu durumun sancısını çeken Halide, bu konuda da kocasından destek bulamaz.

Bir gün Salih Zeki, eve Meşrutiyet'in ilân edildiğini yazan bir gazeteyle gelir. Bu, bütün aileyi çok sevindirir. Halide ise bu duruma inanmadığından bunun bir tuzak olduğunu düşünmektedir. Ne olursa olsun, Halide, sorularına aradığı cevabı kocasında da bulamamıştır.

Halide, evine gelen Peyker Teyze ve kocasına sürgüne gönderilen oğullarından, Amerika'daki bir arkadaşı vasıtasıyla haber vermektedir. Peyker Teyze'nin oğlu orduda subayken Jön Türk olduğu için ordudan atılarak sürgün edilmiştir.

Osmanlı ülkesinde azınlıkların yanında eşkıyalar da isyan etmeye başlamıştır. Balkanlarda savaş devam etmektedir. Selanik'ten payitahta yürüyeceği bildirilen kırk bin kişilik ordunun üzerine saray Şemsi Paşa'yı salmıştır. Fakat çeteciler Şemsi Paşa'yı öldürürler.

Halide, artık kurtuluşun İttihat ve Terakki'de olduğunu düşünmektedir. Yayınladıkları bildiriye okur.

Halide, kocasıyla beraber Meşrutiyet kutlamalarına katılmak için dışarı çıkar. Sokaklarda bayram gibi bir Meşrutiyet kutlaması vardır. Halide de Salih Zeki de İttihat ve Terakki'ye başvurmaya karar verirler. Sonunda Abdülhamit gibi bir zalim Meşrutiyet'i ilân etmek zorunda kalmıştır. Halide de kocasıyla beraber bir süre Rıza Tevfik'in konuşmalarını dinler. Artık Halide, Tanin gazetesinde yazı yazmayı istemektedir. Herkes Halide'nin yıllar sonra yazdığı Handan romanının yakışıklı kahramanını Rıza Tevfik zannetmektedir ama Halide bunun böyle olmadığını cüceye

anlatır. Çünkü Rıza Tevfik, bir zamanlar sövdüğü Abdülhamit'e yıllar sonra övgü dolu şiirler yazmıştır.

Tanin gazetesinde yazmaya başlayan Halide, baba adını kullanmaya karar verir. Artık o, yazar Halide Edip'tir. 31 Mart'ın acılarını yazan Halide, Abdülhamit kılığındaki cüceden bu vak'ada onun hiç suçu olmadığını dinler. Zaten Abdülhamit, bir süre sonra da tahttan indirilir. Fakat, bundan da önemli olan bir olay Halide'nin kocasının eve yeni bir kadın getirmeye karar vermiş olmasıdır. Çünkü, Salih Zeki, Halide'nin Tanin gazetesinde yazı yazmasına karşıdır. Halide, evden ayrılmaya karar verir.

İşgal başladığında artık Halide de kendi ayaklarının üzerinde durmayı öğrenmeye başlamıştır. İşgal edilmiş olan İstanbul'da kimsenin ruhi durumu iyi değildir. Türkocağı'nın yönetim kuruluna seçilmiş olan Halide'nin tıp fakültesi profesörü olan Adnan Beyle yakınlığı başlamıştır. Yazıları dilden dile dolaşan Halide Türkocağı'nda aktif rol oynar. Fakat Halide'nin dernekte azınlıklara da hak tanınmasını istemesi bazı tepkilere yol açar. Halide, işgalcilerin halka yaptığı zulümlere şahit olmasına rağmen bu hümanist ve barışçı düşüncesinden vazgeçmez.

Doktor Adnan ile evlenen Halide'nin evi gözetlenmeye başlamıştır. Halide, aynı zamanda Darülfünunda Batı Edebiyatı okutmaktadır. Evde çalışmalarını sürdüren Halide'ye İzmir'in işgali haberi gelir.

Talebelerini konferans salonuna alan Halide, gözlemci olarak İngiliz ve Fransız zabıtlarının da geldiği konferansta yine de hiç çekinmeden işgallerden ve zulümden bahseder. Büyük bir başarıyla sonuçlanan konferans General Long'un bile hoşuna gitmiştir.

Gizli bir eylemci karakol örgütünde bulunan Halide, toplantılara katılır. Fatih Mitingini de yapan Halide, burada da etkileyici bir konuşma yapar. Halide, birkaç öğrencisiyle beraber padişahın halkını tutmasını istemeye gidecektir.. Fakat, padişahın huzuruna kabul edilmezler. Sultanahmet Mitingi'nde de konuşan Halide, faaliyetlerine tüm hızıyla devam etmektedir. Miting sonrası Halide'nin tutuklandığı haberleri herkesi korkutsa da böyle bir durum yoktur ama İttihat ve Terakki'nin tutuklu üyeleri Malta'ya gönderilmişlerdir. Ziya Gökalp ile Hüseyin Cahit de bu grubun içindedir.

Halide, tehlike üzerine yapacağı yeni mitingden vazgeçmiştir ama Reşit Galip ile seçim afişleri asarlar.

Mustafa Kemal'in Amasya'dan gönderdiği mektuplardan Halide Edip'e ve Doktor Adnan'a da gelmiştir. Halide, mektubu çoğaltarak arkadaşlarına dağıtma kararı alır. Kısa bir süre sonra meclis dağıtılır, karakol örgütü basılarak kana boyanır. Artık, İstanbul tükenmiştir. Doktor Adnan ve Halide tebdil-i kıyafet yaparak Sultan Tepesi'ndeki tekkeye sığınır.

Halide, Anadolu'ya geçişini tekrar yaşarken cücenin onun mandacı düşüncesine ağır sözler söylemesiyle manda fikrini yine savunmak zorunda kalır. Halide, yıllar sonra kendisinin gençlere sadece bu yönüyle tanıtılacak olmasından rahatsızdır.

Bir süre Doktor Adnan ile tekkede kalan Halide, İstanbul'a dönüp birkaç kişi daha toplamak kararındadır. Halide, artık saray tarafından kellesi istenilenlerin arasındadır. Halide birkaç eşya alarak bir tehlike olursa oğullarının Amerika'ya gönderilmesi için bir mektup bırakır ve evden ayrılır.

Halide, Samandra Karakolu'na ulaşır. Umutsuz bekleyişin ardından Doktor Adnan ve beraberindekilerin de gelmesiyle rahatlar. Halide, gelenlerle beraber bir öküz arabasının üzerinde yola çıkar. Zorlu bir yolculuğun ardından Ankara yolunda Sakarya Valisi'nin evinde konuk edilirler. Buraya Mustafa Kemal, Halide Edip Grubu adını verdiği grup için özel bir tren yollar. Grup, istasyonda büyük bir kalabalıkla karşılaşır. Halide, daha önce bir kez gördüğü Mustafa Kemal'den çok etkilenir. Mustafa Kemal ile görüşen Halide, Anadolu Ajansı'nın kurulması gerektiğini anlatır. Halide'ye Osmanlı Bankası'ndan bir daktilo temin edilir. Karargâhta yemeğe davet edilen tek kadın Halide'dir.

Saray, Halide'yi yedi idamlığın arasında saymakla beraber, romanlarını ahlâka aykırı saymış, evini işgal etmiştir. Bu arada çocukları Ayet ve Hikmet Amerika'ya gönderilmiştir.

Ankara'da yakında yeni bir meclis açılması kararını Mustafa Kemal açıklar. Ankara'da bulunan Halide'ye silah kullanması öğretilir. Çünkü yakında Sivas'a çağırılması beklenenlerden biri de Halide'dir.

Mecliste ateşli tartışmalar başlamıştır. Muhalif sesler yükselmeye başlar. Halide, savaşın en kızgın anında gerçekleşen bu olaylara çok karşıdır.

Halide, Eskişehir’de Hilalahmer de çalışmaya başlar. Burada durum çok kötüdür. Halide, Mustafa Kemal’den gelen telgrafla cepheye çağırılır. Yunanlılar Ankara’ya ilerlemeye başlamıştır. Halide, artık Türk ordusunda bir onbaşı ve aynı zamanda Tetkiki Mezalim Kurulu Başkanı’dır. Ama o hazırlamayı düşündüğü raporda sadece zulmü değil cephede gördüğü birbirine sarılarak ölmüş iki düşman askerini de yazacaktır.

Zaferin kazanılmasının ardından Halide, İzmir’e Mustafa Kemal’e gider. Yunanlılar terk etmeden önce İzmir’i yangın yerine çevirmiştir. İzmir’de Mustafa Kemal Halide’yi Lâtime ile tanıştıracaktır. Oysa Halide, Mustafa Kemal’i sevdiğini cüceye itiraf eder. Lâtime ile tanışan Halide oradan ayrılırken Mustafa Kemal, Halide’ye pelerinini hediye eder.

Geçmişiyile yüzleşen Halide’ye kocası ülkeyi terk etmeyi teklif eder. Cüce ise bir bayram sofrası hazırlamaktadır. Konuklar 1923’ten 1985 yılına kadar çeşitli tavır ve kılıktaki insanlardır. Halide ülkeden ayrılmayarak bu bayram sofrasındaki insanlarla yüzleşir ve kendisini savunur. Yaptığı son bir konuşmayla üst üste giydiği ve yaşantısını temsil eden kıyafetlerini tek tek çıkarmaya başlar. Sonunda bütün kıyafetlerini çıkaran Halide çaresizce yargılanmayı beklemektedir.

Olay Örgüsü

Konusunu Halide Edip’in geçmişiyile yüzleşmesinden alan *Halide* adlı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- 1- Halide, geçmişiyile yüzleşmeye karar verir.
- 2- Küçükken babasına sorduğu ve yanıtız kalan sorular onu güvensiz bir çocuk haline getirmiştir.
- 3- Liseyi bitirdiği yıl hocası Salih Zeki ile evlenir.
- 4- Evliliğinde de gerekli güveni bulamayan Halide, edebî çalışmalara başlar.
- 5- Mithat Paşa’nın öldürülmesinden sonra jurnalci baskısı iyice artmıştır.

6- Halide'nin önce Ayet sonra Hikmet adında iki oğlu olsa da o çocuklarıyla da düşündüğü mutluluğa ulaşamaz.

7- Babası İttihat ve Terakki üyesi olan Halide çektiği vatan sancısına kocasından destek bulamaz.

8- Meşrutiyet'in ilân edilmesinin üzerine Halide ve kocası da kutlamalara katılır.

9- Osmanlı ülkesinde isyanlar artmıştır.

10- Halide, Tanin gazetesinde yazı yazmaya başlar.

11- Halide, Cüce'ye Handan romanındaki kahramanın zannedildiği gibi Rıza Tevfik olmadığını açıklar.

12- Halide, Tanin gazetesinde 31 Mart dahil olmak üzere birçok konudan bahseder.

13- Abdülhamit tahttan indirilir.

14- Halide, Tanin'de yazı yazmasına karşı olan kocasının eve yeni bir kadın getireceğini öğrenerek evden ayrılır.

15- İşgalin başlamasından sonra Türkocağı'nda görev alan Halide Doktor Adnan'la evlenir.

16- Evi gözetlenen Halide, verdiği konferanslarla ve yaptığı miting konuşmalarıyla dikkatleri üzerine toplar.

17- Gizli bir eylemci karakol örgütünde bulunan Halide, toplântılara katılır.

18- Birkaç öğrencisiyle padişahla görüşmeyi düşünen Darülfünun Hocası Halide huzura kabul edilmez.

19- İttihat ve Terakki'nin tutuklu üyeleri Malta'ya gönderilir.

20- Mustafa Kemal'in Amasya'dan gönderdiği mektubu Halide çoğaltarak arkadaşlarına dağıtır.

21- Meclis dağıtılır. Karakol örgütü kana bulanır.

22- Doktor Adnan ve Halide Sultan Tepesi'ndeki tekkeye sığınır.

23- İstanbul'a dönen Halide, tehlike durumunda çocuklarının Amerika'ya gönderilmesini ister.

24- Samandra Karakolu'na ulaşan Halide, uzun bir bekleyişten sonra kocası ve beraberindekilerle burada buluşur.

25- Sakarya Valisi'nin evinde dinlenen Halide Edip Grubu'na Mustafa Kemal özel bir tren gönderir.

26- Halide Edip Grubu garda coşkuyla karşılanır.

27- Anadolu Ajansı kurulur.

28- Sarayın çıkardığı yedi idamlık listesinde Halide'nin adı da geçmektedir.

29- Ankara'da yeni bir meclis açılacaktır.

30- Halide, silah kullanmayı öğrenir.

31- Savaşın en kızgın anlarında meclisten muhalif sesler yükselir.

32- Halide, Eskişehir'de Hilalahmer'de çalışır.

33- Halide, Mustafa Kemal'den gelen telgrafla cepheye çağırılır.

34- Onbaşı olan Halide Tetkiki Mezalim Kurulu Başkanlığı'na seçilir.

35- Zaferden sonra Halide İzmir'e Mustafa Kemalle döner.

36- Mustafa Kemal, Halide'yi Lâtime ile tanıştıracaktır.

37- Halide, Cüce'ye Mustafa Kemal'i sevdiğini itiraf eder.

38- Lâtimeyle tanışan Halide'ye Mustafa Kemal pelerini hediye eder.

39- Doktor Adnan'la ülkeyi terk etmek üzere olan Halide, cücenin hazırladığı bayram sofrasında insanlarla yüzleşerek kendini savunur.

40- Yaptığı son konuşmayla geçmişten geleceğe yolculuğunu anlatan ve üst üste giydiği kıyafetlerden soyunan Halide çırıl çıplak yargılanmaya hazırdır.

Tema

Eserin teması sonradan mandacı düşüncesi ile tanınacak olan Halide Edip'in vatan mücadelesi ve geçmişiyle olan yüzleşmesidir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşamış olan Halide, geçmişinde ona rahatsızlık veren her şeyi bir sahnede cücenin kimliğinde sorgular. Cüce onun bunalımlarını, kızgınlıklarını bazen de düşmanlıklarını temsil etmektedir.

“HALİDE- Geleceksin, mecbursun.Yaşadığım bütün çarpıklıkların nedeni sensin çünkü, sen benim korkumsun. Yürü hadi...

HALİDE- Çocukluk mabedime sokacağım seni, yürü...”⁸¹¹

HALİDE- Ozanlar anlatamazsa, bilginler yetişemezse bilmeğe, besticiler müziğe çeviremezse.. Ressamlar çizgi ve renge dönüştüremezse... Tüm acılar, dostluk, aşk, din ve düşünce... Yıkılan birer mabedir sonuçta. Yıkılan birer mabed... Sonuçta..⁸¹²

Hayatını sorgulayışına çocukluğunda yaşadığı güvensizlikten başlayan Halide, ilerleyen dönemde hep bu güvensizliğin sıkıntısını yaşamış, yıllar sonra aktif mücadeleye başlamasıyla kendini bulmaya başlamıştır. Ama yıllarını vatani için veren Halide'nin en büyük ıstıraplarından biri yıllar sonraları sadece Mandacı Halide olarak tanınacak olmak olmuştur:

CÜCE- .. Bakalım ne yüzle gideceksin Anadolu'ya.. Manda istemişken..

HALİDE- (Çocukluk krizine girecekmişçesine) Bizim Amerikan mandasını tercih etmekteki maksadımız Amerika'dan uzağız. O bizi gelip İngiltere gibi tezyik edemez. Diyelim harici ve dahili bir İstiklâl-i tam isteriz. Fakat acaba buna gücümüz var mı kendi başımıza. Ondan evvel acaba bizi kendi başımıza bırakacaklar mı bırakmayacaklar mı?..⁸¹³

Eserin sonunda Halide'nin bir bayram sofrasında bulunan 1923-1985 yılları arasındaki insanlara yaptığı savunma da onun geçmişiyle yüzleşmesinin bir uzantısıdır:

“HALİDE- Evet, ben Mandacı Halide.. Ya sizler.. Nasıl ürettiniz bunca çarpıklıkları mabedimde, hayır hayır, benim oluşumuna katıldığım tarih bu değil, olamaz..”⁸¹⁴

HALİDE- Hürriyet şöyle bir şeydir ki hürriyet.. (pelerinini çıkarır) Tıpkı aşk gibi.. (onbaşı şeridini) Her gün yeni baştan (Hilalahmer önlüğünü) Kazanılması gerek... Nasıl her gün aşk istersek (idam giysisini) ve kaybedersek (etekliği) hürriyeti de öyle ister (eteği) ve kaybederiz. Hürriyet kavgası bitmez hiç.. (kolejli bluzu) Hürriyet alanı asla sükun bulmaz. (çizmeleri)

⁸¹¹ Bilgesu ERENUS, *Halide*, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Ankara, 2000, s. 1.

⁸¹² ERENUS, s. 2.

⁸¹³ ERENUS, s. 60.

⁸¹⁴ ERENUS, s. 102.

(Halide boynundaki ile çaresiz bir insan görünümünde çırlı çıplak)

HALİDE- Hadi, yargılayın beni.. (kollarını kaldırır çarmihta gibi) Beni İsa yolladı.⁸¹⁵

Zaman

Eserin olay zamanı ile ilgili bir bilgi yada tarih mevcut değildir. Yalnız olaylar, eserde geçtiğine göre 1964'te ölen Halide'nin ölümünden sonraki bir sorgulamayı içermektedir:

HALİDE- Bunca çalkantı bunun için mi yaşandı bu ülkede? Otuzlarda, elli de, altmışda, yetmişler..

CÜCE- Hoop hoop, sen altmış dördte öldün bir defa.

HALİDE- Hiç sanmıyorum.Ölüm mutlak bir dinginliktir. Nasıl ölebilirim bunca soru yanıtlanmamışken kafamda. Yetmişler, seksenler...⁸¹⁶

Eser, Halide'nin geçmişle yüzleşmesini içerdiğinden aslında onun küçük yaşlarından başlayarak ölümünden sonraki yıllara kadar bazı anlatımları içerir.

Eserin anlatma zamanı 1985'ten sonradır diyebiliriz. Çünkü oyunun sonunda 1923'ten 1985'e kadar çeşitli tavır ve kıyafetlerdeki insanlar sergilenmiştir.

Mekân

Eserde bir tek mekân vardır. Bu mekân da oyunun başında kısaca tasvir edilmiştir. Oyun, geriye dönüşlerle anlatılmış olmasına rağmen bütün canlandırmalar bu tek mekânda gerçekleştiği için anlatılan tüm olayların mekânı bu tiyatro sahnesidir:

“Kopkoyu bir karanlık, uğuldayan rüzgar, sahne tüm kullanılmışlık ve atılmışlıklarıyla bir insan ve eşya deposu görünümünde, aralıklarla çakan şimşek ışığında belirginleşir yiter sonra...”⁸¹⁷

Şahıs Kadrosu

Eserde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs yoktur. Olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahıslar; Halide, Cüce, baba, Salih Zeki, Haminne, ana, Rıza Tevfik, Reşit Galip, Adnan, Kemalettin Sami, Kara Vasıf, Mahmure, Şeyh, 1.-2. mebus, çavuş, Mehmet Çavuş, kadın, teftişçi, Cami, Nazım ve doktordur. Dekoratif unsur durumunda

⁸¹⁵ ERENUS, s. 103-104.

⁸¹⁶ ERENUS, s. 102.

⁸¹⁷ ERENUS, s. 1.

bulunan şahıslar; 1.-2.-3. kız, ses, birkaç ses, sesler, kalabalık, hamallar, 1.-2. kadın, yaşlı kadın, mülazım, haberci, Vali'nin annesi, esir, subay ve yaralıdır.

Halide: Çocukluğundan itibaren sorularına cevap bulamayan Halide, güvensizlik ortamı içinde yetişir. Yüreği vatan sevgisi ile dolu olan Halide'nin çok genç yaşta evlenmesinin nedeni de aslında aradığı güveni kocasında bulabilme arzusudur. Kocasında da istediği ilgi ve güveni bulamayan Halide, mutluluğu yakalamak için çocuk sahibi olur. Ama onun yüreğinde yanan ateşi hiçbir şey dindiremez. Bu bunalımların, hele de ülkenin yanlış gidişinin arasında kendisini çalışmaya veren Halide, bu şekilde biraz dinginleşir. Tanin'de çalışmasına izin vermeyen kocasıyla da ayrılan Halide artık ülke ile ilgili aktif görevler almaya, mücadeleye soyunmaya başlar. Bu mücadele onu saray tarafından idamı istenen yedi kişinin arasında yer alana kadar götürür.

CÜCE- ... İdam ilamı ile fetvan da geldi. Yedi kişi demiştim ya hani (okur) Mustafa Kemal, Bekir Sami, Doktor Adnan, Ali Fuat, Ahmet Rüstem, Kara Vasıf ve Halide Edip. Edip kızı Halide.

HALİDE- (sürdürür çalışmayı) idam giysim üstümde zaten, hiç çıkarmayacağım.⁸¹⁸

Kendisini bulduktan sonra vatan savunmasında aktif rol alan, Anadolu'ya geçip Mustafa Kemalle beraber çalışan Halide, bunca yararlılıklarına rağmen mandacı olarak tanınmaktan da kurtulamaz. Halide, mandayı savunmuş olmasına rağmen bu onun asıl kimliği değildir.

Halide, aslında içindeki çalkantılara yıllar sonra bir anlam vermeye çalışan ön yargılara ya da etiketlere kızan ve kendisini kendisi olarak ifade etmeye çalışan bir kahramandır.

Cüce: Eserde, Halide'nin yüzleşmeye çalıştığı bütün korku ve pişmanlıklarını canlandıran, bunlarla Halide'yi yüzleştiren Cüce aslında bir kişilik değildir. Halide'nin küçüklüğünden itibaren korku adına yaşadığı ne varsa eserde bunların hepsi Cüce'nin kimliğinde verilir:

CÜCE- Sana nasıl acıyorum Halide, bilemezsin.. Hadi hurdaya çıktığımı itiraf et..

HALİDE- Hayır, hayır...insan, kendi zigzaglarının doğrusudur... İnsan. İnsan...

⁸¹⁸ ERENUS, s. 81.

CÜCE- (tüm yaşananların üstüne örtü çeker) Ah, bıktım ama senin bu sahip aramandan. Senin tek sahibin benim Halide, biliyorsun.⁸¹⁹

Halide'nin korkuları olan Cüce, özellikle eserin sonunda onu mahkum etmek istese de Halide son bir hamleyle maddî her şeyden sıyrılarak ve soyunarak, korkularıyla ve insanlarla yüzleşmeye hazır, ortaya çıkar. Belki de bu artık onun korkularından kurtuluşudur.

Diğerleri: Baba, Halide Edip'in sarayda görevli olan babasıdır. Salih Zeki, Halide'ye yeterince anlayışlı davranmayan ilk kocasıdır. Haminne, Halide'nin yaşlı ninesidir. Ana, Amerika'daki oğlundan Halide vasıtasıyla haber alan bir kadındır.

Rıza Tevfik, Meşrutiyet'in ilânıyla sokaklarda Abdülhamit'e küfrederken yıllar sonra ona övgüler dizen kişidir. Reşit Galip, Türkocağı'ndaki görevlilerdendir. Adnan, Halide'ye çok destek olan ikinci kocasıdır. Kemalettin Sami ve Kara Vasıf Halide'nin gizli karakol örgütünde beraber çalıştığı kişilerdir.

Mahmure, Halide'nin çocuklarını emanet ettiği kız kardeşidir. Şeyh, Halide Edip ve Adnan Bey'in sığındığı tekkenin şeyhidir. 1.-2. mebus savaş devam ederken muhalefet yaratmaya çalışan kişilerdir. Çavuş ve Mehmet Çavuş, Halide'ye Samandra Karakolu'nda ve daha sonraki yolculukta yardımcı olan kişilerdir. Kadın, Samandra'da Halide'yi misafir eden kişidir. Teftişçi, Samandra'daki görevlilerdendir. Cami, Samandra'ya Adnan Beyle beraber gelen kişidir. Nazım, mücadelede görevli bir binbaşısıdır. Doktor ise cephede görevli olan ve Halide'ye, yaralılara ölümlere alışmaya çalışması için yardımcı olan kişidir.

Anlatma Problemi

Toplam iki perdeden oluşan eserin perdelerinde sahne yada bölümler yoktur. Bütün halinde iki perde mevcuttur.

Oyun, nesirle yazılmış olmasına rağmen Rıza Tevfik'in Abdülhamit'e yazdığı bir şiire yer verilmiştir. Ayrıca eserde bütün olarak olmasa da bazı marşlardan mısralar kullanılmıştır:

Tarihler adını andığı zaman

Bana hak verecek ey kızıl sultan

⁸¹⁹ ERENUS, s. 100.

Bizdik utanmadan iftira ata
 Asrın en siyasi padişahına.
 Padişah hem zalim hem deli dedik
 İhtilale kıyam etmeli dedik
 Şeytan ne dediyse biz beri dedik
 Çalıştık fitnenin intihabına
 Divane sen değil, meğer bizmişiz
 Bir çürük ipliğe hülya dizmişiz
 Sade deli değil edepsizmişiz
 Tükürdük Atalar kiblegahına.⁸²⁰

Oyunun önemli bir özelliği de İngilizce sözcük ve cümlelere sık sık yer verilmiş olmasıdır. Bu dönemin kültür ve yaşantısını anlatması adına önemlidir:

“HALİDE- Yes, its me Miss Dott, Halide.”⁸²¹

“HALİDE- I see, I see, Yunanlılar öyle mi?My Goodness...”⁸²²

Eserde Halide'nin bir yazar ve aynı zamanda Darülfünunda Batı Edebiyatı Hocası olmasından kaynaklanan edebî bilgilere ve cümlelere de rastlanmaktadır:

HALİDE- (öğürür) Emile Zola'nın neden insanların hep iğrenç, hep çirkin yanlarını sergilediğine şaşmıyorum artık.(tüm vücudu kasılır) Daha güzel bir dünyaya erişememenin kusmuğu var Zola'nın her satırında (sancı çekercesine) Sheakespeare de tümüyle erkeksi bir ses tonu egemen. Oysa kadınsı sezgileri olan yazarları şimdi çok daha fazla seviyorum ben.⁸²³

Eser;gidiş gelişler, zaman farkları ve cücenin kılığına girdiği kişilerle yapılan anlatımlardan dolayı anlaşılması zor ama derin bir eserdir. Halide'nin cümleleri ve anlaşılmağına doğru gidişi bu bunalım ve çıkmazın örneğidir:

“HALİDE- Oğullarım, bütün oğullarım. Mücadele gücümüz olduğunu söyleyin ona. Doğurmadımsa da rahminde çığlığını duyduğum hepinizin .Söleyin, söyleyin ona.”⁸²⁴

⁸²⁰ ERENUS, s. 30.

⁸²¹ ERENUS, s. 42.

⁸²² ERENUS, s. 43.

⁸²³ ERENUS, s. 15.

⁸²⁴ ERENUS, s. 17.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tezimizin bu bölümünde, incelemesi yapılan eserler; konu, tema, zaman, mekân, şahıs kadrosu ve anlatma problemi başlıkları altında incelenip, benzerlikler ve farklılıklar yönünden değerlendirilecek ve bir sınıflandırma işlemi gerçekleştirilecektir.

I.KONU

A) Konusunu Türk Mitolojisinden Alan Eserler

Tiyatroda, evrensel konuların farklı ve uzak bakış açılarıyla anlatılma arzusu yazarları mitolojiden yararlanarak simgesel anlatımlı eserler ortaya koymaya yönlendirmiştir.

1986-2000 yılları arasında yazılan tiyatrolardan M. Uluğtekin YILMAZ'ın *Deli Dumrul*'u, Turgay NAR'ın *Tepegöz*'ü, Rahmi ÖZEN'in *Boğaç Han Destanı*, Turan OFLAZOĞLU'nun *Korkut Ata* adlı oyunları konusunu Türk mitolojisinden alan oyunlardır.

B) Konusunu İslâmiyet Öncesi Türk Tarihinden Alan Eserler

Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1970 yılına kadar olan dönemde, konusunu İslâmiyet öncesi Türk tarihinden alan eserlere sıklıkla rastlanırken 1971-1985 yılları arasında İslâmiyet öncesi Türk tarihi eski önemini yitirmiştir. 1986-2000 yılları arasında yazılan tiyatrolarda ise bu durum devam etmiş ve bu konuda sadece iki eser yazılmıştır. Bunlar: Zeynep AVCI'nın *Gilgamiş*'i ve Osman TÜRKAY'ın *Ölümsüzlük Acısı*'dır.

C) Konusunu Türk-İslâm Tarihinden Alan Eserler

1986-2000 yılları arasında yazılan tiyatrolarda Türk-İslâm tarihine olan ilginin 1970-1985 yıllarındaki ilginin devamı olarak oldukça arttığı gözlenmektedir. Bunda özellikle Yunus Emre ve Hacı Bektaş vasıtasıyla aktarılmaya çalışılan sevgi ve hoşgörü anlayışının ve bu dönem içerisinde yer alan Yunus Emre Sevgi Yılı'nın önemli etkisi vardır.

Nihat ASYALI'nın *Yunus Diye Göründüm*, Sabahattin ENGİN'in *Yunus Emre*, M. Necati SEPETÇİOĞLU'nun *Yunus Emre*, Nezihe ARAZ'ın *Ballar Balını Buldum*, Recep BİLGİNER'in *Mevlâna Âşık ve Mâşuk'u*, Orhan ASENA'nın *Hünkar Bektaş Veli*'si, Orhan ASENA'nın *Yunus Emre*'si, Sabahattin ENGİN'in *Hacı Bektaş-ı*

Veli'si, Sabahat EMİR'in *Yunus Emre'si*, Sönmez ATASOY'un *Bizim Yunus'u*, Recep BİLGİNER'in *Sevgi ve Barış'ı* ve Nezihe ARAZ'ın *Kutlu Melek'i* konusunu Türk-İslâm tarihinden alan eserlerdir.

D) Konusunu Osmanlı Tarihinden Alan Eserler

Tiyatroda 1960'lı yıllardan sonra Osmanlı tarihine duyulan ilgi ve verilen eser sayısı artmıştır. Özellikle 1971-1985 dönemi ve onu takip eden 1986-2000 yılları arasında Osmanlı tarihini konu olarak alan oyunlar biyografik-tarihsel nitelikli oyunlardır. 1986-2000 yılları arasında konusunu Osmanlı tarihinden alan oyunlarda özellikle taht mücadeleleri ve bu mücadelelerin Osmanlı'ya verdiği zarar, büyük Osmanlı sultanları, adalet ve haksızlığa uğrayan devlet adamları işlenmiştir.

Turan OFLAZOĞLU'nun *Cem Sultan*, Orhan ASENA'nın *Sığıntı*, M. Aykaç ERGİNÖZ'ün *Taç ve Taht*, Özker YAŞIN'ın *Zafer ve Bağış*, Turan OFLAZOĞLU'nun *Sinan*, Osman KARATAŞ'ın *Altın Kalpli Türkler*, Turgut ÖZAKMAN'ın *Ben, Mimar Sinan*, Ülkü AYVAZ'ın *Vâli-i Vilâyet Hademe-i Devlet*, Osman KARATAŞ'ın *Bir Şişecik*, Necati CUMALI'nın *Vatan Diye Diye*, Güngör DİLMEN'in *Devlet ve İnsan*, Yılmaz KARAKOYUNLU'nun *Sokollu "Zirveden Sonra"*, Turan OFLAZOĞLU'nun *Topkapı*, Caner ARABACI'nın *Yavuz Selim*, Jale BAYSAL'ın *Cennetlik İbrahim Efendi*, Yüksel PAZARKAYA'nın *Haremden Kadın Kaçırma*, A. Cevat BALTA'nın *Özgürlük Babası Mithat Paşa*, Ülkü AYVAZ'ın *Nihavent Longa*, İ. Yılmaz SUNCU'nun *Ulu Çınarın Kökleri*, Ahmet KABAKLI'nın *Şair-i Cihan Nedim*, Sabahattin ENGİN'in *Köroğlu*, Hidayet SAYIN'ın *Yıldırım Bayezid*, Funda GÜNYOL'un *Konstantiniye'nin Güneşi*, Kemal DEMİREL'in *Simavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin'in Yargılanması*, Yılmaz KARAKOYUNLU'nun *Önce İnsan(Mithat Paşa)*, Turan OFLAZOĞLU'nun *Kanuni Süleyman*, Turan OFLAZOĞLU'nun *Yavuz Selim*, Yücel İPEK'in *Cem Sultan*, Hidayet SAYIN'ın *Kanlı Kuşku* adlı eserleri konusunu Osmanlı tarihinden alan eserlerdir.

E) Konusunu Millî Mücadeleden Alan Eserler

1986-2000 yılları arasında yazılan tiyatroların önemli bir bölümü, konusunu Millî Mücadele'den alır. Bu konuda verilen eserlerin çokluğunun nedeni insanlara vatan sevgisi aşlamak, birlik ve beraberlik duygusunu güçlendirmek ve yakın tarihi daha iyi tanıtmaya düşüncesidir.

Kazım IŞIKTAÇ'ın *Anafartalar'da Kemal Yeri*, Fethi BOLAYIR'ın *Vatan Yolunda(Beraber Ölelim)*, Çetin ÖZDEMİR'in *İlk Kurşun*, Cahit ZARİFOĞLU'nun *Sütçü İmam*, Turan OFLAZOĞLU'nun *Atatürk*, Caner ARABACI'nın *Şahin Bey*, Kemal DEMİREL'in *Anafartalar'ın Beş Günü(6-10 Ağustos 1915)*, Tuncer CÜCENOĞLU'nun *Yıldırım Kemal*, İbrahim KESKİN'in *Çanakkale Bir Destandır*, Kemal Bekir MANAV'ın *Kâmil Bey*, Kemal KARAKIPÇAK'ın *Cihanda Bir Türk*, Nezihe ARAZ'ın *Kuvay-ı Milliye Kadınları*, İsmail ARSLAN'ın *Mustafa Kemal'in Tufanı*, M. Yaşar KAYNAK'ın *Vatanın Bağrındaki Hançer*, Ataol BEHRAMOĞLU'nun *Lozan*, Tarık BUĞRA'nın *Zafer Gaye Değildir*, Orhan ASENA'nın *Candan Can Koparmak*, Necati CUMALI'nın *Bağımsızlık Ya Da Ölüm*, Turan OFLAZOĞLU'nun *Mütarekeden Büyük Taarruza*, Yaşar GÜNER'in *Batan Gün*, Zeki ALAN'ın *Kurtuluş Savaşı ve Atatürk*, İbrahim AYAŞLI'nın *Kuva-yi Milliyeci Oldum*, Ziya ÖZTAN'ın *Bozkırda Bir Yalnız Adam*, Rahmi ÖZEN'in *Çanakkale Diye Diye*, Mustafa ASOĞLU'nun *Onurlu Direniş "Kuvayı Milliye"*, Bilgesu ERENUS *Halide*, adlı eserleri konusunu Millî Mücadele'den alan eserlerdir.

G) Konusunu Cumhuriyet Dönemi Türk Tarihinden Alan Eserler

1986-2000 yılları arasında yazılan tiyatroların içerisinde konusunu Cumhuriyet Dönemi Türk tarihinden alan eserlerin sayısı çok fazla değildir. Fakat, buna rağmen sayı olarak yine de daha önceki dönemlerden fazladır. Bu eserlerde; Atatürk devrimleri, Atatürk'ün hayatının çeşitli dönemleri ve Cumhuriyet rejimi çeşitli yönleriyle ele alınmıştır.

H. İbrahim YILDIRIM'ın *İstiklâl Marşı Nasıl Yazıldı?*, Ahmet ULUŞAN'ın *İstiklâl Marşımızın Doğuşu*, Güngör DİLMEN'in *Hakimiyet-i Milliye Aşevi*, Nezihe ARAZ'ın *Bir Kırmızı Gül*, Refik ERDURAN'ın *Metamorfoz*, Recep BİLGİNER'in *Zaferden Sonra*, Halit REFİĞ'in *Gazi İle Latife*, Ferdi MERTER'in *O'nun Ülküsü*, Recep BİLGİNER'in *Savaştan Barışa Aşktan Kavgaya* adlı eserleri konusunu Cumhuriyet Dönemi Türk tarihinden alan eserlerdir.

1986-2000 yılları arasında yazılan tiyatroların içerisinde konusunu Cumhuriyetten sonra gelişen olaylardan alan eserler de vardır. Bunlar, konularını ihtilâl ve ayaklanmalar ile çeşitli topraklarda yaşayan Türklerin yaşantısından almaktadır.

Bilgesu ERENUS'un *555 K(5 Mayıs 5 Kızılay)*, Ülker KÖKSAL'ın *Karanlıkta İlk Işık*, Ali ERDAL'ın *Destan ve Kurşun* adlı eserleri bu tür eserlerdendir.

II. TEMA

A) TOPLUMSAL TEMALAR

1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatrolarda işlenen toplumsal temalarda; vatan sevgisi, Atatürk sevgisi ve Atatürkçü düşünce, Millî Mücadele, Taht Kavgalarının Osmanlı Devleti'ne Verdiği Zarar, Fetih, Adalet, Özgürlük Mücadelesi, Sevgiye Dayalı Bir Düzen, Birlik ve Beraberlik, Başkaldırı, Tarih Bilinci, İhanet, Fikir Çatışmasının Zararları ve Büyük Saltanat işlenmiştir.

1. Vatan Sevgisi

Vatan sevgisi teması daha önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde yazılan eserlerin bir çoğunun ortak temasıdır. Bu tema, oyunlarda vatansever halk, köylüler, aydınlar ve gizli kahramanların kimliğinde, özellikle Millî Mücadele döneminin anlatımında verilmiştir. Eserlerde vatan sevgisi ve vatan severler idealize edilerek bu düşünce özendirilmeye çalışılmıştır.

Kazım İŞIKTAÇ'ın *Anafartalar'da Kemal Yeri*, Fethi BOLAYIR'ın *Vatan Yolunda(Beraber Ölelim)*, Çetin ÖZDEMİR'in *İlk Kurşun*, Cahit ZARİFOĞLU'nun *Sütçü İmam*, Caner ARABACI'nın *Şahin Bey*, H. İbrahim YILDIRIM'ın *İstiklâl Marşı Nasıl Yazıldı?*, Kemal DEMİREL'in *Anafartalar'ın Beş Günü(6-10 Ağustos 1915)*, Ahmet ULUŞAN'ın *İstiklâl Marşımızın Doğuşu*, Necati CUMALI'nın *Vatan Diye Diye*, Tuncer CÜCENOĞLU'nun *Yıldırım Kemal*, Kemal KARAKIPÇAK'ın *Cihanda Bir Türk*, İsmail ARSLAN'ın *Mustafa Kemal'in Tufanı*, M. Yaşar KAYNAK'ın *Vatanın Bağrındaki Hançer*, Yüksel PAZARKAYA'nın *Haremden Kadın Kaçırma*, Tarık BUĞRA'nın *Zafer Gaye Değildir*, Turan OFLAZOĞLU'nun *Mütarekeden Büyük Taarruza*, Ziya ÖZTAN'ın *Bozkırda Bir Yalnız Adam*, Rahmi ÖZEN'in *Çanakkale Diye Diye* adlı oyunlarında vatan sevgisi teması işlenmiştir.

2. Atatürk Sevgisi ve Atatürkçü Düşünce

Bu dönemde konusunu Atatürk'ün hayatı, inkılapları, anıları ve evliliğinden alan bir çok oyun yazılmıştır. Bu eserlerin çoğunda aynı zamanda Millî Mücadele'nin teşkilatlanma çabası da anlatılmıştır.

Turan OFLAZOĞLU'nun *Atatürk*, Refik ERDURAN'ın *Metamorfoz*, Recep BİLGİNER'in *Zaferden Sonra*, Orhan ASENA'nın *Candan Can Koparmak*, Nezihe ARAZ'ın *Bir Kırmızı Gül*, Halit REFİĞ'in *Gazi İle Latife*, Ferdi MERTER'in *O'nun Ülküsü*, Zeki ALAN'ın *Kurtuluş Savaşı ve Atatürk*, Recep BİLGİNER'in *Savaştan Barışa Aşktan Kavraya* adlı oyunlarında Atatürk sevgisi ve Atatürkçü düşünce teması işlenmiştir.

3. Millî Mücadele

Bu temayı işleyen eserlerde Millî Mücadele'nin haklılığı, gerekliliği, bağımsız yaşamının önemi, Manda düşüncesinin kabul edilmezliği, Kuva-yi Milliye'nin oluşum süreci ve Çanakkale Savaşları'nın destanlaşan hikâyeleri gibi konular işlenmiştir.

İbrahim KESKİN'in *Çanakkale Bir Destandır*, Kemal Bekir MANAV'ın *Kâmil Bey*, Nezihe ARAZ'ın *Kuvay-ı Milliye Kadınları*, Ataol BEHRAMOĞLU'nun *Lozan*, Necati CUMALI'nın *Bağımsızlık Ya Da Ölüm*, Yaşar GÜNER'in *Batan Gün*, İbrahim AYAŞLI'nın *Kuva-yi Milliyeci Oldum* ve Mustafa ASOĞLU'nun *Onurlu Direniş "Kuvayı Milliye"* adlı eserlerinde Millî Mücadele teması işlenmiştir.

4. Taht Kavgalarının Osmanlı Devleti'ne Verdiği Zarar

1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatroların Osmanlı Tarihi'ni ele alanlarının büyük bir bölümü tema olarak taht kavgaları ve bundan doğan evlat- kardeş katlinin Osmanlı'ya verdiği zararı, Osmanlı'yı içten parçalamayı plânlayan devletlerin bunu bir bölücülük sebebi olarak kullanmasını anlatılır. Eserlerde bu durum bir Cihan Devleti olan Osmanlı'nın yıkıma gidişinin en önemli sebeplerinden olarak gösterilir.

Turan OFLAZOĞLU'nun *Cem Sultan*, Orhan ASENA'nın *Sığıntı*, M. Aykaç ERGİNÖZ'ün *Taç ve Taht*, Turan OFLAZOĞLU'nun *Kanuni Süleyman*, Yücel İPEK'in *Cem Sultan* ve Hidayet SAYIN'ın *Kanlı Kuşku* adlı eserleri tema olarak Osmanlı'daki taht mücadelelerinin Devlete verdiği zararı işler.

5. Fetih

Bu dönemde özellikle Osmanlı'nın yükselme dönemini ele alan eserlerde fetih ve Cihan Devleti olma düşüncesi ayrıca kazanılan toprakların kimseye bağışlanamazlığı tema olarak işlenmiştir.

Özker YAŞIN'ın *Zafer ve Bağış*, Caner ARABACI'nın *Yavuz Selim* ve Turan OFLAZOĞLU'nun *Yavuz Selim* adlı eserleri fetih temasını işleyen oyunlardır.

6. Adalet

Dönemin özellikle Osmanlı tarihini işleyen eserlerinde Osmanlı'nın adalet anlayışı, Osmanlı'nın özellikle çöküşe gittiği dönemlerde halkın adalet arzusu ve adaletsiz yöneticilerin halka verdiği sıkıntı anlatılmıştır.

Osman KARATAŞ'ın *Altın Kalpli Türkler*, Ülkü AYVAZ'ın *Vâli-i Vilâyet Hademe-i Devlet*, Osman KARATAŞ'ın *Bir Şişecik* ve Yılmaz KARAKOYUNLU'nun *Sokollu "Zirveden Sonra"* adlı oyunları adalet temasını işleyen oyunlardır.

7. Özgürlük Mücadelesi

1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatroların içerisinde Özgürlük teması özellikle "Özgürlük Babası" olarak bilinen Mithat Paşa'nın karakteri, hayatı ve Abdülhamit'e karşı verdiği özgürlük mücadelesiyle dile getirilmeye çalışılmıştır. Bu oyunlarda Mithat Paşa, bir özgürlük kahramanı olarak idealize edilmiştir. Bu konuda farklı olan tek eser Türklerin yakın tarihte Bulgaristan'da gördüğü zulmü ve özgürlük arzularını anlatan Ali ERDAL'ın *Destan ve Kurşun* adlı eseridir.

Güngör DİLMEN'in *Devlet ve İnsan*, A. Cevat BALTA'nın *Özgürlük Babası Mithat Paşa* ve Yılmaz KARAKOYUNLU'nun *Önce İnsan(Mithat Paşa)* adlı eserleri bu dönemde Özgürlük temasını işleyen oyunlardır.

8. Sevgi

Bu tema, özellikle Anadolu halkının zor dönemlerinde birlik ve beraberliği sevgi ve hoşgörü çerçevesinde gerçekleştirmeye çalışan Yunus ve Hacı Bektaş gibi sevgi kahramanlarının hayatları, sevgi anlayışları anlatılarak verilmeye çalışılmıştır. Bu durum yaşadıkları dönemden sonraki yüzyıllara birer sevgi temsilcisi olarak taşınan Yunus ve Hacı Bektaş felsefesinin anlaşılması ve uygulanmaya çalışılması için önemlidir. Bu dönemde Özellikle Yunus ile ilgili yazılan eserlerin fazlalığında 1991 yılının dünya çapında "Yunus Emre Sevgi Yılı" olarak kabul edilmesi ve çeşitli etkinliklerle kutlanmasının önemi büyüktür.

Sabahattin ENGİN'in *Yunus Emre*, M. Necati SEPETÇİOĞLU'nun *Yunus Emre*, Nezihe ARAZ'ın *Ballar Balını Buldum*, Orhan ASENA'nın *Yunus Emre*, Sabahat EMİR'in *Yunus Emre*, Sönmez ATASOY'un *Bizim Yunus* ve Recep BİLGİNER'in *Sevgi ve Barış* adlı eserleri dönemin sevgi temasını dile getiren oyunlardır.

9. Birlik ve Beraberlik

Bu tema özellikle Hacı Bektaş'ın Anadolu'daki Türkmenleri Selçuklu ve Moğol'un zararlarından koruyup tasavvufun getirdiği sevgi ve hoşgörü anlayışıyla birleştirmeye çalışmasıyla verilir.

Orhan ASENA'nın *Hünkar Bektaş Veli*, Sabahattin ENGİN'in *Hacı Bektaş-ı Veli* ve Nezihe ARAZ'ın *Kutlu Melek* adlı eserleri tema olarak birlik ve beraberliği işleyen oyunlardır.

10. Başkaldırı

1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatroların içerisinde tarihin çeşitli dönemlerinde gerçekleşen devlete, yönetime ve haksızlığa başkaldırı niteliğindeki ayaklanma, ihtilâl ve teşkilatlı mücadeleleri inceleyen oyunlar vardır.

Bilgesu ERENUS'un *555 K(5 Mayıs 5 Kızılay)*, Ülker KÖKSAL'ın *Karanlıkta İlk Işık*, Sabahattin ENGİN'in *Koroğlu* ve Kemal DEMİREL'in *Sınavna Kadısoğlu Şeyh Bedreddin'in Yargılanması* adlı eserleri tema olarak başkaldırıcı işleyen eserlerdir.

11. Tarih Bilinci

Bu dönemde tema olarak tarih bilincini işleyen iki eser bu temayı iki farklı yönüyle verir. Bunlardan Nihat ASYALI'nın *Yunus Diye Göründüm* adlı oyunu şairlerin ve edebiyatın tarihi kuruluktan uzak ve tarih kitaplarından daha güzel anlattığı düşüncesini içerirken İ. Yılmaz SUNUCU'nun *Ulu Çınarın Kökleri* adlı eseri ise Osmanlı'nın kuruluşu ve gelecekte Osmanlı tarihi konusundaki kültür yozlaşmasını ifade eder.

12. İhanet

Bu dönemde ihaneti tema olarak işleyen iki farklı eserin her biri ihaneti hem toplumsal tema hem de bene yönelik tema olarak işler. İki eserde de ihanet, kişisel ihanetten toplumsal ihanete dönüşür.

Turgay NAR'ın *Tepegöz*'ü ve Funda GÜNYOL'un *Konstantiniye'nin Güneşi* adlı eserleri ihaneti anlatan oyunlardır.

13. Fikir Çatışmasının Zararları

Bu dönemde Güngör DİLMEN'in *Hakimiyet-i Milliye Aşevi* adlı eseri yeni kurulan devletin vekillerinin fikir çatışmalarının; düzenin sağlanması, hızlı bir gelişim ve düşmana karşı beraber hareket edilmesini engelleyen , inkılaplarla gerçekleşecek asıl kurtuluşu ertelemeye çalışan bir zihniyetin zararlarını işler.

14. Sanat

Turan OFLAZOĞLU'nun *Topkapı* adlı eserinde, insan yaşamı için büyük ama Topkapı'nın ömrü içinde çok küçük olan insan saltanatlarını Topkapı'nın geride bıraktığı, döneminde gözde saray olarak sürdürdüğü saltanatın yanında onun, saltanat bitip çağdaş bir Türkiye kurulduğunda bile her geçen gün turistik değer olarak daha da önem kazanıp hiçbir sultan ya da insanın kavuşamadığı asıl saltanata kavuştuğu düşüncesi anlatılır. Bu eserde bütün saltanatların geçici olduğu, saltanatını sanatla taçlandırılanların sonsuza kadar yaşayacağı vurgulanmıştır.

B)'BEN'E YÖNELİK TEMALAR

1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatrolarda 'ben'e yönelik olarak işlenen temalar oldukça azdır. Bunlar:

1. Ölümsüzlük Arzusu ve Ölümün Gerçekliği

Bu temaya, özellikle konusunu mitolojiden ve İslâmiyet öncesi Türk tarihinden alan bazı eserlerde rastlanmaktadır. Bu temayı işleyen üç eserde de ölümsüzlük arzusu için yaşanıp mücadele verilirken sonunda ölümün dünyanın en önemli gerçeği olduğunun bilincine varılır.

Zeynep AVCI'nın *Gilgamiş*, Turan OFLAZOĞLU'nun *Korkut Ata* ve Osman TÜRKEY'ın *Ölümsüzlük Acısı* adlı eserleri bu temayı işleyen oyunlardır.

2. Yeniye ve Mükemmeli Başarıp Ebediyeti Yakalama Arzusu

Bu tema, insandaki yaratma, yapılmamış yapma ve tek olma arzusunu yansıtan bir temadır. Özellikle, sanatının ve çabasının yaşadığı dönemle sınırlı kalmayıp ebediyete taşınması düşüncesini, hırsını taşıyan insanlarda kendini gösteren bir özelliktir.

Turan OFLAZOĞLU'nun *Sinan*, Turgut ÖZAKMAN'ın *Ben, Mimar Sinan*, Jale BAYSAL'ın *Cennetlik İbrahim Efendi* veÜlkü AYVAZ'ın *Nihavent Longa* adlı eserleri bu temayı işleyen eserlerdir.

3. Aşk ve Fedakârlık

Bu dönemin eserlerinde az ve yan tama olarak işlenen aşk M. Uluğtekin YILMAZ'ın *Deli Dumrul* adlı eserinde beraberinde gelen fedakarlıkla asıl tema olarak işlenmiştir. Oyunda işlenen iki eş arasındaki aşk birbiri için canını vermeyi kabul edebilecek kadar yüce bir aşktır.

4. Dostluk

Bu dönemde yazılan Recep BİLGİNER'in *Mevlâna Âşık ve Mâşuk* adlı eseri, iki insanın manevî paylaşımlara dayanan ve etraf tarafından eleştirilip yanlış anlaşılmasına rağmen fedakârlıklarla devam ettirilen dostluk temasını işler.

5. İktidar Hırsı

Bu dönemde iktidar hırsını ana tema olarak işleyen tek eser Rahmi ÖZEN'in *Boğaç Han Destanı*'dir. Eserde bir babanın iktidar hırsından dolayı oğlunu öldürmeye çalışması fakat sonuçta fitnecilerden boyunun da kendisinin de oğlu tarafından kurtarılması anlatılır.

6. Doyumsuzluk

Hidayet SAYIN'ın *Yıldırım Bayezid* adlı eserinde Timur'un şahsî doyumsuzluklarının kendisine ve yakınlarına verdiği zarar anlatılır.

7. Yanlış Anlaşılma Korkusu

Ahmet KABAKLI'nın *Şair-i Cihan Nedim* adlı eserinde Nedim'in hayal dünyasının zenginliğinden dolayı yazdığı şiirlerin ileriki dönemlerde yanlış anlaşılmasının ona verdiği rahatsızlık dile getirilir. Ayrıca, Bilgesu ERENUS'un *Halide*

adlı eserinde de Halide Edip Adıvar'ın bütün yararlılıklarının unutulup ileride, mandacı bir insan olarak tanınması fikri işlenmiştir.

III. ZAMAN

1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatrolarda olay zamanı olarak belirli dönemlerle sınırlı kalınmamış, çok çeşitli dönemleri anlatan eserler verilmiştir. Bu çeşitliliğin nedeni, iki binli yıllara giderken Türk tarihinin her dönemine ilginin devam ediyor olmasıdır.

Bu dönemde konusunu Osmanlı tarihinden alan eserlerin sayısı oldukça fazladır. Osmanlı tarihi, tarihî tiyatrolar içerisindeki önemini 2000 yılına kadar kaybetmeyen ve her dönemde oldukça fazla esere konu olan bir dönemdir. Daha çok Kanuni, Yavuz Selim, Cem Sultan ve II. Abdülhamit dönemine ilgi artmış ve bu dönemler çeşitli yönleriyle eserlerde ele alınmıştır.

1998 yılının Cumhuriyet'in 75. yılı kutlamalarına denk gelmesi bu dönem ve sonrasında Millî mücadele ile Atatürk hakkında verilen eserlerin sayısında bir artış sağlamıştır. Bu konularda yazılan eserlerden özellikle son dönemde yazılıp Atatürkle ilgili olanlar senaryo tarzında yazılmıştır.

Bu dönemde en çok işlenen konulardan sevgi ve hoşgörü- birlik ve beraberlik düşüncesi Yunus Emre'nin dönemi, hayatı ve anlayışı bir çok eserde anlatılarak dile getirilmiştir. 1991 yılının Yunus Emre Sevgi Yılı olarak kabul edilmesinin eserlerinin sayısının çok olmasında etkisi büyüktür. Ayrıca, toplumun sevgi ihtiyacı ile birlik ve beraberlik arzusunun da buna etkisi vardır.

Özellikle konusunu Osmanlı tarihinden alan eserlerde çok uzun zaman dilimlerini kapsayan eserler vardır. Bunlardan en önemlisi Turan OFLAZOĞLU'nun *Topkapı* adlı eseridir. Eser, Topkapı'nın, devrinde dört asır süren saltanatını anlatır. Eserin zaman diliminin uzunluğu sayfa sayısına da yansımıştır.

Bu dönemde özellikle olay zamanı ile anlatma zamanı aynı olan eserler dikkati çeker. Bu eserlerin bazılarında gerek anılar gerekse direk geri dönüşlerle geçmiş tarihlerin de anlatılması önemli bir özelliktir. Bilgesu ERENUS'un *555 K (5 Mayıs 5 Kızılay)*, Refik ERDURAN'ın *Metamorfoz*, Nezihe ARAZ'ın *Bir Kırmızı Gül*, Ferdi MERTER'in *O'nun Ülküsü*, Ziya ÖZTAN'ın *Bozkırda Bir Yalnız Adam*, Bilgesu ERENUS'un *Halide* adlı eserleri bu konuda örnek verilebilecek eserlerdir.

Dönemde, az sayıda da olsa konusunu yakın tarihten alan eserler vardır. Bunlar: Bilgesi ERENUS'un *555 K(5 Mayıs 5 Kızılay)*, Ülker KÖKSAL'ın *Karanlıkta İlk Işık*, Ali ERDAL'ın *Destan ve Kurşun* adlı eserleridir.

IV. MEKÂN

1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatrolarda kullanılan mekânların içerisinde iç mekânlar ağırlıktadır. Genel mekân olarak Anadolu, İstanbul, Ankara, İzmir, Samsun, Amasya, Erzurum, Sivas gibi mekânlar kullanılmıştır. Az da olsa eserlerde genel mekânların tasvirine yer verilmiştir. Kazım İŞIKTAÇ'ın *Anafartalar'da Kemal Yeri* adlı eserinde bölgenin genel tasvirine yer verilmiştir:

BOLAYIR

Kavak, ortaköy, Koruköy'ü geçince karşiki tepeler üzerinde bir nahiye bucağı. Ovaya, saroz körfezine hakim bir vaziyette bir çok tarihi vakalara sahne olmuş bir yer. Saroz körfezine ve ovaya hakim bir tepe üzerinde Türk mimari yapısı türbe, uzun selvilerle bezenmiş rengarenk güllerle süslenmiş vatan uğrunda canlarını feda eden şehitlerin istirahatgahı olan mezarlar, güzel çiçeklerle süslü park...¹

Dönemin eserlerinde kullanılan iç mekânların tasvirlerine ise sık sık yer verilmiştir. Bu konuda ayrıntılı tasvirler önemli yer tutar. Çetin ÖZDEMİR'in *İlk Kurşun* adlı eserindeki iç mekân tasviri bu meseleye iyi bir örnektir:

(Hasan Tahsin'in evi. Solda pencere, sağda kapı. Tam karşıda bir masa, iki yanda birer tahta iskemle. Sol yanda tahtadan bir sedir. Masadan yeterince yüksekte ve yanda bez bir muhafaza içinde Kur'an-ı Kerim. Sağ duvarda elbise asma yerleri. Kapının arkasında postekiden bir seccade asılıdır, yanında testi vardır. Yerdeki birkaç minderle masanın üstündeki gaz lambası dekoru tamamlar.)²

Dönemin, özellikle Osmanlı tarihini anlatan eserlerinde tarihî mekânlara sık sık rastlanır. Bunların içerisinde; Topkapı Sarayı, Yıldız Sarayı, Çankaya Köşkü ve şehzade sarayları önemli yer tutar. Bu mekânlar, bazı eserlerde sadece belirtilip geçerken bazılarında tasvir edilmiştir. M. Aykaç ERGİNÖZ'ün *Taç ve Taht* adlı eserindeki Şehzade Cem Sarayı'nın anlatımı buna iyi bir örnek teşkil eder:

(Konya Karaman'da, Şehzade Cem'in Sarayı. İç avlu. Bir yaz günü, akşamüstü. Bir şadırvan. Uşaklar kaselelere şiraz şarabı dolduruyor. Şadırvanın çevresinde postlara ve yastıklara uzanmış gençler. Gençler saray ileri gelenleridir. Çoğu ozandır. Şehzade Cem, en baş köşede oturmaktadır. Yirmi yaşında, sırm gibi uzun boylu, yakışıklı bir gençtir. Hemen

¹ Kazım İŞIKTAÇ, *Anafartalarda Kemal Yeri*, Özdemir Basımevi, İstanbul, 1986, s. 16.

² Çetin ÖZDEMİR, *İlk Kurşun*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1986, s.21.

yanında Cem'in danışmanı, yirmidört yaşında Şair Sadi oturmaktadır. Derinden gelen bir müzik sesi duyulmaktadır.)³

Eserlerde kullanılan iç mekânlar oda, salon, kahvehane, dergâh, tekke gibi yerler kullanılmıştır. Bu yerler genellikle ayrıntılı olarak tasvir edilmiştir. . Osman KARATAŞ'ın *Bir Şişecik* adlı eserindeki oda tasviri bu konuda iyi bir örnektir:

“ Bir oda. Sedir ve yastıklar. Sedire yakın bir masa, duvarda asılı bir halı ve denizde kayık manzarası. Kapıya yakın yerlerde su kapları vardır.”⁴

Rahmi ÖZEN'in *Boğaç Han Destanı* adlı eserinde Dirse Hanım Otağı tasvir edilmiştir:

“Dirse Hanım Otağı... Işıklar yandıktan sonra dışarıdan köpek havlamaları ve at kişnemeleri duyulur... Yiğitlerin, yakınlaşan ve tekrar uzaklaşan anlaşılmayan seslerine, Dirse Hatun arada kulak verir...”⁵

³ M Aykaç ERGİNÖZ, *Taç ve Taht*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1987, s. 15.

⁴ Osman KARATAŞ, *Altın Kalpli Türkler*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 21.

⁵ Rahmi ÖZEN, *Çanakkale diye Diye*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 18.

V. ŞAHİS KADROSU

A)Tarihî Şahıslar

1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatrolar daha çok tarihsel- biyografik oyun özelliği gösterir. Anlatılan olaylara konu olan şahısların çoğu Osmanlı ve Millî Mücadele tarihinde olayların ortaya çıkmasında rol oynayan şahısların içerisinde yer almıştır.⁶

1. Erkek Şahıslar

a) Mücadeleleri ve Başarıları ile Tarihe Işık Tutanlar

1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatrolarda, mücadeleleri ve başarıları ile tarihe ışık tutan kahramanlar tarihin çok çeşitli dönemlerinden seçilmiş kahramanlardır. Bu kahramanlar, daha çok millet ruhunu, başarı, cesaret ve mücadeleyi sergilemek amacıyla eserlerde rol alan kişilerdir.

Kazım İŞIKTAÇ'ın *Anafartalar'da Kemal Yeri*, Turan OFLAZOĞLU'nun *Atatürk*, Kemal DEMİREL'in *Anafartalar'ın Beş Günü(6-10 Ağustos 1915)*, Refik ERDURAN'ın *Metamorfoz*, Recep BİLGİNER'in *Zaferden Sonra*, Tarık BUĞRA'nın *Zafer Gaye Değildir*, Orhan ASENSA'nın *Candan Can Koparmak*, Nezihe ARAZ'ın *Bir Kırmızı Gül*, Halit REFİĞ'in *Gazi İle Latife*, Necati CUMALI'nın *Bağımsızlık Ya Da Ölüm*, Turan OFLAZOĞLU'nun *Mütarekeden Büyük Taarruza*, Ferdi MERTER'in *O'nun Ülküsü* Zeki ALAN'ın *Kurtuluş Savaşı ve Atatürk*, Recep BİLGİNER'in *Zaferden Sonra* ve Ziya ÖZTAN'ın *Bozkırda Bir Yalnız Adam* adlı eserlerinde Atatürk, verdiği mücadele ve yaşantısı ile tarihe ışık tutan şahıstır.

Çetin ÖZDEMİR'in *İlk Kurşun*'unda Hasan Tahsin, Ülker KÖKSAL'ın *Karanlıkta İlk Işık*'ında Kubilay, Cahit ZARİFOĞLU'nun *Sütçü İmam*'ında Sütçü İmam, H. İbrahim YILDIRIM'ın *İstiklâl Marşı Nasıl Yazıldı?* ve Ahmet ULUŞAN'ın *İstiklâl Marşımızın Doğuşu* adlı eserlerinde Mehmet Akif, Necati CUMALI'nın *Vatan Diye Diye*'sinde Namık Kemal, Jale BAYSAL'ın *Cennetlik İbrahim Efendi*'sinde İbrahim Müteferrika, Güngör DİLMEN'in *Devlet ve İnsan*, A. Cevat BALTA'nın *Özgürlük Babası Mithat Paşa*, Yılmaz KARAKOYUNLU'nun *Önce İnsan(Mithat*

⁶ Tarihî şahısların tasnifinde Abdullah Şengül'ün, "II. Meşrutiyet Tiyatrosunda Türkçülük İdeali Etrafında Kaleme Alınan Eserlerde Şahıs Kadroları" adlı makalesinden faydalanılmıştır. Bu konuda daha geniş bilgi için bk. *Türk Yurdu*, C. 18, s. 131, s. 55-60.

Paşa) adlı eserlerinde ise Mithat Paşa mücadele ve başarıları ile tarihe ışık tutan kişilerdir.

Turan OFLAZOĞLU'nun *Sinan* ve Turgut ÖZAKMAN'ın *Ben, Mimar Sinan* adlı eserlerinde Mimar Sinan, Yılmaz KARAKOYUNLU'nun *Sokollu "Zirveden Sonra"* eserinde Sokollu, Caner ARABACI'nın *Yavuz Selim* adlı eserinde Sultan Selim, Hidayet SAYIN'ın *Yıldırım Bayezid* adlı eserinde Sultan Bayezid, Turan OFLAZOĞLU'nun *Kanuni Süleyman'ında* Sultan Süleyman, Turan OFLAZOĞLU'nun *Yavuz Selim*'inde Sultan Selim Osmanlı döneminde tarihe ışık tutan başarılı kişilerdir.

b) Kendilerini Devletin ve Milletin Hizmetkârı Olarak Görenler

Bu dönemde yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan oyunlardan özellikle Osmanlı tarihini işleyen eserlerde hayatlarını devlete hizmete adanmış Padişah, sadrazam ve diğer devlet adamları devlete zarar verenlerle mücadele ederek anlatılmış ve idealize edilmiştir.

Turan OFLAZOĞLU'nun *Atatürk*'ünde İsmet Paşa, Özker YAŞIN'ın *Zafer ve Bağış*'ında Sokollu, Yılmaz KARAKOYUNLU'nun *Sokollu "Zirveden Sonra"*sında Sokollu, Caner ARABACI'nın *Yavuz Selim*'inde Yavuz, Güngör DİLMEN'in *Hakimiyet-i Milliye Aşevi*'nde İsmet Paşa, Hidayet SAYIN'ın *Yıldırım Bayezid*'inde Bayezid ve Turan OFLAZOĞLU'nun *Yavuz Selim*'inde Yavuz Selim kendilerini devletin ve milletin hizmetkârı olarak görenlerdir.

c) Kendilerini ve Çıkarlarını Devletten Üstün Görenler

Bu dönemde her şeyiyle devlete hizmet edenlerin karşı safında yer alan çıkarıcı insanlar da devlette üst kademe bulunan fakat makam ve mevkilerini sadece kendi menfaatleri için kullananlardır. 1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatrolarda yazarlar bu insanların Osmanlıya verdiği zararı sergilemek ve entrikaları ortaya çıkarmak için bu kişileri sergilemişlerdir.

Turan OFLAZOĞLU'nun *Atatürk*'ünde Ali Galip Paşa ve Reşit Paşa, Özker YAŞIN'ın *Zafer ve Bağış*'ında Sultan Selim, , Turan OFLAZOĞLU'nun *Sinan*'ında Rüstem Paşa, Ülkü AYVAZ'ın *Vâli-i Vilâyet Hademe-i Devlet*'inde Şerif Hüseyin, Yılmaz KARAKOYUNLU'nun *Sokollu "Zirveden Sonra"*sında III. Selim, Şeyhülislam

Hamdi, Saadettin Efendi, İdris Ağa, Üveys Paşa, Şeyh Şuca, Güngör DİLMEN'in *Hakimiyet-i Milliye Aşevi*'nde Reşit Bey, Yüksel PAZARKAYA'nın *Haremde Kadın Kaçırma*'sında Sultan Mehmet Reşat, A. Cevat BALTA'nın *Özgürlük Babası Mithat Paşa*'sında Abdülhamit, Halit REFİĞ'in *Gazi İle Latife*'sinde Vahdettin, Ahmet KABAKLI'nın *Şair-i Cihan Nedim*'inde III. Ahmet, Yılmaz KARAKOYUNLU'nun *Önce İnsan(Mithat Paşa)* adlı eserinde Abdülhamit, Turan OFLAZOĞLU'nun *Kanuni Süleyman*'ında Rüstem Paşa, Yücel İPEK'in *Cem Sultan*'ında Bayezid, Hidayet SAYIN'ın *Kanlı Kuşku*'sunda ise Koca Sinan Paşa kendilerini ve çıkarlarını devletten üstün görenlerdir.

d)Adalet ve Dürüstlüğü Şiar Edinenler

Bu dönemde yazılan eserlerde, özellikle Osmanlı tarihini anlatan eserlerde tarihe adalet ve dürüstlükleriyle büyük katkıda bulunmuş ve bu özellikleriyle tarihe geçmiş kişiler ele alınarak onların adalet ve dürüstlük anlayışları dikkatlere sunulmuştur.

Turan OFLAZOĞLU'nun *Atatürk*'ünde Müftü Rifat, Özker YAŞIN'ın *Zafer ve Bağış*'ında Tarihçi Ali, , Osman KARATAŞ'ın *Altın Kalpli Türkler*'inde Fatih Sultan Mehmet ve Hızır Bey, Kemal DEMİREL'in *Sınavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin'in Yargılanması* adlı eserinde ise Çelebi Mehmet tarihte adalet ve dürüstlükleriyle bilinip örnek olan kişilerdir.

e) Aklını Kullanma (İradî İnsan) Özelliğine Sahip Olanlar

Tarihte, özellikle verdiği zor ve akıllıca kararlarla tanınan komutanlar ile gelişim ve yenileşmenin öncüsü olan karakterler bu özellikleriyle ön plâna çıkan karakterlerdir.

Turan OFLAZOĞLU'nun *Atatürk*'ünde Karabekir Paşa, Necati CUMALI'nın *Vatan Diye Diye*'sinde ise Namık Kemal ve EbuZZiya Tefvik bu konuda öne çıkarılan kişilerdir.

f) Etki Altında Kalanlar

Tarihte, özellikle Hürrem'in etkisinden kendisini de devlet yönetimini de kurtaramayan Kanunî Sultan Süleyman ve ağabeyi Reşit Bey'in etkisinden kurtulamayan Çerkez Ethem etki altında kalan şahıslar olarak gösterilmiştir.

Turan OFLAZOĞLU'nun *Atatürk*'ünde, Orhan ASENA'nın *Candan Can Koparmak*'ında, Turan OFLAZOĞLU'nun *Mütarekeden Büyük Taarruza*'sında Çerkez Ethem; Turan OFLAZOĞLU'nun *Sinan*'ında Sultan Süleyman, Turan OFLAZOĞLU'nun *Kanuni Süleyman*'ında Sultan Süleyman etki altında kalan şahıslardır.

g) İnsanların Dinî İnançlarını İstismar Edenler

Tarihte insanların dinî inançlarını istismar ederek kazanç sağlamaya ya da yeniliklere karşı çıkmaya çalışan insanlar olmuştur. Ülker KÖKSAL'ın *Karanlıkta İlk Işık* adlı eserindeki Tevfik Hoca da insanların dinî inançlarını istismar ederek yeniliklere karşı çıkan bir kişidir.

h) Görev Bilinci Taşıyanlar

Konusunu Osmanlı tarihinden, Millî Mücadele'den ve Cumhuriyet'in ilk yıllarından alan eserlerde kendisine verilen görevi canı pahasına da olsa en iyi şekilde yerine getirmeye çalışan, kural ve prensiplerinden ödün vermeden vazifelerini yapan kişilere sık sık rastlanır.

Özker YAŞIN'ın *Zafer ve Bağış*, Turan OFLAZOĞLU'nun *Sinan* ve Turgut ÖZAKMAN'ın *Ben, Mimar Sinan*'ında Mimar Sinan, H. İbrahim YILDIRIM'ın *İstiklâl Marşı Nasıl Yazıldı?* ve Ahmet ULUŞAN'ın *İstiklâl Marşımızın Doğuşu* eserlerinde Mehmet Akif Ersoy, Yılmaz KARAKOYUNLU'nun *Sokollu "Zirveden Sonra"*'sında Hasan Ağa ve Feridun Ağa, İsmail ARSLAN'ın *Mustafa Kemal'in Tufanı*'nda Osman Tufan Paşa ve Doğan Bey, Caner ARABACI'nın *Yavuz Selim*'inde Hadım Sinan Paşa ve Piri Sinan Paşa, Jale BAYSAL'ın *Cennetlik İbrahim Efendi*'sinde İbrahim Müteferrika, Ataol BEHRAMOĞLU'nun *Lozan*'ında İsmet Paşa, Yaşar GÜNER'in *Batan Gün*'ünde Bekir Sami Bey, İ. Yılmaz SUNUCU'nun *Ulu Çınarın Kökleri*'nde Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi, Ahmet KABAKLI'nın *Şair-i Cihan Nedim*'inde İbrahim Paşa, Hidayet SAYIN'ın *Yıldırım Bayezid* adlı eserinde ise Ali Paşa görev bilinci taşıyan kişilerdir.

ı) Haksızlığa Uğrayanlar

Turan OFLAZOĞLU'nun *Cem Sultan*'ında Şehzade Cem, Orhan ASENA'nın *Stığıntı*'sında Şehzade Bayezit, M. Aykaç ERGİNÖZ'ün *Taç ve Taht*'ında Şehzade

Cem, GÜNGÖR DİLMEN'in *Devlet ve İnsan*'ında Mithat Paşa ve Mahmut Celalettin Paşa, CANER ARABACI'nın *Yavuz Selim*'inde Şehzade Korkut, A. CEVAT BALTA'nın *Özgürlük Babası Mithat Paşa*'sında Mithat Paşa, ÜLKÜ AYVAZ'ın *Nihavent Longa*'sında Ali Suavi, FUNDA GÜNYOL'un *Konstantiniye'nin Güneşi*'nde Urban, YILMAZ KARAKOYUNLU'nun *Önce İnsan(Mithat Paşa)*'sında Mithat Paşa ve Mahmut Celalettin Paşa, TURAN OFLAZOĞLU'nun *Kanuni Süleyman*'ında Şehzade Mustafa, TURAN OFLAZOĞLU'nun *Yavuz Selim*'inde Şehzade Korkut, YÜCEL İPEK'in *Cem Sultan*'ında Şehzade Cem ve Bilgesu ERENUS'un *Halide* adlı eserinde Halide Edip haksızlığa uğrayan kişilerdir. Bu kişiler ya taht kavgaları nedeniyle katledilen, ya yenilikçi kişiliği nedeniyle haksızlığa uğrayan ya da tarihte yanlış tanıtıldıkları için haksızca damgalanan kişilerdir.

i) Gönül ve Sevgi Adamı Olanlar

Sevgi, barış ve hoşgörü, başta Yunus Emre olmak üzere Hacı Bektaş ve Mevlâna gibi sevgi ve hoşgörü temsilcilerinin şahsında verilmeye çalışılmıştır. 1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatrolarda özellikle bu şahsiyetler etrafında verilen eserlerin sayısı oldukça fazladır. Bunun nedeni, toplumsal sevgi ve hoşgörü ihtiyacını karşılamaktır.

Nihat ASYALI'nın *Yunus Diye Görüldüm*'ünde Yunus Emre, Hacı Bektaş, Taptuk Emre ve Anabacı, SABAHATTİN ENGİN'in *Yunus Emre*'sinde Yunus Emre, Taptuk Emre ve Kadıncık Ana, M. Necati SEPETÇİOĞLU'nun *Yunus Emre*'sinde Yunus, Nezihe ARAZ'ın *Ballar Balını Buldum*'unda Yunus, Recep BİLGİNER'in *Mevlâna Âşık ve Mâşuk*'unda Mevlâna ve Şems, Orhan ASENA'nın *Hünkar Bektaş Veli*'sinde Hacı Bektaş, Fatma Nuriye (Kadıncık Ana), Ahmet Yesevî, Lokman Perende ve Taptuk Emre, Orhan ASENA'nın *Yunus Emre*'sinde Yunus ve Taptuk Emre, Ahmet KABAKLI'nın *Şair-i Cihan Nedim*'inde Ahmet Nedim, Sabahat EMİR'in *Yunus Emre*'sinde Yunus, Sabahattin ENGİN'in *Hacı Bektaş-ı Veli*'sinde Hacı Bektaş, Lokman Perende, ve Kadıncık Ana, Recep BİLGİNER'in *Sevgi ve Barış*'ında Hacı Bektaş ve Fatma Bacı, Nezihe ARAZ'ın *Kutlu Melek*'inde ise Hacı Bektaş, Kutlu Melek ve Ahmet Yesevî gönül ve sevgi adamı olan kişilerdir.

2. Kadın Şahıslar

Bu dönemde yazılan tarihî oyunlarda karşımıza çıkan çeşitli kadın tiplerinin içerisinde entrikalarıyla tarihe geçenler oldukça dikkat çekicidir.

a) Şahsî İhtiraslarını devlet Menfaatinin Üstünde Görenler

Tarihte, Osmanlı saraylarında karşımıza çıkan Sultanların içerisinde özellikle Hürrem Sultan ve Safiye Sultan entrika ve ihtiraslarıyla devlete zarar veren ve bu duyguyla sadece kendilerini düşünerek hareket ettiklerinden etraflarındaki bir çok insana da zarar vermekten çekinmeyen karakterlerdir.

Turan OFLAZOĞLU'nun *Sinan ve Kanuni Süleyman* adlı eserlerinde Hürrem Sultan, Yılmaz KARAKOYUNLU'nun *Sokollu "Zirveden Sonra"* ve Hidayet SAYIN'ın *Kanlı Kuşku* adlı eserlerinde Safiye Sultan tarihe entrikalarıyla geçmiş kadın şahıslardır.

aa) Devlet Yönetiminde Söz Sahibi olanlar

Bu dönemde verilen eserlerden Osmanlı tarihini işleyenlerin bazılarında özellikle Sultan anneleri devleti evlatlarıyla beraber yönetmek ya da onlara müdahale etmek için ellerinden geleni yapmış, bir kısmı da bu konuda başarılı olmuş karakterlerdir.

Yılmaz KARAKOYUNLU'nun *Sokollu "Zirveden Sonra"* adlı eserinde Nurbanu, A. Cevat BALTA'nın *Özgürlük Babası Mithat Paşa*'sında ise Pertevnihal Sultan devlet yönetiminde söz sahibi olan ve oğullarını etkilemeyi başaran kadınlardır.

ab) Eşlerine Kayıtsız Şartsız Bağlı olanlar

Osmanlı dönemine dair yazılan tarihî tiyatrolarda entrikacı kadınların yanında eşlerine bağlılıklarıyla göze çarpan Padişah ve devlet adamı eşlerine de yer verilmiştir.

Turan OFLAZOĞLU'nun *Sinan* adlı eserinde Mimar Sinan'ın eşi Gülruh Hanım, Yılmaz KARAKOYUNLU'nun *Sokollu "Zirveden Sonra"* adlı eserinde Sokollu'nun eşi Esmahan ve Hidayet SAYIN'ın *Yıldırım Bayezid* adlı eserinde Devlet Hatun eşlerine kayıtsız şartsız bağlı olan kadınlardır.

ac) Kadınlık Zaafı İçinde Olanlar

Bu dönemde verilen eserlerde gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet döneminde kadınlık zaafı içinde olan karakterlere yer verilmiştir. Turan OFLAZOĞLU'nun *Sinan* adlı eserinde Rüstem Paşa'nın eşi Mihrimah Sultan Mimar Sinan'a duyduğu aşkla, Recep BİLGİNER'in *Zaferden Sonra*, Halit REFİĞ'in *Gazi İle Latife*, Nezihe ARAZ'ın *Bir Kırmızı Gül* ve Recep BİLGİNER'in *Savaştan Barışa Aşkta Kavgaya* adlı eserlerinde ise Latife sergilediği geçimsiz sahiplenici ve bencil tavırlarla kadınlık zaafı içinde olan kadınlara örnektir.

B) Tarihî Gösterilen Şahıslar

1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatrolardan özellikle Millî Mücadele dönemini anlatan eserlerde vatansever tipler idealize edilmiş ve onların vatan sevgisi bu yönleriyle ifade edilmeye çalışılmıştır.

1. Erkek Şahıslar

a) Vatansever Tipler

Özellikle Millî Mücadele dönemini anlatan eserlerde vatansever erkek tipine çok sık rastlanır. Vatan sevgisi için ölümü bile göze alan bu vatansever erkek tipleri oyunlarda bir kahraman olarak yerini bulur. Eserlerde incelenen şahıs tiplerinin arasında sayı olarak en çok olan tip de vatansever erkek tipidir.

Fethi BOLAYIR'ın *Vatan Yolunda(Beraber Ölelim)*' inde Yusuf, Kemal, Hakan, Karabela ve Kerim, Çetin ÖZDEMİR'in *İlk Kurşun*'unda Hasan Tahsin ve Sami Bey, Ülker KÖKSAL'ın *Karanlıkta İlk Işık*'ında Kubilay, Cahit ZARİFOĞLU'nun *Sütçü İmam*'ında Sütçü İmam, Mutasarrıf Ata Bey, Müftü Mehmet Tevfik, Sezai Efendi ve Emir Şeyh Ali, Caner ARABACI'nın *Şahin Bey*'inde Şahin Bey(Mehmet Said), Ali, Mehmet, İbrahim, Ahmet ve Abdurrahman Çavuş, Ülkü AYVAZ'ın *Vâli-i Vilâyet Hademe-i Devlet*'inde Turna Ali, Yörük Ahmet, Palabıyıkoglu ve Çakmakoglu Mehmet, Tuncer CÜCENOĞLU'nun *Yıldırım Kemal*'inde Kemal, Recep ve Selim, Kemal Bekir MANAV'ın *Kâmil Bey*'inde Kâmil Bey, Niyazi ve Ramiz, Kemal KARAKIPÇAK'ın *Cihanda Bir Türk*'ünde Mehmet, Sadık, Cafer ve Öğretmen, İsmail ARSLAN'ın *Mustafa Kemal'in Tufanı*'nda Mutasarrıf İhsan Bey, Saim Bey, Çamurdanzade Osman Efendi, Sehlıkoğlu, Kurdoğlu Hulusi, Topaloğlu Halil ve Mirza,

Ali ERDAL'ın *Destan ve Kurşun*'unda Murat Bey ve Mehmet, M. Yaşar KAYNAK'ın *Vatanın Bağrındaki Hançer*'inde Yüzbaşı Selim, Hasan, Murtaza, Ökkeş, Ahmet Ağa, Aslan Bey, Hacı Ali ve Osman, Yaşar GÜNER'in *Batan Gün*'ünde Hasan Tahsin, İlhan, Faruk, Selahattin, Dr. Necati, Reşat Bey, Çetebaşı, Ahmet Hulusi ve Adem, İbrahim AYAŞLI'nın *Kuva-yi Milliyeci Oldum*'unda İsmail, Rahmi ÖZEN'in *Çanakkale Diye Diye*'sinde Ahmet, Mustafa ASOĞLU'nun *Onurlu Direniş "Kuvayı Milliye"*'sinde ise Ümmet vatansever erkek tipleri olarak karşımıza çıkar.

b) Bilge Kişiler

Bu dönemde özellikle konusunu Türk mitolojisinden alan eserlerde ve diğer bazı eserlerde bilgelik ve erdemleriyle halkı peşinden sürükleyen kişiler bu gruba girer.

Nihat ASYALI'nın *Yunus Diye Göründüm*'ünde Ozan ve Sunucu, Osman KARATAŞ'ın *Altın Kalpli Türkler*'inde Molla Hüsrev, M. Uluğtekin YILMAZ'ın *Deli Dumrul*'unda Bilge Ozan ve Dede Korkut, Kemal DEMİREL'in *Anafartalar'ın Beş Günü(6-10 Ağustos 1915)*'inde Profesör(Büyük Yargıç), Turgay NAR'ın *Tepegöz*'ünde Dede Korkut, İ. Yılmaz SUNUCU'nun *Ulu Çınarın Kökleri*'nde Şeyh Edebali, Sabahattin ENGİN'in *Koroğlu*'sunda Koroğlu(Ruşen Ali), Rahmi ÖZEN'in *Boğaç Han Destanı*'nda Dede Korkut, Kemal DEMİREL'in *Sınavna Kadısoğlu Şeyh Bedreddin'in Yargılanması*'nda Şeyh Bedreddin, Sabahat EMİR'in *Yunus Emre*'sinde Ozan, Turan OFLAZOĞLU'nun *Korkut Ata*'sında Korkut Ata ve Rahmi ÖZEN'in *Çanakkale Diye Diye* adlı eserinde Mehmet Akif Ersoy bilgelikleriyle dikkatleri üzerlerinde toplayan kişilerdir.

2. Kadın Şahıslar

a) Vatansever Tipler

Bu dönemde, özellikle konusunu Millî Mücadele döneminden alan eserlerde vatansever erkek tiplerine yer verildiği gibi vatansever kadın tiplerine de yer verilmiştir. Bu kadın tipleri, erkeklerle beraber canları pahasına mücadele veren kahraman kadınlardır.

Fethi BOLAYIR'ın *Vatan Yolunda(Beraber Ölelim)*'inde Gülsün Öğretmen, Caner ARABACI'nın *Şahin Bey*'inde Fatma Bacı, Nezihe ARAZ'ın *Kuvayı Milliye*

Kadınları adlı eserinde ise Gökçe, Halide Edip, Yörük Kızı, Durdane, Gülnar, Saime, Turna, Fatma ve Zübeyde Hanım vatansever kadın tipleridir.

3. Diğerleri

a) Yeniçeriler, Sipahiler

Konusunu Osmanlı tarihinden alan hemen bütün eserlerde bir şekilde yeniçeri ve sipahilerin rolü vardır. Genellikle eserlerde dekoratif unsur olarak bulunan yeniçeri ve sipahiler Yücel İPEK'in *Cem Sultan* adlı eserinde Silahtar Ağa ve Yeniçeri Ağası olarak olayların ortaya çıkmasında rol alan şahısların içerisinde yer alırlar.

b) Halktan Kişiler

Özellikle konusunu Osmanlı tarihinden alan eserlerde halkın olaylar hakkındaki görüşlerini belirtir şekilde kalabalık insan grupları ya da temsilciler halinde eserlerde dekoratif unsur olarak bulunan şahıslardır.

c) Köylü tipler

Anadolu'da Millî Mücadele'yi destekleyen kişiler olarak eserlerde yer alan köylü kişiler aynı zamanda vatan sevgisi taşıyan ve bu uğurda fedakârlıklarda bulunan şahıslardır.

ca) Köylü Kadın

Bu dönemde yazılmış bir çok eserde vatan sevgisi taşıyan köylü kadın tiplerine yer verilmiştir. Bu kadınlar eş, evlat ye da yakınlarını çeşitli mücadelede kaybetmiş, acı ve sıkıntı içinde kişilerdir. Bunların dışında çeşitli eserlerde de köylü kadın tiplerine rastlanır.

Fethi BOLAYIR'ın *Vatan Yolunda(Beraber Ölelim)*'inde Sultan Hanım ve Fadime Hanım, Çetin ÖZDEMİR'in *İlk Kurşun*'unda Ayşe Nine, Cahit ZARİFOĞLU'nun *Sütçü İmam*'ında Nine, Caner ARABACI'nın *Şahin Bey*'inde Ayşe Hanım ve Zeynep, İsmail ARSLAN'ın *Mustafa Kemal'in Tufanı*'nda Ana, Elif Teyze, Hatice Hala, Selver, Hatçe, Telli Hatun ve Zeynep, Rahmi ÖZEN'in *Çanakkale Diye Diye*'sinde Fatma Ana, Zeynep Kadın, Ayşe Kadın, Gülsüm Nine, Mustafa

ASOĞLU'nun *Onurlu Direniş "Kuvayı Milliye"* adlı eserinde ise Elifçe vatansever köylü kadın tipleridir.

cb) Köylü Erkek

Fethi BOLAYIR'ın *Vatan Yolunda(Beraber Ölelim)*' inde Hüseyin Ağa ve Cemal Efendi, Kemal KARAKIPÇAK'ın *Cihanda Bir Türk*'ünde Topal Ali vatansever,köylü erkek tipine örnek olarak verilebilir.

cc) Köylü Kızı

Bu dönemde yazılan oyunlarda köylü kızları daha çok Yunus Emre'nin hayatını anlatan eserlerde ona olan aşkları ile dikkati çeken karakterlerdir. Nezihe ARAZ'ın *Ballar Balını Buldum*'unda Elif Kız ve Gülmisal Kız, Orhan ASENA'nın *Yunus Emre*'sinde Gülkız, Allı Kız, Sarılı Kız, Mavili Kız ve Yeşilli Kız, Sabahat EMİR'in *Yunus Emre*'sinde ise Amber Kız köylü kızları olarak yer alır.

cd) Muhtar

Konusunu Millî Mücadele döneminden alan eserlerden köy hayatını anlatanlarda vatansever muhtar ve düşmanla işbirliği yapan muhtar tipi yer alır. 1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatrolarda vatansever muhtar tipine rastlanır.

Kemal KARAKIPÇAK'ın *Cihanda Bir Türk*, Ali ERDAL'ın *Destan ve Kurşun*, Rahmi ÖZEN'in *Çanakkale Diye Diye* ve Mustafa ASOĞLU'nun *Onurlu Direniş "Kuvayı Milliye"* adlı eserlerinde vatansever muhtar tiplerine yer verilmiştir.

ce) Ağa

Bu dönemde yazılan eserlerden İsmail ARSLAN'ın *Mustafa Kemal'in Tufanı* adlı eserindeki Deli Hasan Ağa önce Millî Mücadeleye destek veren sonra gördüğü tepkilerden dolayı geri çekilen varlıklı bir kişidir.

cf) İmam

Daha önceki dönemlerde Millî Mücadele karşıtı olarak gösterilen imamlar bu dönemde genellikle mücadeleyi destekleyen bir tavır sergilerler. Necati CUMALI'nın *Bağımsızlık Ya Da Ölüm*'ünde Sıtkı Hoca, Rahmi ÖZEN'in *Çanakkale Diye Diye* adlı eserinde ise İmam olarak adlandırılan kişi, bu karakteri sergileyen kişidir.

C) Anlatıcı Durumunda Olan Şahıslar

1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatroların bazılarında anlatıcı durumundaki şahıslar vardır.

Ülker KÖKSAL'ın *Karanlıkta İlk Işık*'ındaki Anlatıcı, Cahit ZARİFOĞLU'nun *Sütçü İmam*'ındaki Anlatıcı, İbrahim KESKİN'in *Çanakkale Bir Destandır*'ındaki Tarih, Turan OFLAZOĞLU'nun *Topkapı*'sında Saray, Ataol BEHRAMOĞLU'nun *Lozan*'ında Yazar, Yazarın Sesi, Yönetmen ve Tarihçi, Zeynep AVCI'nın *Gilgamiş*'inde Ozan, , Yücel İPEK'in *Cem Sultan*'ında ise Tarih anlatıcı konumundadır.

VI. ANLATMA PROBLEMİ

1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatrolarda en dikkat çeken özellik sade, anlaşılır ve akıcı bir dilin kullanılmasıdır. Bu on beş yıllık süre içerisinde yazılan eserlerde tarihin çeşitli dönemleri işlenmesine rağmen kullanılan dil değişen döneme göre değişiklik göstermemiş, Osmanlı tarihini anlatan oyunların büyük bir bölümünde de kullanılan gerekli birkaç sıfat ya da sözcüğün dışında dönemin dilinden istifade edilmemiştir. Dönemde yazılan eserlerde bu konuda bazı istisna vardır. Ama bu eserlerde kullanılan yabancı ifadelerin eserin tamamının anlaşılabilirliğini etkilememiş olması da önemlidir. Bunlardan, Orhan ASENA'nın *Sığıntı* adlı eserinde bir kaç Farsça şiiire, Murat Aykaç ERGİNÖZ *Taç ve Taht*'inde Şehzade Cem ve babasının mektuplarında bazı Osmanlıca ifadeler, M. Necati SEPETÇİOĞLU *Yunus Emre*'sinde ve Recep BİLGİNER'in *Mevlâna Âşık ve Mâşuk*'unda bazı tasavvufî ifadeler, Jale BAYSAL'ın *Cennetlik İbrahim Efendi*'sinde bazı Osmanlıca sözcüklere, Ataol BEHRAMOĞLU'nun *Lozan*'ında bazı yabancı dillerden sözcüklere, Tarık BUĞRA'nın *Zafer Gaye Değildir*'inde bazı Osmanlıca sözcüklere, Ahmet KABAKLI'nın *Şair-i Cihan Nedim*'inde bazı Osmanlıca sözcüklere, Sabahattin ENGİN'in *Hacı Bektaş-ı Veli*'sinde bazı tasavvufî ifadeler ve Bilgesu ERENUS'un *Halide*'sinde ise İngilizce sözcük ve cümlelere yer verilmiştir.

Dönemin bazı oyunlarında, özellikle de Millî Mücadele'yi anlatan oyunlarda yöresel söyleyiş ya da şive ile konuşmalara yer verilmiştir. Bu durum de köylü halkın yaşadığı olayların anlatımında inandırıcılığı kuvvetlendirmektedir. Bu oyunlarda da yöresel söyleyişler oyunların anlaşılması konusunda herhangi bir problem yaratmaz. Fethi BOLAYIR'ın *Vatan Yolunda (Beraber Ölelim)*'i, Güngör DİLMEN'in *Devlet ve İnsan*'ı, Kemal KARAKIPÇAK'ın *Cihanda Bir Türk*'ü, İsmail ARSLAN'ın *Mustafa Kemal'in Tufanı*, İbrahim AYAŞLI'nın *Kuva-yi Milliyeci Oldum*'u, Mustafa ASOĞLU'nun *Onurlu Direniş "Kuvayı Milliye"*si yöresel konuşmalara yer verilen eserlerdir.

1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatrolardan Millî Mücadele dönemini anlatanlar mesaj verme kaygısı güttükleri ve tezli oyunlar oldukları için tiyatro tekniğinin iyi derecede kullanılabildiği eserler değildir. Bu oyunlarda şahıslar tek yönlü olarak sadece kahramanlıkları ya da

iharetleriyle ele alınmış çok yönlülüğe gidilmemiştir. Bu eserlerde üslûp kusurlarına ve imlâ hatalarına da sık sık rastlanır. Bu tür eserlerin bazılarında da dönemin ünlü şairlerinin şiirlerine yer verilmiştir. Çetin ÖZDEMİR'in *İlk Kurşun*'u, Özker YAŞIN'ın *Zafer ve Bağış*'ı, Turgut ÖZAKMAN'ın *Ben Mimar Sinan*'ı, Yaşar Mehmet KAYNAK'ın *Vatanın Bağrındaki Hançer*'i Ahmet KABAKLI'nın *Şair-i Cihan Nedim*'i Rahmi ÖZEN'in *Çanakkale Diye Diye*'si bu tür şiirlere yer verilen eserlerdir.

1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatroların içerisinde özellikle, geçmiş dönemlerin devamı olarak üslûp mükemmeliyetini yakalamış yazarların Türk tiyatro tarihine geçebilecek çok başarılı eserleri yer alır. Bu eserler, dönemin önemli yazarlarından Turan Oflazoğlu, Orhan Asena, Güngör Dilmen, Turgut Özakman, Nezihe Araz ve Recep Bilginer tarafından yazılmış, tiyatro tekniğini ve orijinalliğini yakalamış sayılı ve önemli eserlerdir. Özellikle Orhan Asena'nın oyunlarında çok yönlü karakterler ve onların tarih içerisinden bu güne ışık tutmaları sergilenmiştir. Osmanlı padişahları sadece saltanat ve şaşaalılarıyla değil insanî zaaf ve hatalarıyla da yüz yüze getirilmiş bu vesile ile tarihî hatalar bu güne birer ders olarak taşınmaya çalışılmıştır.⁷

Bu dönemde çok sayıda eser veren Turan Oflazoğlu'nun eserlerindeki şiir dilinin oldukça başarılı olmasının nedeni şiirle uğraşan bir yazar olmasından kaynaklanmaktadır. Yazar, şiirdeki başarısını Osmanlı tarihini anlatan eserlerinde yazdığı ya da alıntı yaptığı dîvan şiiri örnekleriyle gösterir. Yazdığı dönemi çok güzel yansıtabilen Turan Oflazoğlu, Osmanlı tarihinden seçtiği karakterleri soyut karakterler olmaktan çıkararak somutlaştırmıştır.⁸

Bu dönemde farklı yanlarıyla dikkati çeken iki eser de Nihat ASYALI'nın *Yunus Diye Göründüm*'ü ve Orhan ASENA'nın *Yunus Emre* adlı eseridir. Bu iki eserde çiçekler, kuşlar, böcekler konuşturulmuş, olaylar onların diliyle de ifade edilmeye çalışılmıştır.

⁷ Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Hülya NUTKU, *Tarihsel Dram ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Tarihsel Drama Modelleri*, C.2, Devlet tiyatroları İç Eğitim Dizisi, Ankara, 1987, s.44.

⁸ Bu konuda daha geniş bilgi için bk. A.Turan OFLAZOĞLU, "Türk Tiyatrosu ve Millî Kültürümüz", *Türk Edebiyatı*, S. 160, s. 16.

Bu dönemde yazılan oyunların bir kısmında da koroların kullanılması ve müzikal tekniğinin ağırlıklı olarak kullanılması dikkat çekicidir. bu eserlerin bazılarının kapağında müzikal oldukları belirtilirken bazılarında böyle bir açıklık getirilmemiştir. Nihat ASYALI'nın *Yunus Diye Göründüm*'ü, İbrahim KESKİN'in *Çanakkale Bir Destandır*, Orhan ASENA'nın *Hünkar Bektaş Veli*, Orhan ASENA'nın *Yunus Emre* ve Osman TÜRKAY'ın *Ölümsüzlük Acısı* adlı eserleri içerisinde koro bulunan tiyatrolardır.

1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatroların dikkat çeken bir özelliği de senaryo tarzındaki oyunların artmaya başlamış olmasıdır. Kazım IŞIKTAÇ'ın *Anafartalarda Kemal Yeri*, Nihat ASYALI'nın *Yunus Diye Göründüm*'ü, Kemal DEMİREL'in *Anafartalar'ın Beş Günü 6-10 Ağustos 1915*, Tuncer CÜCENOĞLU'nun *Yıldırım Kemal*, Refik ERDURAN'ın *Metamorfoz*, Recep BİLGİNER'in *Zaferden Sonra Mustafa Kemal'in Yaşamından Bir Kesit*, Tarık BUĞRA'nın *Zafer Gaye Değildir*, Nezihe ARAZ'ın *Bir Kırmızı Gül*, Necati CUMALI'nın *Bağımsızlık Ya da Ölüm*, A. Turan OFLAZOĞLU'nun *Mütarekeden Büyük Taarruza*, Ahmet KABAKLI'nın *Şair-i Cihan Nedim* ve Ziya ÖZTAN'ın *Bozkırda Bir Yalnız Adam* adlı eserleri dönemin senaryo tarzında yazılmış eserleridir.

VII.ŞEKİL

1986-2000 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatroların büyük çoğunluğu mensur olarak yazılmıştır. Bunun yanı sıra manzum ve manzum-mensur karışık olanlar da vardır. Manzum olan oyunlarda genellikle serbest ölçü kullanılmıştır. Yalnız mensur, manzum ve manzum-mensur eserlerde de alıntı şiirlere yer verildiği görülebilir.

A. Turan OFLAZOĞLU'nun *Cem Sultan, Sinan, Kanuni Süleyman* ve *Korkut Ata Hidayet SAYIN*'in *Yıldırım Bayezid*,adlı eserleri manzum olarak yazılmıştır. Bu dönemde Turan Ofazoğlu'nun manzum tiyatroları üslûbunun düzgünlüğü ve anlaşılabilirliği bakımından dikkat çekicidir.

Kazım IŞIKTAÇ'ın *Anafartalarda Kemal Yeri*, Fethi BOLAYIR'ın *Vatan Yolunda (Beraber Ölelim)*, Çetin ÖZDEMİR'in *İlk Kurşun*, Bilgesu ERENUS'un *555 K 5 Mayıs 5 Kızılay*, Orhan ASENA'nın *Sığıntı*, Murat Aykaç ERGİNÖZ'ün *Taç ve Taht*, Ülker KÖKSAL'ın *Karanlıkta ilk Işık (Kubilay)*, Cahit ZARİFOĞLU'nun *Sütçü İmam*, Mevlüt Uluğtekin YILMAZ'ın *Deli Dumrul*, Osman KARATAŞ'ın *Altın Kalpli Türkler*, Turgut ÖZAKMAN'ın *Ben Mimar Sinan*, Caner ARABACI'nın *Şahin Bey*, Ülkü AYVAZ'ın *Vâli-i Vilâyet Hademe-i Devlet*, Halil İbrahim YILDIRIM'ın *İstiklâl Marşı Nasıl Yazıldı?*, Kemal DEMİREL'in *Anafartalar'ın Beş Günü 6-10 Ağustos 1915* Ahmet ULUŞAN'ın *İstiklal Marşımızın Doğuşu*, Osman KARATAŞ'ın *Bir Şişecik*, Necati CUMALI'nın *Vatan Diye Diye*, Tuncer CÜCENOĞLU'nun *Yıldırım Kemal*, Sabahattin ENGİN'in *Yunus Emre*,Güngör DİLMEN'in *Devlet ve İnsan*, M. Necati SEPETÇİOĞLU'nun *Yunus Emre*, Kemal Bekir MANAV'ın *Kamil Bey*, Nezihe ARAZ'ın *Ballar Balını Buldum*, Kemal KARAKIPÇAK'ın *Cihanda Bir Türk*, Yılmaz KARAKOYUNLU'nun *Sokollu "Zirveden Sonra"*, A. Turan OFLAZOĞLU'nun *Topkapı*, İsmail ARSLAN'ın *Mustafa Kemal'in Tufanı*, Caner ARABACI'nın *Yavuz Selim*, Recep BİLGİNER'in *Mevlâna Âşık ve Mâşuk*, Jale BAYSAL'ın *Cennetlik İbrahim Efendi*, Ali ERDAL'ın *Destan ve Kurşun*, Yaşar Mehmet KAYNAK'ın *Vatanın Bağrındaki Hançer*, Güngör DİLMEN'ın *Hakimiyet-i Milliye Aşevi*,Yüksel PAZARKAYA'nın *Haremden Kadın Kaçırma*, Refik ERDURAN'ın *Metamorfoz*, Ataol BEHRAMOĞLU'nun *Lozan*, Recep BİLGİNER'in *Zaferden Sonra Mustafa Kemal'in Yaşamından Bir Kesit*, Tarık BUĞRA'nın *Zafer Gaye Değildir*, Ahmet Cevat

BALTA'nın *Özgürlük Babası Mithat Paşa*, Ülkü AYVAZ'ın *Nihavent Longa*, Orhan ASENA'nın *Candan Can Koparmak*, Nezihe ARAZ'ın *Bir Kırmızı Gül*, Halit REFİĞ'in *Gazi İle Latife*, Necati CUMALI'nın *Bağımsızlık Ya da Ölüm*, A. Turan OFLAZOĞLU'nun *Mütarekeden Büyük Taarruza*, Yaşar GÜNER'in *Batan Gün*, Ferdi MERTER'in *O'nun Ülküsü*, İsmail YILMAZ'ın *Ulu Çınar'ın Kökleri*, Zeynep AVCI'nın *Gilgamiş*, Ahmet KABAKLI'nın *Şair-i Cihan Nedim*, Sabahattin ENGİN'in *Hacı Bektaş-ı Veli*, Sabahattin ENGİN'in *Köroğlu*, Funda GÜNYOL'un *Konstantiniye'nin Güneşi*, Kemal DEMİREL'in *Simavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin'in Yargılanması*, Sabahat EMİR'in *Yunus Emre*, Yılmaz KARAKOYUNLU'nun *Önce İnsan (Mithat Paşa)*, Recep BİLGİNER'in *Savaştan Barışa-Aşktan Kavgayı*, Sönmez ATASOY'un *Bizim Yunus*, Turan OFLAZOĞLU'nun *Yavuz Selim*, Recep BİLGİNER'in *Sevgi ve Barış*, İbrahim AYAŞLI'nın *Kuva-yi Milliyeci Oldum*, Nezihe ARAZ'ın *Kutlu Melek*, Ziya ÖZTAN'ın *Bozkırda Bir Yalnız Adam*, Yücel İPEK'in *Cem Sultan*, Rahmi ÖZEN'in *Çanakkale Diye Diye*, Mustafa ASOĞLU'nun *Onurlu Direniş "Kuvayı Milliye"*, Hidayet SAYIN'ın *Kanlı Kuşku*, Osman TÜRKAY'ın *Ölümsüzlük Acısı* ve Bilgesu ERENUS'un *Halide* adlı eserleri nesirle yazılmış eserlerdir.

Nihat ASYALI'nın *Yunus Diye Göründüm*, A. Turan OFLAZOĞLU'nun *Atatürk*, Özker YAŞIN'ın *Zafer ve Bağış*, İbrahim KESKİN'in *Çanakkale Bir Destandır*, Nezihe ARAZ'ın *Kuvayı Milliye Kadınları*, Turgay NAR'ın *Tepegöz*, Orhan ASENA'nın *Hünkar Bektaş Veli*, Orhan ASENA'nın *Yunus Emre*, Rahmi ÖZEN'in *Boğaç Han Destanı*, Zeki ALAN'ın *Kurtuluş Savaşı ve Atatürk* ve Rahmi ÖZEN'in *Çanakkale Diye Diye* adlı eserleri manzum-mensur karışık yazılmış oyunlardır.

Bu dönemde yazılan eserlerin birçoğunda perde, sahne, tablo, bölüm, ön oyun, son oyun ve oyunlar vardır. Bir kısmı, özellikle senaryo olanlar bütün halinde yazılmıştır.

Kazım IŞIKTAÇ'ın *Anafartalarda Kemal Yeri* (5 bölüm), Fethi BOLAYIR'ın *Vatan Yolunda (Beraber Ölelim)* (3 perde, 7 bölüm), Çetin ÖZDEMİR'in *İlk Kurşun* (3 perde, 16 bölüm), A. Turan OFLAZOĞLU'nun *Cem Sultan* (2 perde), Nihat ASYALI'nın *Yunus Diye Göründüm* (2 perde, ön oyun, 17 sahne, son oyun), Bilgesu

ERENUS'ın *555 K 5 Mayıs 5 Kızılay* (2 perde), Orhan ASENA'nın *Sığıntı* (ön oyun, 13 sahne), Murat Aykaç ERGİNÖZ'ün *Taç ve Taht*(2 perde, 13 bölüm), Ülker KÖKSAL'ın *Karanlıkta ilk Işık (Kubilya)* (2 bölüm, 16 sahne), Cahit ZARİFOĞLU'nun *Sütçü İmam* (5 bölüm), A. Turan OFLAZOĞLU'nun *Atatürk* (3 bölüm), Özker YAŞIN'ın *Zafer ve Bağış* (3 perde, 23 sahne), Mevlüt Uluğtekin YILMAZ'ın *Deli Dumrul* (1 perde, 2 bölüm), A. Turan OFLAZOĞLU'nun *Sinan* (2 bölüm), Osman KARATAŞ'ın *Altın Kalpli Türkler* (4 perde), Turgut ÖZAKMAN'ın *Ben Mimar Sinan* (bütün), Caner ARABACI'nın *Şahin Bey* (3 perde, 4 bölüm), Ülkü AYVAZ'ın *Vâli-i Vilâyet Hademe-i Devlet* (2 bölüm, 19 tablo), Halil İbrahim YILDIRIM'ın *İstiklâl Marşı Nasıl Yazıldı?* (2 perde, 10 tablo), Kemal DEMİREL'in *Anafartalar'ın Beş Günü 6-10 Ağustos 1915* (79 sekans- senaryo), Ahmet ULUŞAN'ın *İstiklal Marşımızın Doğuşu* (4 perde, 8 sahne), Osman KARATAŞ'ın *Bir Şişecik* (3 perde), Necati CUMALI'nın *Vatan Diye Diye* (3 perde, 31 tablo), Tuncer CÜCENOĞLU'nun *Yıldırım Kemal* (ön oyun, 2 bölüm, son oyun), Sabahattin ENGİN'in *Yunus Emre* (2 bölüm, 13 kısım), Güngör DİLMEN'in *Devlet ve İnsan* (2 bölüm), İbrahim KESKİN'in *Çanakkale Bir Destandır* (1 perde), M. Necati SEPETÇİOĞLU'nun *Yunus Emre* (2 perde), Kemal Bekir MANAV'ın *Kamil Bey* (2 bölüm),Nezihe ARAZ'ın *Ballar Balını Buldum* (2 perde, 10 sahne), Kemal KARAKIPÇAK'ın *Cihanda Bir Türk* (3 perde), Yılmaz KARAKOYUNLU'nun *Sokollu "Zirveden Sonra"* (2 perde, 15 bölüm), A. Turan OFLAZOĞLU'nun *Topkapı* (bütün), Nezihe ARAZ'ın *Kuvay-ı Milliye Kadınları* (2 perde, 24 sahne), İsmail ARSLAN'ın *Mustafa Kemal'in Tufanı* (3 perde, 21 sahne), Caner ARABACI'nın *Yavuz Selim* (3 perde, 20 sahne), Recep BİLGİNER'in *Mevlâna Âşık ve Mâşuk* (2 bölüm, 21 tablo), Jale BAYSAL'ın *Cennetlik İbrahim Efendi* (2 perde, 12 sahne), Ali ERDAL'ın *Destan ve Kurşun* (3 perde, 9 tablo),Yaşar Mehmet KAYNAK'ın *Vatanın Bağrındaki Hançer* (3 perde), Güngör DİLMEN'in *Hakimiyet-i Milliye Aşevi* (2 bölüm), Yüksel PAZARKAYA'nın *Haremden Kadın Kaçırma* (2 perde, 15 bölüm), Refik ERDURAN'ın *Metamorfoz* (126 tablo, senaryo), Ataol BEHRAMOĞLU'nun *Lozan* (2 bölüm, 23 başlık), Recep BİLGİNER'in *Zaferden Sonra Mustafa Kemal'in Yaşamından Bir Kesit* (125 sahne- senaryo), Tarık BUĞRA'nın *Zafer Gaye Değildir* (97 kısım, senaryo), Ahmet Cevat BALTA'nın *Özgürlük Babası Mithat Paşa* (55 sahne), Ülkü AYVAZ'ın *Nihavent Longa* (2 bölüm), Orhan ASENA'nın *Candan Can*

Koparmak (bütün, senaryo), Nezihe ARAZ'ın *Bir Kırmızı Gül* (173 sahne, senaryo), Halit REFİĞ'ın *Gazi İle Latife* (315 bölüm, senaryo), Necati CUMALI'nın *Bağımsızlık Ya da Ölüm* (113 geçiş, senaryo), A. Turan OFLAZOĞLU'nun *Mütarekeden Büyük Taarruza* (bütün, senaryo), Turgay NAR'ın *Tepegöz* (2 perde), Yaşar GÜNER'in *Batan Gün* (2 bölüm, ön oyun, 12 oyun), Ferdi MERTER'in *O'nun Ülküsü* (2 bölüm), İsmail YILMAZ'ın *Ulu Çınar'ın Kökleri* (2 perde, 20 tablo), Orhan ASENA'nın *Hünkar Bektaş Veli* (2 perde, 11 sahne), Orhan ASENA'nın *Yunus Emre* (3 perde, 9 sahne), Zeynep AVCI'nın *Gilgamiş* (12 bölüm), Ahmet KABAKLI'nın *Şair-i Cihan Nedim* (369 sahne, senaryo), Sabahattin ENGİN'in *Hacı Bektaş-ı Veli* (2 bölüm, 18 bölüm), Sabahattin ENGİN'in *Köroğlu* (3 bölüm, ön sahne, 14 kısım), Rahmi ÖZEN'in *Boğaç Han Destanı* (3 perde, 7 tablo), Hidayet SAYIN'ın *Yıldırım Bayezid* (2 bölüm, 23 sahne), Funda GÜNYOL'un *Konstantiniye'nin Güneşi* (2 perde, 13 sahne), Kemal DEMİREL'in *Simavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin'in Yargılanması* (2 bölüm, 9 sahne), Sabahat EMİR'in *Yunus Emre* (2 bölüm, 21 tablo), Zeki ALAN'ın *Kurtuluş Savaşı ve Atatürk* (1 perde), Yılmaz KARAKOYUNLU'nun *Önce İnsan (Mithat Paşa)*(2 perde, 26 tablo), Recep BİLGİNER'in *Savaştan Barışa-Aştan Kavgaya* (2 perde, 42 tablo), Sönmez ATASOY'un *Bizim Yunus* (1 bölüm), A.Turan OFLAZOĞLU'nun *Kanuni Süleyman* (2 perde), A Turan OFLAZOĞLU'nun *Yavuz Selim* (3 perde, 20 sahne), A. Turan OFLAZOĞLU'nun *Korkut Ata* (2 perde), Recep BİLGİNER'in *Sevgi ve Barış* (2 perde, 9 tablo), İbrahim AYAŞLI'nın *Kuva-yi Milliyeci Oldum* (2 bölüm, 4 tablo), Nezihe ARAZ'ın *Kutlu Melek* (2 perde, 23 sahne), Ziya ÖZTAN'ın *Bozkırda Bir Yalnız Adam* (147 bölüm, senaryo), Yücel İPEK'in *Cem Sultan* (2 perde, 4 tablo), Rahmi ÖZEN'in *Çanakkale Diye Diye* (3 perde, 28 sahne), Mustafa ASOĞLU'nun *Onurlu Direniş "Kuvayı Milliye"* (2 bölüm, 21 tablo), Hidayet SAYIN'ın *Kanlı Kuşku* (2 perde), Osman TÜRKAY'ın *Ölümsüzlük Acısı* (4 perde, 34 sahne), Bilgesu ERENUS'un *Halide* (2 perde) den oluşmaktadır.

SONUÇ

1986- 2000 yılları arası, konusunu Türk Tarihinden alan tiyatrolar açısından oldukça verimli ve önemli bir dönemdir. Bu dönem içerisinde Türk tarihinin çeşitli dönemlerini anlatan bir çok eser verilmiştir. Verilen eser sayısının geçmiş dönemlere göre artmış olması bu dönem içerisinde Cumhuriyet'in 75. yılı kutlamaları ve 1991 yılının Yunus Emre Sevgi Yılı olarak kabul edilmesi olmuştur.

Bu dönemde verilen bir çok oyun biyografik- tarihsel oyun niteliğindedir. Bu durum tarihe geçmiş ünlü şahısların insanî yanlarının da anlaşılması ve onları buldukları dönem içerisinde değerlendirebilmek için önemlidir.

Bu dönemde verilen eserlerin özellikle Millî Mücadele dönemini anlatan tezli oyunlar olduğu görülür. Bu eserlerde, teknik konulara, dil ve üslûba pek dikkat edilmediği, mesajın verilmesine çalışıldığı gözlenir. Bu konuyu içeren eser sayısı geçmiş döneme göre artmış ve sanat kaygısından uzaklaşmıştır.

Bu dönemde yazılan eserlerde Osmanlı dönemi yoğun olarak işlenmiş, Osmanlı ile ilgili de daha çok yapılan haksızlıklara, evlat ve kardeş katline ayrıca Sultanların saraydaki entrikalarına sıkça yer verilmiştir.

Bu dönemde verilen eserlerin çok büyük bir bölümü nesirle yazılmıştır. Özellikle A Turan Oflazoğlu'nun Manzum ve dil- üslûp olarak kaliteli tiyatroları dikkat çekicidir. Bunlar, sanat değeri taşıyan önemli tiyatrolardır. Nesirle yazılan eserlerde de alıntı şiirlere sıkça yer verilmiş, bu şekilde oyunların coşku ve heyecanına katkıda bulunulmaya çalışılmıştır. Bu şiirler, Yunus'u anlatan eserlerin sayısındaki fazlalık nedeniyle bazen Yunus'un ilahileri , Osmanlı dönemini anlatanlarda ise divan şiirleri olarak seçilmiştir. Nedim'in hayatını anlatan bir eser vesilesiyle de Şair Ahmet Nedim'in bir çok şiirine yer verilmiştir. Az da olsa nazım-nesir karışık yazılmış eserler de vardır.

Bu dönemde tiyatro konusunda bilinen isimler olan Turan Oflazoğlu, Orhan Asena, Turgut Özakman, Güngör Dilmen, Recep Bilginer ve Nezihe Araz'ın eserleri teknik kusurlardan uzak ve önemli eserlerdir. İçlerinde sergilendikleri dönemde çeşitli ödüller alanlar da vardır.

1986- 2000 yılları arası, konusunu Türk Tarihinden alan tiyatrolar içerisinde geçmiş dönemlerden farklı olarak dikkati çeken bir özellik de yakın tarihi konu olan birkaç eser verilmiş olmasıdır. Bu eserlerle, 1980 ihtilâli, Kubilay olayı ve Bulgaristan'daki Türklere yapılan zulüm işlenmiştir.

KAYNAKLAR

A. Çalışmaya Esas Olan Kaynaklar

- IŞIKTAÇ Kazım, *Anafartalarda Kemal Yeri*, Özdemir Basımevi, İstanbul, 1986.
- BOLAYIR Fethi, *Vatan Yolunda (Beraber Ölelim)*, Okul Kitapları Yayınları, Ankara, 1986.
- ÖZDEMİR Çetin, *İlk Kurşun*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1986.
- OFLAZOĞLU A. Turan, *Cem Sultan*, A.K.M. Yay., Ankara, 1991.
- ASYALI Nihat, *Yunus Diye Göründüm*, Kültür Bakanlığı Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Ankara, 1986.
- ERENUS Bilgesu, *555 K 5 Mayıs 5 Kızılay*, Haziran Yayınevi, İstanbul, 1987.
- ASENA Orhan, “Sığıntı”, *Kanuni Sultan Süleyman Dörtlemesi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998.
- ERGİNÖZ Murat Aykaç, *Taç ve Taht*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1987.
- KÖKSAL Ülker, “Karanlıkta ilk ışık (Kubilay)”, *Toplu Oyunları (1)*, b.y.y., İstanbul, 2002.
- ZARİFOĞLU Cahit, *Sütçü İmam*, Akabe Yayınları, İstanbul, 1987.
- OFLAZOĞLU A. Turan, *Atatürk*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987.
- YAŞIN Özker, *Zafer ve Bağış*, Yeşilada Yayınları, İstanbul, 1988.
- YILMAZ Mevlüt Uluğtekin, *Deli Dumrul*, İlk-SanMatbaası, Ankara, 1988.
- OFLAZOĞLU A. Turan, *Sinan*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
- KARATAŞ Osman, *Altın Kalpli Türkler*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- ÖZAKMAN Turgut, *Ben, Mimar Sinan*, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 1999.
- ARABACI Caner, *Şahin Bey*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 1988.
- AYVAZ Ülkü, *Vâli-i Vilâyet Hademe-i Devlet*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1987.
- YILDIRIM Halil İbrahim, *İstiklâl Marşı Nasıl Yazıldı?*, Güney Matbaası, Adana, 1986.
- DEMİREL Kemal, *Anafartalar'ın Beş Günü 6-10 Ağustos 1915*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1989.
- ULUŞAN Ahmet, *İstiklal Marşımızın Doğuşu*, Elif Matbaacılık, Ankara, 1989.
- KARATAŞ Osman, *Bir Şişecik*, b.y.y., Adana, 1989.
- CUMALI Necati, *Vatan Diye Diye*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1990.
- CÜCENOĞLU Tuncer, *Yıldırım Kemal*, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 1990.
- ENGİN Sabahattin, *Yunus Emre*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1990.

- DİLMEN Güngör, “Devlet ve İnsan”, *Toplu Oyunları 6*, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 2003.
- KESKİN İbrahim, “Çanakkale Bir Destandır”, *Alın Bu Yüreği Benden*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990.
- SEPETÇİOĞLU M. Necati, *Yunus Emre*, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 1998.
- MANAV Kemal Bekir, *Kamil Bey*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- ARAZ Nezihe, *Ballar Balını Buldum*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- KARAKIPÇAK Kemal, *Cihanda Bir Türk*, Aydın ofset, Çorum, 1991.
- KARAKOYUNLU Yılmaz, *Sokollu “Zirveden Sonra”*, Kültür Bakanlığı Yayınları , Ankara, 1993.
- OFLAZOĞLU A. Turan, *Topkapı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.
- ARAZ Nezihe, *Kuvay-ı Milliye Kadınları*, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- ARSLAN İsmail, *Mustafa Kemal’in Tufanı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1992.
- ARABACI Caner, *Yavuz Selim*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1992.
- BİLGİNER Recep, *Mevlâna Âşık ve Mâşuk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- BAYSAL Jale, *Cennetlik İbrahim Efendi (İbrahim Müteferrika Oyunu)*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.
- ERDAL Ali, *Destan ve Kurşun*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1992.
- KAYNAK Yaşar Mehmet, *Vatanın Bağrındaki Hançer*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992.
- DİLMEN Güngör, *Hakimiyet-i Milliye Aşevi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1992.
- PAZARKAYA Yüksel, *Haremde Kadın Kaçırma*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- ERDURAN Refik, *Metamorfoz*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- BEHRAMOĞLU Ataol, *Lozan*, Boyut Yayınları, İstanbul, 1993.
- BİLGİNER Recep, *Zaferden Sonra Mustafa Kemal’in Yaşamından Bir Kesit*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.
- BUĞRA Tarık, *Zafer Gaye Değildir*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.
- BALTA Ahmet Cevat, *Özgürlük Babası Mithat Paşa*, Ziraat Bankası Yayınları, Ankara, 1993.
- AYVAZ Ülkü, *Nihavent Longa*, Kültür Bakanlığı Devlet Tiyatroları, Ankara, 1993.

- ASENA Orhan, *Candan Can Koparmak*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- ARAZ Nezihe, *Bir Kırmızı Gül*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.
- REFİĞ Halit, *Gazi İle Latife*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- CUMALI Necati, *Bağımsızlık Ya da Ölüm*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- OFLAZOĞLU A. Turan, *Mütarekeden Büyük Taarruza*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.
- NAR Turgay, *Tepegöz*, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 1994.
- GÜNER Yaşar, *Batan Gün*, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 1994.
- MERTER Ferdi, “O’nun Ülküsü”, *Okullara Tiyatro Klavuzu (ve) On Piyas*, Etibank Yay., y.y.y., 1995.
- YILMAZ İsmail, *Ulu Çınar’ın Kökleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1995.
- ASENA Orhan, *Hünkar Bektaş Veli*, İlke Yayınları, Ankara, 1995.
- ASENA Orhan, *Yunus Emre*, İlke Kitabevi Yayınları, Ankara, 1995.
- AVCI Zeynep, *Gilgamiş*, Kültür Bakanlığı Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Ankara, 1994.
- KABAKLI Ahmet, Şair-i Cihan Nedim, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.
- ENGİN Sabahattin, *Hacı Bektaş-ı Veli*, Can Yayınları, İstanbul, 1996.
- ENGİN Sabahattin, *Koroğlu*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1996.
- ÖZEN Rahmi, *Boğaç Han Destanı*, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1997.
- SAYIN Hidayet, *Yıldırım Bayezid*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.
- GÜNYOL Funda, *Konstantiniye’nin Güneşi*, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul, 1997.
- DEMİREL Kemal, “Sınavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin’in Yargılanması”, *Toplu Oyunlar*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- EMİR Sabahat, *Yunus Emre*, Kültür Bakanlığı Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Ankara, 1993.
- ALAN Zeki, *Kurtuluş Savaşı ve Atatürk*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- KARAKOYUNLU Yılmaz, *Önce İnsan (Mithat Paşa)*, b.y.y., İstanbul, 1995.
- BİLGİNER Recep, *Savaştan Barışa-Aşktan Kavgaya*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1997.

- ATASOY Sönmez, *Bizim Yunus*, Kültür Bakanlığı Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, İzmir, 1996.
- OFLAZOĞLU A.Turan, *Kanuni Süleyman*, TDK Yayınları, Ankara, 1997.
- Oflazoğlu A.Turan, *Yavuz Selim*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1992.
- OFLAZOĞLU A.Turan, *Korkut Ata*, TDK Yayınları, Ankara, 1998.
- BİLGİNER Recep, *Sevgi ve Barış*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- AYAŞLI İbrahim, *Kuva-yi Milliyeci Oldum*, Kendi Yayını, Balıkesir, 1998.
- ARAZ Nezihe, *Kutlu Melek*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- ÖZTAN Ziya, *Bozkırda Bir Yalnız Adam*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- İPEK Yücel, *Cem Sultan*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1999.
- ÖZEN Rahmi, *Çanakkale Diye Diye*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1999.
- ASOĞLU Mustafa, *Onurlu Direniş "Kuvayı Milliye"*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- SAYIN Hidayet, *Kanlı Kuşku* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- TÜRKAY Osman, *Ölümsüzlük Acısı*, KKTC Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- ERENUS Bilgesu, *Halide*, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Ankara, 2000.

B. Diğer Kaynaklar

Ba. Kitaplar

- AND Metin, *Geleneksel Türk Tiyatrosu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969.
- AND Metin, *Şair Evlenmesi'nden Önceki İlk Türkçe Oyunlar*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1983.
- AND Metin, *Türk Tiyatrosunun Evreleri*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983.
- AND Metin, *Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu*, Türkiye İş Bankası Yayınları, y.y.y., 1983.
- ÇALIŞLAR Aziz, *Tiyatro Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- ENGİNÜN İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001.
- ERKEK Hasan, *Oyun İçinde Anlatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

ESSLİN Martin, *Dram Sanatının Alanı*, (Çev: Özdemir Nutku), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.

NUTKU Hülya, *Tarihsel Dram ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Tarihsel Dram Modelleri*, C.1, Devlet Tiyatroları İç Eğitim Dizisi, Ankara, 1986.

NUTKU Hülya, *Tarihsel Dram ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Tarihsel Drama Modelleri*, C.2, Devlet Tiyatroları İç Eğitim Dizisi, Ankara, 1987.

NUTKU Hülya, *Tarihsel Dram ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Tarihsel Drama Modelleri*, C.3, Devlet Tiyatroları İç Eğitim Dizisi, Ankara, 1987.

NUTKU Hülya, *Tarihsel Dram ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Tarihsel Drama Modelleri*, C.4, Devlet Tiyatroları İç Eğitim Dizisi, Ankara, 1987.

NUTKU Hülya, *Cumhuriyet'in 75. Yılında 75 Yılın Tanığı Bir Yazar:Orhan Asena*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

NUTKU Özdemir, *Tiyatro ve Yazar*, Gim Yayınları, Ankara, 1960.

NUTKU Özdemir, *Dram Sanatı*,Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 1997.

NUTKU Özdemir, *Atatürk ve Cumhuriyet Tiyatrosu*, Özgür Yayınları, İstanbul, 1999.

NUTKU Özdemir, *Dünya Tiyatrosu Tarihi 2-19. Yüzyıldan Günümüze Kadar-*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985.

PEKMAN Yavuz, *Çağdaş Tiyatromuzda Geleneksellik*, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 2002.

ÖĞEL Bahaddin, *Türk Mitolojisi*, C.1, TTK Yayınları, Ankara, 1998.

ÖZTUNA Yılmaz, *Devletler ve Hanedanlar*, C.III, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.

ÖZTUNA Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C.I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

SEVENGİL Refik Ahmet, *Eski Türklerde Dram Sanatı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1969.

SEVENGİL Refik Ahmet, *Tanzimat Tiyatrosu*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968.

SÖRGÜT Salçun, *Tarih Bilinci ve Edebiyat Bilimi*, Dayanışma Yayınları, Ankara, 1982.

ŞENGÜL Abdullah, *Türk Drama Geleneği ve Tarihi Oyunlarımız*, AKÜ Yayınları, Ankara, 2001.

ŞENER Sevda, *Çağdaş Türk Tiyatrosunda İnsan(1923-1972)*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972.

ŞENER Sevda, *Hayatın Kırılma Noktasında Dram Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

ŞENER Sevda, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Tiyatrosu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, y.y.y., 1998.

TAŞ Songül, *Necati Cumalı ve Oyunları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

TİMUR Taner, *Osmanlı- Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 1991.

YÜKSEL Ayşegül, *Çağdaş Türk tiyatrosundan 10 Yazar*, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 1999.

Bb. Makaleler

AND Metin, “ Türk Tiyatrosunda Tarihi Oyunlar ve Bunların Yazılış Gerekçeleri”, 25-27 Eylül 1970 Türk Tarih Kongresi Bildiriler, C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973, s.768-773.

ÇALIŞLAR Aziz, “Hikâye-i Mahmut Bedrettin”, *Tiyatro oyunları Sözlüğü 2 (Türk Tiyatrosu)*, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 1994, s.128-131.

ÇALIŞLAR Aziz, “Ben Anadolu”, *Tiyatro Oyunları Sözlüğü 2 (Türk Tiyatrosu)*, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 1994, s.25-29.

ÇALIŞLAR Aziz, “Deli Dumrul”, *Tiyatro Oyunları Sözlüğü 2 (Türk Tiyatrosu)*, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 1994, s.75-77.

ÇALIŞLAR Aziz, “Kösem Sultan”, *Tiyatro Oyunları Sözlüğü 2 (Türk Tiyatrosu)*, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 1994, s.182-185.

ÇALIŞLAR Aziz, “Resimli Osmanlı Tarihi”, *Tiyatro Oyunları Sözlüğü 2 (Türk Tiyatrosu)*, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 1994, s.225-226.

DOĞAN Abide, “Türk Tiyatrosunda Hürrem Sultan”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Osmanlı devletinin Kuruluşunun 700. Yılı Özel Sayısı*, 1999(Ekim), s.57-64.

ENGİN Sabahattin, “Epik Tiyatro”, *Hisar*, S.77, Mayıs 1970.

ENGİNÜN İnci, “Tiyatro Eserlerinde Osmanlı Devleti”, *Araştırmalar ve Belgeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s. 214-221.

ENGİNÜN İnci, “Sahne Dili ve Gerçeklik”, *Araştırmalar ve Belgeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s. 222-230.

ENGİNÜN İnci, “Orhan Asena’nın Oyunları”, *Araştırmalar ve Belgeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s. 249-263.

ENGİNÜN İnci, “Turan Oflazoğlu’nun Tarihe Bakışı”, *Araştırmalar ve Belgeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s. 290-300.

ENGİNÜN İnci, “Tiyatro Edebiyatı(1970-1995)”, *Araştırmalar ve Belgeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s. 301-308.

ENGİNÜN İnci, “Tiyatroda Dil”, *Araştırmalar ve Belgeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s. 309-312.

ENGİNÜN İnci, “Tiyatro Eserinde Fatih”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 445-450.

ENGİNÜN İnci, “Turan Oflazoğlu ve Türk Halk Kültürü”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 357-367.

ENGİNÜN İnci, “Turan Oflazoğlu ve Divan Şiiri”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 368-379.

ERTUĞRUL Muhsin, “Türk Moğollarının Tiyatroya Hizmetleri”, *Darülbedayi Mecmuası*, İstanbul, I Kanun 1934(15 Şubat 1934)

GÜNTEKİN Mehmet, “Haremde Cariye Kaldırmanın Öncüsü: Hacı Sadullah Ağa”, *Hürriyet Tarih*, 11.12.2002, s.9-15.

İBRAHİMHAKKIOĞLU Belkıs, “Turan Oflazoğlu ile Tiyatro Üzerine”, *Türk Edebiyatı*, S.160, s. 8-11.

KAPLAN Mehmet, “Fatih” *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1997, s. 450-468.

KÖPRÜLÜ Fuad, “Meddahlar”, *Edebiyat Araştırmaları, C.1.*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1989.

OFLAZOĞLU A.Turan, “Tarih ve Tiyatro”, *Türk Dili*, C.XLIX, S. 397, s. 1-14.

OFLAZOĞLU A.Turan, “Dil ve Tiyatro”, *Türk Dili*, C.XLIX, S. 408, s. 407-413.

OFLAZOĞLU A.Turan, “Gelenekten Yararlanma Sorunu”, *Türk Dili*, C.XLL, S. 475, s. 1-10.

OFLAZOĞLU A.Turan, “Türk Tiyatrosu ve Millî Kültürümüz”, *Türk Edebiyatı*, S. 160, s. 11-16.

ORTAYLI İlber, “Tiyatroda Tarihî Oyunlar Üzerine”, *Gelecekte Geleceğe*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2001.

ÖZGÜ Melâhat, “Tiyatronun Kültür Niteliği”, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, Yıl:1971, S.2, s. 1-5.

ŞENER Sevda, “Türk Tiyatrosunda Tarihsel oyunlar”, *Türk Dili*, C. 34, S. 363, s. 187-188.

ŞENER Sevda, “Tiyatro Türünde Ürün Veren Yazarlar(1923-1940)”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Edebiyatçılar Derneği, Ankara, 1998.

ŞENGÜL Abdullah, “II: Meşrutiyet Tiyatrosunda Türkçülük İdeali Etrafında Kaleme Alınan Eserlerde Şahıs Kadroları”, *Türk Yurdu*, C. 18, S. 131, s. 55-60.

ŞENGÜL Abdullah, “Tiyatro Edebiyatımıza Osmanlı Öncesi Türk Tarihinin Etkisi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 1, Haziran 2002.

TAN Nail, “Yunus Emre Konusunda Yazılmış Oyunlar”, *Türk Dili*, S. 589, s.40-44.

YÜKSEL Ayşegül, “Sahnedeki Sakıncalı Piyade”, *Sahnedeki İzdüşümler(1975-2000)*, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2000, s. 60-65.

YÜKSEL Ayşegül, “1960’lardan İki binlere: Tiyatro Edebiyatımıza Katkılar”, *Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı*, Edebiyatçılar Derneği Yayını, Ankara, 1998, s. 340-350.

Bc. Tezler

ALTUĞ Dalya, “Turgut Özakman Tiyatrosunda Mizah ve Eleştirel Yaklaşım”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sahne ve Görüntü Sanatları Bölümü, Tiyatro Ana Bilim Dalı, İzmir, 1989.

BUDAK Oğuz, “Türkiye’nin Sosyal / Kültürel Değişme Sürecinde Orhan Asena Tiyatrosu”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1991.

ÇELENK Semih, “ Türk-Mitologya İlişkileri ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu’nda Mitolojik Konulu Oyunlar”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sahne ve Görüntü Sanatları Ana Bilim Dalı, İzmir, 1991.

ÇELENK Semih, “ 1970’den 1980’e Türk Oyun Yazarlığında Eğilimler”, (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sahne Sanatları Anasanat Dalı, İzmir, 1997.

ÇELENK Zerrin(Akdenizli), “1980-1990 Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu’nda Oyun Yazarlığında Görülen Eğilimler ve Kaynakları”, (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sahne Sanatları Anasanat Dalı, İzmir, 1999.

ERGİN Erkan, “Cumhuriyet Dönemi Oyun Yazarlığında Mitoloji”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tiyatro Ana Bilim Dalı, Ankara, 1995.

GÜLŞEN Sezai, “Güngör Dilmen Kalyoncu’nun Oyunlarında Mitolojik Öğeler”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sahne ve Görüntü Sanatları Ana Bilim Dalı, Tiyatro Dekor ve Kostümü Programı, İstanbul, 1992.

OĞUR Erol, “ İlhan Tarus’un Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerine Bir Araştırma”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 1997.

KARABOĞA İhsan Kerem, “ Türk Tiyatrosunda Tarihsel Oyunlar”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tiyatro bölümü, Dramatürji ve Tiyatro Eleştirmenliği Anabilim Dalı, İstanbul, 1991.

KAYGANA Mehmet, “ (1923-1940) Arası Konusunu Türk Tarihinden Alan Tiyatrolar”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Afyon, 2002.

SARAÇ Hüseyin, “A Turan Ofazoğlu’nun Hayatı- Sanatı- Eserleri”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Dalı, Şanlıurfa, 1997.

ŞENGÜL Abdullah, “Konusunu Türk Tarihinden Alan Dramalar- Başlangıçtan Cumhuriyet’e Kadar-“, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1998.

TAŞÇI Fatma, “ Yaşamı, Sanat Anlayışı ve Oyunlarıyla Güngör Dilmen”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sahne Sanatları, İzmir, 2001.

TEZCAN B: Cüneyt, “ Turgut Özakman’ın Göstermecî Oyunlarında Yapı Özellikleri”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tiyatro Anabilim Dalı, Ankara, 1987.

YABUZ Yasemin, “ (1971-1985) Arası Konusunu Türk Tarihinden Alan Tiyatrolar”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Afyon, 2003.

YILMAZ Kadriye, “ (1940-1950) Arası Konusunu Türk Tarihinden Alan Tiyatrolar”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Afyon, 2003.

Bd. Elektronik Ortamdaki Kaynaklar

www.biyografi.net (05.08.2004)

www.karaman.gov.tr/kultur/izbirakanlar/yunusemre (12.10.2004)

www.osmanliorg.tr/web/sultanlar (06.10.2004)

www.osmanli700.gen.tr/padisahlar (03.05.2004)

www.osmanli700.gen.tr/kisiler (21.11.2004)

www.ozturkler.com (28.08.2004)